M. TULLII CICERONIS OPERA OMNIA EX RECENSIONE IACOBI...

Marcus Tullius Cicero

Digitized by Google

3
4
111
BIBLIOTECA NAZIONALE
CENTRALE - FIRENZE

EX MUNIFICENTIA
FERDINANDI III. M. E. D.
DIE 3. IUNII 1791.

Digitized by Google

Digitized by Google

3. 4. 111

Digitized by Google

M. TULLII CICERONIS OPERUM

VOLUMINIS SECUNDI

P. I.

II. p. I

LIPSIÆ,

SUMTU JO. CHRISTIANI MARTINI,

A. C. CIƆ IƆCC XXXVII.

PVB·FLORENTINAE·BIBLIOTH

Digitized by Google

Digitized by Google

M. TULLII CICERONIS
PRO
P. QUINTIO,
ORATIO PRIMA.

ARGUMENTUM.

Cum olim annos aliquot inter Sex. Naevium præconem, & C. Quintium de plebe Romana hominem ſocietas rerum, quæ in Gallia comparabantur, fuiſſet, moritur C. Quintius, fratremque Publium teſtamento heredem facit. Diſſoluta hoc modo ſocietate, judicio *primum communi dividundo, h. e. ſi quæ de communis prædii diviſione lites inter ſocios ortæ eſſent; dein, ſi quid ab alterutro deberetur*, pro ſocio judicio *vel* arbitrio *h. e. judicio ſocietatis, ſi quis ſcil. ſocium fraudaſſet, diſceptandum erat. Hoc cum ſumtis intra parietes domeſticos arbitris transigi non potuiſſet, resque aliquandiu in vadimonium fuiſſet, quod permittente prætore alter alterum vadatus erat h. e. fidejuſſores ſ. vades poſtularat, qui alterum vadimonium obiturum ſuo periculo præſtarent, idque vadimonium ſæpenumero dilatum eſſet, tandem Sex. Nævius L. Scipione C. Norbano Coſſ., cum P. Quintius in Galliam profectus eſſet, teſtes complures ſumſit, ſe vadimonium ſtitiſſe, P. Quintium deſeruiſſe. Eam teſtationem cum ad P. Burienum Prætorem edidiſſet, poſtulavit* ex edicto *Pretoris, ut ſibi Quintii bona quaſi la-*

titantis debitoris, poſſidere liceret. Prætor qui deſerti vadimonii tabulas, teſtimoniumque audiret, neminem porro, qui abſentem Quintium defenderet, adeſſe videret, et poſſeſſionem decernit. Ita Nævius dies triginta poſſedit: quibus exactis, eadem bona proſcribit, auctionemque in diem certam conſtituit. Cum ecce tibi Sext. Alphenus Quintii ſe procuratorem eſſe denuntiat, ſtatimque & libellos dejicit, & puerum, quem Nævius abducebat, eripit: ſeque paratum eſſe judicio Quintium defendere, profitetur. Hunc Nævius in jus ad P. Burienum vocat: petit, ut ſi velit Pro ſocio judicio *P. Quintium defendere* judicatum ſolvi ſatisdet, *h. e. ſponſores det locupletes, qui præſtarent, tantum ſolutum iri ſuo periculo, quantum judicio facto ſolvi oporteret, ſi Quintius damnaretur. Alphenus ſatisdare non recuſat, dum idem viciſſim Nævius faciat. Solos enim eos tantum ſatisdare, quorum bona ex edicto poſſeſſa eſſent. Hæc autem non fuiſſe ex edicto poſſeſſa, paratum ſe defendere. Prætor qui poſſeſſionem decreverat, & poſſeſſa fuiſſe bona intelligebat, decernit ut ſolus Alphenus ſatisdet. Quitum quaſi injuſtum Prætoris decretum eſſet, tribunos pleb appellat. L. Brutus e decem unus oſtendit ſe interceſſurum: niſi quid inter eos conveniret. Convenit igitur ut idibus Septemb. id eſt, ſex ſeptemve poſt menſibus P. Quintius judicio ſe ſiſteret. Venit Quintius rebus ſæpe dilatis tandem, in jus ad P. Dolabellam Prætorem urbis, M. Tullio Cn. Dolabella Coſſ. itur. Ibi Nævius, judicium communi dividundo poſtulat, cum eo, ut Quintius ſatisdet, quippe cujus bona ex edicto poſſeſſa ſint. Quintius ſatisdare recuſat, quaſi ſua bona ex edicto poſſeſſa non eſſent. Dolabella decernit, ut aut ſatisdet, aut* ſponſionem faciat, *i. e. certam pecuniam conſtitueret, quam perderet,* ſi ſua bona ex edicto poſſeſſa ſint: *Sponſionem facere Quintius maluit. Judicium ergo conſtituitur: daturque hoc negotium C. Aquilio Gallo tum juris civilis ſcientia inprimis claro: qui tres ſecum in conſilium Juris conſultos adhibuit, M. Marcellum, P. Quintilium & L. Lucullum, coram quibus ea res acta eſt.*

QUÆ

Digitized by Google

QUÆ RES IN CIVITATE duæ plurimum poſſunt, p. 1.
hæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, ſumma a
gratia, & eloquentia: quarum alteram, C. Aquilli, vereor, I
alteram, metuo. eloquentia Q. Hortenſii ne me dicendo a) 1
impediat, nonnihil commoveor: gratia Sex. Nævii ne P.
Quintio noceat, id vero non mediocriter pertimeſco. Ne- 2
que hoc tantopere querendum videretur, hæc ſumma in illis eſſe, ſi in nobis eſſent ſaltem mediocria. verum ita ſe res habet, ut ego, qui neque uſu ſatis, & ingenio parum poſſum, cum patrono diſertiſſimo comparer: P. Quintius, cui tenues opes, nullæ facultates, exiguæ amicorum copiæ ſunt,
cum adverſario gratioſiſſimo contendat. Illud quoque no- 3
bis accedit incommodum, quod M. Junius, qui hanc cauſam, Aquilli, aliquoties apud te egit, homo & in aliis cauſis exercitatus, & in hac multum, & ſæpe verſatus, hoc tempore abeſt, nova legatione impeditus: & ad me ventum eſt, qui, ut ſumma haberem cetera; temporis quidem certe vix ſatis habui, ut rem tantam, tot controverſiis implicatam, poſ-
ſem cognoſcere. Ita, quod mihi conſuevit in ceteris cauſis 4
eſſe adjumento, id quoque in hac cauſa deficit. nam, quo minus ingenio poſſum, ſubſidio mihi diligentiam comparavi: quæ quanta ſit, niſi tempus, & ſpatium datum ſit, intelligi non poteſt. Quæ quo plura ſunt, C. Aquilli, eo te, & hos, qui tibi in conſilio adſunt, meliori mente noſtra verba
audire oportebit: ut multis incommodis veritas debilitata, b
tandem æquitate talium virorum recreetur. Quod ſi tu ju- 5
dex nullo præſidio fuiſſe videbere contra vim & gratiam, ſolitudini, atque inopiæ: ſi apud hoc conſilium ex opibus, non ex veritate cauſa pendetur: profecto nihil eſt jam ſanctum, atque ſincerum in civitate: nihil, quod humilitatem cujusquam, gravitas & virtus judicis conſoletur. Certe aut apud te, & eos, qui tibi adſunt, veritas valebit: aut ex hoc loco repulſa vi & gratia, locum ubi conſiſtat, reperire non
poterit. Non eo dico, C. Aquilli, quo mihi veniat in du- 2

a) Græv. *in dicendo.*

bium tua fides, & conſtantia, aut quo non in his b), quos
tibi advocaſti, viris electiſſimis civitatis, ſpem ſummam ha-
6 bere P. Quintius debeat. Quid ergo eſt? Primum magni-
tudo periculi ſummo timore hominem afficit, quod uno ju-
dicio de fortunis omnibus decernit: idque dum cogitat,
non minus ſæpe ei venit in mentem poteſtatis, quam æqui-
tatis tuæ; propterea quod omnes, quorum in alterius manu
vita poſita eſt, ſæpius illud cogitant, quid poſſit is, cujus in
7 ditione, ac poteſtate ſunt, quam, quid debeat facere. De-
inde habet adverſarium P. Quintius verbo, Sex. Nævium; re
vera, hujuſce ætatis homines diſertiſſimos, fortiſſimos, or-
natiſſimos noſtræ civitatis: qui communi ſtudio, ſummis
opibus Sex. Nævium defendunt, ſi id eſt defendere, cupi-
ditati alterius obtemperare, quo is facilius, quem velit, ini-
8 quo judicio opprimere poſſit. Nam quid hoc iniquius,
aut indignius, C. Aquilli, dici, aut commemorari poteſt,
quam me, qui caput alterius, famam, fortunaſque defendam,
priore loco cauſam dicere: cum præſertim Q. Hortenſius,
qui hoc judicio partes accuſatoris obtinet, contra me ſit di-
cturus; cui ſummam copiam, facultatemque dicendi natu-
ra largita eſt? Ita ſit, ut ego, qui tela depellere, & vulneri-
bus mederi debeam, tum id facere cogar, cum etiam telum
adverſarius nullum jecerit: illis autem id tempus impugnandi
detur, cum & vitandi illorum impetus poteſtas adempta no-
bis erit: & ſi qua in re, id quod parati ſunt facere, falſum
crimen, quaſi venenatum aliquod telum, jecerint, medicinæ
9 faciendæ locus non erit. Id accidit prætoris iniquitate, &
injuria: primum quod contra omnium conſuetudinem, ju-
dicium prius de probro, quam de re, maluit fieri: deinde,
quod ita conſtituit idipſum judicium, ut reus, antequam
verbum accuſatoris audiſſet, cauſam dicere cogeretur; quod
eorum gratia, & potentia factum eſt, qui, quaſi ſua res aut
honos agatur, ita diligenter Sex. Nævii ſtudio, & cupiditati
morem gerunt: & in ejuſmodi rebus opes ſuas experiun-
tur,

b) *iis*.

Digitized by Google

tur, in quibus, quo plus propter virtutem, nobilitatemque
poſſunt, eo minus, quantum poſſint, debent oſtendere. Cum 10
tot, tantisque difficultatibus affectus, atque afflictus, in tuam,
C. Aquilli, fidem, veritatem, miſericordiam P. Quintius
confugerit: cum adhuc ei propter vim adverſariorum non
jus par, non agendi poteſtas eadem, non magiſtratus æquus
reperiri potuerit: cum ei ſummam per injuriam omnia ini-
mica, atque infeſta fuerint: te, C. Aquilli, voſque qui in
conſilio adeſtis orat, atque obſecrat, ut multis injuriis jacta-
tam, atque agitatam æquitatem, in hoc tandem loco conſi-
ſtere, & confirmari patiamini. Id quo facilius facere poſſi- 3
tis, dabo operam, ut a principio, res quemadmodum geſta, 11
& contracta ſit, cognoſcatis.

C. Quintius fuit P. Quintii hujus frater: ſane cetera- b.
rum rerum paterfamilias & prudens, & attentus, una in re
paullo minus conſideratus, qui ſocietatem cum Sex. Nævio
fecerit, viro bono, verumtamen non ita inſtituto, ut jura ſo-
cietatis, & officia certi patrisfamilias noſſe poſſet: non quo
ei deeſſet ingenium: (nam neque parum facetus ſcurra Sex.
Nævius, neque inhumanus præco eſt umquam exiſtimatus.)
Quid ergo eſt? Cum ei natura nihil melius, quam vocem,
dediſſet, pater nihil, præter libertatem, reliquiſſet: vocem
in quæſtum contulit: libertate uſus eſt, quo impunius di-
cax eſſet. Quare quod ſocium tibi eum velles adjungere, 12
nihil erat, niſi ut in tua pecunia condiſceret, qui pecuniæ
fructus eſſet. tamen inductus conſuetudine, ac familiaritate
Quintius fecit, ut dixi, ſocietatem earum rerum, quæ in
Gallia comparabantur. Erat ei pecuaria res ampla, & ru-
ſtica, ſane bene culta, & fructuoſa. Tollitur ab atriis Lici-
niis, atque a præconum conſeſſu in Galliam Nævius, & trans
Alpes uſque transfertur. Fit magna mutatio loci, non in-
genii. Nam, qui ab adoleſcentulo quæſtum ſibi inſtituiſſet
ſine impendio; poſteaquam neſcio quid impendit, & in com-
mune contulit, mediocri quæſtu contentus eſſe non poterat.
Nec mirum, ſi is, qui vocem venalem habuerat, ea, quæ vo- 13
ce quæſiverat, magno ſibi quæſtui fore putabat. Itaque

 hercule

Digitized by Google

hercule haud mediocriter de communi, quidquid poterat, ad ſe in privatam domum ſevocabat. qua in re ita diligens erat, quaſi ii, qui magna fide ſocietatem gererent, arbitrium c) pro ſocio condemnari ſolerent. Verum his de rebus non neceſſe habeo dicere ea, quæ me P. Quintius cupit commemorare: tametſi cauſa poſtulat; tamen quia poſtulat, d)
4 non flagitat, præteribo. Cum annos jam complures ſocie-
14 tas eſſet, & cum ſæpe ſuſpectus Quintio Nævius fuiſſet, ne-
P. 3 que ita commode poſſet rationem reddere earum rerum,
a quas libidine, non ratione geſſerat; moritur in Gallia Quintius, cum adeſſet Nævius. & moritur repentino. heredem teſtamento reliquit hunc P. Quintium: ut, ad quem ſummus mœror morte ſua veniebat, ad eundem ſummus honos
15 quoque perveniret. Quo mortuo, nec ita multo poſt in Galliam proficiſcitur Quintius. Ibi cum iſto Nævio familiariter vivit. annum fere una ſunt, cum & de ſocietate inter ſe multa communicarent, & de tota illa ratione, atque re Gallicana: neque interea verbum ullum interpoſuit Nævius, aut ſocietatem ſibi quidpiam debere, aut privatim Quintium debuiſſe. Cum æris alieni aliquantulum eſſet relictum, quibus nominibus pecuniam Romæ curari oporteret: auctionem in Gallia P. hic Quintius Narbone ſe facturum eſſe pro-
16 ſcribit, earum rerum, quæ ipſius erant privatæ. Ibi tum vir optimus, Sex. Nævius, hominem multis verbis deterret, ne auctionetur: eum non ita commode poſſe eo tempore, quæ proſcripſiſſet, vendere. Romæ ſibi nummorum facultatem eſſe, quam, ſi ſaperet, communem exiſtimaret, pro fraterna illa neceſſitudine, & pro ipſius affinitate. nam P. Quintii conſobrinam habet in matrimonio Nævius, & ex ea liberos. Quia, quod virum bonum facere oportebat, id loquebatur Nævius: credidit Quintius, eum, qui orationem bonorum imitaretur, facta quoque imitaturum. auctionem velle facere deſiſtit: Romam proficiſcitur: decedit ex Gal-

lia

c) verbum: *arbitrium* ſpurium Grævio videtur.
d) ejecta ſunt verba: *tamen quia poſtulat.*

Digitized by Google

lia Romam ſimul Nævius. Cum pecuniam C. Quintius P. 17
Scapulæ debuiſſet; per te, C. Aquilli, decidit P. Quintius,
quod liberis ejus diſſolveret. Hoc eo per te agebatur,
quod propter ærariam rationem non ſatis erat in tabulis in-
ſpexiſſe, quantum deberetur, niſi ad Caſtoris quæſiſſet, b
quantum ſolveretur. Decidis, ſtatuiſque tu propter ne-
ceſſitudinem, quæ tibi cum Scapulis eſt, quid iis ad de-
narium ſolveretur. Hæc omnia Quintius agebat auctore, & 5
conſuaſore Nævio. Nec mirum, ſi ejus utebatur conſilio, 18
cujus auxilium ſibi paratum putabat. non modo enim pol-
licitus erat in Gallia: ſed Romæ quotidie, ſimulatque ſibi
hic annuiſſet, numeraturum ſe dicebat. Quintius porro
iſtum poſſe facere videbat; debere intelligebat: mentiri,
quia cauſa, cur mentiretur, non erat, non putabat. quaſi do-
mi nummos haberet, ita conſtituit Scapulis ſe daturum. Næ-
vium certiorem facit: rogat, ut curet, quod dixiſſet. Tum 19
iſte vir optimus (vereor, ne ſe derideri putet, quod iterum
jam dico, optimus,) qui hunc in ſummas anguſtias addu-
ctum putaret; ut eum ſuis conditionibus in ipſo articulo
temporis adſtringeret, aſſem ſeſe negat daturum, niſi prius
de rebus rationibusque ſocietatis omnibus decidiſſet: & ſciſ-
ſet, ſibi cum Quintio controverſiæ nihil futurum. Poſte-
rius, inquit, iſta videbimus, Quintius: nunc hoc velim cu-
res (ſi tibi videtur) quod dixiſti. Negat ſe alia ratione fa-
cturum, quod promiſiſſet, non plus ſua referre, quam ſi,
cum auctionem e) venderet, domini juſſu, quippiam pro-
miſiſſet. Deſtitutione illa perculſus Quintius, a Scapulis 20
paucos dies aufert: in Galliam mittit, ut ea, quæ proſcri-
pſerat, venirent: deteriore tempore abſens auctionatur:
Scapulis difficiliore conditione diſſolvit. tunc appellat ultro
Nævium, ut, quoniam ſuſpicaretur aliqua de re fore con-
troverſiam, videret, ut quam primum, & quam minima cum
moleſtia tota res tranſigeretur. Dat iſte amicum M. Tre- 21
bellium: nos communem neceſſarium, qui iſtius domi erat P. 4
 educatus, a.

e) Græv. ſuſpicatur *auctione rem venderet.*

Digitized by Google

educatus, & quo utebatur iſte plurimum, propinquum no-
ſtrum, Sex. Alphenum. Res convenire nullo modo pote-
rat: propterea quod hic mediocrem jacturam facere cupie-
22 bat; iſte mediocri præda contentus non erat. Itaque ex
eo tempore res eſſe in vadimonium cœpit. Cum vadimo-
nia ſæpe dilata eſſent, & cum aliquantum temporis in ea re
eſſet conſumtum, neque quidquam perfectum f) eſſet: ve-
6 nit ad vadimonium Nævius. Obſecro, C. Aquilli, vosque,
qui adeſtis in conſilio, ut diligenter attendatis, ut ſingulare
genus fraudis, & novam rationem inſidiarum cognoſcere poſ-
23 ſitis. Ait, ſe auctionatum eſſe in Gallia: quod ſibi videre-
tur, ſe vendidiſſe: curaſſe, ne quid ſibi ſocietas deberet: ſe
jam neque vadari amplius, neque vadimonium promittere.
ſi quid agere ſecum velit Quintius, non recuſare. Hic, cum
rem Gallicanam cuperet reviſere: hominem in præſentia non
vadatur. ita ſine vadimonio diſceditur. Deinde Romæ di-
es xxx fere Quintius commoratur. cum ceteris, quæ habe-
bat, vadimonia differt, ut expeditus in Galliam proficiſci
24 poſſet. proficiſcitur. Roma egreditur ante diem II. Kalend.
Februarii, Scipione & Norbano Coss. Quæſo, ut eum diem
memoriæ mandetis. L. Albius, Sex. filius, Quirina, vir bonus,
& cum primis honeſtus, una profectus eſt. Cum veniſſent
ad Vada Volaterrana quæ nominantur, vident perfamiliarem
Nævii, qui ex Gallia pueros venales iſti adducebat, L. Publi-
cium, qui, ut Romam venit, narrat Nævio, quo in loco vide-
rit Quintium. quod niſi g) ex Publicio (narratum Nævio eſ-
25 ſet, non tam cito res in contentionem veniſſet. Tum Næ-
vius) pueros circum amicos dimittit: ipſe ſuos neceſſarios
b ab atriis Liciniis, & a faucibus macelli corrogat, ut ad tabu-
lam Sextiam ſibi adſint hora ſecunda poſtridie. veniunt fre-
quentes. teſtificatur iſte, P. QUINTIUM NON STITIS-
SE, ET SE STITISSE, tabulæ maximæ ſignis hominum
nobilium conſignantur: diſceditur. poſtulat a Burrieno præ-
tore

f) *profectum*.
g) Græv. legi vult: *quod ubi ex Publicio cognovit, pueros circum.*

tore Nævius, ut ex edicto bona poſſidere liceat. Juſſit bona proſcribi ejus, quicum familiaritas fuerat, ſocietas erat, affinitas, liberis iſtius vivis, divelli nullo modo poterat. Qua 26
ex re intelligi facile potuit, nullum eſſe officium tam ſanctum, atque ſollemne, quod non avaritia comminuere, atque violare ſoleat. Etenim ſi veritate amicitia, fide ſocietas, pietate propinquitas colitur: neceſſe eſt, iſte, qui amicum, ſocium, affinem, fama ac fortunis ſpoliare conatus eſt, vanum ſe, & perfidioſum, & impium eſſe fateatur. Libellos Sex. 27
Alphenus, procurator P. Quintii, familiaris & propinquus Sex. Nævii, dejicit: ſervulum unum, quem iſte prehenderat, abducit: denunciat, ſeſe procuratorem eſſe: iſtum, æquum eſſe famæ, fortuniſque P. Quintii conſulere, & adventum ejus exſpectare. quod ſi facere nolit, atque imbiberit ejuſmodi rationibus illum ad ſuas conditiones perducere, ſeſe nihil precari: &, ſiquid agere velit, judicio defendere. Hæc dum Romæ geruntur, Quintius interea contra jus, con- 28
ſuetudinem, edicta prætorum, de ſaltu, agroque communi a ſervis communibus vi detruditur. Exiſtima, C. Aquilli, 7
modo, & ratione omnia Romæ Nævium feciſſe, ſi hoc, quod per litteras iſtius in Gallia geſtum eſt, recte atque ordine factum videtur. Expulſus, atque ejectus e prædio Quintius, accepta inſigni injuria, confugit ad C. Flaccum imperatorem, qui tum erat in provincia: quem, ut ipſius dignitas poſcit, honoris gratia nomino. Is eam rem quam vehe- P. 5.
menter vindicandam putarit, ex decretis ejus poteritis co- a.
gnoſcere. Alphenus interea Romæ cum iſto gladiatore ve- 29
tulo quotidie pugnabat. utebatur populo ſane ſuo, propterea quod iſte caput petere non deſinebat. Iſte poſtulat h), ut procurator judicatum ſolvi ſatiſdaret. negat Alphenus, æquum eſſe, procuratorem ſatiſdare, quod reus ſatiſdare non deberet, ſi ipſe adeſſet. Appellantur tribuni: a quibus cum eſſet certum auxilium petitum, ita tamen diſceditur, ut idibus Septembribus P. Quintium ſiſti Sex. Alphenus promit-

 teret.

h) *poſtulabat.*

8 teret. Venit Romam Quintius: vadimonium ſiſtit. Iſte,
30 homo acerrimus, bonorum poſſeſſor, expulſor, ereptor, annum, & ſex menſes nihil petit: quieſcit: conditionibus hunc, quoad poteſt, producit: a Cn. Dolabella denique prætore poſtulat, ut ſibi Quintius judicatum ſolvi ſatisdet, ex formula, QUOD AB EO PETAT, QUONIAM EJUS, EX EDICTO PRAETORIS, BONA DIES XXX POSSESSA SINT. non recuſabat Quintius, quin ita ſatiſdare juberet i), ſi bona poſſeſſa eſſent ex edicto. Decernit: quam æquum, nihil dico: unum hoc dico, novum: & hoc ipſum tacuiſſe mallem, quoniam utrumque quivis intelligere potuiſſet. jubet P. Quintium ſponſionem cum Sex. Nævio facere. SI BONA SUA EX EDICTO P. BURRIENI PRAETORIS DIES XXX POSSESSA ESSENT. Recuſabant, qui aderant tum Quintio. demonſtrabant, de re judicium fieri oportere, ut aut uterque inter ſe, aut neuter ſatisdaret: non neceſſe eſſe famam alterius in judicium ve-
31 nire. Clamabat porro ipſe Quintius, ſeſe idcirco nolle ſatiſdare, ne videretur judicaſſe, bona ſua ex edicto poſſeſſa eſſe. ſponſionem porro ſi iſtiuſmodi faceret: ſe (id quod nunc evenit) de capite ſuo priore loco cauſam eſſe dictu-
b rum. Dolabella (quemadmodum ſolent homines nobiles: ſeu recte, ſeu perperam facere cœperunt, ita in utroque excellunt, ut nemo noſtro loco natus aſſequi poſſet) injuriam facere fortiſſime perſeverat: aut ſatiſdare, aut ſponſionem jubet facere; & interea recuſantes noſtros advocatos acerri-
9 me ſubmoveri. Conturbatus ſane diſcedit Quintius; ne-
32 que mirum, cui hæc optio tam miſera, tamque iniqua daretur, ut aut ipſe ſe capitis damnaret, ſi ſatiſdediſſet: aut cauſam capitis, ſi ſponſionem feciſſet, priore loco diceret. Cum in altera re, cauſæ nihil eſſet, quin ſecus judicaret ipſe de ſe; quod judicium graviſſimum eſt: in altera ſpes eſſet ad talem tamen virum, judicem, veniendi, unde eo plus opis auferret, quo minus attuliſſet gratiæ, ſponſionem facere maluit: fecit.

i) *juberetur.*

Digitized by Google

fecit. te judicem, C. Aquilli, ſumſit: ex ſponſo egit. in hoc ſumma judicii, cauſaque tota conſiſtit.

Judicium eſſe, C. Aquilli, non de re pecuniaria, ſed de 33
fama, fortuniſque P. Quintii vides. Cum majores ita conſtituerint, ut qui pro capite diceret, is poſteriore loco diceret: nos inaudita criminatione accuſatorum, priore loco cauſam dicere intelligis. eos porro, qui defendere conſuerunt, vides accuſare: & ea ingenia converti ad perniciem, quæ antea verſabantur in ſalute atque auxilio ferendo. Illud etiam reſtiterat, quod heſterno die fecerunt, ut te in jus adducerent, ut nobis tempus, quam diu diceremus, præſtitueres: quam rem facile a prætore impetraſſent, niſi tu, quod eſſet tuum jus, & officium, parteſque, docuiſſes. Neque 34
nobis adhuc, præter te, quiſquam fuit, ubi noſtrum jus contra illos obtineremus: neque illis umquam ſatis fuit illud obtinere, quod probari omnibus poſſet. ita ſine injuria potentiam levem, atque inopem eſſe arbitrantur. Verum quo- IO
niam tibi inſtat Hortenſius, ut eas in conſilium: a me poſtu- p.6.
lat, ne dicendo tempus abſumam: queritur, priore patro- a
no cauſam defendente, numquam perorari potuiſſe: non patiar, iſtam manere ſuſpicionem, nos rem judicari nolle: nec illud mihi arrogabo, me poſſe cauſam commodius demonſtrare, quam antea demonſtrata ſit: neque tamen tam multa verba faciam: propterea quod & ab illo, qui ante dixit, informata jam cauſa eſt: & a me, qui neque excogitare, neque pronuntiare multa poſſum, brevitas poſtulatur, quæ mihimet ipſi amiciſſima eſt. Faciam, quod te ſæpe animad- 35
verti facere, Hortenſi: totam cauſæ meæ dictionem certas in partes dividam. Tu id ſemper facis, quia ſemper potes. ego in hac cauſa faciam, propterea quod in hac videor poſſe facere. Quod tibi natura dat, ut ſemper poſſis, id mihi cauſa concedit, ut hodie poſſim. Certos mihi fines, terminoſque conſtituam, extra quos egredi non poſſum, ſi maxime velim: ut & mihi ſit propoſitum de quo dicam; & Hortenſius habeat expoſita, ad quæ reſpondeat, & tu, C. Aquilli, jam ante animo proſpicere poſſis, quibus de rebus auditu-

rus

Digitized by Google

36 rus ſis. Negamus, te bona P. Quintii, Sex. Nævi, poſſediſſe ex edicto prætoris. in eo ſponſio facta eſt. Oſtendam primum, cauſam non fuiſſe, cur a prætore poſtulares, ut bona P. Quintii poſſideres: deinde ex edicto te poſſidere non potuiſſe: poſtremo, non poſſediſſe. Quæſo, C. Aquilli, voſque, qui eſtis in conſilio, ut, quid pollicitus ſim, diligenter memoriæ mandetis. etenim rem facilius totam accipietis, ſi hæc memineritis: & me facile veſtra exiſtimatione revocabitis, ſi extra hos cancellos egredi conabor, quos mihi ipſe circumdedi. Nego fuiſſe cauſam, cur poſtularet: nego ex edicto poſſidere potuiſſe: nego poſſediſſe. hæc tria b cum docuero, perorabo.

II. Non fuit cauſa, cur poſtulares. Qui hoc intelligi pot-
37 eſt? quia Sex. Nævio neque ex ſocietatis ratione, neque privatim quidquam debuit Quintius. Quis huic rei teſtis eſt? idem, qui acerrimus adverſarius. In hac re te, te, inquam, teſtem, Nævi k), citabo. Annum, & eo diutius, poſt mortem C. Quintii fuit in Gallia tecum ſimul Quintius. doce, te petiiſſe ab eo iſtam, neſcio quam, innumerabilem pecuniam: doce, aliquando mentionem feciſſe: dixiſſe deberi.
38 debuiſſe concedam. Moritur C. Quintius: qui tibi, ut ais, certis nominibus grandem pecuniam debuit. heres ejus P. Quintius in Galliam ad te ipſum venit in agrum communem: eo denique, ubi non modo res erat, ſed ratio quoque omnis, & omnes litteræ. Quis tam diſſolutus in re familiari fuiſſet, quis tam negligens, quis tam tui, Sexte, diſſimilis, qui, cum res ab eo, quicum contraxiſſet, receſſiſſet, & ad heredem perveniſſet, non heredem, cum primum vidiſſet, certiorem faceret? appellaret? rationem afferret? ſiquid in controverſiam veniret, aut intra parietes, aut ſummo jure experiretur? Itane? quod viri optimi faciunt, ii qui ſuos propinquos, ac neceſſarios, caros & honeſtos eſſe, atque haberi volunt; id Sex. Nævius non faceret, qui uſque eo fervet, ferturque avaritia, ut de ſuis commodis aliquam partem nolit amittere,

k) *Nævii.*

Digitized by Google

amittere, nequam partem huic propinquo ſuo ullius orna-
menti relinquat? Et is pecuniam, ſi qua deberetur, non 39
peteret, qui, quia, quod debitum numquam eſt, id datum non
eſt, non pecuniam modo, verum etiam hominis propinqui
ſanguinem, vitamque eripere conatur? Huic tu moleſtus
eſſe videlicet noluiſti, quem nunc reſpirare libere non ſinis? p. 7.
quem nunc interficere nefarie cupis, eum tu pudenter ap- a
pellare nolebas? Ita credo. hominem propinquum, tui ob-
ſervantem, virum bonum, pudentem, majorem natu, nolebas,
aut non audebas appellare. ſæpe, ut fit, cum ipſe te confir-
maſſes, cum ſtatuiſſes de pecunia mentionem facere, cum
paratus, meditatuſque veniſſes; homo timidus, virginali ve-
recundia, ſubito ipſe te retinebas: excidebat repente ora-
tio. cum cuperes appellare, non audebas, ne invitus audiret.
id erat profecto. Credamus hoc, Sex. Nævium, cujus caput 12
oppugnet, ejus auribus peperciſſe. Si debuiſſet, Sexte, pe-
tiſſes ſtatim; ſi non ſtatim, paulo quidem poſt; ſi non paulo, 40
at aliquanto; ſex quidem illis menſibus profecto; anno ver-
tente ſine controverſia. Anno & ſex menſibus vero, cum
tibi quotidie poteſtas hominis fuiſſet admonendi, verbum
nullum facis. biennio jam confecto fere, appellas. Quis tam
perditus, ac profuſus nepos, non adeſa jam, ſed abundanti
etiam pecunia, ſic diſſolutus fuiſſet, ut fuit Sex. Nævius? Cum
hominem nomino, ſatis mihi videor dicere. Debuit tibi C. 41
Quintius. numquam petiſti. mortuus eſt ille: res ad here-
dem venit. cum eum quotidie videres, poſt biennium deni-
que appellas. Dubitabitur, utrum ſit probabilius, Sex. Næ-
vium ſtatim, ſi quid deberetur, petiturum fuiſſe: an, ne ap-
pellaturum quidem biennio? Appellandi tempus non erat?
At tecum plus annum vixit. In Gallia agi non potuit? At
& in provincia jus dicebatur; & Romæ judicia fiebant. Re-
ſtat, ut aut ſumma negligentia tibi obſtiterit, aut unica libe-
ralitas. Si negligentiam dices: mirabimur. ſi bonitatem:
ridebimus. neque præterea quid poſſis dicere, invenio. Sa-
tis eſt argumenti, nihil eſſe debitum Nævio, quod tamdiu ni-
hil petivit.

Quid

Digitized by Google

13 Quid ſi hoc ipſum, quod nunc facit, oſtendo teſtimonio
42 eſſe, nihil deberi? quid enim nunc agit Sex. Nævius? qua
b de re controverſia eſt? quod eſt hoc judicium, in quo jam
biennium verſamur? quid negotii geritur, in quo ille tot, &
tales viros defatigat? Pecuniam petit. Nunc denique? ve-
43 rumtamen petit. audiamus. De rationibus & controverſiis
ſocietatis vult dijudicari. Sero. verum aliquando tamen:
concedamus. Non, inquit, id ago, C. Aquilli, neque in eo
nunc laboro. pecunia mea tot annos utitur P. Quintius. uta-
tur ſane: non peto. Quid igitur pugnas? an, quod ſæpe
multis in locis dixiſti, ne in civitate ſit? ne locum ſuum,
quem adhuc honeſtiſſime defendit, obtineat? ne numere-
tur inter vivos? decernat de vita, & ornamentis ſuis omni-
bus? apud judicem cauſam priore loco dicat: &, eam cum
orarit, tum denique vocem accuſatoris audiat? quid? hoc
quo pertinet? ut ocyus ad tuum pervenias? At, ſi id velles,
44 jampridem actum eſſe poterat. Ut honeſtiore judicio con-
flictere? At ſine ſummo ſcelere P. Quintium, propinquum
tuum, jugulare non potes. Ut facilius judicium ſit? At
neque C. Aquillius de capite alterius libenter judicat, & Q.
Hortenſius contra caput non didicit dicere. Quid a nobis
autem, C. Aquilli, refertur? Pecuniam petit. negamus debe-
ri. judicium fiat ſtatim: non recuſamus. Numquid præ-
terea? ſi veretur, ut res, judicio facto, parata ſit: judica-
tum ſolvi ſatis accipiat. quibus a me verbis ſatis accipiet,
iiſdem ipſe, quod peto, ſatiſdet. actum jam poteſt eſſe, C.
Aquilli. jam tu potes diſcedere liberatus moleſtia, prope
45 dicam, non minore, quam Quintius. Quid agimus, Hor-
tenſi? quid de hac conditione dicimus? poſſumus aliquan-
do, depoſitis armis, ſine periculo fortunarum, de re pecu-
niaria diſceptare? poſſumus ita rem noſtram perſequi, ut
hominis propinqui caput, incolume eſſe patiamur? poſſu-
p. 8 mus petitoris perſonam capere, accuſatoris deponere? Im-
a mo, inquit, abs te ſatis accipiam: ego autem tibi non ſa-
14 tiſdabo. Quis tandem nobis iſta jura tam æqua deſcribit?
quis hoc ſtatuit, quod æquum ſit in Quintium, id iniquum

eſſe

Digitized by Google

eſſe in Nævium? Quintii bona, inquit, ex edicto prætoris poſſeſſa ſunt. Ergo, id ut confitear, poſtulas; ut, quod numquam factum eſſe judicio defendimus, id, proinde, quaſi factum ſit, noſtro judicio confirmemus. Inveniri ratio, C. 46
Aquilli, non poteſt, ut ad ſuum quiſque quam primum ſine cujuſquam dedecore, infamia, pernicieque perveniat? Profecto, ſi quid deberetur, peteret: non omnia judicia fieri mallet, quam unum illud, unde hæc omnia naſcuntur. Qui inter tot annos ne appellarit quidem Quintium, cum poteſtas eſſet agendi quotidie: qui, quo tempore primum male agere cœpit, in vadimoniis differendis tempus omne conſumſerit: qui poſtea vadimonium quoque miſſum fecerit, hunc per inſidias vi de agro communi dejecerit: qui, cum de re agendi, nullo recuſante, poteſtas fuiſſet, ſponſionem de probro facere maluerit: qui, cum revocetur ad id judicium, unde hæc nata ſunt omnia, conditionem æquiſſimam repudiet: fateatur, ſe non pecuniam, ſed vitam & ſanguinem petere: is non hoc palam dicit? mihi ſi quid deberetur, peterem, atque adeo jampridem abſtuliſſem. Nihil hoc 47
tanto negotio, nihil tam invidioſo judicio, nihil tam copioſa advocatione uterer, ſi petendum eſſet: extorquendum eſt invito, atque ingratiis, quod non debet: eripiendum, atque exprimendum eſt: de fortunis omnibus P. Quintius deturbandus eſt: potentes, diſerti, nobiles omnes advocandi ſunt: adhibenda vis eſt veritati: minæ jactentur: pericula intendantur: formidines opponantur, ut iis rebus aliquando victus, & perterritus ipſe cedat. Quæ mehercule omnia, cum, qui contra pugnent, video, & cum illum conſeſſum conſidero, adeſſe, atque impendere videntur, neque vitari ullo modo poſſe: cum autem ad te, C. Aquilli, oculos, animumque retuli; quo majore conatu, ſtudioque aguntur, eo leviora, infirmioraque exiſtimo. Nihil igitur debuit, ut tu ipſe prædicas.

Quid ſi debuiſſet? continuone cauſa fuiſſet, cur a præto- 48
re poſtulares, ut bona poſſideres? non opinor id quidem neque jus eſſe, neque cuiquam expedire. Quid igitur demonſtrat?

15 monſtrat? vadimonium ſibi ait eſſe deſertum. Antequam doceo, id factum non eſſe, libet mihi, C. Aquilli, ex officii ratione, atque ex omnium conſuetudine rem ipſam, & factum ſimul Sex. Nævii conſiderare. Ad vadimonium non venerat, ut ais, is, quicum tibi affinitas, ſocietas, omnes denique cauſæ, & neceſſitudines veteres intercedebant. illicone ad prætorem ire convenit? continuone verum fuit poſtulare, ut ex edicto bona poſſidere liceret? ad hæc extrema, & inimiciſſima jura tam cupide decurrebas, uti tibi nihil in poſterum, quod gravius, atque crudelius facere poſſes, re-
49 ſervares? Nam quid homini poteſt turpius, quid viro miſerius, aut acerbius uſu venire? quod tantum evenire dedecus, quæ tanta calamitas inveniri poteſt? Pecuniam ſi cuipiam fortuna ademit, aut ſi alicujus eripuit injuria; tamen, dum exiſtimatio eſt integra, facile conſolatur honeſtas egeſtatem. At non nemo aut ignominia affectus, aut judicio turpi convictus, bonis quidem ſuis utitur: alterius opes, id quod miſerrimum eſt, non exſpectat: hoc tamen in miſeriis adjumento & ſolatio ſublevatur. Cujus vero bona venie-
p. 9 runt; cujus non modo illæ ampliſſimæ fortunæ, ſed etiam
a victus, veſtituſque neceſſarius ſub præcone cum dedecore ſubjectus eſt: is non modo ex numero vivorum exturbatur, ſed, ſi fieri poteſt, infra etiam mortuos amandatur. Etenim mors honeſta ſæpe vitam quoque turpem exornat: vita tur-
50 pis ne morti quidem honeſtæ locum relinquit. Ergo hercule, cujus bona ex edicto poſſidentur, hujus omnis fama, & exiſtimatio cum bonis ſimul poſſidetur: de quo libelli in celeberrimis locis proponuntur, huic ne perire quidem certe l) tacite, obſcureque conceditur. cui magiſtri fiunt, & domini conſtituuntur, qui qua lege, & qua conditione pereat, pronuncient: de quo homine præconis vox prædicat, & pretium conficit, huic acerbiſſimum vivo, videntique funus indicitur m): ſi funus id habendum ſit, quo non amici con-

veniunt

l) abeſt: *certe.*
m) *ducitur.*

veniunt ad exequias cohoneſtandas, ſed bonorum emtores,
ut carnifices, ad reliquias vitæ lacerandas, & diſtrahendas. Ita- 16
que majores noſtri raro id accidere voluerunt; prætores, ut 51
conſiderate fieret, comparaverunt. viri boni, cum palam frau-
dantur, cum experiundi poteſtas non eſt, timide tamen, &
pedetentim iſtuc deſcendunt, vi ac neceſſitate coacti, inviti,
multis vadimoniis deſertis, ſæpe illuſi, ac deſtituti. Conſi-
derant enim, quid & quantum ſit, alterius bona proſcribere.
Jugulare civem, ne jure quidem quiſquam bonus vult, ma-
vult enim commemorare, ſe, cum poſſet perdere, peperciſſe,
quam, cum parcere potuerit, perdidiſſe. Hæc in homines
alieniſſimos, denique inimiciſſimos, viri boni faciunt, & ho-
minum exiſtimationis, & communis humanitatis cauſa: ut,
cum ipſi nihil alteri ſcientes incommodarint, nihil ipſis jure
incommodi cadere poſſit. Ad vadimonium non venit: quis? 52
Propinquus. Si res iſta graviſſima ſua ſponte videretur, b
tamen ejus atrocitas neceſſitudinis nomine levaretur. Ad
vadimonium non venit. quis? Socius. etiam gravius ali-
quid ei deberes concedere: quicum te aut voluntas congre-
gaſſet, aut fortuna conjunxiſſet. Ad vadimonium non ve-
nit. quis? Is, qui tibi præſto ſemper fuit. Ergo in eum,
qui ſemel hoc commiſit, ut tibi præſto non eſſet, omnia tela
conjeciſti, quæ parata ſunt in eos, qui permulta male agendi
cauſa, fraudandique fecerunt? Si dupondius tuus ageretur, 53
Sex. Nævi, ſi in parvula re captionis aliquid vererere, non
ſtatim ad C. Aquillium, aut ad eorum aliquem, qui conſu-
luntur, concurriſſes? Cum jus amicitiæ, ſocietatis, affinitatis
ageretur: cum officii rationem, atque exiſtimationis duci
conveniret: eo tempore tu non modo ad C. Aquillium, aut
L. Lucullum, (ſed n) ne ipſe quidem te conſuluiſti) ſed ne
ipſe quidem ad te retuliſti: ne hæc quidem tecum locutus
es: Horæ duæ fuerunt; Quintius ad vadimonium non ve-
nit. quid ago? Si mehercule hæc tecum duo verba feciſ-
ſes, Quid ago? reſpiraſſet cupiditas, atque avaritia paullu-
lum:

n) plane ejecit Grævius.

Digitized by Google

lum: aliquid loci rationi & conſilio dediſſes: tu te colle-
giſſes: non in eam turpitudinem veniſſes, ut hoc tibi eſſet
apud tales viros confitendum, qua tibi vadimonium non ſit
obitum, eadem te hora conſilium cepiſſe, hominis propinqui
17 fortunas funditus evertere. Ego pro te nunc hoc conſulo
54 poſt tempus & in aliena re, quod tu in tua re, cum tempus
erat, conſulere oblitus es. Quæro abs te, C. Aquilli, L. Lu-
culle, P. Quintili, M. Marcelle: vadimonium mihi non obiit
quidam ſocius, & affinis meus, quicum mihi neceſſitudo ve-
p.10 tus: controverſia de re pecuniaria recens intercedit. poſtu-
a lone a prætore, ut ejus bona mihi poſſidere liceat? an, cum
Romæ domus ejus, uxor, liberi ſint, domum potius denun-
tiem? Quid eſt, quod hac tandem de re vobis poſſit videri?
Profecto ſi recte veſtram bonitatem atque prudentiam co-
gnovi, non multum me fallit, ſi conſulamini, quid ſitis reſpon-
ſuri: primum, Exſpectare: deinde, ſi latitare, ac diutius
ludificare videatur, amicos convenire: quærere, quis procu-
rator ſit: domum denuntiare. dici vix poteſt, quam multa
ſint, quæ reſpondeatis ante fieri oportere, quam ad hanc ra-
55 tionem extremam neceſſariam devenire. Quid ad hæc Næ-
vius? ridet ſcilicet noſtram amentiam, qui in vita ſua ratio-
nem ſummi officii deſideremus, & inſtituta bonorum virorum
requiramus. Quid mihi, inquit, cum iſta ſumma ſanctimo-
nia, ac diligentia? viderint, inquit, iſta officia viri boni: de
me autem ita conſiderent: non, quid habeam, ſed quibus re-
bus invenerim, quærant; & quemadmodum natus, & quo pa-
cto educatus ſim, memini. vetus eſt, *De ſcurra multo faci-*
56 *lius divitem, quam patremfamilias fieri poſſe.* Hæc ille, ſi
verbis non audet, re quidem vera palam loquitur. Etenim
ſi vult virorum bonorum inſtituto vivere, multa oportet di-
ſcat, atque dediſcat: quorum illi ætati utrumque difficile
18 eſt. Non dubitavi, inquit, cum vadimonium deſertum eſ-
ſet, bona proſcribere. Improbe: verum, quoniam tu id ti-
bi arrogas, & concedi poſtulas, concedamus. Quid ſi num-
quam deſeruit? ſi iſta cauſa abs te tota per ſummam frau-
dem & malitiam ficta eſt? ſi vadimonium omnino tibi cum
P. Quin-

Digitized by Google

P. Quintio nullum fuit? quo te nomine appellemus? im-
probum? at etiam ſi deſertum vadimonium eſſet, tamen in
iſta poſtulatione, & proſcriptione bonorum, improbiſſimus
reperiebare. num malitioſum? negas. fraudulentum? jam b
id quidem arrogas tibi, & præclarum putas. audacem? cu-
pidum? perfidioſum? vulgaria & obſoleta ſunt; res autem
nova, atque inaudita. Quid ergo eſt? vereor mehercule, 57
ne aut gravioribus utar verbis, quam natura fert, aut leviori-
bus, quam cauſa poſtulat. Ais eſſe vadimonium deſertum.
Quæſivit a te ſtatim ut Romam rediit Quintius, quo die va-
dimonium iſtuc factum eſſe diceres. reſpondiſti ſtatim, No-
nis Feb. Diſcedens in memoriam rediit Quintius, quo die
Roma in Galliam profectus ſit. ad ephemeridem revertitur.
invenitur dies profectionis, prid. Kal. Feb. Nonis Feb. ſi Ro-
mæ fuit, cauſæ nil dicimus, quin tibi vadimonium promiſe-
rit. Quid? hoc inveniri qui poteſt? profectus eſt una L. 58
Albius, homo cum primis honeſtus. dicet teſtimonium. Pro-
ſecuti ſunt familiares & Albium, & Quintium. dicent hi quo-
que teſtimonium. litteræ P. Quintii, teſtes tot, quibus omni-
bus cauſa juſtiſſima eſt, cur ſcire potuerint: nulla, cur men-
tiantur, cum adſtipulatore tuo comparabuntur. Et in hac 59
ejusmodi cauſa P. Quintius laborabit? & diutius in tanto
metu miſer, periculoque verſabitur? & vehementius eum
gratia adverſarii perterrebit, quam fides judicis conſolabitur?
Vixit enim ſemper inculte, atque horride: natura triſti, ac
recondita fuit: non ad ſolarium, non in campo, non in con-
viviis verſatus eſt: id egit, ut amicos obſervantia, rem par-
ſimonia retineret. antiquam officii rationem dilexit, cujus
ſplendor omnis his moribus obſolevit. At, ſi in cauſa pari
diſcedere inferior videretur, tamen eſſet non mediocriter
conquerendum. Nunc in cauſa ſuperiore, ne ut par quidem p.11
ſit, poſtulat, inferiorem eſſe o) patitur, duntaxat uſque eo, a
ne cum bonis, fama, fortuniſque omnibus Sex. Nævii cupidi-
tati, crudelitatique dedatur.

o) *eſſe ſe.*

19 Docui, quod primum pollicitus ſum, C. Aquilli, cauſam
60 omnino, cur poſtularet, non fuiſſe: quod neque pecunia de-
bebatur: &, ſi maxime deberetur, commiſſum nihil eſſe p),
quare ad iſtam rationem perveniretur. Attende nunc, ex
edicto prætoris, bona P. Quintii poſſidere q) nullo modo po-
tuiſſe. Recita edictum: QUI FRAUDATIONIS CAUSA LATI-
TARIT. Non eſt is Quintius: niſi ſi latitant, qui ad ne-
gotium ſuum, relicto procuratore, proficiſcuntur. CUI HE-
RES NON EXSTABIT. Ne is quidem. QUI EXSULII CAUSA
SOLUM VERTERIT. Quo tempore exiſtimas oportuiſſe, Næ-
vi, abſentem Quintium defendi, aut quomodo? tum, cum
poſtulabas, ut bona poſſideres? nemo affuit. neque enim
quiſquam divinare poterat, te poſtulaturum: neque quem-
quam attinebat id recuſare, quod prætor non fieri, ſed ex
61 edicto r) ſuo fieri jubebat. Qui locus igitur abſentis de-
fendendi procuratori primus datus eſt? Cum proſcribebas?
Ergo affuit: non paſſus eſt: libellos dejecit Sex. Alphenus.
qui primus erat officii gradus, ſervatus eſt a procuratore
ſumma cum diligentia. Videamus, quæ deinde ſint conſecuta.
Hominem P. Quintii deprehendis in publico: conaris ab-
ducere. non patitur Alphenus: vi tibi adimit: curat, ut
domum reducatur ad Quintium. Hic quoque ſumme con-
ſtat procuratoris diligentis officium. Debere tibi dicis
Quintium. procurator negat. Vadari vis: promittit. In
b jus vocas: ſequitur. Judicium poſtulas: non recuſat.
62 Quid aliud ſit abſentem defendi, ego non intelligo. At quis
erat procurator? Credo aliquem ejectum hominem, egen-
tem, litigioſum, improbum, qui poſſet ſcurræ divitis quo-
tidianum convicium ſuſtinere. Nihil minus. Eques Ro-
manus locuples, ſui negotii bene gerens: denique is, quem,
quoties Nævius in Galliam profectus eſt, procuratorem Ro-
20 mæ reliquit. Et audes, Sex. Nævi, negare, abſentem defen-
ſum eſſe Quintium, cum eum defenderit idem, qui te ſole-
bat?

p) *eſſet.* q) *poſſideri.* r) *ſed edicto.*

Digitized by Google

hat? &, cum is judicium acceperit pro Quintio, cui tu & rem, & famam tuam commendare proficiſcens, & concredere ſolebas: conaris hoc dicere, neminem exſtitiſſe, qui Quintium judicio defenderet? Poſtulabam, inquit, ut ſatiſdaret. 63
Injuria poſtulabas. Ita videbaris s). Recuſabat Alphenus. Ita: verum prætor decernebat. Tribuni igitur appellabantur. Hic te, inquit, teneo. non eſt iſtud judicium pati, neque judicio defendere, cum auxilium a tribunis petas. Hoc ego, cum attendo, qua prudentia ſit Hortenſius, dicturum eſſe eum non arbitror. cum autem antea dixiſſe audio, & cauſam ipſam conſidero, quid aliud dicere poſſit, non reperio. fatetur enim libellos Alphenum dejeciſſe, vadimonium promiſiſſe, judicium quin acciperet in ea ipſa verba, quæ Nævius edebat, non recuſaſſe; ita tamen, t) more & inſtituto, per eum magiſtratum, qui auxilii cauſa conſtitutus eſt. Aut 64
hæc facta non ſint, neceſſe eſt: aut C. Aquillius, talis vir, juratus, hoc jus in civitate conſtituat, cujus procurator non omnia judicia acceperit u), quæ quiſque in verba poſtularit: cujus procurator a prætore tribunos appellare auſus ſit, eum non defendi: ejus bona recte poſſideri poſſe: ei miſero, p.12
abſenti, ignaro fortunarum ſuarum, omnia vitæ ornamenta a
per ſummum dedecus & ignominiam diripi convenire. Quod 65
ſi probari nemini poteſt: illud certe probari omnibus neceſſe eſt, defenſum eſſe judicio abſentem Quintium. Quod cum ita eſt, ex edicto bona poſſeſſa non ſunt. At enim tribuni plebis ne audierunt quidem. Fateor, ſi ita eſt, procuratorem decreto prætoris oportuiſſe parere. Quid ſi M. Brutus interceſſurum ſe dixit palam, niſi quid inter ipſum Alphenum, & Nævium conveniret? videturne interceſſiſſe appellatio tribunorum, non moræ, ſed auxilii cauſa? Quid 21
deinde fit? Alphenus, ut omnes intelligere poſſent, judicio 66
defendi

s) *jubebare.*

t) Grævio placet: *At recuſavit ſatisdare; ita tamen.*

u) *non recuſarit omnia judicia.*

Digitized by Google

defendi Quintium, nequa ſubeſſe poſſet aliena aut ipſius of-
ficio, aut hujus exiſtimatione ſuſpicio, viros bonos complu-
res advocat. teſtatur, iſto audiente, ſe pro communi neceſſi-
tudine id primum petere, ne quid atrocius in P. Quintium
abſentem ſine cauſa facere conetur. ſin autem inimiciſſime,
atque infeſtiſſime contendere perſeveret, ſe paratum eſſe
omni recta, atque honeſta ratione defendere, quod petat,
67 non deberi: ſe judicium id, quod edat, accipere. Ejus rei,
conditioniſque tabellas obſignaverunt viri boni complures.
res in dubium venire non poteſt. ſit, rebus omnibus inte-
gris, neque proſcriptis, neque poſſeſſis bonis, ut Alphenus
promittat Nævio, ſiſti Quintium. Venit ad vadimonium
Quintius. jacet res in controverſiis, iſto calumniante bienni-
um, uſque dum inveniretur, qua ratione res ab uſitata con-
ſuetudine recederet, & in hoc ſingulare judicium cauſa omnis
68 concluderetur. Quod officium, C. Aquilli, commemorari
procuratoris poteſt, quod ab Alpheno præteritum eſſe vi-
b. deatur? Quid affertur, quare P. Quintius abſens negetur x)
eſſe defenſus? An vero id, quod Hortenſium, quia nuper
injecit, & quia Nævius ſemper id clamitat, dicturum arbi-
tror, non fuiſſe Nævio parem certationem cum Alpheno, il-
lo tempore, illis dominantibus? quod ſi velim confiteri: il-
lud, opinor, concedent, non procuratorem P. Quintii nemi-
nem fuiſſe, ſed gratioſum fuiſſe. Mihi autem ad vincen-
dum ſatis eſt, fuiſſe procuratorem, quicum experiri poſſet.
Qualis is fuerit, ſi modo abſentem defendebat per jus, & y)
69 magiſtratum, nihil ad rem arbitror pertinere. Erat z), inquit,
illarum partium. Quid ni? qui apud te eſſet educatus: quem
tu a puero ſic inſtituiſſes, ut nobili, ne gladiatori quidem
cederet. ſicut tu ſemper ſumme concupiſti: idem volebat
Alphenus. ea re tibi cum eo par contentio erat. Bruti, in-
quit, erat familiaris. itaque is intercedebat. Tu contra Bur-
rieni, qui injuriam decernebat: omnium denique illorum,
qui

x) *negatur.* y) *et per.* z) *Erat enim.*

Digitized by Google

qui tum & poterant per vim, & ſcelus plurimum: &, quod
poterant, id audebant. An omnes tu iſtos vincere volebas,
qui nunc, tu ut vincas, tantopere laborant? aude id dicere
non palam, ſed his ipſis, quos advocaſti. Tametſi a) nolo eam 70
rem commemorando renovare, cujus omnino rei memori-
am omnem tolli funditus, ac deleri arbitror oportere. U- 22
num illud dico: ſi propter partium ſtudium potens erat Al-
phenus, potentiſſimus Nævius. Si fretus gratia poſtulabat
aliquid iniquius Alphenus, multo iniquiora Nævius impetra-
bat. Neque enim inter ſtudium veſtrum quidquam, ut o-
pinor, interfuit. Ingenio, vetuſtate, artificio tu facile vici-
ſti. ut alia omittam, hoc ſatis eſt. Alphenus cum iis, & pro-
pter eos periit, quos diligebat. tu, poſtquam, qui tibi erant
amici, non poterant vincere; ut amici tibi eſſent, qui vin-
cebant, effeciſti. Quod ſi tum par tibi jus cum Alpheno p.13.
fuiſſe non putas, quia tamen aliquem contra te advocare po- a
terat: quia magiſtratus aliquis reperiebatur, apud quem Al- 71
pheni cauſa conſiſteret: quid hoc tempore Quintio ſtatu-
endum eſt? cui neque magiſtratus adhuc æquus inventus
eſt, neque judicium redditum eſt uſitatum: non conditio,
non ſponſio, non denique ulla unquam interceſſit poſtula-
tio, mitto æqua, verum ante hoc tempus ne fando quidem
audita. De re pecuniaria cupio contendere. non licet. At
ea controverſia eſt. Nihil ad me attinet: cauſam capitis
dicas, oportet. Accuſa, ubi ita neceſſe eſt. Non, inquit,
niſi tu ante, novo modo, priore loco dixeris. dicendum ne-
ceſſario eſt: præſtituendæ horæ ad arbitrium noſtrum: ju-
dex ipſe arceſſetur. Quid tum? Tu aliquem patronum 72
invenies, hominem antiqui officii, qui ſplendorem noſtrum,
& gratiam negligat? pro me pugnabit L. Philippus, eloquen-
tia, gravitate, honore florentiſſimus civitatis: dicet Horten-
ſius, excellens ingenio, nobilitate, exiſtimatione: aderunt au-
tem homines nobiliſſimi, ac potentiſſimi, quorum frequen-

a) *Tamen etſi.*

Digitized by Google

tiam & conſeſſum non modo P. Quintius, qui de capite decernit, ſed quivis, qui extra periculum ſit, perhorreſcat.
73 Hæc eſt iniqua certatio, non illa, qua tu contra Alphenum velitabaris; huic ne ubi conſiſteret quidem contra te, locum reliquiſti. Quare aut doceas oportet, Alphenum negaſſe ſe procuratorem eſſe, non dejeciſſe libellos, judicium accipere noluiſſe: aut, cum hæc ita facta ſint, ex edicto te bona P. Quintii non poſſediſſe concedas.
23 Etenim ſi ex edicto poſſediſti; quæro, cur bona non venierint: cur ceteri ſponſores, & creditores non convene-
b rint. Nemone fuit, cui deberet Quintius? Fuerunt, & complures fuerunt: propterea quod C. frater aliquantum æris alieni reliquerat. Quid ergo eſt? Homines erant ab hoc omnes alieniſſimi: & iis debebatur: neque tamen quiſquam inventus eſt tam inſignite improbus, qui violare P. Quintii ex-
74 iſtimationem abſentis auderet. Unus fuit, affinis, ſocius, neceſſarius, Sex. Nævius: qui cum ipſe ultro deberet, quaſi eximio præmio ſceleris expoſito, cupidiſſime contenderet, ut per ſe afflictum, atque everſum propinquum ſuum, non modo honeſte partis bonis, verum etiam communi luce privaret. Ubi erant ceteri creditores? denique hoc tempore ubi ſunt? quis eſt, qui fraudationis cauſa latuiſſe dicat? quis, qui abſentem defenſum neget eſſe Quintium? nemo inve-
75 nitur. At contra omnes, quibus cum ratio huic aut eſt, aut fuit, adſunt, defendunt. fides hujus multis locis cognita b), ne perfidia Sex. Nævii derogetur, laborant. In hujuſmodi ſponſionem teſtes dare oportebat ex eo numero, qui hæc dicerent: vadimonium mihi deſeruit: me fraudavit: a me nominis ejus, quod infitiatus eſſet, diem petivit: ego experiri non potui: latitavit, procuratorem nullum reliquit. Horum nihil dicitur. Parantur teſtes, qui hæc dicant. Verum, opinor, viderimus, cum dixerint. unum tamen hoc cogitent, ita ſe graves eſſe, ut ſi veritatem volent retinere, gravitatem poſſint obtinere: ſi eam negligent, ita leves ſint, ut omnes

b) In Græv. punctum eſt poſt: *cognita.*

Digitized by Google

omnes intelligant, non ad obtinendum mendacium, ſed ad
verum probandum, auctoritatem adjuvare. Ego hæc duo 24
quæro: primum, qua ratione Nævius ſuſceptum negotium 76
non tranſegerit: hoc eſt, cur bona, quæ ex edicto poſſide- p.14
bat, non vendiderit: deinde, cur ex tot creditoribus aliis ad a
iſtam rationem nemo acceſſerit: ut neceſſario confiteare, ne-
que eorum tam temerarium quemquam fuiſſe, neque te ipſum
id, quod turpiſſime ſuſcepiſſes, perſeverare, & tranſigere po-
tuiſſe. Quid ſi tu ipſe, Sex. Nævi, ſtatuiſti, bona P. Quintii
ex edicto poſſeſſa non eſſe? opinor, tuum teſtimonium, quod
in aliena re leve eſſet, id in tua, quoniam contra te eſt, gra-
viſſimum debet eſſe. Emiſti bona Sex. Alpheni, L. Sulla
dictatore vendente. ſocium tibi in hujus bonis edidiſti Quin-
tium. Plura non dico. Cum eo tu voluntariam ſocieta-
tem coibas, qui te in hereditaria ſocietate fraudarat? & eum
judicio tuo comprobabas, quem ſpoliatum fama, fortuniſque
omnibus arbitrabare?

Diffidebam mehercule, C. Aquilli, ſatis animo certo, & 77
confirmato me poſſe in hac cauſa conſiſtere. Sic cogita-
bam; cum contra dicturus eſſet Hortenſius, & cum eſſet at-
tente auditurus Philippus, fore, uti permultis in rebus timo-
re prolaberer. Dicebam huic Q. Roſcio, cujus ſoror eſt
cum P. Quintio, cum a me peteret, & ſumme contenderet,
ut ſuum propinquum defenderem, mihi perdifficile eſſe con-
tra tales oratores non modo tantam cauſam perorare, ſed
omnino verbum facere conari. Cum cupidius inſtaret; ho-
mini pro amicitia familiarius dixi, mihi videri ore duriſſimo
eſſe, qui præſente eo geſtum agere conaretur: qui vero cum
ipſo contenderent, eos, etiam ſiquid antea recti, aut venuſti
habere viſi ſunt, id amittere: nequid mihi ejuſmodi acci-
deret, cum contra talem artificem dicturus eſſem, me vereri.
Tum mihi Roſcius, & alia multa confirmandi mei cauſa di- 25
xit: & mehercule, ſi nihil diceret, tacito ipſo officio, & ſtu- 78
dio, quod habebat erga propinquum ſuum, quemvis com-
moveret. Etenim, cum artifex ejuſmodi ſit, ut ſolus dignus b
videatur eſſe, qui in ſcena ſpectetur; tum vir ejuſmodi eſt,

Digitized by Google

ut ſolus dignus videatur, qui eo non accedat. Verumta-
men, quid ſi, inquit, habes ejuſmodi cauſam, ut hoc tibi
planum ſit faciendum, neminem eſſe, qui poſſit biduo, aut
ſummum triduo, ſeptingenta millia paſſuum ambulare? ta-
menne vereris, ut poſſis hæc contra Hortenſium contende-
79 re? minime, inquam. Sed quid id ad rem? Nimirum, in-
quit, in eo cauſa conſiſtit. Quomodo? Docet me ejuſmo-
di rem, & factum ſimul Sex. Nævii, quod ſi ſolum proferre-
tur, ſatis eſſe deberet. Quod abs te, C. Aquilli, & a vobis,
qui adeſtis in conſilio, quæſo, ut diligenter attendatis. pro-
fecto intelligetis, illinc ab initio cupiditatem pugnaſſe, & au-
daciam; hinc veritatem, & pudorem, quoad potuerit, reſti-
tiſſe. Bona poſtulas, ut ex edicto poſſidere liceat. quo die?
te ipſum, Nævi, volo audire: volo, inauditum facinus, ipſi-
us, qui id commiſit, voce convinci. Dic, Nævi, diem. An-
te V Kalend. intercalares. Bene agis. quam longe eſt hinc
in ſaltum veſtrum Gallicanum? Nævi, te rogo. DCC millia
paſſuum. Optime. De ſaltu dejicitur Quintius. quo die?
poſſumus hoc quoque ex te audire? Quid taces? dic, in-
quam, diem. pudet dicere. Intelligo: verum & ſero, &
nequicquam pudet. dejicitur de ſaltu, C. Aquilli, pridie Ka-
lend. intercalares. biduo poſt, aut ut ſtatim de jure aliquis
cucurrerit, non toto triduo DCC millia paſſuum conficiuntur.
80 O rem incredibilem! o cupiditatem inconſideratam! o nun-
tium volucrem! Adminiſtri, & ſatellites Sex. Nævii Roma
p.15 trans Alpes in Sebuſianos biduo veniunt. O hominem for-
a tunatum, qui ejuſmodi nuntios, ſeu potius Pegaſos habeat.
26 Hic ego, ſi Craſſi omnes cum Antoniis exſiſtant, ſi tu, L. Phi-
lippe, qui inter illos florebas, hanc cauſam voles cum Horten-
ſio dicere, tamen ſuperior ſim neceſſe eſt. Non enim, quem-
admodum putatis, omnia ſunt in eloquentia. eſt quædam ta-
men ita perſpicua veritas, ut eam infirmare nulla res poſſit.
81 An antequam poſtulaſti, ut bona poſſideres, miſiſti, qui cu-
rarent, ut dominus de ſuo fundo a ſua familia vi dejicere-
tur? Utrumlibet elige. alterum incredibile eſt: alterum ne-
farium: & ante hoc tempus utrumque inauditum. Septin-

genta

Digitized by Google

genta millia paſſuum vis eſſe decurſa biduo? dic. negas? ante igitur miſiſti. malo. Si enim illud diceres; improbe mentiri viderere. cum hoc confiteris; id te admiſiſſe concedis, quod ne mendacio quidem tegere poſſis. Hoc conſilium Aquillio, & talibus viris, tam cupidum, tam audax, tam temerarium probabitur? Quid hæc amentia, quid hæc feſti- 82
natio, quid hæc immaturitas tanta ſignificat? non vim? non ſcelus? non latrocinium? non denique omnia potius, quam jus, quam officium, quam pudorem? Mittis injuſſu prætoris. quo conſilio? juſſurum ſciebas? quid? cum juſſiſſet, tum mittere nonne poteras? Poſtulaturus eras. Quando? poſt dies xxx. Nempe ſi te nihil impediret: ſi voluntas eadem maneret: ſi valeres: denique ſi viveres. Prætor juſſiſſet. Opinor, ſi vellet, ſi valeret, ſi jus diceret, ſi nemo recuſaret, qui ex ipſius decreto, & ſatiſdaret, & judicium accipere vellet. Nam, per deos immortales, ſi Alphenus, pro- 83
curator P. Quintii, tibi tum ſatiſdaret, & judicium accipere vellet: denique omnia, quæ poſtulares, facere voluiſſet, quid ageres? revocares eum, quem in Galliam miſeras? At hic quidem jam de fundo expulſus: jam a ſuis diis penatibus b
præceps ejectus, jam (quod indigniſſimum eſt) ſuorum ſervorum manibus, nuntio atque imperio tuo, violatus eſſet. Corrigeres hæc, ſcilicet, tu poſtea. De cujuſquam vita dicere audes, qui hoc concedas neceſſe eſt, ita te cæcum cupiditate & avaritia fuiſſe, ut, cum poſtea quid futurum eſſet, ignorares, accidere autem multa poſſent: ſpem maleficii præſentis in incerto reliqui temporis eventu collocares? Atque hæc perinde loquor, quaſi ipſo illo tempore, cum te prætor juſſiſſet ex edicto poſſidere, ſi in poſſeſſionem miſiſſes, debueris, aut potueris P. Quintium de poſſeſſione deturbare.

Omnia ſunt, C. Aquilli, ejuſmodi, quivis ut perſpicere 27
poſſit, in hac cauſa improbitatem, & gratiam cum inopia, &
veritate contendere. Prætor te quemadmodum poſſidere 84
juſſit? opinor ex edicto. Sponſio quæ in verba facta eſt? SI EX EDICTO PRAETORIS BONA P. QUINTII POSSESSA NON SINT. Redeamus ad edictum. Id quemadmodum jubet poſſi-

Digitized by Google

poſſidere? Num quid eſt cauſæ, C. Aquilli, quin, ſi longe aliter poſſedit, quam prætor edixit, iſte ex edicto non poſſederit, ego ſponſione vicerim? Nihil opinor. cognoſcamus edictum. QUI EX EDICTO MEO IN POSSESSIONEM VENERINT. De te loquitur, Nævi, quemadmodum tu putas. ais enim te ex edicto veniſſe. tibi, quid facias, definit: te inſtituit, tibi præcepta dat. EOS ITA VIDETUR IN POSSESSIONE ESSE OPORTERE. Quomodo? QVOD IBIDEM RECTE CU-
p.16 STODIRE POTERUNT, ID IBIDEM CUSTODIANT. QUOD NON
a POTERUNT, ID AUFERRE, ET ABDUCERE LICEBIT. Quid tum? DOMINUM, inquit, INVITUM DETRUDERE NON PLACIT. Eum ipſum, qui fraudandi cauſa latitet: eum ipſum, quem judicio nemo defendat: eum ipſum, qui cum omnibus creditoribus ſuis male agat, invitum de prædio detrudi
85 vetat. Proficiſcenti tibi in poſſeſſionem prætor ipſe, Sex. Nævi, palam dicit: ita poſſideto, ut tecum ſimul poſſideat Quintius: ita poſſideto, ut Quintio vis ne afferatur. Quid? tu id quemadmodum obſervas? mitto illud dicere, eum, qui non latitarit, cui Romæ domus, uxor, liberi, procurator eſſet: eum, qui tibi vadimonium non deſeruiſſet: hæc omnia mitto: illud dico, dominum expulſum eſſe de prædio; domino a familia ſua manus allatas eſſe ante ſuos Lares familiares. hoc dico.

* * * * * * * *

28 * Nævium ne appellaſſe quidem Quintium, cum ſimul eſſet, experiri poſſet quotidie: deinde quod omnia judicia difficillima cum ſumma ſua invidia, maximoque periculo P. Quintii fieri mallet, quam illud pecuniarium judicium, quod uno die tranſigi poſſet: ex quo uno hæc omnia nata, & profecta eſſe concedit. quo in loco conditionem tuli, ſi vellet pecuniam petere, P. Quintium judicatum ſolvi ſatiſdaturum, dum ipſe, ſi quid peteret, pari conditione uteretur.

86 Oſtendi, quam multa ante fieri convenerit, quam hominis propinqui bona poſſideri poſtularentur: præſertim cum Romæ domus ejus, uxor, liberi eſſent, & procurator æque utriuſque neceſſarius. Docui, cum deſertum eſſe dicat vadimonium,

Digitized by Google

dimonium, omnino vadimonium nullum fuiſſe: quo die b
hunc ſibi promiſiſſe dicat, eo die ne Romæ quidem eum fu-
iſſe, id teſtibus me pollicitus ſum planum facturum, qui &
ſcire deberent, & cauſam, cur mentirentur, non haberent.
Ex edicto autem non potuiſſe bona poſſideri, demonſtravi:
quod neque fraudandi cauſa latitaſſet, neque exſilii cauſa ſo-
lum vertiſſe diceretur. Reliquum eſt, ut eum nemo judicio 87
defenderit. quod contra copioſiſſime defenſum eſſe conten-
di, non ab homine alieno, neque ab aliquo calumniatore,
atque improbo: ſed ab equite Romano propinquo, & ne-
ceſſario ſuo, quem ipſe Sex. Nævius procuratorem relinque-
re antea conſueſſet: neque eum, ſi tribunos appellarit, id-
circo minus judicium pati paratum fuiſſe: neque potentia
procuratoris Nævio jus ereptum: contra iſtum potentia ſua
tum tantummodo ſuperiorem fuiſſe, nunc nobis vix reſpiran-
di poteſtatem dare. Quæſivi, quæ cauſa fuiſſet, cur bona 29
non veniſſent, cum ex edicto poſſiderentur. deinde illud 88
quoque requiſivi, qua ratione ex tot creditoribus nemo ne-
que tum idem fecerit, neque nunc contra dicat, omneſque
pro P. Quintio pugnent: præſertim cum in tali judicio te-
ſtimonia creditorum exiſtimentur ad rem maxime pertinere.
Poſtea ſum uſus adverſarii teſtimonio, qui ſibi eum nuper
edidit ſocium, quem, quo modo nunc intendit, ne in vivo-
rum quidem numero tum demonſtrat fuiſſe. Tum illam
incredibilem celeritatem, ſeu potius audaciam, protuli: con-
firmavi neceſſe eſſe aut biduo DCC millia paſſuum eſſe de-
curſa, aut Sex. Nævium diebus compluribus ante in poſſeſſio-
nem miſiſſe, quam poſtularet, uti ei liceret bona poſſidere.
Poſtea recitavi edictum, quod aperte dominum de prædio 89
detrudi vetaret: in quo conſtitit, Nævium ex edicto non p.17
poſſediſſe, cum confiteretur ex prædio vi detruſum eſſe a
Quintium. Omnino autem bona poſſeſſa non eſſe conſti-
tui: quod bonorum poſſeſſio ſpectetur non in aliqua parte,
ſed in univerſis, quæ teneri, ac poſſideri poſſint. Dixi,
Romæ domum fuiſſe, quo iſte ne adſpirarit quidem: ſervos
complures, ex quibus iſte poſſederit neminem, ne attigerit
quidem:

quidem: unum fuiſſe, quem attingere conatus ſit: prohi-
90 bitum fuiſſe: quieviſſe. In ipſa Gallia cognoſtis in prædia privata Quintii Sex. Nævium non veniſſe. Denique ex ipſo ſaltu, quem, per vim expulſo ſocio, poſſedit, ſervos privatos Quintii non omnes ejectos eſſe. Ex quo, & ex ceteris dictis, factis, cogitatisque Sex. Nævii, quivis poteſt intelligere, iſtum nihil aliud egiſſe, neque nunc agere, niſi uti per vim, per injuriam, per iniquitatem judicii, totum agrum, qui communis eſt, ſuum facere poſſit.

30 Nunc cauſa perorata, res ipſa, & periculi magnitudo, C.
91 Aquilli, cogere videtur, ut te, atque eos, qui tibi in conſilio ſunt, obſecret, obteſteturque P. Quintius per ſenectutem, ac ſolitudinem ſuam, nihil aliud, niſi ut veſtræ naturæ, bonitatique obſequamini: ut, cum veritas cum hoc faciat, plus hujus inopia poſſit ad miſericordiam, quam illius opes ad cru-
92 delitatem. Quo die ad te judicem venimus, eodem die illorum minas, quas ante horrebamus, negligere cœpimus. Si cauſa cum cauſa contenderet; nos noſtram perfacile cuivis probaturos ſtatuebamus. Quod vitæ ratio cum ratione vitæ decerneret; idcirco nobis etiam magis te judice opus eſſe arbitrari ſumus. Ea res enim nunc in diſcrimen c) ver-
b ſatur, utrumne poſſit ſe contra luxuriam, ac licentiam ruſticana illa, atque inculta parſimonia defendere: an deformata, atque ornamentis omnibus ſpoliata, nuda, cupiditati,
93 petulantiæque addicatur. Non comparat ſe tecum gratia P. Quintius, Sex. Nævi: non opibus, non facultate contendit, omnes tuas artes, quibus tu magnus es, tibi concedit. Fatetur, ſe non belle dicere, non ad voluntatem loqui poſſe: non ab afflicta amicitia transfugere, atque ad florentem aliam devolare: non profuſis ſumtibus vivere: non ornare magnifice, ſplendideque convivium: non habere domum clauſam pudori, & ſanctimoniæ: patentem, atque adeo expoſitam cupiditati, & voluptatibus: contra, ſibi officium, fidem, diligentiam, vitam omnino ſemper horridam, atque aridam cordi fu-

c) *in diſcrimine.*

Digitized by Google

di fuiſſe. iſta ſuperiora eſſe, ac plurimum poſſe his moribus
ſentit. Quid ergo eſt? non usque eo tamen, ut in capite, 94
fortunisque hominum honeſtiſſimorum dominentur ii, qui
relicta bonorum virorum diſciplina, & quæſtum & ſumptum
Gallonii ſequi maluerunt, atque etiam, quod in illo non fuit,
cum audacia, perfidiaque vixerunt. Si licet vivere eum,
quem Sex. Nævius non vult: ſi eſt homini honeſto locus in
civitate, invito Nævio: ſi fas eſt reſpirare P. Quintium, con-
tra nutum, ditionemque Nævii: ſi quæ pudore ornamenta
ſibi peperit, ea poteſt contra petulantiam, te defendente, ob-
tinere: ſpes eſt & hunc miſerum, atque infelicem, aliquando
tandem poſſe conſiſtere. Sin & poterit Nævius id, quod li-
bet, & ei libebit, quod non licet: quid agendum eſt? qui
deus appellandus eſt? cujus hominis fides imploranda eſt?
qui denique queſtus, qui mœror dignus inveniri in calami-
tate tanta poteſt? Miſerum eſt exturbari fortunis omnibus: 31
miſerius eſt, injuria. acerbum eſt ab aliquo circumveniri: 95
acerbius, a propinquo. calamitoſum eſt bonis everti: cala- p.18
mitoſius, cum dedecore. funeſtum eſt a forti, atque honeſto a
viro jugulari: funeſtius, ab eo, cujus vox in præconio quæ-
ſtu proſtitit. indignum eſt a pari vinci, aut ſuperiore: in-
dignius, ab inferiore, atque humiliore. luctuoſum eſt tradi
alteri cum bonis: luctuoſius, inimico. horribile eſt cauſam
capitis dicere: horribilius, priore loco dicere. Omnia 96
circumſpexit Quintius, omnia periclitatus eſt, C. Aquilli:
non prætorem modo, a quo jus impetraret, invenire non po-
tuit, atque adeo ne unde arbitratu quidem ſuo poſtularet:
ſed ne amicos quidem Sex. Nævii: quorum ſæpe, & diu ad
pedes jacuit ſtratus, obſecrans per deos immortales, ut aut
ſecum jure contenderent, aut injuriam ſine ignominia ſibi
imponerent. Denique ipſius inimici vultum ſuperbiſſimum 97
ſubiit: ipſius Sex. Nævii lacrymans manum prehendit, in
propinquorum bonis proſcribendis exercitatam: obſecra-
vit per fratris ſui mortui cinerem, per nomen propinquita-
tis, per ipſius conjugem & liberos, quibus propior P. Quin-
tio nemo eſt, ut aliquando miſericordiam caperet; aliquam,

ſi

Digitized by Google

ſi non propinquitatis, at ætatis ſuæ; ſi non hominis, at hu-
manitatis rationem haberet: ut ſecum aliquid, integra ſua
fama, qualibet, dummodo tolerabili, conditione tranſigeret.
98 Ab ipſo repudiatus, ab amicis ejus non ſublevatus, ab omni
magiſtratu agitatus, atque perterritus, quem præter te ap-
pellet, habet neminem: tibi ſe, tibi ſuas omnes opes, fortu-
naſque commendat: tibi committit exiſtimationem, ac ſpem
reliquæ vitæ. Multis vexatus contumeliis, plurimis jactatus
injuriis, non turpis ad te, ſed miſer confugit: e fundo or-
natiſſimo dejectus, ignominiis omnibus appetitus, cum illum
in ſuis paternis bonis dominari videret, ipſe filiæ nubili do-
b tem conficere non poſſet, nihil alienum tamen vita ſuperio-
99 re commiſit. Itaque te hoc obſecrat, C. Aquilli, ut, quam
exiſtimationem, quàm honeſtatem in judicium tuum prope
acta jam ætate, decurſaque attulit, eam liceat ei ſecum ex
hoc loco efferre: ne is, de cujus officio nemo unquam du-
bitavit, ſexageſimo denique anno, dedecore, macula, turpiſ-
ſimaque ignominia notetur: ne ornamentis ejus omnibus
Sex. Nævius pro ſpoliis abutatur: ne per te ferat, quo mi-
nus, quæ exiſtimatio P. Quintium uſque ad ſenectutem
perduxit, eadem uſque ad rogum
proſequatur.

M. TULLII CICERONIS PRO SEX. ROSCIO AMERINO ORATIO SECUNDA.

ARGUMENTUM.

L. Sylla II. Q. Metello Coſſ. C. Erutius Sex. Roſcium municipem Amerinum, Equitem R. parricidii reum apud M. Fanni-

Digitized by Google

Fannium Quæſitorem inter Sicarios *i. e. eum prætorem, cui hoc datum erat, ut eo anno, ſi quis tanquam ſicarius deferretur, de ea re quæſtionem haberet ac judicaret, fecit, eumque ita accuſavit, ut diceret cauſam ei maleficii ſuſcipiendi fuiſſe, primum odium patris, qui & ab ſeſe illum amandarat, et in prædia ruſtica relegarat, neque unquam domi ſuæ habuerat: & hoc amplius, exhæredare illum in animo habuerat. M. Tullius annum tum agens ætatis ſeptimum & viceſimum, Roſcium hac oratione defendit. In qua hæc fere capita complexus eſt. Primum abhorrere a tanti ſceleris atrocitate vitam Sext. Roſcii honeſtiſſime atque integerrime tranſactam: patri autem cauſam nullam fuiſſe cur eum odio haberet, atque exhæredare vellet. Quod vero eum rei ruſticæ præpoſuerat, id non modo non odii ac malevolentiæ, ſed etiam amoris & benevolentiæ paternæ ſingulare teſtimonium extitiſſe. Incredibile eſſe, hoc crimen in quenquam humana ſpecie ac figura præditum cadere potuiſſe, niſi tanquam ea, quæ oculis cernuntur, expreſſa ſceleris veſtigia extarent: facultatem denique perficiendi maleficii nullam Roſcio fuiſſe, qui neque Romæ tum fuiſſet, quum cædes facta diceretur, neque ullum liberum hominem noſſet, per quem negotium tranſigeret: ſervos vero ipſum etiam in quæſtionem poſtulare, quum, ii ne dentur, adverſarii magnopere recuſent. Secundo loco ita reum purgat, ut etiam in T. Roſcium quendam, cognomento Magnum crimen conferat, quod & veteres & capitales inimicitias cum Sexti patre exercuerit, & Romæ tum fuerit cum ille occiſus dicatur: ſervus præterea ſicarius & gladiator ſit, ac ſæpe in cæde verſatus. Deinde L. Chryſogonum L. Syllæ libertum, & apud eundem gratioſiſſimum interfecti bona quaſi proſcripti coëmiſſe, poſſidere, partem cum T. Roſcio communicaſſe:*

nicaſſe: & quia nunc Sexti hujusce vitam uterque ſibi ad ea bona fruenda obſtare atque officere intelligat, Erutium, accuſatorem veterem & exercitatum appoſuiſſe, qui crimen callide confingeret, accuſationemque ſuſciperet. Reum autem Roſcium non modo nullum emolumentum ex nece patris ſed etiam ſummam egeſtatem atque inopiam reportaſſe: iniquum eſſe, ut cujus injuria patriis fortunis omnibus ſit everſus, atque ad ſummam inopiam redactus, ejus nunc potentia per ſummum dedecus ſummamque injuriam vita privetur. Cauſa publica *adeoque ipſum* judicium publicum *eſt: h. e. accuſator non privatam alicujus, ſed læſæ totius reip. injuriam perſequitur, quod hujusmodi crimina ad ipſius reip. perniciem valent. Acta eſt in foro, (ut moris erat publice, & in conſpectu populi, circum ſubſellia judicum coronam facientis hæc capitis judicia fieri) ad M. Fannii prætoris tribunal, qui quæſtioni inter ſicarios præerat, quum ei in conſilio judices ex ordine ſenatorio, qui tum ſolus lege Cornelia judicabat, aſſiderent. Et acta eſt, ut Gellius teſtatur, L. Sylla iterum, & Q. Metello Coſſ. anno poſt cauſam P. Quintii.*

I CREDO EGO VOS, JUDICES, mirari, quid
1 ſit, quod, cum tot ſummi oratores, hominesque nobiliſſimi ſedeant, ego potiſſimum ſurrexerim, qui neque ætate, neque ingenio, neque auctoritate ſim cum iis, qui ſedeant, comparandus. Omnes enim hi, quos videtis adeſſe in hac cauſa, injuriam novo ſcelere conflatam putant oportere defendi: defendere ipſi propter iniquitatem temporum non audent. ita fit, ut adſint, propterea quod officium ſequuntur: taceant autem idcirco, quia periculum metuunt. Quid ergo? audaciſſimus ego ex omnibus? minime. at tanto officioſior, quam ceteri? ne iſtius quidem laudis ita
2 ſum cupidus, ut aliis eam præreptam velim. Quæ me igitur

Digitized by Google

tur res præter ceteros impulit, ut cauſam Sex. Roſcii recipe-
rem? quia, ſi quis iſtorum dixiſſet, quos videtis adeſſe, in p.19
quibus ſumma auctoritas eſt, atque amplitudo; ſi verbum a.
de republica feciſſet, id quod in hac cauſa fieri neceſſe eſt:
multo plura dixiſſe, quam dixiſſet, putaretur. Ego etiamſi 3
omnia, quæ dicenda ſunt, libere dixero, nequaquam tamen
ſimiliter oratio mea exire, atque in vulgus emanare poterit.
deinde, quod ceterorum neque dictum obſcurum poteſt eſſe,
propter nobilitatem & amplitudinem, neque temere dicto
concedi, propter ætatem, & prudentiam: ego ſi quid libe-
rius dixero, vel occultum eſſe propterea, quod nondum ad
rempublicam acceſſi, vel ignoſci adoleſcentiæ meæ poterit:
tametſi non modo ignoſcendi ratio, verum etiam cognoſcendi
conſuetudo jam de civitate ſublata eſt. Accedit illa quo- 4
que cauſa, quod a ceteris forſitan ita petitum ſit, ut dice-
rent, ut utrumvis ſalvo officio ſe facere poſſe arbitrarentur.
a me autem ii contenderunt, qui apud me & amicitia, & be-
neficiis, & dignitate plurimum poſſunt, quorum ego neque
benivolentiam erga me ignorare, nec auctoritatem aſperna-
ri, nec voluntatem negligere debeam. His de cauſis ego 2
huic cauſæ patronus exſtiti, non electus unus, qui maximo 5
ingenio, ſed relictus ex omnibus, qui minimo periculo poſ-
ſem dicere: neque uti ſatis firmo præſidio defenſus Sex.
Roſcius, verum uti ne omnino deſertus eſſet. Forſitan
quæratis, qui iſte terror ſit, & quæ tanta formido, quæ tot,
ac tales viros impediat, quo minus pro capite, & fortunis al-
terius, quemadmodum conſuerunt, cauſam velint dicere.
Quod adhuc vos ignorare non mirum eſt, propterea quod
conſulto ab accuſatoribus, ejus rei, quæ conflavit hoc judi-
cium, mentio facta non eſt. Quæ res ea eſt? bona patris 6
hujuſce Sex. Roſcii, quæ ſunt ſexagies: quæ de viro for-
tiſſimo, & clariſſimo, L. Sulla, quem honoris cauſa nomino,
duobus millibus nummum ſe dicit emiſſe adoleſcens vel po- b.
tentiſſimus hoc tempore noſtræ civitatis, L. Cornelius Chry-
ſogonus. Is a vobis, judices, hoc poſtulat, ut, quoniam in
alienam pecuniam tam plenam, atque præclaram, nullo jure

invaſerit, quoniamque ei pecuniæ vita Sex. Roſcii obſtare, atque officere videatur, deleatis ex animo ſuo ſuſpicionem omnem, metumque tollatis. ſeſe, hoc incolumi, non arbitratur hujus innocentis patrimonium tam amplum, & copioſum poſſe obtinere: damnato, & ejecto, ſperat ſe poſſe, quod adeptus eſt per ſcelus, id per luxuriam effundere atque conſumere. Hunc ſibi ex animo ſcrupulum, qui ſe dies noctesque ſtimulat ac pungit, ut evellatis, poſtulat: ut ad hanc ſu-
7 am prædam, tam nefariam, adjutores vos profiteamini. Si vobis æqua, & honeſta poſtulatio videtur, judices: ego contra brevem poſtulationem affero, & (quomodo mihi perſua-
3 deo) aliquanto æquiorem. Primum a Chryſogono peto, ut pecunia, fortuniſque noſtris contentus ſit, ſanguinem, & vitam ne petat: deinde a vobis, judices, ut audacium ſceleri reſiſtatis, innocentium calamitatem levetis, & in cauſa Sex. Roſcii, periculum, quod in omnes intenditur, propulſetis.
8 Quod ſi aut cauſa criminis, aut facti ſuſpicio, aut quæ libet denique vel minima res reperietur, quamobrem videantur illi nonnihil tamen in deferendo nomine ſecuti: poſtremo ſi præter eam prædam, quam dixi, quidquam aliud cauſæ inveneritis: non recuſamus, quin illorum libidini Sex. Roſcii vita dedatur. ſin aliud agitur nihil, niſi, ut iis ne quid deſit, quibus ſatis nihil eſt: ſi hoc ſolum hoc tempore pugnatur, ut ad illam opimam, præclaramque prædam damnatio Sex. Roſcii, velut cumulus, accedat: nonne cum multa indigna,
p. 20 tum vel hoc indigniſſimum eſt, vos idoneos habitos, per
2. quorum ſententias, jusque jurandum id aſſequantur, quod antea ipſi ſcelere & ferro aſſequi conſuerunt? qui ex civitate in ſenatum propter dignitatem, ex ſenatu in hoc conſilium delecti eſtis propter ſeveritatem, ab his hoc poſtulare homines ſicarios, atque gladiatores, non modo ut ſupplicia vitent, quæ a vobis pro maleficiis ſuis metuere atque horrere debent: verum etiam ut ſpoliis Sexti a) hoc judicio ornati,

a) *Sexti Roſcii.*

ornati, audique diſcedant? His de rebus tantis, tamque a- 4
trocibus, neque ſatis me commode dicere, neque ſatis gra- 9
viter conqueri, neque ſatis libere vociferari poſſe intelligo.
Nam commoditati ingenium, gravitati ætas, libertati tempo-
ra ſunt impedimento. Huc accedit ſummus timor, quem
mihi natura, pudorque meus attribuit, & veſtra dignitas &
vis adverſariorum, & Sex. Roſcii pericula. Quapropter vos
oro, atque obſecro, judices, ut attente, bonaque cum venia
verba mea audiatis. Fide, ſapientiaque veſtra fretus plus 10
oneris ſuſtuli, quam ferre me poſſe intelligo. hoc onus ſi
vos aliqua ex parte allevabitis, feram, ut potero, ſtudio, &
induſtria, judices. ſin a vobis (id quod non ſpero) deſerar;
tamen animo non deficiam, & id, quod ſuſcepi, quoad po-
tero, perferam. quod ſi perferre non potero; opprimi me
onere officii malo, quam id, quod mihi cum fide ſemel im-
poſitum eſt, aut propter perfidiam abjicere, aut propter in-
firmitatem animi deponere. Te quoque magnopere, M. 11
Fanni, quæſo, ut, qualem te jam antea populo Romano præ-
buiſti, cum huic idem b) quæſtioni judex præeſſes, talem
te & nobis, & populo Romano hoc tempore impertias.
Quanta multitudo hominum convenerit ad hoc judicium, 5
vides: quæ ſit omnium mortalium exſpectatio, quæ cupidi-
tas, ut acria, ac ſevera judicia fiant, intelligis. Longo inter-
vallo judicium inter ſicarios hoc primum committitur, cum 6.
interea cædes indigniſſimæ, maximæque factæ ſint. Omnes
hanc quæſtionem te prætore de manifeſtis maleficiis, quo-
tidianoque ſanguine haud remiſſius ſperant futuram. Qua 12
vociferatione in ceteris judiciis accuſatores uti conſueverunt,
ea nos hoc tempore utimur, qui cauſam dicimus. Petimus
abs te, M. Fanni, a vobisque, judices, ut quam acerrime ma-
leficia vindicetis: ut quam fortiſſime hominibus audaciſſi-
mis reſiſtatis: ut hoc cogitetis, niſi in hac cauſa, qui veſter
animus ſit, oſtendetis, eo prorumpere hominum cupidita-
tem, & ſcelus, & audaciam, ut non modo clam, verum etiam

 hic

b) *eidem.*

Digitized by Google

hic in foro, ante tribunal tuum, M. Fanni, ante pedes veſtros,
13 judices, inter ipſa ſubſellia cædes futuræ ſint. Etenim quid aliud hoc judicio tentatur, niſi ut id fieri liceat? Accuſant ii, qui in fortunas hujus invaſerunt: cauſam dicit is, cui, præter calamitatem, nihil reliquerunt. Accuſant ii, quibus occidi patrem Sex. Roſcii, bono fuit: cauſam dicit is, cui non modo luctum mors patris attulit, verum etiam egeſtatem. Accuſant ii, qui hunc ipſum jugulare ſumme cupierunt: cauſam dicit is, qui etiam ad hoc ipſum judicium cum præſidio venit, ne hic ibidem ante oculos veſtros trucidetur. Denique accuſant ii, quos populos poſcit: cauſam dicit is,
14 qui unus relictus ex illorum nefaria cæde reſtat. Atque ut facilius intelligere poſſitis, judices, ea, quæ facta ſunt, indigniora eſſe, quam hæc ſunt, quæ dicimus: ab initio, res quemadmodum geſta ſit, vobis exponemus: quo facilius & hujus hominis innocentiſſimi miſerias, & illorum audaciam cognoſcere poſſitis, & reipublicæ calamitatem.

6 Sex. Roſcius, pater hujusce, municeps Amerinus fuit,
15 cum genere, & nobilitate, & pecunia non modo ſui munici-
p.21 pii, verum etiam ejus vicinitatis facile primus, tum gratia
a. atque hoſpitiis florens hominum nobiliſſimorum. Nam cum Metellis, Serviliis, Scipionibus erat ei non modo hoſpitium, verum etiam domeſticus uſus, & conſuetudo: quas (ut æquum eſt) familias, honeſtatis, amplitudinisque gratia nomino. itaque ex ſuis omnibus commodis hoc ſolum filio reliquit. nam patrimonium domeſtici prædones vi ereptum poſſident: fama, & vita innocentis ab hoſpitibus, amicisque
16 paternis defenditur. Hic cum omni tempore nobilitatis fautor fuiſſet, tum hoc tumultu proximo, cum omnium nobilium dignitas, & ſalus in diſcrimen veniret, præter ceteros in ea vicinitate eam partem, cauſamque opera, ſtudio, auctoritate defendit. Etenim rectum putabat, pro eorum honeſtate ſe pugnare, propter quos ipſe honeſtiſſimus inter ſuos numerabatur. Poſteaquam victoria conſtituta eſt, ab armisque receſſimus: cum proſcriberentur homines, atque ex omni regione caperentur, ii, qui adverſarii fuiſſe putabantur:

Digitized by Google

tur: erat ille Romæ frequens; atque in foro, & in ore omni-
um quotidie verſabatur: magis ut exſultare victoria nobi-
litatis videretur, quam timere, ne quid ex ea calamitatis ſibi
accideret. Erant ei veteres inimicitiæ cum duobus Roſciis 17
Amerinis, quorum alterum ſedere in accuſatorum ſubſelliis
video; alterum tria hujuſce prædia poſſidere audio. quas
inimicitias ſi tam cavere potuiſſet, quam metuere ſolebat,
viveret. Neque enim, judices, injuria metuebat. nam duo
iſti ſunt T. Roſcii, quorum alteri Capitoni cognomen eſt:
iſte, qui adeſt, Magnus vocatur. homines ejusmodi: alter
plurimarum palmarum vetus, ac nobilis gladiator habetur:
hic autem nuper ſe ad eum laniſtam contulit, qui cum ante
hanc pugnam tiro eſſet ſcientia, facile ipſum magiſtrum ſce- b
lere, audaciaque ſuperavit. Nam cum hic Sex. Roſcius eſ- 7
ſet Ameriæ, T. autem iſte Roſcius Romæ: cum hic filius aſ- 18
ſiduus in prædiis eſſet, cumque ſe voluntate patris rei fa-
miliari, vitæque ruſticæ dediſſet: iſte autem frequens Ro-
mæ eſſet: occiditur ad balneas Palatinas, rediens a cœna
Sex. Roſcius. Spero ex hoc ipſo non eſſe obſcurum, ad
quem ſuſpicio maleficii pertineat. Verum id, quod adhuc
eſt ſuſpicioſum, niſi perſpicuum res ipſa fecerit, hunc affinem
culpæ judicatote. Occiſo Sex. Roſcio, primus Ameriam 19
nunciat Mallius Glaucia quidam, homo tenuis, libertinus, cli-
ens, & familiaris iſtius T. Roſcii: & nuntiat domum, non
filii, ſed T. Capitonis, inimici: &, cum poſt horam primam
noctis occiſus eſſet, primo diluculo nuntius hic Ameriam
venit. decem horis nocturnis ſex & quinquaginta millia paſ-
ſuum ciſiis pervolavit; non modo ut exoptatum inimico
nuntium primus afferret, ſed etiam cruorem inimici, quam
recentiſſimum, telumque paullo ante e corpore extractum
oſtenderet. Quatriduo, quo hæc geſta ſunt, res ad Chryſo- 20
gonum in caſtra L. Sullæ Volaterras defertur: magnitudo
pecuniæ demonſtratur: bonitas prædiorum, (nam fundos
decem & tres reliquit, qui Tiberim fere omnes tangunt)
hujus inopia & ſolitudo commemoratur. demonſtrant, cum
pater hujuſce, Sex. Roſcius, homo tam ſplendidus, & gratio-
C 4 ſus,

Digitized by Google

ſus, nullo negotio ſit occiſus, perfacile hunc hominem, incautum, & ruſticum, & Romæ ignotum, de medio tolli poſſe. ad eam rem operam ſuam pollicentur. Ne diutius vos te-
8 neam, judices, ſocietas coitur. Cum jam proſcriptionis men-
21 tio nulla fieret, & cum etiam qui antea metuerant, redirent, ac jam defunctos ſeſe periculis arbitrarentur: hominis ſtu-
p. dioſiſſimi nobilitatis manceps fit Chryſogonus c). tria præ-
22 dia vel nobiliſſima Capitoni propria traduntur, quæ hodie
a. poſſidet: in reliquas omnes fortunas iſte T. Roſcius nomine Chryſogoni, quemadmodum ipſe dicit, impetum facit. Hæc bona ſexagies H-S emuntur duobus millibus nummum. Hæc
22 omnia, judices, imprudente L. Sulla facta eſſe certe ſcio. Neque enim mirum, cum eodem tempore & ea, quæ præterita ſunt, & ea, quæ videntur inſtare, præparet; cum & pacis conſtituendæ rationem, & belli gerendi poteſtatem ſolus habeat; cum omnes in unum ſpectent, unus omnia gubernet; cum tot, tantiſque negotiis diſtentus ſit, ut reſpirare libere non poſſit; ſi aliquid non animadvertat: cum præſertim tam multi occupationem ejus obſervent, tempuſque aucupentur, ut, ſimul atque ille deſpexerit, aliquid hujuſcemodi moliantur. Huc accedit, quod quamvis ille felix ſit, ſicut eſt: tamen in tanta felicitate nemo poteſt eſſe in magna familia, qui neminem, neque ſervum, neque libertum improbum ha-
23 beat. Interea iſte T. Roſcius, vir optimus, procurator Chryſogoni, Ameriam venit: in prædia hujus invadit: hunc miſerum luctu perditum, qui nondum etiam omnia paterno funeri juſta ſolviſſet, nudum ejicit domo, atque focis patriis, diiſque penatibus præcipitem, judices, exturbat: ipſe ampliſſimæ pecuniæ fit dominus. Qui in ſua re fuiſſet egentiſſimus, erat (ut fit) inſolens in aliena. Multa palam domum ſuam auferebat: plura clam de medio removebat: non pauca ſuis adjutoribus large, effuſeque donabat: reli-
9 qua, conſtituta auctione, vendebat. Quod Amerinis uſque
eo

c) *nomen refertur in tabulas hominis ſtudioſiſſimi nobilitatis: manceps fit Chryſogonus.*

Digitized by Google

eo viſum eſt indignum, ut urbe tota fletus, gemituſque fie- 24
ret. Etenim multa ſimul ante oculos verſabantur; mors
hominis florentiſſimi, Sex. Roſcii, crudeliſſima: filii autem
ejus egeſtas indigniſſima; cui de tanto patrimonio prædo b.
iſte nefarius ne iter quidem ad ſepulcrum patrium reliquiſ-
ſet: bonorum emtio flagitioſa, flagitioſa poſſeſſio, furta, ra-
pinæ, donationes. Nemo erat, qui non ardere omnia mal-
let, quam videre in Sex. Roſcii, viri optimi, atque honeſtiſ-
ſimi, bonis jactantem, ac dominantem T. Roſcium. Itaque 25
decurionum decretum ſtatim fit, ut decem-primi profici-
ſcantur ad L. Sullam, doceantque eum, qui vir Sex. Roſcius
fuerit: conquerantur de iſtorum ſcelere, & injuriis: orent,
ut & illius mortui famam, & filii innocentis fortunas conſer-
vatas velit. Atque ipſum decretum, quæſo, cognoſcite.
DECRETUM DECURIONUM. Legati in caſtra veniunt.
intelligitur, judices, id, quod jam ante dixi, imprudente L.
Sulla, ſcelera hæc, & flagitia fieri. nam ſtatim Chryſogonus
& ipſe ad eos accedit, & homines nobiles allegat iis, qui pe-
terent, ne ad Sullam adirent, & omnia Chryſogonum, quæ
vellent, eſſe facturum pollicerentur. Uſque adeo autem 26
ille pertimuerat, ut mori mallet, quam de his rebus Sullam
doceri. Homines antiqui, qui ex ſua natura ceteros fin-
gerent, cum ille confirmaret, ſeſe nomen Sex. Roſcii de ta-
bulis exemturum, prædia vacua filio traditurum: cumque
id ita futurum T. Roſcius Capito, qui in X legatis erat, ap-
promitteret, crediderunt: Ameriam re inorata reverterunt.
Ac primo rem differre quotidie, ac procraſtinare illi cœpe-
runt: deinde aliquanto lentius, nihil agere, atque deludere:
poſtremo (id quod facile intellectum eſt) inſidias vitæ hu-
juſce Sex. Roſcii parare; neque ſeſe arbitrari poſſe diutius
alienam pecuniam domino incolumi obtinere. Quod is 10
ſimulatque ſenſit; de amicorum, cognatorumque ſententia 27
Romam confugit, & ſeſe ad Cæciliam, Nepotis filiam, quam
honoris cauſa nomino, contulit, qua pater uſus erat pluri- p.23
mum: in qua muliere, judices, etiam nunc, id quod omnes a.
ſemper exiſtimaverunt, quaſi exempli cauſa, veſtigia antiqui

Digitized by Google

officii remanent. Ea Sex. Roſcium inopem, ejectum domo, atque expulſum ex ſuis bonis, fugientem latronum tela, & minas, recepit domum: hoſpitique oppreſſo jam, deſperatoque ab omnibus, opitulata eſt. Ejus virtute, fide, diligentia factum eſt, ut hic potius vivus in reos, quam occiſus
28 in proſcriptos referretur. Nam poſtquam iſti intellexerunt, ſumma diligentia vitam Sex. Roſcii cuſtodiri, neque ſibi ullam cædis faciundæ poteſtatem dari; conſilium ceperunt plenum ſceleris, & audaciæ, ut nomen hujus de parricidio deferrent: ut ad eam rem aliquem accuſatorem veterem compararent, qui de ea re poſſet dicere aliquid, in qua re nulla ſubeſſet ſuſpicio: denique ut, quoniam crimine non poterant, tempore ipſo pugnarent. ita loqui homines: QUOD JUDICIA TAM DIU FACTA NON ESSENT, CONDEMNARI EUM OPORTERE, QUI PRIMUS IN JUDICIUM ADDUCTUS ESSET: huic autem patronos propter Chryſogoni gratiam defuturos: de bonorum venditione, & de iſta ſocietate verbum eſſe facturum neminem: ipſo nomine parricidii, & atrocitate criminis, fore, ut hic nullo ne-
29 gotio tolleretur, cum ab nullo defenſus eſſet. Hoc conſilio, atque adeo hac amentia impulſi, quem ipſi, cum cuperent, non potuerunt occidere, eum jugulandum vobis tradiderunt.

II Quid primum querar? aut unde potiſſimum, judices, ordiar? aut quod, aut a quibus auxilium petam? Deorumne immortalium? populine Romani? veſtramne, qui ſummam poteſtatem habetis, hoc tempore fidem implorem?
30 Pater occiſus nefarie, domus obſeſſa, ab inimicis bona ademta, poſſeſſa, direpta: filii vita infeſta, ſæpe ferro, atque inſi-
b. diis appetita. quid ab his tot maleficiis ſceleris abeſſe videtur? Tamen hæc aliis nefariis cumulant, atque adaugent: crimen incredibile confingunt: teſtes in hunc & accuſatores, hujuſce pecunia comparant: hanc conditionem miſero ferunt, ut optet, utrum malit, cervices Roſcio dare, an inſutus in culleum (ſupplicium parricidarum) per ſummum dedecus vitam amittere. Patronos huic defuturos putaverunt: deſunt.

Digitized by Google

deſunt. qui libere dicat, qui cum fide defendat, id quod
in hac cauſa eſt ſatis, quoniam quidem ſuſcepi, non deeſt
profecto, judices. Et forſitan in ſuſcipienda cauſa temere 31
impulſus adoleſcentia fecerim: quoniam quidem ſemel ſu-
ſcepi, licet hercules undique omnes in me terrores, pericu-
laque impendeant omnia: ſuccurram, atque ſubibo. Cer-
tum eſt, deliberatumque, quæ ad cauſam pertinere arbi-
tror, omnia non modo dicere, verum etiam libenter, auda-
cter, libereque dicere. nulla res tanta exſiſtat d), judices,
ut poſſit vim mihi majorem adhibere metus, quam fides.
Etenim quis tam diſſoluto animo eſt, qui hæc cum videat, 32
tacere, ac negligere poſſit? patrem meum, cum proſcriptus
non eſſet, jugulaſtis: occiſum in proſcriptorum numerum
retuliſtis: me domo mea per vim expuliſtis: patrimonium
meum poſſidetis. Quid vultis amplius? etiamne ad ſub-
ſellia cum ferro, atque telis veniſtis, ut hic aut juguletis,
aut condemnetis Sex. Roſcium? Hominem longe audaciſſi- 12
mum nuper habuimus in civitate C. Fimbriam, &, quod in- 33
ter omnes conſtat, niſi inter eos, qui ipſi quoque inſaniunt,
inſaniſſimum. Is cum curaſſet in funere C. Marii, ut Q. Scæ-
vola vulneraretur, vir ſanctiſſimus, atque ornatiſſimus noſtræ
civitatis: (de cujus laude neque hic locus eſt, ut multa di-
cantur, neque plura tamen dici poſſunt, quam populus Ro-
manus memoria retinet) diem Scævolæ dixit, poſteaquam p.24
comperit, eum poſſe vivere. cum ab eo quæreretur, quid a.
tandem accuſaturus eſſet eum, quem pro dignitate ne lau-
dare quidem quiſquam ſatis commode poſſet: ajunt, homi-
nem (ut erat furioſus) reſpondiſſe, quod non totum telum
corpore recepiſſet. quo populus Romanus nihil vidit indi-
gnius, niſi ejusdem viri mortem; quæ tantum potuit, ut
omnes cives ſuos perdiderit, & afflixerit: quos quia ſervare
per compoſitionem volebat, ipſe ab iis interemtus eſt. Eſt- 34
ne hoc illi dicto, atque facto Fimbriæ non ſimillimum? ac-
cuſatis Sex. Roſcium. quid ita? quia de manibus veſtris
effugit:

d) *exiſtet.*

Digitized by Google

effugit: quia ſe occidi paſſus non eſt. Illud quia in Scævola factum eſt, magis indignum videtur: hoc, quia fit a Chryſogono, num eſt ferendum e)? Nam per deos immortales, quid eſt in hac cauſa, quod defenſionis indigeat? qui locus ingenium patroni requirit, aut oratoris eloquentiam magnopere deſiderat? Totam cauſam, judices, explicemus, atque ante oculos expoſitam conſideremus. ita facillime, quæ res totum judicium contineat, & quibus de rebus nos dicere oporteat, & quid vos ſequi conveniat, intelligetis.

13 Tres ſunt res, quantum ego exiſtimare poſſum, quæ obſtent
35 hoc tempore Sex. Roſcio: crimen adverſariorum, & audacia, & potentia. Criminis confictionem accuſator Erucius
ſuſcepit: audaciæ partes Roſcii ſibi popoſcerunt. Chryſogonus autem, is, qui plurimum poteſt, potentia pugnat.
36 De hiſce omnibus rebus me dicere oportere intelligo. Quid igitur eſt? non eodem modo de omnibus: ideo quod prima illa res ad meum officium pertinet; duas autem reliquas vobis populus Romanus impoſuit. ego crimen oportet diluam: vos & audaciæ reſiſtere, & hominum ejusmodi pernicioſam, atque intolerandam potentiam primo quoque
b. tempore exſtinguere, atque opprimere debetis.

37 Occidiſſe patrem Sex. Roſcius arguitur. Sceleſtum, dii immortales, ac nefarium facinus, atque ejusmodi, quo uno maleficio ſcelera omnia complexa eſſe videantur. Etenim ſi (id quod præclare a ſapientibus dicitur) vultu ſæpe læditur pietas: quod ſupplicium ſatis acre reperietur in eum, qui mortem obtulerit parenti, pro quo mori ipſum, ſi res poſtularet, jura divina, atque humana cogebant? in hoc tanto, tam atroci, tam ſingulari maleficio, quod ita raro exſtitit, ut, ſi quando auditum ſit, portenti, ac prodigii ſimile numeretur f).

38 Quibus tandem te, C. Eruci, argumentis accuſatorem cenſes uti oportere? nonne & audaciam ejus, qui in crimen-

e) *non eſt ferendum!*
f) abſurdam ſuſtulit diſtinctionem Grævius.

Digitized by Google

men vocetur, ſingularem oſtendere; & mores feros, immanemque naturam; & vitam vitiis, flagitiisque omnibus deditam; & denique omnia ad perniciem profligata, atque perdita? quorum tu nihil in Sex. Roſcium, ne objiciendi quidem cauſa, contuliſti.

Patrem occidit Sex. Roſcius. Qui homo? Adoleſcentu- 14
lus corruptus, & ab hominibus nequam inductus? annos natus 39
magis quadraginta. Vetus videlicet ſicarius, homo audax, & ſæpe in cæde verſatus. at hoc ab accuſatore ne dici quidem audiſtis. Luxuries igitur hominem nimirum, & æris alieni magnitudo, & indomitæ animi cupiditates ad hoc ſcelus impulerunt. De luxuria, purgavit Erucius, cum dixit, hunc ne in convivio quidem ullo fere interfuiſſe. nihil autem umquam debuit. cupiditates porro quæ poſſunt eſſe in eo, qui (ut ipſe accuſator objecit) ruri ſemper habitarit, & in agro colendo vixerit? quæ vita maxime disjuncta a cupiditate, & cum officio conjuncta. Quæ res igitur tantum 40
iſtum furorem Sex. Roſcio objecit? Patri, inquit, non pla- p.25
cebat. Patri non placebat? quam ob cauſam? neceſſe eſt a.
enim eam quoque juſtam, & magnam, & perſpicuam fuiſſe. Nam, ut illud incredibile eſt, mortem oblatam eſſe patri a filio ſine plurimis, & maximis cauſis: ſic hoc veriſimile non eſt, odio fuiſſe parenti filium ſine cauſis multis, & magnis, & neceſſariis. Rurſus igitur eodem revertamur, & quæra- 41
mus, quæ tanta vitia fuerint in unico filio, quare is patri diſpliceret. At perſpicuum eſt, nullum fuiſſe. Pater igitur amens, qui odiſſet eum ſine cauſa, quem procrearat. At is quidem fuit omnium conſtantiſſimus. Ergo illud jam perſpicuum profecto eſt, ſi neque amens pater, neque perditus filius fuerit, neque odii cauſam, patri, neque ſceleris, filio fuiſſe. Neſcio, inquit, quæ cauſa odii fuerit: fuiſſe odi- 15
um intelligo: quia antea, cum duos filios haberet, illum al- 42
terum, qui mortuus eſt, ſecum omni tempore volebat eſſe: hunc in prædia ruſtica relegarat. Quod Erucio accidebat in mala, nugatoriaque accuſatione, idem mihi uſu venit in cauſa optima. Ille, quomodo crimen commenticium confirmaret,

Digitized by Google

firmaret, non inveniebat: ego res tam leves qua ratione in-
43 firmem, ac diluam, reperire non poſſum. Quid ais, Eruci?
tot prædia, tam pulcra, tam fructuoſa Sex. Roſcius filio ſuo,
relegationis, ac ſupplicii gratia, colenda, ac tuenda tradiderat?
Quid hoc? Patresfamilias, qui liberos habent, præſertim ho-
mines illius ordinis, ex municipiis ruſticanis, nonne optatiſ-
ſimum ſibi putant eſſe filios ſuos rei familiari maxime ſervire,
& in prædiis colendis operæ plurimum, ſtudiique conſume-
44 re? An amandarat hunc ſic, ut eſſet in agro, ac tantummodo
aleretur ad villam? ut commodis omnibus careret? Quid
ſi conſtat, hunc non modo colendis prædiis præfuiſſe, ſed
certis fundis, patre vivo, frui ſolitum eſſe? tamenne hæc
b. attenta vita, & ruſticana, relegatio, atque amandatio appella-
bitur? Vides, Eruci, quantum diſtet argumentatio tua ab re
ipſa, atque a veritate. Quod conſuetudine patres faciunt,
id, quaſi novum, reprehendis: quod benivolentia fit, id o-
dio factum criminaris: quod honoris cauſa pater filio ſuo
45 conceſſit, id eum ſupplicii cauſa feciſſe dicis. Neque hæc
tu non intelligis: ſed uſque eo quid arguas, non habes, ut
non modo tibi contra nos dicendum putes, verum etiam
contra rerum naturam, contraque conſuetudinem hominum,
16 contraque opiniones omnium. At enim, cum duos filios
haberet, alterum a ſe non dimittebat, alterum ruri eſſe pa-
tiebatur. Quæſo, Eruci, ut hoc in bonam partem accipias.
non enim exprobrandi cauſa, ſed commonendi gratia dicam.
46 Si tibi fortuna non dedit, ut patre certo naſcerere, ex quo
intelligere poſſes, qui animus patrius in liberos eſſet: at na-
tura certe dedit, ut humanitatis non parum haberes. eo ac-
ceſſit ſtudium doctrinæ, ut ne a litteris quidem alienus eſſes.
Ecquid tandem tibi videtur (ut ad fabulas veniamus) ſenex
ille Cæcilianus minoris facere Eutychum, filium ruſticum,
quam illum alterum, Chæreſtratum? (nam, ut opinor, hoc
nomine eſt) alterum in urbe ſecum honoris cauſa habere?
alterum rus ſupplicii cauſa relegaſſe? Quid ad iſtas ineptias
47 abis? inquies. Quaſi vero mihi difficile ſit, quamvis mul-
tos nominatim proferre (ne longius abeam) vel tribules,
vel

Digitized by Google

vel vicinos meos, qui ſuos liberos, quos plurimi faciunt, agricolas aſſiduos eſſe cupiunt. Verum homines notos ſumere, odioſum eſt, cum & illud incertum ſit, velintne hi ſeſe nominari: & nemo vobis magis notus futurus ſit, quam eſt hic Eutychus: & certe ad rem nihil interſit, utrum hunc ego comicum adoleſcentem, an aliquem ex agro Vejente nominem. Etenim hæc conficta arbitror a poetis eſſe, ut effictos noſtros mores in alienis perſonis, expreſſamque imaginem noſtræ vitæ quotidianæ videremus. Age nunc, re- 48
fer animum, ſis, ad veritatem, & conſidera, non modo in Umbria, atque in ea vicinitate, ſed in his veteribus municipiis, quæ ſtudia a patribusfamilias maxime laudentur. jam profecto te intelliges inopia criminum ſummam laudem Sex. Roſcio vitio, & culpæ dediſſe. At non modo hoc patrum 17
voluntate liberi faciunt: ſed permultos & ego novi, & (niſi me fallit animus) unuſquiſque veſtrum, qui & ipſi incenſi ſunt ſtudio, quod ad agrum colendum attinet: vitamque hanc ruſticam, quam tu probro, & crimini putas eſſe oportere, & honeſtiſſimam, & ſuaviſſimam eſſe arbitrantur. Quid 49
cenſes hunc ipſum Sex. Roſcium? quo ſtudio, & qua intelligentia eſſe in ruſticis rebus? ut ex his propinquis ejus, hominibus honeſtiſſimis, audio, non tu in iſto artificio accuſatorio callidior es, quam hic in ſuo. Verum, ut opinor, quoniam ita Chryſogono videtur, qui huic nullum prædium reliquit, & artificium obliviſcatur, & ſtudium deponat, licebit. Quod tametſi miſerum, & indignum eſt, feret tamen æquo animo, judices, ſi per vos vitam, & famam poteſt obtinere. Hoc vero eſt, quod ferri non poteſt, ſi & in hanc calamitatem venit propter prædiorum bonitatem, & multitudinem: &, quod ea ſtudioſe coluit, id erit ei maxime fraudi: ut parum miſeriæ ſit, quod aliis coluit, non ſibi, niſi etiam, quod omnino coluit, crimini fuerit. Næ tu, Eruci, accuſa- 18
tor eſſes ridiculus, ſi illis temporibus natus eſſes, cum ab a- 50
ratro arceſſebantur, qui conſules fierent. Etenim, qui præeſſe agro colendo flagitium putes, profecto illum Atilium, quem ſua manu ſpargentem ſemen, qui miſſi erant, conve-

nerunt,

b. nerunt, hominem turpiſſimum, atque inhoneſtiſſimum judi-
cares. At hercule majores noſtri longe aliter & de illo, &
de ceteris talibus viris exiſtimabant. itaque ex minima, te-
nuiſſimaque republica maximam, & florentiſſimam nobis re-
liquerunt. Suos enim agros ſtudioſe colebant: non alie-
nos cupide appetebant: quibus rebus, & agris, & urbibus,
& nationibus, rempublicam atque hoc imperium, & popu-
51 li Romani nomen auxerunt. Neque ego hæc eo profero,
quo conferenda ſint cum hiſce, de quibus nunc quærimus:
ſed ut illud intelligatur, cum apud majores noſtros ſummi
viri, clariſſimique homines, qui omni tempore ad guberna-
cula reipublicæ ſedere debebant, tamen in agris quoque co-
lendis aliquantum operæ, temporiſque conſumſerint; igno-
ſci oportere ei homini, qui ſe fateatur eſſe ruſticum, cum ru-
ri aſſiduus ſemper vixerit: cum præſertim nihil eſſet, quod
aut patri gratius, aut ſibi jucundius, aut re vera honeſtius fa-
52 cere poſſet. Odium igitur acerrimum patris in filium ex
hoc, opinor, oſtenditur, Eruci, quod hunc ruri eſſe patie-
batur. numquid eſt aliud? Immo vero, inquit, eſt. nam
iſtum exheredare in animo habebat. Audio: nunc dicis
aliquid, quod ad rem pertineat. nam illa, opinor, tu quoque
concedis levia eſſe, atque inepta. Convivia cum patre non
inibat. quippe qui ne in oppidum quidem, niſi perraro, ve-
niret. Domum ſuam iſtum non fere quiſquam vocabat.
nec mirum, qui neque in urbe viveret, neque revocaturus
19 eſſet. Verum hæc quoque tu intelligis eſſe nugatoria. Il-
lud, quod cœpimus, videamus; quo certius argumentum
53 odii reperiri nullo modo poteſt. Exheredare pater filium
cogitabat. Mitto quærere, qua de cauſa: quæro, qui ſcias:
tametſi te dicere, atque enumerare cauſas omnes oportebat.
& id erat certi accuſatoris officium, qui tanti ſceleris argue-
P. ret, explicare omnia vitia, atque peccata filii, quibus incen-
27 ſus parens potuerit animum inducere, ut naturam ipſam vin-
a. ceret: ut amorem illum penitus inſitum ejiceret ex animo:
ut denique patrem eſſe ſeſe obliviſceretur. quæ ſine magnis
54 hujuſce peccatis accidere potuiſſe non arbitror. Verum
concedo

Digitized by Google

concedo tibi, ut ea prætereas, quæ, cum taces, nulla eſſe con-
cedis. Illum quidem voluiſſe exheredare, certe tu planum
facere debes. Quid ergo affers, quare id factum putemus?
Vere nihil potes dicere. Finge aliquid ſaltem commode:
ut ne plane videaris id facere, quod aperte facis, hujus mi-
ſeri fortunis, & horum virorum talium dignitati illudere.
Exheredare filium voluit. Quam ob cauſam? Neſcio. Ex-
heredavitne? Non. Quis prohibuit? Cogitabat. Cogi-
tabat? cui dixit? Nemini. Quid eſt aliud, judicio, ac le-
gibus, ac majeſtate veſtra abuti ad quæſtum, atque ad libidi-
nem, niſi hoc modo accuſare, atque id objicere, quod pla-
num facere non modo non poſſis, verum ne coneris qui-
dem? Nemo noſtrum eſt, Eruci, quin ſciat, tibi inimicitias 55
cum Sex. Roſcio nullas eſſe. vident omnes, qua de cauſa huic
inimicus venias. ſciunt, hujuſce pecunia te adductum eſſe.
Quid ergo eſt? ita tamen quæſtus te cupidum eſſe oporte-
bat, ut horum exiſtimationem, & legem Remmiam putares
aliquid valere oportere. Accuſatores multos eſſe in civi- 20
tate utile eſt, ut metu contineatur audacia. verumtamen
hoc ita eſt utile, ut ne plane illudamur ab accuſatoribus.
Innocens eſt quiſpiam. verumtamen, quamquam abeſt a cul-
pa, ſuſpicione tamen non caret. tametſi miſerum eſt, tamen
ei, qui hunc accuſet, poſſim aliquo modo ignoſcere. cum
enim aliquid habeat, quod poſſit criminoſe, ac ſuſpicioſe di-
cere, aperte ludificari, & calumniari ſciens non videatur.
Quare facile omnes patimur, eſſe quamplurimos accuſatores, 56
quod innocens ſi accuſatus ſit, abſolvi poteſt: nocens, ni-
ſi accuſatus fuerit, condemnari non poteſt. Utilius eſt au-
tem abſolvi innocentem, quam nocentem cauſam non di-
cere. Anſeribus cibaria publice locantur, & canes aluntur in
Capitolio, ut ſignificent, ſi fures venerint. At fures inter-
noſcere non poſſunt, ſignificant tamen, ſi qui noctu in Capi-
tolium venerint: &, quia id eſt ſuſpicioſum, tametſi beſtiæ
ſunt, tamen in eam partem potius peccant, quæ eſt cautior.
Quod ſi luce quoque canes latrent, cum deos ſalutatum ali-
qui venerint: opinor, iis crura ſuffringantur, quod acres

57 ſint etiam tum, cum ſuſpicio nulla ſit. Simillima eſt accu-
ſatorum ratio. Alii veſtrum, anſeres ſunt, qui tantummodo
clamant, nocere non poſſunt: alii, canes, qui & latrare, &
mordere poſſunt. Cibaria vobis præberi videmus: vos
autem maxime debetis in eos impetum facere, qui meren-
tur. hoc populo gratiſſimum eſt. deinde ſi voletis, etiam
tum, cum veriſimile erit aliquem commiſiſſe, in ſuſpicione
latratote. id quoque concedi poteſt. Sin autem ſic agetis,
ut arguatis aliquem patrem occidiſſe, neque dicere poſſitis,
aut quare, aut quomodo; ac tantummodo ſine ſuſpicione
latrabitis; crura quidem vobis nemo ſuffringet: ſed ſi ego
hos bene novi, litteram illam, cui vos usque eo inimici eſtis,
ut etiam eas omnes oderitis, ita vehementer ad caput affi-
gent, ut poſtea neminem alium, niſi fortunas veſtras, accu-
21 ſare poſſitis. Quid mihi ad defendendum dediſti, bone ac-
58 cuſator? quid hiſce autem ad ſuſpicandum? Ne exhereda-
retur, veritus eſt. audio. ſed qua de cauſa vereri debuerit,
nemo dicit. Habebat pater in animo. Planum fac. ni-
hil eſt: non, quicum deliberarit, quem certiorem fecerit,
p.28 unde iſtud vobis ſuſpicari in mentem venerit. Cum hoc
a. modo accuſas, Eruci, nonne hoc palam dicis? ego, quid ac-
ceperim, ſcio: quid dicam, neſcio, unum illud ſpectavi, quod
Chryſogonus ajebat, neminem iſti patronum futurum: de
bonorum emtione, deque ea ſocietate neminem eſſe, qui
verbum facere hoc tempore auderet. Hæc te opinio fal-
ſa in iſtam fraudem impulit. non mehercule verbum feciſ-
59 ſes, ſi tibi quemquam reſponſurum putaſſes. Operæ pre-
tium erat, ſi animadvertiſtis, judices, negligentiam ejus in
accuſando conſiderare. Credo, cum vidiſſet, qui homines
in hiſce ſubſelliis ſederent, quæſiſſe, num ille, aut ille defen-
ſurus eſſet: de me ne ſuſpicatum quidem, quod antea cau-
ſam publicam nullam dixerim. poſteaquam invenit nemi-
nem eorum, qui poſſunt, & ſolent; ita negligens eſſe cœpit,
ut cum in mentem veniret ei, reſideret: deinde ſpatiaretur:
nonnumquam etiam puerum vocaret, credo cui cenam im-
peraret: prorſus ut veſtro conſeſſu, & hoc conventu pro

Digitized by Google

ſumma ſolitudine abuteretur. Peroravit aliquando: aſſe- 22
dit, ſurrexi ego. reſpirare viſus eſt, quod non alius potius 60
diceret. cœpi dicere. Uſque eo animadverti, judices, eum
jocari, atque alias res agere, ante quam Chryſogonum nomi-
navi: quem ſimul atque attigi, ſtatim homo ſe erexit. mi-
rari viſus eſt. intellexi, quid eum pupugiſſet. Iterum ac
tertio nominavi. Poſtea homines curſare ultro, & citro non
deſtiterunt, credo, qui Chryſogono nuntiarent, eſſe aliquem
in civitate, qui contra voluntatem ejus dicere auderet: ali-
ter cauſam agi, atque ille exiſtimaret: aperiri bonorum em-
tionem: vexari peſſime ſocietatem: gratiam, potentiamque
ejus negligi: judices diligenter attendere: populo rem in-
dignam videri. Quæ quoniam te fefellerunt, Eruci, quoni- 61
amque vides verſa eſſe omnia: cauſam pro Sex. Roſcio, ſi b.
non commode, at libere dici: quem dedi putabas, defendi
intelligis; quos tradituros ſperabas, vides judicare: reſtitue
nobis aliquando veterem tuam illam calliditatem, atque pru-
dentiam: confitere huc ea ſpe veniſſe, quod putares hic la-
trocinium, non judicium futurum. De parricidio cauſa di-
citur: ratio ab accuſatore reddita non eſt, quam ob cauſam
patrem filius occiderit. Quod in minimis noxiis, & in his 62
levioribus peccatis, quæ magis crebra, & jam prope quotidia-
na ſunt, maxime, & primum quæritur, quæ cauſa maleficii
fuerit: id Erucius in parricidio quæri non putat oportere.
in quo ſcelere, judices, etiam cum multæ cauſæ conveniſſe
unum in locum, atque inter ſe congruere videntur: tamen
non temere creditur, neque levi conjectura res penditur,
neque teſtis incertus auditur, neque accuſatoris ingenio res
judicatur. Cum multa antea commiſſa maleficia, tum vita
hominis perditiſſima, tum ſingularis audacia oſtendatur ne-
ceſſe eſt: neque audacia ſolum, ſed ſummus furor, atque a-
mentia. hæc cum ſint omnia, tamen exſtent oportet expreſ-
ſa ſceleris veſtigia, ubi, qua ratione, per quos, quo tempore
maleficium ſit admiſſum. quæ niſi multa, & manifeſta ſunt,
profecto res tam ſceleſta, tam atrox, tam nefaria credi non
poteſt. Magna eſt enim vis humanitatis: multum valet 63

Digitized by Google

communio ſanguinis: reclamitat iſtiusmodi ſuſpicionibus ipſa natura: portentum atque monſtrum certiſſimum eſt, eſſe aliquem humana ſpecie, & figura, qui tantum immanitate beſtias vicerit, ut, propter quos hanc ſuaviſſimam lucem adſpexerit, eos indigniſſime luce privarit: cum etiam feras inter ſeſe partus, atque educatio, & natura ipſa conciliet.
23 Non ita multis ante annis ajunt, T. Cloelium quendam Tar-
64 racinenſem g), hominem non obſcurum, cum cenatus cubi-
p.29 tum in idem conclave cum duobus adoleſcentibus filiis iſ-
2. ſet, inventum eſſe mane jugulatum, cum neque ſervus quisquam reperiretur, neque liber, ad quem ea ſuſpicio pertineret: id ætatis autem duo filii propter cubantes ne ſenſiſſe quidem ſe dicerent: nomina filiorum de parricidio delata ſunt. Quid poſtea? erat ſane ſuſpicioſum. neutrum ſenſiſſe? auſum autem eſſe quemquam ſe in id conclave committere, eo potiſſimum tempore, cum ibidem eſſent duo adoleſcentes filii, qui & ſentire, & defendere facile poſſent?
65 Erat porro nemo, in quem ea ſuſpicio conveniret. Tamen cum planum judicibus eſſet factum, aperto oſtio dormientes eos repertos eſſe; judicio abſoluti adoleſcentes, & ſuſpicione omni liberati ſunt. Nemo enim putabat, quemquam eſſe, qui, cum omnia divina, atque humana jura ſcelere nefario polluiſſet, ſomnum ſtatim capere potuiſſet: propterea quod qui tantum facinus commiſerunt, non modo ſine cura
24 quieſcere, ſed ne ſpirare quidem ſine metu poſſunt. Vide-
66 tisne, quos nobis poetæ tradiderunt, patris ulciſcendi cauſa, ſupplicium de matre ſumſiſſe, cum præſertim deorum immortalium juſſis, atque oraculis id feciſſe dicantur, tamen ut eos agitent furiæ, neque conſiſtere usquam patiantur, quod ne pii quidem ſine ſcelere eſſe potuerunt? Sic ſe res habet, judices. Magnam vim, magnam neceſſitatem, magnam poſſidet religionem paternus, maternusque ſanguis: ex quo ſiqua macula concepta eſt, non modo elui non poteſt, verum usque eo permanat ad animum, ut ſummus furor, atque amentia

g) *Terracinenſem.*

amentia conſequatur. Nolite enim putare, quemadmodum 67
in fabulis ſæpenumero videtis, eos, qui aliquid impie, ſcele-
rateque commiſerint, agitari, & perterreri Furiarum tædis ar-
dentibus. Sua quemque fraus, & ſuus terror maxime vexat: b.
ſuum quemque ſcelus agitat, amentiaque afficit: ſuæ malæ
cogitationes, conſcientiæque animi terrent. hæ ſunt impiis
aſſiduæ, domeſticæque Furiæ; quæ dies, noctesque paren-
tum pœnas a conſceleratiſſimis filiis repetant. Hæc magni- 68
tudo maleficii facit, ut, niſi pæne manifeſtum parricidium
proferatur, credibile non ſit: niſi turpis adoleſcentia, niſi
omnibus flagitiis vita inquinata, niſi ſumtus effuſi cum pro-
bro, atque dedecore, niſi prorupta audacia, niſi tanta teme-
ritas, ut non procul abhorreat ab inſania. Accedat huc o-
portet odium parentis, animadverſionis paternæ metus, ami-
ci improbi, ſervi conſcii, tempus idoneum, locus opportu-
ne captus ad eam rem: pæne dicam, reſperſas manus ſan-
guine paterno judices videant oportet, ſi tantum facinus,
tam immane, tam acerbum, credituri ſint. Quare hoc, quo 69
minus eſt credibile, niſi oſtenditur: eo magis eſt, ſi convin-
citur, vindicandum. Itaque cum multis ex rebus intelligi 25
poteſt, majores noſtros non modo armis plus, quam ceteras
nationes, verum etiam conſilio, ſapientiaque potuiſſe: tum
ex hac re vel maxime, quod in impios ſingulare ſupplicium
invenerunt. qua in re quantum prudentia præſtiterint iis,
qui apud ceteros ſapientiſſimi fuiſſe dicuntur, conſiderate.
Prudentiſſima civitas Athenienſium, dum ea rerum potita 70
eſt, fuiſſe traditur. ejus porro civitatis ſapientiſſimum So-
lonem dicunt fuiſſe, eum, qui leges, quibus hodie quoque
utuntur, ſcripſerit. Is cum interrogaretur, cur nullum ſup-
plicium conſtituiſſet in eum, qui parentem necaſſet, reſpon-
dit, ſe id neminem facturum putaſſe. Sapienter feciſſe di-
citur, cum de eo nihil ſanxerit, quod antea commiſſum non
erat, ne non tam prohibere, quam admonere videretur. Quan- p.30
to majores noſtri ſapientius? qui cum intelligerent, nihil a.
eſſe tam ſanctum, quod non aliquando violaret audacia, ſup-
plicium in parricidas ſingulare excogitaverunt: ut, quos na-

Digitized by Google

tura ipſa retinere in officio non potuiſſet, ii magnitudine pœnæ maleficio ſummoverentur. inſui voluerunt in culeum vi-
26 vos, atque ita in flumen dejici. O ſingularem ſapientiam,
71 judices! nonne videntur hunc hominem ex rerum natura ſuſtuliſſe & eripuiſſe, cui repente cœlum, ſolem, aquam, terramque ademerunt, ut, qui eum necaſſet, unde ipſe natus eſſet, careret iis rebus omnibus, ex quibus omnia nata eſſe dicuntur? Noluerunt feris corpus objicere, ne beſtiis quoque quæ tantum ſcelus attigiſſent, immanioribus uteremur: non ſic nudos in flumen dejicere, ne, cum delati eſſent in mare, ipſum polluerent, quo cetera, quæ violata ſunt, expiari putantur. Denique nihil tam vile, neque tam vulgare
72 eſt, cujus partem ullam reliquerint. Etenim quid tam eſt commune, quam ſpiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus ejectis? Ita vivunt, dum poſſunt, ut ducere animam de cœlo non queant: ita moriuntur, ut eorum oſſa terra non tangat: ita jactantur fluctibus, ut numquam abluantur: ita poſtremo ejiciuntur, ut ne ad ſaxa quidem mortui conquieſcant. Tanti maleficii crimen, cui maleficio tam inſigne ſupplicium eſt conſtitutum, probare te, Eruci, cenſes poſſe talibus viris, ſi ne cauſam quidem maleficii protuleris? Si hunc apud bonorum emtores ipſos accuſares, eique judicio Chryſogonus præeſſet; tamen diligentius, paratius-
73 que veniſſes. Utrum, quid agatur, non vides? an apud quos agatur? Agitur de parricidio: quod ſine multis cauſis ſuſcipi non poteſt. Apud homines autem prudentiſſimos agitur: qui intelligunt, neminem ne minimum quidem ma-
b. leficium ſine cauſa admittere.

27 Eſto: cauſam proferre non potes. tametſi ſtatim viciſſe debeo, tamen de meo jure decedam: & tibi, quod in alia cauſa non concederem, in hac concedam, fretus hujus innocentia. Non quæro abs te, quare patrem Sex. Roſcius occiderit: quæro, quomodo occiderit. Ita quæro abs te, C. Eruci, quomodo: & ſic tecum agam, ut in eo loco vel reſpondendi, vel interpellandi tibi poteſtatem faciam, vel et-
74 iam, ſi quid voles, interrogandi. Quomodo occidit? ipſe

percuſſit,

percuſſit, an aliis occidendum dedit? Si ipſum arguis, Romæ non fuit. ſi per alios feciſſe dicis; quæro, ſervosne, an liberos? quos homines? indidemne Ameria, an hoſce ex urbe ſicarios? Si Ameria: qui ſunt hi? cur non nominantur? ſi Romæ: unde eos noverat Roſcius, qui Romam multis annis non venit, neque umquam plus triduo fuit? ubi eos convenit? quicum locutus eſt? quomodo perſuaſit? pretium dedit? cui dedit? per quem dedit? unde, aut quantum dedit? nonne his veſtigiis ad caput maleficii perveniri ſolet? & ſimul tibi in mentem veniat, facito, quemadmodum vitam hujuſce depinxeris: hunc hominem, ferum, atque agreſtem fuiſſe; numquam cum homine quoquam collocutum eſſe: numquam in oppido conſtitiſſe. Qua in re prætereo illud, quod 75
mihi maximo argumento ad hujus innocentiam poterat eſſe, in ruſticis moribus, in victu arido, in hac horrida, incultaque vita iſtiusmodi maleficia gigni non ſolere. Ut non omnem frugem, neque arborem in omni agro reperire poſſis: ſic non omne facinus in omni vita naſcitur. In urbe luxuries creatur: ex luxuria exſiſtat avaritia neceſſe eſt: ex avaritia erumpat audacia: inde omnia ſcelera, ac maleficia gignuntur. Vita autem hæc ruſtica, quam tu agreſtem vocas, parſimoniæ, diligentiæ, juſtitiæ magiſtra eſt. Verum hæc miſ- p. 31
ſa facio. Illud quæro; is homo, qui, ut tute dicis, num- a.
quam inter homines fuerit, per quos homines hoc tantum 28
facinus, tam occultum, abſens præſertim, conficere potuerit. 76
multa ſunt falſa, judices, quæ tamen argui ſuſpicioſe poſſunt. in his rebus ſi ſuſpicio reperta erit, culpam ineſſe concedam. Romæ Sex. Roſcius occiditur, cum in agro Amerino eſſet filius. litteras, credo, miſit alicui ſicario, qui Romæ noverat neminem. Arceſſivit aliquem. At quando? Nuntium miſit. Quem? aut ad quem? Pretio, gratia, ſpe, promiſſis induxit aliquem? Nihil horum ne confingi quidem poteſt: & tamen cauſa de parricidio dicitur. Reliquum eſt, ut per ſervos id admiſerit. O dii immortales! rem miſeram & 77
calamitoſam. quod in tali crimine innocenti ſaluti ſolet eſſe, ut ſervos in quæſtionem polliceatur, id Sex. Roſcio facere

Digitized by Google

non licet. vos, qui hunc accuſatis, omnes ejus ſervos habetis. unus puer, victus quotidiani adminiſter, ex tanta familia Sex. Roſcio relictus non eſt. Te nunc appello, P. Scipio, te, Metelle, vobis advocatis, vobis agentibus, aliquoties duos ſervos paternos in quæſtionem ab adverſariis Sex. Roſcius poſtulavit. Meminiſtine te, T. Roſci, recuſare? quid? ii ſervi ubi ſunt? Chryſogonum, judices, ſectantur: apud eum ſunt in honore, & in pretio: etiam nunc, ut ex his quæratur, ego poſtulo: hic orat atque obſecrat. quid facitis?
78 cur recuſatis? Dubitate etiam nunc, judices, ſi poteſtis, a quo ſit Sex. Roſcius occiſus: ab eone, qui propter illius mortem, in egeſtate, & inſidiis verſatur, cui ne quærendi quidem de morte patris poteſtas permittitur: an ab iis, qui quæſtionem fugitant, bona poſſident, in cæde, atque ex cæde vivunt. Omnia, judices, in hac cauſa ſunt miſera, atque indigna: tamen hoc nihil neque acerbius, neque iniquius pro-
b. ferri poteſt. mortis paternæ de ſervis paternis quæſtionem habere filio non licet. ne tamdiu quidem dominus erit in ſuos, dum ex iis de patris morte quæratur. Veniam, neque ita multo poſt, ad hunc locum. nam hoc totum ad Roſcios pertinet: de quorum audacia tum me dicturum pollicitus
29 ſum, cum Erucii crimina diluiſſem. Nunc, Eruci, ad te ve-
79 nio. conveniat mihi tecum neceſſe eſt, ſi ad hunc maleficium iſtud pertinet, aut ipſum ſua manu feciſſe, id quod negas: aut per aliquos liberos, aut ſervos. liberoſne? quos neque ut convenire potuerit, neque qua ratione inducere, neque ubi, neque per quos, neque qua ſpe, aut quo pretio, potes oſtendere. Ego contra oſtendo, non modo nihil eorum feciſſe Sex. Roſcium, ſed ne potuiſſe quidem facere: quod neque Romæ multis annis fuerit, neque de prædiis umquam temere diſceſſerit. Reſtare tibi videbatur ſervorum nomen, quo, quaſi in portum, rejectus a ceteris ſuſpicionibus, confugere poſſes: ubi ſcopulum offendis ejuſmodi, ut non modo ab hoc crimen reſilire videas, verum omnem ſuſpicio-
80 nem in voſmetipſos recidere intelligas. Quid eſt ergo, quo tandem accuſator, inopia argumentorum, confugerit? Ejuſmodi

Digitized by Google

modi tempus erat, inquit, ut homines vulgo impune occide-
rentur, quare tu hoc propter multitudinem ſicariorum, nul-
lo negotio facere potuiſti. Interim mihi videris, Eruci, una
mercede duas res aſſequi velle: nos judicio perfundere:
accuſare autem eos ipſos, a quibus mercedem accepiſti.
Quid ais? vulgo occidebantur? per quos? & a quibus?
nonne cogitas, te a ſectoribus huc adductum eſſe? Quid poſt-
ea? Neſcimus, per iſta tempora, eosdem fere ſectores fu-
iſſe collorum, & bonorum? Ii denique, qui tum armati dies, 81
noctesque concurſabant, qui Romæ erant aſſidui, qui omni P.32
tempore in præda, & ſanguine verſabantur, Sex. Roſcio tem- a.
poris illius acerbitatem, iniquitatemque objicient: & illam
ſicariorum multitudinem, in qua ipſi duces, ac principes e-
rant, huic crimini putabunt fore? qui non modo Romæ non
fuit, ſed omnino, quid Romæ ageretur, neſciret, propterea
quod ruri aſſiduus, quemadmodum tute confiteris, fuit.
Vereor, ne aut moleſtus ſim vobis, judices, aut ne ingeniis 82
veſtris videar diffidere, ſi de tam perſpicuis rebus diutius
diſſeram. Erucii criminatio tota, ut arbitror, diſſoluta eſt:
niſi forte exſpectatis, ut illa diluam, quæ de peculatu, ac de
ejusmodi rebus commenticiis, inaudita nobis ante hoc tem-
pus, ac nova objecit. quæ mihi iſte viſus eſt ex alia oratione
declamare, quam in alium reum commentaretur: ita neque
ad crimen parricidii, neque ad eum, qui cauſam dicit, perti-
nebant. de quibus quoniam verbo arguit, verbo ſatis eſt ne-
gare. Siquid eſt, quod ad teſtes reſervet: ibi nos quoque
ut in ipſa cauſa, paratiores reperiet, quam putabat. Venio 30
nunc eo, quo me non cupiditas ducit, ſed fides. nam ſi mi- 83
hi liberet accuſare, accuſarem alios potius, ex quibus poſſem
creſcere: quod certum eſt non facere, dum utrumvis lice-
bit. Is enim mihi videtur ampliſſimus, qui ſua virtute in
altiorem locum pervenit, non qui adſcendit per alterius in-
commodum, & calamitatem. Deſinamus aliquando ea ſcru-
tari, quæ ſunt inania. quæramus, ubi maleficium & eſt, & in-
veniri poteſt. Jam intelliges, Eruci, certum crimen quam
multis ſuſpicionibus coarguatur. tametſi neque omnia dicam,

Digitized by Google

& leviter unumquodque tangam. neque enim id facerem, niſi neceſſe eſſet. & id erit ſigni, me invitum facere, quod non proſequar longius, quam ſalus hujus, & mea fides poſtu-
84 labit. Cauſam tu nullam reperiebas in Sex. Roſcio. At
b. ego in T. Roſcio reperio. tecum enim mihi res eſt, T. Roſci, quoniam iſtic ſedes, ac te palam adverſarium eſſe profiteris. De Capitone poſt viderimus, ſi, quemadmodum paratum eſſe audio, teſtis prodierit: tum alias quoque ſuas palmas cognoſcet, de quibus me ne audiſſe quidem ſuſpicatur. L. Caſſius ille, quem populus Romanus veriſſimum, & ſapientiſſimum judicem putabat, identidem in cauſis quærere ſolebat, cui bono fuiſſet. Sic vita hominum eſt, ut ad maleficium nemo conetur ſine ſpe, atque emolumento ac-
85 cedere. Hunc quæſitorem, ac judicem fugiebant, atque horrebant ii, quibus periculum creabatur: ideo, quod tametſi veritatis erat amicus, tamen natura non tam propenſus ad miſericordiam, quam implicatus h) ad ſeveritatem videbatur. Ego, quamquam præeſt huic quæſtioni vir & contra audaciam fortiſſimus, & ab innocentia clementiſſimus: tamen facile me paterer, vel illo ipſo acerrimo judice quærente, vel apud Caſſianos judices, quorum etiam nunc ii, quibus cauſa dicenda eſt, nomen ipſum reformidant, pro Sex. Roſcio
31 dicere. In hac enim cauſa cum viderent, illos ampliſſimam
86 pecuniam poſſidere, hunc in ſumma mendicitate eſſe; illud quidem non quærerent, cui bono fuiſſet: ſed eo perſpicuum crimen, & ſuſpicionem potius ad prædam adjungerent, quam ad egeſtatem. Quid ſi accedit eodem, ut tenuis antea fueris? quid ſi, ut avarus? quid ſi, ut audax? quid ſi, ut illius, qui occiſus eſt, inimiciſſimus? num quærenda cauſa, quæ te ad tantum facinus adduxerit? Quid ergo horum negari poteſt? Tenuitas hominis ejuſmodi eſt, ut diſſimulari non queat: atque eo magis eluceat, quo magis occulta-
87 tur. Avaritiam præfers, qui ſocietatem coieris de municipis, cognatique fortunis cum alieniſſimo. Quam ſis audax (ut

h) Græv. ſuſpicatur: *implacatus*.

Digitized by Google

(ut alia obliviſcar) hinc omnes intelligere potuerunt, quod p.33
ex tota ſocietate, hoc eſt, ex tot ſicariis, ſolus tu inventus es, a.
qui cum accuſatoribus ſederes, atque os tuum non modo
oſtenderes, ſed etiam offerres. Inimicitias tibi fuiſſe cum
Sex. Roſcio, & magnas rei familiaris controverſias, concedas
neceſſe eſt. Reſtat, judices, ut hoc dubitemus, uter potius 88
Sex. Roſcium occiderit: is, ad quem morte ejus divitiæ ve-
nerint: an is, ad quem mendicitas: is, qui antea tenuis fu-
erit; an is, qui poſtea factus ſit egentiſſimus: is, qui ardens
avaritia feratur infeſtus in ſuos; an is, qui ſemper ita vixerit,
ut quæſtum noſſet nullum, fructum autem eum ſolum, quem
labore peperiſſet: is, qui omnium ſectorum audaciſſimus
ſit; an is, qui propter fori, judiciorumque inſolentiam, non
modo ſubſellia, verum etiam urbem ipſam reformidet: po-
ſtremo, judices, id quod ad rem, mea ſententia, maxime per-
tinet, utrum inimicus potius, an filius. Hæc tu, Eruci, tot, 32
& tanta ſi nactus eſſes in reo, quamdiu diceres? quo te mo- 89
do jactares? tempus, hercule, te citius, quam oratio defice-
ret. Etenim in ſingulis rebus ejuſmodi materies eſt, ut di-
es ſingulos poſſis conſumere. Neque ego non poſſum:
non enim mihi tantum derogo; tametſi nihil arrogo, ut te
copioſius, quam me, putem poſſe dicere: verum ego forſi-
tan, propter multitudinem patronorum, in grege annumerer.
te pugna Cannenſis accuſatorem ſat bonum fecit. Multos
cæſos non ad Thraſimenum lacum, ſed ad Servilium vidimus.
Quis ibi non eſt vulneratus ferro Phrygio? non neceſſe eſt 90
omnes commemorare, Curtios, Marios, denique Mamercos,
quos jam ætas a præliis avocabat: poſtremo Priamum ipſum,
ſenem, Antiſtium: quem non modo ætas, ſed etiam leges
pugnare prohibebant. Jam, quos nemo propter ignobilita-
tem nominat, ſexcenti ſunt, qui inter ſicarios, & de venefi- b.
ciis accuſabant. qui omnes (quod ad me attinet) vellem vi-
verent. Nihil enim mali eſt, canes ibi quam plurimos eſſe,
ubi permulti obſervandi, multaque ſervanda ſunt. Verum, 91
ut fit, multa ſæpe, imprudentibus imperatoribus vis belli,
ac turba molitur. dum is in aliis rebus erat occupatus, qui
ſummam

ſummam rerum adminiſtrabat; erant interea qui ſuis vulne-
ribus mederentur: qui tamquam ſi offuſa reipublicæ ſem-
piterna nox eſſet, ita ruebant in tenebris, omniaque miſce-
bant. a quibus miror, ne quod judiciorum eſſet veſtigium,
non ſubſellia quoque eſſe combuſta. nam & accuſatores, &
judices ſuſtulerunt. Hoc commodi eſt, quod ita vixerunt,
ut teſtes omnes, ſi cuperent, interficere non poſſent. nam,
dum hominum genus erit, qui accuſet eos, non deerit: dum
civitas erit, judicia fient. Verum, ut cœpi dicere, & Eru-
cius, hæc ſi haberet in cauſa, quæ commemoravi, poſſet ea
quamvis diu dicere: & ego, judices, poſſum: ſed in animo
eſt, (quemadmodum ante dixi) leviter tranſire, ac tantum-
modo perſtringere unamquamque rem: ut omnes intelli-
33 gant, me non ſtudio accuſare, ſed officio defendere. Video
92 igitur, cauſas eſſe permultas, quæ iſtum impellerent. Vi-
deamus nunc, ecqua facultas ſuſcipiendi maleficii fuerit. Ubi
occiſus eſt Sex. Roſcius? Romæ. Quid? tu, Roſci, ubi
tunc eras? Romæ. Verum quid ad rem? & alii multi.
Quaſi nunc id agatur, quis ex tanta multitudine occiderit,
ac non hoc quæratur, eum, qui Romæ ſit occiſus, utrum ve-
riſimilius ſit ab eo eſſe occiſum, qui aſſiduus eo tempore
Romæ fuerit: an ab eo, qui multis annis Romam omnino
93 non acceſſerit. Age, nunc cæteras facultates quoque conſi-
deremus. Erat tum multitudo ſicariorum, id quod com-
memoravit Erucius: & homines impune occidebantur.
P34 Quid? ea multitudo quæ erat? opinor, aut eorum, qui in
a. bonis erant occupati; aut eorum, qui ab iis conducebantur,
ut aliquem occiderent. Si eos putas, qui alienum appete-
bant: tu es in eo numero, qui noſtra pecunia dives es. ſin
eos, quos, qui leviore nomine appellant, percuſſores vocant;
quære, in cujus fide ſint, & clientela: mihi crede, aliquem
de ſocietate tua reperies; &, quidquid tu contra dixeris,
id cum defenſione noſtra contendito. ita facillime cauſa Sex.
94 Roſcii cum tua conferetur. Dices, Quid poſtea, ſi Romæ
aſſiduus fui? Reſpondebo, At ego omnino non fui. Fate-
or, me ſectorem eſſe; verum & alii multi. At ego (ut tute
arguis)

Digitized by Google

arguis) agricola, & ruſticus. Non continuo, ſi me in gregem
ſicariorum contuli, ſum ſicarius. At ego profecto, qui ne
novi quidem quemquam ſicarium, longe abſum ab ejuſmo-
di crimine. Permulta ſunt, quæ dici poſſunt, quare intelli-
gatur, ſummam tibi facultatem fuiſſe maleficii ſuſcipiendi:
quæ non modo idcirco prætereo, quod teipſum non liben-
ter accuſo: verum eo magis etiam, quod, ſi de illis cædibus
velim commemorare, quæ tum factæ ſunt iſta eadem ratione,
qua Sex. Roſcius occiſus eſt, vereor, ne ad plures oratio
mea pertinere videatur.

Videamus nunc ſtrictim, ſicut cetera, quæ poſt mortem 34
Sex. Roſcii abs te, T. Roſci, facta ſunt: quæ ita aperta & 95
manifeſta ſunt, ut mediusfidius, judices, invitus ea dicam.
vereor enim, cuicuimodi es, T. Roſci, ne ita hunc videar
voluiſſe ſervare, ut tibi omnino non pepercerim. Cum
hoc vereor, & cupio tibi aliqua ex parte (quod ſalva fide
poſſim) parcere, rurſus immuto voluntatem meam. venit
enim mihi in mentem oris tui. Tene, cum ceteri ſocii tui
fugerent, ac ſe occultarent, ut hoc judicium non de illorum
præda, ſed de hujus maleficio fieri videretur, potiſſimum ti- b.
bi partes iſtas depopoſciſſe, ut in judicio verſarere, & ſederes
cum accuſatore? qua in re nihil aliud aſſequeris, niſi ut ab
omnibus mortalibus audacia tua cognoſcatur, & impudentia.
Occiſo Sex. Roſcio, qui primus Ameriam nuntiat? Mallius 96
Glaucia, quem jam antea nominavi, tuus cliens, & familiaris.
Quid attinuit eum potiſſimum nuntiare? quod, ſi nullum
jam ante conſilium de morte, ac de bonis ejus inieras, nul-
lamque ſocietatem neque ſceleris, neque præmii cum homi-
ne ullo coieras, ad te minime omnium pertinebat. Sua ſpon-
te Mallius nunciat. Quid, quæſo, ejus intererat? an, cum
Ameriam non hujuſce rei cauſa veniſſet, caſu accidit, ut id,
quod Romæ audierat, primus nuntiaret? cujus rei cauſa ve-
nerat Ameriam? Non poſſum, inquit, divinare. Eo rem
jam adducam, ut nihil divinatione opus ſit. Qua ratione
Roſcio Capitoni primum nuntiavit? Cum Ameriæ Sex. Ro-
ſcii domus, uxor, liberique eſſent; cum tot propinqui,
cogna-

Digitized by Google

cognatique optime convenientes; qua ratione factum eſt,
ut iſte tuus cliens, ſceleris tui nuntius, T. Roſcio Capitoni
97 potiſſimum nuntiaret? Occiſus eſt a cena rediens. nondum
lucebat, cum Ameriæ ſcitum eſt. Quid hic incredibilis cur-
ſus: quid hæc tanta celeritas, feſtinatioque ſignificat? non
quæro quis percuſſerit. nihil eſt Glaucia, quod metuas. non
excutio te, ſiquid forte ferri habuiſti: non ſcrutor: nihil ad
me arbitror pertinere. quoniam, cujus conſilio occiſus ſit,
invenio: cujus manu ſit percuſſus, non laboro. Unum hoc
ſumo, quod mihi apertum tuum ſcelus, reſque manifeſta dat.
Ubi, aut unde audivit Glaucia? qui tam cito ſcivit? Fac
audiſſe ſtatim. Quæ res eum nocte una tantum itineris
p.35 contendere coëgit? quæ neceſſitas eum tanta premebat, ut,
a. ſi ſua ſponte iter Ameriam faceret, id temporis Roma pro-
35 ficiſceretur, nullam partem noctis requieſceret? Etiamne in
tam perſpicuis rebus argumentatio quærenda, aut conjectura
98 capienda ſit? Nonne vobis hæc, quæ audiſtis, cernere ocu-
lis videmini, judices? non illum miſerum, ignarum caſus
ſui, redeuntem a cena videtis? non poſitas inſidias? non
impetum repentinum? non verſatur ante oculos vobis in cæ-
de Glaucia? non adeſt iſte T. Roſcius? non ſuis manibus
in curru collocat Automedontem illum, ſui ſceleris acerbiſſi-
mi, nefariæque victoriæ nuntium? non orat, ut eam noctem
pervigilet? ut honoris ſui cauſa laboret? ut Capitoni quam
99 primum nunciet? Quid erat, quod Capitonem primum ſci-
re voluerit? Neſcio: niſi hoc video, Capitonem in his bo-
nis eſſe ſocium. de tribus & decem fundis tres nobiliſſimos
fundos eum video poſſidere. Audio præterea, non hanc
100 ſuſpicionem nunc primum in Capitonem conferri. Multas
eſſe infames palmas: hanc primam eſſe tamen lemniſcatam,
quæ Romæ deferatur: nullum modum eſſe hominis occi-
dendi, quo ille non aliquot occiderit: multos ferro, multos
veneno. Habeo etiam dicere, quem contra morem majo-
rum, minorem annis LX, de ponte in Tiberim dejecerit.
quæ, ſi prodierit, atque adeo cum prodierit (ſcio enim pro-
101 diturum eſſe) audiet. Veniat modo: explicet ſuum volu-
men

Digitized by Google

men illud, quod ei planum facere poſſum Erucium conſcri-
pſiſſe: quod ajunt illum Sex. Roſcio intentaſſe: & minita-
tum eſſe, ſe omnia illa pro teſtimonio eſſe dicturum. O
præclarum teſtem, judices! o gravitatem dignam exſpecta-
tione! o vitam honeſtam, atque ejusmodi, ut libentibus a-
nimis ad ejus teſtimonium, veſtrum jusjurandum accommo-
detis! Profecto non tam perſpicue iſtorum maleficia vide- b.
remus, niſi ipſos cæcos redderet cupiditas, & avaritia, & au-
dacia. Alter ex ipſa cæde volucrem nuntium Ameriam ad 36
ſocium, atque ad magiſtrum ſuum miſit: ut, ſi diſſimulare 102
omnes cuperent ſe ſcire, ad quem maleficium pertineret, tā-
men ipſe apertum ſuum ſcelus ante omnium oculos poneret.
Alter (ſi diis immortalibus placet) teſtimonium etiam in Sex.
Roſcium dicturus eſt. Quaſi vero id nunc agatur, utrum
is quod dixerit, credendum; an quod fecerit, vindicandum
ſit. Itaque more majorum comparatum eſt, ut in minimis
rebus homines ampliſſimi teſtimonium de ſua re non dice-
rent. Africanus, qui ſuo cognomine declarat, tertiam par- 103
tem orbis terrarum ſe ſubegiſſe, tamen, ſi ſua res ageretur,
teſtimonium non diceret. nam illud in talem virum non au-
deo dicere; ſi diceret, non crederetur. Videte nunc, quam
verſa & mutata in pejorem partem ſint omnia. Cum de
bonis, & de cæde agatur, teſtimonium dicturus eſt is, qui &
ſector eſt, & ſicarius: hoc eſt, qui & illorum ipſorum bono-
rum, de quibus agitur, emptor, atque poſſeſſor eſt: & eum
hominem occidendum curavit, de cujus morte quæritur.
Quid tu, vir optime? ecquid habes, quod dicas? mihi au- 104
ſculta: vide, ne tibi deſis. tua quoque res permagna agitur.
multa ſcelerate, multa audaciter, multa improbe feciſti: u-
num ſtultiſſime, profecto tua ſponte, non de Erucii ſententia:
nihil opus fuit te iſtic ſedere. Neque enim accuſatore mu-
to, neque teſte quisquam utitur eo, qui de accuſatoris ſub-
ſellio ſurgit. Huc accedit, quod paullo occultior, atque
tectior veſtra iſta cupiditas eſſet. nunc quid eſt, quod quis-
quam ex vobis audire deſideret, cum, quæ facitis, ejusmodi
ſint, ut ea dedita opera a nobis contra vosmetipſos facere
videamini?

Digitized by Google

105 videamini? Age nunc, illa videamus, judices, quæ ſtatim con-
p.36 ſecuta ſunt. Ad Volaterras in caſtra L. Sullæ mors Sex. Ro-
a. ſcii, quatriduo, quo is occiſus eſt, Chryſogono nuntiatur.
37 Quæritur etiam nunc, quis eum nuntium miſerit? Nonne perſpicuum eſt, eundem, qui Ameriam? Curat Chryſogonus, ut ejus bona veneant ſtatim; qui non norat hominem, aut rem. At qui ei venit in mentem prædia concupiſcere hominis ignoti, quem omnino numquam viderat? Soletis, cum aliquid hujuſcemodi auditis, judices, continuo dicere, Neceſſe eſt, aliquem dixiſſe municipem, aut vicinum. ii
106 plerumque indicant: per eos plerique produntur. Hic nihil eſt, quod ſuſpicionem hanc putetis. Non enim ego ita diſputabo: Veriſimile eſt, Roſcios iſtam rem ad Chryſogonum detuliſſe. erat enim eis cum Chryſogono jam antea amicitia. nam cum multos veteres a majoribus Roſcii patronos, hoſpiteſque haberent, omnes eos colere, atque obſervare deſtiterunt, ac ſe in Chryſogoni fidem, & clientelam
107 contulerunt. Hæc poſſum omnia vere dicere: ſed in hac cauſa conjectura nihil opus eſt. ipſos certo ſcio non negare, ad hæc bona Chryſogonum acceſſiſſe impulſu ſuo. Si eum, qui indicii partem acceperit, oculis cernetis: poteritiſne dubitare, judices, qui indicarit? Qui ſunt igitur in iſtis bonis, quibus partem Chryſogonus dederit? duo Roſcii. Num quiſnam præterea? nemo eſt, judices. Num ergo dubium eſt, quin ii obtulerint hanc prædam Chryſogono, qui ab
108 eo partem prædæ tulerunt? Age, nunc ex ipſius Chryſogoni judicio Roſciorum factum conſideremus. Si nihil in iſta pugna, Roſcii, quod operæ pretium eſſet, fecerant, quam ob cauſam a Chryſogono tantis præmiis donabantur? Si nihil aliud fecerunt, niſi rem detulerunt, nonne ſatis fuit, his gra-
b. tias agi? denique, ut perliberaliter ageretur, honoris aliquid haberi? cur tria prædia tantæ pecuniæ ſtatim Capitoni dantur? cur, quæ reliqua ſunt, iſte Roſcius omnia cum Chryſogono communiter poſſidet? nonne perſpicuum eſt, judices, has manubias Roſciis Chryſogonum, re cognita, conceſſiſſe?
38 Venit in decem-primis legatus in caſtra Capito. totam vitam,

Digitized by Google

tam, naturam, moresque hominis ex ipſa legatione cognoſcite. Niſi intellexeritis, judices, nullum eſſe officium, nullum jus tam ſanctum, atque integrum, quod non ejus ſcelus, atque perfidia violarit, & imminuerit; virum optimum eſſe eum judicatote. Impedimento eſt, quo minus de his rebus Sulla doceatur: ceterorum legatorum conſilia, & voluntatem Chryſogono enuntiat: monet, ut provideat, ne palam res agatur. oſtendit, ſi ſublata ſit venditio bonorum, illum pecuniam grandem amiſſurum, ſeſe capitis periculum aditurum. illum acuere: hos, qui ſimul erant miſſi, fallere: illum identidem monere, ut caveret: hiſce inſidioſe ſpem falſam oſtendere: cum illo contra hos inire conſilia, horum conſilia illi enuntiare: cum illo partem ſuam depaciſci: hiſce aliqua fretus i) hora ſemper omnes aditus ad Sullam intercludere. Poſtremo iſto hortatore, auctore, interceſſore, ad Sullam legati non adierunt: iſtius fide, ac potius perfidia decepti, id quod ex ipſis cognoſcere poteritis, ſi accuſator voluerit teſtimonium eis denuntiare, pro re certa ſpem falſam domum retulerunt. In privatis rebus ſi qui rem mandatam non modo malitioſius geſſiſſet, ſui quæſtus, aut commodi cauſa, verum etiam negligentius; eum majores ſummum admiſiſſe dedecus exiſtimabant. itaque mandati conſtitutum eſt judicium, non minus turpe, quam furti. credo propterea, quod, quibus in rebus ipſi intereſſe non poſſumus, in his operæ noſtræ vicaria, fides amicorum, ſupponitur: quam qui lædit, oppugnat omnium commune præſidium: &, quantum in ipſo eſt, diſturbat vitæ ſocietatem. Non enim poſſumus omnia per nos agere. alius in alia eſt re magis utilis. Idcirco amicitiæ comparantur, ut commune commodum mutuis officiis gubernetur. Quid recipis mandatum, ſi aut necturus, aut ad tuum commodum converſurus es? cur mihi te offers, ac meis commodis, officio ſimulato,

109 110 111 p.37 a. 112

i) *fretum.* Sed totum locum ſic legendum putat: *aliqua ficta mora.*

mulato, officiis, & obſtas? recede de medio: per alium tranſ-
igam. Suſcipis onus officii, quod te putas ſuſtinere poſſe:
quod minime videtur grave iis, qui minime ipſi leves ſunt.
39 Ergo idcirco turpis hæc culpa eſt, quod duas res ſanctiſſi-
mas violat, amicitiam, & fidem. nam neque mandat quiſ-
quam fere, niſi amico: neque credit, niſi ei, quem fidelem
putat. Perditiſſimi eſt igitur hominis, ſimul & amicitiam
diſſolvere, & fallere eum, qui læſus non eſſet, niſi credidiſſet.
113 Itane eſt? in minimis rebus, qui mandatum neglexerit, tur-
piſſimo judicio condemnetur, neceſſe eſt: in re tanta, cum
is, cui fama mortui, fortunæ vivi commendatæ ſunt, atque
concreditæ,** ignominia mortuum affecerit: is inter honeſtos
homines, atque adeo inter vivos numerabitur? In minimis,
privatisque rebus etiam negligentia in crimen mandati, ju-
diciumque infamia revocatur k), propterea quod, ſi recte
fiat, illum negligere oporteat, qui mandarit, non illum, qui
mandatum receperit: in re tanta, quæ publice geſta, atque
commiſſa ſit, qui non negligentia privatum aliquod commo-
dum læſerit, ſed perfidia legationis ipſius cæremoniam pol-
luerit, maculaque affecerit: qua is tandem pœna afficietur?
114 aut quo judicio damnabitur? Si hanc ei rem privatim Sex.
Roſcius mandaviſſet, ut cum Chryſogono tranſigeret, atque
decideret, inque eam rem fidem ſuam, ſiquid opus eſſe pu-
taret, interponeret: ille, qui ſeſe facturum recepiſſet; non-
b. ne ſi ex eo negotio tantulum in rem ſuam convertiſſet, da-
mnatus per arbitrum, & rem reſtitueret, & honeſtatem omnem
115 amitteret? Nunc non hanc ei rem Sex. Roſcius mandavit,
ſed, id quod multo gravius eſt, ipſe Sex. Roſcius cum fama,
vita, bonisque omnibus a decurionibus publice Roſcio man-
datus eſt: & ex eo T. Roſcius non paullum neſcio quid in
rem ſuam convertit; ſed hunc funditus evertit bonis: ipſe
tria prædia ſibi depactus eſt: voluntatem decurionum, ac
municipum omnium tantidem, quanti fidem ſuam, fecit.

Videte

k) Græv. putat: *negligentia mandati in crimen judiciumque revocatur. Infamiam* eſſe interpretamentum *criminis.*

Digitized by Google

Videte jam porro cetera, judices, ut intelligatis fingi ma- 40
leficium nullum poſſe, quo iſte ſeſe non contaminarit. In 116
rebus minoribus ſocium fallere, turpiſſimum eſt, æqueque
turpe, atque illud, de quo ante dixi. neque injuria: pro-
pterea quod auxilium ſibi ſe putat adjunxiſſe, qui cum al-
tero rem communicavit. Ad cujus igitur fidem confugiet,
cum per ejus fidem læditur, cui ſe commiſerit? Atqui ea
ſunt animadvertenda peccata maxime, quæ difficillime præ-
caventur. Tecti eſſe ad alienos poſſumus: intimi multa
apertiora videant, neceſſe eſt. ſocium vero cavere qui poſ-
ſumus? quem etiam ſi metuimus, jus officii lædimus. Recte
igitur majores eum, qui ſocium fefelliſſet, in virorum bono-
rum numero non putarunt haberi oportere. At vero T. 117
Roſcius non unum rei pecuniariæ ſocium fefellit (quod, tam-
etſi grave eſt, tamen aliquo modo poſſe ferri videtur) ve-
rum novem homines honeſtiſſimos, ejusdem muneris, lega-
tionis, officii, mandatorumque ſocios, induxit, decepit, de-
ſtituit, adverſariis tradidit, omni fraude & perfidia fefellit.
qui de ejus ſcelere ſuſpicari nihil potuerunt, ſocium officii
metuere non debuerunt: ejus malitiam non viderunt: ora-
tioni vanæ crediderunt. Itaque nunc illi homines honeſtiſ- p.38
ſimi propter iſtius inſidias parum putantur cauti, providique a.
fuiſſe. Iſte, qui initio proditor fuit, deinde perfuga: qui
primo ſociorum conſilia adverſariis enunciavit: deinde ſo-
cietatem cum ipſis adverſariis coiit, terret etiam nos, ac mi-
natur, tribus prædiis, hoc eſt, præmiis ſceleris, ornatus. In
ejusmodi vita, judices, in his tot, tantisque flagitiis, hoc quo-
que maleficium, de quo judicium eſt, reperietis. Etenim 118
quærere ita debetis: ubi multa avare, multa audacter, multa
improbe, multa perfidioſe facta videtis, ibi 1) ſcelus quo-
que latere inter illa tot flagitia putatote. Tametſi hoc qui-
dem minime latet, quod ita promptum, & propoſitum eſt,
ut non ex illis maleficiis, quæ in illo conſtat eſſe, hoc intel-
ligatur: verum ex hoc etiam, ſiquod illorum forte dubita-

bitur,

1) Grævio *id* addendum videtur.

bitur, convincatur. Quid tandem, quæſo, judices? num aut
ille laniſta omnino jam a gladiis m) receſſiſſe videtur: aut
iſte diſcipulus magiſtro tantulum de arte concedere? Par
eſt avaritia, ſimilis improbitas, eadem impudentia n), gemi-
41 na audacia. Etenim, quoniam fidem magiſtri cognoſtis,
119 cognoſcite nunc diſcipuli æquitatem. Dixi jam antea, ſæ-
penumero poſtulatos eſſe ab iſtis duos ſervos in quæſtionem:
tu ſemper, T. Roſci, recuſaſti. quæro abs te, iine, qui poſtu-
labant, indigni erant, qui impetrarent? an iſte non commo-
vebat, pro quo poſtulabant? an res ipſa tibi iniqua videba-
tur? poſtulabant homines nobiliſſimi, atque integerrimi no-
ſtræ civitatis, quos jam antea nominavi: qui ita vixerunt,
talesque a populo Romano putantur, ut, quidquid dicerent,
nemo eſſet, qui non æquum putaret. Poſtulabant autem
pro homine miſerrimo, atque infeliciſſimo, qui vel ipſe ſeſe
in cruciatum dari cuperet, dum de patris morte quæreretur.
b. Res porro abs te ejusmodi poſtulabatur, ut nihil intereſſet,
120 utrum eam rem recuſares, an de maleficio confiterere. Quæ
cum ita ſint, quæro abs te, quam ob cauſam recuſaris. Cum
occiditur Sex. Roſcius, ibidem fuerunt. Servos ipſos, quod
ad me attinet, neque arguo, neque purgo. quod a vobis hoc
pugnari video, ne in quæſtionem dentur, ſuſpicioſum eſt.
quod vero apud vos ipſos in honore tanto ſunt, profecto
neceſſe eſt, ſciant aliquid, quod ſi dixerint, pernicioſum vo-
bis futurum ſit. In dominos quæri de ſervis iniquum eſt.
Anne quæritur? Sex. enim Roſcius reus eſt. Neque enim,
cum de hoc quæritur, vos dominos eſſe dicitis. Cum Chry-
ſogono ſunt. Ita credo: litteris eorum, & urbanitate Chry-
ſogonus ducitur, ut inter ſuos omnium deliciarum, atque
omnium artium puerulos, ex tot elegantiſſimis familiis le-
ctos, velit hos verſari, homines pæne operarios, ex Amerina
121 diſciplina patrisfamiliæ ruſticani. Non eſt ita profecto, ju-
dices: non eſt veriſimile, ut Chryſogonus horum litteras ad-
amarit, aut humanitatem: non, ut rei familiaris negotio di-
ligen-

m) *a gladiatore.* n) *imprudentia.*

Digitized by Google

ligentiam cognorit eorum, & fidem. eſt quiddam, quod oc-
cultatur. quod quo ſtudioſius ab ipſis opprimitur, & abſcon-
ditur, eo magis eminet, & apparet. Quid igitur? Chryſo- 42
gonus ſui maleficii occultandi cauſa quæſtionem de his ha- 122
beri non vult? minime, judices. non in omnes arbitror
omnia convenire. Ego in Chryſogono, quod ad me attinet,
nihil ejusmodi ſuſpicor: neque hoc mihi nunc primum in
mentem venit dicere. Meminiſtis, me ita diſtribuiſſe initio
cauſam, in crimen, cujus tota argumentatio permiſſa Erucio
eſt: & in audaciam, cujus partes Roſciis impoſitæ ſunt. quid-
quid maleficii, ſceleris, cædis erit, proprium id Roſciorum p.39
eſſe debebit. nimiam gratiam, potentiamque Chryſogoni, a.
dicimus & nobis obſtare, & perferri nullo modo poſſe: & a
vobis, quoniam poteſtas data eſt, non modo infirmari, ve-
rum etiam vindicari oportere. Ego ſic exiſtimo; qui quæ- 123
ri velit ex iis, quos conſtat, cum cædes facta ſit, affuiſ-
ſe, eum cupere verum invenire: qui recuſet, eum profecto,
tametſi verbo non audeat, tamen re ipſa de maleficio ſuo
confiteri. Dixi initio, judices, nolle me plura de iſtorum
ſcelere dicere, quam cauſa poſtularet, ac neceſſitas ipſa co-
geret. Nam & multæ res afferri poſſunt, & unaquæque ea-
rum multis cum argumentis dici poteſt. Verum ego, quod
invitus, ac neceſſario facio, neque diu, neque diligenter fa-
cere poſſum. quæ præteriri nullo modo poterant, ea levi-
ter, judices, attigi: quæ poſita ſunt in ſuſpicionibus, de qui-
bus ſi cœpero dicere, pluribus verbis ſit diſſerendum, ea
veſtris ingeniis, conjecturæque committo.

Venio nunc ad illud nomen aureum Chryſogoni, ſub 43
quo nomine tota ſocietas ſtatuitur: de quo, judices, neque 124
quomodo dicam, neque quomodo taceam, reperire poſſum.
Si enim taceo; vel maximam partem relinquo. ſin autem
dico; vereor, ne non ille ſolus (id quod ad me nihil attinet)
ſed alii quoque plures læſos ſe eſſe putent. Tametſi ita ſe
res habet, ut mihi in communem cauſam ſectorum dicendum
nihil magnopere videatur. Hæc enim cauſa nova profecto,
& ſingularis eſt. Bonorum Sex. Roſcii emptor eſt Chryſo- 125
gonus.

Digitized by Google

gonus. Primum hoc videamus, ejus hominis bona qua ra-
tione venierunt, aut quomodo venire potuerunt? Atque
hoc non ita quæram, judices, ut id dicam eſſe indignum, ho-
minis innocentis bona veniſſe. Si enim hæc audientur, ac
libere dicentur: non fuit tantus homo Sex. Roſcius in civi-
b. tate, ut de eo potiſſimum conqueramur. Verum hoc ego
quæro, qui potuerunt iſta ipſa lege, quæ de proſcriptione
eſt, ſive Valeria eſt, ſive Cornelia, (non enim novi, nec ſcio)
verum iſta ipſa lege, bona Sex. Roſcii venire qui potuerunt?
126 Scriptum enim ita dicunt eſſe, UT EORUM BONA VENE-
ANT, QUI PROSCRIPTI SUNT: quo in numero Sex.
Roſcius non eſt: AUT EORUM, QUI IN ADVERSARIO-
RUM PRÆSIDIIS OCCISI SUNT. Dum præſidia ulla
fuerunt, in Sullæ præſidiis fuit. poſteaquam ab armis receſ-
ſerunt, in ſummo otio rediens a cena, Romæ occiſus eſt. Si
lege: bona quoque, lege veniſſe fateor. ſin autem conſtat
contra omnes non modo veteres leges, verum etiam novas,
occiſum eſſe: bona quo jure, aut quo modo, aut qua lege
44 venierint, quæro. In quem hoc dicam, quæris, Eruci? non
127 in eum, quem vis, & putas. nam Sullam & oratio mea ab ini-
tio, & ipſius eximia virtus omni tempore purgavit. Ego
hæc omnia Chryſogonum feciſſe dico, ut ementiretur, ut ma-
lum civem Roſcium fuiſſe fingeret, ut eum apud adverſari-
os occiſum eſſe diceret, ut hiſce de rebus a legatis Ameri-
norum doceri L. Sullam paſſus non ſit. Denique etiam il-
lud ſuſpicor, omnino hæc bona non veniſſe: id quod poſt-
128 ea, ſi per vos, judices, licitum erit, aperietur. Opinor
enim eſſe in lege, quam ad diem proſcriptiones, venditio-
nesque fiant: nimirum KALENDAS JUNIAS o). Ali-
quot poſt menſes & homo occiſus eſt, & bona veniſſe dicun-
tur. Profecto aut hæc bona in tabulas publicas nulla redie-
runt, noſque ab iſto nebulone facetius eludimur, quam pu-
tamus: aut, ſi redierunt, tabulæ publicæ corruptæ aliqua ra-
tione ſunt. Nam lege quidem, bona venire non potuiſſe
conſtat.

o) *ad Kal. Jun.*

Digitized by Google

conſtat. Intelligo, me ante tempus, judices, hæc ſcrutari, & propemodum errare, qui, cum capiti Sex. Roſcii mederi debeam, reduviam curem. Non enim laborat de pecunia; non ullius rationem ſui commodi ducit; facile egeſtatem p. 40
ſuam ſe laturum putat, ſi hac indigna ſuſpicione, & ficto cri- a.
mine liberatus ſit. Verum quæſo a vobis, judices, ut hæc 129
pauca, quæ reſtant, ita audiatis, ut partim me dicere pro me ipſo putetis, partim pro Sex. Roſcio. Quæ enim mihi ipſi indigna, & intolerabilia videntur, quæque ad omnes, niſi providemus, arbitror pertinere: ea pro me ipſo, ex animi mei ſenſu, ac dolore pronuntio. Quæ ad hujus vitæ caſum, cauſamque pertineant, & quid hic pro ſe dici velit, & qua conditione contentus ſit, jam in extrema oratione noſtra, judices, audietis. Ego hæc a Chryſogono, mea ſponte, remoto Sex. 130
Roſcio, quæro. Primum, quare civis optimi bona venierint: deinde, quare hominis ejus, qui neque proſcriptus, 45
neque apud adverſarios occiſus eſt, bona venierint, cum in eos ſolos lex ſcripta ſit: deinde, quare aliquanto poſt eam diem venierint, quæ dies in lege præfinita eſt: deinde, cur tantulo venierint. Quæ omnia ſi, quemadmodum ſolent liberti nequam, & improbi facere, in patronum ſuum voluerit conferre; nihil egerit. nemo eſt enim, qui neſciat, propter magnitudinem rerum multa multos [partim connivente] partim imprudente L. Sulla commiſiſſe. Placet igitur 131
in his rebus aliquid imprudentia præteriri? non placet, judices: ſed neceſſe eſt. Etenim ſi Jupiter optimus maximus, cujus nutu, & arbitrio cœlum, terra, mariaque reguntur, ſæpe ventis vehementioribus, aut immoderatis tempeſtatibus, aut nimio calore, aut intolerabili frigore hominibus nocuit, urbes delevit, fruges perdidit: quorum nihil pernicii cauſa, divino conſilio, ſed vi ipſa, & magnitudine rerum, factum putamus: at contra, commoda, quibus utimur; lucemque, qua fruimur; ſpiritumque, quem ducimus, ab eo nobis dari, atque impertiri videmus: quid miramur, L. Sullam, cum ſolus b.
rempublicam regeret, orbemque terrarum gubernaret, imperiique majeſtatem, quam armis receperat, legibus confir-

Digitized by Google

maret, aliqua animadvertere non potuiſſe? niſi hoc mirum
eſt, quod vis divina aſſequi non poſſit, ſi id mens humana
132 adepta non ſit. Verum, ut hæc miſſa faciam, quæ jam fa-
cta ſunt: ex iis, quæ nunc maxime fiunt, nonne quivis poteſt
intelligere, omnium architectum, & machinatorem unum eſ-
ſe Chryſogonum, qui Sex. Roſcii nomen deferendum cura-
vit? hoc judicium, cujus honoris cauſa accuſare ſe dixit E-
rucius?

DESUNT NON PAUCA.

46 aptam, & ratione diſpoſitam ſe habere exiſtimant, qui in Sa-
lentinis, aut in Brutiis habent, unde vix ter in anno audire
nuntium poſſunt.

133 Alter tibi deſcendit de palatio, & ædibus ſuis: habet ani-
mi relaxandi cauſa rus amœnum, & ſuburbanum, plura præ-
terea prædia, neque tamen ullum, niſi præclarum, & propin-
quum: domus referta vaſis Corinthiis, & Deliacis, in quibus
eſt authepſa illa, quam tanto pretio nuper mercatus eſt, ut,
qui prætereuntes pretium enumerari audiebant, fundum ve-
nire arbitrarentur. Quid præterea cælati argenti? quid
ſtragulæ veſtis? quid pictarum tabularum? quid ſignorum?
quid marmoris apud illum putatis eſſe? tantum ſcilicet,
quantum e multis, ſplendidiſque familiis in turba, & rapinis
p. 41 coacervari una in domo potuit. Familiam vero quantam,
a. & quam variis cum artificiis habeat, quid ego dicam? Mit-
134 to haſce artes vulgares, coquos, piſtores, lecticarios. animi
& aurium cauſa tot homines habet, ut quotidiano cantu vo-
cum, & nervorum, & tibiarum, nocturniſque conviviis tota
vicinitas perſonet. In hac vita, judices, quos ſumtus quo-
tidianos, quas effuſiones fieri putatis? quæ vero convivia?
honeſta, credo, in ejuſmodi domo: ſi domus hæc habenda
eſt potius, quam officina nequitiæ, & diverſorium flagitiorum
135 omnium. Ipſe vero quemadmodum compoſito, & delibu-
to capillo paſſim per forum volitet cum magna caterva to-
gatorum, videtis, judices: ut p) omnes deſpiciat, ut homi-
nem

p) *judices. Etiam videtis, judices, ut &c.*

Digitized by Google

nem præ ſe neminem putet; ut ſe ſolum beatum, ſolum po-
tentem putet. Quæ vero efficiat, & quæ conetur, ſi velim
commemorare, vereor, judices, ne quis imperitior exiſtimet,
me cauſam nobilitatis, victoriamque voluiſſe lædere: tametſi
meo jure poſſum, ſi quid in hac parte mihi non placeat, vi-
tuperare. Non enim vereor, ne quis alienum me animum
habuiſſe a cauſa nobilitatis exiſtimet. Sciunt ii, qui me no- 47
runt, me pro illa tenui, infirmaque parte, poſteaquam id, 136
quod maxime volui, fieri non potuit, ut componeretur; id
maxime defendiſſe, ut ii vincerent, qui vicerunt. Quis enim
erat, qui non videret, humilitatem cum dignitate de ampli-
tudine contendere? quo in certamine perditi civis erat, non
ſe ad eos jungere, quibus incolumibus, & domi dignitas, &
foris auctoritas retineretur. Quæ perfecta eſſe; & ſuum cui-
que honorem, & gradum redditum, gaudeo, judices, vehe-
menterque lætor: eaque omnia deorum voluntate, ſtudio
populi Romani, conſilio, & imperio, & felicitate L. Sullæ, ge-
ſta eſſe intelligo. Quod animadverſum eſt in eos, qui con- 137
tra omni ratione pugnarunt; non debeo reprehendere. b.
quod viris fortibus, quorum opera eximia in rebus gerendis
exſtitit, honos habitus eſt; laudo. quæ ut fierent, idcirco
pugnatum eſſe arbitror, meque in eo ſtudio partium fuiſſe
confiteor. Sin autem id actum eſt, & idcirco arma ſumpta
ſunt, ut homines poſtremi, pecuniis alienis locupletarentur,
& in fortunas uniuscujusque impetum facerent, & id non mo-
do re prohibere non licet, ſed ne verbis quidem vituperare:
tum vero in iſto bello non recreatus, neque reſtitutus, ſed
ſubactus, oppreſſusque populus Romanus eſt. Verum lon- 138
ge aliter eſt. nihil horum eſt, judices. non modo non læde-
tur cauſa nobilitatis, ſi iſtis hominibus reſiſtetis; verum et-
iam ornabitur. Etenim qui hæc vituperare volunt, Chry- 48
ſogonum tantum poſſe queruntur: qui laudare volunt, con-
ceſſum ei non eſſe commemorant. Ac jam nihil eſt, quod
quisquam aut tam ſtultus, aut tam improbus ſit, qui dicat,
VELLEM QUIDEM LICERET: HOC DIXISSEM: Dicas
licet. HOC FECISSEM: Facias licet: nemo prohibet.

Digitized by Google

HOC DECREVISSEM: Decerne, modo recte: omnes approbabunt. HOC JUDICASSEM: Laudabunt omnes, ſi
139 recte & ordine judicaris. Dum neceſſe erat, resque ipſa cogebat, unus omnia poterat: qui poſteaquam magiſtratus creavit, legesque conſtituit, ſua cuique procuratio, auctoritasque eſt reſtituta. Quam ſi retinere volunt ii, qui recuperarunt; in perpetuum poterunt obtinere. ſin has cædes, & rapinas, & hos tantos, tamque profuſos ſumtus aut facient, aut approbabunt; nolo in eos gravius quidquam, ne ominis quidem cauſa dicere. unum hoc dico: noſtri iſti nobiles, niſi vigilantes, & boni, & fortes, & miſericordes erunt; iis hominibus, in quibus hæc erunt, ornamenta ſua concedant
140 neceſſe eſt. Quapropter deſinant aliquando dicere, male
p.42 aliquem locutum eſſe; ſi quis vere, ac libere locutus ſit: de-
a. ſinant ſuam cauſam cum Chryſogono communicare: deſinant, ſi ille læſus ſit, de ſe aliquid detractum arbitrari: videant, ne turpe, miſerumque ſit, eos, qui equeſtrem ſplendorem pati non potuerunt, ſervi nequiſſimi dominationem ferre poſſe. Quæ quidem dominatio, judices, in aliis rebus antea verſabatur: nunc vero quam viam munitet, quod iter affectet, videtis. ad fidem, ad jusjurandum, ad judicia veſtra, ad id, quod ſolum prope in civitate ſincerum, ſanctumque reſtat.
141 Hicne etiam ſeſe putat aliquid poſſe Chryſogonus? hic etiam potens eſſe vult? o rem miſeram, atque acerbam! Neque mehercules hoc indigne fero, quod verear, ne quid poſſit: verum quod auſus eſt, quod ſperavit, ſeſe apud tales viros aliquid ad perniciem poſſe innocentis, idipſum queror.
49 Idcircone experrecta nobilitas, armis, atque ferro rempublicam recuperavit, ut ad libidinem ſuam liberti, ſervulique nobilium, bona, fortunas veſtras, noſtrasque vexare poſſent?
142 Si id actum eſt, fateor me erraſſe, qui hoc maluerim: fateor inſaniſſe, qui cum illis ſenſerim. tametſi inermis, judices, ſenſi. Sin autem victoria nobilium ornamento, atque emolumento reipublicæ, populoque Romano debet eſſe: tum vero optimo, & nobiliſſimo cuique meam orationem gratiſſimam eſſe oportet. Quod ſi quis eſt, qui & ſe, & cauſam

lædi

Digitized by Google

lædi putet, cum Chryſogonus vituperetur: is cauſam igno-
rat, ſe ipſum prope non novit. Cauſa enim ſplendidior fi-
ét, ſi nequiſſimo cuique reſiſtetur. Ille improbiſſimus Chry-
ſogoni fautor, qui ſibi cum illo rationem communicatam pu-
tat, læditur, cum ab hoc ſplendore cauſæ ſeparatur.

Verum hæc omnis oratio (ut jam ante dixi) mea eſt: qua 143
me uti reſpublica & dolor meus, & iſtorum injuria coëgit. Sed
Roſcius horum nil indignum putat: neminem accuſat: nihil b.
de ſuo patrimonio queritur: putat homo imperitus morum,
agricola & ruſticus, iſta omnia, quæ vos per Sullam geſta eſ-
ſe dicitis, more, lege, jure gentium facta: culpa liberatus, &
crimine nefario ſolutus cupit a vobis diſcedere. Si hac in- 144
digna ſuſpicione careat, animo æquo ſe carere ſuis omnibus
commodis dicit. rogat, oratque te, Chryſogone, ſi nihil de
patris fortunis ampliſſimis in ſuam rem convertit: ſi nulla in
re te fraudavit: ſi tibi optima fide ſua omnia conceſſit, adnu-
meravit, appendit: ſi veſtitum, quo ipſe tectus erat, anu-
lumque de digito ſuum tibi tradidit: ſi ex omnibus rebus ſe
ipſum nudum, neque præterea quidquam excepit; ut ſibi per
te liceat innocenti amicorum opibus vitam in egeſtate degere.
Prædia mea tu poſſides: ego aliena miſericordia vivo: con- 50
cedo: & quod animus æquus eſt, & quia neceſſe eſt. mea do- 145
mus tibi patet, mihi clauſa eſt: fero. familia mea maxima
uteris, ego ſervum habeo nullum: patior, & ferendum puto.
Quid vis amplius? quid inſequeris? quid oppugnas? qua in
re tuam voluntatem lædi a me putas? ubi tuis commodis offi-
cio? quid tibi obſto? ſi ſpoliorum cauſa vis hominem occide-
re, ſpoliaſti. Quid quæris amplius? Si inimicitiarum: quæ
ſunt tibi inimicitiæ cum eo, cujus ante prædia poſſediſti, quam
ipſum cognoſti? Sin metuis: ab eone aliquid metuis q), quem
vides ipſum ab ſeſe tam atrocem injuriam propulſare non poſ-
ſe? Sin, quod bona, quæ Roſcii fuerunt, tua facta ſunt, idcir-
co hunc illius filium ſtudes perdere: nonne oſtendis, id te ve-
reri, quod præter ceteros tu metuere non debeas, nequando
liberis

q) *metuas.*

Digitized by Google

146 liberis proſcriptorum bona patria reddantur? Facis inju-
P.43 riam, Chryſogone, ſi majorem ſpem emptionis tuæ in hujus
a. exitio ponis, quam in his rebus, quas L. Sulla geſſit. Quod
ſi tibi cauſa nulla eſt, cur hunc miſerum tanta calamitate affici
velis: ſi tibi omnia ſua, præter animam, tradidit, nec ſibi quid-
quam paternum, ne monumenti quidem cauſa, reſervavit:
per deos immortales, quæ iſta tanta crudelitas eſt? quæ tam
fera, immaniſque natura? Quis umquam prædo fuit tam ne-
farius: quis pirata tam barbarus, ut, cum integram prædam
ſine ſanguine habere poſſet, cruenta ſpolia detrahere mallet?
147 Scis hunc nihil habere, nihil audere, nihil poſſe, nihil umquam
contra rem tuam cogitaſſe: & tamen oppugnas eum, quem
neque metuere potes, neque odiſſe debes, nec quidquam ha-
bere jam reliqui vides, quod ei detrahere poſſis: niſi hoc in-
dignum putas, quod veſtitum ſedere in judicio vides: quem
tu e patrimonio, tamquam e naufragio, nudum expuliſti.
Quaſi vero neſcias, hunc & ali, & veſtiri a Cæcilia, Balearici fi-
lia, Nepotis ſorore, ſpectatiſſima fœmina; quæ cum patrem
clariſſimum, ampliſſimos patruos, ornatiſſimum fratrem ha-
beret; tamen, cum eſſet mulier, virtute perfecit, ut, quanto
honore ipſa ex illorum dignitate afficeretur, non minora illis
51 ornamenta ex ſua laude redderet. An quod diligenter defen-
148 ditur, id tibi indignum facinus videtur? Mihi crede, ſi pro
patris ejus hoſpitiis, & gratia, vellent omnes hujus hoſpites ad-
eſſe, & auderent libere defendere: ſatis copioſe defenderetur,
ſin autem pro magnitudine injuriæ, proque eo, quod ſumma
reſpublica in hujus periculo tentatur, hæc omnes vindicarent;
conſiſtere mehercule vobis iſto in loco non liceret. Nunc ita
defenditur, non ſane ut moleſte ferre adverſarii debeant, ne-
149 que ut ſe potentia ſuperari putent. Quæ domi gerenda ſunt,
b. ea per Cæciliam tranſiguntur. fori, judiciique rationem Meſ-
ſalla, ut videtis, judices, ſuſcepit. qui ſi jam ſatis ætatis, atque
roboris haberet, ipſe pro Sex. Roſcio diceret. quoniam ad
dicendum impedimento eſt ætas, & pudor, qui ornat ætatem:
cauſam mihi tradidit, quem ſua cauſa cupere, ac debere intel-
ligebat. ipſe aſſiduitate, conſilio, auctoritate, diligentia, per-
fecit,

Digitized by Google

fecit, ut Sex. Roſcii vita, erepta de manibus ſectorum, ſententiis judicum permitteretur. Nimirum, judices, pro hac nobilitate pars maxima civitatis in armis fuit: hæc acta res eſt, uti nobiles reſtituerentur in civitatem, qui hoc facerent, quod facere Meſſallam videtis: qui caput innocentis defenderent: qui injuriæ reſiſterent: qui, quantum poſſent, in ſalute alterius, quam in exitio, mallent oſtendere. Quod ſi omnes, qui eodem loco nati ſunt, facerent: & reſpublica ex illis, & ipſi ex invidia minus laborarent.

Verum ſi a Chryſogono, judices, non impetramus, ut pe- 52
cunia noſtra contentus ſit, vitam ne petat: ſi ille adduci non 150
poteſt, ut, cum ademerit nobis omnia, quæ noſtra erant pro-
pria, ne lucem quoque hanc, quæ communis eſt, eripere cu-
piat: ſi non ſatis habet avaritiam ſuam pecunia explere, niſi
etiam crudelitate ſanguinis perlitus ſit: unum perfugium, ju-
dices, una ſpes reliqua eſt Sex. Roſcio, eadem, quæ reipubli-
cæ, veſtra priſtina bonitas, & miſericordia: quæ ſi manet, ſal-
vi etiam nunc eſſe poſſumus. ſin ea crudelitas, quæ hoc tem-
pore in republica verſata eſt, veſtros quoque animos (id quod
fieri profecto non poteſt) duriores, acerbioreſque reddidit;
actum eſt, judices: inter feras ſatius eſt ætatem degere, quam
in hac tanta immanitate verſari. Ad eamne rem vos reſerva- 151
ti eſtis? ad eamne rem delecti, ut eos condemnaretis, quos ſe-
ctores, ac ſicarii jugulare non potuiſſent? Solent hoc boni im-
peratores facere, cum prælium committunt, ut in eo loco,
quo fugam hoſtium fore arbitrentur, milites collocent: in p.44
quos, ſi qui ex acie fugerint, de improviſo incidant. Nimi- a.
rum ſimiliter arbitrantur iſti bonorum emptores, vos hic, ta-
les viros, ſedere, qui excipiatis eos, qui de ſuis manibus effu-
gerint. Dii prohibeant, judices, ut hoc, quod majores con-
ſilium publicum vocari voluerunt, præſidium ſectorum exi-
ſtimetur. An vero, judices, vos non intelligitis, nihil aliud 152
agi, niſi ut proſcriptorum liberi quavis ratione tollantur, &
ejus rei initium in veſtro jurejurando, atque in Sex. Roſcii pe-
riculo quæri? Dubium eſt, ad quem maleficium pertineat,
cum

Digitized by Google

cum videatis in r) altera parte ſectorem, inimicum, ſicarium, eundemque accuſatorem hoc tempore: ex altera parte egentem, probatum ſuis filium, in quo non modo culpa nulla, ſed ne ſuſpicio quidem potuit conſiſtere? Numquid hic aliud videtis obſtare Roſcio, niſi quod patris bona venierunt? Quod
53 153 ſi id vos s) ſuſcipitis, & eadem in re t) operam veſtram profitemini: ſi idcirco ſedetis, ut ad vos adducantur eorum liberi, quorum bona venierunt: cavete, per deos immortales, judices, ne nova, & multo crudelior per vos proſcriptio inſtaurata eſſe videatur. Illam priorem, quæ facta eſt in eos, qui arma capere potuerunt, tamen ſenatus ſuſcipere noluit, ne quid acrius, quam more majorum comparatum eſt, publico conſilio factum videretur. Hanc vero, quæ ad eorum liberos, atque infantium puerorum incunabula pertinet, niſi hoc judicio a vobis rejicitis, & aſpernamini, videte, per deos immortales, quem in locum rempublicam perventuram putetis.

154 Homines ſapientes, & iſta auctoritate, & poteſtate præditos, qua vos eſtis, ex quibus rebus maxime reſpublica laborat,
b. iis maxime mederi convenit. Veſtrum nemo eſt, quin intelligat, populum Romanum, qui quondam in hoſtes leniſſimus exiſtimabatur, hoc tempore domeſtica crudelitate laborare. Hanc tollite ex civitate, judices, hanc pati nolite diutius in hac republica verſari: quæ non modo id habet in ſe mali, quod tot cives atrociſſime ſuſtulit, verum etiam hominibus leniſſimis ademit miſericordiam conſuetudine incommodorum. Nam cum omnibus horis aliquid atrociter fieri videmus, aut audimus: etiam qui natura mitiſſimi ſumus, aſſiduitate moleſtiarum ſenſum omnem humanitatis ex animis amittimus.

Nihil videtur deeſſe.

r) *ex.* s) *vos id.* t) *ad eandem rem.*

M. TUL-

Digitized by Google

M. TULLII CICERONIS
PRO
Q. ROSCIO COMOEDO
ORATIO TERTIA

ARGUMENTUM.

Tradidit C. Fannius Chærea Q. Roſcio, communemque cum eo fecit ſervum ſuum Panurgum, ea conditione, ut illum arte hiſtrionica erudiret, deinde quæſtus communis eſſet. Aliquanto poſt Q. Flavius quidam Tarquinienſis Panurgum occidit. Flavium Roſcius Judicio perſequi cum vellet, cognitorem in eam rem Fannium dedit. Lite conteſtata, judicio damni injuria a Flavio dati conſtituto, decidit cum Flavio Roſcius, ut ipſe ajebat, pro ſua parte; ut Fannius, pro tota ſocietate; fundum accepit non pecuniam. Poſt aliquot annos Roſcium *Fannius* arbitrum adegit. *h. e. a Prætore obtinuit, ut arbitrum daret, qui, quantum æquius melius, Roſcium petitori Fannio dare juberet. Arbiter fuit idem, qui in hac cauſa judex eſt, C. Calpurnius Piſo. is de re ſententiam non tulit, ſed Roſcium rogavit, ut Fannio pro labore, quod cognitor fuiſſet, quod vadimonia obiſſet,* H-S CCIↃↃ *(decem millia) daret, ita tamen, ut Fannius repromitteret ac reſtipularetur, ſi quid exegiſſet a Flavio, partem ejus dimidiam ſe Roſcio daturum. Spoſpondit ita ſe facturum Fannius: Deinde Flavio litem intendit. Judex fuit C. Cluvius eques Romanus. Ejus ſententia Flavius* H-S CCCIↃↃↃ *(centena millia) Panurgi nomine Fannio diſſolvit. Cujus pecuniæ pars dimidia cum ex reſtipulatione Roſcio deberetur: tamen tantum abeſt, ut ei quicquam Fannius dederit, ut eum etiam in judicium vocaverit, tanquam ſua parte in vetere illa deciſione fraudatus. Æſtimabat enim fundum quem a Flavio Roſcius acceperat* H-S CCCIↃↃↃ: *inde petebat* H-S IↃↃↃ *(quinquaginta millia): quaſi Roſcius pro ſocietate, non pro ſe tantum decidiſſet. In quo lis tota vertitur. Et*

hoc

Digitized by Google

hoc maxime argumento ad criminationem Fannii refellendam Cicero utitur, quod is, accepta a Roſcio pecunia, quia cognitor ejus fuerat repromiſiſſet & reſtipulatus eſſet ſi quid a Flavio exegiſſet, dimidium ei ſe daturum: quo ſibi nullam a Roſcio ex vetere deciſione deberi pecuniam judicavit.

Multa, quæ deſunt, quærenda.

I malitiam naturæ, crederetur. Is ſcilicet vir optimus, & ſin-
1 gulari fide præditus, qui ſuo judicio, tabulis ſuis, teſtibus a)
uti conatur. Solent fere dicere, qui per tabulas hominis ho-
neſti b) pecuniam expenſam tulerunt: Egone talem virum
corrumpere potui, ut mea cauſa falſum in codicem referret?
Exſpecto, quam mox Chærea hac oratione utatur: Egone
hanc manum, plenam perfidiæ, & hos digitos in eos impelle-
re potui, ut falſum perſcriberent nomen? Quod ſi ille ſuas
proferet tabulas: proferet ſuas quoque Roſcius. erit in illius
2 tabulis hoc nomen: at in hujus non erit. Cur potius illius,
quam hujus, credetur? Scripſiſſet ille, ſi non juſſu hujus ex-
penſum tuliſſet? non ſcripſiſſet hic, quod ſibi expenſum
ferri juſſiſſet? Nam, quemadmodum turpe eſt ſcribere, quod
non debeatur: ſic improbum eſt, non referre, quod debeas.
æque enim tabulæ condemnantur ejus, qui verum non retu-
lit; & ejus, qui falſum perſcripſit. Sed ego copia, & facul-
tate cauſæ confiſus, vide quo progrediar. Si tabulas C. Fan-
nius accepti, & expenſi profert ſuas, in ſuam rem, ſuo arbi-
b. tratu ſcriptas: quo minus ſecundum illum judicetis, non re-
3 cuſo. Quis hoc frater fratri, quis parens filio tribuit, ut,
quodcumque retuliſſet, id ratum haberet? ratum habebit Ro-
ſcius. profer. quod tibi fuerit perſuaſum, huic erit perſua-
ſum: quod tibi fuerit probatum, huic erit probatum. Paullo
ante a M. Perpenna, P. Saturii c) tabulas poſcebamus: nunc
tuas, C. Fanni Chærea, ſolius flagitamus, &, quo minus ſecun-
dum

a) *in ſuo judicio ſuis tabulis teſtibus &c.*
b) *homines citi*
c) *Paullo ante M. Perpernæ, P. Saturii &c.*

Digitized by Google

dum eas lis detur, non recuſamus. Quid ita non profers? 4
Non conficit tabulas? Immo diligentiſſime. Non refert par-
va nomina in codices? Immo omnes ſummas. Leve, & te-
nue hoc nomen? H-S CCCIↃↃↃ ſunt. quomodo tibi tanta
pecunia extraordinaria jacet? quomodo H-S CCCIↃↃↃ in
codice accepti & expenſi non ſunt? Pro dii immortales: eſ-
ſene quemquam tanta audacia præditum, qui, quod nomen
referre in tabulas timeat, id petere audeat? quod in codicem
injuratus referre noluit, id jurare in litem non dubitet? Quod
ſibi probare non poſſit, id perſuadere alteri conetur? Nimi- 2
um cito ait me indignari de tabulis: non habere ſe hoc nomen 5
in codice accepti, & expenſi relatum confitetur: ſed in adver-
ſariis patere contendit. Uſque eone te diligis, & magnifice
circumſpicis, ut pecuniam non ex tuis tabulis, ſed ex adver-
ſariis petas? ſuum codicem teſtis loco recitare, arrogantiæ eſt.
ſuarum perſcriptionum, & liturarum adverſaria proferre non
amentia eſt? Quod ſi eandem vim, diligentiam, auctoritatem- 6
que habent adverſaria, quam tabulæ: quid attinet codicem
inſtituere? conſcribere? ordinem conſervare? memoriæ tra-
dere litterarum vetuſtatem? Sed ſi, quod adverſariis nihil
credimus, idcirco codicem ſcribere inſtituimus: quod etiam
apud omnes leve, & infirmum eſt, id apud judicem grave, & p.46
ſanctum eſſe ducetur? Quid eſt, quod negligenter ſcribamus a.
adverſaria? quid eſt, quod diligenter conficiamus tabulas? 7
qua de cauſa? quia hæc ſunt menſtrua, illæ ſunt æternæ: hæc
delentur ſtatim, illæ ſervantur ſancte: hæc parvi temporis
memoriam, illæ perpetuæ exiſtimationis fidem & religionem
amplectuntur: hæc ſunt dejecta, illæ in ordinem confectæ.
Itaque adverſaria in judicium protulit nemo: codicem protu-
lit; tabulas recitavit. Tu, C. Piſo, tali fide, virtute, gravita- 3
te, auctoritate ornatus, ex adverſariis pecuniam petere non
auderes. Ego, quæ clara ſunt conſuetudine, diutius dicere 8
non debeo: illud vero, quod ad rem vehementer pertinet,
quæro: quam pridem hoc nomen, Fanni, in adverſaria retu-
liſti? Erubeſcit: quid reſpondeat, neſcit: quid fingat extem-
plo, non habet. Sunt duo menſes jam, dices. Tamen in co-

Digitized by Google

dicem acceptum & expenſum referri debuit. Amplius ſunt ſex menſes. Cur tamdiu jacet hoc nomen in adverſariis? Quid ſi tandem amplius triennium eſt? quomodo, cum omnes, qui tabulas conficiant, menſtruas pæne rationes in tabulas transferant, tu hoc nomen triennium amplius in adverſa-
9 riis jacere pateris? Utrum cetera nomina in codicem accepti & expenſi digeſta habes, an non? Si non: quomodo tabulas conficis? ſi etiam: quamobrem, cum cetera nomina in ordinem referebas, hoc nomen triennio amplius, quod erat in primis magnum, in adverſariis relinquebas? Nolebas ſciri, debere Roſcium. Cur ſcribebas? Rogatus eras, ne referres. Cur in adverſariis ſcriptum habebas?

Sed hæc quamquam firma eſſe video, tamen ipſe mihi ſatisfacere non poſſum, niſi a C. Fannio ipſo teſtimonium ſumo, hanc pecuniam ei non deberi. Magnum eſt, quod conor:
b. difficile eſt, quod polliceor. niſi eundem & adverſarium, &
4 teſtem habuerit Roſcius, nolo vincat. Pecunia tibi debeba-
10 tur certa. quæ nunc petitur per judicem: in qua legitimæ partis ſponſio facta eſt. Hic tu ſi amplius H-S. nummo petiſti, quam tibi debitum eſt, cauſam perdidiſti: propterea quod aliud eſt judicium, aliud arbitrium. Judicium eſt pecuniæ certæ: Arbitrium incertæ. Ad judicium hoc modo venimus, ut totam litem aut obtineamus, aut amittamus: ad arbitrium hoc animo d) adimus, ut neque nihil, neque tantum,
11 quantum poſtulavimus, conſequamur. Ejus rei ipſa verba formulæ teſtimonio ſunt. Quid eſt in judicio? directum, aſperum, ſimplex. SI PARET H-S. IↃↃↃ DARI OPORTERE. Hic, niſi planum facit, H-S IↃↃↃ ad libellam ſibi deberi, cauſam perdit. Quid eſt in arbitrio? mite, moderatum, QUANTUM AEQUIUS, ET e) MELIUS, ID DARI. Ille tamen confitetur plus ſe petere, quam debeatur: ſed ſatis, ſuperque habere dicit, quod ſibi ab arbitro tribuatur. Itaque alter cauſæ
12 confidit: alter diffidit. Quæ cum ita ſint: quæro abs te, quid

d) *hoc modo.*
e) *æquius melius.* Sic & paullo poſt.

Digitized by Google

quid ita de hac pecunia, de his ipſis H-S. ıↄↄↄ, de tuarum ta-
bularum fide compromiſſum feceris, arbitrum ſumſeris, quan-
tum æquius & melius ſit, dari, repromittive, ſi pareret? Quis
in hanc rem fuit arbiter? Utinam is quidem Romæ eſſet! Ro-
mæ eſt. Jam utinam f) adeſſet in judicio! Adeſt. Utinam
ſederet in conſilio C. Piſonis! Ipſe C. Piſo eſt. Eundemne tu
arbitrum, & judicem ſumebas? eidem & infinitam largitio-
nem remittebas g), & eundem in anguſtiſſimam formulam
ſponſionis concludebas? Quis umquam ad arbitrum, quan-
tum petiit, tantum abſtulit? nemo. quantum enim æquius eſ-
ſet ſibi dari, petiit. De quo nomine ad arbitrum adiſti, de eo
ad judicem veniſti. Ceteri cum ad judicem cauſam labefa- 13
ctari animadvertunt, ad arbitrum confugiunt: hic ab arbitro P.47
ad judicem venire eſt auſus. qui cum de hac pecunia, de ta- a.
bularum fide arbitrum ſumſit, judicavit, ſibi pecuniam non
deberi. Jam duæ partes cauſæ ſunt confeſſæ: adnumeraſſe ſe-
ſe negat: expenſum tuliſſe non dicit, cum tabulas non recitat.
reliquum eſt, ut ſtipulatum ſe eſſe dicat. præterea enim, quem-
admodum certam pecuniam petere poſſit, non reperio. Sti- 5
pulatus es? ubi? quo die? quo tempore? quo præſente? quis
ſpopondiſſe me dicit? nemo. Hic ego ſi finem faciam dicen- 14
di, ſatis fidei & diligentiæ meæ, ſatis cauſæ & controverſiæ, ſa-
tis formulæ, & ſponſioni, ſatis etiam judici feciſſe videar, cur
ſecundum Roſcium judicari debeat. Pecunia petita eſt cer-
ta: cum tertia parte ſponſio facta eſt. Hæc pecunia neceſſe
eſt, aut data, aut expenſa lata, aut ſtipulata ſit. Datam non
eſſe Fannius confitetur. expenſam latam non eſſe, codices
Fannii confirmant. ſtipulatam non eſſe taciturnitas teſtium
concedit. Quid ergo eſt? quod & reus is eſt, cui & pecunia 15
leviſſima, & exiſtimatio ſanctiſſima fuit ſemper: & judex eſt
is, quem nos non minus bene de nobis exiſtimare, quam ſe-
cundum nos judicare velimus: advocatio ea eſt, quam pro-
pter eximium ſplendorem, ut judicem unum vereri debea-

F 2 mus:

f) *Vtinam.*
g) legendum cenſet: *poteſtatem permittebas.*

Digitized by Google

mus; perinde ac ſi in hanc formulam omnia judicia legitima, omnia arbitria honoraria, omnia officia domeſtica concluſa & comprehenſa ſint, perinde dicemus. Illa ſuperior fuit oratio neceſſaria, hæc erit voluntaria: illa ad judicem, hæc ad C. Piſonem: illa pro reo, hæc pro Roſcio: illa victoriæ, hæc bonæ exiſtimationis cauſa, comparata.

6 Pecuniam petis, Fanni, a Roſcio: quam? dic audacter, &
16 aperte. Utrum quæ tibi ex ſocietate debeatur? an, quæ ex liberalitate hujus promiſſa ſit, & oſtentata? quorum alterum
b. eſt gravius, & odioſius: alterum, levius & facilius. Quæ ex ſocietate debeatur? Quid ais? Hoc jam neque leviter ferendum eſt, neque negligenter defendendum. Si qua enim ſunt privata judicia ſummæ exiſtimationis, & pæne dicam capitis, tria hæc ſunt, fiduciæ, tutelæ, ſocietatis. Æque enim perfidioſum & nefarium eſt, fidem frangere, quæ continet vitam: & pupillum fraudare, qui in tutelam pervenit: & ſocium fal-
17 lere, qui ſe in negotio conjunxit. Quæ cum ita ſint, qui ſit, qui ſocium fraudarit, & fefellerit, conſideremus. dabit enim nobis jam tacite vita acta in alterutram partem firmum & grave teſtimonium. Q. Roſcius? Quid ais? Nonne, ut ignis in aquam conjectus, continuo reſtinguitur, et refrigeratur: ſic refervens falſum crimen in puriſſimam & caſtiſſimam vitam collatum, ſtatim concidit, & extinguitur? Roſcius ſocium fraudavit? Poteſt hoc homini huic hærere peccatum? qui medius fidius (audacter dico) plus fidei, quam artis; plus veritatis, quam diſciplinæ poſſidet in ſe: quem populus Romanus meliorem virum, quam hiſtrionem eſſe arbitratur: qui ita digniſſimus eſt ſcena propter artificium, ut di-
8 gniſſimus ſit curia propter abſtinentiam. Sed quid ego ineptus de Roſcio apud Piſonem dico? ignotum hominem ſcilicet pluribus verbis commendo. eſtne quiſquam omnium mortalium, de quo melius exiſtimes tu? eſtne quiſquam, qui tibi purior, pudentior, humanior, officioſior, liberaliorque videatur? Quid tu, Saturi, qui contra hunc venis, exiſtimas aliter? nonne quotieſcunque in cauſa in nomen hujus incidiſti, toties hunc & virum bonum eſſe dixiſti, & honoris

Digitized by Google

noris cauſa appellaſti? quod nemo niſi aut honeſtiſſimo,
aut amiciſſimo facere conſuevit. Qua in re mihi ridicule 19
es viſus eſſe inconſtans, qui eundem & læderes, & laudares: P.4
& virum optimum, & hominem improbiſſimum eſſe diceres. a.
eundem tu & honoris cauſa appellabas, & virum primarium
eſſe dicebas, & ſocium fraudaſſe arguebas. Sed, ut opinor,
laudem veritati tribuebas, crimen gratiæ concedebas: de
hoc, ut exiſtimabas, prædicabas: Chæreæ arbitratu cauſam
agebas. Fraudavit Roſcius. Eſt hoc quidem auribus, ani- 7
misque hominum abſurdum. Quid ſi tandem aliquem ti-
midum, dementem, divitem h), inertem nactus eſſet, qui
experiri non poſſet? tamen incredibile eſſet. Verumtamen, 20
quem fraudarit, videamus. C. Fannium Chæream Roſcius
fraudavit. Oro, atque obſecro vos, qui noſtis, vitam inter
ſe utriusque conferte: qui non noſtis, faciem utriusque con-
ſiderate. nonne ipſum caput, & ſupercilia illa penitus abra-
ſa, olere malitiam, & clamitare calliditatem videntur? non-
ne ab imis unguibus usque ad verticem ſummum (ſiquam
conjecturam affert hominibus tacita corporis figura) ex frau-
de, fallaciis, mendaciis conſtare totus videtur? qui idcirco
capite, & ſuperciliis ſemper eſt raſis, ne ullum pilum viri bo-
ni habere dicatur. cujus perſonam præclare Roſcius in ſcena
tractare conſuevit: neque tamen pro beneficio ei par gratia
refertur. Nam Ballionem illum improbiſſimum & perjuriſ-
mum lenonem cum agit, agit Chæream, perſona illa lutulen-
ta, impura, inviſa, in hujus moribus, natura, vitaque eſt ex-
preſſa. Qui quamobrem Roſcium ſimilem ſui in fraude &
malitia exiſtimarit, nihil videtur: niſi forte, quod præclare
hunc imitari ſe in perſona lenonis animadvertit. Quamob- 21
rem etiam atque etiam conſidera, C Piſo, quis quem frau-
daſſe dicatur. Roſcius Fannium i). Quid eſt hoc? pro-
bus improbum, pudens impudentem, perjurum caſtus, cal-
lidum imperitus, liberalis avidum. Incredibile eſt, quem- b.

 admo-

h) *aliquem divitem, timidum, dementem, inertem.*
i) *Roſcius Fannium?*

admodum ſi Fannius Roſcium fraudaſſe diceretur, utrumque ex utriusque perſona veriſimile videretur, & Fannium per malitiam feciſſe, & Roſcium per imprudentiam deceptum eſſe: ſic cum Roſcius Fannium fraudaſſe arguatur, utrumque incredibile eſt, & Roſcium quidquam per avaritiam appe-
8 tiſſe, & Fannium quidquam per ſe bonitate amiſiſſe. Prin-
22 cipia ſunt hujusmodi. ſpectemus reliqua. H-S ıↄↄↄ Q. Roſcius fraudavit Fannium. Qua de cauſa? Subridet Saturius, veterator, ut ſibi videtur. Ait propter ipſa H-S ıↄↄↄ. Video: ſed tamen cur ipſa H-S ıↄↄↄ tam vehementer concupierit, quæro. nam tibi, M. Perpenna k), C. Piſo, certe tanti non fuiſſent, ut ſocium fraudaretis. Roſcio cur tanti fuerint, cauſam requiro. Egebat? Immo locuples erat. Debebat? Immo in ſuis nummis verſabatur. Avarus erat? Immo etiam, antequam locuples, ſemper liberaliſſimus, mu-
23 nificentiſſimusque fuit. Pro deum, hominumque fidem! qui H-S cccıↄↄↄ cccıↄↄↄ cccıↄↄↄ quæſtus facere noluit (nam certe H-S cccıↄↄↄ cccıↄↄↄ cccıↄↄↄ merere & potuit, & debuit, ſi poteſt Dionyſia H-S cccıↄↄↄ cccıↄↄↄ merere) is per ſummam fraudem, & malitiam, & perfidiam H-S ıↄↄↄ appetiit? Et illa fuit pecunia immanis, hæc parvula: illa honeſta, hæc ſordida: illa jucunda, hæc acerba: illa propria, hæc in cauſa, & in judicio collocata. Decem his annis proximis H-S. ſexagies honeſtiſſime conſequi potuit: noluit. laborem quæſtus recepit? quæſtum laboris rejecit. populo Romano adhuc ſervire non deſtitit: ſibi ſervire jampridem
24 deſtitit. Hoc tu umquam, Fanni, faceres? & ſi hos quæſtus recipere poſſes, non eodem tempore & geſtum, & animam
p.49 ageres? Dic nunc te ab Roſcio H-S ıↄↄↄ circumſcriptum
a. eſſe, qui tantas, & tam infinitas pecunias non propter inertiam laboris, ſed propter magnificentiam liberalitatis repudiarit. Quid ego nunc illa dicam, quæ vobis in mentem venire certo ſcio? Fraudabat te in ſocietate Roſcius. Sunt jura,

k) *Perperna* & ſic ſemper ſcribitur apud Grævium. Recte quidem. Nulli enim *Perpennæ* Romæ fuerunt, at *Perpernæ*.

Digitized by Google

jura, ſunt formulæ de omnibus rebus conſtitutæ, nequis aut in genere injuriæ, aut ratione actionis errare poſſit. expreſſæ ſunt enim ex uniuscujusque damno, dolore, incommodo, calamitate, injuria, publicæ a prætore formulæ, ad quas privata lis accommodatur.

Quæ cum ita ſint, cur non arbitrum pro ſocio adegeris 9
Q. Roſcium, quæro. Formulam non noras? Notiſſima erat. 25
Judicio gravi experiri nolebas? Quid ita? propter familiaritatem veterem? cur ergo lædis? Propter integritatem hominis? cur igitur inſimulas? Propter magnitudinem criminis? Itane vero? quem per arbitrum circumvenire non poſſes, cujus de ea re proprium erat judicium, hunc per judicem condemnabis, cujus de ea re nullum eſt arbitrium? Quin tu hoc crimen aut objice, ubi licet agere: aut jacere noli, ubi non oportet. Tametſi jam hoc tuo teſtimonio crimen ſublatum eſt. Nam, quo tu tempore illa formula uti noluiſti, nihil hunc in ſocietatem fraudis feciſſe oſtendiſti. Fecit pactionem. Num tabulas habet, an non? Si non habet,
quemadmodum pactio eſt? ſi habet, cur non nominas? Dic 26
nunc Roſcium abs te petiſſe, ut familiarem ſuum ſumeres arbitrum. non petiit. Dic pactionem feciſſe, ut abſolveretur. non pepigit. Quære, quare ſit abſolutus. quod erat ſumma innocentia, & integritate. Quid enim factum eſt? veniſti domum ultro Roſcii: ſatisfeciſti: quod temere commiſiſſes, in judicium ut denuntiaret, rogaſti, ut ignoſceret 1): b.
te affuturum negaſti: debere tibi ex ſocietate nihil, clamitaſti. judici hic denuntiavit: abſolutus eſt. Tamen fraudis, ac furti mentionem facere audes? Perſtat in impudentia. pactionem enim, inquit, mecum fecerat. Idcirco videlicet ne condemnaretur. Quid erat cauſæ, cur metueret, ne condemnaretur? Res erat manifeſta: furtum erat apertum.

Cujus rei furtum factum erat? Exorditur magna cum 27
exſpectatione veteris hiſtrionis exponere ſocietatem. Pa- 10
nurgus,

1) Grævius locum hunc corruptum ita corrigi poſſe putat: *id judici ut denunciaret rogaſti, rogaſti ut ignoſceret.* alii aliter.

nurgus, inquit, fuit Fannii. is fuit ei cum Roſcio communis. Hic primum queſtus eſt non leviter Saturius, communem factum eſſe gratis cum Roſcio, qui pretio proprius fuiſſet Fannii. Largitus eſt ſcilicet homo liberalis, & diſſolutus, &
28 bonitate affluens Fannius Roſcio? Sic puto. Quoniam ille hic conſtitit paulliſper, mihi quoque neceſſe eſt paullum commorari. Panurgum tu, Saturi, proprium Fannii dicis fuiſſe. At ego totum Roſcii fuiſſe contendo. Quid erat enim Fannii? corpus. Quid Roſcii? diſciplina. Facies non erat: ars erat pretioſa. Ex qua parte erat Fannii, non erat H-S ıↄↄↄ. ex qua parte erat Roſcii, amplius erat H-S cccıↄↄↄ. Nemo enim illum ex trunco corporis ſpectabat, ſed ex artificio comico æſtimabat. Nam illa membra merere per ſe non amplius poterant duodecim æris: diſciplina, quæ erat ab hoc tradita, locabat ſe non minus H-S cccıↄↄↄ.
29 O ſocietatem captioſam, & indignam! ubi alter H-S ıↄↄↄ, alter cccıↄↄↄ quod fit, in ſocietatem affert: niſi idcirco moleſte pateris, quod H-S ıↄↄↄ tu ex arca proferebas, H-S cccıↄↄↄ ex diſciplina, & artificio Roſcius promebat. Quam enim rem m), & exſpectationem, quod ſtudium, & quem favorem ſecum in ſcenam attulit Panurgus? Quod Roſcii fuit diſcipulus. qui diligebant hunc, illi favebant: qui ad-
p.50 a. mirabantur hunc, illum probabant: qui denique hujus nomen audierant, illum eruditum, & perfectum exiſtimabant. Sic eſt vulgus: ex veritate pauca, ex opinione multa æſti-
30 mat. Quid ſciret ille, perpauci animadvertebant. ubi didiciſſet, omnes quærebant. nihil ab hoc pravum, & perverſum produci poſſe arbitrabantur. Si veniret ab Statilio: tametſi artificio Roſcium ſuperaret, adſpicere nemo poſſet. nemo enim, ſicut ex improbo patre probum filium naſci, ſic ex peſſimo hiſtrione bonum comœdum fieri poſſe exiſtimaret. Quia veniebat a Roſcio, plus etiam ſcire, quam ſciebat,
II videbatur. Quod item nuper in Erote comœdo uſu venit: qui poſteaquam e ſcena non modo ſibilis, ſed etiam convicio explo-

m) Græv. cum Bœmoræo, *ſpem*.

Digitized by Google

explodebatur; ſicut in aram, confugit in hujus domum, diſci-
plinam, patrocinium, nomen. Itaque perbrevi tempore,
qui ne in noviſſimis quidem erat hiſtrionibus, ad primos per-
venit comœdos. Quæ res extulit eum? Una commenda- 31
tio hujus. qui tamen Panurgum illum, non ſolum ut Roſcii
diſcipulus fuiſſe diceretur, domum recepit: ſed etiam ſum-
mo cum labore, ſtomacho, miſeriaque erudiit. nam, quo
quisque eſt ſollertior, & ingenioſior, hoc docet iracundius,
& laborioſius. Quod enim ipſe celeriter arripuit, id cum
tarde percipi videt, diſcruciatur. Paullo longius oratio mea
provecta eſt hac de cauſa, ut conditionem ſocietatis diligen-
ter cognoſceretis. Quæ deinde n) conſecuta? Panurgum, 32
inquit, hunc, ſervum communem Q. Flavius Tarquinienſis
quidam interfecit. in hanc rem, inquit, me cognitorem de-
diſti. lite conteſtata, judicio damni injuria conſtituto, tu ſine
me cum Flavio decidiſti. Utrum pro dimidia parte: an
pro tota ſocietate? planius dicam, utrum pro me, an pro me,
& pro te? Pro me? potui: exemplo multorum licitum b.
eſt: jure fecerunt multi: nihil in ea re tibi injuriæ feci. pete
tu tuum, exige, & aufer, quod debetur. ſuam quisque par-
tem juris poſſideat, & perſequatur. At enim tuum o) ne-
gotium geſſiſti bene. Gere & tu tuum bene. Magno tu-
am p) dimidiam partem decidiſti. Magno & tu tuam par-
tem decide. H-S cccıↄↄↄ tu abſtuliſti. Si ſit hoc vero;
H-S cccıↄↄↄ tu quoque aufer. Sed hanc deciſionem Ro- 12
ſcii, oratione, & opinione augere licet: re, & veritate medio- 33
crem, & tenuem eſſe invenietis. Accepit enim agrum tem-
poribus iis, cum jacerent pretia prædiorum: qui ager ne-
que villam habuit; neque ex ulla parte fuit cultus; qui nunc
multo pluris eſt, quam tunc fuit. neque id eſt mirum. tum
enim propter reipublicæ calamitates, omnium poſſeſſiones
erant incertæ: nunc, deum immortalium benignitate, omni-
um fortunæ ſunt certæ, tum erat ager incultus ſine tecto:

n) *deinde ſunt.* o) *tu tuum.* p) *tu tuam.*

Digitized by Google

34 nunc eſt cultiſſimus cum optima villa. Verumtamen, quo-
niam natura tam malevolus es, numquam iſta te moleſtia, &
cura liberabo. Præclare ſuum negotium geſſit Roſcius:
fundum fructuoſiſſimum abſtulit: quid ad te? tuam partem
dimidiam, quemadmodum vis, decide. Vertit hic ratio-
nem: & id, quod probare non poteſt, fingere conatur. De
tota re, inquit, decidiſti.

Ergo huc univerſa cauſa deducitur, utrum Roſcius cum
Flavio de ſua parte, an de tota ſocietate fecerit pactionem.
35 Nam ego Roſcium, ſi quid communi nomine tetigit, confi-
teor præſtare debere ſocietati. Societatis, non ſuas lites re-
demit, cum fundum a Flavio accepit. Quid ita ſatis non
dedit, AMPLIUS A SE NEMINEM PETITURUM? Qui
de ſua parte decidit, reliquis integram relinquit actionem.
qui pro ſociis tranſigit, ſatisdat, neminem eorum poſtea pe-
p.51 titurum. Quid ita Flavio ſibi cavere non venit in mentem?
a. neſciebat videlicet Panurgum fuiſſe in ſocietate? Sciebat.
Neſciebat, Fannium Roſcio eſſe ſocium? Præclare. nam iſte
36 cum eo litem conteſtatam habebat. Cur igitur decidit, &
non reſtipulatur, neminem amplius petiturum? cur de fun-
do decidit, & judicio non abſolvitur? cur tam imperite fa-
cit, ut nec Roſcium ſtipulatione alliget, neque a Fannio ju-
37 dicio ſe abſolvat? Eſt hoc primum & ex conditione juris,
& ex conſuetudine cautionis, graviſſimum, & firmiſſimum ar-
gumentum: quod ego pluribus verbis amplecterer, ſi non
13 alia certiora, & clariora teſtimonia in cauſa haberem. Et, ne
forte me hoc fruſtra pollicitum eſſe prædices: te, te, inquam,
Fanni, ab tuis ſubſelliis contra te teſtem ſuſcitabo. Crimi-
natio tua quæ eſt? Roſcium cum Flavio pro ſocietate deci-
diſſe. Quo tempore? Abhinc annis IV. Defenſio mea
quæ eſt? Roſcium pro ſua parte cum Flavio tranſegiſſe.
Repromittis tu abhinc triennium Roſcio. Quid? recita
iſtam reſtipulationem clarius. Attende, quæſo, Piſo. Fan-
nium invitum, & huc atque illuc tergiverſantem, teſtimoni-
um contra ſe dicere cogo. Quid enim reſtipulatio clamat?
QUOD A FLAVIO ABSTULERO, PARTEM DIMIDIAM
INDE

Digitized by Google

INDE ROSCIO ME SOLUTURUM SPONDEO. Tua
vox eſt, Fanni. Quid tu auferre potes a Flavio, ſi Flavius 38
nihil debet? Quid hic porro nunc reſtipulatur, quod jam-
pridem ipſe exegit? quid vero Flavius tibi daturus eſt, qui
Roſcio omne, quod debuit, diſſolvit? cur in re tam veteri,
in negotio tam confecto, in ſocietate diſſoluta, nova hæc re-
ſtipulatio interponitur? Quis eſt hujus reſtipulationis ſcri-
ptor? teſtis? arbiter? quis? tu Piſo. Tu enim Q. Roſci-
um pro opera, pro labore, quod cognitor fuiſſet, quod va-
dimonia obiſſet, rogaſti, ut Fannio daret H-S ccciↃↃↃ, hac b.
conditione, ut, ſi quid ille exegiſſet a Flavio, partem ejus di-
midiam Roſcio diſſolveret. Satiſne iſta reſtipulatio dicere
tibi videtur aperte, Roſcium pro ſe decidiſſe? At enim for- 39
ſitan hoc tibi veniat in mentem, repromiſiſſe Fannium Ro-
ſcio, ſiquid a Flavio exegiſſet, ejus partem dimidiam: ſed
omnino exegiſſe nihil. Quid? tu non exitum exactionis,
ſed initium repromiſſionis ſpectare debes? neque, ſi ille per-
ſequi noluit, non, quod in ſe fuit, judicavit, Roſcium ſuas,
non ſocietatis lites redemiſſe? Quid ſi tandem planum fa-
cio, poſt deciſionem veterem Roſcii, poſt repromiſſionem
recentem hanc Fannii, H-S ccciↃↃↃ Fannium a Q. Flavio,
Panurgi nomine abſtuliſſe? tamen diutius illudere viri opti-
mi exiſtimationi, Q. Roſcii, audebit?

Paullo ante quærebam, id quod vehementer ad rem per- 14
tinebat, qua de cauſa Flavius, cum de tota lite faceret pactio- 40
nem, neque ſatis acciperet a Roſcio, neque judicio abſolve-
retur a Fannio. nunc vero (id quod mirum, & incredibile
eſt) requiro, quamobrem, cum de tota re decidiſſet cum Ro-
ſcio, H-S ccciↃↃↃ ſeparatim Fannio diſſolvit? Hoc loco,
Saturi, quid pares reſpondere, ſcire cupio. utrum omnino
Fannium a Flavio H-S ccciↃↃↃ non abſtuliſſe? an alio no-
mine, & alia de cauſa abſtuliſſe? Si alia de cauſa: quæ ratio 41
tibi cum eo interceſſerat? nulla. Addictus erat tibi? non.
fruſtra tempus contero. Omnino, inquit, H-S ccciↃↃↃ a
Flavio non abſtulit neque Panurgi nomine, neque cujuſquam.
Si planum facio, poſt hanc recentem ſtipulationem Roſcii,
H-S

Digitized by Google

H-S ccciↄↄↄ a Flavio te abſtuliſſe: numquid cauſæ eſt, quin
41 ab judicio abeas turpiſſime victus? Quo teſte igitur hoc
p 52 planum faciam? Venerat, ut opinor, hæc res in judicium.
a. Certe. Quis erat petitor? Fannius. Quis reus? Flavius.
Quis judex? Cluvius. Ex his unus mihi teſtis eſt producendus, qui pecuniam datam dicat. Quis eſt ex his graviſſimus? Sine controverſia, qui omnium judicio comprobatus eſt judex. Quem igitur ex his tribus a me teſtem ſpectabis? petitorem? Fannius eſt. contra ſe numquam teſtimonium dicet. Reum? Flavius eſt. Is jampridem eſt mortuus. Si viveret, verba ejus audiretis. Judicem? Cluvius eſt. Quid is dicit? H-S ccciↄↄↄ Panurgi nomine Flavium Fannio diſſolviſſe, quem tu ſi ex cenſu ſpectas: eques Romanus eſt. ſi ex vita: homo clariſſimus eſt. ſi ex te: judicem ſumſiſti.
43 ſi ex veritate: id, quod ſcire potuit, & debuit, dixit. Nega, nega nunc, equiti Romano, homini honeſto, judici tuo, credi oportere. Circumſpicit, æſtuat, negat nos Cluvii teſtimonium recitaturos. recitabimus. erras: inani, & tenui ſpe te conſolaris. Recita teſtimonium T. Manilii, & C. Luſcii Ocreæ, duorum ſenatorum, hominum ornatiſſimorum, qui ex Cluvio audierunt. TESTIMONIUM T. MANILII, ET C. LUSCII OCREÆ. Utrum dicis, Luſcio, & Manilio, an & Cluvio non eſſe credendum? Planius, atque apertius
15 dicam. Utrum Luſcius, & Manilius nihil de H-S ccciↄↄↄ ex Cluvio audierunt? an Cluvius falſum Luſcio, & Manilio dixit? Hoc ego loco, ſoluto & quieto ſum animo; &, quorſum recidat reſponſum tuum, non magnopere laboro. Firmiſſimis enim & ſanctiſſimis teſtimoniis virorum optimorum,
44 cauſa Roſcii communita eſt. Si jam tibi deliberatum eſt, quibus abroges fidem jurisjurandi, reſponde. Manilio, & Luſcio negas eſſe credendum? dic, aude. eſt tuæ contumaciæ, arrogantiæ, vitæque univerſæ vox. Quid exſpectas, quam mox ego Luſcium, & Manilium dicam, ordine, eſſe ſenatores;
b. ætate, grandes natu; natura, ſanctos, & religioſos; copiis rei familiaris, locupletes, & pecunioſos? non faciam: nihil mihi detraham, cum illis exactæ ætatis ſeveriſſime fructum,
quem

Digitized by Google

quem meruerunt, retribuam. magis mea adoleſcentia indi-
get illorum bona exiſtimatione, quam illorum ſeveriſſima
ſenectus deſiderat meam laudem. Tibi vero, Piſo, diu de- 45
liberandum, & concoquendum q) eſt, utrum potius Chæreæ
injurato in ſua lite, an Manilio & Luſcio juratis in alieno ju-
dicio credas. Reliquum eſt, ut Cluvium falſum dixiſſe Lu-
ſcio, & Manilio contendat, quod ſi facit, qua impudentia eſt,
eumne teſtem improbabit, quem judicem probarit? ei nega-
bit credi oportere, cui ipſe crediderit? ejus teſtis ad judi-
cem fidem infirmabit, cujus propter fidem, & religionem ju-
dicis, teſtes comparabat? quem ego ſi ferrem judicem, re-
fugere non deberet: cum teſtem producam, reprehendere
audebit? Dixit enim, inquit, injuratus Luſcio, & Manilio. Si 46
diceret juratus, crederes? At quid intereſt inter perjurum, 16
& mendacem? Qui mentiri ſolet, pejerare conſuevit. quem
ego, ut mentiatur, inducere poſſum: ut pejeret, exorare fa-
cile potero. nam, qui ſemel a veritate deflexit, hic non ma-
jore religione ad perjurium, quam ad mendacium perduci
conſuevit. quis enim deprecatione deorum, non con-
ſcientiæ fide commovetur? Propterea quæ pœna ab
diis immortalibus perjuro, hæc eadem mendaci conſti-
tuta eſt. Non enim ex pactione verborum, quibus jus-
jurandum comprehenditur, ſed ex perfidia, & malitia,
per quam inſidiæ tenduntur alicui, dii immortales homi-
nibus iraſci, & ſuccenſere conſuerunt. At ego hoc ex con- 47
trario contendo. Levior eſſet auctoritas Cluvii, ſi diceret ju-
ratus, quam nunc eſt, cum dicit injuratus. Tum enim for-
ſitan improbis nimis cupidus videretur, qui, qua de re judex
fuiſſet, teſtis eſſet? nunc omnibus inimicis neceſſe eſt caſtiſ- P.53 a.
ſimus, & conſtantiſſimus eſſe videatur, qui id, quod ſcit, fa-
miliaribus ſuis dicit. Dic nunc, ſi potes, ſi res, ſi cauſa pa- 48
titur, Cluvium eſſe mentitum. Mentitus eſt Cluvius? Ipſa
mihi veritas manum injecit, & paulliſper conſiſtere, & com-
morari cogit. Unde hoc totum ductum & conflatum men-
dacium

q) Græv. placet: *coquendum.*

Digitized by Google

dacium eſt? Roſcius eſt videlicet homo callidus & verſutus.
Hôc initio cogitare cœpit: Quoniam Fannius a me petit
H-S ıↄↄↄ, petam a C. Cluvio, equite Romano, ornatiſſimo
homine, ut mea cauſa mentiatur: dicat, deciſionem factam
eſſe, quæ facta non eſt. H-S cccıↄↄↄ a Flavio data eſſe Fan-
nio, quæ data non ſunt. Eſt hoc principium improbi animi,
49 miſeri ingenii, nulli conſilii. Quid deinde? poſteaquam
ſe præclare confirmavit, venit ad Cluvium: quem hominem?
levem? immo graviſſimum. mobilem? immo conſtantiſſi-
mum. familiarem? immo alieniſſimum. Hunc poſteaquam
ſalutavit, rogare cœpit, blande & concinne, ſcilicet. Menti-
re mea cauſa, viris optimis, tuis familiaribus præſentibus; dic
Flavium cum Fannio de Panurgo deciſiſſe, qui nihil tranſ-
egit: dic H-S cccıↄↄↄ dediſſe, qui aſſem nullum dedit.
Quid ille reſpondit? Ego vero cupide, & libenter mentiar
tua cauſa: &, ſiquando me vis pejerare, ut paullulum tu
compendii facias: paratum fore ſcito. non fuit cauſa, cur
tantum laborem caperes, & ad me venires: per nuntium
17 hoc, quod erat tam leve, tranſigere potuiſti. Pro deum,
50 hominumque fidem! hoc aut Roſcius umquam a Cluvio pe-
tiiſſet, ſi H-S millies in judicium haberet? aut Cluvius Ro-
ſcio petenti conceſſiſſet, ſi univerſæ prædæ particeps eſſet?
vix mediusfidius, tu, Fanni, a Ballione, aut aliquo ejus ſimili
hoc expoſtulare auderes, & impetrare poſſes, quod cum eſt
b. veritate falſum, tum ratione quoque eſt incredibile. Obli-
viſcor enim, Roſcium, & Cluvium viros eſſe primarios: im-
51 probos temporis cauſa eſſe fingo. Falſum ſubornavit teſtem
Roſcius Cluvium. cur tam ſero? cur, cum altera penſio ſol-
venda eſſet, non tum, cum prima? nam jam antea H-S ıↄↄↄ
diſſolverat. Deinde, ſi jam perſuaſum erat Cluvio, ut men-
tiretur: cur potius H-S cccıↄↄↄ, quam cccıↄↄↄ cccıↄↄↄ
cccıↄↄↄ data dixit Fannio a Flavio, cum ex reſtipulatione
pars ejus dimidia, Roſcii eſſet? Jam intelligis, C. Piſo, ſibi
ſoli, ſocietati nihil Roſcium petiſſe. Hoc cum ſentit Satu-
rius eſſe apertum, reſiſtere & repugnare contra veritatem non
audet: aliud fraudis, & inſidiarum eodem veſtigio diverti-
culum reperit. Petiſſe,

Digitized by Google

Petiſſe, inquit, ſuam partem Roſcium a Flavio confiteor: 52
vacuam, & integram reliquiſſe Fannii concedo: ſed, quod
ſibi exegit, id commune ſocietatis factum eſſe contendo. Quo
nihil captioſius, neque indignius poteſt dici. Quæro enim,
potueritne Roſcius ex ſocietate ſuam partem petere, necne?
Si non potuit: quemadmodum abſtulit? ſi potuit: quem-
admodum non ſibi exegit? Nam quod ſibi petitur, certe al-
teri non exigitur. An ita eſt? ſi, quod univerſæ ſocietatis 53
fuiſſet, petiſſet; quod tum redactum eſſet, æqualiter omnes
partirentur: nunc, cum petierit, quod ſuæ partis eſſet; non,
quod abſtulit, ſoli ſibi exegit? Quid intereſt inter eum, qui 18
per ſe litigat, & qui cognitor eſt datus? Qui per ſe litem
conteſtatur, ſibi ſoli petit. alteri nemo poteſt, niſi qui cogni-
tor eſt factus. Itane vero? cognitor ſi fuiſſet tuus, quod
viciſſet judicio, ferres tuum. ſuo nomine petiit: quod ab-
ſtulit, ſibi, non tibi exegit. Quod ſi quiſquam petere poteſt 54
alteri, qui cognitor non eſt factus: quæro, quid ita, cum p.54
Panurgus eſſet interfectus, & lis conteſtata cum Flavio damni a
injuria eſſet, tu in eam litem cognitor Roſcii ſis factus: cum
præſertim ex tua oratione, quodcumque tibi peteres, huic
peteres: quodcumque tibi exigeres, id in ſocietatem recide-
ret. Quod ſi ad Roſcium nihil perveniret, quod tu a Fla-
vio abſtuliſſes, niſi te in ſuam litem dediſſet cognitorem; ad
te pervenire nihil debet, quod Roſcius pro ſua parte exegit:
quoniam tuus cognitor non eſt factus. Quid enim huic rei 55
reſpondere poteris, Fanni, cum de ſua parte Roſcius tranſ-
egit cum Flavio, actionem tibi tuam reliquit, an non? Si non
reliquit, quemadmodum H-S ccciↃↃↃ ab eo poſtea exegiſti?
ſi reliquit, quid ab hoc petis, quod per te perſequi, & pete-
re debes? Simillima enim, & maxime gemina ſocietas, he-
reditatis eſt. Quemadmodum ſocius in ſocietate habet par-
tem: ſic heres in hereditate habet partem. ut heres ſibi ſo-
li, non coheredibus petit: ſic ſocius ſibi ſoli, non ſociis pe-
tit. & quemadmodum uterque pro ſua parte petit, ſic pro
ſua parte diſſolvit: heres ex ſua parte, qua hereditatem ad-
iit: ſocius ex ea, qua ſocietatem coiit. Quemadmodum 56
ſuam

Digitized by Google

illa oratione, quam Lilybæi habuit, multa iis benigne promiſiſſet. Acceſſit his, non ignobilis futura de Verre victoria, quia a Metellis, Scipionibus, & multis aliis nobilibus viris, & præcipue ab Hortenſio ipſo defenderetur; facile & principe in ſenatu propter nobilitatem, & in foro ob eloquentiam rege cauſarum, & eodem conſule deſignato cum Q. Metello fratre Metellorum, alterius prætoris Siculi, alterius prætoris urbani. His ita conſtitutis extitit Q. Cæcilius Niger, domo Siculus, & quæſtor Verris, & ejusdem, ut ipſe dicebat, inimicus, qui ſe potius accuſatorem contenderet conſtitui oportere, has afferens cauſas. Unam, quod ab eo læſus, & ob hoc jure illi ſit inimicus, quare prævaricator eſſe non poſſit. Alteram, quod, cum quæſtor ei tum fuerit, etiam ipſe in quæſtione (F. etiam ſine inquiſitione) *crimina noverit Verris. Tertiam, quod Siculus pro Siculis agat. Hujuscemodi propoſitionibus Cicero deſignatus ædilis his ſex capitibus reſpondet. Accuſatorem eum eſſe oportere: Qui invitus cogitur religione officii, rogatus ab omnibus Siculis: Qui pro republica agat: Quem volunt, qui accuſant: Quem metuit, qui accuſatur: Qui idoneus eſt facundia & innocentia: Qui hoc facit imitatione majorum. Diviſio principalis una de ſe ipſo, altera de contentione ſui & Cæcilii. Divinatio dicitur hæc oratio, quia non de facto quæritur & conjectura, ſed de futuro, quæ eſt divinatio,* (*F.* non de facto quæritur, ſed de futuro, quæ eſt divinatio & conjectura) *uter debeat accuſare. Alii ideo putant divinationem dici, quod injurati judices in hac cauſa ſedeant, ut, quod velint, præſentire de utroque poſſint. Alii, quod res agatur ſine teſtibus, & ſine tabulis, & his remotis argumenta ſola ſequantur judices, & quaſi divinent. Agitur autem cauſa ſenatoriis judiciis in invidia apud populum conſtitutis corruptione multorum, vexatis provinciis omnibus, ac ſociis populi Romani feſſis toto orbe terrarum,* libidine & iniquitate Romanorum magiſtratuum, *accuſatoribus prævaricatione infamibus, flagitante plebe judicia equeſtris ordinis, quæ ferme ante annos X victor Sulla ſuſtulerat,*

atque auxilium petiſſent: aut ego, qui me ad defendendos homines ab ineunte adoleſcentia dediſſem, tempore, atque officio coactus ad accuſandum traducerer. Dicebam, habere eos actorem Q. Cæcilium, qui præſertim quæſtor in eadem provincia poſt me quæſtorem fuiſſet. Quo ego adjumento ſperabam hanc a me moleſtiam poſſe dimoveri, id mihi erat adverſarium maxime. nam illi multo mihi hoc facilius remiſiſſent, ſi iſtum non noſſent, aut ſi iſte apud eos quæſtor non fuiſſet. Adductus ſum, judices, officio, fide, 5
miſericordia, multorum bonorum exemplo, veteri conſuetudine, inſtitutoque majorum, ut onus hoc laboris, atque officii, non ex meo, ſed ex meorum neceſſariorum tempore, mihi ſuſcipiendum putarem. Quo in negotio tamen illa me res, judices, conſolatur, quod hæc, quæ videtur eſſe accuſatio mea, non potius accuſatio, quam defenſio eſt exiſtimanda. defendo enim multos mortales, multas civitates, provinciam Siciliam totam. Quamobrem, ſi mihi unus eſt accuſandus, propemodum manere in inſtituto meo videor, & non omnino a defendendis hominibus, ſublevandiſque diſcedere.
Quod ſi hanc cauſam tam idoneam, tam illuſtrem, tam gra- 6
vem non haberem: ſi aut hoc a me Siculi non petiſſent, aut mihi cum Siculis cauſa tantæ neceſſitudinis non intercederet: & hoc, quod facio, me reipublicæ cauſa facere profite- p.56
rer, ut homo ſingulari cupiditate, audacia, ſcelere præditus, a.
cujus furta atque flagitia non in Sicilia ſolum, ſed in Achaja, Aſia, Cilicia, Pamphilia, Romæ denique ante oculos omnium maxima, turpiſſimaque noſſemus, me agente in judicium vocaretur: quis tandem eſſet, qui meum factum aut conſilium a) poſſet reprehendere? Quid eſt, pro deum, hominum- 3
que fidem! in quo ego reipublicæ plus hoc tempore prod- 7
eſſe poſſim? Quid eſt, quod aut populo Romano gratius eſſe debeat, aut ſociis, exteriſque nationibus optatius eſſe poſſit, aut ſaluti, fortuniſque omnium magis accommodatum ſit? Populatæ, vexatæ, funditus everſæ provinciæ: ſocii, ſtipendiarii-

a) *conſilium aut factum.*

diariique populi Romani afflicti, miſeri, jam non ſalutis ſpem,
8 ſed exitii ſolatium quærunt. Qui judicia manere apud or-
dinem ſenatorium volunt, queruntur accuſatores ſe idoneos
non habere. qui accuſare poſſunt, judiciorum ſeveritatem
deſiderant. Populus Romanus interea, tametſi multis in-
commodis, difficultatibusque affectus eſt, tamen nihil æque
in republica atque illam veterem judiciorum vim, gravita-
temque requirit. Judiciorum deſiderio tribunicia poteſtas
efflagitata eſt: judiciorum levitate ordo quoque alius ad res
judicandas poſtulatur: judicum culpa, atque dedecore etiam
cenſorium nomen, quod aſperius antea populo videri ſole-
bat, id nunc poſcitur; id jam populare, atque plauſibile fa-
9 ctum eſt. In hac libidine hominum nocentiſſimorum, in
populi Romani quotidiana querimonia, judiciorum infamia,
totius ordinis offenſione, cum hoc unum his tot incommodis
remedium eſſe arbitrarer, ut homines idonei, atque integri
cauſam reipublicæ legumque ſuſciperent: fateor, me, ſalu-
b. tis omnium cauſa, ad eam partem acceſſiſſe reipublicæ ſub-
10 levandæ, quæ maxime laboraret b). Nunc, quoniam, qui-
bus rebus adductus ad cauſam acceſſerim, demonſtravi, di-
cendum neceſſario eſt de contentione noſtra, ut in conſtitu-
endo accuſatore, quid ſequi poſſitis, habeatis.

Ego ſic intelligo, judices: cum de pecuniis repetundis
nomen cujuſpiam deferatur, ſi certamen inter aliquos ſit, cui
potiſſimum delatio detur, hæc duo in primis ſpectari oporte-
re: quem maxime velint actorem eſſe ii, quibus factæ eſſe
dicantur injuriæ: & quem minime velit is, qui eas injurias
4 feciſſe arguatur. In hac cauſa, judices, tametſi utrumque eſ-
11 ſe arbitror perſpicuum, tamen de utroque dicam, & de eo
prius, quod apud vos plurimum debet valere, hoc eſt, de vo-
luntate eorum, quibus injuriæ factæ ſunt; quorum cauſa ju-
dicium de pecuniis repetundis eſt conſtitutum. Siciliam
provinciam C. Verres per triennium depopulatus eſſe, Sicu-
lorum civitates vaſtaſſe, domos exinaniſſe, fana ſpoliaſſe di-
citur.

b) reſcribi mallet: *laboret* e Cod. Fr. 1.

Digitized by Google

citur. Adſunt, queruntur Siculi univerſi: ad meam fidem,
quam habent ſpectatam jam, & diu cognitam, confugiunt:
auxilium ſibi per me a vobis, atque a populi Romani legibus
petunt: me defenſorem calamitatum ſuarum, me ultorem
injuriarum, me cognitorem juris ſui, me actorem cauſæ to-
tius eſſe voluerunt. Utrum, Q. Cæcili, hoc dices, me non 12
Siculorum rogatu ad cauſam accedere; an optimorum, fi-
deliſſimorumque ſociorum voluntatem apud hos gravem
eſſe non oportere? Si id audebis dicere, quod C. Verres,
cui te inimicum eſſe ſimulas, maxime exiſtimari vult, Sicu-
los hoc a me non petiſſe: primum cauſam inimici tui ſub-
levabis, de quo non præjudicium, ſed plane judicium jam fa-
ctum putatur, quod ita percrebruit, Siculos omnes actorem p.57
ſuæ cauſæ contra illius injurias quæſiſſe. Hoc ſi tu inimicus a.
ejus factum negabis, quod ipſe, cui maxime hæc res obſtat, 13
negare non audet: videto, ne nimium familiariter inimici-
tias exercere videare. Deinde ſunt teſtes, viri clariſſimi no-
ſtræ civitatis, quos omnes a me nominari non eſt neceſſe:
eos, qui adſunt, appellabo: quos, ſi mentirer, teſtes eſſe im-
pudentiæ meæ minime vellem. Scit is, qui eſt in conſilio,
C. Marcellus: ſcit is, quem adeſſe video, Cn. Lentulus Mar-
cellinus: quorum fide, atque præſidio Siculi maxime nitun-
tur, quod omnino Marcellorum nomini tota illa provincia
adjuncta eſt. Hi ſciunt, hoc non modo a me petitum eſſe, 14
ſed ita ſæpe, & ita vehementer eſſe petitum, ut aut cauſa mi-
hi ſuſcipienda fuerit, aut officium neceſſitudinis repudian-
dum. Sed quid ego his teſtibus utor, quaſi res dubia, aut
obſcura ſit? Adſunt homines ex tota provincia nobiliſſimi,
qui præſentes vos orant, atque obſecrant, judices, ut in acto-
re cauſæ ſuæ deligendo veſtrum judicium ab ſuo judicio ne
diſcrepet. Omnium civitatum totius Siciliæ legationes ad-
ſunt, præter duas civitates: quarum duarum, ſi adeſſent, duo
crimina vel maxima minuerentur, quæ cum his civitatibus C.
Verri communicata ſunt. At enim cur a me potiſſimum 15
hoc præſidium petiverunt? Si eſſet dubium, petiſſent a me
præſidium, necne, dicerem, cur petiſſent. Nunc vero, cum

Digitized by Google

id ita perſpicuum ſit, ut oculis judicare poſſitis: neſcio cur
hoc mihi detrimento eſſe debeat, ſi id mihi objiciatur, me
16 potiſſimum eſſe delectum. Verum id mihi non ſumo, judi-
ces, & hoc non modo in oratione mea non pono, ſed ne in o-
pinione quidem cujuſquam relinquo, me omnibus patronis
eſſe præpoſitum. Non ita eſt: ſed uniuſcujuſque temporis,
b. valitudinis, facultatis ad agendum, ducta ratio eſt. Mea fu-
it ſemper hæc in hac re voluntas, & ſententia, quemvis ut hoc
mallem de iis, qui eſſent idonei, ſuſcipere, quam me: me ut
5 mallem, quam neminem. Reliquum eſt jam, ut illud quæ-
17 ramus, cum hoc conſtet, Siculos a me petiſſe, ecquid hanc
rem apud vos, animoſque veſtros valere oporteat: ecquid
auctoritatis apud vos in ſuo jure repetundo ſocii populi Ro-
mani, ſupplices veſtri, habere debeant. De quo quid ego
plura commemorem? quaſi vero dubium ſit, quin tota lex
18 de pecuniis repetundis, ſociorum cauſa conſtituta ſit. Nam
civibus cum ſunt ereptæ pecuniæ, civili fere actione, & pri-
vato jure repetuntur. Hæc lex, ſocialis eſt: hoc jus, natio-
num exterarum eſt: hanc habent arcem minus aliquanto
nunc quidem munitam, quam antea: verumtamen, ſi qua
reliqua ſpes eſt, quæ ſociorum animos conſolari poſſit, ea
tota in hac lege poſita eſt: cujus legis non modo a populo
Romano, ſed etiam ab ultimis nationibus jampridem ſeveri
19 cuſtodes requiruntur. Quis igitur eſt, qui neget oportere
eorum arbitratu lege agi, quorum cauſa lex ſit conſtituta?
Sicilia tota, ſi una voce loqueretur, hoc diceret: Quod au-
ri, quod argenti, quod ornamentorum in meis urbibus, ſe-
dibus, delubris fuit; quod in unaquaque re beneficio ſena-
ti, populique Romani juris habui, id mihi tu, C. Verres, eri-
puiſti, atque abſtuliſti; quo nomine abs te ſeſtertium millies
ex lege repeto. Si univerſa, ut dixi, provincia loqui poſ-
ſet, hac voce uteretur. quoniam id non poterat, harum rerum
20 actorem, quem idoneum eſſe arbitrata eſt, ipſa delegit. In
hujuſmodi re quiſquam tam impudens reperietur, qui ad
alienam cauſam, invitis iis, quorum negotium eſt, accedere,
6 aut adſpirare audeat? Si tibi, Q. Cæcili, hoc Siculi dicerent;

Te

Digitized by Google

Te non novimus: neſcimus qui ſis: numquam te antea vi- p.58
dimus: ſine nos per eum noſtras fortunas defendere, cujus a.
fides eſt nobis cognita: nonne id dicerent, quod cuivis pro-
bare deberent? nunc hoc dicunt; utrumque ſe noſſe: al-
terum ſe cupere defenſorem eſſe fortunarum ſuarum: alte-
rum plane nolle. Cur nolint, etiam ſi taceant c), ſatis di- 21
cunt. verum non tacent. tamen his invitiſſimis te offeres?
tamen in aliena cauſa loquere? tamen eos defendes, qui ſe
ab omnibus deſertos potius, quam abs te defenſos eſſe ma-
lunt? tamen his operam tuam pollicebere, qui te neque
velle ſua cauſa d), nec, ſi cupias, poſſe arbitrantur? Cur
eorum ſpem exiguam reliquarum fortunarum, quam habent
in legis, & judicii ſeveritate poſitam, vi extorquere conaris?
cur te interponis, invitiſſimis his, quibus maxime lex con-
ſultum eſſe vult? cur de quibus in provincia non optime es
meritus, eos nunc plane fortunis omnibus conaris evertere?
cur his non modo perſequendi juris ſui, ſed etiam deploran-
dæ calamitatis adimis poteſtatem? Nam e), te actore, quem 22
eorum affuturum putas, quos intelligis, non ut per te, alium,
ſed ut per aliquem, teipſum ulciſcantur, laborare?

At enim ſolum id eſt, ut me Siculi maxime velint: al- 7
terum illud, credo, obſcurum eſt, a quo Verres minime ſe
accuſari velit. Ecquis umquam tam palam de honore, tam
vehementer de ſalute ſua contendit; quam ille, atque illius
amici, ut ne hæc mihi delatio detur? Sunt multa, quæ Ver-
res in me eſſe arbitratur, quæ ſcit in te, Q. Cæcili, non eſſe:
quæ cujusmodi in utroque noſtrum ſint, paulo poſt comme-
morabo. Nunc tantum id dicam, quod tacitus tu mihi aſ- 23
ſentiare: nullam rem in me eſſe, quam ille contemnat: nul-
lam in te, quam pertimeſcat. Itaque magnus ille defenſor, b.
& amicus ejus tibi Hortenſius ſuffragatur f), me oppugnat:
aperte ab judicibus petit, ut tu mihi anteponare: & ait, hoc

G 4 ſe

c) *tacerent.*
d) rectius vett. libros legere putat: *nolle cauſam tueri.*
e) *Num.* f) *amicus ejus tibi ſuffragatur.*

Digitized by Google

ſe honeſte, ſine ulla invidia, ac ſine ulla offenſione contendere. Non enim, inquit, illud peto, quod ſoleo, cum vehementius contendi, impetrare, reus ut abſolvatur, non peto: ſed ut ab hoc potius, quam ab illo accuſetur, id peto. Da mihi hoc: concede, quod facile eſt, quod honeſtum, quod non invidioſum: quod cum dederis, ſine ullo tuo periculo, ſine infamia illud dederis, ut is abſolvatur, cujus ego cauſa labo-
24 ro. Et ait idem, ut aliquis metus adjunctus ſit ad gratiam: certos eſſe in conſilio, quibus oſtendi tabellas velit. id eſſe perfacile. non enim ſingulos ferre ſententias, ſed univerſos conſtituere: ceratam unicuique tabellam dari cera legitima, non illa infami ac nefaria. Atque is non tam propter Verrem laborat, quam quod eum minime res tota delectat. videt enim, ſi a pueris nobilibus, quos adhuc eluſit; ſi a quadruplatoribus, quos non ſine cauſa contemſit ſemper, ac pro nihilo putavit, accuſandi voluntas ad viros fortes, ſpectatosque homines translata ſit, ſe in judiciis dominari non poſſe.
8 Huic ego homini jam ante denuntio, ſi a me cauſam hanc
25 vos agi volueritis, rationem illi defendendi totam eſſe mutandam, & ita tamen mutandam, ut meliore, & honeſtiore conditione ſit, quam qua ipſe eſſe vult; ut imitetur homines eos, quos ipſe vidit ampliſſimos, L. Craſſum, & M. Antonium: qui nihil ſe arbitrabantur ad judicia, cauſasque amicorum, præter fidem, & ingenium, afferre oportere. Nihil erit, quod, me agente, arbitretur judicium ſine magno multo-
26 rum periculo poſſe corrumpi. Ego in hoc judicio mihi Siculorum cauſam receptam, populi Romani ſuſceptam eſſe arbitror: ut mihi non unus homo improbus opprimendus
P.59 ſit, id quod Siculi petiverunt: ſed omnino omnis impro-
a. bitas g), id quod populus Romanus jamdiu flagitat, exſtinguenda, atque delenda ſit. In quo ego quid eniti, aut quid efficere poſſim, malo in aliorum ſpe relinquere, quam in oratione mea ponere.
27 Tu vero, Cæcili, quid potes? quo tempore, aut qua in re non

g) *omnino improbitas.*

non modo ſpecimen ceteris aliquod dediſti, ſed tute tui periculum feciſti? In mentem tibi non venit, quid negotii ſit cauſam publicam ſuſtinere? vitam alterius totam explicare; atque eam non modo in animis judicum, ſed etiam in oculis, conſpectuque omnium exponere: ſociorum ſalutem, commoda provinciarum, vim legum, gravitatem judiciorum defendere? Cognoſce ex me, quoniam hoc primum tempus 9
diſcendi nactus es, quam multa eſſe oporteat in eo, qui alterum accuſet: ex quibus ſi unum aliquod in te cognoveris; ego jam tibi ipſe iſthuc, quod expetis, mea voluntate concedam. Primum integritatem, atque innocentiam ſingularem. Nihil eſt enim, quod minus ferendum ſit, quam rationem ab altero vitæ repoſcere eum, qui non poſſit ſuæ reddere. Hic ego de te plura non dicam: unum illud credo 28
omnes animadvertere, te adhuc ab nullis, niſi a Siculis, potuiſſe cognoſci: Siculos hoc dicere, cum eidem ſint irati, cui tu te inimicum eſſe dicis, ſeſe tamen, te actore, ad judicium non affuturos. Quare negent, ex me non audies. hos patere id ſuſpicari, quod neceſſe eſt. Illi quidem (ut eſt hominum genus nimis acutum, & ſuſpicioſum) non te ex Sicilia litteras in Verrem deportare velle arbitrantur: ſed, cum iisdem litteris illius prætura, & tua quæſtura conſignata ſit, aſportare te velle ex Sicilia litteras ſuſpicantur. Deinde ac- 29
cuſatorem, firmum, verumque eſſe oportet. Eum ego ſi te putem cupere eſſe, facile intelligo eſſe non poſſe. Nec ea dico, quæ ſi dicam, tamen infirmare non poſſis: te, antequam de Sicilia deceſſeris, in gratiam rediſſe cum Verre: Potamonem, ſcribam, & familiarem tuum, retentum eſſe a Verre in provincia, cum tu decederes: M. Cæcilium, fratrem tuum, lectiſſimum, atque ornatiſſimum adoleſcentem, non modo non adeſſe, neque tecum tuas injurias perſequi: ſed eſſe cum Verre: cum illo familiariſſime, atque amiciſſime vivere. Sunt hæc, & alia in te falſi accuſatoris ſigna permulta: quibus ego nunc non utor. hoc dico, te, ſi maxime cupias, tamen verum accuſatorem eſſe non poſſe. Video 30
enim permulta eſſe crimina, quorum tibi ſocietas cum Verre

Digitized by Google

IO ejuſmodi eſt, ut ea in accuſando attingere non audeas. Queritur Sicilia tota, C. Verrem ab aratoribus, cum frumentum ſibi in cellam imperaviſſet, & cum eſſet tritici modius H-S II, pro frumento in modios ſingulos, duodenos ſeſtertios exegiſſe. Magnum crimen, ingens pecunia, furtum impudens, injuria non ferenda. ego hoc uno crimine illum condemnem
31 neceſſe eſt. Tu, Cæcili, quid facies? utrum hoc tantum crimen prætermittes, an objicies? Si objicies, idne alteri crimini dabis, quod eodem tempore, in eadem provincia, tu ipſe feciſti? audebis ita accuſare alterum, ut, quo minus tute condemnere, recuſare non poſſis? Sin prætermittes: qualis erit iſta tua accuſatio, quæ, domeſtici periculi metu, certiſſimi & maximi criminis non modo ſuſpicionem, verum etiam
32 mentionem ipſam pertimeſcat? Emptum eſt ex S. C. frumentum ab Siculis, prætore Verre, pro quo frumento pecunia omnis ſoluta non eſt. Grave eſt hoc crimen in Verrem: grave, me agente: te accuſante, nullum. eras enim tu
p.60 quæſtor: pecuniam publicam tu tractabas: ex qua, etiam ſi
a. cuperet prætor, tamen ne qua deductio fieret, magna ex parte tua poteſtas erat. Hujus quoque igitur criminis, te accuſante, mentio nulla fiet. Silebitur toto judicio de maximis, & notiſſimis illius furtis & injuriis. Mihi crede, Cæcili, non poteſt in accuſando ſocios vere defendere is, qui cum
33 reo criminum ſocietate conjunctus eſt. Mancipes a civitatibus pro frumento pecuniam exegerunt. Quid? Hoc, Verre prætore factum eſt ſolum? non: ſed etiam quæſtore Cæcilio. Quid igitur? daturus es huic crimini, quod & potuiſti prohibere, ne fieret, & debuiſti? an totum id relinques? Ergo id omnino Verres in judicio ſuo non audiet, quod cum faciebat, quemadmodum defenſurus eſſet, non reperiebat.

II Atque ego hæc, quæ in medio poſita ſunt, commemoro. Sunt alia magis occulta furta: quæ ille, ut iſtius, credo, animos, atque impetus retardaret, cum quæſtore ſuo benigniſſime
34 communicavit. Hæc tu ſcis ad me eſſe delata: quæ ſi velim proferre, facile omnes intelligent, vobis inter vos non modo voluntatem fuiſſe conjunctam, ſed ne prædam quidem

adhuc

Digitized by Google

adhuc eſſe diviſam. Quapropter ſi tibi indicium poſtulas
dari, quod tecum una fecerit; concedo, ſi id lege permit-
titur. ſin autem de accuſatione dicimus; concedas oportet
iis, qui nullo ſuo peccato impediuntur, quo minus alterius
peccata demonſtrare poſſint. Ac vide, quantum interfutu- 35
rum ſit inter meam, atque tuam accuſationem. Ego etiam
quæ tu ſine Verre commiſiſti, Verri crimini daturus ſum,
quod te non prohibuerit, cum ſummam ipſe haberet pote-
ſtatem: tu contra, ne quæ ille quidem fecit, objicies, ne qua
ex parte conjunctus cum eo reperiare.

Quid illa, Cæcili? contemnendane tibi videntur eſſe,
ſine quibus cauſa ſuſtineri, præſertim tanta, nullo modo pot- b.
eſt? aliqua facultas agendi? aliqua dicendi conſuetudo?
aliqua in foro, judiciis, legibus aut ratio, aut exercitatio?
Intelligo, quam ſcopuloſo, difficilique h) in loco verſer. 36
nam cum omnis arrogantia odioſa eſt, tum illa ingenii, atque
eloquentiæ, multo moleſtiſſima. Quamobrem nihil dico de
meo ingenio, neque eſt quod poſſim dicere: neque, ſi eſſet,
dicerem. aut enim id mihi ſatis eſt, quod eſt de me opinionis,
quidquid eſt: aut, ſi id parum eſt, ego majus id commemo-
rando facere non poſſum. De te, Cæcili, jam mehercule 12
hoc extra hanc contentionem, certamenque noſtrum i) fa- 37
miliariter tecum loquar. Tu ipſe quemadmodum exiſti-
mes, vide etiam atque etiam: & tu te collige: & qui ſis, &
quid facere poſſis, conſidera. Putasne, te poſſe de maxi-
mis, acerbiſſimisque rebus, cum cauſam ſociorum, fortunas-
que provinciæ, jus populi Romani, gravitatem judicii, le-
gumque ſuſceperis, tot res, tam graves, tam varias, voce, me-
moria, conſilio, ingenio, ſuſtinere? Putasne, te poſſe, quæ 38
C. Verres in quæſtura, quæ in legatione, quæ in prætura, quæ
Romæ, quæ in Italia, quæ in Achaja, Aſia, Pamphiliaque pa-
trarit k), ea, quemadmodum locis, temporibusque diviſa
ſint, ſic criminibus, & oratione diſtinguere? Putasne poſſe l),
id

h) legi vult: *quam difficili*, e Franc. 1.
i) *noſtrum eſt, f. t. l.* k) *peccarit.* l) *putasne te poſſe.*

id quod in ejuſmodi reo maxime neceſſarium eſt, facere, ut, quæ ille libidinoſe, quæ nefarie, quæ crudeliter fecerit, ea æque acerba, & indigna videantur eſſe iis, qui audient, atque
39 illis viſa ſunt, qui ſenſerunt? Magna ſunt ea, quæ dico, mihi crede: noli hæc contemnere. dicenda, demonſtranda, explicanda ſunt omnia: cauſa non ſolum exponenda, ſed etiam graviter, copioſeque agenda eſt. perficiendum eſt, ſi quid agere aut proficere m) vis, ut homines te non ſolum au-
p.61 diant, verum etiam libenter ſtudioſeque audiant. In quo
a. ſi te multum natura adjuvaret: ſi optimis a pueritia diſciplinis, atque artibus ſtuduiſſes, & in his elaboraſſes: ſi litteras Græcas Athenis, non Lilybæi; Latinas Romæ, non in Sicilia, didiciſſes: tamen eſſet magnum, tantam cauſam, tam exſpectatam & diligentia conſequi, & memoria complecti, &
40 oratione exponere, & voce, & viribus ſuſtinere. Fortaſſe dices, Quid? ergo hæc in te ſunt omnia? utinam quidem eſſent! verumtamen ut eſſe poſſent, magno ſtudio mihi a pueritia eſt elaboratum. Quod ſi ego hæc, propter magnitudinem rerum, ac difficultatem, aſſequi non potui, qui in omni vita nihil aliud egi: quam longe tu te ab his rebus abeſſe arbitrare, quas non modo antea numquam cogitaſti, ſed ne nunc quidem, cum in eas ingrederis, quæ, & quantæ ſint, ſu-
13 ſpicari potes? Ego, qui, ſicut omnes ſciunt, in foro, judici-
41 iſque ita verſer, ut ejuſdem ætatis aut nemo, aut pauci, plures cauſas defenderint, & qui omne tempus, quod mihi ab amicorum negotiis datur, in his ſtudiis, laboribusque conſumam, quo paratior ad uſum forenſem, promtiorque eſſe poſſim; tamen ita deos mihi velim propitios, ut, cum illius diei n) mihi venit in mentem, quo die, citato reo, mihi dicendum ſit, non ſolum commoveor animo, ſed etiam toto
42 corpore perhorreſco. Jam nunc mente, & cogitatione proſpicio, quæ tum ſtudia hominum, qui concurſus futuri ſint: quantam exſpectationem magnitudo judicii ſit allatura: quantam auditorum multitudinem C. Verris infamia concitatura:

m) *perficere.* n) *temporis.*

Digitized by Google

tatura: quantam denique audientiam orationi meæ improbitas illius factura. Quæ cum cogito, jam nunc timeo, quidnam pro offenſione hominum, qui illi inimici, infenſique ſunt, & exſpectatione omnium, & magnitudine rerum dignum eloqui poſſim. Tu horum nihil metuis, nihil cogitas, ni- 43
hil laboras: & ſi quid ex vetere aliqua oratione, JOVEM b.
EGO OPTIMUM MAXIMUM: aut, VELLEM, SI FIERI POTUISSET, JUDICES: aut aliquid ejuſmodi, ediſcere potueris, præclare te paratum in judicium venturum arbitraris.

Ac, ſi tibi nemo reſponſurus eſſet, tamen ipſam cauſam, ut ego arbitror, demonſtrare non poſſes. Nunc ne illud 44
quidem cogitas, tibi cum homine diſertiſſimo, & ad dicendum paratiſſimo, futurum eſſe certamen: quicum modo diſſerendum, modo omni ratione pugnandum, certandumque ſit? Cujus ego ingenium ita laudo, ut non pertimeſcam: ita probo, ut me ab eo delectari facilius, quam decipi putem poſſe. Numquam ille me opprimet conſilio: numquam 14
ullo artificio pervertet: numquam ingenio me ſuo labefactare, atque infirmare conabitur. novi omnes hominis petitiones, rationesque dicendi: ſæpe in iisdem, ſæpe in contrariis cauſis verſati ſumus. Ita contra me ille dicet, quamvis ſit ingenioſus, ut nonnullum etiam de ſuo ingenio judicium fieri arbitretur. Te vero, Cæcili, quemadmodum ſit eluſu- 45
rus, quam omni ratione jactaturus, videre jam videor: quoties ille tibi poteſtatem, optionemque facturus ſit, ut eligas utrum velis, factum eſſe, necne: verum eſſe, an falſum: utrum dixeris, id contra te futurum. Qui tibi æſtus, qui error, quæ tenebræ, dii immortales! erunt, homini minime malo? Quid, cum accuſationis tuæ membra dividere cœperit, & in digitis ſuis ſingulas partes cauſæ conſtituere? Quid, cum unumquodque tranſigere, expedire, abſolvere? 46
Ipſe profecto metuere incipies, ne innocenti periculum feceſſeris. Quid, cum commiſerari, conqueri, & ex illius invidia deonerare aliquid, & in te trajicere cœperit? commemorare quæſtoris cum prætore neceſſitudinem conſtitutam?

morem

Digitized by Google

morem majorum? ſortis religionem? Poteriſne ejus ora-
p.62 tionis ſubire invidiam? Vide modo: etiam atque etiam con-
a. ſidera. mihi enim videtur periculum fore, ne ille non modo
verbis te obruat, ſed geſtu ipſo, ac motu corporis præſtrin-
gat aciem ingenii tui, teque ab inſtitutis tuis, cogitationibus-
47 que abducat. Atque hujuſce rei judicium jam continuo
video futurum. Si enim mihi hodie reſpondere ad hæc,
quæ dico, potueris: ſi ab iſto libro, quem tibi magiſter ludi
neſcio qui, ex alienis orationibus compoſitum dedit, verbo
uno diſceſſeris: poſſe te & illi quoque judicio non deeſſe,
& cauſæ atque officio tuo ſatisfacere arbitrabor. ſin mecum
in hac proluſione nihil fueris: quem te in ipſa pugna, cum
acerrimo adverſario fore putemus?

15 Eſto: ipſe nihil eſt, nihil poteſt: at venit paratus cum
ſubſcriptoribus exercitatis, & diſertis. Eſt tamen hoc ali-
quid: tametſi non eſt ſatis. Omnibus enim rebus is, qui
princeps in agendo eſt, ornatiſſimus, & paratiſſimus eſſe de-
bet. Verumtamen L. Apulejum eſſe video proximum ſub-
ſcriptorem, hominem non ætate, ſed uſu forenſi, atque exer-
48 citatione tironem. Deinde (ut opinor) habet Allienum, hunc
tamen a ſubſelliis: qui, quid in dicendo poſſet, numquam
ſatis attendi. in clamando quidem video eum eſſe bene ro-
buſtum, atque exercitatum. in hoc ſpes tuæ ſunt omnes. hic,
ſi tu eris actor conſtitutus, totum judicium ſuſtinebit. Ac
o) ne is quidem tantum contendet in dicendo, quantum
poteſt: ſed conſulet laudi, & exiſtimationi tuæ: & ex eo,
quod ipſe poteſt in dicendo, aliquantum remittet, ut tu ta-
men aliquid eſſe videare. Ut in actoribus Græcis fieri vi-
demus: ſæpe illum, qui eſt ſecundarum, aut tertiarum par-
tium, cum poſſit aliquanto clarius dicere, quam ipſe prima-
rum, multum ſummittere, ut ille princeps quam maxime ex-
b. cellat: ſic faciet Allienus: tibi ſerviet, tibi lenocinabitur:
49 minus aliquanto contendet, quam poteſt. Jam hoc conſi-
derate, cujuſmodi accuſatores in tanto judicio ſimus habituri:
cum

o) *At.*

Digitized by Google

cum & ipſe Allienus ex ea facultate, ſi quam habet, aliquantum detracturus ſit: & Cæcilius tum denique ſe aliquid futurum putet, ſi Allienus minus vehemens fuerit, & ſibi primas in dicendo partes conceſſerit. Quartum quem ſit habiturus, non video, niſi quem forte ex illo grege moratorum, qui ſubſcriptionem ſibi poſtularunt, cuicumque vos delationem dediſſetis. Ex quibus alieniſſimis hominibus, ita 50
paratus venis, ut tibi hoſpes aliquis ſit recipiendus. Quibus ego non ſum tantum honorem habiturus, ut ad ea, quæ dixerint, certo loco, aut ſingulatim unicuique reſpondeam. ſic breviter, quoniam non conſulto, ſed caſu in eorum mentionem incidi, quaſi præteriens, ſatisfaciam univerſis. Tan- 16
tane vobis inopia videor eſſe amicorum, ut mihi non ex his, quos mecum adduxerim, ſed de populo ſubſcriptor addatur? vobis autem tanta inopia reorum eſt, ut mihi cauſam præripere conemini potius, quam aliquos a columna Menia veſtri ordinis reos reperiatis? Cuſtodem, inquit, Tullio me 51
apponite. Quid? mihi quam multis cuſtodibus opus erit, ſi te ſemel ad meas capſas admiſero? qui non ſolum, ne quid enunties, ſed etiam ne quid auferas, cuſtodiendus ſis. Sed de iſto cuſtode toto ſic vobis breviſſime reſpondebo: non eſſe hos tales viros commiſſuros, ut ad cauſam tantam, a me ſuſceptam, mihi creditam, quiſquam ſubſcriptor, me invito, adſpirare poſſit. Etenim fides mea cuſtodem repudiat, diligentia ſpeculatorem reformidat.

Verum, ut ad te, Cæcili, redeam, quam multa te defici- 52
ant, vides: quam multa ſint in te, quæ reus nocens in accuſatore ſuo cupiat eſſe, profecto jam intelligis. Quid ad hæc P. 63
dici poteſt? non enim quæro, quid tu dicturus ſis. video a.
mihi non te, ſed hunc librum eſſe reſponſurum, quem monitor tuus hic tenet: qui, ſi te recte monere volet, ſuadebit tibi, ut hinc diſcedas, neque mihi verbum ullum reſpondeas. Quid enim dices? an id, quod dictitas, injuriam tibi feciſſe Verrem? Arbitror. neque enim eſſet veriſimile, cum omnibus Siculis faceret injurias, te illi unum eximium, cui conſuleret, fuiſſe. Sed ceteri Siculi ultorem ſuarum injuriarum

riarum invenerunt: tu, dum tuas injurias per te, id quod non potes, perſequi conaris, id agis, ut ceterorum quoque injuriæ ſint impunitæ, atque inultæ: & hoc te præterit, non id ſolum ſpectari ſolere, qui debeat, ſed etiam illud, qui poſſit ulciſci. in quo utrumque ſit, eum ſuperiorem eſſe; in quo alterum, in eo non, quid is velit, ſed quid facere poſ-
54 ſit, quæri ſolere. Quod ſi ei potiſſimum cenſes permitti oportere accuſandi poteſtatem, cui maximam C. Verres injuriam fecerit; utrum tandem cenſes hos judices gravius ferre oportere, te ab illo eſſe læſum, an provinciam Siciliam eſſe vexatam, ac perditam? Opinor, concedis, multo hoc & eſſe gravius, & ab omnibus ferri gravius oportere. Concede igitur, ut tibi anteponatur in accuſando provincia. nam provincia accuſat, cum is agit cauſam, quem ſibi illa defenſorem ſui juris, ultorem injuriarum, actorem cauſæ totius adopta-
17 vit. At eam tibi C. Verres fecit injuriam, quæ ceterorum
155. quoque animos poſſet alieno incommodo commovere. Minime. nam id quoque ad rem pertinere arbitror, qualis injuria dicatur: quæ cauſa inimicitiarum proferatur. Cognoſcite ex me. nam iſte eam profecto, niſi plane nihil ſapit, numquam proferet. Agonis eſt quædam, Lilybætana, li-
b. berta Veneris Erycinæ: quæ mulier ante hunc quæſtorem, copioſa plane, & locuples fuit. Ab hac præfectus Antonii quidam ſymphoniacos ſervos abducebat per injuriam, quibus ſe in claſſe uti velle dicebat. Tum illa, ut mos in Sicilia eſt omnium Venereorum, & eorum, qui a Venere ſe liberaverunt, ut præfecto illi religionem Veneris, nomenque
56 objiceret, dixit & ſe, & omnia ſua, Veneris eſſe. Ubi hoc quæſtori Cæcilio, viro optimo, & homini æquiſſimo, nuntiatum eſt; vocari ad ſe Agonidem jubet: judicium dat ſtatim, ſi pareret, eam, ſe & ſua Veneris eſſe, dixiſſe. judicant recuperatores id, quod neceſſe erat: neque enim erat cuiquam dubium, quin illa dixiſſet. Iſte in poſſeſſionem bonorum mulieris mittit: ipſam Veneri in ſervitutem adjudicat: deinde bona vendit: pecuniam redigit. Ita, dum pauca mancipia, Veneris nomine, Agonis, ac religione, retinere vult,

Digitized by Google

vult, fortunas omnes, libertatemque ſuam iſtius injuria perdidit. Lilybæum Verres venit poſtea: rem cognoſcit: factum improbat: cogit quæſtorem ſuum, pecuniam, quam ex Agonidis bonis redegiſſet, eam mulieri omnem annumerare, & reddere. Eſt adhuc, id quod vos omnes admirari 57
video, non Verres, ſed Q. Mutius. Quid enim facere potuit elegantius ad hominum exiſtimationem? æquius ad levandam mulieris calamitatem? vehementius ad quæſtoris libidinem coercendam? Summe hæc omnia mihi videntur eſſe laudanda. Sed repente e veſtigio, ex homine, tamquam aliquo Circæo poculo, factus eſt Verres. redit ad ſe, atque ad mores ſuos. nam ex illa pecunia magnam partem ad ſe vertit: mulieri reddidit quantulum viſum eſt. Hic tu, ſi læ- 18
ſum te a Verre eſſe dices; patiar, & concedam. ſi injuriam 58
tibi factam quereris; defendam, & negabo. Deinde de in- p.
juria, quæ tibi facta ſit, neminem noſtrum graviorem vindi- 64
cem eſſe oportet, quam te ipſum, cui facta dicitur. Si tu a.
cum illo poſtea in gratiam rediſti: ſi domi illius aliquoties p), ſi ille apud te poſtea cenavit: utrum te perfidioſum, an prævaricatorem exiſtimari mavis? video eſſe neceſſe alterutrum. Sed ego tecum in eo non pugnabo, quo minus, utrum velis, eligas. Quid, ſi ne injuriæ quidem, quæ tibi 59
ab illo facta ſit, cauſa remanet? quid habes, quod poſſis dicere, quamobrem non modo mihi, ſed cuiquam anteponare? niſi forte illud, quod dicturum te eſſe audio, quæſtorem illius fuiſſe. Quæ cauſa gravis eſſet, ſi certares mecum, uter noſtrum illi amicior eſſe deberet. In contentione ſuſcipiendarum inimicitiarum, ridiculum eſt putare, cauſam neceſſitudinis ad inferendum periculum juſtam videri oportere. Etenim, ſi plurimas a tuo prætore injurias accepiſſes; tamen 60
eas ferendo, majorem laudem, quam ulciſcendo, mererere. cum vero nullum illius in vita rectius factum ſit, quam id, quod tu injuriam appellas; hi ſtatuent, hanc cauſam, quam ne in alio quidem probarent, in te juſtam ad neceſſitudinem violan-

p) *aliquoties fuiſti.*

violandam videri? qui ſi ſummam injuriam ab illo accepiſti,
tamen, quoniam quæſtor ejus fuiſti, non potes eum ſine ulla
vituperatione accuſare. ſi vero nulla tibi facta eſt injuria,
ſine ſcelere eum accuſare non potes. Quare cum incertum
ſit de injuria, quemquam eſſe horum putas, qui non malit,
te ſine vituperatione, quam cum ſcelere, diſcedere?

19 At vide, quid differat inter meam opinionem, ac tuam.
61 Tu, cum omnibus rebus inferior ſis, hac una in re mihi ante-
ferri putas oportere, quod quæſtor illius fueris. ego, ſi ſupe-
b. rior ceteris rebus eſſes, hanc unam ob cauſam te accuſatorem
repudiari putarem oportere. Sic enim a majoribus noſtris
accepimus, prætorem quæſtori ſuo parentis loco eſſe opor-
tere: nullam neque juſtiorem, neque graviorem cauſam ne-
ceſſitudinis poſſe reperiri, quam conjunctionem ſortis, quam
provinciæ, quam officii, quam publicam muneris ſocieta-
62 tem. Quamobrem ſi jure eum poſſis accuſare, tamen, cum
is tibi parentis numero fuiſſet, id pie facere non poſſes. cum
vero neque injuriam acceperis, & prætori tuo periculum
crees: fatearis neceſſe eſt, te illi injuſtum, impiumque bel-
lum inferre conari. Etenim iſta quæſtura ad eam rem va-
let, ut elaborandum tibi in ratione reddenda ſit, quamobrem,
qui quæſtor ejus fueris, accuſes: non, ut ob eam ipſam cau-
ſam poſtulandum ſit, ut tibi potiſſimum accuſatio detur. Ne-
que fere umquam venit in contentionem de accuſando, qui
63 quæſtor fuiſſet, quin repudiaretur. Itaque neque L. Philo-
ni in C. Servilium nominis deferendi poteſtas eſt data, ne-
que M. Aurelio Scauro in L. Flaccum, neque Cn. Pompejo
in T. Albucium: quorum nemo propter indignitatem repu-
diatus eſt; ſed ne libido violandæ neceſſitudinis, auctoritate
judicum comprobaretur. Atque ille Cn. Pompejus ita cum
C. Julio contendit, ut tu mecum. Quæſtor enim Albucii
fuerat, ut tu Verris. Julius hoc ſecum auctoritatis ad accu-
ſandum afferebat, quod, ut hoc tempore nos ab Siculis, ſic
tum ille ab Sardis rogatus, ad cauſam acceſſerat. Semper
hæc cauſa plurimum valuit: ſemper hæc ratio accuſandi fuit
honeſtiſſima, pro ſociis, pro ſalute provinciæ, pro exterarum

nationum

Digitized by Google

nationum commodis inimicitias ſuſcipere; ad periculum accedere; operam, ſtudium, laborem interponere. Etenim 20
ſi probabilis eſt eorum cauſa, qui injurias ſuas perſequi vo- 64
lunt; qua in re dolori ſuo, non reipublicæ commodis ſer- p.65
viunt: quanto illa cauſa honeſtior, quæ non ſolum probabi- a.
lis videri, ſed etiam grata eſſe debet, nulla privatim accepta injuria, ſociorum, atque amicorum populi Romani dolore, atque injuriis commoveri? Nuper cum in P. Gabinium vir fortiſſimus, & innocentiſſimus L. Piſo delationem nominis poſtularet, & contra Q. Cæcilius peteret, isque ſe veteres inimicitias jam diu ſuſceptas perſequi diceret: cum auctoritas, & dignitas Piſonis valebat plurimum, tum illa erat cauſa juſtiſſima, quod eum ſibi Achæi patronum adoptarant. Et- 65
enim cum lex ipſa de pecuniis repetundis, ſociorum, atque amicorum populi Romani cauſa parata q) ſit: iniquum eſt, non eum legis, judiciique actorem idoneum maxime putari, quem actorem cauſæ ſuæ ſocii, defenſoremque fortunarum ſuarum potiſſimum eſſe voluerunt. An, quod ad commemorandum eſt honeſtius, id ad probandum non multo videri debet æquius? Utra igitur eſt ſplendidior: utra illuſtrior commemoratio? accuſavi eum, cui quæſtor fueram; quicum me ſors, conſuetudoque majorum, quicum me deorum, hominumque judicium conjunxerat: an, accuſavi rogatu ſociorum, atque amicorum? delectus ſum ab univerſa provincia, qui ejus jura, fortunasque defenderem? Dubitare quisquam poteſt, quin honeſtius ſit, eorum cauſa, apud quos quæſtor fueris, quam eum, cujus quæſtor fueris, accuſare? Clariſſi- 66
mi viri noſtræ civitatis, temporibus optimis, hoc ſibi ampliſſimum, pulcherrimumque ducebant, ab hoſpitibus, clientibusque ſuis, ab exteris nationibus, quæ in amicitiam populi Romani ditionemque eſſent, injurias propulſare, eorumque fortunas defendere. M. Catonem illum Sapientem, clariſſi- b.
mum virum, & prudentiſſimum, cum multis graves inimicitias geſſiſſe accepimus, propter Hiſpanorum, apud quos conſul

q) Grævio Cicero videtur ſcripſiſſe: *rogata*, aut *lata*.

Digitized by Google

67 conſul fuerat, injurias. Nuper Cn. Domitium ſcimus D. Silano diem dixiſſe propter unius hominis Egritomari, pa-
21 terni amici, atque hoſpitis injurias. Neque enim magis animos hominum nocentium res umquam ulla commovit, quam hæc majorum conſuetudo, longo intervallo repetita, ac relata; ſociorum querimoniæ delatæ ad hominem non inertiſſimum : ſuſceptæ ab eo, qui videbatur eorum fortunas fide,
68 diligentiaque ſua poſſe defendere. Hoc timent homines: hoc laborant: hoc inſtitui, atque adeo inſtitutum referri, ac renovari moleſte ferunt. putant fore, uti, ſi paulatim hæc conſuetudo ſerpere, ac prodire cœperit; per homines honeſtiſſimos, viroſque fortiſſimos, non imperitos adoleſcentulos, aut illiuſmodi quadruplatores, leges, judiciaque admi-
69 niſtrentur. Cujus conſuetudinis, atque inſtituti patres, majoreſque noſtros non pœnitebat tum, cum P. Lentulus, is, qui princeps ſenatus fuit, accuſabat M? Aquillium, ſubſcriptore C. Rutilio Rufo: aut cum P. Africanus, homo virtute, fortuna, gloria, rebus geſtis ampliſſimus, poſtea quam bis conſul, & cenſor fuerat, L. Cottam in judicium vocabat. Jure tum florebat populi Romani nomen: jure auctoritas hujus imperii, civitatiſque majeſtas, gravis habebatur. nemo mirabatur in Africano illo, quod in me nunc, homine parvis opibus, ac facultatibus prædito, ſimulant ſeſe mirari, cum mole-
70 ſte ferant. Quid ſibi iſte vult? accuſatoremne ſe exiſtimari, qui antea defendere conſueverat: nunc præſertim, ea jam ætate, cum ædilitatem petat? Ego vero ætatis non modo meæ,
p.66 ſed multo etiam ſuperioris, & honoris ampliſſimi puto eſſe,
a. & accuſare improbos, & miſeros, calamitoſoſque defendere. Et profecto aut hoc remedium eſt ægrotæ, ac prope deſperatæ reipublicæ, judiciiſque corruptis, ac contaminatis paucorum vitio, ac turpitudine, homines ad legum defenſionem, judiciorumque auctoritatem, quam honeſtiſſimos, & integerrimos, diligentiſſimoſque accedere: aut, ſi ne hoc quidem prodeſſe poterit, profecto nulla umquam medicina his tot
71 incommodis reperietur. Nulla ſalus reipublicæ major eſt, quam eos, qui alterum accuſant, non minus de laude, de honore,

nore, de fama ſua, quam illos, qui accuſantur, de capite, ac
fortunis ſuis pertimeſcere. Itaque ſemper ii diligentiſſime,
laborioſiſſimeque accuſarunt, qui ſeipſos in diſcrimen exiſti-
mationis venire arbitrati ſunt.

Quamobrem hoc ſtatuere, judices, debetis, Q. Cæcilium, 22
de quo nulla umquam opinio fuerit, nullaque in hoc ipſo ju-
dicio exſpectatio futura ſit: qui neque, ut ante collectam fa-
mam conſervet, neque uti reliqui temporis ſpem confirmet,
laborat: non nimis hanc cauſam ſevere, non nimis accurate,
non nimis diligenter acturum. habet enim nihil, quod in
offenſione deperdat. ut turpiſſime, flagitioſiſſimeque diſce-
dat, nihil de ſuis veteribus ornamentis requiret. A nobis 72
multos obſides habet populus Romanus, quos ut incolumes
conſervare, tueri, confirmare, ac recuperare poſſimus, omni
ratione erit dimicandum. habet honorem, quem petimus:
habet ſpem, quam propoſitam nobis habemus: habet exi-
ſtimationem, multo ſudore, labore, vigiliisque collectam: ut,
ſi in hac cauſa noſtrum officium, ac diligentiam probaveri-
mus, hæc, quæ dixi, retinere per populum Romanum inco-
lumia, ac ſalva poſſimus: ſi tantulum offenſum, titubatum-
que ſit; ut ea, quæ ſingulatim, ac diu collecta ſunt, uno tem-
pore univerſa perdamus. Quapropter, judices, veſtrum eſt 73
deligere, quem exiſtimetis facillime poſſe magnitudinem cau- b.
ſæ, ac judicii ſuſtinere fide, diligentia, conſilio, auctoritate.
Vos ſi mihi Q. Cæcilium antepoſueritis, ego me dignitate ſu-
peratum non arbitrabor: populus Romanus ne tam hone-
ſtam, tam ſeveram, diligentemque accuſationem neque vobis
placuiſſe, neque ordini veſtro placere arbitretur,
providete.

PROOEMIUM
SEU
PRINCIPIUM PRIMÆ ACTIONIS
IN
C. VERREM.
ORATIO QUINTA.

ARGUMENTUM.

M. Tullio accuſatore conſtituto, atque ex Sicilia, quo inſtituendæ accuſationis cauſa profectus erat, reverſo, C. Verres cum ſuæ cauſæ magnopere diffideret, neque dubitaret, quin multis & teſtimoniis & tabulis, tum publicis, tum privatis convinceretur, duplicem inire rationem cœpit: primum ut hujus cauſæ actio in annum proximum perduci poſſet, quod ſcilicet in eum annum & Q. Hortenſius ipſius Patronus, & Q. Metellus ejuſdem amiciſſimus, Conſules deſignati eſſent: deinde M. Glabrio, præſentis anni prætor, brevi Magiſtratu abiret, multique hujus conſilii judices Magiſtratum caperent, quo tempore judicibus illis eſſe non liceret, in quorum locum M. Metellus frater Conſulis Prætor deſignatus, & alii Judices, non tam, ut ſperabat, ad corrumpendum difficiles, ſuccederent. Tum præterea L. Metellus, illorum frater Siciliam provinciam ſortitus eſſet, cujus auctoritate Siculos commoveri poſſe confidebat. Id ut efficeret, quoniam quatuor duntaxat menſes ante Kalendas Januarii ſupererant, principio cauſam alterius rei interponere conatus eſt, quæ omne tempus ad agendum idoneum abſumeret. Sed ejus ſpem Ciceronis diligentia longe fefellit. Itaque ea ſpe fruſtratus tentare rationem cœpit. Nam cum ex hoc tempore, Nonis ſcilicet Sextilibus, non multum temporis ad agendum ſupereſſet, ludis prope menſes tres auferentibus, præſertim ſi horis ſuis legitimis, id eſt XX diebus accuſator uti voluiſſet: conſilium hoc cepit, ut partim

Digitized by Google

tim dicendo, partim excuſando, rem integram in annum ſequentem produceret. Huic illius conſilio Cicero ita occurrit. Statuit perpetuam orationem in aliud tempus reſervare, & breviter teſtes interrogando accuſationem expedire. Et quoniam ſibi ab uſitata ratione Hortenſii, & corrumpendorum judiciorum conſuetudine timebat, hac tota oratione multis minis interpoſitis, & Hortenſium, & alios ejusmodi artifices perterrere conatus eſt: oſtendens ſe admiſſum dedecus ſeveriſſime perſequuturum. Deinde cum Senatoria judicia infamia laborarent, & populus equitum judicia magnopere flagitaret, oſtendit hanc unam eſſe vel maximam aut ea admittendi, ſi ſe corrumpi ſinerent: aut confirmandi facultatem & ordinis invidiam infamiamque judiciorum ſedandi, ſi in hoc judicio, quo Senatorii ordinis integritas in judicium vocatur, ſeveritatem & religionem tam gravi & delecto conſilio dignam adhibeant.

QUOD ERAT optandum maxime, judices, &, quod I
unum ad invidiam veſtri ordinis, infamiamque judi- 1
ciorum ſedandam, maxime pertinebat; id non humano conſilio, ſed prope divinitus datum, atque oblatum vobis ſummo reipublicæ tempore videtur. Inveteravit enim jam opinio pernicioſa reipublicæ vobisque periculoſa: quæ non modo Romæ, ſed & apud exteras nationes, omnium ſermone percrebruit, his judiciis, quæ nunc ſint, pecunioſum hominem, quamvis ſit nocens, neminem poſſe damnari. Nunc 2
in ipſo diſcrimine ordinis, judiciorumque veſtrorum, cum ſint parati, qui concionibus, & legibus hanc invidiam ſenatus inflammare conentur, reus in judicium adductus eſt, C. Verres, homo vita atque factis, omnium jam opinione damnatus; pecuniæ magnitudine, ſua ſpe, ac prædicatione, abſolutus. Huic ego cauſæ, judices, cum ſumma voluntate, & exſpectatione populi Romani actor acceſſi, non ut augerem invidiam ordinis, ſed ut infamiæ communi ſuccurrerem. adduxi enim hominem, in quo reconciliare exiſtimationem ju- p.67
diciorum amiſſam, redire in gratiam cum populo Romano, a.

ſatisfacere exteris nationibus poſſetis ; depeculatorem æra-
rii, vexatorem Aſiæ, atque Pamphiliæ, prædonem juris urba-
3 ni, labem atque perniciem provinciæ Siciliæ. De quo ſi vos
ſevere, religioſeque judicaveritis: auctoritas ea, quæ in vo-
bis remanere debet, hærebit. ſin iſtius ingentes divitiæ ju-
diciorum religionem, veritatemque perfregerint: ego hoc
tamen aſſequar, ut judicium potius reipublicæ, quam aut a)
2 reus judicibus, aut accuſator reo defuiſſe videatur. Equi-
dem, ut de me confitear, judices, cum multæ mihi a C. Ver-
re inſidiæ terra, marique factæ ſint, quas partim mea diligen-
tia devitarim, partim amicorum ſtudio, officioque repulerim:
numquam tamen neque tantum periculum mihi adire viſus
4 ſum, neque tantopere pertimui, ut nunc in ipſo judicio. Ne-
que tantum me exſpectatio accuſationis meæ, concurſusque
tantæ multitudinis, quibus ego rebus vehementiſſime pertur-
bor, commovet, quantum iſtius inſidiæ nefariæ, quas uno
tempore mihi, vobis b), *M*? Glabrioni prætori, ſociis, exte-
ris nationibus, ordini, nomini denique ſenatorio facere co-
natur: qui ita dictitat, iis eſſe metuendum, qui, quod ipſis
ſolis ſatis eſſet, ſurripuiſſent: ſe tantum rapuiſſe, ut id mul-
tis ſatis eſſe poſſit. nihil eſſe tam ſanctum, quod non violari;
nihil tam munitum, quod non expugnari pecunia poſſit.
5 Quod ſi, quam audax eſt ad conandum, tam eſſet obſcurus
in agendo: fortaſſe aliqua in re nos aliquando fefelliſſet.
verum hoc adhuc percommode cadit, quod cum incredibili
ejus audacia ſingularis ſtultitia conjuncta eſt. Nam ut aper-
b. tus in corripiendis pecuniis fuit, ſic in ſpe corrumpendi ju-
dicii perſpicua ſua conſilia, conatusque omnibus fecit. Se-
mel ait ſe in vita pertimuiſſe: tum, cum primum reus a me
factus ſit. quod, cum e provincia recens eſſet, invidiaque &
infamia non recenti, ſed vetere, ac diuturna flagraret, tum ad
6 judicium corrumpendum tempus alienum offenderet. Ita-
que

a) *ut.*
b) abeſt *vobis* a Codd. Pall. & edd. primis & abeſſe debere pu-
tat Grævius.

Digitized by Google

que cum ego diem in Siciliam inquirendi perexiguam po-
ſtulaviſſem, invenit iſte, qui ſibi in Achajam biduo brevio-
rem diem poſtularet: non ut idem conficeret diligentia, &
induſtria ſua, quod ego meo labore, & vigiliis conſecutus
ſum. Etenim ille Achaicus inquiſitor, ne Brundiſium qui-
dem pervenit; ego Siciliam totam quinquaginta diebus ſic
obii, ut omnium populorum, privatorumque litteras, inju-
riasque cognoſcerem: ut perſpicuum cuivis eſſe poſſet, ho-
minem ab iſto quæſitum eſſe, non qui reum ſuum adduceret,
ſed qui meum tempus obſideret. Nunc homo audaciſſimus, 3
atque amentiſſimus hoc cogitat. intelligit, me ita paratum, 7
atque inſtructum in judicium venire, ut non modo in auri-
bus veſtris, ſed in oculis omnium, ſua furta, atque flagitia
defixurus ſim. Videt, ſenatores multos eſſe teſtes audaciæ
ſuæ: videt, multos equites Romanos, frequentes præterea
cives, atque ſocios, quibus ipſe inſignes injurias fecerit. Vi-
det etiam tot c) graves ab amiciſſimis civitatibus legatio-
nes cum publicis auctoritatibus, ac teſtimoniis conveniſſe.
Quæ cum ita ſint, uſque eo de omnibus bonis male exiſti- 8
mat; uſque eo ſenatoria judicia, perdita, profligataque eſſe
arbitratur, ut hoc palam dictitet, non ſine cauſa ſe cupidum
pecuniæ fuiſſe, quoniam tantum in pecunia præſidium ex-
periatur eſſe: ſeſe (id quod difficillimum fuerit) tempus
ipſum emiſſe judicii ſui, quo cetera facilius emere poſſet:
ut, quoniam criminum vim ſubterfugere nullo modo pote-
rat, procellam temporis devitaret. Quod ſi non modo in p.68
cauſa, verum in aliquo honeſto præſidio, aut alicujus elo- a.
quentia, aut gratia ſpem aliquam collocaſſet: profecto non 9
hæc omnia colligeret, atque aucuparetur: non uſque eo de-
ſpiceret, contemneretque ordinem ſenatorium, ut arbitratu
ejus deligeretur ex ſenatu, qui reus fieret: qui, dum hic,
quæ opus eſſent, compararet, cauſam interea ante eum di-
ceret. Quibus ego rebus quid iſte ſperet, & quo animum 10
intendat, facile perſpicio. Quamobrem vero ſe confidat

 aliquid

c) *tot tam.*

Digitized by Google

aliquid perficere poſſe, hoc Glabrione prætore, & hoc conſilio, intelligere non poſſum. Unum illud intelligo, quod prætor d) in rejectione judicum judicavit, ea ſpe iſtum fuiſſe præditum, ut omnem rationem ſalutis in pecunia poneret: hoc erepto præſidio, ut nullam ſibi rem adjumento fore arbitraretur.

4 Etenim quod eſt ingenium tantum? quæ tanta facultas
dicendi, & copia, quæ iſtius vitam, tot vitiis, flagitiiſque
convictam, jampridem omnium voluntate, judicioque da-
11 mnatam, aliqua ex parte poſſit defendere? Cujus ut adole-
ſcentiæ maculas, ignominiaſque prætereeam; quæſtura, pri-
mus gradus honoris, quid aliud habet in ſe, niſi Cn. Carbo-
nem ſpoliatum a quæſtore ſuo pecunia publica? nudatum,
& proditum conſulem e)? deſertum exercitum? relictam
provinciam? ſortis neceſſitudinem, religionemque violatam?
Cujus legatio, exitium fuit Aſiæ totius, & Pamphiliæ. Qui-
bus in provinciis multas domos, plurimas urbes, omnia fa-
na depeculatus eſt, cum in Cn. Dolabellam ſcelus ſuum il-
lud priſtinum renovavit, & inſtauravit quæſtorium: cum
eum, cui legatus, & pro quæſtore fuiſſet, & in invidiam ſuis
maleficiis adduxit, & in ipſis periculis non ſolum deſeruit,
12 ſed etiam oppugnavit, ac prodidit. Cujus prætura urba-
na, ædium ſacrarum fuit, publicorumque operum depo-
b. pulatio: ſimul in jure dicundo, bonorum, poſſeſſionumque,
contra omnium inſtituta, addictio, & condonatio. Jam vero
omnium vitiorum ſuorum plurima, & maxima conſtituit
monumenta, & indicia in provincia Sicilia: quam iſte per
triennium ita vexavit, ac perdidit, ut ea reſtitui in antiquum
ſtatum nullo modo poſſit: vix autem per multos annos, in-
nocenteſque prætores aliqua ex parte recreari aliquando poſ-
13 ſe videatur. Hoc prætore Siculi neque ſuas leges, neque
noſtra ſenatusconſulta, neque communia jura tenuerunt.

tantum

d) *populus Rom,*

e) Olim ita hæc interpungebantur: *a quæſtore ſuo: pecunia publ. n. e. p. c?* probante Grævio.

Digitized by Google

tantum quiſque habet in Sicilia, quantum hominis avariſſimi
& libidinoſiſſimi aut imprudentiam ſubterfugit, aut ſatietati
ſuperfuit. Nulla res per triennium, niſi ad nutum iſtius, 5
judicata eſt: nulla res tam patria cujuſquam, atque avita fu-
it, quæ non ab eo, imperio iſtius, abjudicaretur. Innume-
rabiles pecuniæ ex aratorum bonis, novo, nefarioque inſtitu-
to coactæ: ſocii fideliſſimi in hoſtium numero exiſtimati:
cives Romani ſervilem in modum cruciati, & necati: homi-
nes nocentiſſimi propter pecunias judicio liberati: hone-
ſtiſſimi, atque integerrimi, abſentes rei facti, indicta cauſa
damnati, & ejecti: portus munitiſſimi; maximæ, tutiſſimæ-
que urbes, piratis, prædonibuſque patefactæ: nautæ, mili-
teſque Siculorum, ſocii noſtri, atque amici, fame necati:
claſſes optimæ, atque opportuniſſimæ cum magna ignomi-
nia populi Romani amiſſæ, & perditæ. Idem iſte prætor mo- 14
numenta antiquiſſima partim regum locupletiſſimorum, quæ
illi ornamento urbibus eſſe voluerunt, partim etiam noſtro-
rum imperatorum, quæ victores civitatibus Siculis, aut de-
derunt, aut reddiderunt, ſpoliavit, nudavitque omnia. Ne- p.69
que hoc ſolum in ſtatuis, ornamentiſque publicis fecit: ſed a.
etiam delubra omnia ſanctiſſimis religionibus conſecrata de-
peculatus eſt: deum denique nullum Siculis, qui ei paulo
magis affabre atque antiquo artificio factus videretur, reli-
quit. In ſtupris vero, & flagitiis nefarias ejus libidines com-
memorare, pudore deterreor. ſimul illorum calamitatem
commemorando augere nolo, quibus liberos, conjugeſque
ſuas, integras ab iſtius petulantia conſervare non licitum eſt.
At enim hæc ita commiſſa ſunt ab iſto, ut non cognita ſint 15
ab omnibus. Hominem eſſe arbitror neminem, qui nomen
iſtius audierit, quin facta quoque ejus nefaria commemorare
poſſit: ut mihi magis timendum ſit, ne multa crimina præ-
termittere, quam ne qua in iſtum fingere exiſtimer. Neque
enim mihi videtur hæc multitudo, quæ ad audiendum con-
venit, cognoſcere ex me cauſam voluiſſe: ſed ea, quæ ſcit,
mecum recognoſcere.

Quæ cum ita ſint, iſte homo amens, ac perditus alia me- 6
cum

Digitized by Google

cum ratione pugnat, non id agit, ut alicujus eloquentiam mihi opponat: non gratia, non auctoritate cujusquam, non potentia nititur. ſimulat his ſe rebus confidere: ſed video, quid agat: (neque enim agit occultiſſime) proponit inania mihi nobilitatis, hoc eſt, hominum arrogantium nomina: qui non tam me impediunt, quod nobiles ſunt, quam adjuvant, quod noti ſunt. ſimulat ſe eorum præſidio confidere, cum interea
16 aliud quiddam jam diu machinetur. Quam ſpem nunc habeat in manibus, & quid moliatur, breviter jam, judices, exponam. ſed prius, ut ab initio res ab eo conſtituta ſit, quæſo, cognoſcite. Ut primum f) e provincia rediit, redemtio eſt hujus judicii facta grandi pecunia. manſit g) in conditione, atque pacto uſque ad eum finem, dum judices rejecti ſunt. poſteaquam rejectio judicum facta eſt: quod & in ſortitione, iſtius ſpem, fortuna populi Romani, & in rejiciendis judicibus mea diligentia iſtorum impudentiam vicerat: re-
17 nunciata eſt tota conductio. Præclare ſe res habebat. libelli nominum veſtrorum, conſiliique hujus in manibus erant omnium. nulla nota, nullus color, nullæ ſordes videbantur his ſententiis allini poſſe: cum iſte repente ex alacri atque læto, ſic erat humilis, atque demiſſus, ut non modo populo Romano, ſed etiam ſibi ipſe condemnatus videretur. Ecce autem repente, his diebus paucis, comitiis conſularibus factis, eadem illa vetera conſilia pecunia majore repetuntur, eædemque veſtræ famæ, fortuniſque omnium inſidiæ per eosdem homines comparantur. Quæ res primo, judices, pertenui nobis argumento, judicioque patefacta eſt: poſt aperto ſuſpicionis introitu ad omnia intima iſtorum conſilia ſine ullo errore pervenimus. Nam ut Hortenſius conſul de-
18 ſignatus, domum reducebatur e campo, cum maxima frequentia, a multitudine: fit obviam caſu ei multitudini C. Curio; quem ego hominem honoris potius, quam contumeliæ cauſa nominatum volo. Etenim ea dicam, quæ ille, ſi commemorari noluiſſet, non tanto in conventu, tam aperte, palam,

f) *Primum ut.* g) *ea manſit.*

Digitized by Google

palamque dixiſſet. quæ tamen a me pedetentim, cauteque
dicentur; ut & amicitiæ noſtræ, & dignitatis illius habita ratio
eſſe intelligatur. Videt ad ipſum fornicem Fabianum in tur- 19
ba Verrem. appellat hominem, & ei voce maxima gratulatur:
ipſi Hortenſio, qui conſul erat factus, propinquis, neceſſari-
isque ejus, qui tum aderant, verbum nullum facit: cum hoc
conſiſtit, hunc amplexatur, hunc jubet ſine cura eſſe. *Renun-*
tio, inquit, *tibi, te hodiernis comitiis eſſe abſolutum.* Quod p.70
cum tam multi homines honeſtiſſimi audiſſent, ſtatim ad me a.
defertur: immo vero, ut quisque me viderat, narrabat. A-
liis illud indignum, aliis ridiculum videbatur. ridiculum iis,
qui iſtius cauſam in teſtium fide, in criminum ratione, in ju-
dicum poteſtate, non in comitiis conſularibus, poſitam arbi-
trabantur: indignum iis g), qui altius perſpiciebant, & hanc
gratulationem ad judicium corrumpendum ſpectare arbitra-
bantur. Etenim ſic ratiocinabantur, ſic honeſtiſſimi homi- 20
nes inter ſe, & mecum loquebantur: aperte jam, ac perſpi-
cue nulla eſſe judicia. qui reus pridie jam ipſe ſe condemna-
tum putabat, is, poſteaquam defenſor ejus conſul eſt factus,
abſolvitur. Quid igitur? quod tota Sicilia, quod omnes
Siculi, omnes negotiatores, omnes publicæ, privatæque lit-
teræ Romæ ſunt, nihilne id valebit? Nihil, invito conſule
deſignato. Quid judices? non crimina, non teſtes, non exi-
ſtimationem populi Romani ſequentur? non. omnia in uni-
us poteſtate, ac moderatione vertentur? Vere loquar, judi- 8
ces. vehementer me hæc res commovebat. optimus enim
quisque ita loquebatur. Iſte quidem tibi eripietur: ſed nos
non tenebimus judicia diutius. etenim quis poterit, Verre
abſoluto, de transferendis judiciis recuſare? Erat omnibus 21
moleſtum: neque eos tam iſtius hominis perditi ſubita læ-
titia, quam hominis ampliſſimi nova gratulatio commove-
bat. Cupiebam diſſimulare me id moleſte ferre. cupiebam
animi dolorem vultu tegere, & taciturnitate celare. ecce au-
tem illis ipſis diebus, cum prætores deſignati ſortirentur, &
M·

g) *bis.*

Digitized by Google

M. Metello obtigiſſet, ut is de pecuniis repetundis quære-
ret; nuntiatur mihi, tantam iſti gratulationem eſſe factam,
ut is quoque domum pueros mitteret, qui uxori ſuæ nunti-
22 arent. Sane ne hæc quidem res mihi placebat: neque ta-
b. men, quid tantopere in hac ſorte metuendum mihi eſſet, in-
telligebam. unum illud ex hominibus certis, ex quibus
omnia comperi, reperiebam: fiſcos complures cum pecunia
Sicilienſi a quodam ſenatore ad equitem Romanum eſſe trans-
latos: ex his quaſi fiſcos ad ſenatorem illum relictos eſſe,
comitiorum h) nomine. diviſores omnium tribuum noctu
23 ad iſtum vocatos. Ex quibus quidam, qui ſe omnia mea
cauſa facere i) debere arbitrabatur, eadem illa nocte ad me
venit. demonſtrat, qua iſte oratione uſus eſſet: commemo-
raſſe iſtum, quam liberaliter eos tractaſſet etiam antea, cum
ipſe præturam petiſſet, & proximis conſularibus, prætoriis-
que comitiis: deinde continuo eſſe pollicitum, quantam vel-
lent pecuniam, ſi me ædilitate dejeciſſent. Hic alios negaſ-
ſe audere: alios reſpondiſſe, non putare id perfici poſſe: in-
ventum tamen eſſe fortem amicum, ex eadem familia Q. Ver-
rem, Romilia, ex optima diviſorum diſciplina, patris iſtius
diſcipulum, atque amicum, qui H-S quingentis millibus de-
poſitis, id ſe perfecturum polliceretur: & fuiſſe tamen non-
nullos, qui ſe una facturos eſſe dicerent. quæ cum ita eſſent,
ſane benivolo animo me, ut magnopere caverem, præmone-
9 bat. Sollicitabar rebus maximis uno, atque eo perexiguo
24 tempore. urgebant comitia: & his ipſis oppugnabar grandi
pecunia. inſtabat judicium: ei quoque negotio fiſci Sicili-
enſes minabantur. Agere, quæ ad judicium pertinebant, li-
bere, comitiorum metu deterrebar: petitioni toto animo
ſervire, propter judicium, non licebat. minari denique di-
viſoribus ratio non erat, propterea quod eos intelligere vi-
debam, me hoc judicio diſtrictum, atque obligatum futurum.
25 Atque hoc ipſo tempore Siculis denuntiatum eſſe audio,
primum ab Hortenſio, domum ad illum ut venirent: Sicu-
los

h) *comitiorum meorum.* i) omiſſum: *facere.*

Digitized by Google

los ſane in eo liberos fuiſſe, qui k), quamobrem arceſſe- p.71
rentur, cum intelligerent, non veniſſe. Interea comitia no- a.
ſtra, quorum iſte ſe, ut ceterorum hoc anno comitiorum do-
minum eſſe arbitrabatur, haberi cœpta ſunt. curſare iſte ho-
mo potens, cum filio blando, & gratioſo, circum tribus: pa-
ternos amicos, hoc eſt, diviſores, appellare omnes, & conve-
nire. Quod cum eſſet intellectum, & animadverſum: fecit
animo libentiſſimo populus Romanus, ut, cujus divitiæ me
de fide deducere non potuiſſent, ne ejusdem pecuniis de
honore l) dejicerer. Poſteaquam illa petitionis magna cu- 26
ra liberatus ſum, animo cœpi multo magis vacuo, ac ſoluto,
nihil aliud, niſi de judicio, agere, & cogitare. Reperio, ju-
dices, hæc ab iſtis conſilia inita, & conſtituta, ut, quacunque
opus eſſet ratione, res ita duceretur, ut apud M. Metellum
prætorem cauſa diceretur. in eo eſſe hæc commoda: pri-
mum M. Metellum, amiciſſimum: deinde Hortenſium con-
ſulem non ſolum, ſed etiam Q. Metellum: qui quam iſti ſit
amicus, attendite dedit enim prærogativam ſuæ volunta-
tis ejusmodi, ut iſti pro prærogativis eam reddidiſſe videa-
tur. An me taciturum tantis de rebus exiſtimaviſtis? & in 27
tanto reipublicæ exiſtimationisque meæ periculo, cuiquam
conſulturum potius, quam officio, & dignitati meæ? Arceſſit
alter conſul deſignatus Siculos: veniunt nonnulli, propterea
quod L. Metellus eſſet prætor in Sicilia. cum iis ita loquitur:
Se conſulem eſſe: fratrem ſuum alterum Siciliam provinci-
am obtinere, alterum eſſe quæſiturum de pecuniis repetun-
dis: Verri ne noceri poſſit, multis rationibus eſſe proviſum.
Quid eſt, quæſo, Metelle, judicium corrumpere, ſi hoc non IO
eſt? teſtes, præſertim Siculos, timidos homines, & afflictos, 28
non ſolum auctoritate deterrere, ſed etiam conſulari metu, & b.
duorum prætorum poteſtate? Quid faceres pro homine in-
nocente, & propinquo, cum propter hominem perditiſſi-
mum, atque alieniſſimum, de officio, ac dignitate decedis:
& committis, ut, quod ille dictitat, alicui, qui te ignorat, ve-
rum

k) Græv. cum Gron. in Obſ. putat, *qui* delendum.
l) *pecuniæ de honore dejicerent.*

Digitized by Google

29 rum eſſe videatur? Nam hoc Verrem dicere ajebant, te non
fato, ut ceteros ex veſtra familia, ſed opera ſua, conſulem fa-
ctum. Duo igitur conſules & quæſitor erunt ex illius volun-
tate. Non ſolum effugiemus, inquit, hominem in quærendo
nimium diligentem, nimium ſervientem populi exiſtimatio-
ni, M'. Glabrionem. accedet nobis etiam illud; judex eſt
M. Cæſonius, collega noſtri accuſatoris, homo in rebus ju-
dicandis ſpectatus, & cognitus: quem minime expediat eſ-
ſe in eo conſilio, quod conemur aliqua ratione corrumpe-
re: propterea quod jam antea, cum judex in Juniano conſi-
lio fuiſſet, turpiſſimum illud facinus non ſolum graviter tu-
lit, ſed etiam in medium protulit. hunc judicem ex Kal. Ja-
30 nuar. non habebimus. Q. Manlium, & Q. Cornificium, du-
os ſeveriſſimos, atque integerrimos judices, quod tribuni
plebis tum erunt, judices non habebimus. P. Sulpicius, ju-
dex triſtis, & integer, magiſtratum ineat neceſſe eſt Nonis
Decembr. M. Creperejus ex acerrima illa equeſtri familia, &
diſciplina: L. Caſſius ex familia tum ad ceteras res, tum ad
judicandum ſeveriſſima: Cn. Tremellius, homo ſumma reli-
gione, & diligentia: tres hi homines veteres tribuni milita-
res ſunt deſignati. ex Kal. Januar. non judicabunt. Subſor-
tiemur etiam in M. Metelli locum, quoniam is huic ipſi quæ-
ſtioni præfuturus eſt. Ita ſecundum Kalendas Januar. & præ-
tore, & prope toto conſilio commutato, magnas accuſatoris
p.72 minas, magnamque judicii exſpectationem ad noſtrum arbi-
a. trium, libidinemque eludemus. Nonæ ſunt hodie Sextiles.
31 hora nona convenire cœpiſtis. hunc diem jam ne numerant
quidem. Decem dies ſunt ante ludos votivos, quos Cn.
Pompejus facturus eſt. hi ludi dies quindecim auferent. de-
inde continuo Romani conſequentur. Ita prope XL diebus
interpoſitis, tum denique ſe ad ea, quæ a nobis dicta erunt,
reſponſuros eſſe arbitrantur: deinde ſe ducturos & dicendo,
& excuſando, facile ad ludos Victoriæ. cum his plebejos eſſe
conjunctos: ſecundum quos aut nulli, aut pauci dies ad agen-
dum futuri ſunt. Ita defeſſa, ac refrigerata accuſatione, rem
integram ad M. Metellum prætorem eſſe venturam. quem

ego

Digitized by Google

ego hominem, ſi ejus fidei diffiſus eſſem, judicem non reti-
nuiſſem. Nunc tamen eo animo ſum, ut eo judice, quam 32
prætore, hanc rem tranſigi malim; & jurato ſuam, quam in-
jurato aliorum tabellas committere.

Nunc ego, judices, jam vos conſulo, quid mihi facien- II
dum putetis. id enim conſilii mihi profecto taciti dabitis,
quod egomet mihi neceſſario capiendum intelligo. Si utar
ad dicendum meo legitimo tempore, mei laboris, induſtriæ,
diligentiæque capiam fructum: & ex accuſatione perficiam,
ut nemo umquam poſt hominum memoriam paratior, vigi-
lantior, compoſitior m) ad judicium veniſſe videatur. Sed
in hac laude induſtriæ meæ, reus ne elabatur, ſummum pe-
riculum eſt. Quid eſt igitur, quod fieri poſſit? non obſcu-
rum, opinor, neque abſconditum. Fructum iſtum laudis, 33
qui ex perpetua oratione percipi potuit, in alia tempora re-
ſervemus: nunc hominem tabulis, teſtibus, privatis publicis-
que litteris, auctoritatibusque accuſemus. Res omnis mihi b.
tecum erit, Hortenſi. dicam aperte. ſi te mecum dicendo,
ac diluendis criminibus in hac cauſa contendere putarem;
ego quoque in accuſando, atque in explicandis criminibus
operam conſumerem. nunc, quoniam pugnare contra me in-
ſtituiſti, non tam ex tua natura, quam ex iſtius tempore, &
cauſa, malitioſe; neceſſe eſt iſtiusmodi rationi aliquo conſi-
lio obſiſtere. Tua ratio eſt, ut ſecundum binos ludos, mi- 34
hi reſpondere incipias. mea, ut ante primos ludos compe-
rendinem. Ita fiet, ut tua iſta ratio exiſtimetur aſtuta: me-
um hoc conſilium, neceſſarium. Verum illud, quod inſti- 12
tueram dicere, mihi rem tecum eſſe, hujusmodi eſt. Ego,
cum hanc cauſam, Siculorum rogatu recepiſſem, idque mihi
amplum, & præclarum exiſtimaſſem, eos velle meæ fidei, di-
ligentiæque periculum facere, qui innocentiæ, abſtinentiæque
feciſſent: tum, ſuſcepto negotio, majus mihi quiddam pro-
poſui, in quo meam in rempublicam voluntatem populus
Romanus perſpicere poſſet. Nam illud mihi nequaquam 35
dignum

m) Græv. præfert vulgatæ lectionem vet. Interpr. *copioſior*.

41 *ſiſſimumque annum totum judicibus reſervaret.* Ex quo mihi
venit in mentem illud dicere, quod apud M? Glabrionem
nuper cum in rejiciendis judicibus commemoraſſem, intel-
lexi vehementer populum Romanum commoveri: me ar-
bitrari, fore, uti nationes exteræ legatos ad populum Roma-
num mitterent, ut lex de pecuniis repetundis, judiciumque
P.74 tolleretur. ſi enim judicia nulla ſint, tantum unumquemque
a. ablaturum putant, quantum ſibi, ac liberis ſuis ſatis eſſe ar-
bitrarentur. nunc, quod ejusmodi judicia ſint, tantum unum-
quemque auferre, quantum ſibi, patronis, advocatis, præto-
ribus, judicibus ſatis futurum ſit. Hoc profecto infinitum
eſſe. ſe avariſſimi hominis cupiditati ſatisfacere poſſe, no-
42 centiſſimæ victoriæ non poſſe. O commemoranda judicia,
præclaramque exiſtimationem noſtri ordinis! cum ſocii po-
puli Romani judicia de pecuniis repetundis fieri nolunt, quæ
a majoribus noſtris ſociorum cauſa comparata ſunt. An
iſte umquam de ſe bonam ſpem habuiſſet, niſi de vobis ma-
lam opinionem animo imbibiſſet? Quo majore etiam, ſi fi-
eri poteſt, apud vos odio eſſe debet, quam eſt apud popu-
lum Romanum, cum in avaritia, ſcelere, perjurio vos ſui ſimi-
les eſſe arbitretur.

15 Cui loco, per deos immortales, judices, conſulite, ac
43 providete. moneo, prædicoque id, quod intelligo, tempus
opportuniſſimum vobis hoc divinitus datum eſſe, ut odio,
invidia, infamia, turpitudine totum ordinem liberetis. Nul-
la in judiciis ſeveritas, nulla religio, nulla denique jam exi-
ſtimantur eſſe judicia. Itaque a populo Romano contemni-
mur, deſpicimur: gravi, diuturnaque jam flagramus infamia.
44 Neque enim ullam aliam ob cauſam populus Romanus tri-
buniciam poteſtatem tanto ſtudio requiſivit: quam cum po-
ſcebat, verbo illam poſcere videbatur, re vera judicia poſce-
bat. Neque hoc Q. Catulum, hominem ſapientiſſimum, at-
que ampliſſimum fugit, qui, Cn. Pompejo, viro fortiſſimo,
& clariſſimo, de tribunicia poteſtate referente, cum eſſet ſen-
tentiam rogatus, hoc initio eſt ſumma cum auctoritate uſus:
Patres conſcriptos judicia male, & flagitioſe tueri: quod ſi in

rebus

Digitized by Google

rebus judicandis populi Romani exiſtimationi ſatisfacere vo- b.
luiſſent, non tantopere homines fuiſſe tribuniciam poteſtatem
deſideraturos. Ipſe denique Cn. Pompejus, cum primum 45
concionem ad urbem conſul deſignatus habuit; ubi (id quod
maxime exſpectari videbatur) oſtendit, ſe tribuniciam pote-
ſtatem reſtituturum, factus eſt in eo ſtrepitus, & grata con-
cionis admurmuratio. Idem in eadem concione cum dixiſ-
ſet, *Populatas, vexatasque eſſe provincias: judicia autem tur-*
pia, & flagitioſa fieri: ei rei ſe providere, ac conſulere velle:
tum vero non ſtrepitu, ſed maximo clamore ſuam populus
Romanus ſignificavit voluntatem. Nunc autem homines in 16
ſpeculis ſunt: obſervant, quemadmodum ſeſe unusquisque 46
veſtrum gerat in retinenda religione, conſervandisque legi-
bus. vident adhuc poſt legem tribuniciam unum ſenatorem
vel tenuiſſimum eſſe damnatum. quod tametſi non repre-
hendunt, tamen magnopere quod laudent, non habent. Nul-
la eſt enim laus, ibi eſſe integrum, ubi nemo eſt, qui aut poſ-
ſit, aut conetur corrumpere. Hoc eſt judicium, in quo vos 47
de reo, populus Romanus de vobis judicabit. in hoc homi-
ne ſtatuetur, poſſitne, ſenatoribus judicantibus, homo nocen-
tiſſimus, pecunioſiſſimusque damnari. Deinde eſt hujus-
modi reus, in quo homine nihil ſit, præter ſumma peccata,
maximamque pecuniam: ut, ſi liberatus ſit, nulla alia ſuſpi-
cio, niſi ea, quæ turpiſſima eſt, reſidere poſſit. non gratia,
non cognatione, non aliis recte factis, non denique aliquo
mediocri vitio tot, tantaque ejus vitia ſublevata eſſe exiſti-
mabuntur. Poſtremo ego cauſam ſic agam, judices: ejus- 48
modi res, ita notas, ita teſtatas, ita magnas, ita manifeſtas pro-
feram, ut nemo a vobis, ut iſtum abſolvatis, per gratiam co-
netur contendere. Habeo autem certam viam, atque ratio-
nem, qua omnes illorum conatus inveſtigare, & conſequi poſ-
ſim. Ita res a me agetur, ut in eorum conſiliis omnibus non p.75
modo aures hominum, ſed etiam oculi populi Romani inter- a.
eſſe videantur. Vos aliquot jam per annos conceptam huic 49
ordini turpitudinem, atque infamiam delere ac tollere p)

p) non eſſe a Cic. manu *ac tollere* putat.

Digitized by Google

dinem pecuniæ plus habuiſſe momenti ad ſuſpicionem criminis, quam ad rationem ſalutis.

Mihi certum eſt non committere, ut in hac cauſa prætor 18
nobis, conſiliumque mutetur. non patiar rem in id tempus 53
adduci r), ut Siculi, quos adhuc ſervi deſignatorum conſulum non moverunt, cum eos novo exemplo univerſos arceſſerent, eos tum lictores conſulum vocent: ut homines miſeri, antea ſocii atque amici populi Romani, nunc ſervi, ac ſupplices, non modo jus ſuum, fortunasque omnes eorum imperio amittant, verum etiam deplorandi juris ſui poteſtatem non habeant. Non ſinam profecto, cauſa a me perora- 54
ta, quadraginta diebus interpoſitis, tum nobis denique reſpondeant, cum accuſatio noſtra in oblivionem diuturnitate adducta ſit: non committam, ut tum res judicetur, cum hæc frequentia totius Italiæ Roma diſceſſerit: quæ convenit uno tempore undique, comitiorum, judiciorum, cenſendique cauſa. Hujus judicii, & laudis fructum, & offenſionis periculum, veſtrum: laborem, ſollicitudinemque, noſtram: ſcientiam quid agatur, memoriamque quid a quoque dictum ſit, omnium puto eſſe oportere. Faciam hoc non novum, ſed 55
ab iis, qui nunc principes noſtræ civitatis ſunt, ante factum, ut teſtibus utar ſtatim. illud a me novum, judices, cognoſcetis, quod ita teſtes conſtituam, ut crimen totum explicem: ubi id interrogando, argumentis, atque oratione firmavero, tum teſtes ad crimen accommodem. ut nihil inter illam u- p.76
ſitatam accuſationem, atque hanc novam interſit, niſi quod in a.
illa tunc, cum omnia dicta ſunt, teſtes dantur: hic in ſingulas res dabuntur: ut illis quoque eadem interrogandi facultas, argumentandi, dicendique ſit. Si quis erit, qui perpetuam orationem, accuſationemque deſideret, altera actione audiet. nunc id, quod facimus (ea ratione facimus, ut malitiæ illorum conſilio noſtro occurramus) neceſſario fieri intelligat. Hæc primæ actionis erit accuſatio. Dicimus, C. Verrem, 56
cum multa libidinoſe, multa crudeliter in cives Romanos,

r) probat ſententiam Gron. Obſ. I. 12 qui legi vult: *duci.*

rum, & alia pleraque ex anteacta vita ſæpe firmantur: ſumitur etiam hinc ſæpe defenſio. omnis enim confirmatio ab attributis perſonæ, & negotio ſumi ſolet. ergo attributa perſonæ maxime in anteacta vita quæri ſolent: negotium, in ipſo crimine. Libros igitur pro qualitate criminum Tullius dividens, anteactis unum dedit, hunc ſcilicet ſolum: crimini ipſi repetundarum quatuor: unum de jure dicendo: alterum de re frumentaria: tertium de ſignis: quartum de ſuppliciis. Ad hanc enim ſimilitudinem poëta Virgilius, Minoëm, judicem apud inferos, tanquam ſi prætor ſit rerum capitalium, quæſitorem *appellat: dat ibi ſortitionem, ubi* urnam *nominat: dat electionem judicum, cum dicit,* conſiliumque vocat: *dat cognitionem facinorum, cum dicit,* vitasque & crimina diſcit. *Ergo hic liber, qui de anteacta vita eſt, ſtatum neceſſe eſt conjecturalem habeat. Capita autem quæ ipſe Tullius fecit, dividendo totam hanc accuſationem, ſunt hæc: primum in quæſturam: deinde in legationem, & vicequæſturam: tertio in præturam urbanam: quarto in præturam Sicilienſem. Nam quum omnes ejus actus quæſturæ nomine, legationis, præturæ urbanæ, Sicilienſiſque, quadripartita librorum diviſione cognoſcantur: anteacta ejus omnia hoc libro comprehenſa ſunt ad eorum fidem quæ poſt dicentur. Procœmia ſane hujus libri in ſimulatione conſtituta ſunt, quaſi veræ accuſationis in Verrem audentem adeſſe, atque defenſum: in exhortatione judicum ad recte judicandum: tum in minis contra adverſarios: & in exhibenda ratione officii ſui, cur ita maluerit accuſare, ut prima actione tantum teſtibus uteretur. Quæ omnia ejuſmodi ſunt, ut non tam nova dicere, quam dicta libri ſuperioris inſtaurare videatur. Poſt hæc omnia, ipſius Ciceronis per honores Verris cum criminibus junctos diviſio per ordinem temporum currit.*

NEMINEM veſtrum ignorare arbitror, judices, hunc I
per hoſce dies ſermonem vulgi, atque hanc opinionem 1
populi Romani fuiſſe, C. Verrem altera actione reſponſurum

non eſſe, neque ad judicium affuturum. Quæ fama non
idcirco ſolum emanarat, quod iſte certe ſtatuerat, ac delibe-
raverat non adeſſe: verum etiam, quod nemo quemquam
tam audacem, tam amentem, tam impudentem fore arbitra-
batur, qui tam nefariis criminibus, tam multis teſtibus evi-
ctus, ora judicum adſpicere, aut os ſuum populo Romano
2 oſtendere auderet. Eſt idem Verres, qui fuit ſemper; ut
ad audendum projectus, ſic paratus ad audiendum. præſto
eſt: reſpondet: defenditur. ne hoc quidem ſibi reliqui facit,
ut in rebus turpiſſimis, cum manifeſto teneatur, ſi reticeat, &
abſit, tamen impudentiæ ſuæ pudentem exitum quæſiſſe vi-
deatur. Patior, judices, & non moleſte fero, me laboris mei,
vos virtutis veſtræ fructum eſſe laturos. Nam ſi iſte id fe-
ciſſet, quod primo ſtatuerat, ut non adeſſet: minus ali-
quanto, quam mihi opus eſſet, cognoſceretur, quid ego in
hac accuſatione comparanda, conſtituendaque elaboraſſem:
veſtra vero laus, tenuis plane, atque obſcura, judices, eſſet.
3 Neque enim hoc a vobis populus Romanus exſpectat, ne-
que eo poteſt eſſe contentus, ſi condemnatus ſit is, qui adeſſe
noluerit; & ſi fortes fueritis in eo, quem nemo ſit auſus de-
fendere. immo vero adſit, reſpondeat: ſummis opibus, ſum-
P.77 mo ſtudio potentiſſimorum hominum defendatur: certet
2. mea diligentia cum illorum omnium cupiditate: veſtra in-
tegritas cum iſtius pecunia: teſtium conſtantia cum illius
patronorum minis, atque potentia. tum demum illa victa
videbuntur, cum in contentionem, certamenque venerint.
4 Abſens ſi iſte eſſet damnatus, non tam ipſe ſibi conſuluiſſe,
2 quam invidiſſe veſtræ laudi videretur. Neque enim ſalus
ulla reipublicæ major hoc tempore reperiri poteſt, quam po-
pulum Romanum intelligere, diligenter rejectis ab accuſato-
re judicibus, ſocios, leges, rempublicam ſenatorio conſilio
maxime poſſe defendi. neque tanta fortunis omnium per-
nicies poteſt accedere, quam opinione populi Romani ra-
tionem veritatis, integritatis, fidei, religionis, ab hoc ordine
5 abjudicari. Itaque mihi videor magnam, & maxime ægram,
& prope depoſitam reipublicæ partem ſuſcepiſſe: neque in

eo

Digitized by Google

eo magis meæ, quam veſtræ laudi, exiſtimationique ſerviſſe.
Acceſſi enim ad invidiam judiciorum levandam, vituperatio-
nemque tollendam: ut, cum hæc res pro voluntate populi
Romani eſſet judicata, aliqua ex parte mea diligentia conſti-
tuta auctoritas judiciorum videretur: poſtremo, ut eſſet hoc
judicatum, ut finis aliquando judiciariæ controverſiæ con-
ſtitueretur. Etenim ſine dubio, judices, in hac cauſa ea res 6
in diſcrimen adducitur. Reus eſt enim nocentiſſimus. qui
ſi condemnatur, deſinent omnes s) dicere, his judiciis pe-
cuniam plurimum poſſe. ſin abſolvitur, deſinemus nos de ju-
diciis transferendis recuſare. tametſi de abſolutione iſtius
neque ipſe jam ſperat, nec populus Romanus metuit. De
impudentia ſingulari, quod adeſt, quod reſpondet, ſunt qui
mirentur: mihi pro cetera ejus audacia, atque amentia, ne
hoc quidem mirandum videtur. multa enim & in deos, & in
homines impie, nefarieque commiſit. quorum ſcelerum pœ- b.
nis agitatur, & a mente, conſilioque deducitur. Agunt 3
eum præcipitem pœnæ civium Romanorum: quos partim 7
ſecuri percuſſit, partim in vinculis necavit, partim imploran-
tes jura libertatis, & civitatis in crucem ſuſtulit. Rapiunt eum
ad ſupplicium dii patrii: quod iſte inventus eſt, qui e com-
plexu parentum abreptos filios ad necem duceret, & paren-
tes pretium pro ſepultura liberum poſceret. Religiones
vero, cæremoniæque omnium ſacrorum, fanorumque viola-
tæ, ſimulacraque deorum, quæ non modo ex ſuis templis ab-
lata ſunt, ſed etiam jacent in tenebris, ab iſto retruſa, atque
abdita, conſiſtere ejus animum ſine furore, atque amentia
non ſinunt. Neque iſte mihi videtur ſe ad damnationem 8
offerre ſolum, neque hoc avaritiæ ſupplicio communi, qui
ſe tot ſceleribus obſtrinxerit, contentus eſſe. ſingularem quan-
dam pœnam iſtius immanis, atque importuna natura deſide-
rat. non id ſolum quæritur, ut, iſto damnato, bona reſtituan-
tur iis, quibus erepta ſunt: ſed & religiones deorum immor-
talium expiandæ, & civium Romanorum cruciatus, multo-
rumque

s) *homines.*

Digitized by Google

rumque innocentium ſanguis, iſtius ſupplicio luendus eſt.
9 Non enim furem, ſed ereptorem: non adulterum, ſed ex-
pugnatorem pudicitiæ: non ſacrilegum, ſed hoſtem ſacro-
rum, religionumque: non ſicarium, ſed crudeliſſimum car-
nificem civium, ſociorumque, in veſtrum judicium adduxi-
mus: ut ego hunc unum, ejuſmodi reum poſt hominum me-
moriam fuiſſe arbitrer, cui damnari expediret.

4 Nam quis hoc non intelligit, iſtum abſolutum, diis, ho-
minibusque invitis, tamen ex manibus populi Romani eripi
nullo modo poſſe? quis hoc non perſpicit, præclare nobis-
p.78 cum actum iri, ſi populus Romanus iſtius unius ſupplicio
a. contentus erit, ac non ſic ſtatuerit, non iſtum majus in ſeſe
ſcelus concepiſſe, cum fana ſpoliarit, cum tot homines inno-
centes necarit, cum cives Romanos morte, cruciatu, cruce
affecerit; cum prædonum duces, accepta pecunia, dimiſerit;
quam eos, ſi qui iſtum tot, tantis, tam nefariis ſceleribus co-
10 opertum, jurati ſententia ſua liberarint? Non eſt, non eſt in
hoc homine cuiquam peccandi locus, judices: non is eſt re-
us, non id tempus, non id conſilium (metuo nequid arro-
gantius apud tales viros videar dicere) ne actor quidem eſt
is, cui reus tam nocens, tam perditus, tam victus, aut occulte
ſurripi, aut impune eripi poſſit. His ego judicibus non pro-
babo, C. Verrem contra leges pecunias cepiſſe? ſuſtinebunt
tales viri, ſe tot ſenatoribus, tot equitibus Romanis, tot civi-
tatibus, tot hominibus honeſtiſſimis ex tam illuſtri provin-
cia, tot populorum, privatorumque litteris non credidiſſe?
11 tantæ populi Romani voluntati reſtitiſſe? Suſtineant. repe-
riemus, ſi iſtum vivum ad aliud judicium perducere poteri-
mus, quibus probemus, iſtum in quæſtura pecuniam publi-
cam, Cn. Carboni conſuli datam, avertiſſe: quibus perſua-
deamus, iſtum alieno nomine a quæſtoribus urbanis, quod
priore actione didiciſtis, pecuniam abſtuliſſe. Erunt qui &
in eo quoque audaciam ejus reprehendant, quod aliquot no-
minibus de capite, quantum commodum fuerit, frumenti
decumani detraxerit. Erunt etiam fortaſſe, judices, qui il-
lum ejus peculatum vel acerrime vindicandum putent, quod
iſte

Digitized by Google

iſte M. Marcelli, & P. Africani monumenta, quæ nomine, il-
lorum; re vera, populi Romani, & erant, & habebantur, ex
fanis religioſiſſimis, ex urbibus ſociorum, atque amicorum
non dubitaverit auferre. Emerſerit ex peculatus etiam ju-
dicio. Meditetur de ducibus hoſtium, quos accepta pecu- 12
nia liberavit: videat, quid de illis reſpondeat, quos in eorum b)
locum ſubditos domi ſuæ reſervavit. quærat non ſolum,
quemadmodum noſtro crimini, verum etiam quo pacto ſuæ
confeſſioni poſſit mederi. meminerit, ſe priore actione, cla-
more populi Romani infeſto, atque inimico excitatum, con-
feſſum eſſe, duces a ſe prædonum ſecuri non eſſe percuſſos:
ſe jam tum eſſe veritum, ne ſibi crimini daretur, eos ab ſe pe-
cunia liberatos. fateatur id, quod negari non poteſt, ſe priva-
tum hominem, prædonum duces vivos, atque incolumes do-
mi ſuæ, poſteaquam Romam redierit, uſque dum per me li-
cuerit, tenuiſſe. hoc, in illo majeſtatis judicio ſi licuiſſe ſibi
oſtenderit, ego oportuiſſe concedam. ex hoc quoque eva-
ſerit: proficiſcar eo, quo me jampridem vocat populus Ro-
manus. De jure enim libertatis, & civitatis ſuum putat eſſe 13
judicium: & recte putat. Confringat iſte ſane vi ſua, conſi-
lia ſenatoria: quæſtiones omnium perrumpat: evolet ex ve-
ſtra ſeveritate. mihi credite, arctioribus apud populum Ro-
manum laqueis tenebitur. credet iis equitibus Romanis po-
pulus Romanus, qui ad vos antea producti teſtes, ipſis in-
ſpectantibus ab iſto civem Romanum, qui cognitores homi-
nes honeſtos daret, ſublatum eſſe in crucem dixerunt. Cre- 14
dent omnes v & xxx tribus homini graviſſimo, atque orna-
tiſſimo M. Annio, qui, ſe præſente, civem Romanum ſecuri
percuſſum eſſe dixit. audietur a populo Romano vir prima-
rius, eques Romanus L. Flavius, qui ſuum familiarem Heren-
nium, negotiatorem ex Africa, cum eum Syracuſis amplius
centum cives Romani cognoſcerent, lacrymanteſque defen-
derent, pro teſtimonio dixit ſecuri eſſe percuſſum. Pro-
babit fidem, & auctoritatem, & religionem ſuam L. Suetius,
homo omnibus ornamentis præditus, qui juratus apud vos
dixit, multos cives Romanos in lautumiis iſtius imperio cru- p.79
deliſſime a.

deliſſime per vim morte eſſe multatos. Hanc ego cauſam
cum agam beneficio populi Romani de loco ſuperiore, non
vereor, ne aut iſtum vis ulla ex populi Romani ſuffragiis
eripere, aut a me ullum munus ædilitatis amplius, aut gratius
populo Romano eſſe poſſit.

6 Quapropter omnes in hoc judicio conentur omnia: ni-
15 hil eſt jam, quod in hac cauſa peccare quiſquam, judices t),
niſi veſtro periculo, poſſit. Mea quidem ratio, cum in præ-
teritis rebus eſt cognita, tum in reliquis explorata, atque pro-
viſa eſt. Ego meum ſtudium in rempublicam jam illo tem-
pore oſtendi, cum longo intervallo veterem conſuetudinem
retuli, & rogatu ſociorum, atque amicorum populi Romani,
meorum autem neceſſariorum, nomen hominis audaciſſimi
detuli. Quod meum factum lectiſſimi viri, atque ornatiſſi-
mi, (quo in numero e vobis complures fuere) ita probarunt,
ut ei, qui iſtius quæſtor fuiſſet, & ab iſto læſus inimicitias ju-
ſtas perſequeretur, non modo deferendi nominis, ſed ne ſub-
ſcribendi quidem, cum id poſtularet, facerent poteſtatem.
16 In Siciliam ſum inquirendi cauſa profectus. quo in negotio
induſtriam meam celeritas reditionis, diligentiam multitudo
litterarum, & teſtium declaravit: pudorem vero, ac religio-
nem, quod, cum veniſſem ſenator ad ſocios populi Romani,
qui in ea provincia quæſtor fuiſſem, ad hoſpites meos, ac ne-
ceſſarios cauſæ communis defenſor deverti potius, quam ad
eos, qui a me auxilium petiviſſent. Nemini meus adven-
tus labori, aut ſumtui neque publice, neque privatim fuit.
Vim in inquirendo tantam habui, quantam mihi lex dabat:
non quantam habere poteram iſtorum ſtudio, quos iſte vexa-
17 rat. Romam ut ex Sicilia redii, cum iſte, atque iſtius ami-
b. ci, homines lauti, & urbani, ſermones hujuſcemodi diſſipaſ-
ſent, quo animos teſtium retardarent, me magna pecunia a
vera accuſatione eſſe deductum, tametſi probabatur nemini,
quod & ex Sicilia teſtes erant ii, qui quæſtorem me in pro-
vincia cognoverant, & hinc homines maxime illuſtres, qui,
ut

t) *judices, quiſquam.*

Digitized by Google

ut ipſi noti ſunt, ſic noſtrum unumquemque optime norunt:
tamen usque eo timui, ne quis de mea fide, atque integritate
dubitaret, donec ad rejiciendos judices venimus. Sciebam 7
in rejiciendis judicibus nonnullos memoria noſtra pactionis
ſuſpicionem non vitaſſe, cum ipſa in accuſatione, eorum in-
duſtria, ac diligentia probaretur. Ita rejeci judices, ut hoc 18
conſtet, poſt hunc ſtatum reipublicæ quo nunc utimur, ſi-
mili ſplendore, & dignitate conſilium nullum fuiſſe. Quam
iſte laudem, communem ait ſibi eſſe mecum: qui cum P.
Galbam judicem rejeciſſet, M. Lucretium retinuit; &, cum
ejus patronus ex eo quæreret, cur ſuos familiariſſimos, Sex.
Pæduceum, Q. Conſidium, Q. Junium rejici paſſus eſſet: re-
ſpondit, quod eos in judicando nimium ſui juris, ſententiæ-
que cognoſceret. Itaque judicibus rejectis, ſperabam jam 19
onus meum vobiſcum eſſe commune. putabam non ſolum
notis, ſed etiam ignotis probatam meam fidem eſſe, & dili-
gentiam. quod me non fefellit. Nam comitiis meis, cum
iſte infinita largitione contra me uteretur, populus Romanus
judicavit, iſtius pecuniam, quæ apud me contra fidem meam
nihil potuiſſet, apud ſe contra honorem meum nihil poſſe
debere. Quo quidem die, primum judices citati in hunc
reum conſediſtis, quis tam inimicus huic ordini fuit, quis
tam novarum rerum, judiciorum, judicumque cupidus, qui
non conſpectu, conſeſſuque veſtro commoveretur? Cum in 20
eo veſtra mihi dignitas fructum diligentiæ referret: id ſum
aſſecutus, ut una hora, qua cœpi dicere, reo audaci, pecu- p.80
nioſo, profuſo, perdito, ſpem judicii corrumpendi præcide- a.
rem: ut primo die teſtium tanto numero citato populus Ro-
manus judicaret, ipſo abſoluto rempublicam ſtare non poſſe:
ut alter dies amicis iſtius, ac defenſoribus non modo ſpem
victoriæ, ſed etiam voluntatem defenſionis auferret: ut ter-
tius dies ſic hominem proſterneret, ut, morbo ſimulato, non,
quid reſponderet, ſed, quemadmodum non reſponderet, de-
liberaret: deinde reliquis diebus, his criminibus, his teſtibus,
& urbanis, & provincialibus ſic obrutus, atque oppreſſus eſt,
ut his ludorum diebus interpoſitis, nemo iſtum comperen-

dinatum,

Digitized by Google

8 dinatum, ſed condemnatum judicaret. Quapropter ego,
21 quod ad me attinet, judices, vici: non enim ſpolia C. Verris, ſed exiſtimationem populi Romani concupivi. Meum fuit cum cauſa accedere ad accuſandum. Quæ cauſa fuit juſtior, quam a tam illuſtri provincia defenſorem conſtitui, & deligi? reipublicæ conſulere? quid jam reipublicæ honeſtius, quam in tanta invidia judiciorum adducere hominem, cujus damnatione totus ordo cum populo Romano & in laude, & in gratia poſſit eſſe? oſtendere ac perſuadere, hominem nocentem adductum eſſe? Quis eſt in populo Romano, qui hoc non ex priore actione abſtulerit, omnium ante damnatorum ſcelera, furta, flagitia, ſi in unum locum conferantur, vix cum
22 hujus parva parte æquari, conferrique poſſe? Vos, quod ad veſtram famam, exiſtimationem, ſalutemque communem pertinet, judices, proſpicite, atque conſulite. Splendor veſter facit, ut peccare ſine ſummo reipublicæ detrimento, ac periculo non poſſitis. Non enim poteſt ſperare populus Romanus eſſe alios in ſenatu, qui recte poſſint judicare, vos ſi non potueritis. Neceſſe eſt, cum de toto ordine deſperarit, aliud
b. genus hominum, atque aliam rationem judiciorum requirat. Hoc ſi vobis ideo levius videtur, quod putatis onus eſſe grave, & incommodum, judicare: intelligere debetis, primum intereſſe, utrum id onus vosmet ipſi rejeceritis: an, quod probare populo Romano fidem veſtram, & religionem non potueritis, eo vobis judicandi poteſtas erepta ſit. deinde etiam illud cogitate, quanto periculo venturi ſimus ad eos judices, quos propter odium veſtri populus Romanus de vo-
23 bis voluerit judicare. Verum vobis dicam id, quod intellexi, judices. homines ſcitote eſſe quosdam, quos tantum odium veſtri ordinis teneat, ut hoc palam jam dictitent, ſe iſtum, quem ſciant eſſe hominem improbiſſimum, hoc uno nomine abſolvi velle, ut ab ſenatu judicia per ignominiam, turpitudinemque auferantur. Hæc me, judices, pluribus verbis, vobiſcum agere coëgit non timor meus de veſtra fide, ſed ſpes illorum nova, quæ cum Verrem a porta ſubito

ad

Digitized by Google

ad judicium retraxiſſet, nonnulli ſuſpicati ſunt non ſine cauſa
illius conſilium tam repente eſſe mutatum.
Nunc, ne novo querimoniæ genere uti poſſit Hortenſius, 9
& ea dicere, opprimi reum, de quo nihil dicat accuſator: 24
nihil eſſe tam periculoſum fortunis innocentium, quam ta-
cere adverſarios: & ne aliter, quam ego velim, meum laudet
ingenium: cum dicat, me, ſi multa dixiſſem, ſublevaturum
fuiſſe eum, quem contra dicerem: quia non dixerim, per-
didiſſe: morem illi geram: utar oratione perpetua: non I
quoniam hoc ſit neceſſe; verum ut experiar, utrum ille fe-
rat moleſtius, me tunc tacuiſſe, an nunc dicere. Hic tu for- 25
taſſe eris diligens, ne quam ego horam de meis legitimis horis
remittam. niſi omni tempore, quod mihi lege conceſſum eſt,
abuſus ero, querere: deum u), atque hominum fidem im-
plorabis: circumveniri C. Verrem, quod accuſator nolit tam- p.81
diu, quamdiu liceat, dicere. Quod mihi lex mea cauſa det, a.
eo mihi non uti non licebit? Nam accuſandi mihi tempus
mea cauſa datum eſt, ut poſſem oratione mea crimina, cau-
ſamque explicare. hoc ſi non utor, non tibi injuriam facio,
ſed de meo jure aliquid, & commodo detraho. Cauſam
enim, inquit, cognoſci oportet. Ea re quidem, quod aliter
condemnari reus, quamvis ſit nocens, non poteſt. Id igitur
tu moleſte tuliſti, a me aliquid factum eſſe, quo minus iſte
condemnari poſſet? Nam cauſa cognita multi poſſunt abſol-
vi: incognita quidem condemnari nemo poteſt. Adimo 26
enim comperendinatum: quod habet lex in ſe moleſtiſſi-
mum, bis ut cauſa dicatur. quod aut mea cauſa potius eſt
conſtitutum, quam tua; aut nihilo tua potius, quam mea.
Nam ſi bis dicere eſt commodum, certe utriusque commu-
ne eſt. Si eum, qui poſterius dixit, opus eſt redargui: ac-
cuſatoris cauſa, ut bis ageretur, conſtitutum eſt. Verum, ut
opinor, Glaucia primus tulit, ut comperendinaretur reus.
antea vel judicari primo poterat, vel amplius pronuntiari.
Utram igitur putas legem molliorem? opinor illam veterem,
qua

u) *protinus deum* &c.

qua vel cito abſolvi, vel tarde condemnari licebat. Ego tibi illam Aciliam legem reſtituo, qua lege multi ſemel accuſati, ſemel dicta cauſa, ſemel auditis teſtibus, condemnati ſunt, nequaquam tam manifeſtis, neque tantis criminibus, quantis tu convinceris. puta te non hac tam atroci, ſed illa lege mitiſſima cauſam dicere. Accuſabo: reſpondebis. teſtibus editis, ita mittam in conſilium, ut, etiamſi lex ampliandi faciat poteſtatem, tamen iſti turpe ſibi exiſtiment, non primo
10 judicare. Verum, ſi cauſam cognoſci opus eſt, parumne
27 cognita eſt? diſſimulamus, Hortenſi, quod ſæpe experti in
b. dicendo u) ſumus. quis nos magnopere attendit umquam, in hoc quidem genere cauſarum, ubi aliquid ereptum, aut ablatum a quopiam dicitur? nonne aut in tabulis, aut in teſtibus omnis exſpectatio judicum eſt? Dixi prima actione, me planum eſſe facturum, C. Verrem H-S quadringenties contra legem abſtuliſſe. Quid? hoc planius egiſſem, ſi ita narraſſem? Dio quidam fuit Haleſinus, qui, cum ejus filio, prætore Sacerdote, hereditas a propinquo permagna veniſſet, nihil habuit neque negotii, neque controverſiæ. Verres, ſimulac tetigit provinciam, ſtatim Meſſanam litteras dedit: Dionem evocavit: calumniatores ex ſinu ſuo appoſuit, qui illam hereditatem Veneri Erycinæ commiſſam eſſe dicerent. hac de
28 re oſtendit ſeipſum cogniturum. Poſſum deinceps totam rem explicare: deinde ad extremum id, quod accidit, dicere: Dionem H-S decies centena millia numeraſſe, ut cauſam certiſſimam obtineret: præterea greges equarum ejus iſtum abigendos curaſſe: argenti, veſtisque ſtragulæ quod fuerit, curaſſe auferendum. Hæc neque cum ego dicerem, neque cum tu negares, magni momenti noſtra eſſet oratio. Quo tempore igitur aures judex erigeret, animumque attenderet? cum Dio ipſe prodiret, cum ceteri, qui tum in Sicilia negotiis Dionis interfuiſſent: cum per eos ipſos dies, per quos cauſam Dio diceret, reperiretur pecunias ſumſiſſe mutuas; nomina ſua exegiſſe, prædia vendidiſſe: cum tabulæ virorum bono-

u) *in dicendo experti.*

Digitized by Google

bonorum proferrentur: cum, qui pecuniam Dioni dederunt,
dicerent ſe jam tum audiſſe, eo nummos ſumi, ut Verri da-
rentur: cum amici, hoſpites, patroni Dionis, homines hone-
ſtiſſimi, hæc eadem ſe audiſſe dicerent. Opinor, cum hæc 29
fierent, tum vos audiretis, ſicut audiſtis: tum cauſa agi x) p. 82
videretur. Sic a me ſunt acta omnia priore actione, ut in a.
criminibus omnibus nullum eſſet, in quo quiſquam veſtrum
perpetuam accuſationem requireret. Nego ego eſſe quid-
quam a teſtibus dictum, quod aut veſtrum cuipiam eſſet ob-
ſcurum, aut cujuſquam oratoris eloquentiam quæreret. Et- II
enim ſic me ipſum egiſſe memoria tenetis, ut in teſtibus in-
terrogandis omnia crimina proponerem, & explicarem: ut,
cum rem totam in medio propoſuiſſem, tum denique teſtem
interrogarem. Itaque non modo vos, quibus eſt judican-
dum, noſtra crimina tenetis: ſed etiam populus Romanus
totam accuſationem, cauſamque cognovit. tametſi ita de meo
facto loquor, quaſi ego illud mea voluntate potius, quam ve-
ſtra injuria adductus fecerim. Interpoſuiſtis accuſatorem, 30
qui, cum ego mihi c & x dies ſolos in Siciliam poſtulaſſem,
c & viii ſibi in Achajam poſtularet. menſes mihi tres cum
eripuiſſetis ad agendum maxime appoſitos, reliquum omne
tempus hujus anni me vobis remiſſurum putaſtis: ut, cum
horis noſtris nos eſſemus uſi, tu, binis ludis interpoſitis, qua-
drageſimo poſt die reſponderes: deinde ita tempus ducere-
tur, ut a M' Glabrione prætore & a magna parte horum ju-
dicum, ad prætorem alium, judicesque alios veniremus. Hæc 31
ſi ego non vidiſſem; ſi me non omnes noti, ignotique monu-
iſſent, id agi, id cogitari, in eo laborari, ut res in illud tempus
rejiceretur, credo, ſi meis horis in accuſando uti voluiſſem,
vererer, ne mihi crimina non ſuppeterent: ne oratio deeſ-
ſet: ne vox, viresque deficerent: ne, quem nemo prima a-
ctione defendere auſus eſſet, eum ego bis accuſare non poſſem.
Ego meum conſilium tum judicibus, tum populo Romano
probavi. Nemo eſt, qui alia ratione iſtorum injuriæ, atque

 impu-

x) Grævio placet lectio Fr. 1. *agi vere videretur.*

b. impudentiæ potuiſſe obſiſti arbitretur. Etenim qua ſtulti-
tia fuiſſem, ſi, quam diem, qui iſtum eripiendum redemerunt,
in cautione viderunt, cum ita caverent, ſi poſt kalendas Jan.
in conſilium iretur: in eam diem ego, cum potuiſſem vitare,
32 incidiſſem? Nunc mihi temporis ejus, quod mihi ad dicen-
dum datur; quoniam in animo eſt cauſam omnem exponere,
12 habenda ratio eſt diligenter. Itaque primum illum actum
iſtius vitæ turpiſſimum, & flagitioſiſſimum prætermittam.
nihil a me de pueritiæ ſuæ flagitiis peccatisque audiet: ni-
hil ex illa impura adoleſcentia ſua: quæ qualis fuerit, aut
meminiſtis, aut ex eo, quem ſui ſimillimum produxit, re-
cognoſcere poteſtis. Omnia præteribo, quæ mihi turpia di-
ctu videbuntur: neque ſolum, quid iſtum audire, verum
etiam, quid me deceat dicere, conſiderabo. Vos, quæſo,
date hoc, & concedite pudori meo, ut aliquam partem de
33 iſtius impudentia reticere poſſim. Omne illud tempus, quod
fuit antequam iſte ad magiſtratus, remque publicam acceſſit,
habeat per me ſolutum, ac liberum. ſileatur de nocturnis e-
jus bacchationibus, ac vigiliis; lenonum, aleatorum, perducto-
rum nulla mentio fiat; damna, dedecora, quæ res patris ejus,
ætas ipſius pertulit, prætereantur: lucretur indicia veteris in-
famiæ; patiatur ejus vita reliqua me hanc tantam jacturam
34 criminum facere. Quæſtor Cn. Papirio conſuli fuiſti abhinc
annos quatuordecim. ex ea die ad hanc diem quæ feciſti, in
judicium voco. Hora nulla vacua a furto, ſcelere, crudeli-
tate, flagitio reperietur. Hi ſunt anni conſumti in quæſtu-
ra, & legatione Aſiatica, & prætura urbana, & prætura Sicilien-
ſi. Quare hæc eadem erit quadripartita diſtributio totius
accuſationis meæ.

13 Quæſtor ex ſenatusconſulto provinciam ſortitus es. ob-
tigit tibi conſularis, ut cum conſule Cn. Carbone eſſes, eam-
p. 83 que provinciam obtineres. Erat tum diſſenſio civium; de
a. qua nihil ſum dicturus quid ſentire debueris: unum hoc
dico, in ejusmodi tempore, ac ſorte, ſtatuere te debuiſſe, u-
trum malles ſentire, atque defendere. Carbo graviter fere-
bat, ſibi quæſtorem obtigiſſe, hominem ſingulari luxuria,
atque

Digitized by Google

atque inertia. verumtamen ornabat eum beneficiis, officiis-
que omnibus. Ne diutius teneam: pecunia attributa, nu-
merata eſt. profectus eſt quæſtor in provinciam. venit in
Galliam exſpectatus ad exercitum conſularem cum pecunia.
ſimulac primum ei occaſio viſa eſt (cognoſcite hominis prin-
cipium magiſtratuum gerendorum, & reipublicæ adminiſtran-
dæ) averſa pecunia publica; quæſtor conſulem, exercitum,
ſortem, provinciamque deſeruit. Video quid egerim: eri- 35
get ſe: ſperat, ſibi auram poſſe aliquam afflari, in hoc cri-
mine, voluntatis, aſſenſionisque y) eorum, quibus Cn. Car-
bonis mortui nomen odio ſit: quibus illam relictionem, pro-
ditionemque conſulis ſui gratam ſperat fore. Quaſi vero
id cupiditate defendendæ nobilitatis, aut ſtudio partium fe-
cerit: ac non apertiſſime conſulem, exercitum, provinciam-
que compilarit, & propter impudentiſſimum furtum aufuge-
rit. Eſt enim obſcurum, & ejuſmodi factum ejus, ut poſſit
aliquis ſuſpicari, C. Verrem, quod ferre novos homines non
potuerit, ad nobilitatem, hoc eſt, ad ſuos tranſiſſe: nihil fe-
ciſſe propter pecuniam. Videamus, rationes quemadmo- 36
dum retulerit. Jam ipſe oſtendet, quamobrem Cn. Carbo-
nem reliquerit: jam ſe ipſe indicabit. Primum brevitatem 14.
cognoſcite. ACCEPI, inquit, VICIES DUCENTA, TRIGINTA-
QUINQUE MILLIA, QUADRINGENTOS XVII NUMMOS. DEDI STI-
PENDIO, FRUMENTO, LEGATIS, PROQUÆSTORIBUS, COHORTI
PRÆTORIÆ, H-S MILLE SEXCENTA TRIGINTAQUINQUE MILLIA b.
QUADRINGENTOS XVII NUMMOS. RELIQUI ARIMINI H-S SEX-
CENTA MILLIA. Hoc eſt rationes referre? hoc modo aut
ego, aut tu, Hortenſi, aut quisquam hominum retulit? quid
hoc eſt? quæ impudentia? quæ audacia? quod exemplum
ex tot hominum rationibus relatis hujusmodi eſt? Illa ta-
men H-S ſexcenta millia, quæ ne falſo quidem potuit, qui-
bus data eſſent, deſcribere, quæ ſe Arimini ſcribit reliquiſſe,
quæ ipſa H-S ſexcenta millia, reliqua facta ſunt, neque Car-
bo attigit, neque Sulla vidit, neque in ærarium relata ſunt.

 Oppi-

y) *diſſenſionisque.*

Digitized by Google

Oppidum ſibi elegit Ariminum, quod tum, cum iſte rationes
referebat, oppreſſum, direptumque erat. non ſuſpicabatur
id, quod nunc ſentiet, ſatis multos ex illa calamitate Arimi-
37 nenſium teſtes nobis in hanc rem reliquos eſſe. Recita de-
nuo. P. LENTULO, L. TRIARIO QUÆSTORIBUS URBANIS, RES
RATIONUM RELATARUM. Recita. Ex s. c. ut hoc pacto
rationem referre liceret, eo Sullanus repente factus eſt, non
ut honos, & dignitas nobilitati reſtitueretur. Quod ſi illinc
inanis profugiſſes, tamen iſta tua fuga nefaria: proditio con-
ſulis tui, ſcelerata judicaretur. Malus civis, improbus con-
ſul, ſeditioſus homo, Cn. Carbo fuit. Fuerit aliis: tibi
quando eſſe cœpit? poſteaquam tibi pecuniam, rem frumen-
tariam, rationes omnes ſuas, exercitumque commiſit. Nam
ſi tibi antea diſplicuiſſet: idem feciſſes, quod anno poſt M.
Piſo. Quæſtor cum L. Scipioni conſuli obtigiſſet; non at-
tigit pecuniam; non ad exercitum profectus eſt. quod de
p.84 republica ſenſit, ita ſenſit, ut nec fidem ſuam, nec morem ma-
a. jorum, nec neceſſitudinem ſortis læderet. Etenim ſi hæc
15 perturbare omnia, & permiſcere volumus: totam vitam pe-
38 riculoſam, invidioſam z), infeſtamque reddemus, ſi nullam
religionem ſors habebit, nullam ſocietatem a) conjunctio
ſecundæ, dubiæque fortunæ, nullam auctoritatem mores, at-
que inſtituta majorum. Omnium eſt communis inimicus,
qui fuit hoſtis ſuorum. Nemo umquam ſapiens proditori
credendum putavit. Ipſe Sulla, cui adventus iſtius gratiſſi-
mus eſſe debuit, ab ſe hominem, atque ab exercitu ſuo re-
movit: Beneventi eſſe juſſit apud eos, quos ſuis partibus
amiciſſimos eſſe intelligebat: ubi iſte ſummæ rei, cauſæque
nocere nihil poſſet. ei poſtea præmia tamen liberaliter tri-
buit: bona quædam proſcriptorum in agro Beneventano
diripienda conceſſit: habuit honorem, ut proditori, non ut
39 amico, fidem. Nunc, quamvis ſint homines, qui mortuum
Cn. Carbonem oderint: tamen hi debent, non, quid illi ac-
cidere

z) *inſidioſam.*
a) probat emendationem J. F. Gronovii *ſanctitatem.*

Digitized by Google

cidere voluerint, ſed quid ipſis in tali re metuendum ſit, cogitare. Commune eſt hoc malum, communis metus, commune periculum. Nullæ ſunt occultiores inſidiæ, quam eæ, quæ latent in ſimulatione officii, aut in aliquo neceſſitudinis nomine. nam eum, qui palam eſt adverſarius, facile cavendo vitare poſſis. hoc vero occultum, inteſtinum, ac domeſticum malum, non modo non exſiſtit: verum etiam opprimit, antequam proſpicere, atque explorare potueris. Ita- 40
ne vero? tu, cum quæſtor ad exercitum miſſus ſis, cuſtos non ſolum pecuniæ, ſed etiam conſulis: particeps omnium rerum, conſiliorumque fueris: habitus ſis in liberum loco, ſicut mos majorum ferebat: repente relinquas? deſeras? ad adverſarios tranſeas? O ſcelus! o portentum in ultimas terras exportandum! Non enim poteſt ea natura, quæ tantum facinus commiſerit, hoc uno ſcelere eſſe contenta. neceſſe eſt ſemper aliquid ejusmodi moliatur: neceſſe eſt in b.
ſimili audacia, perfidiaque verſetur. Itaque idem iſte, quem 41
Cn. Dolabella poſtea C. Malleolo occiſo proquæſtore habuit (haud ſcio, an major etiam hæc neceſſitudo fuerit, quam illa Carbonis: ac plus judicium voluntatis valere, quam ſortis debeat) idem in Cn. Dolabellam, qui in Cn. Carbonem fuit. Nam quæ in ipſum valebant crimina, contulit in illum, cauſamque illius omnem ad inimicos, accuſatoresque detulit: ipſe in eum, cui legatus, cui proquæſtore fuerat, inimiciſſimum, atque improbiſſimum teſtimonium dixit. Ille, miſer cum eſſet; tum proditione iſtius nefaria, tum improbo & falſo ejusdem teſtimonio, tum multo etiam ex maxima parte, iſtius furtorum, ac flagitiorum invidia conflavit. Quid hoc 16
homine faciatis? aut ad quam ſpem tam perfidioſum, tam 42
importunum animal reſervetis? qui in Cn. Carbonem ſortem, in Cn. Dolabellam voluntatem neglexerit, ac violarit, eosque ambos b) non ſolum deſeruerit, ſed etiam prodiderit, atque oppugnarit. Nolite, quæſo, judices, brevitate orationis meæ potius, quam rerum ipſarum magnitudine, crimina

b) *ambo.*

mina ponderare. mihi enim properandum neceſſario eſt,
ut omnia vobis, quæ mihi conſtituta ſunt, poſſim exponere.
43 Quamobrem, quæſtura iſtius demonſtrata, primique magiſtra-
tus & furto, & ſcelere perſpecto, reliqua attendite. in qui-
bus illud tempus Sullanarum proſcriptionum, ac rapinarum
prætermittam: neque ego iſtum ſibi ex communi calamita-
te defenſionem ullam ſinam ſumere. ſuis eum certis, pro-
priiſque criminibus accuſabo. Quamobrem, hoc omni tem-
pore Sullano ex accuſatione circumſcripto, legationem ejus
præclaram cognoſcite.

44 Poſteaquam Cn. Dolabellæ provincia Cilicia conſtituta
p.85 eſt: o dii immortales! quanta iſte cupiditate, quibus allega-
a. tionibus illam ſibi legationem expugnavit? id quod Cn.
Dolabellæ principium maximæ calamitatis fuit. Nam ut
iſte profectus eſt, quacumque iter fecit, ejusmodi fuit, non
ut legatus populi Romani, ſed ut quædam calamitas perva-
17 dere videretur. In Achaja (prætermittam minora omnia, quo-
rum ſimile forſitan alius quoque aliquid aliquando fecerit:
nihil dicam, niſi ſingulare, niſi quod, ſi in alium reum dice-
retur, incredibile videretur) magiſtratum Sicyonium num-
mos popoſcit. Ne ſit hoc crimen in Verrem: fecerunt alii,
cum ille non daret, animadvertit. Improbum, ſed non in-
45 auditum. Genus animadverſionis videte. quæretis, ex quo
genere hominum iſtum judicetis. Ignem ex lignis viridi-
bus, atque humidis in loco anguſto fieri juſſit. ibi hominem
ingenuum, domi nobilem, populi Romani ſocium, atque a-
micum, fumo excruciatum, ſemivivum reliquit. Jam quæ
iſte ſigna, quas tabulas pictas, ex Achaja ſuſtulerit, non di-
cam hoc loco. eſt alius mihi locus ad hanc iſtius cupidita-
tem demonſtrandam ſervatus. Athenis audiſtis ex æde Mi-
nervæ grande auri pondus ablatum. dictum hoc eſt in Cn. Do-
labellæ judicio. dictum? etiam æſtimatum. Hujus conſilii
non modo participem C. Verrem, ſed principem fuiſſe re-
46 perietis. Delum venit. ibi ex fano Apollinis religioſiſſimo
noctu clam ſuſtulit ſigna pulcherrima, atque antiquiſſima:
eaque in onerariam navem ſuam conjicienda curavit. Po-
ſtridie

Digitized by Google

ſtridie cum fanum ſpoliatum viderent ii, qui Delum incolebant, graviter ferebant. eſt enim tanta apud eos ejus fani religio, atque antiquitas, ut in eo loco ipſum Apollinem natum eſſe arbitrentur. verbum tamen facere non audebant, ne forte ea res ad Dolabellam ipſum pertineret. Tum ſubito 18
tempeſtates coortæ ſunt maximæ, judices, ut non modo proficiſci, b.
cum cuperet, Dolabella non poſſet, ſed vix in oppido conſiſteret: ita magni fluctus ejiciebantur. Hic navis illa prædonis iſtius, onuſta ſignis religioſis, expulſa atque ejecta fluctu, frangitur. in littore ſigna illa Apollinis reperiuntur: juſſu Dolabellæ reponuntur: tempeſtas ſedatur: Dolabella Delo proficiſcitur. Non dubito, quin tametſi nullus in te 47
ſenſus humanitatis, nulla ratio umquam fuit religionis, nunc tamen in metu, periculoque tuo, tuorum tibi ſcelerum veniat in mentem. Poteſtne tibi ulla ſpes ſalutis commoda oſtendi, cum recordaris, in deos immortales quam impius, quam ſceleratus, quam nefarius fueris? Apollinemne tu Delium ſpoliare auſus es? illine tu templo, tam antiquo, tam ſancto, tam religioſo manus impias, ac ſacrilegas afferre conatus es? Si in pueritia non his artibus & diſciplinis inſtitutus eras, ut ea, quæ litteris mandata ſunt, diſceres, atque cognoſceres: ne poſtea quidem, cum in ea ipſa loca veniſti, potuiſti accipere id, quod eſt proditum memoriæ, ac litteris?
Latonam ex longo errore, & fuga, gravidam, & jam ad pari- 48
endum vicinam, temporibus exactis, confugiſſe Delum, atque ibi Apollinem, Dianamque peperiſſe: qua ex opinione hominum, illa inſula eorum deorum ſacra putatur: tantaque ejus auctoritas religionis & eſt, & ſemper fuit, ut ne Perſæ quidem, cum bellum toti Græciæ, diis, hominibusque indixiſſent, & mille numero navium claſſem ad Delum appuliſſent, quidquam conarentur aut violare, aut attingere. Hoc tu fanum depopulari, homo improbiſſime, atque amentiſſime, audebas? fuit ulla cupiditas tanta, quæ tantam exſtin- p.86
gueret religionem? &, ſi tum hæc non cogitabas, ne nunc a.
quidem recordaris, nullum eſſe tantum malum, quod non tibi pro ſceleribus tuis jamdiu debeatur? In Aſiam vero poſt- 19

quam venit, quid ego adventus iſtius prandia, cenas, equos,
muneraque commemorem? nihil cum Verre de quotidia-
nis criminibus acturus ſum. Chio per vim ſigna pulcher-
rima dico abſtuliſſe: item Erythris, & Halicarnaſſo. Tene-
do (prætereo pecuniam, quam eripuit) Tenem ipſum, qui
apud Tenedios ſanctiſſimus Deus habetur, qui urbem illam
dicitur condidiſſe: cujus ex nomine Tenedus nominatur:
hunc ipſum, inquam, Tenem, pulcherrime factum, quem
quondam in comitio vidiſtis, abſtulit magno cum gemitu ci-
50 vitatis. Illa vero expugnatio fani antiquiſſimi, & nobiliſſimi
Junonis Samiæ, quam luctuoſa Samiis fuit? quam acerba toti
Aſiæ? quam clara apud omnes? quam nemini veſtrum in-
audita? de qua expugnatione cum legati ad C. Neronem in
Aſiam Samo veniſſent; reſponſum tulerunt, ejuſmodi que-
rimonias, quæ ad legatum populi Romani pertinerent, non
ad prætorem, ſed Romam deferri oportere. Quas iſte ta-
bulas illinc, quæ ſigna ſuſtulit? quæ cognovi egomet apud
iſtum in ædibus nuper, cum obſignandi gratia veniſſem.
51 Quæ ſigna nunc, Verres, ubi ſunt? illa quæro, quæ apud te
nuper ad omnes columnas, omnibus etiam intercolumniis,
in ſilva denique diſpoſita ſub divo vidimus. Cur ea, quam-
diu alium prætorem cum iis judicibus, quos in horum locum
ſubſortitus eras, de te in conſilium iturum putaſti, tamdiu do-
mi fuerunt? poſteaquam noſtris teſtibus nos, quam horis tu-
is, uti malle vidiſti; nullum ſignum domi reliquiſti, præter
duo, quæ in mediis ædibus ſunt: quæ ipſa Samo ſublata ſunt?
non putaſti me tuis familiariſſimis in hanc rem teſtimonia
denuntiaturum, qui tuæ domi ſæpe fuiſſent: ex quibus quæ-
rerem ſigna ſcirentne fuiſſe, quæ non eſſent? Quid tum hos
52 de te judicaturos arbitratus es, cum viderent, te jam non
contra accuſatorem tuum, ſed contra quæſtorem, ſectorem-
que pugnare? Qua de re Charidemum Chium teſtimonium
priore actione dicere audiſtis: ſeſe, cum eſſet trierarchus, &
Verrem ex Aſia decedentem proſequeretur, juſſu Dolabel-
læ fuiſſe una cum iſto Sami: ſeſeque tum ſcire ſpoliatum
eſſe fanum Junonis, & oppidum Samum: poſteaque ſe cau-
ſam

ſam apud Chios, cives ſuos, Samiis accuſantibus, publice di-
xiſſe: eoque ſe eſſe abſolutum, quod planum feciſſet, ea,
quæ legati Samiorum dicerent, ad Verrem, non ad ſe, perti-
nere. Aſpendum, vetus oppidum, & nobile in Pamphilia 53
ſcitis eſſe, pleniſſimum ſignorum optimorum. non dicam
illinc hoc ſignum ablatum eſſe, & illud: hoc dico, nullum
te Aſpendi ſignum, Verres, reliquiſſe: omnia ex fanis, ex
locis publicis, palam, ſpectantibus omnibus, ploſtris evecta,
aſportataque eſſe. Atque etiam illum Aſpendium cithari-
ſtam, de quo ſæpe audiſtis id, quod eſt Græcis hominibus in
proverbio, quem omnia intus canere dicebant, ſuſtulit, & in
intimis ſuis ædibus poſuit: ut etiam illum ipſum artificio ſuo
ſuperaſſe videatur. Pergæ fanum antiquiſſimum, & ſanctiſ- 54
ſimum Dianæ ſcimus eſſe. id quoque a te nudatum, ac ſpo-
liatum eſſe; ex ipſa Diana, quod habebat auri, detractum,
atque ablatum eſſe dico. Quæ, malum, eſt iſta tanta audacia,
atque amentia? quas enim ſociorum, atque amicorum urbes
adiſti legationis jure, & nomine; ſi in eas vi cum exercitu,
imperioque invaſiſſes, tamen, opinor, quæ ſigna, atque or-
namenta ex his urbibus ſuſtuliſſes, hæc non in tuam domum,
neque in ſuburbana amicorum, ſed Romam in publicum de- p.87
portaſſes. Quid ego de M. Marcello loquar, qui Syracuſas, a.
urbem ornatiſſimam, cepit? quid de L. Scipione, qui bellum 21
in Aſia geſſit, Antiochumque, regem potentiſſimum, vicit? 55
quid de Flaminino, qui regem Philippum, & Macedoniam
ſubegit? quid de L. Paullo, qui regem Perſen vi ac virtute
ſuperavit? quid de L. Mummio, qui urbem pulcherrimam,
atque ornatiſſimam, Corinthum, pleniſſimam rerum omni-
um, ſuſtulit, urbesque Achajæ, Bœotiæque multas ſub impe-
rium populi Romani ditionemque ſubjunxit? quorum domus
cum honore, & virtute florerent, ſignis, & tabulis pictis erant
vacuæ. At vero urbem totam, templa deorum, omnesque
Italiæ partes, illorum donis, ac monumentis exornatas vide-
mus. Vereor, ne hæc forte cuiquam nimis antiqua, & jam 56
obſoleta videantur. ita enim tum æquabiliter omnes erant
hujusmodi, ut hæc laus eximiæ virtutis, & innocentiæ, non

ſolum

Digitized by Google

ſolum hominum, verum etiam temporum illorum eſſe vi-
deatur. P. Servilius, vir clariſſimus, maximis rebus geſtis,
adeſt: de te ſententiam laturus eſt: Olympum vi, copiis,
conſilio, virtute cepit, urbem antiquam, & omnibus rebus
auctam, & ornatam. recens exemplum fortiſſimi viri profe-
ro. nam poſtea Servilius imperator populi Romani Olym-
pum, urbem hoſtium, cepit, quam tu in iisdem locis legatus
quæſtorius oppida pacata ſociorum, atque amicorum diripi-
57 enda, ac vexanda curaſti. Tu, quæ ex fanis religioſiſſimis
per ſcelus, & latrocinium abſtuliſti, ea nos videre, niſi in tuis,
amicorumque tuorum tectis, non poſſumus: P. Servilius, quæ
ſigna atque ornamenta ex urbe hoſtium, vi, & virtute ca-
b. pta, belli lege, atque imperatorio jure ſuſtulit, ea populo Ro-
mano apportavit, per triumphum vexit, in tabulas publicas
ad ærarium perſcribenda curavit. Cognoſcite ex litteris
publicis hominis ampliſſimi diligentiam. Recita. RATIO-
NES RELATÆ P. SERVILII. Non ſolum numerum ſi-
gnorum, ſed etiam uniuscujusque magnitudinem, figuram,
ſtatum, litteris definiri vides. Certe major eſt virtutis, vi-
ctoriæque jucunditas, quam iſta voluptas, quæ percipitur ex
libidine, & cupiditate. multo diligentius habere dico Ser-
vilium prædam populi Romani, quam te tua furta notata at-
22 que deſcripta. Dices, tua quoque ſigna, & tabulas pictas or-
58 namento urbi, foroque populi Romani fuiſſe. Memini:
vidi ſimul cum populo Romano forum, comitiumque ador-
natum ad ſpeciem magnifico ornatu; ad ſenſum, cogitatio-
nemque acerbo, & lugubri. vidi collucere omnia furtis tuis,
præda provinciarum, ſpoliis ſociorum, atque amicorum. Quo
quidem tempore, judices, iſte ſpem maximam reliquorum
quoque peccatorum nactus eſt. Vidit enim eos, qui judi-
ciorum dominos ſe dici volebant, harum cupiditatum eſſe
59 ſervos. Socii vero, nationesque exteræ, ſpem omnium tum
primum abjecere rerum, ac fortunarum ſuarum: propterea
quod caſu legati ex Aſia, atque Achaja plurimi Romæ tunc
fuerunt, qui deorum ſimulacra ex ſuis fanis ſublata, in foro
venerabantur. itemque cetera ſigna, & ornamenta cum co-
gnoſce-

Digitized by Google

gnoſcerent, alia alio in loco lacrymantes intuebantur. quo-
rum omnium hunc ſermonem tum eſſe audiebamus: *Nihil*
eſſe, quod quiſquam dubitaret de exitio ſociorum, atque ami-
corum: cum quidem viderent in foro populi Romani, quo in
loco antea, qui ſociis injurias fecerant, accuſari, & condemna- p.38
ri ſolebant, ibi eſſe palam poſita ea, quæ ab ſociis per ſcelus a.
ablata, ereptaque eſſent. Hic ego non arbitror illum nega- 60
turum, ſigna ſeſe plurima, tabulas pictas innumerabiles ha-
bere: ſed, ut opinor, ſolet hæc, quæ rapuit & furatus eſt, non-
numquam dicere ſe emiſſe: quoniam quidem in Achajam,
Aſiam, Pamphiliam, ſumtu publico, & legationis nomine, mer-
cator ſignorum tabularumque pictarum miſſus eſt. Habeo 23
& iſtius, & patris ejus accepti tabulas omnes: quas diligen-
tiſſime legi, atque digeſſi: patris, quoad vixit: tuas, quoad
ais te confeciſſe. nam in iſto, judices, hoc novum reperie-
tis. Audimus, aliquem tabulas numquam confeciſſe: quæ
eſt opinio hominum de Antonio, falſa. nam fecit diligentiſ-
ſime. verum ſit hoc genus aliquod, minime probandum.
Audimus, alium non ab initio feciſſe, ſed ex tempore aliquo
confeciſſe? eſt aliqua etiam hujuſce rei ratio. Hoc vero
novum, & ridiculum eſt, quod hic nobis reſpondit, cum ab
eo tabulas poſtularemus: usque ad M. Terentium, & C. Caſ-
ſium conſules confeciſſe; poſtea deſtitiſſe. Alio loco, hoc 61
cujusmodi ſit, conſiderabimus. nunc nihil ad me attinet. ho-
rum enim temporum, in quibus nunc verſor, habeo tabulas
& tuas, & patris. Plurima ſigna pulcherrima, plurimas tabu-
las optimas deportaſſe te, negare non potes: atque utinam
neges! unum oſtende in tabulis aut tuis, aut patris tui em-
ptum eſſe: viciſti. ne hæc quidem duo ſigna pulcherrima,
quæ nunc ad impluvium tuum ſtant, quæ multos annos ad
valvas Junonis Samiæ ſteterunt, habes quomodo emeris; hæc,
inquam, duo, quæ in ædibus tuis ſola jam ſunt, quæ ſectorem
exſpectant, relicta, ac deſtituta a ceteris ſignis. At, credo, 24
in hiſce ſolis rebus indomitas cupiditates, atque effrenatas 62
habebat: ceteræ libidines ejus, ratione aliqua, aut modo con- b.
tinebantur. Quam multis iſtum ingenuis, quam multis ma-

tribus

Digitized by Google

tribus familias, in illa tætra, atque impura legatione vim attuliſſe exiſtimatis? ecquo in oppido pedem poſuit, ubi non plura ſtuprorum, flagitiorumque ſuorum, quam adventus ſui veſtigia reliquerit? Sed ego omnia, quæ negari poterunt, prætermittam: etiam hæc, quæ certiſſima ſunt, & clariſſima, relinquam: unum aliquod de nefariis iſtius factis eligam: quo facilius ad Siciliam poſſim aliquando, quæ mihi hoc
63 oneris, negotiique impoſuit, pervenire. Oppidum eſt in Helleſponto Lampſacum, judices, in primis Aſiæ provinciæ clarum, & nobile: homines autem ipſi Lampſaceni tum ſumme in omnes cives Romanos officioſi, tum præterea maxime ſedati, & quieti, prope præter ceteros ad ſummum Græcorum otium potius, quam ad ullam vim, aut tumultum accommodati. Accidit, cum iſte a Cn. Dolabella efflagitaſſet, ut ſe ad regem Nicomedem, regemque Sadalam mitteret, cumque iter hoc ſibi magis ad quæſtum ſuum, quam ad reipublicæ tempus accommodatum depopoſciſſet: ut illo itinere veniret Lampſacum, cum magna calamitate, & prope pernicie civitatis. deducitur iſte ad Janitorem quendam hoſpitem: comitesque ejus item apud ceteros hoſpites collocantur. Ut mos erat iſtius, atque ut eum ſuæ libidines flagitioſæ facere admonuerant, ſtatim negotium dat illis ſuis comitibus, nequiſſimis, turpiſſimisque hominibus, uti videant, & inveſtigent, ecqua virgo ſit, aut mulier digna, quamobrem iſte Lam-
25 pſaci diutius commoraretur. Erat comes ejus Rubrius qui-
64 dam, homo factus ad iſtius libidines: qui miro artificio, quocumque venerat, hæc inveſtigare omnia ſolebat. is ad eum rem iſtam defert; Philodamum eſſe quendam genere, hono-
p. 89 re, copiis, exiſtimatione facile principem Lampſacenorum:
a. ejus eſſe filiam, quæ cum patre habitaret, propterea quod virum non haberet, mulierem eximia pulchritudine; ſed eam ſumma integritate, pudicitiaque exiſtimari. homo, ut hæc audivit, ſic exarſit ad id, quod non modo ipſe numquam viderat, ſed ne audierat quidem ab eo, qui ipſe vidiſſet, ut ſtatim ad Philodamum migrare ſe diceret velle. Hoſpes Janitor, qui nihil ſuſpicaretur, veritus, ne quid in ipſo

ſe

ſe c) offenderit; hominem ſumma vi retinere cœpit. iſte, qui hoſpitis relinquendi cauſam reperire non poſſet, alia ſibi ratione viam munire ad ſtuprum cœpit: Rubrium, delicias ſuas, in omnibus ejuſmodi rebus adjutorem ſuum, & conſcium, parum laute deverſari dicit: ad Philodamum deduci jubet. Quod ubi eſt Philodamo nunciatum, tametſi erat 65
ignarus, quantum ſibi, ac liberis ſuis jam tum mali conſtitueretur, tamen ad iſtum venit; oſtendit, munus illud ſuum non eſſe: ſe, cum ſuæ partes eſſent hoſpitum recipiendorum, tum ipſos tamen prætores, & conſules, non legatorum aſſeclas, recipere ſolere. Iſte, qui una cupiditate raperetur, totum illius poſtulatum, cauſamque neglexit: per vim ad eum, qui recipere non debebat, Rubrium deduci imperavit. Hic Phi- 26
lodamus, poſteaquam jus ſuum obtinere non potuit; ut humanitatem, conſuetudinemque ſuam retineret, laborabat. homo, qui ſemper hoſpitaliſſimus, amiciſſimusque noſtrorum hominum exiſtimatus eſſet, noluit videri ipſum illum Rubrium invitus in domum ſuam recepiſſe: magnifice, & ornate, ut erat in primis inter ſuos copioſus, convivium comparat: rogat Rubrium, ut, quos ei commodum ſit, invitet: locum ſibi ſoli, ſi videatur, relinquat. etiam filium ſuum, lectiſſimum adoleſcentem, foras ad propinquum ſuum quen- b.
dam mittit ad cenam. Rubrius iſtius comites invitat: eos 66
omnes Verres certiores facit, quid opus eſſet. mature veniunt: diſcumbitur. fit ſermo inter eos, & invitatio, ut Græco more biberetur. hortatur hoſpes: poſcunt majoribus poculis: celebratur omnium ſermone, lætitiaque convivium. Poſteaquam ſatis calere res Rubrio viſa eſt; Quæſo, inquit, Philodame, cur ad nos filiam tuam non intro vocari jubes? Homo, qui & ſumma gravitate, & jam id ætatis, & parens eſſet, obſtupuit hominis improbi dicto. Inſtare Rubrius. Tum ille, ut aliquid reſponderet, negavit moris eſſe Græcorum, ut in convivio virorum accumberent mulieres. Hic tum alius ex alia parte: Enimvero ferendum hoc non eſt: Vocetur

c) *ſe* ejiciendum ſtatuit Grævius.

Digitized by Google

cetur mulier, & ſimul ſervis ſuis Rubrius, ut januam claude-
67 rent, & ipſi ad fores aſſiſterent, imperat. Quod ubi ille in-
tellexit id agi, atque id parari, ut filiæ ſuæ vis afferretur: ſer-
vos ſuos ad ſe vocat: his imperat, ut ſe ipſum negligant: fi-
liam defendant: excurrat aliquis, qui hoc tantum domeſtici
mali filio ſuo nunciet. Clamor interea fit tota domo, pu-
gna inter ſervos Rubrii, atque hoſpitis. Jactatur domi ſuæ
vir primus, & homo honeſtiſſimus. pro ſe quisque manus
affert: aqua denique ferventi a Rubrio ipſo Philodamus
perfunditur. Hæc ubi filio nuntiata ſunt: ſtatim exani-
matus ad ædes contendit, ut & vitæ patris, & pudicitiæ ſoro-
ris ſuccurreret. Omnes eodem animo Lampſaceni, ſimul ut
hoc audiverunt, quod eos tum Philodami dignitas, tum in-
juriæ magnitudo movebat, ad ædes noctu convenerunt. Hic
lictor iſtius Cornelius, qui cum ejus ſervis erat a Rubrio, qua-
ſi in præſidio, ad auferendam mulierem collocatus, occidi-
p.90 tur, ſervi nonnulli vulnerantur. ipſe Rubrius in turba ſaucia-
a. tur. Iſte, qui ſua cupiditate tantos tumultus concitatos
27 videret, cupere aliqua evolare, ſi poſſet. Poſtridie mane
68 homines in concionem veniunt. quærunt, quid optimum
factu ſit. pro ſe quisque, ut in quoque erat auctoritatis plu-
rimum, ad populum loquebatur. inventus eſt nemo, cujus
non hæc & ſententia eſſet, & oratio: *Non eſſe metuendum,
ſi iſtius nefarium ſcelus Lampſaceni ulti vi, manuque eſſent,
ne ſenatus, populusque Romanus in eam civitatem animadver-
tendum putaret. Quod ſi hoc jure legati populi Romani in
ſocios, nationesque exteras uterentur, ut pudicitiam liberorum
ſervare ab eorum libidine tutam non liceret; quidvis eſſe
perpeti ſatius* d), *quam in tanta vi, atque acerbitate verſari.*
69 Hæc cum omnes ſentirent, & cum in eam rationem pro ſuo
quisque ſenſu, ac dolore loqueretur; omnes ad eam domum,
in qua iſte deverſabatur, profecti ſunt: cædere januam ſa-
xis, inſtare ferro, ligna, & ſarmenta circumdare, ignemque
ſubjicere cœperunt. Tum cives Romani, qui Lampſaci ne-
gotia-

d) *perpeti ſatius eſſe.*

Digitized by Google

gotiabantur, concurrunt: orant Lampſacenos, ut gravius apud eos nomen legationis, quam injuria legati putaretur: ſeſe intelligere hominem illum eſſe impurum, ac nefarium: ſed, quoniam nec perfeciſſet, quod conatus eſſet, neque futurus eſſet Lampſaci poſtea; levius eorum peccatum fore, ſi homini ſcelerato peperciſſent, quam ſi legato non peperciſſent. Sic iſte, multo ſceleratior, & nequior, quam ille Ha- 70
drianus; aliquanto etiam felicior fuit. ille, quod ejus avaritiam cives Romani ferre non potuerant, Uticæ domi ſuæ vivus exuſtus eſt: idque ita illi merito accidiſſe exiſtimatum eſt, ut lætarentur omnes, neque ulla animadverſio conſtitueretur: hic ſociorum ambuſtus incendio, tamen ex illa flamma, periculoque evolavit; neque adhuc cauſam ullam excogitare potuit, quamobrem commiſerit, aut quid evenerit, b.
ut in tantum periculum veniret. Non enim poteſt dicere, Cum ſeditionem ſedare vellem, cum frumentum imperarem, cum ſtipendium cogerem, cum aliquid denique reipublicæ cauſa gererem: quod acrius imperavi, quod animadverti, quod minatus ſum. Quæ ſi diceret: tamen ignoſci non oporteret, ſi nimis atrociter imperando ſociis, in tantum adductus periculum videretur. Nunc cum ipſe cauſam illius 28
tumultus neque veram dicere, neque falſam confingere au- 71
deat: homo autem ordinis ſui frugaliſſimus, qui tum accenſus C. Neroni fuit, P. Tettius, hæc eadem ſe Lampſaci cognoſſe dixerit: vir omnibus rebus ornatiſſimus C. Varro, qui tum in Aſia tribunus militum fuit, hæc eadem ipſa ſe ex Philodamo audiſſe dicat: poteſtis dubitare, quin iſtum fortuna non tam ex illo periculo eripere voluerit, quam ad veſtrum judicium reſervare? Niſi vero illud dicet, quod & in teſtimonio Tettii, priore actione interpellavit Hortenſius: quo tempore quidem ſigni ſatis dedit, ſi quid eſſet, quod poſſet dicere, ſe tacere non poſſe; ut, quamdiu in ceteris rebus tacuerit, ſcire omnes poſſemus, nihil habuiſſe quod diceret. hoc tum dixit, Philodamum, & ejus filium, a C. Nerone eſſe damnatos. De quo ne multa diſſeram, tantum di- 72
co, ſecutum id eſſe Neronem, & ejus conſilium, quod Corne-

Digitized by Google

lium lictorem occiſum eſſe conſtaret: putaſſe non oportere
eſſe cuiquam, ne in ulciſcenda quidem injuria, hominis oc-
cidendi poteſtatem. In quo video, Neronis judicio non
te abſolutum eſſe improbitatis: ſed illos damnatos eſſe cæ-
dis. verum iſta damnatio tamen cujusmodi fuit? Audite,
quæſo, judices, & aliquando miſeremini ſociorum, & oſtendite,
29 aliquid his in veſtra fide præſidii eſſe oportere. Quod to-
P.91 ti Aſiæ jure occiſus videbatur iſtius ille verbo lictor, re vera
a. miniſter improbiſſimæ cupiditatis: pertimuit iſte, ne Philo-
damus Neronis judicio liberaretur. rogat, & orat Dolabel-
lam, ut de ſua provincia decedat: ad Neronem proficiſca-
tur: ſe demonſtrat incolumem eſſe non poſſe, ſi Philodamo
73 vivere, atque aliquando Romam venire licuiſſet. Commo-
tus eſt Dolabella. fecit id, quod multi reprehenderunt, ut
exercitum, provinciam, bellum relinqueret, & in Aſiam, ho-
minis nequiſſimi cauſa, in alienam provinciam proficiſceretur.
Poſteaquam ad Neronem venit: contendit ab eo, ut Philo-
dami cauſam cognoſceret. Venerat ipſe, qui eſſet in conſi-
lio, & primus ſententiam diceret. adduxerat etiam præfectos,
& tribunos militares ſuos, quos Nero omnes in conſilium vo-
cavit. erat in conſilio etiam æquiſſimus judex ipſe Verres.
erant nonnulli togati creditores Græcorum, quibus ad exi-
gendas pecunias improbiſſimi cujusque legati plurimum
74 prodeſt gratia. Ille miſer defenſorem reperire neminem
poterat. quis enim eſſet aut togatus, qui Dolabellæ gratia;
aut Græcus, qui ejusdem vi, & imperio non moveretur?
Accuſator autem opponitur civis Romanus de creditoribus
Lampſacenorum: qui ſi dixiſſet quod iſte juſſiſſet, per ejuſ-
dem iſtius lictores a populo pecuniam poſſet exigere. Cum
hæc omnia tanta contentione, tantis copiis agerentur: cum
illum miſerum multi accuſarent, nemo defenderet: cumque
Dolabella cum ſuis præfectis pugnaret in conſilio: Verres
fortunas agi ſuas diceret: idem teſtimonium diceret: idem
eſſet in conſilio: idem accuſatorem paraſſet: hæc cum omnia
fierent, & cum hominem conſtaret occiſum: tamen tanta
vis iſtius injuriæ, tanta in iſto improbitas putabatur, ut de
Philo-

Digitized by Google

Philodamo amplius pronuntiaretur. Quid ego nunc in alte- 30
ram actionem Cn. Dolabellæ ſpiritus, quid hujus lacrymas, & 75
concurſiones proferam? quid C. Neronis, viri optimi, atque b.
innocentiſſimi, nonnullis in rebus, animum nimis timidum, atque demiſſum? qui in illa re quid facere potuerit, non habebat, niſi forte, id quod omnes tum deſiderabant, ut ageret eam rem ſine Verre, & Dolabella. quidquid eſſet ſine his actum, omnes probarent. tum vero quod pronuntiatum eſt, non per Neronem judicatum, ſed per Dolabellam ereptum exiſtimabatur. condemnatur enim perpaucis ſententiis Philodamus, & ejus filius. Adeſt, inſtat, urget Dolabella, ut quamprimum ſecuri feriantur, quo quam minime multi ex illis de iſtius nefario ſcelere audire poſſent. Conſtituitur 76
in foro Laodiceæ ſpectaculum acerbum, & miſerum, & grave toti Aſiæ provinciæ; grandis natu parens, adductus ad ſupplicium; ex altera parte filius: ille, quod pudicitiam liberorum; hic, quod vitam patris, famamque ſororis defenderat. Flebat uterque, non de ſuo ſupplicio, ſed pater de filii morte, de patris, filius. Quid lacrymarum ipſum Neronem putatis profudiſſe? quem fletum totius Aſiæ fuiſſe? quem luctum, & gemitum Lampſacenorum? ſecuri eſſe percuſſos homines innocentes, nobiles, ſocios populi Romani atque amicos, propter hominis flagitioſiſſimi ſingularem nequitiam, atque improbiſſimam cupiditatem? Jam jam, Dolabella, 77.
neque tui e), neque tuorum liberum, quos tu miſeros in egeſtate, atque in ſolitudine reliquiſti, miſereri poteſt. Verreſne tibi tanti fuit, ut ejus libidinem, hominum innocentium ſanguine lui velles? Idcircone exercitum, atque hoſtem relinquebas, ut tua vi, & crudelitate, iſtius hominis improbiſſimi pericula ſublevares? Quod enim eum tibi quæſtoris in locum conſtitueras, idcirco tibi amicum in perpetuum fore putaſti? Neſciebas, ab eo Cn. Carbonem conſulem, cujus re p. 92
vera quæſtor fuit, non modo relictum, ſed etiam ſpoliatum a.
auxiliis, pecunia nefarie oppugnatum, & proditum? Ex-

e) *neque me tui.*

pertus igitur es iſtius perfidiam tum, cum ſe ad inimicos tuos contulit: cum in te homo ipſe nocens acerrimum teſtimonium dixit: cum rationes ad ærarium, niſi damnato te, referre
31 noluit. Tantæne tuæ, Verres, libidines erunt, ut eas capere, ac
78 ſuſtinere non provinciæ populi Romani, non nationes exteræ poſſint? Tune, quod videris, quod audieris, quod concupieris, quod cogitaris, niſi id ad nutum tuum præſto fuerit, niſi libidini tuæ, cupiditatique paruerit, immittentur homines? expugnabuntur domus? civitates non modo pacatæ, verum etiam ſociorum, atque amicorum, ad vim, atque ad arma confugient, ut ab ſe, atque ab liberis ſuis legati populi Romani ſcelus, ac libidinem propulſare poſſint? Nam quæro abs te, circumſeſſusne ſis Lampſaci: cœperitne domum, in qua deverſabare, illa multitudo incendere: voluerintne legatum populi Romani comburere vivum Lampſaceni. negare non potes. habeo enim teſtimonium tuum, quod apud
79 Neronem dixiſti: habeo quas ad eundem litteras miſiſti. Recita hunc ipſum locum de teſtimonio. TESTIMONIUM C. VERRIS IN ARTEMIDORUM. [Recita ex Verris litteris ad Neronem. EX LITTERIS C. VERRIS AD C. NERONEM.] NON MULTO POST IN DOMUM. Bellumne populo Romano Lampſaceni cives facere conabantur? deficere ab imperio, ac nomine noſtro volebant f)? Video enim, & ex iis, quæ legi & audivi, intelligo: in qua civitate non modo legatus populi Romani circumſeſſus, non modo igni, ferro, manu, copiis oppugnatus, ſed aliqua ex parte violatus ſit: niſi publice
b. ſatisfactum ſit, ei civitati bellum indici, atque inferri ſolere.
80 Quæ fuit igitur cauſa, cur cuncta civitas Lampſacenorum de concione, quemadmodum tute ſcribis, domum tuam concurreret g)? Tu enim neque in litteris, quas Neroni mittis, neque in teſtimonio, cauſam tanti tumultus oſtendis ullam: obſeſſum te dicis: ignem allatum, ſarmenta circumdata, lictorem tuum occiſum eſſe dicis: prodeundi tibi in publicum

f) *Lampſacena civitas - conabatur - volebat.*
g) *concurrerent.*

Digitized by Google

cum poteſtatem factam negas: cauſam hujus tanti terroris
occultas. Nam ſi quam Rubrius injuriam ſuo nomine, ac
non impulſu tuo, & tua cupiditate feciſſet; de tui comitis
injuria queſtum ad te potius, quam te oppugnatum venirent.
Cum igitur, quæ cauſa illius tumultus fuerit, teſtes a nobis
producti dixerint, ipſe celarit: nonne cauſam hanc, quam nos
propoſuimus, tum illorum teſtimonia, tum iſtius taciturni-
tas perpetua confirmat? Huic homini parcetis igitur, judi- 32
ces, cujus tanta peccata ſunt, ut ii, quibus injurias fecerit, 81
neque legitimum tempus exſpectare ad ulciſcendum, neque
vim tantam doloris in poſterum differre potuerint? Cir-
cumſeſſus es. a quibus? a Lampſacenis, barbaris hominibus,
credo, aut iis, qui populi Romani nomen contemnerent. Im-
mo vero ab hominibus & natura, & conſuetudine, & diſciplina
leniſſimis: porro autem populi Romani conditione ſociis,
fortuna ſervis, voluntate ſupplicibus: ut perſpicuum ſit
omnibus, niſi tanta acerbitas injuriæ, tanta vis ſceleris fuiſ-
ſet, ut Lampſaceni moriendum ſibi potius, quam perpetien-
dum putarent; numquam illos in eum locum progreſſuros
fuiſſe, ut vehementius odio libidinis tuæ, quam metu lega-
tionis moverentur. Nolite, per deos immortales, cogere ſo- 82
cios, atque exteras nationes hoc uti perfugio: quo, niſi vos
vindicatis, utentur neceſſario. Lampſacenos in iſtum num- p.93
quam ulla res mitigaſſet, niſi eum pœnas Romæ daturum a.
credidiſſent. Et ſi talem acceperant injuriam, quam nulla
lege ſatis digne perſequi poterant: tamen incommoda ſua
veſtris committere legibus, & judiciis, quam dolori ſuo per-
mittere maluerunt. Tu mihi, cum circumſeſſus a tam il-
luſtri civitate ſis propter tuum ſcelus, atque flagitium: cum
coëgeris homines miſeros, & calamitoſos, quaſi deſperatis no-
ſtris legibus & judiciis, ad vim, ad manus, ad arma confugere:
cum te in oppidis & civitatibus amicorum non legatum po-
puli Romani, ſed tyrannum libidinoſum, crudelemque præ-
bueris: cum apud exteras nationes, imperii, nominisque no-
ſtri famam tuis probris, flagitiisque violaris: cum te ex fer-
ro amicorum populi Romani eripueris, atque e flamma ſo-

Digitized by Google

ciorum evolaris: hic tibi perfugium ſperas futurum? Er-
ras. ut huc incideres, non ut hic conquieſceres, illi te vivum
33 exire paſſi ſunt. Et ais, judicium eſſe factum, te injuria cir-
83 cumſeſſum eſſe Lampſaci, quod Philodamus cum filio con-
demnatus ſit. Quid, ſi doceo, ſi planum facio, teſte homi-
ne nequam, verum ad hanc rem tamen idoneo (te ipſo, in-
quam, teſte docebo) te hujus circumſeſſionis tuæ cauſam &
culpam in alios transtuliſſe? neque in eos, quos tu inſimu-
laras, eſſe animadverſum? jam nihil te judicium Neronis ad-
juvat. Recita quas ad Neronem litteras miſit. EPISTOLA
C. VERRIS AD NERONEM. THEMISTAGORAS, ET THESSALUS.
Themiſtagoram, & Theſſalum ſcribis populum concitaſſe.
Quem populum? qui te circumſedit: qui te vivum com-
burere conatus eſt. Ubi hos perſequeris? ubi accuſas?
84 ubi defendis jus, nomenque legati? In Philodami judicio di-
b. ces id actum? Cedo mihi ipſius Verris teſtimonium. vide-
amus, quid idem iſte juratus dixerit. Recita. AB ACCUSA-
TORE ROGATUS RESPONDIT, IN HOC JUDICIO NON PERSE-
QUI: SIBI IN ANIMO ESSE ALIO TEMPORE PERSEQUI. Quid
igitur te juvat Neronis judicium? quid Philodami damna-
tio? Legatus cum eſſes circumſeſſus, cumque, quemadmo-
dum tute ad Neronem ſcripſiſti, populo Romano commu-
nique cauſæ legatorum facta eſſet injuria inſignis; non es
perſecutus: dicis tibi in animo eſſe alio tempore perſequi.
Quod fuit id tempus? quando es perſecutus? cur immi-
nuiſti jus legationis? cur cauſam populi Romani deſeruiſti,
ac prodidiſti? cur injurias tuas, conjunctas cum publicis, re-
liquiſti? Non te ad ſenatum cauſam deferre; non de tam
atrocibus injuriis conqueri; non eos homines, qui populum
concitarant, conſulum litteris evocandos curare oportuit?
85 Nuper, M. Aurelio Scauro poſtulante, quod is Epheſi ſe quæ-
ſtorem vi prohibitum eſſe dicebat, quo minus e fano Dianæ
ſervum ſuum, qui in illud aſylum confugiſſet, abduceret: Pe-
ricles Epheſius, homo nobiliſſimus, Romam evocatus eſt,
quod auctor injuriæ illius fuiſſe argueretur. Tu, ſi te lega-
tum ita Lampſaci tractatum eſſe, ſenatum docuiſſes, ut tui
comi-

Digitized by Google

comites vulnerarentur, lictor occideretur, ipſe circumſeſſus
pæne incenderere: ejus autem rei duces, & auctores, & prin-
cipes fuiſſe, quos ſcribis, Themiſtagoram, & Theſſalum: quis
non commoveretur? quis non ex injuria, quæ tibi eſſet facta,
ſibi provideret? quis non in ea re cauſam tuam, periculum
commune agi arbitraretur? Etenim nomen legati, ejuſmodi
eſſe debet, quod non modo inter ſociorum jura, ſed etiam in-
ter hoſtium tela incolume verſetur.

Magnum hoc Lampſacenum crimen eſt libidinis, atque 34
improbiſſimæ cupiditatis. accipite nunc avaritiæ propemo- 86
dum in ſuo genere non levius. Mileſios navem popoſcit, p.94
quæ eum præſidii cauſa Myndum proſequeretur. Illi ſta- a.
tim myoparonem egregium de ſua claſſe, ornatum, atque ar-
matum dederunt. Hoc præſidio Myndum profectus eſt.
Nam, quid Mileſiis lanæ publicæ abſtulerit, item de ſumtu in
adventum, de contumeliis, & injuriis in magiſtratum Mileſi-
um, tametſi dici tum vere, tum graviter, & vehementer pot-
eſt, tamen dicere prætermittam: eaque omnia teſtibus inte-
gra reſervabo. illud, quod neque taceri ullo modo, neque
dici pro dignitate poteſt, cognoſcite. Milites, remigesque 87
Miletum Myndo pedibus reverti jubet: ipſe myoparonem
pulcherrimum, de decem Mileſiorum navibus electum, L.
Magio, & L. Rabio, qui Myndi habitabant, vendidit. Hi
ſunt homines, quos nuper ſenatus in hoſtium numero ha-
bendos cenſuit. hoc illi navigio ad omnes populi Romani
hoſtes usque ab Dianio, quod in Hiſpania eſt, ad Sinopen,
quæ in Ponto eſt, navigaverunt. O dii immortales! incre-
dibilem avaritiam, ſingularemque audaciam! Navem tu de
claſſe populi Romani, quam tibi Mileſia civitas, ut te proſe-
queretur, dediſſet, auſus es vendere? Si te magnitudo ma-
leficii, ſi te hominum exiſtimatio non movebat: ne illud
quidem cogitabas, hujus improbiſſimi furti, ſive adeo nefa-
riæ prædæ, tam illuſtrem, ac tam nobilem civitatem teſtem
futuram? An, quia tum Cn. Dolabella in eum, qui ei myopa- 88
roni præfuerat, Mileſiisque rem geſtam renuntiarat, animad-
vertere tuo rogatu conatus eſt, renuntiationemque ejus, quæ

Digitized by Google

erat in publicas litteras relata illorum legibus, tolli juſſerat:
35 idcirco te ex hoc crimine elapſum eſſe arbitrabere? Mul-
b. tum te iſta fefellit opinio, & quidem multis in locis. ſemper
enim exiſtimaſti, & maxime in Sicilia, ſatis cautum tibi ad de-
fenſionem fore, ſi aut referri aliquid in litteras publicas ve-
tuiſſes: aut, quod relatum eſſet, tolli coëgiſſes. Hoc quam
nihil ſit, tametſi ex multis Siciliæ civitatibus priore actione
didiciſti, tamen etiam in hac ipſa civitate cognoſce. Sunt
illi quidem dicto audientes, quamdiu adſunt ii, qui imperant.
ſimulac diſceſſerunt; non ſolum illud perſcribunt, quod tum
prohibiti ſunt, ſed etiam cauſam adſcribunt, cur non tum in
89 litteras relatum ſit. Manent iſtæ litteræ Mileti; manent, &,
dum erit illa civitas, manebunt. Decem enim naves juſſu
L. Murenæ populus Mileſius ex pecunia vectigali populi Ro-
mani fecerat, ſicut pro ſua quæque parte Aſiæ ceteræ civita-
tes. quamobrem unam ex decem, non prædonum repentino
adventu, ſed legati latrocinio; non vi tempeſtatis, ſed hac
horribili tempeſtate ſociorum, amiſſam, in litteras publicas
90 retulerunt. Sunt Romæ legati Mileſii, homines nobiliſſimi,
ac principes civitatis: qui, tametſi menſem Februarium, &
conſulum deſignatorum nomen h) exſpectant; tamen hoc
tantum facinus non modo negare interrogati, ſed ne produ-
cti quidem reticere poterunt: dicent, inquam, & religione
adducti, & domeſticarum legum metu, quid illo myoparone
factum ſit. oſtendent, C. Verrem in ea claſſe, quæ contra pi-
ratas ædificata ſit, piratam ipſum conſceleratum fuiſſe.
36. C. Malleolo quæſtore Cn. Dolabellæ occiſo, duas ſibi he-
reditates veniſſe arbitratus eſt: unam quæſtoriæ procuratio-
nis; nam a Dolabella ſtatim proquæſtore juſſus eſt eſſe: al-
91 teram tutelæ. Nam, cum pupilli Malleoli tutor eſſet, in bo-
na ejus impetum fecit. nam Malleolus in provinciam ſic
copioſe profectus erat, ut domi prorſus nihil relinqueret.
P. 95 præterea pecunias occuparat apud populos, & ſyngraphas
a. fecerat: argenti optimi cælati grande pondus ſecum tulerat:
(nam

h) Grævius putat: *nuncum* legendum.

(nam ille quoque ſodalis iſtius erat in hoc morbo, & cupiditate) grande pondus argenti, familiam magnam, multos artifices, multos formoſos homines reliquit. Iſte quod argenti placuit, invaſit: quæ mancipia voluit, abduxit: vina, ceteraque quæ in Aſia facillime comparantur, quæ ille reliquerat, aſportavit: reliqua vendidit, pecuniam exegit. Cum eum 92
ad H-S vicies quinquies redegiſſe conſtaret: ut Romam rediit, nullam litteram pupillo, nullam matri ejus, nullam tutoribus reddidit: ſervos artifices pupilli cum haberet domi, circum pedes autem homines formoſos, & litteratos; ſuos eſſe dicebat, ſe emiſſe. cum ſæpius mater, & avia pueri poſtularent, uti, ſi non redderet pecuniam, nec rationem daret, diceret ſaltem quantum pecuniæ Malleoli deportaſſet: multis efflagitatus aliquando dixit H-S decies. deinde in codicis extrema cera nomen infimum in flagitioſa litura fecit: expenſa Chryſogono ſervo H-S ſexcenta millia; i) accepta pupillo Malleolo retulit. Quomodo ex decies H-S ſexcenta ſint facta; quomodo DC eodem modo quadrarint, ut illa de Cn. Carbonis pecunia, reliqua H-S ſexcenta facta ſint: quomodo Chryſogono expenſa lata ſint: cur id nomen infimum, in lituraque ſit, vos exiſtimabitis. Tamen H-S 93
ſexcenta millia cum accepta retuliſſet, H-S quinque millia ſoluta non ſunt. homines, poſteaquam reus factus eſt, alii redditi, alii etiam nunc retinentur; peculia omnium, vicariique retinentur. Hæc eſt iſtius præclara tu- 37
tela. En, cui tuos liberos committas: en memoria mortui ſodalis: en metus vivorum exiſtimationis. Cum tibi ſe to- b.
ta Aſia ſpoliandam, ac vexandam tradidiſſet: cum tibi expoſita eſſet omnis ad prædandum Pamphilia: contentus his tam opimis rebus non fuiſti? manus a tutela, manus a pupillo, manus a ſodalis filio abſtinere non potuiſti? Jam te non Siculi, non aratores, (ut dictitas) circumveniunt: non hi, qui decretis, edictisque tuis in te concitati, infeſtique ſunt: Malleolus a me productus eſt, & mater ejus, atque avia; quæ miſeræ, flentes, everſum a te puerum patriis bonis eſſe dixe-

i) diſtinctionem ſuſtulit Grævius poſt *millia*.

94 runt. Quid exſpectas? an dum ab inferis ille Malleolus ex-
ſiſtat, atque abs te officia tutelæ, ſodalitatis, familiaritatisque
flagitet? ipſum putato adeſſe. Homo avariſſime & ſpur-
ciſſime, redde bona ſodalis filio: ſi non quæ abſtuliſti; at
quæ confeſſus es. Cur cogis ſodalis filium hanc primam in
foro vocem cum dolore, & querimonia emittere? cur ſoda-
lis uxorem, ſodalis ſocrum, domum denique totam ſodalis
mortui, contra te teſtimonium dicere? cur pudentiſſimas,
lectiſſimasque fœminas in tantum virorum conventum inſo-
litas, invitasque prodire cogis? Recita omnium teſtimonia.
TESTIMONIUM MATRIS ET AVIÆ.

38 Proquæſtore vero quomodo iſte commune Milyadum
95 vexarit, quomodo Lyciam, Pamphiliam, Piſidiam, Phrygiam-
que totam frumento imperando, æſtimando, hac ſua, quam
tum primum excogitavit, Sicilienſi æſtimatione afflixerit,
non eſt neceſſe demonſtrare verbis. Hoc ſcitote: his no-
minibus, (quæ res per eum geſtæ ſunt, cum iſte civitatibus
frumentum, coria, cilicia, ſaccos imperaret, neque ea ſume-
ret: pro his rebus pecuniam exigeret) his nominibus ſolis,
Cn. Dolabellæ H-S ad tricies litem eſſe æſtimatam. Quæ
p.96 omnia, etiam ſi voluntate Dolabellæ fiebant, per iſtum tamen
a. omnia gerebantur. Conſiſtam in uno nomine. multa enim
96 ſunt ex eodem genere. Recita. DE LITIBUS ÆSTIMATIS CN.
DOLABELLÆ PR. k) PECUNIÆ REDACTÆ QUOD A COMMUNI MI-
LYADUM. Te hæc coëgiſſe, te æſtimaſſe, tibi pecuniam nu-
meratam eſſe dico: eademque vi, & injuria, cum pecunias
maximas cogeres, per omnes partes provinciæ te, tamquam
aliquam calamitoſam tempeſtatem, peſtemque pervaſiſſe de-
97 monſtro. Itaque M. Scaurus, qui Cn. Dolabellam accuſavit,
iſtum in ſua poteſtate, ac ditione tenuit. Homo adoleſcens
cum iſtius in inquirendo multa furta, ac flagitia cognoſce-
ret, fecit perite & callide. volumen ejus rerum geſtarum ma-
ximum iſti oſtendit: ab homine quæ voluit, in Dolabellam
abſtulit: iſtum teſtem produxit: dixit iſte, quæ velle accu-
ſatorem

k) PR. P. R.

Digitized by Google

ſatorem putavit. Quo ex genere mihi teſtium, qui cum iſto
furati ſunt, ſi uti voluiſſem, magna copia fuiſſet: qui ut ſe
periculo litium, conjunctione criminum liberarent, quo ego
vellem, deſcenſuros pollicebantur. Eorum ego voluntatem 98
omnium repudiavi. Non modo proditori, ſed ne perfugæ
quidem locus in meis caſtris cuiquam fuit. Forſitan melio-
res illi accuſatores habendi ſunt, qui hæc omnia fecerunt:
ſed ego defenſorem in mea perſona, non accuſatorem, maxi-
me laudari volo. Rationes ad ærarium, antequam Dolabel-
la condemnatus eſt, non audet referre. impetrat a ſenatu, ut
dies ſibi prorogaretur, quod tabulas ſuas ab accuſatoribus
Dolabellæ obſignatas diceret: proinde quaſi exſcribendi
poteſtatem non haberet. Solus eſt hic, qui numquam ratio-
nes ad ærarium referat. Audiſtis quæſtoriam rationem 39
tribus verſiculis relatam: legationis non, niſi condemnato & b.
ejecto eo, qui poſſet reprehendere: nunc denique præturæ,
quam ex ſenatus conſulto ſtatim referre debuit, usque ad
hoc tempus non retulit. Quæſtorem ſe in ſenatu exſpecta- 99
re dixit: perinde quaſi non, ut quæſtor ſine prætore poſſet
rationem referre (ut tu, Hortenſi, ut omnes) eodem modo
ſine quæſtore prætor. Dixit, idem Dolabellam impetraſſe.
Omen magis patribus conſcriptis, quam cauſa placuit. pro-
baverunt. Verum quæſtores quoque jampridem venerunt.
cur non retuliſti? illarum rationum ex ea fæce legationis,
quæſtoriæque tuæ procurationis illa ſunt nomina, quæ Dola-
bellæ neceſſario ſunt æſtimata. EX LITIBUS ÆSTIMATIS DOLA-
BELLÆ PR. ET PROPR. 1) Quod minus Dolabella Verri ac- 100
ceptum retulit, quam Verres illi expenſum tulerit, H-S quin-
genta triginta quinque millia: & quod plus fecit Dolabella
Verrem accepiſſe, quam iſte in ſuis tabulis habuit, H-S du-
centa triginta duo millia: & quod plus frumenti fecit acce-
piſſe iſtum, H-S decies & octingenta millia: quod tu homo
caſtiſſimus, aliud in tabulis habebas. Hinc illæ extraordi-
nariæ pecuniæ, quas nullo duce, tamen aliqua ex particula
inveſti-

1) PR. P. R. PECUNIÆ REDACTÆ.

Digitized by Google

inveſtigamus, redundarunt: hinc ratio cum Q. & Cn. Poſtumiis, Curtiis, multis nominibus; quorum in tabulis iſte habet nullum: hinc H-S quaterdecies P. Tadio numerata Athenis, teſtibus planum faciam: hinc empta apertiſſime prætura; niſi forte id etiam dubium eſt, quomodo iſte prætor
101 factus ſit. Homo ſcilicet aut induſtria, aut opera probata, aut frugalitatis exiſtimatione præclara, aut denique, id quod leviſſimum eſt, aſſiduitate: qui ante quæſturam cum meretricibus, lenonibusque vixiſſet: quæſturam ita geſſiſſet, quem-
P.97 admodum cognoviſtis: Romæ poſt quæſturam illam nefari-
a. am vix triduum conſtitiſſet: abſens non in oblivione jacuiſſet, ſed in aſſidua commemoratione omnibus omnium flagitiorum fuiſſet: is repente, ut Romam venit, gratis prætor factus eſt. Alia porro pecunia, ne accuſaretur, data. Cui ſit data, nihil ad me, nihil ad rem pertinere arbitror: datam quidem eſſe tum inter omnes recenti negotio facile conſta-
102 bat. Homo ſtultiſſime, & amentiſſime, tabulas cum conficeres, & cum extraordinariæ pecuniæ crimen ſubterfugere velles: ſatis te elapſurum omni ſuſpicione arbitrabare, ſi, quibus pecuniam credebas, iis expenſum non ferres, neque in tuas tabulas ullum nomen referres, cum tot tibi nominibus acceptum Curtii referrent? Quid proderat tibi, te expenſum illis non tuliſſe? An tuis ſolis tabulis te cauſam dicturum exiſtimaſti?

40 Verum ad illam jam veniamus præclaram præturam, cri-
103 minaque ea, quæ notiora ſunt his, qui adſunt, quam nobis, qui meditati ad dicendum, paratique venimus; in quibus non dubito, quin offenſionem negligentiæ vitare, atque effugere non poſſim. Multi enim ita dicent; *de illo nihil dixit, in quo ego interfui: illam injuriam non attigit, quæ mihi, aut quæ amico meo facta eſt: quibus ego in rebus interfui.* His omnibus, qui iſtius injurias norunt, hoc eſt, populo Romano univerſo, me vehementer excuſatum volo, non negligentia mea fore, ut multa prætеream: ſed quod alia teſtibus integra reſervari velim: multa autem propter rationem brevitatis, ac temporis prætermittenda exiſtimem. Fatebor etiam illud

Digitized by Google

illud invitus, me prorſus, cum iſte punctum temporis nullum vacuum peccato præterire paſſus ſit, omnia, quæ ab iſto commiſſa ſunt, non potuiſſe cognoſcere. Quapropter ita me de b.
præturæ criminibus auditote, ut ex utroque genere & juris dicundi, & ſartorum tectorum exigendorum, ea poſtuletis, quæ maxime digna ſunt eo reo, cui parvum ac mediocre objici nihil oporteat. Nam ut prætor factus eſt, qui auſpicato 104
a Chelidone ſurrexiſſet, ſortem nactus eſt urbanæ provinciæ, magis ex ſua, & Chelidonis, quam ex populi Romani voluntate. qui principio, qualis in edicto conſtituendo fuerit, cognoſcite. P. Annius Aſellus mortuus eſt, C. Sacerdote 41
prætore. *Is* cum haberet unicam filiam, neque cenſus eſſet; quod eum natura hortabatur, lex nulla prohibebat, fecit, ut filiam bonis ſuis heredem inſtitueret. heres erat filia : faciebant omnia cum pupilla m), legis n) æquitas, voluntas patris, edicta prætorum, conſuetudo juris ejus, quod erat tum, cum Aſellus eſt mortuus. Iſte, prætor deſignatus 105
(utrum admonitus, an tentatus, an, qua eſt iſte ſagacitate in his rebus, ſine duce ullo, ſine indice pervenerit ad hanc improbitatem, neſcio: vos tantum hominis audaciam, amentiamque cognoſcite) appellat heredem L. Annium, qui erat inſtitutus ſecundum filiam (non enim mihi perſuadetur, iſtum ab illo prius appellatum,) dicit ſe poſſe ei condonare edicto hereditatem; docet hominem, quid poſſit fieri. illi bona res, huic vendibilis videbatur. Iſte tametſi ſingulari eſt audacia, tamen ad pupillæ matrem ſummittebat. malebat pecuniam accipere, ne quid novi ediceret, quam ut hoc edictum tam improbum, & inhumanum interponeret. Tutores, pecu- 106
niam prætori ſi pupillæ nomine dediſſent, grandem præſertim; quemadmodum in rationem inducerent, quemadmodum ſine periculo ſuo dare poſſent, non videbant: ſimul & iſtum fore tam improbum non arbitrabantur. ſæpe appellati, pernegaverunt. Iſte ad arbitrium ejus, cui condonarat hereditatem ereptam liberis, quam æquum edictum ſcripſe- p.98
rit, 3.

m) *puella.* n) *leges*.

Digitized by Google

rit, quæſo, cognoſcite. CUM INTELLIGAM, LEGEM VOCONIAM. Quis umquam crederet, Verrem mulierum adverſarium futurum? an ideo aliquid contra mulieres fecit, ne totum edictum ad Chelidonis arbitrium ſcriptum videretur? Cupiditati hominum ait ſe obviam ire. Quid potius, non modo o) his temporibus, ſed etiam apud majores noſtros? quis tam remotus fuit a cupiditate? Dic, quæſo, cetera. delectat enim me hominis gravitas, ſcientia juris, auctoritas. QUI AB A. POSTUMIO, Q. FULVIO CENSORIBUS, POSTVE EA FECIT,
107 FECERIT. Fecit, fecerit? Quis umquam edixit iſto modo? quis umquam ejus rei fraudem, aut periculum propoſuit edicto, quæ neque poſt edictum, neque ante edictum provi-
42 deri potuit? Jure, legibus, auctoritate omnium, qui conſulebantur, teſtamentum P. Annius fecerat, non improbum, non inofficioſum, non inhumanum. quod ſi ita feciſſet; tamen poſt illius mortem nihil de teſtamento illius novi juris conſtitui oporteret. Voconia lex te videlicet delectabat. Imitatus eſſes ipſum illum C. Voconium, qui lege ſua hereditatem ademit nulli neque virgini neque mulieri: ſanxit in poſterum, qui poſt eos cenſores cenſus eſſet, ne quis heredem
108 virginem, neve mulierem faceret. In lege Voconia non eſt, FECIT, FECERIT: neque in ulla præteritum tempus reprehenditur, niſi ejus rei, quæ ſua ſponte ſcelerata, ac nefaria eſt, ut, etiam ſi lex non eſſet, magnopere vitanda fuerit. Atque in his rebus multa videmus ita ſancta eſſe legibus, ut ante facta in judicium non vocentur. Cornelia, teſtamentaria, nummaria, ceteræ complures: in quibus non jus aliquod no-
b. vum populo conſtituitur, ſed ſancitur, ut, quod ſemper malum facinus fuerit, ejus quæſtio ad populum pertineat, ex
109 certo tempore. De jure vero civili ſiquis novi quid inſtituit p), is omnia, quæ ante acta ſunt, rata eſſe patitur q). Cedo mihi

o) Grævio videtur legendum: *Quis non modo* &c.
p) *inſtituerit.*
q) *non patitur* interrogative.

Digitized by Google

mihi leges Atinias, Furias, Fuſias r), ipſam, ut dixi, Voco-
niam, omnes præterea de jure civili; hoc reperies in omni-
bus ſtatui jus, quo poſt eam legem populus utatur. Qui plu-
rimum tribuunt edicto, prætoris edictum legem annuam di-
cunt eſſe. Tu edicto plus complecteris, quam lege. Si
finem edicto prætoris afferunt Kalendæ Januarii, cur non ini-
tium quoque edicti naſcitur a Kalendis Januarii? an in eum
annum progredi nemo poterit edicto, quo prætor alius futu-
rus eſt: in illum, quo alius prætor fuit, regredietur? Ac ſi 110
hoc juris, non unius cauſa hominis edixiſſes, cautius compo-
ſuiſſes. Scribis, SI QUIS HEREDEM FECIT, FECERIT. Quod ſi 43
s) plus legarit, quam ad heredem, heredesve perveniat, quod
per legem Voconiam ei, qui cenſus non ſit, licet: cur hoc,
cum in eodem genere ſit, non caves? quia non generis, ſed
hominis cauſam verbis amplecteris: ut facile appareat, te
pretio eſſe commotum. Atque t) hoc ſi in poſterum edi-
xiſſes, minus eſſet nefarium: tamen eſſet improbum: ſed
tum u) vituperari poſſet; in dubium venire non poſſet.
nemo enim committeret. nunc eſt ejuſmodi edictum, ut
quivis intelligat, non populo eſſe ſcriptum, ſed P. Annii ſecun-
dis heredibus. Itaque cum a te caput illud tam multis verbis, 111
mercenario procemio eſſet ornatum: ecquis eſt inventus
poſtea prætor, qui illud idem ediceret? non modo nemo
edixit; ſed ne metuit quidem quiſquam, ne quis ediceret.
Nam poſt te prætorem multi teſtamenta eodem modo fe-
cerunt: in his nuper Annia. Ea de multorum propinquo-
rum ſententia, pecunioſa mulier, quod cenſa non erat, teſta-
mento fecit heredem filiam. Itaque hoc magnum judicium p.99
hominum de iſtius ſingulari improbitate, quod Verres ſua a.
ſponte inſtituiſſet, id neminem metuiſſe, ne quis reperiretur,
qui iſtius inſtitutum ſequi vellet. Solus enim tu inventus
es, cui non ſatis fuerit corrigere voluntates vivorum, niſi
etiam

r) Græv. *Furias, Fuſſias*, quod Furia & Fuſia eadem eſt. ſed mallet utrumque deleri.
s) *Quid ſi.* t) *Atqui.* u) *Sed tantum.*

Digitized by Google

112 etiam reſcinderes mortuorum. Tu ipſe ex Sicilienſi edicto hoc ſuſtuliſti. voluiſti, ex improviſo ſi quæ res natæ eſſent, ex urbano edicto decernere. quam poſtea tu tibi defenſionem relinquebas, in ea x) maxime offendiſti, cum tuam au-
44 ctoritatem tute ipſe edicto provinciali repudiabas. Atque ego non dubito, quin, ut mihi, cui filia maxime cordi eſt, res hæc acerba videatur, atque indigna; ſic unicuique veſtrum, qui ſimili ſenſu, atque indulgentia filiarum commovemini. Quid enim natura nobis jucundius, quid carius eſſe voluit? quid eſt dignius, in quo omnis noſtra diligentia,
113 indulgentiaque conſumatur? Homo importuniſſime, cur tantam injuriam P. Annio mortuo feciſti? cur hunc dolorem cineri ejus, atque oſſibus inuſſiſti, ut liberis ejus bona patria, voluntate patris, jure, legibus tradita, eriperes, &, cui tibi eſſet commodum, condonares? Quibuſcum vivi bona noſtra partimur, iis prætor adimere, nobis mortuis, bona, fortunaſque poterit? NEC PETITIONEM, inquit, NEC POSSESSIONEM DABO. Eripies igitur pupillæ togam prætextam? detrahes ornamenta non ſolum fortunæ, ſed etiam ingenuitatis? Miramur, ad arma contra iſtum hominem Lampſacenos iſſe? miramur iſtum de provincia decedentem clam Syracuſis profugiſſe? nos, ſi alienam vicem pro noſtra injuria doleremus, veſtigi-
114 um iſtius in foro non eſſet relictum. Pater dat filiæ: pro-
b. hibes. leges ſinunt: tamen te interponis. De ſuis bonis ita dat, ut ab jure non abeat. Quid habes, quod reprehendas? nihil, opinor. At ego concedo: prohibe, ſi potes: ſi habes qui te audiat: ſi poteſt tibi dicto audiens eſſe quiſquam. Eripias tu voluntatem mortuis, bona vivis, jus omnibus? Hoc populus Romanus non manu vindicaſſet, niſi te huic tempori, atque huic judicio reſervaſſet? Poſteaquam jus prætorium conſtitutum eſt, ſemper hoc jure uſi ſumus: ſi tabulæ teſtamenti non proferrentur, tum, uti proximum quemque potiſſimum heredem eſſe oporteret: ſi is inteſtato mortuus eſſet y), ita

x) *in eam.*
y) verba: *ſi eſſet* delevit poſt Hotom. Manut. Lamb. Grævius.

ita ſecundum eum poſſeſſio daretur. Quare hoc ſit æquiſ-
ſimum, facile eſt docere: ſed in re tam uſitata, ſatis eſt oſten-
dere, omnes antea jus ita dixiſſe, & hoc, vetus edictum, trans-
laticiumque eſſe.

Cognoſcite aliud hominis in re vetere edictum novum: 45
& ſimul, dum eſt unde jus civile diſcatur, adoleſcentes ei in 115
diſciplinam tradite. mirum eſt hominis ingenium, mira pru-
dentia. Minucius quidam, mortuus eſt ante iſtum præto-
rem. ejus teſtamentum erat nullum. lege hereditas ad gen-
tem Minuciam veniebat. Si habuiſſet iſte edictum, quod
ante iſtum, & poſtea omnes habuerunt, poſſeſſio Minuciæ
genti eſſet data. Si quis teſtamento ſe heredem eſſe arbitra-
retur, quod tum z) non exſtaret, lege ageret in hereditatem:
aut, pro præde litis vindiciarum cum ſatis accepiſſet, ſponſi-
onem faceret. a) ita de hereditate certaret. Hoc, opinor,
jure & majores noſtri, & nos ſemper uſi ſumus. Videte, ut
hoc iſte correxerit. Componit edictum iis verbis, ut qui- 116
vis intelligere poſſit, unius hominis cauſa conſcriptum eſſe.
tantum quod hominem non nominat: cauſam quidem to-
tam perſcribit: jus, conſuetudinem, æquitatem, edicta omni-
um negligit. EX EDICTO URBANO. SI DE HEREDITATE AM- p.
BIGITUR, SI POSSESSOR SPONSIONEM NON FACIET. Jam quid 100
id ad prætorem, uter poſſeſſor ſit? nonne id quæri oportet, a.
utrum poſſeſſorem eſſe oporteat? Ergo quia poſſeſſor eſt,
non moves poſſeſſione: ſi poſſeſſor non eſſet, non dares.
nusquam enim ſcribis, neque tu aliud quicquam edicto am-
plecteris, niſi eam cauſam, pro qua pecuniam acceperas.
Jam hoc ridiculum eſt. SI DE HEREDITATE AMBIGETUR, ET 117
TABULÆ TESTAMENTI OBSIGNATÆ NON MINUS MULTIS SIGNIS,
QUAM E LEGE OPORTEAT, AD ME PROFERENTUR: SECUNDUM
TABULAS TESTAMENTI POTISSIMUM HEREDITATEM DABO. Hoc
translaticium eſt: ſequi illud oportet, SI TABULÆ TESTAMEN-
TI NON PROFERENTUR. Quid ait? ſe ei daturum, qui ſe di-
cat

z) *quod cum.*
a) Grævius *et* excidiſſe cum Urſino putat.

Digitized by Google

cat heredem eſſe. Quid ergo intereſt, proferantur, necne?
ſi protulerit: uno ſigno ut ſit minus, quam ex lege oportet,
non des poſſeſſionem: ſi omnino tabulas non proferet, da-
bis. Quid nunc dicam? neminem umquam poſtea alium
edixiſſe? valde ſit mirum, neminem fuiſſe, qui iſtius ſe ſimi-
lem dici vellet. Ipſe in Sicilienſi edicto hoc non habet: exe-
gerat enim jam mercedem. Item ut illo edicto, de quo ante
dixi, in Sicilia de hereditatum poſſeſſionibus dandis, edixit
idem, quod omnes Romæ, præter iſtum. EX EDICTO SICILI-
46 ENSI. SI DE HEREDITATE AMBIGITUR. At, per deos immor-
118 tales, quid eſt, quod de hoc dici poſſit? Iterum enim jam
quæro abs te, ſicut modo in illo capite Anniano de mulierum
hereditatibus? nunc in hoc de hereditatum poſſeſſionibus:
cur ea capita in edictum provinciale transferre nolueris?
b. Utrum digniores homines exiſtimaſti eos, qui habitabant in
provincia, quam nos, qui æquo jure uteremur? An aliud Ro-
mæ æquum eſt, aliud in Sicilia? Non enim hoc poteſt in loco
dici, multa eſſe in provinciis aliter edicenda: non de here-
ditatum quidem poſſeſſionibus, non de mulierum heredita-
tibus. Nam utroque genere video non modo ceteros, ſed
te ipſum totidem verbis edixiſſe, quot verbis edici Romæ ſo-
let. Quæ Romæ magna cum infamia, pretio accepto, edixe-
ras, ea ſola te, ne gratis in provincia male audires, ex edicto
119 Sicilienſi ſuſtuliſſe video. Et, cum edictum totum eorum
arbitratu, quamdiu fuit deſignatus, componeret, qui ab iſto
jus ad utilitatem ſuam nundinarentur: tum vero in magiſtra-
tu contra illud edictum ſuum ſine ulla religione decernebat.
Itaque L. Piſo multos codices implevit earum rerum, in qui-
bus ita interceſſit, quod iſte aliter, atque ut edixerat, decre-
viſſet. quod vos oblitos eſſe non arbitror, quæ multitudo, qui
ordo ad Piſonis ſellam iſto prætore ſolitus ſit convenire, quem
iſte collegam niſi habuiſſet, lapidibus coopertus eſſet in foro.
ſed eo leviores iſtius injuriæ videbantur, quod erat in æqui-
tate, prudentiaque Piſonis paratiſſimum perfugium: quo ſi-
ne labore, ſine moleſtia, ſine impenſa, etiam ſine patrono ho-
120 mines uterentur. Nam, quæſo, redite in memoriam, judices,
quæ

Digitized by Google

quæ libido iſtius in jure dicundo fuerit, quæ varietas decre-
torum, quæ nundinatio, quam inanes domus eorum omnium,
qui de jure civili conſuli ſolent: quam plena, atque referta
Chelidonis: a qua muliere cum erat ad eum ventum, & in au-
rem ejus inſuſurratum, alias revocabat eos, inter quos jam de-
creverat, decretumque mutabat: alias inter alios contrarium
ſine ulla religione decernebat, ac proximis paullo ante de-
creverat. Hinc illi homines erant, qui etiam ridiculi inve- 121
niebantur ex dolore. quorum alii, ut audiſtis, negabant mi- p.
randum eſſe, jus tam nequam eſſe verrinum. alii etiam frigi- 101
diores erant: ſed, quia ſtomachabantur, ridiculi videbantur a.
eſſe, cum Sacerdotem exſecrabantur, qui verrem tam nequam
reliquiſſet. Quæ ego non commemorarem (neque enim
perfacete dicta, neque porro hac ſeveritate digna ſunt) niſi
vos illud vellem recordari, iſtius nequitiam & iniquitatem
tum in ore vulgi, atque in communibus proverbiis eſſe verſa-
tam.

In plebem vero Romanam utrum ſuperbiam prius memo- 47
rem, an crudelitatem? ſine dubio crudelitas gravior eſt, at- 122
que atrocior. Oblitosne igitur hos putatis eſſe, quemadmo-
dum ſit iſte ſolitus virgis plebem Romanam concidere? quam
rem etiam tribunus plebis in concione egit, cum eum, quem
virgis iſte ceciderat, in proſpectum populi Romani produxit.
cujus rei cognoſcendæ faciam vobis ſuo tempore poteſtatem.
Superbia vero qua fuerit, quis ignorat? quemadmodum is 123
tenuiſſimum quemque contemſerit, deſpexerit, liberum eſſe
numquam duxerit? P. Trebonius viros bonos & honeſtos
complures fecit heredes: in his fecit ſuum libertum. is A.
Trebonium fratrem habuerat proſcriptum. ei cum cautum
vellet, ſcripſit, ut heredes jurarent, ſe curaturos, ut ex ſua cu-
jusque parte ne minus dimidium ad A. Trebonium fratrem
illum proſcriptum perveniret. Libertus jurat: ceteri here-
des adeunt ad Verrem: docent, non oportere ſe jurare, fa-
cturos eſſe, quod contra legem Corneliam eſſet, quæ proſcri-
ptum juvari vetat. impetrant, ut ne jurent. dat his poſſeſſio-
nem. Id ego non reprehendo. etenim erat iniquum, homi- b.

Digitized by Google

ni proſcripto, egenti, de fraternis bonis quidquam dari, & il-
le libertus, niſi ex teſtamento patroni juraſſet, ſcelus ſe factu-
124 rum arbitrabatur. Itaque ei Verres poſſeſſionem heredita-
tis negat ſe daturum, ne poſſet patronum ſuum proſcriptum
juvare: ſimul ut eſſet pœna, quod alterius patroni teſtamen-
to obtemperaſſet. Das poſſeſſionem ei, qui non juravit.
concedo: prætorium eſt. adimis tu ei, qui juravit? quo ex-
emplo? Proſcriptum juvat. Lex eſt: pœna eſt. quid ad
eum, qui jus dicit? Utrum reprehendis, quod patronum ju-
vabat eum, qui tum in miſeriis erat; an quod alterius patroni
mortui voluntatem conſervabat, a quo ſummum beneficium
acceperat? utrum horum reprehendis? Et hoc tum de ſella
vir optimus dixit, *Equiti Romano, tam locupleti, libertinus ſit*
homo heres? O modeſtum ordinem, quod illinc vivus ſurre-
125 xit! Poſſum ſexcenta decreta proferre, in quibus, ut ego pe-
cuniam non dicam interceſſiſſe, ipſa decretorum novitas, ini-
quitasque declarat. Verum, ut ex uno de ceteris conjectu-
ram facere poſſitis: id quod priore actione cognoſtis, audi-
48 te. C. Sulpicius Olympus fuit. is mortuus eſt C. Sacerdote
prætore, neſcio an ante, quam Verres præturam petere cœ-
perit. Fecit heredem M. Octavium Ligurem. Ligur he-
reditatem adiit: poſſedit Sacerdote prætore, ſine ulla contro-
verſia. Poſteaquam Verres magiſtratum iniit; ex edicto
iſtius, quod edictum Sacerdos non habuerat, Sulpicii patroni
filia ſextam partem hereditatis ab Ligure petere cœpit. Li-
gur non aderat. L. frater ejus cauſam agebat: aderant ami-
ci, propinqui. Dicebat iſte, niſi cum muliere decideretur,
in poſſeſſionem ſe ire juſſurum. L. Gellius cauſam Liguris
defendebat: docebat, edictum ejus non oportere ad heredi-
P. tates valere, quæ ante eum prætorem veniſſent. ſi hoc tum
102 fuiſſet edictum, fortaſſe Ligurem hereditatem aditurum non
a. fuiſſe. Æqua poſtulatio, ſumma hominum auctoritas pretio
126 ſuperabatur. Venit Romam Ligur: non dubitabat, quin, ſi
ipſe Verrem conveniſſet, æquitate cauſæ, & auctoritate ſua
commovere hominem poſſet. domum ad eum venit: rem
demonſtrat: quam pridem ſibi hereditas veniſſet, docet.
quod

Digitized by Google

quod facile in cauſa æquiſſima homini ingenioſo fuit: multa,
quæ quemvis movere poſſent, dixit. ad extremum petere
cœpit, ne uſque eo ſuam auctoritatem deſpiceret, gratiamque
contemneret, ut ſe tanta injuria afficeret. Homo Ligurem
accuſare cœpit, qui in re adventicia, atque hereditaria tam
diligens, tam attentus eſſet: debere eum ajebat ſuam quoque
rationem ducere; multa ſibi opus eſſe, multa canibus ſuis,
quos circa ſe haberet. Non poſſum illa planius commemo-
rare, quam ipſum Ligurem pro teſtimonio dicere audiſtis.
Quid enim, Verres? utrum ne his quidem teſtibus credetur? 127
an hæc ad rem non pertinent? non M. Octavio? non L. Li-
guri? quis nobis credet? cui nos? quid eſt, Verres, quod
planum fieri teſtibus poſſit, ſi hoc non fit? an id, quod di-
cunt, leve eſt? nihil levius, quam prætorem urbis hoc juris
in ſuo magiſtratu conſtituere, omnibus iis, quibus hereditas
venerit, coheredem prætorem eſſe oportere. An vero du-
bitamus, quo ore iſte ceteros homines inferiore loco, aucto-
ritate, ordine; quo ore homines ruſticanos ex municipiis;
quo denique ore, quos numquam liberos putavit, libertinos
homines, ſolitus ſit appellare, qui ob jus dicundum M. Octa-
vium Ligurem, hominem ornatiſſimum loco, ordine, nomi-
ne, virtute, ingenio, copiis, poſcere pecuniam non dubitarit?

In ſartis tectis vero quemadmodum ſeſe geſſerit, quid ego 49
dicam? dixerunt, qui ſenſerunt: ſunt alii, qui dicant: notæ b.
res, ac manifeſtæ, prolatæ ſunt, & proferuntur. Dixit C. Fan- 128
nius, eques Romanus, frater germanus Q. Titinii judicis tui,
tibi ſe pecuniam dediſſe. RECITA TESTIMONIUM C. FANNII.
Nolite C. Fannio dicenti credere: noli, inquam, tu, Q. Titi-
ni, C. Fannio, fratri tuo, credere. dicit enim rem incredi-
bilem: C. Verrem inſimulat avaritiæ, & audaciæ: quæ vitia
videntur in quemvis potius, quam in iſtum convenire. Dixit
Q. Tadius, homo familiariſſimus patris iſtius, non alienus a
matris ejus genere, & nomine: tabulas protulit, quibus pe-
cuniam ſe dediſſe oſtendit. RECITA NOMINA Q. TADII. RE-
CITA TESTIMONIUM Q. TADII. Ne tabulis quidem Q. Tadii,
nec teſtimonio credetur? Quid igitur in judiciis ſequemur?

Digitized by Google

quid eſt aliud, omnibus omnia peccata, & maleficia concede-
re, niſi hoc, hominum honeſtiſſimorum teſtimoniis, & viro-
129 rum bonorum tabulis non credere? Nam quid ego de quo-
tidiano ſermone, querimoniaque populi Romani loquar? de
iſtius impudentiſſimo furto, ſeu potius novo, ac ſingulari la-
trocinio? auſum eſſe in æde Caſtoris, celeberrimo, clariſſi-
moque monumento, quod templum in oculis, quotidianoque
adſpectu populi Romani eſt poſitum, quo ſæpenumero ſena-
tus convocatur: quo maximarum rerum frequentiſſimæ
quotidie advocationes fiunt: in eo loco, in ſermone homi-
50 num, audaciæ ſuæ monumentum æternum relinquere? Æ-
130 dem Caſtoris, judices, P. Junius habuit tuendam, L. Sulla,
Q. Metello, cenſoribus b). Is mortuus eſt. reliquit pu-
pillum parvum filium. cum L. Octavius, C. Aurelius, conſu-
les, ædes ſacras locaviſſent, neque potuiſſent omnia ſarta te-
cta exigere, neque ii prætores, quibus erat negotium datum,
p. C. Sacerdos, & M. Cæſius: factum eſt ſenatusconſultum, qui-
103 bus de ſartis tectis cognitum, & judicatum non eſſet, uti C.
a. Verres, P. Cælius, prætores cognoſcerent, & judicarent. Qua
poteſtate iſte permiſſa, ut ex C. Fannio, & ex Q. Tadio co-
gnoviſtis; verumtamen cum eſſet omnibus in rebus apertiſ-
ſime, impudentiſſimeque prædatus, hoc voluit clariſſimum
relinquere indicium latrociniorum ſuorum: de quo non au-
131 dire aliquando, ſed videre quotidie poſſemus. Quæſivit,
quis ædem Caſtoris ſartam tectam deberet tradere. Junium
ipſum mortuum eſſe ſciebat: ſcire volebat, ad quem illa res
pertineret: audit pupillum eſſe filium. homo, qui ſemper
ita palam dictitaſſet, pupillos, & pupillas, certiſſimam præ-
dam eſſe prætoribus, optatum negotium ſibi in ſinum dela-
tum eſſe dicebat. Monumentum illa amplitudine, illo ope-
re, quamvis ſartum, tectum, integrumque eſſet, tamen ali-
quid ſe inventurum, in quo moliri, prædarique poſſet, arbi-
132 trabatur. L. Rabonio ædem Caſtoris tradi oportebat. is ca-
ſu,

b) Grævius tuetur lectionem COSS. contra Hotom. quod hi ſimul Coſſ. fuere, non, quod conſtat, Cenſores.

Digitized by Google

ſu, pupilli Junii tutor erat, teſtamento patris. cum eo ſine
ullo intertrimento convenerat jam, quemadmodum tradere-
tur. Iſte ad ſe Rabonium vocat: quærit, ecquid ſit, quod a
pupillo traditum non ſit, quod exigi debeat. Cum ille, id
quod erat, diceret, facilem pupillo traditionem eſſe: ſigna,
& dona comparere omnia: ipſum templum omni opere eſſe
integrum: indignum iſti videri cœpit, ex tanta æde, tantoque
opere ſe non opimum præda, præſertim a pupillo, diſcedere.
Venit ipſe in ædem Caſtoris: conſiderat templum: videt 51
undique tectum pulcherrime laqueatum: præterea cetera 133
nova atque integra: verſat ſe: quærit, quid agat. dicit ei
quidam ex illis canibus, quos iſte Liguri dixerat eſſe circa ſe
multos: tu Verres hic quod moliare, nihil habes: niſi forte vis b.
ad perpendiculum columnas exigere. Homo omnium rerum
imperitus, quærit, quid ſit, ad perpendiculum. Dicunt ei,
fere nullam eſſe columnam, quæ ad perpendiculum eſſe poſ-
ſit. Jam c) mehercule, inquit, ſic agamus: columnæ ad
perpendiculum exigantur. Rabonius, qui legem noſſet, 134
qua in lege numerus tantum columnarum traditur, perpen-
diculi mentio fit nulla; & qui non putaret ſibi expedire, ita
accipere, ne eodem modo reddendum eſſet: negat, id ſibi
deberi: negat oportere exigi. Iſte Rabonium quieſcere jubet:
& ſimul ei nonnullam ſpem ſocietatis oſtendit. hominem
modeſtum, & minime pertinacem facile coërcet: columnas
ita ſe exacturum eſſe confirmat. Nova res, atque improvi- 135
ſa pupilli calamitas nuntiatur ſtatim C. Muſtio, vitrico pupilli,
qui nuper eſt mortuus; M. Junio, patruo: P. Potitio tutori,
homini frugaliſſimo. Hi rem ad virum primarium, ſummo
officio, ac virtute præditum, M. Marcellum, qui erat pupilli
tutor, deferunt. Venit ad Verrem M. Marcellus: petit ab
eo pro ſua fide, ac diligentia, pluribus verbis, ne per ſummam
injuriam pupillum Junium fortunis patriis conetur evertere.
Iſte, qui jam ſpe, & opinione prædam illam devoraſſet, neque
ulla æquitate orationis, neque auctoritate M. Marcelli com-

 motus

c) *Nam*.

Digitized by Google

motus eſt. Itaque, quemadmodum oſtendiſſet, ſe id exa-
136 cturum eſſe, reſpondit. Cum ſibi omnes ad iſtum allegatio-
nes difficiles, omnes aditus arduos, ac potius intercluſos
viderent, apud quem non jus, non æquitas, non miſericor-
dia, non propinqui oratio, non amici voluntas; non cujus-
quam auctoritas, pro pretio, non gratia valeret: ſtatuunt, id
ſibi optimum eſſe factu, quod cuivis veniſſet in mentem, pe-
tere auxilium a Chelidone: quæ iſto prætore non modo in
p. jure civili, privatorumque omnium controverſiis, populo
104 Romano præfuit, verum etiam in his ſartis tectis dominata
a. eſt. Venit ad Chelidonem C. Muſtius, eques Romanus, pu-
52 blicanus, homo cum primis honeſtus: venit M. Junius, pa-
137 truus pueri, frugaliſſimus homo, & caſtiſſimus: venit homo
ſummo honore, & d) pudore, & ſummo officio ſpectatiſſi-
mus ordinis ſui, P. Potitius tutor. O multis acerbam, o
miſeram, atque indignam præturam tuam! ut mittam cete-
ra, quo tandem pudore tales viros, quo dolore, meretricis
domum veniſſe arbitramini? qui nulla conditione iſtam tur-
pitudinem ſubiſſent, niſi officii, neceſſitudinisque ratio coë-
giſſet. Veniunt, ut dico, ad Chelidonem. domus erat plena:
nova jura, nova decreta, nova judicia petebantur. *Mihi det
poſſeſſionem: mihi ne adimat: in me judicium ne det: mihi
bona addicat:* alii nummos numerabant: alii tabulas obſi-
gnabant. domus erat non meretricio conventu, ſed prætoria
138 turba referta. Simulac poteſtas primum data eſt, adeunt hi,
quos dixi. loquitur Muſtius: rem demonſtrat: petit auxi-
lium: pecuniam pollicetur. Reſpondit illa, ut meretrix,
non inhumane: libenter ait ſe eſſe facturam, & ſe cum iſto
diligenter ſermocinaturam: reverti jubet. tum diſcedunt.
poſtridie revertuntur. negat illa poſſe hominem exorari: per-
53 magnam eum dicere ex illa re pecuniam confici poſſe. Ve-
reor, ne quis forte de populo, qui priori actione non affuit,
hæc quia propter inſignem turpitudinem ſunt incredibilia,
fingi a me arbitretur. ea vos antea, judices, cognoviſtis.
Dixit

d) abeſt: *et*.

Dixit juratus P. Potitius, tutor pupilli Junii: dixit M. Ju- 139
nius tutor, & patruus: Muſtius dixiſſet, ſi viveret: ſed pro
Muſtio, recenti re de Muſtio auditum dixit L. Domitius:
qui cum ſciret, me ex Muſtio vivo audiſſe, quod eo ſum uſus b.
plurimum, (etenim id judicium, quod prope omnium for-
tunarum ſuarum C. Muſtius habuit, me uno defendente vi-
cit) cum hoc, ut dico, ſciret L. Domitius me ſcire, ad eum
res omnes Muſtium ſolitum eſſe deferre; tamen de Cheli-
done reticuit, quoad potuit: alio reſponſionem ſuam deri-
vavit. Tantus in adoleſcente clariſſimo, ac principe juven-
tutis pudor fuit, ut aliquandiu, cum a me premeretur, omnia
potius reſponderet, quam Chelidonem nominaret. Primo
neceſſarios iſtius ad eum allegatos eſſe dicebat: deinde ali-
quando coactus Chelidonem nominavit. Non te pudet, Ver- 140
res, ejus mulieris arbitratu geſſiſſe præturam, quam L. Do-
mitius ab ſe nominari vix ſibi honeſtum eſſe arbitrabatur?
Rejecti a Chelidone capiunt conſilium neceſſarium, ut ſuſci- 54
piant ipſi negotium. cum Rabonio tutore, quod erat vix H-S
quadraginta millium, tranſigunt H-S ducentis millibus. Re-
fert ad iſtum rem Rabonius; ut ſibi videbatur, ſatis grandem
pecuniam, & ſatis impudentem eſſe: iſte, qui aliquanto plus
cogitaſſet, male accipit verbis Rabonium: negat eum ſibi illa
deciſione ſatiſfacere poſſe. ne multa, locaturum ſe eſſe con-
firmat. Tutores hæc neſciunt: quod actum erat cum Ra- 141
bonio, putant id eſſe certiſſimum: nullam majorem pupil-
lo metuunt calamitatem. Iſte vero non procraſtinat: lo-
care incipit, non proſcripta, neque edicta die, alieniſſimo
tempore, ludis ipſis Romanis, foro ornato. Itaque renun-
tiat Rabonius illam deciſionem tutoribus. accurrunt tamen
ad tempus tutores: digitum tollit Junius patruus. iſti co-
lor immutatus eſt: vultus, oratio, mens denique excidit. quid
ageret, cœpit cogitare. ſi opus pupillo redimeretur, ſi res
abiret ab eo mancipe, quem ipſe appoſuiſſet, ſibi nullam
prædam eſſe. Itaque excogitat. quid? nihil ingenioſe. p. 105
nihil, quod quiſquam poſſit dicere, improbe, verum callide: a.
nihil ab iſto tectum, nihil veteratorium exſpectaveritis: omnia

aperta, omnia perſpicua reperientur, impudentia, amentia,
142 audacia. Si pupillo opus redimitur, mihi præda de manibus eripitur. quod eſt igitur remedium? quod? ne liceat pupillo redimere. Ubi illa conſuetudo in bonis e), prædibus, prædiisque vendendis, omnium conſulum, cenſorum, prætorum, quæſtorum denique, ut optima conditione ſit is, cuja res ſit, cujum periculum? Excludit eum ſolum, cui prope dicam ſoli poteſtatem factam eſſe oportebat. quid enim quiſquam ad meam pecuniam, me invito, adſpirat? quid accedit? Locatur opus id, quod ex mea pecunia reficiatur, ego me refecturum eſſe dico: probatio futura eſt tua, qui locas: prædibus & prædiis populo cautum eſt: &, ſi non putas cautum, ſcilicet tu prætor in mea bona, quos voles, immittes? me ad
55 meas fortunas defendendas accedere non ſines? Operæ pre-
143 tium eſt, ipſam legem cognoſcere. dicetis, eundem conſcripſiſſe, qui illud edictum de hereditate: EX OPERE FACIUNDO f) QUÆ PUPILLI JUNII. Dic, dic, quæſo, clarius. C. VERRES PR. URBIS ADDIDIT. corriguntur leges cenſoriæ. Quid enim? Video in multis veteribus legibus, CN. DOMITIUS, L. METELLUS, L. CASSIUS, CN. SERVILIUS CENSORES ADDIDERUNT: vult aliquid ejusmodi C. Verres. dic. quid addidit? QUI DE L. MARCIO, M. PERPERNA CENSORIBUS REDEMERIT, EUM SOCIUM NE ADMITTITO: NEVE EI PARTEM DATO, NEVE EI REDIMITO.
b. Quid ita? ne vitioſum opus fieret? At erat probatio tua. Ne parum locuples eſſet? At erat, & eſſet amplius, ſi velles,
144 populo cautum prædibus, & prædiis. Hic te ſi res ipſa, ſi indignitas injuriæ tuæ non commovebat: ſi pupilli calamitas; propinquorum lacrymæ; D. Bruti, cujus prædia ſubierunt periculum, M. Marcelli tutoris auctoritas apud te ponderis nihil habebat: ne illud quidem animadvertebas, ejuſmodi fore hoc peccatum tuum, quod tu neque negare poſſes

(in

e) comma poſt *bonis* delevit Græv. quod & ad *prædibus* & ad *prædiis* refertur.

f) placet conjectura Ant. Auguſtini: *Lex opere faciundo.* Sed non fulta libris.

Digitized by Google

(in tabulas enim retuliſti) nec cum defenſione aliqua confi-
teri? Addicitur id opus H-S IↃLX millibus; cum tutores
H-S LXXX millibus id opus ad illius hominis iniquiſſimi ar-
bitrium ſe effecturos eſſe clamarent. Etenim quid erat ope- 145
ris? id, quod vos vidiſtis. omnes illæ columnæ, quas deal-
batas videtis, machina appoſita, nulla impenſa dejectæ, eiſdem-
que lapidibus repoſitæ ſunt. hoc tu H-S IↃLX millibus lo-
caviſti. Atqui in illis columnis dico eſſe, quæ a tuo redem-
ptore commotæ non ſint: dico eſſe, ex qua tantum tecto-
rium vetus delitum ſit, & novum inductum. Quod ſi tanta
pecunia columnas dealbari putaſſem, certe numquam ædili-
tatem petiviſſem. At, ut videatur tamen res agi, & non eri- 146
pi pupillo: SI QUID OPERIS CAUSA RESCIDERIS, REFICITO. Quid 56
erat, quod reſcinderet, cum ſuo quemque loco lapidem
reponeret? QUI REDEMERIT, SATISDET DAMNI INFECTI, EI,
QUI A VETERE REDEMPTORE ACCEPERIT. Deridet, cum ſibi
ipſum jubet ſatisdare Rabonium. PECUNIA PRÆSENS SOLVA-
TUR. Quibus de bonis? ejus, qui, quod tu H-S IↃLX milli-
bus locaſti, H-S LXXX millibus effecturum ſe eſſe clamavit.
Quibus de bonis? pupilli. cujus ætatem & ſolitudinem, et- P.
iamſi tutores non eſſent, defendere prætor debuit. Tuto- 106
ribus defendentibus, non modo patrias ejus fortunas, ſed et- a.
iam bona tutorum ademiſti. HOC OPUS BONUM SUO CUIQUE
FACITO. Lapis aliquis cædendus, & apportandus fuit machi- 147
na ſua. nam illo non ſaxum, non materies advecta eſt: tan-
tum operis in iſta locatione fuit, quantum paucæ operæ fa-
brorum, mercedis tulerunt, & manus pretium machinæ. U-
trum exiſtimatis minus operis eſſe unam columnam efficere
ab integro novam nullo lapide redivivo, an quatuor illas re-
ponere? nemo dubitat, quin multo majus ſit novam facere.
Oſtendam, in ædibus privatis, longa, difficilique vectura, co-
lumnas ſingulas ad impluvium, H-S quadragenis millibus,
non minus magnas, locatas. Sed ineptum eſt de tam perſpi- 148
cua iſtius impudentia pluribus verbis diſputare, præſertim
cum iſte aperte tota lege omnium ſermonem, atque exiſti-
mationem contemſerit, qui etiam ad extremum adſcripſerit,

REDI-

Digitized by Google

REDIVIVA SIBI HABETO. quaſi quidquam redivivi ex opere il-
lo tolleretur, ac non totum opus ex redivivis conſtitueretur.
At enim ſi pupillo redimi non licebat, non neceſſe erat rem
ad ipſum pervenire: poterat aliquis ad id negotium de po-
pulo accedere. Omnes excluſi ſunt non minus aperte, quam
pupillus. diem præſtituit operi faciundo, Kalendas Decem-
bres. locat circiter Idus Septembres, anguſtiis temporis ex-
149 cluduntur omnes. Quid ergo? Rabonius iſtam diem quo-
57 modo aſſequitur? Nemo Rabonio moleſtus eſt, neque Ka-
lendis Decembribus neque Nonis, neque Idibus. denique
aliquanto in provinciam iſte proficiſcitur prius, quam opus
b. effectum eſt. Poſteaquam reus factus eſt, primo negabat o-
pus in acceptum referre poſſe. cum inſtaret Rabonius, in me
cauſam conferebat, quod tum codicem obſignaſſem. Petit
a me Rabonius, & amicos allegat: facile impetrat. iſte, quid
ageret, neſciebat. Si in acceptum non retuliſſet, putabat ſe
aliquid defenſionum g) habiturum. Rabonium porro in-
telligebat rem totam eſſe patefacturum. tametſi quid poterat
eſſe apertius, quam nunc eſt, ut uno minus teſte haberet Ra-
bonio? Opus in acceptum retulit quadriennio poſt, quam
150 diem operi dixerat. Hac conditione, ſi quis de populo re-
demptor acceſſiſſet.h), cum die ceteros redemptores exclu-
ſiſſet, tum in ejus arbitrium, ac poteſtatem venire nolebat i),
qui ſibi ereptam prædam arbitraretur. Nam quid argumen-
tamur, quo iſta pecunia pervenerit? fecit ipſe indicium.
Primum cum vehementius cum eo D. Brutus contenderet,
qui de ſua pecunia H-S XL k) millia numeravit: quod jam
iſte ferre non poterat, opere addicto, prædibus acceptis, de
H-S IↃLX millibus, remiſit D. Bruto H-S CX millia. Hoc
ſi aliena res eſſet, certe facere non potuiſſet. Deinde num-
mi numerati ſunt Cornificio: quem ſcribam ſuum fuiſſe ne-
gare non poteſt. Poſtremo ipſius Rabonii tabulæ prædam
illam

g) *defenſionis.* h) *acceſſ: non eſſet uſus.* i) *nolebant.*
k) DXL. ſed magis placet Grævio conjectura Ant. Auguſtini: &
CDL.

Digitized by Google

illam iſtius fuiſſe clamant. RECITA NOMINA RABONII.
Hic etiam priore actione Q. Hortenſius pupillum Junium ve- 58
niſſe prætextatum in veſtrum conſpectum, & teſtes ſecum pa- 151
truo 1) teſtimonium dicente, queſtus eſt: & me populariter agere, atque invidiam commovere, quod puerum producerem, clamitavit. Quid erat, Hortenſi, tandem in illo puero populare? quid invidioſum? Gracchi, credo, aut Saturnini, aut alicujus hominis ejuſmodi produxeram filium, ut nomine ipſo, & memoria patris, animos imperitæ multitudinis
concitarem. P. Junii erat, hominis de plebe Romana, filius: p.
quem pater moriens tum tutoribus & propinquis, tum legi- 107
bus, tum æquitati magiſtratuum, tum judiciis veſtris com- a.
mendandum putavit. Hic iſtius ſcelerata locatione, nefario- 152
que latrocinio, bonis patriis, fortuniſque omnibus ſpoliatus, venit in judicium: ſi nihil aliud, ſaltem, ut eum, cujus opera ipſe multos annos eſt in ſordibus, paullo tamen obſoletius veſtitum videret. Itaque tibi, Hortenſi, non illius ætas, ſed cauſa: non veſtitus, ſed fortuna, popularis videbatur. neque te tam commovebat, quod ille cum toga prætexta, quam quod ſine bulla venerat. veſtitus enim neminem commovebat is, quem illi mos, & jus ingenuitatis dabat. quod ornamentum pueritiæ pater dederat, indicium, atque inſigne fortunæ, hoc ab iſto prædone ereptum eſſe, graviter, & acerbe homines ferebant. Neque erant hæ lacrymæ populares magis, 153
quam noſtræ, quam tuæ, Q. Hortenſi; quam horum, qui ſententiam laturi ſunt: ideo, quod communis eſt cauſa, commune periculum: communi præſidio talis improbitas, tamquam aliquod incendium, reſtinguenda eſt. habemus enim liberos parvos. incertum eſt, quam longa noſtrum cujuſque vita futura ſit. conſulere vivi, ac proſpicere debemus, ut illorum ſolitudo, & pueritia quam firmiſſimo præſidio munita ſit. Quis eſt enim, qui tueri poſſit liberum noſtrorum pueritiam contra improbitatem magiſtratuum? Mater, credo. ſcilicet magno præſidio fuit Anniæ pupillæ mater, fœmina

1) e conjectura Memmii Lambinus: *& ſtetiſſe cum patruo.*

Digitized by Google

mina primaria: minus, illa deos, hominesque implorante, iſte infanti pupillæ fortunas patrias ademit. Tutoresne defenderent? perfacile vero apud iſtiusmodi prætorem, a quo M. Marcelli tutoris, in cauſa pupilli Junii, & oratio, & voluntas, & auctoritas repudiata eſt.

59 Quærimus etiam, quid iſte in ultima Phrygia, quid in ex-
b. tremis Pamphiliæ partibus fecerit? qualis in bello prædonum
154 prædo ipſe fuerit; qui in foro populi Romani pirata neſarius reperiatur? Dubitamus, quid iſte in hoſtium præda molitus ſit, qui manubias ſibi tantas ex L. Metelli manubiis fecerit? qui majore pecunia quatuor columnas dealbandas, quam ille omnes ædificandas locaverit? exſpectemus, quid dicant ex Sicilia teſtes? Quis umquam templum illud adſpexit, quin avaritiæ tuæ, quin injuriæ, quin audaciæ teſtis eſſet? Quis a ſigno Vertumni in circum maximum venit, quin is in unoquoque gradu de avaritia tua commoneretur? quam tu viam tenſarum, atque pompæ ejusmodi exegiſti, ut tu ipſe illa ire non audeas. Te putet quisquam, cum ab Italia freto disjunctus eſſes, ſocios temperaſſe? qui ædem Caſtoris, teſtem furtorum tuorum eſſe volueris: quam populus Romanus quotidie, judices etiam tum, cum de te ſententiam ferrent m), viderent?

60 Atque etiam judicium in prætura publicum exercuit. non
155 enim prætereundum eſt ne id quidem. petita multa eſt apud iſtum prætorem a Q. Opimio: qui adductus eſt in judicium. verbo, quod, cum eſſet tribunus plebis, interceſſit contra legem Corneliam: re, quod in tribunatu dixiſſet contra alicujus hominis nobilis voluntatem. De quo judicio ſi velim dicere omnia, multi appellandi, lædendique ſunt: quod mihi non eſt neceſſe. tantum dicam, paucos homines, ut leviſſime dicam, arrogantes, hoc adjutore, Q. Opimium per ludum, & jocum fortunis omnibus evertiſſe.

156 Is mihi etiam queritur, quod a nobis, IX ſolis diebus, prima actio ſui judicii transacta ſit: cum apud ipſum tribus horis

m) Græv. mallet: *ferent*.

Digitized by Google

ris Q. Opimius, ſenator populi Romani, bona, fortunas, or-
namenta omnia amiſerit? cujus propter indignitatem judi-
cii, ſæpiſſime eſt actum in ſenatu, ut genus hoc totum multa- p.
rum, ac judiciorum ejusmodi tolleretur. Jam vero in bo- 108
nis Q. Opimii vendendis, quas iſte prædas quam aperte, quam a.
improbe fecerit, longum eſt dicere. Hoc dico, niſi vobis id
hominum honeſtiſſimorum tabulis planum fecero, fingi a me
hoc totum temporis cauſa putatote.

Jam qui ex calamitate ſenatoris populi Romani, cum præ- 157
tor judicio ejus præfuiſſet, ſpolia domum ſuam referre, &
manubias detrahere conatus eſt; is ullam ab ſeſe calamitatem
poterit deprecari? Nam de ſubſortitione illa Juniana judi- 61
cum nihil dico. Quid enim? contra tabulas, quas tu pro-
tuliſti, audeam dicere? difficile eſt. Non enim me tua ſo-
lum, & judicum auctoritas, ſed etiam annulus aureus ſcribæ
tui deterret. Non dicam id, quod probare difficile eſt: hoc
dicam, quod oſtendam, multos ex te viros primarios audiſſe,
cum diceres, ignoſci tibi oportere, quod falſum codicem pro-
tuleris. nam, qua invidia C. Junius conflagrarat, ea, niſi pro-
vidiſſes, tibi ipſi tum pereundum fuiſſe.

Hoc modo iſte ſibi, & ſaluti ſuæ proſpicere didicit, refe- 158
rendo in tabulas & privatas, & publicas, quod geſtum non eſ-
ſet: tollendo, quod eſſet, & ſemper aliquid demendo, mu-
tando, curando ne litura appareat, interpolando. Eo enim
usque progreditur, ut ne defenſionem quidem maleficiorum
ſuorum ſine aliis maleficiis reperire poſſet. Ejusdem modi
ſortitionem homo amentiſſimus ſuorum quoque judicum fo-
re putavit per ſodalem ſuum, Q. Curtium, judicem quæſtio-
nis: cui niſi ego vi populi, & hominum clamore, atque con-
vitio reſtitiſſem; ex hac decuria noſtra, cujus mihi copiam b.
quam largiſſime factam oportebat, erepta eſſet facultas eorum,
quos iſte annuerat, in ſuum conſilium ſine cauſa ſuæ n) ſub-
ſortiebatur. * * *

Multa deſunt.

ACCU-

n) abeſt: *ſuæ*.

p. 109 a.

ACCUSATIONIS IN C. VERREM

LIBER SECUNDUS DE JURISDICTIONE SICILIENSI ORATIO SEPTIMA

ARGUMENTUM ASCONII.

Hæc ſine dubio ad accuſationem propoſiti criminis ſpectat oratio. nam in ſuperiore anteactæ res ſunt expoſitæ: quæ quia magis adjuvant accuſationem, quam ipſæ ſint principales, in unum librum coactæ ſunt judicio Ciceronis curſim enumerantis, quæ Verres quæſtor; quæ proquæſtore; quæ legatus; quæ denique prætor urbanus admiſerit. Ubi ventum eſt ad cauſam ipſam, & Sicilienſia crimina, quatuor libros edidit: unum de jurisdictione; alterum de frumento; tertium de ſignis; quartum de ſuppliciis. In qua diſtributione non ordo temporis, ſed facinorum genera, & momenta, ſervata ſunt. Incipit autem a laude Siciliæ, & egreditur ad crimen Dionis, deinde Soſippi, & Epicratis. Sed de jure Siculorum everſo fruſtra quidam Ciceronem reprehendunt, quod non inde cœperit: cum ſuperiora crimina non egeant ejuſmodi tractatu, qui ad ſequentia pertinet; & oratoris conſilio a magnis iiſdemque clarioribus ſumendum eſſet exordium. Itaque poſt hoc, duo criminum genera perſequitur ad extremum. Primum de Heraclio; de expreſſis honoribus ab invitis; de Epicrate Bideno; deque rebus capitalibus, ubi de Sopatro, de Sthenio: quæ omnia ſunt de jure dicundo. Alterum de ſenatoribus; de ſacerdotibus; de cenſoribus pretio a Verre factis; de collatione in ſtatuas; de publicanorum cum Verre convenientia in furtis; de tabulis Carpinatii pecunias Verris extraordinarias continentibus. Genus cauſæ in omnibus Verrinarum libris admirabile. Status principaliter conjectura.

MULTA

Digitized by Google

MULTA mihi neceſſario, judices, prætermittenda ſunt, I
ut poſſim aliquo modo a) aliquando de iis rebus, 1
quæ meæ fidei commiſſæ ſunt, dicere. recepi enim cauſam
Siciliæ. ea me ad hoc negotium provincia attraxit. Ego
tamen hoc onere ſuſcepto, & recepta cauſa Sicilienſi, ample-
xus animo ſum aliquanto amplius. ſuſcepi enim cauſam to-
tius ordinis: ſuſcepi cauſam populi Romani, quod putabam
tum denique recte judicari poſſe, ſi non modo reus impro-
bus adduceretur; ſed etiam diligens, & firmus accuſator ad
judicium veniret. Quo mihi maturius ad Siciliæ cauſam ve- 2
niendum eſt, relictis ceteris ejus furtis, ac flagitiis, ut & viri-
bus quam integerrimis agere, & ad dicendum temporis ſatis
habere poſſim. Atque adeo, antequam de incommodis Si-
ciliæ dico, pauca mihi videntur eſſe de provinciæ dignitate,
vetuſtate, utilitate dicenda. Nam cum omnium ſociorum,
provinciarumque rationem diligenter habere debetis, tum
præcipue Siciliæ, judices, plurimis, juſtiſſimisque de cauſis:
primum quod omnium nationum exterarum princeps Sici-
lia ſe ad amicitiam, fidemque populi Romani applicuit: pri-
ma omnium, id quod ornamentum imperii eſt, provincia
eſt appellata: prima docuit majores noſtros, quam præcla-
rum eſſet exteris gentibus imperare: ſola fuit ea fide beni-
volentiaque erga populum Romanum, ut civitates ejus inſu-
læ, quæ ſemel in amicitiam noſtram veniſſent, numquam poſt- b.
ea deficerent: pleræque autem, & maxime illuſtres in ami-
citia perpetuo manerent. Itaque majoribus noſtris in Afri- 3
cam ex hac provincia gradus imperii factus eſt. neque enim
tam facile opes Karthaginis tantæ concidiſſent, niſi illud & rei
frumentariæ ſubſidium, & receptaculum claſſibus noſtris pa-
teret. Quare P. Africanus, Karthagine deleta, Siculorum ur- 2
bes ſignis, monumentiſque pulcherrimis exornavit: ut, quos
victoria populi Romani maxime lætari arbitrabatur, apud eos
monumenta victoriæ plurima collocaret. Denique ille ipſe 4
M. Marcellus, cujus in Sicilia virtutem hoſtes, miſericor-
diam

a) Græv. *aliquo modo*, delevit.

Digitized by Google

diam victi, fidemque ceteri Siculi perſpexerunt, non ſolum
ſociis in eo bello conſuluit, verum etiam ſuperatis hoſtibus
temperavit. urbem pulcherrimam, Syracuſas, quæ cum ma-
nu munitiſſima eſſet, tum loci natura, terra, ac mari claude-
batur, cum vi, conſilioque cepiſſet; non ſolum incolumem
paſſus eſt eſſe, ſed ita reliquit ornatam, ut eſſet idem monu-
mentum victoriæ, manſuetudinis, continentiæ: cum homi-
nes viderent, & quid expugnaſſet, & quibus peperciſſet, & quæ
reliquiſſet. tantum ille honorem Siciliæ habendum putavit,
ut ne hoſtium quidem urbem ex ſociorum inſula tollendam
5 arbitraretur. Itaque ad omnes res Sicilia provincia ſemper
uſi ſumus, ut, quidquid ex ſeſe poſſet efferre, id non apud
eos naſci, ſed domi noſtræ conditum b) putaremus. Quan-
do illa frumentum, quod deberet, non ad diem dedit? quan-
do id, quod opus eſſe putaret, non ultro pollicita eſt? quan-
do id, quod imperaretur, recuſavit? Itaque ille M. Cato Sa-
piens cellam penariam reipublicæ noſtræ, nutricem plebis Ro-
manæ, Siciliam nominavit. Nos vero experti ſumus, Itali-
P. co maximo difficillimoque bello, Siciliam nobis non pro pe-
110 naria cella, ſed pro ærario illo majorum vetere, ac referto fu-
a. iſſe. nam ſine ullo ſumtu noſtro, coriis, tunicis, frumentoque
ſuppeditato, maximos exercitus noſtros veſtivit, aluit, arma-
3 vit. Quid illa, quæ forſitan ne ſentimus quidem, judices,
6 quanta ſunt? quod multis locupletioribus civibus utimur?
quod habent propinquam fidelem, fructuoſamque provin-
ciam, quo facile excurrant? ubi libenter negotium gerant?
quos illa partim mercibus ſuppeditandis cum quæſtu, com-
pendioque dimittit: partim retinet, ut arare, ut paſcere, ut
negotiari libeat, ut denique ſedes, ac domicilium collocare.
quod commodum non mediocre populi Romani eſt; tan-
tum civium Romanorum c) numerum, tam prope ab domo,
7 tam bonis, fructuoſisque rebus detineri. Et quoniam qua-
ſi quædam prædia populi Romani ſunt, vectigalia noſtra, at-
que provinciæ: quemadmodum propinquis vos veſtris præ-
diis

b) Gr. addit: *jam.* c) abeſt; *Rom.*

diis maxime delectamini; ſic populo Romano jucunda ſub-
urbanitas eſt hujuſce provinciæ. Jam vero hominum ipſo-
rum, judices, ea patientia, virtus, frugalitaſque eſt, ut proxi-
me ad noſtram diſciplinam illam veterem, non ad hanc, quæ
nunc increbruit, videantur accedere. nihil ceterorum ſimile
Græcorum, nulla deſidia, nulla luxuria: contra ſummus la-
bor in publicis, privatiſque rebus, ſumma parſimonia, ſum-
ma diligentia. Sic porro noſtros homines diligunt, ut his
ſolis neque publicanus, neque negotiator odio ſit. Magi- 8
ſtratuum autem noſtrorum injurias ita multorum tulerunt,
ut numquam ante hoc tempus ad aram legum, præſidiumque
veſtrum publico conſilio confugerint. tametſi & illum an-
num pertulerant, qui ſic eos afflixerat, ut ſalvi eſſe non poſſent,
niſi C. Marcellus quaſi aliquo fato veniſſet, ut bis ex eadem h.
familia ſalus Siciliæ conſtitueretur, & poſtea M. Antonii in-
finitum illud imperium ſenſerant. Sic a majoribus ſuis acce-
perant, tanta populi Romani in Siculos eſſe beneficia, ut etiam
injurias noſtrorum hominum perferendas putarent. In ne- 9
minem civitates ante hunc teſtimonium publice dixerunt.
Hunc denique ipſum pertuliſſent, ſi humano modo, ſi uſitato
more, ſi denique uno aliquo in genere peccaſſet. ſed cum
perferre non poſſent luxuriem, crudelitatem, avaritiam, ſu-
perbiam: cum omnia ſua commoda, jura, beneficia ſenatus
populique Romani, unius ſcelere, ac libidine perdidiſſent:
hoc ſtatuerunt, aut iſtius injurias per vos ulciſci, & perſequi;
aut, ſi vobis indigni eſſent viſi, quibus opem, auxiliumque
ferretis, urbes, ac ſedes ſuas relinquere. quandoquidem agros
jam ante iſtius injuriis exagitai reliquiſſent. Hoc conſilio 4
a L. Metello legationes univerſæ petiverunt, ut quampri- 10
mum iſti ſuccederet. Hoc animo toties apud patronos de
ſuis miſeriis deplorarunt: hoc commoti dolore, poſtulata
conſulibus, quæ non poſtulata, ſed in iſtum crimina videren-
tur eſſe, ediderunt. Fecerunt etiam, ut me, cujus fidem,
continentiamque cognoverant, prope de vitæ meæ ſtatu, do-
lore, ac lacrymis ſuis deducerent, ut ego iſtum accuſarem: a
quo mea longiſſime ratio, voluntaſque abhorrebat. Quam-

Digitized by Google

quam in hac cauſa multo plures partes mihi defenſionis, quam
11 accuſationis, ſuſcepiſſe videor. Poſtremo homines ex tota
provincia nobiliſſimi, primique, publice, privatimque vene-
runt. graviſſima, atque honeſtiſſima quæque civitas vehemen-
tiſſime ſuas injurias perſecuta eſt.

At quemadmodum, judices, venerunt? videor enim
mihi liberius apud vos jam pro Siculis loqui debere, quam
P. forſitan ipſi velint. ſaluti enim eorum potius conſulam, quam
III voluntati. Ecquem exiſtimatis umquam ulla in provincia
2. reum abſentem contra inquiſitionem accuſatoris, tantis opi-
bus, tanta cupiditate eſſe defenſum? Quæſtores utriusque
provinciæ, qui iſto prætore fuerant, cum faſcibus mihi præſto
12 fuerunt. Hi porro, qui ſucceſſerunt, vehementer iſtius cu-
pidi, liberaliter ex iſtius cibariis tractati, non minus acres con-
tra me fuerunt. Videte, quid potuerit, qui quatuor in una
provincia quæſtores, ſtudioſiſſimos defenſores, propugnato-
resque habuerit: prætorem vero, cohortemque totam ſic
ſtudioſam, ut facile appareret, non tam illis Siciliam, quam
inanem offenderant, quam Verrem ipſum, qui plenus deceſ-
ſerat, provinciam fuiſſe. Minari Siculis, ſi decreſſent lega-
tiones, quæ contra iſtum dicerent: minari, ſi qui eſſent pro-
fecti: aliis, ſi laudarent, benigniſſime promittere: graviſſi-
mos privatarum rerum teſtes, quibus nos præſentibus denun-
5 tiavimus, eos vi, cuſtodiiſque retinere. Quæ cum omnia
13 facta ſint, tamen unam ſolam ſcitote eſſe civitatem Mamer-
tinam, quæ publice legatos, qui iſtum laudarent, miſerit.
Ejus autem legationis principem, civitatis nobiliſſimum, C.
Hejum, juratum dicere audiſtis: iſti navem onerariam ma-
c. ximam, Meſſanæ eſſe, publice coactis operis, ædificatam.
idemque Mamertinorum legatus, iſtius laudator, non ſolum
iſtum bona ſua, verum etiam ſacra, deosque penates a ma-
joribus traditos, ex ædibus ſuis eripuiſſe dixit. Præclara lau-
datio, cum duabus in rebus legatorum una opera conſumi-
tur, in laudando, atque repetendo. Atque ea ipſa civitas
qua ratione illi amica ſit, dicetur certo loco. reperietis
enim, quæ cauſæ benivolentiæ ſint Mamertinis erga iſtum,

eas

Digitized by Google

eas ipſas cauſas, ſatis juſtas eſſe damnationis. Alia civitas nulla, judices, publico conſilio laudat. Vis illa ſummi impe- 14
rii tantum potuit apud perpaucos homines, non civitates, ut b.
aut leviſſimi quidam ex miſerrimis, deſertiſſimiſque oppidis invenirentur, qui injuſſu populi, ac ſenatus proficiſcerentur: aut ii, qui contra iſtum legati decreti erant, & teſtimonium publicum, ac mandata acceperant, vi, ac metu retinerentur. Quod ego in paucis tamen uſu veniſſe non moleſte fero, quo reliquæ, tot, & tantæ, & tam graves civitates, tota denique Sicilia plus auctoritatis apud vos haberet, cum videretis nulla vi retineri, nullo periculo prohiberi potuiſſe, quo minus experirentur, ecquid apud vos querimoniæ valerent antiquiſſi-
morum, fideliſſimorumque ſociorum. Nam, quod fortaſſe 15
non nemo veſtrum audierit, iſtum a Syracuſanis publice laudari: id, tametſi priore actione ex Heraclii Syracuſani teſtimonio, cujuſmodi eſſet, cognoviſtis; tamen vobis alio loco, ut ſe tota res habeat, quod ad eam civitatem attinet, demonſtrabitur. Intelligetis enim, nullis hominibus quemquam tanto odio, quanto iſtum Syracuſanis, & eſſe, & fuiſſe.

At enim iſtum ſoli Siculi perſequuntur: cives Romani, qui 6
in Sicilia negotiantur, defendunt, diligunt, ſalvum eſſe cupiunt. Primum, ſi ita eſſet, tamen vos in hac quæſtione de pecuniis repetundis, quæ ſociorum cauſa conſtituta eſt, lege, judicioque ſociali, ſociorum querimonias audire oporteret.
Sed intelligere potuiſtis priore actione cives Romanos ex Si- 16
cilia plurimos, honeſtiſſimos, maximis de rebus, & quas ipſi accepiſſent injurias, & quas ſcirent aliis eſſe factas, pro teſtimonio dicere. Ego hoc, quod intelligo, judices, ſic confirmo: videor mihi gratum feciſſe Siculis, quod eorum injurias meo labore, inimicitias periculo ſim perſecutus. non minus hoc
gratum me noſtris civibus intelligo feciſſe: qui hoc exiſti- p.
mant, juris, libertatis, rerum, fortunarumque ſuarum ſalutem 112
in iſtius damnatione conſiſtere. Quapropter de iſtius præ- a.
tura Sicilienſi non recuſo, quin ita me audiatis, ut, ſi cuiquam 17
generi hominum ſive Siculorum, ſive noſtrorum civium; ſi cuiquam ordini, ſive aratorum, ſive pecuariorum, ſive mer-

Digitized by Google

catorum probatus ſit: ſi non horum omnium communis hoſtis, prædoque fuerit: ſi cuiquam denique ulla in re umquam temperaverit: ut vos quoque ei temperetis.

Qui ſimulatque ei forte provincia Sicilia obvenit, ſtatim Romæ, & ad urbem, ante quam proficiſceretur, quærere ipſe ſecum, & agitare cum ſuis cœpit, quibusnam rebus in ea provincia maximam uno anno pecuniam facere poſſet. Nolebat in agendo diſcere (tametſi non provinciæ rudis erat, & tiro) ſed in Siciliam paratus ad prædam, meditatusque veni-
18 re cupiebat. O præclare conjectum a vulgo in illam provinciam omen communis famæ, atque ſermonis! cum ex nomine iſtius quid in provincia facturus eſſet, perridicule homines augurabantur. Etenim quis dubitare poſſet, cum iſtius in quæſtura fugam, & furtum recognoſceret: cum in legatione, oppidorum, fanorumque ſpoliationes cogitaret: cum videret in foro latrocinia præturæ: qualis iſte in quarto actu
7 improbitatis futurus eſſet. Atque ut intelligatis, eum Romæ quæſiſſe non modo genera furandi, ſed etiam nomina, certiſſimum accipite argumentum, quo facilius de ſingulari
19 ejus impudentia exiſtimare poſſitis. Quo die Siciliam attigit c) (videte, ſatisne paratus ex illo omine urbano, ad everrendam provinciam venerit) ſtatim Meſſana litteras Haleſam
b. mittit: quas ego iſtum in Italia ſcripſiſſe arbitror. nam, ſimulatque e navi egreſſus eſt, dedit operam, ut Haleſinus ad ſe Dio continuo veniret: ſe de hereditate velle cognoſcere, quæ ejus filio a propinquo homine Apollodoro Laphirone
20 veniſſet. Ea erat, judices, pergrandis pecunia. Hic eſt Dio, judices, nunc beneficio Q. Metelli civis Romanus factus: de quo, multis viris primariis teſtibus, multorumque tabulis vobis priore actione ſatisfactum eſt, H-S undecies numeratum eſſe, ut eam cauſam, in qua ne tenuiſſima quidem dubitatio poſſet eſſe, iſto cognoſcente obtineret: præterea greges nobiliſſimarum equarum abactos: argenti, veſtisque ſtragulæ domi quod fuerit, eſſe direptum d). ita H-S undecies Q. Dionem,

c) *tetigit.* d) *dereptum.*

Digitized by Google

Dionem, quod hereditas ei obveniſſet, nullam aliam ob cau-
ſam, perdidiſſe. Quid? Hæc hereditas quo prætore Dionis fi- 21
lio venerat? eodem, quo Anniæ, P. Annii ſenatoris filiæ;
eodem, quo M. Liguri ſenatori; C. Sacerdote prætore. Quid?
tum nemo moleſtus Dioni fuerat? non plus quam Liguri,
Sacerdote prætore. Quid? ad Verrem quis detulit? nemo:
niſi forte exiſtimatis ei quadruplatores ad fretum præſto fu-
iſſe. Ad urbem cum eſſet, audivit, Dioni cuidam Siculo 8
permagnam veniſſe hereditatem: heredem ſtatuas juſſum
eſſe in foro ponere: niſi poſuiſſet, Veneri Erycinæ eſſe mul-
tatum. Tametſi poſitæ eſſent ex teſtamento: putabat ta-
men, quoniam Veneris nomen eſſet, cauſam pecuniæ e) ſe
reperturum. Itaque apponit, qui petat Veneri Erycinæ il- 22
lam hereditatem. non enim quæſtor petit (ut eſt conſuetu-
do) is, qui Erycum f) montem obtinebat: petit Nævius
Turpio quidam, iſtius excurſor, & emiſſarius, homo omnium,
ex illo conventu, quadruplatorum deterrimus, C. Sacerdote
prætore condemnatus injuriarum. etenim erat ejuſmodi cau-
ſa, ut ipſe prætor, cum quæreret calumniatorem, paullo tamen
conſideratiorem reperire non poſſet. Hunc hominem Ve- p.
neri abſolvit: ſibi condemnat. maluit videlicet homines pec- 113
care, quam deos: ſe potius a Dione, quod non licebat, quam a.
Venerem, quod non debebatur, auferre. Quid ego hic nunc 23
Sex. Pompeji Chlori teſtimonium recitem, qui cauſam egit
Dionis? qui omnibus rebus interfuit; hominis honeſtiſſimi,
tametſi civis Romanus virtutis cauſa jamdiu eſt, tamen omni-
um Siculorum primi, ac nobiliſſimi. Quid ipſius Q. Cæcilii
Dionis, hominis probatiſſimi, ac pudentiſſimi? Quid L. Ve-
tecilii Liguris, T. Manlii, L. Caleni? quorum omnium teſti-
moniis de hac Dionis pecunia confirmatum eſt. Dixit hoc

e) Græv. ſervavit quidem hanc lectionem, ſed ſibi magis placere Lambinianam & Nannianam conjecturam oſtendit, quæ pro *pecuniæ* legi vult: *calumniæ*. Ellipſin enim, *acquirendæ*, *extorquendæ* eſſe duriorem.

f) *Erycinum.*

Digitized by Google

idem M. Lucullus, ſe de his Dionis incommodis pro hoſpi-
24 tio, quod ſibi cum eo eſſet, jam ante cognoſſe. Quid? Lu-
cullus, qui tum in Macedonia fuit, melius hæc cognovit,
quam tu, Hortenſi, qui Romæ fuiſti? ad quem Dio confugit?
qui de Dionis injuriis graviſſime per litteras cum Verre que-
ſtus es? nova tibi hæc ſunt, & inopinata? nunc primum hoc
aures tuæ crimen accipiunt? nihil ex Dione, nihil ex ſocru
tua, fœmina primaria, Servilia, vetere Dionis hoſpita, audi-
ſti? nonne multa mei teſtes, quæ tu ſcis, neſciunt? nonne
te mihi teſtem in hoc crimine eripuit non iſtius innocentia,
ſed legis exceptio? TESTIMONIA M. LUCULLI, CHLORI, DIONIS.

9 Satiſne vobis magnam pecuniam Venerius homo, qui e Che-
lidonis ſinu in provinciam profectus eſſet, Veneris nomine
25 quæſiſſe videtur? Accipite aliam in minore pecunia non mi-
nus impudentem calumniam. Soſippus & Epicrates fratres
ſunt Agyrinenſes. horum pater abhinc duo & x x annos eſt
mortuus. in cujus teſtamento, quodam loco, ſi commiſſum
b. quid eſſet, multa erat Veneri. ipſo x x anno, cum tot inter-
ea prætores, tot quæſtores, tot calumniatores in provincia
fuiſſent, hereditas ab his Veneris nomine petita non g) eſt.
Cauſam Verres cognoſcit. pecuniam per Volcatium accipit,
fere ad H-S cccc millia ab duobus fratribus. Multorum
teſtimonia audiſtis antea. vicerunt Agyrinenſes fratres, ita ut
egentes, inaneſque diſcederent.

10 At enim ad Verrem pecunia iſta non pervenit. Quæ eſt
26 iſta defenſio? utrum aſſeveratur in hoc, an tentatur? mihi
enim nova res eſt. Verres calumniatores apponebat: Ver-
res adeſſe jubebat: Verres cognoſcebat: Verres judicabat:
pecuniæ maximæ dabantur: qui dabant, cauſas obtinebant:
tu mihi ita defendas? non eſt iſta Verri numerata pecunia.
Adjuvo te: mei quoque teſtes idem dicunt: Volcatio di-
cunt ſeſe dediſſe. Quæ vis erat in Volcatio tanta, ut H-S
cccc millia a duobus hominibus auferret? & quis Volcatio,
ſi ſua ſponte veniſſet, unam libellam dediſſet? Veniat nunc:
experi-

g) abeſt: *non.*

Digitized by Google

experiatur: tecto recipiet nemo. At ego amplius dico, H-S
quadringenties accepiſſe te arguo contra leges: nego tibi ipſi
ullum nummum eſſe numeratum: ſed cum ob tua decreta,
ob imperata, ob judicata, pecuniæ dabantur, non erat quæ-
rendum, cujus manu numerarentur, ſed cujus injuria coge-
rentur. Comites illi tui delecti, manus erant tuæ. Præfecti, 27
ſcribæ, medici, accenſi, haruſpices, præcones erant manus
tuæ. ut quisque te maxime cognatione, affinitate, neceſſitu-
dine aliqua attingebat, ita maxime manus tua putabatur. co-
hors tota illa tua, quæ plus mali Siciliæ dedit, quam ſi cen-
tum cohortes fugitivorum fuiſſent, tua manus ſine controver-
ſia fuit. quidquid ab horum quopiam captum eſt, id non
modo tibi datum, ſed tua manu numeratum judicari neceſſe
eſt. Nam, ſi hanc defenſionem probabitis, *Non accepit* p.
ipſe: licet, omnia de pecuniis repetundis judicia tollatis. nemo 114
umquam tam reus, tam nocens h) adducetur, qui iſta defen- a.
ſione non poſſit uti. etenim cum Verres utatur; quis erit
umquam poſthac reus tam perditus, qui non ad Q. Mucii in-
nocentiam referatur, ſi cum iſto conferatur? Neque nunc
tam mihi iſti Verrem defendere videntur, quam in Verre de-
fenſionis tentare rationem. Qua de re, judices, vobis magno- 28
pere providendum eſt. pertinet hoc ad ſummam reipublicæ,
& ad exiſtimationem ordinis, ſalutemque ſociorum. Si enim
innocentes exiſtimari volumus, non ſolum nos abſtinentes, ſed
etiam noſtros comites præſtare debemus. Primum omnium II
opera tanta i) danda eſt, ut eos nobiscum ducamus, qui no-
ſtræ famæ capitique conſulant. deinde, ſi in hominibus eli-
gendis nos ſpes amicitiæ fefellerit, ut vindicemus; miſſos
faciamus: ſemper ita vivamus, ut rationem reddendam nobis
arbitremur. Africani eſt hoc, hominis liberaliſſimi. verum-
tamen ea liberalitas eſt probanda, quæ ſine periculo exiſtima-
tionis eſt, ut in illo fuit. Cum ab eo quidam vetus aſſecta- 29
tor, & ex numero amicorum, non impetraret, uti ſe præfe-

h) Gr. delet primum *tam. reus tam nocens.*
i) induxit Grævius: *tanta.*

Digitized by Google

ctum in Africam duceret, & id ferret moleſte: *Noli*, inquit, *mirari, ſi tu a me hoc non impetras. ego jam pridem ab eo, cui meam exiſtimationem caram fore arbitror, peto, ut mecum præfectus proficiſcatur: & adhuc impetrare non poſſum.* Etenim re vera multo magis eſt petendum ab hominibus, ſi ſalvi, & honeſti eſſe volumus, ut eant nobiſcum in provinciam, quam hoc illis in beneficii loco deferendum. Sed tu, cum & tuos amicos in provinciam, quaſi in prædam, invitabas, & cum illis, ac per eos prædabare, & eos in concione an-
b. nulis aureis donabas; non ſtatuebas, tibi non ſolum de te, ſed etiam de illorum factis rationem eſſe reddendam?

30 Cum hos ſibi quæſtus conſtituiſſet magnos atque uberes, ex his cauſis, quas ipſe inſtituerat in conſilio, hoc eſt, cum ſua cohorte, cognoſcere: tum infinitum genus invenerat ad innu-
12 merabilem pecuniam corripiendam. Dubium nemini eſt, quin omnes omnium pecuniæ poſitæ ſint in eorum poteſtate, qui judicia dant, & eorum, qui judicant: quin nemo noſtrum poſſit ædes ſuas, nemo fundum, nemo bona patria obtinere, ſi, cum hæc a quopiam veſtrum petita ſint, prætor improbus, cui nemo intercedere poſſit, det quem velit judicem: judex nequam & levis, quod prætor juſſerit, judicet.
31 Si vero illud quoque accedet, ut in ea verba prætor judicium det, ut vel L. k) Octavius Balbus judex, homo, & juris, & officii peritiſſimus, non poſſit aliter judicare: ſi judicium l) ſit ejuſmodi, L. OCTAVIUS JUDEX ESTO: SI PARET, FUNDUM CAPENATEM, QUO DE AGITUR, EX JURE QUIRITIUM P. SERVILII ESSE, NEQUE IS FUNDUS Q. CATULO RESTITUETUR: non neceſſe erit L. Octavio judici cogere P. Servilium Q. Catulo fundum reſtituere, aut condemnare eum quem non oporteat? Ejuſdemmodi totum jus prætorium, ejuſdemmodi omnis res judiciaria fuit in Sicilia per triennium, Verre prætore. Decreta ejuſmodi: SI NON ACCIPIT QUOD TE DEBERE DICIS, ACCUSES: SI PETITUR, DUCAS. C. Fuſicium duci juſſit petitorem, L. Suetium, L. Racilium. judicia hujuſmodi: QUI CIVES

k) abeſt: L. l) Græv. delevit: *ſi judicium.*

Digitized by Google

VES ROMANI ERANT, SI SICULI ESSENT, TUM SI EORUM LEGI-
BUS DARE OPORTERET. QUI SICULI SI CIVES ROMANI ESSENT.
Verum, ut totum genus complectamini judiciorum: prius 32
jura Siculorum, deinde iſtius inſtituta cognoſcite. Siculi 13
hoc jure ſunt, ut, quod civis cum cive agat, domi certet ſuis p.
legibus: quod Siculus cum Siculo non ejuſdem civitatis, ut 115
de eo prætor judices ex P. Rupilii decreto, quod is de decem a.
legatorum ſententia ſtatuit, quam legem illi Rupiliam vocant,
ſortiatur. Quod privatus a populo petit, aut populus a pri-
vato: ſenatus ex aliqua civitate, qui judicet, datur, cum al-
ternæ civitates rejectæ ſunt. Quod civis Romanus a Siculo
petit, Siculus judex datur. quod Siculus a cive Romano, ci-
vis Romanus datur. ceterarum rerum ſelecti judices civi-
um Romanorum ex conventu m) proponi ſolent. Inter
aratores & decumanos, lege frumentaria, quam Hieronicam
appellant, judicia fiunt. Hæc omnia iſto prætore non mo- 33
do perturbata, ſed plane & Siculis, & civibus Romanis erepta
ſunt: primum ſuæ leges; quod civis cum cive ageret, aut
eum judicem, quem commodum erat, præconem, haruſpi-
cem, medicum ſuum dabat: aut, ſi legibus erat judicium
conſtitutum, & ad civem ſuum judicem venerant, libere civi
judicare non licebat. Edictum enim hominis cognoſcite,
quo edicto omnia judicia redegerat in ſuam poteſtatem: SI
QUI PERPERAM JUDICASSET, SE COGNITURUM: CUM COGNOS-
SET, ANIMADVERSURUM. idque cum faciebat, nemo dubitabat,
quin, cum judex alium de ſuo judicio putet judicaturum,
ſeque in eo capitis periculum aditurum, voluntatem ſpectet
ejus, quem ſtatim de capite ſuo putet judicaturum. Sele- 34
cti e conventu, aut propoſiti ex negotiatoribus judices, nul-
li. hæc copia, quam dico, judicum, cohors non Q. Scævolæ,
qui tamen de cohorte ſua dare non ſolebat; ſed C. Verris.
Cujuſmodi cohortem putatis hoc principe fuiſſe? ſicuti vi-
detis edictum: SI QUID PERPERAM JUDICARIT SENATUS. Eum
quoque oſtendam, ſiquando ſit datus, coactu iſtius, quod non b.
ſenſerit,

m) *ex civ. R. com.*

ſenſerit, judicaſſe. Ex lege Rupilia ſortitio nulla, niſi cum nihil intereratiſtius. lege Hieronica judicia plurimarum controverſiarum, ſublata uno nomine omnia: de conventu, ac negotiatoribus nulli judices. Quantam poteſtatem habuerit, videtis: quas res geſſerit, cognoſcite.

14 Heraclius eſt Hieronis filius, Syracuſanus, homo in primis
35 domi ſuæ nobilis, & ante hunc prætorem vel pecunioſiſſimus Syracuſanorum: nunc nulla alia calamitate, niſi iſtius avaritia, atque injuria, pauperrimus. huic hereditas facile ad H-S tricies venit teſtamento propinqui ſui, Heraclii: plena domus cælati argenti optimi, multæque ſtragulæ veſtis, pretioſiſſimorumque mancipiorum: quibus in rebus iſtius cupiditates, & inſanias quis ignorat? erat in ſermone res, magnam Heraclio pecuniam veniſſe: non ſolum Heraclium divitem, ſed etiam ornatum ſupellectili, argento, veſte, mancipiis futu-
36 rum. Audit hæc etiam Verres: & primo, illo ſuo leviore artificio Heraclium aggredi conatur, ut eum roget inſpicienda, quæ non reddat. deinde a quibusdam Syracuſanis admonetur: hi autem quidam erant affines iſtius, quorum iſte uxores numquam alienas exiſtimavit, Cleomenes, & Æſchrio: qui quantum apud iſtum, & quam turpi de cauſa potuerint, ex reliquis criminibus intelligetis. Hi, ut dico, hominem admonent; rem eſſe præclaram, refertam omnibus rebus: ipſum autem Heraclium, hominem eſſe majorem natu, non promtiſſimum: & eum præter Marcellos, patronum, quem jure ſuo adire, aut appellare poſſet, habere neminem: eſſe in eo teſtamento, quo ille heres eſſet, ſcriptum, ut ſtatuas in palæſtra deberet ponere. faciemus, ut palæſtritæ negent ex te-
p. ſtamento eſſe poſitas: petant hereditatem, quod eam palæſtræ
116 commiſſam eſſe dicant. Placuit ratio Verri. nam hoc animo
a. providebat, cum tanta hereditas in controverſiam veniſſet,
37 judicioque peteretur, fieri non poſſe, ut ſine præda ipſe diſcederet. approbat conſilium: auctor eſt, ut quam primum agere incipiant, hominemque id ætatis, minime litigioſum quam tumultuoſiſſime adoriantur. Scribitur Heraclio dica.

15 Primo mirantur omnes improbitatem calumniæ: deinde qui iſtum

Digitized by Google

iſtum noſſent, partim ſuſpicabantur, partim plane videbant,
adjectum eſſe oculum hereditati. Interea dies advenit, quo
die ſeſe ex inſtituto, ac lege Rupilia, dicas ſortiturum Syra-
cuſis iſte edixerat: paratus ad hanc dicam ſortiendam vene-
rat. tum eum docet Heraclius, non poſſe eo die ſortiri, quod
lex Rupilia vetaret diebus xxx ſortiri dicam, quibus ſcripta
eſſet. dies xxx nondum fuerant. ſperabat Heraclius, ſi il-
lum diem effugiſſet, ante alteram ſortitionem Q. Arrium,
quem provincia tum maxime exſpectabat, ſucceſſurum. Iſte 38
omnibus dicis diem diſtulit: & eam diem conſtituit, ut hanc
Heraclii dicam ſortiri poſt dies xxx ex lege poſſet. Poſtea-
quam ea dies venit: iſte incipit ſimulare ſe velle ſortiri.
Heraclius cum advocatis adit, & poſtulat, ut ſibi cum palæſtri-
tis, hoc eſt, cum populo Syracuſano, æquo jure diſceptare li-
ceat. Adverſarii poſtulant, ut in eam rem judices dentur,
ex *his* civitatibus, quæ in id forum convenirent, electi, qui
Verri viderentur. Heraclius contra, ut judices e lege Ru-
pilia dentur: ut ab inſtitutis ſuperiorum, ab auctoritate ſe-
natus, ab jure omnium Siculorum ne recedatur. Quid ego 16
iſtius in jure dicundo libidinem, ſcelera n), demonſtrem? 39
quis veſtrum non ex urbana jurisdictione cognovit? quis
umquam, iſto prætore, Chelidone invita, lege agere potuit?
non iſtum, ut non neminem, provincia corrupit: idem fuit,
qui Romæ. Cum id, quod omnes intelligebant, diceret He-
raclius, jus eſſe certum Siculis, inter ſe quo jure certarent, le- b.
gem eſſe Rupiliam, quam P. Rupilius conſul de decem lega-
torum ſententia dediſſet: hoc omnes ſemper in Sicilia con-
ſules, prætoresque ſervaſſe: negavit ſe judices e lege Rupilia
ſortiturum. quinque judices, quos commodum ipſi fuit, de-
dit. Quid huic homini o) facias? quod ſupplicium di- 40
gnum libidini ejus invenias? Præſcriptum tibi cum eſſet, ho-
mo deterrime p), & impudentiſſime, quemadmodum inter
Siculos judices dares: cum imperatoris populi Romani au-
ctoritas, legatorum decem, ſummorum hominum, dignitas,
ſenatus

n) *& ſcelera.* o) *hoc homine.* p) *teterrime.*

Digitized by Google

ſenatus conſultum intercederet, cujus conſulto P. Rupilius de
legatorum ſententia leges in Sicilia conſtituerat: cum omnes
ante te prætorem, Rupilias leges & in ceteris q) rebus, & in
judiciis maxime obſervaſſent: tu auſus es pro nihilo præ tua
præda tot res ſanctiſſimas ducere? tibi nulla lex fuit? nulla
religio? nullus exiſtimationis pudor? nullus judicii metus?
nullius apud te gravis auctoritas? nullum exemplum, quod
41 ſequi velles? Verum, ut inſtitui dicere, quinque judicibus
nulla lege, nullo inſtituto, nulla rejectione r), nulla ſorte,
ex libidine iſtius datis, non qui cauſam cognoſcerent, ſed qui,
quod imperatum eſſet, judicarent; eo die nihil actum eſt,
17 adeſſe jubentur poſtridie. Heraclius interea, cum omnes
inſidias a prætore fortunis ſuis fieri videret, capit conſilium
de amicorum & propinquorum ſententia, non adeſſe ad ju-
dicium. itaque Syracuſis illa nocte profugit. Iſte poſtero
die mane, cum multo maturius, quam umquam antea, ſurre-
xiſſet: judices citari jubet. ubi comperit Heraclium non ad-
p. eſſe, cogere incipit eos, ut abſentem Heraclium condemna-
117 rent. Illi eum commonefaciunt, ut, ſi ei videatur, utatur
a. inſtituto ſuo, nec cogat ante horam decimam de abſente ſe-
42 cundum præſentem judicare. impetrant. Interea ſane per-
turbatus & ipſe, & ejus amici, & conſiliarii, moleſte ferre cœ-
perunt, Heraclium profugiſſe. putabant abſentis damnatio-
nem, præſertim tantæ pecuniæ, multo invidioſiorem fore,
quam ſi præſens damnatus eſſet. Eo accedebat, quod judi-
ces e lege Rupilia dati non erant; multo etiam rem turpio-
rem fore s), & iniquiorem viſum iri intelligebant, Itaque
hoc dum corrigere vult, apertior ejus cupiditas, improbitas-
que facta eſt. Nam illis quinque judicibus uti ſeſe negat
jubet, id quod initio e lege Rupilia fieri oportuerat, citari
Heraclium, & eos, qui dicam ſcripſerant: ait, ſe judices e le-
ge velle ſortiri. Quod ab eo pridie, multis lacrymis cum
eum t) oraret, atque obſecraret Heraclius, impetrare non
potu-

q) *prætores, R. l. in ceteris.* r) *religione.* s) abeſt: *fore.*
t) *cum multis l. e.*

potuerat: id ei poſtridie u) venit in mentem, e lege Ru-
pilia ſortiri dicas oportere. Educit ex urna tres. iis ut ab-
ſentem Heraclium condemnent, imperat. itaque condemnant.
Quæ, malum, iſta fuit amentia? ecquando te rationem facto- 43
rum tuorum redditurum putaſti? ecquando his de rebus ta-
les viros audituros exiſtimaſti? Petatur hereditas ea, quæ
nulla debetur, in prædam prætoris? interponatur nomen ci-
vitatis? imponatur honeſtæ civitati turpiſſima perſona ca-
lumniæ? Neque hoc ſolum: ſed ita res agatur, ut ne ſimu-
latio quidem æquitatis ulla adhibeatur? Nam, per deos im-
mortales, quid intereſt, utrum prætor imperet, vique cogat
aliquem de ſuis bonis omnibus decedere; an hujusmodi ju-
dicium det, quo judicio, indicta cauſa, fortunis omnibus ever-
ti neceſſe ſit? Profecto enim negare non potes, te ex lege Ru- 18
pilia ſortiri judicium debuiſſe, cum præſertim Heraclius id 44
poſtularet. Sin illud dices, te Heraclii voluntate ab lege re- b.
ceſſiſſe: ipſe te impedies; ipſe tua x) defenſione implica-
bere. Quare enim primum ille ipſe adeſſe noluit, cum ex
eo numero judices haberet, quos poſtularat? deinde tu cur
poſt illius fugam judices alios ſortitus es, ſi eos, qui erant an-
tea dati, utriusque dederas voluntate? deinde ceteras dicas
omnes illo foro M. Poſtumius quæſtor ſortitus eſt: hanc ſo-
lam tu illo conventu reperiere ſortitus. Ergo, inquiet ali- 45
quis, donavit populo Syracuſano illam hereditatem. Pri-
mum, ſi id confiteri velim, tamen iſtum condemnetis, neceſſe
eſt. neque enim permiſſum eſt, ut impune nobis liceat, quod
alicui eripuerimus, id alteri tradere. Verum ex iſta reperie-
tis hereditate ita iſtum prædatum, ut perpauca occulte fece-
rit: populum quidem Syracuſanum in maximam invidiam
ſua infamia, alieno præmio perveniſſe: paucos Syracuſanos,
eos, qui ſe nunc publice laudationis cauſa veniſſe dicunt, &
tunc participes prædæ fuiſſe, & nunc non ad iſtius laudatio-
nem, ſed ad communem litium æſtimationem veniſſe. Poſt-
eaquam damnatus eſt abſens, non ſolum illius hereditatis,
de

u) poſtera die. x) ipſe tu tua.

Digitized by Google

de qua ambigebatur, quæ erat H-S tricies, ſed omnium bonorum paternorum ipſius Heraclii, quæ non minor erat pecunia, palæſtræ Syracuſanorum, hoc eſt, Syracuſanis, poſſeſſio
46 traditur. Quæ eſt iſta prætura? Eripis hereditatem, quæ venerat a propinquo, venerat teſtamento, venerat legibus: quæ bona is, qui teſtamentum fecit, huic Heraclio, ante aliquanto, quam eſt mortuus, omnia utenda, ac poſſidenda tra-
P. 113 a. diderat: cujus hereditatis, cum ille aliquanto ante te prætorem eſſet mortuus, controverſia fuerat nulla, mentionem fecerat nemo. Verum eſto, eripe hereditatem propinquis,
19 da palæſtritis: prædare in bonis alienis, nomine civitatis: everte leges, teſtamenta, voluntates mortuorum, jura vivorum. num etiam patriis Heraclium bonis exturbare oportuit? qui ſimulac profugit, quam impudenter, quam palam, quam acerbe, dii immortales! illa bona direpta ſunt? quam illa res calamitoſa Heraclio, quæſtuoſa Verri, turpis Syracuſanis, miſeranda omnibus videbatur? Nam illud quidem ſtatim curatur, ut quidquid cælati argenti fuit in illis bonis, ad iſtum deferatur: quidquid Corinthiorum vaſorum, ſtragulæ veſtis, hæc nemo dubitabat, quin non modo ex illa domo capta & oppreſſa, verum ex tota provincia ad iſtum comportari neceſſe eſſet. Mancipia, quæ voluit, abduxit; alia diviſit: au-
47 ctio facta eſt; in qua cohors iſtius invicta dominata eſt. Verum illud eſt præclarum: Syracuſani, qui præfuerant his Heraclii bonis, verbo, redigendis; re, diſpertiendis, reddebant eorum negotiorum rationem in ſenatu: dicebant, ſcyphorum paria complura, hydrias argenteas pretioſas, veſtem ſtragulam multam, mancipia y) pretioſa, Verri data eſſe: dicebant, quantum cuique, ejus juſſu, nummorum eſſet datum. gemebant Syracuſani: ſed tamen patiebantur. repente recitatur, uno nomine H-S CCL millia juſſu prætoris data. fit maximus clamor omnium, non modo optimi cujusque, neque eorum, quibus indignum ſemper viſum erat, bona privati, populi nomine, per ſummam injuriam erepta: verum etiam ipſi illi auctores

y) *pretioſam veſtem ſtr. multa manc.*

Digitized by Google

auctores injuriæ, & ex aliqua particula, ſocii prædæ, ac rapinarum, clamare cœperunt, ſibi ut haberet hereditatem. tan- b.
tus in curia clamor factus eſt, ut populus concurreret. Res 20
ab omni conventu cognita, celeriter domum nuntiatur. Ho- 48
mo inimicus his, qui recitaſſent; hoſtis omnibus, qui acclamaſſent; exarſit iracundia, ac ſtomacho. verumtamen fuit tum ſui diſſimilis. noſtis os hominis, noſtis audaciam: tamen tum rumore populi, & clamore, & furto manifeſto grandis pecuniæ perturbatus eſt. Ubi ſe collegit, vocat ad ſe Syracuſanos: quia non poſſet negare ab illis pecuniam datam; non quæſivit procul alicunde (neque enim probaret) ſed proximum, pæne alterum filium, quem illam pecuniam diceret abſtuliſſe. oſtendit ſe reddere coacturum. qui poſteaquam id audivit, habuit dignitatis, & ætatis, & nobilitatis ſuæ rationem. verba apud ſenatum fecit: docuit, ad ſe nihil pertinere. de iſto, id, quod omnes videbant, neque ille quidem obſcure, locutus eſt. itaque illi Syracuſani ſtatuam poſtea ſtatuerunt: & is, ubi primum potuit, iſtum reliquit, de provinciaque deceſſit z). Et tamen ajunt eum queri ſolere non- 49
numquam, ſe miſerum, quod non ſuis, ſed ſuorum peccatis, & criminibus prematur. Triennium provinciam obtinuiſti: gener electus adoleſcens unum annum tecum fuit: ſodales, viri fortes, legati tui primo anno te reliquerunt: unus legatus P. Tadius, qui erat reliquus, non ita multum tecum fuit: qui ſi ſemper una fuiſſet, tamen ſumma cura tum tuæ, tum multo etiam magis ſuæ famæ peperciſſet. Quid eſt, quod tu alios accuſes? quid eſt, quamobrem putes te tuam culpam non modo derivare in aliquem, ſed communicare cum altero poſſe? Numerantur illa H-S ducenta quinquaginta 50
Syracuſanis. ea quemadmodum ad iſtum poſtea per pſeudothyrum revertantur, tabulis vobis, & teſtibus, judices, planum faciam.

Ex

z) placet conjectura Hotom. *diſceſſit;* quod ſine imperio fuit; *decedere* autem Cic. dicuntur *de provincia* qui ſunt cum imperio.

Digitized by Google

21 Ex hac iniquitate iſtius, & improbitate, judices, quod præ-
p. da ex illis bonis ad multos Syracuſanos, invito populo, ſena-
119 tuque Syracuſano, venerat, illa ſcelera per Theomnaſtum, &
a. Æſchrionem, & Dionyſodorum, & Cleomenem invitiſſima
civitate facta ſunt, primum ut urbs tota ſpoliaretur, qua de
re alius mihi locus ad dicendum eſt conſtitutus: ut omnia
ſigna iſte per eos homines, quos nominavi, omne ebur ex æ-
dibus ſacris, omnes undique tabulas pictas, deorum denique
ſimulacra, quæ vellet, auferret: deinde ut in curia Syracuſis,
quem locum illi buleuterium vocant, honeſtiſſimo loco, &
apud illos clariſſimo, ubi illius ipſius M. Marcelli, (qui eum
Syracuſanis locum, quem eripere belli ac victoriæ lege poſ-
ſet, conſervavit, & reddidit,) ſtatua ex ære facta; ibi inaura-
tam iſti, & alteram filio ſtatuam poſuerint: ut, dum iſtius
hominis memoria maneret, ſenatus Syracuſanus ſine lacrymis,
51 & gemitu in curia eſſe non poſſet. Per eoſdem iſtius injuria-
rum, furtorum, uxorumque ſocios, iſtius imperio Syracuſis
Marcellea tolluntur maximo gemitu, luctuque civitatis:
quem illi diem feſtum cum recentibus beneficiis M. Marcelli
debitum reddebant, tum generi, nomini, familiæ Marcello-
rum maxima voluntate tribuebant. Mithridates in Aſia,
cum eam provinciam totam occupaſſet, Mucia non ſuſtulit,
hoſtis, & hoſtis in ceteris rebus nimis ferus, & immanis, tamen
honorem hominis, deorum religione conſecratum, violare
noluit: tu Syracuſanos unum diem feſtum Marcellis im-
partire noluiſti; per quos illi adepti ſunt, ut ceteros dies fe-
52 ſtos agitare poſſent. At vero præclarum diem illis a) re-
poſuiſti, Verrea ut agerent, & ut ad eum diem, quæ ſacris, e-
b. puliſque opus eſſent, in complures annos locarentur. Sed
jam in tanta iſtius impudentia remittendum aliquid videtur,
ne omnia contendamus, ne omnia cum dolore agere videa-
mur. nam me dies, vox, latera deficiant, ſi hoc nunc vocife-
rari velim, quam miſerum, indignumque ſit, iſtius nomine
apud eos diem feſtum eſſe, qui ſeſe iſtius opera funditus ex-
ſtinctos

a) abeſt: *illis.*

Digitized by Google

ſtinctos eſſe arbitrentur. O Verrea præclara, quoquam ſi acceſſiſti b), quo non attuleris tecum iſtum diem! etenim quam tu domum, quam urbem adiiſti, quod fanum denique, quod non everſum, atque exterſum reliqueris? quare appellentur ſane iſta Verrea, quæ non ex nomine, ſed ex manibus, naturaque tua conſtituta eſſe videantur. Quam facile 22
ſerpat injuria, & peccandi conſuetudo; quam non facile re- 53
primatur, videte, judices. Bidis oppidum eſt, tenue ſane, non longe a Syracuſis. Hujus longe primus civitatis eſt Epicrates quidam. Huic hereditas H-S quingentorum millium venerat a muliere quadam propinqua, atque ita propinqua, ut ea etiam ſi inteſtata eſſet mortua, Epicratem Bidinorum legibus heredem eſſe oporteret. Recens Syracuſana erat illa res, quam ante demonſtravi, de Heraclio Syracuſano, qui bona non perdidiſſet, niſi ei veniſſet hereditas. Huic quoque Epicrati venerat, ut dixi, hereditas. Cogitare cœ- 54
perunt ejus inimici, nihilo minus eodem prætore hunc everti bonis poſſe, quo Heraclius eſſet everſus. rem occulte instituunt: ad Verrem per ejus interpretes deferunt. ita cauſa componitur, ut item palæſtritæ Bidenſes peterent ab Epicrate hereditatem, quemadmodum palæſtritæ Syracuſani ab Heraclio petiſſent. Numquam vos prætorem tam palæſtricum vidiſtis. verum ita palæſtritas defendebat, ut ab illis ipſe unctior diſcederet. qui ſtatim cum præſenſiſſet, jubet cui- p.
dam ſuorum amicorum numerari H-S LXXX. res occultari 120
ſatis non poſſe c). Per quendam eorum, qui interfuerat, fit a.
Epicrates certior. Primo negligere, & contemnere cœpit, quod cauſa prorſus, quod diſputari d) poſſet, nihil habebat. Deinde, cum de Heraclio cogitaret, & iſtius libidinem noſſet: commodiſſimum putavit eſſe de provincia clam abire. ita- 55
que

b) Gr. ita legendum & interpungendum putat: *O! Verrea præclara! quoquam, quæſo, acceſſ.*

c) Grævius hoc ordine verba collocanda putat: *qui ſ. c. p. res occultari ſatis non poſſe, jubet* &c.

d) *dubitari.*

23 que fecit. profectus eſt Rhegium. Quod ubi auditum eſt,
æſtuare illi, qui dederant pecuniam. putare nihil agi poſſe,
abſente Epicrate. nam Heraclius tum affuerat, cum primum
dati ſunt judices: de hoc, qui ante quam in jus aditum eſſet,
ante quam denique mentio controverſiæ facta eſſet, diſceſſiſ-
ſet, putabant nihil agi poſſe. Homines Rhegium profici-
ſcuntur, Epicratem conveniunt: demonſtrant id, quod ille
ſciebat, ſe H-S LXXX dediſſe: rogant eum, ut ſibi id, quod
e) ab ipſis abiſſet pecuniæ, curet: ab ſeſe caveat, quem-
admodum velit; de illa hereditate cum Epicrate neminem
56 eſſe acturum. Epicrates homines multis verbis a ſe male ac-
ceptos dimiſit: redeunt illi Rhegio Syracuſas: queri cum
multis, ita ut fit, incipiunt, ſeſe H-S LXXX nummum fruſtra
dediſſe. res percrebruit: in ore, atque ſermone omnium cœ-
pit eſſe. Verres refert illam ſuam Syracuſanam: ait ſe velle
de illis H-S LXXX cognoſcere: advocat multos. dicunt Bi-
dini Volcatio ſe dediſſe: illud non addunt, juſſu iſtius. Vol-
catium vocat: pecuniam referri imperat. Volcatius animo
æquiſſimo nummos affert, qui nihil amitteret: reddit inſpe-
57 ctantibus multis: Bidini nummos auferunt. Dicet aliquis,
Quid ergo in hoc Verrem reprehendis, qui non modo ipſe
fur non eſt, ſed ne alium quidem paſſus eſt eſſe? attendite.
jam intelligetis hanc pecuniam, qua via modo viſa eſt exire
ab iſto, eadem ſemita revertiſſe. Quid enim debuit prætor
b. feciſſe, cum conſilio f) re cognita, cum comperiſſet, ſuum
comitem, juris, decreti, judicii corrumpendi cauſa, qua in re
ipſius prætoris caput, exiſtimatioque ageretur, pecuniam ac-
cepiſſe: Bidinos autem contra prætoris famam, ac fortunas
dediſſe? & non in eum, qui accepiſſet, animadvertiſſe, & in
eos, qui dediſſent? Tu, qui inſtitueras in eos animadvertere,
qui perperam judicaſſent, quod ſæpe per imprudentiam fit:
hos pateris impune diſcedere, qui ob tuum decretum, ob
tuum judicium, pecuniam aut dandam, aut accipiendam pu-
tarant?

e) *ut id, quod.*
f) *Quid enim? debuit prætor, cum conſilio &c.*

tarant? Volcatius idem apud te poſtea fuit, eques Romanus 58
tanta accepta ignominia. Nam quid eſt turpius ingenuo, 24
quid minus libero dignum, quam in conventu maximo cogi
a magiſtratu furtum reddere? qui, ſi eo animo eſſet, quo non
modo eques Romanus, ſed quivis liber debet eſſe; adſpicere
te poſtea non potuiſſet: inimicus, hoſtis eſſet, tanta contu-
melia accepta, niſi tecum colluſiſſet, & tuæ potius exiſtima-
tioni ſerviſſet, quam ſuæ. qui quam tibi amicus non modo
tum fuerit, quamdiu tecum in provincia fuit, verum etiam
nunc ſit, cum jam a ceteris amicis ſis relictus, & tu intelligis,
& nos exiſtimare poſſumus. An hoc ſolum argumentum eſt,
nihil iſto imprudente factum, quod Volcatius ei non ſuccen-
ſuit? quod iſte nec in Volcatium, nec in Bidinos animadver-
tit? Eſt magnum argumentum: verum illud maximum, quod 59
illis ipſis Bidinis, quibus iratus eſſe debuit, ut a quibus com-
perit, quod jure agere cum Epicrate nihil poſſent, etiamſi
adeſſet, idcirco ſuum decretum pecunia eſſe tentatum: his,
inquam, ipſis non modo illam hereditatem, quæ Epicrati ve-
nerat; ſed, ut in Heraclio Syracuſano, item in hoc, paullo
etiam atrocius, quod Epicrates appellatus omnino non erat;
bona patria, fortunasque ejus Bidinis tradidit. oſtendit enim p.
novo modo, ſi quis quid ab abſente peteret, ſe auditurum. 121
Adeunt Bidini: petunt hereditatem, procuratores poſtulant, a.
ut ſe ad leges ſuas rejiciat, aut ex lege Rupilia dicam ſcribi
jubeat. Adverſarii non audebant contra dicere: exitus
nullus reperiebatur: inſimulant hominem fraudandi cauſa
diſceſſiſſe: poſtulant, ut bona poſſidere liceat. Debebat E- 60
picrates ullum g) nummum nemini. amici, ſi quis quid pe-
teret judicio, ſecum agi paſſuros h); judicatum ſolvi ſatis-
daturos eſſe dicebant. Cum omnia judicia i) frigerent; 25
admonitu iſtius inſimulare cœperunt, Epicratem litteras pu-
blicas corrupiſſe: a qua ſuſpicione ille aberat plurimum.
actionem ejus rei poſtulant. amici recuſare, ne quod novum
judicium, ne qua ipſius cognitio, illo abſente, de exiſtimatione

g) *nullum.* h) *peteret, judicio s. a. p.* i) *conſilia.*

ejus conſtitueretur: & ſimul idem illud poſtulare non deſi-
61 ſtebant, ut ſe ad leges ſuas rejiceret. Iſte amplam occaſio-
nem calumniæ nactus, ubi videt eſſe aliquid, quod amici ab-
ſentem Epicratem k) nollent defendere: aſſeverat ſe ejus rei
in primis actionem eſſe daturum. Cum omnes perſpice-
rent, ad iſtum non modo illos nummos, qui per ſimulationem
ab iſto exierant, revertiſſe; ſed multo etiam plures eum poſt-
ea nummos abſtuliſſe: amici Epicratem defendere deſtite-
runt. iſte Epicratis bona Bidinos omnia poſſidere, & ſibi ha-
bere juſſit. Ad illa H-S 10 millia hereditaria acceſſit ipſius
antiqua H-S quindecies pecunia. Utrum res ab initio ita
ducta eſt? an ad extremum ita perducta eſt? an ita parva
eſt pecunia? an is homo Verres, ut hæc, quæ dixi, gratis fa-
cta eſſe videantur?

62 Hic nunc de miſeria Siculorum, judices, audite. & Hera-
clius ille Syracuſanus, & hic Bidinus Epicrates, expulſi bonis
b. omnibus, Romam venerunt. ſordidati, maxima barba, & ca-
pillo, Romæ biennium prope fuerunt. Cum L. Metellus
in provinciam profectus eſt, tum iſti bene commendati cum
Metello una proficiſcuntur. Metellus ſimulac venit Syra-
cuſas, utrumque reſcidit, & de Epicrate, & de Heraclio.
In utriusque bonis nihil erat, quod reſtitui poſſet, niſi quod
26 moveri loco non poterat. Fecerat hæc egregie primo ad-
63 ventu Metellus, ut omnes iſtius injurias, quas modo poſſet,
reſcinderet, & irritas faceret. Heraclium reſtitui juſſerat:
non reſtituebatur. quisquis erat eductus l) ſenator Syracu-
ſanus ab Heraclio, duci jubebat. itaque permulti ducti ſunt.
Epicrates quidem continuo reſtitutus eſt. Alia judicia Li-
lybæi, alia Agrigenti, alia Panormi reſtituta ſunt. Cenſus,
qui iſto prætore ſunt habiti, non ſervaturum ſe Metellus oſten-
derat: decumas, quas iſte contra legem Hieronicam vendi-
derat, ſeſe venditurum Hieronica lege dixerat. Omnia erant
Metelli

k) *abſente Epicrate.*
l) locus obſcurus. **Grævio placet Lamb. conjectura** *à editus.*
Sed nil juvant libri.

Metelli ejusmodi, ut totam iſtius præturam retexere videre-
tur. Simulatque ego in Siciliam veni, mutatus eſt. vene- 64
rat ad eum illo biduo Letilius quidam, homo non alienus a
litteris. itaque eo iſte tabellario ſemper uſus eſt. Is epiſto-
las complures attulerat: in his unam domo, quæ totum im-
mutarat hominem. repente cœpit dicere, ſe omnia Verris
cauſa velle: ſibi cum eo amicitiam, cognationemque eſſe.
Mirabantur omnes, hoc ei tum denique in mentem veniſſe,
poſteaquam tam multis eum factis, decretisque jugulaſſet.
Erant qui putarent, Letilium legatum a Verre veniſſe, qui
gratiam, amicitiam, cognationemque commemoraret. Ex
illo tempore a civitatibus laudationes petere: teſtes non ſo-
lum deterrere verbis, ſed etiam vi retinere cœpit. Quod
ego niſi meo adventu illius conatus aliquantulum repreſſiſ- p.
ſem, & apud Siculos non Metelli, ſed Glabrionis litteris ac 122
lege pugnaſſem: tam multos huc evocare non potuiſſem. a.
Verum, quod inſtitui dicere, miſerias cognoſcite Siculorum. 27
Heraclius ille, & Epicrates longe mihi obviam cum ſuis omni- 65
bus proceſſerunt. venienti Syracuſas egerunt gratias, flentes:
Romam decedere mecum cupierunt. quod erant mihi op-
pida complura etiam reliqua, quæ adire vellem, conſtitui cum
hominibus, quo die mihi Meſſanæ præſto eſſent. Eo mihi
nuntium miſerunt, ſe a prætore retineri. quibus ego teſti-
monium denuntiavi, quorum nomina edidi Metello: cupi-
diſſimi veniendi, maximis injuriis affecti, adhuc non venerunt.
Hoc jure ſunt ſocii, ut iis ne deplorare quidem de ſuis in-
commodis liceat.

Jam Heraclii Centuripini, optimi, nobiliſſimique adole- 66
ſcentis, teſtimonium audiſtis: a quo H-S c millia per calu-
mniam, malitiamque petita ſunt. Iſte pœnis, compromiſ-
ſisque interpoſitis, H-S ccc extorquenda curavit: quodque
judicium ſecundum Heraclium de compromiſſis factum erat,
quod civis Centuripinus inter duos m) cives judicaſſet, id
irritum juſſit eſſe: eumque judicem falſum judicaſſe judi-

O 4 cavit:

m) *duo.*

cavit: in ſenatu ne eſſet: locis, commodiſque publicis uti
vetuit. ſi quis eum pulſaſſet, edixit, ſeſe judicium injuriarum
non daturum: quidquid ab eo peteretur, judicem de ſua co-
horte daturum, ipſi autem nullius actionem rei ſeſe daturum.
67 Quæ iſtius auctoritas tantum valuit, ut neque illum pulſaret
quiſquam, cum prætor in provincia ſua verbo permitteret,
re hortaretur: neque quiſquam ab eo quidquam peteret,
cum iſte calumniæ licentiam ſua auctoritate dediſſet. igno-
minia autem illa gravis, tamdiu in illo homine fuit, quamdiu
iſte in provincia manſit. Hoc injecto metu judicibus, no-
b. vo more, nullo exemplo, ecquam rem putatis eſſe in Sicilia,
niſi ad nutum iſtius judicatam? Utrum id ſolum videtur eſſe
actum, quod eſt tamen actum, ut Heraclio pecunia eripere-
tur? an etiam illud, in quo præda erat maxima, ut nomine
judiciorum, omnium bona, atque fortunæ in iſtius unius eſ-
ſent poteſtate?

28 Jam vero in rerum capitalium quæſtionibus quid ego u-
68 namquamque rem colligam, & cauſam? ex multis ſimilibus
ea ſumam, quæ maxime improbitate excellere videbuntur.
Sopater quidam fuit Halicienſis, homo domi ſuæ cum primis
locuples, atque honeſtus. is ab inimicis ſuis apud C. Sacerdo-
tem prætorem rei capitalis cum accuſatus eſſet, facile eo ju-
dicio eſt liberatus. huic eidem Sopatro iidem inimici ad C.
Verrem, cum is Sacerdoti ſucceſſiſſet, ejuſdem rei nomen de-
tulerunt. Res Sopatro facilis videbatur, & quod erat inno-
cens, & quod Sacerdotis judicium improbare iſtum auſurum
non arbitrabatur. Citatur reus: cauſa agitur Syracuſis: cri-
mina tractantur ab accuſatore ea, quæ erant antea non ſolum
69 defenſione, verum etiam judicio diſſoluta. Cauſam So-
patri defendebat Q. Minucius, eques Romanus in primis
ſplendidus, atque honeſtus, vobiſque, judices, non ignotus.
Nihil erat in cauſa, quod metuendum, aut omnino quod du-
bitandum videretur. Interea iſtius libertus, & accenſus idem
Timarchides, qui eſt, id quod ex plurimis teſtibus priore
actione didiciſtis, rerum hujuſmodi omnium tranſactor, & ad-
miniſter, ad Sopatrum venit, monet hominem, ne nimis ju-
dicio

Digitized by Google

dicio Sacerdotis, & cauſæ confidat: accuſatores, inimicoſque
ejus habere in animo pecuniam prætori dare: prætorem ta-
men a ſalute n) malle accipere: & ſimul malle, ſi fieri poſ-
ſet, rem judicatam non reſcindere. Sopater, cum hoc illi
improviſum, atque inopinatum accidiſſet, commotus eſt ſa- P.
ne: neque in præſentia, Timarchidi quid reſponderet, ha- 123
buit, niſi, ſe conſideraturum, quid ſibi de ea re eſſet facien- 2.
dum: & ſimul oſtendit, ſe in ſumma difficultate eſſe num-
maria. Poſt ad amicos retulit; qui cum ei fuiſſent auctores
redimendæ ſalutis, ad Timarchidem venit. expoſitis ſuis dif-
ficultatibus, hominem ad H-S LXXX perducit: eamque ei
pecuniam numerat. Poſteaquam ad cauſam dicendam ven- 29
tum eſt; tum vero ſine metu, ſine cura omnes erant, qui 70
Sopatrum defendebant. crimen nullum erat: res judicata:
Verres nummos acceperat. Quis poſſet dubitare, quidnam
eſſet futurum? Res illo die non peroratur: dimittitur judi-
cium. iterum ad Sopatrum Timarchides venit. ait, accuſa-
tores ejus multo majorem pecuniam prætori polliceri, quam
quantam hic dediſſet: proinde, ſi ſaperet, videret, quid ſibi
eſſet faciendum. Homo quamquam erat & Siculus, & reus,
hoc eſt, & jure iniquo, & tempore adverſo: ferre tamen, at-
que audire diutius Timarchidem non potuit. Facite, inquit,
quod vobis libet, daturus non ſum amplius. idemque hoc
amicis ejus, & defenſoribus videbatur: atque eo etiam magis,
quod iſte, quoquo modo ſe in ea quæſtione præbebat, ta-
men in conſilio habebat homines honeſtos e conventu Syra-
cuſano, qui Sacerdoti quoque in conſilio fuerant tum, cum
eſſet idem hic Sopater abſolutus. Hoc rationis habebant,
facere eos nullo modo poſſe, ut eodem crimine, iiſdem teſti-
bus, Sopatrum condemnarent iidem homines, qui antea ab-
ſolviſſent. Itaque hac una ſpe ad judicium venitur. quo 71
poſteaquam ventum eſt, cum in conſilium frequentes conve-
niſſent iidem, qui ſolebant, & hac una ſpe tota defenſio So-
patri niteretur, conſilii frequentia, & dignitate, & quod erant,

 ut

n) *ob ſalutem.*

Digitized by Google

b. ut dixi, iidem, qui antea Sopatrum eodem illo crimine libe-
rarant: cognoſcite hominis apertam, ac non modo non ratio-
ne, ſed ne diſſimulatione quidem tectam improbitatem, &
audaciam. M. Petilium, equitem Romanum, quem habebat
in conſilio, jubet operam dare, quod rei privatæ judex eſſet.
Petilius recuſabat, quod ſuos amicos, quos ſibi in conſilio eſ-
ſe vellet, ipſe Verres retineret. Iſte homo liberalis, negat ſe
quemquam retinere eorum, qui Petilio vellent adeſſe. itaque
diſcedunt omnes. nam ceteri quoque impetrant, ne retine-
antur: qui ſe velle dicebant alterutri eorum, qui tum illud
judicium habebant, adeſſe. Itaque iſte ſolus cum ſua cohor-
72 te nequiſſima relinquitur. Non dubitabat Minucius, qui So-
patrum defendebat, quin iſte, quoniam conſilium dimiſiſſet,
illo die rem illam quæſiturus non eſſet: cum repente jube-
tur dicere. Reſpondet. Ad quos? Ad me, inquit, ſi tibi
idoneus videor, qui de homine Siculo, ac Græculo judicem.
Idoneus es, inquit: ſed pervellem adeſſent ii, qui affuerant
antea, cauſamque cognorant. Dic, inquit: illi adeſſe non
poſſunt. Nam hercule, inquit Q. Minucius, me quoque Pe-
tilius, ut ſibi in conſilio adeſſem, rogavit. & ſimul a ſubſelliis
73 abire cœpit. Iſte iratus, hominem verbis vehementioribus
proſequitur, atque ei gravius etiam minari cœpit, quod in
30 ſe tantum crimen, invidiamque conflaret. Minucius, qui
Syracuſis ſic negotiaretur, ut ſui juris, dignitatiſque memi-
niſſet: & qui ſciret ita ſe in provincia rem augere oportere,
ut nequid de libertate deperderet; homini quæ viſa ſunt,
& quæ tempus illud tulit, & cauſa, reſpondit: cauſam ſeſe,
dimiſſo, atque ablegato conſilio, defenſurum negavit. itaque
a ſubſelliis diſceſſit: idemque hoc, præter Siculos, ceteri
74 Sopatri amici, advocatique fecerunt. Iſte, quamquam eſt
p. 124 a. incredibili importunitate & audacia, tamen ſubito ſolus deſti-
tutus pertimuit, & conturbatus eſt. Quid ageret, quo ſe
verteret, neſciebat. Si dimiſiſſet eo tempore quæſtionem,
poſt illis adhibitis, quos ablegarat, abſolutum iri Sopatrum
videbat. ſin autem hominem miſerum, atque innocentem
condemnaſſet, cum ipſe prætor ſine conſilio; reus autem
ſine

Digitized by Google

ſine patrono, atque advocatis fuiſſet, judiciumque C. Sacerdotis reſcidiſſet: invidiam ſe ſuſtinere non poſſe tantam arbitrabatur. Itaque æſtuabat dubitatione: verſabat ſe in utramque partem non ſolum mente, verum etiam corpore: ut omnes, qui aderant, intelligere poſſent, in animo ejus metum, cupiditatemque pugnare. Erat hominum conventus maximus, ſummum ſilentium, ſumma exſpectatio, quonam eſſet ejus cupiditas eruptura. crebro dimittebat ſe accenſus ad aurem Timarchides. Tum iſte aliquando, Age, dic, inquit. 75
Sopatrus implorare hominum, atque deum fidem, ut cum conſilio cognoſceret. Tum repente iſte teſtes citari jubet. dicit unus & alter breviter. nihil interrogatur. præco DIXISSE pronuntiat. Iſte, quaſi metueret, ne Petilius, privato illo judicio tranſacto, aut dilato, cum ceteris in conſilium reverteretur, ita properans de ſella exſiluit: hominem innocentem, a C. Sacerdote abſolutum, indicta cauſa, de ſententia ſcribæ, medici, haruſpicisque condemnavit.

Retinete, retinete hominem in civitate, judices. parcite, 31
& conſervate, ut ſit qui nobiscum res judicet: qui in ſenatu 76
ſine ulla cupiditate de bello & pace ſententiam ferat. Tametſi minus id quidem nobis, minus populo Romano laborandum eſt, qualis iſtius in ſenatu ſententia futura ſit. Quæ enim ejus auctoritas erit? quando iſte ſententiam dicere audebit, aut poterit? quando autem homo tanta luxuria, atque h. deſidia, niſi Februario menſe, adſpirabit in curiam? Verum veniat ſane: decernat bellum Cretenſibus; liberet Byzantios; regem appellet Ptolemæum; quæ vult Hortenſius, omnia dicat, & ſentiat. minus hæc ad nos, minus ad vitæ noſtræ diſcrimen, minus ad fortunarum noſtrarum periculum pertinent.

Illud, illud eſt capitale, illud o) formidoloſum, illud opti- 77
mo cuique metuendum, quod iſte, ex hoc judicio ſi aliqua vi ſe eripuerit, in judicibus ſit neceſſe eſt: ſententiam de capite civis Romani ferat: ſit in ejus exercitu ſignifer, qui imperium judiciorum tenere vult. Hoc populus Romanus recuſat, hoc

o) *illud eſt.*

hoc ferre non poteſt: clamat, permittitque vobis; ut, ſi iſtis
hominibus delectemini, ſi ex hoc genere ſplendorem ordini,
atque ornamentum curiæ conſtituere velitis, habeatis ſane
vobiscum p) iſtum ſenatorem: iſtum etiam de vobis judi-
cem, ſi vultis, habeatis: de ſe homines, ſi qui extra iſtum or-
dinem ſunt, quibus ne rejiciundi quidem amplius, quam tri-
um judicum, præclaræ leges Corneliæ faciunt poteſtatem,
hunc hominem tam crudelem, tam ſceleratum, tam nefarium,
32 nolunt judicare. Etenim ſi illud eſt flagitioſum (quod mihi
78 omnium rerum turpiſſimum, maximeque nefarium videtur)
ob rem judicandam pecuniam accipere, pretio habere addi-
ctam fidem, & religionem: quanto illud flagitioſius, impro-
bius, indignius, eum, a quo pecuniam ob abſolvendum ac-
ceperis, condemnare: ut ne prædonum quidem prætor in fide
retinenda conſuetudinem conſervaret? Scelus eſt accipere
ab reo: quanto magis ab accuſatore? quanto etiam ſcelera-
tius ab utroque? Fidem cum propoſuiſſes venalem in pro-
vincia, valuit apud te plus is, qui pecuniam majorem dedit.
Concedo. forſitan aliquis aliquando ejusmodi quippiam fe-
p. cerit. Cum vero fidem, ac religionem tuam jam alteri ad-
125 dictam pecunia accepta habueris, poſt eandem adverſario tra-
a. dideris majore pecunia: utrumque falles? & trades cui vo-
les? & ei, quem fefelleris, ne pecuniam quidem reddes?
79 Quem mihi tu Bulbum, quem Stalenum, quod umquam hu-
jusmodi monſtrum, aut prodigium audivimus, aut vidimus,
qui cum reo tranſigat, poſt cum accuſatore decidat? hone-
ſtos homines, qui cauſam norint, ableget, a conſilioque q)
dimittat? ipſe ſolus reum abſolutum, a quo pecuniam acce-
perit, condemnet, pecuniamque non reddat? Hunc homi-
nem in judicum numero habebimus r)? hic alteram decu-
riam ſenatoriam judex obtinebit? hic de capite libero judi-
cabit? huic judicialis tabella committetur? quam iſte non
modo cera, verum etiam ſanguine, ſi viſum erit, notabit.
33 Quid enim horum ſe negat feciſſe? illud videlicet unum,
80 quod

p) *vobis.* q) *conſilioque* i. e. *e conſilio.* r) *h. h. judicum n. h.*

quod neceſſe eſt, pecuniam accepiſſe. Quidni iſte neget?
At eques Romanus, qui Sopatrum defendit, qui omnibus ejus
conſiliis, rebusque interfuit, Q. Minucius juratus dicit pe-
cuniam datam: juratus dicit Timarchidem dixiſſe, majorem
ab accuſatoribus pecuniam dari. dicent hoc Siculi omnes:
dicent omnes Halicienſes: dicet etiam prætextatus Sopatri
filius, qui ab iſto homine crudeliſſimo, patre innocentiſſimo, 80
pecuniaque patria privatus eſt. Verum, ſi de pecunia te- 81
ſtibus planum facere non poſſem: illud negare poſſes, aut
nunc negabis, te conſilio tuo dimiſſo, viris primariis, qui in
conſilio C. Sacerdotis fuerant, tibique eſſe ſolebant, remotis,
de re judicata judicaſſe? teque eum, quem C. Sacerdos, ad-
hibito conſilio, cauſa cognita, abſolviſſet; eundem, remoto
conſilio, cauſa incognita, condemnaſſe? cum hæc confeſſus
eris, quæ in foro palam Syracuſis, in ore, atque in oculis pro-
vinciæ geſta ſunt; negato ſane, ſi voles, pecuniam accepiſſe:
reperies, credo, aliquem, qui, cum hæc, quæ palam geſta ſunt, b.
videat, quærat quid tu occulte egeris: aut qui dubitet, utrum
malit meis teſtibus, an tuis defenſoribus credere.

Dixi jam antea, judices, me non omnia iſtius, quæ in hoc 82
genere eſſent, enumeraturum: ſed electurum ea, quæ maxi-
me excellerent. Accipite nunc aliud ejus facinus nobile, & 34
multis locis ſæpe commemoratum: & ejusmodi, ut in uno
omnia maleficia ineſſe videantur. attendite diligenter. in-
venietis enim id facinus natum a cupiditate, auctum per ſtu-
prum, crudelitate perfectum, atque concluſum. Sthenius 83
eſt, is qui nobis aſſidet, Thermitanus, antea multis propter
ſummam virtutem, ſummamque nobilitatem, nunc, propter
ſuam calamitatem, atque iſtius inſignem injuriam, omnibus
notus. Hujus hoſpitio Verres cum eſſet uſus, & cum apud
eum, non modo Thermis ſæpenumero fuiſſet s), ſed etiam
habitaſſet; domo ejus omnia abſtulit, quæ paullo magis ani-
mum cujuſpiam, aut oculos poſſent commovere. Etenim
Sthenius

s) probat lectionem Cod. Nanniani: *Et cum ſolum apud eum non modo non fuiſſet.*

Digitized by Google

Sthenius ab adoleſcentia paullo ſtudioſius hæc compararat; ſupellectilem ex ære elegantiorem, & Deliacam, & Corinthiam: tabulas pictas: etiam argenti bene facti, prout Thermitani hominis facultates ferebant, ſatis. quæ, cum eſſet in Aſia adoleſcens, ſtudioſe, ut dixi, compararat, non tam ſuæ delectationis cauſa, quam ad invitationes, adventusque noſtrorum
84 hominum, amicorum ſuorum t), atque hoſpitum. Quæ poſteaquam iſte omnia abſtulit, alia rogando, alia poſcendo, alia ſumendo: ferebat Sthenius, ut poterat. angebatur u) tamen animi dolore neceſſario, quod domum ejus exornatam, atque inſtructam, fere jam iſte reddiderat nudam, atque inanem. verumtamen dolorem ſuum nemini impertiebat: prætoris injurias, tacite; hoſpitis, placide ferendas arbitrabatur.
p. 126 a. Interea cupiditate iſte illa ſua nota, atque apud omnes pervulgata x), cum ſigna quædam pulcherrima, atque antiquiſ-
85 ſima Thermis in publico poſita vidiſſet, adamavit: a Sthenio petere cœpit, ut ad ea tollenda operam ſuam profiteretur, ſeque adjuvaret. Sthenius vero non ſolum negavit, ſed etiam oſtendit id fieri nullo modo poſſe, ut ſigna antiquiſſima, monumenta P. Africani, ex oppido Thermitanorum, incolumi il-
35 la civitate, imperioque populi Romani tollerentur. Etenim,
86 ut ſimul P. Africani quoque humanitatem, & æquitatem cognoſcatis, oppidum Himeram Karthaginienſes quondam ceperant; quod fuerat in primis Siciliæ clarum, & ornatum. Scipio, qui hoc dignum populo Romano arbitraretur, bello confecto ſocios ſua per noſtram victoriam recuperare: Siculis omnibus, Karthagine capta, quæ potuit, reſtituenda curavit. Himera deleta, quos cives belli calamitas reliquos fecerat, ii ſeſe Thermis collocarant, in ejusdem agri finibus, neque longe ab oppido antiquo. Hi ſe patrum fortunam, ac dignitatem recuperare arbitrabantur, cum illa majorum ornamenta in eo-
87 rum oppido collocabantur. Erant ſigna ex ære complura: in his mira pulchritudine ipſa Himera, in muliebrem figuram, habitumque formata, ex oppidi nomine, & fluminis. erat

t) *ſuorum am.* u) *tangebatur.* x) *pervagata.*

Digitized by Google

erat etiam Steſichori poëtæ ſtatua ſenilis, incurva, cum libro,
ſummo, ut putant, artificio facta: qui fuit Himeræ: ſed &
eſt, & fuit tota Græcia y) ſummo propter ingenium hono-
re & nomine, hæc iſte ad inſaniam concupierat. Etiam,
quod pæne præterii, capella quædam eſt, ea quidem mire,
ut etiam nos, qui rudes harum rerum ſumus, intelligere poſ-
ſimus, ſcite facta, & venuſte. Hæc, & alia Scipio non negli-
genter abjecerat, ut homo intelligens Verres auferre poſſet; b.
ſed Thermitanis reſtituerat: non quo ipſe hortos, aut ſub-
urbanum, aut locum omnino, ubi ea poneret, nullum habe-
ret: ſed ſi domum abſtuliſſet, non diu Scipionis appellarentur,
ſed eorum, ad quoſcumque ipſius morte veniſſent: nunc
his locis poſita ſunt, ut mihi ſemper Scipionis fore videantur,
itaque dicantur. Hæc cum iſte poſceret, ageretur que ea 36
res in ſenatu: Sthenius vehementiſſime reſtitit; multaque, 88
ut in primis Siculorum in dicendo copioſus eſt, commemo-
ravit: urbem relinquere Thermitanos eſſe honeſtius, quam
pati tolli ex urbe monumenta majorum, ſpolia hoſtium, be-
neficia clariſſimi viri, indicia ſocietatis populi Romani atque
amicitiæ. Commoti animi ſunt omnium. repertus eſt ne-
mo, quin mori diceret ſatius eſſe. Itaque hoc adhuc oppi-
dum Verres invenit prope ſolum in orbe terrarum, unde ni-
hil ejusmodi rerum de publico per vim, nihil occulte, nihil
imperio, nihil gratia, nihil pretio poſſet auferre. Verum-
tamen haſce hujus cupiditates exponam alio loco; nunc ad
Sthenium revertar. Itaque iſte vehementer Sthenio infen- 89
ſus, hoſpitium ei renuntiat: domo ejus emigrat, atque adeo
exit. nam jam ante migrarat. Eum autem inimiciſſimi
Sthenii domum ſuam ſtatim invitant, ut animum ejus in Sthe-
nium inflammarent, ementiendo aliquid, & criminando. Hi
autem erant inimici, Agathinus, homo nobilis, & Dorotheus,
qui habebat in matrimonio Callidamam, Agathini ejus filiam,
de qua iſte audierat. Itaque ad generum Agathini migrare
maluit. Una nox interceſſerat, cum iſte Dorotheum ſic di-
ligebat,

y) *tota in Gracia.*

ligebat, ut diceres omnia inter eos eſſe communia: Agathinum ita obſervabat, ut aliquem affinem, ac propinquum. con-
p. temnere etiam ſignum illud Himeræ jam videbatur, quod
127 eum multo magis figura, & lineamenta hoſpitæ delectabant.
a. Itaque hortari homines cœpit, ut aliquid Sthenio periculi
37 crearent, criminisque confingerent. Dicebant ſe illi nihil
90 habere, quod dicerent. Tum iſte his aperte oſtendit, & confirmavit, eos, in Sthenium quidquid vellent, ſimulatque ad ſe detuliſſent, probaturos. Ita illi non procraſtinant: Sthenium ſtatim educunt; ajunt ab eo litteras publicas eſſe corruptas. Sthenius poſtulat, ut cum ſecum ſui cives agant de litteris publicis corruptis, ejusce rei legibus Thermitanorum actio ſit: cum ſenatus populusque Romanus Thermitanis, quod ſemper in amicitia, fideque manſiſſent, urbes, agros z), legesque ſuas reddidiſſet: Publiusque Rupilius poſtea leges ita Siculis ex ſenatus conſulto de decem legatorum ſententia dediſſet, ut cives inter ſe legibus ſuis agerent: idemque hoc habuerit Verres ipſe in edicto, ut de his omnibus
91 cauſis ſe ad leges rejiceret. Iſte, homo omnium æquiſſimus, atque a cupiditate omnium a) remotiſſimus, ſe cogniturum eſſe confirmat: paratum ad cauſam dicendam venire hora nona b) jubet. non erat obſcurum, quid homo improbus, ac nefarius cogitaret. neque enim ipſe ſatis occultarat: nec mulier tacere poterat. Intellectum eſt id ipſum c) agere, ut, cum Sthenium ſine ullo argumento, ac ſine teſte damnaſſet, tum homo nefarius de homine nobili, atque id ætatis, ſuoque hoſpite, virgis ſupplicium crudeliſſime ſumeret. Quod cum eſſet perſpicuum; de amicorum, hoſpitumque ſuorum ſententia, Thermis Sthenius Romam profugit. hiemi ſeſe fluctibusque d) committere maluit, quam non iſtam commu-
38 nem Siculorum tempeſtatem, calamitatemque vitare. Iſte
92 homo certus & diligens, ad horam nonam e) præſto eſt. Sthenium citari jubet: quem poſteaquam videt non adeſſe, dolore

z) *urbem & agros.* a) *abeſt: omnium.* b) *octava.* c) *iſtum.* d) *fluctibusque ſeſe.* e) *octavam.*

Digitized by Google

dolore ardere, atque iracundia furere cœpit: Venerios in b.
domum Sthenii mittere: equites circum agros ejus, villasque
dimittere. itaque dum exſpectat, quidnam ſibi certi affera-
tur, ante horam tertiam noctis de foro non diſceſſit. Po-
ſtridie mane deſcendit: Agathinum ad ſeſe vocat: jubet,
eum de litteris publicis in abſentem Sthenium dicere. Erat
ejuſmodi cauſa, ut ille ne ſine adverſario quidem apud ini-
micum judicem reperire poſſet, quid diceret. Itaque tan- 93
tum verbo poſuit, Sacerdote prætore, Sthenium litteras pu-
blicas corrupiſſe. Vix ille hoc dixerat, cum iſte pronuntiat,
STHENIUM LITTERAS PUBLICAS CORRUPISSE VI-
DERI: & hæc præterea addidit homo Venerius, novo mo-
do, nullo exemplo, OB EAM REM H-S QUINGENTIES
VENERI ERYCINÆ DE STHENII BONIS EXACTU-
RUM: bonaque ejus ſtatim cœpit vendere: & vendidiſſet,
ſi tantulum moræ fuiſſet, quo minus ei pecunia illa numera-
retur. Ea poſteaquam numerata eſt, contentus hac iniqui- 94
tate non fuit: palam de ſella ac tribunali pronuntiat, SI
QUIS ABSENTEM STHENIUM REI CAPITALIS RE-
UM FACERE VELLET, SESE EJUS NOMEN RECE-
PTURUM: & ſimul, ut ad cauſam accederet, nomenque de-
ferret, Agathinum, novum affinem, atque hoſpitem, cœpit
hortari. Tum ille clare, omnibus audientibus, ſeſe id non
eſſe facturum, neque ſe usque eo Sthenio eſſe inimicum, ut
eum rei capitalis affinem eſſe diceret. Hic tum repente
Pacilius quidam, homo egens, & levis, accedit. ait, ſi liceret,
nomen abſentis deferre ſe velle. Iſte vero, & licere, & fieri
ſolere, & ſe recepturum. itaque defertur. edicit ſtatim, ut
Kalendis Decembr. adſit Sthenius Syracuſis. Hic, qui Ro- 95
mam veniſſet, ſatisque feliciter anni jam adverſo tempore
navigaſſet, omniaque habuiſſet æquiora, & placabiliora, quam
animum prætoris, atque hoſpitis, rem ad amicos ſuos detulit: p.
quæ ut erant acerba, atque indigna, ſic videbantur omnibus. 128
Itaque in ſenatu continuo Cn. Lentulus, & L. Gellius conſu- a.
les faciunt mentionem, placere ſtatui, ſi patribus conſcriptis 39
videretur, NE ABSENTES HOMINES IN PROVINCIIS

REI FIERENT RERUM CAPITALIUM. cauſam Sthenii totam, & iſtius crudelitatem, & iniquitatem ſenatum docent. Aderat in ſenatu Verres, pater iſtius, & flens unumquemque ſenatorem rogabat, ut filio ſuo parceret: neque tamen multum proficiebat. erat enim ſumma voluntas ſenatus. Itaque ſententiæ dicebantur, CUM STHENIUS ABSENS REUS FACTUS ESSET, DE ABSENTE JUDICIUM NULLUM FIERI PLACERE: ET, SI QUOD ESSET FACTUM, ID
96 RATUM ESSE NON PLACERE. Eo die tranſigi nihil potuit, quod & id temporis erat, & ille pater iſtius, invenerat homines, qui dicendo tempus conſumerent. Poſtea ſenex Verres defenſores, atque hoſpites omnes Sthenii convenit: rogat eos, atque orat, ne oppugnent filium ſuum: de Sthenio ne laborent: confirmat his, curaturum ſe eſſe, nequid ei per filium ſuum noceretur: ſe homines certos ejus rei cauſa in Siciliam & terra, & mari miſſurum. & erat ſpatium dierum fere triginta ante Kalendas Decembr. quo die iſte, ut
97 Syracuſis Sthenius adeſſet, edixerat. Commoventur amici Sthenii, ſperant fore, ut patris litteris, nuntiiſque filius ab incepto f) furore revocetur. In ſenatu poſtea cauſa non agitur. Veniunt ad iſtum domeſtici nuntii: litteraſque a patre afferunt ante Kalendas Decembr. cum iſti etiam tum de Sthenio integra tota res eſſet: eodemque ei tempore de eadem re litteræ complures a multis ejus amicis, ac neceſſariis
40 afferuntur. Hic iſte, qui præ cupiditate, neque officii ſui, neque periculi, neque pietatis, neque humanitatis rationem
b. habuiſſet umquam, neque in eo, quod monebatur, auctoritatem patris, nec in eo, quod rogabatur, voluntatem anteponendam putavit libidini ſuæ: mane Kalendis Decembr. ut
98 edixerat, Sthenium citari jubet. Si abs te iſtam rem parens tuus alicujus amici rogatu, benignitate, aut ambitione inductus petiſſet: graviſſima tamen apud te voluntas patris eſſe debuiſſet. Cum vero abs te tui capitis cauſa peteret, homineſque certos domo miſiſſet, hique eo tempore ad te veniſſent,

f) *incepto illo.*

ſent, cum tibi in integro tota res eſſet, ne tum quidem te potuit, ſi non pietatis, at ſalutis tuæ ratio ad officium, ſanitatemque reducere? Citat reum. non reſpondet. citat accuſatorem: (attendite, quæſo, judices: videte, quantopere g) *iſtius* amentiæ fortuna ipſa adverſata ſit: & ſimul videte, quis Sthenii cauſam caſus adjuverit) citatus accuſator, M. Pacilius, neſcio quo caſu non reſpondit: non affuit. Si præ- 99
ſens Sthenius reus eſſet factus: ſi manifeſto in maleficio teneretur; tamen, cum accuſator non adeſſet, Sthenium condemnari non oporteret. Etenim, ſi poſſet reus, abſente accuſatore, damnari, non ego a Vibone Veliam parvulo navigio inter fugitivorum, ac prædonum, ac tua tela veniſſem, quo tempore omnis illa mea feſtinatio fuit cum periculo capitis ob eam cauſam, ne tu ex reis eximerere, ſi ego non affuiſſem ad diem. Quod igitur tibi erat in tuo judicio optatiſſimum, *me, cum* citatus eſſem, non adeſſe: cur Sthenio non putaſti prodeſſe oportere, cum ejus accuſator non affuiſſet? Itaque *fecit*, ut exitus principio ſimillimus reperiretur. quem abſentem reum fecerat, eum abſente accuſatore condemnat.
Nuntiabatur illi primis illis temporibus id, quod pater quo- 41
que ad eum pluribus verbis ſcripſerat, agitatam rem eſſe in ſe- 100
natu: etiam in concione tribunum plebis de cauſa Sthenii M. Palicanum eſſe queſtum: poſtremo me ipſum apud col- p. 129 a.
legium hoc tribunorum plebis, cum eorum omnium edicto *non* liceret quemquam Romæ eſſe, qui rei capitalis condemnatus eſſet, egiſſe cauſam Sthenii: cum rem ita expoſuiſſem, quemadmodum nunc apud vos, docuiſſemque hanc damnationem duci non oportere: tribunos plebis hoc ſtatuiſſe, idque de omnium ſententia pronuntiatum eſſe, NON VIDERI STHENIUM IMPEDIRI EDICTO, QUO MINUS
EI LICERET ROMÆ ESSE. Cum hæc ad iſtum afferren- 101
tur, timuit h) aliquando, & commotus eſt. vertit ſtilum in tabulis ſuis: quo facto cauſam omnem evertit ſuam. nihil enim ſibi reliqui fecit, quod defendi aliqua ratione poſſet. Nam

g) *quanto opere.* h) *pertimuit.*

Nam ſi ita defenderet: recipi nomen abſentis licet; hoc fieri in provincia nulla lex vetat: mala, & improba defenſione, verum aliqua tamen uti videretur. Poſtremo illo deſperatiſſimo perfugio uti poſſet, ſe imprudentem feciſſe: exiſtimaſſe id licere. quamquam i) perditiſſima defenſio eſt, tamen aliquid dici videretur. Tollit ex tabulis id, quod erat, & facit, coram delatum eſſe.

42 Hic videte, in quot ſe laqueos induerit, quorum ex 102 nullo ſe umquam expediret. Primum ipſe in Sicilia ſæpe, & palam de loco ſuperiore dixerat, & in ſermone multis demonſtrarat, licere nomen recipere abſentis: ſe exemplo feciſſe id, quod feciſſet. Hæc eum dictitaſſe, priore actione & Sex. Pompejus Chlorus dixit, de cujus virtute antea commemoravi, & Cn. Pompejus Theodorus, homo & Cn. Pompeji k), clariſſimi viri, judicio, plurimis, maximisque in rebus probatiſſimus, & omnium exiſtimatione ornatiſſimus, & Poſides Matro Solentinus, homo ſumma nobilitate, exiſtimatione, virtute: & hac actione quam voletis multi dicent, & qui ex iſto ipſo audierint, viri primarii noſtri ordinis; & alii, qui interfuerint, cum abſentis no-b. men reciperetur. deinde Romæ, cum res eſſet acta in ſenatu, omnes iſtius amici; in his etiam pater ejus, hoc defendebat licere fieri: ſæpe eſſe factum: iſtum, quod feciſſet, aliorum 103 exemplo, inſtitutoque feciſſe. Dicit præterea teſtimonium tota Sicilia: quæ in communibus poſtulatis civitatum omnium, conſulibus edidit, rogare, atque orare patres conſcriptos, ut ſtatuerent, ne abſentium nomina reciperentur. Qua de re Cn. Lentulum, patronum Siciliæ, clariſſimum adoleſcentem, dicere audiſtis: Siculos, cum ſe cauſam, quæ pro his ſibi in ſenatu agenda eſſet, docerent, de Sthenii calamitate queſtos eſſe: propterque hanc injuriam, quæ Sthenio facta eſſet, 104 eos ſtatuiſſe, ut, quod dico, poſtularetur. Quæ cum ita eſſent, tantane amentia præditus, atque audacia fuiſti, ut in re tam clara, tam teſtata, tam abs te ipſo pervulgata, tabulas publicas

i) *quamquam hæc.* k) *homo Cn. P.*

Digitized by Google

blicas corrumpere auderes? At quemadmodum corrupiſti? nonne ita, ut, omnibus nobis tacentibus, ipſæ te tuæ tabulæ condemnare poſſent l)? Quæſo, codicem circumfer: oſtende m). videtisne totum hoc nomen, coram ubi facit delatum, eſſe in litura? Quid fuit iſtic antea ſcriptum? quod mendum iſta litura correxit? quid a nobis, judices, exſpectatis argumenta hujus criminis? nihil dicimus: tabulæ ſunt in medio, quæ ſe corruptas, atque interlitas eſſe clamant. Ex 105
iſtis etiam tu rebus effugere te poſſe confidis, cum te nos non opinione dubia, ſed tuis veſtigiis perſequamur, quæ tu in tabulis publicis expreſſa, ac recentia reliquiſti? Is mihi etiam Sthenium litteras publicas corrupiſſe, cauſa incognita, judicavit n), qui defendere non potuit o), ſe non ex p) ipſius Sthenii nomine litteras publicas corrupiſſe? Videte 43
porro aliam dementiam: videte, ut, dum expedire ſeſe vult, induat. Cognitorem adſcribit Sthenio. Quem? cogna- 106
tum aliquem, aut propinquum? non. Thermitanum ali- p.
quem, honeſtum hominem, ac nobilem? ne id quidem. At 130
Siculum, in quo aliquis ſplendor, dignitasque eſſet? mini- a.
me. Quem q) igitur? civem Romanum. Cui hoc probari poteſt? Cum eſſet Sthenius civitatis ſuæ nobiliſſimus, ampliſſima cognatione, plurimis amicitiis: cum præterea tota Sicilia multum auctoritate, & gratia poſſet, invenire neminem Siculum potuit, qui pro ſe cognitor fieret? Hoc probabis? an ipſe civem Romanum maluit? cedo, cui Siculo, cum is reus fieret, civis Romanus cognitor factus umquam ſit. Omnium prætorum litteras, qui ante fuerunt, profer, explica. ſi unum inveneris; ego hoc tibi, quemadmodum in tabulis ſcriptum habes, ita geſtum eſſe concedam. At, cre- 107
do, Sthenius hoc ſibi amplum eſſe putavit, eligere e civium Romanorum numero, ex amicorum, atque hoſpitum ſuorum copia, quem cognitorem daret. quem delegit? quis in tabulis ſcriptus eſt? C. Claudius, C. F. Palatina. Non quæro,

P 3 qui

l) *nobis t. t. t. t. c. poſſent ipſæ.* m) *Cedo, quæſo, cod. c. o.*
n) *judicabit.* o) *potuerit.* p) abeſt: *ex.* q) *Quid.* ſc. fecit.

Digitized by Google

quis hic ſit Claudius, quam ſplendidus, quam honeſtus, quam
idoneus, propter cujus auctoritatem, & dignitatem Sthenius
ab omnium Siculorum conſuetudine diſcederet, & civem Ro-
manum cognitorem daret. nihil horum quæro. fortaſſe enim
Sthenius non ſplendorem hominis, ſed familiaritatem ſecutus
eſt. Quid ſi omnium mortalium Sthenio nemo inimicior,
quam hic C. Claudius, tum ſemper, tum in his ipſis rebus, &
temporibus fuit? ſi de litteris corruptis contra venit? ſi con-
tra omni ratione pugnavit? utrum potius pro Sthenio inimi-
cum cognitorem eſſe factum, an te in Sthenii periculo inimi-
44 ci ejus nomine abuſum eſſe credemus? Ac, ne quis forte du-
108 bitet, cujuſmodi totum ſit negotium: tametſi jamdudum
b. omnibus iſtius improbitatem perſpicuam eſſe confido, tamen
paullulum etiam attendite. Videtis illum ſubcriſpo capil-
lo, nigrum, qui eo vultu nos intuetur, ut ſibi ipſe peracutus
eſſe videatur? qui tabulas tenet? qui ſcribit? qui monet?
qui proximus eſt? is eſt C. Claudius, qui in Sicilia ſequeſter
iſtius, interpres, confector negotiorum, prope collega Timar-
chidi numerabatur: nunc obtinet eum locum, ut vix Apro-
nio illi de familiaritate concedere videatur, & qui ſe non Ti-
marchidis, ſed ipſius Verris collegam, & ſocium eſſe dicebat.
109 Dubitate etiam, ſi poteſtis, quin eum iſte potiſſimum ex omni
numero delegerit, cui improbam falſi cognitoris perſonam
r) imponeret, quem & huic inimiciſſimum, & ſibi amicum
eſſe arbitraretur? Hic vos dubitatis s), judices, tantam iſti-
us audaciam, tantam crudelitatem, tantam injuriam vindica-
re? dubitatis s) exemplum judicum illorum ſequi, qui da-
mnato Cn. Dolabella, damnationem Philodami Opuntii re-
ſciderunt, quod is non abſens reus factus eſſet: quæ res ini-
quiſſima, & acerbiſſima eſt: ſed cum ei legatio Romam a ſuis
civibus eſſet data? Quod illi judices multo in leviore cauſa
ſtatuerunt, æquitatem ſecuti: vos id ſtatuere in graviſſima
cauſa,

r) *cui hanc falſi cognitoris improbam perſonam.*
s) *dubitabitis.*

Digitized by Google

cauſa, præſertim aliorum auctoritate jam confirmatum, du-
bitabitis?

At quem hominem, C. Verres, tanta, tam inſigni injuria 45
affeciſti? cujus abſentis nomen recepiſti? quem abſentem 110
non modo ſine crimine, & ſine teſte, verum etiam ſine accu-
ſatore damnaſti? Quem hominem? dii immortales! non
dicam amicum tuum, quod apud homines cariſſimum eſt:
non hoſpitem, quod ſanctiſſimum eſt: nihil enim minus li-
benter de Sthenio commemoro: nihil aliud in eo, quod re-
prehendi poſſit, invenio, niſi quod homo frugaliſſimus, atque p.
integerrimus, te, hominem plenum ſtupri, flagitii, ſceleris, 131
domum ſuam invitavit: niſi quod, qui C. Marii, Cn. Pompe- a.
ji, C. Marcelli, L. Siſennæ, tui defenſoris, ceterorumque viro-
rum fortiſſimorum hoſpes fuiſſet, atque eſſet; ad eum nu-
merum clariſſimorum hominum tuum quoque nomen ad-
ſcripſit. Quare de hoſpitio violato, & de iſto tuo nefario 111
ſcelere nihil queror: hoc dico, non iis, qui Sthenium norunt,
hoc eſt, nemini eorum, qui in Sicilia fuerunt: nemo enim
ignorat, quo hic in civitate ſua ſplendore, qua apud omnes
Siculos dignitate, atque exiſtimatione ſit: ſed, ut illi quoque,
qui in ea provincia non fuerunt, intelligere poſſint, in quo
homine tu ſtatueris exemplum ejuſmodi, quod tum propter
iniquitatem rei, tum etiam propter hominis dignitatem, acer-
bum omnibus, atque intolerandum videretur. Eſtne Sthe- 46
nius is, qui omnes honores domi ſuæ facillime cum adeptus 112
eſſet, ampliſſime, ac magnificentiſſime geſſit? qui oppidum
non maximum, maximis ex pecunia ſua locis communibus,
monumentiſque decoravit? cujus de meritis in rempubli-
cam Thermitanorum, Siculoſque univerſos, fuit ænea tabula
fixa Thermis in curia? in qua publice erat de hujus benefi-
ciis ſcriptum, & inciſum? quæ tabula tum imperio tuo re-
vulſa, nunc a me tamen reportata t) eſt: ut omnes hujus
honores inter ſuos, & amplitudinem poſſent cognoſcere. Eſt- 113
ne hic, qui apud Cn. Pompejum, clariſſimum virum, cum ac-

t) *deportata.*

cuſatus eſſet, quod propter C. Marii familiaritatem, & ho-
ſpitium, contra rempublicam ſenſiſſe eum inimici, & accuſa-
tores ejus dicerent, cum magis invidioſo crimine, quam ve-
ro arceſſeretur: ita a Cn. Pompejo abſolutus eſt, ut in eo ipſo
judicio Pompejus hunc hoſpitio ſuo digniſſimum ſtatuerit?
b. ita porro laudatus, defenſuſque ab omnibus Siculis, ut idem
Pompejus non ab homine ſolum, ſed etiam a provincia tota
ſe hujus abſolutione inire gratiam arbitraretur? poſtremo
eſtne hic, qui & animum in rempublicam habuit ejuſmodi, &
tantum auctoritate apud ſuos cives potuit, ut perficeret in Si-
cilia ſolus, te prætore, quod non modo Siculus nemo, ſed ne
Sicilia quidem tota potuiſſet: ut ex oppido Thermis nullum
ſignum, nullum ornamentum, nihil ex ſacro, nihil de publico
attingeres. cum præſertim eſſent multa præclara, & tu omnia
114 concupiſſes? Denique nunc vide, quid inter te, cujus nomi-
ne apud Siculos dies feſti agitantur, & præclara illa Verrea
celebrantur, cui ſtatuæ Romæ ſtant inauratæ, a communi Si-
ciliæ, quemadmodum inſcriptum videmus, datæ: vide, in-
quam, quid inter te, & hunc Siculum, qui abs te eſt, patrono
Siciliæ, condemnatus, interſit. Hunc civitates ex Sicilia per-
multæ, teſtimonio ſuo, legationibuſque ob eam rem miſſis pu-
blice laudant: te omnium Siculorum patronum, una Mamer-
tina civitas, ſocia furtorum, ac flagitiorum tuorum, publice
laudat: ita tamen, novo more, ut legati lædant; legatio lau-
det: ceteræ quidem civitates publice litteris, legationibus,
teſtimoniis accuſant, queruntur, arguunt: ſi tu abſolutus ſis,
47 funditus everſas ſe eſſe arbitrantur. Hoc de homine, ac de
115 hujus bonis etiam in Eryco monte monumentum tuorum fla-
gitiorum, crudelitatiſque poſuiſti: in quo Sthenii Thermi-
tani nomen adſcriptum eſt. Vidi argenteum Cupidinem
cum lampade. Quid tandem habuit argumenti, aut rationis
res, quamobrem in eo potiſſimum Sthenianum præmium
poneretur? utrum hoc ſignum cupiditatis tuæ, an tropæum
neceſſitudinis, atque hoſpitii, an amoris indicium eſſe voluiſti?
p. Faciunt hoc homines, quos in ſumma nequitia non ſolum li-
132 bido & voluptas, verum etiam ipſius nequitiæ fama delectat,
a. ut

ut multis in locis notas ac veſtigia ſcelerum ſuorum relinqui velint. Ardebat amore illius hoſpitæ, propter quam hoſpitii 116
jura violarat. Hoc non ſolum ſciri tum, verum etiam commemorari ſemper volebat. Itaque ex illa ipſa re, quam, accuſante Agathino, geſſerat, Veneri potiſſimum deberi præmium ſtatuit, quæ illam totam accuſationem, judiciumque conflarat. Putarem te gratum in deos, ſi hoc donum Veneri non de Sthenii bonis dediſſes, ſed de tuis: quod facere debuiſti, præſertim cum tibi illo ipſo anno a Chelidone veniſſet hereditas. Hic ego, ſi hanc cauſam non omnium Siculorum ro- 117
gatu recepiſſem: ſi hoc a me muneris non univerſa provincia popoſciſſet: ſi me animus, atque amor in rempublicam exiſtimatioque offenſa noſtri ordinis, ac judiciorum non hoc facere coëgiſſet: atque hæc una cauſa fuiſſet, quod amicum, atque hoſpitem meum Sthenium, quem in quæſtura mea ſingulariter dilexiſſem, de quo optime exiſtimaſſem, quem in provincia exiſtimationis meæ ſtudioſiſſimum, cupidiſſimumque cognoſſem, tam crudeliter, ſcelerate, nefarieque tractaſſes: tamen digna cauſa u), cur inimicitias hominis improbiſſimi ſuſciperem, ut hoſpitis ſalutem, fortunasque defenderem. Fecerunt hoc multi apud majores noſtros: fecit et- 118
iam nuper homo clariſſimus, Cn. Domitius, qui M. Silanum, conſularem virum, accuſavit propter Egritomari Tranſalpini hoſpitis injurias. putarem me idoneum, qui exemplum ſequerer humanitatis, atque officii, proponeremque ſpem meis hoſpitibus ac neceſſariis, quo tutiorem vitam ſeſe meo præſidio victuros eſſe arbitrarentur. Cum vero in communibus injuriis totius provinciæ, Sthenii quoque cauſa contineatur, multique uno tempore a me hoſpites, atque amici publice, privatimque defendantur: profecto vereri non debeo, ne b.
quis hoc, quod facio, non exiſtimet me ſummi officii ratione impulſum, coactumque ſuſcepiſſe. Atque, ut aliquando de 48
rebus ab iſto cognitis, judicatisque, & de judiciis datis dicere deſiſtamus; &, quoniam facta iſtius in his generibus infinita ſunt,

u) *cauſa eſſet.*

ſunt, nos modum aliquem, & finem orationi noſtræ, criminibusque faciamus: pauca ex aliis generibus ſumemus.

119 Audiſtis ob jus dicundum Q. Varium dicere, procuratores ſuos iſti centum & triginta millia nummum dediſſe: meminiſtis Q. Varii teſtimonium, remque hanc totam C. Sacerdotis, hominis ornatiſſimi, teſtimonio comprobari: ſcitis, Cn. Sertium, *M. Modium*, equites Romanos, ſexcentos præterea cives Romanos, multosque Siculos, dixiſſe, ſe iſti pecuniam ob jus dicundum dediſſe. de quo crimine quid ego diſputem, cum id totum poſitum ſit in teſtibus? quid porro argumenter, qua de re dubitare nemo poſſit? An hoc dubitabit quisquam omnium, quin is venalem in Sicilia jurisdictionem habuerit, qui Romæ totum edictum, atque omnia decreta vendiderit? quin is ab Siculis ob decreta interponenda pecuniam acceperit, qui M. Octavium Ligurem ob jus di-

120 cundum popoſcerit? Quod enim præterea genus pecuniæ cogendæ præteriit? quod non ab omnibus aliis præteritum, excogitavit? ecqua res apud civitates Siculas expetitur, in qua aut honos aliquis ſit, aut poteſtas, aut procuratio, quin eam rem tu ad tuum quæſtum, nundinationemque hominum

49 traduxeris? Dicta ſunt priore actione & privatim, & publice teſtimonia: legati Centuripini, Haleſini, Catinenſes, Panormitanique dixerunt, multarum præterea civitatum: jam vero privatim plurimi: quorum ex teſtimoniis cognoſcere potuiſtis, tota Sicilia per triennium neminem ulla in civitate ſe-

p. natorem factum eſſe gratis: neminem, ut leges eorum ſunt,

133 ſuffragiis: neminem, niſi iſtius imperio, aut litteris: atque

a. his x) omnibus ſenatoribus cooptandis, non modo ſuffragia nulla fuiſſe, ſed ne genera quidem ſpectata eſſe, ex quibus in eum ordinem cooptari liceret: neque cenſus, neque ætatis,

121 neque cetera Siculorum jura valuiſſe. Quicumque ſenator voluerit fieri, quamvis puer, quamvis indignus, quamvis ex eo loco, ex quo non liceret: ſi is pretio apud iſtum fieret idoneus ut vinceret, factum eſſe ſemper: non modo Siculorum nihil

x) *in his.*

nihil in hac re valuiſſe leges, ſed ne ab ſenatu quidem, populoque Romano datas. Quas enim leges ſociis, amicisque dat is, qui habet imperium a populo Romano auctoritatem legum dandarum a ſenatu: hæ debent & populi Romani & ſenatus exiſtimari. Haleſini pro multis & magnis ſuis, majo- 122
rumque ſuorum in rempublicam noſtram meritis, atque beneficiis, ſuo jure nuper, L. Licinio, Q. Mucio conſulibus, cum haberent inter ſe controverſias de ſenatu cooptando, leges ab ſenatu noſtro petiverunt. Decrevit ſenatus honorifico ſenatus conſulto, ut his C. Claudius, Appii filius, Pulcher, prætor, de ſenatu cooptando leges conſcriberet. C. Claudius, adhibitis omnibus Marcellis, qui tum erant, de eorum ſententia leges Haleſinis dedit: in quibus multa ſanxit de ætate hominum, ne quis y) minor triginta annis natu; de quæſtu, quem qui feciſſet, ne legeretur; de cenſu, de ceteris rebus. quæ omnia ante iſtum prætorem, & noſtrorum magiſtratuum auctoritate, & Haleſinorum ſumma voluntate valuerunt. ab iſto & præco, qui voluit, iſtum ordinem pretio mercatus eſt: & pueri annorum ſenum, ſeptenumque denum, ſenatorium nomen nundinati ſunt: &, quod Haleſini, antiquiſſimi & fideliſſimi ſocii, atque amici, Romæ impetra- b.
rant, ut apud ſe ne ſuffragiis quidem fieri liceret, id pretio, ut fieri poſſet, effecit. Agrigentini de ſenatu cooptando 50
Scipionis leges antiquas habent. in quibus & eadem illa ſan- 123
cta ſunt, & hoc amplius: cum Agrigentinorum duo genera ſint, unum veterum, alterum colonorum, quos T. Manlius prætor ex ſenatus conſulto de oppidis Siculorum deduxit Agrigentum; cautum eſt in Scipionis legibus, ne plures eſſent in ſenatu ex colonorum numero, quam ex vetere z) Agrigentinorum. Iſte, qui omnia jura pretio exæquaſſet, omniumque rerum delectum, atque diſcrimen pecunia ſuſtuliſſet: non modo illa, quæ erant ætatis, ordinis, quæſtusque, permiſcuit; ſed etiam in his duobus generibus, civium novorum, veterumque, delectum, ordinemque, turbavit. Nam, 124
cum

y) *ne qui.* z) *ex veterum.*

Digitized by Google

cum eſſet ex veterum numero quidam ſenator demortuus, & cum ex utroque genere par numerus reliquus eſſet: veterem cooptari neceſſe erat legibus, ut is amplior numerus eſſet. Quæ cum ita ſe res haberet: tamen ad iſtum venerunt emtum locum illum ſenatorium non ſolum veteres, ſed etiam novi. fit, ut pretio novus vincat, litterasque a prætore auferat. Agrigentini ad iſtum legatos mittunt, qui eum leges doceant, conſuetudinemque omnium annorum demonſtrent: ut iſte intelligeret, ei ſe illum locum vendidiſſe, cui ne commercium quidem eſſe oporteret. quorum oratione iſte, cum pretium jam accepiſſet, ne tantulum quidem com-
125 motus eſt. Idem fecit Heracleæ. nam eo quoque colonos P. Rupilius deduxit: legesque ſimiles de cooptando ſenatu, ac de numero veterum, ac novorum dedit. Ibi non ſolum iſte, ut apud ceteros, pecuniam accepit: ſed etiam genera
51 veterum, ac novorum, numerumque permiſcuit. Nolite
p. exſpectare, dum omnes obeam oratione mea civitates. hoc
134 uno complector crimine a) omnia, neminem iſto prætore
a. ſenatorem fieri potuiſſe, niſi qui iſti pecuniam dediſſet.

126 Hoc idem transfero in magiſtratus, curationes, ſacerdotia: quibus in rebus non ſolum hominum jura, ſed etiam deorum religiones immortalium omnes repudiavit. Syracuſis lex eſt de religione, quæ in annos ſingulos Jovis ſacerdotem ſortito capi jubebat: quod apud illos ampliſſimum ſacerdotium pu-
127 tatur. Cum ſuffragiis tres ex tribus generibus creati ſunt, res revocatur ad ſortem. Perfecerat iſte imperio, ut pro ſuffragio Theomnaſtus familiaris ſuus in tribus illis renuntiaretur. in ſorte, cui imperare non poterat, exſpectabant homines, quidnam acturus eſſet. homo, id quod erat facillimum, primo vetat ſortiri: jubet extra ſortem Theomnaſtum renuntiari. negant id Syracuſani per religiones ſacrorum ullo modo fieri poſſe: fas denique negant eſſe. jubet ille ſibi legem recitari. recitatur: in qua ſcriptum erat, UT, QUOT ESSENT RENUNTIATI, TOT IN HYDRIAM SORTES CONJI-

a) abeſt: *crimine*.

Digitized by Google

CONJICERENTUR: CUJUS NOMEN EXISSET, UT IS
HABERET ID SACERDOTIUM. Iſte, homo negotioſus
b), & peracutus, Optime, inquit. nempe ſcriptum ita eſt,
quot renuntiati erunt. quot ergo (inquit) ſunt renuntiati?
reſponſum, tres. Numquid igitur oportet, niſi tres ſortes
conjici; unam educi? nihil. Conjici jubet tres, in quibus
omnibus ſcriptum eſſet nomen Theomnaſti. Fit clamor
maximus, cum id univerſis indignum, atque nefarium vide-
retur. Ita Jovis illud ſacerdotium ampliſſimum per hanc
rationem Theomnaſto datur. Cephaledi c) menſis eſt 52
certus, quo menſe ſacerdotem maximum creari oporteat. 128
Erat ejus honoris cupidus Artemo quidam, Climachias co-
gnomine, homo ſane locuples, & domi nobilis: ſed is fieri
nullo modo poterat, ſi Herodotus quidam adeſſet. ei locus b.
ille, atque honos in illum annum ita deberi putabatur, ut ne
Climachias quidem contra diceret. res ad iſtum defertur, &
iſtius more deciditur. toreumata ſane nota, ac pretioſa aufe-
runtur. Herodotus Romæ erat: ſatis putabat ſe ad comitia
tempore venturum, ſi pridie veniſſet. Iſte, ne aut alio menſe,
ac fas erat, comitia haberentur, aut Herodoto præſenti ho-
nos adimeretur (id quod iſte non laborabat, Climachias mi-
nime volebat) excogitat (dixi jamdudum; non eſt homo
acutior quiſquam, nec fuit) excogitat, inquam, quemadmo-
dum menſe illo legitimo comitia haberentur, nec tamen He-
rodotus adeſſe poſſet. Eſt conſuetudo Siculorum, cete- 129
rorumque Græcorum, quod ſuos dies, menſesque con-
gruere volunt cum ſolis, lunæque ratione: ut nonnumquam,
ſi quid diſcrepet, eximant unum aliquem diem, aut ſummum,
biduum ex menſe; quos illi ἐξαιρεσίμους dies nominant:
item nonnumquam uno die longiorem menſem faciunt, aut
biduo. Quæ iſte cum cognoviſſet, novus aſtrologus, qui
non tam cæli rationem, quam cælati argenti duceret, eximi
jubet non diem ex menſe, ſed ex anno unum, dimidiatumque
menſem; hoc modo, ut, quo die (verbi cauſa) eſſe oporteret
idus

b) *ingenioſus.* c) *Cephalœdis.*

idus Januarias, eo die Kalendas Martias proſcriberet. itaque
fit, omnibus recuſantibus, & plorantibus. dies is erat legiti-
mus comitiis habendis. eo modo ſacerdos Climachias renun-
130 tiatus eſt. Herodotus cum Roma revertitur, diebus, ut ipſe
putabat, quindecim ante comitia, offendit eum menſem, qui
conſequitur menſem comitialem, comitiis d) jam abhinc
triginta diebus, habitis. Tunc Cephaleditani decreverunt
intercalarium XLV dies longum, ut reliqui menſes in ſuam
rationem reverterentur. Hoc ſi Romæ fieri poſſet, certe
p. aliqua ratione expugnaſſet iſte, ut dies XLV inter binos lu-
135 dos tollerentur, per quos ſolos judicium fieri poſſet. Jam
a. vero cenſores quemadmodum in Sicilia iſto prætore creati
53 ſunt, operæ pretium eſt cognoſcere. Ille enim eſt magi-
131 ſtratus apud Siculos, qui diligentiſſime mandatur a populo,
propter hanc cauſam, quod omnes Siculi ex cenſu quotannis
tributa conferunt: in cenſu habendo poteſtas omnis æſtima-
tionis habendæ, ſummæque faciundæ, cenſori permittitur.
Itaque eum populus, qui e) maximam fidem ſuarum re-
rum habebat, maxima cura deligit: & propter magnitudi-
nem poteſtatis hic magiſtratus a populo ſumma ambitione
132 contenditur. In ea re iſte nihil obſcure facere voluit, non
in ſortitione fallere, neque dies de faſtis eximere. nihil ſane
vafre, nec malitioſe facere conatus eſt: ſed, ut ſtudia, cupi-
ditateſque honorum, atque ambitiones ex omnibus civitati-
bus tolleret, quæ res evertendæ reipublicæ ſolent eſſe, oſten-
133 dit, ſeſe in omnibus civitatibus cenſores eſſe facturum. Tan-
to mercatu prætoris indicto, concurritur undique ad iſtum
Syracuſas. flagrabat domus tota prætoria ſtudio hominum,
& cupiditate: nec mirum, omnibus comitiis tot civitatum
unam in domum revocatis, tantaque ambitione provinciæ to-
tius in uno cubiculo incluſa. Exquiſitis palam pretiis, & li-
citationibus factis deſcribebat cenſores binos in ſingulas civi-
tates Timarchides. Is ſuo labore, ſuiſque acceſſionibus, hu-
jus negotii atque operis moleſtia conſequebatur, ut ad iſtum
ſine

d) *offendit eum menſem comitialem, com.* e) *cui.*

Digitized by Google

ſine ulla ſollicitudine, ſumma pecunia referretur. Jam hic Timarchides quantam pecuniam fecerit, plane adhuc cognoſcere non potuiſtis: verumtamen priore actione, quam varie, quam improbe prædatus eſſet, multorum ex teſtimoniis cognoviſtis.

Sed, ne miremini, qua ratione hic tantum apud iſtum libertus potuerit, exponam vobis breviter, quid hominis ſit: 54
134
ut & iſtius nequitiam, qui illum ſecum habuerit, eo præſer- b.
tim numero ac loco, & calamitatem provinciæ cognoſcatis. In mulierum corruptelis, & in omni ejusmodi luxuria, atque nequitia mirandum in modum reperiebam hunc Timarchidem ad iſtius flagitioſas libidines, ſingularemque nequitiam natum, atque aptum fuiſſe; inveſtigare, adire, appellare, corrumpere, quidvis facere in ejusmodi rebus, quamvis callide, quamvis audacter, quamvis impudenter: eundem mira quædam excogitare genera furandi. nam ipſum Verrem, tantum avaritia ſemper hiante, atque imminenti fuiſſe; ingenio & cogitatione nulla: ut, quidquid ſua ſponte faciebat, item ut vos Romæ cognoviſtis, eripere potius, quam fallere videretur. Hæc vero hujus erat ars, & malitia miranda, quod acu- 135
tiſſime tota provincia, quid cuique accidiſſet, quid cuique eſſet neceſſe, indagare & odorari ſolebat: omnium adverſarios, omnium inimicos diligenter cognoſcere, colloqui, attentare; ex utraque parte cauſas, voluntates perſpicere, facultates & copias: quibus opus eſſet, metum afferre: quibus expediret, ſpem oſtendere: accuſatorum, & quadruplatorum quidquid erat, habebat in poteſtate: quod cuique negotii conflare volebat, nullo labore faciebat: iſtius omnia decreta, imperia, litteras peritiſſime, & callidiſſime venditabat. Ac non 136
ſolum erat adminiſter iſtius cupiditatum; verum etiam ipſe ſui meminerat æque. non ſolum nummos, ſiqui iſti exciderant, tollere ſolebat, ex quibus pecuniam maximam fecit; ſed etiam voluptatum, flagitiorumque iſtius ipſe reliquias colligebat. Itaque in Sicilia non Athenionem, qui nullum oppidum cepit; ſed Timarchidem fugitivum omnibus oppidis per

p. per triennium ſcitote regnaſſe: in Timarchidis f) poteſtate
136 ſociorum populi Romani antiquiſſimorum, atque amiciſſi-
a. morum liberos, matresfamilias, bona, fortunasque omnes fuiſſe. Is igitur, ut dico, Timarchides in omnes civitates, accepto pretio, cenſores dimiſit. comitia, iſto prætore, cenſorum, ne ſimulandi quidem cauſa fuerunt.

55 Jam hoc impudentiſſime: palam (licebat enim videlicet
137 legibus) ſingulis cenſoribus denarii trecenti ad ſtatuam prætoris imperati ſunt. Cenſores CXXX facti ſunt. pecuniam illam ob cenſuram contra leges clam dederunt; hæc denarium XXXIX millia palam ſalvis legibus contulerunt in ſtatuam. Primum quo tantam pecuniam? deinde quamobrem cenſores ad ſtatuam tibi conferebant? ordo aliquis, cenſorum eſt collegium? genus aliquod hominum? nam aut publice civitates iſtos honores habent: aut generatim homines, ut aratores, ut mercatores, ut navicularii. Cenſores quidem qui magis, quam ædiles? Ob beneficium? Ergo hoc fatebere, abs te hæc petita eſſe: (nam erepta g) non audebis dicere:) te eos magiſtratus hominibus, beneficii, non reipublicæ cauſa, permiſiſſe? Hoc autem cum tute fatebere, quiſquam dubitabit, quin tu iſtam apud populos provinciæ iſtius invidiam, atque offenſionem, non ambitionis, neque beneficiorum collocandorum, ſed pecuniæ conciliandæ cauſa
138 ſuſceperis? Itaque illi cenſores fecerunt idem, quod in noſtra republica ſolent ii, qui per largitionem magiſtratus adepti ſunt: dederunt operam, ut ita poteſtatem gererent, ut illam lacunam rei familiaris explerent. Sic cenſus habitus eſt, te prætore, ut eo cenſu nullius civitatis reſpublica poſſet adminiſtrari. nam locupletiſſimi cujusque cenſus extenuarant, tenuiſſimi auxerant h). Itaque in tributis imperandis tan-
b. tum oneris plebi imponebatur, ut etiam ſi homines tacerent, res ipſa illum cenſum repudiaret: id quod intelligi facillime
56 re ipſa poteſt. Nam L. Metellus, qui, poſteaquam ego inquirendi cauſa in Siciliam veni, repente Letilii adventu, iſtius

non

f) *Timarchidi.* g) *emta.* h) *hauſerant.*

Digitized by Google

non modo amicus, verum etiam cognatus factus eſt; is, quod
videbat iſtius cenſum ſtare nullo modo poſſe, eum cenſum
obſervari juſſit, qui viro fortiſſimo, atque innocentiſſimo Sex.
Peducæo prætore habitus eſſet. erant enim tum cenſores le-
gibus facti, delecti a ſuis civitatibus: quibus, ſi quid com-
miſiſſent, pœnæ legibus erant conſtitutæ. Te autem præto- 139
re, qui cenſor aut legem metueret, qua non tenebatur, quo-
niam creatus lege non erat; aut animadverſionem tuam, cum
id, quod abs te emerat, vendidiſſet? Teneat jam ſane meos
teſtes Metellus: cogat alios laudare, ſicut in multis conatus
eſt: modo hæc faciat, quæ facit. Quis enim umquam tan-
ta a quoquam contumelia, quis tanta ignominia affectus eſt?
Quinto quoque anno Sicilia tota cenſetur. erat cenſa prætore
Peducæo. quintus annus cum te prætore incidiſſet, cenſa
denuo eſt. poſtero anno L. Metellus mentionem tui cenſus
fieri vetat: cenſores dicit deintegro ſibi creari placere: in-
terea Peducæanum cenſum obſervari jubet. Hoc ſi tuus ini-
micus tibi feciſſet, tamen etſi animo æquo provincia tuliſſet,
inimici judicium grave videretur. fecit amicus recens, & co-
gnatus voluntarius. aliter enim, ſi provinciam retinere, ſi ſal-
vus ipſe in provincia vellet eſſe, facere non potuit. Exſpe- 57
ctas etiam, quid hi judicent? Si tibi magiſtratum abrogaſſet, 140
minore ignominia te affeciſſet, quam cum ea, quæ in magi-
ſtratu geſſiſti, ſuſtulit, atque irrita juſſit eſſe. Neque in hac
re ſola fuit ejuſmodi; ſed, antequam ego in Siciliam veni, in
maximis rebus, ac plurimis. nam & Heraclio Syracuſano tuos p.
illos palæſtritas bona reſtituere juſſit, & Epicrati Bidinos, & 137
pupillo Drepanitano A. Claudium: &, niſi mature Letilius in a.
Siciliam veniſſet cum litteris; minus XXX diebus Metellus
totam triennii præturam tuam reſcidiſſet.

Et, quoniam de ea pecunia, quam tibi ad ſtatuam cenſores 141
contulerunt, dixi: non mihi prætermittendum videtur ne il-
lud quidem genus pecuniæ conciliatæ, quam tu a civitatibus
ſtatuarum nomine coëgiſti. video enim ejus pecuniæ ſummam
eſſe pergrandem: ad H-S CXX millia. tantum conficitur ex
teſtimoniis, ac litteris civitatum: & iſte hoc concedit, nec

poteſt aliter dicere. quare cujuſmodi putamus eſſe illa, quæ negat, cum hæc tam improba ſint, quæ fatetur? Quid enim vis conſtitui? conſumtam eſſe omnem iſtam pecuniam in ſtatuis? Fac ita eſſe. tamen hoc ferendum nullo modo eſt, tantam ab ſociis pecuniam auferri, ut omnibus in angiportis, prædonis improbiſſimi ſtatuæ ponantur, qua vix tuto tranſiri
58 poſſe videatur. Verum ubi tandem, aut in quibus ſtatuis iſta
142 tanta pecunia conſumta eſt? Conſumetur, inquies. Scilicet exſpectemus legitimum illud quinquennium. ſi hoc intervallo non conſumſerit; tum denique nomen ejus de repetundis pecuniis ſtatuarum nomine deferamus. Reus eſt maximis, plurimisque criminibus in judicium vocatus. H-S cxx millia ex hoc uno genere capta videmus. ſi condemnatus eris: non, opinor, id ages, ut iſta pecunia quinquennio conſumatur in ſtatuis. ſin abſolutus eris: quis erit tam amens, qui te ex tot, tantisque criminibus elapſum, poſt quinquennium ſtatuarum nomine arceſſat? Ita ſi neque adhuc conſumta iſta pecunia eſt, & eſt perſpicuum non conſumtum iri: licet jam intelligamus, inventam eſſe rationem, quare & iſte
b. H-S cxx millia uno genere conciliarit, & ceperit: & ceteri, ſi a vobis hoc erit comprobatum, quam volent magnas hoc nomine pecunias capere poſſint. ut jam videamur non a pecuniis capiundis homines abſterrere: ſed, cum genera quædam pecuniarum capiundarum comprobarimus, honeſta
143 nomina turpiſſimis rebus imponere. Etenim, ſi C. Verres H-S cxx millia populum, verbi gratia, Centuripinum popoſciſſet, eamque ab his pecuniam abſtuliſſet: non, opinor, eſſet dubium, quin eum, ſi tum id planum fieret, condemnari neceſſe eſſet. Quid, ſi eundem populum H-S ccc millia popoſcit, eaque coëgit, atque abſtulit? num idcirco abſolvetur, quod adſcriptum eſt, eam pecuniam datam ſtatuarum nomine? non, opinor: niſi forte id agimus, non ut magiſtratibus noſtris moram accipiundi, ſed ut ſociis cauſam dandi auferre i) videamur. Quod ſiquem ſtatuæ magnopere delectant,

i) *adferre.*

Digitized by Google

lectant, & ſi quis earum honore & gloria ducitur; is hæc tamen conſtituat neceſſe eſt: primum, averti pecuniam domum non placere: deinde, ipſarum ſtatuarum modum quendam eſſe oportere: deinde illud, certe ab invitis exigi non oportere. Ac de avertenda pecunia, quæro abs te, utrum ipſæ 59
civitates ſolitæ ſint ſtatuas tibi faciundas locare ei, cui poſ- 144
ſent optima conditione locare, an aliquem curatorem præficere, qui ſtatuis faciundis præeſſet, an tibi, an cui tu imperaſſes, adnumerare pecuniam. Nam ſi per eos ſtatuæ fiebant, a quibus tibi iſte honos habebatur: audio. ſin Timarchidi pecunia numerabatur: deſine, quæſo, ſimulare, te, cum in manifeſto furto teneare, gloriæ ſtudioſum, ac monumentorum fuiſſe.

Quid vero? modum ſtatuarum haberi nullum placet? atqui habeatur neceſſe eſt. Etenim ſic conſiderate. Sy- 145
racuſana civitas (ut eam potiſſimum nominem) dedit ipſi ſta- p.
tuam. eſt honos. & patri. bella hæc pietatis, & quæſtuoſa 138
ſimulatio. & filio: ferri hoc poteſt. hunc enim puerum non a.
oderant. verum quoties, & quot nominibus a Syracuſanis ſtatuas auferes? ut in foro ſtatuerent, abſtuliſti: ut in curia, coëgiſti: ut pecuniam conferrent in eas ſtatuas, quæ Romæ ponerentur, imperaſti: ut iidem darent homines aratorum nomine. dederunt. ut iidem pro parte in commune Siciliæ conferrent. etiam id contulerunt. una civitas cum tot nominibus pecuniam contulerit, idemque hoc civitates ceteræ fecerint: non res ipſa vos admonet, ut putetis, modum aliquem huic cupiditati conſtitui oportere? Quod ſi hoc voluntate ſua nulla civitas fecit: ſi omnes imperio, metu, vi, malo adductæ, tibi pecuniam ſtatuarum nomine contulerunt: per deos immortales, num cui dubium eſſe poterit, quin, etiam ſi quis ſtatuerit, accipere ad ſtatuas licere, idem tamen ſtatuat, eripere certe non licere? Primum igitur in hanc rem 146
teſtem totam Siciliam citabo: quæ mihi una voce ſtatuarum nomine magnam pecuniam per vim coactam eſſe demonſtrat. nam legationes omnium civitatum in poſtulatis communibus, quæ fere omnia ex tuis injuriis nata ſunt, etiam hoc ediderunt,

Digitized by Google

UT STATUAS NE CUI, NISI CUM IS DE PROVIN-
60 CIA DECESSISSET, POLLICERENTUR. Tot prætores
in Sicilia fuerunt: toties apud majores noſtros Siculi ſena-
tum adierunt: toties hac memoria: tamen hujusce novi po-
147 ſtulati genus, atque principium tua prætura attulit. Quid
enim tam novum, non ſolum re, ſed genere ipſo poſtulandi?
nam cetera, quæ ſunt in iisdem poſtulatis de injuriis tuis, ſunt
b. nova: ſed tamen non novo modo poſtulantur. Rogant &
orant Siculi patres conſcriptos, ut noſtri magiſtratus poſthac
decumas lege Hieronica vendant. tu primus contra vendide-
ras. Audio, ne, in cellam quod imperatur, æſtiment. hoc
quoque propter tuos ternos denarios nunc primum poſtu-
latur: ſed genus iſtud k) poſtulandi non eſt novum. Ne
abſentis nomen recipiatur; ex Sthenii calamitate, & tua na-
tum eſt injuria. Cetera non colligam. ſunt omnia Siculo-
rum poſtulata ejusmodi, ut crimina collecta in unum te reum
eſſe videantur. quæ tamen omnia novas injurias habent, ſed
148 poſtulationum formulas uſitatas. Hoc poſtulatum de ſta-
tuis, ridiculum eſſe videatur ei, qui rem, ſententiamque non
perſpiciat. Poſtulant enim, non, uti ne cogantur ſtatuere.
quid igitur? ut ipſis ne liceat. Quid eſt hoc? petis a me,
quod in tua poteſtate eſt, ut id tibi facere non liceat? pete
potius, ne quis te invitum polliceri, aut facere cogat. Ni-
hil ergo, inquit. negabunt enim omnes ſe coëgiſſe. ſi me
ſalvum eſſe vis, mihi impone iſtam vim, ut omnino mihi non
liceat polliceri. Ex tua prætura primum nata eſt hæc poſtu-
latio: qua cum utuntur, hoc ſignificant, atque adeo aperte
oſtendunt, ſeſe ad ſtatuas tuas pecuniam metu, ac malo coa-
149 ctos, invitiſſimos contuliſſe. Quid, ſi hoc non dicant? tibi
non neceſſe ſit ipſi id confiteri? Vide, & perſpice, qua de-
fenſione ſis uſurus. nam intelliges, hoc tibi de ſtatuis confiten-
61 dum eſſe. Mihi enim renuntiatur, ita conſtitui a tuis pa-
tronis, hominibus ingenioſis, cauſam tuam, & ita eos abs te in-
ſtitui, & doceri: ut quisque ex provincia Sicilia gravior homo,
atque

k) *illud.*

atque honeſtior, teſtimonium vehementius dixerit, ſicuti Siculi multi primarii viri multa dixerunt, te ſtatim hoc iſtis tuis defenſoribus dicere: *inimicus eſt propterea, quod arator eſt.* Itaque uno genere, opinor, circumſcribere habetis in animo p.
genus hoc aratorum, quod eos infenſo animo, atque inimico 139
veniſſe dicatis, quia fuerit in decumis iſte vehementior. Ergo aratores, inimici omnes, adverſarii ſunt. nemo eorum eſt, quin periſſe te cupiat. Omnino præclare te habes, cum is ordo, atque id genus hominum, quod optimum, atque honeſtiſſimum eſt, a quo uno & ſumma reipublicæ, & illa provincia maxime continetur, tibi eſt inimiciſſimum. Verum eſto: 150
alio loco de aratorum animo, & injuriis videro. nunc, quod mihi abs te datur, id accipio, eos tibi eſſe inimiciſſimos. nempe ita dicis, propter decumas. Concedo, non quæro, jure, an injuria ſint inimici. Quid ergo illæ ſibi ſtatuæ equeſtres inauratæ volunt, quæ populi Romani oculos, animosque maxime offendunt, propter ædem Vulcani? nam inſcriptum eſſe video, quandam ex his ſtatuam aratores dediſſe. Si honoris cauſa ſtatuam dederunt, inimici non ſunt. credamus teſtibus. tum enim honori tuo, nunc jam religioni ſuæ conſulunt. ſin autem metu coacti dederunt, confiteare neceſſe eſt, te in provincia pecuniam ſtatuarum nomine per vim, ac metum coëgiſſe. Utrum tibi commodum eſt, elige. Equidem 151
libenter hoc jam crimen de ſtatuis relinquam, ut mihi tu il- 62
lud concedas, quod tibi honeſtiſſimum eſt, aratores tibi ad ſtatuam honoris tui cauſa, voluntate ſua, contuliſſe. da mihi hoc. jam tibi maximam partem defenſionis præcideris. non enim poteris aratores tibi iratos eſſe, atque inimicos, dicere. O cauſam ſingularem! o defenſionem miſeram, ac perditam! nolle hoc accipere reum ab accuſatore, & eum reum, qui prætor in Sicilia fuerit, aratores ei ſtatuam ſua voluntate ſtatuiſſe: aratores de eo bene exiſtimare, amicos eſſe, ſalvum eſſe cupere! metuit, ne hoc vos exiſtimetis. obruitur enim aratorum teſtimoniis. Utar eo, quod datur. certe hoc ita 152
vobis judicandum eſt, eos, qui iſti inimiciſſimi ſunt, ut ipſe b.
exiſtimari vult, ad iſtius honores atque monumenta pecuniam

Digitized by Google

niam non voluntate ſua contuliſſe. Atque ut hoc totum facillime intelligi poſſit, quem voles eorum teſtium, quos produxero, qui ex Sicilia teſtes ſint, ſive togatum velis, ſive Siculum, rogato, & eum, qui tibi inimiciſſimus eſſe videbitur, qui ſe ſpoliatum a te dicit 1); ecquid ſuo nomine in tuam ſtatuam contulerit. neminem reperies, qui neget. etenim

153 omnes dederunt. Quemquam igitur putas dubitaturum, quin is, quem inimiciſſimum tibi eſſe oporteat, qui abs te graviſſimas injurias acceperit, pecuniam ſtatuæ nomine dederit, vi atque imperio adductus, non officio ac voluntate? Et hujus ego pecuniæ, judices, quæ permagna eſt, impudentiſſimeque coacta ab invitis, non habui rationem, neque habere potui, quantum ab aratoribus, quantum ab negotiatoribus, qui Syracuſis, qui Agrigenti, qui Panormi, qui Lilybæi negotiantur, eſſet coactum: quoniam intelligitis, ipſius quoque confeſſione ab invitiſſimis coactam eſſe.

63 Venio nunc ad civitates Siciliæ: de quibus facillime judi-

154 cium fieri voluntatis poteſt. An etiam Siculi inviti contulerunt? non eſt probabile. Etenim ſic C. Verrem præturam in Sicilia geſſiſſe conſtat, ut, cum utriſque ſatisfacere non poſſet, & Siculis, & togatis; officii potius in ſocios, quam ambitionis in cives rationem duxerit. Itaque eum non ſolum PATRONUM iſtius inſulæ, ſed etiam SOTERA inſcriptum vidi Syracuſis. Hoc quantum eſt? ita magnum, ut Latino uno verbo exprimi non poſſit. Is eſt nimirum SOTER, qui ſalutem dedit. Hujus nomine etiam dies feſti agitantur, pulchra illa Verrea, non quaſi Marcellea, ſed pro Marcelleis: quæ illi iſtius juſſu ſuſtulerunt. Hujus fornix

p. in foro Syracuſis eſt, in quo nudus filius ſtat: ipſe autem ex

140 equo nudatam ab ſe provinciam proſpicit. Hujus ſtatuæ

a. omnibus locis: quæ hoc demonſtrare videntur, propemodum non minus multas ſtatuas iſtum poſuiſſe Syracuſis, quam abſtuliſſe. huic etiam Romæ videmus in baſi ſtatuarum, maximis

155 litteris inciſum, A COMMUNI SICILIÆ DATAS. Quamobrem?

1) *dicet*.

obrem? qui hoc probari poteſt cuiquam, tantos honores habitos eſſe ab invitis? Hic tibi etiam multo magis, quam ante m) in aratoribus, videndum, & conſiderandum eſt, quid 64
velis. magna res eſt. utrum tibi Siculos, publice, privatimque amicos, an inimicos exiſtimari vis? ſi inimicos, quid te futurum eſt? quo confugies? ubi nitere? modo aratorum honeſtiſſimorum hominum, ac locupletiſſimorum, & Siculorum, & civium Romanorum numerum n) abs te abalienaſti: nunc de Siculis civitatibus quid ages? dices tibi Siculos eſſe amicos? qui poteris? qui, quod nullo in homine antea fecerunt, ut in eum publice teſtimonium dicerent, cum præſertim ex ea provincia condemnati ſint complures, qui ibi prætores fuerunt, duo ſoli abſoluti; huc conveniunt cum litteris, veniunt cum mandatis, veniunt cum teſtimoniis publicis. qui, ſi te publice laudarent, tamen id more potius ſuo, quam merito tuo, facere viderentur: hi cum de tuis factis publice conqueruntur, nonne hoc indicant, tantas eſſe injurias, ut multo maluerint de ſuo more decedere, quam de tuis moribus non dicere? Confitendum eſt igitur tibi neceſ- 156
ſario, Siculos inimicos eſſe, qui quidem & in te graviſſima poſtulata conſulibus ediderint, & me, ut hanc cauſam, ſalutisque ſuæ defenſionem ſuſciperem, obſecrarint: qui cum a prætore prohiberentur, a quatuor quæſtoribus impedirentur, omnium minas, atque omnia pericula, pro ſalute ſua, levia duxe- b.
rint: qui priore actione ita teſtimonia graviter, vehementerque dixerint; ut Artemonem Centuripinum legatum, & publice teſtem, Q. Hortenſius accuſatorem, non teſtem eſſe diceret. Etenim cum propter virtutem, & fidem cum Androne, homine honeſtiſſimo, & certiſſimo, tum etiam propter eloquentiam, legatus a ſuis civibus electus eſt, ut poſſet multas iſtius, & varias injurias, quam apertiſſime vobis, planiſſimeque explicare. Dixerunt Haleſini, Catinenſes, Tyndaritani, Ennenſes, Herbitenſes, Agyrinenſes, Netinenſes, Segeſtani. numerare omnes non eſt neceſſe. ſcitis quam multi, & 65
quam

m) *paullo ante.* n) *maximum numerum.*

Digitized by Google

quam multa priore actione dixerint. nunc & illi, & reliqui
157 dicent. Omnes denique hoc in hac cauſa intelligent, hoc
animo eſſe Siculos, ut, ſi in iſtum animadverſum non ſit, ſibi
relinquendas domos, ac ſedes ſuas, & ex Sicilia decedendum,
atque adeo fugiendum eſſe arbitrentur. Hos homines tu per-
ſuadebis ad honores, atque amplitudinem tuam pecunias ma-
ximas voluntate ſua contuliſſe? credo, qui te in tua civitate
incolumem eſſe nollent, hi monumenta tuæ formæ, ac nomi-
nis, in ſuis civitatibus eſſe cupiebant. Res declaravit, ut
cupierint. jamdudum enim mihi nimium tenuiter Siculorum
erga te voluntatis argumenta colligere videor, utrum ſtatuas
158 voluerint tibi ſtatuere, an coacti ſint. De quo homine hoc
auditum eſt umquam, quod tibi accidit, ut ejus in provincia
ſtatuæ, in locis publicis poſitæ, partim etiam in ædibus ſacris,
per vim, per univerſam multitudinem dejicerentur? Tot
homines in Aſia nocentes, tot in Africa, tot in Hiſpania, Gallia,
Sardinia, tot in ipſa Sicilia fuerunt: ecquo de homine hoc
p. umquam audivimus? Novum eſt, judices: in Siculis qui-
141 dem, & in omnibus Græcis, monſtri ſimile. non crederem
a. hoc de ſtatuis, niſi jacentes, revulſaſque vidiſſem: propterea
quod apud omnes Græcos hic mos eſt, ut honorem homini-
bus habitum in monumentis hujuſmodi, nonnulla religione
159 deorum conſecrari arbitrentur. Itaque cum Rhodii bellum
illud prope ſoli ſuperius cum Mithridate rege geſſerint,
omneſque ejus copias, acerrimumque impetum, mœnibus,
litoribus, claſſibuſque ſuis exceperint, cum & regis ini-
mici præter ceteros eſſent: ſtatuam ejus, quæ erat apud ipſos
in celeberrimo urbis loco, ne tum quidem in ipſis urbis pe-
riculis attigerunt. Forſitan vix convenire videretur, quem
ipſum hominem cuperent evertere, ejus effigiem, ſimula-
crumque ſervare. ſed tamen videbam, apud eos cum eſſem,
& religionem eſſe quandam in his rebus, a majoribus tradi-
tam, & hoc diſputare: cum ſtatua ſe ejus habuiſſe temporis
rationem, quo poſita eſſet; cum homine vero, quo gereret
66 bellum, atque hoſtis eſſet. Videtis igitur, conſuetudinem,
religionemque Græcorum, quæ monumenta hoſtium in bello
ipſo

Digitized by Google

ipſo ſoleat defendere, eam ſumma in pace prætoris populi
Romani ſtatuis præſidio non fuiſſe. Taurominitani, quo- 160
rum eſt civitas fœderata, homines quietiſſimi, qui maxime ab
injuriis noſtrorum magiſtratuum remoti o) conſuerant eſſe,
præſidio fœderis; hi tamen iſtius evertere ſtatuam non du-
bitaverunt. qua ablata, baſin tamen in foro manere volue-
runt: quod gravius in iſtum fore putabant, ſi ſcirent homi-
nes, ſtatuam ejus a Taurominitanis eſſe dejectam, quam ſi
nullam umquam poſitam arbitrarentur. Tyndaritani deje-
cerunt in foro: & eadem de cauſa equum inanem reliqué-
runt. Leontinis, miſera in civitate atque inani, tamen iſtius,
in gymnaſio, ſtatua dejecta eſt. Nam quid ego de Syracu- b.
ſanis loquar, quod non eſt proprium Syracuſanorum, ſed &
illorum commune, & conventus illius, ac prope totius pro-
vinciæ? quanta illuc multitudo, quanta vis hominum conve-
niſſe dicebatur tum, cum ſtatuæ ſunt illius dejectæ, atque
everſæ? at quo loco? celeberrimo, ac religioſiſſimo: ante
ipſum Serapim, in primo aditu, veſtibuloque templi. Quod
niſi Metellus hoc tam graviter egiſſet, atque illam rem impe-
rio, edictoque prohibuiſſet: veſtigium ſtatuarum iſtius in
tota Sicilia nullum eſſet relictum.

Atque ego hoc non vereor, ne quid horum non modo 161
impulſu, verum omnino adventu meo factum eſſe videatur.
omnia iſta ante facta ſunt, non modo, quam ego Siciliam, ve-
rum etiam quam iſte Italiam attigit. dum ego in Sicilia ſum,
nulla ſtatua dejecta eſt. poſteaquam illinc diſceſſi, quæ ſunt
geſta, cognoſcite. Centuripinorum ſenatus decrevit, popu- 67
luſque juſſit, ut, quæ ſtatuæ C. Verris ipſius, & patris, & filii,
eſſent, eas quæſtores demoliendas locarent: dumque ea de-
molitio fieret, ſenatores ne XXX minus adeſſent. Videte
gravitatem civitatis, & dignitatem. neque eas in urbe ſua ſta-
tuas eſſe voluerant, quas inviti per vim, atque imperium de-
diſſent; neque ejus hominis, in quem ipſi cum graviſſimo
teſtimonio publice, quod numquam antea, Romam mandata,

 lega-

o) *remotiſſimi.*

legatoſque miſiſſent: & id gravius eſſe putaverunt, ſi publico conſilio, quam ſi per vim multitudinis factum videretur.
162 Cum hoc conſilio ſtatuas Centuripini publice ſuſtuliſſent, audit Metellus: graviter fert: evocat ad ſe Centuripinum magiſtratum, & decem-primos. niſi reſtituiſſent ſtatuas, vehementer iis minatur. Illi ad ſenatum renuntiant. ſtatuæ,
p. quæ iſtius cauſæ nihil prodeſſent, reponuntur. Decreta
142 Centuripinorum, quæ de ſtatuis erant facta, non tolluntur.
a. Hic ego aliud alii concedo: Metello, homini ſapienti, prorſus non poſſum ignoſcere, ſi quid ſtulte facit. Quid? ille hoc putabat Verri crimino ſum fore, ſi ejus ſtatuæ eſſent dejectæ, quod ſæpe vento, aut aliquo caſu fieri ſolet? non erat in hoc neque crimen ullum, neque reprehenſio. Ex quo igitur crimen, atque accuſatio naſcitur? ex hominum judi-
68 cio, & voluntate. Ego, ſi Metellus ſtatuas reponere Centu-
163 ripinos non coëgiſſet, hæc dicerem: Videte, judices, quantum, & quam acerbum dolorem ſociorum, atque amicorum animis inuſſerint iſtius injuriæ; cum Centuripinorum amiciſſima, & fideliſſima civitas, quæ tantis officiis cum populo Romano conjuncta eſt, ut non ſolum rempublicam noſtram, ſed etiam in quovis homine privato nomen ipſum Romanorum ſemper dilexerit, ea publico conſilio, atque auctoritate judicarit, C. Verris ſtatuas eſſe in urbe ſua non oportere. recitarem decreta Centuripinorum. laudarem illam civitatem: id quod veriſſime poſſem. commemorarem decem millia civium Centuripinorum, fortiſſimorum, fideliſſimorumque ſociorum: eos omnes ſtatuiſſe, MONUMENTUM ISTIUS IN SUA CIVITATE NULLUM ESSE OPORTE-
164 RE. Hæc tum dicerem, ſi ſtatuas Metellus non repoſuiſſet. Velim quærere nunc ex ipſo Metello, quidnam ſua vi, & auctoritate mihi ex hac oratione præciderit. eadem opinor omnia convenire. neque enim, ſi maxime ſtatuæ dejectæ eſſent, eas ego vobis poſſem jacentes oſtendere. hoc uno uterer: civitatem tam gravem ſtatuas judicaſſe C. Verris demoliendas. hoc mihi Metellus non eripuit: hoc etiam addidit, ut quererer, ſi mihi videretur, tam iniquo jure ſociis, atque

amicis

amicis imperari, ut iis ne in ſuis quidem beneficiis libero ju-
dicio uti liceret: ut vos rogarem, ut conjecturam faceretis, b.
qualem in his rebus in me L. Metellum fuiſſe putaretis, in
quibus rebus obeſſe mihi poſſet, cum in hac re tam aperta
cupiditate fuerit, in qua nihil obfuit. Sed ego Metello non
iraſcor, neque ei ſuam purgationem eripio, qua ille apud
omnes utitur, ut nihil malitioſe, neque conſulto feciſſe videa-
tur.

Jam igitur eſt ita perſpicuum, ut negare non poſſis, nullam 69
tibi ſtatuam voluntate cujusquam datam: nullam pecuniam 165
ſtatuarum nomine, niſi vi expreſſam, & coactam. quo quidem
in crimine non illud ſolum intelligi volo, te ad ſtatuas, H-S
cxx millia coëgiſſe: ſed multo etiam illud magis, quod ſimul
demonſtrandum eſt p), quantum odium in te aratorum,
quantum omnium Siculorum ſit, & fuerit. in quo quæ veſtra
defenſio futura ſit, conjectura aſſequi non queo. Oderunt 166
Siculi: togatorum enim cauſa multa feci. At hi quidem a-
cerrimi, inimiciſſimique ſunt. Inimicos habeo cives Roma-
nos, quod ſociorum commoda, ac jura defendi. At ſocii
in hoſtium numero ſe abs te habitos queruntur. Aratores
inimici ſunt propter decumas. quid? qui agros immunes,
liberosque arant, cur oderunt? cur Haleſini? cur Centuri-
pini? cur Segeſtani? cur Halicienſes? quod genus homi-
num, quem numerum, quem ordinem proferre poſſis, qui
te non oderit, ſive civium Romanorum, ſive Siculorum? ut
etiam ſi cauſam, cur te oderint, non poſſim dicere, tamen il-
lud dicendum putem: *quem omnes mortales oderint, eum
quoque vobis odio eſſe oportere.* An hoc dicere audebis; u- 167
trum de te aratores, utrum denique Siculi univerſi bene ex-
iſtiment, aut quo modo exiſtiment, ad rem id non pertinere?
neque tu hoc dicere audebis: neque, ſi cupias, licebit. eri-
piunt enim tibi iſtam orationem contemnendorum Siculorum,
atque aratorum, ſtatuæ illæ equeſtres, quas tu paullo ante, p. 143
quam ad urbem venires, poni, inſcribique juſſiſti, ut omnium a.
inimi-

p) *demonſtratum eſt.*

Digitized by Google

168 inimicorum amicos, accuſatorumque tardares. Quis enim tibi moleſtus eſſet, aut quis appellare auderet, cum videret ſtatuas ab negotiatoribus, ab aratoribus, a communi Siciliæ? quod eſt aliud in illa provincia genus humanum? nullum. Ergo ab univerſa provincia, generatimque a ſingulis ejus partibus non ſolum diligitur, ſed etiam ornatur. quis hunc attingere audeat? Potes igitur dicere, nihil tibi obeſſe oportere aratorum, negotiatorum, Siculorumque omnium teſtimonia, cum eorum nominibus in ſtatuarum inſcriptione poſitis omnem te ſperaris invidiam, atque infamiam tuam poſſe exſtinguere? an, quorum auctoritate tu ſtatuas cohoneſtare tuas conatus es, eorum ego dignitate accuſationem meam comprobare non potero?

169 Niſi fore, quod apud publicanos gratioſus fuiſti, in ea re ſpes te aliqua conſolatur. Quæ gratia ne quid tibi prodeſſe poſſet, ego mea diligentia perfeci: ut etiam obeſſe deberet, tu tua ſapientia curaſti. Etenim rem totam, judices, brevi-
70 ter cognoſcite. In ſcriptura Siciliæ pro magiſtro eſt quidam L. Carpinatius, qui & ſui quæſtus cauſa, & fortaſſe quod ſociorum intereſſe arbitrabatur, bene penitus in iſtius familiaritatem ſeſe dedit. Is cum prætorem circum omnia fora ſectaretur, neque ab eo umquam diſcederet: in eam jam venerat familiaritatem, conſuetudinemque in vendendis iſtius decretis, & judiciis, tranſigendisque negotiis, ut prope alter Ti-
170 marchides numeraretur. Hoc erat etiam capitalior, quod idem pecuniam iis, qui ab iſto aliquid mercabantur, fœnori dabat. ea autem fœneratio erat hujusmodi, judices, ut etiam
b. hic quæſtus huic cederet. nam, quas pecunias iis ferebat expenſas, quibuscum contrahebat; aut ſcribæ iſtius, aut Timarchidi, aut etiam ipſi iſti referebat acceptas. Idem præterea pecunias iſtius extraordinarias grandes ſuo nomine fœnerabatur.

171 Hic primo Carpinatius antequam in iſtius tantam familiaritatem perveniſſet, aliquoties ad ſocios litteras de iſtius injuriis miſerat. Canulejus vero, qui in portu Syracuſis operas dabat, furta quoque iſtius permulta nominatim ad ſocios perſcripſerat ea, quæ ſine portorio Syracuſis erant exportata:

portum

Digitized by Google

portum autem, & ſcripturas q) eadem ſocietas habebat.
Ita factum eſt, ut eſſent permulta, quæ ex ſocietatis litteris di-
cere in iſtum, ac proferre poſſemus. Verum accidit, ut 172
Carpinatius, qui jam cum iſto ſumma conſuetudine, præter-
ea re, ac ratione conjunctus eſſet, crebras poſtea litteras ad
ſocios de iſtius ſummis officiis in rem communem, benefi-
ciisque mitteret. Etenim cum iſte omnia, quæcumque Car-
pinatius poſtulabat, facere ac decernere ſolebat; tum ille
etiam plura ſcribebat ad ſocios: ut, ſi poſſet, quæ antea ſcri-
pſerat, ea plane exſtingueret. Ad extremum vero, cum iſte
jam decedebat, ejusmodi litteras ad eos miſit, ut huic fre-
quentes obviam prodirent, gratiasque agerent; facturos ſe,
ſi quid imperaſſet, ſtudioſe pollicerentur. Itaque ſocii fe-
cerunt: vetere inſtituto publicanorum, non quod iſtum ullo
honore dignum arbitrarentur, ſed quod ſua intereſſe puta-
bant, ſe memores, gratosque exiſtimari, gratias iſti egerunt:
Carpinatium ſæpe ad ſe de ejus officiis litteras miſiſſe dixe-
runt. Iſte cum reſpondiſſet, ſe ea libenter feciſſe, operaſ- 71
que Carpinatii magnopere laudaſſet: dat amico ſuo cuidam 173
negotium, qui tum magiſter erat ejus ſocietatis, ut diligenter
caveret, atque proſpiceret, ne quid eſſet in litteris ſociorum,
quod contra ſuum caput, atque exiſtimationem valere poſ- p.
ſet. Itaque ille multitudine ſociorum remota, decumanos 144
convocat: rem defert. ſtatuunt illi, atque decernunt, ut eæ a.
litteræ, quibus exiſtimatio C. Verris læderetur, removeren-
tur: operaque daretur, ne ea res C. Verri fraudi eſſe poſſet.
Si oſtendo, hoc decreviſſe decumanos: ſi planum facio, hoc 174
decreto remotas eſſe litteras, quid exſpectatis amplius? poſ-
ſumne rem magis judicatam afferre? magis reum condemna-
tum in judicium adducere? At quorum judicio condemna-
tum? nempe eorum, quos ii, qui ſeveriora judicia deſide-
rant, arbitrantur res judicare oportere: publicanorum judi-
cio, quos videlicet nunc populus judices poſcit; de quibus,
ut eos judices habeamus, legem ab homine non noſtri ge-
neris,

q) *ſcripturam.*

Digitized by Google

neris, non ex equeſtri loco profecto, ſed nobiliſſimo, pro-
175 mulgatam videmus. Decumani, hoc eſt, principes, & quaſi
ſenatores publicanorum, removendas de medio litteras cen-
ſuerunt. habeo ex iis, qui affuerunt, quos producam, qui-
bus hoc committam r), homines honeſtiſſimos, ac locuple-
tiſſimos, iſtos ipſos principes equeſtris ordinis: quorum
ſplendore vel maxime, iſtius, qui legem promulgavit, oratio
& cauſa nititur. venient in medium; dicent, quid ſtatuerint.
profecto, ſi recte homines novi, non mentientur. litteras
enim communes de medio removere potuerunt: fidem ſu-
am, & religionem removere non poſſunt. Ergo equites
Romani, qui te ſuo judicio condemnarunt, horum judicio
condemnari noluerunt. Vos nunc utrum illorum judicium,
an voluntatem ſequi malitis, conſiderate.

72 At vide, quid te amicorum tuorum ſtudium, quid tuum
176 conſilium, quid ſociorum voluntas adjuvet. dicam paullo
promptius. neque enim jam vereor, ne quis hoc me magis
accuſatorie, quam libere dixiſſe arbitretur. Si iſtas litteras
non decreto decumanorum magiſtri removiſſent; tantum
b. poſſem in te dicere, quantum in litteris inveniſſem. nunc,
decreto iſto facto, litteriſque remotis, tantum mihi licet di-
cere, quantum poſſum; tantum judici ſuſpicari, quantum
velit. Dico, te maximum pondus auri, argenti, eboris, pur-
puræ, plurimam veſtem Melitenſem, plurimam ſtragulam,
multam Deliacam ſupellectilem, plurima vaſa Corinthia,
magnum numerum frumenti, vim mellis maximam, Syracu-
ſis exportaſſe; his pro rebus, quod portorium non eſſet da-
tum, litteras ad ſocios miſiſſe L. Canulejum, qui in portu o-
peras daret.

177 Satiſne magnum hoc crimen videtur? nullum, opinor,
majus. Quid defendet Hortenſius? poſtulabit, ut litteras
Canuleji proferam? crimen hujusmodi, niſi litteris confir-
metur, inane eſſe dicet? Clamabo, litteras remotas eſſe de
medio: decreto ſociorum erepta mihi eſſe iſtius indicia ac
monu-

r) Grævius delevit verba: *quibus hoc committam.*

Digitized by Google

monumenta furtorum. Aut hoc contendat numquam eſſe
factum: aut omnia tela excipiat neceſſe eſt. Negas eſſe fa-
ctum? placet mihi iſta defenſio: deſcendo. æqua enim con-
ditio, æquum certamen proponitur. producam teſtes, & pro-
ducam plures eodem tempore: quoniam tum, cum actum
eſt, una fuerunt: nunc quoque una ſunt: cum interroga-
buntur, obligentur non ſolum jurisjurandi, atque exiſtimatio-
nis periculo, ſed etiam communi inter ſe conſcientia. Si 178
planum fit, hoc ita, quemadmodum dico, eſſe factum: num
poteris dicere, Hortenſi, nihil in iſtis fuiſſe litteris, quod Ver-
rem læderet? non modo id non dices, ſed ne illud quidem ti-
bi dicere licebit; tantum, quantum ego dicam, non fuiſſe.
ergo hoc veſtro conſilio, & gratia perfeciſtis, ut quemadmo-
dum paullo ante dixi, & mihi ſumma facultas ad accuſandum
daretur, & judicibus libera poteſtas ad credendum. Quod 73
cum ita ſit, nihil fingam tamen. meminero, me non ſumſiſſe, 179
quem accuſarem: ſed recepiſſe, quos defenderem: vos ex p.
me cauſam non a me prolatam, ſed ad me delatam, audire o- 145
portere: me Siculis ſatis eſſe facturum, ſi, quæ cognovi in Si- a.
cilia, quæ accepi ab ipſis, diligenter expoſuero: populo Ro-
mano, ſi nullius vim, nullius potentiam pertimuero: vobis,
ſi facultatem vere atque honeſte judicandi, fide, & diligentia
mea fecero: mihimet, ſi ne minimum quidem de eo curri-
culo vitæ, quod mihi ſemper propoſitum fuit, deceſſero.
Quapropter nihil eſt, quod metuas, ne quid in te confingam: 180
etiam quod lætere, habes. multa enim, quæ ſcio abs te eſſe
commiſſa, quod aut nimium turpia, aut parum credibilia ſunt,
prætermittam. tantum agam de hoc toto nomine ſocietatis.
Ut jam ſcire poſſis: quæram, decretumne ſit. cum id inve-
nero: quæram, remotæne ſint litteræ. cum id quoque con-
ſtabit, vos jam, me tacito, intelligetis, ſi illi, qui hoc iſtius cau-
ſa decreverunt, equites Romani, nunc iidem in eum judices
eſſent, iſtum ſine dubio condemnarent, de quo litteras eas, quæ
iſtius furta indicarent, & ad ſe miſſas, & ſuo decreto remotas
ſcirent eſſe. Quem igitur ab iis equitibus Romanis, qui iſtius
cauſa cupiunt omnia, qui ab eo benigniſſime tractati ſunt,
con-

Digitized by Google

condemnari neceſſe eſſet: is a vobis, judices, ulla vi, aut ratione abſolvi poteſt?

181 Ac, ne forte ea, quæ remota de medio, atque erepta vobis ſunt, omnia ita condita fuiſſe, atque ita abdite latuiſſe videantur, ut hac diligentia, quam ego a me exſpectari maxime puto, nihil horum inveſtigari, nihil aſſequi potuerit: quæ conſilio aliquo, aut ratione inveniri potuerunt, inventa ſunt, judices. manifeſtis in rebus hominem jam teneri videbitis. Nam quod in publicanorum cauſis vel plurimum ætatis meæ

b. verſor, vehementerque illum ordinem obſervo, ſatis commode mihi videor eorum conſuetudinem uſu, tractandoque cognoſſe.

74 Itaque ut hoc comperi, remotas eſſe litteras ſocietatis;

182 habui rationem annorum, per quos iſte in Sicilia fuiſſet: deinde quæſivi, quod erat inventu facillimum, qui per eosdem annos magiſtri iſtius ſocietatis fuiſſent s). ſciebam enim hanc magiſtrorum, qui tabulas haberent, conſuetudinem eſſe, ut, cum tabulas novo magiſtro traderent, exempla litterarum ipſi habere non nollent. Itaque ad L. Vibium, equitem Romanum, virum primarium, quem reperiebam magiſtrum fuiſſe eo ipſo anno, qui mihi maxime quærendus erat, primum veni. Sane homini præter opinionem improviſo incidi. ſcrutatus ſum quæ potui, & quæſivi omnia: inveni duos ſolos libellos ab L. Canulejo miſſos ſociis ex portu Syracuſis: in quibus erat ratio ſcripta menſum complurium, rerum exportatarum iſtius nomine ſine portorio. itaque obſignavi

183 ſtatim. Erant hæc ex eo genere, quod ego maxime genus ex ſociorum litteris reperire cupiebam; verum tantum inveni, judices, quod apud vos quaſi exempli cauſa proferre poſſem. ſed tamen, quidquid erit in his libellis, quantulumcumque videbitur eſſe, hoc quidem certe manifeſtum erit: de ceteris ex hoc conjecturam facere debebitis. Recita mihi, quæſo, hunc primum libellum: deinde illum alterum. LIBELLI CANULEJI. Jam non quæro, unde cccc amphoras

s) *fuiſſent apud quos tabulæ fuiſſent.*

Digitized by Google

phoras mellis habueris, unde tantum Melitenſium, unde
quinquaginta tricliniorum lectos, unde tot candelabra: non,
inquam, jam quæro, unde hæc habueris: ſed quo tibi tan-
tum opus fuerit, id quæro. mitto de melle: ſed tantumne
Melitenſium? quaſi etiam amicorum uxores: tantum lecto-
rum? quaſi etiam omnium iſtorum villas ornaturus eſſes.

Cum hæc paucorum menſium ratio in his libellis ſit, faci- 75
te, ut vobis triennii totius veniat in mentem. Sic contendo; 184
ex his parvis libellis apud unum magiſtrum ſocietatis reper- p.
tis, vos jam conjectura aſſequi poſſe, cujusmodi prædo iſte 146
in illa provincia fuerit, quam multas cupiditates, quam va- a.
rias, quam infinitas habuerit: quantam pecuniam non ſolum
numeratam, verum etiam hujusmodi in rebus poſitam, con-
fecerit: quæ vobis alio loco planius explicabuntur. Nunc 185
hoc attendite. His exportationibus, quæ recitatæ ſunt, ſcri-
bit H-S LX ſocios perdidiſſe ex viceſima portorii Syracuſis.
Pauculis igitur menſibus, ut hi puſilli, & contemti libelli indi-
cant, furta prætoris, quæ eſſent H-S duodecies, ex uno op-
pido ſolo exportata ſunt. Cogitate nunc, cum illa ſit hæc
inſula, quæ undique exitus maritimos habeat, quid ex cete-
ris locis exportatum putetis: quid Agrigento, quid Lilybæo,
quid Panormo, quid Thermis, quid Haleſa, quid Catina, quid
ex ceteris oppidis: quid vero Meſſana; quem iſte ſibi lo-
cum maxime tutum arbitrabatur; ubi animo ſemper ſoluto,
liberoque erat, quod ſibi iſte Mamertinos delegerat, ad quos
omnia, quæ aut diligentius ſervanda, aut occultius exportan-
da erant, deportaret. His inventis libellis, ceteri remoti, &
diligentius ſunt reconditi: nos tamen, ut omnes intelligant,
hoc nos ſine cupiditate agere, his ipſis libellis contenti ſu-
mus.

Nunc ad ſociorum tabulas accepti & expenſi, quas remo- 76
vere honeſte nullo modo potuerunt, & ad amicum tuum 186
Carpinatium revertemur. Inſpiciebamus Syracuſis a Carpi-
natio confectas tabulas ſocietatis, quæ ſignificabant, multis
nominibus eos homines verſuram a Carpinatio feciſſe, qui
pecuniam Verri dediſſent. Erit vobis luce clarius, judices, b.

Digitized by Google

cum eos ipſos produxero, qui dederunt. intelligetis enim, illa tempora, per quæ, cum eſſent in periculo, pretio ſeſe redemerunt, cum ſocietatis tabulis non ſolum conſulibus, verum etiam menſibus, convenire.

187 Cum hæc maxime cognoſceremus, & jam in manibus tabulas haberemus; repente adſpicimus lituras ejusmodi, quaſi quædam vulnera tabellarum recentia. Statim ſuſpicione offenſi, ad ea ipſa nomina oculos, animumque tranſtulimus. Erant acceptæ pecuniæ A C. VERRUTIO C. F. ſic tamen, ut usque ad alterum R, litteræ conſtarent integræ: reliquæ omnes eſſent in litura. alterum, tertium, quartum, permulta erant ejusdemmodi nomina. Cum manifeſta res, tum flagitioſa tabularum, atque inſignis turpitudo teneretur: quærere incepimus de Carpinatio, quisnam eſſet is Verrutius, quicum tantæ pecuniæ rationem haberet. Hærere homo, verſari, rubere. Quod lege excipiuntur tabulæ publicanorum, quo minus Romam deportentur: ut res quam maxime clara, ac teſtata eſſe poſſet, in jus ad Metellum Carpinatium voco; tabulasque ſocietatis in forum defero. fit maximus concurſus hominum: & quod erat Carpinatii nota cum iſto prætore ſocietas, ac fœneratio, ſumme exſpectabant omnes, quidnam in tabulis contineretur.

77 Rem ad Metellum defero, me tabulas perſpexiſſe ſocio-
188 rum: in his tabulis magnam rationem C. Verrutii permultis nominibus eſſe, meque hoc perſpicere ex conſulum, menſiumque ratione, hunc Verrutium neque ante adventum C. Verris, neque poſt deceſſionem quidquam cum Carpinatio rationis habuiſſe. poſtulo, mihi reſpondeat, qui ſit iſte Verrutius: mercator, an negotiator, an arator, an pecuarius: in Sicilia ſit, an jam deceſſerit. Clamare omnes ex conventu, ne-
p. minem umquam ex Sicilia fuiſſe Verrutium. Ego inſtare,
147 ut mihi reſponderet, quis eſſet, ubi eſſet, unde eſſet: cur ſer-
a. vus ſocietatis, qui tabulas confecerit, ſemper in Verrutii nomine, certo ex loco, mendoſus eſſet.

189 Atque hæc poſtulabam, non quo illum cogi putarem oportere, ut ea mihi reſponderet invitus: ſed ut omnibus

iſtius

Digitized by Google

iſtius furta, illius flagitium, utriusque audacia perſpicua eſſe poſſet. Itaque illum in jure metu, conſcientiaque peccati mutum, atque exanimatum, ac vix vivum relinquo: tabulas in foro ſumma hominum frequentia exſcribo: adhibentur in exſcribendo de conventu viri primarii: litteræ, lituræque omnes aſſimulatæ, expreſſæ, de tabulis in libros transferuntur.

Hæc omnia ſumma cura, & diligentia recognita, & collata, 190
& ab hominibus honeſtiſſimis obſignata ſunt. Si Carpinatius tum mihi reſpondere noluit: reſponde mihi nunc tu Verres, quem eſſe hunc tuum pæne gentilem Verrutium putes. fieri non poteſt, ut, quem video, te prætore, in Sicilia fuiſſe, & quem ex ipſa ratione intelligo locupletem fuiſſe, eum tu in tua provincia non cognoris. Atque adeo ne hoc aut longius, aut obſcurius eſſe poſſit, procedite in medium, explicate deſcriptionem, imaginemque tabularum: ut omnes mortales iſtius avaritiæ non jam veſtigia, ſed ipſa cubilia videre poſſint.

Videtis Verrutium? videtis primas litteras integras? vi- 78
detis extremam partem nominis, caudam illam Verris, tam- 191
quam in luto, demerſam eſſe in litura? Sic habent ſe tabulæ, judices, ut videtis. Quid exſpectatis? quid quæritis amplius? tu ipſe Verres quid ſedes? quid moraris? nam aut exhibeas nobis Verrutium, neceſſe eſt: aut te eſſe Verrutium fateare. Laudantur oratores veteres, Craſſi illi, & Antonii, quod crimina diluere dilucide, quod copioſe reorum t) cauſas defendere ſolerent. nimirum illi non ingenio ſolum his patronis, ſed fortuna etiam præſtiterunt, Nemo enim tunc ita b.
peccabat, ut defenſioni locum non relinqueret: nemo ita vivebat, ut nulla ejus vitæ pars ſummæ turpitudinis eſſet expers: nemo ita in manifeſto peccatu tenebatur, ut, cum impudens fuiſſet in facto, tum impudentior videretur, ſi negaret.

Nunc vero quid faciat Hortenſius? avaritiæne crimina 192
frugalitatis laudibus deprecetur? At hominem flagitioſiſſimum, libidinoſiſſimum, nequiſſimumque defendit. An ab

t) *rerum.*

hac ejus infamia, nequitia, veſtros animos in aliam partem, fortitudinis commemoratione, traducat? At homo inertior, ignavior, magis vir inter mulieres, impura inter viros muliercula proferri non poteſt. At mores commodi. Quis contumacior? quis inhumanior? quis ſuperbior? At hæc ſine cujusquam malo. Quis acerbior? quis inſidioſior? quis crudelior umquam fuit? In hoc homine, atque in ejusmodi cauſa quid facerent omnes Craſſi & Antonii? Tantum, opinor, Hortenſi, ad hanc cauſam non accederent, ne in alterius impudentia ſui pudoris exiſtimationem amitterent. liberi enim ad cauſas, ſolutique veniebant: neque committebant, ut, ſi impudentes in defendendo eſſe noluiſſent, ingrati in deſerendo exiſtimarentur.

p. 148 a.

ACCUSATIONIS IN C. VERREM LIBER TERTIUS. DE FRUMENTO SEU ORATIO FRUMENTARIA. ORATIO OCTAVA

ARGUMENTUM.

Continet hic liber furta Verris in omni frumenti genere. Frumenti autem, quod prætor Siculus ab aratoribus exigere poterat & debebat, erat primo decumanum, *quod aratores pro agris ſibi attributis dabant; alterum erat* emptum, *quod vi legis Rupiliæ tenebantur populi Siciliæ vectigales populo Rom. certo pretio vendere; Id erat vel* decumanum alterum *cui pretium erat a ſenatu Rom. conſtitutum in modios ſingulos H-S. terni; vel* imperatum, *cui H-S quaterni conſtituti erant. Conſtituebatur autem a ſenatu in*

in annos ſingulos e lege Terentia & Caſſia frumentaria, quanta pecuniæ ſumma in utrumque emti *genus ex ærario impenderetur :* tertium *erat* æſtimatum, *ſive* in cellam, *quod ex S. C. & legibus prætori in cellam ad uſus ſuos imperabatur. Dabat Senatus quæſtori prætoris certam ex ærario pecuniam, unde ab aratoribus emeret, & quidem modium tritici H-S. IIII. hordei autem H-S. II. Illam pecuniam aratoribus adnumerabat, & deinde frumentum vehebatur, quorſum volebat. Licebat autem prætori certam pecuniam, quantam ſcilicet æquum erat, ab aratoribus pro frumento & vectura paciſci. Jam primum a. c. 6 ad 70 fraudes & furta Verris in decumano, a. c. 70 ad 81 in emto, & deinde in æſtimato oſtendit.*

OMNES, qui alterum, judices, nullis impulſi inimici- I
tiis, nulla privatim læſi injuria, nullo præmio adducti, 1
in judicium reipublicæ cauſa vocant, providere debent, non
ſolum quid oneris in præſentia tollant, ſed etiam quantum in
omnem vitam negotii ſuſcipere conentur. Legem enim ſi-
bi ipſi dicunt innocentiæ, continentiæ, virtutumque omnium,
qui ab altero rationem vitæ repoſcunt: atque eo magis, ſi
id, ut ante dixi, faciunt nulla re commoti alia, niſi utilitate
communi. Nam qui ſibi hoc ſumſit, ut corrigat mores alio- 2
rum, ac peccata reprehendat, quis huic ignoſcat, ſi qua in re
ipſe ab religione officii declinarit? Quapropter hoc etiam
magis ab omnibus ejuſmodi civis laudandus ac diligendus eſt,
qui non ſolum reipublicæ a) civem improbum removet,
verum etiam ſe ipſum ejuſmodi fore profitetur, ac præſtat,
ut ſibi non modo communi voluntate virtutis, atque officii,
ſed etiam ut quadam magis neceſſaria ratione recte ſit, ho-
neſteque vivendum. Itaque hoc, judices, ex homine clariſ- 3
ſimo, atque eloquentiſſimo, L. Craſſo, ſæpe auditum eſt, cum
ſe nullius rei tam pœnitere diceret, quam quod C. Carbonem
umquam in judicium vocaviſſet: minus enim liberas omni-

a) *a republica.*

um rerum voluntates habebat; & vitam ſuam pluribus, quam vellet, obſervari oculis arbitrabatur. Atque ille his præſidiis ingenii, fortunæque munitus, tamen hac cura contine-
b. batur, quam ſibi, nondum confirmato conſilio, ſed ineunte ætate, ſuſceperat. quo minus etiam perſpicitur eorum virtus, & integritas, qui ad hanc rem adoleſcentuli, quam qui jam firmata ætate deſcendunt. illi enim, antequam potuerunt exiſtimare, quanto liberior vita ſit eorum, qui neminem accuſarint, gloriæ cauſa, atque oſtentationis, accuſant: nos, qui jam, & quid facere, & quantulum judicare poſſemus, oſtendimus, niſi facile cupiditates noſtras teneremus, numquam ipſimet nobis præcideremus iſtam licentiam, liberta-
2 temque vivendi. Atque hoc ego plus oneris habeo, quam
4 qui ceteros accuſarunt (ſi onus eſt id appellandum, quod cum lætitia feras, ac voluptate) verumtamen hoc ego amplius ſuſcepi, quam ceteri; quod ita poſtulatur ab omnibus, ut ab iis ſe abſtineant maxime vitiis, in quibus alterum reprehenderint. Furem aliquem, aut rapacem accuſaris? vitanda tibi ſemper erit omnis avaritiæ ſuſpicio. Maleficum quempiam adduxeris, aut crudelem? cavendum erit ſemper, ne qua in re aſperior, aut inhumanior fuiſſe videare. Corruptorem, adulterum? providendum diligenter, ne quod in vita veſtigium libidinis appareat. omnia poſtremo, quæ vindicaris in altero, tibi ipſi vehementer fugienda ſunt. Etenim non modo accuſator, ſed ne objurgator quidem ferendus eſt is, qui, quod in altero b) vitium reprehendit, in eo ipſe deprehenditur. Ego in uno homine omnia vitia, quæ poſſunt in homine perdito, nefarioque eſſe, reprehendo: nullum eſſe dico indicium libidinis, ſceleris, audaciæ, quod non
5 in iſtius unius vita perſpicere poſſitis. Ego in iſto reo legem hanc, judices, mihi ſtatuo; vivendum ita eſſe, ut iſti non modo factis, dictiſque omnibus, ſed etiam oris, oculorumque illa contumacia, ac ſuperbia, quam videtis, diſſimillimus eſſe,
p. ac ſemper fuiſſe videar. Patior non moleſte, judices, eam
149 vitam,
a.

b) *qui in quod in altero*,

Digitized by Google

vitam, quæ mihi ſua ſpote antea jucunda fuerit, nunc jam mea lege, & conditione neceſſariam quoque futuram. Et in 3
hoc homine ſæpe a me quæris, Hortenſi, quibus inimicitiis, 6
aut qua injuria adductus, ad accuſandum deſcenderim. mitto jam rationem officii mei, neceſſitudiniſque Siculorum: de ipſis tibi inimicitiis reſpondeo. an tu majores ullas inimicitias putas eſſe, quam contrarias hominum ſententias, ac diſſimilitudines ſtudiorum, & voluntatum? fidem ſanctiſſimam in vita qui putat, poteſt ei non inimicus eſſe, qui quæſtor conſulem ſuum, conſiliis commiſſis, pecunia tradita, rebus omnibus creditis, ſpoliare, relinquere, prodere, oppugnare auſus ſit? Pudorem & pudicitiam qui colit, poteſt animo æquo iſtius quotidiana adulteria, meretriciam diſciplinam, domeſticum lenocinium videre? Qui religiones deorum immortalium retinere vult, ei, qui fana ſpoliarit omnia, qui ex thenſarum orbitis prædari ſit auſus, inimicus non eſſe qui poteſt? Qui jure æquo omnes putat eſſe oportere, is tibi non infeſtiſſimus ſit; cum cogitet varietatem, libidinemque decretorum tuorum? qui ſociorum injuriis, provinciarumque incommodis doleat, is in te non expilatione Aſiæ, vexatione Pamphiliæ, ſqualore & lacrymis Siciliæ concitetur? qui civium Romanorum jura, ac libertatem, ſanctam apud omnes haberi velit, is non tibi plus etiam, quam inimicus eſſe debeat, cum tua verbera, cum ſecures, cum cruces ad civium Romanorum ſupplicia fixas recordetur? An, ſi qua in re con- 7
tra rem meam decreſſet aliquid injuria, jure me ei inimicum eſſe arbitrarer: cum omnia contra omnium bonorum rem, cauſam, rationem, utilitatem, voluntatemque fecerit, quæris, cur ei ſim inimicus, cui populus Romanus infeſtus ſit? qui b.
præſertim plus etiam, quam pars virilis poſtulat, pro voluntate populi Romani oneris ac muneris ſuſcipere debeam? Quid 4
illa, quæ leviora videntur eſſe? non cujusvis animum poſſunt movere? quod ad tuam ipſius amicitiam, ceterorumque hominum magnorum, atque nobilium, faciliorem aditum iſtius habet nequitia, & audacia, quam cujuſquam noſtrum virtus, & integritas? odiſtis hominum novorum induſtrias: deſpicitis

Digitized by Google

ſpicitis eorum frugalitatem: pudorem contemnitis: ingenium vero, & virtutem, depreſſam, exſtinctamque cupitis.
8 Verrem amatis. Ita credo: ſi non virtute, non induſtria, non innocentia, non pudore, non pudicitia; at ſermone, at litteris, at humanitate ejus delectamini. nihil horum eſt: contraque ſunt omnia cum ſummo dedecore ac turpitudine, tum ſingulari ſtultitia, atque inhumanitate oblita. Huic homini ſi cujus domus patet, utrum ea patere, an hiare, ac poſcere, aliquid videtur? Hunc veſtri janitores, hunc cubicularii diligunt: hunc liberti veſtri, hunc ſervi, ancillæque amant: hic cum venit, extra ordinem vocatur: hic ſolus introducitur, ceteri ſæpe frugaliſſimi homines excluduntur. ex quo intelligi poteſt, eos vobis eſſe cariſſimos, qui ita vixe-
9 runt, ut ſine veſtro præſidio ſalvi eſſe non poſſint. Quid? hoc cuiquam ferendum putas eſſe, nos ita vivere in pecunia tenui, ut prorſus nihil acquirere velimus: ut dignitatem noſtram, populique Romani beneficia non copiis, ſed virtute tueamur: iſtum, rebus omnibus undique ereptis, impune eludentem circumfluere, atque abundare? hujus argento dominia veſtra c), hujus ſignis, & tabulis forum, comitiumque
p. ornari? præſertim cum vos veſtro Marte his rebus omnibus
150 abundetis? Verrem eſſe, qui veſtras villas ſuis manubiis or-
a. net? Verrem eſſe, qui cum L. Mummio certet; ut plures hic ſociorum urbes, quam ille hoſtium, ſpoliaſſe videatur? plures hic ſolus villas ornamentis fanorum, quam ille fana ſpoliis hoſtium ornaſſe? & is erit ob eam rem vobis carior, ut ceteri libentius ſuo periculo veſtris cupiditatibus ſerviant?

5 Verum hæc & dicentur alio loco, & dicta ſunt: nunc pro-
10 ficiſcemur ad reliqua, ſi pauca ante fuerimus a vobis, judices, deprecati. Superiore omni oratione perattentos veſtros animos habuimus. id fuit nobis gratum admodum. Sed multo erit gratius, ſi reliqua voletis attendere: propterea quod in his omnibus, quæ antea dicta ſunt, erat quædam ex ipſa varietate,

c) *domus veſtras.*

Digitized by Google

rietate, ac novitate rerum, ac criminum delectatio. Nunc tractare cauſam inſtituimus frumentariam: quæ magnitudine injuriæ, & re, criminibus ceteris antecellit; jucunditatis in agendo, & varietatis minus habebit. veſtra autem auctoritate & prudentia digniſſimum eſt, judices, in audiendi diligentia non minus religioni tribuere, quam voluptati. In hac cauſa 11
frumentaria cognoſcenda hæc vobis proponite, judices, vos de rebus, fortuniſque Siculorum omnium, de civium Romanorum, qui arant in Sicilia, bonis, de vectigalibus a majoribus traditis, de vita, victuque populi Romani cognituros. quæ ſi magna, atque adeo maxima vobis videntur; quam varie, & quam copioſe dicantur, exſpectare nolite. Neminem veſtrum præterit, judices, omnem utilitatem, opportunitatemque provinciæ Siciliæ, quæ ad commoda populi Romani adjuncta ſit, conſiſtere in re frumentaria maxime. nam ceteris rebus adjuvamur ex illa provincia: hac vero alimur, ac ſuſtinemur. Ea cauſa tripertita, judices, erit in accuſatione. pri- 12
mum enim de decumano, deinde de empto dicemus frumento, poſtremo de æſtimato.

Inter Siciliam, ceteraſque provincias, judices, in agrorum 6
vectigalium ratione hoc intereſt, quod ceteris aut impoſitum b.
vectigal eſt certum, quod ſtipendiarium dicitur, ut Hiſpanis, & pleriſque Pœnorum, quaſi victoriæ præmium, ac pœna belli: aut cenſoria locatio conſtituta eſt, ut Aſiæ, lege Sempronia. Siciliæ civitates ſic in amicitiam, fidemque recepimus, ut eodem jure eſſent, quo fuiſſent: eadem conditione populo Romano parerent, qua ſuis antea paruiſſent. Per- 13
paucæ Siciliæ civitates ſunt bello a majoribus noſtris ſubactæ: quarum ager cum eſſet publicus populi Romani factus, tamen illis eſt redditus. is ager a cenſoribus locari ſolet. Fœderatæ civitates duæ ſunt, quarum decumæ venire non ſoleant, Mamertina, & Taurominitana. quinque præterea ſine fœdere immunes civitates, ac liberæ, Centuripina, Haleſina, Segeſtana, Halicyenſis, Panormitana: præterea omnis ager Siciliæ civitatum, decumanus eſt: itemque ante imperium populi Romani ipſorum Siculorum voluntate, & inſtitutis fuit. Videte 14

Digitized by Google

nunc majorum ſapientiam. qui, cum Siciliam, tam opport
num ſubſidium belli, atque pacis, ad rempublicam adjunxiſ-
ſent, tanta cura Siculos tueri, & retinere voluerunt, ut non
modo eorum agris vectigal novum nullum imponerent, ſed
ne legem quidem venditionis decumarum, neve vendundi
aut tempus, aut locum commutarent: ut certo tempore anni,
ut ibidem in Sicilia, denique ut lege Hieronica venderent, vo-
luerunt eos in ſuis rebus ipſos intereſſe: eorumque animos,
non modo lege nova, ſed ne nomine quidem legis novo com-
15 moveri. Ita decumas lege Hieronica ſemper vendundas cen-
ſuerunt, ut iis jucundior eſſet muneris illius functio, ſi ejus
regis, qui Siculis cariſſimus fuit, non ſolum inſtituta, com-
p. mutato imperio, verum etiam nomen maneret. Hoc jure
151 ante Verrem prætorem Siculi ſemper uſi ſunt: hic primus
a. inſtituta omnium, conſuetudinem a majoribus traditam, con-
ditionem amicitiæ, jus ſocietatis, convellere, & commutare
7 auſus eſt. Qua in re primum illud reprehendo, & accuſo,
16 cur in re tam veteri, tam uſitata, quidquam novi feceris. in-
genio aliquid aſſecutus es? tot homines ſapientiſſimos, &
clariſſimos, qui illam provinciam ante te tenuerunt, pruden-
tia, conſilioque viciſti? Eſt tuum, eſt ingenii, diligentiæque
tuæ. do hoc tibi, & concedo: ſcio, te Romæ, cum prætor
eſſes, edicto tuo poſſeſſiones hereditatum a liberis ad alienos,
a primis heredibus ad ſecundos, a legibus ad libidinem tuam
tranſtuliſſe. ſcio, te edicta ſuperiorum omnium correxiſſe, &
poſſeſſiones hereditatum non ſecundum eos, qui proferrent,
ſed ſecundum eos, qui dicerent teſtamentum factum, dediſſe:
easque res novas abs te prolatas, & inventas magno tibi quæ-
ſtui fuiſſe ſcio: eundemque te memini cenſorias quoque le-
ges in ſartis tectis exigendis tollere & commutare: ne is re-
dimeret, cuja res eſſet: ne pupillo tutores, propinquique
conſulerent, quo minus fortunis omnibus everteretur: exi-
guam diem præfinire operi, qua ceteros ab negotio exclude-
res, ipſe in tuo redemptore nullam certam diem obſervares.
17 Quamobrem novam legem te in decumis ſtatuiſſe non miror,
hominem in edictis prætoriis, in cenſoriis legibus tam pru-
dentem,

Digitized by Google

dentem, tam exercitatum: non, inquam, miror, te aliquid
excogitaſſe: ſed, quod tua ſponte, injuſſu populi, ſine ſena-
tus auctoritate jura provinciæ Siciliæ mutaris, id reprehendo,
id accuſo. L. Octavio, & C. Cottæ conſulibus ſenatus permi- 18
ſit, ut vini, & olei decumas, & frugum minutarum, quas ante
te quæſtores in Sicilia vendere conſueſſent, Romæ venderent, b.
legemque his rebus, quæ ipſis videretur d), edicerent. Cum
locatio fieret, publicani poſtularunt, quasdam res ut ad legem
adderent, neque tamen a cenſoriis ceteris legibus recede-
rent. Contra dixit is, qui caſu tum Romæ fuit, tuus hoſpes,
Verres, hoſpes, inquam, & familiaris tuus, Sthenius hic Ther-
mitanus. Conſules cauſam cognoverunt: cum viros pri-
marios, atque ampliſſimos civitatis multos in conſilium ad-
vocaſſent, de conſilii ſententia pronuntiarunt, ſe lege Hiero-
nica venditiuros. Itane vero? prudentiſſimi viri, ſumma au- 8
ctoritate præditi, quibus ſenatus legum dicendarum in locan- 19
dis vectigalibus omnem poteſtatem permiſerat, populusque
Romanus idem juſſerat, Siculo uno recuſante, cum amplifica-
tione vectigalium, nomen Hieronicæ legis mutare noluerunt:
tu homo minimi conſilii, nullius auctoritatis, injuſſu populi,
ac ſenatus, tota Sicilia recuſante, cum maximo detrimento,
atque adeo exitio vectigalium, totam Hieronicam legem ſuſ-
tuliſti. At quam legem corrigit, judices, atque adeo totam 20
tollit? acutiſſime, ac diligentiſſime ſcriptam: quæ omnibus
cuſtodiis ſubjectum aratorem decumano tradit, ut neque in
ſegetibus, neque in areis, neque in horreis, neque in amoven-
do, neque in aſportando frumento, grano uno poſſet arator,
ſine maxima pœna fraudare decumanum. Scripta lex ita di-
ligenter eſt, ut eum ſcripſiſſe appareat, qui alia vectigalia non
haberet: ita acute, ut Siculum: ita ſevere, ut tyrannum: qua
lege Siculis tamen arare expediret. nam ita diligenter con-
ſtituta ſunt jura decumano, ut tamen ab invito aratore plus
decuma non poſſit auferri.

Cum hæc eſſent ita conſtituta, Verres tot annis, atque adeo 21
ſæculis

d) *quam ipſis videretur.*

P. ſæculis inventus eſt, qui hæc non commutaret, ſed everteret:
152 eaque, quæ jamdiu ad ſalutem ſociorum, utilitatemque rei-
a. publicæ compoſita, comparataque eſſent, ad ſuos improbiſ-
ſimos quæſtus converteret: qui primum certos inſtituerit
nomine decumanos, re vera miniſtros, ac ſatellites cupidita-
tum ſuarum. per quos oſtendam ſic provinciam per trien-
nium vexatam, atque vaſtatam, judices, ut eam multis annis,
multorum innocentia, ſapientiaque recreare nequeamus.
9 Eorum omnium, qui decumani vocabantur, princeps erat
22 Q. ille Apronius, quem videtis: de cujus improbitate ſingu-
lari, graviſſimarum legationum querimonia audiſtis. Ad-
ſpicite, judices, vultum hominis, & adſpectum: & ex ea
contumacia, quam hic in perditis rebus retinet, illos ejus ſpi-
ritus Sicilienſes quos fuiſſe putetis, cogitate, ac recordamini.
Hic eſt Apronius, quem in provincia tota Verres, cum un-
dique nequiſſimos homines conquiſiſſet, & cum ipſe ſecum
ſui ſimiles duxiſſet, non parum multos; nequitia, luxuria,
audacia, ſui ſimillimum judicavit. Itaque iſtos inter ſe per-
brevi tempore, non res, non ratio, non commendatio aliqua,
23 ſed ſtudiorum turpitudo, ſimilitudoque conjunxit. Verris
mores improbos, impuroſque noſtis. fingite vobis, ſi pote-
ſtis, aliquem, qui in omnibus iſtis rebus par ad omnium flagi-
tiorum nefarias libidines eſſe poſſit; is erit Apronius ille: qui,
ut ipſe non ſolum vita, ſed etiam corpore, atque ore ſignificat,
immenſa aliqua vorago eſt, aut gurges vitiorum, turpitudi-
numque omnium. Hunc in omnibus ſtupris, hunc in fanorum
expilationibus, hunc in impuris conviviis principem adhibe-
bat: tantamque habebat morum ſimilitudo conjunctionem, at-
b. que concordiam, ut Apronius, qui aliis inhumanus, ac barba-
rus, iſti uni commodus, ac diſertus videretur: ut, quem omnes
odiſſent, neque videre vellent, ſine eo iſte eſſe non poſſet: ut,
cum alii, ne conviviis quidem iiſdem, quibus Apronius, hic iiſ-
dem etiam poculis uteretur: poſtremo, ut odor Apronii tæter-
rimus oris, & corporis, quem (ut ajunt) ne beſtiæ quidem ferre
poſſent, uni iſti ſuavis, & jucundus videretur. Ille erat in tribu-
nali proximus: in cubiculo ſolus: in convivio dominus: ac tum
maxime,

Digitized by Google

maxime, cum, accubante prætextato prætoris filio, in convi-
vio ſaltare nudus cœperat. Hunc, uti dicere inſtitui, prin- 10
cipem Verres ad fortunas aratorum vexandas, diripiendas- 24
que eſſe voluit: hujus audaciæ, nequitiæ, crudelitati, fideliſ-
ſimos ſocios, optimosque cives ſcitote hoc prætore traditos,
judices, atque addictos fuiſſe, novis inſtitutis & edictis, tota
Hieronica lege (quemadmodum antea dixi) rejecta, & re-
pudiata.

Primum, edictum, judices, audite præclarum: *quantum* 25
decumanus edidiſſet aratorem ſibi decumæ dare oportere, ut
tantum arator decumano dare cogeretur. Quomodo? quan-
tum popoſcerit Apronius, dato. Quid eſt hoc? utrum præ-
toris inſtitutum in ſocios, an in hoſtes victos inſani edictum,
atque imperium tyranni? Ego tantumdem, quantum ille po-
poſcerit? poſcet omne, quantum exaravero. Quid omne?
immo plus etiam, inquit, ſi volet. Quid tum? Quid cenſes?
Aut dabis, aut contra edictum feciſſe damnabere. Per deos
immortales! quid eſt hoc? veriſimile enim non eſt. Sic 26
mihi perſuadeo, judices. tametſi omnia in iſtum hominem
convenire putetis, tamen hoc vobis falſum videri. ego enim,
cum hoc tota Sicilia diceret, tamen affirmare non auderem,
ſi hæc edicta non ex ipſius tabulis totidem verbis recitare
poſſem: ſicuti faciam. da, quæſo, ſcribæ: recitet ex codice.
Recita edictum de profeſſione. EDICTUM DE PROFES-
SIONE. Negat me recitare totum. nam id ſignificare nutu p.
videtur. Quid prætereo? an illud, ubi caves tamen Sicu- 153
lis, & miſeros reſpicis aratores? edicis enim, te in decuma- a.
num, ſi plura ſuſtulerit, quam debitum ſit, in octuplum judi-
cium daturum eſſe. Nihil mihi placet prætermitti. Re-
cita hoc quoque, quod poſtulat; totum recita. EDICTUM
DE JUDICIO IN OCTUPLUM. Judicio ut arator decu-
manum perſequatur? miſerum, atque iniquum, ex agro homi-
nes traduci in forum, ab aratro ad ſubſellia, ab uſu rerum ru-
ſticarum ad inſolitam litem, atque judicium. Cum omnibus 11
in aliis vectigalibus, Aſiæ, Macedoniæ, Hiſpaniæ, Galliæ, Afri- 27
cæ, Sardiniæ, ipſius Italiæ, quæ vectigalia ſunt; cum in his,
inquam,

inquam, rebus omnibus publicanus petitor, ac pignerator, non ereptor, neque poſſeſſor ſoleat eſſe: tu de optimo, de juſtiſſimo, de honeſtiſſimo genere hominum, hoc eſt, de aratoribus, ea jura conſtituebas, quæ omnibus aliis eſſent contraria. Utrum eſt æquius, decumanum petere, an aratorem repetere? judicium, integra re, an perdita, fieri? eum, qui manu quæſierit, an eum, qui digito licitus ſit, poſſidere? Quid? qui in ſingulis jugis arant, qui ab opere ipſi non recedunt, quo in numero magnus ante te prætorum numerus, magna multitudo Siculorum fuit: quid facient? cum dederint Apronio, quod popoſcerit, relinquent arationes? relinquent Larem familiarem ſuum? venient Syracuſas, ut, te prætore, videlicet, æquo jure, Apronium, delicias, ac vitam
28 tuam, judicio recuperatorio perſequantur? Verum eſto. reperietur aliquis fortis, & experiens arator, qui, cum tantum dederit decumano, quantum ille deberi dixerit, judicio repetat, & pœnam octupli perſequatur. Exſpecto vim edicti, ſeveritatem prætoris: faveo aratori, cupio octupli damnari
b. Apronium. Quid tandem poſtulat arator? nihil, niſi ex edicto judicium in octuplum. Quid Apronius? non recuſat. quid prætor? jubet recuperatores rejicere. Decurias ſcribamus. Quas decurias? de cohorte mea rejicies e), inquit. Quid? iſta cohors quorum hominum eſt? Voluſii haruſpicis, & Cornelii medici, & horum canum, quos tribunal meum vides lambere. Nam de conventu nullum umquam judicem, nec recuperatorem dedit. iniquos decumanis eſſe ajebat omnes, qui ullam agri glebam poſſiderent. Veniendum erat ad eos contra Apronium, qui nondum etiam
12 Aproniani convivii crapulam exhalaſſent. O præclarum, & commemorandum judicium! o ſeverum edictum! o tutum perfugium aratorum!

29 Atque, ut intelligatis, cujuſmodi iſta judicia in octuplum, cujuſmodi iſtius de cohorte recuperatores exiſtimati ſint: ſic attendite. Ecquem putatis decumanum, hac licentia permiſſa,

e) Grævius delendam vocem *rejicies* putat.

Digitized by Google

permiſſa, ut tantum ab aratore, quantum popoſciſſet, auferret, plus, quam deberetur, popoſciſſe? conſiderate cum veſtris animis vosmetipſi, ecquem putetis, præſertim cum id non ſolum ſine avaritia, ſed etiam ſine impudentia accipere f) potuerit. multos neceſſe eſt. At ego omnes dico plus, ac multo plus, quam decumas, abſtuliſſe. cedo mihi unum ex triennio præturæ tuæ, quis octupli damnatus ſit. damnatus? immo vero in quem judicium ex edicto tuo poſtulatum ſit. Nemo erat videlicet aratorum, qui injuriam ſibi factam queri poſſet: nemo decumanorum, qui grano amplius ſibi, quam deberetur, deberi profeſſus eſſet. immo vero contra, rapiebat, & aſportabat, quantum a quoque volebat, Apronius: omnibus autem locis aratores ſpoliati, ac vexati querebantur: neque tamen ullum judicium reperietur. Quid eſt hoc? tot viri fortes, honeſti, gratioſi, tot Siculi, 30
tot equites Romani ab uno homine nequiſſimo, ac turpiſſimo læſi, pœnam octupli ſine ulla dubitatione commiſſam, non P. 154 a.
perſequebantur? quæ cauſa? quæ ratio eſt? una illa, judices, quam videtis: quod ultro etiam illuſos ſe, & irriſos ab judicio diſceſſuros videbant. Etenim quod eſſet judicium, cum e Verris turpiſſimo, flagitioſiſſimoque comitatu tres recuperatorum nomine aſſediſſent, aſſeclæ iſtius, non a patre ei traditi, ſed a meretricula commendati? Ageret videlicet 31
cauſam arator: nihil ſibi frumenti ab Apronio relictum, bona ſua etiam direpta: ſe pulſatum, verberatumque diceret. conferrent viri boni capita: de comiſſatione loquerentur inter ſe, ac de mulierculis, ſi quas a prætore abeuntes poſſent deprehendere. res agi videretur. ſurrexiſſet Apronius, nova dignitas publicani, non ut decumanus, ſqualoris plenus, ac pulveris: ſed unguentis oblitus; vino, vigiliisque languidus. omnia primo motu, ac ſpiritu ſuo, vini, unguenti, corporis odore compleſſet. dixiſſet hæc, quæ vulgo dicere ſolebat, non ſe decumas emiſſe, ſed bona, fortunasque aratorum: non ſe decumanum eſſe Apronium, ſed Verrem alterum: dominum

f) *ſed etiam imprudentia accidere.*

Digitized by Google

minum illorum, ac tyrannum. Quæ cum dixiſſet, illi viri
optimi de cohorte iſtius recuperatores, non de abſolvendo
Apronio deliberarent, ſed quærerent, ecquo modo petitorem
13 ipſum Apronio condemnare g) poſſent. Hanc tu licentiam
32 diripendorum aratorum cum decumanis, hoc eſt, Apronio
permiſiſſes, ut, quantum vellet, poſceret: quantum popoſciſ-
ſet, auferret: hoc tibi defenſionis ad judicium tuum com-
parabas, habuiſſe te edictum, recuperatores daturum in octu-
plum? Si mehercule ex omni copia conventus Syracuſani,
ſplendidiſſimorum, honeſtiſſimorumque hominum faceres
poteſtatem aratori, non modo rejiciundi, ſed etiam ſumendi
recuperatores; tamen hoc novum genus injuriæ ferre nemo
b. poſſet, te, cum tuos omnes fructus publicano tradidiſſes, &
rem de manibus amiſiſſes, tum bona tua repetere, ac perſe-
33 qui lite, atque judicio. Cum vero verbo, judicium ſit in e-
dicto, re quidem vera tuorum comitum, hominum nequiſſi-
morum colluſio cum decumanis, ſociis tuis, atque adeo pro-
curatoribus: tamen audes illius judicii mentionem facere,
præſertim cum id non modo oratione mea, ſed etiam re ipſa
refellatur? cum in tantis incommodis aratorum, injuriisque
decumanorum, nullum ex iſto præclaro edicto non modo fa-
34 ctum, ſed ne poſtulatum quidem judicium inveniatur? Erit
tamen in aratores lenior, quam videtur. nam, qui in decu-
manos octupli judicium ſe daturum edixit, idem habuit in
edicto, ſe in aratorem in quadruplum daturum. Quis hunc
audet dicere, aratoribus infeſtum, aut inimicum fuiſſe? quan-
to lenior eſt, quam in publicanum? Edixit, ut, quod decu-
manus edidiſſet ſibi dari oportere, id ab aratore magiſtratus
Siculus exigeret. Quid dereliquit judicii, quod in aratorem
dari poſſet? Non malum eſt, inquit, eſſe iſtam formidinem:
ut, cum exactum ſit ab aratore, tamen ne ſe commoveat, reli-
quus metus judicii ſit. Si judicio a me vis exigere, remove
Siculum magiſtratum, ſi hanc vim adhibes, quid opus eſt judi-
cio? Quis porro erit, qui non malit decumanis tuis dare,
quod

g) Grævio placet; *condonare.*

Digitized by Google

quod popoſcerit, quam ab aſſeclis tuis quadruplo conde-
mnari?

Illa vero præclara eſt clauſula edicti, quod omnium con- 14
troverſiarum, quæ eſſent inter aratorem, & decumanum, ſi 35
uter velit, edicit, ſe recuperatores daturum. Primum, quæ
poteſt eſſe controverſia, cum is, qui petere debet, aufert? &
cum is non, quantum debetur, ſed quantum commodum eſt,
aufert? ille autem, unde ablatum eſt, judicio ſuum recupe- p.
rare nullo modo poteſt? deinde in hoc homo luteus, etiam 155
callidus, ac veterator eſſe vult, quod ita ſcribit, SI UTER a.
VOLET, RECUPERATORES DABO. Quam lepide ſe fu-
rari putat? Utrique facit poteſtatem; ſed utrum ita ſcripſe-
rit, Si uter volet, an, Si decumanus volet, nihil intereſt. ara-
tor enim tuos iſtos recuperatores numquam volet.

Quid? illa cujuſmodi ſunt, quæ ex tempore, ab Apronio 36
admonitus, edixit? Q. Septitio, honeſtiſſimo homine, equi-
teque Romano, reſiſtente Apronio, & affirmante, ſe plus de-
cuma non daturum, exoritur peculiare edictum repenti-
num, ne quis frumentum de area tolleret, ante quam cum
decumano pactus eſſet. Ferebat hanc quoque iniquitatem
Septitius, & imbri frumentum corrumpi in area patiebatur:
cum illud edictum repente uberrimum, & quæſtuoſiſſimum
naſcitur, ut ante Kalendas Sext. omnes decumas ad aquam
deportatas haberent. Hoc edicto non Siculi (nam eos qui- 37
dem jam ſuperioribus edictis ſatis perdiderat, atque afflixe-
rat) ſed iſti ipſi equites Romani, qui ſuum jus retinere ſe
contra Apronium poſſe erant arbitrati, ſplendidi homines, &
aliis prætoribus gratioſi, vincti Apronio traditi ſunt. Atten-
dite enim, cujuſmodi edicta ſint. NE TOLLAT, inquit,
EX AREA, NISI ERIT PACTUS. Satis hæc magna vis eſt
ad inique paciſcendum. malo enim plus dare, quam non ma-
ture ex area tollere. At iſta vis Septitium, & nonnullos Se-
ptitii ſimiles non coërcet; qui ita dicunt: Non tollam po-
tius, quam paciſcar. His hoc apponitur, Deportatum ha-
beas ante Kalend. Sext. Deportabo igitur. Niſi pactus
eris, non commovebis. Sic deportandi dies præſtituta tol-

Digitized by Google

lere cogebat ex area. Prohibitio tollendi, niſi pactus eſſet,
vim adhibebat pactioni, non voluntatem.
15 Jam vero illud non ſolum contra legem Hieronicam, nec
38 ſolum contra conſuetudinem ſuperiorum, ſed etiam contra
b. omnia jura Siculorum, quæ habent a ſenatu, populoque Ro-
mano, ne extra ſuum forum vadimonium promittere cogan-
tur. Statuit iſte, ut arator decumano, quo vellet decumanus,
vadimonium promitteret. ut hic quoque Apronio, cum a
Leontinis usque Lilybæum aliquem vadaretur, ex miſeris ara-
toribus calumniandi quæſtus accederet. Quamquam illa fu-
it ad calumniam ſingulari conſilio reperta ratio, quod edixe-
rat, ut aratores jugera ſationum ſuarum profiterentur. Quæ
res cum ad pactiones iniquiſſimas magnam vim habuit, ſicut
oſtendam, neque ad ullam utilitatem reipublicæ pertinuit:
tum vero ad calumnias, in quas omnes inciderent, quos vellet
39 Apronius. Ut enim quisque contra voluntatem ejus dixerat,
ita in eum judicium de profeſſione jugerum poſtulabatur.
cujus judicii metu magnus a multis frumenti numerus abla-
tus, magnæque pecuniæ coactæ ſunt: non quo jugerum nu-
merum vere profiteri eſſet difficile, aut amplius etiam profi-
teri (quid enim in eo periculi eſſe poſſet?) ſed cauſa erat ju-
dicii poſtulandi, quod ex edicto profeſſus non eſſet. Judicium
autem quod fuerit iſto prætore, ſi, quæ cohors, & qui comi-
tatus fuerit, meminiſtis, ſcire debetis. Quid igitur eſt, quod
ex hac iniquitate novorum edictorum intelligi velim, judi-
ces? Injuriamne factam ſociis? at videtis. Auctoritatem
ſuperiorum repudiatam? non audebit negare. Tantum A-
16 pronium iſto prætore potuiſſe? confiteatur, neceſſe eſt. Sed
40 vos fortaſſe, quod vos lex commonet, id in hoc loco quæretis,
num quas ex hiſce rebus pecunias ceperit. Docebo, cepiſ-
ſe maximas, omnesque eas iniquitates, de quibus antea dixi,
p. ſui quæſtus cauſa conſtituiſſe convincam, ſi prius illud propu-
156 gnaculum, quo contra omnes meos impetus uſurum ſe putat,
a. ex defenſione ejus dejecero.

Magno, inquit, decumas vendidi. Quid ais? an tu de-
cumas, homo audaciſſime, atque amentiſſime, vendidiſti? tu
partes

partes eas, quas te ſenatus populuſque Romanus voluit, an
fructus integros, atque adeo bona, fortunaſque aratorum
omnes vendidiſti? Si palam præco juſſu tuo prædicaſſet,
non decumas frumenti, ſed dimidias venire partes, & ita em-
ptores acceſſiſſent, ut ad dimidias partes emendas. ſi pluris
vendidiſſes tu dimidias, quam ceteri decumas, cuinam mirum
videretur? Quid vero, ſi præco decumas pronuntiavit: re
vera, hoc eſt, lege, edicto, conditione plus etiam, quam dimi-
diæ venierunt? tamen hoc tibi præclarum putabis, te pluris,
quod non licebat, quam ceteros quod oportebat, vendidiſ-
ſe? Pluris vendidi decumas, quam ceteri. Quibus rebus 41
id aſſecutus es? innocentia? Adſpice ædem Caſtoris: de-
inde, ſi audes, fac mentionem innocentiæ. Diligentia? co-
dicis lituras tui contemplare in Sthenii Thermitani nomine:
deinde aude te dicere diligentem. Ingenio? qui teſtes in-
terrogari priore actione nolueris, & iis tacitum os tuum præ-
bere malueris, quantumvis, & te, & patronos tuos, ingenioſos
eſſe dicito. Quare igitur id, quod ais, aſſecutus es? Magna
eſt enim laus, ſi ſuperiores conſilio viciſti, poſterioribus ex-
emplum atque auctoritatem reliquiſti. Tibi fortaſſe idone-
us fuit nemo, quem imitarere. At te videlicet, inventorem
rerum optimarum, ac principem, imitabuntur omnes. Quis 42
aratorum, te prætore decumam dedit? quis duas? quis non
maximo ſe affectum beneficio putavit, cum tribus decumis
pro una defungeretur, præter paucos, qui propter ſocietatem
furtorum tuorum nihil omnino dederunt? Vide, inter im- b.
portunitatem tuam, ſenatuſque bonitatem, quid interſit. Se-
natus, cum temporibus reipublicæ cogitur, ut decernat, ut
alteræ decumæ exigantur: ita decernit, ut pecunia pro his
decumis ſolvatur aratoribus: ut, quod plus ſumitur, quam
debetur, id emi, non auferri putetur. Tu, cum tot decu-
mas non ſenatus conſulto, ſed novis edictis tuis, nefariiſque
inſtitutis exigeres, & eriperes: magnum te feciſſe arbitrabe-
re, ſi pluris vendideris, quam L. Hortenſius, pater iſtius Q.
Hortenſii, quam Cn. Pompejus, quam M. Marcellus: qui ab
æquitate, ab lege, ab inſtitutis non receſſerunt? An tibi 43

Digitized by Google

unius anni, aut biennii ratio habenda fuit: ſalus provinciæ, commoda rei frumentariæ, ratio reipublicæ in poſterum h) fuit negligenda? cum ita rem conſtitutam accepiſſes, ut & populo Romano ſatis frumenti ex Sicilia ſuppeditaretur, & aratoribus tamen arare, atque agros colere expediret? Quid effeciſti? quid aſſecutus es? Ut populo Romano, prætore te, neſcio quid ad decumas accederet, deſerendas arationes, relinquendasque curaſti. Succeſſit tibi L. Metellus. Tu innocentior, quam Metellus? tu laudis, & honoris cupidior? tibi enim conſulatus quærebatur, Metello paternus honor, & avitus negligebatur. multo minoris vendidit, non modo, quam tu, ſed etiam, quam qui ante te vendiderunt.
17 Quæro, ſi ipſe excogitare non poterat, quemadmodum quam
plurimo venderet: ne tua quidem recentia proximi præto-
ris veſtigia perſequi poterat, ut tuis præclaris, abs te principe
44 inventis, & excogitatis edictis, atque inſtitutis uteretur? Ille
vero tum ſe Metellum minime fore putaſſet, ſi te ulla in re
imitatus eſſet: qui ab urbe Roma, quod nemo umquam poſt
hominum memoriam fecit, cum ſibi in provinciam profici-
ſcendum putaret, litteras ad Siciliæ civitates miſit, per quas
hortatur, & rogat, ut arent, ut ſerant in beneficio populi Ro-
mani. Hoc petit aliquanto ante adventum ſuum: & ſimul
p. oſtendit, ſe lege Hieronica venditurum, hoc eſt, in omni ra-
157 tione decumarum nihil iſti ſimile facturum. Atque hæc,
a. non cupiditate aliqua ſcribit adductus, ut in alienam provin-
ciam mittat litteras ante tempus; ſed conſilio, ne, ſi tempus
ſationis præteriiſſet, granum in provincia Sicilia nullum habe-
45 remus. Cognoſcite Metelli litteras. Recita epiſtolam L.
18 Metelli. LITTERÆ L. METELLI. Hæ litteræ, judices,
L. Metelli, quas audiſtis, hoc, quantum eſt ex Sicilia frumenti hornotini exaraverunt. glebam commoſſet in agro decumano Siciliæ nemo, ſi Metellus hanc epiſtolam non miſiſſet. Quid? Metello divinitus hoc venit in mentem: an ab Siculis, qui Romam frequentiſſimi convenerant, negotiatoribus-
que

h) *poſteritatem.*

que Siciliæ doctus eſt? quorum, quanti conventus ad Mar-
cellos, antiquiſſimos Siciliæ patronos, quanti ad Cn. Pompe-
jum, conſulem deſignatum, ceteroſque illius provinciæ ne-
ceſſarios, fieri ſoliti ſint, quis ignorat? Quod quidem judi-
cium nullo umquam de homine factum eſt, ut abſens accu-
ſaretur ab iis palam, quorum in bona, liberoſque ſummum
imperium, poteſtatemque haberet. Tanta vis erat injuria-
rum, ut homines quidvis perpeti, quam non de iſtius pravi-
tate, & injuriis deplorare, & conqueri mallent. Quas litteras 46
cum ad omnes civitates prope ſuppliciter miſiſſet Metellus:
tamen antiquum modum ſationis, nulla ex parte aſſequi po-
tuit. diffugerant enim permulti, id quod oſtendam: non ſo-
lum arationes, ſed etiam ſedes ſuas patrias, iſtius injuriis exa-
gitati, reliquerant.

Non mehercule criminis augendi cauſa dicam, judices:
ſed, quem accepi ipſe oculis, animoque ſenſum, hunc vere
apud vos, &, ut potero, planiſſime exponam. Nam, cum 47
quadriennio poſt in Siciliam veniſſem: ſic mihi affecta viſa b.
eſt, ut hæ terræ ſolent, in quibus bellum acerbum, diutur-
numque verſatum eſt. quos ego campos antea, colleſque ni-
tidiſſimos, viridiſſimoſque vidiſſem, hos ita vaſtatos nunc, ac
deſertos videbam, ut ager ipſe cultorem deſiderare, ac lugere
dominum videretur. Herbitenſis ager, Ennenſis, Murgenti-
nus, Aſſorinus, Macharenſis i), Agyrinenſis, ita relictus erat
ex maxima parte, ut non ſolum jugerum, ſed etiam domino-
rum multitudinem quæreremus. Æthenſis vero ager, qui
ſolebat eſſe cultiſſimus, & quod caput eſt rei frumentariæ,
campus Leontinus, cujus antea ſpes hæc erat k), ut, cum
obſitum vidiſſes, annonæ caritatem non vererere; ſic erat
deformis, atque horridus, ut in uberrima Siciliæ parte Sicili-
am quæreremus. labefactarat enim vehementer aratores jam
ſuperior annus: proximus vero funditus everterat. Tu 19
mihi etiam audes mentionem facere decumarum? Tu in 48
tanta improbitate, tu in tanta acerbitate, in tot & tantis inju-

i) *Imacharenſis.* k) *ſpecies hæc erat.*

riis, cum in arationibus, & in earum rerum jure provincia Siciliæ conſiſtat: everſis funditus aratoribus, relictis agris, cum in provincia tam locuplete, ac referta, non modo rem, ſed ne ſpem quidem ullam reliquam cuiquam feceris; aliquid te populare putabis habere, cum dices, te pluris, quam ceteros, decumas vendidiſſe? Quaſi vero aut populus Romanus hoc voluerit, aut ſenatus hoc tibi mandaverit, ut, cum omnes aratorum fortunas decumarum nomine eriperes, in poſterum fructu illo, commodoque rei frumentariæ populum Romanum privares: deinde, ſi quam partem tuæ prædæ ad ſummam decumarum addidiſſes, bene de populo Romano meritus viderere.

Atque perinde loquor, quaſi in eo ſit iniquitas ejus reprehendenda, quod propter gloriæ cupiditatem, ut aliquos ſum-
p. ma decumarum vinceret, acerbiorem legem, duriora edicta
158 interpoſuerit, omnium ſuperiorum auctoritatem repudiarit.
a. Magno tu decumas vendidiſti. Quid, ſi doceo, te non mi-
49 nus domum tuam avertiſſe, quam Romam miſiſſe, decumarum nomine? quid habet populare ratio tua, cum ex provincia populi Romani æquam partem tu tibi ſumpſeris, atque populo Romano miſeris? quid, ſi duabus partibus doceo te amplius frumenti abſtuliſſe, quam populo Romano miſiſſe? tamenne putamus patronum tuum in hoc crimine cerviculam jactaturum, & populo ſe ad coronam 1) daturum? Hæc vos antea, judices, audiſtis: verum fortaſſe ita audiſtis, ut auctorem rumorem haberetis, ſermonemque omnium: cognoſcite nunc, innumerabilem pecuniam frumentario nomine ereptam: ut ſimul illam quoque ejus vocem improbam agnoſcatis: qui ſe uno quæſtu decumarum omnia ſua peri-
20 cula redempturum eſſe dicebat. Audimus hoc jamdiu, ju-
50 dices: nego quemquam eſſe veſtrum, quin ſæpe audierit, ſocios iſtius fuiſſe decumanos. nihil aliud arbitror in iſtum falſo eſſe dictum ab iis, qui male de iſto exiſtimarint, niſi hoc. nam ſocii putandi ſunt, quos inter res communicata eſt. Ego

1) *& populo ſe ac coronæ.*

Digitized by Google

Ego rem totam, fortunasque aratorum omnes, iſtius fuiſſe
dico: Apronium, Veneriosque ſervos, quod iſto prætore
fuit novum genus publicanorum, ceterosque decumanos,
procuratores iſtius quæſtus, & miniſtros rapinarum fuiſſe di-
co. Quomodo hoc doces? quo modo ex locatione illa co- 51
lumnarum docui iſtum eſſe prædatum? opinor, ex eo ma-
xime, quod iniquam legem, novamque dixiſſet. Quis enim
umquam conatus eſt jura omnia, & conſuetudinem omnium
commutare cum vituperatione, ſine quæſtu? Pergam, atque
inſequar longius. iniqua lege vendebas, quo pluris venderes.
cur, jam addictis, & venditis decumis, cum jam ad ſummam b.
decumarum nihil, ad tuum quæſtum multum poſſet accede-
re, ſubito, atque ex tempore nova naſcebantur edicta? nam
ut vadimonium decumano, quocumque is vellet, promitte-
retur: ut ex area, niſi pactus eſſet, arator ne tolleret: ut ante
Kalend. Sext. decumas deportatas haberent: hæc omnia,
venditis decumis, anno tertio te edixiſſe dico: quæ ſi reipu-
blicæ cauſa faceres, in vendundo eſſent pronuntiata: quia
tua cauſa faciebas, quod erat imprudentia prætermiſſum, id
quæſtu ac tempore admonitus reprehendiſti. Illud vero 52
cui probari poteſt? te ſine tuo quæſtu, ac maximo quæſtu,
tantam tuam infamiam, tantum capitis tui, fortunarumque
periculum neglexiſſe; ut, cum totius Siciliæ quotidie gemi-
tus, querimoniasque audires; cum, ut ipſe dixiſti, reum te
fore putares; cum hujusce judicii diſcrimen ab opinione tua
non abhorreret; paterere tamen aratores indigniſſimis in-
juriis vexari, ac diripi? profecto, quamquam es ſingulari
crudelitate, & audacia; tamen abs te totam alienari provinci-
am, tot homines honeſtiſſimos, ac locupletiſſimos m), tibi
inimiciſſimos fieri nolles, niſi hanc rationem, & cogitationem
ſalutis tuæ, pecuniæ cupiditas, ac præſens illa præda ſuperaret.
Etenim, quoniam ſummam, & numerum injuriarum, judices, 53
vobis non poſſum exponere; ſingillatim autem de uniuſcu-

m) *ac locupletiſſimos* del.

jusque incommodo dicere infinitum eſt: genera ipſa injuriarum, quæſo, cognoſcite.

21 Nympho eſt Centuripinus, homo navus, & induſtrius, experientiſſimus, ac diligentiſſimus arator. is cum arationes magnas conductas haberet, (quod homines etiam locupletes, ſicut ille eſt, in Sicilia facere conſueverunt,) easque magna impenſa, magno inſtrumento tueretur: tanta ab iſto iniquitate oppreſſus eſt, ut non modo arationes relinqueret, ſed etiam ex
p. Sicilia profugeret, Romamque una cum multis ab iſto ejectis
159 veniret. fecit ut decumanus Nymphonem negaret ex edicto
a. illo præclaro, quod nullam ad aliam rem, niſi ad hujusmodi
54 quæſtus pertinebat, numerum jugerum profeſſum eſſe. Nympho cum ſe vellet æquo judicio defendere, iſte viros optimos recuperatores dat, eundem illum medicum Cornelium (is eſt Artemidorus Pergæus, qui in ſua patria n) dux iſti quondam, & magiſter ad deſpoliandum Dianæ templum fuit) & haruſpicem Voluſianum, & Valerium præconem. Nympho, antequam plane conſtitit, condemnatur. Quanti, fortaſſe quæritis. nulla erat edicti pœna certa. frumenti ejus omnis, quod in areis eſſet. Sic Apronius decumanus, non decumam debitam, non frumentum remotum, atque celatum; ſed tritici ſeptem millia medimnum ex Nymphonis arationibus, edicti pœna, non redemptionis aliquo jure tollit.
22 Xenonis Meneni, nobiliſſimi hominis, uxoris fundus erat co-
55 lono locatus. colonus, quod decumanorum injurias ferre non poterat, ex agro profugerat. Verres in Xenonem judicium dabat illud ſuum damnatorium de jugerum profeſſione. Xeno ad ſe pertinere negabat: fundum elocatum eſſe dicebat. dabat iſte judicium, SI PARERET, jugera ejus fundi eſſe plura, quam colonus eſſet profeſſus, tum uti Xeno damnaretur. Dicebat ille, non modo non araſſe ſe o), id quod in ſatis erat, ſed nec dominum ejus eſſe fundi, nec locatorem: uxoris eſſe: eam ipſam ſuum negotium gerere: ipſam locaviſſe. Defendebat Xenonem homo ſummo ſplendore,

n) *quin in ſua patria.* o) *non modo ſe non araſſe.*

Digitized by Google

dore, & ſumma auctoritate præditus, M. Coſſetius. Iſte nihilominus judicium H-S LXXX millium p) dabat. Ille tametſi recuperatores de cohorte latronum ſibi parari videbat; b.
tamen judicium accepturum ſe eſſe dicebat. Tum iſte magna voce Veneriis imperat, ut Xeno audiret; *Dum res judicetur, hominem ut aſſervent: cum judicatum ſit, ad ſe adducant.* & illud ſimul dixit; ſe non putare, illum, ſi propter divitias, pœnas damnationis contemneret, etiam virgas contemnere. Hac ille vi, & hoc metu adductus, tantum decumanis, quantum iſte imperavit, exſolvit. Polemarchus eſt 23
Murgentinus, vir bonus, atque honeſtus. Is, cum pro jugeribus quinquaginta, medimna IↃCC decumæ imperarentur, 56
quod recuſabat, domum ad iſtum in jus eductus eſt: &, cum iſte etiam cubaret, in cubiculum introductus eſt: quod, niſi mulieri, & decumano, patebat nemini alii. Ibi, cum pugnis & calcibus conſciſſus eſſet; qui DCC medimnis decidere noluiſſet, mille promiſit. Eubulides eſt Grosphus, Centuripinus, homo cum virtute & nobilitate domi ſuæ q), tum etiam pecunia princeps. huic homini, judices, honeſtiſſimæ civitatis honeſtiſſimo, non modo frumenti ſcitote, ſed etiam vitæ, & ſanguinis tantum relictum eſſe, quantum Apronii libido tulit. nam vi, malo, plagis adductus eſt, ut frumenti daret, non quantum haberet, ſed quantum cogeretur. Soſtratus, & Numenius, & Nymphodorus ejuſdem civitatis, cum ex 57
agris tres fratres conſortes profugiſſent, quod iis plus frumenti imperabatur, quam quantum exararant: hominibus coactis, in eorum arationes Apronius venit, omne inſtrumentum diripuit, familiam abduxit, pecus abegit. poſtea cum ad eum Nymphodorus veniſſet Ætnam, & oraret, ut ſibi ſua reſtituerentur; hominem corripi, ac ſuſpendi juſſit in oleaſtro quodam: quæ eſt arbor, judices, in foro. tamdiu pependit in arbore ſocius, amicusque populi Romani, in ſociorum urbe p.
ac foro, colonus aratorque veſter, quamdiu voluntas Apro- 160
nii tulit. a.

S 5 Genera

p) *millium* del. q) *ſuæ* delendum putat Grævius.

Digitized by Google

58 Genera jamdudum innumerabilium injuriarum, judices, ſingulis nominibus profero: infinitam multitudinem injuriarum prætermitto. vos ante oculos, animosque veſtros, tota Sicilia decumanorum hos impetus, aratorum direptiones, hujus importunitatem, Apronii regnum proponite. Contempſit Siculos: non duxit homines: nec ipſos ad perſequendum vehementes fore, & vos eorum injurias leviter latu-
24 ros exiſtimavit. Eſto: falſam de illis habuit opinionem,
59 malam de vobis: verumtamen cum de Siculis male mereretur, cives Romanos coluit, his indulſit, eorum voluntati & gratiæ deditus fuit. Iſte cives Romanos? At nullis inimicior r), aut infeſtior fuit. Mitto vincla, mitto carcerem, mitto verbera, mitto ſecures: crucem denique illam prætermitto, quam civibus Romanis teſtem humanitatis in eos, ac benivolentiæ ſuæ voluit eſſe: mitto, inquam, hæc omnia, atque in aliud dicendi tempus rejicio: de decumis, de civium Romanorum conditione in arationibus diſputo: qui quemadmodum eſſent accepti, judices, audiſtis ex ipſis. bona ſibi
60 erepta eſſe dixere. Verum hæc, quoniam ejusmodi cauſa fuit, ferenda ſunt: nihil valuiſſe æquitatem, nihil conſuetudinem: damna denique, judices, nulla tanta ſunt, quæ non viri fortes, magno & libero animo affecti, ferenda arbitrentur. Quid, ſi equitibus Romanis non obſcuris, neque ignotis, ſed honeſtis, & illuſtribus, manus ab Apronio, iſto prætore, ſine ulla dubitatione afferebantur? quid exſpectatis? quid a me amplius dicendum putatis? an id agendum, ut eo celerius de iſto tranſigamus, quo maturius ad Apronium poſſimus, id quod ego illi jam in Sicilia pollicitus ſum, pervenire? qui
b. C. Matrinium, judices, ſumma virtute hominem, ſumma induſtria, ſumma gratia, Leontinis, in publico, biduum tenuit. atque ab Apronio, judices, homine in dedecore nato, ad turpitudinem educato, ad Verris flagitia, libidinesque accommodato, equitem Romanum ſcitote biduum cibo, tectoque prohibitum: biduum Leontinis, in foro, cuſtodiis Apronii reten-

r) *At nullus inimicior.*

retentum, atque ſervatum, neque ante dimiſſum, quam ad con-
ditiones ejus depactus eſt. Nam quid ego de Q. Lollio, ju- 25
dices, dicam, equite Romano ſpectato atque honeſto? Clara 61
res eſt, quam dicturus ſum, tota Sicilia celeberrima, atque no-
tiſſima: qui cum araret in Ætnenſi, cumque is ager Apronio
cum ceteris agris eſſet traditus; equeſtri vetere illa & aucto-
ritate, & gratia fretus, affirmavit, ſe decumanis plus quam de-
beret, non daturum. refertur ejus ſermo ad Apronium. E-
nimvero iſte ridere, ac mirari, Lollium nihil de Matrinio, ni-
hil de ceteris rebus audiſſe. mittit ad hominem Venerios
(hoc quoque attendite, apparitores a prætore aſſignatos ha-
buiſſe decumanum: ſi hoc mediocre argumentum videri
poteſt, iſtum decumanorum nomine ad ſuos quæſtus eſſe ab-
uſum) adducitur a Veneriis, atque adeo attrahitur Lollius
commode, cum Apronius e palæſtra rediſſet, & in triclinio,
quod in foro Ætnæ ſtraverat, decubuiſſet. Statuitur Lol- 62
lius in illo tempeſtivo gladiatorum convivio. Non meher-
cule, quæ loquor, crederem, judices, tametſi vulgo audieram,
niſi mecum ipſe ſenex, cum mihi, atque huic voluntati accu-
ſationis meæ lacrymans gratias ageret, ſumma cum auctorita-
te eſſet locutus. Statuitur, ut dico, eques Romanus, prope
annos xc natus, in Apronii convivio, cum interea Apronius
caput, atque os ſuum unguento perfricaret. Quid eſt, Lol- P.
li? inquit. tu, niſi malo coactus, recte facere neſcis? Homo 161
quid ageret: taceret, reſponderet: quid faceret denique, il- a.
la auctoritate, & ætate præditus, neſciebat. Apronius inter-
ea cenam, ac pocula poſcebat. ſervi autem ejus, qui & mori-
bus iiſdem eſſent, quibus dominus, & eodem genere, ac loco
nati, præter oculos Lollii hæc omnia ferebant. Ridere con-
vivæ: cachinnari ipſe Apronius: niſi forte exiſtimatis, eum
in vino, ac luxu non riſiſſe, qui nunc in periculo, atque exi-
tio ſuo riſum tenere non poſſit. Ne multa, judices: his
contumeliis ſcitote Q. Lollium coactum, ad Apronii leges,
conditionesque veniſſe. Lollius, ætate & morbo impeditus, 63
ad teſtimonium dicendum venire non potuit. Quid opus
eſt Lollio? nemo hoc neſcit: nemo tuorum amicorum,
nemo

Digitized by Google

nemo abs te productus, nemo interrogatus, nunc ſe primum hoc dicet audire. M. Lollius, ejus filius, adoleſcens lectiſſimus, præſto eſt: hujus verba audietis. nam Q. Lollius ejus filius, qui Calidium accuſavit, adoleſcens & bonus, & fortis, & in primis diſertus, cum his injuriis, contumeliiſque commotus in Siciliam eſſet profectus, in itinere occiſus eſt. cujus mortis cauſam fugitivi ſuſtinent: re quidem vera nemo in Sicilia dubitat, quin eo ſit occiſus, quod habere clauſa non potuerit ſua conſilia de Verre. Iſte porro non dubitabat, quin is, qui antea alium ſtudio adductus accuſaſſet, ſibi advenienti præſto eſſet futurus, cum eſſet parentis injuriis, & domeſtico dolore commotus.

26 Jamne intelligitis, judices, quæ peſtis, quæ immanitas in
64 veſtra antiquiſſima, fideliſſima, proximaque provincia verſata ſit? Jam videtis, quam ob cauſam Sicilia tot hominum
antea furta, rapinas, iniquitates, ignominiaſque perpeſſa, non
b. potuerit hoc novum, ac ſingulare, atque incredibile genus injuriarum, contumeliarumque perferre? Jam omnes intelligunt, cur univerſa provincia defenſorem ſuæ ſalutis eum quæſivit, cujus iſte fidei, diligentiæ, perſeverantiæ, nulla ratione eripi poſſit. tot judiciis interfuiſtis: tot homines nocentes, & improbos, accuſatos & veſtra, & ſuperiorum memoria ſcitis eſſe. ecquem vidiſtis, ecquem audiſtis, in tantis furtis, in tam apertis, in tanta audacia, tanta impudentia eſſe
65 verſatum? Apronius ſtipatores Venerios ſecum habebat: ducebat eos circum civitates: publice ſibi convivia parari, ſterni triclinia, & in foro ſterni jubebat: eo vocari homines honeſtiſſimos, non ſolum Siculos, ſed etiam equites Romanos: ut, quicum inire convivium nemo umquam, niſi turpis, impuruſque voluiſſet; ad ejus convivium ſpectatiſſimi, atque honeſtiſſimi viri tenerentur. Hæc tu, omnium mortalium profligatiſſime, ac perditiſſime, cum ſcires, cum audires quotidie, cum videres: ſi ſine tuo maximo quæſtu fierent, cum tanto periculo tuo fieri paterere, atque concederes? & tantum apud te quæſtus Apronii, tantum ejus ſermo inquinatiſſimus, & blanditiæ flagitioſæ valuerunt, ut num-

quam

Digitized by Google

quàm animum tuum, cura tuarum fortunarum, cogitatio-
que tangeret? Cernitis, judices, quod, & quantum incendi- 66
um, decumanorum impetu, non ſolum per agros, ſed etiam
per reliquas fortunas aratorum; neque ſolum per bona, ſed
etiam per jura libertatis, & civitatis, iſto prætore pervaſerit.
videtis pendere alios ex arbore: pulſari autem alios, & ver-
berari: porro alios in publico cuſtodiri: deſtitui alios in con-
vivio: condemnari alios a medico, & præcone prætoris: bo-
na tamen interea nihilominus eorum omnium ex agris aufer-
ri, ac diripi. Quid eſt hoc? populi Romani imperium?
populi Romani leges? judicia? ſocii fideles? provincia p.
ſuburbana? nonne omnia potius ejuſmodi ſunt, quæ, ſi A- 162
thenio viciſſet, in Sicilia non feciſſet? non, inquam, judices, a.
eſſet ullam partem iſtius nequitiæ fugitivorum inſolentia
conſecuta.

Privatim hoc modo: quid? publice civitates quemadmo- 27
dum tractatæ ſunt? audiſtis permulta indicia, & teſtimonia
civitatum, & reliquarum audietis. Ac primum de Agyri- 67
nenſi populo, fideli, & illuſtri, breviter cognoſcite. Agyri-
nenſis eſt in primis honeſta civitas Siciliæ, hominum ante
hunc prætorem locupletium, ſummorumque aratorum. ejus
agri decumas cum emiſſet idem Apronius, Agyrium venit.
Qui cum eo cum apparitoribus, id eſt, cum minis, ac vi ve-
niſſet, poſcere pecuniam grandem cœpit, ut, accepto lucro,
diſcederet. nolle ſe negotii quidquam habere dicebat, ſed
accepta pecunia, quam primum aliam civitatem occurrere.
Sunt omnes Siculi non contemnendi, ſi per noſtros magiſtra-
tus liceat: ſed homines & ſatis fortes, & ſatis plane frugi ac
ſobrii; & in primis hæc civitas, de qua loquor, judices. Ita- 68
que homini in primis improbiſſimo reſpondent Agyrinen-
ſes, ſeſe decumas ei, quemadmodum deberent, daturos: lu-
crum, cum ille magno præſertim emiſſet, non addituros. A-
pronius certiorem facit iſtum, cuja res erat, quid rei eſſet. Sta- 28
tim, tamquam conjuratio aliqua Agyrii contra rempublicam
facta, aut legatus prætoris pulſatus eſſet, ita Agyrio magiſtra-
tus, & quinque-primi, accitu iſtius evocantur. Veniunt
Syra-

Digitized by Google

Syracuſas: præſto eſt Apronius: ait, eos ipſos, qui veniſſent, contra edictum prætoris feciſſe. Quærebant, quid? reſpondebat, ſe ad recuperatores eſſe dicturum. Iſte, æquiſſimus homo, formidinem illam ſuam miſeris Agyrinenſibus injiciebat: recuperatores ſe de cohorte ſua daturum minabatur.
b. Agyrinenſes, viri fortiſſimi, judicium ſe paſſuros eſſe dice-
69 bant. Ingerebat iſte Artemidorum Cornelium medicum, Valerium præconem, Tlepolemum pictorem, & ejusmodi recuperatores; quorum civis Romanus nemo erat: ſed Græci ſacrilegi, jampridem improbi, repente Cornelii. Videbant Agyrinenſes, quidquid ad eos recuperatores Apronius attuliſſet; illum perfacile probaturum. condemnari cum iſtius invidia, infamiaque malebant, quam ad ejus conditiones, pactionesque accedere. Quærebant, quæ in verba recuperatores daret. Reſpondebat, SI PARERET ADVERSUS EDICTUM FECISSE: quæ in judicio dicturum eſſe dicebat s). Iniquiſſimis verbis, improbiſſimis recuperatoribus, conflictari malebant, quam quidquam cum iſto ſua voluntate decidere. Summittebat iſte Timarchidem, qui moneret eos, ſi ſaperent, ut tranſigerent. Pernegabant. Quid ergo? In ſingulos H-S quinquagenis millibus damnari mavultis? Malle dicebant. Tum iſte clare, omnibus audientibus, QUI DAMNATUS ERIT, inquit, VIRGIS AD NECEM CÆDETUR. Hic illi flentes rogare, atque orare cœperunt, ut ſibi ſuas ſegetes, fructusque omnes, arationesque vacuas Apronio tradere liceret: ut ipſi ſine ignominia, moleſtiaque
70 diſcederent. Hac lege, judices, decumas vendidit Verres.
29 Dicat licet Hortenſius, ſi volet, magno Verrem vendidiſſe. Hæc conditio fuit iſto prætore aratorum, ut ſecum præclare agi arbitrarentur, ſi vacuos agros Apronio tradere liceret. multas enim cruces propoſitas effugere cupiebant. quantum Apronius edidiſſet deberi, tantum ex edicto dandum erat. Etiamne ſi plus edidiſſet, quam quantum natum eſſet? Etiam. Quomodo? Magiſtratus ex ipſius edicto exigere debebant.

s) *quæ ſe in judicio dicturum ajebat.*

Digitized by Google

debebant. At arator repetere poterat. Verum Artemidoro recuperatore. Quid, ſi minus arator dediſſet, quam popoſciſſet Apronius? Judicium in aratorem in quadruplum. Ex quo judicum numero? Ex cohorte prætoris præclara hominum honeſtiſſimorum. Quid amplius? minus te jugerum profeſſum eſſe dico: recuperatores rejice t), quod adverſum edictum feceris. Ex quo numero? ex eadem cohorte. Quid erit extremum? Si damnatus eris (nam dubitatio damnationis, illis recuperatoribus, quæ poterat eſſe?) virgis te ad necem cædi neceſſe erit. His legibus, his conditionibus, erit quiſquam tam ſtultus, qui decumas veniſſe arbitretur? qui aratori novem partes reliquas factas eſſe exiſtimet? qui non intelligat, iſtum ſibi quæſtui, prædæque habuiſſe bona, poſſeſſiones, fortunas aratorum? Virgarum metu Agyrinenſes, quod imperatum eſſet, facturos ſe eſſe dixerunt. Accipite nunc, quid imperarit: & diſſimulate vos, **30**
ſi poteſtis, vos intelligere, ipſum prætorem, quod tota Sicilia **71**
perſpexerit, redemptorem decumarum, atque adeo aratorum dominum, ac regem fuiſſe. Imperat Agyrinenſibus, ut decumas ipſi publice accipiant: Apronio lucrum dent. Si magno emerat, quoniam tu es, qui diligentiſſime pretium exquiſiſti; qui, ut ais, magno vendidiſti: quare putabas emptori lucrum addi oportere? Eſto: putabas. quamobrem imperabas, ut adderent? Quid eſt aliud capere, & conciliare pecunias, in quo te lex tenet, ſi hoc non eſt, vi, atque imperio cogere
invitos lucrum dare alteri, hoc eſt, pecuniam dare? Age, **72**
quid tum? ſi Apronio, deliciis prætoris, lucelli aliquid juſſi ſunt dare, putate Apronio datum, ſi Apronianum lucellum, ac non prætoria præda vobis videbitur. Imperas, ut decumas accipiant: Apronio dent lucrum, tritici medimnum XXXIII millia u). Quid eſt hoc? una civitas ex uno agro, **b.**
plebi x) Romanæ prope menſtrua cibaria prætoris imperio donare Apronio cogitur. Tu magno decumas vendidiſti, cum tantum lucri decumano ſit datum? profecto, ſi pretium exquiſiſſes

[Right margin at top: p. 163 a.]

---

t) Grævius ſuſpicatur: *recipe*. u) *millia* del. x) *plebei*.

ſiſſes diligenter, tum, cum vendebas, x medimna potius addidiſſent, quam H-S ɪↄc poſtea. Magna præda videtur: audite reliqua, & diligenter attendite, quo minus miremini, Siculos, re neceſſaria coactos, auxilium a patronis, a conſu-
73 libus, a ſenatu, a legibus, a judiciis petiviſſe. Ut probaret Apronius hoc triticum, imperat y) Agyrinenſibus Verres, ut in
31 medimna ſingula dentur Apronio H-S ɪɪɪ. Quid eſt hoc? tanto numero frumenti, lucri nomine, imperato, & expreſſo, nummi præterea exigentur, ut probetur frumentum? an poterat non modo Apronius, ſed quivis, exercitui ſi metiundum eſſet, improbare Siculum frumentum, quod iſti ex area, ſi vellet, admetiri licebat? Frumenti tantus numerus imperio tuo datur, & cogitur. non eſt ſatis. nummi præterea imperantur. dantur. parum eſt. Pro decumis hordei alia pecunia cogitur. jubes H-S xxx lucri dari. Ita ab una civitate, vi, minis, imperio, injuriaque prætoris eripiuntur tritici medimnum xxxɪɪɪ, & præterea H-S ʟx. an hæc obſcura ſunt? aut, ſi omnes homines velint, obſcura eſſe poſſunt? quæ tu palam egiſti? in conventu imperaſti? omnibus inſpectantibus coëgiſti? qua de re Agyrinenſes magiſtratus, & quinqueprimi, quos tu tuique quæſtus cauſa evocaſti, acta & imperia tua domum ad ſenatum ſuum renuntiaverunt: quorum renuntiatio, legibus illorum, litteris publicis mandata eſt: quorum legati, homines nobiliſſimi, Romæ ſunt, qui hoc idem
74 pro teſtimonio dixerunt? Cognoſcite Agyrinenſium publi-
p. cas litteras: deinde teſtimonium publicum civitatis. Re-
164 cita litteras publicas. LITTERÆ PUBLICÆ. Recita te-
2. ſtimonium publicum. TESTIMONIUM PUBLICUM. Animadvertiſtis in hoc teſtimonio, judices, Apollodorum, cui Pyragro cognomen eſt, principem ſuæ civitatis, lacrymantem teſtari, ac dicere, numquam poſt populi Romani nomen ab Siculis auditum, & cognitum, Agyrinenſes contra quemquam infimum civem Romanum dixiſſe, aut feciſſe quippiam: qui nunc contra prætorem populi Romani magnis injuriis,

y) *triticum quod ei dabatur, imperat* &c.

Digitized by Google

juris, & magno dolore publice teſtimonium dicere cogerentur. Uni mehercule, huic civitati, Verres, obſiſtere tua defenſione non potes: tanta auctoritas eſt in eorum hominum fidelitate, tantus dolor in injuria, tanta religio in teſtimonio. Verum non una te tantum, ſed univerſæ ſimilibus afflictæ incommodis, legationibus ac teſtimoniis publicis perſequentur z).

Etenim deinceps videamus, Herbitenſis civitas, honeſta, 32
& antea copioſa, quemadmodum ſpoliata ab iſto, ac vexata 75
ſit. At quorum hominum? ſummorum aratorum, remotiſſimorum a foro, judiciis, controverſiis: quibus parcere, & conſulere, homo impuriſſime, & quod genus hominum ſtudioſiſſime conſervare debuiſti. Primo anno venierunt ejus agri decumæ tritici medimnum XVIII. Atidius, iſtius item miniſter in decumis, cum emiſſet, & præfecti nomine cum veniſſet Herbitam cum Veneriis, locusque ei publice, quo deverteretur, datus eſſet: coguntur Herbitenſes ei lucri dare tritici medimnum XXXVII millia, cum decumæ veniſſent tritici medimnum XVIII. Atque hoc tantum triticum lucri coguntur dare publice, cum jam privatim aratores ex agris, ſpoliati, atque exagitati decumanorum injuriis, profugiſſent.
Anno ſecundo cum emiſſet Apronius decumas tritici medi- 76
mnum XXV millibus, & ipſe Herbitam cum illa prædonum copia, manuque veniſſet: populus publice coactus eſt ei b,
conferre lucri tritici medimnum XXVI, & acceſſionem H-S CIƆCIƆ. De acceſſione dubito, an Apronio ipſi data ſit, merces operæ, pretiumque impudentiæ. De tritici quidem numero tanto, quis poteſt dubitare, quin ad iſtum prædonem frumentarium, ſicut Agyrinenſe frumentum, pervenerit? Anno vero tertio in hoc agro conſuetudine uſus eſt regia. Solere ajunt barbaros reges Perſarum, ac Syrorum, plu- 33
res uxores habere: his autem uxoribus civitates attribuere, hoc modo: Hæc civitas mulieri redimiculum præbeat, hæc in collum, hæc in crines. ita populos habent univerſos non ſolum

z) *perſequuntur.*

Digitized by Google

77 ſolum conſcios libidinis ſuæ, verum etiam adminiſtros. Ean-
dem iſtius, qui ſe regem Siculorum eſſe ducebat, licentiam,
libidinemque fuiſſe cognoſcite. Æſchrionis Syracuſani uxor
eſt Pippa: cujus nomen iſtius nequitia tota Sicilia pervulga-
tum eſt, de qua muliere verſus plurimi ſupra tribunal, & ſu-
pra prætoris caput ſcribebantur. Hic Æſchrio, Pippæ vir
adumbratus, in Herbitenſibus decumis novus inſtituitur pu-
blicanus. Herbitenſes cum viderent, ſi ad Æſchrionem pre-
tium rediſſet a), ſe ad arbitrium libidinoſiſſimæ mulieris
ſpoliatum iri: liciti ſunt usque eo, quoad ſe efficere poſſe
arbitrabantur. ſupra adjecit Æſchrio. neque enim metue-
bat, ne, prætore Verre, decumana mulier damno affici poſſet.
Addicitur medimnum XXXV millibus dimidio fere pluris,
quam ſuperiore anno. Aratores funditus evertebantur: &
eo magis, quod jam ſuperioribus annis exhauſti erant, ac
pæne perditi. Intellexit iſte ita magno veniſſe, ut amplius
ab Herbitenſibus exprimi non poſſet. demit de capite me-
dimnum CIↃ CIↃ CIↃ IↃC. jubet in tabulas pro medimnum
78 XXXI, referri XXXI & CCCC. Hordei decumas ejusdem
34 agri Docimus emerat. Hic eſt Docimus, qui ad iſtum de-
p. duxerat Tertiam, Iſidori mimi filiam, vi abductam ab Rhodio
165 tibicine. Hujus Tertiæ plus etiam, quam Pippæ, plus quam
a. ceterarum, ac prope dicam, tantum apud iſtum in Sicilienſi
prætura auctoritas valuit, quantum in urbana Chelidonis. Ve-
niunt Herbitam duo prætoris æmuli, non moleſti, mulієrcu-
larum teterrimarum improbiſſimi cognitores, incipiunt po-
ſtulare, poſcere, minari. non poterant tamen, cum cuperent,
Apronium imitari. Siculi Siculos non tam pertimeſcebant.
Cum omni ratione tamen illi calumniarentur; promittunt
Herbitenſes vadimonium Syracuſas. Eo poſteaquam ven-
tum eſt, coguntur Æſchrioni, id eſt, Pippæ, dare tantum,
quantum erat de capite demptum, tritici medimnum CIↃ
CIↃ CIↃ IX. Mulierculæ publicanæ noluit ex decumis ni-
mium lucri dare, ne forte ab nocturno ſuo quæſtu animum ad
vecti-

a) *pretium recidiſſet.*

Digitized by Google

vectigalia redimenda transferret. Transactum putabant 79
Herbitenſes; cum iſte, Quid de hordeo, inquit, & Docimo, amiculo meo? quid cogitatis? At hoc agebat in cubiculo, judices, atque in lectulo ſuo. Negabant illi ſibi quidquam eſſe mandatum. Non audio: numerate H-S xv. Quid facerent miſeri? aut quid recuſarent? præſertim cum in lectulo decumanæ mulieris veſtigia viderent recentia, quibus illum inflammari ad perſeverandum intelligebant? Ita civitas una ſociorum, atque amicorum, duabus teterrimis muliercułis, Verre prætore, vectigalis fuit. Atque ego nunc, cum frumenti numerum, & eas publice pecunias decumanis ab Herbitenſibus datas eſſe dico: quo illi frumento, & quibus pecuniis tamen a decumanorum injuriis cives ſuos non redemerunt: perditis enim, & direptis aratorum bonis, hæc decumanis merces dabatur, ut aliquando ex eorum agris, atque ex urbibus abirent. Itaque cum Philinus Herbitenſis, 80
homo diſertus, & prudens, & domi nobilis, de calamitate aratorum, & de fuga, & de reliquorum paucitate publice diceret: animadvertiſtis, judices, gemitum populi Romani, cujus frequentia huic cauſæ numquam defuit. qua de paucitate aratorum alio loco dicam. b.

35 Nunc illud, quod pæne præterii, non omnino relinquendum videtur. nam, per deos immortales! quod de capite ipſo dempſit, quo tandem modo vobis non modo ferendum, verum etiam audiendum videtur? Unus adhuc fuit poſt Romam conditam (dii immortales faxint, ne ſit alter!) cui res- 81
publica totam ſe traderet temporibus coacta, & malis domeſticis, L. Sulla. hic tantum potuit, ut nemo, illo invito, nec bona, nec patriam, nec vitam retinere poſſet: tantum animi habuit ad audaciam, ut dicere in concione non dubitaret, bona civium Romanorum cum venderet, ſe prædam ſuam vendere. Ejus omnes res geſtas non ſolum obtinemus; verum etiam propter majorum incommodorum, & calamitatum metum, publica auctoritate defendimus. Unum hoc illius, ſenatus conſulto reprehenſum, decretumque eſt, ut, quibus ille de capite dempſiſſet, hi pecunias in ærarium referrent. Statuit ſenatus,

Digitized by Google

natus, hoc ne illi quidem eſſe licitum, cui conceſſerat omnia,
a populo factarum, quæſitarumque rerum ſummas imminue-
82 re. Illum viris fortiſſimis judicarunt patres conſcripti re-
mittere de ſumma non potuiſſe: te mulieri teterrimæ recte
remiſiſſe ſenatores judicabunt? ille, de quo lege populus Ro-
manus juſſerat, ut ipſius voluntas populo Romano eſſet pro
lege, tamen in hoc uno genere, veterum religione legum,
reprehenditur. tu, qui omnibus legibus implicatus tenebare,
p. libidinem tibi tuam pro lege eſſe voluiſti? in illo reprehendi-
166 tur, quod ex ea pecunia remiſerit, quam ipſe quæſierat: tibi
a. concedetur, qui de capite vectigalium populi Romani remi-
36 ſiſti? Atque in hoc genere audaciæ multo etiam impudenti-
83 us in decumis Segeſtenſium verſatus eſt: quas cum addixiſ-
ſet eidem illi Docimo, * hoc eſt tritici b) modium quinque
millibus, & acceſſionem adſcripſiſſet H-S M D, coëgit Se-
geſtenſes a Docimo tantidem publice accipere. id quod ex
Segeſtenſium publico teſtimonio cognoſcite. Recita teſti-
monium publicum. TESTIMONIUM PUBLICUM. Au-
diſtis, quanti decumas acceperit a Docimo civitas, tritici
modium quinque millibus, & acceſſionem. Cognoſcite
nunc, quanti ſe vendidiſſe retulerit. LEX DECUMIS VEN-
DUNDIS C. VERRE PR. Hoc nomine videtis tritici mo-
dium CIↃ CIↃ CIↃ de capite eſſe dempta, quæ cum de po-
puli Romani victu, de vectigalium nervis, de ſanguine detra-
xiſſet ærarii, Tertiæ mimæ condonavit. Utrum impuden-
tius a ſociis abſtulit? an turpius meretrici dedit? an impro-
bius populo Romano ademit? an audacius tabulas publicas
commutavit? Ex horum ſeveritate te ulla vis, aut ulla largi-
tio eripiet? ſed ſi eripueris; non intelligis, hæc, quæ jamdu-
dum loquor, ad aliam quæſtionem, atque ad peculatus judi-
84 cium pertinere? Itaque hoc mihi reſervabo genus integrum
totum: ad illam, quam inſtitui, cauſam frumenti, ac decuma-
rum revertar.

Qui cum agros maximos, ac feraciſſimos, per ſeipſum,
hoc

b) *illi Docimo hoc eſt Tertiæ tritici.*

Digitized by Google

hoc eſt, per Apronium, Verrem alterum, depopularetur: ad minores civitates habebat alios, quos, tamquam canes, immitteret, nequam homines, & improbos: quibus aut frumentum, aut pecuniam publice cogebat dari. A. Valentius eſt 37
in Sicilia, interpres: quo iſte interprete non ad linguam Græcam, ſed ad furta, & flagitia uti ſolebat. Fit interpres hic, homo levis, atque egens, repente decumanus. emit agri Liparenſis, miſeri, atque jejuni, decumas tritici medimnis ıↄc. Liparenſes vocantur. ipſi accipere decumas, & numerare Valentio coguntur lucri H-S xxx millia. Per deos b.
immortales! utrum tibi ſumes ad defenſionem? tantone minoris te decumas vendidiſſe, ut ad medimna ıↄc, xxx millia lucri, ſtatim ſua voluntate civitas adderet, hoc eſt, tritici medimnum ii millia? an, cum magno decumas vendidiſſes, te expreſſiſſe ab invitis Liparenſibus hanc pecuniam? Sed 85
quid ego ex te quæro, quid defenſurus ſis, potius, quam cognoſcam ex ipſa civitate, quid geſtum ſit? Recita teſtimonium publicum Liparenſium, deinde quemadmodum Valentio nummi ſunt dati. TESTIMONIUM PUBLICUM, QUOMODO SOLUTUM SIT, EX LITTERIS PUBLICIS. Etiamne hæc tam parva civitas, tam procul a manibus tuis, atque a conſpectu remota, ſejuncta a Sicilia, in inſula inculta, tenuique poſita, cumulata aliis tuis majoribus injuriis, in hoc quoque frumentario genere, prædæ tibi, & quæſtui fuit? quam tu totam inſulam cuidam tuorum ſodalium, ſicut aliquod munuſculum, condonaras: ab hac etiam hæc frumentaria lucra, tamquam a mediterraneis, exigebantur? Itaque qui tot annis agellos ſuos ante te prætorem redimere a piratis ſolebant, iidem ſeipſos a te pretio impoſito redemerunt. Quid ergo? 38
a Tiſſenſibus perparva, & tenui civitate, ſed aratoribus laborioſiſſimis, frugaliſſimisque hominibus, nonne plus, lucri nomine, eripitur, quam quantum frumenti omnino exararant? 86
ad quos tu decumanum Diognotum Venerium miſiſti, novum genus publicani. cur hoc auctore non Romæ quoque ſervi publici ad vectigalia accedant? Anno ſecundo Tiſſenſes H-S xxi lucri dare coguntur inviti. tertio anno ciↄ ciↄ ciↄ p. 167

 me- a.

medimnum tritici, lucri Diognoto Venerio dare coacti ſunt. Hic Diognotus, qui ex publicis vectigalibus tanta lucra facit, vicarium nullum habet, nihil omnino peculii. Vos etiam nunc dubitate, ſi poteſtis, utrum tantum numerum tritici Ve-
87 nerius apparitor iſtius ſibi acceperit, an huic exegerit. Atque hæc ex publico Tiſſenſium teſtimonio cognoſcite. TESTIMONIUM PUBLICUM TISSENSIUM. Obſcure, judices, prætor ipſe decumanus eſt, cum ejus apparitores frumentum a civitatibus exigant, pecunias imperent, aliquanto plus ipſi lucri auferant, quam quantum populo Romano decumarum nomine daturi ſunt? Hæc æquitas in tuo imperio fuit, hæc prætoris dignitas, ut ſervos Venerios Siculorum dominos eſſe velles. hic delectus, hoc diſcrimen, te prætore, fuit, ut aratores in ſervorum numero eſſent, ſervi in publi-
39 canorum. Quid? Ameſtratini miſeri, impoſitis ita magnis
88 decumis, ut ipſis reliqui nihil fieret, nonne tamen numerare pecunias coacti ſunt? Addicuntur decumæ M. Cæſio, cum adeſſent legati Ameſtratini. ſtatim cogitur Heraclius legatus numerare H-S XXII. Quid hoc eſt? quæ eſt iſta præda? quæ vis? quæ direptio ſociorum? Si erat Heraclio ab ſenatu mandatum, ut emeret: emiſſet. ſi non erat: qui poterat ſua ſponte pecuniam numerare? Cæſio renuntiat ſe dediſſe.
89 Cognoſcite renuntiationem ex litteris. Recita ex litteris publicis. LITTERÆ PUBLICÆ. Quo ſenatus conſulto erat hoc legato permiſſum? nullo. cur fecit? coactus eſt. quis hoc dicit? tota civitas. Recita teſtimonium publicum. TESTIMONIUM PUBLICUM. Ab hac eadem civitate anno
L. ſecundo, ſimili ratione extortam eſſe pecuniam, & Sex. Vennonio datam, ex eodem teſtimonio cognoviſtis. At Ameſtratinos, homines tenues, cum eorum decumas medimnis DCCC vendidiſſes Banobali Venerio (cognoſcite nomina publicanorum) cogis eos plus lucri addere, quam quanti venierant, cum magno veniſſent. dant Banobali medimnis DCCC, H-S MD. Profecto numquam iſte tam amens fuiſſet, ut ex agro populi Romani plus frumenti ſervo Venerio, quam populo Romano tribui pateretur, niſi omnis ea præda, ſervi nomine,

Digitized by Google

mine, ad iſtum ipſum perveniret. Petrini, cum eorum de- 90
cumæ magno addictæ eſſent, tamen invitiſſimi P. Nævio Tur-
pioni, improbiſſimo homini, qui injuriarum, Sacerdote præ-
tore, damnatus eſt, H-S XXXVII & Iↄ dare coacti ſunt.
Itane diſſolute decumas vendidiſti, ut, cum modium XV
millibus veniſſent c), medimnum CIↄ CIↄ CIↄ hoc eſt, H-S
XXXXV lucri decumano darentur? At permagno decumas
ejus agri vendidiſti d). Videlicet gloriatur, non Turpioni
lucrum datum, ſed Petrinis pecuniam ereptam. Quid? Ha- 40
licyenſes, quorum incolæ decumas dant, ipſi agros immunes 91
habent: nonne huic eidem Turpioni, cum decumæ * c. med.
veniſſent, H-S XV CIↄ dare coacti ſunt? Si id, quod maxi-
me vis, poſſes probare, hæc ad decumanos lucra veniſſe, ni-
hil te attigiſſe: tamen hæ pecuniæ, per vim, atque injuriam
tuam captæ, & conciliatæ, tibi fraudi, & damnationi eſſe debe-
rent. cum vero hoc nemini perſuadere poſſis, te tam amen-
tem fuiſſe, ut Apronium, ac Turpionem, ſervos homines, tuo,
liberorumque tuorum periculo divites fieri velles: dubita-
turum quemquam exiſtimas, quin illis emiſſariis hæc tibi
omnis pecunia quæſita ſit? Segeſtam item ad immunem ci- 92
vitatem Venerius Symmachus decumanus immittitur. is ab p.
iſto litteras affert, ut ſibi contra omnia ſenatus conſulta, con- 168
tra omnia jura, contraque legem Rupiliam, extra forum va- a.
dimonium promittant aratores. Audite litteras, quas ad Se-
geſtanos miſerit. LITTERÆ C. VERRIS. Hic Venerius
quemadmodum aratores eluſerit, ex una pactione hominis ho-
neſti, gratioſique cognoſcite. in eodem enim genere ſunt ce-
tera. Diocles eſt Panormitanus, Phimes cognomine, homo illu- 93
ſtris, ac nobilis arator. Is agrum in Segeſtano (nam com-
mercium in eo agro Panormitanis eſt) e) conductum ha-

 bebat

c) *H-S* LII *dare—ut cum eſſet H-S* XV, *decumæ autem* III XV *millibus veniſſent, hoc eſt &c.* ex Cod. Nanniano & edit. Car. Stephani.

d) *vendidi.* e) *agro nemini eſt.*

bebat H-S ſex millibus. pro decuma cum pulſatus a Venerio eſſet, decidit H-S XVI millibus, & IↃↃCLIIII. id ex tabulis ipſius cognoſcite. NOMEN DIOCLIS PANORMITANI. Huic eidem Symmacho, Annejus Brocchus, ſenator, homo eo ſplendore, ea virtute, qua omnes exiſtimatis, nummos præter frumentum coactus eſt dare. Venerione ſervo, te
41 prætore, talis vir, ſenator populi Romani, quæſtui fuit? Hunc ordinem ſi dignitate antecellere non exiſtimabas, ne hoc qui-
94 dem ſciebas, JUDICARE? Antea cum equeſter ordo judicaret, improbi, & rapaces magiſtratus in provinciis inſerviebant publicanis: ornabant eos, quicunque in operis erant: quemcunque equitem Romanum in provincia viderant, beneficiis, ac liberalitate proſequebantur: neque tantum illa res nocentibus proderat, quantum obfuit multis, cum aliquid contra utilitatem ejus ordinis, voluntatemque feciſſent. Retinebatur hoc tum neſcio quomodo quaſi communi conſilio ab illis diligenter, ut, qui unum equitem Romanum contumelia dignum putaſſet, ab univerſo ordine malo dignus judi-
95 caretur. Tu ſic ordinem ſenatorium deſpexiſti: ſic ad injurias, libidineſque tuas omnia coæquaſti: ſic habuiſti ſtatu-
b. tum cum animo, ac deliberatum, omnes, qui habitarent in Sicilia, aut, qui Siciliam te prætore attigiſſent, judices rejicere; ut illud non cogitares, tamen ad ejuſdem ordinis homines te judices eſſe venturum? in quibus, ſi ex ipſorum domeſtico incommodo nullus dolor inſideret: tamen eſſet illa cogitatio, in alterius injuria ſeſe deſpectos, dignitatemque ordinis contemptam, & abjectam. quod mehercule, judices, mihi non mediocriter ferendum videtur. Habet enim quendam aculeum contumelia, quem pati pudentes, ac viri boni difficilli-
96 me poſſunt. Spoliaſti Siculos. ſolent enim multi eſſe in injuriis ſuis provinciales. vexaſti negotiatores. inviti enim Romam, raroque decedunt. Equites Romanos f) ad Apronii injurias dediſti. quid enim jam nocere poſſunt, quibus non licet judicare? Quid, cum ſenatores ſummis injuriis afficis? quid

f) *Equitem Romanum.*

Digitized by Google

quid aliud dicis, niſi hoc? cedo mihi etiam iſtum ſenatorem:
ut hoc ampliſſimum nomen ſenatorium non modo ad invidiam imperitorum, ſed etiam ad contumeliam improborum
natum eſſe videatur. Neque hoc in uno fecit Annejo, ſed in 97
omnibus ſenatoribus; ut ordinis nomen non tantum ad honorem, quantum ad ignominiam valeret. In C. Caſſio, viro
clariſſimo & fortiſſimo, cum is eo ipſo tempore, primo iſtius
anno conſul eſſet, tanta improbitate uſus eſt, ut, cum ejus
uxor, fœmina primaria, paternas haberet arationes in Leontino, frumentum omne in decumas auferre juſſerit. Hunc tu
in hac cauſa teſtem, Verres, habebis: quoniam, judicem ne
haberes, providiſti. Vos autem, judices, putare debetis, eſ- 98
ſe quiddam nobis inter nos commune, atque conjunctum.
multa ſunt impoſita huic ordini munera, multi labores, multa
pericula, non ſolum legum, ac judiciorum, ſed etiam rumo-
rum, ac temporum. Sic eſt hic ordo quaſi propoſitus, atque p.
editus in altum, ut ab omnibus ventis invidiæ circumflari poſ- 169
ſe videatur. In hac tam miſera, & iniqua conditione vitæ, ne a.
hoc quidem retinebimus, judices, ut magiſtratibus noſtris in
obtinendo jure noſtro ne contemptiſſimi, ac deſpectiſſimi
eſſe videamur? Thermitani miſerunt, qui decumas emerent 42
agri ſui. Magni ſua putabant intereſſe, publice potius quam- 99
vis magno emi, quam in aliquem iſtius emiſſarium incidere.
Appoſitus erat Venulejus quidam, qui emeret. Is liceri non
deſtitit. illi, quoad videbatur ferri aliquo modo poſſe, contenderunt: poſtremo liceri deſtiterunt. addicitur Venulejo
tritici modius VII g) millibus. Legatus Poſſidorus renuntiat. Cum omnibus hoc intolerandum videretur, tamen
Venulejo dantur, ne accedat, tritici modii VI h). præterea
H-S CIↃ CIↃ millia. ex quo facile apparet, quæ merces decumani, quæ prætoris præda eſſe videatur. Cedo Thermitanorum mihi litteras, & teſtimonium. TABULÆ THERMITANORUM, ET TESTIMONIUM. Imacharenſes jam 100
omni frumento ablato, jam omnibus injuriis tuis exinanitos,
T 5 tribu-

g) VIII. h) *tritici modii* VIII.

tributum facere, miſeros ac perditos, coëgiſti: ut Apronio
darent H-S XX millia. Recita decretum de tributis, & pu-
blicum teſtimonium. SENATUS CONSULTUM DE TRI-
BUTO CONFERENDO. TESTIMONIUM IMACHA-
RENSIUM. Ennenſes, cum decumæ veniſſent agri Ennen-
ſis medimnum CIↃ CIↃ CIↃ CC, Apronio coacti ſunt da-
re tritici modium LXXIII millia, & H-S III millia i). Quæ-
ſo, attendite, quantus numerus frumenti cogatur ex omni
agro decumano. nam per omnes civitates, quæ decumas de-
bent, percurrit oratio mea: & in hoc genere nunc, judices,
b. verſor, in quo non ſingillatim aratores everſi bonis omnibus
ſunt, ſed publice decumanis lucra data ſunt, ut aliquando ex
eorum agris, atque urbibus, expleti, atque ſaturi cum hoc
43 cumulo quæſtus decederent. Calactinis quamobrem im-
101 peraſti anno tertio, ut decumas agri ſui, quas Calactæ dare
conſueverant, Ameſtrati M. Cæſio decumano darent, quod
neque ante te prætorem illi fecerant, neque tu ipſe hoc ita
ſtatueras antea per biennium? Theomnaſtus Syracuſanus in
agrum Mutyenſem cur abs te immiſſus eſt? qui aratores ita
vexavit, ut illi in alteras decumas, id quod in aliis quoque ci-
vitatibus oſtendam, triticum emere neceſſario, propter ino-
102 piam, cogerentur. Jam vero ex Hyblenſium pactionibus
intelligetis, quæ pactæ ſint cum decumano Cn. Sergio, ſexies
tantum, quam quantum ſatum ſit, ablatum eſſe ab aratoribus.
Recita ſationes, & pactiones ex litteris publicis. Recita.
PACTIONES HYBLENSIUM CUM VENERIO SERVO
EX LITTERIS PUBLICIS. Cognoſcite item profeſſiones
ſationum, & pactiones Meneniorum cum Venerio ſervo.
Recita ex litteris publicis. PROFESSIONES SATIONUM,
ET PACTIONES MENENIORUM CUM VENERIO SER-
VO EX LITTERIS PUBLICIS. Patiemini, judices, a ſo-
ciis, ab aratoribus populi Romani, ab iis, qui vobis laborant,
vobis ſerviunt, qui ita plebem Romanam ab ſeſe ali volunt,
ut ſibi ac liberis ſuis tantum ſuperſit, quo ipſi ali poſſint; ab
his,

i) *modium* XVIII *&* *H-S* III *millia.*

Digitized by Google

his, per ſummam injuriam, per acerbiſſimas contumelias, plus aliquanto ablatum eſſe, quam natum ſit? Sentio, judi- 103
ces, moderandum mihi eſſe jam orationi meæ, fugiendamque veſtram ſatietatem. non verſabor in uno genere diutius, & ita cetera de oratione mea tollam, ut tamen in cauſa relinquam. Audietis Agrigentinorum, fortiſſimorum virorum, diligentiſſimorumque querimonias k): cognoſcetis, judices, p.
Entellinorum ſummi laboris, ſummæque induſtriæ, dolorem, 170
& injurias: Heracleinſium, Gelenſium, Solentinorum incom- a.
moda proferentur: Catinenſium, locupletiſſimorum hominum, amiciſſimorumque agros vexatos ab Apronio cognoſcetis: Tyndaritanam, nobiliſſimam civitatem, Cephaleditanam, Halentinam, Apollonienſem, Eggynam, Capitinam, perditas eſſe hac iniquitate decumarum intelligetis: Murgentinis, Aſſorinis, Elorinis, Ennenſibus, Letinis, nihil omnino relictum: Citarinos, Acherinos, parvarum civitatum homines, omnino abjectos eſſe, ac perditos: omnes denique agros decumanos per triennium populo Romano ex parte decuma, C. Verri ex omni reliquo vectigales fuiſſe: & pleriſque aratoribus nihil omnino ſuperfuiſſe: ſi cui quid aut remiſſum, aut relictum ſit, id fuiſſe tantum, quantum ex eo, quo iſtius avaritia contenta fuit, redundarit.

Duarum mihi civitatum reliquos feci agros, judices, fe- 44
re optimos, ac nobiliſſimos, Ætnenſem, & Leontinum. Ho- 104
rum agrorum ego miſſos faciam quæſtus triennii: unum annum eligam, quo facilius id, quod inſtitui, explicare poſſim. Sumam annum tertium, quod & recentiſſimus eſt, & ab iſto ita adminiſtratus, ut, cum ſe certe deceſſurum videret, non laboraret, ſi aratorem nullum in Sicilia omnino eſſet relicturus. Agri Ætnenſis, & Leontini decumas agemus. Attendite, judices, diligenter. agri ſunt feraces: annus tertius: decuma-
nus Apronius. De Ætnenſibus perpauca dicam. dixerunt 105
enim ipſi priore actione publice: memoria tenetis, Artemidorum Ætnenſem, legationis ejus principem, publice dicere, Apro-

k) *diligentiſſimorum & locupletiſſimorum hominum querimonias.*

Apronium veniſſe Ætnam cum Veneriis: vocaſſe ad ſe magi-
ſtratum: imperaſſe, ut in foro ſibi medio lecti ſternerentur:
b. quotidie ſolitum eſſe non modo in publico, ſed etiam de pu-
blico convivari: cum in eis conviviis ſymphonia caneret,
maximisque poculis miniſtraretur, retinere ſolitum eſſe ara-
tores, atque ab iis non modo per injuriam, ſed etiam per con-
tumeliam, tantum exprimi frumenti, quantum Apronius im-
106 peraſſet. Audiſtis hæc, judices, quæ nunc ego omnia præ-
tereo, ac relinquo. Nihil de luxuria Apronii loquor, nihil
de inſolentia, nihil de ſingulari nequitia, ac turpitudine: tan-
tum de quæſtu, ac lucro dicam unius agri, & unius anni, quo
facilius vos conjecturam de triennio, & de tota Sicilia facere
poſſitis. Sed mihi Ætnenſium brevis eſt oratio. ipſi enim
venerunt: ipſi publicas litteras deportarunt. docuerunt vos,
quid lucelli fecerit homo non malus, familiaris prætoris, A-
pronius. id, quæſo, ex ipſorum teſtimonio cognoſcite. Re-
cita teſtimonium Ætnenſium. TESTIMONIUM ÆTNEN-
45 SIUM. Quid ais? dic, dic, quæſo, clarius, ut populus Ro-
manus de ſuis vectigalibus, de ſuis aratoribus, de ſuis ſociis,
atque amicis audiat. L. MEDIMNUM, L. H-S MILLIA 1).
Per deos immortales! unus ager uno anno CCC millia mo-
dium tritici; & præterea H-S L millia, lucri dat Apronio?
tantone minoris decumæ venierunt, quam fuerunt; an, cum
ſatis magno veniſſent, hic tantus tamen frumenti, pecuniæque
numerus ab aratoribus per vim ablatus eſt? utrum enim ho-
107 rum dixeris, in eo culpa & crimen hærebit. Nam illud qui-
dem non dices, quod utinam dicas, ad Apronium non perve-
niſſe tantum. Ita te non modo publicis tenebo, ſed etiam
privatis aratorum pactionibus, ac litteris: ut intelligas, non
te diligentiorem in faciendis furtis fuiſſe, quam me in depre-
hendendis. Hoc tu feres? hoc quisquam defendet? hoc
p. hi, ſi aliter de te ſtatuere voluerint, ſuſtinebunt? Uno adven-
171 tu, ex uno agro, Q. Apronium, præter eam, quam dixi, pecu-
a. niam numeratam, CCC millia modium tritici lucri nomine
ſuſtu-

1) *millia* del.

ſuſtuliſſe? Quid? hoc Ætnenſes ſoli dicunt? immo etiam 108
Centuripini, qui agri Ætnenſis multo maximam partem poſſident: quorum legatis, hominibus nobiliſſimis, Androni, & Arthemoni, ſenatus ea mandata dedit, quæ publice ad civitatem ipſorum pertinebant, de iis injuriis, quas cives Centuripini non in ſuis, ſed in aliorum finibus acceperunt, ſenatus & populus Centuripinus legatos noluit mittere: ipſi aratores Centuripini, qui numerus eſt in Sicilia maximus hominum honeſtiſſimorum, & locupletiſſimorum, tres legatos, cives ſuos, delegerunt: ut eorum teſtimonio non unius agri, ſed prope totius Siciliæ calamitates cognoſceretis. Arant enim tota Sicilia fere Centuripini. & hoc in te graviores, certioresque teſtes ſunt, quod ceteræ civitates ſuis ſolum incommodis commoventur: Centuripini, quod in omnium fere finibus habent poſſeſſiones, etiam ceterarum civitatum damna, ac detrimenta ſenſerunt.

Verum, ut dixi, ratio certa eſt Ætnenſium, & publicis, & 46
privatis litteris conſignata. meæ diligentiæ penſum magis in 109
Leontino agro eſt exigendum, propter hanc cauſam, quod ipſi Leontini publice non ſane me multum adjuverunt. neque enim eos iſto prætore, hæ decumanorum injuriæ læſerunt: potius etiam, judices m), adjuverunt. Mirum fortaſſe hoc vobis, aut incredibile videatur, in tantis aratorum incommodis, Leontinos, qui principes rei frumentariæ fuerunt, expertes incommodorum, atque injuriarum fuiſſe. hoc cauſæ eſt, judices, quod in agro Leontino, præter unam Mnaſiſtrati familiam, glebam Leontinorum poſſidet nemo. Itaque Mnaſiſtrati, hominis honeſtiſſimi, atque optimi viri teſtimonium, b.
judices, audietis. ceteros Leontinos, quibus non modo Apronius in agris, ſed ne tempeſtas quidem ulla nocere potuit, exſpectare nolite. etenim non modo incommodi nihil ceperunt: ſed etiam in Apronianis illis rapinis, in quæſtu ſunt, compendioque verſati. Quapropter, quoniam 110
me Leontina civitas, atque legatio, propter eam, quam dixi, cauſam,

m) *judices* del.

cauſam, defecit: mihimet ineunda ratio, & via reperiunda eſt, qua ad Apronii quæſtum, ſive adeo, qua ad iſtius ingentem, immanemque prædam poſſim pervenire. Agri Leontini decumæ anno tertio venierunt tritici medimnum XXXVI; hoc eſt, tritici modium CCXVI. magno, judices, magno. neque enim hoc poſſum negare. itaque neceſſe eſt aut damnum, aut certe non magnum lucrum feciſſe decumanum.
111 hoc enim ſolet uſu venire iis, qui magno redemerunt. Quid, ſi oſtendo, in hac una emptione, lucri fieri tritici modium C? quid, ſi CC? quid, ſi CCC? quid, ſi CCCC millia? dubitatis etiam, cui iſta tanta præda quæſita ſit? Iniquum me eſſe quiſpiam dicet, qui ex lucri magnitudine conjecturam faciam furti, atque prædæ. Quid, ſi doceo, judices, eos, qui CCCC millia modium lucri faciunt, damnum facturos fuiſſe, ſi tua iniquitas, ſi tui ex cohorte recuperatores non intercederent? num quis poterit in tanto lucro, tantaque iniquitate dubitare, quin propter improbitatem tam magnos quæſtus feceris? propter magnitudinem quæſtus improbus eſſe volueris?
47 Quomodo igitur hoc aſſequar, judices, ut ſciam, quantum
112 lucri factum ſit? non ex Apronii tabulis, quas ego cum conquirerem, non inveni: & cum in jus ipſum eduxi, expreſſi, ut conficere tabulas ſe negaret. Si mentiebatur: quamob-
p. rem removebat, ſi hæ tabulæ nihil tibi erant obfuturæ? Si
172 omnino nullas confecerat litteras: ne id quidem ſatis ſigni-
a. ficabat, illum non ſuum negotium geſſiſſe. ea eſt enim ratio decumanorum, ut ſine plurimis litteris confici non poſſit. ſingula enim nomina aratorum, & cum ſingulis pactiones decumanorum, litteris perſequi & conficere neceſſe eſt. Jugera profeſſi ſunt aratores omnes imperio, atque inſtituto tuo: non opinor quemquam minus eſſe profeſſum, quam, quantum araſſet, cum tot cruces, tot ſupplicia, tot ex cohorte recuperatores proponerentur. In jugero agri Leontini medimnum fere tritici ſeritur, perpetua, atque æquabili ſatione. ager efficit, cum octavo bene n) ut aga tur: verum, ut omnes

dii

n) Grævius ita: *ager efficit, cum octavo, bene* &c. pro *efficit* mallet cum Manutio *reficit*, ſi libri juvarent.

dii adjuvent, cum decumo. quod ſi quando accidit, tum fit, ut tantum decumæ ſit, quantum ſeveris: hoc eſt, ut, quot jugera ſunt ſata, totidem medimna decumæ debeantur. Hoc 113
cum ita eſſet: primum illud dico, pluribus millibus medimnum veniſſe decumas agri Leontini, quam quot millia jugerum ſata erant in agro Leontino. Quod ſi fieri non poterat, ut plus quam decem medimna ex jugero ararent: medimnum autem ex jugere decumano dari poterat, cum ager, id quod perraro evenit, cum decumo extuliſſet: quæ erat ratio decumani, ſi quidem decumæ, ac non bona venibant aratorum, ut pluribus aliquanto medimnis decumas emeret, quam jugera erant ſata? In Leontino jugerum ſubſcriptio, ac profeſſio, non eſt plus XXX millium. Decumæ XXXVI me- 48
dimnis venierunt. Erravit, an potius inſanivit Apronius? immo tum inſaniſſet, ſi aratoribus, quod deberent, licitum eſſet; & non, quod Apronius imperaſſet, neceſſe fuiſſet dare. Si oſtendo, minus tribus medimnis in jugerum nemi- 114
nem dediſſe decumæ: concedes, opinor, ut cum decumano b.
fructus arationis perceptus ſit, neminem minus tribus decumis dediſſe. Atqui hoc in beneficii loco petitum eſt ab Apronio, ut in jugera ſingula ternis medimnis decidere liceret. Nam cum a multis quaterna, etiam quina exigerentur: multis autem non modo granum nullum, ſed ne paleæ quidem ex omni fructu, atque ex annuo labore relinquerentur: tum aratores Centuripini, qui numerus in agro Leontino maximus eſt, unum in locum convenerunt: hominem ſuæ civitatis in primis honeſtum, ac nobilem, Andronem Centuripinum, legarunt ad Apronium, eundem, quem hoc tempore ad hoc judicium, legatum, & teſtem Centuripina civitas miſit: ut is apud eum cauſam aratorum ageret, ab eoque peteret, ut ab aratoribus Centuripinis ne amplius in jugera ſingula, quam terna medimna exigeret. Hoc vix ab Apronio in ſummo 115
beneficio, pro iis, qui etiam tum incolumes erant, impetratum eſt. id cum impetrabatur, hoc videlicet impetrabatur, ut pro ſingulis decumis, ternas decumas dare liceret. Quod ſi tua res non ageretur, a te potius poſtularent, ne amplius, quam

quam ſingulas, quam ab Apronio, ut ne plus, quam ternas de-
cumas darent. Nunc, ut hoc tempore ea, quæ regie, ſeu po-
tius tyrannice, ſtatuit in aratores Apronius, prætermittam:
neque eos appellem, a quibus omne frumentum eripuit, &
quibus nihil non modo de fructu, ſed ne de bonis quidem ſu-
is reliqui fecit: ex his ternis medimnis (quod beneficii, gra-
49 tiæque cauſa conceſſit) quid lucri fiat, cognoſcite. Profeſ-
116 ſio eſt agri Leontini ad jugerum XXX millia. Hæc ſunt ad
tritici medimnum XC, id eſt, tritici modium DXL millia.
deductis tritici modium CCXVI millibus, quanti decumæ
p. venierunt, reliqua ſunt tritici CCCXXIV millia. adde totius
173 ſummæ IↃXL millium modium tres quinquageſimas, id eſt,
ca. tritici modium XXXII millia CCCC. ab omnibus enim ternæ
præterea quinquageſimæ exigebantur. Sunt hæc jam ad
CCCLVI millia, CCCC modium tritici. At ego CCCC mil-
lia lucri facta eſſe dixeram. non enim duco in hac ratione,
eos, quibus ternis medimnis non eſt licitum decidere. Ve-
rum, ut hac ipſa ratione ſummam mei promiſſi compleam,
ad ſingula medimnum multi H-S duo, multi H-S quinque
acceſſionis cogebantur dare: qui minimum, ſingula nummum.
hoc minimum ut ſequamur, quoniam XC medimnum millia
duximus, accedant eo novo, peſſimoque exemplo H-S XC
117 millia. Hic mihi etiam dicere audebit, magno ſe decumas
vendidiſſe, cum ex eodem agro, dimidio plus ipſe abſtule-
rit, quam populo Romano miſerit? CCXVI modium milli-
bus decumas agri Leontini vendidiſti. ſi ex lege, magno: ſi,
ut lex eſſet libido tua, parvo: ſi, ut, quæ dimidiæ eſſent, de-
cumæ vocarentur; parvo vendidiſti. multo enim pluris fru-
ctus annui Siciliæ venire potuerunt, ſi id te ſenatus, aut po-
pulus Romanus facere voluiſſet. etenim ſæpe decumæ tanti
venierunt, cum lege Hieronica venirent, quanti nunc lege
Verrea venierunt. Cedo mihi C. Norbani decumas vendi-
tas. C. NORBANI DECUMÆ VENDITÆ AGRI LEON-
TINI. Atqui tum neque judicium de modo jugerum da-
batur: neque enim erat Artemidorus Cornelius recuperator:
neque ab aratore magiſtratus Siculus tantum exigebat, quan-
tum

Digitized by Google

tum decumanus ediderat: nec beneficium petebatur a decumano, ut in jugera ſingula ternis medimnis decidere liceret: nec nummorum acceſſionem cogebatur arator dare, nec ternas quinquageſimas frumenti addere: & tamen populo Romano magnus frumenti numerus mittebatur. Quid vero 50
iſtæ ſibi quinquageſimæ, quid porro nummorum acceſſiones 118
volunt? quo id jure, atque adeo, quo id potius ore feciſti? b.
nummos dabat arator. quomodo? aut unde? qui, ſi largiſſimus eſſe vellet, cumulatiore menſura uteretur, ut antea ſolebant facere in decumis, cum æqua lege, & conditione venibant. Is nummum dabat. Unde? de frumento? quaſi habuiſſet, te prætore, quod venderet. De vivo igitur erat aliquid reſecandum, ut eſſet, unde Apronio ad illos fructus arationum hoc corollarium nummorum adderetur. Jam id porro utrum libentes, an inviti dabant? libentes? amabant, credo, Apronium. inviti? qua re, niſi vi & malo, cogebantur? Jam iſte, homo amentiſſimus, in vendundis decumis nummorum faciebat o) acceſſiones ad ſingulas decumas: neque multum; bina aut terna millia addebat. fiunt per triennium H-S fortaſſe 10 millia. Hoc neque exemplo cujusquam, neque ullo jure fecit: neque eam pecuniam retulit: neque hoc parvum crimen quemadmodum defenſurus ſit, homo quisquam umquam excogitavit.

Quod cum ita ſit, audes dicere, te magno decumas vendidiſſe, cum ſit perſpicuum, te bona, fortunasque aratorum, 119
non populi Romani, ſed tui quæſtus cauſa, vendidiſſe? Ut, ſi quis villicus ex eo fundo, qui H-S dena meritaſſet p), excisis arboribus ac venditis, demptis tegulis, inſtrumento, pecore abalienato, domino xx millia nummum pro x miſerit: ſibi alia præterea centum confecerit: primo dominus, ignarus incommodi ſui, gaudeat, villicoque delectetur, quod tanto ſibi plus mercedis ex fundo refectum ſit: deinde, cum audierit, eas res, quibus fundi fructus, & cultura continetur, amotas, & venditas; ſummo ſupplicio villicum afficiat, & ſecum

o) *decumis H-S faciebat.* p) *cui H-S dena merces eſſet.*

P. ſecum male actum putet: item populus Romanus cum au-
174 dit, pluris decumas vendidiſſe C. Verrem, quam innocentiſ-
a. ſimum hominem, cui iſte ſucceſſit, C. Sacerdotem, putat ſe bonum in arationibus, fructibusque ſuis habuiſſe cuſtodem, ac villicum, cum ſenſerit, iſtum omne inſtrumentum aratorum, omnia ſubſidia vectigalium vendidiſſe, omnem ſpem poſteritatis avaritia ſua ſuſtuliſſe, arationes & agros vectigales vaſtaſſe, atque exinaniſſe: ipſum maximos quæſtus, prædasque feciſſe: intelliget ſecum actum eſſe peſſime: iſtum
51 autem ſummo ſupplicio dignum exiſtimabit. Unde ergo
120 hoc intelligi poteſt? ex hoc maxime, quod ager decumanus provinciæ Siciliæ propter iſtius avaritiam deſertus eſt. neque id ſolum accidit, uti minus multis jugis ararent, ſi qui in agris remanſerunt; ſed etiam, ut permulti locupletes homines, magni & navi aratores, agros lætos, ac fertiles deſererent, totasque arationes derelinquerent. Id adeo ſciri facillime poteſt ex litteris publicis civitatum, propterea quod lege Hieronica numerus aratorum quotannis apud magiſtratus publice ſubſcribitur. Recita tandem, quot acceperit aratores agri Leontini Verres. OCTOGINTA TRES. quot anno tertio profiteantur. TRIGINTA DUO. Unum & quinquaginta aratores ita video dejectos, ut his ne vicarii quidem ſucceſſerint. Quot aratores, adveniente te, fuerunt agri Mutyenſis? videamus ex litteris publicis. CENTUM OCTOGINTA OCTO. Quid? anno tertio? CENTUM ET UNUS. Octoginta ſeptem aratores unus ager iſtius injuria deſiderat: atque adeo noſtra respublica, quoniam illa populi Romani vectigalia ſunt, hunc tot patrumfamilias numerum deſiderat, & repoſcit. Ager Herbitenſis primo anno habuit
b. aratores ducentos quinquaginta ſeptem, tertio centum viginti. hinc centum triginta ſeptem patresfamilias extorres profugerunt. Agyrinenſis ager, quorum hominum! quam honeſtorum! quam locupletum! ducentos quinquaginta aratores habuit primo anno præturæ tuæ. Quid tertio anno? octoginta, quemadmodum legatos Agyrinenſes recita-
52 re ex publicis litteris audiſtis. Pro dii immortales! ſi ex
121 provincia tota centum ſeptuaginta ejeciſſes, poſſesne, ſeve-

ris

ris judicibus, ſalvus eſſe? Unus ager Agyrinenſis centum ſeptuaginta aratoribus inanior cum ſit, vos conjecturam totius provinciæ non facietis? Atque hoc peræque in omni agro decumano reperietis: quibus aliquid tamen reliqui fuerit ex magno patrimonio, eos in agris minore inſtrumento, minus multis jugis, remanſiſſe, quod metuebant, ſi receſſiſſent, ne reliquas fortunas omnes amitterent: quibus autem iſte nihil reliqui, quod perderent, fecerat, eos plane non ſolum ex agris, verum ex civitatibus ſuis profugiſſe. Illi ipſi, qui remanſerant, vix decuma pars, aratorum relicturi agros omnes erant, niſi ad eos Metellus Roma litteras miſiſſet, ſe decumas lege Hieronica venditurum; & niſi ab iis hoc petiviſſet, ut ſererent quam plurimum: quod illi ſemper ſui cauſa fecerant, cum eos nemo rogaret, quamdiu intelligebant, ſeſe ſibi, & populo Romano, non Verri & Apronio ſerere, impendere, laborare. Jam vero, judices, ſi Siculorum fortu- 122
nas negligitis: ſi, quemadmodum ſocii populi Romani a magiſtratibus noſtris tractentur, non laboratis: at vos communem populi Romani cauſam ſuſcipite, atque defendite. Ejectos aratores eſſe dico: agros vectigales vexatos, atque exinanitos a Verre: populatam, vexatamque provinciam: hæc omnia doceo litteris civitatum, & privatis primariorum virorum teſtimoniis. Quid vultis amplius? num expectatis, 53
dum L. Metellus is, qui multos in iſtum teſtes imperio & poteſtate deterruit, idem abſens de iſtius ſcelere, improbitate, p.
audacia teſtimonium dicat? non opinor. At is optime, 175
qui ſucceſſit iſti, potuit cognoſcere. Ita eſt: verum amicitia impeditur. a.
At debet nos certiores facere, quo pacto ſe habeat provincia. Debet: verumtamen non cogitur. 123
Num quis in Verrem L. Metelli teſtimonium requirit? nemo. num quis poſtulat? non opinor. Quid ſi teſtimonio L. Metelli, ac litteris hæc omnia vera eſſe docebo? quid dicetis? utrum Metellum falſum ſcribere? an amicum lædendi eſſe cupidum? an prætorem, quemadmodum provincia affecta ſit, neſcire? Recita litteras L. Metelli, quas ad Cn. Pompejum, & M. Craſſum conſules, quas ad M. Mummium

Digitized by Google

prætorem, quas ad quæſtores urbis miſit. EPISTOLA L. METELLI. DECUMAS FRUMENTI LEGE HIERONICA VENDIDI. Cum ſcribit, ſe lege Hieronica vendidiſſe, quid ſcribit? ita ſe vendidiſſe, ut omnes, præter Verrem. cum ſcribit ſe lege Hieronica vendidiſſe, quid ſcribit? ſe per iſtum erepta Siculis majorum noſtrorum beneficia, jus ipſorum, conditionem ſocietatis, amicitiæ, fœderum reddidiſſe. dicit, quanti cujusque agri decumas vendiderit. deinde quid
124 ſcribit? Recita de epiſtola reliqua. SUMMA VI, DATA EST OPERA A ME, UT QUAM PLURIMO DECUMAS VENDEREM. Cur igitur, Metelle, non ita magno vendidiſti? quia deſertas arationes, inanes agros, provinciam miſeram, perditamque offendi. Quid? id ipſum, quod ſatum eſt, qua ratione quiſquam, qui ſereret, inventus eſt? Recita litteras. LITTERÆ. Ait ſe miſiſſe, & præſentem confir-
b. maſſe, ſuam interpoſuiſſe auctoritatem. tantum quod aratoribus Metellus obſides non dedit, ſe nulla in re Verri ſimilem futurum. At quid eſt tandem, in quo ſe laboraſſe dicat? Recita. UT ARATORES, QUI RELIQUI ERANT, QUAMPLURIMUM SERERENT. Qui reliqui? quid hoc eſt? reliqui? quo ex bello? qua ex vaſtitate? quænam in Sicilia tanta clades, aut quod bellum tam diuturnum, tam calamitoſum, te prætore, verſatum eſt, ut is, qui tibi ſucceſſerit, reli-
54 quos aratores collegiſſe, & recreaſſe videatur? Cum bellis
125 Karthaginienſibus Sicilia vexata eſt, & poſt noſtra, patrumque memoria, cum bis in ea provincia magnæ fugitivorum copiæ verſatæ ſint: tamen aratorum interitio facta nulla eſt. tum, ſemente prohibita, aut meſſe amiſſa, fructus annuus interibat: tamen incolumis numerus manebat dominorum, atque aratorum. tum, qui M. Levinio, aut P. Rupilio, aut M? Aquillio, prætoribus in eam provinciam ſucceſſerant, aratores reliquos non colligebant. Tantone plus Verres cum Apronio provinciæ Siciliæ calamitatis importavit, quam aut Haſdrubal cum Pœnorum exercitu, aut Athenio cum fugitivorum maximis copiis, ut temporibus illis ſimulatque hoſtis ſuperatus eſſet, ager araretur omnis, neque aratori prætor per litte-

Digitized by Google

litteras ſupplicaret, neque eum præſens oraret, ut quam plu-
rimum ſereret: nunc autem, ne poſt abitum quidem hujus
importuniſſimæ peſtis, quiſquam reperiretur, qui ſua volun-
tate araret? pauci eſſent reliqui, qui L. Metelli auctoritate
in agros, atque ad ſuum larem familiarem redirent? His te 126
litteris, homo audaciſſime, atque amentiſſime, jugulatum eſſe
non ſentis? non vides, cum is, qui tibi ſucceſſit, aratores re-
liquos appellet, hoc eum diſerte ſcribere, reliquos hos eſſe,
non ex bello, neque ex aliqua hujuſmodi calamitate, ſed ex p.
tuo ſcelere, importunitate, avaritia, crudelitate? Recita ce- 176
tera. TAMEN PRO EO, UT TEMPORIS DIFFICUL- a.
TAS, ARATORUMQUE PÆNURIA TULIT. Aratorum,
inquit, pænuria. Si ego accuſator toties de re eadem di-
cerem, vererer, ne animos veſtros offenderem, judices. Cla-
mat Metellus: NISI LITTERAS MISISSEM. non eſt ſa-
tis. NISI PRÆSENS CONFIRMASSEM. ne id quidem
ſatis eſt. RELIQUOS, inquit, ARATORES. reliquos?
prope lugubri verbo calamitatem provinciæ Siciliæ ſignifi-
cat. addit, ARATORUM PÆNURIA. Exſpectate etiam, 55
judices, exſpectate ſi poteſtis, auctoritatem accuſationis meæ. 127
dico aratores iſtius avaritia ejectos: ſcribit Metellus, reli-
quos ab ſe eſſe confirmatos. dico agros relictos, arationesque
deſertas eſſe: ſcribit Metellus aratorum eſſe pænuriam. hoc
cum ſcribit, illud oſtendit, dejectos, ejectos, fortunis omni-
bus expulſos eſſe populi Romani ſocios, atque amicos. qui-
bus ſi qua calamitas propter iſtum, ſalvis vectigalibus noſtris,
accidiſſet, animadvertere in eum vos oportebat: præſertim
cum ea lege judicaretis, quæ ſociorum cauſa eſſet conſtituta.
cum vero perditis, profligatiſque ſociis, vectigalia populi Ro-
mani ſint deminuta; res frumentaria, commeatus, copiæ,
ſalus urbis, atque exercituum noſtrorum in poſteritatem iſti-
us avaritia interierit: ſaltem commoda populi Romani re-
ſpicite, ſi ſociis fideliſſimis proſpicere non laboratis. At- 128
que, ut intelligatis, ab iſto, præ lucro, prædaque præſenti, nec
vectigalium, nec poſteritatis habitam eſſe rationem: cogno-
ſcite, quid ad extremum ſcribat Metellus. IN RELIQUUM

Digitized by Google

TEMPUS VECTIGALIBUS PROSPEXI. In reliquum
tempus ait ſe vectigalibus proſpexiſſe. non ſcriberet, ſe ve-
ctigalibus proſpexiſſe, niſi hoc vellet oſtendere, te vectigalia
b. perdidiſſe. Quid enim erat, quod vectigalibus proſpiceret
Metellus in decumis, & in tota re frumentaria, ſi iſte non ve-
ctigalia populi Romani ſuo quæſtu pervertiſſet? Atque ipſe
Metellus, qui vectigalibus proſpicit, qui reliquos aratores
colligit, quid aſſequitur, niſi hoc, ut arent, ſi quid poſſunt,
quibus aratrum ſaltem aliquod ſatelles iſtius Apronius reli-
quum fecit; qui tamen in agris ſpe, atque exſpectatione Me-
telli remanſerunt? Quid ceteri Siculi? quid ille maximus
numerus aratorum, qui non modo ex agris ejecti ſunt, ſed
etiam ex civitatibus ſuis, ex provincia, denique bonis, fortu-
niſque omnibus ereptis, profugerunt? qua ratione ii revoca-
buntur? quot prætorum innocentia, ſapientiaque opus eſt,
ut illa aratorum multitudo aliquando in ſuis agris, ac ſedibus
56 collocetur? Ac, ne miremini, tantam multitudinem profugiſ-
129 ſe, quantam ex litteris publicis, aratorumque profeſſionibus
cognoviſtis: ſcitote, tantam acerbitatem iſtius, tantum ſce-
lus in aratores fuiſſe (incredibile dictu eſt, judices: ſed &
factum, & tota Sicilia pervulgatum) ut homines, propter
injurias, licentiamque decumanorum, mortem ſibi ipſi con-
ſciverint. Centuripinum Dioclem, hominem locupletem,
ſuſpendiſſe ſe conſtat, quo die ſit ei nuntiatum, Apronium
decumas redemiſſe. Dyrrachinum, primum civitatis, eadem
ratione mortem oppetiſſe dixit apud vos homo nobiliſſimus,
Archonidas Elorinus, cum audiſſet tantum decumanum pro-
feſſum eſſe ex edicto iſtius ſibi deberi, quantum ille bonis ſuis
omnibus efficere non poſſet.

Hæc tu, tametſi omnium hominum diſſolutiſſimus, cru-
deliſſimusque ſemper fuiſti, tamen numquam perpeterere,
quod illi gemitus, luctusque provinciæ ad tui capitis peri-
p. culum pertinebant: non, inquam, perpeterere, ut homines
177 injuriæ tuæ remedium morte, ac ſuſpendio quærerent, niſi
a. ea res ad quæſtum, & ad prædam tuam pertineret. Quid?
130 illud perpeterere? attendite, judices; omnibus enim nervis
mihi

mihi connitendum eſt, atque in hoc laborandum, ut omnes
intelligant, quam improbam, quam manifeſtam, quam con-
feſſam rem pecunia redimere conentur. Grave crimen
eſt hoc, & vehemens, & poſt hominum memoriam, judicia-
que de pecuniis repetundis conſtituta, graviſſimum, præto-
rem populi Romani ſocios habuiſſe decumanos. Non hoc 57
nunc primum audit privatus de inimico, reus ab accuſatore.
jam antea in ſella ſedens prætor, cum provinciam Siciliam
obtineret, cum ab omnibus non ſolum (id quod commune
eſt,) propter imperium, ſed etiam (id quod iſtius præcipu-
um eſt,) propter crudelitatem metueretur, millies audivit,
cum ejus animum ad perſequendum non negligentia tarda-
ret, ſed conſcientia ſceleris, avaritiæque ſuæ refrenaret. Lo-
quebantur enim decumani palam, & præter ceteros is, qui a-
pud iſtum plurimum poterat, maximoſque agros populaba-
tur, Apronius: perparvum ex illis magnis lucris ad ſeſe perve-
nire: prætorem eſſe ſocium. Hoc cum palam decumani 131
tota provincia loquerentur, tuumque nomen in re tam turpi,
nefariaque interponerent: nihilne tibi venit in mentem exi-
ſtimationi tuæ conſulere? nihil denique capiti, ac fortunis
tuis providere? cum tui nominis terror in auribus, animiſ-
que aratorum verſaretur: cum decumani aratoribus ad pa-
ctiones faciendas, non ſuam vim, ſed tuum ſcelus, ac nomen
opponerent: ecquod judicium Romæ tam diſſolutum, tam
perditum, tam nummarium fore putaſti, quo ex judicio te
ulla ſalus ſervare poſſet? cum planum fieret, decumis con-
tra inſtituta, leges, conſuetudinemque omnium venditis, in
aratorum bonis, fortuniſque diripiendis decumanos dicti- b.
taſſe tuas eſſe partes, tuam rem, tuam prædam: idque te ta-
cuiſſe, &, cum diſſimulare non poſſes, potuiſſe tamen per-
peti, & perferre, quod magnitudo lucri obſcuraret periculi
magnitudinem, pluſque aliquanto apud te pecuniæ cupidi-
tas, quam judicii metus poſſet? Eſto. cetera negare non potes. 132
ne illud quidem tibi reliquum feciſti, ut hoc poſſes dicere,
nihil eorum te audiſſe, nihil ad tuas aures de infamia tua per-
veniſſe. Querebantur cum luctu, & gemitu aratores. Tu

Digitized by Google

id neſciebas? Fremebat tota provincia. nemo id tibi renun-
tiabat? Romæ querimoniæ de tuis injuriis, conventusque ha-
bebantur. ignorabas hæc? ignorabas hæc omnia? quid?
cum palam Syracuſis, te audiente, maximo conventu P. Ru-
brius Q. Apronium ſponſione laceſſivit, NI APRONIUS
DICTITARET, TE SIBI IN DECUMIS ESSE SOCIUM:
hæc te vox non perculit? non perturbavit? non, ut capiti,
& fortunis tuis proſpiceres, excitavit? Tacuiſti: ſedaſti etiam
58 lites illorum: & ſponſio illa ne fieret, laboraſti. Pro, dii im-
mortales! hoc aut innocens homo perpeti potuiſſet, aut
quamvis nocens, qui modo judicia Romæ fore putaret, non
aliqua ſimulatione exiſtimationi ſe hominum venditaſſet?
133 Quid eſt hoc? ſponſio fit de capite, ac fortunis tuis. tu ſe-
des, & quieſcis? non perſequeris? non perſeveras? non
perquiris, cui dixerit Apronius? quis audierit? unde hoc
natum, quemadmodum prolatum ſit? Si quis tibi ad aurem
acceſſiſſet, & dixiſſet, Apronium dictitare, te ſibi eſſe ſocium:
commoveri te oportuit, vocare Apronium, nec illum ante ti-
bi ſatisfacere, quam tu omnium exiſtimationi ſatisfeciſſes.
cum vero in foro celeberrimo, tanta frequentia, hoc, verbo
p. & ſimulatione, Apronio; re vera, tibi objectum eſſet: tu
178 umquam tantam plagam tacitus accipere potuiſſes, niſi hoc ita
a. ſtatuiſſes, in re tam manifeſta quidquid dixiſſes, te deterius
134 eſſe facturum? Quæſtores, legatos, præfectos ſuos, tribunos,
multi miſſos fecerunt, & de provincia decedere juſſerunt,
quod eorum culpa ſe minus commode audire arbitraren-
tur, aut quod peccare illos aliqua in re judicarent. Tu A-
pronium, hominem vix liberum, contaminatum, perditum,
flagitioſum: qui non modo animum integrum, ſed ne ani-
mam quidem puram conſervare potuiſſet, eum in tanto tuo
dedecore profecto, ne verbo quidem graviore appellaſſes:
neque apud te tam ſancta religio ſocietatis fuiſſet, ut tui ca-
pitis periculum negligeres, niſi rem tam notam eſſe omnibus,
135 & tam manifeſtam videres. Cum eodem Apronio poſtea P.
Scandilius, eques Romanus, quem vos omnes noſtis, eandem
ſponſionem de ſocietate fecit, quam Rubrius facere voluerat.
Inſtitit,

Digitized by Google

Inſtitit, oppreſſit, non remiſit: facta eſt ſponſio H-S v mil-
lium. cœpit Scandilius recuperatores, aut judicem poſtula-
re. Satiſne vobis prætori improbo circumdati cancelli vi- 59
dentur in ſua provincia; immo vero in ſella, ac tribunali:
ut aut de ſuo capite judicium fieri patiatur præſens, ac ſe-
dens; aut confiteatur, ſe omnibus judiciis convinci neceſſe
eſſe? Sponſio eſt, NI TE APRONIUS IN DECUMIS
SOCIUM ESSE DICAT: provincia tua eſt: ades: abs te
judicium poſtulatur. Quid facis? quid decernis? Recu-
peratores dicis te daturum. bene agis: tametſi qui erunt
tantis cervicibus recuperatores, qui audeant in provincia,
cum prætor adſit, non ſolum contra voluntatem ejus, ſed et-
iam contra fortunas judicare? Verum eſto. manifeſta res 136
eſt, cum nemo eſſet, quin hoc ſe audiſſe liquido diceret, lo- b.
cupletiſſimus quiſque, certiſſimus teſtis eſſet: nemo erat Si-
cilia tota, qui neſciret decumas eſſe prætoris; nemo, qui
non audiſſet ita Apronium dictitaſſe: præterea conventus
honeſtus Syracuſis, multi equites Romani, viri primarii, ex
qua copia recuperatores rejici oporteret, qui aliter judicare
nullo modo poſſent. Inſtat Scandilius poſcere recuperato-
res. tum iſte homo innocens, qui illam ſuſpicionem levare,
atque ab ſe removere cuperet, recuperatores dicit ſe de co-
horte ſua daturum. Pro deum, hominumque fidem! quem 60
ego accuſo? in quo meam induſtriam, ac diligentiam ſpe- 137
ctari volo? quid eſt, quod ego dicendo, aut cogitando efficere,
aut aſſequi debeam? teneo, teneo, inquam, in mediis vecti-
galibus populi Romani, in ipſis fructibus provinciæ Siciliæ
furem manifeſto avertentem rem frumentariam omnem, pe-
cuniam maximam: teneo, inquam, ita, ut negare non poſſit.
nam quid hic dicet? Sponſio facta eſt cum cognitore tuo A-
pronio de fortunis tuis omnibus, ni ſocium ſe tibi in decumis
eſſe dictitaret. Exſpectant omnes, quantæ tibi ea res curæ
ſit, quemadmodum hominum exiſtimationi te atque inno-
centiam tuam probari velis. Hic tu medicum, & haruſpi-
cem, & præconem tuum, recuperatores dabis, aut etiam il-
lum ipſum, quem tu in cohorte tua Caſſianum judicem ha-
bebas,

144 neriis ſervis dare coactas. Quod ſiquis ſociorum incommo-
dis minus movetur: ſi quem aratorum fugæ, calamitates, ex-
ſilia, ſuſpendia denique non permovent: non poſſum dubi-
tare, quin is tamen, cum vaſtatam Siciliam, relictos agros,
ex civitatum litteris, & epiſtola L. Metelli cognoverit; ſtatu-
at, fieri non poſſe, ut de iſto non ſeveriſſime judicetur. Erit
etiam aliquis, qui hæc omnia diſſimulare, ac negligere poſſit.
Attuli ſponſiones ipſo præſente factas de decumarum ſocie-
tate, ab ipſo prohibitas judicari. quid eſt, quod poſſet quiſ-
quam manifeſtius hoc deſiderare? Non dubito, quin vobis
ſatisfecerim, judices. verumtamen progrediar longius: non
mehercule quo magis hoc vobis perſuadeatur, quam jam
perſuaſum eſſe confido: ſed ut ille aliquando impudentiæ
ſuæ finem faciat: aliquando deſinat, ea ſe putare poſſe eme-
re, quæ ipſe ſemper habuit venalia, fidem, jusjurandum, ve-
ritatem, officium, religionem: deſinant amici ejus ea dictita-
re, quæ detrimento, maculæ, invidiæ, infamiæ nobis omni-
145 bus eſſe poſſint. At qui amici? O miſerum, atque invi-
dioſum, offenſumque paucorum culpa, atque indignitate or-
dinem ſenatorium! Albam Æmilium ſedentem in faucibus
macelli loqui palam, VICISSE Verrem, emptos habere ju-
dices, alium H-S CCCC millibus, alium H-S IↃ, quem mi-
nimo, CCC. Atque ei cum reſponſum eſſet, fieri non poſ-
ſe: multos teſtes eſſe dicturos, me præterea cauſæ non de-
futurum? *Licet hercules*, inquit, *omnes omnia dicant in il-
lum: niſi ita res manifeſta erit allata, ut reſponderi nihil poſ-*
146 *ſit, vicimus.* Bene agis q), Alba: ad tuam veniam condi-
b. tionem. nihil putas valere in judiciis conjecturam, nihil ſu-
ſpicionem, nihil anteactæ vitæ exiſtimationem, nihil bono-
rum virorum teſtimonia, nihil civitatum auctoritates, ac te-
ſtimonia: litteras manifeſtas quæris. Non quæro judices
Caſſianos: veterem judiciorum ſeveritatem non requiro:
veſtram in hoc fidem, dignitatem, religionem in judicando
non imploro: Albam habebo judicem, eum hominem, qui
ſe

q) *Bene ais.*

Digitized by Google

ſe ipſe ſcurram improbiſſimum exiſtimari vult: qui a ſcur-
ris potius ſemper gladiator, quam ſcurra appellatus ſit. aſ-
feram rem ejuſmodi in decumis, ut Alba fateatur, iſtum in
re frumentaria, & in bonis aratorum aperte, palamque eſſe
prædatum. Decumas agri Leontini magno dicit ſe vendidiſ- 63
ſe. Oſtendi jam illud initio, non exiſtimandum magno ven- 147
didiſſe eum, qui verbo decumas vendiderit: re, & condi-
tione, & lege, & edicto, & licentia decumanorum, decumas
aratoribus nullas reliquas fecerit. etiam illud oſtendi, vendi-
diſſe alios magno decumas agri Leontini, ceterorumque agro-
rum: & lege Hieronica vendidiſſe: & pluris etiam, quam te
vendidiſſe: nec aratorem quemquam eſſe queſtum. nec enim
fuit quod quiſquam queri poſſet, cum lege æquiſſime ſcri-
pta venirent: neque illud umquam aratoris interfuit, quanti
decumæ venirent. non enim ita eſt, ut, ſi magno venierint,
plus arator debeat: ſi parvo, minus. Ut frumenta nata ſunt,
ita decumæ veneunt. aratoris autem intereſt, ita ſe fru-
menta habere, ut decumæ quam plurimo venire poſſint.
dum arator ne plus decuma det, expedit ei decumam eſſe
quam maximi. Verum hoc, ut opinor, eſſe vis caput de- 148
fenſionis tuæ, magno te decumas vendidiſſe [atque aliorum
quidem agrorum proportione magno decumas vendidiſſe]
r) agri vero Leontini, qui plurimum efficit, tritici modium
CCXVI millibus. Si doceo, pluris aliquanto potuiſſe te ven- p.
dere, neque his voluiſſe addicere, qui contra Apronium li- 191
cerentur: & Apronio multo minoris, quam aliis potueris, a.
tradidiſſe: ſi hoc doceo; poteritne te, Alba, tuus antiquiſſi-
mus non ſolum amicus, verum etiam amator, abſolvere?
Dico equitem Romanum, hominem in primis honeſtum, Q. 64
Minucium, cum ſui ſimilibus, ad decumas agri Leontini tri-
tici modium non CIↃ, non CIↃ CIↃ, non CIↃ CIↃ CIↃ,
ſed ad unas unius agri decumas tritici modium XXX mil-
lia voluiſſe addere, & ei poteſtatem emendi non eſſe factam,
ne res abiret ab Apronio. Negare hoc, niſi forte negare 149
omnia

r) *atque — — — — vendidiſſe* del.

omnia conſtituiſti, nullo modo potes. palam res geſta eſt, ma-
ximo conventu, Syracuſis: teſtis eſt tota provincia, propter-
ea quod undique ad emendas decumas ſolent eo convenire.
quod ſive fateris, ſive convinceris: quot, & quam manifeſtis
in rebus teneare, non vides? primum tuam rem illam, &
prædam fuiſſe. nam, niſi ita eſſet, cur tu Apronium malebas,
(quem omnes tuum procurare in decumis negotium loque-
bantur) quam Minucium, decumas agri Leontini ſumere?
deinde immenſum, atque infinitum lucrum eſſe factum. nam
ſi XXX millibus modium tritici tu commotus non eſſes: cer-
te hoc idem lucri Minucius Apronio libenter dediſſet, ſi ille
150 accipere voluiſſet. Quantam igitur illi ſpem prædæ propo-
ſitam arbitramur fuiſſe, qui tantum præſens lucrum, nulla o-
pera inſumpta, contempſerit, atque deſpexerit? deinde ipſe
Minucius numquam tanti habere voluiſſet, ſi decumas tu le-
ge Hieronica venderes: ſed quod tuis novis edictis, & ini-
quiſſimis inſtitutis plus aliquanto ſe, quam decumas, ablatu-
b. rum videbat, idcirco longius progreſſus eſt. At Apronio
ſemper plus etiam multo abs te permiſſum eſt, quam quod
edixeras. Quantum igitur quæſtum putamus factum eſſe
per eum, cui quidvis licitum ſit: cum tantum lucri volue-
151 rit addere is, cui, ſi decumas emiſſet, idem non liceret? Po-
ſtremo illa quidem certe tibi præciſa defenſio eſt, in qua tu
ſemper omnia tua furta, atque flagitia latere poſſe arbitratus
es: magno te decumas vendidiſſe: plebi Romanæ conſulu-
iſſe: annonæ proſpexiſſe. Non poteſt hoc dicere is, qui
negare non poteſt, ſe unius agri decumas XXX millibus mo-
dium minoris, quam potuerit, vendidiſſe: ut etiam, ſi tibi
hoc concedam, Minucio ideo te non tradidiſſe, quod jam ad-
dixiſſes Apronio: ajunt enim te ita dictitare, quod ego ex-
ſpecto, cupioque te ita illud defendere. verum ut ita ſit, ta-
men non potes hoc, quaſi præclarum aliquid, prædicare, ma-
gno te decumas vendidiſſe, cum fuiſſe fateare, qui multo plu-
ris voluerint emere.

65 Tenetur igitur jam, judices, & manifeſto tenetur avaritia,
152 cupiditas hominis, ſcelus, improbitas, audacia. Quid ſi hæc,
quæ

quæ dico, ipſius amici, defenſoreſque judicarunt? quid vul-
tis amplius? Adventu L. Metelli, prætoris, cum omnes ejus
comites iſte ſibi ſuo illo panchreſto medicamento amicos
reddidiſſet; aditum eſt ad Metellum: eductus eſt Apronius:
eduxit vir primarius C. Gallius, ſenator: poſtulavit a L. Me-
tello, ut ex edicto s) ſuo judicium daret in Apronium,
QUOD PER VIM, AUT METUM ABSTULISSET: quam
formulam Octavianam, & Romæ Metellus habuerat, & habe-
bat in provincia. non impetrat: cum hoc diceret Metellus,
præjudicium a ſe de capite C. Verris per hoc judicium nol-
le fieri. Tota Metelli cohors, hominum non ingratorum,
aderat Apronio. C. Gallius, homo noſtri ordinis, a ſuo fa-
miliariſſimo L. Metello judicium ex edicto non poteſt impe- p.
trare. Non reprehendo Metellum. pepercit homini amico, 182
& quemadmodum ipſum dicere audivi, neceſſario. non re- a.
prehendo, inquam, Metellum: ſed hoc miror, quomodo, de 153
quo homine præjudicium noluerit fieri per recuperatores, de
hoc ipſo non modo præjudicarit, verum graviſſime, ac ve-
hementiſſime judicarit. Primum enim, ſi Apronium abſo-
lutum iri putaret: nihil erat, quod ullum præjudicium vere-
retur. deinde, ſi, condemnato Apronio, conjunctam cum eo
Verris cauſam omnes erant exiſtimaturi: Metellus quidem
certe jam hoc judicabat, eorum rem, cauſamque eſſe conjun-
ctam: qui ſtatuerit, Apronio condemnato, de iſto præju-
dicium futurum. & ſimul una res utrique rei eſt argumento:
& aratores vi & metu coactos Apronio multo plus, quam de-
buerint, dediſſe: & Apronium iſtius rem ſuo nomine egiſſe,
cum L. Metellus ſtatuerit non poſſe Apronium condemnari,
quin ſimul de iſtius ſcelere, atque improbitate judicaretur.

Venio nunc ad epiſtolam Timarchidis, liberti iſtius, & ac- 66
cenſi: de qua cum dixero, totum hoc crimen decumanum 154
perorabo t). Hæc epiſtola eſt, judices, quam nos Syracuſis
in ædibus Apronii, cum litteras conquireremus, invenimus.
miſſa eſt, ut ipſa ſignificat, ex itinere, cum Verres jam de pro-
vincia

s) *uter edicto.* t) *perorare.*

vincia deceſſiſſet, Timarchidis manu ſcripta. Recita epiſtolam Timarchidis: TIMARCHIDES VERRIS ACCENSUS APRONIO SALUTEM DICIT. Jam hoc quidem non reprehendo, quod adſcripſit, *Accenſus*. cur enim ſibi hoc ſcribæ ſoli ſumant? L. PAPIRIUS SCRIBA. volo ego hoc eſſe commune accenſorum, lictorum, viatorum. FAC DILIGENTIAM ADHIBEAS, QUOD AD EXISTIMATIONEM
b. PRÆTORIS ATTINET. commendat Apronio Verrem, & hortatur, ut inimicis ejus reſiſtat. Bono præſidio munitur exiſtimatio tua: ſi quidem in Apronii conſtituitur diligentia, atque auctoritate. HABES VIRTUTEM, ATQUE
155 ELOQUENTIAM. Quam copioſe laudatur Apronius a Timarchide? quam magnifice? cui ego non putem illum placere oportere, qui tantopere Timarchidi probatus ſit? HABES SUMPTUM UNDE FACIAS. Neceſſe eſt, quod redundarit de veſtro frumentario quæſtu, ad illum potiſſimum, per quem agebatis, defluxiſſe. SCRIBAS, APPARITORES RECENTES ARRIPE. CUM L. VULTEJO, QUI PLURIMUM POTEST, CÆDE, CONCIDE. Videte quam valde malitiæ ſuæ confidat Timarchides, qui etiam Apronio improbitatis præcepta det. Jam hoc, CÆDE, CONCIDE, nonne verba domo patroni depromere videtur, ad omne genus nequitiæ accommodata? VOLO MI FRATER FRATERCULO TUO CREDAS. Conſorti quidem in lucris, atque furtis, gemino & ſimillimo nequitia, improbitate, audacia. IN COHORTE CARUS HABEBERE.
67 Quid eſt hoc, IN COHORTE? quo pertinet? Apronium doces? quid? in veſtram cohortem, te monitore, an ſua ſponte pervenerat? QUOD CUIQUE OPUS SIT, OPPONE. Qua impudentia putatis eum in dominatione fuiſſe, qui in fuga tam improbus ſit? ait, omnia pecunia effici poſſe: da, profunde, oppone, ſi velis vincere. Non hoc mihi
p. tam moleſtum eſt, Apronio ſuadere Timarchidem, quam
183 quod hoc idem patrono ſuo præcipit, TE POSTULAN-
a. TE OMNES VINCERE SOLENT. Verre quidem præto-
156 re, non Sacerdote, non Peducæo, non hoc ipſo Metello.

SCIS

Digitized by Google

SCIS METELLUM SAPIENTEM ESSE. Hoc vero ferri
jam non poteſt, irrideri viri optimi, L. Metelli, ingenium, &
contemni, ac deſpici a fugitivo Timarchide. SI VULTE-
JUM HABEBIS, OMNIA LUDIBUNDUS CONFICIES.
Hic vehementer errat Timarchides, qui aut Vultejum pecu-
nia corrumpi putet poſſe, aut Metellum unius arbitratu ge-
rere præturam. ſed erravit conjectura domeſtica: quia mul-
tos per ſe, & per alios multa ludibundos libidinoſe apud
Verrem effeciſſe vidit; ad omnes, eosdem patere aditus ar-
bitrabatur. facilius vos efficiebatis ludibundi, quæ voleba-
tis a Verre, quod multa ejus ludorum genera noratis. IN-
CULCATUM EST METELLO, ET VULTEJO, TE A-
RATORES EVERTISSE. Quis iſtuc Apronio attribuebat,
cum aratorem aliquem everterat? aut Timarchidi, cum ob
judicandum, aut decernendum, aut imperandum aliquid,
aut remittendum, pecuniam acceperat? aut Sextio lictori,
cum aliquem innocentem ſecuri percuſſerat? nemo. omnes
ei Verri tunc attribuebant, quem nunc condemnari volunt.
OBTUDERUNT EJUS AURES, TE SOCIUM PRÆTO- 157
RIS FUISSE. Videsne, hoc quam clarum ſit, ac fuerit?
cum etiam Timarchides hoc metuat: concedes u), non
hoc crimen nos in te confingere, ſed jampridem ad crimen a-
liquam defenſionem libertum quærere. libertus, & accen-
ſus tuus, & tibi ac liberis tuis, omnibus in rebus, conjunctus
ac proximus, ad Apronium ſcribit, vulgo eſſe ab omnibus ita b.
demonſtratum Metello, tibi Apronium in decumis ſocium fu-
iſſe. FAC SCIAT IMPROBITATEM ARATORUM. IPSI
SUDABUNT, SI DII VOLUNT. Quod iſtuc, per deos
immortales! aut qua de cauſa excitatum eſſe dicamus in a-
ratores tam infeſtum odium, atque tantum? quantam inju-
riam fecerunt Verri aratores, ut eos etiam libertus & accen-
ſus ejus tam irato animo, his litteris inſequatur? Neque ego 68
hujus fugitivi, judices, epiſtolam vobis recitaſſem, niſi ut ex
ea totius familiæ præcepta, & inſtituta, & diſciplinam cogno-
ſceretis.

u) *concedesne?*

ſceretis. Videtis, ut moneat Apronium? quibus rebus, ac
muneribus inſinuet in familiaritatem Metelli? Vultejum cor-
rumpat? ſcribas, accenſumque pretio deliniat? ea præcipit,
quæ vidit: ea monet alienum hominem, quæ domi didicit
ipſe. verum in hoc errat uno, quod easdem exiſtimat vias ad
158 omnium familiaritates eſſe munitas. Quamquam merito
ſum iratus Metello: tamen hæc, quæ vera ſunt, dicam. A-
pronius ipſum Metellum non pretio, ut Verrem, non convi-
vio, non muliere, non ſermone incauto x), atque improbo
poſſet corrumpere: quibus rebus non ſenſim, atque mode-
rate ad iſtius amicitiam adrepſerat, ſed brevi tempore totum
hominem, totamque ejus præturam poſſederat. Cohortem
autem Metelli, quam vocat, quid erat, quod corrumperet, ex
159 qua recuperatores nulli dabantur y)? Nam quod ſcribit,
Metelli filium puerum eſſe, vehementer errat. non enim ad
omnes prætorum filios iidem aditus ſunt. O Timarchide,
Metelli eſt filius in provincia, non puer, ſed adoleſcens bo-
nus ac pudens, dignus illo loco ac nomine. veſter ille puer
prætextatus, in provincia quemadmodum fuiſſet, non dice-
p. rem, ſi pueri eſſe illam culpam, ac non patris exiſtimarem.
184 Tune, cum te, ac tuam vitam noſſes, in Siciliam tecum gran-
a. dem prætextatum filium ducebas? ut, etiam ſi natura pue-
rum a paternis vitiis, atque a generis ſimilitudine abduceret,
conſuetudo tamen eum, & diſciplina degenerare non ſineret?
160 Fac enim fuiſſe in iſto C. Lælii, M. Catonis materiem, atque
indolem: Quid ex eo boni ſperari, atque effici poteſt, qui
in patris luxurie ſic vixerit, ut nullum umquam pudicum,
neque ſobrium convivium viderit? qui in epulis quotidia-
nis, adulta ætate, per triennium inter impudicas mulieres, &
intemperantes viros verſatus ſit? nihil umquam a patre au-
dierit, quo pudentior, aut melior eſſet? nihil umquam pa-
trem agere viderit, quod cum imitatus eſſet, non, id quod tur-
69 piſſimum eſt, patri ſimilis putaretur? Quibus in rebus non
161 ſolum

x) *ſermone impuro.*
y) *in aratorem recuperatores nulli dabantur.*

ſolum filio, verum etiam reipublicæ feciſti injuriam. Suſceperas enim liberos non ſolum tibi, ſed etiam patriæ: qui non modo tibi voluptati, ſed etiam qui aliquando uſui reipublicæ eſſe poſſent. Eos inſtituere, atque erudire ad majorum inſtituta, atque civitatis diſciplinam, non ad tua flagitia, neque ad tuas turpitudines debuiſti. Eſſet ex inerti, atque impuro, & improbo parente navus, & pudens, & probus filius. haberet aliquid abs te reſpublica muneris. nunc pro te Verrem ſubſtituiſti alterum civitati. niſi hoc forte deterior eſt, ſi fieri poteſt, quod tu ejuſmodi evaſiſti, non in hominis luxurioſi, ſed tantum in furis, ac diviſoris diſciplina educatus. Quid iſto feſtivius fore arbitramur, qui eſt tuus 162
natura filius, conſuetudine diſcipulus, voluntate ſimilis? Quem ego, judices, quamvis bonum, fortemque facile paterer evadere. non enim me inimicitiæ commovent, ſi quæ mihi cum iſto futuræ ſint. nam ſi in omnibus rebus innocens b.
fuero, meique ſimilis; quid mihi iſtius inimicitiæ nocebunt? ſin aliqua in re Verri ſimilis fuero? non magis mihi deerit inimicus, quam Verri defuit. Etenim, judices, ejuſmodi reſpublica debet eſſe, & erit, ſeveritate judiciorum conſtituta, ut inimicus neque deeſſe nocenti poſſit, neque obeſſe innocenti. Quapropter nulla res eſt, quamobrem ego iſtum nolim ex paternis probris, ac vitiis emergere. id quod tametſi iſti difficile eſt, tamen haud ſcio an fieri poſſit: præſertim ſi (ut nunc fit) cuſtodes amicorum eum ſectabuntur: quoniam pater tam negligens, ac diſſolutus eſt. Verum huc 163
longius, quam voluntas fuit, ab epiſtola Timarchidis degreſſa eſt oratio mea. qua recitata, concluſurum me eſſe crimen decumarum dixeram: ex quo intellexiſtis, innumerabilem frumenti numerum per triennium averſum a republica eſſe, ereptumque aratoribus.

Sequitur, ut de frumento empto vos, judices, doceam, 70
maximo atque impudentiſſimo furto: de quo dum certa, & pauca, & magna dicam breviter, attendite. Frumentum emere in Sicilia debuit Verres ex ſenatusconſulto, & ex lege Terentia, & Caſſia, frumentaria. Emundi duo genera fuerunt:

runt: unum ceterarum decumarum z): alterum, quod præ-
terea civitatibus æqualiter eſſet diſtributum. Illius decu-
mani tantum, quantum ex primis decumis fuiſſet: hujus
imperati tritici modium ıↄccc millia: pretium autem con-
ſtitutum decumano in modios ſingulos H-S terni: impera-
to H-S ıııı. Ita in frumentum imperatum H-S bis & tri-
cies in annos ſingulos Verri decernebatur, quod aratoribus
ſolveret: in alteras decumas ferme ad nonagies. ſic per tri-
ennium ad hanc frumenti emptionem Sicilienſem prope cen-
164 ties & tricies erogatum eſt. Hanc pecuniam tantam, da-
p. tam tibi ex ærario inopi, atque exhauſto: datam ad frumen-
185 tum, hoc eſt, ad neceſſitatem ſalutis & vitæ: datam, ut Sicu-
a. lis aratoribus, quibus tanta onera reſpublica imponeret, ſol-
veretur: abs te ſic laceratam eſſe dico, ut poſſim illud pro-
bare, ſi velim, omnem te hanc pecuniam domum tuam a-
vertiſſe. etenim ſic hanc rem totam adminiſtraſti, ut hoc,
quod dico, probari æquiſſimo judici poſſit. Sed ego habe-
bo rationem auctoritatis meæ: meminero, quo animo, quo
conſilio ad cauſam publicam acceſſerim: non agam tecum
accuſatorie: nihil fingam: nihil cuiquam probari velim, me
165 dicente, quod non ante mihimetipſi probatum ſit. In hac
pecunia publica, judices, hæc inſunt tria genera furtorum.
Primum cum poſita eſſet pecunia apud eas ſocietates, unde
erat attributa, binis centeſimis fœneratus eſt. deinde per-
multis civitatibus pro frumento nihil ſolvit omnino: po-
ſtremo, ſi cui civitati ſolvit; tantum detraxit, quantum com-
modum fuit: nulli, quod debitum eſt, reddidit.

71 Ac primum hoc ex te quæro: tu, cui publicani ex Car-
pinatii litteris gratias egerunt, pecunia publica ex ærario ero-
gata, ex vectigalibus populi Romani ad emendum frumen-
tum attributa, fueritne tibi quæſtui? penſitaritne tibi binas
centeſimas? Credo te negaturum. turpis enim eſt, & peri-
166 culoſa confeſſio. Mihi autem hoc perarduum eſt demon-
ſtrare. quibus enim teſtibus? publicanis? tractati honori-
fice

z) *alterarum decumarum.*

Digitized by Google

ſice ſunt: tacebunt. litteræ eorum? decreto decumanorum
remotæ ſunt. Quo me igitur vertam? rem tam improbam,
crimen tantæ audaciæ, tantæque impudentiæ, propter inopi-
am teſtium, ac litterarum prætermittam? non faciam, judi-
ces. utar teſte. quo? P. Vettio Chilone, homine equeſtris
ordinis honeſtiſſimo, atque ornatiſſimo: qui iſti ita amicus,
& neceſſarius eſt, ut, etiam ſi vir bonus non eſſet, tamen, quod
contra iſtum diceret, grave videretur: ita vir bonus eſt, ut, b.
etiam ſi inimiciſſimus iſti eſſet, tamen ejus teſtimonio credi
oporteret. Admiratur & exſpectat, quidnam Vettius dictu- 167
rus ſit. nihil dicet ex tempore: nihil ex ſua voluntate: ni-
hil, ut ei utrumvis licuiſſe videatur. Miſit in Siciliam litte-
ras ad Carpinatium, cum eſſet magiſter ſcripturæ, & ejus ſo-
cietatis publicanorum: quas ego Syracuſis, apud Carpinatium
in litterarum allatarum libris: Romæ, in litterarum miſſarum
apud magiſtrum Tullium, familiarem tuum inveni: quibus
ex litteris impudentiam fænerationis, quæſo, cognoſcite.
LITTERÆ MISSÆ L. VETTII, L. SERVILII, C. AN-
TISTII, MAGISTRORUM. Præſto ſe tibi ait futurum
Vettius, & obſervaturum, quemadmodum rationes ad æra-
rium referas: ut, ſi hanc ex fœnore populo pecuniam non
retuleris, reddas ſocietati. Poſſumus hoc teſte, poſſumus 168
P. Servilii, & C. Antiſtii, magiſtrorum, litteris, primorum ho-
minum, atque honeſtiſſimorum, poſſumus auctoritate ſocie-
tatis, cujus litteris utimur, quod dicimus, obtinere? an ali-
qua firmiora, aut a) graviora quærenda ſunt? Vettius b), 72
tuus familiariſſimus; Vettius, tuus affinis, cujus ſororem ha-
bes in matrimonio, tuæ frater uxoris Vettius, frater tui quæ-
ſtoris, teſtatur impudentiſſimum tuum furtum, certiſſimum-
que peculatum. nam quo alio nomine pecuniæ publicæ fœ-
neratio eſt appellanda? ** c) RECITA RELIQUA. Scri-
bam tuum dicit, Verres, hujus perſcriptorem fœnerationis
fuiſſe.

X 3

a) *an.* b) ? del. *cum Vettius.*
c) his ſtellis nil opus, cum lacuna, quæ olim erat, e Cod. Nannii additis verbis: *Vettius frater teſtatur*, repleatur.

Digitized by Google

fuiſſe. ei quoque magiſtri minantur in litteris: etenim caſu
ſcribæ tum duo magiſtri fuerunt cum Vettio. Binas cente-
ſimas ab ſe ablatas ferendum non putant: & recte non pu-
tant. Quis enim hoc fecit umquam? quis denique cona-
p. tus eſt facere, aut poſſe fieri cogitavit, ut, cum ſenatus pu-
186 blicanos uſura d) ſæpe juviſſet, magiſtratus a publicanis pe-
a. cuniam pro uſuris auderet auferre? Certe huic homini ſpes
nulla ſalutis eſſet, ſi publicani, hoc eſt, ſi equites Romani ju-
169 dicarent. Minor eſſe nunc, judices, vobis diſceptantibus de-
bet: & tanto minor, quanto eſt honeſtius alienis injuriis,
quam re ſua commoveri. Quid ad hæc reſpondere cogi-
tas? Utrum factum negabis? an tibi hoc licitum eſſe defen-
des? negare qui potes? an ut tanta auctoritate litterarum,
tot teſtibus publicanis convincare? licuiſſe vero qui? ſi me-
hercule te pecuniam tuam, non populi Romani, in provincia
fœneratum docerem, tamen effugere non poſſes. * ſed pu-
blicam, ſed ob frumentum decretam, ſed a publicanis fœ-
nore accepto: hoc licuiſſe cuiquam probabis? quo non
modo ceteri, ſed tu ipſe nihil audacius, improbiusque feci-
ſti. Non mehercule hoc, quod omnibus ſingulare videtur,
de quo mihi deinceps dicendum eſt, poſſum, judices, dicere
audacius eſſe, aut impudentius, quod permultis civitatibus
pro frumento nihil ſolvit omnino. major hæc præda fortaſ-
170 ſe eſt: ſed illa impudentia certe non minor. Et, quoniam
de illa fœneratione ſatis dictum eſt, nunc de hac tota pecu-
nia averſa, quæſo, cognoſcite.

73 Siciliæ civitates multæ ſunt, judices, ornatæ, atque honeſtæ: ex quibus in primis numeranda eſt civitas Haleſina. nullam enim reperietis aut officiis fideliorem, aut copiis locupletiorem, aut auctoritate graviorem. Huic iſte in annos ſingulos, cum ſexaginta tritici millia modium imperaviſſet, pro tritico nummos abſtulit, quanti erat in Sicilia triticum: quos de publico nummos acceperat, retinuit omnes. Obſtupui, judices, cum hoc mihi primum Haleſiæ demonſtravit in ſenatu Hale-

d) Grævius cum Gron. de Seſt. IV. 3. mallet: *verſura.*

Digitized by Google

Haleſinorum homo ſummo ingenio, ſumma prudentia, ſum- b.
ma auctoritate præditus, Haleſinus Æneas: cui ſenatus de-
derat publice cauſam, ut mihi, fratrique meo gratias ageret;
& ſimul, qui nos ea, quæ ad judicium pertinerent, doceret.
Demonſtrat, hanc iſtius conſuetudinem ac rationem fuiſſe, 171
cum omnis frumenti copia decumarum nomine penes iſtum
eſſet redacta, ſolitum eſſe iſtum pecuniam cogere a civitati-
bus; frumentum improbare; quantum frumenti Romam eſ-
ſet mittendum, tantum de ſuo quæſtu, ac de ſua copia fru-
menti mittere. Poſco rationes: inſpicio litteras: video
frumenti granum Haleſinos, quibus LX millia modium impe-
rata erant, nullum dediſſe: pecuniam Volcatio, Timarchidi,
ſcribæ dediſſe. reperio genus hujuſmodi, judices, prædæ,
ut prætor, qui frumentum emere debebat, non emat, ſed ven-
dat: pecunias, quas civitatibus diſtribuere debebat, eas
omnes avertat, atque auferat. Non mihi jam furtum, ſed
monſtrum, ac prodigium videbatur: civitatum frumentum
improbare, ſuum probare: cum ſuum probaſſet, pretium ei
frumento conſtituere: quod conſtituiſſet, id civitatibus au-
ferre: quod a populo Romano accepiſſet, tenere. Quot 74
vultis eſſe in uno furto peccatorum gradus? ut ſi ſingulis 172
inſiſtere velim, progredi iſte non poſſit. Improbas frumen-
tum Siculum. Quid? ipſe quod mittis? peculiarem habes
aliquam Siciliam, quæ tibi ex alio genere frumentum ſup-
peditare poſſit? Cum ſenatus decernit, ut ematur in Sicilia
frumentum, aut cum populus jubet: hoc, ut opinor, intel-
ligit, ex Sicilia Siculum frumentum apportari oportere. Tu,
cum civitatum Siciliæ vulgo omne frumentum improbas,
num ex Ægypto, aut ex Syria frumentum Romam mittis?
Improbas Haleſinum, Cephalœditanum, Thermitanum, Ame-
ſtratinum, Tyndaritanum, Herbitenſe, multarum præterea p.
civitatum. Quid accidit tandem, ut horum populorum agri 187
frumentum ejuſmodi, te prætore, ferrent, quod numquam a.
antea, ut neque mihi, neque tibi, neque populo Romano
poſſet probari, præſertim cum ex iiſdem agris, ejuſdemque
anni frumentum ex decumis Romam mancipes advexiſſent?

Digitized by Google

quid acciderat, ut ex eodem horreo decumanum probare-
tur, emptum non probaretur? Dubiumne eſt, quin iſta omnis
173 improbatio, cogendæ pecuniæ cauſa nata ſit? Eſto: impro-
bas Haleſinum: habes ab alio populo quod probes. eme il-
lud, quod placet: miſſos fac eos, quorum frumentum im-
probaſti. Sed ab iis, quos repudias, exigis tantum pecuniæ,
quantum ad eum numerum frumenti ſatis ſit, quem civitati
imperas. Dubium eſt quid egeris? In medimna ſingula vi-
deo ex litteris publicis tibi Haleſinos H-S quinos denos de-
diſſe. Oſtendam ex tabulis locupletiſſimorum aratorum,
eodem tempore neminem in Sicilia pluris frumentum vendi-
75 diſſe. Quæ eſt ergo iſta ratio, aut quæ potius amentia, fru-
mentum improbare id, quod ex eo loco ſit, ex quo ſenatus
& populus Romanus emi voluerit: ex eo acervo, ex quo par-
tem tu idem, decumarum nomine, probaris: deinde a civi-
tatibus pecunias, ad emendum frumentum, cogere, cum ex
ærario acceperis? Utrum te lex Terentia Siculorum pecu-
nia frumentum emere a Siculis, an populi Romani pecunia
174 frumentum ab Siculis emere juſſit? Jam vero ab iſto omnem
illam ex ærario pecuniam, quam his oportuit civitatibus pro
frumento dari, lucrifactam videtis. accipis enim H-S XV pro
medimno. tanti enim eſt illo tempore medimnum. retines
H-S XVIII. tanti enim eſt frumentum Sicilienſe ex lege æſti-
b. matum. Quid intereſt, utrum hoc feceris, an frumentum
non improbaris, ſed frumento probato, & accepto, pecuniam
publicam tenueris omnem, neque quidquam ulli diſſolveris
civitati, cum æſtimatio legis, ejusmodi ſit, ut ceteris tempo-
ribus tolerabilis Siculis, te prætore etiam grata eſſe debue-
rit? Eſt enim modius lege H-S III æſtimatus. fuit autem,
te prætore, ut tu in multis epiſtolis ad amicos tuos gloria-
ris, H-S II. Sed fuerit H-S III. quoniam tu tantum a ci-
vitatibus in modios ſingulos exegiſti. cum, ſi ſolveres Sicu-
lis tantum, quantum te populus Romanus juſſerat, aratoribus
fieri gratiſſimum poſſet: tu non modo eos accipere quod
oportebat, noluiſti: ſed etiam dare, quod non debebant,
175 coëgiſti. Atque hæc ita geſta eſſe, judices, cognoſcite & ex
litte-

Digitized by Google

litteris publicis civitatum, & ex teſtimoniis publicis: in qui-
bus nihil fictum, nihil ad tempus accommodatum intellige-
tis. Omnia, quæ dicimus, rationibus populorum non inter-
poſitis, neque perturbatis, neque repentinis, ſed certis, inſti-
tutis, ordine relata, atque confecta ſunt. Recita rationes
Haleſinorum. Cui pecuniam datam dicit? dic etiam clari-
us e). VOLCATIO, TIMARCHIDI, MÆVIO. Quid **76**
eſt, Verres? ne illam quidem tibi defenſionem reliquam fe-
ciſti, mancipes in iſtis rebus eſſe verſatos? mancipes fru-
mentum improbaſſe? mancipes pretio cum civitatibus de-
cidiſſe, & eosdem abs te illarum civitatum nomine pecunias
abſtuliſſe: deinde ipſos ſibi frumentum coëmiſſe: nihil hæc
ad te pertinere? Mala mehercule, ac miſera defenſio, præ-
torem hoc dicere, Ego frumentum neque attigi, neque ad-
ſpexi: mancipibus poteſtatem probandi, improbandique per-
miſi: mancipes a civitatibus pecunias extorſerunt: ego au-
tem, quam pecuniam populis dare debui, mancipibus dedi.
Mala eſt hæc quidem, ut dixi, defenſio criminis f): ſed tamen 176
hac ipſa tibi, ſi uti cupias, non licet: vetat te Volcatius, tuæ, p.
tuorumque deliciæ, mentionem mancipis facere. Timar- 188
chides autem columen familiæ veſtræ, premit fauces defen- a.
ſionis tuæ: cui ſimul, & Volcatio pecunia a civitate numera-
ta eſt. Jam vero ſcriba tuus annulo aureo ſuo, quem ex
his rebus invenit, iſta te ratione uti non ſinet. Quid igitur
eſt reliquum, niſi uti fateare, te Romam frumentum emptum
Siculorum pecunia miſiſſe: publicam pecuniam domum tu-
am convertiſſe? O conſuetudo peccandi, quantam habes ju-
cunditatem in improbis, & audacibus, cum pœna abſuit, & li-
centia conſecuta eſt! Iſte in hoc genere peculatus non nunc 177
primum invenitur: ſed nunc demum tenetur. Vidimus
huic ab ærario pecuniam numerari quæſtori ad ſumptum ex-
ercitus conſularis: vidimus paucis poſt menſibus & exerci-
X 5 tum,

e) *dic, dic etiam clarius.*
f) *Mala eſt hæc quidem, ut dixi, ac potius perdita defenſio cri-
minis.*

Digitized by Google

tum, & conſulem ſpoliatum. Illa omnis pecunia latuit in illa caligine ac tenebris, quæ totam rempublicam tum occupaverant. Iterum geſſit hereditariam quæſturam cum Dolabella. magnam pecuniam avertit: ſed ejus rationem cum damnatione Dolabellæ permiſcuit. Commiſſa eſt pecunia tanta prætori. non reperietis hominem timide, nec leviter hæc improbiſſima lucra ligurrientem, devorare omnem pecuniam publicam non dubitavit. Ita ſerpit illud inſitum in natura malum, conſuetudine peccandi libera, finem ut audaciæ ſta-
178 tuere ipſe ſibi non poſſit. Tenetur igitur aliquando, & in rebus tum maximis, tum manifeſtis tenetur. Atque in eam fraudem mihi videtur divinitus inciſſe, non ſolum ut eas pœnas, quas proxime meruiſſet, ſolveret: ſed ut illa etiam ſcelera ejus in Carbonem, & in Dolabellam vindicarentur.
77 Etenim nova quoque alia res exſtitit, judices, in hoc crimi-
b. ne, quæ tollat omnem dubitationem ſuperioris illius decumani criminis. Nam, ut illud miſſum faciam, permultos aratores in alteras decumas, & in hæc Iↄ ccc millia modium, quod emptum populo Romano darent, non habuiſſe: ſed a tuo procuratore, hoc eſt, ab Apronio, emiſſe: ex quo intelligi poteſt, nihil te aratoribus reliqui feciſſe: ut hoc prætercam, quod in multis eſt teſtimoniis expoſitum: poteſt illo quidquam eſſe certius, in tua poteſtate, atque in tuis horreis omne frumentum Siciliæ, per triennium, atque omnes fructus
179 agri decumani, fuiſſe? Cum enim a civitatibus pro frumento pecuniam exigebas, unde erat frumentum, quod Romam mitteres, ſi tu id non omne clauſum, & compreſſum poſſidebas? Itaque in eo frumento primus tibi ille quæſtus fuit, ipſius frumenti, quod erat ereptum ab aratoribus: alter, quod id frumentum improbiſſime per triennium partum, non ſemel, ſed bis; neque uno, ſed duobus pretiis, unum & idem frumentum vendidiſti: ſemel civitatibus H-S xv in medimnum; iterum populo Romano, a quo H-S xviii in me-
180 dimna, pro eodem illo frumento abſtuliſti. At enim frumentum Centuripinorum, & Agrigentinorum, & nonnullorum fortaſſe præterea probaſti, & his populis pecuniam diſſolviſti. Sint

Digitized by Google

Sint aliquæ civitates in eo numero, quarum frumentum improbare nolueris. quid tandem? his civitatibus omnisne pecunia, quæ pro frumento debita eſt, diſſoluta eſt? Unum mihi reperi, non populum, ſed aratorem: vide, quære, circumſpice, ſi quis forte eſt ex ea provincia, in qua tu triennium præfuiſti, qui te nolit periſſe: unum, inquam, da mihi ex illis aratoribus, qui tibi vel ad ſtatuam pecuniam contulerunt, qui ſibi dicat pro frumento omne eſſe, quod oportuerit, ſolutum. confirmo, judices, neminem eſſe dicturum. p.
Ex omni pecunia, quam aratoribus ſolvere debuiſti, cer- 189
tis nominibus deductiones fieri ſolebant: primum pro ſpe- a.
ctatione, & collybo: deinde pro neſcio quo cerario. Hæc 78
omnia, judices, non rerum certarum, ſed furtorum impro- 181
biſſimorum ſunt vocabula. nam collybus eſſe qui poteſt, cum utantur omnes uno genere nummorum? cerarium vero quid? quomodo hoc nomen ad rationes magiſtratus, quomodo ad pecuniam publicam allatum eſt? Nam illud genus tertium deductionis erat ejusmodi, quaſi non modo liceret, ſed etiam oporteret: nec ſolum oporteret, ſed plane neceſſe eſſet. Scribæ nomine de tota pecunia binæ quinquageſimæ detrahebantur. Quis tibi hoc conceſſit? quæ lex? quæ ſenatus auctoritas? quæ porro æquitas, ut tantam pecuniam ſcriba tuus averreret ſive de aratorum bonis, ſive de populi Romani vectigalibus? Nam ſi poteſt iſta pecunia ſine arato- 182
rum injuria detrahi: populus Romanus habeat, præſertim in tantis ærarii anguſtiis. ſin autem & populus id voluit, & æquum ita eſt, ſolvi aratoribus: tuus apparitor parva mercede populi conductus, de aratorum bonis prædabitur? & in hac cauſa ſcribarum ordinem in me concitabit Hortenſius? & eorum commoda a me labefactari, atque oppugnari injuria dicet g)? quaſi vero hoc ſcribis ullo exemplo ſit, aut ullo jure conceſſum. Quid ergo vetera repetam? aut quid eorum ſcribarum mentionem faciam, quos conſtat ſanctiſſimos homines, atque innocentiſſimos fuiſſe? non me fugit, judices,

g) *atque oppugnari jura dicet?*

judices, vetera exempla pro fictis fabulis jam audiri, atque
haberi. in his temporibus verſabor miſeris, ac perditis. Nu-
per, Hortenſi, quæſtor fuiſti. quid tui ſcribæ fecerint, tu
b. potes dicere: ego de meis hoc dico, cum in eadem iſta Sici-
lia pro frumento civitatibus pecuniam ſolverem; & mecum
duos frugaliſſimos homines ſcribas haberem, L. Mamilium,
& L. Sergium: non modo iſtas duas quinquageſimas, ſed
79 omnino nummum nullum cuiquam eſſe deductum. Dice-
rem, hoc mihi totum eſſe attribuendum, judices, ſi illi um-
quam a me hoc poſtulaſſent, ſi umquam omnino cogitaſſent.
183 Quamobrem enim ſcriba deducat, ac non potius mulio, qui ad-
vexit? tabellarius, cujus adventu certiores facti petiverunt h)?
præco, qui abire juſſit i)? viator, ac Venerius, qui fiſcum
ſuſtulit? quæ pars operæ, aut opportunitatis in ſcriba eſt?
cur ei non modo merces tanta detur, ſed cur cum eo tantæ
pecuniæ partitio fiat? Ordo eſt honeſtus. Quis negat? aut
quid ea res ad hanc rem pertinet? eſt vero honeſtus, quod
eorum hominum fidei tabulæ publicæ, periculaque magiſtra-
tuum committuntur. Itaque ex his ſcribis, qui digni ſunt
illo ordine, patribus familias, viris bonis atque honeſtis, per-
contamini, quid ſibi iſtæ quinquageſimæ velint. jam omnes
184 intelligetis, novam rem totam, atque indignam videri. Ad
eos me ſcribas revoca, ſi placet: noli hos colligere, qui num-
mulis corrogatis de nepotum donis, ac de ſcenicorum co-
rollariis, cum decuriam emerunt, ex primo ordine exploſo-
rum in ſecundum ordinem civitatis ſe veniſſe dicunt. Eos
ſcribas tecum diſceptatores hujus criminis habebo, qui iſtos
ſcribas eſſe moleſte ferunt. Tametſi cum in eo ordine vi-
deamus eſſe multos non idoneos, qui ordo induſtriæ propo-
ſitus eſt, & dignitati: mirabimur, turpes aliquos ibi eſſe, quo
80 cuivis licet pretio pervenire? Tu ex pecunia publica H-S
p. tredecies ſcribam tuum permiſſu tuo cum abſtuliſſe fateare,
190 reliquam tibi ullam defenſionem putas eſſe? hoc ferre quem-
a. quam poſſe? hoc quemquam denique nunc tuorum advo-
catorum

h) delendum videtur Gr. *petiverunt*. i) *qui adire juſſit?*

Digitized by Google

eatorum animo æquo audire arbitrare? qua in civitate C.
Catoni, clariſſimo viro, conſulari homini, H-S xviii milli-
bus lis æſtimata ſit; in eadem civitate apparitori tuo eſſe
conceſſum, ut H-S uno nomine tredecies auferret? Hinc il- 185
le eſt annulus aureus, quo tu iſtum in concione donaſti, quæ
tua donatio ſingulari impudentia prædita, nova Siculis omni-
bus, mihi vero etiam incredibilis videbatur. Sæpe enim
noſtri imperatores, ſuperatis hoſtibus, optime republica ge-
ſta, ſcribas ſuos annulis aureis in concione donarunt. Tu
vero quibus rebus geſtis, quo hoſte ſuperato, concionem,
donandi cauſa, advocare auſus es? Neque enim ſolum ſcri-
bam tuum annulo, ſed etiam virum fortiſſimum, ac tui diſſi-
millimum, Q. Rubrium, excellentem virtute, auctoritate, co-
piis, corona & phaleris, & torque donaſti: M. Coſſutium, ſan-
ctiſſimum virum, atque honeſtiſſimum: M. Caſtritium, ſum-
mo ſplendore, ingenio, gratia præditum. Quid hæc ſibi ho- 186
rum trium civium Romanorum dona voluerunt? Siculos
præterea, potentiſſimos, nobiliſſimoſque donaſti. qui non,
quemadmodum ſperaſti, tardiores fuerunt: ſed ornatiores
tuo judicio ad teſtimonia dicunda venerunt. Quibus ex
hoſtium ſpoliis? de qua victoria? qua ex præda, aut manu-
biis, hæc abs te donatio conſtituta eſt? an quod, te prætore,
paucorum adventu myoparonum, claſſis pulcherrima, Sici-
liæ propugnaculum, præſidiumque provinciæ, piratarum ma-
nibus incenſa eſt? an quod ager Syracuſanus prædonum in-
cendiis, te prætore, vaſtatus eſt? an quod forum Syracuſanum
navarchorum ſanguine redundavit? an quod in portu Syra-
cuſano piraticus myoparo navigavit? Nihil poſſum reperire,
quamobrem te in iſtam amentiam incidiſſe arbitrer: niſi for- b.
te id egiſti, ut hominibus ne obliviſci quidem rerum tua-
rum male geſtarum liceret. Annulo eſt aureo ſcriba do- 187
natus, & ad eam donationem concio eſt advocata. Quod
erat os tuum, cum videbas in concione eos homines, quo-
rum ex bonis iſte annulus aureus donabatur, qui ipſi annu-
los aureos poſuerant, liberiſque detraxerant, ut eſſet, unde
ſcriba tuus hoc tuum munus, ac beneficium tueretur? quæ

porro

Digitized by Google

porro præfatio tuæ donationis fuit? Illa ſcilicet vetus, atque
imperatoria? QUANDO TU QUIDEM IN PROELIO,
IN BELLO, IN RE MILITARI: cujus ne mentio qui-
dem, te prætore, ulla facta eſt: an illa? QUANDOQUIDEM
TU NULLA UMQUAM MIHI IN CUPIDITATE, AC
TURPITUDINE DEFUISTI: OMNIBUSQUE IN IIS-
DEM FLAGITIIS MECUM ET IN LEGATIONE, ET
PRÆTURA, ET HIC IN SICILIA VERSATUS ES: OB
HASCE RES, QUONIAM TE LOCUPLETAVI, HOC
ANNULO AUREO DONO. Vera hæc fuiſſet oratio. non
enim iſte annulus aureus abs te datus, iſtum virum fortem,
ſed hominem locupletem eſſe declarat. Ita eundem annu-
lum ab alio datum, teſtem virtutis duceremus: abs te dona-
tum, comitem pecuniæ judicamus.

81 Dictum, judices, eſt de decumano frumento: dictum de
188 empto. extremum, & reliquum eſt, de æſtimato. quod cum
magnitudine pecuniæ, tum injuriæ genere quemvis debet
commovere: tum vero eo magis, quod ad hoc crimen non
ingenioſa aliqua defenſio, ſed improbiſſima confeſſio com-
paratur. Nam cum ex ſenatus conſulto & ex legibus fru-
mentum ei in cellam ſumere liceret: idque frumentum ſe-
natus ita æſtimaſſet, quaternis H-S tritici modium; binis,
hordei: iſte, numero ad ſummam tritici adjecto, tritici mo-
dios ſingulos cum aratoribus denariis ternis æſtimavit. Non
p. eſt in hoc crimen, Hortenſi: ne forte ad hoc meditere; mul-
191 tos ſæpe viros bonos, & fortes, & innocentes cum aratoribus,
a. & cum civitatibus frumentum, in cellam quod ſumi oporte-
ret, æſtimaſſe, & pecuniam pro frumento abſtuliſſe. Scio,
quid ſoleat fieri: ſcio, quid liceat. nihil, quod antea fuerat
in conſuetudine bonorum, nunc in iſtius facto reprehenditur.
189 Hoc reprehendo, quod, cum in Sicilia H-S II tritici modi-
us eſſet, ut iſtius epiſtola ad te miſſa declarat, ſummum H-S
ternis: id quod & teſtimoniis omnibus & tabulis aratorum
planum factum antea eſt: tum iſte pro tritici modiis ſingulis
82 ternos ab aratoribus denarios exegit. Hoc crimen eſt, ut
intelligas, non ex æſtimatione, neque ex ternis denariis pen-

dere

Digitized by Google

dere crimen, ſed ex coauctione annonæ, atque æſtimationis.
Etenim hæc æſtimatio nata eſt, judices, initio non ex prætorum, aut conſulum, ſed ex aratorum, atque civitatum commodo. Nemo enim fuit initio tam impudens, qui, cum frumentum deberetur, pecuniam poſceret. certe hoc ab aratore primum eſt profectum, aut ab ea civitate, cui imperabatur: cum aut frumentum vendidiſſet, aut ſervare vellet, aut in eum locum, quo imperabatur, portare nollet: petivit in beneficii loco, & gratiæ, ut ſibi pro frumento, quanti frumentum eſſet, dare liceret. Ex hujuſmodi principio, atque ex liberalitate, atque accommodatione magiſtratuum, conſuetudo
æſtimationis introducta eſt. Secuti ſunt avariores magiſtra- 190
tus: qui tamen in avaritia ſua non ſolum viam quæſtus invenerunt, verum etiam exitum, ac rationem defenſionis. Inſtituerunt ſemper ad ultima, ac difficillima loca ad portandum frumentum imperare, ut vecturæ difficultate, ad quam
vellent, æſtimationem, pervenirent. In hoc genere facilior b.
eſt exiſtimatio, quam reprehenſio: ideo quod eum, qui hoc facit, avarum poſſumus exiſtimare: crimen in eo conſtituere non tam facile poſſumus: quod videtur concedendum magiſtratibus noſtris eſſe, ut iis, quo loco velint, frumentum accipere liceat. Itaque hoc eſt, quod multi fortaſſe fecerunt: & ita multi, ut ii, quos innocentiſſimos meminimus, aut au-
divimus, non fecerint. Quæro nunc a te, Hortenſi, cum 83
utris tandem iſtius factum collaturus es? cum iis, credo, qui 191
benignitate adducti, per beneficium, & gratiam civitatibus conceſſerunt, ut nummos pro frumento darent. Ita credo, petiiſſe ab iſto aratores, ut, cum H-S ternis tritici modium vendere non poſſent, pro ſingulis modiis, ternos denarios dare liceret. An, quoniam, hoc cum non audes dicere, illuc confugies, vecturæ difficultate adductos, ternos denarios dare maluiſſe? Cujus vecturæ? quo ex loco, in quem locum ne portarent? Philomelione Epheſum? Video, quid inter annonam intereſſe ſoleat: video quot dierum via ſit: video Philomelienſibus expedire, quanti Epheſi ſit frumentum, tantum dare potius in Phrygia, quam Epheſum portare, aut ad emen-

emendum frumentum Epheſum pecuniam, & legatos mittere.
192 In Sicilia vero quid ejusmodi? Enna, mediterranea eſt maxime. coge, ut ad aquam tibi, id quod ſummi juris eſt, frumentum Ennenſes metiantur: vel Phintiam, vel Haleſam, vel Catinam, loca inter ſe maxime diverſa, eodem die, quo juſſeris, deportabunt. tametſi ne vectura quidem opus eſt. Nam totus quæſtus hic, judices, æſtimationis, ex annonæ natus eſt varietate. hoc enim magiſtratus in provincia aſſequi poteſt, ut ibi accipiat, ubi eſt cariſſimum. ideo valet iſta ratio æſti-
P. mationis in Aſia: valet in Hiſpania: valet in his provinciis,
192 in quibus unum pretium frumento eſſe non ſolet. In Si-
a. cilia vero quid cujusquam intereſſet, quo loco daret? neque enim portandum erat: &, quo quisque vehere juſſus eſſet, ibi tantidem frumentum emeret, quanti domi vendidiſſet.
193 Quamobrem ſi quid, Hortenſi, docere vis, aliquid ab iſto ſimile, in æſtimatione, atque a ceteris, eſſe factum: doceas oportet, aliquo in loco Siciliæ, prætore Verre, ternis denariis
84 tritici modium fuiſſe. Vide, quam tibi defenſionem patefecerim; quam iniquam in ſocios, quam remotam ab utilitate reipublicæ, quam ſejunctam a voluntate, atque ſententia legis. Tu, cum tibi ego frumentum in meis agris, atque in mea civitate; denique cum in iis locis, in quibus es, verſaris, rem geris, provinciam adminiſtras, paratus ſim dare: angulum mihi aliquem eligas provinciæ, reconditum, ac derelictum? jubeas ibi me metiri, quo portare non expediat? ubi
194 emere non poſſum? Improbum facinus, judices: non ferendum, nemini lege conceſſum, ſed fortaſſe adhuc in nullo etiam vindicatum. tamen ego hoc, quod ferri nego poſſe, Verri, judices, concedo, & largior. Si ullo in loco ejus provinciæ frumentum tanti fuit, quanti iſte æſtimavit, hoc crimen in iſtum reum valere oportere non arbitror. Verum enimvero cum eſſet H-S binis, aut etiam ternis, quibusvis in locis provinciæ, duodenos ſeſtertios exegiſti. Si mihi tecum neque de annona, neque de æſtimatione tua poteſt eſſe controverſia, quid ſedes? quid exſpectas? quid defendes? Utrum tibi pecuniæ conciliatæ videntur adverſum leges, adverſum rempu-

Digitized by Google

rempublicam, cum maxima ſociorum injuria: an vero id
recte, ordine, e republica, ſine cujusquam injuria factum eſ-
ſe defendes? Cum tibi ſenatus ex ærario pecuniam prompſiſ- 195
ſet, & ſingulos tibi denarios adnumeraſſet, quos tu pro ſingu- b.
lis modiis aratoribus ſolveres: quid facere debuiſti? Si,
quod L. Piſo ille Frugi, qui legem de pecuniis repetundis
primus tulit: cum emiſſes, quanti eſſet; quod ſuperaret
pecuniæ, retuliſſes. ſi, ut ambitioſi homines, aut benigni:
cum pluris ſenatus æſtimaſſet, quam quanti eſſet annona: ex
ſenatus æſtimatione, non ex annonæ ratione, ſolviſſes. ſin, ut
plerique faciunt, in quo etiam erat aliquis quæſtus, ſed is ho-
neſtus, atque conceſſus: frumentum, quoniam vilius erat,
ne emiſſes: ſumpſiſſes id nummorum, quod tibi ſenatus, cel-
læ nomine, conceſſerat. Hoc vero quid eſt? quam habet 85
rationem, non quæro æquitatis, ſed ipſius improbitatis, atque
impudentiæ? Neque enim eſt fere quidquam, quod homi-
nes palam facere audeant in magiſtratu, quamvis improbi,
quin ejus facti, ſi non bonam, at aliquam rationem afferre ſo-
leant. Hoc quid eſt? Venit prætor: frumentum, inquit, 196
me abs te emere oportet. Optime. Modium denario.
Benigne, ac liberaliter. nam ego tribus H-S non poſſum ven-
dere. Mihi frumento non opus eſt: nummos volo. Nam
ſperaveram, inquit arator, me ad denarios perventurum: ſed,
ſi ita neceſſe eſt, quanti frumentum ſit, conſidera. Video
eſſe binis H-S. Quid ergo a me tibi nummorum dari pot-
eſt, cum ſenatus tibi quaternos H-S dederit? Quid poſcat,
attendite. & vos, quæſo, ſimul, judices, æquitatem prætoris
attendite. Quaternos H-S, quos mihi ſenatus decrevit, & ex 197
ærario dedit, ego habebo, & in ciſtam transferam ex fiſco.
Quid poſtea? quid? pro ſingulis modiis, quos tibi impero,
tu mihi octonos H-S dato. Qua ratione? Quid quæris ra-
tionem? non tantam rationem res habet, quantam utilitatem,
atque prædam. Dic, dic, inquit ille, planius. Senatus te
voluit mihi nummos dare: me tibi frumentum metiri. tu
eos nummos, quos mihi ſenatus dari voluit, ipſe habebis: a p.
me, cui ſingulos denarios dari oportuit, binos aufers? & huic 193

 prædæ a.

198 prædæ ac direptioni, cellæ nomen imponis? Hæc deerat in-
juria, & hæc calamitas aratoribus, te prætore, qua reliquis
fortunis omnibus everterentur. nam quid eſſe reliqui pote-
rat ei, qui per hanc injuriam non modo frumentum omne a-
mittere, ſed etiam omne inſtrumentum vendere cogeretur?
Quo enim ſe verteret, non habebat. ex quo fructu nummos,
quos tibi daret, inveniret? Decumarum nomine tantum erat
ablatum, quantum voluntas tulerat Apronii: pro alteris de-
cumis, emptoque frumento, aut nihil datum, aut tantum da-
tum, quantum reliqui ſcriba fecerat, aut ultro etiam (id
86 quod didiciſtis) ablatum. Cogantur etiam nummi ab arato-
re? quomodo? quo jure? quo exemplo? Nam, cum fru-
ctus diripiebantur aratorum, atque omni lacerabantur injuria;
videbatur id perdere arator, quod aratro ipſe quæſiſſet, in
199 quo elaboraſſet, quod agri, ſegeteſque extuliſſent Quibus
injuriis graviſſimis tamen illud erat miſerum ſolatium, quod
id perdere videbatur, quod alio prætore, eodem ex agro re-
parare poſſet. Nummos vero, ut daret arator, quos non a-
ratro, ac manu quærit, boves, & aratrum ipſum, & omne in-
ſtrumentum vendat, neceſſe eſt. Non enim debetis hoc co-
gitare: habet idem in nummis: habet idem in urbanis præ-
diis. nam cum aratori onus aliquod imponitur, non omnes,
ſi quæ ſunt præterea facultates, ſed arationis ipſius vis, ac ra-
tio conſideranda eſt, quid ea ſuſtinere, quid pati, quid effice-
re poſſit, ac debeat. Quamquam illi quoque ſunt homines
ab iſto omni ratione exinaniti, ac perditi: tamen hoc vobis
b. eſt ſtatuendum, quid aratorem ipſum arationis nomine mu-
neris in republica fungi, ac ſuſtinere velitis. Imponitis de-
cumas: patiuntur. alteras: temporibus veſtris ſerviendum
200 putant. dent emptum præterea. dabunt, ſi voletis. Hæc
quam ſint gravia, & quid, his rebus detractis, poſſit ad domi-
nos puri, ac reliqui pervenire, credo vos ex veſtris rebus ru-
ſticis conjectura aſſequi poſſe. Addite nunc eodem iſtius
edicta, inſtituta, injurias: addite Apronii, Veneriorumque
ſervorum, in agro decumano regna, ac rapinas. Quamquam
hæc omitto: de cella loquor. Placetne vobis, in cellam
magi-

Digitized by Google

magiſtratibus noſtris frumentum Siculos gratis dare? quid
hoc indignius? quid iniquius? atqui hoc ſcitote, aratori-
bus, hoc prætore, optandum, ac petendum fuiſſe. Soſite- 87
nus eſt Entellinus, homo cum primis prudens, & domi no-
bilis: cujus verba audiſtis; qui ad hoc judicium legatus
publice cum Arthemone, & Meniſco, primariis viris, miſſus
eſt. Is cum in ſenatu Entellino multa mecum de iſtius in-
juriis ageret, hoc dixit: ſi hoc de cella, atque hac æſtimatio-
ne concederetur, velle Siculos ſenatui polliceri frumentum in
cellam gratis, ne poſthac tantas pecunias magiſtratibus no-
ſtris decerneremus. Perſpicere vos certo ſcio, Siculis quan- 201
topere hoc expediat, non ad æquitatem conditionis, ſed ad
minima malorum eligenda. nam, qui mille modium Verri
ſuæ partis in cellam gratis dediſſet, duo millia nummum, aut
ſummum tria dediſſet: idem nunc pro eodem numero fru-
menti H-S VIII millia dare coactus eſt. hoc arator aſſequi
per triennium, certe fructu ſuo, non potuit: vendiderit in-
ſtrumentum, neceſſe eſt. quod ſi hoc munus, & hoc vectigal
aratio tolerare, hoc eſt, Sicilia ferre, ac pati poteſt: populo
Romano ferat potius, quam noſtris magiſtratibus. Magna p.
eſt pecunia: magnum, præclarumque vectigal. ſi modo id 194
ſalva provincia, ſi ſine injuria ſociorum percipere poſſitis: a.
nihil detraho. Magiſtratibus tantundem detur in cellam,
quantum ſemper datum eſt. quod præterea Verres imperat,
id, ſi facere non poſſunt, recuſent. ſi poſſunt, populi Roma-
ni potius hoc ſit vectigal, quam præda prætoris. Deinde 202
cur in uno genere ſolo frumenti iſta æſtimatio conſtituitur?
Si eſt æqua & ferenda: debet populo Romano Sicilia decu-
mas. det, pro ſingulis tritici modiis ternos denarios: ſibi
habeat frumentum. Data tibi pecunia eſt, Verres: una,
qua frumentum tibi emeres in cellam: altera, qua frumen-
tum emeres a civitatibus, quod Romam mitteres. Tibi
datam pecuniam domi retines: & præterea pecuniam per-
magnam tuo nomine aufers. fac idem in eo frumento, quod
ad populum Romanum pertinet. exige eadem æſtimatione
pecuniam a civitatibus, & refer, quam accepiſti. tum refer-

Digitized by Google

quamvis res mihi non placeat: tamen contra hominum au-
ctoritatem pugnare non potero. An, cum eos non poteris;
proferes hos recentes, Q. Catulum patrem, C. Marium, Q.
Scævolam, M. Scaurum, Q. Metellum? qui omnes provin-
cias habuerunt, & frumentum cellæ nomine imperaverunt.
b. magna eſt hominum auctoritas, & tanta, ut etiam delicti ſu-
210 ſpicionem tegere poſſit. Non habes ne ex his quidem ho-
minibus, qui nuper fuerunt, ullum auctorem iſtius æſtimatio-
nis. Quo me igitur, aut ad quæ exempla revocas? Ab illis
hominibus, qui tum verſati ſunt in republica, cum & optimi
mores erant, & hominum exiſtimatio gravis habebatur, & ju-
dicia ſevera fiebant, ad hanc hominum licentiam, & libidinem
me abducis? & in quos aliquid exempli populus Romanus
ſtatui putat oportere, ab iis tu defenſionis exempla quæris?
Non fugio ne hos quidem mores, dummodo ex his ea, quæ
probat populus Romanus exempla, non ea, quæ condemnat,
ſequamur. Non circumſpiciam, non quæram foris, cum ha-
beas judices, principes civitatis, P. Servilium, Q. Catulum:
qui tanta auctoritate ſunt, tantis rebus geſtis, ut in illo antiquo-
rum, & clariſſimorum hominum, de quibus antea dixi, nu-
211 mero reponantur. Exempla quærimus, & ea non antiqua.
modo uterque horum, exercitum habuit. Quære, Horten-
ſi, quoniam te recentia exempla delectant, quid fecerint.
Itane vero? Q. Catulus frumento eſt uſus, pecuniam non co-
egit. P. Servilius quinquennium exercitui cum præeſſet,
& iſta ratione innumerabilem pecuniam facere poſſet, non ſta-
tuit ſibi quidquam licere, quod non patrem ſuum, non avum
Q. Metellum facere vidiſſet. C. Verres reperietur, qui, quod
expediat, id licere dicat? quod nemo, niſi improbus, fece-
91 rit, id aliorum exemplo ſe feciſſe defendat? At in Sicilia fa-
ctitatum eſt. Quæ eſt iſta conditio Siciliæ? cur, quæ opti-
mo jure, propter vetuſtatem, fidelitatem, propinquitatem
212 eſſe debet, huic præcipua lex injuriæ definitur? Sed in iſta
p. ipſa Sicilia, non quæram exemplum foris: hoc ipſo ex con-
196 ſilio utar exemplis. C. Marcelle, te appello. Siciliæ pro-
a. vinciæ, cum eſſes pro conſule, præfuiſti: num quæ in tuo im-
perio

perio pecuniæ, cellæ nomine, coactæ ſunt? neque ego hoc
in tua laude pono. alia ſunt tua facta, atque conſilia, ſumma
laude digna: quibus illam tu provinciam afflictam & perdi-
tam erexiſti, atque recreaſti. nam hoc de cella, ne Lepidus
quidem fecerat, cui tu ſucceſſiſti. Quæ ſunt tibi igitur ex-
empla in Sicilia cellæ, ſi hoc crimen non modo Marcelli fa-
cto, ſed ne Lepidi quidem potes defendere? An me ad M. 213
Antonii æſtimationem frumenti, exactionemque pecuniæ
revocaturus es? Ita, inquit, ad M. Antonii. hoc enim mihi
ſignificaſſe, & annuiſſe viſus eſt. Ex omnibusne igitur po-
puli Romani prætoribus, proconſulibus, imperatoribus, M.
Antonium delegiſti, & ejus unum improbiſſimum factum,
quod imitarere? Et hic utrum mihi difficile eſt dicere, an
his exiſtimare, ita ſe in illo infinito imperio M. Antonium
geſſiſſe, ut multo iſti pernicioſius ſit dicere, ſe in re impro-
biſſima voluiſſe Antonium imitari, quam ſi defendere poſſit,
nihil in vita ſe M. Antonii ſimile feciſſe. Homines in judi-
ciis ad crimen defendendum, non, quid fecerit quiſpiam,
proferre ſolent, ſed quid probarit. Antonium, cum multa
contra ſociorum ſalutem, multa contra utilitatem provincia-
rum & faceret, & cogitaret, in mediis ejus injuriis & cupidi-
tatibus mors oppreſſit. Tu mihi, quaſi ejus omnia facta, at-
que conſilia ſenatus populusque Romanus, judices, compro-
barint, ita M. Antonii exemplo iſtius audaciam defendis. At 92
idem fecit Sacerdos. Hominem innocentem, & ſumma pru- 214
dentia præditum nominas: ſed tum idem feciſſe erit exiſti-
mandus, ſi eodem conſilio fecerit. Nam genus æſtimatio-
nis ipſum, a me numquam eſt reprehenſum: ſed ejus æqui-
tas, aratorum commodo, & voluntate perpenditur. Non
poteſt reprehendi ulla æſtimatio, quæ aratori non modo in- b.
commoda non eſt, ſed etiam grata eſt. Sacerdos, ut in pro-
vinciam venit, frumentum in cellam imperavit. Cum eſſet,
ante novum, tritici modius denariis quinque; petiverunt
ab eo civitates, ut æſtimaret. remiſſior aliquanto ejus fuit
æſtimatio, quam annonæ. nam æſtimavit denariis III. Vi-
des, eandem æſtimationem, propter temporis diſſimilitudi-

 nem,

Digitized by Google

nem, in illo laudis cauſam habere ; in te, criminis: in illo,
215 beneficii; in te, injuriæ? Eodem tempore Antonius III de-
nariis æſtimavit, poſt meſſem, ſumma in vilitate, cum arato-
res frumentum dare gratis malebant. & ajebat, ſe tantidem
æſtimaſſe, quanti Sacerdotem: neque mentiebatur: ſed ea-
dem iſta æſtimatione, alter ſublevarat aratores, alter everte-
rat. Quod niſi omnis frumenti ratio ex temporibus eſſet,
& annona, non ex numero, neque ex ſumma, conſideranda:
numquam tam grati hi ſeſquimodii, Q. Hortenſi, fuiſſent:
quos tu cum ad menſuræ tam exiguam rationem populo Ro-
mano in capita deſcripſiſſes, gratiſſimum omnibus feciſti.
caritas enim annonæ faciebat, ut iſtuc, quod re parvum vide-
batur, tempore magnum videretur. Idem iſtuc ſi in vilitate
populo Romano largiri voluiſſes; deriſum tuum beneficium
93 eſſet, atque contemptum. Noli igitur dicere, iſtum idem
216 feciſſe, quod Sacerdotem: quoniam non eo tempore, neque
ſimili fecit annona. dicito potius, quoniam habes auctorem
idoneum, quod Antonius uno adventu, & vix menſtruis ci-
bariis fecerit, id iſtum per triennium feciſſe: & iſtius inno-
centiam M. Antonii facto, atque auctoritate defendito. Nam
de Sex. quidem Peducæo, fortiſſimo, atque innocentiſſimo
viro, quid dicetis? de quo quis umquam arator queſtus eſt?
p. aut quis non ad hoc tempus innocentiſſimam omnium, dili-
197 gentiſſimamque præturam illius hominis exiſtimavit? Bien-
a. nium provinciam obtinuit, cum alter annus in vilitate, alter in
ſumma caritate fuerit. num aut in vilitate nummum arator
quiſquam dedit; aut in caritate de æſtimatione frumenti que-
ſtus eſt? At uberiora cibaria facta ſunt caritate. Credo:
217 neque id eſt novum, neque reprehendendum. Modo C.
Sentium vidimus, hominem vetere illa, ac ſingulari innocen-
tia præditum, propter caritatem frumenti, quæ fuerat in Ma-
cedonia, permagnam ex cibariis pecuniam deportare. Quam-
obrem non ego invideo tuis commodis, ſiqua ad te lege ve-
nerunt: injuriam queror, improbitatem coarguo: avaritiam
in crimen, & in judicium voco.

Quod ſi ſuſpiciones injicere voletis, ad plures homines,
&

Digitized by Google

& ad plures provincias crimen hoc pertinere: non ego iſtam defenſionem veſtram pertimeſcam, ſed me omnium provinciarum defenſorem eſſe profitebor. Etenim hoc dico, & magna voce dico: UBICUMQUE HOC FACTUM EST, IMPROBE FACTUM EST. QUICUMQUE HOC FECIT, SUPPLICIO DIGNUS EST. Nam, per deos immortales! 94
videte, judices, & proſpicite animis, quid futurum ſit. mul- 218
ti magnas pecunias ab invitis civitatibus, atque ab invitis aratoribus iſta ratione, cellæ nomine, coëgerunt: (omnino ego neminem video, præter iſtum: ſed do hoc vobis, & concedo, eſſe multos:) in hoc homine rem adductam in judicium videtis. quid facere poteſtis? Utrum, cum judices ſitis de pecunia capta, conciliata, tantam pecuniam captam negligere: an, cum lex ſociorum cauſa rogata ſit, ſociorum querimonias non audire? Verum hoc quoque vobis remitto. ne- 219
gligite præterita, ſi vultis: ſed ne reliquas ſpes turbetis, atque omnes provincias evertatis; id providete, ne avaritiæ, b.
quæ antehac occultis itineribus atque anguſtis uti ſolebat, auctoritate veſtra viam patefaciatis illuſtrem, atque latam. Nam ſi hoc probatis, & ſi hoc licere, pecunias iſto nomine capi, judicatis: certe hoc, quod adhuc nemo, niſi improbiſſimus, fecit, poſthac nemo, niſi ſtultiſſimus, non faciet. Improbi ſunt, qui pecunias contra leges cogunt: ſtulti, qui, quod licere judicatum eſt, prætermittunt. Deinde, judices, vide- 220
te, quam infinitam ſitis hominibus licentiam pecuniarum eripiendarum daturi. Si ternos denarios qui coëgit, erit abſolutus: quaternos, quinos, denos denique, aut vicenos coget alius. quæ erit reprehenſio? in quo primum injuriæ gradu reſiſtere incipiet ſeveritas judicis? quotus erit iſte denarius, qui non ſit ferendus, & in quo primum æſtimationis iniquitas, atque improbitas reprehendatur? non enim a vobis ſumma, ſed genus æſtimationis erit comprobatum. neque hoc poteſtis judicare, ternis denariis æſtimare licere; denis non licere. ubi enim ſemel ab annonæ ratione, & ab aratorum voluntate res ad prætoris libidinem translata eſt; non eſt jam in lege, atque in officio, ſed in voluntate hominum, atque

Digitized by Google

95 avaritia poſitus modus æſtimandi. Quapropter ſi vos ſemel in judicando finem æquitatis, & legis tranſieritis: ſcitote, vos nullum ceteris in æſtimando finem improbitatis & avari-
221 tiæ reliquiſſe. Videte igitur, quam multa ſimul a vobis poſtulentur. Abſolvite eum, qui ſe fateatur maximas pecunias cum ſumma ſociorum injuria cepiſſe. non eſt ſatis. Sunt alii quoque plures, qui idem fecerint. abſolvite etiam illos, ſiqui ſunt: ut uno judicio quam plurimos improbos liberetis. Ne id quidem ſatis eſt. facite, ut ceteris poſthac idem liceat. licebit. At hoc parum eſt. Permittite, ut liceat, quanti quisque velit, tanti æſtimet. æſtimabit. Videtis jam profecto, judices, hac æſtimatione a vobis comprobata, ne-
p. que modum poſthac avaritiæ cujusquam, neque pœnam im-
198 probitatis futuram. Quas ob res quid agis, Hortenſi? con-
a. ſul es deſignatus: provinciam ſortitus es: de æſtimatione
222 cum dices frumenti, ſic te audiemus, quaſi id, quod ab iſto recte factum eſſe defendes, te facturum profiteare, & quaſi, quod iſti licitum eſſe dices, vehementer cupias tibi licere. Atqui, ſi id licebit, nihil eſt, quod putetis quemquam poſthac commiſſurum, ut de pecuniis repetundis condemnari poſſit. Quantam enim quisque concupierit pecuniam, tantam licebit per cellæ nomen æſtimationis magnitudine conſequatur.

96 At enim eſt quiddam, quod, etiam ſi palam in defenden-
223 do non dicit Hortenſius, tamen ita dicit, ut vos id ſuſpicari, & cogitare poſſitis: pertinere hoc ad commodum ſenatorium: pertinere ad utilitatem eorum, qui judicent, qui in provinciis cum poteſtate, aut cum legatione ſe futuros aliquando arbitrentur. Præclaros vero exiſtimas judices nos habere, quos alienis peccatis conceſſuros putes, quo facilius ipſos peccare liceat. Ergo id volumus populum Romanum, id provincias, id ſocios, nationesque exteras exiſtimare, ſi ſenatores judicent, hoc certe unum genus infinitæ pecuniæ per ſummam injuriam cogendæ, nullo modo poſſe reprehendi? Quod ſi ita eſt, quid poſſumus contra illum prætorem dicere, qui quotidie templum tenet, qui rempublicam ſiſtere negat

negat poſſe, ni ad equeſtrem ordinem judicia referantur?
Quod ſi ille hoc unum agitare cœperit, eſſe aliquod genus 224
cogendæ pecuniæ, ſenatorum commune, & jam prope con-
ceſſum ordini, quo genere ab ſociis maxima pecunia per
ſummam injuriam averratur: neque ullo modo ſenatoriis
judiciis reprehendi poſſe, idque, dum equeſter ordo judica-
ret, numquam eſſe commiſſum: quis obſtet? quis erit tam
cupidus veſtrum, tam fautor ordinis, qui de transferendis ju- b.
diciis poſſit recuſare? Atque utinam poſſet aliqua ratione 97
hoc crimen, quamvis falſa, modo humana, atque uſitata de-
fendere! minore periculo veſtro, minore periculo provin-
ciarum omnium, judicaretis. Negaret hic æſtimatione ſe
uſum? vos id credidiſſe homini, non factum comprobaſſe
videremini. nullo modo negare poteſt: urgetur a tota Sici-
lia: nemo eſt ex tanto numero aratorum, a quo pecunia cel-
læ nomine non ſit exacta. Vellem etiam hoc poſſet dicere, 225
nihil ad ſe iſtam rationem pertinere: per quæſtores rem fru-
mentariam eſſe adminiſtratam: ne id quidem ei licet dicere:
propterea quod ipſius litteræ recitantur, ad civitates de ternis
denariis miſſæ. Quæ eſt igitur defenſio? Feci quod arguis:
coëgi pecunias maximas cellæ nomine: ſed hoc mihi licuit:
vobis, ſi proſpicitis, licebit. Periculoſum provinciis, genus
injuriæ confirmari judicio: pernicioſum noſtro ordini, po-
pulum Romanum exiſtimare, non poſſe eos homines, qui ipſi
legibus teneantur, leges in judicando religioſe defendere.
Atque iſto prætore, judices, non ſolum æſtimandi frumenti
modus non fuit, ſed ne imperandi quidem. neque enim id,
quod debebatur, ſed quantum commodum fuit, imperavit.
Summam faciam vobis ex publicis litteris, & teſtimoniis ci-
vitatum, frumenti in cellam imperati. reperietis quinquies
tanto, judices, amplius iſtum, quam quantum ei in cellam ſu-
mere licitum ſit, civitatibus imperaſſe. Quid ad hanc im-
pudentiam addi poteſt, ſi & æſtimavit tanti, ut homines ferre
non poſſent, & tanto plus, quam erat ei conceſſum legibus,
imperavit?

Quapropter, cognita tota re frumentaria, judices, jam fa- 226
cillime

Digitized by Google

p. cillime perſpicere poteſtis, amiſſam eſſe populo Romano Si-
199 ciliam, fructuoſiſſimam, atque opportuniſſimam provinciam,
a. niſi eam vos iſtius damnatione recuperatis. Quid eſt enim Sicilia, ſi ei agri cultionem ſuſtuleris, & ſi aratorum numerum, ac nomen exſtinxeris? quid enim poteſt eſſe in calamitate reſidui, quod non ad miſeros aratores, iſto prætore, per ſummam injuriam, ignominiamque pervenerit? quibus, cum decumas dare deberent, vix ipſis decumæ relictæ ſunt: cum pecunia deberetur, ſoluta non eſt: cum optima æſtimatione ſenatus frumentum eos in cellam dare voluiſſet, etiam inſtru-
98 menta agrorum vendere coacti ſunt. Dixi jam antea, judi-
227 ces, ut has omnes injurias tollatis, tamen ipſam rationem arandi ſpe magis, & jucunditate quadam, quam fructu, atque emolumento teneri. etenim ad incertum caſum, & eventum, certus quotannis labor, & certus ſumptus impenditur. annona porro, pretium, niſi in calamitate fructuum, non habet. ſi autem ubertas in percipiendis fructibus fuit, conſequitur vilitas in vendendis: ut aut male vendendum intelligas, ſi proceſſit; aut male perceptos fructus, ſi recte licet vendere. Totæ autem res ruſticæ ejusmodi ſunt, ut eas non ratio, neque labor, ſed res incertiſſimæ, venti, tempeſtatesque moderentur. Hinc cum unæ decumæ lege, & conditione n) trahantur: alteræ novis inſtitutis propter annonæ rationem imperentur: ematur præterea frumentum quotannis publice: poſtremo etiam in cellam magiſtratibus & legatis imperetur: quid, aut quantum præterea eſt, quod aut liberum poſſit habere ille arator, ac dominus in poteſtate, ſuorum fructu-
228 um, aut in ipſis fructibus ſolutum? Quod ſi hæc feruntur
b. omnia: ſi vobis potius, ac populo Romano, quam ſibi, & ſuis commodis, opera, ſumptu, labore deſerviunt: etiamne hæc nova debent edicta, & imperia prætorum, & Apronii dominationem, & Veneriorum ſervorum furta, rapinasque perferre? etiamne frumentum pro empto gratis dare? etiamne in cellam cum cupiant gratis dare ultro, pecuniam grandem dare?

etiamne

n) *lege & conſuetudine.*

etiamne hæc tot detrimenta, atque damna cum maximis injuriis, contumeliisque perferre? itaque hæc, judices, quæ pati nullo modo potuerunt, non pertulerunt. Arationes tota Sicilia deſertas, atque a dominis relictas eſſe cognoſcitis: neque quidquam aliud agitur hoc judicio, niſi ut antiquiſſimi ſocii, fideliſſimique, Siculi, coloni populi Romani, atque aratores, veſtra ſeveritate, & diligentia, me duce, atque auctore, in agros, atque in ædes ſuas revertantur.

ACCUSATIONIS IN C. VERREM
p. 200 a.

LIBER QUARTUS DE SIGNIS, ORATIO NONA.

ARGUMENTUM.

Furta hic in ſignis & reliquis ornamentis Siciliæ cum publicis & ſacris, tum privatis & profanis, ut, picturis in tabula & textili (h. e. veſtibus ſtragulis) vaſis aureis, argenteis, Corinthiis, Deliacis, gemmis &c. falſamque eſſe Hortenſii defenſionem, qui ea emta eſſe a Verre non ablata dicat. Nam neque per leges licere magiſtratibus in provinciis mercari quicquam, neque talia eſſe pretia, ut non ablata videantur. Inſcribitur de ſignis, *quod furta in his commiſſa ad religionem pertinent, adeoque præcipua ſunt.*

VENIO nunc ad iſtius, quemadmodum ipſe appellat, I
ſtudium: ut amici ejus, morbum, & inſaniam: ut Sicu- I
li, latrocinium. ego, quo nomine appellem, neſcio. rem vobis proponam: vos eam ſuo, non nominis pondere penditote.

Digitized by Google

tote. genus ipſum prius cognoſcite, judices: deinde fortaſſe non magnopere quæretis, quo nomine appellandum putetis. Nego in Sicilia tota, tam locupleti, tam vetere provincia, tot oppidis, tot familiis, tam copioſis, ullum argenteum vas, ullum Corinthium, aut Deliacum fuiſſe: ullam gemmam, aut margaritam; quidquam ex auro, aut ebore factum; ſignum ullum æneum, marmoreum, eburneum: nego ullam picturam neque in tabula, neque textili fuiſſe, quin conqui-
2 ſierit, inſpexerit: quod placitum ſit, abſtulerit. Magnum videor dicere. attendite etiam, quemadmodum dicam. non enim verbi, neque criminis augendi cauſa complector omnia. cum dico, nihil iſtum ejusmodi rerum in tota provincia reliquiſſe, Latine me ſcitote, non accuſatorie loqui. etiam planius: nihil in ædibus cujusquam, ne in oppidis quidem: nihil in locis communibus, ne in fanis quidem: nihil apud Siculum, nihil apud civem Romanum, denique nihil iſtum, quod ad oculos, animumque acciderit, neque privati, neque publici, neque profani, neque ſacri, tota in Sicilia reliquiſſe.
3 Unde igitur potius incipiam, quam ab ea civitate, quæ
b. tibi una in amore, atque in deliciis fuit? aut ex quo potius numero, quam ex ipſis laudatoribus tuis? facilius enim perſpicietur, qualis apud eos fueris, qui te oderunt, qui accuſant, qui perſequuntur: cum apud tuos Mamertinos inve-
2 niare improbiſſima ratione eſſe prædatus. C. Hejus eſt Mamertinus (omnes hoc mihi facile concedent, qui Meſſanam acceſſerunt) omnibus rebus in illa civitate ornatiſſimus. hujus domus eſt vel optima Meſſanæ, notiſſima quidem certe, & noſtris hominibus apertiſſima, maximeque hoſpitalis. ea domus ante adventum iſtius ſic ornata fuit, ut urbi quoque eſſet ornamento. nam ipſa Meſſana, quæ ſitu, mœnibus, portuque ornata ſit, ab his rebus, quibus iſte delectatur, ſane va-
4 cua, atque nuda eſt. Erat apud Hejum ſacrarium magna cum dignitate in ædibus, a majoribus traditum, perantiquum: in quo ſigna pulcherrima quatuor, ſummo artificio, ſumma nobilitate: quæ non modo iſtum hominem, ingenioſum, atque intelligentem, verum etiam quemvis noſtrum, quos iſte idiotas

Digitized by Google

idiotas appellat, delectare poſſent: unum Cupidinis, marmo-
reum, Praxitelis: (nimirum didici etiam, dum in iſtum in-
quiro, artificum nomina) idem, opinor, artifex ejusdem mo-
di Cupidinem fecit illum, qui eſt Theſpiis, propter quem
Theſpiæ viſuntur. nam alia viſendi cauſa nulla eſt. Itaque
ille L. Mummius, cum Theſpiis ea, quæ a) ad ædem Felici-
tatis ſunt, ceteraque profana ex illo oppido ſigna tolleret,
hunc marmoreum Cupidinem, quod erat conſecratus, non
attigit. Verum, ut ad illud ſacrarium redeam, ſignum erat 3
hoc, quod dico, Cupidinis e marmore: ex altera parte Her- 5
cules egregie factus eſt ex ære. is dicebatur eſſe Myronis, ut
opinor: & certe. ante hosce deos b) erant arulæ, quæ cui-
vis ſacrarii religionem ſignificare poſſent. erant ænea præterea p.
duo ſigna, non maxima, verum eximia venuſtate, virginali habi- 201
tu atque veſtitu, quæ manibus ſublatis ſacra quædam more A- a.
thenienſium virginum repoſita in capitibus ſuſtinebant. Ca-
nephoræ ipſæ vocabantur. ſed earum artificem quem?
quemnam? recte admones: Polycletum eſſe dicebant. Meſ-
ſanam ut quisque noſtrum venerat, hæc viſere ſolebat: omni-
bus hæc ad viſendum patebant quotidie: domus erat non
domino magis ornamento, quam civitati. C. Claudius, cu- 6
jus ædilitatem magnificentiſſimam ſcimus fuiſſe, uſus eſt hoc
Cupidine tamdiu, dum forum diis immortalibus, populoque
Romano habuit ornatum: &, cum eſſet hoſpes Hejorum, Ma-
mertini autem populi patronus, ut illis benignis uſus eſt ad
commodandum, ſic ipſe diligens fuit ad reportandum. Nu-
per homines nobiles ejusmodi, judices: & quid dico nuper?
immo vero modo, ac plane paullo ante vidimus: qui forum,
ac baſilicas non ſpoliis provinciarum, ſed ornamentis amico-
rum, commodis hoſpitum, non furtis nocentium, ornarent:
qui tamen ſigna, atque ornamenta ſua cuique reddebant: non
ablata ex urbibus ſociorum, quatridui cauſa, per ſimulatio-
nem ædilitatis; domum deinde, atque ad ſuas villas aufere-
bant. Hæc omnia, quæ dixi, ſigna, judices, ab Hejo de ſa- 7
crario

a) *Theſpiadas, quæ.* b) *Item ante hosce deos.*

Digitized by Google

crario Verres abſtulit: nullum, inquam, horum reliquit, neque aliud ullum tamen, præter unum pervetus ligneum, Bonam Fortunam, ut opinor. eam iſte habere domi ſuæ noluit.
4 Pro deum, hominumque fidem! quid hoc eſt ? quæ hæc cauſa? quæ hæc impudentia eſt? quæ dico ſigna, antequam abs te ſublata ſunt, Meſſanam cum imperio nemo venit, quin
b. viderit. tot prætores, tot conſules in Sicilia, tum in pace, tum etiam in bello fuerunt; tot homines cujuſque modi: non loquor de integris, innocentibus, religioſis: tot cupidi, tot improbi, tot audaces: quorum nemo ſibi tam vehemens, tam potens, tam nobilis viſus eſt, qui ex illo ſacrario quidquam poſcere, aut tollere, aut attingere auderet. Verres quod ubique erit pulcherrimum, auferet? nihil habere præterea cuiquam licebit? tot domus locupletiſſimas domus iſtius una capiet? idcirco nemo ſuperiorum attigit, ut iſte tolleret? ideo C. Claudius Pulcher retulit, ut C. Verres poſſet auferre? At non requirebat ille Cupido lenonis domum, ac meretriciam diſciplinam: facile illo ſacrario patrio continebatur: Hejo ſe a majoribus relictum eſſe ſciebat ad hereditatem ſacro-
8 rum. non quærebat c) meretricis heredem. Sed quid ego tam vehementer invehor? verbo jam uno repellar. Emi, inquit. O dii immortales! præclaram defenſionem! mercatorem cum imperio, ac ſecuribus in provinciam miſimus: qui omnia ſigna, tabulas pictas, omne argentum, aurum, ebur, gemmas coëmeret: nihil cuiquam relinqueret. hæc enim mihi ad omnia defenſio patefieri videtur, emiſſe. Primum, ſi id, quod vis, tibi ego concedam, ut emeris: quoniam in toto hoc genere hac una defenſione uſurus es: quæro, cujusmodi tu judicia Romæ putaris eſſe, ſi tibi hoc quemquam conceſſurum putaſti, te in prætura, atque imperio, tot res, tam pretioſas, omnes denique res, quæ alicujus pretii fue-
5 rint, tota ex provincia coëmiſſe. Videte majorum diligen-
9 tiam, qui nihil dum etiam iſtiusmodi ſuſpicabantur: verumtamen ea, quæ parvis in rebus accidere poterant, providebant.

c) *ſciebat in hereditate ſacrorum. non quærebat &c.*

bant. Neminem, qui cum poteſtate, aut legatione in provinciam eſſet profectus, tam amentem fore putaverunt, ut emeret argentum; dabatur enim de publico: ut veſtem; præbebatur enim legibus. mancipium putaverunt; quo & omnes utimur, & non præbetur a populo. ſanxerunt, NE QUIS EMERET MANCIPIUM, NISI IN DEMORTUI LOCUM. ſi qui Romæ eſſet demortuus? immo, ſi quis ibidem. non enim te inſtruere domum tuam voluerunt in provincia; ſed illum uſum provinciæ ſupplere. Quæ fuit cauſa, cur tam diligenter nos in provinciis ab emptionibus removerent? hæc, judices, quod putabant ereptionem eſſe, non emptionem, cum venditori ſuo arbitratu vendere non liceret. in provinciis intelligebant, ſi is, qui eſſet cum imperio ac poteſtate, quod apud quemque eſſet, emere vellet, idque ei liceret: fore, uti, quod quisque vellet, ſive eſſet venale, ſive non eſſet, quanti vellet, auferret. Dicit aliquis, Noli iſto modo agere cum Verre. noli ejus facta ad antiquæ religionis rationem exquirere: concede, ut impune emerit, modo ut bona ratione emerit, nihil pro poteſtate, nihil ab invito, nihil per injuriam. Sic agam. ſi quid venale habuit Hejus, ſi id, quanti æſtimabat, tanti vendidit: deſino quærere, cur emeris. Quid igitur nobis faciundum eſt? num argumentis 6 utendum in re ejusmodi? quærendum eſt, credo, Hejus iſte 11 num æs alienum habuerit, num auctionem fecerit: ſi fecit, num tanta difficultas eum rei nummariæ tenuerit, tanta egeſtas, tanta vis oppreſſerit, ut ſacrarium ſuum ſpoliaret: ut deos patrios venderet. At hominem video auctionem feciſſe nullam: vendidiſſe, præter fructus ſuos, nihil umquam: non modo in ære alieno nullo, ſed in ſuis nummis multis eſſe ac ſemper fuiſſe. ſi hæc contra, ac dico, eſſent omnia: tamen illum hæc, quæ tot annos in familia, ſacrarioque majorum fuiſſent, venditurum non fuiſſe. Quid ſi magnitudine pecuniæ perſuaſum eſt ei? veriſimile non eſt, ut ille homo tam locuples, tam honeſtus, religioni ſuæ, monumentisque majorum pecuniam anteponeret. Sunt iſta: verumtamen abducuntur homines nonnumquam etiam ab inſtitutis ſuis magnitudi-

p. 202 a. 10 b. 12

tudine pecuniæ. Videamus, quanta iſta pecunia fuit, quæ
potuerit Hejum, hominem maxime locupletem, minime a-
varum, ab humanitate, a pietate, ab religione deducere. Ita
juſſiſti, opinor, ipſum in tabulas referre: HÆC OMNIA SI-
GNA PRAXITELIS, MYRONIS, POLYCLETI, H-S VI
MILL. ET IↃ VERRI VENDITA SUNT. Recita ex ta-
bulis. TABULÆ HEJI. Juvat me, hæc præclara nomina
artificum, quæ iſti ad cælum ferunt, Verris æſtimatione ſic
concidiſſe. Cupidinem Praxitelis H-S CIↃ IↃC. profecto
7 hinc natum eſt, *Malo emere, quam rogare.* Dicet aliquis,
13 Quid? tu iſta permagno æſtimas? Ego vero ad meam ra-
tionem, uſumque non æſtimo. verumtamen a vobis ita ar-
bitror ſpectari oportere, quanti hæc eorum judicio, qui ſtu-
dioſi ſunt harum rerum, æſtimentur: quanti venire ſoleant:
quanti hæc ipſa, ſi palam, libereque venirent, venire poſſent:
denique ipſe Verres quanti æſtimet. numquam enim, ſi de-
nariis quadringentis Cupidinem illum putaſſet, commiſiſſet,
ut propter eum, in ſermonem hominum, atque in tantam vi-
14 tuperationem veniret. Quis veſtrum igitur neſcit, quanti
hæc æſtimentur? In auctione ſignum æneum non magnum
H-S CXX millibus venire non vidimus? Quid ſi velim no-
minare homines, qui aut non minoris, aut etiam pluris eme-
rint? nonne poſſum? etenim qui modus eſt in his rebus cu-
piditatis, idem eſt æſtimationis. difficile eſt enim finem fa-
cere pretio, niſi libidini feceris. Video igitur Hejum, ne-
que voluntate, neque difficultate aliqua temporis, neque ma-
p. gnitudine pecuniæ adductum eſſe, ut hæc ſigna venderet: te-
20 que iſta ſimulatione emptionis, vi, metu, imperio, faſcibus,
a. ab homine eo, quem una cum cæteris ſociis non ſolum pote-
ſtati tuæ, ſed etiam fidei populus Romanus commiſerat, eri-
15 puiſſe, atque abſtuliſſe. Quid mihi tam optandum, judices,
poteſt eſſe in hoc crimine, quam ut hæc eadem dicat ipſe He-
jus? nihil profecto. ſed ne difficilia optemus. Hejus eſt
Mamertinus: Mamertina civitas iſtum publice communi
conſilio ſola laudat: omnibus ipſe ceteris Siculis odio eſt:
ab his ſolis amatur. Ejus autem legationis, quæ ad iſtum
laudan-

Digitized by Google

laudandum miſſa eſt, princeps eſt Hejus. Etenim eſt primus
civitatis. ne forte, dum publicis mandatis ſerviat, de priva-
tis injuriis reticeat. Hæc cum ſcirem & cogitarem, com- 16
miſi tamen me, judices, Hejo. produxi eum prima actione:
neque id tamen ullo periculo feci. Quid enim poterat He-
jus reſpondere, ſi eſſet improbus, ſi ſui diſſimilis? ſigna illa
domi ſuæ eſſe, non apud Verrem? qui poterat quidquam
ejusmodi dicere? ut homo turpiſſimus eſſet, impudentiſſi-
meque mentiretur, hoc diceret: illa ſe habuiſſe venalia, ea-
que ſeſe, quanti voluerit, vendidiſſe. Homo domi ſuæ no-
biliſſimus, qui vos de religione ſua, ac dignitate vere exiſti-
mare maxime vellet, primo dixit ſe iſtum publice laudare,
quod ſibi ita mandatum eſſet: deinde neque ſe illa habuiſſe
venalia, neque ulla conditione, ſi, utrum vellet, liceret, addu-
ci umquam potuiſſe, ut venderet illa, quæ in ſacrario fuiſſent
a majoribus ſuis relicta, & tradita. Quid ſedes, Verres? 8
quid exſpectas? quid te a Centuripina civitate, a Catinenſi, 17
ab Haleſina, ab Tyndaritana, Ennenſi, Agyrinenſi, ceterisque
Siciliæ civitatibus circumveniri, atque opprimi dicis? tua
te altera patria, quemadmodum dicere ſolebas, Meſſana cir-
cumvenit: tua, inquam, Meſſana, tuorum adjutrix ſcelerum, b.
libidinum teſtis, prædarum ac furtorum receptrix. adeſt enim
vir ampliſſimus ejus civitatis, legatus, hujuſce judicii cauſa
domo miſſus, princeps laudationis tuæ: qui te publice lau-
dat. ita enim mandatum, atque imperatum eſt. tametſi ro-
gatus de Cybea d), tenetis memoria, quid reſponderit: æ-
dificatam publicis operis, publice coactis, eique ædificandæ
publice Mamertinum ſenatorem præfuiſſe. Idem ad vos
privatim, judices, confugit: utitur hac lege, qua judicium
eſt communis, & privatæ rei ſociorum. tametſi lex eſt de pe-
cuniis repetundis, ille ſe negat pecuniam repetere; quam e-
reptam non tantopere deſiderat: ſacra ſe majorum ſuorum
repetere abs te dicit: deos penates a te patrios e) repoſcit.

d) Gr. ſuſpicatur: *cymbia* a *cymba*. & in Franc. 1. eſt *cymba*.
e) Gr. Ciceronem ſcripſiſſe putat: *penates atque patrios*.

Digitized by Google

18 Ecqui pudor eſt? ecqua religio, Verres? ecqui metus? ha-
bitaſti apud Hejum Meſſanæ: res illum divinas apud eos de-
os in ſuo ſacrario prope quotidie facere vidiſti. non move-
tur pecunia: denique quæ ornamenti cauſa fuerunt, non
requirit: habe Canephoros: deorum ſimulacra reſtitue.
Quæ quia dixit, quia tempore dato, modeſte apud vos, ſo-
cius, amicusque populi Romani queſtus eſt: quia religioni
ſuæ non modo in diis patriis repetundis; ſed etiam in ipſo
jurejurando, ac teſtimonio, proximus fuit: hominem miſ-
ſum ab iſto ſcitote eſſe Meſſanam de legatis unum, illum
ipſum, qui navi iſtius ædificandæ publice præfuit, qui a ſena-
9 tu peteret, ut Hejus ignominia afficeretur. Homo amen-
19 tiſſime, quid putaſti? te impetraturum? quanti is a civibus
ſuis fieret, quanti auctoritas ejus haberetur, ignorabas? Ve-
rum fac te impetraviſſe: fac aliquid gravius in Hejum ſtatu-
iſſe Mamertinos: quantam putas auctoritatem laudationis
eorum futuram, ſi in eum, quem conſtet verum pro teſtimo-
p. nio dixiſſe, pœnam conſtituerint? tametſi quæ eſt iſta lau-
204 datio, cum laudator interrogatus lædat, neceſſe eſt? Quid?
a. iſti laudatores tui, nonne teſtes mei ſunt? Hejus eſt lauda-
tor: læſit graviſſime. producam ceteros: reticebunt, quæ
poterunt, libenter: dicent, quæ neceſſe erit, ingratis. Ne-
gent iſti onerariam navem maximam ædificatam eſſe Meſſa-
næ? negent, ſi poſſint. negent ei navi faciundæ ſenatorem
Mamertinum publice præfuiſſe? utinam negent! Sunt etiam
cetera, quæ malo integra reſervare, ut quam minimum ſit
illis temporis ad meditandum, confirmandumque perjurium.
20 Hæc tibi laudatio procedat in numerum. hi te homines au-
ctoritate ſua ſublevent: qui te neque debent adjuvare, ſi poſ-
ſint: neque poſſunt, ſi velint: quibus tu privatim injurias
plurimas, contumeliasque impoſuiſti: quo in oppido multas
familias in perpetuum infames tuis ſtupris, flagitiisque fe-
ciſti. At publice commodaſti. Non ſine magno quidem
reipublicæ provinciæque Siciliæ detrimento. Tritici mo-
dium LX millia empta populo Romano dare debebant, & ſo-
lebant. abs te ſolo remiſſum eſt. Respublica detrimentum
fecit,

Digitized by Google

fecit, quod per te imperii jus una in civitate imminutum eſt: Siculi, quod hoc non de ſumma frumenti detractum eſt, ſed translatum in Centuripinos, & Haleſinos, immunes populos: & hoc plus impoſitum, quam ferre poſſent. Navem impe- 21
rare ex fœdere debuiſti. remiſiſti in triennium. militem nullum umquam popoſciſti per tot annos. feciſti item, uti prædones ſolent: qui cum communes hoſtes ſint omnium, tamen aliquos ſibi inſtituunt amicos, quibus non modo parcant, verum etiam præda quos augeant, & eos maxime, qui habent oppidum opportuno loco, quo ſæpe adeundum ſit navibus, nonnumquam etiam neceſſario. Phaſelis illa, quam IO
cepit P. Servilius, non fuerat urbs ante Cilicum, atque prædonum: Lycii illam, Græci homines, incolebant. ſed quod b.
erat ejusmodi loco, atque ita projecta in altum, ut & exeuntes e Cilicia prædones ſæpe ad eam neceſſario devenirent: &, cum ex hiſce ſe locis reciperent, eodem deferrentur; aſciverunt illud ſibi oppidum piratæ, primo commercio, deinde etiam ſocietate. Mamertina civitas, improba antea non 22
erat: etiam erat inimica improborum: quæ C. Catonis, illius, qui conſul fuit, impedimenta retinuit. at cujus hominis? clariſſimi, potentiſſimique; qui tamen cum conſul fuiſſet, condemnatus eſt. Ita C. Cato, duorum hominum clariſſimorum nepos, L. Paulli, & M. Catonis, & P. Africani ſororis filius (quo damnato, tum, cum ſevera judicia fiebant) H-S XVIII millibus lis æſtimata eſt. huic Mamertini irati fuerunt; qui majorem ſumptum, quam, quanti Catonis lis æſtimata eſt, in Timarchidis prandium ſæpe fecerunt. Verum 23
hæc civitas iſti prædoni, ac piratæ Sicilienſi Phaſelis fuit. huc omnia undique deportabantur; apud iſtos relinquebantur: quod celari opus erat, habebant ſepoſitum, ac reconditum: per iſtos, quæ volebat, in navem clam imponenda, occulte exportanda curabat: navim denique maximam, quam onuſtam furtis in Italiam mitteret, apud iſtos faciendam, ædificandamque curavit. pro hiſce rebus, vacatio data eſt ab iſto ſumptus, laboris, militiæ, rerum denique omnium. per triennium ſoli non modo in Sicilia, verum, ut opinio mea fert,

 his

Digitized by Google

his quidem temporibus, in omni orbe terrarum, vacui, ex-
pertes, ſoluti ac liberi fuerunt ab omni ſumptu, moleſtia,
24 munere. Hinc illa Verrea nata ſunt: hinc in convivium
Sex. Cominium protrahi juſſit, in quem ſcyphum de manu
p. jacere conatus eſt: quem obtorta gula de convivio in vincu-
205 la, atque in tenebras abripi juſſit. hinc illa crux, in quam ci-
a. vem Romanum iſte, multis inſpectantibus, ſuſtulit: quam non
auſus eſt uſquam defigere, niſi apud eos, quibuſcum omnia
II ſcelera ſua, ac latrocinia communicaſſet. Laudatum etiam
vos quemquam venire audetis? qua auctoritate? utrum,
quam apud ſenatorium ordinem, an quam apud populum Ro-
25 manum habere debetis? Ecquæ civitas eſt, non in provin-
ciis noſtris, verum in ultimis arationibus, aut tam potens, aut
tam libera, aut etiam tam immanis, ac barbara: Rex denique
ecquis eſt, qui ſenatorem populi Romani tecto, ac domo non
invitet? qui honos non homini ſolum habetur, ſed primum
populo Romano, cujus beneficio nos in hunc ordinem veni-
mus: deinde ordinis auctoritati, quæ niſi gravis erit apud
ſocios, in exteras nationes, ubi erit imperii nomen & dignitas?
Mamertini me publice non invitarunt. me cum dico, leve
eſt. Senatorem populi Romani ſi non invitaverunt, hono-
rem debitum detraxerunt, non homini, ſed ordini. Nam
ipſi Tullio patebat domus locupletiſſima, & ampliſſima Cn.
Pompeji Baſiliſci: quo, etiam ſi eſſet invitatus a vobis, tamen
devertiſſet. erat etiam Parcenniorum, qui nunc item Pompe-
ji ſunt, domus honeſtiſſima: quo L. frater meus ſumma illo-
rum voluntate devertit. Senator populi Romani, quod in
vobis fuit, in veſtro oppido jacuit, & pernoctavit in publico.
nulla hoc civitas umquam alia commiſit. Amicum enim no-
ſtrum in judicium vocabas. Tu, quid ego privatim negotii
26 geram, interpretabere in minuendo honore ſenatorio? Ve-
rum hæc tum queremur, ſi quid de vobis per eum ordinem
agetur, qui ordo a vobis adhuc ſolis contemptus eſt. In
populi Romani quidem conſpectum, quo ore vos commiſi-
ſtis? nec prius illam crucem, quæ etiam nunc civis Romani
ſanguine redundat; quæ fixa eſt ad portum, urbemque ve-
ſtram,

Digitized by Google

ſtram, revelliſtis, neque in profundum abjeciſtis, locumque
illum omnem expiaſtis, quam Romam, atque in horum con-
ventum adiretis? In Mamertinorum ſolo fœderato, atque
pacato monumentum iſtius crudelitatis conſtitutum eſt. ve-
ſtrane urbs electa eſt, ad quam cum adirent ex Italia, crucem
civis Romani prius, quam quemquam amicum populi Roma-
ni viderent? quam vos Rheginis, quorum civitati invidetis,
item incolis veſtris, civibus Romanis oſtendere ſoletis: quo
minus ſibi arrogent, minuſque vos deſpiciant, cum videant
jus civitatis illo ſupplicio eſſe mactatum. Verum hæc emiſ- 12
ſe te dicis. Quid? illa Attalica, tota Sicilia nominata ab eo- 27
dem Hejo, peripetaſmata emere oblitus es? licuit eodem
modo, ut ſigna. Quid enim actum eſt? an litteris peperci-
ſti? Verum hominem amentem hoc fugit: minus clarum
putavit fore, quod de armario, quam quod de ſacrario eſſet
ablatum. At quomodo abſtulit? non poſſum dicere planius,
quam ipſe apud vos dixit Hejus. cum quæſiſſem, numquid
aliud de bonis ejus perveniſſet ad Verrem, reſpondit iſtum ad
ſe miſiſſe, ut ſibi mitteret Agrigentum peripetaſmata. Quæ-
ſivi, an miſiſſet. reſpondit id, quod neceſſe erat, ſcilicet dicto
audientem fuiſſe prætori: miſiſſe. Rogavi, perveniſſentne
Agrigentum: dixit perveniſſe. Quæſivi, an domum rever-
tiſſent. negavit adhuc revertiſſe. Riſus populi, atque ad-
murmuratio f) omnium facta eſt. Hic tibi in mentem 28
non venit, jubere, ut hæc quoque referret, H-S VI millibus
IↃ ſe tibi vendidiſſe? metuiſti, ne æs alienum tibi creſceret,
ſi H-S VI millibus IↃ tibi conſtarent ea, quæ tu f.cile poſſes
vendere H-S CC millibus? fuit tanti, mihi crede. haberes
quod defenderes: nemo quæreret, quanti illa res eſſet. ſi p.
modo te poſſes docere emiſſe: facile cui velles, tuam cauſam, 206
& factum probares. nunc de peripetaſmatis quemadmodum a.
te expedias, non habes. Quid? a Philarcho Centuripino, 29
homine locuplete, ac nobili, phaleras pulcherrime factas, quæ
regis Hieronis fuiſſe dicuntur, utrum tandem abſtuliſti, an

 emiſti?

f) *admiratio.*

Digitized by Google

emiſti? In Sicilia quidem cum eſſem, ſic a Centuripinis, ſic a ceteris audiebam (non enim parum res erat clara) tam te has phaleras a Philarcho Centuripino abſtuliſſe dicebant, quam alias item nobiles ab Ariſto Panormitano, quam tertias a Cratippo Tyndaritano. Etenim ſi Philarchus vendidiſſet, non ei, poſteaquam reus factus es, redditurum te promiſiſſes. quod quia vidiſti plures ſcire, cogitaſti, ſi ei reddidiſſes, te minus habiturum, rem nihilominus teſtatam futuram: non reddidiſti. dixit Philarchus pro teſtimonio, ſe, quod noſſet tuum iſtum morbum, ut amici tui appellant, ſtudioſe g) cupiſſe te celare de phaleris: cum abs te appellatus eſſet, negaſſe habere ſeſe: apud alium quoque eas habuiſſe depoſitas, ne qua invenirentur: tuam tantam fuiſſe ſagacitatem, ut eas per illum ipſum inſpiceres, ubi erant depoſitæ: tum ſe deprehenſum negare non potuiſſe: ita ab ſe invito ablatas phaleras gratis.

13 Jam ut hæc omnia reperire, ac perſcrutari ſolitus ſit, judi-
30 ces, eſt operæ pretium cognoſcere. Cibyratæ ſunt fratres quidam, Tlepolemus, & Hiero: quorum alterum fingere opinor e cera ſolitum eſſe, alterum eſſe pictorem. hosce opinor Cibyræ, cum in ſuſpicionem veniſſent ſuis civibus fanum expilaſſe Apollinis, veritos pœnam judicii ac legis, domo profugiſſe. quod Verrem artificii ſui cupidum cognoverant
b. tum, cum iſte, id quod ex teſtibus didiciſtis, Cibyram cum inanibus ſyngraphis venerat, domo profugientes ad eum ſe exſules, cum iſte eſſet in Aſia, contulerunt. habuit ſecum eos ab illo tempore: & in legationis prædis, atque furtis, multum
31 illorum opera, conſilioque uſus eſt. Hi ſunt illi, quibus, in tabulis h) retulit ſeſe Q. Tadius dediſſe juſſu iſtius, Græcis pictoribus. Eos jam bene cognitos, & re probatos ſecum in Siciliam duxit. Quo poſteaquam venerunt, mirandum in modum canes venaticos diceres: ita i) odorabantur omnia, & perveſtigabant, ut, ubi quidque eſſet, aliqua ratione invenirent.

g) *ſtudioſe* del. h) Grævius mallet: *in tabulas.*
i) Græv. ita interpungit: *mirandum in modum, canes venaticos diceres. ita &c.*

Digitized by Google

nirent. aliud minitando, aliud pollicendo, aliud per ſervos,
aliud per liberos, per amicum aliud, aliud per inimicum in-
veniebant. quidquid illis placuerat, perdendum erat. nihil
aliud optabant quorum poſcebatur argentum, niſi ut Hiero-
ni, & Tlepolemo diſpliceret. Vere mehercules hoc, judi- 14
ces, dicam. memini Pamphilum Lilybætanum, hoſpitem me- 32
um, & amicum, nobilem hominem, mihi narrare: cum iſte
ab ſeſe hydriam Boëti manu factam, præclaro opere, & gran-
di pondere, per poteſtatem abſtuliſſet, ſe ſane triſtem, & con-
turbatum, domum revertiſſe, quod vas ejusmodi, quod ſibi
a patre, & a majoribus eſſet relictum, quo ſolitus eſſet uti ad
feſtos dies, ad hoſpitum adventum, a ſe eſſet ablatum. Cum
ſederem, inquit, domi triſtis, accurrit Venerius: jubet me
ſcyphos ſigillatos ad prætorem ſtatim afferre. permotus ſum,
inquit: binos habebam: jubeo promi utrosque, ne quid
plus mali naſceretur, & mecum ad prætoris domum ferri.
eo cum venio, prætor quieſcebat: fratres illi Cibyratæ in-
ambulabant. qui, me ubi viderunt, Ubi ſunt, Pamphile, inqui-
unt, ſcyphi? oſtendo triſtis. laudant. incipio queri, me ni-
hil habiturum, quod alicujus eſſet pretii, ſi etiam ſcyphi eſ-
ſent ablati. tum illi, ubi me conturbatum vident: *Quid vis* p.
nobis dare, ut iſti abs te ne auferantur? ne multa, ſeſtertios 207
cc me, inquit, popoſcerunt: dixi me daturum c. Vocat a.
interea prætor: ſcyphos poſcit. tum illos cœpiſſe prætori
dicere, putaſſe ſe, id quod audiſſent, alicujus pretii ſcyphos
eſſe Pamphili: luteum negotium eſſe. non dignum, quod in
ſuo argento Verres haberet. Ait ille, idem ſibi videri. ita
Pamphilus ſcyphos optimos aufert. Et mehercules ego an- 33
tea, tametſi hoc k) neſcio quid, nugatorium ſciebam eſſe,
iſta intelligere: tamen mirari ſolebam, iſtum in his ipſis re-
bus aliquem ſenſum habere; quem ſcirem nulla in re quid-
quam ſimile hominis habere. Tum primum intellexi, ad 15
eam rem iſtos fratres Cibyratas fuiſſe, ut iſte in furando ma-
nibus ſuis, oculis illorum uteretur. At ita ſtudioſus eſt

k) aut *hoc* aut *iſta* delendum. Græv.

hujus præclaræ exiſtimationis, ut putetur in hiſce rebus intelligens eſſe, ut nuper (videte hominis amentiam) poſteaquam eſt comperendinatus, cum jam pro damnato, mortuoque eſſet, ludis Circenſibus mane apud L. Siſennam, virum primarium, cum eſſent triclinia ſtrata, argentumque expoſitum in ædibus; cum pro dignitate L. Siſennæ domus eſſet plena hominum honeſtiſſimorum, acceſſerit l) ad argentum: contemplari unumquodque otioſe, & conſiderare cœperit m). mirari ſtultitiam alii, quod in ipſo judicio, ejus ipſius cupiditatis, cujus inſimularetur, ſuſpicionem augeret: alii amentiam, cui comperendinato, cum tam multi teſtes dixiſſent, quidquam illorum veniret in mentem. pueri autem Siſennæ, credo, qui audiviſſent, quæ in iſtum teſtimonia eſſent dicta, oculos de iſto nusquam dejicere, neque ab argento digitum diſ-
34 cedere. Eſt boni judicis, parvis ex rebus conjecturam facere uniuscujusque & cupiditatis, & incontinentiæ. qui reus le-
b. ge, & reus comperendinatus, re & opinione hominum pæne damnatus, temperare non potuerit maximo conventu, quin L. Siſennæ argentum tractaret, & conſideraret; hunc in provincia prætorem quisquam putavit a Siculorum argento cupiditatem, aut manus abſtinere potuiſſe?

16 Verum, uti Lilybæum, unde digreſſa eſt, oratio revertatur,
35 Diocles eſt, Pamphili gener, illius, a quo hydria ablata eſt, Popillius cognomine. ab hoc abaci vaſa omnia, ut expoſita fuerant, abſtulit. Dicat ſe emiſſe n). etenim hic propter magnitudinem furti, ſunt, ut opinor, litteræ factæ. juſſit Timarchidem æſtimare argentum. Quo modo? quo qui umquam tenuiſſime in donatione hiſtrionum æſtimavit. Tametſi jamdudum erro, qui tam multa de tuis emptionibus verba faciam, & quæram, utrum emeris, & quomodo o), & quanti emeris: quod verbo tranſigere poſſum. Ede mihi ſcriptum, quid argenti in provincia Sicilia pararis, unde quid-
36 que, aut quanti emeris. Quid fit? quamquam non debebam

l) *acceſſit.* m) *cœpit.* n) *Dicat licet ſe emiſſe.*
o) *jamdudum ego erro — — utrum emeris nec ne & quomodo.*

Digitized by Google

bam ego abs te has litteras poſcere. me enim tabulas tuas habere, & proferre oportebat. Verum negas te horum annorum aliquot confeciſſe. compone hoc, quod poſtulo, de argento: de reliquo videro. *Nec ſcriptum habeo, nec poſſum edere.* Quid futurum igitur eſt? Quid exiſtimas hoſce judices facere poſſe? domus plena ſignorum pulcherrimorum jam etiam ante præturam: multa ad villas tuas poſita, apud amicos multa depoſita, multa aliis data, atque donata: tabulæ nullum indicant emptum: omne argentum ablatum ex Sicilia eſt: nihil cuiquam, quod ſuum dici vellet, relictum. fingitur improba defenſio, prætorem omne id argentum coëmiſſe: tamen idipſum tabulis demonſtrari non poteſt. ſiquas tabulas profers, in his, quid habeas, quomodo habeas, ſcri-
ptum non eſt. horum autem temporum, cum te plurimas p.
res emiſſe dicas, tabulas omnino nullas proferas: nonne te 208
& prolatis, & non prolatis tabulis condemnari neceſſe eſt? a.
Tu a M. Cœlio, equite Romano, lectiſſimo adoleſcente, quæ 17
voluiſti, vaſa argentea Lilybæi abſtuliſti: tu C.Cacurii, prom- 37
ptiſſimi hominis, & experientis, & inprimis gratioſi, ſupellectilem omnem auferre non dubitaſti: tu maximam, & pulcherrimam menſam citream a Q. Lutatio Diodoro, qui Q. Catuli beneficio a L. Sulla civis Romanus factus eſt, omnibus ſcientibus Lilybæi abſtuliſti. Non tibi objicio, quod hominem digniſſimum tuis moribus, Apollonium, Niconis filium, Drepanitanum, qui nunc A. Clodius vocatur, omni argento optime facto ſpoliaſti, ac depeculatus es. taceo. non enim putat ille ſibi injuriam factam: propterea quod homini jam perdito, & collum in laqueum inſerenti, ſubveniſti, cum pupillis Drepanitanis bona patria erepta cum illo partitus es. gaudeo etiam, ſi quid ab illo abſtuliſti: & abs te nihil rectius factum eſſe dico. a Liſone vero Lilybætano, primo homine, apud quem deverſatus es, Apollinis ſignum ablatum certe eſſe p) non oportuit. At dices te emiſſe. ſcio: H-S CIↃ. ita opinor. ſcio, inquam. proferam litteras: & tamen id factum

non

p) *eſſe* del.

Digitized by Google

non oportuit. A pupillo Hejo, cui Marcellus tutor eſt, a quo pecuniam grandem eripueras, ſcaphia cum emblematis Lilybæi utrum empta eſſe dicis, an confiteris erepta?

38 Sed quid ego iſtius in ejusmodi rebus mediocres injurias colligo: quæ tantummodo in furtis iſtius, & damnis eorum, a quibus auferebat, verſatæ eſſe videantur? accipite, ſi vultis, judices, rem ejusmodi, ut amentiam ſingularem, ut q) fu-
18 rorem jam, non cupiditatem ejus perſpicere poſſitis. Meli-
b. tenſis Diodorus eſt, qui apud vos antea teſtimonium dixit. is Lilybæi multos jam annos habitat, homo & domi nobilis, & apud eos, quo ſe contulit, propter virtutem ſplendidus, & gratioſus. de hoc Verri dicitur, habere eum perbona toreumata: in his pocula duo quædam, quæ Heraclea r) nominantur, Mentoris manu, ſummo artificio, facta. quod iſte ubi audivit, ſic cupiditate inflammatus eſt non ſolum inſpiciundi, verum etiam auferendi, ut Diodorum ad ſe vocaret, ac poſceret. Ille, qui illa non invitus haberet, reſpondet ſe Lilybæi non habere: Melitæ apud quendam propinquum
39 ſuum reliquiſſe. Tum iſte continuo mittit homines certos Melitam: ſcribit ad quosdam Melitenſes, ut ea vaſa perquirant: rogat Diodorum, ut ad illum ſuum propinquum det litteras. nihil ei longius videbatur, quam dum illud videret argentum. Diodorus, homo frugi, ac diligens, qui ſua ſervare vellet, propinquo ſuo ſcribit, ut iis, qui a Verre veniſſent, reſponderet, illud argentum ſe paucis illis diebus miſiſſe Lilybæum. Ipſe interea recedit. abeſſe ab domo paulliſper maluit, quam præſens illud optime factum argentum amittere. Quod ubi audivit iſte, usque eo eſt commotus, ut ſine ulla dubitatione inſanire omnibus, ac furere videretur. quia non potuerat argentum eripere, ipſe a Diodoro erepta ſibi vaſa optime facta dicebat: minitari abſenti Diodoro: vociferari palam: lacrymas interdum vix tenere. Eriphylam accepimus in fabulis ea cupiditate, ut, cum vidiſſet monile, ut opinor, ex auro & gemmis, pulchritudine ejus incenſa, ſalu-

q) *&*. r) *Theraclia*.

Digitized by Google

ſalutem viri proderet. Similis iſtius cupiditas: hoc etiam acrior, atque inſanior, quod illa cupiebat id, quod viderat: hujus libidines non ſolum oculis, ſed etiam auribus excitabantur. Conquiri Diodorum tota provincia jubet. ille ex Sicilia jam 19
caſtra moverat, & vaſa collegerat. Homo, ut aliquo modo 40
illum in provinciam revocaret, hanc excogitavit rationem: p.
ſi hæc ratio potius, quam amentia nominanda eſt. apponit de 209
ſuis canibus quendam, qui dicat, ſe Diodorum Melitenſem rei a.
capitalis reum velle facere. Primo mirum omnibus videri, Diodorum reum, hominem quietiſſimum, ab omni non modo facinoris, verum etiam minimi errati ſuſpicione remotiſſimum. deinde eſſe perſpicuum, fieri omnia illa propter argentum. Iſte non dubitat jubere nomen deferri: & tum primum opinor iſtum abſentis nomen recepiſſe. Res clara 41
Sicilia tota, propter cælati argenti cupiditatem reos fieri rerum capitalium: neque ſolum reos fieri s), ſed etiam abſentes. Diodorus Romæ ſordidatus circum patronos, atque hoſpites curſare: rem omnibus narrare. litteræ mittuntur iſti a patre vehementes, ab amicis item, videret, quid ageret, de Diodoro quo progrederetur: rem claram eſſe, & invidioſam: inſanire hominem: periturum hoc uno crimine, niſi caviſſet. Iſte etiam tum patrem, ſi non in parentis, at in hominum numero putabat: ad judicium nondum ſe ſatis inſtruxerat: primus annus erat provinciæ: non ut in Sthenio, jam refertus pecunia. itaque furor ejus, paullulum non pudore, ſed metu, ac timore repreſſus eſt. condemnare Diodorum non audet: abſentem de reis eximit. Diodorus interea prætore iſto prope triennium provincia, domoque caruit. Ceteri non 42
ſolum Siculi, ſed etiam cives Romani hoc ſtatuerant: quoniam iſte tantum cupiditate progrederetur, nihil eſſe, quod quiſquam putaret, ſe, quod iſti paullo magis placeret, conſervare, aut domi retinere poſſe. Poſtea vero, quam intellexerunt, iſti virum fortem, quem ſumme provincia exſpectabat, Q. Arrium, non ſuccedere: ſtatuerunt ſe nihil tam clauſum,

s) *ſolum præſentes reos fieri &c.*

ſum, neque tam reconditum poſſe habere, quod non iſtius cupiditati apertiſſimum, promptiſſimumque eſſet.

Tum iſte ab equite Romano ſplendido, & gratioſo, Cn. Calidio, cujus filium ſciebat ſenatorem populi Romani & judicem eſſe, equuleos argenteos nobiles, qui Q. Maximi fue-
43 rant t), aufert. Imprudens huc incidi, judices; emit enim, non abſtulit. nollem dixiſſe. jactabit ſe, & in his equitabit equuleis. Emi: pecuniam ſolvi. Credo, etiam tabulæ proferentur. eſt tanti. cedo tabulas. dilue ſane crimen hoc Calidianum, dum ego tabulas adſpicere poſſim. Verumtamen quid erat, quod Calidius Romæ quereretur, ſe, cum tot annos in Sicilia negotiaretur, abs te ſolo ita eſſe contemptum, ita deſpectum, ut etiam una cum ceteris Siculis deſpoliaretur, ſi emeras? quid erat, quod confirmabat, ſe abs te argentum eſſe repetiturum, ſi tibi ſua voluntate vendiderat? tu porro poſſes facere, ut Cn. Calidio non redderes? præſertim cum is L. Siſenna, defenſore tuo tam familiariter uteretur: & cum ce-
44 teris familiaribus Siſennæ reddidiſſes? Deinde u) non opinor negaturum eſſe te, homini honeſto, ſed non gratioſiori, quam Cn. Calidius eſt, L. Cordio argentum per Potamonem, amicum tuum, reddidiſſe. qui quidem ceterorum cauſam apud te difficiliorem fecit. Nam cum te compluribus confirmaſſes redditurum, poſteaquam Cordius pro teſtimonio dixit, te ſibi reddidiſſe, finem reddendi feciſti: quod intellexiſti, te, præda de manibus amiſſa, teſtimonium tamen effugere non poſſe. Cn. Calidio, equiti Romano, per omnes præ-
P. tores x) licuit argentum habere bene factum: licuit poſſe
210 domeſticis copiis, cum magiſtratum, aut aliquem ſuperiorem
a. invitaſſet, ornare, & apparare convivium. multi domi Cn. Calidii, cum imperio, ac poteſtate fuerunt: nemo inventus eſt tam amens, qui illud argentum tam præclarum, ac tam nobile eriperet: nemo tam audax, qui poſceret: nemo tam im-
45 pudens, qui poſtularet, ut venderet. Superbum eſt enim, judices,

t) *quique maximi fuerant.* u) *Deinque.*
x) *omnes alios prætores.*

judices, & non ferendum, dicere prætorem in provincia ho-
mini honeſto, locupleti, ſplendido, VENDE MIHI VASA
CÆLATA. hoc eſt enim dicere: Non es dignus tu, qui
habeas, quæ tam bene facta ſint: meæ dignitatis iſta ſunt.
Tu dignior, Verres, quam Calidius? qui, ut non conferam
vitam, atque exiſtimationem tuam cum illius (neque enim
eſt conferenda) hoc ipſum conferam, quo tu te ſuperiorem
fingis: quod H-S LXXX millia diviſoribus, ut prætor renun-
tiarere, dediſti; trecenta accuſatori, ne tibi odioſus eſſet. ea
re contemnis equeſtrem ordinem, ac deſpicis? ea re indi-
gnum tibi viſum eſt, quidquam, quod tibi placeret, Calidium
potius habere, quam te? Jactat ſe jamdudum de Calidio: 21
narrat omnibus, ſe emiſſe. num etiam de L. Papirio, viro pri- 46
mario, locuplete, honeſtoque, equite Romano turibulum e-
miſti? qui pro teſtimonio dixit, te, cum inſpiciendum po-
poſciſſes, avulſo emblemate remiſiſſe: ut intelligatis, in ho-
mine intelligentiam eſſe, non avaritiam: artificii cupidum,
non argenti fuiſſe. Nec ſolum in Papirio fuit hac abſtinen-
tia: tenuit hoc inſtitutum in turibulis omnibus, quæcumque
in Sicilia fuerunt. incredibile eſt autem quam multa, & quam
præclara fuerint. Credo tum, cum Sicilia florebat opibus,
& copiis, magna artificia fuiſſe in ea inſula. nam domus erat
ante iſtum prætorem nulla paullo locupletior, qua in domo
hæc non eſſent, etiamſi præterea nihil eſſet argenti; patella b.
grandis cum ſigillis, ac ſimulacris deorum; patera, qua mu-
lieres ad res divinas uterentur, turibulum. hæc autem omnia
antiquo opere, & ſummo artificio facta: ut hoc liceret ſuſpi-
cari, fuiſſe aliquando apud Siculos peræqua proportione
cetera: ſed quibus multa fortuna ademiſſet, tamen apud eos
remanſiſſe ea, quæ religio retinuiſſet. Dixi, judices, multa 47
fuiſſe fere apud Siculos omnes: ego idem confirmo, nunc
ne unum quidem eſſe. Quid hoc eſt? quod monſtrum,
quod prodigium in provinciam miſimus? nonne vobis id
egiſſe videtur, ut non unius libidinem, non ſuos oculos, ſed
omnium cupidiſſimorum inſanias, cum Romam revertiſſet,
expleret? qui ſimul atque in oppidum quopiam venerat,
immit-

Digitized by Google

immittebantur illi continuo Cibyratici canes, qui inveſtiga-
bant, & perſcrutabantur omnia. Si quod erat grande vas, &
majus opus inventum, læti auferebant. ſi minus ejusmodi
quippiam venari potuerant; illa quidem certe pro lepuſculis
capiebantur, patellæ, pateræ, turibula. Hic quos putatis fle-
tus mulierum? quas lamentationes fieri ſolitas eſſe in hiſce
rebus? quæ forſitan vobis parvæ eſſe videantur: ſed magnum
& acerbum dolorem commovent, mulierculis præſertim, cum
eripiuntur e manibus ea, quibus ad res divinas uti conſuerunt,
quæ a ſuis acceperunt, quæ in familia ſemper fuerunt.
22 Hic nolite exſpectare, dum ego hoc crimen agam oſtiatim,
48 ab Æſchylo Tyndaritano iſtum pateram abſtuliſſe, a Thraſo-
ne item Tyndaritano patellam, a Nymphodoro Agrigentino
turibulum. cum teſtes ex Sicilia dabo, quem volet, ille eligat,
quem ego interrogem de patellis, pateris, turibulis: non mo-
do oppidum nullum, ſed ne domus quidem paullo locuple-
tior expers hujus injuriæ reperietur. qui cum in convivium
p. veniſſet, ſi quidquam cælati adſpexerat, manum abſtinere,
211 judices, non poterat. Cn. Pompejus eſt Philo, qui fuit Tyn-
a. daritanus. is cenam iſti dabat apud villam in Tyndaritano.
fecit, quod Siculi non audebant. ille, civis Romanus quod
erat, impunius id ſe facturum putavit. appoſuit patellam,
in qua ſigilla erant egregia. iſte continuo ut vidit, non dubi-
tavit illud inſigne penatium, hoſpitaliumque deorum, ex ho-
ſpitali menſa tollere. ſed tamen, quod antea de iſtius abſtinen-
tia dixeram, ſigillis avulſis reliquum argentum ſine ulla ava-
49 ritia reddidit. Quid? Eupolemo Calactino, homini nobili,
Lucullorum hoſpiti ac perfamiliari, qui nunc apud exercitum
cum L. Lucullo eſt, non idem fecit? cenabat apud eum. ar-
gentum illi ceterum, purum appoſuerat, ne purus ipſe relin-
queretur; duo pocula non magna, verumtamen cum emble-
matis. hic, quaſi feſtivum acroama, ne ſine corollario de con-
vivio diſcederet, ibidem convivis inſpectantibus, emblemata
avellenda curavit. Neque ego nunc iſtius facta omnia enu-
merare conor: neque opus eſt, nec fieri ullo modo poteſt.
Tantummodo uniuscujusque de varia improbitate generis in-
dicia

Digitized by Google

dicia apud vos, & exempla profero. neque enim ita ſe geſſit in his rebus, tamquam rationem aliquando eſſet redditurus: ſed prorſus ita, quaſi aut reus numquam eſſet futurus, aut, quo plura abſtuliſſet, eo minore periculo in judicium eſſet venturus: qui hæc, quæ dico, jam non occulte, non per amicos, atque interpretes, ſed palam de loco ſuperiore ageret, pro imperio, & poteſtate. Catinam cum veniſſet, oppidum 23
locuples, honeſtum, copioſum, Dionyſiarchum ad ſe proago- 50
rum, hoc eſt, ſummum magiſtratum, vocari jubet. ei palam imperat, ut omne argentum, quod apud quemque eſſet Catinæ, conquirendum curaret, & ad ſe transferendum. Phi- b.
larchum Centuripinum, primum hominem genere, virtute, pecunia, non hoc idem juratum dicere audiſtis, ſibi iſtum negotium dediſſe, atque imperaviſſe, ut Centuripinis, in civitate totius Siciliæ multo maxima, & locupletiſſima, omne argentum conquireret, & ad ſe comportari juberet? Agyrio ſimiliter iſtius imperio vaſa Corinthia per Apollodorum, quem teſtem audiſtis, Syracuſas deportata ſunt. Illa vero 51
optima, quod, cum ad Haluntium veniſſet prætor laborioſus, & diligens, ipſe in oppidum accedere noluit, quod erat difficili adſcenſu, atque arduo; Archagathum Haluntinum, hominem non ſolum domi ſuæ, ſed tota Sicilia in primis nobilem, vocari juſſit: ei negotium dedit, ut, quidquid Halunti eſſet argenti cælati, aut, ſi quid etiam Corinthiorum, id omne ſtatim y) ad mare ex oppido deportaretur. adſcendit z) in oppidum Archagathus homo nobilis, qui a ſuis & amari, & diligi vellet: ferebat graviter, illam ſibi ab iſto provinciam datam: nec, quid faceret, habebat. pronuntiat, quid ſibi imperatum eſſet: jubet omnes proferre, quæ haberent. metus erat ſummus. ipſe enim tyrannus non diſcedebat longius: Archagathum, & argentum in lectica cubans ad mare infra oppidum exſpectabat. Quem concurſum in oppi- 52
do factum putatis? quem clamorem? quem porro fletum mulierum? qui viderent equum Trojanum introductum, urbem

y) *ut omnes ſtatim.* z) *eſcendit.*

Digitized by Google

urbem captam eſſe dicerent. efferri ſine thecis vaſa, extor-
queri alia de manibus mulierum, effringi multorum fores,
revelli clauſtra. Quid enim putatis? ſcuta ſi quando con-
quiruntur a privatis in bello, ac tumultu: tamen homines in-
viti dant, etſi ad ſalutem communem dari ſentiunt: ne quem
putetis ſine maximo dolore argentum cælatum domo, quod
alter eriperet, protuliſſe. omnia deferuntur. Cibyratæ fra-
p. tres vocantur: pauca improbant: quæ probarant, iis cruſtæ,
212 aut emblemata detrahuntur. Sic Haluntini, excuſſis deli-
a. ciis, cum argento puro domum reverterunt. Quod um-
24 quam, judices, hujuſmodi everriculum in illa provincia fu-
53 it? avertere aliquid de publico quam obſcuriſſime per ma-
giſtratum ſolebant: etiam aliquid de privato nonnumquam
occulte auferebant: & illi tamen condemnabantur. &, ſi quæ-
ritis, ut ipſe de me detraham: illos ego accuſatores puto fuiſſe,
qui hujuſmodi hominum furta odore, aut aliquo leviter preſ-
ſo veſtigio perſequebantur. Nam nos quidem quid facimus
in Verre, quem in luto volutatum totius corporis veſtigiis
invenimus? permagnum eſt in eum dicere aliquid, qui præ-
teriens, lectica paulliſper depoſita, non per præſtigias, ſed pa-
lam per poteſtatem, uno imperio oſtiatim totum oppidum
compilarit? At tamen, ut poſſit ſe dicere emiſſe, Archagatho
imperat, ut aliquid illis, quorum argentum fuerat, nummulo-
rum, dicis cauſa, daret. invenit Archagathus paucos, qui vel-
lent accipere: his dedit. eos nummos tamen iſte Archaga-
tho non reddidit. voluit Romæ petere Archagathus; Cn.
Lentulus Marcellinus diſſuaſit, ſicut ipſum dicere audiſtis.
RECITA ARCHAGATHI, ET LENTULI TESTIMONI-
54 UM. Et, ne forte hominem exiſtimetis hanc tantam vim em-
blematum ſine cauſa coacervare voluiſſe, videte, quanti vos,
quanti exiſtimationem populi Romani, quanti leges, & judi-
cia, quanti teſtes Siculos, negotiatoreſque fecerit. poſteaquam
tantam multitudinem collegerat emblematum, ut ne unum
quidem cuiquam reliquiſſet: inſtituit officinam Syracuſis
in regiam maximam palam a) artifices omnes, cælatores, ac
vaſcu-

a) *Syracuſis in regia maxima palam.*

Digitized by Google

vaſcularios convocari jubet: & ipſe ſuos complures habebat. eo conducit magnam hominum multitudinem. menſes octo continuos opus his non defuit, cum vas nullum fieret, niſi aureum. tum illa, ex patellis, & turibulis quæ vellerat, ita ſcite in aureis poculis illigabat, ita apte in ſcyphis aureis includebat, ut ea ad illam rem nata eſſe diceres: ipſe tamen prætor, qui ſua vigilantia pacem in Sicilia dicit fuiſſe, in hac officina majorem partem diei cum tunica pulla ſedere ſolebat, & pallio. Hæc ego, judices, non auderem proferre, ni vererer, ne forte plura de iſto ab aliis in ſermone, quam a me in 25
judicio audiſſe vos diceretis. Quis enim eſt, qui de hac of- 55
ficina, qui de vaſis aureis, qui de iſtius pallio, tunica pulla non audierit? quem voles de conventu Syracuſanorum virum bonum nominato. producam. nemo erit, quin hoc ſe aut vidiſ-
ſe, aut audiſſe dicat. O tempora, o mores! nihil nimium 56
vetus proferam. Sunt veſtrum, judices, aliquammulti b), qui L. Piſonem cognoverunt, hujus L. Piſonis, qui prætor fuit, patrem. is cum eſſet in Hiſpania prætor, qua in provincia occiſus eſt, neſcio quo pacto, dum armis exercetur, annulus aureus, quem habebat, fractus eſt, & comminutus. cum vellet ſibi annulum facere, aurificem juſſit vocari in foro, ad ſellam, Cordubæ, & ei palam appendit aurum. hominem in foro ſellam jubet ponere, & facere annulum, omnibus præſentibus. Nimium fortaſſe dicet aliquis hunc diligentem. hactenus reprehendat, ſi quis volet: nihil amplius. verum fuit ei concedendum. filius enim L. Piſonis erat, ejus, qui primus de pecuniis repetundis legem tulit. Ridiculum eſt nunc de 57
Verre me dicere, cum de Piſone Frugi dixerim. verumtamen, quantum interſit, videte. iſte cum aliquot abacorum p.
faceret vaſa aurea, non laboravit, quid non modo in Sicilia, 213
verum etiam Romæ in judicio audiret. ille in auri ſemuncia a.
totam Hiſpaniam ſcire voluit, unde prætori annulus fieret. nimirum, ut hic nomen ſuum comprobavit: ſic ille cognomen.

b) *quam multi.*

26 Nullo modo poſſum omnia iſtius facta aut memoria conſequi, aut oratione complecti. genera ipſa cupio breviter attingere: ut hic modo me commonuit Piſonis annulus, quod totum effluxerat. Quam multis iſtum putatis hominibus honeſtis, de digitis annulos aureos abſtuliſſe? numquam dubitavit, quotieſcumque alicujus aut gemma, aut annulo delectatus eſt. Incredibilem rem dicam, ſed tam claram, ut ipſum
58 negaturum non arbitrer. Cum Valentio ejus interpreti epiſtola Agrigento allata eſſet, caſu ſignum iſte animadvertit in cretula. placuit ei: exquiſivit c), unde eſſet epiſtola: reſpondit, Agrigento. iſte litteras, ad quos ſolebat, miſit: ut is annulus ad ſe primo quoque tempore afferretur. ita litteris iſtius, patrifamilias L. Titio cuidam civi Romano annulus de digito detractus eſt. Illa vero ejus cupiditas incredibilis eſt. nam ut in ſingula conclavia, quæ iſte non modo Romæ, ſed in omnibus villis habet, tricenos lectos optime ſtratos cum ceteris ornamentis convivii quæreret, nimium multa comparare videretur. nulla domus in Sicilia locuples fuit,
59 ubi iſte non textrinum inſtituerit. Mulier eſt Segeſtana, perdives, & nobilis, Lamia nomine: per triennium iſti plena domo telarum, ſtragulam veſtem confecit: nihil niſi conchylio tinctum. Attalus, homo pecunioſus, Neti; Lyſo, Lilybæi; Critolaus d) Ennæ; Syracuſis Æſchrio, Cleomenes, Theomnaſtus; Pelori e) Archonides, Megiſtus. vox me citius defecerit, quam nomina. Ipſe dabat purpuram tan-
b. tum, amici operas, credo. jam enim non libet omnia criminari. quaſi hoc mihi non ſatis ſit ad crimen, habuiſſe tam multum, quod daret: voluiſſe deportare tam multa: hoc denique, quod concedit, amicorum operis eſſe in hujuſcemodi
60 rebus uſum. Jam vero lectos æratos, & candelabra ænea num cui, præter iſtum, Syracuſis per triennium facta eſſe exiſtimatis? Emebat, credo. Sed tantum vos certiores, judices, facio, quid iſte in provincia prætor egerit, ne cui forte ni-

c) *quæſivit &c.* d) *Gritolaus.* e) *Elori.*

Digitized by Google

te nimium negligens fuiſſe videatur, neque ſe ſatis, cum po-
teſtatem habuerit, inſtruxiſſe & ornaſſe.

Venio nunc non jam ad furtum, non ad avaritiam, non ad 27
cupiditatem, ſed ejusmodi facinus, in quo omnia nefaria con-
tineri mihi, atque ineſſe videantur: in quo dii immortales
violati, exiſtimatio atque auctoritas nominis populi Romani
imminuta, hoſpitium ſpoliatum ac proditum, abalienati ſcele-
re iſtius a nobis omnes reges amiciſſimi, nationesque, quæ in
eorum regno, ac ditione ſunt. Nam reges Syriæ, regis An- 61
tiochi filios pueros, ſcitis Romæ nuper fuiſſe: qui venerant
non propter Syriæ regnum; nam id ſine controverſia obti-
nebant, ut a patre, & a majoribus acceperant: ſed regnum
Ægypti ad ſe, & ad Selenen, matrem ſuam, pertinere arbi-
trabantur. Hi ipſi poſteaquam temporibus Reipublicæ ex-
cluſi, per ſenatum agere quæ voluerant, non potuerunt, in
Syriam in regnum patrium profecti ſunt. eorum alter, qui
Antiochus vocatur, iter per Siciliam facere voluit. itaque
iſto prætore venit Syracuſas. Hic Verres hereditatem ſibi 62
veniſſe arbitratus eſt, quod in ejus regnum, ac manus vene-
rat is, quem iſte & audierat multa ſecum præclara habere, &
ſuſpicabatur. mittit homini munera ſatis large: hæc ad uſum
domeſticum. vini, olei quod viſum erat: etiam tritici, quod p.
ſatis eſſet, de ſuis decumis. deinde ipſum regem ad cenam 214
vocavit. exornat ample, magnificeque triclinium: exponit a.
ea, quibus abundabat, plurima ac pulcherrima vaſa argentea.
namque hæc aurea nondum fecerat. omnibus curat rebus
inſtructum, & paratum ut ſit convivium. Quid multa? Rex
ita diſceſſit, ut & iſtum copioſe ornatum, & ſe honorifice ac-
ceptum arbitraretur. vocat ad cenam deinde ipſe prætorem:
exponit ſuas copias omnes, multum argentum, non pauca et-
iam pocula ex auro, quæ, ut mos eſt regius, & maxime in Sy-
ria, gemmis erant diſtincta clariſſimis. Erat etiam vas vina-
rium ex una gemma pergrandi, trulla excavata, manubrio
aureo. de qua, credo, ſatis idoneum, ſatis gravem teſtem, Q.
Minucium dicere audiſtis. Iſte unum quodque vas in manus 63
ſumere, laudare, mirari. Rex gaudere, prætori populi Ro-

Digitized by Google

mani ſatis jucundum, & gratum illud eſſe convivium. poſtea-
quam inde diſceſſum eſt, cogitare iſte nihil aliud (quod ipſa
res declaravit) niſi, quemadmodum regem ex provincia ſpo-
liatum, expilatumque dimitteret. mittit rogatum vaſa ea,
quæ pulcherrima apud illum viderat: ait ſe ſuis cælatoribus
velle oſtendere. Rex, qui iſtum non noſſet, ſine ulla ſuſpi-
cione libentiſſime dedit. Mittit etiam trullam gemmeam
rogatum: velle ſe eam diligentius conſiderare. ea quoque
28 ei mittitur. Nunc reliquum, judices, attendite, de quo &
64 vos audiſtis, & populus Romanus non nunc primum audiet:
& in exteris nationibus usque ad ultimas terras pervagatum
eſt. Candelabrum e gemmis clariſſimis, opere mirabili per-
fectum, reges hi, quos dico, Romam cum attuliſſent, ut in
Capitolio ponerent: quod nondum etiam perfectum tem-
plum offenderant, neque ponere potuerunt, neque vulgo
b. oſtendere, ac proferre voluerunt: ut & magnificentius vide-
retur, cum ſuo tempore in ſella f) Jovis Optimi Maximi po-
neretur: & clarius, cum pulchritudo ejus recens ad oculos
hominum, atque integra perveniret. ſtatuerunt id ſecum in
Syriam reportare: ut, cum audiſſent ſimulacrum Jovis Opti-
mi Maximi dedicatum, legatos mitterent, qui cum ceteris
rebus illud quoque eximium, atque pulcherrimum donum
in Capitolium afferrent. Pervenit res ad iſtius aures, neſcio
quomodo. nam rex celatum voluerat: non quo quidquam
metueret, aut ſuſpicaretur, ſed ut ne multi illud ante perci-
perent g) oculis, quam populus Romanus. Iſte petit a
rege, & eum pluribus verbis rogat, ut id ad ſe mittat: cupere
ſe dicit inſpicere, neque ſe aliis videndi poteſtatem eſſe factu-
65 rum. Antiochus, qui animo & puerili eſſet, & regio, nihil de
iſtius improbitate ſuſpicatus eſt: imperat ſuis, ut id in præ-
torium involutum quam occultiſſime deferrent. quo poſtea-
quam attulerunt, involucriſque rejectis conſtituerunt: iſte
clamare cœpit, dignam rem eſſe regno Syriæ, dignam regio
munere, dignam Capitolio. Etenim erat eo ſplendore, qui
ex

f) *cella.* g) *præciperent &c.*

ex clariſſimis, & plurimis gemmis eſſe debebat: ea varietate
operum, ut ars certare videretur cum copia: ea magnitudi-
ne, ut intelligi poſſet, non ad hominum apparatum, ſed ad
ampliſſimi templi ornamentum eſſe factum. quod cum ſatis
jam perſpexiſſe videretur, tollere incipiunt, ut referrent. Iſte
ait, ſe velle illud etiam, atque etiam conſiderare: nequaquam
ſe eſſe ſatiatum. jubet illos diſcedere, & candelabrum relin-
quere. Sic illi tum inanes ad Antiochum revertuntur. Rex 29
primo nihil metuere, nihil ſuſpicari. dies unus, alter, plures: 66
non referri. Tum mittit rex ad iſtum, ſi ſibi videatur, ut p.
reddat. Jubet iſte poſterius ad ſe reverti. mirum illi vide- 215
ri. mittit iterum. non redditur. Ipſe hominem appellat: a.
rogat, ut reddat. Os hominis, inſignemque impudentiam
cognoſcite. Quod ſciret, quodque ex ipſo rege audiſſet in
Capitolio eſſe ponendum: quod Jovi Optimo Maximo, quod
populo Romano ſervari videret, id ſibi ut donaret, rogare,
& vehementer petere cœpit. Cum ille ſe & religione Jovis
Capitolini, & hominum exiſtimatione impediri diceret, quod
multæ nationes teſtes eſſent illius operis, ac muneris: iſte ho-
mini minari acerrime cœpit. Ubi videt eum nihilo magis
minis, quam precibus permoveri: repente hominem de pro-
vincia jubet ante noctem decedere. ait ſe comperiſſe, ex e-
jus regno piratas in Siciliam eſſe venturos. Rex maximo 67
conventu Syracuſis, in foro, ne quis forte me in crimine ob-
ſcuro verſari, atque affingere aliquid ſuſpicione hominum
arbitretur, in foro, inquam, Syracuſis flens, ac deos, homineſ-
que conteſtans, clamare cœpit, candelabrum factum e gem-
mis, quod in Capitolium miſſurus eſſet, quod in templo cla-
riſſimo populo Romano monumentum ſuæ ſocietatis, amici-
tiæque eſſe voluiſſet; id ſibi C. Verrem abſtuliſſe: de cete-
ris operibus ex auro, & gemmis, quæ ſua penes illum eſſent,
ſe non laborare: hoc ſibi eripi, miſerum eſſe, & indignum.
id etſi antea jam mente, & cogitatione ſua, fratriſque ſui,
conſecratum eſſet: tamen tum ſe in illo conventu civium
Romanorum dare, donare, dicare, conſecrare Jovi Optimo
Maximo, teſtemque ipſum Jovem ſuæ voluntatis, ac religio-

Digitized by Google

30 nis adhibere. Quæ vox? quæ latera? quæ vires hujus unius criminis querimoniam poſſint ſuſtinere? Rex Antiochus, qui Romæ ante oculos omnium noſtrum biennium fere comitatu regio, atque ornatu fuiſſet: is cum amicus, & ſocius
b. populi Romani eſſet, amiciſſimo patre, avo, majoribus, antiquiſſimis, & clariſſimis regibus, opulentiſſimo & maximo regno, præceps provincia populi Romani exturbatus eſt.
68 Quemadmodum hoc accepturas nationes exteras: quemadmodum hujus tui facti famam in regna aliorum, atque in ultimas terras perventuram putaſti, cum audierint, a prætore populi Romani in provincia violatum regem, ſpoliatum hoſpitem, ejectum ſocium populi Romani atque amicum? Nomen veſtrum, populique Romani odio, atque acerbitati ſcitote nationibus exteris, judices, futurum, ſi iſtius hæc tanta injuria impunita diſceſſerit. ſic omnes arbitrabuntur, præſertim cum hæc omnino fama de noſtrorum hominum avaritia, & cupiditate percrebuerit, non iſtius ſolius hoc eſſe facinus, ſed eorum etiam, qui approbarunt. Multi reges, multæ liberæ civitates, multi privati opulenti, ac potentes habent profecto in animo Capitolium ſic ornare, ut templi dignitas, imperiique noſtri nomen deſiderat. qui ſi intellexerint, interverſo regali hoc dono, graviter vos tuliſſe: grata fore vobis, populoque Romano ſua ſtudia, ac dona arbitrabuntur. ſin hoc vos in rege tam nobili, in re tam eximia, in injuria tam acerba, neglexiſſe audierint: non erunt tam amentes, ut operam, curam, pecuniam impendant in eas res,
31 quas vobis gratas fore non arbitrentur. Hoc loco, Q. Catu-
69 le, te appello. loquor enim de tuo clariſſimo, pulcherrimoque monumento: non judicis ſolum ſeveritatem in hoc crimine, ſed prope inimici, atque accuſatoris vim ſuſcipere debes. tuus eſt enim honos in illo templo, ſenatus, populique Romani beneficio: tui nominis æterna memoria ſimul cum templo illo conſecratur. tibi hæc cura ſuſcipienda, tibi hæc
p. opera ſumenda eſt, ut Capitolium, quomodo magnificentius
216 eſt reſtitutum, ſic copioſius ornatum ſit, quam fuit: ut illa
a. flamma divinitus exſtitiſſe videatur, non quæ deleret Jovis Optimi

Digitized by Google

Optimi Maximi templum, ſed quæ præclarius, magnificen-
tiusque depoſceret. Audiſti, Q. Minucium Rufum dicere, 70
domi ſuæ deverſatum eſſe Antiochum regem Syracuſis: ſe
illud ſcire ad iſtum eſſe delatum: ſe ſcire non redditum.
audiſti, & audies omni e conventu Syracuſano, qui ita dicant,
ſeſe audientibus, illud Jovi Optimo Maximo dicatum eſſe ab
rege Antiocho, & conſecratum. Si judex non eſſes, & hæc
ad te delata res eſſet: te potiſſimum hoc perſequi, te pete-
re, te agere oporteret. Quare non dubito, quo animo ju-
dex hujus criminis eſſe debeas, qui apud alium judicem
multo acrior, quam ego ſum, actor, accuſatorque eſſe debe-
res. Vobis autem, judices, quid hoc indignius, aut quid mi- 32
nus ferendum videri poteſt? Verreſne habebit domi ſuæ 71
candelabrum Jovis Optimi Maximi e gemmis, auroque per-
fectum? cujus fulgore collucere atque illuſtrari Jovis Opti-
mi Maximi templum oportebat, id apud iſtum in ejuſmodi
conviviis conſtituetur, quæ domeſticis ſtupris, flagitiiſque
flagrabunt? In iſtius lenonis turpiſſimi domo ſimul cum ce-
teris Chelidonis hereditariis ornamentis, Capitolii ornamen-
ta ponentur? Quid huic ſacri umquam fore, aut quid fuiſſe
religioſi putatis, qui nunc tanto ſcelere ſe obſtrictum eſſe non
ſentiat? qui in judicium veniat, ubi ne precari quidem Jo-
vem Optimum Maximum, atque ab eo auxilium petere more
omnium poſſit? a quo etiam dii immortales ſua repetunt in
eo judicio, quod hominibus ad ſuas res repetundas eſt con-
ſtitutum. Miramur Athenis Minervam, Deli Apollinem,
Junonem Sami, Pergæ Dianam, multos præterea ab iſto deos b.
tota Aſia, Græciaque violatos, qui a Capitolio manus abſti-
nere non potuerit? quod privati homines de ſuis pecuniis
ornant, ornaturique ſunt, id C. Verres ab regibus ornari non
eſt paſſus. Itaque hoc nefario ſcelere concepto, nihil poſtea 72
tota in Sicilia neque ſacri, neque religioſi eſſe duxit. ita ſeſe
in ea provincia per triennium geſſit, ut ab iſto non ſolum ho-
minibus, verum etiam diis immortalibus bellum indictum
putaretur.

Segeſta eſt oppidum pervetus in Sicilia, judices, quod ab 33

Digitized by Google

Æneа fugiente a Troja, atque in hæc loca veniente, conditum eſſe demonſtrant. Itaque Segeſtani non ſolum perpetua ſocietate, atque amicitia, verum etiam cognatione ſe cum populo Romano conjunctos eſſe arbitrantur. Hoc quondam oppidum, cum illa civitas cum Pœnis ſuo nomine, ac ſua ſponte bellaret, a Karthaginienſibus vi captum, atque deletum eſt: omniaque, quæ ornamento urbi eſſe poſſent, Karthaginem ſunt ex illo loco deportata. fuit apud Segeſtanos ex ære ſimulacrum Dianæ, cum ſumma atque antiquiſſima præditum religione, tum ſingulari opere, artificioque perfectum. hoc translatum Karthaginem, locum tantum, hominesque mutarat: religionem quidem priſtinam conſervabat. nam propter eximiam pulchritudinem, etiam hoſtibus digna, quam ſan-
73 ctiſſime colerent, videbatur. Aliquot ſæculis poſt, P. Scipio bello Punico tertio Karthaginem cepit: qua in victoria (videte hominis virtutem, & diligentiam, ut & domeſticis præclariſſimæ virtutis exemplis gaudeatis, & eo majore odio dignam iſtius incredibilem audaciam judicetis) convocatis Siculis omnibus, quod diutiſſime, ſæpiſſimeque Siciliam vexatam a Karthaginienſibus cognorat, jubet omnia conquiri: pollicetur, ſibi magnæ curæ fore, ut omnia civitatibus, quæ
p. cujusque fuiſſent, reſtituerentur. Tum illa, quæ quondam
217 fuerant Himera ſublata, de quibus antea dixi, Thermitanis
a. ſunt reddita: tum alia Gelenſibus, alia Agrigentinis: in quibus etiam ille nobilis taurus, quem crudeliſſimus omnium tyrannorum Phalaris habuiſſe dicitur, quo vivos, ſupplicii cauſa, demittere homines, & ſubjicere flammam ſolebat. quem taurum Scipio cum redderet Agrigentinis, dixiſſe dicitur: æquum eſſe illos cogitare, utrum eſſet Siculis utilius, ſuisne ſervire, an populo Romano obtemperare; cum idem monumentum & domeſticæ crudelitatis, & noſtræ
34 manſuetudinis haberent. Illo tempore Segeſtanis maxima
74 cum cura hæc ipſa Diana, de qua dicimus, redditur: reportatur Segeſtam: in ſuis antiquis ſedibus ſumma cum gratulatione civium, & lætitia reponitur. Hæc erat poſita Segeſtæ, ſane excelſa in baſi: in qua grandibus litteris P. AFRI-

CANI

Digitized by Google

CANI h) nomen erat inciſum, eumque KARTHAGINE
CAPTA RESTITUISSE, perſcriptum. colebatur a civibus:
ab omnibus advenis viſebatur, cum quæſtor eſſem, nihil mihi ab illis eſt demonſtratum prius. Erat admodum amplum, & excelſum ſignum cum ſtola: verumtamen inerat in illa magnitudine ætas; atque habitus virginalis. ſagittæ pendebant ab humero: ſiniſtra manu retinebat arcum: dextra ardentem facem præferebat. Hanc cum iſte ſacrorum omni- 75
um hoſtis, religionumque prædo vidiſſet: quaſi illa ipſe face percuſſus eſſet, ita flagrare cupiditate, atque amentia cœpit. imperat magiſtratibus iſte, ut eam demoliantur, & ſibi dent: nihil ſibi gratius oſtendit futurum. illi vero dicere, id ſibi nefas eſſe: ſeque cum ſumma religione, tum ſummo metu legum, & judiciorum teneri. iſte tum petere ab illis, tum minari, tum ſpem, tum metum oſtendere. Oppone- b.
bant illi interdum nomen Africani: donum populi Romani illud eſſe dicebant: nihil ſe in eo poteſtatis habere, quod imperator clariſſimus, urbe hoſtium capta, monumentum victoriæ populi Romani eſſe voluiſſet. Cum iſte nihilo remiſſius, at- 76
que etiam multo vehementius inſtaret quotidie: res agitur in ſenatu. vehementer ab omnibus reclamatur. Itaque illo tempore, ac primo iſtius adventu pernegatur. poſtea, quidquid erat oneris in nautis, remigibusque exigendis, in frumento imperando, Segeſtanis, præter ceteros, imponebat aliquanto amplius, quam ferre poſſent. præterea magiſtratus eorum evocabat: optimum quemque & nobiliſſimum ad ſe arceſſebat: circum omnia provinciæ fora rapiebat: ſingillatim unicuique calamitati fore ſe denuntiabat: univerſam ſe funditus illam everſurum eſſe civitatem minabatur. Itaque aliquando, multis malis, magnoque metu victi Segeſtani, prætoris imperio parendum eſſe decreverunt. magno cum luctu, & gemitu totius civitatis, multis cum lacrymis, & lamentatione virorum, mulierumque omnium, ſimulacrum Dianæ tollendum locatur. Videte quanta religione fuerit. 35
apud 77

h) *nomen P. Africani.*

apud Segeſtanos repertum eſſe, judices, ſcitote neminem, ne-
que liberum, neque ſervum, neque civem, neque peregrinum,
qui illud ſignum auderet attingere. Barbaros quoſdam Lilybæo
ſcitote advocatos eſſe operarios. hi denique illud, ignari totius
negotii, ac religionis, mercede accepta, ſuſtulerunt. quod cum
ex oppido exportaretur, quem conventum mulierum factum
eſſe arbitramini? quem fletum majorum natu? quorum non
nulli etiam illum diem memoria tenebant, cum illa eadem Dia-
na Segeſtam, Karthagine revecta, victoriam populi Romani re-
ditu ſuo nuntiaſſet. Quam diſſimilis hic dies illi tempori
p. videbatur? tum imperator populi Romani, vir clariſſimus,
218 deos patrios reportabat Segeſtanis, ex urbe hoſtium recupe-
a. ratos. nunc ex urbe ſociorum prætor ejusdem populi tur-
piſſimus, atque impuriſſimus, eosdem illos deos nefario ſce-
lere auferebat. Quid hoc tota Sicilia eſt clarius, quam
omnes Segeſtanas matronas, & virgines conveniſſe, cum Diana
exportaretur ex oppido? unxiſſe unguentis? compleſſe
coronis, & floribus? ture, odoribusque incenſis usque ad agri
78 fines proſecutas eſſe? Hanc tu tantam religionem ſi tum in
imperio propter cupiditatem, atque audaciam non pertime-
ſcebas: ne nunc quidem in tanto tuo, liberorumque tuorum
periculo perhorreſcis? Quem tibi aut hominem, invitis diis
immortalibus, aut vero deum, tantis eorum religionibus vio-
latis, auxilio futurum putas? Tibi illa Diana in pace, atque
in otio religionem nullam attulit? quæ cum duas urbes, in
quibus locata fuerat, captas, incenſasque vidiſſet, bis ex duo-
rum bellorum flamma, ferroque ſervata eſt: quæ Karthagi-
nienſium victoria, loco mutato, religionem tamen non amiſit:
P. Africani virtute religionem ſimul cum loco recuperavit.
Quo quidem ſcelere ſuſcepto, cum inanis eſſet baſis, & in ea P.
Africani nomen inciſum: res indigna, atque intoleranda vi-
debatur omnibus, non ſolum religiones eſſe violatas, verum
etiam P. Africani, viri fortiſſimi, rerum geſtarum gloriam,
memoriam virtutis, monumenta victoriæ, C. Verrem ſuſtuliſ-
79 ſe. Quod cum iſti renuntiaretur de baſi ac litteris, exiſtima-
vit homines in oblivionem totius negotii eſſe venturos, ſi
etiam

Digitized by Google

etiam baſim, tamquam indicem ſui ſceleris, ſuſtuliſſet. itaque
tollendam iſtius imperio locaverunt: quæ vobis locatio ex
publicis Segeſtanorum litteris priore actione recitata eſt. Te 36
nunc, P. Scipio, te, inquam, lectiſſimum, ornatiſſimumque ad- b.
oleſcentem appello: abs te officium tuum, debitum gene-
ri, & nomini requiro, & flagito. Cur pro iſto, qui laudem,
honoremque familiæ veſtræ depeculatus eſt, pugnas? cur
eum defenſum eſſe vis? cur ego tuas partes ſuſcipio? cur
tuum onus ſuſtineo? M. Tullius P. Africani monumenta re-
quirit: P. Scipio eum, qui illa ſuſtulit, defendit. cum mos
a majoribus traditus ſit, ut monumenta majorum ita ſuorum
quisque defendat, ut ea ne ornari quidem nomine alieno ſinat:
tu iſti aderis, qui non obtruſit aliqua ex parte monumenta P.
Scipionis, ſed funditus ſuſtulit, ac delevit? Quisnam igitur, 80
per deos immortales! tuebitur P. Scipionis memoriam mor-
tui? quis monumenta, atque indicia virtutis, ſi tu ea relin-
quis, ac deſeris? neque ſolum ſpoliata illa patiere, ſed etiam
eorum ſpoliatorem, vexatoremque defendes i)? adſunt Se-
geſtani, clientes tui, ſocii populi Romani atque amici: cer-
tiorem te faciunt, P. Africanum, Karthagine deleta, ſimula-
crum Dianæ majoribus ſuis reſtituiſſe: idque apud Segeſta-
nos, ejus imperatoris nomine poſitum, ac dedicatum fuiſſe:
hoc Verrem demoliendum, & aſportandum, nomenque omni-
no P. Scipionis delendum, tollendumque curaſſe: orant te,
atque obſecrant, ut ſibi religionem, generi tuo laudem, glo-
riamque reſtituas, ut, quod ex urbe hoſtium per P. Africanum
recuperarint, id per te ex prædonis domo conſervare poſſint.
Quid aut his reſpondere honeſte potes, aut illi facere, niſi ut 37
te, ac fidem tuam implorent? adſunt, & implorant. potes
domeſticæ laudis amplitudinem, Scipio, tueri, potes: omnia
in te ſunt, quæ aut fortuna hominibus, aut natura largitur.
non præcerpo fructum officii tui: non alienam mihi laudem p.
appeto: non eſt pudoris mei, P. Scipione, florentiſſimo ado- 219
leſcente, vivo, & incolumi, me propugnatorem monumento- a.
rum

i) *defenderis?*

81 rum P. Scipionis, defenſoremque profiteri. Quam ob rem
ſi ſuſcipis domeſticæ laudis patrocinium, me non ſolum ſilere
de veſtris monumentis oportebit, ſed etiam lætari, P. Africa-
ni ejuſmodi eſſe fortunas mortui, ut ejus honos ab iis, qui ex
eadem familia ſint, defendatur, neque ullum adventicium re-
quiratur auxilium. Sin iſtius amicitia te impediet: ſi hoc,
quod abs te poſtulo, minus ad officium tuum pertinere arbi-
trabere: ſuccedam ego vicarius tuo muneri; ſuſcipiam par-
tes, quas alienas eſſe arbitrabar, ne iſta præclara nobilitas de-
ſinat queri, populum Romanum hominibus novis, atque in-
duſtriis libenter honores mandare, ſemperque mandaſſe. Non
eſt querendum, in ea civitate, quæ propter virtutem omni-
bus nationibus imperat, virtutem plurimum poſſe. Sit apud
alios imago P. Africani: ornentur alii, mortui virtute, ac no-
mine. talis ille vir fuit: ita de populo Romano meritus eſt,
ut non uni familiæ, ſed univerſæ civitati commendatus eſſe
debeat. Eſt aliqua mea pars virilis, quod ejus civitatis ſum,
quam ille amplam, illuſtrem, claramque reddidit; præcipue
quod in his artibus pro mea parte verſor, quarum ille prin-
ceps fuit, æquitate, induſtria, temperantia, defenſione miſe-
rorum, odio improborum: quæ cognatio ſtudiorum, & ar-
tium, propemodum non minus eſt conjuncta, quam iſta, qua
38 vos delectamini, generis, & nominis. Repeto abs te, Verres,
82 monumentum P. Africani: cauſam Siculorum, quam ſuſce-
pi, relinquo: judicium de pecuniis repetundis ne ſit hoc tem-
b. pore: Segeſtanorum injuriæ negligantur: baſis P. Africani
reſtituatur: nomen invictiſſimi imperatoris incidatur: ſignum
pulcherrimum Karthagine captum reponatur. Hæc abs te
non Siculorum defenſor, non tuus accuſator, non Segeſtani
poſtulant: ſed is, qui laudem, gloriamque P. Africani tuen-
dam, conſervandamque ſuſcepit. Non vereor, ne hoc offi-
cium meum P. Servilio judici non probem; qui cum res ma-
ximas geſſerit, monumentaque ſuarum rerum cummaxime
conſtituat, atque in his elaboret: profecto volet hæc non ſo-
lum ſuis poſteris, verum etiam omnibus viris fortibus, & bo-
nis civibus defendenda, non ſpolianda improbis tradere.

Non

Digitized by Google

Non vereor, ne tibi, Q. Catule, diſpliceat, cujus ampliſſimum
in orbe terrarum, clariſſimumque monumentum eſt, quam
plurimos eſſe cuſtodes monumentorum, & putare omnes bo-
nos alienæ gloriæ defenſionem ad officium ſuum pertinere.
Et quidem ceteris iſtius furtis, atque flagitiis ita moveor, ut 83
ea reprehendenda tantum putem: hic vero tanto dolore af-
ficior, ut nihil mihi indignius ferendum videatur. Verres
Africani monumentis domum ſuam, plenam ſtupri, plenam
flagitii, plenam dedecoris, ornabit? Verres temperatiſſimi,
ſanctiſſimique viri monumentum, Dianæ ſimulacrum virginis,
in ea domo collocabit, in qua ſemper meretricum, lenonum-
que flagitia verſantur?

At hoc ſolum Africani monumentum violaſti? quid? a 39
Tyndaritanis non ejuſdem Scipionis beneficio poſitum ſimu- 84
lacrum Mercurii, pulcherrime factum, ſuſtuliſti? Atquemad-
modum, dii immortales! quam audacter! quam libidinoſe!
quam impudenter! audiſtis nuper dicere legatos Tyndarita-
nos, homines honeſtiſſimos, ac principes civitatis: Mercu-
rium, qui ſacris anniverſariis apud eos, ac ſumma religione
coleretur, quem P. Africanus, Karthagine capta, Tyndarita- p.
nis non ſolum ſuæ victoriæ, ſed etiam illorum fidei, ſocieta- 220
tiſque monumentum, atque indicium dediſſet; hujus vi, ſce- a.
lere, imperioque eſſe ſublatum: qui ut primum in illud op-
pidum venit, ſtatim, tamquam ita fieri non ſolum oporteret,
ſed etiam neceſſe eſſet; tamquam hoc ſenatus mandaſſet,
populuſque Romanus juſſiſſet; ita continuo, ſignum ut de-
molirentur, & Meſſanam deportarent, imperavit. Quod 85
cum illis, qui aderant, indignum; qui audiebant, incredibile
videretur: non eſt ab iſto, primo illo adventu, perſeveratum.
diſcedens mandat proagoro Sopatro, cujus verba audiſtis, ut
demoliatur. cum recuſaret, vehementer minatur. ita tum ex
illo oppido proficiſcitur. Proagorus refert rem ad ſenatum:
vehementer undique reclamatur. ne multa: iterum iſte ali-
quanto poſt ad illos venit, quærit continuo de ſigno. reſpon-
detur ei ſenatum non permittere: pœnam capitis conſtitu-
tam, ſi injuſſu ſenatus quiſquam attigiſſet: ſimul religio com-
memo-

memoratur. Tum iſte. Quam mihi religionem narras? quam pœnam? quem ſenatum? vivum te non relinquam: moriere virgis, niſi ſignum traditur. Sopater iterum flens ad ſenatum defert iſtius cupiditatem, minasque demonſtrat. Senatus Sopatro reſponſum nullum dat, ſed commotus, perturbatusque diſcedit. Ille prætoris arceſſitus nuntio, rem
40 demonſtrat: negat ullo modo fieri poſſe. Atque hæc (nihil enim prætermittendum de iſtius impudentia videtur) agebantur in conventu palam, de ſella, ac de loco ſuperiore.
86 Erat hiems ſumma, tempeſtas, ut ipſum Sopatrum dicere audiſtis, perfrigida: imber maximus: cum iſte imperat lictoribus, ut Sopatrum de porticu, in qua ipſe ſedebat, præcipitem in forum dejiciant, nudumque conſtituant. Vix erat
b. hoc plane etiam imperatum, cum illum ſpoliatum, ſtipatumque lictoribus videres. omnes ideo putabant, ut miſer, atque innocens, virgis cæderetur. fefellit hæc homines opinio. virgis iſte cæderet ſine cauſa ſocium populi Romani atque amicum? non usque eo improbus: non omnia ſunt in eo uno vitia: numquam fuit crudelis. leniter hominem, clementerque accepit. Equeſtres ſunt medio in foro Marcellorum ſtatuæ, ſicuti fere ceteris in oppidis Siciliæ: ex quibus iſte C. Marcelli ſtatuam delegit: cujus officia in illa civitate, totaque provincia k) recentiſſima erant, & maxima. in ea Sopatrum, hominem tum domi nobilem, tum ſummo magiſtra-
87 tu præditum, divaricari, ac deligari jubet. Quo cruciatu ſit affectus, venire in mentem neceſſe eſt omnibus, cum eſſet vinctus nudus in ære, in imbri, in frigore. neque tamen finis huic injuriæ, crudelitatique fiebat, donec populus, atque univerſa multitudo, atrocitate rei, miſericordiaque commota, ſenatum clamore coëgit, ut ei ſimulacrum illud Mercurii polliceretur. clamabant fore, ut ipſi ſeſe dii immortales ulciſcerentur: hominem interea perire innocentem non oportere. Tum frequens ſenatus ad iſtum venit: pollicetur ſignum. Ita Sopater de ſtatua C. Marcelli, cum jam pæne obriguiſſet, vix

k) *in illam civitatem totamque provinciam &c.*

Digitized by Google

vix vivus aufertur. Non poſſum diſpoſite iſtum accuſare,
ſi cupiam: opus eſt non ſolum ingenio, verum etiam artificio
quodam ſingulari. Unum hoc crimen videtur eſſe, & a me 41
pro uno ponitur, de Mercurio Tyndaritano: plura ſunt. ſed 88
ea quo pacto diſtinguere, ac ſeparare poſſim, neſcio. eſt pe-
cuniarum captarum, quod ſignum a ſociis pecuniæ magnæ
ſuſtulit. eſt peculatus, quod publice populi Romani ſignum,
de præda hoſtium captum, poſitum imperatoris noſtri nomi- p.
ne, non dubitavit auferre. eſt majeſtatis, quod imperii noſtri 221
gloriæ, rerumque geſtarum monumenta evertere, atque aſpor- a.
tare auſus eſt. eſt ſceleris, quod religiones maximas viola-
vit. eſt crudelitatis, quod in hominem innocentem, in ſocium
noſtrum, atque amicum, novum ac ſingulare ſupplicii genus
excogitavit. Illud vero quid ſit, jam non queo dicere: quo 89
nomine appellem, neſcio, quod in C. Marcelli ſtatua. Quid
eſt hoc? patronusne quod erat? quid tum? quo id ſpectat?
utrum ea res ad opem, an ad calamitatem clientium, atque
hoſpitum valere debebat? an ut hoc oſtenderes, contra vim
tuam, in patronis præſidii nihil eſſe? quis hoc non intellige-
ret, in improbi præſentis imperio majorem eſſe vim, quam
in bonorum abſentium patrocinio? an vero ex hoc illa tua
ſingularis ſignificatur inſolentia, ſuperbia, contumacia? de-
trahere videlicet aliquid te de amplitudine Marcellorum pu-
taſti. itaque nunc Siculorum Marcelli non ſunt patroni:
Verres in eorum locum ſubſtitutus eſt. Quam in te tantam 90
virtutem eſſe, aut dignitatem arbitratus es, ut conarere clien-
telam tam illuſtrem, tam ſplendidæ provinciæ, transducere ad
te, auferre a certiſſimis, antiquiſſimisque patronis? Tu iſta
ſtultitia, nequitia, inertia, non modo totius Siciliæ, ſed unius
tenuiſſimi Siculi clientelam tueri potes? tibi Marcelli ſtatua
pro patibulo in clientes Marcellorum fuit? tu ex illius hono-
re in eos ipſos, qui honorem illi habuerant, ſupplicia quære-
bas? Quid poſtea? quid tandem tuis ſtatuis fore arbitraba-
re? an vero id, quod accidit? Nam Tyndaritani ſtatuam iſti-
us, quam ſibi propter Marcellos, altiore etiam baſi poni juſ-
ſerat, deturbarunt, ſimulac ſucceſſum iſti audierunt. Dedit

igitur tibi fortuna l) Siculorum C. Marcellum judicem, ut,
b. cujus ad ſtatuam Siculi, te prætore, alligabantur, ejus religio-
91 ni te eundem vinctum, adſtrictumque dedamus. Ac primo,
judices, hoc ſignum Mercurii dicebat iſte Tyndaritanos C.
Marcello huic Æſernino vendidiſſe: atque hoc ſua cauſa
etiam Marcellum ipſum ſperabat eſſe dicturum: quod mihi
numquam veriſimile viſum eſt, adoleſcentem illo loco natum,
patronum Siciliæ, nomen ſuum iſti ad translationem crimi-
nis commodaturum. Verumtamen ita res mihi tota præ-
viſa, atque præcauta eſt, uti, ſi maxime eſſet inventus, qui in
ſe ſuſcipere iſtius culpam, crimenque cuperet: tamen is pro-
ficere nihil poſſet. eos enim teſtes deduxi, & eas litteras de-
92 portavi, ut de iſtius facto dubium nemini eſſe poſſet. Pu-
blicæ litteræ ſunt, deportatum eſſe Mercurium Meſſanam
ſumptu publico. dicunt, quanti: præfuiſſe huic negotio pu-
blice legatum Poleam. quid? is ubi eſt? præſto eſt: teſtis
eſt. Proagori Sopatri juſſu. Quis eſt hic? qui ad ſtatuam
adſtrictus eſt. Quid? is ubi eſt? teſtis eſt. vidiſtis homi-
nem, & verba ejus audiſtis. Demoliendum curavit Demo-
critus gymnaſiarchus, quod is eo loco præerat. Quid? hoc
nos dicimus? immo vero ipſe præſens: Romæ nuper ipſum
eſſe pollicitum m), ſeſe id ſignum legatis eſſe redditurum,
ſi ejus rei teſtificatio tolleretur, cautumque eſſet, eos teſti-
monium non eſſe dicturos. Dixit hoc apud vos Zoſippus,
& Hismenias, homines nobiliſſimi, & principes Tyndaritanæ
civitatis.

43 Quid? Agrigento nonne ejusdem P. Scipionis monu-
93 mentum, ſignum Apollinis pulcherrimum, cujus in femine,
litterulis minutis argenteis nomen Myronis erat inſcriptum,
ex Æſculapii religioſiſſimo fano ſuſtuliſti? quod iſte, judi-
p. ces, cum clam feciſſet: cum ad ſuum ſcelus illud, furtumque
222 nefarios quosdam homines improbos, duces, atque adjuto-
a. res adhibuiſſet, vehementer commota civitas eſt. Uno eo-
dem tempore Agrigentini beneficium Africani, religionem
domeſti-

l) *tibi nunc fortuna.* m) *iſtum ipſum eſſe pollicitum.*

domeſticam, ornamentum urbis, indicium victoriæ, teſtimo-
nium ſocietatis, requirebant. Itaque ab illis, qui principes
in ea civitate erant, præcipitur, & negotium datur quæſtori-
bus, & ædilibus, ut noctu vigilias agerent ad ædes ſacras. et-
enim iſte Agrigenti (credo propter multitudinem illorum
hominum, atque virtutem, & quod cives Romani, viri for-
tes, ac ſtrenui, & honeſti permulti in illo oppido, conjun-
ctiſſimo animo, cum ipſis Agrigentinis vivunt, ac negotian-
tur) non audebat palam tollere, aut poſcere, quæ placebant.
Herculis templum eſt apud Agrigentinos, non longe a foro, 94
ſane ſanctum apud illos, & religioſum. ibi eſt ex ære ſimula-
crum ipſius Herculis, quo non facile quidquam dixerim me
vidiſſe pulchrius, (tametſi non tam multum in iſtis rebus in-
telligo, quam multa vidi) usque eo, judices, ut rictum ejus,
ac mentum paullo ſit attritius, quod in precibus, & gratula-
tionibus non ſolum id venerari, verum etiam oſculari ſolent.
Ad hoc templum, cum eſſet iſte Agrigenti, duce Timarchi-
de, repente, nocte intempeſta, ſervorum armatorum fit con-
curſus, atque impetus. clamor a vigilibus, fanique cuſtodibus
tollitur. Qui primo cum obſiſtere, ac defendere conarentur,
male mulcati clavis, ac fuſtibus repelluntur. poſtea convulſis
repagulis, effractiſque valvis, demoliri ſignum, ac vectibus la-
befactare conantur. Interea ex clamore fama tota urbe percre-
bruit, expugnari deos patrios, non hoſtium adventu, nec opi-
nato, neque repentino prædonum impetu, ſed ex domo, atque
cohorte prætoria, manum fugitivorum inſtructam, armatam- b.
que veniſſe. Nemo Agrigenti neque ætate tam affecta, neque 95
viribus tam infirmis fuit, qui non illa nocte, eo nuntio, exci-
tatus ſurrexerit, telumque quod cuique fors offerebat, arri-
puerit. Itaque brevi tempore ad fanum ex urbe tota con-
curritur. Hora amplius jam in demoliendo ſigno permulti
homines moliebantur: illud interea nulla lababat ex parte:
cum alii vectibus ſubjectis conarentur commovere, alii de-
ligatum omnibus membris rapere ad ſe funibus. Repente
Agrigentini concurrunt: fit magna lapidatio: dant ſeſe in
fugam iſtius præclari imperatoris nocturni milites. duo ta-

Bb 2 men

Digitized by Google

men ſigilla perparvula tollunt, ne omnino inanes ad iſtum
prædonem religionum reverterentur. Numquam tam male
eſt Siculis, quin aliquid facete, & commode dicant: velut
in hac re. ajebant in labores Herculis non minus hunc imma-
niſſimum Verrem, quam illum aprum Erymanthium referri
44 oportere. Hanc virtutem Agrigentinorum imitati ſunt Aſ-
96 ſorini poſtea, viri fortes, & fideles, ſed nequaquam ex tam am-
pla, neque tam ex nobili civitate. Chryſas eſt amnis, qui per
Aſſorinorum agros fluit. is apud illos habetur deus, & reli-
gione maxima colitur. fanum ejus eſt in agro propter ipſam
viam, qua Aſſoro itur Ennam. in eo Chryſæ eſt ſimulacrum,
præclare factum e marmore. id iſte poſcere Aſſorinos pro-
pter ſingularem ejus fani religionem non auſus eſt. Tlepo-
lemo dat, Hieronique negotium. illi noctu, facta manu, ar-
matique n) veniunt: fores ædis effringunt: æditui, cuſto-
desque mature ſentiunt: ſignum, quod erat notum vicinitati,
buccina datur: homines ex agris concurrunt: ejicitur, fu-
gaturque Tlepolemus: neque quidquam ex fano Chryſæ,
præter unum perparvulum ſignum ex ære, deſideratum eſt.
97 Matris magnæ fanum apud Enguinos eſt. jam enim mihi non
P. modo breviter de unoquoque dicendum, ſed etiam præter-
223 eunda videntur eſſe permulta, ut ad majora iſtius, & illuſtrio-
a. ra in hoc genere furta, & ſcelera veniamus. In hoc fano lo-
ricas, galeasque æneas, cælatas opere Corinthio, hydriasque
grandes, ſimili in genere, atque eadem arte perfectas, idem
ille P. Scipio, vir omnibus rebus præcellentiſſimus, poſuerat,
& ſuum nomen inſcripſerat. Quid jam de iſto plura dicam,
aut querar? omnia illa, judices, abſtulit: nihil in religioſiſſi-
mo fano, præter veſtigia violatæ religionis, nomenque P. Sci-
pionis, reliquit. hoſtium ſpolia, monumenta imperatorum,
decora, atque ornamenta fanorum poſthac, his præclaris no-
minibus amiſſis, in inſtrumento, ac ſupellectili C. Verris nu-
98 merabuntur. Tu videlicet ſolus vaſis Corinthiis delectaris?
tu illius æris temperationem, tu operum lineamenta ſollertiſ-
ſime

n) *armataque.*

Digitized by Google

ſime perſpicis? hæc Scipio ille non intelligebat, homo doctiſſimus, atque humaniſſimus? tu ſine ulla bona arte, ſine humanitate, ſine ingenio, ſine litteris, intelligis, & judicas? vide, ne ille non ſolum temperantia, ſed etiam intelligentia te, atque iſtos, qui ſe elegantes dici volunt, vicerit. nam quia, quam pulchra eſſent, intelligebat, idcirco exiſtimabat, ea, non ad hominum luxuriem, ſed ad ornatum fanorum, atque oppidorum eſſe facta, ut poſteris noſtris monumenta religioſa eſſe videantur.

Audite etiam ſingularem ejus, judices, cupiditatem, auda- 45
ciam, amentiam, in his præſertim ſacris polluendis, quæ non 99
modo manibus attingi, ſed ne cogitatione quidem violari fas
fuit. Sacrarium Cereris eſt apud Catinenſes, eadem religione, qua Romæ, qua in ceteris locis, qua prope in toto orbe
terrarum. In eo ſacrario intimo fuit ſignum Cereris peran- b.
tiquum: quod viri, non modo cujusmodi eſſet, ſed ne eſſe quidem ſciebant. aditus enim in id ſacrarium non eſt viris: ſacra per mulieres, ac virgines confici ſolent. hoc ſignum noctu clam iſtius ſervi ex illo religioſiſſimo, atque antiquiſſimo fano ſuſtulerunt: poſtridie ſacerdotes Cereris, atque illius fani antiſtitæ, majores natu, probatæ ac nobiles mulieres, rem ad magiſtratus ſuos deferunt. omnibus acerbum, indignum,
luctuoſum denique videbatur. Tum iſte permotus illa a- 100
trocitate negotii, ut ab ſe ſceleris iſtius ſuſpicio removeretur, dat hoſpiti ſuo cuidam negotium, ut aliquem reperiret, quem ea feciſſe inſimularet: daretque operam, ut is eo crimine damnaretur, ne ipſe eſſet in crimine. Res non procraſtinatur. nam cum iſte Catinam profectus eſſet, ſervi cujusdam nomen defertur. is accuſatur: ficti teſtes in eum dantur: rem cunctus ſenatus Catinenſium legibus judicat. Sacerdotes vocantur: ex his quæritur ſecreto in curia, quid eſſe factum arbitrarentur; quemadmodum o) ſignum eſſe ablatum. reſpondent illæ, Prætoris in eo loco ſervos eſſe viſos. res, quæ eſſet

o) *quid eſſet factum, quemadmodum arbitrarentur ſignum eſſe ablatum.*

Digitized by Google

eſſet jam antea non obſcura, ſacerdotum teſtimonio perſpi-
cua eſſe cœpit. itur in conſilium: ſervus ille innocens omni-
bus ſententiis abſolvitur, quo facilius vos hunc omnibus ſen-
101 tentiis condemnare poſſetis. Quid enim poſtulas, Verres?
quid ſperas? quid ſpectas? quem tibi aut deorum, aut hominum
auxilio putas futurum? eone tu ſervos ad ſpoliandum fanum
immittere auſus es, quo liberos adire, ne orandi quidem
cauſa, fas erat? hiſne rebus manus afferre non dubitaſti, a
quibus etiam oculos cohibere te religionum jura cogebant?
tametſi ne oculis quidem captus in hanc fraudem tam ſcelera-
tam, ac tam nefariam decidiſti. nam id concupiſti, quod num-
p. quam videras: id, inquam, adamaſti, quod antea non adſpe-
224 xeras. auribus tu tantam cupiditatem concepiſti: ut eam
a. non metus, non religio, non deorum vis, non hominum exi-
102 ſtimatio contineret. At ex viro bono audieras, credo, & bo-
no auctore. Qui id poteſt p), qui ne ex viro quidem au-
dire potueris? Audiſti igitur ex muliere: quoniam id viri
neque vidiſſe, neque noſſe poterant. Qualem porro illam
fœminam fuiſſe putatis, judices? quam pudicam, quæ cum
Verre loqueretur? quam religioſam, quæ ſacrarii ſpoliandi
oſtenderet rationem? At minime mirum, quæ ſacra per ſum-
mam caſtimoniam virorum, ac mulierum fiant, eadem per
46 iſtius ſtuprum, ac flagitium eſſe violata. Quid ergo? hoc
ſolum auditione expetere cœpit, cum id ipſe non vidiſſet?
immo vero alia complura: ex quibus eligam ſpoliationem
nobiliſſimi, atque antiquiſſimi fani: de qua priore actione
teſtes dicere audiſtis. nunc eadem illa, quæſo, audite, & di-
103 ligenter, ſicut adhuc feciſtis, attendite. Inſula eſt Melita,
judices, ſatis lato ab Sicilia mari, periculoſoque disjuncta:
in qua eſt eodem nomine oppidum, quo iſte numquam ac-
ceſſit: quod tamen iſti textrinum per triennium ad mulie-
brem veſtem conficiendam fuit. Ab eo oppido non longe,
in promontorio fanum eſt Junonis antiquum: quod tanta
religione ſemper fuit, ut non modo illis Punicis bellis, quæ in
his

p) *Qui id potes.*

his fere locis navali copia geſta, atque verſata ſunt: ſed etiam in hac prædonum multitudine ſemper inviolatum, ſanctumque fuerit. Quin etiam hoc memoriæ proditum eſt, claſſe quondam Maſiniſſæ regis ad eum locum appulſa, præfectum regium dentes eburneos, incredibili magnitudine, e fano ſuſtuliſſe, & eos in Africam portaſſe, Maſiniſſæque donaſſe. Regem quidem primo delectatum eſſe munere: poſt, ubi b.
audiſſet, unde eſſent, ſtatim certos homines in quinqueremi miſiſſe, qui eos dentes reportarent. itaque in his inſcriptum litteris Punicis fuit: REGEM MASINISSAM IMPRUDENTIM ACCEPISSE: RE COGNITA, REPONENDOS, RESTITUENDOSQUE CURASSE. Erat præterea magna vis eboris, multa ornamenta, in quibus eburneæ Victoriæ, antiquo opere, ac ſumma arte perfectæ. Hæc iſte omnia, ne 104
multis morer, uno impetu, atque uno nuntio per ſervos Venerios, quos ejus rei cauſa miſerat, tollenda, atque aſportanda curavit. Pro dii immortales! quem ego hominem accuſo? 47
quem legibus, ac judiciali jure perſequor? de quo vos ſententiam per tabellam feretis? dicunt legati Melitenſes publice, ſpoliatum templum eſſe Junonis: nihil iſtum in religioſiſſimo fano reliquiſſe: quem in locum claſſes hoſtium ſæpe acceſſerint: ubi piratæ fere quotannis hiemare ſoleant: quod neque prædo violarit antea, neque hoſtis q) attigerit, id ab uno iſto ſic ſpoliatum eſſe, ut nihil omnino ſit relictum. Hic nunc aut iſte reus, aut ego accuſator, aut hoc judicium appellabitur? criminibus enim coarguitur, aut r) ſuſpicionibus in judicium vocatur? s) dii ablati, fana vexata, nudatæ urbes reperiuntur. earum autem rerum nullam ſibi iſte neque inficiandi rationem, neque defendendi facultatem reliquit: omnibus in rebus coarguitur a me, convincitur a teſtibus, urgetur confeſſione ſua, manifeſtis in maleficiis tenetur, & manet etiam, ac tacitus facta mecum ſua recognoſcit.

Nimium mihi diu videor in uno genere verſari criminum. 105
ſentio, judices, occurrendum eſſe ſatietati aurium, animorum-

q) *neque umquam hoſtis &c.* r) *haud.* s) ? del.

que veſtrorum. Quam ob rem multa prætermittam. ad ea
autem, quæ dicturus ſum, reficite vos, quæſo, judices, per
deos immortales! per eos ipſos, de quorum religione jamdiu
p. dicimus, dum id ejus facinus commemoro, & profero, quo
225 provincia tota commota eſt. de quo ſi paullo altius ordiri, ac
a. repetere memoriam religionis videbor, ignoſcite. Rei ma-
gnitudo me breviter perſtringere atrocitatem criminis non
48 ſinit. Vetus eſt hæc opinio, judices, quæ conſtat ex antiquiſ-
106 ſimis Græcorum litteris, atque monumentis, inſulam Siciliam
totam, eſſe Cereri, & Liberæ conſecratam. hoc cum ceteræ
gentes ſic arbitrantur, tum ipſis Siculis tam perſuaſum eſt,
ut animis eorum inſitum, atque innatum eſſe videatur. nam
& natas eſſe has in his locis deas, & fruges in ea terra primum
repertas arbitrantur: & raptam eſſe Liberam, quam eandem
Proſerpinam vocant, ex Ennenſium nemore: qui locus, quod
in media eſt inſula ſitus, umbilicus Siciliæ nominatur. quam
cum inveſtigare, & conquirere Ceres vellet, dicitur inflam-
maſſe tædas iis ignibus, qui ex Ætnæ vertice erumpunt:
quas ſibi cum ipſa præferret, orbem omnium peragraſſe ter-
107 rarum. Enna autem, ubi ea, quæ dico, geſta eſſe memoran-
tur, eſt loco præcelſo, atque edito: quo in ſummo eſt æquata
agri planities, & aquæ perennes. tota vero ab omni aditu cir-
cumciſa, atque dirempta eſt. quam circa lacus, lucique ſunt
plurimi, & lætiſſimi flores omni tempore anni: locus ut ipſe
raptum illum virginis, quem jam a pueris accepimus, decla-
rare videatur. Etenim propter eſt ſpelunca quædam, con-
verſa ad aquilonem, infinita altitudine, qua Ditem patrem fe-
runt repente cum curru exſtitiſſe, abreptamque ex eo loco
virginem ſecum aſportaſſe, & ſubito non longe a Syracuſis pe-
netraſſe ſub terras, lacumque in eo loco repente exſtitiſſe:
ubi usque ad hoc tempus Syracuſani feſtos dies anniverſarios
43 agunt, celeberrimo virorum, mulierumque conventu. Pro-
b. pter hujus opinionis vetuſtatem, quod eorum in his locis ve-
ſtigia, ac prope incunabula reperiuntur deorum, mira quæ-
dam tota Sicilia privatim, ac publice religio eſt Cereris En-
nenſis. Etenim multa ſæpe prodigia vim ejus, numenque
decla-

Digitized by Google

declarant: multis ſæpe in difficillimis rebus præſens auxili-
um ejus oblatum eſt, ut hæc inſula ab eo non ſolum diligi,
ſed etiam incoli, cuſtodirique videatur. Nec ſolum Siculi, 108
verum etiam ceteræ gentes, nationesque Ennenſem Cererem
maxime colunt. Etenim, ſi Athenienſium ſacra, ſumma cu-
piditate expetuntur, ad quos Ceres in illo errore veniſſe dici-
tur, frugesque attuliſſe: quantam eſſe religionem convenit
eorum, apud quos eam natam eſſe, & fruges inveniſſe conſtat?
Itaque apud patres noſtros atroci, ac difficili reipublicæ tem-
pore, cum, Ti. Graccho occiſo, magnorum periculorum me-
tus ex oſtentis portenderetur, P. Mucio, L. Calpurnio con-
ſulibus, aditum eſt ad libros Sibyllinos: in quibus inventum
eſt, CEREREM ANTIQUISSIMAM PLACARI OPOR-
TERE. Tum ex ampliſſimo collegio decemvirali ſacerdo-
tes populi Romani, cum eſſet in urbe noſtra Cereris pulcher-
rimum, & magnificentiſſimum templum, tamen usque En-
nam profecti ſunt. tanta enim erat auctoritas, & vetuſtas il-
lius religionis, ut, cum illuc irent, non ad ædem Cereris, ſed
ad ipſam Cererem proficiſci viderentur. Non obtundam 109
diutius. etenim jamdudum vereor, ne oratio mea, aliena ab
judiciorum ratione, & quotidiana dicendi conſuetudine eſſe
videatur. hoc dico, hanc ipſam Cererem, antiquiſſimam, re-
ligioſiſſimam, principem omnium ſacrorum, quæ apud omnes
gentes, nationesque fiunt, a C. Verre ex ſuis templis, ac ſedi-
bus eſſe ſublatam. Qui acceſſiſtis Ennam, vidiſtis ſimula- p.
crum Cereris e marmore, & in altero templo Liberæ. ſunt ea 226
perampla, atque præclara, ſed non ita antiqua. Ex ære fuit a.
quoddam modica amplitudine, ac ſingulari opere, cum faci-
bus, perantiquum, omnium illorum, quæ ſunt in eo fano,
multo antiquiſſimum. id ſuſtulit; ac tamen eo contentus non
fuit. Ante ædem Cereris in aperto, ac propatulo loco ſigna 110
duo ſunt, Cereris unum, alterum Triptolemi, & pulcherrima,
& perampla. his pulchritudo periculo, amplitudo ſaluti fuit,
quod eorum demolitio, atque aſportatio, perdifficilis vide-
batur. inſiſtebat in manu Cereris dextra ſimulacrum pulcher-
rime factum Victoriæ. hoc iſte e ſigno Cereris avellendum,

Digitized by Google

50 aſportandumque curavit. Qui tandem iſtius animus eſt nunc
in recognitione ſcelerum ſuorum, cum ego ipſe in comme-
moratione eorum non ſolum animo commovear, verum et-
iam corpore perhorreſcam? venit enim mihi fani, loci, reli-
gionis illius in mentem: verſantur ante oculos omnia: dies
ille, quo ego Ennam cum veniſſem, præſto mihi ſacerdotes
Cereris cum infulis, ac verbenis fuerunt: concio, conven-
tusque civium: in quo ego cum loquerer, tanti fletus, gemi-
tusque fiebant, ut acerbiſſimus tota urbe luctus verſari vide-
111 retur. Non illi decumarum imperia, non bonorum direptio-
nes, non iniqua judicia, non importuniſſimas iſtius libidines,
non vim, non contumelias, quibus operti, oppreſſique erant
t), conquerebantur: Cereris numen, ſacrorum vetuſtatem,
fani religionem, iſtius ſceleratiſſimi, atque audaciſſimi ſup-
plicio expiari volebant: omnia ſe cetera pati, ac negligere di-
cebant. Hic dolor erat tantus, ut Verres, alter Orcus, ve-
b. niſſe Ennam, & non Proſerpinam aſportaſſe, ſed ipſam abri-
puiſſe Cererem videretur. Etenim urbs illa non urbs vide-
tur, ſed fanum Cereris eſſe. habitare apud ſeſe Cererem En-
nenſes arbitrantur: ut mihi non cives illius civitatis, ſed
omnes ſacerdotes, omnes accolæ, atque antiſtites Cereris eſſe
112 videantur. Ennæ tu ſimulacrum Cereris tollere audebas?
Ennæ tu de manu Cereris Victoriam deripere, & deam deæ
detrahere conatus es? quorum nihil violare, nihil attingere
auſi ſunt, in quibus erant omnia, quæ ſceleri propiora ſunt,
quam religioni. tenuerunt enim P. Popillio, P. Rupilio conſu-
libus, illum locum ſervi, fugitivi, barbari, hoſtes. ſed neque
tam ſervi illi dominorum, quam tu libidinum: neque tam fu-
gitivi illi a dominis, quam tu a jure, & a legibus: neque tam
barbari lingua, & natione illi, quam tu natura & moribus: ne-
que illi tam hoſtes hominibus, quam tu diis immortalibus.
Quæ deprecatio eſt igitur ei reliqua, qui indignitate ſervos,
temeritate fugitivos, ſcelere barbaros, crudelitate hoſtes vi-
51 cerit? Audiſtis Theodorum, & Numinium, & Nicaſionem,
legatos

t) *quibus vexati oppreſſique erant.*

Digitized by Google

legatos Ennenſes, publice dicere, ſeſe a ſuis civibus hæc ha- 113
bere mandata, ut ad Verrem adirent, & eum ſimulacrum Ce-
reris, & Victoriæ repoſcerent. id ſi impetraſſent, tum ut mo-
rem veterem Ennenſium conſervarent; publice in eum
(tametſi vexaſſet Siciliam) tamen, quoniam hæc a majoribus
conſtituta u) accepiſſent, teſtimonium ne quod dicerent.
ſin autem ea non reddidiſſet, tum ut judicio adeſſent, tum
uti de ejus injuriis judices docerent, ſed multo maxime
de religione quererentur. quas illorum querimonias nolite,
per deos immortales, aſpernari; nolite contemnere, ac ne-
gligere, judices. Aguntur injuriæ ſociorum: agitur vis le-
gum: agitur exiſtimatio, veritaſque judiciorum. quæ ſunt p.
omnia permagna: verum illud maximum: tanta religione 227
obſtricta tota provincia eſt: tanta ſuperſtitio ex iſtius facto a.
mentes omnium Siculorum occupavit, ut, quæcunque acci-
dant publice, vel privatim incommoda, propter eam cauſam
ſcelere iſtius evenire videantur. Audiſtis, Centuripinos, 114
Agyrinenſes, Catinenſes, Herbitenſes, Ennenſes, complures
alios, publice dicere, quæ ſolitudo eſſet in agris, quæ vaſtitas,
quæ fuga aratorum, quam deſerta, quam inculta, quam reli-
cta omnia. Et tametſi iſtius multis, & variis injuriis accide-
runt: tamen hæc una cauſa in opinione Siculorum plurimum
valet, quod, Cerere violata, omnes cultus, fructuſque Cere-
ris in his locis interiiſſe arbitrantur. Medemini religioni
ſociorum, judices: conſervate veſtram. neque enim hæc ex-
terna vobis religio, neque aliena. quod ſi eſſet, ſi ſuſcipere
eam nolletis: tamen in eo, qui violaſſet, ſancire vos velle o-
porteret. Nunc vero in communi omnium gentium religio- 115
ne, inque his ſacris, quæ majores noſtri ab exteris nationibus
adſcita, atque arceſſita coluerunt: quæ ſacra, ut erant re ve-
ra, ſic appellari Græca voluerunt: negligentes, ac diſſoluti ſi
cupiamus eſſe, qui poſſumus?

Unius etiam urbis, omnium pulcherrimæ, atque ornatiſſi- 52
mæ, Syracuſarum direptionem commemorabo, & in medium
profe-

u) *inſtituta.*

proferam, judices: ut aliquando totam hujus generis oratio-
nem concludam, ac definiam. Nemo fere veſtrum eſt,
quin, quemadmodum captæ ſint a M. Marcello Syracuſæ, ſæ-
pe audierit, nonnumquam etiam in annalibus legerit. con-
ferte hanc pacem cum illo bello: hujus prætoris adventum,
cum illius imperatoris victoria: hujus cohortem impuram,
cum illius exercitu invicto; hujus libidines, cum illius con-
b. tinentia: ab illo, qui cepit, conditas: ab hoc, qui conſtitu-
116 tas accepit, captas dicetis Syracuſas. Ac jam illa omitto, quæ
diſperſe a me multis locis dicentur, ac dicta ſunt: forum Sy-
racuſanorum, quod introitu Marcelli purum a cæde ſer-
vatum eſt, id adventu Verris Siculorum innocentium ſangui-
ne redundaſſe: portum Syracuſanorum, qui tum & noſtris
claſſibus, & Karthaginienſium clauſus fuiſſet, eum, iſto præ-
tore, Cilicum myoparoni, prædonibusque patuiſſe. Mitto
adhibitam vim ingenuis, matresfamilias violatas: quæ tum,
urbe capta, commiſſa non ſunt, neque odio hoſtili, neque li-
centia militari, neque more belli, neque jure victoriæ: mit-
to, inquam, hæc omnia, quæ ab iſto per triennium perfecta
ſunt. ea, quæ conjuncta cum illis rebus ſunt, de quibus antea
117 dixi, cognoſcite. Urbem Syracuſas maximam eſſe Græca-
rum urbium, pulcherrimamque omnium, ſæpe audiſtis. Eſt,
judices, ita, ut dicitur. nam & ſitu eſt cum munito, tum ex
omni aditu, vel terra, vel mari, præclaro ad adſpectum: & por-
tus habet prope in ædificatione, adſpectuque urbis incluſos:
qui cum diverſos inter ſe aditus habeant, in exitu conjun-
guntur, & confluunt. Eorum conjunctione pars oppidi,
quæ appellatur Inſula, mari disjuncta anguſto, ponte rurſum
53 adjungitur, & continetur. Ea tanta eſt urbs, ut ex quatuor
118 urbibus maximis conſtare dicatur: quarum una eſt ea, quam
dixi, Inſula: quæ duobus portubus cincta, in utriusque por-
tus oſtium, aditumque projecta eſt: in qua domus eſt, quæ
regis Hieronis fuit, qua prætores uti ſolent. in ea ſunt ædes
ſacræ complures: ſed duæ, quæ longe ceteris antecellunt:
Dianæ una; & altera, quæ fuit ante iſtius adventum ornatiſ-
ſima, Minervæ. In hac inſula extrema, eſt fons aquæ dulcis,
cui

Digitized by Google

cui nomen Arethuſa eſt, incredibili magnitudine, pleniſſimus p.
piſcium: qui fluctu totus operiretur, niſi munitione, ac mo- 228
le lapidum a mari disjunctus eſſet. Altera autem eſt urbs Sy- a.
racuſis, cui nomen Acradina eſt: in qua forum maximum, 119
pulcherrimæ porticus, ornatiſſimum prytaneum, ampliſſima
eſt curia, templumque egregium Jovis Olympii, ceteræque
urbis partes una lata via perpetua, multisque transverſis di-
viſæ, privatis ædificiis continentur. Tertia eſt urbs, quæ,
quod in ea parte, Fortunæ fanum antiquum fuit, Tycha no-
minata eſt: in qua & gymnaſium ampliſſimum eſt; & com-
plures ædes ſacræ: coliturque ea pars, & habitatur frequen-
tiſſime. Quarta autem eſt urbs, quæ quia poſtrema ædifica-
ta eſt, Neapolis nominatur: quam ad ſummam theatrum eſt
maximum: præterea duo templa ſunt egregia, Cereris unum,
alterum Liberæ: ſignumque Apollinis, qui Temenites vo-
catur, pulcherrimum, & maximum: quod iſte ſi portare po-
tuiſſet, non dubitaſſet auferre. Nunc ad Marcellum rever- 54
tar, ne hæc a me ſine cauſa commemorata eſſe videantur: qui 120
cum tam præclaram urbem vi, copiisque cepiſſet, non puta-
vit ad laudem populi Romani hoc pertinere, hanc pulchritu-
dinem, ex qua præſertim nihil periculi oſtenderetur, delere,
& exſtinguere. itaque ædificiis omnibus, publicis, & priva-
tis, ſacris, & profanis ſic pepercit, quaſi ad ea defendenda cum
exercitu, non expugnanda veniſſet. in ornatu urbis habuit
victoriæ rationem, habuit humanitatis. victoriæ putabat eſſe,
multa Romam deportare, quæ ornamento urbi eſſe poſſent:
humanitatis, non plane ſpoliare urbem, præſertim quam con-
ſervare voluiſſet. In hac partitione ornatus, non plus victo- 121
ria Marcelli populo Romano appetivit, quam humanitas Sy-
racuſanis reſervavit. Romam quæ aſportata ſunt, ad ædem b.
Honoris, atque Virtutis, itemque aliis in locis videmus. ni-
hil in ædibus, nihil in hortis poſuit, nihil in ſuburbano: pu-
tavit, ſi urbis ornamenta domum ſuam non contuliſſet, do-
mum ſuam ornamento urbi futuram. Syracuſis autem per-
multa, atque egregia reliquit: deum vero nullum violavit,
nullum attigit. Conferte Verrem: non ut hominem cum
homine

Digitized by Google

homine comparetis, nequa tali viro mortuo fiat injuria: ſed ut pacem cum bello, leges cum vi, forum & jurisdictionem cum ferro, & armis, adventum & comitatum cum exercitu &
55 victoria conferatis. Ædes Minervæ eſt in Inſula, de qua ante
122 dixi: quam Marcellus non attigit: quam plenam, atque ornatam reliquit: quæ ab iſto ſic ſpoliata, atque direpta eſt, non ut ab hoſte aliquo, qui tamen in bello, religionum, & conſuetudinis jura retineret, ſed ut a barbaris prædonibus vexata eſſe videatur. Pugna erat equeſtris Agathoclis regis in tabulis picta præclare: his autem tabulis interiores templi parietes veſtiebantur. nihil erat ea pictura nobilius: nihil Syracuſis, quod magis viſendum putaretur. has tabulas M. Marcellus, cum omnia illa victoria ſua profana feciſſet, tamen religione impeditus non attigit. iſte, cum illa jam, propter diuturnam pacem, fidelitatemque populi Syracuſani, ſacra, religioſaque accepiſſet, omnes eas tabulas abſtulit: parietes, quorum ornatus tot ſæcula manſerat, tot bella effugerat, nu-
223 dos ac deformatos reliquit. Et Marcellus, qui, ſi Syracuſas cepiſſet, duo templa ſe Romæ dedicaturum voverat, id, quod erat ædificaturus, his rebus ornare, quas ceperat, noluit: Verres, qui non Honori, neque Virtuti, ut ille, ſed Veneri, & Cupidini vota deberet, is Minervæ templum ſpoliare conatus
p. eſt. ille deos deorum ſpoliis ornare noluit: hic ornamenta
229 Minervæ virginis in meretriciam domum tranſtulit. Vigin-
a. ti, & ſeptem præterea tabulas pulcherrime pictas ex eadem æde ſuſtulit: in quibus erant imagines Siciliæ regum, ac tyrannorum, quæ non ſolum pictorum artificio delectabant, ſed etiam commemoratione hominum, & cognitione formarum. Ac videte, quanto tætrior hic tyrannus Syracuſanus fuerit, quam quiſquam ſuperiorum. cum illi tamen ornarint templa deorum immortalium: hic etiam deorum monumen-
56 ta, atque ornamenta ſuſtulerit. Jam vero quid ego de val-
124 vis illius templi commemorem? vereor, ne hæc qui non viderunt, omnia me nimis augere, atque ornare arbitrentur: quod tamen nemo ſuſpicari debet, tam eſſe me cupidum, ut tot viros primarios velim, præſertim ex judicum numero,

qui

Digitized by Google

qui Syracuſis fuerint, qui hæc viderint, eſſe temeritati, & men-
dacio meo conſcios. Confirmare hoc liquido, judices, poſ-
ſum, valvas magnificentiores, ex auro, atque ebore perfectio-
res nullas umquam ullo templo fuiſſe. incredibile dictu eſt,
quam multi Græci de valvarum harum pulchritudine ſcriptum
reliquerint. nimium forſitan hæc illi mirentur, atque effe-
rant. eſto; verumtamen honeſtius eſt reipublicæ noſtræ, ju-
dices, ea, quæ illis pulchra eſſe videantur, imperatorem no-
ſtrum in bello reliquiſſe, quam prætorem in pace abſtuliſſe.
Ex ebore diligentiſſime perfecta argumenta erant in valvis.
ea detrahenda curavit omnia. Gorgonis os pulcherrimum,
crinitum anguibus, revellit, atque abſtulit: & tamen indica-
vit, ſe non ſolum artificio, ſed etiam pretio, quæſtuque duci.
nam bullas aureas omnes ex his valvis, quæ erant & multæ, &
graves, non dubitavit auferre: quarum iſte non opere dele-
ctabatur, ſed pondere. Itaque ejuſmodi valvas reliquit, ut, b.
quæ olim ad ornandum templum erant maxime, nunc tantum
ad claudendum factæ eſſe videantur. Etiamne gramineas ha- 125
ſtas? vidi enim vos in hoc non minime v), cum teſtes dicerent,
commoveri, quod erant hujuſmodi, ut ſemel vidiſſe ſatis eſ-
ſet: in quibus neque manu factum quidquam, neque pul-
chritudo erat ulla, ſed tantum magnitudo incredibilis, de
qua vel audire ſatis eſſet: nimium, videre plus, quam ſemel.
etiamne id concupiſti? Nam Sappho, quæ ſublata de pryta- 57
neo eſt, dat tibi juſtam excuſationem, prope ut conceden-
dum, atque ignoſcendum eſſe videatur. Silanionis opus 126
tam perfectum, tam elegans, tam elaboratum, quiſquam non
modo privatus, ſed populus potius haberet, quam homo e-
legantiſſimus, atque eruditiſſimus Verres? nimirum contra
dici nihil poteſt. noſtrum enim unuſquiſque, qui tam beati,
quam iſte eſt, non ſumus, tam delicati eſſe non poſſumus: ſi-
quando aliquid iſtiuſmodi videre volet, eat ad ædem Felici-
tatis, ad monumentum Catuli, in porticum Metelli: det ope-
ram, ut admittatur in alicujus iſtorum Tuſculanum: ſpectet
forum ornatum, ſi quid iſte ſuorum, ædilibus accommodavit:
Ver-

v) *nomine.*

Digitized by Google

Verres hæc habeat domi? Verres ornamentis fanorum, at-
que oppidorum habeat plenam domum, villas refertas?
Etiamne hujus operarii ſtudia, ac delicias, judices, perferetis?
qui ita natus eſt, ita educatus, ita factus & animo, & corpore,
127 ut multo appoſitior ad deferenda, quam ad auferenda ſigna
eſſe videatur. Atque hæc Sappho ſublata quantum deſide-
rium ſui reliquerit, dici vix poteſt. nam cum ipſa fuit egre-
gie facta, tum epigramma Græcum pernobile inciſum habuit
p. in baſi, quod iſte eruditus homo, & Græculus, qui hæc ſub-
230 tiliter judicat, qui ſolus intelligit, ſi unam litteram Græcam
a. ſciſſet, certe non ſuſtuliſſet. nunc enim quod inſcriptum eſt
inani in baſi, declarat, quid fuerit, & id ablatum indicat.
Quid? ſignum Pæanis ex æde Æſculapii præclare factum, ſa-
crum, & religioſum, non ſuſtuliſti? quod omnes propter pul-
128 chritudinem viſere, propter religionem colere ſolebant.
Quid? ex æde Liberi ſimulacrum Ariſtei non tuo imperio
palam ablatum eſt? Quid? ex æde Jovis religioſiſſimum ſi-
mulacrum Jovis imperatoris, quem Græci Urion nominant,
pulcherrime factum, nonne abſtuliſti? Quid? ex æde Libe-
ri parvum x) illud caput pulcherrimum, quod viſere ſole-
bamus, num dubitaſti tollere? Atque ille Pæan ſacrificiis an-
niverſariis ſimul cum Æſculapio apud illos colebatur. Ari-
ſteus, qui, ut Græci ferunt, Liberi filius, inventor olei eſſe
58 dicitur, una cum Libero patre apud illos eodem erat in tem-
129 plo conſecratus. Jovem autem imperatorem quanto honore
in ſuo templo fuiſſe arbitramini? hinc colligere poteſtis,
ſi recordari volueritis, quanta religione fuerit eadem ſpecie,
atque forma ſignum illud, quod ex Macedonia captum in
Capitolio poſuerat Flamininus. Etenim tria ferebantur in
orbe terrarum ſigna Jovis imperatoris uno in genere pulcher-
rime facta: unum illud Macedonicum, quod in Capitolio
videmus: alterum, in Ponti ore, & anguſtiis: tertium, quod
Syracuſis ante Verrem prætorem fuit. illud Flamininus ita ex
130 æde ſua ſuſtulit, ut in Capitolio, hoc eſt, in terreſtri domici-
lio Jovis poneret. Quod autem eſt ad introitum Ponti; id,
cum

x) Gr. *Libera*, pro *parvum* ſuſpicatur: *Parium*.

Digitized by Google

cum tam multa ex illo mari bella emerſerint, tam multa por-
ro in Pontum invecta ſint, usque ad hanc diem integrum, in-
violatumque ſervatum eſt. Hoc tertium, quod erat Syracu-
ſis, quod M. Marcellus, armatus & victor, viderat: quod re- b.
ligioni conceſſerat: quod cives, atque incolæ Syracuſani co-
lere, advenæ non ſolum viſere, verum etiam venerari ſole-
bant: id Verres ex templo Jovis ſuſtulit. Ut ſæpius ad M. 131
Marcellum revertar, judices, ſic habetote: plures eſſe a Syra-
cuſanis iſtius adventu deos, quam victoria Marcelli homines
deſideratos. Etenim ille requiſiſſe dicitur etiam Archime-
dem illum, ſummo ingenio hominem, ac diſciplina, eumque
cum audiſſet interfectum, permoleſte tuliſſe. Iſte omnia,
quæ requiſivit, non ut ſervaret, verum ut aſportaret, requiſi-
vit. Jam illa, quia leviora videbuntur, ſi hoc loco diceren- 59
tur, ideo prætereo; quod iſte menſas Delphicas e marmore,
crateras ex ære pulcherrimas, vim maximam vaſorum Co-
rinthiorum, ex omnibus ædibus ſacris Syracuſis abſtulit. Ita- 132
que, judices, hi, qui hoſpites ad ea, quæ viſenda ſunt, ducere
ſolent, & unumquidque oſtendere, quos illi myſtagogos vo-
cant, converſam jam habent demonſtrationem ſuam. nam,
ut ante demonſtrabant, quid ubique eſſet: ita nunc, quid un-
dique ablatum ſit, oſtendunt.

Quid tum? mediocrine tandem dolore eos affectos eſſe
arbitramini? non ita eſt, judices: primum, quod omnes re-
ligione moventur: & deos patrios, quos a majoribus accepe-
runt, colendos ſibi diligenter, & retinendos eſſe arbitrantur:
deinde hic ornatus, hæc opera, atque artificia, ſigna, tabulæ
pictæ, Græcos homines nimio opere delectant. Itaque ex
illorum querimoniis intelligere poſſumus, hæc illis acerbiſſi-
ma videri, quæ forſitan nobis levia, & contemnenda eſſe vide-
antur. mihi credite, judices, (tametſi vosmetipſos hæc ea-
dem audire certo ſcio) cum multas acceperint per hoſce
annos ſocii, atque exteræ nationes calamitates, & injurias, p.
nullas Græci homines gravius tulerunt, nec ferunt, quam hu- 231
juſcemodi ſpoliationes fanorum, atque oppidorum. Licet a.
iſte dicat emiſſe ſe, ſicuti ſolet dicere: credite hoc mihi, ju- 133

dices: nulla umquam civitas tota Aſia, & Græcia, ſignum ul-
lum, tabulam pictam, ullum denique ornamentum urbis, ſua
voluntate cuiquam vendidit. niſi forte exiſtimatis, poſtea-
quam judicia ſevera Romæ fieri deſierint y), Græcos homi-
nes hæc venditare cœpiſſe, quæ tum non modo non vendita-
bant, cum judicia fiebant, verum etiam coëmebant: niſi z)
arbitramini, L. Craſſo, Q. Scævolæ, C. Claudio, potentiſſimis
hominibus, quorum ædilitates ornatiſſimas vidimus, commer-
cium iſtarum rerum cum Græcis hominibus non fuiſſe: iis,
qui poſt judiciorum diſſolutiones, ædiles facti ſunt, fuiſſe.
60 Acerbiorem etiam ſcitote eſſe civitatibus falſam iſtam, & ſi-
134 mulatam emptionem, quam ſi quis clam ſurripiat, aut eripiat
palam, atque auferat. nam turpitudinem ſummam eſſe arbi-
trantur, referri in litteras publicas, pretio adductam civita-
tem, & pretio parvo, ea, quæ accepiſſet a majoribus, vendi-
diſſe, atque alienaſſe. etenim mirandum in modum Græci re-
bus iſtis, quas nos contemnimus, delectantur. Itaque ma-
jores noſtri facile patiebantur, hæc eſſe quamplurima apud
ſocios, ut imperio noſtro quam ornatiſſimi, florentiſſimique
eſſent. apud eos autem, quos vectigales, aut ſtipendiarios
fecerant, tamen hæc relinquebant, ut illi, quibus ea juqunda
ſunt, quæ nobis levia videbantur, haberent hæc oblectamenta,
135 & ſolatia ſervitutis. Quid arbitramini Rheginos, qui jam ci-
ves Romani ſunt, merere velle, ut ab eis marmorea Venus il-
la auferatur? quid Tarentinos, ut Europam in tauro ſeden-
tem a) amittant? ut Satyrum, qui apud illos in æde Veſtæ eſt?
ut cetera? quid Theſpienſes, ut Cupidinis ſignum, propter
b. quod unum viſuntur Theſpiæ? quid Cnidios, ut Venerem mar-
moream? quid, ut pictam, Coos? quid Epheſios, ut Alexan-
drum? quid Cyzicenos, ut Ajacem, aut Medeam? quid Rho-
dios, ut Jalyſum? quid Athenienſes, ut ex marmore Iacchum,
aut Paralum pictum, aut ex ære, Myronis buculam? Longum
eſt, & non neceſſarium, commemorare, quæ apud quosque
viſenda ſunt tota Aſia & Græcia. verum illud eſt, quamob-
rem

y) *deſierunt.* z) *aut niſi.* a) *ſedentem* del.

Digitized by Google

rem hæc commemorarim; quod exiſtimare vos hoc volo,
mirum quendam dolorem accidere iis, ex quorum urbibus
hæc auferantur. Atque, ut ceteros omittamus, de ipſis Sy- 61
racuſanis cognoſcite: ad quos ego cum veniſſem, ſic primo 136
exiſtimabam, ut Romæ ex iſtius amicis acceperam, civitatem Syracuſanam propter Heraclii hereditatem, non minus
eſſe iſti amicam, quam Mamertinam propter prædarum, ac
furtorum omnium ſocietatem: ſimul & verebar, ne mulierum nobilium, & formoſarum gratia, quarum iſte arbitrio
præturam per triennium geſſerat, virorumque, quibuscum
illæ nuptæ erant, nimia in iſtum non lenitudine b), ſed etiam
liberalitate oppugnarer, ſiquid ex litteris Syracuſanorum conquirerem. Itaque Syracuſis cum civibus Romanis eram:
eorum tabulas exquirebam; injurias cognoſcebam. cum
diutius in negotio, curaque fueram: ut requieſcerem, curamque animi remitterem, ad Carpinatii præclaras tabulas revertebar: ubi cum equitibus Romanis ex illo conventu honeſtiſſimis, illos Verrutios, de quibus ante dixi, explicabam:
a Syracuſanis prorſus nihil adjumenti neque publice, neque
privatim exſpectabam: neque erat in animo poſtulare. Cum
hæc agerem, repente ad me venit Heraclius is, qui tum magiſtratum Syracuſis habebat, homo nobilis, qui ſacerdos Jovis fuiſſet, qui honos apud Syracuſanos eſt ampliſſimus. agit
mecum, & cum Q. fratre meo, ut, ſi nobis videretur, adiremus ad eorum ſenatum: frequentes eſſe in curia: ſe juſſu P. 232
ſenatus a nobis petere, ut veniremus. Primo nobis fuit du- a.
bium, quid ageremus: deinde cito venit in mentem, non eſ- 138
ſe vitandum nobis illum conventum, & locum. Itaque in 62
curiam venimus. Honorifice ſane conſurgitur. nos rogatu
magiſtratus aſſedimus. Incipit is loqui, qui & auctoritate,
& ætate, &, ut mihi viſum eſt, uſu rerum antecedebat, Diodorus Timarchides: cujus omnis oratio hanc habuit primo
ſententiam: Senatum, populumque Syracuſanum moleſte,
graviterque ferre, quod ego, cum in ceteris Siciliæ civitatibus,

b) Gr. *non modo* & putat Cic. ſcripſiſſe *lentitudinem*.

Digitized by Google

bus, ſenatum, populumque docuiſſem, quid eis utilitatis, quid ſalutis afferrem, & cum ab omnibus mandata, legatos, litteras, teſtimoniaque ſumpſiſſem, in illa civitate nihil ejusmodi facerem. Reſpondi, neque Romæ in conventu Siculorum, cum a me auxilium communi omnium legationum conſilio peteretur, cauſaque totius ad me Siciliæ deferebatur, legatos Syracuſanorum affuiſſe: neque me poſtulare, ut quidquam contra C. Verrem decerneretur in ea curia, in qua inauratam C.
139 Verris ſtatuam viderem. Quod poſteaquam dixi, tantus eſt gemitus factus adſpectu ſtatuæ, & commemoratione, ut illud in curia poſitum monumentum ſcelerum, non beneficiorum videretur. Tum pro ſe quisque, quantum dicendo aſſequi poterat, docere me cœpit, ea, quæ paullo ante commemoravi: ſpoliatam urbem, fana direpta: ex Heraclii hereditate, quam palæſtritis conceſſiſſet, multo maximam partem ipſum abſtuliſſe: neque poſtulandum fuiſſe, ut ille palæſtritas diligeret, qui etiam inventorem olei deum ſuſtuliſſet: neque illam ſtatuam eſſe ex pecunia publica, neque publice datam: ſed eos, qui hereditatis diripiendæ participes fuiſſent,
b. faciendam, ſtatuendamque curaſſe: eosdem Romæ fuiſſe legatos, illius adjutores improbitatis, ſocios furtorum, conſcios flagitiorum: eo minus mirari me oportere, ſi illi communi
63 legatorum voluntati, & ſaluti Siciliæ defuiſſent. Ubi eorum
140 dolorem ex illius injuriis, non modo non minorem ſed prope majorem, quam ceterorum Siculorum eſſe cognovi: tum meum c) animum in illos, tum mei conſilii, negotiique totius ſuſcepti cauſam, rationemque propoſui: tum eos hortatus ſum, ut cauſæ communi, ſalutique ne deeſſent: ut ei d) illam laudationem, quam ſe vi, ac metu coactos, paucis illis diebus, decreſſe dicebant, tollerent. Itaque, judices, Syracuſani hæc faciunt. iſtius clientes, atque amici. primum mihi litteras publicas, quas in ærario ſanctiore conditas habebant, proferunt: in quibus oſtendunt omnia, quæ dixi ablata eſſe, perſcripta, & plura etiam, quam ego potui dicere: perſcripta autem

c) *tum ego meum* &c. d) *ei* del.

autem hoc modo, QUOD EX ÆDE MINERVÆ hoc & illud ABESSET: QUOD EX ÆDE JOVIS, QUOD EX ÆDE LIBERI. ut quiſque eis rebus tuendis, conſervandiſque præfuerat, ita perſcriptum erat, cum rationem ex e) lege redderet, & quæ acceperat, deberet tradere: petiſſe, ut ſibi, quod hæ res abeſſent, ignoſceretur: itaque omnes liberatos diſceſſiſſe, & eſſe ignotum omnibus: quas ego litteras obſignandas publico ſigno, deportandaſque curavi. De laudatione 141
autem ratio ſic reddita eſt. primum cum a Verre litteræ aliquanto ante adventum meum de laudatione veniſſent, nihil eſſe decretum: deinde, cum quidam ex illius amicis commonerent, oportere decerni; maximo eſſe clamore, & convicio repudiatos: poſteaquam f) meus adventus appropinquarit, imperaſſe eum, qui ſummam poteſtatem haberet, ut decernerent: decretum ita eſſe, ut multo plus illa laudatio p.
mali, quam boni poſſit afferre. Id ideo, judices, ut mihi ab 238
illis demonſtratum eſt, ſic vos ex me cognoſcite. a.

Mos eſt Syracuſis, ut, ſi qua de re ad ſenatum referatur, 64
dicat ſententiam, qui velit. nominatim nemo rogatur. & ta- 142
men, ut quiſque honore, & ætate antecedit, ita primus ſolet ſua ſponte dicere: idque a ceteris ei conceditur. ſi quando taceant omnes g), tunc ſortito coguntur dicere. Cum hic mos eſſet, refertur ad ſenatum de laudatione Verris. in quo primum, ut aliquid eſſet moræ, multi interpellant: de Sex. Peducæo, qui de illa civitate, totaque provincia optime meritus eſſet, ſeſe antea, cum audiſſent ei negotium faceſſitum, cumque eum publice pro plurimis ejus, & maximis meritis laudare cuperent, a C. Verre prohibitos eſſe: iniquum eſſe, tametſi Peducæus eorum laudatione jam non uteretur, tamen non id prius decernere, quod aliquando voluiſſent, quam quod tum cogerentur. Conclamant omnes, & approbant 143
ita fieri oportere. Refertur de Peducæo. ut quiſque ætate, & honore antecedebat, ita ſententiam dixit ex ordine. Id adeo ex ipſo ſenatus conſulto cognoſcite. nam princi-

e) *ex* del. f) *& poſteaquam.* g) *ſin aliquando tacent omnes.*

Digitized by Google

pium h) ſententiæ perſcribi ſolet. Recita. QUOD VERBA FACTA SUNT DE SEX. PEDUCÆO. Dicit, qui primi ſuaſerint. decernitur. refertur deinde de Verre. dic, quæſo, quomodo? QUOD VERBA FACTA SUNT DE C. VERRE. Quid poſtea ſcriptum eſt? CUM SURGERET NEMO, NEQUE SENTENTIAM DICERET. Quid hoc eſt? SORS DUCITUR. Quamobrem? nemo erat voluntarius laudator præturæ tuæ, defenſor periculorum tuorum, præſertim cum inire a prætore gratiam poſſet? nemo. ipſi illi tui convivæ, conſiliarii, conſcii, ſocii, verbum facere non audebant. in qua curia ſtatua tua ſtabat, & nuda in ea filii, ne-
b. mo fuit, quem ne nudus quidem filius in nuda i) provin-
44 cia commoveret. Atque etiam hoc me docent, ejusmodi ſenatusconſulto ſeſe feciſſe laudationem, ut omnes intelligere poſſent, non laudationem, ſed potius irriſionem eſſe illam, quæ commonefaceret iſtius turpem, calamitoſamque præturam. Etenim ſcriptum eſſe ita, QUOD ISTE VIRGIS NEMINEM CECIDISSET: a quo cognoſcitis, nobiliſſimos homines, atque innocentiſſimos ſecuri eſſe percuſſos: QUOD VIGILANTER PROVINCIAM ADMINISTRASSET: cujus omnes vigilias in ſtupris conſtat, adulteriisque eſſe conſumptas. hoc autem ſcriptum etiam, quod proferre non auderet reus, accuſator recitare non deſineret, QUOD PRÆDONES PROCUL AB INSULA SICILIA PROHIBUISSET VERRES: quos etiam intra Syracuſanam Inſulam re-
145 cepiſſet. Quæ poſteaquam ex illis cognovi, diſceſſi cum fratre e curia, ut, nobis abſentibus ſi quid vellent, decerne-
65 rent. Decernunt ſtatim: primum k), UT L. FRATRI *) HOSPITIUM PUBLICE FIERET, quod is eandem voluntatem erga Syracuſanos ſuſcepiſſet, quam ego ſemper habuiſſem. id non modo tum ſcripſerunt, verum etiam in ære inciſum nobis tradiderunt. Valde hercle te Syracuſani tui, quos crebro commemorare ſoles, diligunt: qui cum accuſatore tuo

h) *principum.* i) *in nudata* legi vult Græv.
k) *primum* del. *) *ut eum L. Fratre* &c.

Digitized by Google

tuo ſatis juſtam cauſam conjungendæ neceſſitudinis putant,
quod te accuſaturus ſit, & quod ad inquirendum in te venerit.
poſtea decernitur, ac non varie, ſed prope conjunctis 1) ſen-
tentiis, UT LAUDATIO, QUÆ C. VERRI DECRETA
ESSET, TOLLERETUR. At vero cum jam non ſolum diſ- 146
ceſſio facta eſſet, ſed etiam perſcriptum, atque in tabulas re-
latum, prætor appellatur. At quis appellat? magiſtratus
aliquis? nemo. ſenator? ne id quidem. Syracuſanorum a-
liquis? minime. quis igitur prætorem appellat? qui quæſtor
iſtius fuerat, Cæcilius. O rem ridiculam! o deſertum hominem!
o deſperatum, ac relictum a magiſtratu Siculo! ne ſenatus con- p.
ſultum Siculi homines facere poſſent, ne ſuum jus ſuis moribus, 234
ſuis legibus obtinere poſſent, non amicus iſtius, non hoſpes, a.
non, denique aliquis Siculus, ſed quæſtor prætorem appellat.
Quis hoc vidit? aut quis audivit? Prætor æquus, & ſapiens
dimitti jubet ſenatum. concurrit ad me maxima multitudo.
primum ſenatores clamare, eripi ſibi jus, eripi libertatem:
populus ſenatum laudare, gratias agere: cives Romani a me
nusquam diſcedere. quo quidem die, nihil ægrius factum eſt,
multo labore meo, quam ut manus ab illo appellatore abſtine-
rentur. Cum ad prætorem in jus adiſſemus, excogitat ſane 147
diligenter, & caute, quid decernat. nam ante quam verbum
facerem, de ſella ſurrexit, atque abiit. Itaque tum de foro,
cum jam adveſperaſceret, diſceſſimus. Poſtridie mane ab 66
eo poſtulo, ut Syracuſanis liceret ſenatus conſultum, quod
pridie feciſſent, mihi reddere. Ille enimvero negat: & ait,
indignum facinus eſſe, quod ego in ſenatu Græco verba feciſ-
ſem: quod quidem apud Græcos Græce locutus eſſem, id
ferri nullo modo poſſe. Reſpondi homini, ut potui, ut vo-
lui, ut debui. tum multa, tum etiam hoc me memini dicere,
facile eſſe perſpicuum, quantum inter hunc, & illum Numi-
dicum, verum, & germanum Metellum intereſſet. illum no-
luiſſe ſua laudatione juvare L. Lucullum, ſororis virum, qui-
cum optime conveniſſet: hunc homini alieniſſimo, a civita-

 tibus

1) *cunctis.*

148 tibus laudationes per vim, & metum comparare. Quod ubi intellexi, multum apud illum recentes nuntios, multum tabulas non commendaticias, ſed tributarias valuiſſe: admonitu ipſorum Syracuſanorum impetum in eas tabulas facio, in qui-
b. bus ſingula perſcripta erant. Ecce autem nova turba, atque rixa. ne tamen iſtum omnino Syracuſis ſine amicis, ſine hoſpitibus, plane nudum eſſe, ac deſertum putetis: retinere cœpit tabulas Theomnaſtus quidam, homo ridicule inſanus, quem Syracuſani Theoractum vocant: qui illic ejusmodi eſt, ut eum pueri ſectentur: ut omnes, cum loqui cœperit, irrideant. Hujus tamen inſania, quæ ridicula eſt aliis, mihi tum moleſta ſane fuit. nam cum ſpumas ageret in ore, arderent oculi, voce maxima vim me ſibi afferre clamaret: copulati
149 in jus pervenimus. Hic ego poſtulare cœpi, ut mihi tabulas obſignare, ac deportare liceret. (Ille contra. inſtare ego, omnium mihi tabularum, & litterarum fieri poteſtatem oportere. Contra, ille furioſus urgere, nihil ad ſe noſtras leges pertinere.) Prætor m) intelligens, negare ſibi placere, quod ſenatus conſultum ratum eſſe non deberet, id me Romam deportare. Quid multa? niſi vehementius homini minatus eſſem: niſi legum ſanctionem, pœnamque recitaſſem: tabularum mihi poteſtas facta non eſſet. Ille autem inſanus: qui pro iſto contra me vehementiſſime declamaſſet, poſtquam non impetravit: credo, ut in gratiam mecum rediret, libellum mihi dat, in quo iſtius furta Syracuſana perſcripta erant: quæ ego antea jam ab illis cognoram, & acce-
67 peram. Laudent te ſane jam Mamertini, qui ex tanta pro-
150 vincia ſoli ſunt, qui te ſalvum velint: ita tamen laudent, ut Hejus, qui ejus princeps legationis eſt, adſit: ita laudent, ut ad ea, quæ rogati erunt, mihi parati ſint reſpondere. Ac ne ſubito a me opprimantur, hæc ſum rogaturus: *Navem populo*

m) *Ille contra negare, eſſe illud S. C. in quo prætor appellatus eſſet, negare id mihi tradi oportere. Ego legem recitare, omnium mihi tabularum & litterarum fieri poteſtatem oportere. Prætor &c.*

Digitized by Google

populo Romano debeantne? fatebuntur. *præbuerintne, prætore C. Verre?* negabunt. *ædificaverintne navem onerariam maximam publice, quam Verri dederunt?* negare non poterunt. *frumentumne ab his ſumpſerit Verres, quod populo Romano mitteret, ſicuti ſuperiores?* negabunt. *quid militum, aut nautarum per triennium dederint?* nullum datum dicent. p. 235 a.
Fuiſſe Meſſanam omnium iſtius furtorum, ac prædarum receptricem, negare non poterunt. permulta multis navibus illinc exportata: hanc navem denique maximam a Mamertinis datam, onuſtam cum iſto prætore profectam fatebuntur. Quamobrem tibi habe ſane iſtam laudationem Mamer- 151
tinam: Syracuſanam quidem civitatem, ut abs te affecta eſt, ita in te eſſe animatam videmus: apud quos etiam Verrea illa flagitioſa ſublata ſunt. etenim minime conveniebat, ei deorum honores haberi, qui ſimulacra deorum ſuſtuliſſet. Etiam mehercule illud in Syracuſanis merito reprehenderetur, ſi, cum diem feſtum ludorum de faſtis ſuis ſuſtuliſſent celeberrimum, & ſanctiſſimum, quod eo ipſo die Syracuſæ a Marcello captæ eſſe dicuntur, iidem diem feſtum Verris nomine agerent: cum iſte Syracuſanis, quæ ille calamitoſus dies reliquerit, ademiſſet. At videte hominis impudentiam, atque arrogantiam, judices, qui non ſolum Verrea hæc turpia, ac ridicula ex Heraclii pecunia conſtituerit: verum etiam Marcellea tolli imperarit, ut ei ſacra facerent quotannis, cujus opera omnium annorum ſacra, deosque patrios amiſerant: ejus autem familiæ dies feſtos tollerent, per quam ceteros quoque feſtos dies recuperarant.

Digitized by Google

ACCUSATIONIS IN C. VERREM LIBER QUINTUS DE SUPPLICIIS, ORATIO DECIMA.

ARGUMENTUM.

Hæc oratio de Suppliciis *inſcribitur: ſed de his ultima tantum, neque præcipua pars agit. Tres partes habet. Prima eſt de bello fugitivorum e belli Spartacici reliquiis nato: altera de maritimo bello, quod contra prædones & piratas gerebatur, qui tum Siculum mare infeſtabant; & tertia demum de injuſtis contra leges Rom. a civibus Romanis ſumtis ſuppliciis.*

I NEMINI video dubium eſſe, judices, quin apertiſſime
1 C. Verres in Sicilia, ſacra, profanaque omnia & priva-
tim, & publice ſpoliarit, verſatusque ſit ſine ulla non modo re-
ligione, verum etiam diſſimulatione in omni genere furandi,
atque prædandi. ſed quædam mihi magnifica, & præclara ejus
defenſio oſtenditur: cui quemadmodum reſiſtam, multo mi-
hi ante, judices, providendum. Ita enim cauſa conſtituitur,
provinciam Siciliam virtute ejus, & vigilantia ſingulari, dubi-
is, formidoloſiſque temporibus, a fugitivis, atque a belli pe-
2 riculis tutam eſſe ſervatam. Quid agam, judices? quo ac-
cuſationis meæ rationem conferam? quo me vertam? ad
omnes enim meos impetus, quaſi murus quidam, boni nomen
imperatoris opponitur. Novi locum: video, ubi ſe jactatu-
rus ſit Hortenſius. belli pericula, tempora reipublicæ, impe-
ratorum penuriam commemorabit: tum deprecabitur a vo-
bis, tum etiam pro ſuo jure contendet, ne patiamini, talem
imperatorem populo Romano Siculorum teſtimoniis eripi:
neve

Digitized by Google

neve obteri laudem imperatoriam criminibus avaritiæ veli-
tis. Non poſſum diſſimulare, judices: timeo, ne C. Verres 3
propter hanc virtutem eximiam in re militari, omnia, quæ
fecit, impune fecerit. venit enim mihi in mentem, in judicio
M? Aquillii quantum auctoritatis, quantum momenti ora-
tio M. Antonii habuiſſe exiſtimata ſit: qui, ut erat in dicen- p.
do non ſolum ſapiens, ſed etiam fortis, cauſa prope perorata, 236
ipſe arripuit M? Aquillium, conſtituitque in conſpectu a.
omnium, tunicamque ejus a pectore abſcidit, ut cicatrices
populus Romanus judicesque adſpicerent, adverſo corpore
exceptas. ſimul & de illo vulnere, quod ille in capite ab ho-
ſtium duce acceperat, multa dixit: eoque adduxit eos, qui
erant judicaturi, vehementer ut vererentur, ne, quem virum
fortuna ex hoſtium telis eripuiſſet, cum ſibi ipſe non peper-
ciſſet, hic non ad populi Romani laudem, ſed ad judicum
crudelitatem videretur eſſe ſervatus. Hæc eadem nunc ab 4
illis defenſionis ratio, viaque tentatur: idem quæritur. Sit
fur, ſit ſacrilegus, ſit flagitiorum omnium, vitiorumque prin-
ceps: at eſt bonus imperator, & felix, & ad dubia reipubli-
cæ tempora reſervandus. Non agam ſummo jure tecum: 2
non dicam id, quod debeam forſitan obtinere: cum judici-
um certa lege ſit conſtitutum, non quid in re militari forti-
ter feceris, ſed, quemadmodum manus ab alienis pecuniis
abſtinueris, abs te doceri oportere: non, inquam, ſic agam,
ſed ita quæram, quemadmodum te velle intelligo, quæ tua
opera, & quanta fuerit in bello.

Quid dices? an bello fugitivorum Siciliam virtute tua li- 5
beratam? magna laus; honeſta oratio: ſed tamen quo bel-
lo? nos enim poſt id bellum, quod M? Aquillius confe-
cit, ſic accepimus, nullum in Sicilia fugitivorum bellum fu-
iſſe. An in Italia fuit. fateor, & magnum quidem, ac vehe-
mens. num igitur ex eo bello partem aliquam laudis appe-
tere conaris? num tibi illius victoriæ gloriam cum M. Craſ-
ſo, aut Cn. Pompejo communicandam putas? non arbitror
hoc etiam deeſſe tuæ impudentiæ, ut quidquam ejuſmodi
dicere audeas. Obſtitiſti videlicet, ne ex Italia tranſire in
Sicili-

b. Siciliam fugitivorum copiæ poſſent. ubi? quando? qua ex
parte? cum aut navibus, aut ratibus conarentur accedere?
nos enim nihil umquam prorſus audivimus: & illud audi-
vimus, M. Craſſi, fortiſſimi viri, virtute, conſilioque factum,
ne ratibus conjunctis, freto fugitivi ad Meſſanam tranſire poſ-
ſent; a quo illi conatu non tantopere prohibendi fuiſſent, ſi
ulla in Sicilia præſidia ad illorum adventum oppoſita puta-
6 rentur. At tum a) in Italia bellum tam prope a Sicilia, ta-
men in Sicilia non fuit. Quid mirum? ne cum in Sicilia
quidem fuit, eodem intervallo pars ejus belli in Italiam ulla
3 pervaſit. Etenim propinquitas ad utram partem hoc loco
profertur? utrum aditum facilem hoſtibus, an contagionem
imitandi ejus belli periculoſam fuiſſe? Aditus omnis homi-
nibus ſine ulla facultate navium non modo disjunctus, ſed
etiam clauſus fuit: ut illis, quibus Siciliam propinquam fu-
iſſe dicis, facilius fuerit ad oceanum pervenire, quam ad Pe-
7 loridem accedere. Contagio autem iſta ſervilis belli, cur
abs te potius, quam ab iis omnibus, qui ceteras provincias
obtinuerunt, prædicatur? an quod in Sicilia jam ante bella
fugitivorum fuerunt? At ea ipſa cauſa eſt, cur ipſa provincia
minimo in periculo ſit, & fuerit. Nam poſteaquam illinc
M? Aquillius deceſſit, omnium inſtituta, atque edicta præ-
torum fuerunt ejusmodi, ut ne quis cum telo ſervus eſſet.
Vetus eſt quod dicam, & propter ſeveritatem exempli nemi-
ni fortaſſe veſtrum inauditum: L. Domitium prætorem in
Sicilia, cum aper ingens ad eum allatus eſſet, admiratum re-
quiſiſſe, quis eum percuſſiſſet. cum audiſſet, paſtorem cu-
jusdam fuiſſe, eum ad ſe vocari juſſiſſe: illum cupide ad præ-
torem, quaſi ad laudem, atque præmium accurriſſe: quæſiſſe
Domitium, qui tantam beſtiam percuſſiſſet: illum reſpon-
p. diſſe, venabulo. ſtatim deinde juſſu prætoris in crucem eſſe
237 ſublatum. Durum hoc fortaſſe videatur: neque ego ullam
a. in partem diſputo. tantum intelligo, maluiſſe Domitium cru-
delem

a) Gr. e Cod. Reg. & Franc. legit *cum*, ex quo etiam addendum putat: *eſſet*.

Digitized by Google

delem in animadvertendo, quam in prætermittendo diſſolu-
tum videri. Ergo his inſtitutis provinciæ, jam tum, cum 4
bello fugitivorum tota Italia arderet, homo non acerrimus, 8
nec fortiſſimus C. Norbanus, in ſummo otio fuit. perfacile
enim ſeſe Sicilia tuebatur, nequod b) in ipſa bellum poſſet
exiſtere. etenim cum nihil tam conjunctum ſit, quam nego-
tiatores noſtri cum Siculis, uſu, re, ratione, concordia: &
cum ipſi Siculi res ſuas ita conſtitutas habeant, ut his pacem
expediat eſſe: imperium autem populi Romani ſic diligant,
ut id imminui, aut commutari minime velint: cumque hæc
ab ſervorum bello pericula, & prætorum inſtitutis, & domi-
norum diſciplina proviſa ſint: nullum eſt malum domeſti-
cum, quod ex ipſa provincia naſci poſſit. Quid igitur? 9
nulline motus in Sicilia ſervorum Verre prætore? nullæne
conſenſiones factæ eſſe dicuntur? nihil ſane, quod ad ſena-
tum populumque Romanum pervenerit: nihil, quod iſte Ro-
mam publice conſcripſerit: & tamen cœptum eſſe in Sicilia
moveri aliquot locis ſervitium ſuſpicor. id adeo non tam ex
re, quam ex iſtius factis, decretisque cognoſco. Ac videte,
quam non inimico animo ſim acturus. ego ipſe hæc, quæ ille
quærit, quæ adhuc numquam audiſtis, commemorabo & pro-
feram. In Triocalino, quem locum fugitivi jam ante tenue- 10
runt, Leonidæ cujusdam Siculi familia in ſuſpicionem vocata
eſt conjurationis. res delata ad iſtum. ſtatim (ut par fuit)
juſſu ejus homines, qui nominati erant, comprehenſi ſunt,
adductique Lilybæum. domino denuntiatum eſt, ut adeſſet
c): cauſa dicta damnati ſunt. Quid deinde? quid cenſe- 5
tis? furtum fortaſſe, aut prædam exſpectatis aliquam. No- b.
lite usquequaque eadem quærere. In metu belli, furandi
qui locus poteſt eſſe? etiam ſiqua fuit in hac re occaſio, præ-
termiſſa eſt. Tum potuit a Leonida nummorum aliquid
auferre, cum denuntiavit, ut adeſſet. fuit nundinatio aliqua,
& iſti non nova, ne cauſam diceret. etiam alter locus, ut ab-
ſolverentur. damnatis quidem ſervis, quæ prædandi poteſt
eſſe

b) *Sicilia jam tuebatur ut ne quod.* c) *ut adeſſet* del.

Digitized by Google

eſſe ratio? produci ad ſupplicium neceſſe eſt. teſtes enim
ſunt, qui in conſilio fuerunt: teſtes, publicæ tabulæ: teſtis,
ſplendidiſſima civitas Lilybætana: teſtis, honeſtiſſimus, ma-
ximusque conventus civium Romanorum. nihil poteſt:
producendi ſunt. itaque producuntur, & ad palum alligan-
11 tur. Etiam nunc mihi exſpectare videmini, judices, quid
deinde factum ſit: quod iſte nihil umquam fecit ſine aliquo
quæſtu, atque præda. Quid in ejusmodi re fieri potuit?
quod commodum eſt? exſpectate facinus, quam vultis im-
probum: vincam tamen exſpectationem omnium. nomine
ſceleris, conjurationisque damnati, ad ſupplicium traditi, ad
palum alligati, repente, multis millibus hominum inſpectan-
tibus, ſoluti ſunt, & Leonidæ illi domino redditi. Quid hoc
loco potes dicere, homo amentiſſime? niſi id, quod ego non
quæro: quod denique in re tam nefaria, tametſi dubitari
non poteſt, tamen, ne ſi dubitetur quidem, quæri oporteat:
quid, aut quantum, aut quomodo acceperis. remitto tibi
hoc totum, atque iſta te cura libero. neque enim metuo,
ne hoc cuiquam perſuadeatur, ut, ad quod facinus nemo,
præter te, ulla pecunia adduci potuerit, id tu gratis ſuſcipere
conatus ſis. verum de iſta furandi, prædandique ratione ni-
6 hil dico: de hac imperatoria jam tua laude diſputo. Quid
12 ais, bone cuſtos, defenſorque provinciæ? tu, quos ſervos
p. arma capere, ac bellum facere in Sicilia voluiſſe cognoras, &
238 de conſilii ſententia judicaras: hos ad ſupplicium jam more
a. majorum traditos, & ad palum alligatos, ex media morte eri-
pere, ac liberare auſus es? ut, quam damnatis ſervis crucem
fixeras, hanc indemnatis civibus Romanis reſervares? Per-
ditæ civitates, deſperatis omnibus rebus, hos ſolent exitus
exitiales habere, ut damnati in integrum reſtituantur, vincti
ſolvantur, exules reducantur, res judicatæ reſcindantur. quæ
cum accidunt, nemo eſt, quin intelligat ruere illam rempu-
blicam. hæc ubi veniunt d), nemo eſt, qui ullam ſpem ſa-
13 lutis reliquam eſſe arbitretur. Atque hæc ſicubi facta ſunt:
facta

d) *eveniunt.*

Digitized by Google

facta ſunt, ut homines populares, aut nobiles ſupplicio, aut
exſilio levarentur: at non ab his ipſis, qui judicaſſent: at non
ſtatim; at non eorum facinorum damnati, quæ ad vitam, &
omnium fortunas pertinerent. Hoc vero novum & ejuſmo-
di eſt, ut magis propter reum, quam propter rem ipſam
credibile videatur; ut homines ſervos; ut ipſe, qui judica-
rat; ut ſtatim e medio ſupplicio dimiſerit; ut ejus facinoris
damnatos ſervos, quod ad omnium liberorum caput, & ſan-
guinem pertineret. O præclarum imperatorem, nec jam 14
cum M? Aquillio, fortiſſimo viro, ſed vero cum Paullis, Sci-
pionibus, Mariis conferendum! Tantumne vidiſſe in metu,
periculoque provinciæ? cum ſervitiorum animos in Sicilia
ſuſpenſos propter bellum Italiæ fugitivorum videret: ne quis
ſe commovere auderet, quantum terroris injecit? Compre-
hendi juſſit. quis non pertimeſcat? cauſam dicere dominos.
quid ſervis tam formidoloſum? FECISSE VIDERI pro-
nuntiavit. exortam videtur flammam paucorum dolore, ac
morte reſtinxiſſe. Quid deinde ſequitur? verbera, atque b.
ignes, & illa extrema ad ſupplicium damnatorum, metum
ceterorum, cruciatus, & crux. hiſce omnibus ſuppliciis ſunt
liberati. Quis dubitet, quin ſervorum animos ſumma for-
midine oppreſſerit, cum viderent ea facilitate prætorem, ut
ab eo, ſceleris, conjurationiſque damnatorum, vita, vel ipſo
carnifice internuntio, redimeretur?

Quid? hoc in Apollonienſi Ariſtodamo? quid? in Le- 15
onte Megarenſi non idem feciſti? Quid? iſte motus ſervo- 7
rum, bellique ſubita ſuſpicio, utrum tibi tandem diligentiam
cuſtodiendæ provinciæ, an novam rationem improbiſſimi
quæſtus attulit? Halicyenſis Eumenidæ nobilis hominis &
honeſti, magnæ pecuniæ villicus cum impulſu tuo inſimula-
tus eſſet, H-S LX a domino accepiſti: quod nuper ipſe ju-
ratus docuit, quemadmodum geſtum eſſet. Ab equite Ro-
mano C. Matrinio abſente, cum is eſſet Romæ, quod ejus
villicos, paſtoreſque tibi in ſuſpicionem veniſſe dixeras, H-S
centum abſtuliſti. dixit hoc L. Flavius, qui tibi eam pecuni-
am numeravit, procurator C. Matrinii: dixit ipſe C. Matrinius:

dicet

Digitized by Google

dicet vir clariſſimus Cn. Lentulus cenſor, qui Matrinii hono-
ris cauſa, recenti negotio ad te litteras miſit, mittendasque
16 curavit. Quid? de Apollonio, Diocli filio Panormitano, cui
Gemino cognomen eſt, præteriri poteſt? ecquid hoc tota Si-
cilia clarius? ecquid indignius? ecquid manifeſtius profer-
ri poteſt? quem is, uti Panormum venit, ad ſe vocari, & de
tribunali citari juſſit, concurſu magno, frequentiaque con-
ventus. Homines ſtatim loqui: mirari, quod Apollonius,
homo pecunioſus, tamdiu ab iſto maneret integer: excogi-
tavit: neſcio quid attulit. profecto homo dives repente a
p. Verre non ſine cauſa citatur. exſpectatio ſumma omnium,
239 quidnam id eſſet: cum exanimatus ſubito ipſe accurrit cum
a. adoleſcente filio. nam pater, grandis natu, jam diu lecto tene-
17 batur. Nominat iſte ſervum, quem magiſtrum pecoris eſſe
diceret. eum dicit conjuraſſe, & alias familias concitaſſe. is
omnino ſervus in familia non erat. eum ſtatim exhibere ju-
bet. Apollonius affirmare, ſervum ſe omnino illo nomine
habere neminem. Iſte hominem abripi a tribunali, & in car-
cerem conjici jubet. clamare ille, cum raperetur, nihil ſe
miſerum feciſſe, nihil commiſiſſe: pecuniam ſibi eſſe in no-
minibus: numeratam in præſentia non habere. Hæc cum
maxime ſumma hominum frequentia teſtificaretur, ut qui-
vis intelligere poſſet, eum, quod pecuniam non dediſſet,
idcirco illa tam acerba injuria affici: cum maxime, ut dico,
8 hoc de pecunia clamaret, in vincla conjectus eſt. Videte
18 conſtantiam prætoris, & ejus prætoris, qui nunc reus non ita
defendatur, ut mediocris prætor: ſed ita laudetur, ut opti-
mus imperator. Cum ſervorum bellum metueretur, quo
ſupplicio dominos indemnatos afficiebat, hoc ſervos damna-
tos liberabat. Apollonium, locupletiſſimum hominem, qui,
ſi fugitivi bellum in Sicilia facerent, ampliſſimas fortunas a-
mitteret, belli fugitivorum nomine, indicta cauſa, in vincla
conjecit: ſervos, quos ipſe cum conſilio, belli faciendi cauſa
conſenſiſſe judicavit, eos ſine conſilii ſententia, ſua ſponte,
19 omni ſupplicio liberavit. Quid ſi ab Apollonio aliquid com-
miſſum eſt, quamobrem jure in eum animadverteretur:
tamenne

Digitized by Google

tamenne hanc rem ſic agemus, ut crimini, aut invidiæ reo putemus eſſe oportere, ſiquo de homine ſeverius judicavit? Non agam tam acerbe: non utar iſta accuſatoria conſuetudine, ſiquid eſt factum clementer, ut diſſolute factum criminer: ſiquid vindicatum ſevere eſt, ut ex eo crudelitatis in- b.
vidiam colligam. non agam iſta ratione: tua ſequar judicia: tuam defendam auctoritatem, quoad tu voles, ſimul ac tute cœperis tua judicia reſcindere, mihi ſuccenſere deſinito. meo enim jure contendam, eum, qui ſuo judicio condemnatus ſit, juratorum judicum ſententiis damnari oportere. Non defendam Apollonii cauſam, amici, atque hoſpitis mei, 20
ne tuum judicium videar reſcindere: nihil de hominis frugalitate, virtute, diligentia dicam: prætermittam illud etiam, de quo antea dixi, fortunas ejus ita conſtitutas fuiſſe, familia, pecore, villis, pecuniis creditis, ut nemini minus expediret, ullum in Sicilia tumultum, aut bellum commoveri: non dicam ne illud quidem, ſi maxime in culpa fuerit Apollonius, tamen in hominem honeſtiſſimum, civitatis honeſtiſſimæ, tam graviter animadverti, cauſa indicta, non oportuiſſe. Nullam invidiam in te, ne ex illis quidem rebus concitabo, 21
cum eſſet talis vir in carcere, in tenebris, in ſqualore, in ſordibus, tyrannicis interdictis tuis, patri exacta ætate, & adoleſcenti filio, adeundi ad illum miſerum poteſtatem numquam eſſe factam. etiam illud præteribo, quotieſcunque Panormum veneris illo anno, & ſex menſibus (nam tamdiu fuit in carcere Apollonius) toties ad te ſenatum Panormitanum adiſſe ſupplicem cum magiſtratibus, ſacerdotibusque publicis, orantem, atque obſecrantem, ut aliquando ille miſer, atque innocens calamitate illa liberaretur. relinquam hæc omnia, quæ ſi velim perſequi, facile oſtendam, tua crudelitate in alios, omnes tibi aditus miſericordiæ judicum jampridem eſſe præcluſos. Omnia igitur iſta concedam, & remittam. præ- 9
video enim, quid ſit defenſurus Hortenſius. fatebitur, apud 22
iſtum neque ſenectutem patris, neque adoleſcentiam filii, ne- p.
que lachrymas utriusque plus valuiſſe, quam utilitatem, ſalu- 240
temque provinciæ: dicet, rempublicam adminiſtrari ſine a.

Digitized by Google

metu, ac ſeveritate non poſſe: quæret, quamobrem faſces prætoribus præferantur, cur ſecures datæ, cur carcer ædificatus, cur tot ſupplicia ſint in improbos more majorum conſtituta? quæ cum omnia graviter, ſevereque dixerit: quæram, cur hunc eundem Apollonium Verres idem, repente, nulla nova re allata, nulla defenſione, ſine cauſa de carcere emitti juſſerit? tantumque in hoc crimine ſuſpicionis eſſe affirmabo, ut jam ipſis judicibus ſine mea argumentatione conjecturam facere permittam, quod hoc genus prædandi, quam improbum, quam indignum, quamque ad magnitudi-
23 nem quæſtus immenſum, infinitumque eſſe videatur. Nam quæ iſte in Apollonio fecit, ea primum breviter cognoſcite, quot, & quanta ſint: deinde hæc expendite, atque æſtimate pecunia. reperietis, idcirco hæc in uno homine pecunioſo tot conſtituta, ut ceteris formidines ſimilium incommodorum, atque exempla periculorum proponerentur. Primum inſimulatio eſt repentina, capitalis, atque invidioſi criminis. Statuite, quanti hoc putetis, & quam multos redemiſſe. Deinde crimen ſine accuſatore, ſententia ſine conſilio, damnatio ſine defenſione. Æſtimate harum rerum omnium pretia: & cogitate, in his iniquitatibus unum hæſiſſe Apollonium: ceteros profecto multos ex his incommodis pecunia ſe liberaſſe. Poſtremo tenebræ, vincula, carcer, incluſum e) ſupplicium, atque a conſpectu parentum, ac liberum, de-
24 nique a libero ſpiritu, & communi luce ſecluſum. Hæc vero, quæ vel vita redimi recte poſſunt, æſtimare pecunia non
b. queo. hæc omnia ſero redemit Apollonius, jam mærore, ac miſeriis perditus: ſed tamen ceteros docuit, ante iſtius avaritiæ, ac ſceleri occurrere. Niſi f) vero exiſtimatis, hominem pecunioſiſſimum ſine aliqua cauſa quæſtus injectum g) ad tam incredibile crimen, aut ſine eadem cauſa repente e carcere emiſſum; aut hoc prædandi genus ab iſto in illo uno adhibitum, ac tentatum, & non per illum omnibus pecunioſis Siculis metum propoſitum, & injectum.

Cupio

e) hæc duo verba delenda Græv. putat. f), *niſi.* g) *electum.*

Digitized by Google

Cupio mihi, judices, ab illo ſubjici, quoniam de militari IO
ejus gloria dico, ſiquid forte prætereo. Nam mihi videor 25
de omnibus jam rebus ejus geſtis dixiſſe, quæ quidem ad belli
fugitivorum pertinerent ſuſpicionem: certe nihil ſciens præ-
termiſi. Habetis hominis conſilia, diligentiam, vigilantiam,
cuſtodiam, defenſionemque provinciæ. Summa illuc per-
tinet, ut ſciatis, quoniam plura genera ſunt imperatorum, ex
quo genere iſte ſit. Ne diutius in tanta pænuria virorum
fortium talem imperatorem ignorare poſſitis: non ad Q. Ma-
ximi ſapientiam, neque ad illius ſuperioris Africani in re ge-
runda celeritatem, neque ad hujus, qui poſtea fuit, ſingulare
conſilium, neque ad Paulli rationem, ac diſciplinam, neque
ad C. Marii vim atque virtutem, ſed ad aliud genus impe-
ratorum h) ſane diligenter retinendum, & conſervandum,
quæſo, cognoſcite. Itinerum primum laborem, qui vel ma- 26
ximus eſt in re militari, judices, & in Sicilia maxime neceſſa-
rius, accipite, quam facilem ſibi iſte, & jucundum ratione,
conſilioque reddiderit. Primum temporibus hibernis, ad
magnitudinem frigorum, & ad tempeſtatum vim, ac fluminum
præclarum ſibi hoc remedium comparat i). urbem Syracu-
ſas elegerat: cujus hic ſitus, atque hæc natura eſſe loci, cæ-
lique dicitur, ut nullus umquam dies tam magna, turbulen-
taque tempeſtate fuerit, quin aliquo tempore ejus diei ſolem
homines viderent. hic ita vivebat iſte bonus imperator hi- P.
bernis menſibus, ut eum non facile, non modo extra tectum, 241
ſed ne extra lectum quidem quiſquam videret. ita diei bre- a.
vitas, conviviis; noctis longitudo, ſtupris & flagitiis conte-
rebatur. Cum autem ver eſſe cœperat, cujus initium iſte 27
non a Favonio, neque ab alio aſtro notabat; ſed, cum roſam
viderat, tunc incipere ver arbitrabatur: dabat ſe labori, at-
que itineribus; in quibus uſque eo ſe præbebat patientem,
atque impigrum, ut eum nemo umquam in equo ſedentem
videret. Nam, ut mos fuit Bithyniæ regibus, lectica octo- II
phoro ferebatur; in qua pulvinus erat perlucidus, Melitenſi

h) *ſed aliud genus imperatoris.* i) *comparārat.*

roſa farctus : ipſe autem coronam habebat unam in capite,
alteram in collo, reticulumque ad nares ſibi admovebat, te-
nuiſſimo lino, minutis maculis, plenum roſæ. Sic confecto
itinere, cum ad aliquod oppidum venerat, eadem lectica us-
que in cubiculum deferebatur. eo veniebant Siculorum ma-
giſtratus, veniebant equites Romani; id quod ex multis jura-
tis audiſtis. controverſiæ ſecreto deferebantur: paullo poſt
palam decreta auferebantur. deinde, ubi paulliſper in cubi-
culo, pretio, non æquitate jura deſcripſerat; Veneri jam,
28 & Libero reliquum tempus deberi arbitrabatur. Quo loco
mihi non prætermittenda videtur præclari imperatoris egre-
gia, ac ſingularis diligentia. Nam ſcitote eſſe oppidum in
Sicilia nullum ex iis oppidis, in quibus conſiſtere prætores,
& conventum agere ſolent, quo in oppido non iſti ex aliqua
familia, non ignobili, delecta ad libidinem mulier eſſet. Ita-
que nonnullæ ex eo numero in convivium adhibebantur pa-
lam. ſi quæ caſtiores erant, ad tempus veniebant: lucem,
b. conventumque vitabant. erant autem convivia non illo ſilen-
tio prætorum, atque imperatorum, neque eo pudore, qui in
magiſtratuum conviviis verſari ſolet, ſed cum maximo cla-
more, atque convicio. nonnumquam etiam res ad manus,
atque ad pugnam veniebat. Iſte enim prætor ſeverus, ac
diligens, qui populi Romani legibus numquam paruiſſet;
illis diligenter legibus, quæ in poculis ponebantur, obtempe-
rabat. Itaque erant exitus ejusmodi, ut alius inter manus e
convivio, tamquam e prœlio, auferretur: alius, tamquam
occiſus, relinqueretur: plerique fuſi ſine mente, ac ſine ullo
ſenſu jacerent, quivis ut, cum adſpexiſſet, non ſe prætoris con-
vivium, ſed ut Cannenſem pugnam nequitiæ videre arbitra-
12 retur. Cum vero æſtas ſumma eſſe jam cœperat, quod tem-
29 pus omnes Siciliæ ſemper prætores in itineribus conſumere
conſueverunt, propterea quod tum putant obeundam eſſe
maxime provinciam, cum in areis frumenta ſunt, quod & fa-
miliæ congregantur, & magnitudo ſervitii perſpicitur, & la-
bor operis maxime offenditur, & frumenti copia commonet,
tempus anni non impedit: tum, inquam, cum concurſant
ceteri

Digitized by Google

ceteri prætores, iſte novo quodam ex genere imperator, pul-
cherrimo Syracuſarum luco ſtativa ſibi caſtra faciebat. Nam 30
in ipſo aditu, atque ore portus, ubi primum ex alto ſinus ad
urbem ab litore inflectitur, tabernacula carbaſeis intenta ve-
lis collocabat. huc ex illa domo prætoria, quæ regis Hiero-
nis fuit, ſic emigrabat, ut per eos dies nemo iſtum extra illum
lucum videre poſſet. in eum autem ipſum lucum aditus erat
nemini, niſi qui aut ſocius, aut miniſter libidinis eſſe poſ-
ſet. Huc omnes mulieres, quibuſcum iſte conſueverat, con-
veniebant: quarum incredibile eſt, quanta multitudo fuerit
Syracuſis. huc homines digni iſtius amicitia, digni vita illa, p.
conviviiſque veniebant. Inter ejuſmodi viros, ac mulieres, 242
adulta ætate filius verſabatur: ut eum, etiamſi natura a paren- a.
tis ſimilitudine abriperet, conſuetudo tamen, ac diſciplina pa-
tri ſimilem eſſe cogeret. Huc Tertia illa perducta per do- 31
lum, atque inſidias ab Rhodio tibicine, maximas in iſtius ca-
ſtris effeciſſe turbas dicitur, cum indigne pateretur uxor
Cleomenis Syracuſani, nobilis mulier, itemque Æſchrionis,
honeſto loco nata, in conventum ſuum mimi Iſidori filiam
veniſſe. iſte autem Hannibal, qui in ſuis caſtris virtute puta-
ret oportere, non genere certari, ſic hanc Tertiam dilexit, ut
eam ſecum ex provincia exportaret. Ac per eos dies, cum 13
iſte cum pallio purpureo, talarique tunica verſaretur in con-
viviis muliebribus, non offendebantur homines in eo: neque
moleſte ferebant, abeſſe a foro magiſtratum, non jus dici, non
judicia fieri: lucum illum litoris percrepare totum mulie-
rum vocibus, cantuque ſymphoniæ: in foro ſilentium eſſe
ſummum cauſarum, atque juris: non ferebant homines mo-
leſte. non enim jus abeſſe videbatur a foro, neque judicia,
ſed vis, & crudelitas, & bonorum acerba, atque indigna dire-
ptio. Hunc tu igitur imperatorem eſſe defendis, Hortenſi? 32
hujus furta, rapinas, cupiditatem, crudelitatem, ſuperbiam,
ſcelus, audaciam, rerum geſtarum magnitudine, atque impe-
ratoriis laudibus tegere conaris? Hic ſcilicet eſt metuen-
dum, ne ad exitum defenſionis tuæ, vetus illa Antoniana di-
cendi ratio, atque auctoritas proferatur: ne excitetur Verres,

Digitized by Google

ne denudetur a pectore, ne cicatrices populus Romanus ad-
ſpiciat, ex mulierum morſu veſtigia libidinis, atque nequitiæ.
33 Dii faciant, ut rei militaris, ut belli mentionem facere audeas.
cognoſcentur enim omnia iſtius æra illa vetera, ut, non ſolum
b. in imperio, verum etiam in ſtipendiis qualis fuerit, intelliga-
tis. renovabitur prima illa militia, cum iſte e foro abduci,
non, ut ipſe prædicat, perduci ſolebat. aleatoris Placentini
caſtra commemorabuntur: in quibus cum frequens fuiſſet,
tamen ære dirutus eſt. multa ejus in ſtipendiis damna pro-
ferentur: quæ ab iſto, ætatis fructu diſſoluta, & compenſata
34 ſunt. Jam vero, cum in ejusmodi patientia turpitudinis, a-
liena, non ſua ſatietate obduruiſſet: qui vir fuerit, quot præ-
ſidia, quam munita pudoris, & pudicitiæ, vi & audacia cepe-
rit, quid me attinet dicere, aut conjungere cum iſtius flagi-
tio, cujusquam præterea dedecus? non faciam, judices:
omnia vetera prætermittam. duo ſola recentia ſine cujusquam
infamia ponam: ex quibus conjecturam facere de omnibus
poſſitis. unum illud, quod ita fuit illuſtre, notumque omni-
bus, ut nemo tam ruſticanus homo, L. Lucullo, & M. Cotta
conſulibus Romam ex ullo municipio vadimonii cauſa vene-
rit, quin ſciret, jura omnia prætoris urbani, nutu, atque ar-
bitrio Chelidonis meretriculæ gubernari: alterum, quod,
cum paludatus exiſſet, votaque pro imperio ſuo, communi-
que populi Romani k) nuncupaſſet, noctu, ſtupri cauſa, le-
ctica in urbem introferri ſolitus eſt ad mulierem, nuptam uni,
propoſitam omnibus, contra fas, contra auſpicia, contra
omnes divinas, atque humanas religiones.

14 O dii immortales! Quid intereſt inter mentes hominum,
35 & cogitationes? Ita mihi meam voluntatem, ſpemque reli-
quæ vitæ veſtra, populique Romani exiſtimatio comprobet,
ut ego, quos adhuc mihi magiſtratus populus Romanus man-
davit, ſic eos accepi, ut me omnium officiorum obſtringi re-
ligione arbitrarer. Ita quæſtor ſum factus, ut mihi honorem
illum tum non ſolum datum, ſed etiam creditum, ac commiſ-
ſum

k) *communique republica.*

Digitized by Google

ſum putarem. Sic obtinui quæſturam in provincia, ut omni-
um oculos in me unum conjectos arbitrarer: ut me, quæ- p.
ſturamque meam, quaſi in aliquo orbis terræ theatro verſari 243
exiſtimarem: ut omnia ſemper, quæ jucunda videntur eſſe, a.
non modo his extraordinariis cupiditatibus, ſed etiam ipſi
naturæ, ac neceſſitati denegarem. Nunc ſum deſignatus æ- 36
dilis: habeo rationem, quid a populo Romano acceperim: mihi ludos ſanctiſſimos maxima cum cæremonia Cereri, Libero, Liberæque faciundos: mihi Floram matrem populo, plebique Romanæ ludorum celebritate placandam: mihi ludos antiquiſſimos, qui primi Romani ſunt nominati, maxima cum dignitate, ac religione Jovi, Junoni, Minervæque eſſe faciundos: mihi ſacrarum ædium procurationem, mihi totam urbem tuendam eſſe commiſſam: ob earum rerum laborem, & ſollicitudinem fructus illos datos, antiquiorem in ſenatu ſententiæ dicendæ locum, togam prætextam, ſellam curulem, jus imaginis ad memoriam, poſteritatemque prodendæ 1). Ex his ego rebus omnibus, judices, ita mihi deos 37
omnes propitios eſſe velim, ut, tametſi mihi jucundiſſimus eſt honos populi, tamen nequaquam tantum capio voluptatis, quantum ſollicitudinis, & laboris, ut hæc ipſa ædilitas, non, quia neceſſe fuerit, alicui candidato data, ſed quia ſic oportuerit, recte collocata, & judicio populi in loco poſita eſſe videatur. Tu cum eſſes prætor renuntiatus quoquo modo 15
(mitto enim, & prætereo, quid tum ſit actum) ſed cum eſſes 38
renuntiatus, ut dixi, non ipſa præconis voce excitatus es, qui te TOTIES SENIORUM, JUNIORUMQUE CENTURIIS ILLO HONORE AFFICI pronuntiavit, ut hoc putares, aliquam reipublicæ partem tibi creditam? annum tibi illum unum domo carendum eſſe meretricis? Cum tibi ſorte obtigiſſet, ut jus diceres: quantum negotii, quid oneris haberes, b.
numquam cogitaſti: neque illud rationis habuiſti, ſi forte expergefacere te poſſes, eam provinciam, quam tueri ſingulari ſapientia, atque integritate difficile eſſet, ad ſummam ſtul-

1) *prodendam. prodendæ* eſt ex emendatione J. F. Gronovii.

titiam, nequitiamque veniſſe. Itaque non modo domo tua
Chelidonem in prætura extrudere noluiſti, ſed in Chelidonis
39 domum præturam tuam totam detuliſti. Secuta provincia
eſt: in qua tibi numquam venit in mentem, non tibi idcirco faſces, & ſecures, & tantam imperii vim, tantamque ornamentorum omnium dignitatem datam; ut earum rerum vi, & auctoritate omnia repagula juris, pudoris, & officii perfringeres: ut omnium bona, prædam tuam duceres: nullius res tuta, nullius domus clauſa, nullius vita ſepta, nullius pudicitia munita contra tuam cupiditatem, & audaciam poſſet eſſe. in qua tu te ita geſſiſti, ut, cum omnibus teneare rebus, ad bellum fugitivorum confugias: ex quo jam intelligis, non modo tibi nullam defenſionem, ſed maximam vim criminum exortam. niſi forte Italici belli fugitivorum reliquias, atque illud Temſanum incommodum proferes. ad quod recens cum te peropportune fortuna obtuliſſet, ſi quid in te virtutis, atque induſtriæ fuiſſet: idem, qui ſemper fue-
16 ras, inventus es. Cum ad te Valentini veniſſent, & pro his
40 homo diſertus, & nobilis, M. Marius, loqueretur, ut negotium ſuſciperes, ut, cum penes te prætorium imperium, ac nomen eſſet, ad illam parvam manum exſtinguendam, ducem te, principemque præberes: non modo id refugiſti, ſed eo ipſo tempore, cum eſſes in litore, Tertia illa tua, quam tecum deportabas, erat in omnium conſpectu. ipſis autem Valentinis ex tam illuſtri, nobilique municipio, tantis de rebus reſponſum nullum dediſti, cum eſſes cum tunica pulla, &
p. pallio. Quid hunc proficiſcentem, quid in ipſa provincia
244 feciſſe exiſtimatis, qui cum jam ex provincia, non ad trium-
a. phum, ſed ad judicium decederet, ne illam quidem infami-
41 am fugerit, quam ſine ulla voluptate capiebat? O divina ſenatus frequentis in æde Bellonæ admurmuratio! Memoria tenetis, judices, cum adveſperaſceret, & paullo ante eſſet de hoc Temſano incommodo nuntiatum, cum inveniretur nemo, qui in illa loca cum imperio mitteretur, dixiſſe quendam; Verrem eſſe non longe a Temſa: quam valde univerſi admurmurarint, quam palam principes contra dixerint.
Et

Digitized by Google

Et is tot criminibus, teſtimoniisque convictus, in eorum ta-
bellis ſpem ſibi aliquam ponit, quorum omnium palam, cau-
ſa incognita, voce damnatus eſt?

Eſto: nihil ex fugitivorum bello, aut ſuſpicione belli lau- 17
dis adeptus eſt, quod, neque bellum ejusmodi, neque belli 42
periculum fuit in Sicilia, neque ab iſto proviſum eſt, ne quod
eſſet. at vero contra bellum prædonum claſſem habuit or-
natam, diligentiamque adhibuit m) in eo ſingularem. itaque,
iſto prætore, præclare defenſa provincia eſt. Sic de bello
prædonum, ſic de claſſe Sicilienſi, judices, dicam, ut hoc jam
ante confirmem, in hoc uno genere omnes ineſſe culpas iſtius
maximas, avaritiæ, majeſtatis, dementiæ, libidinis, crudelita-
tis. Hæc dum breviter expono, quæſo, ut feciſtis adhuc,
diligenter attendite.

Rem navalem primum ita dico eſſe adminiſtratam, non 43
uti provincia defenderetur, ſed ut claſſis nomine pecunia
quæreretur. Superiorum prætorum conſuetudo cum hæc
fuiſſet, ut naves civitatibus certusque numerus nautarum,
militumque imperaretur, maximæ, & locupletiſſimæ civitati
Mamertinæ nihil horum imperaviſti. ob quam rem quid tibi b.
Mamertini clam dederint pecuniæ, poſt videbitur: ex ipſo-
rum litteris, & teſtibus quæremus. Navem vero Cybeam 44
maximam, triremis inſtar, pulcherrimam, atque ornatiſſimam,
palam ædificatam ſumptu publico, ſciente Sicilia n), per
magiſtratum, ſenatumque Mamertinum tibi datam, dona-
tamque eſſe dico. hæc navis onuſta præda Sicilienſi, cum
ipſa quoque eſſet ex præda, ſimul cum iſte decederet, appul-
ſa Veliam eſt, cum plurimis rebus, & iis, quas ante Romam
mittere cum ceteris furtis noluit, quod erant cariſſima, ma-
ximeque eum delectabant. Eam navem nuper egomet vidi
Veliæ, multique alii viderunt, pulcherrimam, atque ornatiſſi-
mam, judices. quæ quidem omnibus, qui eam adſpexerant,
proſpectare jam exſilium, atque explorare fugam domini vi-
debatur. Quid mihi hoc loco reſpondebis? niſi forte id, 18

 quod 45

m) *adhibuit* del. n) *ſciento tota Sicilia.*

quod tametſi probari nullo modo poteſt, tamen dici quidem
in judicio de pecuniis repetundis neceſſe eſt, de tua pe-
cunia conſtare o) ædificatam eſſe eam navim. Aude hoc
ſaltem dicere, quod neceſſe eſt: noli metuere, Hortenſi; ne
quæram, qui licuerit ædificare navem ſenatori: antiquæ ſunt
iſtæ leges, & mortuæ, quemadmodum tu ſoles dicere, quæ
vetant. Fuit iſta reſpublica quondam, fuit iſta ſeveritas in
judiciis, ut iſtam rem accuſator in magnis criminibus obji-
ciendam putaret. Quid p) enim tibi nave opus fuit? qui,
ſiquo publice proficiſcereris, & præſidii, & vecturæ cauſa,
ſumptu publico navigia præberentur: privatim autem nec
proficiſci quoquam potes, nec arceſſere res transmarinas ex
46 iis locis, in quibus tibi habere q), mercari nihil licet. De-
inde cur quidquam contra leges paraſti? Valeret hoc cri-
men in illa veteri ſeveritate, ac dignitate reipublicæ. Nunc
non modo te hoc crimine non arguo: ſed ne illa quidem
p. communi vituperatione reprehendo. Poſtremo tu tibi hoc
245 numquam turpe, numquam criminoſum, numquam invidio-
a. ſum fore putaſti, celeberrimo loco palam tibi ædificari one-
rariam navem in ea provincia, quam tu cum imperio obtine-
bas? Quid eos loqui, qui videbant: quid exiſtimare eos,
qui audiebant, arbitrabare? inanem te navem eſſe in Italiam
deducturum? navicularium te, cum Romam veniſſes, eſſe fa-
cturum? Ne illud quidem quiſquam poterat ſuſpicari, te
habere in Italia maritimum fundum, & ad fructus deportan-
dos onerariam navem comparare? Ejusmodi de te voluiſti
ſermonem eſſe omnium, palam ut loquerentur, te illam na-
vem parare, quæ prædam ex Sicilia deportaret: & quæ ad
47 ea furta, quæ reliquiſſes, commearet? Verum hæc omnia, ſi
doces, navem de tua pecunia ædificatam, remitto, atque con-
cedo. ſed hoc, homo amentiſſime, non intelligis priore actio-
ne ab ipſis iſtis tuis Mamertinis laudatoribus eſſe ſublatum?
Nam dixit Hejus, princeps civitatis, princeps iſtius legatio-
nis,

o) *conſtare* del. p) Græv. mallet: *quo*. q) pro *habere* cum Lamb. *emere* legendum putat.

nis, quæ ad tuam laudationem miſſa eſt, navem tibi operis
publicis Mamertinorum eſſe ædificatam, eique faciendæ ſe-
natorem Mamertinum publice præfuiſſe. Reliqua eſt ma-
teries. hanc Rheginis, ut ipſi dicunt (tametſi tu negare non
potes) publice, quod Mamertini materiem non habent, im-
peraviſti. Si & ex quo fit navis, & qui faciunt, imperio tibi 19
tuo, non pretio, præſto fuerunt; ubi tandem iſtuc latet, quod
tu de tua pecunia dicis impenſum? At Mamertini in tabulis 48
nihil habent. Primum video potuiſſe fieri, ut ex ærario ni-
hil darent. etenim vel Capitolium, ſicut apud majores noſtros
factum eſt, publice, gratis, coactis fabris, operisque impera-
tis, exædificari, atque effici potuit. deinde id quod perſpicio
(quod & oſtendam, cum iſtos produxero) ipſorum ex litte-
ris, multas pecunias iſti erogatas, in operum locationes falſas, b.
atque inanes eſſe perſcriptas. Nam r) illud minime mirum
eſt, Mamertinos, a quo ſummum beneficium acceperant,
quem ſibi amiciorem, quam populo Romano eſſe cognove-
rant, ejus capiti litteris ſuis pepercisse. ſed ſi argumento eſt,
Mamertinos pecunias tibi non dediſſe, quia ſcriptum non
habent: ſit argumento, tibi gratis conſtare navem, quia, quid
emeris, aut quid locaveris, ſcriptum proferre non potes.

At enim idcirco navem Mamertinis non imperaſti, quod 49
ſunt fœderati. Dii approbent. habemus hominem in fetia-
lium manibus educatum: unum, præter ceteros, in publicis
religionibus fœderum ſanctum & diligentem. omnes, qui an-
te te prætores fuerunt, dedantur Mamertinis, quod iis navem
contra pactionem fœderis imperarint. Sed tamen tu, ſancte
homo, ac religioſe, cur Taurominitanis item fœderatis na-
vem imperaſti? an hoc probabis, in æqua cauſa populorum
ſine pretio varium jus, & diſparem conditionem fuiſſe? Quid, 50
ſi ejusmodi eſſe hæc duo fœdera duorum populorum, judi-
ces, doceo, ut Taurominitanis nominatim cautum, & exce-
ptum ſit fœdere, NE NAVEM DARE DEBEANT: Ma-
mertinis in ipſo fœdere ſanctum, atque perſcriptum ſit, UTI
NAVEM

r) *Jam.*

NAVEM DARE NECESSE SIT: iſtum autem contra fœ-
dus &Taurominitanis imperaſſe,& Mamertinis remiſiſſe? num
cui dubium poterit eſſe, quin, Verre prætore, plus Mamerti-
nis Cybea, quam Taurominitanis fœdus opitulatum ſit? Re-
citentur fœdera. MAMERTINORUM s), ET TAUROMI-
NITANORUM CUM POPULO ROMANO FOEDERA.
20 Iſto igitur tuo, quemadmodum ipſe prædicas, beneficio; ut
res indicat, pretio, atque mercede, minuiſti majeſtatem rei-
publicæ, minuiſti auxilia populi Romani, minuiſti copias,
p. majorum virtute ac ſapientia comparatas: ſuſtuliſti jus im-
246 perii, conditionem ſociorum, memoriam fœderis. Qui ex
a. fœdere ipſo navem vel usque ad oceanum, ſi imperaſſemus,
ſumptu,periculoque ſuo armatam,atque ornatam mittere de-
buerunt: hi, ne in freto ante ſua tecta, & domos navigarent:
ne ſua mœnia, portusque defenderent, pretio abs te jus fœ-
51 deris, & imperii conditionem emerunt. Quid cenſetis in hoc
fœdere faciundo voluiſſe Mamertinos impendere laboris, o-
peræ, pecuniæ, ne hæc biremis adſcriberetur, ſi id ullo modo
poſſent a noſtris majoribus impetrare? nam, cum hoc mu-
nus imperaretur tam grave civitati, inerat neſcio quo modo
in illo fœdere ſocietatis quaſi quædam nota ſervitutis. Quod
tum recentibus ſuis officiis, integra re, nullis populi Romani
difficultatibus, a majoribus noſtris fœdere aſſequi non po-
tuerunt: id nunc nullo novo officio ſuo, tot annis poſt, jure
imperii noſtri quotannis uſurpatum, ac ſemper retentum,
ſumma in difficultate navium, a C. Verre pretio aſſecuti ſunt.
52 At hoc t) ſolum ſunt aſſecuti, ne navem darent. Ecquem
nautam, ecquem militem, qui aut in claſſe, aut in præſidio
21 eſſet, te prætore, per triennium Mamertini dederunt? Deni-
que cum ex ſenatusconſulto, itemque ex lege Terentia, &
Caſſia frumentum æquabiliter emi ab omnibus Siciliæ civita-
tibus oporteret: id quoque munus leve, atque commune
Mamertinis remiſiſti. Dices, frumentum Mamertinos non
debere. Quomodo non debere? an, ut ne venderent? non
enim

s) hæc delevit Grævius. t) *non hoc.*

Digitized by Google

enim erat hoc genus frumenti ex eo genere, quod exigeretur,
ſed ex eo, quod emeretur. Te igitur auctore, & interprete,
ne foro quidem, & commeatu Mamertini populum Roma-
num juvare debuerunt. Quæ tandem civitas fuit, quæ de- 53
beret? Qui publicos agros arant, certum eſt, quid ex lege
cenſoria dare debeant. cur iis quidquam præterea ex alio ge-
nere imperaviſti? Quid? decumani num quid præter ſingu- b.
las decumas ex lege Hieronica debent? cur iis quoque ſta-
tuiſti, quantum ex hoc genere frumenti empti darent? Qui
ſunt immunes, ii certe nihil debent. at his non modo impe-
raſti: verum etiam, quo plus darent, quam poterant, hæc ſe-
xagena millia modium, quæ Mamertinis remiſeras, addidiſti.
Neque hoc dico: ceteris non recte imperatum eſſe. Ma-
mertinis, qui erant in eadem cauſa, quibus ſuperiores omnes
prætores item ut ceteris imperarant, pecuniamque ex ſena-
tus conſulto & ex lege diſſolverant, his dico non recte remiſ-
ſum. Et, ut hoc beneficium, quemadmodum dicitur, tra-
bali clavo figeret, cum conſilio cauſam Mamertinorum co-
gnoſcit, & de conſilii ſententia Mamertinis ſe frumentum non
imperare pronuntiat. Audite decretum mercenarii præto- 54
ris ex ipſius commentario: cognoſcite, quanta in ſcribendo
gravitas, quanta in conſtituendo jure ſit auctoritas. Recita
commentarium. DECRETUM EX COMMENTARIO u). *Li-
benter* ait ſe *facere*: itaque perſcribit. Quid, ſi hoc verbo
non eſſes uſus, Libenter? nos videlicet invitum te quæſtum
facere putaremus? *ac de conſilii ſententia.* præclarum reci-
tari conſilium, judices, audiſtis. utrum vobis conſilium re-
citari tandem prætoris videbatur, cum audiebatis nomina,
an prædonis improbiſſimi ſocietas, atque comitatus? En fœ- 55
derum interpretes, ſocietatis pactores, religionis auctores.
numquam in Sicilia frumentum publice eſt emptum, quin
Mamertinis pro portione imperaretur, ante quam hoc dele-
ctum, præclarumque conſilium iſte dedit, ut ab his nummos
acciperet, ac ſui ſimilis eſſet. Itaque tantum valuit iſtius de-
creti

u) delevit Græv.

p. creti auctoritas, quantum debuit ejus hominis, qui, a quibus
247 frumentum emere debuiſſet, iis decretum vendidiſſet. Nam
a. ſtatim L. Metellus, ut iſti ſucceſſit, ex C. Sacerdotis, & Sex. Peducæi inſtituto, ac litteris, frumentum Mamertinis impe-
22 ravit. Tum illi intellexerunt, ſe id, quod a malo auctore e-
56 miſſent, diutius obtinere non poſſe. Age porro, tu, qui te tam religioſum exiſtimari voluiſti interpretem fœderum, cur Tauromínitanis frumentum, cur Netinis imperaſti? quarum civitatum utraque fœderata eſt. Ac Netini quidem ſibi non defuerunt. nam ſimul ac pronuntiaſti, libenter te Mamertinis quiddam remittere: te adierunt, & eandem ſuam cauſam fœderis eſſe docuerunt. tu aliter decernere in eadem cauſa non potuiſti. Pronuntias, Netinos frumentum dare non oportere: & ab his tamen exigis. Cedo mihi ejusdem prætoris litteras & rerum decretarum, & frumenti imperati, & tritici empti. LITTERÆ x) PRÆTORIS RERUM DECRETARUM, FRUMENTI IMPERATI, ET FRUMENTI EMPTI. Quid potius in hac tanta, ac tam turpi inconſtantia ſuſpicari poſſumus, judices, quam id, quod neceſſe eſt, aut iſti a Netinis pecuniam, cum poſceret, non datam: aut id eſſe actum, ut intelligerent Mamertini, bene ſe apud iſtum tam multa pretia, ac munera collocaſſe, cum idem alii juris ex eadem cauſa non obtinerent?

57 Hic mihi etiam audebit mentionem facere Mamertinæ laudationis? in qua quam multa ſint vulnera, quis eſt veſtrum, judices, quin intelligat? Primum, in y) judiciis, qui decem laudatores dare non poteſt, honeſtius eſt, ei nullum dare, quam illum quaſi legitimum numerum conſuetudinis non explere. tot in Sicilia civitates ſunt, quibus tu per triennium præfuiſti: arguunt ceteræ: paucæ, & parvæ, metu repreſſæ, ſilent: una laudat. Hoc quid eſt, niſi intelligere, quid habeat utilitatis vera laudatio; ſed tamen ita provinciæ præfu-
58 iſſe, ut hac utilitate neceſſario ſit carendum? Deinde, id
b. quod alio loco ante dixi, quæ eſt iſta tandem laudatio, cujus lauda-

x) hæc quoque induxit Grævius. y) *ut in.*

Digitized by Google

laudationis legati principes & publice tibi navem ædificatam, & privatim ſe ipſos abs te ſpoliatos, expilatosque eſſe dixerunt? Poſtremo quid aliud iſti faciunt, cum te ſoli ex Sicilia laudant, niſi teſtimonio nobis ſunt, te omnia ſibi eſſe largitum, quæ tu de republica noſtra detraxeris? Quæ colonia eſt in Italia tam bono jure, quod tam immune municipium, quod per hoſce annos tam commoda vacatione ſit uſum omnium rerum, quam Mamertina civitas per triennium? ſoli, ex fœdere quod debuerunt, non dederunt: ſoli, iſto prætore, omnium rerum immunes fuerunt: ſoli in iſtius imperio ea conditione vitæ fuerunt, ut populo Romano nihil darent, Verri nihil denegarent.

Verum, ut ad claſſem, quo ex loco ſum digreſſus, rever- 23
tar: accepiſti a Mamertinis navem contra legem: remiſiſti 59
contra fœdera. ita in una civitate bis improbus fuiſti: cum & remiſiſti, quod non oportebat; & accepiſti, quod non licebat. Exigere te oportuit navem, quæ contra prædones; non quæ cum præda navigaret: quæ defenderet, ne provincia ſpoliaretur; non quæ nova z) provinciæ ſpolia portaret. Mamertini tibi & urbem, quo furta undique portares, & navem, qua exportares, præbuerunt. illud tibi oppidum, receptaculum prædæ fuit: illi homines, teſtes, cuſtodesque furtorum: illi tibi & locum furtis, & furtorum vehiculum comparaverunt. Itaque ne tum quidem, cum claſſem avaritia, ac nequitia tua perdidiſti, navem Mamertinis imperaſſe auſus es: quo tempore in tanta inopia navium, tantaque calamitate provinciæ, etiam ſi precario a) eſſent rogandi, tamen ab his impetraretur. reprimebat enim tibi & imperandi
vim, & rogandi conatum præclara illa, non populo Romano p.
reddita biremis, ſed prætori donata Cybea. ea fuit merces 148
imperii, auxilii, juris, conſuetudinis, fœderis. a.

Habetis unius civitatis firmum auxilium amiſſum, ac ven- 60
ditum

z) *nova* del.

a) Græv. *precario* alio loco ponendum putat, ita: *etiamſi e. r. precario tamen* &c.

ditum pretio. cognoſcite nunc novam prædandi rationem,
24 ab hoc primum excogitatam. Sumptum omnem in claſſem frumento, ſtipendio, ceterisque rebus navarcho ſuo quæque civitas ſemper dare ſolebat. is neque ut accuſaretur a nautis, committere audebat, & civibus ſuis rationem referre debebat. in illo omni negotio, non modo labore, ſed etiam periculo ſuo verſabatur. Erat hoc, ut dico, factitatum ſemper, nec ſolum in Sicilia, ſed in omnibus provinciis; etiam in ſociorum, & Latinorum ſtipendio, ac ſumptu; tum cum illorum auxiliis uti ſolebamus. Verres poſt imperium conſtitutum primus imperavit, ut ea pecunia omnis a civitatibus ſibi adnumeraretur, ut is pecuniam tractaret, quem ipſe præ-
61 feciſſet. Cui poteſt eſſe dubium, quamobrem & omnium conſuetudinem veterem primus immutaris, & tantam utilitatem per alios tractandæ pecuniæ neglexeris, & tantam difficultatem cum crimine, moleſtiam cum ſuſpicione ſuſceperis? Deinde alii quæſtus inſtituuntur, ex uno genere navali, videte quam multi. accipere a civitatibus pecunias, ne nautas darent: pretio certo miſſos facere nautas: miſſorum omne ſtipendium lucrari: reliquis, quod deberet, non dare. Hæc omnia ex civitatum teſtimoniis cognoſcite. Recita teſti-
25 monia civitatum. TESTIMONIA CIVITATUM. Hunc-
62 cine hominem? hanccine impudentiam, judices? hanccine audaciam? civitatibus pro numero militum pecuniarum ſummas deſcribere? certum pretium, ſexcentenos nummos, nautarum miſſioni conſtituere? quos qui dederat, commeatum totius æſtatis abſtulerat: iſte, quod & b) nautæ nomine pro ſtipendio, frumentoque acceperat, lucrabatur. Ita-
b. que quæſtus duplex unius miſſione fiebat. Atque hæc homo amentiſſimus in tanto prædonum impetu, tantoque periculo provinciæ, ſic palam faciebat, ut & ipſi prædones ſcirent, & tota provincia teſtis eſſet.

63 Cum propter iſtius hanc tantam avaritiam, nomine claſſis eſſet in Sicilia, re quidem vera naves inanes, quæ prædam præto-

b) *quod ejus nautæ* &c.

Digitized by Google

prætori, non quæ prædonibus metum afferrent: tamen, cum P. Cæſetius, & P. Tadius decem navibus his ſemiplenis navigarent, navem quandam piratarum præda refertam, non ceperunt, ſed abduxerunt, onere ſuo plane captam, atque depreſſam. erat ea navis plena juventutis formoſiſſimæ, plena argenti facti, atque ſignati, multa cum ſtragula veſte. Hæc una navis a claſſe noſtra non capta eſt, ſed inventa ad Megaridem; qui locus eſt non longe a Syracuſis. quod ubi iſti nuntiatum eſt; tametſi in acta cum mulierculis jacebat ebrius, erexit ſe tamen, & ſtatim quæſtori, legatoque ſuo cuſtodes miſit complures, ut omnia ſibi integra quam primum exhiberentur. Appellitur navis Syracuſas: exſpectatur ab 64
omnibus: ſupplicium ſumi de captivis putatur. iſte, quaſi præda ſibi advecta, non prædonibus captis; ſiqui ſenes, aut deformes erant, eos in hoſtium numero ducit: qui aliquid formæ, ætatis, artificiique habebant, abducit omnes, nonnullos ſcribis ſuis, filio, cohortique diſtribuit: ſymphoniacos ſex cuidam amico ſuo Romam muneri miſit. nox illa tota exinaniunda navi conſumitur. Archipiratam ipſum videt nemo, de quo ſupplicium ſumi oportuit. hodieque omnes ſic habent perſuaſum c) (quid ejus ſit, vos conjectura quoque aſſequi debetis) iſtum clam a piratis ob hunc archipiratam pecuniam accepiſſe. Conjectura bona eſt. Judex eſſe 26
bonus nemo poteſt, qui ſuſpicione certa non movetur. ho- 65
minem noſtis; conſuetudinemque omnium tenetis: qui du- p.
cem prædonum, aut hoſtium ceperit, quam libenter eum pa- 249
lam ante oculos omnium eſſe patiatur. Hominem in tanto a.
conventu Syracuſis vidi neminem, judices, qui archipiratam captum vidiſſe ſe diceret; cum omnes, ut mos eſt, ut ſolet fieri, concurrerent, quærerent, videre cuperent. Quid accidit, cur tantopere iſte homo occultaretur, ut eum ne caſu quidem quiſquam adſpicere poſſet? Homines maritimi Syracuſis, qui ſæpe iſtius ducis nomen audiſſent, cum eum ſæpe timuiſſent, cum ejus cruciatu, atque ſupplicio paſcere oculos, animum-

c) *perſuaſum* del.

Digitized by Google

animumque exſaturare vellent: poteſtas adſpiciendi nemini
66 facta eſt. Unus plures prædonum duces vivos cœpit P. Ser-
vilius, quam omnes antea. Ecquando igitur iſto fructu quiſ-
quam caruit, ut videre piratam captum non liceret? At con-
tra, quacumque iter fecit, hoc jucundiſſimum ſpectaculum
omnibus vinctorum, captorumque hoſtium præbebat. Ita-
que ei concurſus undique fiebant, ut non modo ex his oppi-
dis, qua ducebantur, ſed etiam ex finitimis, viſendi cauſa,
convenirent. Ipſe autem triumphus quamobrem omnium
triumphorum gratiſſimus populo Romano fuit, atque jucun-
diſſimus? quia nihil eſt victoria dulcius. nullum eſt autem
teſtimonium victoriæ certius, quam, quos ſæpe metueris, eos
67 te vinctos ad ſupplicium duci videre. Hoc tu quamobrem
non feciſti? quamobrem ita iſte pirata celatus eſt, quaſi eum
adſpicere nefas eſſet? quamobrem ſupplicium non ſumpſi-
ſti? quam ob cauſam hominem reſervaſti? ecquem audiſti in
Sicilia antea captum archipiratam, qui non ſecuri percuſſus
ſit? unum cedo auctorem tui facti: unius profer exemplum.
Vivum tu archipiratam ſervabas, quem per triumphum, cre-
b. do, quem ante currum tuum duceres. Neque enim quid-
quam erat jam reliquum, niſi ut, claſſe populi Romani pul-
cherrima amiſſa, provinciaque lacerata, triumphus navalis ti-
27 bi decerneretur. Age porro, cuſtodiri ducem prædonum
68 novo more, quam ſecuri feriri omnium exemplo magis pla-
cuit. quæ ſunt iſtæ cuſtodiæ? apud quos homines? quem-
admodum eſt aſſervatus? lautumias Syracuſanas omnes au-
diſtis: plerique noſtis. opus eſt ingens, magnificum, regum,
ac tyrannorum. totum eſt ex ſaxo in mirandam altitudinem
depreſſo, & multorum operis penitus exciſo. nihil tam clau-
ſum ad exitus, nihil tam ſeptum undique, nihil tam tutum
ad cuſtodias, nec fieri, nec cogitari poteſt. In has lautumias,
ſi qui publice cuſtodiendi ſunt, etiam ex ceteris oppidis Si-
69 ciliæ deduci imperantur. Eo quod multos captivos cives
Romanos conjecerat, & quod eodem ceteros piratas contru-
di imperarat; intellexit, ſi hunc ſubditicium archipiratam in
eandem cuſtodiam dediſſet, fore, ut a multis, illis in lautumiis

verus

Digitized by Google

verus ille dux quæreretur. Itaque hominem huic optimæ,
tutiſſimæque cuſtodiæ non audet committere. denique Syra-
cuſas totas timet: amandat hominem. quo? Lilybæum for-
taſſe. Video: tamen homines maritimos non plane refor-
midat. Minime, judices. Panormum igitur? Audio:
quamquam Syracuſis, quoniam in Syracuſano captus erat, ma-
xime, ſi minus ſupplicio affici, at cuſtodiri oportebat. Ne
Panormum quidem. Quid igitur? quo putatis? Ad ho- 70
mines a piratarum metu, & ſuſpicione alieniſſimos: a navi-
gando, rebusque maritimis remotiſſimos, ad Centuripinos,
homines maxime mediterraneos, ſummos aratores: qui no-
men numquam timuiſſent maritimi prædonis: unum, te præ-
tore, horruiſſent Apronium, terreſtrem archipiratam. Et, p.
ut quivis facile perſpiceret, id ab iſto actum eſſe, ut ille ſup- 250
poſitus, facile, & libenter ſe illum, qui non erat, eſſe ſimula- a.
ret: imperat Centuripinis, ut is victu, ceterisque rebus quam
liberaliſſime, commodiſſimeque habeatur. Interea Syracu- 28
ſani, homines periti & humani, qui non modo ea, quæ perſpi- 71
cua eſſent, videre, verum etiam occulta ſuſpicari poſſent; ha-
bebant rationem omnes quotidie piratarum, qui ſecuri feri-
rentur: quam multos eſſe oporteret, ex ipſo navigio, quod
erat factum ſex remorum d) numero, conjiciebant. Iſte,
quod omnes, qui artificii aliquid habuerant, aut formæ, re-
moverat, atque abduxerat, reliquos ſi, ut conſuetudo eſt, uni-
verſos ad palum alligaſſet, clamorem populi fore ſuſpicaba-
tur, cum tanto plures abducti eſſent, quam relicti. propter
hanc cauſam cum inſtituiſſet alios alio tempore producere:
tamen in tanto conventu nemo erat, quin rationem, nume-
rumque haberet, & reliquos non deſideraret ſolum, ſed etiam
poſceret, & flagitaret. Cum maximus numerus deeſſet, tum 72
iſte homo nefarius in eorum locum, quos domum ſuam de
piratis abduxerat, ſubſtituere, & ſupponere cœpit cives Ro-
manos, quos in carcerem antea conjecerat: quorum alios,
Sertorianos milites fuiſſe inſimulabat, & ex Hiſpania fugientes

d) *captum & ex remorum &c.*

ad Siciliam appulſos eſſe dicebat: alios ,qui a prædonibus erant capti, cum mercaturas facerent, aut aliquam aliam ob cauſam navigarent, ſua voluntate cum piratis fuiſſe arguebat. Itaque alii cives Romani ne cognoſcerentur, capitibus obvolutis e carcere ad palum, atque ad necem rapiebantur: alii cum a multis civibus Romanis recognoſcerentur, ab omnibus defenderentur, ſecuri feriebantur. Quorum ego de acerbiſſima morte, crudeliſſimoque cruciatu dicam, cum eum locum tractare cœpero: & ita dicam, ut, ſi me in ea querimo-
b. nia, quam ſum habiturus de iſtius crudelitate, & de civium Romanorum indigniſſima morte, non modo vires, verum et-
73 iam vita deficiat, id mihi præclarum, & jucundum putem. Hæc igitur eſt geſta res, hæc victoria præclara: myoparone piratico capto, dux liberatus, ſymphoniaci Romam miſſi: formoſi homines, & adoleſcentes, & artifices domum abducti: in eorum locum, & ad eorum numerum cives Romani hoſtilem in modum cruciati, & necati: omnis veſtis ablata: omne aurum,
29 & argentum, ablatum, & averſum. At quemadmodum ipſe ſeſe induit priore actione? qui tot dies tacuiſſet, repente in M. Annii, hominis ſplendidiſſimi, teſtimonio, cum is cives Romanos e) dixiſſet, & archipiratam negaſſet ſecuri eſſe percuſſum, exſiluit; conſcientia ſceleris, & furore ex maleficiis concepto excitatus dixit, ſe, quod ſciret ſibi crimini datum iri, pecuniam accepiſſe, neque de vero archipirata ſumpſiſſe ſupplicium, ideo ſecuri non percuſſiſſe: domi eſſe apud ſeſe
74 archipiratas dixit duos. O clementiam populi Romani ſeu potius patientiam miram, ac ſingularem! Civem Romanum ſecuri eſſe percuſſum Annius, eques Romanus dicit: taces. archipiratam negat: fateris. fit in eo gemitus omnium, & clamor, cum tamen a præſenti ſupplicio tuo ſe continuit populus Romanus, & repreſſit, & ſalutis tuæ rationem judicum ſeveritati reſervavit. Qui ſciebas tibi crimini datum iri? quamobrem ſciebas? quamobrem etiam ſuſpicabare? inimicum habebas neminem. ſi haberes, tamen non ita vixeras, ut metum

e) *civem Romanum &c.*

tum judicii propoſitum habere deberes. An te, id quod
fieri ſolet, conſcientia timidum, ſuſpicioſumque faciebat?
Qui igitur, cum eſſes cum imperio, jam tum judicium, &
crimen horrebas: reus cum tot teſtibus coarguare, potes de
damnatione dubitare? Verum, ſi crimen hoc metuebas, ne- 75
quis abs te ſuppoſitum eſſe diceret, qui pro archipirata ſecu- p.
ri feriretur: utrum tandem tibi ad defenſionem firmius fore 351
putaſti, in judicio, coactu, atque efflagitatu meo, producere a.
ad ignotos tanto poſt eum, quem archipiratam eſſe diceres:
an recenti re, Syracuſis, apud notos, inſpectante Sicilia pæne
tota, ſecuri ferire? vide, quid interſit, utrum faciendum fue-
rit. In illo reprehenſio nulla eſſe potuit. hic defenſio nulla
eſt. Itaque illud ſemper omnes fecerunt: hoc quis ante te,
quis præter te fecerit, quæro. Piratam vivum tenuiſti.
Quem ad finem? dum cum imperio fuiſti. quamobrem?
quam ob cauſam? quo exemplo? cur tamdiu? cur, inquam,
civibus Romanis, quos piratæ ceperant, ſecuri ſtatim percuſ-
ſis, ipſis piratis lucis uſuram tam diuturnam dediſti? Verum 76
eſto: ſit tibi illud liberum omne tempus, quod cum impe-
rio fuiſti f). etiamne privatus? etiamne reus? etiamne
pæne damnatus, hoſtium duces privata in domo retinuiſti?
unum, alterum menſem, prope annum denique, domi tuæ
piratæ, a quo tempore capti ſunt, quoad per me licitum eſt,
fuerunt: hoc eſt, quoad per M'. Acilium Glabrionem lici-
tum eſt: qui, poſtulante me, produci, atque in carcerem
condi imperavit. Quod eſt hujusce rei jus? quæ conſue- 30
tudo? quod exemplum? Hoſtem acerrimum, atque infe-
ſtiſſimum populi Romani, ſeu potius communem hoſtem
gentium, nationumque omnium, quiſquam omnium morta-
lium privatus intra mœnia domi ſuæ retinere poterit? Quid 77
ſi pridie, quam a me tu coactus es confiteri, civibus Roma-
nis ſecuri percuſſis, prædonum ducem vivere, apud te habi-
tare: ſi, inquam, pridie domo tua profugiſſet, ſi aliquam ma-
num contra populum Romanum facere potuiſſet, quid di- b.

f) *quoad cum imperio fuit.*

ceres? Apud me habitavit: mecum fuit: ego illum ad judicium meum, quo facilius crimen inimicorum diluere poſſem, vivum, atque incolumem reſervavi. Itane vero? tu tua pericula communi periculo defendes? tu ſupplicia, quæ debentur hoſtibus victis, ad tuum, non ad populi Romani tempus conferes? populi Romani hoſtis privatis cuſtodiis aſſervabitur? At etiam qui triumphant, eoque diutius vivos hoſtium duces ſervant, ut, his per triumphum ductis, pulcherrimum ſpectaculum, fructumque victoriæ populus Romanus percipere poſſit: tamen cum de foro in Capitolium currum flectere incipiunt, illos duci in carcerem jubent: idemque
78 dies & victoribus imperii, & victis vitæ finem facit. Et nunc cuiquam credo eſſe dubium, quin tu id commiſſurus non fueris, præſertim cum ſtatuiſſes, ut ais, tibi cauſam eſſe dicendam, ut ille archipirata non potius ſecuri feriretur, quam, quod erat ante oculos poſitum, tuo periculo viveret. Si enim eſſet mortuus, tu, qui crimen ais te metuiſſe, quæro, cui probares? cum conſtaret, iſtum Syracuſis ab nullo viſum eſſe archipiratam, ab omnibus deſideratum: cum dubitaret nemo, quin abs te pecunia liberatus eſſet: cum vulgo loquerentur, ſuppoſitum in ejus locum, quem pro illo probare velles: cum tute faſſus eſſes, te id crimen tanto ante metuiſſe: ſi eum diceres eſſe mortuum, quis te audiret? nunc, cum vivum iſtum
79 neſcio quem produces, tamenne id credi voles g)? Quid ſi aufugiſſet? ſi vincla rupiſſet, ita, ut Nico ille, nobiliſſimus pirata fecit, quem P. Servilius, qua felicitate ceperat, eadem recuperavit? quid diceres? Verum hoc erat. ſi ille ſemel verus archipirata ſecuri percuſſus eſſet: pecuniam illam non haberes. ſi hic falſus eſſet mortuus, aut profugiſſet: non eſ-
p. ſet difficile alium in ſuppoſiti locum ſupponere. Plura di-
252 xi, quam volui, de illo archipirata: & tamen ea, quæ certiſſi-
a. ma ſunt hujus criminis argumenta, prætermiſi. Volo enim mihi totum eſſe crimen hoc integrum. eſt certus locus, certa lex, certum tribunal, quo hoc reſervetur.

Hac

g) *producis, tamen te derideri vides.*

Hac tanta præda auctus, mancipiis, argento, veſte locuple- 31
tatus, nihilo diligentior ad claſſem ornandam, milites revo- 80
candos, alendosque eſſe cœpit: cum ea res non ſolum pro-
vinciæ ſaluti, verum etiam ipſi prædæ eſſe poſſet. Nam æſtate
ſumma, quo tempore ceteri prætores obire provinciam, &
concurſare conſueverunt, aut etiam in tanto prædonum metu,
& periculo ipſi navigare: eo tempore ad luxuriam, libidi-
nesque ſuas, domo ſua regia, quæ regis Hieronis fuit, qua
prætores uti ſolent, contentus non fuit. tabernacula, quem-
admodum conſueverat temporibus æſtivis, quod antea jam
demonſtravi, carbaſeis intenta velis, collocari juſſit in litore:
quod eſt litus in Inſula Syracuſis poſt Arethuſæ fontem, pro-
pter ipſum introitum, atque oſtium portus, amœno ſane, &
ab arbitris remoto loco. Hic dies æſtivos ſexaginta prætor 81
populi Romani cuſtos, defenſorque provinciæ, ſic vixit, ut
muliebria quotidie convivia eſſent, vir accumberet nemo,
præter ipſum, & prætextatum filium. tametſi recte ſine ex-
ceptione dixeram, virum, cum iſti eſſent, neminem fuiſſe.
Nonnumquam etiam libertus Timarchides adhibebatur. mu-
lieres autem nuptæ nobiles, præter unam mimi Iſidori filiam,
quam iſte, propter amorem, ab Rhodio tibicine abduxerat,
Pippa quædam, uxor Æſchrionis Syracuſani: de qua muliere
plurimi verſus, qui in iſtius cupiditatem facti ſunt, tota Sici-
lia percelebrantur. Erat & Nice, facie eximia, ut prædica- 82
tur, uxor Cleomenis Syracuſani. hanc Cleomenes vir ama- b.
bat: verumtamen hujus libidini adverſari nec poterat, nec
audebat: & ſimul ab iſto donis, beneficiisque plurimis de-
vinciebatur. Illo autem tempore iſte, tametſi ea eſt hominis
impudentia, quam noſtis, ipſe tamen, cum vir eſſet Syracuſis,
uxorem ejus parum poterat animo ſoluto, ac libero tot in acta
dies ſecum habere. Itaque excogitat rem ſingularem. na-
ves, quibus legatus præfuerat, Cleomeni tradit: claſſi populi
Romani Cleomenem Syracuſanum præeſſe jubet, atque im-
perat h). Hoc eo facit, ut ille non ſolum abeſſet a domo

h) *imperare.*

tum, cum navigaret: ſed etiam libenter cum magno hono-
re, beneficioque abeſſet: ipſe autem, remoto, atque ablegato
viro, non liberius, quam ante (quis enim umquam iſtius libi-
dini obſtitit?) ſed paullo ſolutiore tamen animo ſecum illam
haberet, ſi non tamquam virum, at tamquam æmulum remo-
83 viſſet. Accipit navem ſociorum, atque amicorum Cleome-
32 nes Syracuſanus. Quid primum aut accuſem, aut querar,
judices? Siculone homini, legati, quæſtoris, prætoris denique
poteſtatem, honorem, auctoritatem dari? Si te impediebat
iſta conviviorum, mulierumque occupatio: ubi quæſtores?
ubi legati? ubi ternis denariis æſtimatum frumentum? ubi
muli? ubi tabernacula? ubi tot, tantaque ornamenta magi-
ſtratibus, & legatis a ſenatu, populoque Romano permiſſa,
& data? denique ubi præfecti, & tribuni tui? Si civis Roma-
nus dignus iſto negotio nemo fuit, quid civitates, quæ in ami-
citia, fideque populi Romani perpetuo manſerant? ubi Se-
geſtana? ubi Centuripina civitas, quæ tum officiis, fide, ve-
tuſtate, tum etiam cognatione populi Romani nomen attin-
84 gunt? O dii immortales! quid, ſi harum ipſarum civitatum
p. militibus, navibus, navarchis, Syracuſanus Cleomenes juſſus
253 eſt imperare? non omnis honos ab iſto dignitatis, æquitatis,
a. officiique ſublatus eſt? Ecquod in Sicilia bellum geſſimus,
quin Centuripinis ſociis, Syracuſanis hoſtibus uteremur? at-
que hæc omnia ad memoriam vetuſtatis, non ad contumeli-
am civitatis referri volo. Itaque ille vir clariſſimus, ſum-
musque imperator, M. Marcellus, cujus virtute captæ, miſe-
ricordia conſervatæ ſunt Syracuſæ, habitare in ea parte urbis,
quæ inſula eſt, Syracuſanum neminem voluit. Hodie, in-
quam, Syracuſanum in ea parte habitare non licet. eſt enim
locus, quem vel pauci poſſunt defendere. Committere igi-
tur eum non fideliſſimis hominibus noluit: ſimul quod ab
illa parte urbis navibus aditus ex alto eſt. Quamobrem qui
noſtros exercitus ſæpe excluſerant, iis clauſtra loci commit-
85 tenda non exiſtimavit. Vide, quid interſit inter tuam libi-
dinem, majorumque auctoritatem: inter amorem, furorem-
que tuum, & illorum conſilium, atque prudentiam. Illi adi-
tum

Digitized by Google

tum litoris Syracuſanis ademerunt: tu maritimum imperium conceſſiſti. Illi habitare in eo loco Syracuſanum, quo naves accedere poſſent, noluerunt: tu claſſi, & navibus Syracuſanum præeſſe voluiſti. quibus illi urbis ſuæ partem ademerunt, iis tu noſtri imperii partem dediſti: &, quorum ſociorum opera Syracuſani nobis dicto audientes ſunt, eos Syracuſanis dicto audientes eſſe juſſiſti.

Egreditur Centuripina quadriremi Cleomenes e portu: 33
ſequitur Segeſtana navis, Tyndaritana, Herbitenſis, Heracli- 86
enſis, Apollonienſis, Haluntina, præclara claſſis in ſpeciem:
ſed inops, & infirma, propter dimiſſionem propugnatorum,
atque remigum. Tamdiu in imperio ſuo claſſem iſte prætor diligens vidit, quamdiu convivium ejus flagitioſiſſimum prætervecta eſt. ipſe autem, qui viſus multis diebus non eſſet, tum ſe tamen in conſpectum nautis paullisper dedit.
Stetit ſoleatus prætor populi Romani cum pallio purpureo, b.
tunicaque talari, muliercula nixus in litore. Jam hoc ipſo
iſtum veſtitu Siculi, civesque Romani permulti ſæpe viderunt. Poſteaquam paullum provecta claſſis eſt, & Pachynum 87
quinto die denique appulſa eſt: nautæ fame coacti, radices palmarum agreſtium, quarum erat in illis locis, ſicut in magna parte Siciliæ, multitudo, colligebant, & his miſeri, perditique alebantur. Cleomenes autem, qui alterum ſe Verrem cum luxuria, atque nequitia, tum etiam imperio, putaret: ſimiliter totos dies, in litore tabernaculo poſito, perpotabat. Ecce 34
autem repente, ebrio Cleomene, eſurientibus ceteris, nuntiatur piratarum naves eſſe in portu Ediſſæ i). nam ita is locus nominatur. noſtra autem claſſis erat in portu Pachyni. Cleomenes autem, quod erat terreſtre præſidium non re, ſed nomine, ſperabat, iis militibus, quos ex eo loco deduxiſſet, explere ſe numerum nautarum, & remigum poſſe. Reperta eſt eadem iſtius hominis avariſſimi ratio in præſidiis, quæ in claſſibus. nam erant perpauci reliqui, ceterique dimiſſi.
Princeps Cleomenes in quadriremi Centuripina malum erigi, 88

 vela

i) *Odyſſea.*

vela fieri, præcidi anchoras imperavit: & ſimul, ut ſe ceteri
ſequerentur, ſignum dari juſſit. Hæc Centuripina navis e-
rat incredibili celeritate velis, nam ſcire iſto prætore nemo po-
terat, quid quæque navis remis facere poſſet: etſi in hac qua-
driremi propter honorem, & gratiam Cleomenis minime mul-
ti remiges, & milites deerant. Evolarat jam e conſpectu fe-
re fugiens quadriremis, cum etiam tunc ceteræ naves ſuo in
89 loco moliebantur. Erat animus in reliquis, quamquam e-
P. rant pauci, quoquo modo ſeſe res habebat, pugnare tamen
254 ſe velle clamabant: &, quod reliquum vitæ, virumque fames
a. fecerat, id ferro potiſſimum reddere volebant. Quod ſi
Cleomenes non tanto ante fugiſſet, aliqua ad reſiſtendum ra-
tio fuiſſet. erat enim ſola illa navis conſtrata, & ita magna, ut
propugnaculo ceteris poſſet eſſe. quæ, ſi in prædonum pu-
gna verſaretur, urbis inſtar habere inter illos piraticos myo-
parones videretur: ſed tunc inopes relicti a duce, præfecto-
que claſſis, eundem neceſſario curſum tenere cœperunt.
90 Pelorum verſus, ut ipſe Cleomenes, ita ceteri navigabant.
neque hi tamen tam prædonum fugiebant impetum, quam
imperatorem ſequebantur. Tum ut quisque in fuga po-
ſtremus, ita periculo princeps erat. poſtremam enim quam-
que navem piratæ primam adoriebantur. ita prima Halun-
tinorum navis capitur, cui præerat Haluntinus, homo nobi-
lis, Philarchus; quem ab illis prædonibus Locrenſes poſtea
publice redemerunt: ex quo vos priore actione jurato rem
omnem, cauſamque cognoſtis. deinde Apollonienſis navis
35 capitur, & ejus præfectus Anthropinus occiditur. Hæc dum
91 aguntur, interea Cleomenes jam ad Pelori litus pervenerat:
jam ſeſe in terram e navi ejecerat, quadrirememque in ſalo
fluctuantem reliquerat. Reliqui præfecti navium, cum in
terram imperator exiſſet, cum ipſi neque repugnare, neque
mari effugere ullo modo poſſent, appulſis ad Pelorum navi-
bus, Cleomenem perſecuti ſunt. Tunc prædonum dux
Heracleo, repente, præter ſpem, non ſua virtute, ſed iſtius a-
varitia, nequitiaque victor, claſſem pulcherrimam populi Ro-
mani in litus expulſam, & ejectam, cum plurimum adveſpe-
raſce-

raſceret, inflammari, incendique juſſit. O tempus miſerum, 92
atque acerbum provinciæ Siciliæ! o caſum illum multis in- b.
nocentibus calamitoſum, atque funeſtum! o iſtius nequi-
tiam, ac turpitudinem ſingularem! Una, atque eadem nox
erat, qua prætor amoris turpiſſimi flamma, ac claſſis populi
Romani prædonum incendio conflagrabat. Affertur nocte
intempeſta gravis hujuſce mali nuntius Syracuſas: curritur
ad prætorium, quo iſtum e convivio illo præclaro reduxe-
rant paullo ante mulieres cum cantu, atque ſymphonia. Cleo-
menes, quamquam nox erat, tamen in publico eſſe non au-
det: includit ſe domi: neque aderat uxor, quæ conſolari ho-
minem in malis poſſet. Hujus autem præclari imperatoris 93.
ita erat ſevera domi diſciplina, ut in re tanta, in tam gravi nun-
tio nemo admitteretur: nemo eſſet, qui auderet aut dormi-
entem excitare, aut interpellare vigilantem. Jam vero, re
ab omnibus cognita, concurſabat urbe tota maxima multitu-
do. non enim, ſicut antea conſuetudo erat, prædonum ad-
ventum ſignificabat ignis e ſpecula ſublatus, aut tumulo, ſed
flamma ex ipſo incendio navium & calamitatem acceptam, &
periculum reliquum nuntiabat. Cum prætor quæreretur; 36
& conſtaret, ei neminem nuntiaſſe: fit ad domum ejus cum
clamore concurſus, atque impetus. Tum iſte excitatus exit 94.
k), audit rem omnem ex Timarchide: ſagum ſumit. Luce-
bat jam fere: procedit in medium, vini, ſomni, ſtupri ple-
nus. Excipitur ab omnibus ejusmodi clamore, ut ei Lam-
pſaceni periculi ſimilitudo verſaretur ante oculos. hoc etiam
majus hoc videbatur, quod in odio ſimili multitudo homi-
num hæc erat maxima. Tum iſtius acta commemorabantur
l): tum flagitioſa illa convivia: tum appellabantur a multi-
tudine mulieres nominatim: tum quærebatur ex ipſo palam, P.
tot dies continuos, per quos numquam viſus eſſet, ubi fuiſ- 255
ſet, quid egiſſet? tum imperator ab iſto præpoſitus Cleome- a.
nes flagitabatur: neque quidquam propius eſt factum, quam
ut

k) *exit* del.
l) Grævius probat conjecturam Memmii: *commemorabatur.*

Digitized by Google

ut illud Uticenſe exemplum de Hadriano, transferretur Sy-
racuſas, ut duo ſepulcra duorum prætorum improborum,
duabusque in provinciis conſtituerentur. verum habita eſt
a multitudine ratio temporis, habita eſt tumultus, habita et-
iam dignitatis, exiſtimationisque communis, quod is eſt con-
ventus Syracuſis civium Romanorum, ut non modo illa pro-
vincia, verum etiam hac republica digniſſimus exiſtimetur.
95 Confirmant ipſi ſe, cum is etiam tum ſemiſomnis ſtuperet:
arma capiunt: totum forum, atque Inſulam, quæ eſt urbis ma-
gna pars, complent. Unam illam ſolam noctem prædones ad
Pelorum commorati, cum fumantes etiam noſtras naves re-
liquiſſent, accedere incipiunt ad Syracuſas. Qui videlicet
ſæpe audiſſent, nihil eſſe pulchrius, quam Syracuſarum mœ-
nia, ac portus. ſtatuerant, ſeſe, ſi ea Verre prætore non vidiſ-
37 ſent, numquam eſſe viſuros. Ac primo ad illa æſtiva præto-
96 ris accedunt, ipſam illam ad partem litoris, ubi iſte per eos
dies, tabernaculis poſitis, caſtra luxuriæ collocarat. quem poſt-
eaquam inanem locum offenderunt, & prætorem commo-
viſſe ex eo loco caſtra ſenſerunt: ſtatim ſine ullo metu in por-
tum ipſum penetrare cœperunt. Cum in portum dico, ju-
dices, (explanandum eſt enim diligentius, eorum cauſa, qui
locum ignorant) in urbem dico, atque in urbis intimam par-
tem veniſſe piratas. non enim portu illud oppidum clauditur,
ſed urbe portus ipſe cingitur, & concluditur: non ut alluan-
tur a mari mœnia extrema, ſed influat in urbis ſinum portus.
97 Hic, te prætore, Heracleo archipirata cum quatuor myopa-
b. ronibus parvis ad arbitrium ſuum navigavit. Pro, dii im-
mortales! piraticus myoparo, cum imperium populi Roma-
ni, nomen, ac faſces eſſent Syracuſis, usque ad forum, & ad
omnes urbis crepidines acceſſit: quo neque Karthaginienſium
glorioſiſſimæ claſſes, cum mari plurimum poterant, multis
bellis ſæpe conatæ, umquam adſpirare potuerunt; neque
populi Romani invicta ante te prætorem gloria illa navalis,
umquam tot Punicis, Siciliensibusque bellis penetrare potuit:
qui locus ejusmodi eſt, ut ante Syracuſani in mœnibus ſuis,
in urbe, in foro hoſtem armatum, ac victorem, quam in portu
ullam

Digitized by Google

ullam hoſtium navem viderent. Hic, te prætore, prædo- 98
num naviculæ pervagatæ ſunt, quo Athenienſium claſſis ſola
poſt hominum memoriam ccc navibus, vi, ac multitudine
invaſit: quæ in eo ipſo portu, loci ipſius, portusque natura,
victa, atque ſuperata eſt. Hic primum opes illius civitatis
victæ, comminutæ, depreſſæque ſunt: in hoc portu Atheni-
enſium nobilitatis, imperii, gloriæ naufragium factum exiſti-
matur. Eone pirata penetravit, quo ſimul atque adiſſet, non 38
modo a latere, ſed etiam a tergo magnam partem urbis relin-
queret? Inſulam totam prætervectus eſt: quæ eſt urbis ma-
gna pars m) Syracuſis ſuo nomine, ac mœnibus. quo in lo-
co majores (ut ante dixi) Syracuſanum quemquam habitare
vetuerunt: quod, qui illam partem urbis tenerent, in eorum
poteſtatem portum futurum intelligebant. At quemadmo- 99
dum eſt pervagatus? radices palmarum agreſtium, quas in
noſtris navibus invenerant, jaciebant, ut omnes iſtius impro-
bitatem, & calamitatem Siciliæ poſſent cognoſcere. Sicu-
losne milites? aratorumne liberos? quorum patres tantum
labore ſuo frumenti exarabant, ut populo Romano totique
Italiæ ſuppeditare poſſent, eosne in inſula Cereris natos, ubi p.
primum fruges inventæ eſſe dicuntur, eo cibo eſſe uſos, a quo 256
majores eorum ceteros quoque, frugibus inventis, remove- a.
runt? Te prætore, Siculi milites palmarum ſtirpibus, præ-
dones Siculo frumento alebantur. O ſpectaculum miſerum, 100
atque acerbum! ludibrio eſſe urbis gloriam, & populi Ro-
mani nomen; hominum conventum, atque multitndinem n):
piratico myoparone, in portu Syracuſano de claſſe populi
Romani triumphum agere piratam; cum prætoris nequiſſi-
mi, inertiſſimique oculos prædonum remi reſpergerent?

Poſteaquam e portu piratæ non metu aliquo affecti, ſed ſatietate exierant: tum cœperunt quærere homines cauſam illius tantæ calamitatis. dicere omnes, & palam diſputare, minime eſſe mirandum, ſi, militibus, remigibusque dimiſſis, reliquis egeſtate, & fame perditis, prætore tot dies cum mulier-

culis

m) *eſt urbs Syracuſis.* n) *multitudine.*

Digitized by Google

culis perpotante, tanta ignominia, & calamitas eſſet accepta.
101 Hæc autem iſtius vituperatio, atque infamia confirmabatur
eorum ſermone, qui a ſuis civitatibus illis navibus præpoſiti
fuerant: qui ex illo numero reliqui Syracuſas, claſſe amiſſa,
refugerant. Dicebant, quos ex ſua quisque navi miſſos ſci-
ret eſſe. Res erat clara: neque ſolum argumentis, ſed etiam
39 certis teſtibus iſtius audacia o) tenebatur. Homo certior fit,
agi nihil in foro, & conventu tota die, niſi hoc quæri a navar-
chis, quemadmodum claſſis ſit amiſſa. illos reſpondere, &
docere unumquemque, miſſione remigum, fame reliquorum,
Cleomenis timore, & fuga. Quod poſteaquam iſte cogno-
vit, hanc rationem habere cœpit. cauſam ſibi dicendam eſſe
ſtatuerat jam ante, quam hoc uſu veniret, ita ut ipſum priore
actione dicere audiſtis. videbat, illis navarchis teſtibus, tan-
b. tum hoc crimen ſuſtinere ſe nullo modo poſſe. conſilium
102 capit primo ſtultum, verumtamen clemens. Cleomenem,
& navarchos ad ſe vocari jubet. veniunt. accuſat eos, quod
hujusmodi de ſe ſermones habuerint: rogat, ut id facere de-
ſiſtant, & in ſua quisque navi dicat ſe tantum habuiſſe nauta-
rum, quantum oportuerit, neque quemquam eſſe dimiſſum.
illi enimvero ſe oſtendunt, quod vellet, eſſe facturos. Iſte
non procraſtinat: advocat amicos ſtatim: quærit ex his ſin-
gillatim, quot quisque nautas habuerit. reſpondit unusquis-
que, ut erat præceptum. Iſte in tabulas refert: obſignat
ſignis amicorum, providens homo: ut contra hoc crimen, ſi
103 quando opus eſſet, hac videlicet teſtificatione uteretur. De-
riſum credo eſſe hominem amentem a ſuis conſiliariis, & ad-
monitum, haſce ei tabulas nihil profuturas: etiam plus ex
nimia prætoris diligentia ſuſpicionis in eo crimine futurum.
Jam iſte erat hac ſtultitia multis in rebus uſus, ut publice
quoque, quæ vellet, in civitatum litteris & tolli, & referri ju-
beret: quæ omnia nunc intelligit ſibi nihil prodeſſe, poſtea-
quam certis litteris, teſtibus, auctoritatibusque convincitur.
40 Ubi hoc videt, illorum confeſſionem, teſtificationem ſuam,
tabulas

o) *avaritia.*

Digitized by Google

tabulas ſibi nullo adjumento futuras: init conſilium, non im-
probi prætoris (nam id quidem eſſet ferendum) ſed impor-
tuni, atque amentis tyranni. ſtatuit, ſi hoc crimen extenuare
vellet (nam omnino tolli poſſe non arbitrabatur) navarchos
omnes, teſtes ſui ſceleris, vita eſſe privandos. Occurrebat 104
illa ratio: quid Cleomene fiet? poterone animadvertere in
eos, quos dicto audientes eſſe juſſi? miſſum facere eum,
cui imperium, poteſtatemque permiſi? poterone eos afficere
ſupplicio, qui Cleomenem ſecuti ſunt: ignoſcere Cleomeni, p.
qui ſecum fugere, & ſe conſequi juſſit? poterone in eos eſſe 257
vehemens, qui naves inanes non modo habuerunt, ſed etiam a.
apertas: in eum diſſolutus, qui ſolus habuerit conſtratam
navem, & minus exinanitam? pereat Cleomenes una. Ubi
fides? ubi exſecrationes? ubi dextræ, complexusque? ubi
illud contubernium muliebris militiæ in illo delicatiſſimo
litore? fieri nullo modo poterat, quin Cleomeni parceretur.
Cleomenem vocat. dicit ei, ſe ſtatuiſſe animadvertere in 105
omnes navarchos: ita ſui periculi rationes ferre, ac poſtula-
re. Tibi uni parcam, & totius iſtius culpæ crimen, vitupe-
rationemque inconſtantiæ potius ſuſcipiam, quam aut p) in
te ſim crudelis; aut tot, tam graves teſtes vivos, incolumes-
que eſſe patiar. Agit gratias Cleomenes, approbat conſili-
um: dicit, ita fieri oportere. Admonet tamen illud, quod
iſtum fugerat, in Phalargum Centuripinum, navarchum, non
poſſe animadverti, propterea quod ſecum fuiſſet una in Cen-
turipina quadriremi. Quid ergo? iſte homo ex ejusmodi
civitate, adoleſcens nobiliſſimus, teſtis relinquetur? In præ-
ſentia, inquit Cleomenes, quoniam ita neceſſe eſt: ſed poſt
aliquid videbimus, ne iſte nobis obſtare poſſit. Hæc poſtea- 41
quam acta, & conſtituta ſunt, procedit iſte repente e prætorio, 106
inflammatus ſcelere, furore, crudelitate. in forum venit:
navarchos vocari jubet. Qui nihil metuerent, nihil ſuſpi-
carentur, ſtatim accurrunt. Iſte hominibus miſeris, inno-
centibusque injici catenas imperat. Implorare illi fidem
populi

p) *ut.*

populi Romani, & quare id faceret, rogare. Tunc iſte hoc
cauſæ dicit, quod claſſem prædonibus prodidiſſent. Fit
clamor, & admiratio populi, tantam eſſe in homine impuden-
tiam, atque audaciam, ut aliis cauſam calamitatis attribueret,
quæ omnis propter avaritiam ipſius accidiſſet: aut, cum ipſe
b. prædonum ſocius putaretur, aliis proditionis crimen infer-
ret: deinde, hoc quintodecimo die crimen eſſe natum, poſt-
107 quam claſſis eſſet amiſſa. Cum hæc fierent, quærebatur,
ubi eſſet Cleomenes? non quo illum ipſum, cujuſmodi eſ-
ſet, quiſquam ſupplicio, propter illud incommodum, di-
gnum putaret. nam quid Cleomenes facere potuit? (non
enim poſſum quemquam inſimulare falſo) quid, inquam,
magnopere Cleomenes facere potuit, iſtius avaritia navibus
exinanitis? atque eum vident ſedere ad latus prætoris, & ad
aurem familiariter, ut ſolitus erat, inſuſurrare. Tum vero
omnibus indigniſſimum viſum eſt, homines honeſtiſſimos,
electos ex ſuis civitatibus, in ferrum, atque in vincula con-
jectos: Cleomenem propter flagitiorum, ac turpitudinis ſo-
108 cietatem, familiariſſimum eſſe prætoris. Apponitur his ta-
men accuſator Nævius Turpio quidam, qui, C. Sacerdote
prætore, injuriarum damnatus eſt, homo bene appoſitus ad
iſtius audaciam: quem iſte in decumis, in rebus capitalibus,
in omni calumnia, præcurſorem habere ſolebat, & emiſſari-
42 um. Veniunt Syracuſas parentes, propinquique miſerorum
adoleſcentium, hoc repentino calamitatis ſuæ commoti nun-
tio: vinctos adſpiciunt catenis liberos ſuos, cum iſtius ava-
ritiæ pœnam collo, & cervicibus ſuis ſuſtinerent. adſunt, de-
fendunt, proclamant: fidem tuam, quæ nuſquam erat, nec
umquam fuit, implorant. Pater aderat Dexio Tyndarita-
nus, homo nobiliſſimus, hoſpes tuus, cujus tu domi fueras,
quem hoſpitem appellaras. eum cum illa auctoritate, & mi-
ſeria videres præditum, non te ejus lacrymæ, non ſenectus,
non hoſpitii jus, atque nomen a ſcelere aliquam ad partem
109 humanitatis revocare potuit. Sed quid ego hoſpitii jura in
p. hac tam immani bellua commemoro? qui Sthenium Ther-
258 mitanum, hoſpitem ſuum, cujus domum per hoſpitium ex-
a. hauſit,

Digitized by Google

hauſit, & exinanivit, abſentem in reos retulerit, cauſa indicta, capite damnarit: ab eo nunc hoſpitiorum jura, atque officia quæramus? cum homine enim crudeli nobis res eſt, an cum fera, atque immani bellua? te patris lacrymæ de innocentis filii periculo non movebant? cum patrem domi reliquiſſes: filium tecum haberes: te neque præſens filius de liberorum caritate, neque abſens pater de indulgentia patria commonebat? Catenas habebat hoſpes tuus Ariſteus, Dexionis filius. 110
quid ita? Prodiderat claſſem. quod ob præmium? deſeruerat exercitum. quid Cleomenes? ignavus fuerat. At eum tu ob virtutem corona aurea donaras. Dimiſerat nautas. tu ab omnibus mercedem miſſionis acceperas. Alter parens ex altera parte erat Herbitenſis Eubulida, homo domi ſuæ clarus, & nobilis: qui, quia Cleomenem in defendendo filio læſerat, nudus pæne eſt deſtitutus. Quid erat autem, quod quiſquam diceret, aut defenderet? Cleomenem nominare non licet. At cauſa cogit. Moriere, ſi appellaris. numquam enim iſte eſt cuiquam mediocriter minatus. At remiges non erant. Prætorem tu accuſas? frange cervicem. Si neque prætorem, neque prætoris æmulum appellare licebit, cum in his duobus tota cauſa ſit: quid futurum eſt? Dicit etiam cauſam Heraclius Segeſtanus, homo domi ſuæ 43
ſummo loco natus. Audite, ut veſtra humanitas poſtulat, 111
judices. audietis enim de magnis incommodis, injuriiſque ſociorum. Hunc ſcitote fuiſſe Heraclium in ea cauſa; qui propter gravem morbum oculorum tum non navigarit, & juſſu ejus, qui poteſtatem habuit, cum commeatu, Syracuſis remanſerit. iſte certe neque prodidit claſſem, neque metu b. perterritus fugit, neque exercitum deſeruit. Etenim tunc eſſet hoc animadverſum, cum claſſis Syracuſis proficiſcebatur. Is tamen in eadem cauſa fuit, quaſi eſſet in aliquo maniſeſto ſcelere deprehenſus: in quem ne falſo quidem cauſa conferri criminis potuit. Fuit in illis navarchis Heraclien- 112
ſis quidam Furius (nam habent illi nonnulla hujuſcemodi Latina nomina) homo, quamdiu vixit, domi ſuæ, non ſolum poſt mortem, tota Sicilia clarus, & nobilis. in quo homine tantum

animi fuit, non ſolum ut iſtum libere læderet; nam id qui-
dem, quoniam moriendum videbat, ſine periculo ſe facere
intelligebat: verum, morte propoſita, cum lacrymans in car-
cere mater noctes dieſque aſſideret, defenſionem cauſæ ſuæ
ſcripſit: quam nunc nemo eſt in Sicilia, quin habeat, quin le-
gat, quin tui ſceleris, & crudelitatis ex illa oratione commo-
nefiat. in qua docet, quot a civitate ſua nautas acceperit:
quot, & quanti, quemque dimiſerit: quot ſecum habuerit:
item de ceteris navibus dicit. quæ cum apud te diceret, vir-
gis oculi verberabantur. Ille morte propoſita, facile dolo-
rem corporis patiebatur. clamabat, id quod ſcriptum reli-
quit, *Facinus eſſe indignum, plus impudiciſſimæ mulieris apud*
te de Cleomenis ſalute, quam de ſua vita lacrymas matris va-
113 *lere.* Deinde etiam illud video eſſe dictum, quod, ſi recte
vos populus Romanus cognovit, non falſo ille jam in ipſa
morte de vobis prædicavit: *Non poſſe Verrem, teſtes inter-*
ficiendo, crimina ſua extinguere: graviorem apud ſapientes
judices ſe fore ab inferis teſtem, quam ſi vivus in judicium
produceretur: tum, avaritiæ ſolum, ſi viveret; nunc, cum
ita eſſet necatus, ſceleris, audaciæ, crudelitatis teſtem fore.
p. Jam illa præclara, *Non teſtium modo catervas, cum tua res*
259 *ageretur, ſed a diis manibus innocentium pœnas, ſceleratorum-*
a. *que furias in tuum judicium eſſe venturas: ſeſe ideo levio-*
rem caſum ſuum fingere, quod jam ante aciem ſecurium tua-
rum, Seſtiique, tui carnificis, vultum, & manum vidiſſet, cum
in conventu civium Romanorum juſſu tuo ſecuri cives Roma-
114 *ni ferirentur.* Ne multa, judices; libertate, quam vos ſo-
ciis dediſtis, hac ille in acerbiſſimo ſupplicio miſerrimæ ſer-
44 vitutis abuſus eſt. Condemnat omnes de conſilii ſententia.
tamen neque iſte in tanta re, tot hominum, totque civium
cauſa, P. Vettium ad ſe arceſſit, quæſtorem ſuum, cujus con-
ſilio uteretur: neque P. Cervium, talem virum, legatum, qui,
quia legatus, iſto prætore, in Sicilia fuit, primus ab iſto judex
rejectus eſt: ſed de latronum, hoc eſt, de comitum ſuorum
115 ſententia condemnat omnes. Hic cuncti Siculi, fideliſſimi,
atque antiquiſſimi ſocii, plurimis affecti beneficiis a majo-
ribus

Digitized by Google

ribus noſtris, graviter commoventur, & de ſuis periculis, fortuniſque omnibus pertimeſcunt. Illam clementiam, manſuetudinemque noſtri imperii in tantam crudelitatem, inhumanitatemque eſſe converſam? condemnari tot homines uno tempore nullo crimine? defenſionem ſuorum furtorum prætorem improbum ex indigniſſima morte innocentium quærere? Nihil addi jam videtur, judices, ad hanc improbitatem, amentiam, crudelitatemque poſſe. & recte nihil videtur. nam ſi cum illorum improbitate certet, longe omnes, multumque ſuperabit.

Sed ſecum ipſe certat: id agit, ut ſemper ſuperius ſuum 116
facinus novo ſcelere vincat. Phalargum Centuripinum dixeram exceptum eſſe a Cleomene, quod in ejus quadriremi
Cleomenes vectus eſſet: tamen quia pertimuerat adoleſcens, b.
quod eandem ſuam cauſam videbat eſſe, quam illorum, qui innocentes peribant: ad hominem accedit Timarchides: a ſecuri negat ei eſſe periculum: virgis ne cæderetur, monet ut caveat. Ne multa, ipſum dicere adoleſcentem audiſtis, ſe ob hunc virgarum metum pecuniam Timarchidi numeraſſe. Levia ſunt hæc in hoc reo crimina. metum virgarum 117
navarchus nobiliſſimæ civitatis pretio redemit: humanum. alius, ne condemnaretur, pecuniam dedit: uſitatum eſt. non vult populus Romanus obſoletis criminibus accuſari Verrem: nova poſtulat, inaudita deſiderat: non de prætore Siciliæ, ſed de crudeliſſimo tyranno fieri judicium arbitratur.
Includuntur in carcerem condemnati: ſupplicium conſti- 45
tuitur in illos: ſumitur de miſeris parentibus navarchorum: prohibentur adire ad filios ſuos: prohibentur liberis ſuis cibum, veſtitumque ferre. Patres hi, quos videtis, jacebant 118
in limine, matreſque miſeræ pernoctabant ad oſtium carceris, ab extremo complexu liberum excluſæ: quæ nihil aliud orabant, niſi ut filiorum extremum ſpiritum ore excipere ſibi liceret. Aderat janitor carceris, carnifex prætoris: mors, terrorque ſociorum, & civium, lictor Seſtius: cui ex omni gemitu, doloreque certa merces comparabatur. ut adeas, tantum dabis: ut cibum tibi intro ferre liceat, tantum.

nemo recuſabat. quid, ut uno ictu ſecuris afferam mortem filio tuo, quid dabis? ne diu crucietur? ne ſæpius feriatur? ne cum ſenſu doloris aliquo, aut cruciatu ſpiritus auferatur?
119 Etiam ob hanc cauſam pecunia lictori dabatur. O magnum, atque intolerandum dolorem! o gravem, acerbamque fortunam! non vitam liberum, ſed mortis celeritatem pretio re-
p. dimere cogebantur parentes. Atque ipſi etiam adoleſcentes
260 cum Seſtio de eadem plaga, & de uno illo ictu loquebantur.
a. idque poſtremum parentes ſuos liberi orabant, ut levandi cruciatus ſui gratia lictori pecunia daretur. Multi, & graves dolores inventi parentibus, & propinquis: multi. verumtamen mors ſit extrema. non erit. Eſtne aliquid ultra, quo progredi crudelitas poſſit? reperietur. nam, illorum liberi cum erunt ſecuri percuſſi, ac necati, corpora feris objicientur. hoc ſi luctuoſum eſt parenti, redimat pretio ſepeliendi
120 poteſtatem. Onaſum Segeſtanum, hominem nobilem, dicere audiſtis, ſe ob ſepulturam Heraclii navarchi pecuniam Timarchidi dinumeraſſe. Hoc ne poſſis dicere: patres enim veniunt, amiſſis filiis, irati. vir primarius, homo nobiliſſimus, dicit: neque de filio dicit. Jam hoc, quis tum fuit Syracuſis, qui non audierit, quin ſciat, has per Timarchidem pactiones ſepulturæ cum vivis etiam illis eſſe factas? non palam cum Timarchide loquebantur; non omnes omnium propinqui adhibebantur? non palam vivorum funera locabantur? Quibus rebus omnibus actis, atque deciſis, producuntur e
46 carcere, & deligantur ad palum. Quis tam fuit illo tempore
121 durus, & ferreus, quis tam inhumanus, præter unum te, qui non illorum ætate, nobilitate, miſeria commoveretur? ecquis fuit, quin lacrymaretur? quin ita calamitatem putaret illorum, ut fortunam tamen non alienam, periculum autem commune agi arbitraretur? Feriuntur ſecuri. lætaris tu in omnium gemitu, & triumphas: teſtes avaritiæ tuæ gaudes eſſe ſublatos. Errabas, Verres, & vehementer errabas, cum te maculas furtorum, & flagitiorum tuorum, ſociorum innocentium ſanguine eluere arbitrabare: præceps amentia ferebare, qui te exiſtimares avaritiæ vulnera crudelitatis remediis poſſe ſanare.

Digitized by Google

ſanare. Etenim quamquam illi ſunt mortui ſceleris tui te- b.
ſtes, tamen eorum propinqui neque tibi, neque illis deſunt: tamen ex illo ipſo numero navarchorum aliqui vivunt, & adſunt: quos, ut mihi videtur, ab illorum innocentium pœna fortuna ad hanc cauſam reſervavit. Adeſt Philargus Haluntinus, qui, quia cum Cleomene non fugit, oppreſſus a prædonibus, & captus eſt: cui calamitas ſaluti fuit: qui, niſi captus a piratis eſſet, in hunc prædonem ſociorum incidiſſet. dicet is pro teſtimonio, de miſſione nautarum, de fame, de Cleomenis fuga. Adeſt Centuripinus Phalargus, in ampliſſima civitate, ampliſſimo loco natus. eadem dicit: nulla in re diſcrepat. 122

123 Per deos immortales! judices, quo tandem animo ſedetis? aut hæc quemadmodum auditis? Utrum ego deſipio, & plus quam ſatis opus q) eſt, doleo in tanta calamitate, miſeriaque ſociorum? an vos quoque hic acerbiſſimus innocentium cruciatus, & mœror pari ſenſu doloris afficit? Ego enim cum Herbitenſem, cum Heraclienſem ſecuri eſſe percuſſum dico, verſatur mihi ante oculos indignitas calamitatis. Eorumne 47
populorum cives, eorumne agrorum alumnos, ex quibus maxima vis frumenti quotannis plebi Romanæ, illorum operis, ac laboribus quæritur, qui a parentibus, ſpe noſtri imperii, noſtræque æquitatis, ſuſcepti, educatique ſunt, ad C. Verris nefariam immanitatem, & ad ejus ſecurem funeſtam eſſe ſervatos? Cum mihi Tyndaritani illius venit in mentem, cum 124
Segeſtani, tum jura ſimul civitatum, atque officia conſidero, quas urbes P. Africanus etiam ornandas eſſe ſpoliis hoſtium arbitratus eſt, eas C. Verres non ſolum illis ornamentis, ſed etiam viris nobiliſſimis nefario ſcelere privavit. En quod Tyndaritani libenter prædicent: *Nos in ſeptemdecim populis Siciliæ numeramur: nos ſemper in omnibus Punicis, Sicilienſibusque bellis amicitiam, fidemque populi Romani ſecuti ſumus: a nobis omnia populo Romano ſemper & belli adjumenta, & pacis ornamenta adminiſtrata* r) *ſunt.* Multum vero p. 261 a.

 hæc

q) *opus* del. r) *miniſtrata.*

125 hæc his jura profuerunt in iſtius imperio, ac poteſtate. Veſtros quondam nautas contra Karthaginem Scipio duxit. at nunc naves contra prædones pæne inanes Cleomenes ducit. Vobiſcum Africanus hoſtium ſpolia, & præmia laudis communicavit. at nunc per me ſpoliati, nave a prædonibus abducta, ipſi in hoſtium numero, locoque ducemini. Quid vero? illa Segeſtanorum non ſolum litteris tradita, neque commemorata verbis, ſed multis officiis illorum uſurpata, & comprobata cognatio, quos tandem fructus hujusce neceſſitudinis in iſtius imperio tulit? Nempe hoc fuit jure, judices, ut ex ſinu patris nobiliſſimus adoleſcens, & e complexu matris ereptus innocens filius, iſtius carnifici Seſtio dederetur. Cui civitati majores noſtri maximos agros, atque optimos conceſſerunt: quam immunem eſſe voluerunt: hæc tanta apud te cognationis, fidelitatis, vetuſtatis auctoritate, ne hoc quidem juris obtinuit, ut unius honeſtiſſimi, atque innocentiſſimi civis mortem, & ſanguinem deprecaretur.
48 Quo confugient ſocii? quem implorabunt? qua ſpe deni-
126 que, ut vivere velint, tenebuntur, ſi vos eos deſeritis? ad ſenatum devenient, qui de Verre ſupplicium ſumat? non eſt uſitatum, non ſenatorium. ad populum Romanum confugient? facilis eſt cauſa populi. legem enim ſociorum cauſa s) juſſiſſe, & vos ei legi cuſtodes, ac vindices præpoſuiſſe dicet. Hic locus eſt igitur unus, quo perfugiant: hic portus, hæc arx, hæc ara ſociorum: quo quidem nunc non ita confugiunt,
b. ut antea in ſuis repetendis rebus ſolebant. non argentum, non aurum, non veſtem, non mancipia repetunt: non ornamenta, quæ ex urbibus, fanisque erepta ſunt. metuunt homines imperiti, ne jam hæc populus Romanus concedat, & jam fieri velit. Patimur enim jam multos t), & ſilemus, cum videamus, ad paucos homines omnes omnium nationum pecunias perveniſſe. quod eo magis ferre æquo animo, atque concedere videmur, quia nemo iſtorum diſſimulat: nemo
127 laborat, ut obſcura ſua cupiditas eſſe videatur. In urbe noſtra

s) *ſe ſociorum cauſa.* t) *multos annos.*

Digitized by Google

noſtra pulcherrima, atque ornatiſſima, quod ſignum, quæ ta-
bula picta eſt, quæ non ab hoſtibus victis capta, atque appor-
tata ſit? At iſtorum villæ, ſociorum fideliſſimorum & pluri-
mis, & pulcherrimis ſpoliis ornatæ, refertæque ſunt. Ubi
pecunias exterarum nationum eſſe arbitramini, quibus nunc
omnes egent, cum Athenas, Pergamum, Cyzicum, Miletum,
Chium, Samum, totam denique Aſiam, Achajam, Græciam,
Siciliam in paucis villis incluſas eſſe videatis? Sed hæc, ut
dico, omnia jam ſocii veſtri relinquunt, & negligunt, judices.
Ne publice a populo Romano ſpoliarentur, officiis, ac fide
providerunt. Paucorum cupiditati tum, cum obſiſtere non
poterant, tamen ſufficere aliquo modo poterant. nunc vero
jam adempta eſt non modo reſiſtendi, verum etiam ſuppedi-
tandi facultas. itaque res ſuas negligunt. pecunias, quó no-
mine judicium hoc appellatur, non repetunt: relinquunt,
& negligunt. Hoc jam ornatu ad vos confugiunt. adſpici- 128
te, adſpicite, judices, ſqualorem, ſordesque ſociorum. Sthe- 49
nius hic Thermitanus cum hoc capillo atque veſte, domo ſua
tota expilata, mentionem tuorum furtorum non facit: ſeſe
ipſum abs te repetit, nihil amplius. totum enim tua libidine, p.
& ſcelere ex ſua patria, (in qua multis virtutibus, & beneficiis 262
floruit princeps) ſuſtuliſti. Dexio hic, quem videtis, non a.
quæ publice Tyndari, non quæ privatim ſibi eripuiſti, ſed
unicum miſer abs te filium optimum, atque innocentiſſimum
flagitat. non ex litibus æſtimatis tuis pecuniam domum, ſed
ex tua calamitate cineri, atque oſſibus filii ſui ſolatium vult
aliquod reportare. Hic tam grandis natu Eubulida, hoc
tantum, exacta ætate, laboris, itinerisque ſuſcepit, non ut ali-
quid ex ſuis bonis recuperaret; ſed ut, quibus oculis cru-
entas cervices filii ſui viderat, iisdem te condemnatum vide-
ret. Si per L. Metellum licitum eſſet, judices, matres illo- 129
rum, uxores, ſororesque veniebant. quarum una, cum ego
ad Heracliam noctu accederem, cum omnibus matronis
ejus civitatis, & cum multis facibus mihi obviam venit, &
ita, me ſuam ſalutem appellans, te ſuum carnificem nomi-
nans, filii nomen implorans, mihi ad pedes miſera jacuit, quaſi

 ego

Digitized by Google

ego excitare filium ejus ab inferis poſſem. Faciebant hoc idem in ceteris civitatibus grandes natu matres, & item parvuli liberi miſerorum: quorum utrorumque ætas laborem, & induſtriam meam, fidem & miſericordiam veſtram requi-
130 rebat. Itaque ad me, judices, præter ceteras hanc querimoniam Sicilia detulit. lacrymis ego ad hoc, non gloria inductus acceſſi: ne falſa damnatio, ne carcer, ne catenæ, ne verbera, ne ſecures, ne cruciatus ſociorum, ne ſanguis innocentium, ne denique etiam exſanguium corpora mortuorum, ne mœror parentum, ac propinquorum, magiſtratibus noſtris quæſtui poſſet eſſe. Hunc ego ſi metum Siciliæ, damnatione iſtius, per veſtram fidem & ſeveritatem dejecero, judices:
b. ſatis officio meo, ſatis illorum voluntati, qui a me hoc petiverunt, factum eſſe arbitrabor.

50 Quapropter ſi quem forte inveneris, qui hoc navale cri-
131 men conetur defendere, is ita defendat: illa communia, quæ ad cauſam nihil pertinent, prætermittat; me culpam fortunæ aſſignare, calamitatem crimini dare: me amiſſionem claſſis objicere; cum multi viri fortes in communi, incertoque periculo belli, & terra, & mari ſæpe offenderint. Nullam tibi objicio fortunam. nihil eſt, quod ceterorum res minus commode geſtas proferas: nihil eſt, quod multorum naufragia fortunæ colligas. ego naves inanes fuiſſe dico: remiges, nautasque dimiſſos: reliquos ſtirpibus vixiſſe palmarum: præfuiſſe claſſi populi Romani Siculum, perpetuo ſociis, atque amicis Syracuſanum: te illo tempore ipſo, ſuperioribusque diebus omnibus in litore cum mulierculis perpotaſſe dico:
132 harum rerum omnium auctores, teſtesque produco. Num tibi inſultare in calamitate, num intercludere perfugium fortunæ, num caſus bellicos exprobrare, aut objicere videor? tametſi ſolent hi fortunam ſibi objici nolle, qui ſe fortunæ commiſerunt, qui in ejus periculis ſunt, ac varietate verſati. iſtius quidem calamitatis tuæ fortuna particeps non fuit. homines enim in præliis, non in conviviis, belli fortunam tentare, periclitari ſolent. in illa autem calamitate non Martem fuiſſe communem, ſed Venerem poſſumus dicere. Quod ſi for-

Digitized by Google

ſi fortunam objici tibi non oportet, cur tu non fortunæ illo-
rum innocentium veniam, ac locum non dediſti? Etiam il- 133
lud præcidas licet, quod ſupplicium more majorum ſumpſe-
ris, ſecurique percuſſeris, idcirco a me in crimen, & invidiam
vocari. Non in ſupplicio crimen meum vertitur: non
ego ſecuri nego quemquam feriri debere: non ego metum
ex re militari, non ſeveritatem imperii, non pœnam flagitii, p.
tolli dico oportere. fateor non modo in ſocios, ſed etiam 263
in cives, militesque noſtros, perſæpe eſſe ſevere, ac vehe- a.
menter vindicatum. Quare hæc quoque prætermittas licet. 51
Ego culpam non in navarchis, ſed in te fuiſſe demonſtro:
pretio u) milites, remigesque dimiſiſſe arguo. hoc navar-
chi reliqui dicunt: hoc Netinorum fœderata civitas publice
dicit: hoc Herbitenſes, hoc Ameſtratini, hoc Ennenſes, hoc
Agyrinenſes, Tyndaritani, Locrenſes x) publice dicunt:
tuus denique teſtis, tuus imperator, tuus hoſpes Cleomenes
hoc dicit, ſeſe in terram eſſe egreſſum, uti Pachyno, e terre-
ſtri præſidio, milites colligeret, quos in navibus collocaret.
quod certe non feciſſet, ſi ſuum numerum naves haberent.
ea eſt enim ratio inſtructarum, ornatarumque navium, ut
non modo plures, ſed ne ſinguli quidem poſſint accedere.
Dico præterea, illos ipſos reliquos nautas, fame, atque inopia 134
rerum omnium confectos fuiſſe, ac perditos. dico, aut omnes
extra culpam fuiſſe, aut, ſi uni attribuenda culpa ſit, in eo ma-
ximam fuiſſe, qui optimam navem, plurimos nautas haberet,
ſummum imperium obtineret: aut, ſi omnes in culpa fue-
rint, non oportuiſſe Cleomenem conſtitui ſpectatorem illo-
rum mortis, atque cruciatus. dico etiam, in illo ſupplicio mer-
cedem lacrymarum, mercedem vulneris, atque plagæ, mer-
cedem funeris, ac ſepulturæ conſtitui nefas fuiſſe. Qua- 135
propter ſi mihi reſpondere voles, hæc dicito: claſſem inſtru-
ctam, atque ornatam fuiſſe, nullum propugnatorem abfuiſſe,
nullum vacuum tranſtrum fuiſſe, remigi rem frumentariam
eſſe ſuppeditatam, mentiri navarchos, mentiri tot, & tam gra-

u) *te pretio.* x) *Locrenſes* del.

Digitized by Google

b. ves civitates, mentiri etiam Siciliam totam: proditum te eſſe
a Cleomene, qui ſe dixerit exiſſe in terram, ut Pachyno dedu-
ceret milites: animum illis, non copias defuiſſe: Cleome-
nem acerrime pugnantem ab his relictum eſſe, atque deſer-
tum: nummum ob ſepulturam datum nemini. quæ ſi dices,
tenebere. ſin alia dices: quæ a mè dicta ſunt, non refutabis.

52 Hic tu etiam dicere audebis, *Eſt in judicibus ille familia-*
136 *ris meus, eſt paternus amicus ille?* non, ut quisque maxime
eſt, quicum tibi aliquid ſit, ita tui hujuscemodi criminis ma-
xime eum pudet? Paternus amicus eſt. Ipſe pater ſi judi-
caret, per deos immortales! quid facere poſſis y), cum tibi
hæc diceret? Tu in provincia populi Romani prætor, cum
tibi maritimum bellum eſſet adminiſtrandum, *Mamertinis*,
ex fœdere quam deberent navem, per triennium remiſiſti:
tibi apud eosdem privatim navis oneraria maxima publice
eſt ædificata: tu a civitatibus pecunias claſſis nomine coë-
giſti; tu pretio remiges dimiſiſti: tu, cum navis eſſet a quæ-
ſtore, & ab legato capta prædonum, archipiratam ab omni-
um oculis removiſti: tu, qui cives Romani eſſe dicerentur,
qui a multis cognoſcerentur, ſecuri ferire potuiſti: tu tuam
domum piratas adducere, in judicium archipiratam domo
137 producere auſus es. Tu in provincia tam ſplendida, apud
ſocios fideliſſimos, cives Romanos honeſtiſſimos, in metu, pe-
riculoque provinciæ, dies continuos complures in litore, con-
viviisque jacuiſti: te per eos dies nemo domi tuæ convenire,
nemo in foro videre potuit: tu ſociorum, atque amicorum
ad ea convivia matresfamilias adhibuiſti: tu inter ejusmodi
mulieres prætextatum tuum filium, nepotem meum, collo-
caviſti: ut ætati maxime lubricæ, atque incertæ exempla ne-
quitiæ parentis vita præberet: tu prætor in provincia cum
p. tunica, pallioque purpureo viſus es: tu propter amorem,
264 libidinemque tuam, imperium navium legato populi Roma-
a. ni ademiſti, Syracuſano tradidiſti: tui milites in provincia Si-
cilia

y) *poſſet*. præterea ita legendum & diſtinguendum putat: *quid facere poſſet? quin hæc tibi diceret.*

Digitized by Google

cilia frugibus, frumentoque caruere: tua luxuria, atque a-
varitia claſſis populi Romani a prædonibus capta, & incenſa
eſt. Poſt Syracuſas conditas, quem in portum numquam ho- 138
ſtis acceſſerat, in eo, te prætore, primum piratæ navigaverunt:
neque hæc tot, tantaque dedecora diſſimulatione tua, neque
oblivione hominum, ac taciturnitate tegere voluiſti: ſed et-
iam navium præfectos ſine ulla cauſa de complexu parentum
ſuorum, hoſpitum tuorum ad mortem, cruciatumque rapu-
iſti: neque in parentum luctu, atque lacrymis, te mei nomi-
nis commemoratio mitigavit: tibi hominum innocentium
ſanguis non modo voluptati, ſed etiam quæſtui fuit. Hæc 53
ſi tibi tuus parens diceret, poſſes ab eo veniam petere? poſ-
ſes, ut tibi ignoſceret, poſtulare?

Satis eſt factum Siculis, ſatis officio, ac neceſſitudini, judi- 139
ces, ſatis promiſſo noſtro, ac recepto. Reliqua eſt ea cauſa,
judices, quæ non jam recepta, ſed innata: neque delata ad
me, ſed in animo, ſenſuque meo penitus affixa, atque inſita
eſt: quæ non ad ſociorum ſalutem, ſed ad civium Romano-
rum, hoc eſt, ad uniuſcujuſque noſtrum vitam, & ſangui-
nem pertinet. In qua nolite a me, quaſi dubium ſit aliquid,
argumenta, judices, exſpectare. omnia, quæ dicam de ſup-
plicio civium Romanorum, ſic erunt clara, & illuſtria, ut ad
ea probanda totam Siciliam teſtem adhibere poſſim. Furor
enim quidam, ſceleris, & audaciæ comes, iſtius effrenatum
animum, importunamque naturam tanta oppreſſit amentia,
ut numquam dubitaret in conventu palam ſupplicia, quæ in
convictos maleficii ſervos conſtituta ſunt, ea in cives Roma-
nos expromere. Virgis quam multos ceciderit, quid ego 140
commemorem? Tantum breviſſime dico, judices. nullum
fuit omnino, iſto prætore, in hoc genere diſcrimen. Itaque b.
jam conſuetudine ad corpora civium Romanorum etiam ſine
iſtius nutu ferebatur manus ipſa lictoris. Num potes hoc 54
negare, Verres, in foro Lilybæi, maximo conventu, C. Ser-
vilium, civem Romanum in conventu Panormitano veterem
negotiatorem, ad tribunal, ante pedes tuos, ad terram, virgis,
& verberibus abjectum? aude hoc primum negare, ſi potes.

nemo

Digitized by Google

nemo Lilybæi fuit, quin viderit: nemo in Sicilia, quin au-
dierit. Plagis confectum dico a lictoribus tuis civem Ro-
141 manum ante oculos tuos concidiſſe. Ob quam cauſam? dii
immortales! tametſi injuriam facio communi cauſæ, & juri
civitatis. quaſi enim poſſit eſſe ulla cauſa, cur hoc cuiquam
civi Romano jure accidat, ita quæro, quæ in Servilio cauſa
fuerit. Ignoſcite in hoc uno, judices. in ceteris enim non
magnopere cauſas requiram. Locutus erat liberius de iſtius
improbitate, atque nequitia. Quod iſti ſimulac renunciatum
eſt: hominem jubet Lilybæum vadimonium Venerio ſervo
promittere. Promittit. Lilybæum venitur. cogere eum
cœpit, cum ageret nemo, nemo poſtularet, H-S duobus mil-
libus ſponſionem facere cum lictore ſuo, NI FURTIS
QUÆSTUM FACERET. Recuperatores de cohorte ſua di-
cit daturum. Servilius & recuſare, & deprecari, ne iniquis
judicibus, nullo adverſario, judicium capitis in ſe conſtitue-
142 retur. Hæc cum maxime loqueretur, ſex lictores eum cir-
cumſiſtunt valentiſſimi, & ad pulſandos, verberandosque ho-
mines exercitatiſſimi: cædunt acerrime virgis: denique pro-
ximus lictor (de quo ſæpe jam dixi) Seſtius, converſo bacil-
lo, oculos miſero tundere vehementiſſime cœpit. Itaque
illi cum ſanguis os, oculosque compleſſet, concidit; cum illi
nihilo minus jacenti latera tunderentur, ut aliquando ſpondere
p. ſe diceret. Sic ille affectus, illinc tum pro mortuo ſublatus,
265 brevi poſtea eſt mortuus. Iſte autem homo Venerius, &
a. affluens omni lepore, & venuſtate, de bonis illius in æde Ve-
neris argenteum Cupidinem poſuit. Sic etiam fortunis ho-
minum abutebatur ad nocturna vota cupiditatum ſuarum.
55 Nam quid ego de ceteris civium Romanorum ſuppliciis ſin-
143 gillatim potius, quam generatim, atque univerſe loquar?
Carcer ille, qui eſt a crudeliſſimo tyranno Dionyſio factus
Syracuſis, quæ lautumiæ vocantur, in iſtius imperio domici-
lium civium Romanorum fuit. ut quisque iſtius animum,
aut oculos offenderat, in lautumias ſtatim conjiciebatur. In-
dignum hoc video videri omnibus, judices: & id jam priore
actione, cum hæc teſtes dicerent, intellexi. retineri enim pu-
tatis

Digitized by Google

tatis oportere jura libertatis non modo hic, ubi tribuni plebis ſunt, ubi ceteri magiſtratus, ubi plenum forum judiciorum, ubi ſenatus auctoritas, ubi exiſtimatio populi Romani, & frequentia: ſed, ubicumque terrarum, & gentium violatum jus civium Romanorum ſit, ſtatuitis id pertinere ad communem cauſam libertatis, & dignitatis. In externorum hominum, & 144
maleficorum, ſceleratorumque, in prædonum, hoſtiumque cuſtodias tu tantum numerum civium Romanorum includere auſus es? numquamne tibi judicii, numquam concionis, numquam hujus tantæ frequentiæ, quæ nunc animo te iniquiſſimo, infeſtiſſimoque intuetur, venit in mentem? numquam tibi populi Romani abſentis dignitas, numquam ſpecies ipſa hujuſcemodi multitudinis, in oculis, animoque verſata eſt? numquam te in horum conſpectum rediturum, numquam in forum populi Romani venturum, numquam ſub legum, & judiciorum poteſtatem caſurum eſſe putaſti?

At quæ erat iſta libido crudelitatis exercendæ? quæ tot 56
ſcelerum ſuſcipiendorum cauſa? nulla, judices, præter præ- b.
dandi novam, ſingularemque rationem. Nam ut illi, quos a 145
poëtis accepimus, ſinus quoſdam obſediſſe maritimos, aut aliqua promontoria, aut prærupta ſaxa tenuiſſe dicuntur, ut eos, qui eſſent appulſi navigiis, interficere poſſent, ſic iſte in omnia maria infeſtus ex omnibus Siciliæ partibus imminebat. Quæcumque navis ex Aſia, ex Syria; quæ Tyro, quæ Alexandria venerat, ſtatim certis indicibus, & cuſtodibus tenebatur: vectores omnes in lautumias conjiciebantur: onera, atque merces in prætoriam domum deferebantur: verſabatur in Sicilia longo intervallo alter, non Dionyſius ille, nec Phalaris (tulit enim illa quondam inſula multos, & crudeles tyrannos) ſed quoddam novum monſtrum; ex vetere illa immanitate, quæ in iiſdem locis verſata eſſe dicitur. Non enim Charyb- 146
dim tam infeſtam, neque Scyllam nautis, quam iſtum in eodem freto fuiſſe arbitror. hoc etiam iſte infeſtior, quod multo ſe pluribus, & majoribus canibus ſuccinxerat. Cyclops alter, multo importunior. hic enim totam inſulam obtinebat: ille Ætnam ſolam, & eam Siciliæ partem tenuiſſe dicitur.

At

Digitized by Google

At quæ cauſa tum ſubjiciebatur ab ipſo, judices, hujus tam
nefariæ crudelitatis? eadem, quæ nunc in defenſione com-
memorabitur. Quicumque acceſſerant ad Siciliam paullo
pleniores, eos Sertorianos milites eſſe, atque a Dianio fuge-
re dicebat. Illi ad deprecandum periculum proferebant,
alii purpuram Tyriam; tus alii, atque odores, veſtemque lin-
team; gemmas alii, & margaritas; vina nonnulli Græca, ve-
nalesque Aſiaticos: ut intelligeretur ex mercibus, quibus ex
locis navigarent. Non providerant, eas ipſas ſibi cauſas eſſe
periculi, quibus adjumentis ſe ad ſalutem uti arbitrabantur.
Iſte enim hæc eos ex piratarum ſocietate adeptos eſſe dice-
p. bat: ipſos in lautumias abduci imperabat: naves eorum,
266 atque onera diligenter aſſervanda curabat. His inſtitutis
a. cum completus jam mercatorum carcer eſſet, tum illa fie-
57 bant, quæ L. Suetium, equitem Romanum, lectiſſimum vi-
147 rum, dicere audiſtis, quæ ceteros audietis. Cervices in car-
cere frangebantur indigniſſime civium Romanorum, ut jam
illa vox, & imploratio, CIVIS ROMANUS SUM, quæ ſæ-
pe multis, in ultimis terris, opem inter barbaros, & ſalutem
tulit, ea mortem illis acerbiorem, & ſupplicium maturius
ferret. Quid eſt, Verres? quid ad hæc cogitas reſpondere?
num mentiri me? num fingere aliquid? num augere cri-
men? num quid horum dicere iſtis defenſoribus tuis audes?
Cedo mihi, quæſo, ex ipſius ſinu litteras Syracuſanorum, quas
iſte ad arbitrium ſuum confectas eſſe arbitratur. cedo ratio-
nem carceris, quæ diligentiſſime conficitur, quo quisque die
datus in cuſtodiam, quo mortuus, quo necatus ſit. LITTE-
148 RÆ SYRACUSANORUM. Videtis cives Romanos grega-
tim conjectos in lautumias: videtis indigniſſimo in loco coa-
cervatam multitudinem veſtrorum civium. Quærite nunc
veſtigia, quibus exitus illorum ex illo loco compareant. nul-
la ſunt. Omnnesque mortui? Si ita poſſet defendere, ta-
men fides huic defenſioni non haberetur. Sed ſcriptum ex-
ſtat in iisdem litteris, quod iſte homo barbarus, ac diſſolutus
neque attendere umquam, neque intelligere potuit, ΕΔΙ-
ΚΩΘΗ-

ΚΩΘΗΣΑΝ z), inquit, hoc eſt, ut Siculi loquuntur, ſup-
plicio affecti, ac necati ſunt. Si quis rex, ſi qua civitas ex- 58
terarum gentium, ſi qua natio feciſſet aliquid in civem Roma- 149
num ejuſmodi, nonne publice vindicaremus? non bello
perſequeremur? poſſemus hanc injuriam, ignominiamque b.
nominis Romani, inultam, impunitamque dimittere? Quot
bella majores noſtros, & quanta ſuſcepiſſe arbitramini, quod
cives Romani injuria affecti, quod navicularii retenti, quod
mercatores ſpoliati dicerentur? At ego retentos non que-
ror: ſpoliatos ferendum puto: navibus, mancipiis, merci-
bus ademptis, in vincula conjectos eſſe mercatores, & in vin-
culis cives Romanos necatos eſſe arguo. Si hæc apud Scy- 150
thas dicerem, non hic in tanta multitudine civium Romano-
rum, non apud ſenatores lectiſſimos civitatis, non in foro po-
puli Romani, de tot, & tam acerbis ſuppliciis civium Roma-
norum: tamen animos etiam barbarorum hominum permo-
verem. Tanta enim hujus imperii amplitudo, tanta nomi-
nis Romani dignitas eſt apud omnes nationes, ut iſta in no-
ſtros homines crudelitas, nemini conceſſa videatur. Num
ego tibi ullam ſalutem, ullum perfugium putem, cum te im-
plicatum ſeveritate judicum, circumretitum frequentia po-
puli Romani eſſe videam? Si mehercules (id quod fieri non 151
poſſe intelligo) ex his laqueis te exueris, ac te aliqua vi, ac
ratione explicaris: in illas tibi majores plagas incidendum
eſt, in quibus te ab eodem me, ſuperiore ex loco confici, &
concidi neceſſe eſt. Cui ſi etiam id, quod defendit, velim
concedere: tamen illa ipſa defenſio non minus eſſe ei perni-
cioſa, quam mea vera accuſatio debeat.

Quid enim defendit? ex Hiſpania fugientes ſe excepiſſe,
& ſupplicio affeciſſe dicit. Quis tibi id permiſit? quo id
jure feciſti? quis idem fecit? qui tibi id facere licuit? Fo- 152
rum plenum, & baſilicas iſtorum hominum videmus, & animo
æquo videmus. Civilis enim diſſenſionis, & ſive amentiæ,
ſive a) fati, ſeu calamitatis, non eſt iſte moleſtus exitus, in
quo

z) ἐδικαιώθησαν. a) & amentiæ ſeu &c.

Digitized by Google

quo reliquos ſaltem cives incolumes licet conſervare. Verres ille, vetus proditor conſulis, translator quæſturæ, averſor
p. pecuniæ publicæ, tantum ſibi auctoritatis in republica ſuſce-
267 pit, ut, quibus hominibus per ſenatum, per populum Roma-
a. num, per omnes magiſtratus, in foro, in ſuffragiis, in hac urbe, in republica verſari liceret, iis omnibus mortem acerbam, crudelemque proponeret, ſi fortuna eos ad aliquam partem
153 Siciliæ detuliſſet. Ad Cn. Pompejum, clariſſimum virum, & fortiſſimum, permulti, occiſo Perperna, ex illo Sertoriano numero militum confugerunt. quem non ille ſummo cum ſtudio ſalvum, incolumemque ſervavit? cui civi ſupplici non illa dextera invicta & fidem porrexit, & ſpem ſalutis oſtendit? itane vero? quibus fuit portus apud eum, contra quem arma tulerunt; iis apud te, cujus nullum in republica umquam monumentum fuit, mors, & cruciatus erat conſtitutus? Vide, quam commodam defenſionem excogitaris.
59 Malo, malo mehercule, id, quod tu defendis, his judicibus, populoque Romano, quam id, quod ego inſimulo, probari. malo, inquam, te iſti generi hominum, quam mercatoribus, & navicularíis inimicum, atque infeſtum putari. meum enim crimen avaritiæ te nimiæ coarguit: tua defenſio furoris cujusdam, & immanitatis, & inauditæ crudelitatis, & pæne novæ
154 proſcriptionis. Sed non licet me iſto tanto bono, judices, uti, non licet. adſunt enim Puteoli toti: frequentiſſimi venerunt ad hoc judicium mercatores, homines locupletes, atque honeſti, qui partim ſocios ſuos, partim libertos ab iſto ſpoliatos, in vincula conjectos: partim in vinculis necatos, partim ſecuri percuſſos eſſe dicent. Hic vide quam me ſis uſurus æquo. Cum ego P. Granium teſtem produxero, qui ſuos libertos a te ſecuri percuſſos eſſe dicat, qui a te navem ſuam, merceſque repetat: refellito, ſi poteris: meum teſtem deſeram, tibi favebo: te, inquam, adjuvabo: oſtendito, illos cum Sertorio fuiſſe, a Dianio fugientes ad Siciliam
b. eſſe delatos. Nihil eſt, quod te malim probare. nullum enim facinus, quod majore ſupplicio dignum ſit, reperiri,
155 neque proferri poteſt. Reducam iterum equitem Romanum,

num, L. Flavium, ſi voles: quoniam priore actione, ut pa-
troni tui dictitant, nova quadam ſapientia; ut omnes intel-
ligunt, conſcientia tua, atque auctoritate meorum teſtium,
teſtem nullum interrogaſti. interrogetur Flavius, ſi voles,
quinam fuerit L. Herennius, is, quem ille argentariam Lepti
feciſſe dicit: qui cum amplius centum cives Romanos haberet
ex conventu Syracuſanorum, qui eum non ſolum cognoſce-
rent, ſed etiam lacrymantes, ac te implorantes defenderent: ta-
men a te, inſpectantibus omnibus Syracuſanis, ſecuri percuſſus
eſt. hunc quoque teſtem meum refelli, & illum Herennium
Sertorianum fuiſſe abs te demonſtrari, & probari volo. Quid 60
de illa multitudine dicemus eorum, qui, capitibus involutis, 156
in piratarum, captivorumque numero producebantur, ut
ſecuri ferirentur? quæ iſta nova diligentia? quam ob cauſam
abs te cogitata? an te L. Flavii, ceterorumque de L. Heren-
nio vociferatio commovebat? an M. Annii, graviſſimi, atque
honeſtiſſimi viri, ſumma auctoritas paullo te diligentiorem,
timidioremque fecerat? qui nuper pro teſtimonio, non ad-
venam, neſcio quem, nec alienum, ſed eum civem Romanum,
qui omnibus in illo conventu notus, qui Syracuſis natus eſ-
ſet, a te ſecuri percuſſum eſſe dixit. Poſt hanc illorum vo- 157
ciferationem, poſt hanc communem famam, atque querimo-
niam, non mitior in ſupplicio, ſed diligentior eſſe cœpit.
Capitibus involutis cives Romanos ad necem producere in-
ſtituit: quos tamen idcirco necabat palam, quod homines in
conventu (id quod antea diximus) nimium diligenter præ- p.
donum numerum requirebant. Hæccine plebi Romanæ, te 268
prætore, eſt conſtituta conditio? hæc negotii gerendi ſpes? a.
hoc capitis, vitæque diſcrimen. Parumne multa mercato-
ribus ſunt neceſſario pericula ſubeunda fortunæ, niſi etiam
hæ formidines ab noſtris magiſtratibus, atque in noſtris pro-
vinciis impendebunt? ad eamne rem fuit hæc ſuburbana, ac
fidelis provincia Sicilia, plena optimorum ſociorum, hone-
ſtiſſimorumque civium, quæ cives Romanos omnes ſuis ipſa
ſedibus libentiſſime ſemper accepit, ut, qui usque ex ultima
Syria, atque Ægypto navigarent: qui apud barbaros propter

 togæ

Digitized by Google

togæ nomen in honore aliquo fuiſſent: qui ex prædonum
inſidiis; qui ex tempeſtatum periculis profugiſſent: in Si-
cilia ſecuri ferirentur, cum ſe jam domum veniſſe arbitraren-
tur?

61 Nam quid ego de P. Gavio Coſano municipe dicam, ju-
158 dices? aut qua vi vocis, qua gravitate verborum, quo dolore
animi dicam? tametſi dolor me non deficit. ut cetera mihi
in dicenda digna re, digna dolore meo ſuppetant, magis ela-
borandum eſt. quod crimen ejuſmodi eſt, ut, cum primum
ad me delatum eſt, uſurum me illo non putarem. Tametſi
enim veriſſimum eſſe intelligebam, tamen credibile fore non
arbitrabar. Coactus lacrymis omnium civium Romanorum,
qui in Sicilia negotiantur, adductus Valentinorum, hominum
honeſtiſſimorum, omniumque Rheginorum, multorumque
equitum Romanorum, qui caſu tum Meſſanæ fuerunt, teſti-
moniis, dedi tantum priore actione teſtium, res ut nemini
159 dubia eſſe poſſet. Quid nunc agam? Cum jam tot horas
de uno genere, ac de iſtius nefaria crudelitate dicam: cum
prope omnem vim verborum ejuſmodi, quæ ſcelere iſtius
digna ſunt, aliis in rebus conſumpſerim, neque hoc provide-
b. rim, ut varietate criminum vos attentos tenerem: quemad-
modum de tanta re dicam? Opinor unus modus, atque una
ratio eſt. Rem in medio ponam: quæ tantum habet ipſa
gravitatis, ut neque mea, quæ nulla eſt, neque cujuſquam,
ad inflammandos veſtros animos eloquentia requiratur.
160 Gavius hic, quem dico, Coſanus, cum illo in numero ab iſto
in vincula conjectus eſſet, & neſcio qua ratione clam e lautu-
miis profugiſſet, Meſſanamque veniſſet: qui prope jam Ita-
liam, & mœnia Rheginorum videret, & ex illo metu mortis, ac
tenebris, quaſi luce libertatis, & odore aliquo legum recreatus,
revixiſſet; loqui Meſſanæ cœpit, & queri, ſe civem Roma-
num in vincula eſſe conjectum: ſibi recta iter eſſe Romam:
62 Verri ſe præſto advenienti futurum. Non intelligebat mi-
ſer, nihil intereſſe, utrum hæc Meſſanæ, an apud ipſum in præ-
torio loqueretur. Nam, ut ante vos docui, hanc ſibi iſte ur-
bem delegerat, quam haberet adjutricem ſcelerum, furtorum
rece-

Digitized by Google

receptricem, flagitiorum omnium ſociam. Itaque ad ma-
giſtratum Mamertinum ſtatim deducitur Gavius: eoque ipſo
die caſu Meſſanam venit Verres. Res ad eum defertur, eſſe
civem Romanum, qui ſe Syracuſis in lautumiis fuiſſe quere-
retur. quem jam, ingredientem navem, & Verri nimis atro-
citer minitantem, a ſe retractum eſſe, & aſſervatum, ut ipſe in
eum ſtatueret, quod videretur. Agit hominibus gratias, & 161
eorum erga ſe benevolentiam, diligentiamque collaudat.
Ipſe inflammatus ſcelere, & furore, in forum venit. Arde-
bant oculi: toto ex ore crudelitas eminebat. exſpectabant
omnes, quo tandem progreſſurus, aut quidnam acturus eſſet:
cum repente hominem proripi, atque in foro medio nudari,
ac deligari, & virgas expediri jubet. Clamabat ille miſer,
ſe civem eſſe Romanum, municipem Coſanum: meruiſſe ſe
cum L. Pretio, ſplendidiſſimo equite Romano, qui Panormi
negotiaretur: ex quo hæc Verres ſcire poſſet. Tum iſte p.
ſe comperiſſe ait, eum ſpeculandi cauſa in Siciliam ab ducibus 269
fugitivorum eſſe miſſum: cujus rei neque index, neque ve- a.
ſtigium aliquod, neque ſuſpicio cuiquam eſſet ulla. deinde
jubet undique hominem proripi, vehementiſſimeque verbe-
rari b). Cædebatur virgis in medio foro Meſſanæ civis 162
Romanus, judices; cum interea nullus gemitus, nulla vox
alia iſtius miſeri, inter dolorem, crepitumque plagarum au-
diebatur, niſi hæc, CIVIS ROMANUS SUM. Hac
ſe commemoratione civitatis omnia verbera depulſurum,
cruciatumque a corpore dejecturum arbitrabatur. Is non
modo hoc non perfecit, ut virgarum vim deprecaretur: ſed,
cum imploraret ſæpius, uſurparetque nomen civitatis: crux,
crux, inquam, infelici, & ærumnoſo, qui numquam iſtam po-
teſtatem viderat, comparabatur. O nomen dulce libertatis! 63
o jus eximium noſtræ civitatis! o lex Porcia, legesque Sem-
proniæ! o graviter deſiderata, & aliquando reddita plebi Ro-
manæ tribunicia poteſtas! Huccine tandem omnia recide- 163
runt, ut civis Romanus in provincia populi Romani, in op-

b) *hominem vehementiſſime verberari.*

pido fœderatorum, ab eo, qui beneficio populi Romani, faſces, & ſecures haberet, deligatus in foro virgis cæderetur? Quid, cum ignes, ardenteſque laminæ, ceterique cruciatus admovebantur? Si te illius acerba imploratio, & vox miſerabilis, non inhibebat, ne civium quidem Romanorum, qui tum aderant, fletu, & gemitu maximo commovebare? In crucem tu agere auſus es quemquam, qui ſe civem Romanum eſſe diceret? Nolui tam vehementer agere hoc prima actione, judices: nolui. Vidiſtis enim, ut animi multitudinis in iſtum dolore, & odio, & communis periculi metu, concitarentur. Statui egomet mihi tum modum orationi meæ,
b. & C. Numitorio, equiti Romano, primario homini, teſti meo: & Glabrionem, id quod ſapientiſſime fecit, facere lætatus ſum, ut repente, conſilio in medio, teſtem dimitteret. Etenim verebatur, ne populus Romanus ab iſto eas pœnas vi repetiſſe videretur, quas veritus eſſet, ne iſte legibus, & veſtro judi-
164 cio non eſſet perſoluturus. Nunc, quoniam jam exploratum eſt omnibus, quo loco cauſa tua ſit, &, quid de te futurum ſit: ſic tecum agam. Gavium iſtum, quem repentinum ſpeculatorem fuiſſe dicis, oſtendam, in lautumias Syracuſis a te eſſe conjectum: neque id ſolum ex litteris oſtendam Syracuſanorum: ne poſſis dicere, me, quia ſit aliquis in litteris Gavius, hoc fingere, & eligere nomen, ut hunc illum eſſe poſſim dicere: ſed ſecundum arbitrium tuum teſtes dabo, qui iſtum ipſum Syracuſis abs te in lautumias conjectum eſſe dicant. producam etiam Coſanos, municipes illius, ac neceſſarios, qui te nunc ſero doceant, judices non ſero, illum P. Gavium, quem tu in crucem egiſti, civem Romanum, & municipem Coſanum, non ſpeculatorem fugitivorum fuiſſe.
64 Cum hæc omnia, quæ polliceor, cumulate tuis proximis pla-
165 na fecero: tum iſtuc ipſum tenebo, quod abs te mihi datur. eo contentum me eſſe dicam. Quid enim nuper tu ipſe, cum populi Romani clamore, atque impetu perturbatus exſiluiſti, quid, inquam, locutus es? Illum, quod moram ſupplicio quæreret, ideo clamitaſſe, ſe eſſe civem Romanum: ſed ſpeculatorem fuiſſe. Jam mei teſtes veri ſunt. Quid enim

Digitized by Google

enim dicit aliud C. Numitorius? quid M. & P. Cottii, nobi-
liſſimi homines, ex agro Tauromintano? quid Q. Lucejus,
qui argentariam Rhegii maximam fecit? quid ceteri? Ad-
huc enim teſtes ex eo genere a me ſunt dati, non qui noviſſe
Gavium, ſed qui ſe vidiſſe dicerent, cum is, qui ſe civem Ro- p.
manum eſſe clamaret, in crucem ageretur. Hoc tu, Verres, 270
idem dicis: hoc tu confiteris illum clamitaſſe, ſe civem eſſe a.
Romanum: apud te nomen civitatis ne tantum quidem va-
luiſſe, ut dubitationem aliquam; ut crudeliſſimi, tæterrimi-
que ſupplicii aliquam parvam moram ſaltem poſſet afferre.
Hoc teneo, hic hæreo, judices, hoc ſum contentus uno: omit- 166
to, ac negligo cetera: ſua confeſſione induatur, ac juguletur,
neceſſe eſt. Qui eſſet, ignorabas? ſpeculatorem eſſe ſuſpi-
cabare? non quæro, qua ſuſpicione: tua te accuſo oratione.
Civem Romanum eſſe dicebat. Si tu apud Perſas, aut in ex-
trema India deprehenſus, Verres, ad ſupplicium ducerere:
quid aliud clamitares, niſi te civem eſſe Romanum? &, ſi tibi
ignoto apud ignotos, apud barbaros, apud homines in extre-
mis, atque ultimis gentibus poſitos, nobile, & illuſtre apud
omnes nomen tuæ civitatis profuiſſet: ille, quiſquis erat, quem
tu in crucem rapiebas, qui tibi eſſet ignotus, cum civem ſe
Romanum eſſe diceret: apud te prætorem ſi non effugium,
ne moram quidem mortis, mentione, atque uſurpatione ci-
vitatis, aſſequi potuit? Homines tenues, obſcuro loco nati, 65
navigant: adeunt ad ea loca, quæ numquam antea viderunt: 167
ubi neque noti eſſe iis, quo venerunt, neque ſemper cum co-
gnitoribus eſſe poſſunt. Hac una tamen fiducia civitatis non
modo apud noſtros magiſtratus, qui & legum, & exiſtimatio-
nis periculo continentur: neque apud cives ſolum Romanos,
qui & ſermonis, & juris, & multarum rerum ſocietate juncti
ſunt, fore ſe tutos arbitrantur: ſed, quocunque venerint,
hanc ſibi rem præſidio ſperant futuram. Tolle hanc ſpem, 168
tolle hoc præſidium civibus Romanis: conſtitue nihil eſſe
opis in hac voce, CIVIS ROMANUS SUM: poſſe impune
prætorem, aut alium quemlibet, ſupplicium, quod velit, in
eum conſtituere, qui ſe civem Romanum eſſe dicat; quod b.

Digitized by Google

quis ignoret: jam omnes provincias, jam omnia regna, jam omnes liberas civitates, jam omnem orbem terrarum, qui ſemper noſtris hominibus maxime patuit, civibus Romanis iſta defenſione præcluſeris. Quid, ſi L. Pretium, equitem Romanum, qui tum in Sicilia, nominabat? etiamne id magnum fuit, Panormum litteras mittere? aſſervaſſe hominem? cuſtodiis Mamertinorum tuorum vinctum, clauſum habuiſſe, dum Panormo Pretius veniret? cognoſceret hominem: aliquid de ſummo ſupplicio remitteres. ſi ignoraret: tum ſi ita tibi videretur, hoc juris in omnes conſtitueres, ut, qui neque tibi notus eſſet, neque cognitorem locupletem daret, quamvis civis Romanus eſſet, in crucem tolleretur.

66 Sed quid ego plura de Gavio? quaſi tu Gavio tum fueris
169 infeſtus, ac non nomini, generi, juri civium hoſtis. non illi, inquam, homini, ſed cauſæ communi libertatis inimicus fuiſti. Quid enim attinuit, cum Mamertini more, atque inſtituto ſuo crucem fixiſſent poſt urbem, in via Pompeja; te jubere in ea parte figere, quæ ad fretum ſpectaret: & hoc addere, quod negare nullo modo potes, quod omnibus audientibus dixiſti palam, te idcirco illum locum deligere, ut ille, qui ſe civem Romanum eſſe diceret, ex cruce Italiam cernere, ac domum ſuam proſpicere poſſet? Itaque illa crux ſola, judices, poſt conditam Meſſanam illo loco fixa eſt. Italiæ conſpectus ad eam rem ab iſto delectus eſt, ut ille in dolore, cruciatuque moriens, peranguſto fretu diviſa ſervitutis, ac libertatis jura cognoſceret; Italia autem alumnum ſuum, ſervitutis extre-
170 mo, ſummoque ſupplicio affixum videret. Facinus eſt, vin-
p. ciri civem Romanum: ſcelus, verberari: prope parricidium,
271 necari: quid dicam in crucem tollere? verbo ſatis digno tam
a. nefaria res appellari nullo modo poteſt. Non fuit his omnibus iſte contentus. Spectet, inquit, patriam: in conſpectu legum, libertatiſque moriatur. Non tu hoc loco Gavium, non unum hominem, neſcio quem, civem Romanum, ſed communem libertatis, & civitatis cauſam in illum cruciatum, & crucem egiſti. Jam vero videte hominis audaciam. Nonne eum graviter tuliſſe arbitramini, quod illam civibus Romanis

Digitized by Google

manis crucem non poſſet in foro, non in comitio, non in roſtris defigere? quod enim his locis in provincia ſua, celebritate ſimillimum, regione proximum potuit, elegit. monumentum ſceleris, audaciæque ſuæ voluit eſſe in conſpectu Italiæ, veſtibulo Siciliæ, prætervectione omnium, qui ultro citroque navigarent. Si hæc non ad cives Romanos, non ad ali- 67
quos amicos noſtræ civitatis, non ad eos, qui populi Romani 171
nomen audiſſent; denique, ſi non ad homines, verum ad beſtias; aut etiam, ut longius progrediar, ſi in aliqua deſertiſſima ſolitudine, ad ſaxa, & ad ſcopulos hæc conqueri, & deplorare vellem: tamen omnia muta, atque inanima, tanta, & tam indigna rerum atrocitate commoverentur. Nunc vero cum loquar apud ſenatores populi Romani, legum, judiciorumque, & juris auctores, timere non debeo, ne non unus iſte civis Romanus illa cruce dignus, ceteri omnes ſimili periculo
indigniſſimi judicentur. Paullo ante, judices, lacrymas in 172
morte miſera, atque indigniſſima navarchorum non tenebamus; & recte, ac merito ſociorum innocentium miſeria commovebamur: quid nunc in noſtro ſanguine tandem facere debemus? nam civium Romanorum ſanguis conjunctus exiſtimandus eſt: quoniam id & ſalutis omnium ratio, & veritas omnium poſtulat. omnes hoc loco cives Romani, & qui adſunt, & qui ubicumque ſunt, veſtram ſeveritatem deſide-
rant, veſtram fidem implorant, veſtrum auxilium requirunt: b.
omnia ſua jura, commoda, auxilia, totam denique libertatem
in veſtris ſententiis verſari arbitrantur. A me, tametſi ſatis ha- 173
bent, tamen ſi res aliter acciderit, plus habebunt fortaſſe, quam poſtulant. nam & ſi qua vis iſtum de veſtra ſeveritate eripuerit, id quod neque metuo, judices, neque ullo modo fieri poſſe video: ſed ſi in hoc me ratio fefellerit; Siculi cauſam ſuam periſſe querentur, & mecum pariter moleſte ferent: populus quidem Romanus brevi, quoniam mihi poteſtatem apud ſe agendi dedit, jus ſuum, me agente, ſuis ſuffragiis ante Kal. Februarias recuperabit. Ac, ſi de mea gloria, & amplitudine quæritis, judices: non eſt alienum meis rationibus iſtum mihi ex hoc judicio ereptum ad illud populi Ro-

mani judicium reſervari. Splendida eſt illa cauſa: proba-
bilis mihi, & facilis, populo grata, atque jucunda. Denique,
ſi videor hic, id quod ego non quæſivi, de uno iſto voluiſſe
creſcere: iſto abſoluto, quod ſine multorum ſcelere fieri non
poteſt, de multis mihi creſcere licebit.

68 Sed mehercules, veſtra, reique publicæ cauſa, judices, no-
lo in hoc delecto conſilio tantum flagitium eſſe commiſſum:
nolo eos judices, quos ego probarim atque delegerim, ſic in
hac urbe notatos, iſto abſoluto, ambulare, ut non cera, ſed
174 cœno obliti eſſe videantur. Quamobrem te quoque, Hor-
tenſi, ſiqui monendi locus eſt, ex hoc loco moneo: videas
etiam atque etiam, & conſideres, quid agas, quo progrediare:
quem hominem, & qua ratione defendas. neque de illo
quidquam tibi præfinio, quo minus ingenio mecum, atque
omni dicendi facultate contendas. cetera, ſi qua putas te oc-
cultius extra judicium, quæ ad judicium pertinent, facere poſ-
ſe: ſi quid artificio, conſilio, potentia, gratia, copiis iſtius
p. moliri cogitas: magnopere cenſeo deſiſtas; & illa, quæ ten-
272 tata jam, & cœpta ab iſto ſunt, a me autem perveſtigata, &
a. cognita, moneo ut exſtinguas, & longius progredi ne ſinas.
magno tuo periculo peccabitur in hoc judicio; majore,
175 quam putas. Quod enim te liberatum jam exiſtimationis
metu, defunctum honoribus, deſignatum conſulem cogites:
mihi crede, ornamenta iſta, & beneficia populi Romani non
minore negotio retinentur, quam comparantur. Tulit hæc
civitas, quoad potuit, quoad neceſſe fuit, regiam iſtam ve-
ſtram dominationem in judiciis, & in omni republica; tulit.
ſed quo die populo Romano tribuni plebis reſtituti ſunt, omnia
iſta vobis (ſi forte nondum intelligitis) adempta, atque erepta
ſunt: omnium nunc oculi conjecti ſunt hoc ipſo tempore
in unumquemque noſtrum, qua fide ego accuſem, qua reli-
176 gione hi judicent, qua tu ratione defendas. De omnibus
nobis, ſi quis tantulum de recta regione deflexerit, non illa
tacita exiſtimatio, quam antea contemnere ſolebatis; ſed ve-
hemens, ac liberum populi Romani judicium conſequetur.
nulla tibi, Quinte, cum iſto cognatio eſt, nulla neceſſitudo.

quibus

Digitized by Google

quibus excuſationibus antea nimium in aliquo judicio ſtudium tuum defendere ſolebas, earum habere in hoc homine nullam potes. quæ iſte in provincia palam dictitabat, cum ea, quæ faciebat, tua ſe fiducia facere dicebat, ea ne vera putentur, tibi maxime eſt providendum. Ego mei jam ratio- 69
nem officii confido eſſe omnibus iniquiſſimis meis perſolu- 177
tam. nam iſtum paucis horis primæ actionis, omnium mortalium ſententiis, condemnavi. Reliquum judicium non jam de mea fide, quæ perſpecta eſt, neque iſtius vita, quæ damnata eſt; ſed de judicibus, &, vere ut dicam, de te futurum eſt. At quo tempore futurum eſt? (nam id maxime b.
providendum eſt: etenim cum omnibus in rebus, tum in republica permagni momenti eſt, ratio, atque inclinatio temporum:) nempe eo, cum populus Romanus aliud genus hominum, atque alium ordinem ad res judicandas requirit: nempe ea lege de judiciis, judicibusque novis promulgata, quam non is promulgavit, cujus nomine proſcriptam videtis; ſed hic reus. hic, inquam, ſua ſpe, atque opinione, quam de vobis habet, legem illam ſcribendam, promulgandamque curavit. Itaque cum primo agere cœpimus, lex non erat 178
promulgata: cum iſte, veſtra ſeveritate permotus, multa ſigna dederat, quamobrem reſponſurus non videretur, mentio de lege nulla fiebat. Poſteaquam iſte recreari, & confirmari viſus eſt; lex ſtatim promulgata eſt. cui legi cum veſtra dignitas vehementer adverſaretur c), iſtius ſpes falſa, & inſignis impudentia maxime ſuffragatur. Hic ſi quid erit commiſſum a quoquam veſtrum, quod reprehendatur: aut populus Romanus judicabit de eo homine, quem jam antea judiciis indignum putavit; aut ii, qui propter offenſionem judiciorum de veteribus judicibus lege nova novi judices erunt conſtituti. Mihi porro, ut ego non dicam, quis omnium mortalium 70
non intelligit, quam longe progredi ſit neceſſe? potero ſi- 179
lere, Hortenſi? potero diſſimulare, cum tantum respublica vulnus acceperit, ut expilatæ provinciæ, vexati ſocii, dii im-

c) *adverſetur.*

mortales ſpoliati, cives Romani cruciati, & necati impune, me
actore, eſſe videantur? potero hoc ego onus tantum aut in
hoc judicio deponere, aut diutius tacitus ſuſtinere? non agi-
tanda res erit? non in medium proferenda? non populi
Romani fides imploranda? non omnes, qui tanto ſe ſcelere
p. obſtrinxerint, ut aut fidem ſuam corrumpi paterentur, aut
273 judicium corrumperent, in diſcrimen, ac judicium vocandi?
a. Quæret aliquis fortaſſe, Tantumne igitur laborem, tantas ini-
180 micitias, tot hominum, ſuſcepturus es? Non ſtudio quidem
hercule ullo, neque voluntate. ſed non idem mihi licet,
quod iis, qui nobili genere nati ſunt: quibus omnia populi
Romani beneficia dormientibus deferuntur. longe alia mihi
lege in hac civitate, & conditione vivendum eſt. Venit enim
mihi in mentem M. Catonis, hominis ſapientiſſimi d): qui
cum ſe virtute, non genere, populo Romano, commendari
putaret, cum ipſe ſui generis initium, ac nominis, ab ſe gigni,
& propagari vellet; hominum potentiſſimorum ſuſcepit ini-
micitias, & maximis in laboribus usque ad ſummam ſenectu-
181 tem, ſumma cum gloria vixit. Poſteaque e) Pompejus, humi-
li, atque obſcuro loco natus, nonne plurimis inimicitiis, ma-
ximisque ſuis periculis, ac doloribus f) ampliſſimos honores
eſt adeptus? Modo L. Fimbriam, C. Marium, C. Cœlium vi-
dimus non mediocribus inimicitiis, ac laboribus contendere,
ut ad iſtos honores pervenirent, ad quos vos per ludum, &
per negligentiam perveniſtis. Hæc eadem eſt noſtræ ratio-
nis regio, & via: horum nos hominum ſectam, atque inſti-
71 tuta perſequimur. Videmus, quanta ſit in invidia, quanto-
que in odio apud quosdam homines nobiles novorum homi-
num virtus, & induſtria: ſi tantulum oculos dejecerimus,
præſto eſſe inſidias: ſi ullum locum aperuerimus ſuſpicioni,
aut crimini, accipiendum eſſe ſtatim vulnus: eſſe nobis ſem-
182 per vigilandum, ſemper laborandum videmus. Inimicitiæ
ſunt? ſubeantur: labores? ſuſcipiantur. Etenim tacitæ
magis,

d) *ſapientiſſimi & vigilantiſſimi.* e) *que* del.
f) *ac laboribus.*

Digitized by Google

magis, & occultæ inimicitiæ timendæ ſunt, quam indictæ, &
apertæ. Hominum nobilium non fere quisquam noſtræ in- b.
duſtriæ favet: nullis noſtris officiis benivolentiam illorum
allicere poſſumus: quaſi natura, & genere disjuncti ſint, ita
diffident a nobis animo, ac voluntate. Quare quid habent
eorum inimicitiæ periculi, quorum animos jam ante habue-
ris inimicos, & invidos, quam ullas inimicitias ſuſceperis?
Quamobrem mihi, judices, optandum eſt illud, in hoc reo fi- 183
nem accuſandi facere; cum & populo Romano ſatisfactum,
& receptum officium Siculis neceſſariis meis, erit perſolutum.
Deliberatum autem eſt, ſi res opinionem meam, quam de vo-
bis habeo, fefellerit, non modo eos perſequi, ad quos maxime
culpa corrumpendi judicii, ſed etiam illos, ad quos conſcien-
tiæ contagio pertinebit. Proinde ſi qui ſunt, qui in hoc
reo aut potentes, aut audaces, aut artifices ad corrumpendum
judicium velint eſſe, ita ſint parati, ut diſceptante populo Ro-
mano, mecum ſibi rem videant futuram. &, ſi me in hoc reo,
quem mihi inimicum Siculi dederunt, ſatis vehementem, ſa-
tis perſeverantem, ſatis vigilantem eſſe cognorunt; exiſti-
ment, in his hominibus, quorum ego inimicitias, populi Ro-
mani ſalutis cauſa, ſuſcepero, multo graviorem, atque acrio-
rem futurum.

Nunc te, Jupiter Optime, Maxime, cujus iſte donum re- 72
gale, dignum tuo pulcherrimo templo, dignum Capitolio, 184
atque iſta arce omnium nationum, dignum regio munere,
tibi factum ab regibus, tibi dicatum, atque promiſſum, per
nefarium ſcelus de regiis manibus extorſit; cujusque ſan-
ctiſſimum, & pulcherrimum ſimulacrum Syracuſis ſuſtulit:
teque, Juno regina, cujus duo fana duabus in inſulis poſita ſo-
ciorum, Melitæ, & Sami, ſanctiſſima, & antiquiſſima, ſimili
ſcelere idem iſte omnibus donis, ornamentisque nudavit: p.
teque, Minerva, quam item iſte duobus in clariſſimis, & reli- 274
gioſiſſimis templis expilavit: Athenis, cum auri grande pon- 2.
dus; Syracuſis, cum omnia, præter tectum, & parietes, abſtu-
lit: Teque, Latona, & Apollo, & Diana, quorum iſte Deli non 185
fanum, ſed ut hominum opinio, & religio fert, ſedem anti-
quam,

quam, divinumque domicilium nocturno latrocinio, atque impetu compilavit: etiam te, Apollo, quem iſte Chio ſuſtulit: teque etiam atque etiam, Diana, quam Pergæ ſpoliavit: cujus ſimulacrum ſanctiſſimum Segeſtæ, bis apud Segeſtanos conſecratum, ſemel ipſorum religione, iterum P. Africani victoria, tollendum, aſportandumque curavit: teque, Mercuri, quem Verres in villa, & in privata aliqua palæſtra poſuit, P. Africanus in urbe ſociorum, & in gymnaſio Tyndaritanorum, juventutis illorum cuſtodem, ac præſidem voluit eſſe:
186 Teque, Hercules, quem iſte Agrigenti, nocte intempeſta, ſervorum inſtructa, & comparata manu, convellere ex ſuis ſedibus, atque auferre conatus eſt: teque, ſanctiſſima mater Idæa, quam apud Enguinos auguſtiſſimo, & religioſiſſimo in templo ſic ſpoliatam reliquit, ut nunc nomen modo Africani, & veſtigia violatæ religionis maneant, monumenta victoriæ, fanique ornamenta non exſtent: vosque, omnium rerum forenſium, conſiliorum maximorum, legum, judiciorumque arbitri, & teſtes, celeberrimo in loco prætorii g) locati, Caſtor, & Pollux, quorum e templo quæſtum ſibi iſte, & prædam maximam improbiſſime comparavit: omnesque dii, qui vehiculis tenſarum ſollemnes cœtus ludorum initis, quorum iter iſte ad ſuum quæſtum, non ad religionum dignitatem, facien-
187 dum, exigendumque curavit: Teque, Ceres, & Libera, qua-
b. rum ſacra, ſicut opiniones hominum, ac religiones ferunt, longe maximis, atque occultiſſimis cæremoniis continentur, a quibus initia vitæ, atque victus, legum, morum, manſuetudinis, humanitatis exempla hominibus, & civitatibus data, ac diſpertita eſſe dicuntur: quarum ſacra populus Romanus a Græcis aſcita, & accepta, tanta religione & publice, & privatim tuetur, non ut ab aliis huc allata, ſed ut ceteris hinc tradita eſſe videantur: quæ ab iſto uno ſic polluta, & violata ſunt, ut ſimulacrum Cereris unum, quod a viro non modo tangi, ſed ne adſpici quidem fas fuit, e ſacrario Catinæ convellendum,

g) Græv. legi vult: *in celeberrimo loco populi Romani, vel fori Rom.*

Digitized by Google

dum, avertendumque curaverit; alterum autem Ennæ ex ſua ſede, ac domo ſuſtulerit: quod erat tale, ut homines, cum viderent, aut ipſam videre ſe Cererem, aut effigiem Cereris, non humana manu factam, ſed cœlo delapſam, arbitrarentur:
Vos etiam, atque etiam imploro, & appello, ſanctiſſimæ deæ, 188
quæ illos Ennenſes lacus, lucoſque colitis, cunctæque Siciliæ, quæ mihi defendenda tradita eſt, præſidetis: a quibus, inventis frugibus, & in orbem terrarum diſtributis, omnes gentes, ac nationes veſtri religione numinis continentur: ceteros item deos, deaſque omnes imploro, atque obteſtor, quorum templis, & religionibus iſte nefario quodam furore, & audacia inſtinctus, bellum ſacrilegum ſemper, impiumque habuit indictum, ut, ſi in hoc reo, atque in hac cauſa, omnia mea conſilia ad ſalutem ſociorum, dignitatem populi Romani, fidem meam ſpectaverunt: ſi ullam ad rem, niſi ad officium, & veritatem omnes meæ curæ, vigiliæ cogitationeſque elaborarunt: quæ mea mens in ſuſcipienda cauſa fuit, fides in agenda, eadem veſtra in judicanda ſit. Denique uti C. Verrem, 189
ſi ejus omnia ſunt inaudita, & ſingularia facinora ſceleris, au- p.
daciæ, perfidiæ, libidinis, avaritiæ, crudelitatis, dignus exitus 275
ejuſmodi vita, atque factis, veſtro judicio conſequatur: utque a.
reſpublica meaque fides una hac accuſatione mea contenta ſit; mihique poſthac bonos potius defendere liceat, quam improbos acccuſare neceſſe ſit.

M. TULLII CICERONIS PRO

M. FONTEJO, p. 276 a.

ORATIO UNDECIMA.

ARGUMENTUM.

M. Fontejus Prætor Galliam obtinuerat per triennium. Romam reverſus repetundarum reus factus eſt, accuſantibus Gallis inprimiſque Indutiomaro Trevirorum duce. Accuſator

Digitized by Google

ſator fuit M. Plætorius, ſubſcriptor M. Fabius. Maxima pars orationis, atque pleraque adeo Fontejo objecta crimina interiere. Reſtant tria. Primum, de Gallia ære alieno, ipſius culpa, oppreſſa: alterum, de quæſtu e viarum munitione imperata facto, nempe quod pecuniæ dandæ fuiſſent, ut aut ne cogerere ad muniendum, aut quod munitum erat, id ne improbaretur: tertium de portorio vini inſtituto. Cicero in his, quæ reſtant, id inprimis agit, ut Gallis fidem non habendam doceat, quippe hominibus levibus, perfidis, & in ipſos Deos immortales impiis.

Deſunt permulta.

I 1 HOC prætore oppreſſam eſſe ære alieno Galliam. A quibus verſuras tantarum pecuniarum factas eſſe dicunt? a Gallis? nihil minus. A quibus igitur? a civibus Romanis, qui negotiantur in Gallia. Cur eorum verba non audimus? cur eorum tabulæ nullæ proferuntur? Inſector ultro, atque inſto accuſatori, judices: inſector, inquam, & flagito teſtes. Plus ego in hac cauſa laboris, & operæ conſumo in poſcendis teſtibus, quam ceteri defenſores in refutandis. Audaciter hoc dico, judices: non temere confirmo. Referta Gallia negotiatorum eſt, plena civium Romanorum. nemo Gallorum ſine cive Romano quidquam negotii gerit: nummus in Gallia nullus ſine civium Romanorum tabulis com-
2 movetur. Videte quo deſcendam, judices, quam longe videar ab conſuetudine mea, & cautione, ac diligentia diſcedere. Unæ tabulæ proferantur, in quibus veſtigium ſit aliquod, quod ſignificet, pecuniam Fontejo datam; unum ex toto negotiatorum, colonorum, publicanorum, aratorum, pecuariorum numero teſtem producant; vere accuſatum eſſe concedam. Pro dii immortales! quæ eſt hæc cauſa? quæ defenſio? Provinciæ Galliæ M. Fontejus præfuit, quæ conſtat ex iis generibus hominum, & civitatum, qui (ut vetera mittam) partim noſtra memoria bella cum populo Romano acerba,
b. ac diuturna geſſerunt: partim modo ab noſtris imperatoribus ſubacti, modo bello domiti, modo triumphis, ac monumentis

Digitized by Google

mentis notati, modo ab ſenatu agris, urbibuſque multati ſunt: partim, qui cum ipſo M. Fontejo ferrum, ac manus contulerunt, multoque ejus ſudore, ac labore ſub populi Romani imperium, ditionemque ceciderunt. Eſt in eadem provin- 3
cia Narbo Marcius, colonia noſtrorum civium, ſpecula populi Romani, ac propugnaculum, iſtis ipſis nationibus oppoſitum, & objectum. eſt item urbs Maſſilia, de qua ante dixi, fortiſſimorum, fideliſſimorumque ſociorum, qui Gallicorum bellorum pericula, populo Romano coriis, remiſque compenſarunt. eſt præterea numerus civium Romanorum atque hominum honeſtiſſimorum. Huic provinciæ, quæ ex hac 2
gentium varietate conſtaret, M. Fontejus, (ut dixi) præfuit. qui erant hoſtes, ſubegit: qui proximi fuerant, eos ex iis agris, quibus erant multati, decedere coëgit: ceteris, qui idcirco magnis ſæpe erant bellis ſuperati, ut ſemper populo Romano parerent, magnos equitatus ad ea bella, quæ tum in toto orbe terrarum a populo Romano gerebantur, magnas pecunias, ad eorum ſtipendium, maximum frumenti numerum, ad Hiſpanienſe bellum tolerandum, imperavit. Hæc 4
qui geſſit, in judicium vocatur: vos, qui in re non interfuiſtis, cauſam una cum populo Romano cognoſcitis. dicunt contra, quibus invitiſſimis imperatum eſt: dicunt, qui ex agris ex M. Fonteji decreto decedere ſunt coacti: dicunt, qui ex bello, cæde, & fuga nunc primum audent contra M. Fontejum inermem conſiſtere. Quid coloni Narbonenſes? quid volunt? quid exiſtimant? Hunc per vos volunt; ſe per hunc incolumes exiſtimant eſſe. Quid Maſſilienſium civitas? hunc præſentem iis affecit honoribus, quos habuit p.
ampliſſimos: vos autem abſens orat, atque obſecrat, ut ſua 277
religio, laudatio, auctoritas, aliquid apud veſtros animos momenti habuiſſe videatur. Quid? civium Romanorum quæ a. 5
voluntas eſt? Nemo eſt ex tanto numero, quin hunc optime de provincia, de imperio, de ſociis, & civibus meritum eſſe arbitretur. Quoniam igitur videtis, qui oppugnatum M. 3
Fontejum; cognoſtis, qui defenſum velint: ſtatuite nunc, quid veſtra æquitas, quid populi Romani dignitas poſtulet:

utrum

Digitized by Google

utrum colonis veſtris, negotiatoribus veſtris, amiciſſimis, at-
que antiquiſſimis ſociis, & credere, & conſulere malitis; an
iis, quibus neque, propter iracundiam, fidem, neque, pro-
6 pter infidelitatem, honorem habere debetis. Quid, ſi majo-
rem hominum etiam honeſtiſſimorum copiam affero, qui
hujus virtuti, atque innocentiæ teſtimonio poſſint eſſe? ta-
menne plus Gallorum conſenſio valebit, quam ſummæ auɛto-
ritatis hominum? Cum Galliæ Fontejus præeſſet, ſcitis, judi-
ces, maximos populi Romani exercitus in duabus Hiſpaniis,
clariſſimosque imperatores fuiſſe. Quam multi equites Ro-
mani, quam multi tribuni militum, quales, & quot, & quoties
legati ad eos exercitus? præterea Cn. Pompejus a) maxi-
mus, atque ornatiſſimus hiemavit in Gallia, M. Fontejo im-
perante. Satisne vobis multos, ſatis idoneos teſtes, & con-
ſcios videtur ipſa fortuna eſſe voluiſſe earum rerum, quæ M.
Fontejo prætore gererentur in Gallia? Quem ex tanto ho-
minum numero teſtem in hac cauſa producere poteſtis? quis
eſt ex eo numero, qui vobis auɛtor placeat? eo nos jam lau-
7 datore, & teſte utemur. Dubitabitis etiam diutius, judices,
quin illud, quod initio vobis propoſui, veriſſimum ſit, aliud
per hoc judicium nihil agi, niſi ut, M. Fontejo oppreſſo teſti-
moniis eorum, quibus multa reipublicæ cauſa invitiſſimis im-
perata ſunt, ſegniores poſthac ad imperandum ceteri ſint,
b. cùm videant eos oppugnari, quibus oppreſſis, populi Roma-
ni imperium incolume eſſe non poſſit?

4 Objeɛtum eſt etiam, quæſtum M. Fontejum ex viarum mu-
nitione feciſſe: ut aut ne cogeret munire, aut id, quod muni-
tum eſſet, ne improbaret. Si & coaɛti ſunt munire omnes,
& multorum opera improbata ſunt: certe utrumque falſum
eſt, & ob vacationem pretium datum, cum immunis nemo
8 fuerit; & ob probationem, cum multa improbata ſint. Quid,
ſi hoc crimen optimis nominibus delegare poſſimus, & ita, ut
non culpam in alios transferamus, ſed uti doceamus, eos iſti
munitioni præfuiſſe, qui facile officium ſuum & præſtare, &
probare

a) *Exercitus præterea Cn. P.* &c.

Digitized by Google

probare poſſunt? tamenne vos omnia in M. Fontejum, ira-
tis teſtibus freti, conferetis? Cum majoribus reipublicæ ne-
gotiis M. Fontejus impediretur, & cum ad rempublicam per-
tineret, viam Domitiam munire, legatis ſuis, primariis viris,
C. Annio Bellieno, & C. Fontejo negotium dedit. itaque præ-
fuerunt: imperaverunt pro dignitate ſua, quod viſum eſt,
& probaverunt. quod vos, ſi nulla alia ex re, ex litteris qui-
dem veſtris b), quas ſcripſiſtis, & miſſis, & allatis certe ſcire
potuiſtis. quas ſi antea non legiſtis, nunc ex nobis, quid de iis
rebus Fontejus ad legatos ſuos ſcripſerit, quid ad eum illi re-
ſcripſerint, cognoſcite. LITTERÆ AD C. ANNIUM
LEG. AD C. FONTEJUM LEG. LITTERÆ A C. ANNIO
LEG. A C. FONTEJO LEG.

Satis opinor eſſe perſpicuum, judices, hanc rationem mu- 9
nitionis, neque ad M. Fontejum pertinere, & ab iis eſſe tra-
ctatam, quos nemo poſſit reprehendere. Cognoſcite nunc 5
de crimine vinario, quod illi invidioſiſſimum, & maximum
eſſe voluerunt. Crimen a Plætorio, judices, ita conſtitutum
eſt; Fontejo non in Gallia primum veniſſe in mentem, ut por- p.
torium vini inſtitueret, ſed hac in Italia propoſita ratione, Ro- 278
ma profectum. Itaque Titurium Toloſæ quaternos denari- a.
os in ſingulas vini amphoras portorii nomine exegiſſe: Cro-
duni Porcium, & Numium ternos victoriatos. Vulchalone
Servæum binos H-S, & victoriatos mille. atque in his locis
Servæum Croduni & Vulchalone ab his portorium eſſe exa-
ctum, ſi qui Cobiamacho, qui vicus inter Toloſam, & Narbo-
nem eſt, deverterentur, neque Toloſam ire vellent. Eleſio-
dolus tantum ſenos denarios ab his, qui ad hoſtem portarent,
exegiſſet. Video, judices, eſſe crimen, & genere ipſo ma- 10
gnum. vectigal enim eſſe impoſitum frugibus noſtris dici-
tur: & pecuniam permagnam iſta ratione cogi potuiſſe con-
fiteor, & invidiam. Vel maxime enim inimici hanc rem
ſermonibus divulgare voluerunt. Sed ego ita exiſtimo, quo
majus crimen ſit id, quod oſtendatur eſſe falſum, hoc majo-
rem

b) *noſtris* &c.

rem ab eo injuriam fieri, qui id confingat. vult enim magnitudine rei ſic occupare animos eorum, qui audiunt, ut difficilis aditus veritati relinquatur.

Omnia de crimine vinario, de bello Vocontiorum, de diſpoſitione hibernorum deſiderantur.

6 At hoc Galli negant. At ratio rerum, & vis argumento-
b. rum coarguit. Poteſt igitur teſtibus judex non credere?
11 Cupidis, & iratis, & conjuratis, & ab religione remotis, non ſolum poteſt, ſed etiam debet. Etenim ſi, quia Galli dicunt, idcirco M. Fontejus nocens exiſtimandus eſt: quid mihi opus eſt ſapiente judice? quid æquo quæſitore? quid oratore non ſtulto? Dicunt enim Galli. negare non poſſumus. Hic ſi ingenioſi, & periti, & æqui judicis has partes eſſe exiſtimatis, ut, quoniam quidem teſtes dicunt, ſine ulla dubitatione credendum ſit: ſalus ipſa virorum fortium innocentiam tueri non poteſt. Sin autem in rebus judicandis, non minimam partem ad unamquamque rem æſtimandam, momentoque ſuo ponderandam, ſapientia judicis tenet: videte ne multo veſtræ majores, gravioresque partes ſint ad cogitandum, quam
12 ad dicendum meæ. Mihi enim ſemper unaquaque de re teſtis non ſolum ſemel, verum etiam breviter interrogandus, & ſæpe etiam non interrogandus; ne aut irato facultas ad dicendum data, aut cupido auctoritas attributa eſſe videatur. vos & ſæpius eandem rem animis agitare, & diutius unoquoque de teſte cogitare poteſtis: &, ſi quem nos interrogare nolumus c), quæ cauſa nobis tacendi fuerit, exiſtimare debetis. Quamobrem, ſi hoc, judices, præſcriptum lege, aut officio putatis, teſtibus credere: nihil eſt, cur alius alio judice melior, aut ſapientior exiſtimetur. unum eſt enim, & ſimplex aurium judicium; & promiſcue, & communiter ſtultis,
13 ac ſapientibus ab natura datum. Quid eſt igitur, ubi elucere poſſit prudentia? ubi diſcerni ſtultus auditor, & credulus, ab religioſo, & ſapienti judice? nimirum illud, in quo ea, quæ dicuntur a teſtibus, conjectura, & cogitatione d) traduntur,

c) *noluimus.* d) *conjecturæ & cogitationi &c.*

duntur, quanta auctoritate, quanta animi æquitate, quanto pu- p.
dore, quanta fide, quanta religione, quanto ſtudio exiſtima- 279
tionis bonæ, quanta cura, quanto timore dicantur. An vero a.
vos id in teſtimoniis hominum barbarorum dubitabitis, quod 7
perſæpe & noſtra, & patrum memoria ſapientiſſimi judices de clariſſimis noſtræ civitatis viris dubitandum non putaverunt? qui Cn. & Q. Cæpionibus, L. & Q. Metellis teſtibus in Q. Pompejum, hominem novum, non crediderunt: quorum virtuti, generi, rebus geſtis, fidem, & auctoritatem in teſtimonio, cupiditatis, atque inimicitiarum ſuſpicio derogavit. Ec- 14
quem hominem vidimus, ecquem vere commemorare poſſumus parem conſilio, gravitate, conſtantia, ceteris virtutibus, honoris, ingenii, rerum geſtarum ornamentis, M. Æmilio Scauro fuiſſe? tamen hujus, cujus injurati nutu prope terrarum orbis regebatur, jurati teſtimonio, neque in C. Fimbriam, neque in C. Memmium creditum eſt. Noluerunt ii, qui judicabant, hanc patere inimicitiis viam, quem quisque odiſſet, ut eum teſtimonio poſſet tollere. Quantus in L. Craſſo pudor fuerit, quod ingenium, quanta auctoritas, quis ignorat? tamen is, cujus etiam ſermo teſtimonii auctoritatem habebat, teſtimonio ipſo, quæ in M. Marcellum inimico animo dixit, probare non potuit. Fuit, fuit illis judi- 15
cibus divinum, ac ſingulare, judices, conſilium, qui ſe non ſolum de reo, ſed etiam de accuſatore, de teſte e) judicare arbitrabantur, quid fictum, quid a fortuna, ac tempore allatum, quid pretio corruptum, quid ſpe, aut metu depravatum, quid a cupiditate aliqua, aut inimicitiis profectum videretur. Quæ ſi judex non amplectetur omnia conſilio: non animo, ac mente circumſpiciet: ſi, ut quidque ex illo loco dicetur, ex oraculo aliquo dici arbitrabitur: profecto ſatis erit, id b.
quod dixi antea, non ſurdum judicem huic muneri, atque officio præeſſe. nihil erit, quamobrem ille, neſcio quis, ſapiens homo, ac multarum rerum peritus, ad res judicandas requiratur. An vero illi equites Romani, quos nos vidimus, 8

e) Græv. legi vult: *& de teſte.*

qui nuper in republica judiciisque maximis floruerunt, habuerunt tantum animi, tantum roboris, ut M. Scauro teſti non crederent: vos Volgarum, atque Allobrogum teſtimoniis non credere timetis? Si inimico teſti credi non oportuit, inimicior Marcello Craſſus, aut Fimbriæ Scaurus ex civilibus ſtudiis, atque obtrectatione domeſtica; quam huic Galli? quorum, qui optima in cauſa ſunt, equites, frumentum, pecuniam ſemel atque iterum, ac ſæpius invitiſſimi dare coacti ſunt: ceteri, partim ex veteribus bellis, agro multati,
17 partim ab hoc ipſo, bello ſuperati, & oppreſſi. Si, qui ob aliquod emolumentum ſuum cupidius aliquid dicere videntur, iis credi non convenit: credo majus emolumentum Cæpionibus, & Metellis propoſitum fuiſſe ex Q. Pompeji damnatione, cum ſtudiorum ſuorum obtrectatorem ſuſtuliſſent, quam cunctæ Galliæ ex M. Fonteji calamitate: in qua illa provincia prope ſuam immunitatem, ac libertatem poſitam eſſe arbitratur.

An, ſi homines ipſos ſpectare convenit (id quod in teſte profecto valere plurimum debet) non modo cum ſummis civitatis noſtræ viris, ſed cum infimo cive Romano quiſquam ampliſſimus Galliæ comparandus eſt? ſcit Indutiomarus, quid ſit teſtimonium dicere? movetur eo timore, quo noſtrum
9 unuſquiſque, cum in eum locum productus eſt? Recorda-
18 mini, judices, quantopere laborare ſoleatis, non modo quid dicatis pro teſtimonio, ſed etiam, quibus verbis utamini, nequod minus moderate poſitum, nequod ab aliqua cupiditate
p. prolapſum verbum eſſe videatur. Vultu denique laboratis,
280 nequa ſignificari poſſit ſuſpicio cupiditatis: ut &, cum pro-
a. ditis, exiſtimatio ſit quædam tacita de vobis pudoris, ac religionis; &, cum diſceditis, ea diligenter conſervata, ac reten-
19 ta videatur. Credo hæc eadem Indutiomarum in teſtimonio timuiſſe, aut cogitaſſe: qui primum illud verbum conſideratiſſimum noſtræ conſuetudinis, ARBITROR, quo nos etiam tunc utimur, cum ea dicimus jurati, quæ comperta habemus, quæ ipſi vidimus, ex toto teſtimonio ſuo ſuſtulit, atque omnia ſe ſcire dixit. Verebatur enim videlicet, nequid apud

Digitized by Google

apud vos populumque Romanum de exiſtimatione ſua deperderet: nequa fama conſequeretur ejusmodi, Indutiomarum, talem virum, tam cupide, tam temere dixiſſe. non intelligebat, ſe in teſtimonio nihil præter vocem, & os, & audaciam neque civibus ſuis, neque accuſatoribus noſtris præſtare debere.
An vero iſtas nationes, religione jurisjurandi, ac 20
metu deorum immortalium in teſtimoniis dicendis commoveri arbitramini? quæ tantum a ceterarum gentium more, ac natura diſſentiunt, quod ceteræ pro religionibus ſuis bella ſuſcipiunt, iſtæ contra omnium religiones. illæ in bellis gerendis ab diis immortalibus pacem, ac veniam petunt; iſtæ cum ipſis diis immortalibus bella geſſerunt. Hæ ſunt natio- IO
nes, quæ quondam tam longe ab ſuis ſedibus, Delphos usque, ad Apollinem Pythium, atque ad oraculum orbis terræ vexandum, ac ſpoliandum profectæ ſunt. Ab iisdem gentibus ſanctis, & in teſtimonio religioſis, obſeſſum Capitolium eſt, atque ille Jupiter, cujus nomine f) majores noſtri vinctam teſtimoniorum fidem eſſe voluerunt. Poſtremo his quid- 21.
quam ſanctum, ac religioſum videri poteſt: qui etiam ſi quan- b.
do aliquo metu adducti deos placandos eſſe arbitrantur, humanis hoſtiis eorum aras, ac templa funeſtant? ut ne religionem quidem colere poſſint, niſi eam prius ſcelere violarint. Quis enim ignorat, eos usque ad hanc diem retinere illam immanem, ac barbaram conſuetudinem hominum immolandorum? Quamobrem, quali fide, quali pietate exiſtimatis eſſe eos, qui etiam deos immortales arbitrentur hominum ſcelere, & ſanguine facillime poſſe placari? cum his vos teſtibus veſtram religionem conjungetis? ab his quidquam ſancte, aut moderate dictum putabitis? Hoc veſtræ mentes tam caſtæ, 22
tam integræ ſibi ſuſcipient, ut, cum omnes legati noſtri, qui illo triennio in Galliam venerunt, omnes equites Romani, qui in illa provincia fuerunt, omnes negotiatores ejus provinciæ; denique omnes, in Gallia qui ſunt, ſocii populi Romani atque amici, M. Fontejum incolumem eſſe cupiant, jurati privatim,

 &.

f) Grævius legendum cenſet: *numine*.

Digitized by Google

& publice laudent: vos tamen cum Gallis jurare malitis g)?
quid ut ſecuti eſſe videamini? voluntatemne hominum?
Gravior igitur vobis erit hoſtium voluntas, quam civium?
an dignitatem teſtium? poteſtis igitur ignotos notis, iniquos
æquis, alienigenas domeſticis, cupidos moderatis, mercena-
rios gratuitis, impios religioſis, inimiciſſimos huic imperio,
ac nomini, bonis, ac fidelibus & ſociis, & civibus anteferre?

22 An vero dubitatis, judices, quin inſitas inimicitias iſtæ gen-
23 tes omnes & habeant, & gerant cum populi Romani nomine?
ſic exiſtimatis eos hic ſagatos bracatosque verſari, animo de-
miſſo, atque humili, ut ſolent ii, qui affecti injuriis ad opem
judicum ſupplices, inferioresque confugiunt? Nihil vero
minus. Hi contra vagantur læti, atque erecti paſſim toto fo-
ro, cum quibusdam minis, & barbaro, atque immani terrore
p. verborum: quod ego profecto non crederem, niſi aliquoties
281 ex ipſis accuſatoribus vobiscum ſimul, judices, audiſſem:
a. cum præciperent, ut caveretis, ne, hoc abſoluto, novum ali-
24 quod bellum Gallicum concitaretur. Si M. Fontejum, judi-
ces, in cauſa deficerent omnia: ſi turpi adoleſcentia, vita in-
fami, magiſtratibus, quos ante oculos veſtros geſſit (male ge-
ſtis, legationibus flagitioſe obitis) convictus virorum bono-
rum teſtimoniis, inviſus ſuis omnibus h), in judicium voca-
retur: ſi in eo judicio colonorum populi Romani Narbo-
nenſium, fideliſſimorum ſociorum Maſſilienſium, civium Ro-
manorum omnium teſtimoniis, tabulisque premeretur: ta-
men eſſet vobis magnopere providendum, ne, quos ita afflictos
a veſtris patribus, majoribusque accepiſſetis, ut contemnen-
di eſſent, eos pertimuiſſe, & eorum minis, & terrore commo-
25 ti eſſe videremini. Nunc vero, cum lædat nemo bonus, lau-
dent omnes veſtri cives, atque ſocii: oppugnent ii, qui ſæ-
piſſime hanc urbem, & hoc imperium oppugnarunt: cumque
inimici M. Fonteji vobis, ac populo Romano minentur: amici,

ac

g) *Gallis credere malitis.*
h) *geſſit convictus – teſtimoniis legationibus, flagitioſe obitis inviſus ſuis omnibus* &c.

Digitized by Google

ac propinqui ſupplicent vobis: dubitabitis non modo veſtris civibus, qui maxime gloria, ac laude ducuntur, verum etiam exteris nationibus, ac gentibus oſtendere, vos in ſententiis ferendis civi parcere, quam hoſti cedere maluiſſe? Magna me- 12
hercule cauſa, judices, abſolutionis cum ceteris cauſis hæc 26
eſt, ne qua inſignis huic imperio macula, atque ignominia ſuſcipiatur, ſi hoc ita perlatum erit in Galliam, ſenatum, equiteſque populi Romani i) non teſtimoniis Gallorum, ſed minis commotos, rem ad illorum libidinem judicaſſe. Ita vero, ſi illi bellum facere conabuntur, excitandus nobis erit ab inferis C. Marius, qui Indutiomaro iſti, minaci, atque arroganti, par in belligerando eſſe poſſit: excitandus Cn. Do- b.
mitius, & Q. Maximus, qui nationem Allobrogum, & reliquas ſuis iterum armis conficiat, atque opprimat: aut, quoniam id quidem non poteſt, orandus erit nobis amicus meus, M. Plætorius, ut ſuos novos clientes a bello faciendo deterreat, ut eorum iratos animos, atque horribiles impetus deprecetur: aut, ſi non poterit, M. Fabium ſubſcriptorem ejus rogabimus, ut Allobrogum animos mitiget, quoniam apud illos Fabiorum nomen eſt ampliſſimum: ut velint iſti aut quieſcere, id quod victi, ac ſubacti ſolent; aut, cum minantur, intelligere, ſe populo Romano non metum belli, ſed ſpem triumphi oſtendere.

Quod ſi in turpi reo patiendum non eſſet, ut quidquam 27
iſti ſe minis profeciſſe arbitrarentur: quid faciendum vobis in M. Fontejo arbitramini? de quo homine, judices, (jam enim mihi videor hoc, prope cauſa duabus actionibus perorata, debere dicere,) de quo vos homine, ne ab inimicis quidem ullum fictum probroſum non modo crimen, ſed ne maledictum quidem audiſtis. Ecquis umquam reus, præſertim in hac vitæ ratione verſatus, in honoribus petendis, in poteſtatibus, in imperiis gerendis, ſic accuſatus eſt, ut nullum probrum, nullum facinus, nulla turpitudo, quæ a libidine, aut a petulantia, aut ab audacia nata eſſet, ab accuſatore ob-

i) *ſenatores equiteſque populi R.*

jiceretur, ſi non vera, attamen ficta cum aliqua ratione ac
13 ſuſpicione? M. Æmilium Scaurum, ſummum noſtræ civita-
28 tis virum, ſcimus accuſatum a M. Bruto. exſtant orationes.
ex quibus intelligi poteſt, multa in illum ipſum Scaurum eſſe
dicta: falſo. quis negat? verumtamen ab inimico dicta, &
objecta. Quam multa M'. Aquillius audivit in ſuo judicio?
quam multa L. Cotta? denique P. Rutilius, qui etſi damna-
p. tus eſt, mihi videtur tamen inter viros optimos, atque inno-
282 centiſſimos eſſe numerandus. Ille igitur ipſe homo ſanctiſ-
a. ſimus, ac temperantiſſimus, multa audivit in ſua cauſa, quæ ad
29 ſuſpicionem ſtuprorum, ad libidinem k) pertinerent. Ex-
ſtat oratio hominis (ut opinio mea fert) noſtrorum homi-
num longe ingenioſiſſimi, atque eloquentiſſimi, C. Gracchi:
qua in oratione permulta in L. Piſonem turpia, ac flagitioſa
dicuntur. At in quem virum? qui tanta virtute, atque in-
tegritate fuit, ut etiam illis optimis temporibus, cum homi-
nem invenire nequam neminem poſſes, ſolus tamen Frugi no-
minaretur. quem cum in concionem Gracchus vocari jube-
ret, & viator quæreret, quem Piſonem? quod erant plures:
cogis me, inquit, *dicere inimicum meum, Frugi.* Is igitur vir,
quem ne inimicus quidem ſatis in appellando ſignificare po-
terat, niſi ante laudaſſet: qui uno cognomine declarabatur,
non modo quis eſſet, ſed etiam qualis eſſet: tamen in falſam,
30 atque iniquam probrorum inſimulationem vocabatur. M.
Fontejus ita duabus actionibus accuſatus eſt, ut objectum ni-
hil ſit, quo ſignificari veſtigium libidinis, petulantiæ, crudeli-
tatis, audaciæ poſſit. non modo nullum facinus hujus protu-
lerunt, ſed ne dictum quidem aliquod reprehenderunt.
14 Quod ſi, aut quantam voluntatem habent ad hunc opprimen-
dum, aut quantam ad maledicendum licentiam, tantum ha-
berent, aut ad ementiendum, animi, aut ad fingendum, inge-
nii: non meliore fortuna ad probra non audienda Fontejus,
quam illi, de quibus antea commemoravi, fuiſſet. Frugi
igitur hominem, judices, frugi, inquam, & in omnibus vitæ
parti-

k) *ac libidinum.*

Digitized by Google

partibus moderatum, ac temperantem, plenum pudoris, plenum officii, plenum religionis, videtis poſitum in veſtra fide, ac poteſtate: atque ita, ut commiſſus ſit fidei, permiſſus po- b.
teſtati.

31 Videte igitur, utrum ſit æquius, hominem honeſtiſſimum, virum fortiſſimum, civem optimum, dedi inimiciſſimis, atque immaniſſimis nationibus, an reddi amicis: præſertim cum tot res ſint, quæ veſtris animis pro hujus innocentis ſalute ſupplicent: primum generis antiquitas, quam Tuſculo ex clariſſimo municipio profectam, in monumentis rerum geſtarum inciſam, ac notatam, videmus: tum autem continuæ præturæ, quæ & ceteris ornamentis, & exiſtimatione innocentiæ maxime floruerunt: deinde recens memoria parentis, cujus ſanguine non ſolum Aſculanorum manus, a qua interfectus eſt, ſed totum illud ſociale bellum macula ſceleris imbutum eſt: poſtremo ipſe cum in omnibus vitæ partibus honeſtus, atque integer, tum in re militari cum ſummi conſilii, & maximi animi, tum vero uſu quoque bellorum gerendorum in primis eorum hominum, qui nunc ſunt, exercitatus.

15 32 Quare ſi etiam monendi eſtis, judices, a me, quod non eſtis, videor hoc leviter pro mea auctoritate vobis præcipere poſſe, ut ex eo genere homines, quorum cognita virtus, induſtria, felicitas in re militari ſit, diligenter vobis retinendos exiſtimetis. Fuit enim major talium virorum in hac republica copia: quæ cum eſſet, tamen eorum non modo ſaluti, ſed etiam honori conſulebatur. Quid nunc vobis faciendum eſt, ſtudiis militaribus apud juventutem obſoletis: hominibus autem, ac ſummis ducibus partim ætate, partim civitatis diſcordiis, ac reipublicæ calamitate conſumptis? cum tot bella aut a nobis neceſſario ſuſcipiantur, aut ſubito, atque p. 283
improviſa naſcantur? nonne & hominem ipſum ad dubia a.
reipublicæ tempora reſervandum, & ceteros ſtudio laudis, ac virtutis inflammandos putatis?

33 Recordamini, quos legatos nuper in bello L. Julius, quos P. Rutilius, quos L. Cato, quos Cn. Pompejus habuerit. ſcietis fuiſſe tum M. Cornutum, L. Cinnam, L. Sullam, prætorios homines, belli gerendi peri-

tiſſimos: præterea C. Marium, P. Didium, Q. Catulum, P. Craſſum, non litteris homines ad rei militaris ſcientiam, ſed rebus geſtis, ac victoriis eruditos. Age vero, nunc inſerite oculos in curiam, introſpicite penitus in omnes reipublicæ partes. utrum videtis nihil poſſe accidere, ut tales viri deſiderandi ſint? an, ſi acciderit, eorum hominum copia populum Romanum abundare? Quæ ſi diligenter attendetis, profecto, judices, virum ad labores belli impigrum, ad pericula fortem: ad uſum, ac diſciplinam, peritum: ad conſilia, prudentem: ad caſum, fortunamque, felicem, domi vobis, ac liberis veſtris retinere, quam inimiciſſimis populi Romani nationibus, & crudeliſſimis tradere, & condemnare 1) maletis.

16 At infeſtis prope ſignis inferuntur Galli in Fontejum: &
34 inſtant, atque urgent ſummo cum ſtudio, ſumma cum auda-
cia. nos vero, judices, non & multis, & firmis præſidiis, vobis
adjutoribus, iſti immani, atque intolerandæ barbariæ reſiſte-
mus? Primum objicitur contra iſtorum impetus Macedo-
nia, fidelis, & amica populo Romano provincia: quæ cum ſe,
ac ſuas urbes non ſolum conſilio, ſed etiam manu Fonteji con-
ſervatam eſſe dicat, ut illa per hunc a Thracum adventu, ac
depopulatione defenſa fuit: ſic ab hujus nunc capite Gallo-
35 rum impetus, terroresque depellit. Conſtituitur ex altera
parte ulterior Hiſpania, quæ profecto non modo religione ſua
b. reſiſtere iſtorum cupiditati poteſt; ſed etiam ſceleratorum
hominum perjuria teſtimoniis ac laudationibus ſuis refutare.
Atque ex ipſa etiam Gallia fideliſſima, & graviſſima auxilia
ſumuntur. Venit huic ſubſidio, miſero, atque innocenti,
Maſſilienſium cuncta civitas, quæ non ſolum ob eam cauſam
laborat, ut huic, a quo ipſa ſervata eſt, parem gratiam re-
ferre videatur: ſed etiam, quod ea conditione, atque eo fato
ſe in his terris collocatam eſſe arbitratur, ne quid noſtris ho-
36 minibus illæ gentes nocere poſſint. Pugnat pariter pro
ſalute M. Fonteji Narbonenſis colonia, quæ per hunc ipſa nu-
per

1) Græv. probat lectionem Faërni: *condonare*.

Digitized by Google

per obſidione hoſtium liberata, nunc ejusdem miſeriis, ac pe-
riculis commovetur. Denique, ut oportet bello Gallico, ut
majorum jura, moresque præſcribunt, nemo eſt civis Roma-
nus, qui ſibi ulla excuſatione utendum putet. omnes illius
provinciæ publicani, agricolæ, pecuarii, ceteri negotiatores,
uno animo M. Fontejum, atque una voce defendunt. Quod 17
ſi tantas auxiliorum noſtrorum copias Indutiomarus ipſe de-
ſpexerit, dux Allobrogum, ceterorumque Gallorum: num
etiam de matris hunc complexu, lectiſſimæ, miſerrimæque
fœminæ, vobis inſpectantibus, avellet, atque abſtrahet? præ-
ſertim cum virgo Veſtalis ex altera parte germanum fratrem
complexa teneat, veſtramque, judices, ac populi Romani fi-
dem imploret: quæ pro vobis, liberisque veſtris tot annos
in diis immortalibus placandis occupata eſt, ut ea, nunc pro
ſalute ſua, fratrisque ſui, animos veſtros placare poſſit. Cui 37
miſeræ quod præſidium, quod ſolatium reliquum eſt, hoc
amiſſo? nam ceteræ fœminæ gignere ipſæ ſibi præſidia, & ha-
bere domi fortunarum omnium ſocium, participemque poſ-
ſunt: huic vero virgini, quid eſt, præter fratrem, quod aut p.
jucundum, aut carum eſſe poſſit? Nolite pati, judices, aras 284
deorum immortalium, Veſtæque matris, quotidianis virginis a.
lamentationibus de veſtro judicio commoveri m). Proſpi-
cite, ne ille ignis æternus, nocturnis Fontejæ laboribus, vigi-
liisque ſervatus, ſacerdotis veſtræ lacrymis exſtinctus eſſe di-
catur. Tendit ad vos virgo Veſtalis manus ſupplices, eas- 38
dem, quas pro vobis diis immortalibus tendere conſuevit.
cavete, ne periculoſum, ſuperbumque ſit, ejus vos obſecratio-
nem repudiare, cujus preces ſi dii aſpernarentur, hæc ſalva
eſſe non poſſent. Videtisne ſubito, judices, virum fortiſſi-
mum, M. Fontejum, parentis, & ſororis commemoratione la-
crymas profudiſſe? Qui numquam in acie pertimuerit, qui
ſe armatus ſæpe in hoſtium manum multitudinemque immi-
ſerit, cum in ejusmodi periculis eadem ſe ſolatia ſuis relin-
quere arbitraretur, quæ ſuus pater ſibi reliquiſſet: idem nunc
pertur-

m) *commoveri.*

Digitized by Google

perturbato animo pertimeſcit, ne non modo ornamento, & adjumento non ſit ſuis, ſed etiam cum acerbiſſimo luctu de-
39 decus æternum miſeris, atque ignominiam relinquat. O fortunam longe diſparem, M. Fontei! ſi deligere potuiſſes, ut potius telis tibi Gallorum, quam perjuriis intereundum eſſet. tum enim vitæ ſocia virtus, mortis comes gloria fuiſſet. nunc vero qui eſt dolor, victoriæ te, atque imperii pœnas ad eorum arbitrium ſufferre, qui aut victi armis ſunt, aut invitiſſimi paruerunt? A quo periculo defendite, judices, civem fortem, atque innocentem: curate, ut noſtris teſtibus plus, quam alienigenis crediſſe videamini: plus ſaluti civium, quam ho-
b. ſtium libidini conſuluiſſe: graviorem duxiſſe ejus obſecrationem, quæ veſtris ſacris præſit, quam eorum audaciam, qui cum omnium ſacris, delubriſque bella geſſerunt. poſtremo proſpicite, judices, id quod ad dignitatem populi Romani maxime pertinet, ut plus apud vos preces virginis Veſtalis, quam minæ Gallorum valuiſſe videantur.

---

p. 285 a.

M. TULLII CICERONIS
PRO
A. CÆCINA,
ORATIO DUODECIMA.

ARGUMENTUM.

M. Fulcinius Tarquinienſis Ceſenniæ uxori moriens uſumfructum bonorum ſuorum legavit, ut frueretur una cum filio herede inſtituto. Filio mortuo & auctione bonorum inſtituta, fundum emere ex iis bonis de amicorum ſententia conſtituit: idque negotium dat Sex. Æbutio, cui fundus Ceſenniæ pecunia emtus fuit addictus. Ceſennia poſt A. Cæcinæ nupſit, & moriens eum heredem fecit. Quo facto Æbutius hunc fundum ſuum eſſe dixit; ſua ſe ſibi pecunia eum emiſſe, quod ex argentarii tabulis demonſtrabat, qui auctioni interfuerat. Adjiciebat præterea Cæcinam,

Digitized by Google

nam, quod Volaterranis eſſet a Sulla civitas ademta, non poſſe heredem Ceſenniæ eſſe. Sed cum eſſet conſtitutum, qua die in rem præſentem venirent, ut Cæcina moribus, vi, *ſed* civili, quotidiana, *de fundo deductus dejectus interdictum de Prætore poſtularet ; Æbutius Cæcinam fundum ingredi conantem*, vera vi & ſolida, *nempe armatis hominibus per vim aditu prohibuit. Cæcina interdictum a Prætore Dolabella impetravit* de vi, armatis hominibus, *ut unde dejectus eſſet, eo reſtitueretur. Æbutius* reſtituiſſe ſe (vim factam reſtituiſſe) *dixit, h. e. non vi dejeciſſe, neque adeo reſtitutione opus eſſe. In eo ſponſio facta eſt, atque de ea ut cognoſcerent,* Recuperatores *a Prætore dati. Tota igitur Ciceronis oratio in eo verſatur, ut primo vere dejectum Cæcinam oſtendat, etiamſi aditu ipſo prohibitus eſſet, neque ipſum fundum ingreſſus, c. 9. - 14. quod negabat Æbutius eſſe dejicere ; deinde vim Cæcinæ factam eſſe, c. 14. ſqq. quo loco digreditur in elegantem diſputationem de legibus & edictis e conſilio & ſententia potius quam verbis interpretandis. Ad illam vero de Sullana lege objectionem c. 33. ſqq. reſpondet, e clauſula cum illius tum omnium legum:* Si quid jus non eſſet rogari, ejus ea lege nihilum rogatum. *Multa eſſe quæ jus non ſit rogari: hujusmodi etiam fuiſſe de civitate Volaterranis adimenda: deinde ita de civitate tuliſſe Sullam, ut* nexa *h. e. emtiones per æs & libram, & hereditates non ſuſtulerit.*

SI, QUANTUM in agro locisque deſertis audacia pot- I
eſt, tantum in foro, atque in judiciis impudentia valeret: 1
non minus nunc in cauſa cederet A. Cæcina Sex. Æbutii im-
pudentiæ, quam tum in vi facienda ceſſit audaciæ. Verum
& illud conſiderati hominis eſſe putavit, qua de re jure decer-
tari oporteret, armis non contendere: & hoc conſtantis, qui-
cum vi, & armis certare noluiſſet, eum jure, judicioque ſupe-
rare. Ac mihi quidem cum audax præcipue fuiſſe videtur 2
Æbutius in convocandis hominibus, & armandis: tum im-
pudens in judicio: non ſolum quod in judicium venire auſus
eſt

eſt (nam id quidem, tametſi improbe ſit in aperta re, tamen
malitia eſt jam uſitatum) ſed quod non dubitavit id ipſum,
quod arguitur, confiteri. niſi forte hoc rationis habuit, quo-
niam, ſi facta vis eſſet moribus, ſuperior in poſſeſſione reti-
nenda non fuiſſet: quia contra jus, moremque facta ſit, A.
Cæcinam cum amicis metu perterritum profugiſſe: nunc
quoque in judicio, ſi cauſa more, inſtitutoque omnium de-
fendatur, nos inferiores in agendo non futuros: ſin a conſue-
tudine recedatur, ſe, quo impudentius egerit, hoc ſuperio-
rem diſceſſurum. quaſi vero aut in judicio poſſit idem im-
probitas, quod in vi confidentia: aut non eo libentius tum
audaciæ ceſſerimus, quo nunc impudentiæ facilius obſiſtere-
3 mus. Itaque longe alia ratione, recuperatores, ad agendam
cauſam hac actione venio, atque initio veneram. Tum enim
noſtræ cauſæ ſpes erat poſita in defenſione mea, nunc in con-
b. feſſione adverſarii: tum in noſtris, nunc vero in illorum teſti-
bus: de quibus ego antea laborabam, ne, ſi improbi eſſent,
falſi aliquid dicerent: ſi probi exiſtimarentur, quod dixiſ-
ſent, probarent: nunc ſum animo æquiſſimo. Si enim ſunt
viri boni: me adjuvant, cum id jurati dicunt, quod ego in-
juratus inſimulo. ſin autem minus idonei: me non lædunt;
cum, iis ſive creditur hoc ipſum, quod nos arguimus, ſive fi-
2 des non habetur, de adverſarii teſtium fide derogatur. Ve-
4 rumtamen cum illorum cauſæ actionem conſidero; non vi-
deo, quid impudentius dici poſſit. cum autem veſtram in
judicando dubitationem; vereor, ne id, quod videntur im-
pudenter feciſſe, aſtute, & callide fecerint. Nam, ſi negaſſent
vim hominibus armatis eſſe factam, facile honeſtiſſimis teſti-
bus in re perſpicua tenerentur. ſin confeſſi eſſent, & id, quod
nullo tempore jure fieri poteſt, tum ab ſe jure factum eſſe de-
fenderent: ſperarunt, id quod aſſecuti ſunt, ſe injecturos vo-
bis cauſam deliberandi, & judicandi juſtam moram, ac religio-
nem. ſimul illud, quod indigniſſimum eſt, futurum arbitrati
ſunt, ut in hac cauſa non de improbitate Sex. Æbutii, ſed de
5 jure civili judicium fieri videretur. Qua in re, ſi mihi eſſet
unius A. Cæcinæ cauſa agenda, profiterer ſatis idoneum eſſe

me

Digitized by Google

me defenſorem, propterea quod fidem meam, diligentiam-
que præſtarem: quæ cum ſint in actore cauſæ, nihil eſt, in re
præſertim aperta, ac ſimplici, quod excellens ingenium requi-
ratur. Sed cum de eo jure mihi dicendum ſit, quod perti-
neat ad omnes, quod conſtitutum ſit a majoribus, conſerva-
tum usque ad hoc tempus: quo ſublato non ſolum pars ali-
qua juris deminuta, ſed etiam vis ea, quæ juri maxime eſt ad-
verſaria, judicio confirmata eſſe videatur: video ſummi in- p.
genii cauſam eſſe; non uti demonſtretur quod ante oculos 286
eſt, ſed ne, ſi quis vobis error in tanta re ſit objectus, omnes a.
potius me arbitrentur cauſæ, quam vos religioni veſtræ deſu-
iſſe. Quamquam ego mihi ſic perſuadeo, recuperatores, 6
non vos tam propter juris obſcuram, dubiamque rationem
bis jam de eadem cauſa dubitaſſe, quam quod videtur ad
ſummam illius exiſtimationem hoc judicium pertinere, mo-
ram ad condemnandum acquiſiſſe, ſimul & illi ſpatium ad ſeſe
colligendum dediſſe. Quod quoniam jam in conſuetudi-
nem venit, & id viri boni, veſtri ſimiles, in judicando faciunt,
reprehendendum fortaſſe minus, querendum vero magis et-
iam videtur: ideo quod omnia judicia, aut diſtrahendarum
controverſiarum, aut puniendorum maleficiorum cauſa re-
perta ſunt: quorum alterum levius eſt, propterea quod &
minus lædit, & perſæpe diſceptatore domeſtico dijudicatur:
alterum eſt vehementiſſimum, quod & ad graviores res per-
tinet, & non honorariam operam amici, ſed ſeveritatem ju-
dicis, ac vim requirit. Quod eſt gravius, & cujus rei cauſa 7
maxime judicia conſtituta ſunt, id jam mala conſuetudine diſ-
ſolutum eſt. nam ut quæque res eſt turpiſſima; ſic maxime,
& maturiſſime judicanda eſt. at ea, in qua exiſtimationis pe-
riculum eſt, tardiſſime judicatur. Qui igitur convenit, quæ 8
cauſa fuerit ad conſtituendum judicium, eandem, moram eſ-
ſe ad judicandum? Si quis, quod ſpopondit, qua in re verbo
ſe uno obligavit, id non facit, maturo judicio, ſine ulla religio-
ne judicis condemnatur. qui per tutelam, aut ſocietatem,
aut rem mandatam, aut fiduciæ rationem, fraudavit quem-
piam, in eo, quo delictum majus eſt, eo pœna eſt tardior.

Eſt

Digitized by Google

8 Eſt enim turpe judicium. & facto quidem turpe. Videte
b. igitur quam inique accidat, quia res indigna ſit, ideo turpem
exiſtimationem ſequi: quia turpis exiſtimatio ſequatur, id-
eo rem indignam non judicari. At ſi quis mihi hoc judex,
„recuperatorve dicat; *Potuiſti enim leviore actione conflige-*
„*re: potuiſti ad tuum jus faciliore, & commodiore judicio*
„*pervenire. quare aut muta actionem, aut noli mihi inſta-*
„*re, ut judicem.* tamen is aut timidior videatur, quam for-
tem, aut cupidior, quam ſapientem judicem eſſe æquum eſt,
ſi aut mihi præſcribat, quemadmodum meum jus perſequar,
aut ipſe id, quod ad ſe delatum ſit, non audeat judicare. Et-
enim ſi prætor is, qui judicia dat, numquam petitori præſti-
tuit, qua actione illum uti velit. videte quam iniquum ſit,
conſtituta jam re, judicem, quid agi potuerit, aut quid poſſit,
9 non quid actum ſit, quærere. Verumtamen nimiæ veſtræ
benignitati pareremus, ſi alia ratione jus noſtrum recuperare
poſſemus. Nunc vero quis eſt, qui aut vim armatis homi-
nibus factam relinqui putet oportere, aut ejus rei leviorem
actionem nobis aliquam demonſtrare poſſit? Ex quo genere
peccati, ut illi clamitant, vel injuriarum, vel capitis judicia
conſtituta ſunt, in eo poteſtis atrocitatem noſtram reprehen-
dere, cum videatis nihil aliud actum, niſi poſſeſſionem per
4 interdictum eſſe repetitam? Verum ſive vos exiſtimationis
illius periculum, ſive juris dubitatio tardiores fecit adhuc
ad judicandum: alterius rei cauſam voſmetipſi jam vobis,
ſæpius prolato judicio, ſuſtuliſtis: alterius ego vobis hodier-
no die cauſam profecto auferam, ne diutius de controverſia
10 noſtra, ac de communi jure dubitetis. Et, ſi forte videbor
p. altius initium rei demonſtrandæ petiſſe, quam me ratio juris,
287 & jus, de quo judicium eſt, & natura cauſæ coëgerit, quæſo
a. ut ignoſcatis. non enim minus laborat A. Cæcina, ne ſummo
jure egiſſe, quam ne certum jus non obtinuiſſe videatur.

M. Fulcinius fuit, recuperatores, e municipio Tarquinien-
ſi, qui & domi ſuæ cum primis honeſtus exiſtimatus eſt, & Ro-
mæ argentariam non ignobilem fecit. Is habuit in matri-
monio Cæſenniam, eodem e municipio, ſummo loco natam,

&

Digitized by Google

& probatiſſimam fœminam, ſicut & vivus multis ipſe rebus
oſtendit, & in morte ſua teſtamento declaravit. Huic Cæ- 11
ſenniæ fundum in agro Tarquinienſi vendidit temporibus il-
lis difficillimis ſolutionis. Cum uteretur dote uxoris nume-
rata: quo mulieri eſſet res cautior, curavit, ut in eo fundo
dos collocaretur. Aliquanto poſt, jam argentaria diſſoluta,
Fulcinius huic fundo uxoris continentia quædam prædia,
atque adjuncta mercatur. Moritur Fulcinius: (multa enim,
quæ ſunt in re, quia remota ſunt a cauſa, prætermittam) teſta-
mento facit heredem, quem habebat e Cæſennia filium: uſum-
fructum omnium bonorum ſuorum Cæſenniæ legat, ut frue-
retur una cum filio. Magnus honos viri, jucundus mulieri 12
fuiſſet, ſi diuturnum eſſe licuiſſet. frueretur enim bonis cum
eo, quem ſuis bonis heredem eſſe cupiebat, & ex quo
maximum fructum ipſa capiebat. Sed hunc fructum matu-
re fortuna ademit. nam brevi tempore M. Fulcinius adole-
ſcens mortuus eſt: heredem P. Cæſennium fecit: uxori
grande pondus argenti, matrique partem bonorum majorem
legavit. Itaque in partem mulieres vocatæ ſunt. Cum eſ- 13
ſet hæc auctio hereditaria conſtituta: Æbutius iſte, qui jam- 5
diu Cæſenniæ viduitate, ac ſolitudine aleretur, ac ſe ejus in fa-
miliaritatem inſinuaſſet hac ratione, ut cum aliquo ſuo com- b.
pendio negotia mulieris, ſiqua acciderent, controverſiaſque
ſuſciperet: verſabatur quoque eo tempore in his rationibus
auctionis, & partitionis: atque etiam ſe ipſe inferebat, & in-
trudebat: & in eam opinionem Cæſenniam adducebat, ut mu-
lier imperita nihil putaret agi callide poſſe, ubi non adeſſet
Æbutius. Quam perſonam jam ex quotidiana cognoſcitis 14
vita, recuperatores, mulierum aſſentatoris, cognitoris vidua-
rum, defenſoris nimium litigioſi, conciti ad rixam, inepti ac
ſtulti inter viros, INTER MULIERES PERITI JURIS,
ET CALLIDI: hanc perſonam imponite Æbutio. is enim
Cæſenniæ fuit Æbutius: ne forte quæratis, num propinquus?
nihil alienius. amicus aut à patre, aut a viro traditus? nihil
minus. quis igitur? ille, quem ſupra deformavi: volunta-
rius amicus mulieris, non neceſſitudine aliqua, ſed ficto offi-

Digitized by Google

cio ſimulataque ſedulitate conjunctus; magis opportuna o-
15 pera nonnumquam, quam aliquando fideli. Cum eſſet, ut
dicere inſtitueram, conſtituta auctio Romæ, ſuadebant amici,
cognatique Cæſenniæ, id quod ipſi quoque mulieri in men-
tem veniebat; quoniam poteſtas eſſet emendi fundum illum
Fulcinianum, qui fundo ejus antiquo continens eſſet, nullam
eſſe rationem, amittere ejusmodi occaſionem; cum præ-
ſertim pecunia ex partitione deberetur; nusquam eam poſ-
ſe melius collocari, itaque mulier facere conſtituit: mandat
ut fundum ſibi emat. Cui tandem? cui putatis? an non
in mentem venit omnibus, hominis illius ad hoc munus, &
ad omnia *) mulieris negotia parati, ſine quo nihil ſatis caute,
16 nihil ſatis callide agi poſſet? Recte attenditis. Æbutio ne-
6 gotium datur. Adeſt ad tabulam. licetur Æbutius. deter-
p. rentur emptores multi, partim gratia Cæſenniæ; partim etiam
288 pretio. fundus addicitur Æbutio: pecuniam argentario
a. promittit Æbutius. quo teſtimonio nunc vir optimus utitur,
ſibi emptum eſſe. quaſi vero aut nos ei negemus addictum,
aut tum quisquam fuerit, qui dubitarit, quin emeretur Cæ-
ſenniæ, cum id plerique ſcirent; omnes fere audiſſent; hi
conjectura aſſequi poſſent, cum pecunia Cæſenniæ ex illa he-
reditate deberetur: eam porro in prædiis collocari maxime
expediret: eſſent autem prædia, quæ mulieri maxime con-
venirent: ea venirent: liceretur is, quem Cæſenniæ dare ope-
17 ram nemo miraretur: ſibi emere nemo poſſet ſuſpicari. Hac
emptione facta, pecunia ſolvitur a Cæſennia. cujus rei putat iſte
rationem reddi non poſſe, quod ipſe tabulas averterit: ſe au-
tem habere argentarii tabulas, in quibus ſibi expenſa pecunia
lata ſit, acceptaque relata: quaſi id aliter fieri oportuerit.
Cum omnia ita facta eſſent, quemadmodum nos defendimus,
Cæſennia fundum poſſedit, locavitque: neque ita multo poſt
A. Cæcinæ nupſit. Ut in pauca conferam, teſtamento facto
mulier moritur. facit heredem ex deunce, & ſemuncia Cæ-
cinam: ex duabus ſextulis M. Fulcinium, libertum ſuperioris
viri:

*) *illius hoc munus eſſe ad omnia.*

Digitized by Google

viri: Æbutio ſextulam adſpergit. hanc ſextulam illa merce-
dem iſti eſſe voluit aſſiduitatis, & moleſtiæ, ſiquam ſuſcepe-
rat. Iſte autem hac ſextula ſe anſam retinere omnium con-
troverſiarum putat. Jam principio auſus eſt dicere, non 7
poſſe heredem eſſe Cæſenniæ Cæcinam: quod is deteriore 18
jure eſſet, quam ceteri cives, propter incommodum Vola-
terranorum, calamitatemque civilem. Itaque homo timi-
dus, imperitusque, qui neque animi, neque conſilii ſatis ha-
beret, non putavit eſſe tanti hereditatem, ut de civitate in
dubium veniret. conceſſit, credo, Æbutio, quantum vellet,
de Cæſenniæ bonis ut haberet: immo, ut viro forti, ac ſapi- b.
enti dignum fuit, ita calumniam, ſtultitiamque obtrivit, ac
contudit. In poſſeſſione bonorum cum eſſet, & cum ipſe 19
ſextulam ſuam nimium exaggeraret, nomine heredis arbitrum
familiæ erciſcundæ poſtulavit. atque illis paucis diebus, poſt-
eaquam videt nihil ſe ab A. Cæcina poſſe, litium terrore,
abradere: homini Romæ in foro denuntiat, fundum illum,
de quo ante dixi, cujus iſtum emptorem demonſtravi fuiſſe,
mandatu Cæſenniæ, ſuum eſſe, ſeque ſibi emiſſe. Quid ais?
Iſtius ille fundus eſt, quem ſine ulla controverſia quadrienni-
um, hoc eſt, ex quo tempore fundus veniit, quoad vixit,
poſſedit Cæſennia? Uſus enim, inquit, ejus, & fructus fundi,
teſtamento viri, fuerat Cæſenniæ. Cum hoc novæ litis ge- 20
nus tam malitioſe intenderet, placuit Cæcinæ, de amicorum
ſententia conſtituere, quo die in rem præſentem veniretur, &
de fundo Cæcina moribus deduceretur. Colloquuntur.
dies ex utriusque commodo ſumitur. Cæcina cum amicis
ad diem venit in caſtellum Axiam: ex quo loco fundus is,
de quo agitur, non longe abeſt. Ibi certior fit a pluribus,
homines permultos, liberos, atque ſervos, coëgiſſe, & armaſſe
Æbutium. Cum id partim mirarentur, partim non crede-
rent: ecce ipſe Æbutius in caſtellum venit. denuntiat Cæ-
cinæ ſe armatos habere: abiturum eum non eſſe, ſi acceſſiſ-
ſet. Cæcinæ placuit, & amicis, quoad videretur ſalvo capite
fieri poſſe, experiri. Tum de caſtello deſcendunt: in fun- 21
dum proficiſcuntur: videtur temere commiſſum. verum,

Digitized by Google

ut opinor, hoc fuit cauſæ. tam temere iſtum re commiſſu-
8 rum, quam verbis nuntiabatur b), nemo putavit. Atque
iſte ad omnes introitus, qua adiri poterat non modo in eum
fundum, de quo controverſia fuerat, ſed etiam in illum prop-
p. ximum, de quo nihil ambigebatur, armatos homines oppo-
289 nit. Itaque primo cum in antiquum fundum ingredi vellet,
a. quod ea proxime accedi poterat: frequentes armati obſti-
22 terunt. Quo loco depulſus Cæcina, tamen, qua potuit, ad
eum fundum profectus; ex quo ex conventu vim fieri opor-
tebat. ejus autem fundi extremam partem oleæ directo or-
dine definiunt. Ad eas cum accederetur, iſte cum omnibus
copiis præſto fuit, ſervumque ſuum, nomine Antiochum, ad
ſe vocavit, & clara voce imperavit, ut eum, qui illum olearum
ordinem intraſſet, occideret. Homo, mea ſententia, pru-
dentiſſimus Cæcina, tamen in hac re plus mihi animi, quam
conſilii videtur habuiſſe. nam cum & armatorum multitudi-
nem videret, & eam vocem Æbutii, quam commemoravi, au-
diſſet: tamen acceſſit propius, & jam ingrediens intra finem
ejus loci, quem oleæ terminabant, impetum armati Antiochi,
ceterorumque tela, atque incurſus refugit. Eodem tem-
pore ſe in fugam conferunt una amici, advocatique ejus,
metu perterriti, quemadmodum illorum teſtem dicere au-
23 diſtis. His rebus ita geſtis, P. Dolabella prætor interdixit,
ut eſt conſuetudo, DE VI, HOMINIBUS ARMATIS, ſine
ulla exceptione, tantum, ut, unde dejeciſſet, reſtitueret. Re-
ſtituiſſe ſe dixit. ſponſio facta eſt. hac de ſponſione vobis
judicandum eſt.

9 Maxime fuit optandum Cæcinæ, recuperatores, ut contro-
verſiæ nihil haberet: ſecundo loco, ut ne cum tam improbo
homine: tertio, ut cum tam ſtulto haberet. etenim non mi-
nus nos ſtultitia illius ſublevat, quam lædit improbitas. im-
probus fuit, quod homines coëgit, armavit: coactis, arma-
tiſque vim fecit. læſit in eo Cæcinam. ſublevavit ibidem.
nam in eas ipſas res, quas improbiſſime fecit, teſtimonia
ſumpſit,

b) *minitabatur.*

Digitized by Google

ſumpſit, & eis in cauſa teſtimoniis utitur. Itaque mihi cer- 24
tum eſt, recuperatores, antequam ad meam defenſionem, me- b.
osque teſtes venio, illius uti confeſſione, & teſtimoniis. Quid
confitetur, atque ita libenter confitetur, ut non ſolum fateri,
ſed etiam profiteri videatur, recuperatores? Convocavi ho-
mines: coëgi: armavi: terrore mortis, ac periculo capitis,
ne accederes, obſtiti: ferro, (inquit) ferro, (& hoc dicit in
judicio) te rejeci, atque perterrui. Quid? teſtes quid ajunt?
P. Vetilius, propinquus Æbutii, ſe Æbutio cum armatis ſervis
veniſſe advocatum. Quid præterea? fuiſſe complures ar-
matos. Quid aliud? minatum eſſe Æbutium Cæcinæ. Quid
ego de hoc teſte dicam, niſi hoc, recuperatores, ut idcirco
non minus c) ei credatis, quod homo minus idoneus habe-
tur: ſed ideo credatis, quod ex illa parte id dicit, quod illi
cauſæ maxime eſt alienum? A. Terentius, alter teſtis, non 25
modo Æbutium, ſed etiam ſe ipſum arguit d). in Æbutium
hoc dicit, armatos homines fuiſſe: de ſe autem hoc prædicat,
Antiocho, Æbutii ſervo, imperaſſe, ut in Cæcinam advenien-
tem, cum ferro invaderet. Quid loquar amplius hoc de
homine? in quem ego dicere, cum rogarer a Cæcina, num-
quam volui, ne arguere illum rei capitalis viderer: de eo
dubito nunc, quomodo aut loquar, aut taceam, cum ipſe hoc
de ſe juratus prædicet. Deinde L. Cœlius non ſolum Æbu- 26
tium cum armatis dixit fuiſſe compluribus, verum etiam cum
advocatis perpaucis eo veniſſe Cæcinam. De hoc ego teſte 10
detraham; cui æque, atque meo teſti, ut credatis, poſtulo?
P. Memmius ſecutus eſt, qui ſuum non parvum beneficium
commemoravit in amicos Cæcinæ, quibus ſeſe viam per fra-
tris ſui fundum dediſſe dixit, qua effugere poſſent, cum p.
eſſent metu omnes perterriti. Huic ego teſti gratias 290
agam, quod & in re miſericordem ſe præbuit, & in teſti- a.
monio religioſum. A. Atilius, & ejus filius L. Atilius, 27
& armatos ibi fuiſſe, & ſe ſuos e) armatos adduxiſſe

 dixe-

c) Grævius magis probat lectionem Erfurt. *ut ne idcirco minus*.
d) *ſe ipſum facinoris arguit*. e) Græv. mallet: *ſervos*.

Digitized by Google

dixerunt, etiam hoc amplius: cum Æbutius Cæcinæ malum minaretur, ibi tum Cæcinam poſtulaſſe, ut moribus deductio fieret. Hoc idem P. Rutilius dixit, & eo libentius dixit, ut aliquo in judicio ejus teſtimonio creditum putaretur. Duo præterea teſtes nihil de vi, ſed de ipſa emptione *f*) fundi dixerunt: P. Cæſennius, auctor fundi, non tam auctoritate gravi, quam corpore: & argentarius Sex. Clodius, cui nomen eſt Phormio, nec minus niger, nec minus confidens, quam ille Terentianus eſt Phormio, nihil de vi dixerunt, nihil præ-
28 terea, quod ad veſtrum judicium pertineret. Decimo vero loco teſtis exſpectatus, & ad extremum reſervatus, dixit, ſenator populi Romani, ſplendor ordinis, decus atque ornamentum judiciorum, exemplar antiquæ religionis, Fidiculanius Falcula: qui cum ita vehemens, acerque veniſſet, ut non modo Cæcinam perjurio ſuo læderet, ſed etiam mihi videretur iraſci; ita eum placidum, mollemque reddidi, ut non auderet, ſicut meminiſtis, iterum dicere, quot millia fundus ſuus abeſſet ab urbe. nam cum dixiſſet minus abeſſe LIII, populus cum riſu acclamavit, ipſa eſſe. meminerant enim
29 omnes, quantum in Albiano judicio accepiſſet. In eum quid dicam, niſi id, quod negare non poſſit? veniſſe in conſilium publicæ quæſtionis, cum ejus conſilii judex non eſſet: & in eo conſilio, cum cauſam non audiſſet, & poteſtas eſſet ampliandi, dixiſſe SIBI LIQUERE: dum incognita re judicare
b. voluiſſet, maluiſſe condemnare, quam abſolvere: cum, ſi uno minus damnarent, condemnari reus non poſſet, non ad cognoſcendam cauſam, ſed ad explendam damnationem præſto fuiſſe. Utrum gravius aliquid in quempiam dici poteſt, quam ad hominem condemnandum, quem numquam vidiſſet, neque audiſſet, adductum pretio eſſe? An certius quidquam objici poteſt, quam quod is, cui objicitur, ne nutu qui-
30 dem infirmare conatur? Verumtamen is teſtis, ut facile intelligeretis, eum non adfuiſſe animo, cum ab illis cauſa ageretur, teſteſque dicerent, ſed tantiſper de aliquo reo cogitaſſe: cum

f) *de re ipſa atque emtione* &c.

cum omnes ante eum dixiſſent teſtes, armatos cum Æbutio
fuiſſe complures; ſolus dixit non fuiſſe. Viſus eſt mihi pri-
mo veterator intelligere præclare, quid cauſa optaret: & tan-
tummodo errare, quod omnes teſtes infirmaret, qui ante eum
dixiſſent: cum ſubito ecce idem, qui ſolet, ſuos ſolos ſervos
armatos fuiſſe dixit. Quid huic tu homini facias? nonne II
concedas interdum, ut excuſatione ſummæ ſtultitiæ, ſummæ
improbitatis odium deprecetur? Utrum, recuperatores, his 31
teſtibus non credidiſtis, cum, quid liqueret, non habuiſtis?
At controverſia non erat, quin verum dicerent. An in co-
acta multitudine, in armis, in telis, in præſenti metu mortis,
perſpicuo periculo cædis, dubium vobis fuit, utrum eſſe vis
aliqua videretur, necne? Quibus igitur in rebus vis intelligi
poteſt, ſi in his non intelligetur? An vero illa defenſio vobis
præclara viſa eſt? Non dejeci, ſed obſtiti. non enim te ſum
paſſus in fundum ingredi: ſed armatos homines oppoſui: ut
intelligeres, ſi in fundo pedem poſuiſſes, ſtatim tibi eſſe per-
eundum. Quid ais? is, qui armis perterritus, fugatus, pul-
ſus eſt, non videtur eſſe dejectus? Poſterius de verbo vide- 32
bimus: nunc rem ipſam ponamus; quam illi non negant:
& ejus rei jus, actionemque quæramus.

Eſt hæc res poſita, quæ ab adverſario non negatur: Cæci- p.
nam, cum ad conſtitutam diem, tempuſque veniſſet, ut jus 291
ac g) deductio moribus fieret, pulſum, prohibitumque eſſe a.
vi, coactis hominibus, & armatis. Cum hoc conſtet, ego
homo imperitus juris, ignarus negotiorum, ac litium, hanc
puto me habere actionem, ut per interdictum, meum jus te-
neam, atque injuriam tuam perſequar. Fac in hoc errare me,
nec ullo modo poſſe per hoc interdictum id aſſequi, quod
velim. te uti in hac re magiſtro volo. Quæro, ſitne aliqua 33
hujus rei actio, an nulla. convocari homines propter poſſeſ-
ſionis controverſiam non oportet: armari multitudinem, ju-
ris retinendi cauſa, non convenit: nec juri quidquam tam
inimicum, quam vis: nec æquitati quidquam tam infeſtum

Ii 4 eſt,

g) *vis ac* &c.

12 eſt, quam convocati homines, & armati. Quod cum ita ſit,
reſque ejusmodi ſit, ut in primis a magiſtratibus animadver-
tenda eſſe videatur, iterum quæro, ſitne ejus rei aliqua actio,
an nulla. nullam eſſe dices? audire cupio: qui in pace, &
otio, cum manum fecerit, copias pararit, multitudinem ho-
minum coëgerit, armarit, inſtruxerit, homines inermes, qui
ad conſtitutum experiundi juris gratia veniſſent, armis, viris,
terrore, periculoque mortis repulerit, fugarit, averterit, hoc
34 dicat; Feci equidem, quæ dicis, omnia: & ea ſunt & turbu-
lenta, & temeraria, & periculoſa. Quid ergo eſt? impune
feci. nam quid agas mecum ex jure civili, ac prætorio, non
habes. Itane vero, recuperatores? hoc vos audietis? & apud
vos dici patiemini ſæpius? cum majores noſtri tanta diligen-
tia, prudentiaque fuerint, ut omnia omnium non modo tan-
tarum rerum, ſed etiam tenuiſſimarum jura ſtatuerint, perſe-
b. quutique ſint; ut hoc genus unum, vel maximum prætermit-
terent: ut, ſiqui me exire domo mea coëgiſſent armis, habe-
rem actionem; ſiqui introire prohibuiſſent, non haberem?
Nondum de Cæcinæ cauſa diſputo, nondum de jure poſſeſ-
ſionis noſtræ loquor. tantum de tua defenſione. C. Piſo, que-
35 ror. Quando ita dicis, & ita conſtituis, Si Cæcina, cum in
fundo eſſet, inde dejectus eſſet, tum per hoc interdictum eum
reſtitui oportuiſſe: nunc vero dejectum nullo modo eſſe in-
de, ubi non fuerit; hoc interdicto nihil nos aſſecutos eſſe:
quæro, ſi te hodie domum tuam redeuntem coacti homi-
nes, & armati, non modo limine, tectoque ædium tuarum, ſed
primo aditu, veſtibuloque prohibuerint, quid acturus ſis.
Monet amicus meus te, L. Calpurnius, ut idem dicas, quod
ipſe antea dixit, injuriarum. Quid? ad cauſam poſſeſſionis:
quid? ad reſtituendum eum, quem oportet reſtitui: quid de-
nique? ad jus civile, aut ad actoris notionem, & ad animad-
verſionem, ages injuriarum? Plus tibi ego largiar. non ſolum
egeris, verum etiam condemnaris licet: numquid magis poſ-
ſidebis? actio enim injuriarum non jus poſſeſſionis aſſequi-
tur, ſed dolorem imminutæ libertatis, judicio, pœnaque mi-
13 tigat. Prætor interea, Piſo, tanta de re tacebit? quemad-
modum

Digitized by Google

modum te reſtituat in ædes tuas, non habebit? Qui dies to- 36
tos aut vim fieri vetat, aut reſtitui factam jubet: qui de foſſis, de cloacis, de minimis aquarum, itinerumque controverſiis interdicit, is repente obmuteſcet? in atrociſſima re quid faciat, non habebit? &, C. Piſone domo, tectisque ſuis prohibito, prohibito, inquam, per homines coactos, & armatos, prætor quemadmodum more, & exemplo opitulari poſſit, non habebit? Quid enim dicet? aut quid tu, tam inſigni accepta injuria, poſtulabis? Unde vi prohibitus ſis, nemo umquam p.
interdixit. novum eſt, non dico inuſitatum, verum omnino 292
inauditum. Unde dejectus? quid proficies, cum illi hoc a.
reſpondebunt tibi, quod tu nunc mihi: armatos ſe h) tibi obſtitiſſe, ne in ædes accederes: dejici porro nullo modo potuiſſe, qui non acceſſerit? Dejicior ego, inquis, ſiquis meo- 37
rum dejicitur. Omnino. jam bene agis. a verbis enim recedis, & æquitate uteris. nam verba ipſa ſi ſequi volumus, quomodo tu dejiceris, cum ſervus tuus dejicitur? Verum ita eſt, uti dicis. te dejectum debeo intelligere, etiamſi tactus non fueris. nonne? Age nunc, ſi ne tuorum quidem quiſquam loco motus erit, atque omnes in ædibus adſervati, ac retenti: tu ſolus prohibitus, & a tuis ædibus vi, atque armis perterritus: utrum hanc actionem habebis, qua nos uſi ſumus, an aliam quampiam, an omnino nullam? nullam eſſe actionem dicere in re tam inſigni, tamque atroci, neque prudentiæ, neque auctoritatis tuæ eſt. alia ſiqua forte eſt, quæ nos fugerit, dic, quæ ſit. cupio diſcere. Hæc ſi eſt, qua nos 38
uſi ſumus; te judice, vincamus neceſſe eſt. non enim vereor, ne hoc dicas, in eadem cauſa, eodem interdicto, te oportere reſtitui, Cæcinam non oportere. Etenim cui perſpicuum non ſit, ad incertum revocari bona, fortunas, poſſeſſiones omnium, ſi ulla ex parte ſententia hujus interdicti deminuta, aut infirmata ſit? ſi auctoritate virorum talium, jus i) armatorum hominum, judicio k) approbatum videatur: in quo judi-

h) Græv. probat lectionem Franc. Cod. qui *ſe* omittit.
i) *vis.* k) Grævius *& judicio* legi vult.

Digitized by Google

judicio non de armis dubitatum, ſed de verbis quæſitum eſſe dicatur? Isne apud vos obtinebit cauſam ſuam, qui ſe ita defenderit? Ejeci ego te armatis hominibus, non dejeci. ut tantum facinus non in æquitate defenſionis, ſed in una littera
39 latuiſſe videatur? Hujuſce rei vos ſtatuetis nullam eſſe actio-
b. nem, nulli experiundi jus conſtitutum, quod obſtiterit armatis hominibus? qui multitudine coacta, non introitu, ſed
14 omnino aditu quempiam prohibuerit? Quid ergo? hoc, quam habet vim? ut illa res aliquid aliqua ex parte differre videatur, utrum, pedem cum intulero, atque in poſſeſſionem veſtigium fecero, tum expellar, atque dejiciar: an quum eadem vi, atque iisdem armis mihi ante occurratur, ne non modo intrare, verum etiam adſpicere, aut adſpirare poſſim? qui hoc ab illo differt? ut ille cogatur reſtituere, qui ingreſſum expulerit: ille, qui ingredientem repulerit, non cogatur?
40 Videte, per deos immortales! quod jus nobis, quam conditionem vobismetipſis, quam denique civitati legem conſtituere velitis. Hujuſce generis una eſt actio per hoc interdictum, quo nos uſi ſumus, conſtituta. ea ſi nihil valet, aut ſi ad hanc rem non pertinet: quid negligentius, aut quid ſtultius majoribus noſtris dici poteſt, qui aut tantæ rei prætermiſerint actionem; aut eam conſtituerint, quæ nequaquam ſatis verbis cauſam, & rationem juris amplecteretur? Periculoſum eſt diſſolvi hoc interdictum: eſt captioſum omnibus, rem ullam conſtitui ejusmodi, quæ, cum armis geſta ſit, reſcindi jure non poſſit. verumtamen eſt turpiſſimum illud, tantæ ſtultitiæ prudentiſſimos homines condemnari, ut vos judicetis, hujus rei interdictum, atque actionem 1), in mentem majoribus noſtris non veniſſe.

41 Queramur, inquit, licet: tamen hoc interdicto Æbutius non tenetur. Quid ita? Quod vis Cæcinæ facta non eſt. Dici in hac cauſa poteſt, ubi arma fuerint, ubi coacta hominum multitudo, ubi inſtructi, & certis locis cum ferro homines collocati, ubi minæ, pericula, terroresque mortis, ibi vim

1) Grævio magis placet lectio Erfurt. *jus atque actionem.*

Digitized by Google

vim non fuiſſe? Nemo, inquit, occiſus eſt, neque ſaucius. p.
Quid ais? cum de poſſeſſionis controverſia, & de privato- 293
rum hominum contentione juris loquamur, tu vim negabis a.
eſſe factam, ſi cædes, & occiſio facta non erit? Ego exercitus
maximos, ſæpe pulſos, & fugatos eſſe dico, terrore ipſo, im-
petuque hoſtium, ſine cujuſquam non modo morte, verum
etiam vulnere. Etenim, recuperatores, non ea ſola vis eſt, 15
quæ ad corpus noſtrum, vitamque pervenit, ſed etiam multo 42
major ea, quæ, periculo mortis injecto, formidine animum
perterritum, loco ſæpe, & certo de ſtatu demovet. Itaque
ſaucii ſæpe homines, cum corpore debilitantur, animo tamen
non cedunt, neque eum relinquunt locum, quem ſtatuerint
defendere. At alii pelluntur integri: ut non dubium ſit,
quin major adhibita vis ei ſit, cujus animus ſit perterritus,
quam illi, cujus corpus vulneratum ſit. Quod ſi vi pulſos 43
dicimus exercitus eſſe eos, qui metu, ac tenui ſæpe ſuſpicione
periculi fugerunt: &, ſi non ſolum impulſu ſcutorum, neque
conflictu corporum, neque ictu cominus, neque conjectione
telorum; ſed ſæpe clamore ipſo militum, aut inſtructione,
adſpectuque ſignorum magnas copias pulſas eſſe, & vidimus,
& audivimus: quæ vis in bello appellatur, ea in otio non ap-
pellabitur? &, quod vehemens in re militari putatur, id leve
in jure civili judicabitur? &, quod exercitus armatos movet,
id advocationem togatorum non videbitur moviſſe? & vul-
nus corporis magis iſtam vim, quam terror animi declarabit?
& ſauciatio quæretur, cum fugam factam eſſe conſtabit? Tu- 44
us enim teſtis hoc dixit, metu perterritis noſtris advocatis,
locum, qua effugerent, demonſtraſſe. Qui non modo ut
fugerent, ſed etiam ipſius fugæ tutam viam quæſierunt, his
vis adhibita non videbitur? Quid igitur fugiebant? propter b.
metum. Quid metuebant? vim videlicet. Poteſtis igitur
principia negare, cum extrema conceditis? Fugiſſe perter-
ritos confitemini: cauſam fugæ dicitis eandem, quam omnes
intelligimus, arma, multitudinem hominum, incurſionem,
atque impetum armatorum: hæc ubi conceduntur eſſe facta,
ibi vis facta negabitur? At vero hoc quidem jam vetus eſt, 16
& 45

Digitized by Google

& majorum exemplo multis in rebus uſitatum: cum ad vim
faciendam veniretur, ſi quos armatos quamvis procul con-
ſpexiſſent, ut ſtatim teſtificati diſcederent, optime ſponſio-
nem facere poſſent, NI ADVERSUS EDICTUM PRÆTO-
RIS VIS FACTA ESSET. Itane vero? ſcire eſſe armatos,
ſatis eſt, ut vim factam probes: in manus eorum incidere,
non eſt ſatis? adſpectus armatorum ad vim probandam vale-
bit: incurſus, & impetus non valebit? qui abierit, facilius ſibi
46 vim factam probabit, quam qui effugerit? At ego hoc dico:
ſi, ut primo in caſtello Cæcinæ dixit Æbutius, ſe homines
coëgiſſe, & armaſſe: neque illum, ſi eo acceſſiſſet, abiturum:
ſtatim Cæcina diſceſſiſſet; dubitare vos non debuiſſe, quin
Cæcinæ facta vis eſſet. ſi vero, ſimulac procul conſpexit ar-
matos, receſſiſſet: eo minus dubitaretis. omnis enim vis eſt,
quæ periculo aut decedere nos alicunde cogit, aut prohibet
accedere. Quod ſi aliter ſtatuetis: videte, ne hoc vos ſta-
tuatis, qui vivus diſceſſerit, ei vim non eſſe factam: ne hoc
omnibus, in poſſeſſionem controverſiis, præſcribatis, ut con-
fligendum ſibi, & armis decertandum putent: ne, quemad-
modum in bello, pœna ignavis ab imperatoribus conſtitui-
tur, ſic in judiciis deterior cauſa ſit eorum, qui fugerint, quam
47 qui ad extremum uſque contenderint. Cum de jure, & le-
p. gitimis hominum controverſiis loquimur, & in his rebus vim
291 nominamus, pertenuis vis intelligi debet. Vidi armatos,
a. quamvis paucos: magna vis eſt. deceſſi unius hominis telo
perterritus: dejectus, detruſuſque ſum. Hoc ſi ita ſtatue-
tis: non modo non erit, cur depugnare quiſquam poſthac,
poſſeſſionis cauſa, velit: ſed ne illud quidem, cur repugnare.
Sin autem vim ſine cæde, ſine vulneratione, ſine ſanguine nul-
lam intelligetis: ſtatuetis, homines poſſeſſionis cupidiores,
17 quam vitæ eſſe oportere. Age vero, de vi te ipſum habebo
48 judicem, Æbuti. reſponde, ſi tibi videtur. In fundum Cæ-
cina utrum noluit tandem, an non potuit accedere? cum te
obſtitiſſe, & repudiaſſe dicis, certe hunc voluiſſe concedis.
Potes igitur dicere, non ei vim fuiſſe impedimento, cui, cum
cuperet, eoque conſilio veniſſet, per homines coactos non ſit
licitum

Digitized by Google

licitum accedere? Si enim id, quod maxime voluit, nullo
modo potuit: vis profecto quædam obſtiterit neceſſe eſt:
aut tu dic, quamobrem, cum vellet accedere, non acceſſerit.
Jam vim factam negare non potes. dejectus quemadmodum 49
ſit, qui non acceſſerit, id quæritur. demoveri enim & depelli
de loco neceſſe eſt eum, qui dejiciatur. id autem accidere
ei qui poteſt, qui omnino in eo loco, unde ſe dejectum eſſe
dicit, numquam fuit? Quod ſi fuiſſet, & ex eo loco, metu
permotus, fugiſſet, cum armatos vidiſſet: diceresne eſſe de-
jectum? Opinor. An tu, qui tam diligenter, & tam callide
verbis controverſias, non æquitate, dijudicas: & jura non uti-
litate communi, ſed litteris exprimis: poteriſne dicere, deje-
ctum eſſe eum, qui tactus non erit? Quid? detruſum dices?
nam eo verbo antea prætores in hoc interdicto uti ſolebant.
Quid ais? poteſtne detrudi quiſquam, qui non attingitur?
nonne, ſi verbum ſequi volumus, hoc intelligamus neceſſe eſt, b.
eum detrudi, cui manus afferantur? neceſſe eſt, inquam, ſi
ad verbum rem volumus attingere, neminem ſtatu m) de-
truſum, qui non adhibita vi, manu demotus, & actus præceps
intelligatur. Dejectus vero qui poteſt eſſe quiſquam, niſi 50
in inferiorem locum de ſuperiore motus? poteſt pulſus, fu-
gatus, ejectus denique: illud vero nullo modo poteſt, deje-
ctus eſſe quiſquam, non modo qui tactus non ſit, ſed ne æquo
quidem, & plano loco. Quid ergo? hoc interdictum puta-
mus eorum eſſe cauſa compoſitum, qui ſe præcipitatos ex lo-
cis ſuperioribus dicerent? eos enim vere poſſumus dicere
eſſe dejectos.

An non, cum voluntas, & conſilium, & ſententia interdicti 18
intelligatur, impudentiam ſummam, aut ſtultitiam ſingularem
putabimus, in verborum errore verſari: rem, & cauſam, &
utilitatem communem non relinquere ſolum, ſed etiam pro-
dere? An hoc dubium eſt, quin neque verborum tanta copia 51
ſit, non modo in noſtra lingua, quæ dicitur eſſe inops: ſed
ne in alia quidem ulla, res ut omnes ſuis certis, ac propriis vo-
cabulis

m) Lamb. Faber. Paſſerat: *ſtatui*: Muretus: *ſtatuere*.

Digitized by Google

cabulis nominentur? neque vero quidquam opus ſit verbis, cum ea res, cujus cauſa verba quæſita ſint, intelligatur? Quæ lex, quod ſenatusconſultum, quod magiſtratus edictum, quod fœdus, aut pactio, quod (ut ad privatas res redeam) teſtamentum: quæ judicia, aut ſtipulationes, aut pacti & conventi formula non infirmari, aut convelli poteſt, ſi ad verba rem deflectere velimus: conſilium autem eorum, qui ſcripſerunt,
52 & rationem, & auctoritatem relinquamus? Sermo mehercule & familiaris, & quotidianus non cohærebit, ſi verba inter nos aucupabimur. denique imperium domeſticum nullum erit,
p. ſi ſervulis hoc noſtris conceſſerimus, ut ad verba nobis obe-
295 diant: non ad id, quod ex verbis intelligi poſſit, obtemperent.
a. Exemplis nunc uti videlicet mihi neceſſe eſt harum rerum omnium? non occurrit unicuique veſtrum aliud alii in omni genere exemplum, quod teſtimonio ſit, non ex verbis aptum pendere jus, ſed verba ſervire hominum conſiliis, & aucto-
53 ritatibus? Ornate, & copioſe L. Craſſus, homo longe eloquentiſſimus, paullo ante, quam nos in forum venimus, judicio centumvirali hanc ſententiam defendit, & facile, cum contra eum prudentiſſimus homo, Q. Mucius, diceret, probavit omnibus, M? Curium, qui heres inſtitutus eſſet ita, mortuo poſtumo filio: cum filius non modo non mortuus, ſed ne natus quidem eſſet, heredem eſſe oportere. Quid? verbis ſatis hoc cautum erat? minime. quæ res igitur valuit? voluntas. quæ ſi tacitis nobis intelligi poſſet; verbis omnino non uteremur. quia non poteſt; verba reperta ſunt, non quæ
19 impedirent, ſed quæ indicarent voluntatem. Lex uſum,
54 & n) auctoritatem fundi jubet eſſe biennium. At utimur eodem jure in ædibus, quæ in lege non appellantur. Si via ſit immunita, jubet, qua velit, agere jumentum. poteſt hoc ex verbis intelligi, licere, ſi via ſit in Brutiis immunita, agere, ſi velit, jumentum per M. Scauri Tuſculanum. Actio eſt in actorem o) præſentem his verbis, QUANDOQUIDEM TE IN JURE

n) copulam & tollendam poſt Hotomannum recte Grævius ſtatuit. o) *auctorem*.

JURE CONSPICIO. Hac actione Appius ille Cæcus uti non poſſet, ſi tam vere p) homines verba conſectarentur, quam q) rem, cujus cauſa verba ſunt, non conſiderarent. Teſtamento ſi recitatus heres eſſet pupillus Cornelius, isque jam annos XX haberet; vobis interpretibus amitteret hereditatem. Veniunt in mentem mihi permulta: vobis plura, 55
certo ſcio. verum, ne nimium multa complectamur, atque ab eo, quod propoſitum eſt, longius aberret oratio: hoc b.
ipſum interdictum, de quo agitur, conſideremus. Intelligetis enim in eo ipſo, ſi in verbis jus conſtituamus, omnem utilitatem nos hujus interdicti, dum verſuti, & callidi volumus eſſe, amiſſuros. UNDE TU, AUT FAMILIA, AUT PROCURATOR TUUS. Si me villicus tuus ſolus dejeciſſet: non familia dejeciſſet, ut opinor, ſed aliquis de familia. Recte igitur diceres te reſtituiſſe? quippe. Quid enim facilius eſt, quam probari iis, qui Latine ſciant, in uno ſervulo familiæ nomen non valere? Si vero ne habeas quidem ſervum, præter eum, qui me dejecerit: clames videlicet, Si habeo familiam, a familia mea fateor te eſſe dejectum. neque dubium eſt, quin, ſi ad rem judicandam verbo ducimur, non re: familiam intelligamus, quæ conſtet ex ſervis pluribus; quin unus homo, familia non ſit. verbum certe, hoc non modo poſtulat, ſed etiam cogit. At vero ratio juris, interdictique 56
vis, & prætorum voluntas, & hominum prudentium conſilium, & auctoritas, reſpuat hanc defenſionem, & pro nihilo putet. Quid ergo? iſti homines Latine non loquuntur? im- 20
mo vero tantum loquuntur, quantum eſt ſatis ad intelligendam voluntatem: cum ſibi hoc propoſuerint, ut, ſive me tu dejeceris, ſive tuorum quiſpiam, ſive ſervorum, ſive amicorum, ut ſervos non numero diſtinguant, ſed appellent uno familiæ nomine. De liberis autem quisquis eſt, procura- 57
toris nomine appelletur: non quo omnes ſint, aut appellentur procuratores, qui negotii noſtri aliquid gerant; ſed in hac re, cognita ſententia interdicti, verba ſubtiliter exquiri omnia

p) Græv. ſuſpicatur: *ſevere.* q) *ut.*

omnia noluerunt. Non enim alia cauſa eſt æquitatis in uno
p. ſervo, & in pluribus: non alia ratio juris in hoc genere dun-
296 taxat, utrum me tuus procurator dejecerit is, qui legitime
a. procurator dicitur omnium rerum ejus, qui in Italia non ſit,
abſitve reipublicæ cauſa, quaſi quidam pæne dominus, hoc
eſt, alieni juris vicarius: an tuus colonus, aut vicinus, aut
cliens, aut libertus, aut quivis, qui illam vim, dejectionemque
58 tuo rogatu, aut tuo nomine fecerit. Quare, ſi ad eum re-
ſtituendum, qui vi dejectus eſt, eandem vim habet æquitatis
ratio: ea intellecta, certe nihil ad rem pertinet, quæ verbo-
rum vis ſit, ac nominum. Tam reſtitues, ſi tuus me libertus
dejecerit, nulli tuo præpoſitus negotio, quam ſi procurator
dejecerit: non quo omnes ſint procuratores, qui aliquid no-
ſtri negotii gerunt; ſed quod in hac re quæri nihil attinet.
Tam reſtitues, ſi unus ſervulus, quam ſi familia dejecerit uni-
verſa: non quo idem ſit ſervulus unus, quod familia; verum
quia non, quibus verbis quidque dicatur, quæritur, ſed quæ
res agatur. Etiam ut jam longius a verbo recedamus, ab æ-
quitate ne tantulum quidem; ſi tuus ſervus nullus fuerit,
ſed omnes alieni, ac mercenarii: tamen & ipſi, tuæ familiæ &
21 genere, & nomine continebuntur. Perge porro hoc idem
59 interdictum ſequi, HOMINIBUS COACTIS. Neminem
coëgeris: ipſi convenerint ſua ſponte. certe cogit is, qui
congregat homines, & convocat. coacti ſunt ii, qui ab aliquo
ſunt unum in locum congregati. Si non modo convocati
non ſunt, ſed ne convenerunt quidem: ſed ii modo fue-
runt, qui etiam antea, non, vis ut fieret, verum colendi, aut
paſcendi cauſa, eſſe in agro conſueverant: defendes, homines
coactos non fuiſſe: & verbo quidem ſuperabis, me ipſo judi-
ce: re autem, ne conſiſtes quidem ullo judice. Vim enim
multitudinis reſtitui voluerunt, non ſolum convocatæ multi-
b. tudinis: ſed, quia plerumque, ubi multitudine opus eſt, ho-
mines cogi ſolent, ideo de coactis compoſitum interdictum
eſt: quod, etiam ſi verbo differre videbitur, re tamen erit
unum, & omnibus in cauſis idem valebit, in quibus perſpi-
60 citur una, atque eadem cauſa æquitatis. ARMATISVE.
Quid

Digitized by Google

Quid dicemus? armatos, ſi Latine loqui volumus, quos ap-
pellare vere poſſumus? opinor eos, qui ſcutis, teliſque para-
ti, ornatique ſunt. Quid igitur? ſi glæbis, aut ſaxis, aut fu-
ſtibus aliquem de fundo præcipitem egeris; juſſuſque ſis,
quem hominibus armatis dejeceris, reſtituere: reſtituiſſe te
dices? Verba ſi valent: ſi cauſæ non ratione, ſed vocibus
ponderantur: me auctore dicito. vinces profecto, non fu-
iſſe armatos eos, qui ſaxa jacerent, quæ de terra ipſi tolle-
rent: non eſſe arma cæſpites, neque glæbas: non fuiſſe ar-
matos eos, qui prætereuntes ramum defringerent arboris:
arma eſſe ſuis nominibus, alia ad tegendum, alia ad nocen-
dum: quæ qui non habuerint, eos inermes fuiſſe vinces.
Verum ſiquidem erit armorum judicium: tum iſta dicito. 61
juris judicium cum erit, & æquitatis: cave in iſta tam frigi-
da, tam jejuna calumnia deliteſcas. non enim reperies quem-
quam judicem, aut recuperatorem, qui, tamquam ſi arma mi-
litis inſpiciunda ſint, ita probet armatum: ſed perinde vale-
bit, quaſi ornatiſſimi fuerint, ſi reperientur ita parata fuiſſe,
ut vim vitæ, aut corpori potuerint afferre. Atque, ut ma- 22
gis intelligas, quam verba nihil valeant: Si tu ſolus, aut qui- 62
vis unus cum ſcuto, cum gladio impetum in me feciſſes, at-
que ego ita dejectus eſſem: auderesne dicere, interdictum
eſſe de armatis hominibus: hic autem hominem armatum u-
num fuiſſe? Non, opinor, tam impudens eſſes. Atqui vide, p.
ne multo nunc ſis impudentior. nam tum quidem omnes 297
mortales implorare poſſes, quod homines in tuo negotio La- a.
tine loqui obliviſcerentur; quod inermes armati judicaren-
tur: quod, cum interdictum eſſet de pluribus, commiſſa res
eſſet ab uno; unus homo plures eſſe homines judicarentur.
Verum in his cauſis non verba veniunt in judicium, ſed ea 63
res, cujus cauſa verba hæc in interdictum conjecta ſunt. Vim,
quæ ad caput, & ad vitam pertinet, reſtitui ſine ulla exceptio-
ne voluerunt. Ea fit plerumque per homines coactos, ar-
matoſque: quæ ſi alio conſilio, eodem periculo facta ſit; eo-
dem jure eſſe voluerunt. Non enim major eſt injuria, ſi tua
familia, quam ſi tuus villicus: non ſi tui ſervi, quam ſi alieni,

ac mercenarii: non, ſi tuus procurator, quam ſi vicinus, aut libertus tuus: non, ſi coactis hominibus, quam ſi voluntariis, aut etiam aſſiduis, ac domeſticis: non, ſi armatis, quam ſi inermibus: qui vim haberent armatorum ad nocendum: non, ſi pluribus, quam ſi uno armato. Quibus enim rebus plerumque vis fit, ejuſmodi hæ res appellantur interdicto. ſi per alias res eadem facta vis eſt: ea, tametſi verbis interdicti non concluditur, tamen ſententia juris, atque auctoritate retinetur

23 Venio nunc ad illud tuum: *Non dejeci, ſi non ſivi acce-*
64 *dere.* Puto te ipſum, Piſo, perſpicere, quanto iſta ſit anguſtior, iniquiorque defenſio, quam ſi illa uterere: *Non fuerunt armati: cum fuſtibus & ſaxis fuerunt.* Si mehercule mihi, non copioſo homini ad dicendum, optio detur, utrum malim defendere, non eſſe dejectum eum, cui vi & armis ingredienti ſit occurſum; an, armatos non fuiſſe eos, qui ſine ſcutis, ac ſine ferro fuerint: omnino ad probandum, utram-
b. que rem videam infirmam, nugatoriamque eſſe: ad dicendum autem, in altera videar mihi aliquid reperire poſſe, non fuiſſe armatos eos, qui neque ferri quidquam, neque ſcutum ullum habuerint: hic vero hæream, ſi mihi defendendum
65 ſit, eum, qui pulſus, fugatusque ſit, non eſſe dejectum. Atque illud in tota defenſione tua mihi maxime mirum videbatur, te dicere, juriſconſultorum auctoritati obtemperari non oportere. Quod ego, tametſi non nunc primum, neque in hac cauſa ſolum audio, tamen admodum mirabar, abs te quam ob rem diceretur. nam ceteri tum ad iſtam hortationem decurrunt, cum ſe in cauſa putant habere æquum & bonum, quod defendant. ſi contra verbis & litteris, & (ut dici ſolet) ſummo jure contenditur: ſolent ejusmodi iniquitati boni, & æqui nomen, dignitatemque opponere. Tum illud, quod dicitur, SIVE, NIBE, irrident: tum aucupia verborum, & litterarum tendiculas in invidiam vocant: tum vociferantur, ex æquo & bono, non ex callido, verſutoque jure rem judicari oportere: ſcriptum ſequi, calumniatoris eſſe: boni judicis, voluntatem ſcriptoris, auctoritatemque defendere.

In

Digitized by Google

In iſta vero cauſa, cum tu ſis is, qui te verbo, litteraque defen- 66
das: cum tuæ ſint hæ partes, unde dejectus es? an inde, quo
prohibitus es accedere? ejectus es, non dejectus. cum tua
ſit hæc oratio, Fateor, me homines coëgiſſe: fateor, armaſſe:
fateor, tibi mortem eſſe minitatum: fateor, hoc interdicto
prætoris vindicari, ſi voluntas & æquitas valeat: ſed ego inve-
nio in interdicto verbum unum, ubi deliteſcam: non dejeci
te ex eo loco, quem in locum prohibui ne venires. In iſta 24
defenſione accuſas eos, qui conſuluntur, quod æquitatis cen-
ſeant rationem, non verbi, haberi oportere? Et hoc loco 67
Scævolam dixiſti cauſam apud centumviros non tenuiſſe: p.
quem ego antea commemoravi, quod idem faceret, quod tu 298
nunc (tametſi ille in aliqua cauſa faciebat, tu in nulla facis) a.
tamen probaſſe nemini quod defendit, quia verbis oppugna-
re æquitatem videbatur. Cum id miror, te hoc in hac re,
alieno tempore, & contra, quam iſta cauſa poſtulaſſet, defen-
diſſe: tum illud vulgo in judiciis, & nonnumquam ab inge-
nioſis hominibus defendi, mihi mirum videri ſolet, nec juris-
conſultis concedi, nec jus civile in cauſis ſemper valere opor-
tere. Nam qui hoc diſputant, ſi id dicunt, non recte aliquid 68
ſtatuere eos, qui conſulantur: non hoc debent dicere, juri
civili, ſed hominibus ſtultis, obtemperari non oportere. ſin
illos recte reſpondere concedunt, & aliter judicari dicunt o-
portere, male judicari oportere dicunt, neque enim fieri
poteſt, ut aliud judicari de jure, aliud reſponderi oporteat:
nec ut quiſquam juris numeretur peritus, qui id ſtatuat eſſe
jus, quod non oporteat judicari. At eſt aliquando contra 69
judicatum. Primum utrum recte, an perperam? ſi recte:
id fuit jus, quod judicatum eſt. ſin aliter: non dubium eſt,
utrum judices, an juriſconſulti vituperandi ſint. deinde ſi
de jure vario quippiam judicatum eſt: non potius contra
juriſconſultos ſtatuunt, ſi aliter pronuntiatum eſt, ac Mucio
placuit, quam ex eorum auctoritate, ſi, ut Manilius ſtatuebat,
ſic eſt judicatum. Etenim ipſe Craſſus non ita cauſam apud
centumviros egit, ut contra juriſconſultos diceret: ſed ut
hoc doceret, illud, quod Scævola defendebat, non eſſe juris:

Digitized by Google

& in eam rem non ſolum rationes afferret, ſed etiam Q. Mucio, ſocero ſuo, multiſque peritiſſimis hominibus auctoribus
25 uteretur. Nam qui jus civile contemnendum putat, is vin-
70 cula revellit non modo judiciorum, ſed etiam utilitatis, vitæ-
b. que communis. qui autem interpretes juris vituperat: ſi imperitos juris eſſe dicit; de hominibus, non de jure civili detrahit. ſin peritis non putat eſſe obtemperandum: non homines lædit, ſed leges, ac jura labefactat. Quod vobis venire in mentem profecto neceſſe eſt; nihil eſſe s) in civitate tam diligenter, quam jus civile, retinendum. etenim, hoc ſublato, nihil eſt, quare exploratum cuiquam poſſit eſſe, quid ſuum, aut quid alienum ſit: nihil eſt, quod æquabile
71 inter omnes, atque unum omnibus eſſe poſſit. Itaque in ceteris controverſiis, atque judiciis, cum quæritur, aliquid factum, necne ſit: verum, an falſum proferatur: & fictus teſtis ſubornari ſolet, & imponi falſæ tabulæ: nonnumquam, honeſto, ac probabili nomine, bono viro, judici, error objici: improbo facultas dari, ut, cum ſciens perperam judicarit, teſtamentum t), aut tabulas ſecutus eſſe videatur. In jure nihil eſt ejuſmodi, recuperatores. non tabulæ falſæ, non teſtis improbus: denique nimia iſta, quæ dominatur in civitate, potentia, in hoc ſolo genere quieſcit: quid agat, quomodo aggrediatur judicem, qua denique digitum proferat, non
72 habet. Illud enim poteſt dici judici ab aliquo non tam verecundo homine, quam gratioſo: Judica hoc factum eſſe, aut numquam eſſe factum, vel cogitatum: crede huic teſti: has comproba tabulas. Hoc non poteſt: cui filius agnatus ſit, ejus teſtamentum non eſſe ruptum, judica: quod mulier ſine tutore auctore promiſerit, deberi. non eſt aditus ad hujuſmodi res neque potentiæ cujuſquam, neque gratiæ. denique, quo majus hoc, ſanctiuſque videatur, ne pretio quidem corrum-

s) Græv. probat conjecturam Fabri, qui reponit: *eſt;* Sed omnibus libris repugnantibus.

t) *teſtimonium* recte ab Hotomanno ſcribi, quamquam contra libros, judicat Græv.

Digitized by Google

corrumpi judex in ejuſmodi cauſa poteſt. Iſte veſter teſtis, 73
qui auſus eſt dicere, FECISSE VIDERI EUM, de quo, P.
ne cujus rei argueretur quidem, ſcire potuiſſet, ipſe num- 299
quam auderet judicare, deberi viro dotem, quam mulier a.
nullo auctore dixiſſet. O rem præclaram, vobisque ob hoc
retinendam, recuperatores! Quod enim eſt jus civile? quod 26
neque inflecti gratia, neque perfringi potentia, neque adul-
terari pecunia poſſit. quod ſi non modo oppreſſum, ſed et-
iam deſertum, aut negligentius adſervatum erit; nihil eſt,
quod quisquam ſeſe habere certum, aut a patre accepturum,
aut relicturum liberis arbitretur. Quid enim refert, ædes, 74
aut fundum relictum a patre, aut aliqua ratione habere bene
partum, ſi incertum ſit, quæ cum omnia tua u), jure mancipii
ſint, ea poſſisne retinere? ſi parum ſit communitum jus? ſi
civili, ac publica lege contra alicujus gratiam teneri non pot-
eſt? Quid, inquam, prodeſt, fundum habere, ſi, quæ decen-
tiſſime deſcripta a majoribus jura finium, poſſeſſionum, a-
quarum, itinerumque ſunt, hæc perturbari aliqua ratione,
commutarique poſſunt? Mihi credite: major hereditas ve-
nit, unicuique veſtrum in iisdem bonis, a jure, & a legibus,
quam ab iis, a quibus illa ipſa bona relicta ſunt. nam, ut per-
veniat ad me fundus, teſtamento alicujus fieri poteſt: ut re-
tineam quod meum factum ſit, ſine jure civili non poteſt.
Fundus a patre relinqui poteſt. at uſucapio fundi, hoc eſt,
finis ſollicitudinis, ac periculi litium x), non a patre relin-
quitur, ſed a legibus. Aquæductus, hauſtus, iter, actus, a
patre; ſed rata auctoritas harum rerum omnium a jure civili
ſumitur. Quapropter non minus diligenter ea, quæ a ma- 75
joribus accepiſtis, publica patrimonia juris, quam privatæ rei
veſtræ retinere debetis: non ſolum quod hæc jure civili ſe- b.
pta ſunt; ſed etiam quod patrimonium unius incommodo
dimittitur: jus amitti non poteſt ſine magno incommodo
civitatis.

 In

u) *cum omnia tua* non eſſe a Cicerone putat Græv.
x) *litium* aſſutum videtur.

27 In hac ipſa cauſa, recuperatores, ſi hoc nos non obtinebi-
mus, vi, armatis hominibus, dejectum eſſe eum, quem vi, ar-
matis hominibus, pulſum, fugatumque eſſe conſtet: Cæcina
rem non amittet, quam ipſam animo forti, ſi tempus ita ferret,
amitteret: in poſſeſſionem in præſentia non reſtituetur: ni-
76 hil amplius: Populi Romani cauſa, civitatis jus, bona, fortu-
næ, poſſeſſionesque in dubium, incertumque revocabuntur:
veſtra auctoritate hoc conſtituetur, hoc præſcribetur: qui-
cum tu poſthac de poſſeſſione contendes, eum, ſi ingreſſum
modo dejeceris x), in prædium reſtituas oportebit: ſin
autem ingredienti, cum armata multitudine obvius fueris, &
ita venientem repuleris, fugaris, averteris: non reſtitues. tum
ſtatueritis vim in cæde ſolum, non etiam in animo: niſi
cruor appareat, vim non eſſe factam: injuriarum delictum
eſſe, qui prohibitus ſit; niſi ex eo loco, ubi veſtigium impreſ-
77 ſerit, dejici neminem poſſe. Juris igitur retineri ſenten-
tiam y), & æquitatem plurimum valere oportere; an verbo,
ac littera jus omne torqueri; vos ſtatuite, recuperatores,
utrum utilius eſſe videatur. Hoc loco, percommode acci-
dit, quod non adeſt is, qui paullo ante affuit, & adeſſe nobis
frequenter in hac cauſa ſolet, vir ornatiſſimus, C. Aquillius.
nam ipſo præſente, de virtute ejus, & prudentia timidius di-
cerem, quod & ipſe pudore quodam afficeretur ex ſua lau-
p. de, & me ſimilis ratio pudoris a præſentis laude tardaret.
300 cujus auctoritati dictum eſt ab illa cauſa concedi nimium non
a. oportere. Vereor, de tali viro ne plus dicam, quam vos aut
78 ſentiatis, aut apud vos commemorari velitis. Quapropter
hoc dicam, numquam ejus auctoritatem nimium valere, cu-
jus prudentiam populus Romanus in cavendo, non in deci-
piendo perſpexerit: qui juris civilis rationem numquam ab
æquitate ſejunxerit: qui tot annos ingenium, laborem, fidem
ſuam populo Romano promptam, expoſitamque præbuerit:
qui ita juſtus, & bonus vir eſt, ut natura, non diſciplina con-
ſultus eſſe videatur: ita peritus, ac prudens, ut ex jure civili,
non

x) *delegeris.* y) *Juris retinere ſententiam &c.*

Digitized by Google

non ſcientia ſolum quædam, verum etiam bonitas nata vi-
deatur: cujus tantum eſt ingenium, ita prompta fides, ut,
quidquid inde haurias, purum, liquidumque te haurire ſen-
tias. Quare permagnam initis a nobis gratiam, cum eum 79
auctorem noſtræ defenſionis eſſe dicitis. Illud autem miror,
cur vos aliquid contra me ſentire dicatis, cum eum auctorem
vos pro me appelletis; noſtrum nominetis. verumtamen
quid ait iſte noſter auctor? Omnibus, quidquid verbis a-
ctum, pronuntiatumque ſit, convenit. Ego ex iſto ge- 28
nere conſultorum non neminem, ut opinor, iſtum ipſum,
quo nos auctore rem iſtam agere, & defenſionem cauſæ con-
ſtituere vos dicitis. qui cum iſtam diſputationem mecum
ingreſſus eſſet, non poſſe probari quemquam eſſe dejectum,
niſi ex eo loco, in quo fuiſſet: rem, & ſententiam interdicti
mecum facere fatebatur; verbo me excludi dicebat: a ver-
bo autem poſſe recedi non arbitrabatur. Cum exemplis 80
uterer multis, etiam illa materia æquitatis, ab verbo & ab
ſcripto, plurimis ſæpe in rebus, jus, & æqui, bonique ratio-
nem eſſe ſejunctam: ſemperque id valuiſſe plurimum, quod
in ſe auctoritatis habuiſſet, æquitatiſque plurimum? con- b.
ſolatus eſt me, & oſtendit, in hac ipſa cauſa nihil eſſe, quod
laborarem. nam verba ipſa ſponſionis facere mecum, ſi vel-
lem diligenter attendere. Quonam, inquam, modo? Quia
certe, inquit, dejectus eſt Cæcina vi, hominibus armatis,
aliquo ex loco: ſi non ex eo loco, quem in locum venire
voluit; at ex eo certe, unde fugit. Quid tum? Prætor,
inquit, interdixit, ut, unde dejectus eſſet, eo reſtitueretur,
hoc eſt, quicumque is locus eſſet, unde dejectus eſſet. Æ-
butius autem, qui fatetur, aliquo ex loco dejectum eſſe Cæ-
cinam, is, quo modo ſe reſtituiſſe dixit, neceſſe eſt male fe-
cerit ſponſionem. Quid eſt, Piſo? placet tibi pugnare ver- 81
bis? placet cauſam juris, & æquitatis, & non noſtræ poſſeſſio-
nis, ſed omnino poſſeſſionum omnium, conſtituere in verbo?
Ego, quod mihi videretur, quod a majoribus factitatum, quod
horum auctoritate, quibus judicandum eſt, dignum eſſet:
oſtendi, id verum, id æquum, id utile omnibus eſſe, ſpectari,

Digitized by Google

quo conſilio, & qua ſententia, non, quibus quidque verbis eſſet actum. Tu me ad verbum vocas? non ante venio, quam recuſaro. nego oportere, nego obtineri poſſe, nego ullam rem eſſe, quæ aut comprehendi ſatis, aut caveri, aut excipi poſſit, ſi aut præterito aliquo verbo, aut ambigue poſito, ſententia, & re cognita, non id, quod intelligitur, ſed id, quod dicitur, valebit.

29 Quoniam ſatis recuſavi: venio jam quo vocas. quæro
82 abs te, ſimne dejectus, non de Fulciniano fundo: (neque enim prætor, ſi ex eo fundo eſſem dejectus, ita me reſtitui juſſit: ſed eo, unde dejectus eſſem) ſum ex proximo vicini fundo dejectus, qua adibam ad iſtum fundum: ſum de via: ſum certe alicunde, ſive de privato, ſive de publico. eo re-
p. 301 a, ſtitui ſum juſſus. reſtituiſſe te dixiſti. nego me ex decreto z) prætoris reſtitutum eſſe. Quid ad hæc dicimus? aut tuo, quemadmodum dicitur, gladio: aut noſtro, defenſio tua
83 conficiatur, neceſſe eſt. Si ad interdicti ſententiam confugis, &, de quo fundo actum ſit tum, cum Æbutius reſtituere jubebatur, id quærendum eſſe dicis, neque æquitatem rei, verbi laqueo capi putas oportere: in meis caſtris, præſidiisque verſaris. mea, mea eſt iſta defenſio: ego hoc vociferor: ego omnes homines, deosque teſtor, cum majores vim armatam nulla juris defenſione texerint, non veſtigium ejus, qui dejectus ſit: ſed factum illius, qui dejecerit, in judicium venire: dejectum eſſe, qui fugatus ſit: vim eſſe factam,
84 cui periculum mortis ſit injectum. Iſtum locum fugis, & reformidas? & me ex hoc, ut ita dicam, campo æquitatis ad iſtas verborum anguſtias, & ad omnes litterarum angulos revocas? in iis ipſis intercludere inſidiis, quas mihi conaris opponere. Non dejeci, ſed ejeci. Peracutum hoc tibi videtur. hic eſt mucro defenſionis tuæ. in eum ipſum cauſa tua incurrat, neceſſe eſt. Ego enim tibi refero, ſi non ſum ex eo loco dejectus, quo prohibitus ſum accedere: at ex eo ſum dejectus, quo acceſſi, unde fugi. Si prætor non diſtinxit

z) *ex edicto.*

ſtinxit locum, quo me reſtitui juberet, & reſtitui juſſit: non ſum ex decreto reſtitutus. Velim, recuperatores, hoc to- 85
tum, ſi vobis verſutius, quam mea conſuetudo defendendi fert, videbitur, ſic exiſtimetis: primum alium, non me, excogitaſſe: deinde hujus rationis non modo non inventorem, ſed ne probatorem quidem eſſe me: idque me non ad meam defenſionem attuliſſe, ſed illorum defenſioni retuliſſe: me poſſe pro meo jure dicere, neque in hac re, quam ego protuli, quæri oportere, quibus verbis prætor interdixit, b.
ſed de quo loco ſit actum, cum interdixit: neque in vi armatorum ſpectari oportere, in quo loco ſit facta vis, verum ſitne facta: te vero nullo modo poſſe defendere, in qua re tu velis, verba ſpectari oportere: in qua re nolis, non oportere.
Verumtamen ecquid mihi reſpondetur ad illud, quod antea 30
dixi, non ſolum re, & ſententia, ſed verbis quoque hoc inter- 86
dictum ita eſſe compoſitum, ut nihil commutandum videretur? Attendite diligenter, quæſo, recuperatores. Eſt enim veſtri ingenii, non meam, ſed majorum prudentiam cognoſcere. non enim ſum id dicturus, quod ego invenerim, ſed quod illos non fugerit. Cum de vi interdicitur, duo genera cauſarum eſſe intelligebant, ad quæ interdictum pertineret: unum, ſi qui ex eo loco, in quo eſſet: alterum, ſi ab eo loco, quo veniret, vi dejectus eſſet: & horum utrumque, neque præterea quidquam, poteſt accidere, recuperatores.
Id adeo, ſi placet, conſiderate. Si qui meam familiam de 87
meo fundo dejecerit a), ex eo me loco dejecerit. ſi qui mihi præſto fuerit cum armatis hominibus extra meum fundum, & me introire prohibuerit: non ex eo, ſed ab eo loco me dejecerit. Ad hæc duo genera rerum, unum verbum, quod ſatis declararet utraſque res, invenerunt: ut, ſive ex fundo, ſive a fundo dejectus eſſem, uno, atque eodem interdicto reſtituerer, UNDE TU. Hoc verbum, UNDE, utrumque declarat: & ex quo loco, & a quo loco. Unde dejectus eſt Cinna? ex urbe. Unde dejeciſti? ab urbe. Unde de-

 jecti

a) *delegerit.*

jecti Galli? a Capitolio. Unde qui cum Graccho fuerunt?
88 ex Capitolio. Videtis igitur, hoc uno verbo ſignificari res
p. duas, & ex quo, & a quo loco. Cum autem eo reſtitui jubet,
302 ita jubet: ut, ſi Galli a majoribus noſtris poſtularent, ut eo
a. reſtituerentur, unde dejecti eſſent, & aliqua vi hoc aſſequi
poſſent: non, opinor, eos in cuniculum, qua aggreſſi erant,
ſed in Capitolium reſtitui oporteret. hoc enim intelligitur.
UNDE TU DEJECISTI, ſive ex quo loco, ſive a quo loco.
EO RESTITUAS. hoc jam ſimplex eſt, in eum locum reſti-
tuas: ſive ex hoc loco dejeciſti, reſtitue in hunc locum: ſi-
ve ab hoc loco, reſtitue in eum locum, non ex quo, ſed a quo
dejectus eſt. Ut ſiqui ex alto, cum ad patriam acceſſiſſet,
tempeſtate ſubito rejectus optaret, ut, cum eſſet a patria de-
jectus, eo reſtitueretur: hoc, opinor, optaret, ut, a quo loco
depulſus eſſet, in eum ſe fortuna reſtitueret, non in ſalum, ſed
in ipſam urbem, quam petebat: ſic, quoniam vim verborum
neceſſario ſimilitudine rerum aucupamur, qui poſtulat, ut,
a quo loco dejectus eſt, hoc eſt, unde dejectus eſt, eo reſti-
31 tuatur b). Cum verba nos eo ducunt, tum res ipſa hoc ſen-
89 tire, atque intelligere cogit. Etenim, Piſo, (redeo nunc ad
illa principia defenſionis meæ) ſi quis te ex ædibus tuis vi, ho-
minibus armatis dejecerit, quid ageres? opinor, hoc inter-
dicto, quo nos uſi ſumus, perſequerere. Quid? ſiqui jam
de foro redeuntem, armatis hominibus domum tuam te in-
troire prohibuerit, quid ageres? uterere eodem interdicto.
Cum igitur prætor interdixerit, unde dejectus es, ut eo reſti-
tuaris: tu hoc idem, quod ego dico, & quod perſpicuum eſt,
interpretabere: cum illud verbum, UNDE, in utramque
rem valeat, eoque tu reſtitui ſis juſſus: tam te in ædes reſti-
tui oportere, ſi e veſtibulo, quam ſi ex interiore ædium parte
dejectus ſis.

90 Ut vero jam, recuperatores, nulla dubitatio ſit, ſive rem,
b. ſive verba ſpectare vultis, quin ſecundum nos judicetis, exo-
ritur hic jam, obrutis rebus omnibus, & perditis, illa defen-
ſio,

b) *hoc poſtulat ut in eum ipſum locum reſtituatur.*

Digitized by Google

ſio, eum dejici poſſe, qui tum poſſideat: qui non poſſide-
at, nullo modo poſſe. itaque, ſi ego ſim a tuis ædibus deje-
ctus, reſtitui non oportere: ſi ipſe ſis, oportere. Numera,
quam multa in iſta defenſione falſa ſint, Piſo: ac primum
illud attende, te jam ex illa ratione eſſe depulſum, quod ne-
gabas quemquam dejici poſſe, niſi qui in eo loco fuerit.
nunc, qui poſſideat, eum, etiam ſi non fuerit in eo loco, de-
jici poſſe concedis c). Cur ergo aut in illud quotidianum 91
interdictum, UNDE ILLE ME VI DEJECIT, additur,
CUM EGO POSSIDEREM: ſi dejici nemo poteſt, qui non
poſſidet: aut in hoc interdictum, DE HOMINIBUS ARMA-
TIS, non additur, ſi oportet quæri, poſſederit, necne? Ne-
gas dejici, niſi qui poſſideat. Oſtendo, ſi ſine armatis coa-
ctisve hominibus dejectus quisquam ſit, eum, qui fateatur ſe
dejeciſſe, vincere ſponſione d), ſi oſtendat, eum non poſſe-
diſſe. Negas dejici, niſi qui poſſideat. Oſtendo ex hoc in-
terdicto, DE ARMATIS HOMINIBUS, qui poſſit oſtendere
non poſſediſſe eum, qui dejectus ſit, condemnari tamen ſpon-
ſionis neceſſe eſſe, ſi fateatur eſſe dejectum. Dupliciter ho- 32
mines dejiciuntur: aut ſine coactis, armatisve hominibus, aut 92
per ejusmodi rationem, aut e) vim. Ad duas diſſimiles res
duo dejuncta interdicta ſunt. In illa vi quotidiana non ſatis
eſt poſſe docere ſe dejectum, niſi oſtendere poſſit, cum poſ-
ſideret, tum dejectum. ne id quidem ſatis eſt, niſi docet ita
ſe poſſediſſe, ut nec vi, nec clam, nec precario poſſederit.
Itaque is, qui ſe reſtituiſſe dixit, magna voce ſæpe confiteri
ſolet, ſe vi dejeciſſe: verum illud addit, Non poſſidebat: vel p.
etiam, cum hoc ipſum conceſſit, vincit tamen ſponſione, ſi 303
planum facit, ab ſe illum aut vi, aut clam, aut precario poſſe- a.
diſſe. Videtisne, quot defenſionibus eum, qui ſine armis, 93
ac multitudine vim fecerit, uti poſſe majores voluerunt?
hunc vero, qui ab jure, officio, bonis moribus, ad ferrum,
ad

c) *nunc jam poſſe concedis: eam qui non poſſideat negas dejici poſſe.*
d) *ſponſionem.* e) *atque.*

Digitized by Google

ad arma, ad cædem confugerit, nudum in cauſa, deſtitutum-
que videtis: ut, qui armatus de poſſeſſione contendiſſet, in-
ermis plane de ſponſione certaret. Ecquid igitur intereſt,
Piſo, inter hæc interdicta? ecquid intereſt, utrum hoc addi-
tum, Cum A. Cæcina poſſederit, necne? ecquid te ratio ju-
ris, ecquid interdictorum diſſimilitudo, ecquid auctoritas
majorum commovet? Si eſſet additum: de eo quæri opor-
94 teret. additum non eſt: tamen oportebit? Atque ego in
hoc Cæcinam non defendo. poſſedit enim Cæcina, recupe-
ratores: & id, tametſi extra cauſam eſt, percurram tamen bre-
vi, ut non minus hominem ipſum, quam jus commune de-
tenſum velitis. Cæſenniam poſſediſſe propter uſumfructum
non negas. qui colonus habuit conductum de Cæſennia fun-
dum, cum idem ex eadem conductione fuerit in fundo, du-
bium eſt, quin, ſi Cæſennia tum poſſidebat, cum erat colonus
in fundo, poſt ejus mortem heres eodem jure poſſederit?
deinde ipſe Cæcina, cum circuiret prædia, venit in iſtum
fundum: rationes a colono accepit. ſunt in eam rem teſti-
95 monia. Poſtea cur, Æbuti, de iſto potius fundo, quam de
alio, ſi quem habes, Cæcinæ denuntiabas, ſi Cæcina non poſ-
ſidebat? Ipſe porro Cæcina cur ſe moribus deduci volebat:
idque tibi de amicorum, etiam de ipſius C. Aquillii ſenten-
tia reſponderat?

33 At enim Sulla legem tulit. Ut nihil de illo tempore, ni-
hil de calamitate reipublicæ querar, hoc tibi reſpondeo: ad-
b. ſcripſiſſe eundem Sullam in eandem legem, SI QUID JUS
NON ESSET ROGARI, EJUS EA LEGE NIHILUM RO-
GATUM. Quid eſt, quod jus non ſit, quod populus jubere,
aut vetare non poſſit? Ut ne longius abeam, declarat iſta ad-
ſcriptio eſſe aliquid. nam, niſi eſſet, hoc in omnibus legibus
96 non adſcriberetur. Sed quæro abs te, puteſne, ſi populus
juſſerit, me, tuum, aut item, te, meum ſervum eſſe: id juſ-
ſum, ratum, atque firmum futurum. Perſpicis hoc nihil
eſſe, ut in f) ceteris, quæ rogavit. Primum illud conce-
dis,

f) *& fateris quæ inter.*

dis, non, quidquid populus juſſerit, ratum eſſe oportere.
deinde nihil rationis affers, quamobrem, ſi libertas adimi
nullo modo poſſit, civitas poſſit. nam & eodem modo de
utraque re traditum nobis eſt: &, ſi ſemel civitas adimi pot-
eſt, retineri libertas non poteſt. Qui enim poteſt jure Qui-
ritium liber eſſe is, qui in numero Quiritium non eſt? Atque 97
ego hanc adoleſcentulus cauſam cum agerem contra homi-
nem diſertiſſimum noſtræ civitatis Cottam, probavi. Cum
Arretinæ mulieris libertatem defenderem, & Cotta decemvi-
ris religionem injeciſſet, non poſſe ſacramentum noſtrum ju-
ſtum judicari, quod Arretinis adempta civitas eſſet, & ego
vehementius contendiſſem, civitatem adimi non potuiſſe:
decemviri prima actione non judicaverunt: poſtea, re quæ-
ſita, & deliberata, ſacramentum noſtrum juſtum judicaverunt.
Atque hoc, & contra dicente Cotta, & Sulla vivo, judicatum
eſt. Jam vero in ceteris, ut omnes, qui in eadem cauſa ſunt,
& lege agant, & ſuum jus perſequantur, & omnes jure civili,
ſine cujuſquam aut magiſtratus, aut judicis, aut periti homi-
nis, aut imperiti dubitatione, utantur, quid ego commemo-
rem? dubium nemini veſtrum eſt. Certe quæri g) hoc 98
ſolere me non præterit (ut ex me ea, quæ tibi in mentem non p.
veniunt, audias) quemadmodum, ſi civitas adimi non poſſit, 304.
in colonias Latinas ſæpe noſtri cives profecti ſint. Aut ſua a.
voluntate, aut legis multa profecti ſunt: quam multam ſi
ſufferre voluiſſent, tum manere in civitate potuiſſent. Quid? 34
quem pater patratus dedidit: aut ſuus pater, populusve
vendidit, quo is jure amittit civitatem? Ut religione civitas
ſolvatur, civis Romanus traditur: qui cum eſt acceptus, eſt
eorum, quibus eſt deditus; ſi non accipiunt, ut Mancinum
Numantini, retinet integram cauſam, & jus civitatis. Si pa-
ter vendidit eum, quem in ſuam poteſtatem ſuſceperat, ex
poteſtate dimittit. Jam populus cum eum vendidit, qui 99
miles factus non eſt, non adimit ei libertatem: ſed judicat,
non

g) Grævius ſic conjicit: *dubium nemini veſtrum eſſe poteſt. Certo. Quæri &c.*

Digitized by Google

non eſſe eum liberum, qui, ut liber ſit, adire periculum noluit. cum autem incenſum vendit, hoc judicat; cum is, qui in ſervitute juſta fuerit, cenſu liberetur, eum, qui, cum liber eſſet, cenſeri noluerit, ipſum ſibi libertatem abjudicaſſe. Quod ſi maxime iiſce rebus adimi libertas, aut civitas poteſt; non intelligunt qui hæc commemorant, ſi per has rationes
100 adimi majores poſſe voluerunt, alio modo noluiſſe? Nam, ut hæc ex jure civili protulerunt, ſic afferant velim, quibus lege aut Romana civitas, aut libertas erepta ſit. Nam quod ad exilium attinet, perſpicue intelligi poteſt, quale ſit. Exilium enim, non ſupplicium eſt, ſed perfugium, portusque ſupplicii. nam qui volunt pœnam aliquam ſubterfugere, aut calamitatem, eo ſolum vertunt; hoc eſt, ſedem ac locum mutant. Itaque nulla in lege noſtra reperietur, ut apud cete-
b. ras civitates, maleficium ullum exſilio eſſe multatum. ſed cum homines, vincula, neces, ignominiasque vitant, quæ ſunt legibus conſtitutæ; confugiunt, quaſi ad aram, in exſilium: qui ſi in civitate legis vim ſubire vellent; non prius civitatem, quam vitam amitterent: quia nolunt; non adimitur his civitas, ſed ab his relinquitur, atque deponitur. Nam, cum ex noſtro jure duarum civitatum nemo eſſe poſſit, tum amittitur hæc civitas. denique, cum is, qui profugit, receptus
35 eſt in exſilium, hoc eſt, in aliam civitatem. Non me præ-
101 terit, recuperatores, tametſi de hoc jure multa prætereo, tamen me longius prolapſum eſſe, quam ratio veſtri judicii poſtularit. Verum id feci, non quod vos in hac cauſa hanc defenſionem deſiderare arbitrarer, ſed ut omnes intelligerent, nec ademptam cuiquam civitatem eſſe, nec adimi poſſe. Hoc cum eos ſcire volui, quibus Sulla voluit injuriam facere, tum omnes ceteros novos, veteresque cives. neque enim ratio afferri poteſt, cur, ſi cuiquam novo civi potuerit adimi civitas, non omnibus patriciis, omnibus antiquiſſimis
102 civibus poſſit. Nam ad hanc quidem cauſam nihil hoc pertinuiſſe, primum ex eo intelligi poteſt, quod vos ea de re judicare non debetis: deinde quod Sulla ipſe ita tulit de civitate, ut non ſuſtulerit horum nexa, atque hereditates.

jubet

Digitized by Google

jubet enim eodem jure eſſe, quo fuerint Ariminenſes: quos
quis ignorat duodecim coloniarum fuiſſe, & a populo Ro-
mano hereditates capere potuiſſe? Quod ſi adimi civitas A.
Cæcinæ lege potuiſſet, magis illam rationem tamen omnes
boni quæreremus, quemadmodum ſpectatiſſimum, pruden-
tiſſimumque hominem, ſummo conſilio, ſumma virtute,
ſumma auctoritate domeſtica præditum, levatum injuria, ci-
vem retinere poſſemus, quam uti nunc, cum de jure civita- p.
tis nihil potuerit deperdere, quisquam exſiſtat, niſi tui, Sex- 305
te, ſimilis & ſtultitia, & impudentia, qui huic civitatem ad- a.
emptam eſſe dicat. Qui quoniam, recuperatores, ſuum 103
jus non deſeruit, neque quicquam illius audaciæ, petulan-
tiæque conceſſit; derelinquo jam communem cauſam, popu-
queli Romani jus in veſtra fide, ac religione depono. Is ho- 36
mo ita ſe probatum vobis, veſtrique ſimilibus ſemper vo-
luit, ut id non minus in hac cauſa laborarit: nec contende-
rit aliud, quam ne jus ſuum diſſolute relinquere videretur:
nec minus vereretur, ne contemnere Æbutium, quam ne ab
eo contemptus eſſe exiſtimaretur.

Quapropter ſiquid extra judicium eſt, quod homini tri- 104
buendum ſit: habetis hominem ſingulari pudore, virtute
cognita, & ſpectata fide, ampliſſimum, Etruriæ nomine to-
tius, in utraque fortuna cognitum multis ſignis & virtutis,
& humanitatis. Si quid in contraria parte in homine of-
fendendum ſit: habetis eum, ut nihil dicam amplius, qui ſe
homines coëgiſſe fateatur. Sin, hominibus remotis, de cauſa
quæritis: cum judicium de vi ſit: is, qui arguitur, vim ſe
hominibus armatis feciſſe fateatur: verbo ſe, non æquitate
defendere conetur: id quoque ei verbum ipſum ereptum
eſſe videatis: auctoritatem ſapientiſſimorum hominum fa-
cere nobiſcum: in judicium non venire, utrum Cæcina poſ-
ſederit, necne: tamen doceri poſſediſſe: multo etiam mi-
nus quæri, A. Cæcinæ fundus ſit, necne: me tamen idipſum
docuiſſe, fundum eſſe Cæcinæ: cum hæc ita ſint, ſtatuite b.
quid vos tempora reipublicæ de armatis hominibus, quid
illius confeſſio de vi, quid noſtra deciſio de æquitate, quid
ratio interdicti de jure admoneant, ut judicetis. M.

Digitized by Google

p. 4. a.

M. TULLII CICERONIS
PRO
LEGE MANILIA,
SEU
DE IMPERATORE POMPEJO DELIGENDO, AD POPULUM.
ORATIO TERTIADECIMA.

ARGUMENTUM.

M. Æmilio, L. Volcatio COSS. cum L. Lucullus, qui Proconſulari imperio adminiſtrarat prope ſeptem annos Mithridaticum bellum, a ſenatu revocatus Romam rediſſet, tulit ad populum C. Manilius Tribunus plebis, ut ejus belli adminiſtratio Pompejo committeretur, qui tum bellum maritimum gerebat. Eam rogationem Cicero Prætor creatus perſuadendam populo ſuſcepit, quod in Pompejo omnia eſſent, quæ ad perfectum imperatorem pertinerent, ſcientia rei militaris, fortitudo, temperantia & felicitas, rejectis objectionibus Hortenſii, & Catuli, quorum alter, non eſſe uni omnia committenda dicebat, alter vero, in uno homine ſæpe eſſe periclitandam fortunam negabat, eumque majoribus reipublicæ temporibus ſervari volebat.

I 1 QUAMQUAM mihi ſemper frequens conſpectus veſter, multo jucundiſſimus; hic autem locus, ad agendum ampliſſimus, ad dicendum ornatiſſimus eſt viſus, Quirites: tamen hoc aditu laudis, qui ſemper optimo cuique maxime patuit, non mea me voluntas, ſed meæ vitæ rationes ab ineunte ætate ſuſceptæ, prohibuerunt. Nam, cum antea per ætatem nondum hujus auctoritatem loci contingere a) auderem; ſtatueremque, nihil huc, niſi perfectum ingenio, elaboratum induſtria, afferri oportere: omne meum tempus
2 amicorum temporibus tranſmittendum putavi. Ita neque hic

a) *attingere.*

hic locus, vacuus umquam ab iis, qui veſtram cauſam defen-
derent: & meus labor in privatorum periculis caſte, inte-
greque verſatus, ex veſtro judicio fructum eſt ampliſſimum
conſecutus. Nam cum propter dilationem comitiorum ter
prætor primus centuriis cunctis renuntiatus ſum, facile intel-
lexi, Quirites, & quid de me judicaretis, & quid aliis præſcri-
beretis. Nunc cum & auctoritatis in me tantum ſit, quantum
vos honoribus mandandis eſſe voluiſtis: & ad agendum fa-
cultatis tantum, quantum homini vigilanti ex forenſi uſu
prope quotidiana dicendi exercitatio potuit afferre: certe,
& ſiquid auctoritatis in me eſt, ea apud eos utar, qui eam mi-
hi dederunt; & ſiquid etiam dicendo conſequi poſſum, iis
oſtendam potiſſimum, qui ei quoque rei fructum ſuo judicio b.
tribuendum eſſe cenſuerunt. Atque illud in primis mihi 3
lætandum jure eſſe video, quod in hac inſolita mihi ex hoc lo-
co ratione dicendi, cauſa talis oblata eſt, in qua oratio deeſſe
nemini poteſt. Dicendum eſt enim de Cn. Pompeji ſingu-
lari, eximiaque virtute: hujus autem orationis difficilius eſt
exitum, quam principium invenire. ita mihi non tam copia,
quam modus in dicendo quærendus eſt.

Atque, ut inde oratio mea proficiſcatur, unde hæc omnis 2
cauſa ducitur: bellum grave, & periculoſum veſtris vectiga- 4
libus, atque ſociis, a duobus potentiſſimis regibus infertur,
Mithridate, & Tigrane; quorum alter relictus, alter laceſſi-
tus, occaſionem ſibi ad occupandam Aſiam oblatam eſſe ar-
bitratur. Equitibus Romanis, honeſtiſſimis viris, afferuntur
ex Aſia quotidie litteræ, quorum magnæ res aguntur, in ve-
ſtris vectigalibus exercendis occupatæ: qui ad me pro ne-
ceſſitudine, quæ mihi eſt cum illo ordine, cauſam reipubli-
cæ periculaque rerum ſuarum detulerunt: Bithyniæ, quæ 5
nunc veſtra provincia eſt, vicos exuſtos eſſe complures: re-
gnum Ariobarzanis, quod finitimum eſt veſtris vectigalibus,
totum eſſe in hoſtium poteſtate: Lucullum, magnis rebus
geſtis, ab eo bello diſcedere: huic qui ſuccurrerit b), non
ſatis

b) *ſucceſſerit.*

ſatis eſſe paratum ad tantum bellum adminiſtrandum: unum ab omnibus ſociis, & civibus ad id bellum imperatorem depoſci, atque expeti c): eundem hunc unum ab hoſtibus metui, præterea neminem.

6 Cauſa quæ ſit, videtis: nunc, quid agendum ſit, conſiderate. Primum mihi videtur de genere belli: deinde de magnitudine: tum de imperatore deligendo eſſe dicendum. Genus eſt enim ejusmodi d), quod maxime veſtros animos
p. 5 excitare, atque inflammare debet e). in quo agitur populi
a. Romani gloria, quæ vobis a majoribus, cum magna in rebus omnibus, tum ſumma in re militari tradita eſt: agitur ſalus ſociorum, atque amicorum, pro qua multa majores veſtri magna, & gravia bella geſſerunt: aguntur certiſſima populi Romani vectigalia, & maxima: quibus amiſſis, & pacis ornamenta, & ſubſidia belli requiretis: aguntur bona multorum civium, quibus eſt & a vobis, & ipſorum, & reipublicæ
3 cauſa conſulendum. Et quoniam ſemper appetentes gloriæ
7 præter ceteras gentes, atque avidi laudis fuiſtis, delenda vobis eſt illa macula, Mithridatico bello ſuperiore ſuſcepta f): quæ penitus jam inſedit, atque inveteravit in populi Romani nomine: quod is, qui uno die, tota Aſia, tot in civitatibus, uno nuntio, atque una litterarum ſignificatione cives Romanos necandos, trucidandosque denotavit, non modo adhuc pœnam nullam, ſuo dignam ſcelere ſuſcepit, ſed ab illo tempore annum jam tertium & viceſimum regnat: & ita regnat, ut ſe non Ponto, neque Cappadociæ latebris occultare velit, ſed emergere e patrio regno, atque in veſtris vectigalibus, hoc
8 eſt, in Aſiæ luce verſari. Etenim adhuc ita veſtri cum illo rege contenderunt imperatores, ut ab illo inſignia victoriæ, non victoriam reportarent. Triumphavit L. Sulla, triumphavit L. Murena de Mithridate, duo fortiſſimi viri, & ſummi imperatores: ſed ita triumpharunt, ut ille pulſus, ſuperatusque regnaret.

c) Græv. excidiſſe nomen *Pompeji* putat.
d) *Genus eſt belli ejusmodi.* e) *debeat.*
f) Græv. placet lectio Cod. Erfurt. *concepta.*

Digitized by Google

regnaret. Verumtamen illis imperatoribus laus eſt tribuen-
da, quod egerunt: venia danda, quod reliquerunt: propter-
ea quod ab eo bello Sullam in Italiam reſpublica, Murenam
Sulla revocavit. Mithridates autem omne reliquum tem- 4
pus, non ad oblivionem veteris belli, ſed ad comparationem 9
novi contulit: qui poſteaquam maximas ædificaſſet, ornaſ-
ſetque claſſes; exercitusque permagnos, quibuscumque ex b.
gentibus potuiſſet, comparaſſet, & ſe Boſporanis, finitimis ſu-
is, bellum inferre ſimulaſſet: usque in Hiſpaniam legatos Ec-
batanis miſit ad eos duces, quibuscum tum bellum gereba-
mus: ut, cum duobus in locis disjunctiſſimis, maximeque di-
verſis, uno conſilio, a binis hoſtium copiis bellum terra, ma-
rique gereretur, vos ancipiti contentione diſtricti, de impe-
rio dimicaretis. Sed tamen alterius partis periculum, Ser- 10
torianæ, atque Hiſpanienſis, quæ multo plus firmamenti, ac
roboris habebat, Cn. Pompeji divino conſilio, ac ſingulari vir-
tute depulſum eſt: in altera parte ita res a L. Lucullo, ſum-
mo viro, eſt adminiſtrata, ut initia illa geſtarum rerum magna,
atque præclara, non felicitati ejus, ſed virtuti; hæc autem
extrema, quæ nuper acciderunt, non culpæ, ſed fortunæ tri-
buenda eſſe videantur. Sed de Lucullo dicam alio loco, &
ita dicam, Quirites, ut neque vera laus, ei detracta oratione
noſtra, neque falſa, afficta eſſe videatur. De veſtri imperii 11
dignitate, atque gloria, quoniam is eſt exorſus orationis meæ,
videte, quem vobis animum ſuſcipiendum putetis. Majores 5
veſtri ſæpe, mercatoribus, ac naviculatoribus g) injurioſius
tractatis, bella geſſerunt: vos tot civium Romanorum milli-
bus, uno nuntio, atque uno tempore necatis, quo tandem
animo eſſe debetis? Legati quod erant appellati ſuperbius,
Corinthum patres veſtri, totius Græciæ lumen, exſtinctum
eſſe voluerunt: vos eum regem inultum eſſe patiemini, qui
legatum populi Romani, conſularem, vinculis, ac verberibus,
atque omni ſupplicio excruciatum necavit? Illi libertatem
civium Romanorum imminutam non tulerunt: vos vitam

g) *naviculariis.*

p.6 ereptam negligetis? Jus legationis verbo violatum illi per-
a. ſecuti ſunt: vos legatum populi Romani, omni ſupplicio
12 interfectum, inultum h) relinquetis? Videte, ne, ut illis pulcherrimum fuit, tantam vobis imperii gloriam relinquere; ſic vobis turpiſſimum ſit, illud, quod i) accepiſtis, tueri, & conſervare non poſſe. Quid, quod ſalus ſociorum ſummum in periculum, ac diſcrimen vocatur? Regno expulſus eſt Ariobarzanes, rex, ſocius populi Romani atque amicus: imminent duo reges toti Aſiæ, non ſolum vobis inimiciſſimi, ſed etiam veſtris ſociis, atque amicis: civitates autem omnes, cuncta Aſia, atque Græcia veſtrum auxilium exſpectare, propter periculi magnitudinem, coguntur: imperatorem a vobis certum depoſcere, cum præſertim vos alium miſeritis, neque audent, neque id ſe facere ſummo ſine periculo poſſe
13 arbitrantur. Vident, & ſentiunt hoc idem, quod vos, unum virum eſſe, in quo ſumma ſint omnia, & eum prope eſſe, (quo etiam carent ægrius:) cujus adventu ipſo, atque nomine, tametſi ille ad maritimum bellum venerit, tamen impetus hoſtium repreſſos eſſe intelligunt, ac retardatos. Hi vos, quoniam libere loqui non licet, tacite rogant, ut ſe quoque ſicut ceterarum provinciarum ſocios, dignos exiſtimetis, quorum ſalutem tali viro commendetis. atque hoc etiam magis, quam ceteros; quod ejusmodi in provinciam homines cum imperio mittimus, ut, etiam ſi ab hoſte defendant, tamen ipſorum adventus in urbes ſociorum, non multum ab hoſtili expugnatione differant. Hunc audiebant antea, nunc præſentem vident, tanta temperantia, tanta manſuetudine, tanta
b. humanitate, ut ii beatiſſimi eſſe videantur, apud quos ille diu-
6 tiſſime commoratur. Quare, ſi propter ſocios, nulla ipſi in-
14 juria laceſſiti, majores veſtri k) cum Antiocho, cum Philippo, cum Ætolis, cum Pœnis bella geſſerunt: quanto vos ſtudio convenit, injuriis provocatos, ſociorum ſalutem una cum

h) Græv. *populi Rom.* & *inultum* ex antecedentibus repetitum a ſcribis videntur. nec ſunt in Codd. Erf. Dresd. Franc. &c.
i) *id quod.* k) *noſtri.*

Digitized by Google

cum imperii veſtri dignitate defendere, præſertim cum de
veſtris maximis vectigalibus agatur? nam ceterarum provin-
ciarum vectigalia, Quirites, tanta ſunt, ut iis ad ipſas provin-
cias tutandas vix contenti eſſe poſſimus: Aſia vero tam opi-
ma eſt, & fertilis, ut & ubertate agrorum, & varietate fructu-
um, & magnitudine paſtionis, & multitudine earum rerum,
quæ exportantur, facile omnibus terris antecellat. Itaque
hæc vobis provincia, Quirites, ſi & belli utilitatem, &
pacis dignitatem ſuſtinere vultis l), non modo a calamitate,
ſed etiam a metu calamitatis eſt defendenda. Nam ceteris 15
in rebus, cum venit calamitas, tum detrimentum accipitur.
at in vectigalibus non ſolum adventus mali, ſed etiam metus
ipſe affert calamitatem. nam cum hoſtium copiæ non longe
abſunt, etiam ſi irruptio facta nulla ſit, tamen pecora relin-
quuntur, agricultura deſeritur, mercatorum navigatio con-
quieſcit. ita neque ex portu, neque ex decumis, neque ex
ſcriptura vectigal conſervari poteſt. quare ſæpe totius anni
fructus uno rumore periculi, atque uno belli terrore, amitti-
tur. Quo tandem animo eſſe exiſtimatis aut eos, qui vecti- 16
galia nobis penſitant, aut eos, qui exercent, atque exigunt,
cum duo reges cum maximis copiis prope adſint? cum una
excurſio equitatus perbrevi tempore totius anni vectigal au-
ferre poſſit? cum publicani familias maximas, quas in ſali-
nis habent, quas in agris, quas in portubus, atque cuſtodiis,
magno periculo ſe habere arbitrentur? Putatisne vos illis re-
bus frui poſſe, niſi eos, qui vobis fructuoſi ſunt m), conſer- p. 7
vaveritis, non ſolum (ut antea dixi) calamitate, ſed etiam ca- a.
lamitatis formidine liberatos? Ac ne illud quidem vobis ne- 7
gligendum eſt, quod mihi ego extremum propoſueram, cum 17
eſſem de belli genere dicturus, quod ad multorum bona ci-
vium Romanorum pertinet: quorum vobis, pro veſtra ſapi-
entia, Quirites, habenda eſt ratio diligenter. Nam & pu-
blicani, homines & honeſtiſſimi, & ornatiſſimi, ſuas rationes,
& copias in illam provinciam contulerunt: quorum ipſo-

l) *ſi ad belli u. e. p. d. retinere vultis.* m) *fructui ſunt.*

rum per ſe res, & fortunæ, curæ vobis eſſe debent. etenim ſi vectigalia, nervos eſſe reipublicæ ſemper duximus: eum certe ordinem, qui exercet illa, firmamentum ceterorum or-
18 dinum recte eſſe dicemus. Deinde ceteris ex ordinibus homines gnavi, & induſtrii partim in Aſia negotiantur n), quibus vos abſentibus conſulere debetis: partim ſuas, & ſuorum in ea provincia pecunias magnas collocatas habent. Erit igitur humanitatis veſtræ, magnum eorum civium numerum calamitate prohibere: ſapientiæ, videre, multorum civium calamitatem a republica ſejunctam eſſe non poſſe. Etenim illud primum parvi refert, vos publicanis amiſſa vectigalia poſtea victoria recuperare. neque enim iisdem redimendi facultas erit, propter calamitatem, neque aliis voluntas, pro-
19 pter timorem. Deinde, quod nos eadem Aſia, atque idem iſte Mithridates initio belli Aſiatici docuit; id quidem certe calamitate docti memoria retinere debemus. nam tum, cum in Aſia res magnas permulti amiſerant, ſcimus, Romæ, ſolutione impedita, fidem concidiſſe. Non enim poſſunt una in civitate multi rem, atque fortunas amittere, ut non plures ſecum in eandem calamitatem trahant. A quo periculo prohibete rempublicam, & mihi credite, id quod ipſi videtis.
b. hæc fides, atque hæc ratio pecuniarum, quæ Romæ, quæ in foro verſatur, implicita eſt cum illis pecuniis Aſiaticis, & cohæret. ruere illa non poſſunt, ut hæc non eodem labefactata motu concidant. Quare videte, num dubitandum vobis ſit, omni ſtudio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis veſtri, ſalus ſociorum, vectigalia maxima, fortunæ plurimorum civium cum republica defenduntur.

8 Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca
20 dicam. Poteſt enim hoc dici; belli genus eſſe ita neceſſarium, ut ſit gerendum. non eſſe ita magnum, ut ſit pertimeſcendum. In quo maxime laborandum eſt, ne forte a vobis quæ diligentiſſime providenda ſunt, contemnenda eſſe videantur. Atque, ut omnes intelligant, me L. Lucullo tantum impertire

n) *partim ipſi in A. n.*

Digitized by Google

tire o) laudis, quantum forti viro, & ſapientiſſimo homini,
& magno imperatori debeatur: dico, ejus adventu maximas
Mithridatis copias omnibus rebus ornatas, atque inſtructas
fuiſſe; urbemque Aſiæ clariſſimam, nobisque amiciſſimam,
Cyzicenorum, obſeſſam eſſe ab ipſo rege magna p) multi-
tudine, & oppugnatam vehementiſſime, quam L. Lucullus
virtute, aſſiduitate, conſilio, ſummis obſidionis periculis libe-
ravit: Ab eodem imperatore claſſem magnam, & ornatam, 21
quæ ducibus Sertorianis ad Italiam ſtudio inflammato rape-
retur, ſuperatam eſſe, atque depreſſam: magnas hoſtium præ-
terea copias multis prœliis eſſe deletas: patefactumque no-
ſtris legionibus eſſe Pontum, qui ante populo Romano ex
omni aditu clauſus eſſet: Sinopen, atque Amiſum, quibus in
oppidis erant domicilia regis, omnibus rebus ornata, atque
referta; ceteraſque urbes Ponti, & Cappadociæ permultas, p. 8
uno aditu, atque adventu eſſe captas: regem ſpoliatum regno a.
patrio, atque avito, ad alios ſe reges, atque alias gentes ſup-
plicem contuliſſe: atque hæc omnia, ſalvis populi Romani
ſociis, atque integris vectigalibus, eſſe geſta. Satis opinor
hoc eſſe laudis; atque ita, Quirites, ut hoc vos intelligatis, a
nullo iſtorum, qui huic obtrectant legi, atque cauſæ, L. Lu-
cullum ſimiliter ex hoc loco eſſe laudatum. Requiretur for- 9
taſſe nunc, quemadmodum, cum hæc ita ſint, reliquum poſſit 22
eſſe magnum bellum. Cognoſcite, Quirites. non enim hoc
ſine cauſa quæri videtur. Primum ex ſuo regno ſic Mithri-
dates profugit, ut ex eodem Ponto Medea illa quondam pro-
fugiſſe dicitur: quam prædicant in fuga, fratris ſui membra
in iis locis, qua ſe parens perſequeretur, diſſipaviſſe, ut eo-
rum collectio diſperſa, mærorque patrius, celeritatem perſe-
quendi retardaret. Sic Mithridates fugiens, maximam vim
auri, atque argenti, pulcherrimarumque rerum omnium,
quas & a majoribus acceperat, & ipſe bello ſuperiore ex tota
Aſia direptas, in ſuum regnum congeſſerat, in Ponto omnem
reliquit. Hæc dum noſtri colligunt omnia diligentius, rex

o) *impertiri.* p) *maxima.*

Digitized by Google

ipſe e manibus effugit. ita illum in perſequendi ſtudio mæ-
23 ror, hos lætitia retardavit. Hunc in illo timore, & fuga Tigranes, rex Armenius, excepit: diffidentemque rebus ſuis confirmavit, & afflictum erexit, perditumque recreavit. cujus in regnum poſteaquam L. Lucullus cum exercitu venit: plures etiam gentes contra imperatorem noſtrum concitatæ ſunt. Erat enim metus injectus iis nationibus, quas num-
b. quam populus Romanus neque laceſſendas bello, neque tentandas putavit. erat etiam alia gravis, atque vehemens opinio, quæ per animos gentium barbararum pervaſerat, fani locupletiſſimi, & religioſiſſimi diripiendi cauſa in eas oras noſtrum exercitum eſſe adductum. Ita nationes multæ, atque magnæ novo quodam terrore, ac metu concitabantur. Noſter autem exercitus, etſi urbem ex Tigranis regno ceperat, & prœliis uſus erat ſecundis, tamen nimia longinquitate
24 locorum, ac deſiderio ſuorum commovebatur. Hic jam plura non dicam. fuit enim illud extremum, ut ex iis locis a militibus noſtris reditus magis maturus, quam proceſſio longior quæreretur. Mithridates autem & ſuam manum q) jam confirmarat, & eorum, qui ſe ex ejus regno collegerant, & magnis adventiciis multorum regum, & nationum copiis juvabatur r). Hoc jam fere ſic fieri ſolere accepimus, ut regum afflictæ fortunæ facile multorum opes alliciant ad miſericordiam, maximeque eorum, qui aut reges ſunt, aut vivunt in regno; quod regale iis s) nomen, magnum, & ſanctum eſſe
25 videatur. Itaque tantum victus efficere potuit, quantum incolumis numquam eſt auſus optare. nam cum ſe in regnum recepiſſet ſuum, non fuit eo contentus, quod ei præter ſpem acciderat, ut illam, poſteaquam pulſus erat, terram umquam attingeret: ſed in exercitum veſtrum, clarum, atque victorem, impetum fecit. Sinite hoc loco, Quirites, (ſicut poëtæ ſolent, qui res Romanas ſcribunt) præterire me noſtram calamitatem: quæ tanta fuit, ut eam ad aures L. Luculli non ex

q) Grævius putat: *ſuum animum.*
r) *& m. a. auxiliis m. r. e. n. juvabatur.* s) *ut regale his.*

Digitized by Google

ex prœlio nuntius, ſed ex ſermone rumor afferret. Hic in 26
ipſo illo malo, graviſſimaque belli offenſione, L. Lucullus,
qui tamen aliqua ex parte iis incommodis mederi fortaſſe p. 9
potuiſſet, veſtro juſſu coactus, quod imperii diuturnitati a.
modum ſtatuendum, veteri exemplo putaviſtis, partem militum, qui jam ſtipendiis confecti t) erant, dimiſit, partem Glabrioni tradidit. Multa præterea conſulto: ſed ea vos conjectura perſpicitis u), quantum illud bellum futurum x) putetis, quod conjungant reges potentiſſimi, renovent agitatæ nationes, ſuſcipiant integræ gentes, novus imperator veſter accipiat, vetere pulſo exercitu. Satis mihi multa verba IO
feciſſe videor, quare hoc bellum eſſet, genere ipſo neceſſarium, magnitudine periculoſum. reſtat, ut de imperatore ad id bellum deligendo, ac tantis rebus præficiendo, dicendum eſſe videatur. 27

Utinam, Quirites, virorum fortium, atque innocentium copiam tantam haberetis, ut hæc vobis deliberatio difficilis eſſet, quemnam potiſſimum tantis rebus, ac tanto bello præficiendum putaretis! Nunc vero cum ſit unus Cn. Pompejus, qui non modo eorum hominum, qui nunc ſunt, gloriam, ſed etiam antiquitatis memoriam virtute ſuperarit: quæ res eſt, quæ cujusquam animum in hac cauſa dubium facere poſſit?
Ego enim ſic exiſtimo, in ſummo imperatore quatuor has 28
res ineſſe oportere, ſcientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem. Quis igitur hoc homine ſcientior umquam aut fuit, aut eſſe debuit? qui e ludo, atque pueritiæ diſciplina, bello maximo, atque acerrimis hoſtibus, ad patris exercitum, atque in militiæ diſciplinam profectus eſt? qui extrema pueritia miles fuit ſummi imperatoris? ineunte adoleſcentia maximi ipſe exercitus imperator? qui ſæpius cum hoſte conflixit, quam quisquam cum inimico concertavit? plura bella geſſit, quam ceteri legerunt? plures provincias confecit, quam alii concupiverunt? cujus adoleſcen-
tia ad ſcientiam rei militaris non alienis præceptis, ſed ſuis b.

Ll 5 impe-

t) *confectis.* u) *perſpicite.* x) *factum.*

Digitized by Google

imperiis: non offenſionibus belli, ſed victoriis: non ſtipendiis, ſed triumphis eſt erudita? Quod denique genus belli eſſe poteſt, in quo illum non exercuerit fortuna reipublicæ? Civile, Africanum, Tranſalpinum, Hiſpanienſe, miſtum ex civitatibus, atque ex bellicoſiſſimis nationibus, ſervile, navale bellum, varia y) & diverſa genera, & bellorum, & hoſtium, non ſolum geſta ab hoc uno, ſed etiam confecta, nullam rem eſſe declarant, in uſu militari poſitam, quæ hujus viri ſcientiam fugere poſſit.

II Jam vero virtuti Cn. Pompeji, quæ poteſt par oratio inve-
29 niri? quid eſt, quod quiſquam aut dignum illo z), aut vobis novum, aut cuiquam inauditum poſſit afferre? Neque enim illæ ſunt ſolæ virtutes imperatoriæ, quæ vulgo exiſtimantur, labor in negotio, fortitudo in periculis, induſtria in agendo, celeritas in conficiendo, conſilium in providendo: quæ tanta ſunt in hoc uno, quanta in omnibus reliquis imperatoribus, quos aut vidimus, aut audivimus, non fuerunt.
30 Teſtis eſt Italia, quam ille ipſe victor, L. Sulla, hujus virtute, & ſubſidio confeſſus eſt liberatam. teſtis eſt Sicilia, quam multis undique cinctam periculis, non terrore belli, ſed celeritate conſilii, explicavit. teſtis eſt Africa, quæ magnis oppreſſa hoſtium copiis, eorum ipſorum ſanguine redundavit. teſtis eſt Gallia, per quam legionibus noſtris in Hiſpaniam iter, Gallorum internicione patefactum eſt. teſtis eſt Hiſpania, quæ ſæpiſſime plurimos hoſtes ab hoc ſuperatos, proſtratosque conſpexit. teſtis eſt iterum, & ſæpius Italia, quæ cum ſervili bello tætro, periculoſoque premeretur, ab hoc auxilium abſente expetivit: quod bellum exſpectatione Pompeji attenuatum, atque imminutum eſt; adventu ſublatum, ac ſe-
31 pultum. Teſtes vero jam omnes oræ, atque omnes exteræ
p.10 gentes, ac nationes: denique maria omnia, tum univerſa,
a. tum in ſingulis oris a) omnes ſinus, atque portus. Quis
enim toto mari locus per hos annos, aut tam firmum habuit præſidium, ut tutus eſſet? aut tam fuit abditus, ut lateret?

Quis

y) *bellum. Varia &c.* z) *illo dignum.* a) abeſt: *oris.*

Quis navigavit, qui non ſe aut mortis, aut ſervitutis periculo committeret, cum aut hieme, aut referto prædonum mari navigaret? Hoc tantum bellum, tam turpe, tam vetus, tam late diviſum, atque diſperſum, quis umquam arbitraretur aut ab omnibus imperatoribus uno anno, aut omnibus annis ab uno imperatore confici poſſe? Quam provinciam tenuiſtis a 32
prædonibus liberam per hoſce annos? quod vectigal vobis tutum fuit? quem ſocium defendiſtis? cui, præſidio, claſſibus veſtris, fuiſtis? quam multas exiſtimatis inſulas eſſe deſertas? quam multas aut metu relictas, aut a prædonibus captas urbes eſſe ſociorum? Sed quid ego longinqua commemoro? Fuit hoc 12
quondam, fuit proprium populi Romani longe a domo bellare, & propugnaculis imperii ſociorum fortunas, non ſua tecta defendere. Sociis veſtris ego b) mare clauſum per hoſce annos dicam fuiſſe, cum exercitus noſtri Brundiſio numquam, niſi ſumma hieme, transmiſerint? Qui ad vos ab exteris nationibus venirent, captos querar; cum legati populi Romani redempti ſint? mercatoribus tutum mare non fuiſſe dicam, cum duodecim ſecures in prædonum poteſtatem pervenerint? Cnidum aut Colophonem, aut Samum, nobiliſſimas ur- 33
bes, innumerabilesque alias, captas eſſe commemorem, cum veſtros portus, atque eos portus, quibus vitam & ſpiritum ducitis, in prædonum fuiſſe poteſtatem ſciatis? An vero ignoratis, portum Cajetæ celeberrimum, atque pleniſſimum navium, inſpectante prætore, a prædonibus eſſe direptum? Ex Miſeno autem, ejus ipſius liberos, qui cum prædonibus b.
antea ibi bellum geſſerat, a prædonibus eſſe ſublatos? Nam quid ego Oſtienſe incommodum, atque illam labem, atque ignominiam reipublicæ querar, cum, prope inſpectantibus vobis, claſſis ea, cui conſul populi Romani præpoſitus eſſet, a prædonibus capta, atque oppreſſa eſt? Pro dii immortales! tantamne unius hominis incredibilis, ac divina virtus tam brevi tempore lucem afferre reipublicæ potuit, ut vos, qui modo

b) *Sociis ego veſtris.*

Digitized by Google

modo ante oſtium Tiberinum claſſem hoſtium videbatis, ii
nunc nullam intra Oceani oſtium prædonum navem eſſe au-
34 diatis? Atque hæc, qua celeritate geſta ſint, quanquam vide-
tis, tamen a me in dicendo prætereunda non ſunt. Quis
enim umquam, aut obeundi negotii, aut conſequendi quæ-
ſtus ſtudio, tam brevi tempore, tot loca adire, tantos curſus
conficere potuit, quam celeriter, Cn. Pompejo duce, belli c)
impetus navigavit? qui nondum tempeſtivo ad navigandum
mari Siciliam adiit, Africam exploravit: inde Sardiniam cum
claſſe venit: atque hæc tria frumentaria ſubſidia reipublicæ
35 firmiſſimis præſidiis, claſſibusque munivit. Inde, ſe cum d)
in Italiam recepiſſet, duabus Hiſpaniis, & Gallia Ciſalpina præ-
ſidiis, ac navibus confirmata, miſſis item in oram Illyrici ma-
ris, & in Achajam, omnemque Græciam navibus, Italiæ duo
maria maximis claſſibus, firmiſſimisque præſidiis adornavit:
ipſe autem, ut a Brundiſio profectus eſt, undequinquageſimo
die totam ad imperium populi Romani Ciliciam adjunxit:
omnes, qui ubique prædones fuerunt, partim capti, interfe-
ctique ſunt; partim unius hujus imperio, ac poteſtati ſe de-
diderunt. Idem Cretenſibus, cum ad eum usque in Pamphi-
liam legatos, deprecatoresque miſiſſent, ſpem deditionis
p.11 non ademit, obſidesque imperavit. Ita tantum bellum, tam
a. diuturnum, tam longe, lateque diſperſum, quo bello omnes
gentes, ac nationes premebantur, Cn. Pompejus extrema hie-
me apparavit, ineunte vere ſuſcepit, media æſtate confecit.
13 Eſt hæc divina, atque incredibilis virtus imperatoris. quid
36 ceteræ, quas paullo ante commemorare cœperam, quantæ, at-
que quam multæ ſunt? non enim ſolum bellandi virtus in
ſummo, atque perfecto imperatore quærenda eſt: ſed multæ
ſunt artes eximiæ, hujus adminiſtræ, comitesque virtutis. Ac
primum quanta innocentia debent eſſe imperatores? quanta
deinde omnibus in rebus temperantia? quanta fide? quan-
ta facilitate? quanto ingenio? quanta humanitate? Quæ
breviter, qualia ſint in Cn. Pompejo, conſideremus. ſumma
enim

c) *tanti belli.* d) *Inde cum ſe.*

Digitized by Google

enim omnia ſunt, Quirites: ſed ea magis ex aliorum conten-
tione, quam ipſa per ſeſe cognoſci, atque intelligi poſſunt.
Quem enim poſſumus imperatorem aliquo e) in numero pu- 37
tare, cujus in exercitu veneant centuriatus, atque venierint?
quid hunc hominem magnum, aut amplum de republica co-
gitare, qui pecuniam ex ærario depromptam ad bellum ad-
miniſtrandum, aut propter cupiditatem provinciæ magiſtra-
tibus diviſerit, aut propter avaritiam Romæ in quæſtu reli-
querit? Veſtra admurmuratio facit, Quirites, ut agnoſcere
videamini, qui hæc fecerint. ego autem neminem nomino.
quare iraſci mihi nemo poterit, niſi qui ante de ſe voluerit
confiteri. Itaque propter hanc avaritiam imperatorum,
quantas calamitates, quocumque ventum ſit, noſtri exerci-
tus ferant, quis ignorat? Itinera, quæ per hoſce annos in Ita- 38
lia per agros, atque oppida civium Romanorum noſtri im-
peratores fecerunt, recordamini. tum facilius ſtatuetis, quid
apud exteras nationes fieri exiſtimetis. Utrum plures ar-
bitramini per hoſce annos militum veſtrorum armis hoſtium
urbes, an hibernis, ſociorum civitates eſſe deletas? Neque b.
enim poteſt exercitum is continere imperator, qui ſe ipſum
f) non continet: neque ſeverus eſſe in judicando, qui alios
in ſe ſeveros eſſe judices non vult. Hic miramur, hunc ho- 39
minem tantum excellere ceteris, cujus legiones ſic in Aſiam
pervenerunt, ut non modo manus tanti exercitus, ſed ne ve-
ſtigium quidem cuiquam pacato nocuiſſe dicatur? Jam ve-
ro, quemadmodum milites hibernent, quotidie ſermones, ac
litteræ perferuntur. non modo, ut ſumptum faciat in mili-
tem, nemini vis affertur: ſed ne cupienti quidem cuiquam
permittitur. Hiemis enim, non avaritiæ perfugium majo-
res noſtri in ſociorum atque amicorum tectis eſſe voluerunt,
Age vero ceteris in rebus quali ſit temperantia, conſiderate. 14
Unde illam tantam celeritatem, & tam incredibilem curſum 40
inventum putatis? non enim illum eximia vis remigum, aut
ars inaudita quædam gubernandi, aut venti aliqui novi, tam
cele-

e) *ullo.* f) *ipſe.*

Digitized by Google

celeriter in ultimas terras pertulerunt. ſed hæ res, quæ ceteros remorari ſolent, non retardarunt: non avaritia ab inſtituto curſu ad prædam aliquam devocavit, non libido ad voluptatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas urbis ad cognitionem, non denique labor ipſe ad quietem. poſtremo ſigna, & tabulas, ceteraque ornamenta Græcorum oppidorum, quæ ceteri tollenda eſſe arbitrantur, ea ſibi ille ne
41 viſenda quidem exiſtimavit. Itaque omnes quidem nunc in his locis Cn. Pompejum, ſicut aliquem non ex hac urbe miſſum, ſed de cœlo delapſum, intuentur: nunc denique incipiunt credere, fuiſſe homines Romanos hac quondam abſtinentia: quod jam nationibus exteris incredibile, ac falſo memoriæ proditum videbatur. nunc imperii noſtri ſplendor
p.42 illis gentibus lucet g): nunc intelligunt, non ſine cauſa ma-
a. jores ſuos tum, cum hac temperantia magiſtratus habebamus, ſervire populo Romano, quam imperare aliis, maluiſſe. Jam vero ita faciles aditus ad eum privatorum, ita liberæ querimoniæ de aliorum injuriis eſſe dicuntur; ut is, qui dignitate
42 principibus excellit, facilitate par infimis eſſe videatur. Jam quantum conſilio, quantum dicendi gravitate, & copia valeat, in quo ipſo ineſt quædam dignitas imperatoria, vos, Quirites, hoc ipſo in loco ſæpe cognoſtis. Fidem vero ejus inter ſocios quantam exiſtimari putatis, quam hoſtes omnium gentium h) ſanctiſſimam judicarint? Humanitate jam tanta eſt, ut difficile dictu ſit, utrum hoſtes magis virtutem ejus pugnantes timuerint, an manſuetudinem victi dilexerint. Et quiſquam dubitabit, quin huic tantum bellum hoc i) transmittendum ſit, qui ad omnia noſtræ memoriæ bella conficienda, divino quodam conſilio natus eſſe videatur?

15 Et, quoniam auctoritas multum in bellis quoque admini-
43 ſtrandis, atque imperio militari valet; certe nemini dubium eſt, quin ea re idem ille imperator plurimum poſſit. Vehementer autem pertinere ad bella adminiſtranda, quid hoſtes, quid

g) probat lectionem Pall. melior. & Erf. *lucem afferre cœpit.*
h) *hoſtes omnis omnium generum.* i) *hoc tantum bellum.*

Digitized by Google

quid ſocii de imperatoribus veſtris exiſtiment, quis ignorat,
cum ſciamus, homines in tantis rebus, ut aut contemnant,
aut metuant, aut oderint, aut ament, opinione non minus fa-
mæ, quam aliqua certa ratione commoveri? Quod igitur no-
men umquam in orbe terrarum clarius fuit? cujus res geſtæ
pares? de quo homine vos, id quod maxime facit auctorita-
tem, tanta, & tam præclara judicia feciſtis? An vero ullam 44
usquam eſſe oram tam deſertam putatis, quo non illius diei
fama pervaſerit, cum univerſus populus Romanus referto
foro, repletisque omnibus templis, ex quibus hic locus con- b.
ſpici poteſt, unum ſibi ad commune omnium gentium bel-
lum Cn. Pompejum imperatorem depopoſcit? Itaque, ut
plura non dicam, neque aliorum exemplis confirmem, quan-
tum hujus auctoritas valeat in bello; ab eodem Cn. Pompe-
jo omnium rerum egregiarum exempla ſumantur: qui quo
die a vobis maritimo bello præpoſitus eſt imperator, tanta
repente vilitas annonæ ex ſumma inopia, & caritate rei fru-
mentariæ conſecuta eſt, unius ſpe & nomine k), quantam vix
ex ſumma ubertate agrorum diuturna pax efficere potuiſſet.
Jam, accepta in Ponto calamitate, ex eo prælio, de quo vos 45
paullo ante invitus admonui: cum ſocii pertimuiſſent; ho-
ſtium opes, animique creviſſent; ſatis firmum præſidium
provincia non haberet; amiſiſſetis Aſiam, Quirites, niſi ad id
ipſum ejus temporis divinitus l) Cn. Pompejum ad eas re-
giones fortuna populi Romani attuliſſet. Hujus adventus
& Mithridatem inſolita inflammatum victoria continuit, &
Tigranem magnis copiis minitantem Aſiæ retardavit. Et
quisquam dubitabit, quid virtute perfecturus ſit, qui tan-
tum auctoritate perfecerit m)? aut quam facile imperio, at-
que exercitu ſocios, & vectigalia conſervaturus ſit, qui ipſo
nomine, ac rumore defenderit? Age vero, illa res quantam 16
declarat ejusdem hominis apud hoſtes populi Romani aucto- 46
ritatem, quod ex locis tam longinquis, tamque diverſis, tam
brevi

k) *unius hominis ſpe a. n.* l) *niſi ad ipſum e. t. diſcrimen div.*
m) *profecturus – profecerit.*

Digitized by Google

brevi tempore omnes una huic ſe dediderunt n)? quod Cretenſium legati, cum in eorum inſula noſter imperator, exercitusque eſſet, ad Cn. Pompejum in ultimas prope terras venerunt, eique ſe omnes Cretenſium civitates dedere velle dixerunt? Quid? idem iſte Mithridates, nonne ad eundem Cn. Pompejum, legatum usque in Hiſpaniam miſit: eum-
p.13 que o) Pompejus legatum ſemper judicavit: ii, quibus
a. ſemper erat moleſtum, ad eum potiſſimum eſſe miſſum, ſpeculatorem, quam legatum judicari maluerunt? Poteſtis igitur jam conſtituere, Quirites, hanc auctoritatem, multis poſtea rebus geſtis, magnisque veſtris judiciis amplificatam, quantum apud illos reges, quantum apud exteras nationes valituram eſſe exiſtimetis.

47 Reliquum eſt, ut de felicitate, quam præſtare de ſe ipſo nemo poteſt, meminiſſe, & commemorare de altero poſſumus; ſicut æquum eſt homini de poteſtate deorum, timide & pauca dicamus. Ego enim ſic exiſtimo: Maximo, Marcello, Scipioni, Mario, & ceteris magnis imperatoribus, non ſolum propter virtutem, ſed etiam propter fortunam, ſæpius imperia mandata, atque exercitus eſſe commiſſos. fuit enim profecto quibusdam ſummis viris quædam ad amplitudinem, & gloriam, & ad res magnas bene gerendas divinitus adjuncta fortuna. de hujus autem hominis felicitate, quo de nunc agimus, hac utar moderatione dicendi, non ut in illius poteſtate fortunam poſitam eſſe dicam, ſed ut præterita meminiſſe, reliqua ſperare videamur, ne aut inviſa diis immor-
48 talibus oratio noſtra, aut ingrata eſſe videatur. Itaque non ſum prædicaturus, Quirites, quantas ille res domi, militiæque, terra, marique, quantaque felicitate geſſerit: ut ejus ſemper voluntatibus non modo cives aſſenſerint, ſocii obtemperarint, hoſtes obedierint; ſed etiam venti, tempeſtatesque obſecundarint. hoc breviſſime dicam, neminem umquam tam impudentem fuiſſe, qui a diis immortalibus tot, & tantas res tacitus auderet optare, quot, & quantas dii immortales ad Cn.

n) *omnes huic uni ſe ded.* o) *eum quem.*

Digitized by Google

Cn. Pompejum detulerunt. quod ut illi proprium, ac perpetuum ſit, Quirites, cum communis ſalutis, atque imperii, tum ipſius hominis cauſa (ſicuti facitis) velle & optare debetis.

Quare cum & bellum ita neceſſarium ſit, ut negligi non 49
poſſit: ita magnum, ut accuratiſſime ſit adminiſtrandum: & b.
cum ei imperatorem præficere poſſitis, in quo ſit eximia belli ſcientia, ſingularis virtus, clariſſima auctoritas, egregia fortuna: dubitabitis, Quirites, quin hoc tantum boni, quod vobis a diis immortalibus oblatum, & datum eſt, in rempublicam conſervandam, atque amplificandam conferatis? Quod ſi Romæ Cn. Pompejus privatus eſſet hoc tempore: 17
tamen ad tantum bellum is erat deligendus, atque mittendus. 50
nunc, cum ad ceteras ſummas utilitates hæc quoque opportunitas adjungatur, ut in iis ipſis locis adſit, ut habeat exercitum, ut ab iis, qui habent, accipere ſtatim poſſit: quid exſpectamus? aut cur non, ducibus diis immortalibus, eidem, cui cetera ſumma cum ſalute reipublicæ commiſſa ſunt, hoc quoque bellum regium committimus?

At enim vir clariſſimus, amantiſſimus reipublicæ, veſtris 51
beneficiis ampliſſimis affectus, Q. Catulus; itemque ſummis ornamentis honoris, fortunæ, virtutis, ingenii præditus, Q. Hortenſius, ab hac ratione diſſentiunt: quorum ego auctoritatem apud vos multis locis plurimum valuiſſe, & valere oportere confiteor; ſed in hac cauſa, tametſi cognoſcitis auctoritates contrarias virorum fortiſſimorum, & clariſſimorum, tamen, omiſſis auctoritatibus, ipſa re & ratione exquirere poſſumus veritatem: atque hoc facilius, quod ea omnia, quæ adhuc a me dicta ſunt, iidem iſti vera eſſe concedunt, & neceſſarium bellum eſſe, & magnum, & in uno Cn. Pompejo ſumma eſſe omnia. Quid igitur ait Hortenſius? Si uni 52
omnia tribuenda ſunt, unum digniſſimum eſſe Pompejum: ſed ad unum tamen omnia deferri non oportere. Obſolevit jam iſta oratio, re multo magis quam verbis, refutata. Nam tu idem, Q. Hortenſi, multa, pro tua ſumma copia, ac ſingulari facultate dicendi, & in ſenatu contra virum fortem

Digitized by Google

p.14 A. Gabinium, graviter, ornateque dixiſti, cum is de uno im-
a. peratore contra prædones conſtituendo legem promulgaſſet:
& ex hoc ipſo loco permulta item contra legem eam verba
53 feciſti. Quid? tum, per deos immortales! ſi plus apud po-
pulum Romanum auctoritas tua, quam ipſius populi Roma-
ni ſalus, & vera cauſa valuiſſet, hodie hanc gloriam, atque hoc
orbis terræ imperium teneremus? An tibi tum imperium eſſe
hoc videbatur, cum populi Romani legati, prætores, quæſto-
resque capiebantur? cum ex omnibus provinciis commeatu
& privato, & publico prohibebamur? cum ita clauſa erant
nobis omnia maria, ut neque privatam rem transmarinam,
18 neque publicam jam obire poſſemus? Quæ civitas antea um-
54 quam fuit, non dico Athenienſium, quæ ſatis late quondam
mare tenuiſſe dicitur; non Karthaginienſium, qui permultum
claſſe, maritimiſque rebus valuerunt; non Rhodiorum, quo-
rum usque ad noſtram memoriam diſciplina navalis, & glo-
ria remanſit: quæ civitas umquam antea tam tenuis, quæ tam
parva inſula fuit, quæ non portus ſuos, & agros, & aliquam par-
tem regionis, atque oræ maritimæ per ſe ipſa defenderet? At
hercle aliquot annos continuos ante legem Gabiniam ille po-
pulus Romanus, cujus, usque ad noſtram memoriam, nomen
invictum in navalibus pugnis permanſerat, magna, ac multo
maxima parte non modo utilitatis, ſed dignitatis, atque im-
55 perii caruit. Nos, quorum majores Antiochum regem claſ-
ſe, Perſenque ſuperarunt, omnibusque navalibus pugnis Kar-
thaginienſes, homines in maritimis rebus exercitatiſſimos,
paratiſſimosque vicerunt: ii nullo in loco jam prædonibus
pares eſſe poteramus. nos quoque, qui antea non modo Ita-
liam tutam habebamus, ſed omnes ſocios in ultimis oris au-
b. ctoritate noſtri imperii ſalvos præſtare poteramus; tum,
cum inſula Delos tam procul a nobis in Ægeo mari poſita,
quo omnes undique cum mercibus, atque oneribus commea-
bant, referta divitiis, parva, ſine muro nihil timebat: iidem
non modo provinciis, atque oris Italiæ maritimis, ac portubus
noſtris, ſed etiam Appia jam via carebamus: & his tempori-
bus non pudebat magiſtratus populi Romani, in hunc ipſum

locum

locum aſcendere p), cum eum vobis majores veſtri exuviis
nauticis, & claſſium ſpoliis ornatum reliquiſſent. Bono te 19
animo tum, Q. Hortenſi, populus Romanus, & ceteros, qui 56
erant in eadem ſententia, dicere exiſtimavit ea, quæ ſentie-
batis: ſed tamen in ſalute communi idem populus Roma-
nus dolori ſuo maluit, quam auctoritati veſtræ obtemperare.
Itaque una lex, unus vir, unus annus, non modo nos illa mi-
ſeria, ac turpitudine liberavit: ſed etiam effecit, ut aliquan-
do vere videremur omnibus gentibus, ac nationibus terra,
marique imperare. Quo mihi etiam indignius videtur ob- 57
trectatum eſſe adhuc, Gabinio dicam, anne Pompejo, an utri-
que ? (id quod eſt verius:) ne legaretur A. Gabinius Cn.
Pompejo expetenti, ac poſtulanti. Utrum ille, qui poſtulat
legatum ad tantum bellum, quem velit, idoneus non eſt, qui
impetret, cum ceteri ad expilandos ſocios, diripiendasque
provincias, quos voluerunt, legatos eduxerint: an ipſe, cu-
jus lege ſalus, ac dignitas populo Romano, atque omnibus
gentibus conſtituta eſt, expers eſſe debet gloriæ ejus impe-
ratoris, atque ejus exercitus, qui conſilio ipſius, atque peri-
culo eſt conſtitutus? An C. Falcidius, Q. Metellus, Q. Cœ- 58
lius Latinienſis, Cn. Lentulus, quos omnes honoris cauſa no-
mino, cum tribuni plebis fuiſſent, anno proximo legati eſſe
potuerunt: in hoc uno Gabinio ſunt tam diligentes, qui in
hoc bello, quod lege Gabinia geritur, in hoc imperatore, at- p.15
que exercitu, quem per ſe q) ipſe conſtituit, etiam præci- a.
puo jure eſſe deberet? de quo legando ſpero conſules ad
ſenatum relaturos. qui ſi dubitabunt, aut gravabuntur; ego
me profiteor relaturum; neque me impediet cujusquam, Qui-
rites, inimicum edictum, quo minus, fretus vobis, veſtrum
jus, beneficiumque defendam: neque, præter interceſſionem,
quidquam audiam; de qua (ut arbitror) iſti ipſi, qui minan-
tur, etiam atque etiam, qui id liceat r), conſiderabunt.
Mea quidem ſententia, Quirites, unus A. Gabinius, belli ma-
ritimi, rerumque geſtarum auctor; comes Cn. Pompejo ad-

p) *eſcendere.* q) *vos.* r) *quid liceat.*

ſcribitur s): propterea quod alter uni id bellum ſuſcipiendum veſtris ſuffragiis detulit; alter delatum, ſuſceptumque confecit.

20 Reliquum eſt, ut de Q. Catuli auctoritate, & ſententia di-
59 cendum eſſe videatur. qui cum ex vobis quæreret, ſi in uno
Cn. Pompejo omnia poneretis, ſi quid eo factum eſſet, in quo
ſpem eſſetis habituri: cepit magnum ſuæ virtutis fructum,
ac dignitatis, cum omnes prope una voce t), IN EO IPSO
VOS SPEM HABITUROS ESSE dixiſtis. Etenim talis eſt
vir, ut nulla res tanta ſit, ac tam difficilis, quam ille non &
conſilio regere, & integritate tueri, & virtute conficere poſ-
ſit. ſed in hoc ipſo ab eo vehementiſſime diſſentio, quod,
quo minus certa eſt hominum, ac minus diuturna vita, hoc
magis reſpublica, dum per deos immortales licet, frui debet
60 ſummi hominis vita, atque virtute. At enim nihil novi fiat
contra exempla atque inſtituta majorum. Non dico hoc
loco, majores noſtros ſemper in pace, conſuetudini; in bel-
lo, utilitati paruiſſe: ſemper ad novos caſus temporum, no-
vorum conſiliorum rationes accommodaſſe: non dicam, duo
bella maxima, Punicum, & Hiſpanienſe, ab uno imperatore
eſſe confecta: duas u) urbes potentiſſimas, quæ huic impe-
b. rio maxime minabantur, Karthaginem, atque Numantiam,
ab eodem Scipione eſſe deletas: non commemorabo, nuper
ita vobis, patribusque veſtris eſſe viſum, ut in uno C. Mario
ſpes imperii poneretur. ut idem cum Jugurtha, idem cum
61 Cimbris, idem cum Theutonis bellum adminiſtraret. In
ipſo Cn. Pompejo, in quo novi conſtitui nihil vult Q. Catulus,
quam multa ſint nova, ſummaque Catuli voluntate x) con-
21 ſtituta, recordamini. Quid enim tam novum, quam adole-
ſcentulum, privatum, exercitum difficili reipublicæ tempore
conficere? confecit. huic præeſſe? præfuit. rem optime
ductu ſuo gerere? geſſit. Quid tam præter conſuetudinem,
quam homini peradoleſcenti, cujus a ſenatorio gradu ætas
longe

s) *auctor; Cn. Pompejo ſocius adſcribitur.*
t) *una prope voce.* u) *duasque.* x) *ſumma Q. Catuli v.*

Digitized by Google

longe abeſſet, imperium, atque exercitum dari? Siciliam permitti, atque Africam, bellumque in ea adminiſtrandum? fuit in his provinciis ſingulari innocentia, gravitate, virtute: bellum in Africa maximum confecit, victorem exercitum deportavit. Quid vero tam inauditum, quam equitem Romanum triumphare? at eam quoque rem populus Romanus non modo vidit, ſed etiam ſtudio omni viſendam putavit y).
Quid tam inuſitatum, quam ut, cum duo conſules clariſſimi, 62
fortiſſimique eſſent, eques Romanus ad bellum maximum, formidoloſiſſimumque proconſule mitteretur? miſſus eſt. quo quidem tempore, cum eſſet nonnemo in ſenatu, qui diceret, *Non oportere mitti hominem privatum proconſule:* L. Philippus dixiſſe dicitur, *Non ſe illum ſua ſententia pro conſule, ſed pro conſulibus mittere.* Tanta in eo reipublicæ bene gerendæ ſpes conſtituebatur, ut duorum conſulum munus unius adoleſcentis virtuti committeretur. Quid tam ſingulare, quam ut ex ſenatusconſulto legibus ſolutus, conſul ante fieret, quam ullum alium magiſtratum per leges capere licuiſſet? quid tam incredibile, quam ut iterum eques Romanus
ex z) ſenatusconſulto triumpharet? quæ in omnibus homi- p.16
nibus nova poſt hominum memoriam conſtituta ſunt, ea tam a.
multa non ſunt, quam hæc, quæ in hoc uno homine vidimus.
Atque hæc tot exempla, tanta, ac tam nova, profecta ſunt in 63
eundem hominem a Q. Catulo a), atque a ceterorum ejusdem dignitatis ampliſſimorum hominum auctoritate.

Quare videant, ne ſit periniquum, & non ferendum, illo- 22
rum auctoritatem de Cn. Pompeji dignitate a vobis comprobatam ſemper eſſe: veſtrum ab illis de eodem homine judicium, populique Romani auctoritatem improbari: præſertim cum jam ſuo jure populus Romanus in hoc homine ſuam auctoritatem vel contra omnes, qui diſſentiunt, poſſit defendere: propterea quod, iſtis b) reclamantibus, vos unum illum ex omnibus delegiſtis, quem bello prædonum præponeretis.

y) *ſed omnium e. ſt. viſendam & concelebrandam putavit.*
z) *ex* abeſt. a) *Catuli.* b) ſcribi vult: *iisdem.*

64 neretis. Hoc ſi vos temere feciſtis, & reipublicæ parum conſuluiſtis; recte iſti ſtudia veſtra ſuis conſiliis regere conantur. ſin autem vos plus tum in republica vidiſtis; vos, his repugnantibus, per voſmetipſos dignitatem huic imperio, ſalutem orbi terrarum attuliſtis: aliquando iſti principes, & ſibi, & ceteris, populi Romani univerſi auctoritati parendum eſſe fateantur. Atque in hoc bello Aſiatico, & regio, non ſolum militaris illa virtus, quæ eſt in Cn. Pompejo ſingularis, ſed aliæ quoque virtutes animi multæ, & magnæ requiruntur. difficile eſt in Aſia, Cilicia, Syria, regniſque interiorum nationum ita verſari veſtrum imperatorem, ut nihil aliud, quam de hoſte, ac de laude, cogitet. deinde etiam ſi qui ſunt pudore, ac temperantia moderatiores: tamen eos eſſe tales, propter multitudinem cupidorum hominum ne-
65 mo arbitratur. Difficile eſt dictu, Quirites, quanto in odio ſimus apud exteras nationes, propter eorum, quos ad eas per
b. hos annos cum imperio miſimus, injurias, ac libidines. Quod enim fanum putatis in illis terris noſtris magiſtratibus religioſum, quam civitatem ſanctam, quam domum ſatis clauſam, ac munitam fuiſſe? urbes jam locupletes, ac copioſæ requiruntur, quibus cauſa belli propter diripiendi cupidi-
66 tatem inferatur. Libenter hæc coram cum Q. Catulo, & Q. Hortenſio diſputarem, ſummis, & clariſſimis viris. noverunt enim ſociorum vulnera: vident eorum calamitates: querimonias audiunt. Pro ſociis vos contra hoſtes exercitum mittere putatis, an hoſtium ſimulatione, contra ſocios, atque amicos? quæ civitas eſt in Aſia, quæ non modo imperatoris, aut legati, ſed unius tribuni militum animos, ac ſpiritus ca-
23 pere poſſit? Quare, etiam ſi quem habetis, qui collatis ſignis, exercitus regios ſuperare poſſe videatur: tamen, niſi erit idem, qui ſe a pecuniis ſociorum, qui ab eorum conjugibus, ac liberis, qui ab ornamentis fanorum, atque oppidorum, qui ab auro, gazaque regia, manus, oculos, animum cohibere poſſit; non erit idoneus, qui ad bellum Aſiaticum, regium-
67 que mittatur. Ecquam putatis civitatem pacatam fuiſſe, quæ locuples ſit? ecquam eſſe locupletem, quæ iſtis pacata

eſſe

Digitized by Google

eſſe videatur? Ora maritima, Quirites, Cn. Pompejum non ſo-
lum propter rei militaris gloriam, ſed etiam propter animi
continentiam requiſivit. Videbat enim prætores locuple-
tari c) quotannis pecunia publica, præter paucos; neque
nos quidquam aliud aſſequi claſſium nomine, niſi ut, detri-
mentis accipiendis, majore affici turpitudine videremur.
Nunc, qua cupiditate homines in provincias, quibus jacturis,
quibus conditionibus proficiſcantur, ignorant videlicet iſti,
qui ad unum deferenda eſſe omnia non arbitrantur? quaſi
vero Cn. Pompejum non cum ſuis virtutibus, tum etiam alie-
nis vitiis magnum eſſe videamus. Quare nolite dubitare, 68
quin huic uni credatis omnia, qui inter annos tot d) unus in- p.17
ventus ſit, quem ſocii in urbes ſuas cum exercitu veniſſe gau- a.
deant. Quod ſi auctoritatibus hanc cauſam, Quirites, confir-
mandam putatis: eſt vobis auctor, vir bellorum omnium,
maximarumque rerum peritiſſimus, P. Servilius: cujus tantæ
res geſtæ terra, marique exſtiterunt, ut, cum de bello delibe-
retis, auctor vobis gravior eſſe nemo debeat. eſt C. Curio
ſummis veſtris beneficiis, maximiſque rebus geſtis, ſummo
ingenio, & prudentia præditus. eſt Cn. Lentulus, in quo
omnes, pro ampliſſimis veſtris honoribus, ſummum conſili-
um, ſummam gravitatem eſſe cognoſcitis. eſt C. Caſſius, in-
tegritate, virtute, conſtantia ſingulari. Quare videte, ut
horum auctoritatibus, illorum orationi, qui diſſentiunt, re-
ſpondere poſſe videamur e).

Quæ cum ita ſint, C. Manili, primum iſtam tuam & legem, 24
& voluntatem, & ſententiam laudo, vehementiſſimeque com- 69
probo: deinde te hortor, ut auctore populo Romano, mane-
as in ſententia, neve cujuſquam vim, aut minas pertimeſcas.
Primum in te ſatis eſſe animi, perſeverantiæque arbitror:
deinde cum tantam multitudinem cum tanto ſtudio adeſſe
videamus, quantam non f) iterum in eodem homine præfici-

c) *Videbat enim populus Rom. non locupletari.*
d) cum Schotto legi vult: *inter tot* ſc. imperatores.
e) ſuſpicatur legendum: *videamini.* f) *nunc.*

Digitized by Google

endo vidimus g): quid eſt, quod aut de re, aut de perfici-
endi facultate dubitemus? Ego autem, quidquid in me eſt
ſtudii, conſilii, laboris, ingenii, quidquid hoc beneficio po-
puli Romani, atque hac poteſtate prætoria, quidquid aucto-
ritate, fide, conſtantia poſſum; id omne ad hanc rem confi-
70 ciendam, tibi, & populo Romano polliceor, ac defero. Te-
ſtorque omnes deos, & eos maxime, qui huic loco, templo-
que præſident, qui omnium mentes eorum, qui ad rempu-
blicam adeunt, maxime perſpiciunt, me hoc neque rogatu
b. facere cujusquam, neque quo Cn. Pompeji gratiam mihi per
hanc cauſam conciliari putem, neque quo mihi ex cujusquam
amplitudine, aut præſidia periculis, aut adjumenta honoribus
quæram: propterea quod pericula facile, ut hominem præ-
ſtare oportet, innocentia tecti pellemus h): honorem au-
tem neque ab uno, neque ex hoc loco, ſed eadem noſtra illa
laborioſiſſima ratione vitæ, ſi veſtra voluntas feret, conſeque-
71 mur. Quamobrem, quidquid in hac cauſa mihi ſuſceptum
eſt, Quirites, id omne me reipublicæ cauſa ſuſcepiſſe con-
firmo: tantumque abeſt, ut aliquam bonam gratiam mihi
quæſiſſe videar, ut multas etiam ſimultates partim obſcuras,
partim apertas intelligam, mihi non neceſſarias, vobis non
inutiles, ſuſcepiſſe. ſed ego me hoc honore prædıtum, tantis
veſtris beneficiis affectum, ſtatui, Quirites, veſtram volunta-
tem, & reipublicæ dignitatem, & ſalutem provinciarum, at-
que ſociorum, meis omnibus commodis, & rationibus
præferre oportere.

g) *videmus.* h) *repellemus.*

p.18 a.

M. TULLII CICERONIS
PRO
A. CLUENTIO AVITO,
ORATIO QUARTADECIMA.

ARGUMENTUM.

Saſſia quædam, Cluentii mater, improbi mulier ingenii, libidinis effrenatæ, poſt binas nuptias, unas patris Cluentii,
alteras

Digitized by Google

alteras A. Aurii Melini, generi ſui, quem cum filia divortium facere coëgit, poſtremo nupſit Statio Albio Oppianico, qui Melinum ejus virum occiderat. Hic cum intelligeret, Cluentium nondum teſtamentum feciſſe, eoque mortuo bona ejus omnia ad matrem eſſe ventura, incenſus avaritia, veneno eum tollere decrevit. Ea re cognita, duobusque præjudiciis jam probata, primum Scamandri damnatione, cujus in manibus venenum deprehenſum fuerat, deinde C. Fabritii, qui Cleophanti, quo Cluentius medico utebatur, ſervum Diogenem ad venenum dandum ſpe & præmio ſollicitaverat: Oppianicum Cluentius de veneficio accuſavit: qui cum damnatus eſſet, defenſor Oppianici L. Quinctius Tribunus pl. quotidianis concionibus rem in invidiam adduxit, cum diceret, pecuniam in judicio eſſe verſatam: & cum incertum eſſet, a qua parte eſſet profecta; populus Romanus non credidit, ab Oppianico datam, quia damnatus erat: & errore multorum in falſo crimine Cluentius fuit: cum Oppianicus C. Ælio Staleno DC millia H-S pro numero judicum, qui corrumpendi eſſent, dediſſet, qui eam pecuniam interceperat & judicibus eam ante judicium petentibus, ſe ab Oppianico deſtitutum dixerat, unde ipſi eo cupidius Oppianicum damnabant. Eo poſtea crimine, & Stalenus ipſe, & cum eo Bulbus, Gutta, Popillius, aliique ejusdem affines culpæ judices damnati ſunt. Annis quinque poſt damnationem, cum Oppianicus in exſilio periiſſet, uxor Saſſia moliri cœpit inſidias filio, quod ejus conſilio diceret per M. Aſellium quendam viro ſuo venenum in pane datum, & cum de ſervis quæſtione habita, nihil eſſet repertum: rurſus eadem, triennio poſt, adoleſcenti Oppianico filia collocata, impulit eum ad filium de veneficio accuſandum. is actore uſus eſt L. Attio Piſaurenſi: contra quem prætor Cicero Cluentium defendit. Acta cauſa eſt ad Q. Voconium Naſonem, qui de veneficiis prætor quæſivit, Lepido & Tullo Coſſ. & quidem a Cicerone ſolo, veteri more v. c. 70.

Digitized by Google

I ANIMADVERTI, judices, omnem accuſatoris ora-
1 tionem, in duas diviſam eſſe partes: quarum altera mi-
hi niti, & magnopere confidere videbatur invidia jam inve-
terata judicii Juniani: altera tantummodo conſuetudinis
cauſa timide, & diffidenter attingere rationem veneficii cri-
minum; qua de re lege eſt hæc quæſtio conſtituta. Itaque
mihi certum eſt hanc eandem diſtributionem a), invidiæ,
& criminum, ſic in defenſione ſervare, ut omnes intelligant,
nihil me nec ſubterfugere voluiſſe reticendo, nec obſcurare
2 dicendo. Sed cum conſidero, quomodo mihi in utraque
re ſit elaborandum, altera pars, ea quæ propria eſt judicii ve-
ſtri, & legitimæ veneficii quæſtionis, per mihi brevis, & non
magnæ in dicendo contentionis fore videtur: altera autem,
quæ procul a judicio remota eſt, quæ concionibus ſeditioſe
concitatis accommodatior eſt, quam tranquillis, moderatisque
judiciis, proſpicio, quantum in agendo difficultatis, & quan-
3 tum laboris ſit habitura. Sed in hac tanta difficultate illa me
res tamen, judices, conſolatur, quod vos de criminibus ſic
audire conſueſtis, ut eorum omnem diſſolutionem ab oratore
quæratis: ut non exiſtimetis, plus vos ad ſalutem reo largiri
oportere, quam quantum defenſor, purgandis criminibus,
conſequi, & dicendo probare potuerit. De invidia autem
ſic inter vos diſceptare debetis, ut non, quid dicatur a nobis,
ſed quid oporteat dici, conſideretis. Agitur enim in cri-
minibus, A. Cluentii proprium periculum: in invidia, cauſa
b. communis. Quamobrem alteram partem cauſæ ſic agemus,
ut vos doceamus: alteram ſic, ut oremus. in altera, diligen-
tia veſtra nobis adjungenda eſt: in altera, fides imploranda.
nemo eſt enim, qui invidiæ, ſine veſtro, ac ſine talium viro-
4 rum ſubſidio poſſit reſiſtere. Equidem quod ad me attinet,
quo me vertam, neſcio. negem fuiſſe illam infamiam judicii
corrupti? negem illam rem agitatam in concionibus? jacta-
tam in judiciis? commemoratam in ſenatu? evellam ex ani-
mis hominum tantam opinionem? tam penitus inſitam? tam
vetu-

a) *deſtributionem.*

vetuſtam? non eſt noſtri ingenii: veſtri auxilii eſt, judices,
hujus innocentiæ ſic in hac calamitoſa fama, quaſi in aliqua
pernicioſiſſima flamma, atque in communi incendio ſubve-
nire. Etenim ſicut aliis in locis parum firmamenti, & parum 2
virium veritas habet; ſic in hoc loco falſa invidia imbecilla 5
eſſe debet. Dominetur in concionibus, jaceat in judiciis:
valeat in opinionibus ac ſermonibus imperitorum, ab inge-
niis prudentium repudietur: vehementes habeat repenti-
nos impetus, ſpatio interpoſito, & cauſa cognita conſeneſcat.
denique illa definitio judiciorum æquorum, quæ nobis a ma-
joribus tradita eſt, retineatur: ut in judiciis & ſine invidia
culpa plectatur, & ſine culpa invidia ponatur. Quamobrem 6
a vobis, judices, antequam de ipſa cauſa dicere incipio, hæc
poſtulo: primum id, quod æquiſſimum eſt, ut nequid huc
præjudicati afferatis. etenim non modo auctoritatem, ſed et-
iam nomen judicum amittemus, niſi hic ex ipſis cauſis judi-
cabimus, ac ſi ad cauſas judicia jam facta domo deferemus.
deinde ſiquam opinionem jam veſtris mentibus comprehen-
diſtis, ſi eam ratio convellet, ſi ratio labefactabit, ſi denique
veritas extorquebit: ne repugnetis, eamque animis veſtris
aut libentibus, aut æquis remittatis. tum autem, cum ego p. 19
unaquaque de re dicam, & diluam, ne ipſi quæ contraria ſunt, a.
taciti cogitationi veſtræ ſubjiciatis: ſed ad extremum exſpe-
ctetis, & me meum dicendi ordinem ſervare patiamini. cum
peroraro, tum, ſi quid erit præteritum, a me requiratis. Ego 3
me, judices, ad eam cauſam accedere, quæ jam per annos octo 7
continuos ex contraria parte audiatur, atque ipſa opinione
hominum tacita prope convicta, atque damnata ſit, facile in-
telligo: ſed, ſiquis mihi deus veſtram ad me audiendum be-
nivolentiam conciliarit; efficiam profecto, ut intelligatis, ni-
hil eſſe homini tam timendum, quam invidiam: nihil inno-
centi, ſuſcepta invidia, tam optandum, quam æquum judici-
um, quod in hoc uno denique falſæ infamiæ finis aliquis, at-
que exitus reperiatur. Quamobrem magna me ſpes tenet,
ſi ea, quæ ſunt in cauſa, explicare, atque omnia dicendo con-
ſequi potuero, hunc locum, conſeſſumque veſtrum, quem

illi

Digitized by Google

illi horribilem A. Cluentio, ac formidoloſum fore putaverunt, eum tandem ejus fortunæ miſeræ, multumque jactatæ
8 portum, ac perfugium futurum. Tametſi permulta ſunt, quæ mihi, antequam de cauſa dicam, de communibus invidiæ periculis dicenda eſſe videantur: tamen, ne diutius oratione mea ſuſpenſa exſpectatio veſtra teneatur, aggrediar ad crimen cum illa deprecatione, judices, qua mihi ſæpius utendum eſſe intelligo, ſic ut me audiatis, quaſi hoc tempore hæc cauſa primum dicatur, ſicuti dicitur; non quaſi ſæpe jam dicta, & numquam probata ſit. hodierno enim die primum veteris iſtius criminis diluendi poteſtas eſt data: ante hoc tempus error in hac cauſa, atque invidia verſata eſt. Quamobrem dum multorum annorum accuſationi breviter, dilucideque reſpondeo, quæſo, ut me, judices, ſicuti facere inſtitui-
b. ſtis, benigne, attenteque audiatis.

4 Corripiſſe dicitur A. Cluentius judicium pecunia, quo ini-
9 micum ſuum innocentem, Statium Albium, condemnaret. Oſtendam, judices, primum, quoniam caput illius atrocitatis, atque invidiæ fuit, innocentem pecunia circumventum, neminem umquam majoribus criminibus, gravioribus teſtibus eſſe in judicium vocatum; deinde ea de eo præjudicia eſſe facta ab ipſis judicibus, a quibus condemnatus eſt, ut non modo ab iiſdem, ſed ne ab aliis quidem ullis, abſolvi ullo modo poſſet. Cum hæc docuero, tum illud oſtendam, quod maxime requiri intelligo, judicium illud pecunia eſſe tentatum, non a Cluentio, ſed contra Cluentium: faciamque, ut intelligatis, in tota illa cauſa quid res ipſa tulerit, quid error affinxerit, quid invidia conflarit.

10 Primum igitur illud eſt, ex quo intelligi poſſit, debuiſſe Cluentium magnopere cauſæ confidere, quod certiſſimis criminibus, & teſtibus fretus ad accuſandum deſcenderit. Hoc loco faciendum mihi, judices, eſt, ut vobis breviter illa, quibus Albius condemnatus eſt, crimina exponam. Abs te peto, Oppianice, ut me invitum de patris tui cauſa dicere exiſtimes, adductum fide, atque officio defenſionis. etenim tibi ſi in præſentia ſatisfacere non potuero, tamen multæ mihi ad ſatiſ-

Digitized by Google

ſatisfaciendum reliquo tempore facultates dabuntur: Cluentio niſi nunc ſatisfecero, poſtea mihi ſatisfaciendi poteſtas non erit. ſimul & illud quis eſt, qui dubitare debeat, contra damnatum, & mortuum, pro incolumi, & vivo dicere: cum illi, in quem dicitur, damnatio omne ignominiæ periculum jam abſtulerit, mors vero etiam doloris? huic autem, pro quo dicitur, nihil poſſit offenſionis accedere ſine acerbiſſimo animi ſenſu, ac dolore, & ſine ſummo dedecore vitæ, ac turpitudine? Atque, ut intelligatis, Cluentium non accuſatorio animo, non oſtentatione aliqua, aut gloria adductum, ſed nefa- 11
riis injuriis, quotidianis inſidiis, propoſito ante oculos vitæ p.20
periculo, nomen Oppianici detuliſſe, paullo longius exordium 3.
rei demonſtrandæ repetam: quod quæſo, judices, ne moleſte patiamini. Principiis enim cognitis, multo facilius extrema intelligetis.

A. Cluentius Avitus, fuit pater hujuſce, judices, homo non 5
ſolum municipii Larinatis, ex quo erat, ſed etiam regionis illius, & vicinitatis, virtute, exiſtimatione, nobilitate facile princeps. Is cum eſſet mortuus, Sulla, & Pompejo conſulibus, reliquit hunc annos xv natum: grandem autem, & nubilem filiam: quæ brevi tempore poſt patris mortem nupſit A. Aurio Melino, conſobrino ſuo, adoleſcenti in primis, ut tum habebatur, inter ſuos & honeſto, & nobili. Cum eſſent 12
hæ nuptiæ plenæ dignitatis, plenæ concordiæ, repente eſt exorta mulieris importunæ nefaria libido, non ſolum dedecore, verum etiam ſcelere convincta. Nam Saſſia mater hujus Aviti (mater enim a me, nominis cauſa, tametſi in hunc hoſtili odio, & crudelitate eſt, mater, inquam, appellabitur: neque umquam illa ita de ſuo ſcelere, & immanitate audiet, ut naturæ nomen amittat. quo enim ipſum nomen amantius, indulgentiusque maternum, hoc illius matris, quæ multos jam annos, & nunc cum maxime filium interfectum cupit, ſingulare ſcelus, majore odio dignum eſſe ducetis.) Ea igitur mater Aviti, Melini illius adoleſcentis, generi ſui, contra quam fas erat, amore capta, primo, neque id ipſum diu, quoquo modo poterat,

Digitized by Google

poterat, neque b) in illa cupiditate continebatur: deinde ita flagrare cœpit amentia, ſic inflammata ferri libidine, ut eam non pudor, non pudicitia, non pietas, non macula fami-
b. liæ, non hominum fama, non filii dolor, non filiæ mœror a
13 cupiditate revocaret. Animum adoleſcentis, nondum conſilio, ac ratione firmatum, pellexit iis omnibus rebus, quibus illa ætas capi, ac deliniri poteſt. filia, quæ non ſolum illo communi dolore muliebri in ejusmodi viri injuriis angeretur, ſed nefarium matris pellicatum ferre non poſſet, de quo ne queri quidem ſine ſcelere ſe poſſe arbitraretur, ceteros ſui tanti mali ignaros eſſe cupiebat: in hujus amantiſſimi ſui fratris
14 manibus, & gremio, mœrore, & lacrymis conſeneſcebat. Ecce autem ſubitum divortium: quod ſolatium malorum omnium fore videbatur. diſcedit a Melino Cluentia: ut in tantis injuriis, non invita: ut a viro, non libenter. Tum vero illa egregia, ac præclara mater, palam exſultare lætitia, ac triumphare gaudio cœpit, victrix filiæ, non libidinis. Itaque diutius ſuſpicionibus obſcuris lædi famam ſuam noluit: lectum illum genialem, quem biennio ante filiæ ſuæ nubenti ſtraverat, in eadem domo ſibi ornari, & ſterni, expulſa, atque exturbata filia, jubet. nubit genero ſocrus, nullis auſpicibus,
6 nullis auctoribus, funeſtis ominibus omnium c). O mulie-
15 ris ſcelus incredibile, &, præter hanc unam, in omni vita inauditum! o libidinem effrenatam, & indomitam! o audaciam ſingularem! non timuiſſe, ſi minus vim deorum, hominumque famam, at illam ipſam noctem facesque illas nuptiales? non limen cubiculi? non cubile filiæ? non parietes denique ipſos, ſuperiorum teſtes nuptiarum? perfregit, ac proſtravit omnia cupiditate, ac furore: vicit pudorem libido, timorem
16 audacia, rationem amentia. Tulit hoc commune dedecus jam d) familiæ, cognationis, nominis, graviter filius: augebatur autem ejus moleſtia quotidianis querimoniis, & aſſiduo fletu ſororis. ſtatuit tamen nihil ſibi in tantis injuriis, ac tanto ſcelere matris, gravius faciendum, quam ut illa matre ne uteretur:

b) abeſt: *neque.* c) abeſt: *omnium.* d) delevit: *jam.*

Digitized by Google

retur: ne, quàm videre ſine ſummo animi dolore non pote- p 21
rat, ea ſi matre uteretur, non ſolum videre, ſed etiam probare a.
ſuo judicio putaretur.

Initium quod huic cum matre fuerit ſimultatis, audiſtis. 17
pertinuiſſe hoc ad cauſam, tunc, cum reliqua cognoveritis, intelligetis. nam illud me non præterit, cujusmodicumque mater ſit, tamen in judicio filii de turpitudine parentis dici vix oportere. non eſſem ad ullam cauſam idoneus, judices, ſi hoc, quod in communibus hominum ſenſibus, atque in ipſa natura poſitum, atque infixum eſt, id ego, cum ad amici pericula depellenda adhiberer, non viderem. Facile intelligo non modo reticere homines parentum injurias, ſed etiam animo æquo ferre oportere. Sed ego ea, quæ ferri poſſunt, ferenda: quæ taceri, tacenda eſſe arbitror. Nihil in vita vi- 18
dit calamitatis A. Cluentius, nullum periculum mortis adiit, nihil mali timuit, quod non totum a matre eſſet conflatum & profectum. quæ hoc tempore ſileret omnia, atque ea, ſi oblivione non poſſet, tamen taciturnitate ſua tecta eſſe pateretur. ſed ea vero ſic agit, ut prorſus reticere nullo modo poſſit. Hoc enim ipſum judicium, hoc periculum, illa accuſatio, omnis teſtium copia, quæ futura eſt, a matre initio eſt adornata, a matre hoc tempore inſtruitur, atque omnibus ejus opibus, & copiis comparatur: ipſa denique nuper Larino, hujus opprimendi cauſa, Romam advolavit. præſto eſt mulier audax, pecunioſa, crudelis: inſtituit accuſatores, inſtruit e) teſtes: ſqualore hujus, & ſordibus lætatur: exitium exoptat: ſanguinem ſuum profundere omnem cupit, dummodo profuſum hujus ante videat. Hæc niſi omnia perſpexeritis in cauſa: temere a nobis illam appellari putatote. ſin autem erunt & aperta, & nefaria: Cluentio ignoſcere debetis, b.
quod hæc a me dici patiatur: mihi ignoſcere non deberetis, ſi tacerem. Nunc jam ſummatim exponam, quibus crimi- 7
nibus Oppianicus damnatus ſit: ut & conſtantiam A. Cluentii, 19
& rationem accuſationis perſpicere poſſitis. Ac primum cauſa

e) bis *inſtituit* legi vult. i. e. comparat.

Digitized by Google

cauſa accuſandi quæ fuerit, oſtendam: ut id ipſum A. Cluentium vi & neceſſitate coactum feciſſe videatis.

20 Cum manifeſto venenum deprehendiſſet, quod vir matris Oppianicus ei paraviſſet; & res non conjectura, ſed oculis, ac manibus teneretur, neque in cauſa ulla dubitatio poſſet eſſe: accuſavit Oppianicum. quam conſtanter, & quam diligenter, poſtea dicam: nunc hoc ſcire vos volui, nullam huic aliam accuſandi cauſam fuiſſe, niſi uti propoſitum vitæ periculum, & quotidianas capitis inſidias hac una ratione vitaret. Atque, ut intelligatis, his accuſatum eſſe criminibus Oppianicum, ut neque accuſator timere, neque reus ſperare debuerit: pauca vobis illius judicii crimina exponam; quibus cognitis, nemo veſtrum mirabitur, illum, diffidentem rebus ſuis, ad Stalenum, atque ad pecuniam confugiſſe.

21 Larinas quædam fuit Dinea, ſocrus Oppianici: quæ filios habuit M. & Numerium Aurios, & Cn. Magium, & filiam Magiam, nuptam Oppianico. M. Aurius adoleſcentulus, bello Italico captus apud Aſculum, in Q. Sergii ſenatoris, ejus, qui inter ſicarios damnatus eſt, manus incidit, & apud eum fuit in ergaſtulo. Numerius autem Aurius frater, mortuus eſt, heredemque Cn. Magium, fratrem ſuum, reliquit. poſtea Magia, uxor Oppianici, mortua eſt. poſtremo unus, qui reliquus erat Dineæ filius, Cn. Magius, eſt mortuus. is fecit heredem illum adoleſcentem Oppianicum, ſororis ſuæ filium, eumque partiri cum Dinea matre juſſit. interim venit index
p.22 ad Dineam, neque obſcurus, neque incertus, qui nuntiaret ei,
a. filium ejus, M. Aurium, vivere: & in agro Gallico eſſe in ſer-
22 vitute. Mulier, amiſſis liberis, cum unius filii recuperandi ſpes eſſet oſtentata, omnes ſuos propinquos, filiique ſui neceſſarios convocavit, & ab iis flens petivit, ut negotium ſuſciperent, adoleſcentem inveſtigarent, ſibi reſtituerent eum filium, quem tantum unum ex multis fortuna reliquum eſſe voluiſſet. Hæc cum agere inſtituiſſet, oppreſſa morbo eſt. itaque teſtamentum fecit ejuſmodi, ut illi filio H-S ccccIↄↄↄↄ millia legaret, heredem inſtitueret eundem illum Oppianicum, nepotem ſuum. atque his diebus paucis eſt mortua.

propin-

Digitized by Google

propinqui tamen illi, quemadmodum viva Dinea inſtituerant,
ita mortua illa ad inveſtigandum Aurium cum eodem illo in-
dice in agrum Gallicum profecti ſunt. Interim Oppianicus, 8
ut erat, ſicuti multis ex rebus reperietis, ſingulari ſcelere, & 23
audacia, per quendam Gallicanum, familiarem ſuum, primum
illum indicem pecunia corrupit: deinde ipſum Aurium,
non magna jactura facta, tollendum, interficiendumque cura-
vit. Illi autem, qui erant ad propinquum inveſtigandum, &
recuperandum profecti, litteras Larinum ad Aurios, illius ad-
oleſcentis propinquos, ſuoſque neceſſarios, mittunt; ſibi
difficilem eſſe inveſtigandi rationem, quod intelligerent in-
dicem ab Oppianico eſſe corruptum. Quas litteras A. Au-
rius, vir fortis, & experiens, & domi nobilis, M. illius Aurii
propinquus, in foro, palam, multis audientibus, cum adeſſet
Oppianicus, recitat, & clariſſima voce ſe nomen Oppianici,
ſi interfectum M. Aurium comperiſſet, delaturum eſſe teſta-
tur. Interim brevi tempore illi, qui erant in agrum Gallicum 24
profecti, Larinum revertuntur: interfectum eſſe M. Aurium
renuntiant. animi non ſolum propinquorum, ſed etiam omni-
um Larinatium odio Oppianici, & illius adoleſcentis miſeri- b.
cordia commoventur. Itaque cum A. Aurius, qui antea de-
nuntiarat, clamore hominem, ac minis inſequi cœpiſſet: La-
rino profugit, & ſe in caſtra clariſſimi viri, Q. Metelli, contu-
lit. Poſt illam fugam & ſceleris, & conſcientiæ teſtem, num- 25
quam ſe judiciis, numquam legibus, numquam inermem
inimicis committere auſus eſt: ſed per illam L. Sullæ vim, at-
que victoriam, Larinum in ſummo timore omnium, cum ar-
matis advolavit: quatuor viros, quos municipes fecerant, ſuſ-
tulit: ſe a Sulla, & alios præterea tres, factos eſſe dixit: & ab
eodem ſibi eſſe imperatum, ut Aurium illum, qui ſibi dela-
tionem nominis, & capitis periculum oſtentarat, & alterum
Aurium, & ejus C. filium, & Sex. Virbium, quo ſequeſtre in
illo indice corrumpendo dicebatur eſſe uſus, proſcribendos,
interficiendoſque curaret. Itaque, illis crudeliſſime inter-
fectis, non mediocri ab eo ceteri proſcriptionis, & mortis me-
tu terrebantur. His rebus in cauſa, judicioque patefactis,

9 quis eſt, qui illum abſolvi potuiſſe arbitraretur? Atque hæc parva ſunt: cognoſcite reliqua: ut non aliquando condemnatum eſſe Oppianicum, ſed aliquandiu incolumem fuiſſe miremini.

26 Primum videte hominis audaciam. Saſſiam in matrimonium ducere, Aviti matrem, illam, cujus virum A. Aurium occiderat, concupivit. Utrum impudentior hic, qui poſtulet; an crudelior illa, ſi nubat, difficile dictu eſt. ſed tamen
27 utriusque humanitatem, conſtantiamque cognoſcite. Petit Oppianicus, ut ſibi Saſſia nubat, & id magnopere contendit. illa autem non admiratur audaciam, non impudentiam aſpernatur, non denique illam Oppianici domum viri ſui ſangui-
p 23 ne redundantem, reformidat: ſed quod haberet tres ille fili-
a. os, idcirco ſe ab his nuptiis abhorrere reſpondit. Oppianicus, qui pecuniam Saſſiæ concupiviſſet, domo ſibi quærendum remedium exiſtimavit ad eam moram, quæ nuptiis afferebatur. Nam, cum haberet ex Novia infantem filium: alter autem ejus filius, Papia natus, Theani Appuli, quod abeſt a Larino decem & octo millia paſſuum, apud matrem educaretur: arceſſit ſubito ſine cauſa puerum Theano: quod facere, niſi ludis publicis, aut feſtis diebus, antea non ſolebat. Mater nihil mali miſera ſuſpicans, mittit. Ille ſe Tarentum proficiſci cum ſimulaſſet, eo ipſo die puer, cum hora undecima in publico valens viſus eſſet, ante noctem mortuus, &
28 poſtridie, antequam luceret, combuſtus eſt. Atque hunc tantum mœrorem matri prius hominum rumor, quam quisquam ex Oppianici familia renuntiavit. Illa cum uno tempore audiſſet ſibi non ſolum filium, ſed etiam exſequiarum munus ereptum, Larinum confeſtim exanimata venit, & ibi de integro funus jam ſepulto filio fecit. Dies nondum decem interceſſerant, cum ille alter filius infans necaretur f). Itaque nubit Oppianico continuo Saſſia, lætanti jam animo, & ſpe optima confirmato. nec mirum, quæ ſe non nuptialibus donis, ſed filiorum funeribus delinitam videret. ita quod ceteri

f) *necatur*.

Digitized by Google

ceteri propter liberos pecuniæ cupidiores ſolent eſſe, ille propter pecuniam liberos amittere jucundum g) eſſe duxit. Sentio, judices, vos pro veſtra humanitate, his tantis ſceleri- 10
bus breviter a me demonſtratis, vehementer eſſe commotos. 29
Quo tandem igitur animo fuiſſe illos arbitramini, quibus his de rebus non modo audiendum fuit, verum etiam judicandum? Vos auditis de eo, in quem judices non eſtis: de eo, quem non videtis: de eo, quem odiſſe jam non poteſtis: de eo, qui & naturæ, & legibus ſatisfecit: quem leges exſilio, b.
natura morte multavit: auditis non ab inimico: auditis ſine teſtibus: auditis, cum ea, quæ copioſiſſime dici poſſunt, breviter a me, ſtrictimque dicuntur. Illi audiebant de eo, de quo jurati ſententias ferre debebant: de eo, cujus præſentis nefarium, & conſceleratum vultum intuebantur: de eo, quem oderant propter audaciam: de eo, quem omni ſupplicio dignum eſſe ducebant. audiebant ab accuſatoribus: audiebant verba multorum teſtium: audiebant, cum unaquaque de re a P. Canutio, homine eloquentiſſimo, graviter, & diu diceretur. Et eſt quiſquam, qui, cum hæc cognoverit, 30
ſuſpicari poſſit, Oppianicum judicio oppreſſum, & circumventum eſſe innocentem? Acervatim jam reliqua, judices, dicam, ut ad ea, quæ propiora hujus cauſæ, & adjunctiora ſunt, perveniam.

Vos, quæſo, memoria teneatis, non mihi hoc eſſe propoſitum, ut accuſem Oppianicum mortuum: ſed, cum hoc perſuadere vobis velim, judicium ab hoc non eſſe corruptum, hoc uti initio, ac fundamento defenſionis: Oppianicum, hominem ſceleratiſſimum, & nocentiſſimum, eſſe damnatum: qui uxori ſuæ Cluentiæ, quæ amita hujus Aviti fuit, cum ipſe poculum dediſſet, ſubito illa in media potione exclamavit, ſe maximo cum dolore mori: nec diutius vixit, quam locuta eſt. nam in ipſo ſermone hoc, & vociferatione mortua eſt. & ad hanc mortem tam repentinam, vocemque morientis, omnia præterea, quæ ſolent eſſe indicia, & veſtigia veneni, in

g) *jucundius.*

Digitized by Google

31 illius mortuæ corpore fuerunt. Eodemque veneno C. Op-
II pianicum, fratrem, necavit. Neque eſt hoc ſatis: tametſi in
ipſo fraterno parricidio nullum ſcelus prætermiſſum videtur;
tamen, ut ad hoc nefarium facinus accederet, aditum ſibi a-
p.24 liis ſceleribus ante munivit. Nam cum eſſet gravida Auria,
a. fratris uxor, & jam appropinquare partus videretur: mulie-
rem veneno interfecit, ut una illa, & quod erat ex fratre con-
ceptum, necaretur. Poſtea fratrem aggreſſus eſt: qui ſero,
jam exhauſto illo poculo mortis, cum & de ſuo, & de uxoris
interitu clamaret, teſtamentumque mutare cuperet, in ipſa ſi-
gnificatione hujus voluntatis, eſt mortuus. Ita mulierem,
ne partu ejus ab hereditate fraterna excluderetur, necavit:
fratris autem liberos prius vita privavit, quam illi hanc ab na-
tura propriam lucem accipere potuerunt: ut omnes intelli-
gerent, nihil ei clauſum, nihil ſanctum eſſe poſſe; cujus ab
audacia, fratris liberos ne materni quidem corporis cuſtodia
32 tegere potuiſſet. Memoria teneo, Mileſiam quandam mu-
lierem, cum eſſem in Aſia, quod ab heredibus ſecundis ac-
cepta pecunia, partum ſibi ipſa medicamentis abegiſſet, rei
capitalis eſſe damnatam: neque injuria; quæ ſpem parentis,
memoriam nominis, ſubſidium generis, heredem familiæ, de-
ſignatum reipublicæ civem, ſuſtuliſſet. Quanto Oppianicus
in eadem injuria majore ſupplicio dignus? ſiquidem illa,
cum ſuo corpori vim attuliſſet, ſe ipſam h) cruciavit: hic
autem idem illud effecit per alieni corporis mortem, atque
cruciatum. Ceteri non videntur in ſingulis hominibus
multa parricidia ſuſcipere poſſe: Oppianicus inventus eſt,
I2 qui in uno corpore plures necaret. Itaque cum hanc con-
33 ſuetudinem, audaciamque cognoſceret avunculus illius ado-
leſcentis, Oppianici, Cn. Magius; iſque gravi morbo affectus
eſſet, & heredem, illum ſororis ſuæ filium, faceret: amicis
adhibitis, præſente matre ſua, Dinea, uxorem ſuam interroga-
vit, eſſetne prægnans. quæ cum ſe eſſe reſpondiſſet; ab ea
petivit, ut, ſe mortuo, apud Dineam, quæ tum ei mulieri ſo-
crus

h) *ipſa.*

Digitized by Google

trus erat, quoad pareret, habitaret, diligentiamque adhibe- b.
ret, ut id, quod conceperat, ſervaret, ut ſalvum parere poſ-
ſet. Itaque ei, teſtamento legat grandem pecuniam a filio,
ſiqui natus eſſet: ab ſecundo herede nihil legat. Quid de 34
Oppianico ſuſpicatus ſit, videtis: quid judicarit, obſcurum
non eſt. Nam, cum ejus filium faceret heredem, eum tu-
torem liberis non adſcripſit. Quid Oppianicus fecerit, co-
gnoſcite: ut illum Magium intelligatis longe animo proſpe-
xiſſe morientem. Quæ pecunia mulieri legata erat a filio,
ſiqui natus eſſet, eam præſentem Oppianicus non debitam
mulieri ſolvit: ſi hæc ſolutio legatorum, & non merces ab-
ortionis appellanda eſt. Quo illa pretio accepto, multiſ-
que præterea muneribus, quæ tum ex tabulis Oppianici re-
citabantur, ſpem illam, quam in alvo commendatam a viro
continebat, victa avaritia ſceleri Oppianici vendidit. Nihil 35
poſſe jam ad hanc improbitatem addi videtur. attendite exi-
tum. Quæ mulier obteſtatione viri decem illis menſibus ne
domum quidem ullam, niſi ſocrus ſuæ, noſſe debuit, hæc
quinto menſe poſt viri mortem ipſi Oppianico nupſit. quæ
nuptiæ non diuturnæ fuerunt. erant enim non matrimonii
dignitate, ſed ſceleris ſocietate conjunctæ.

Quid? illa cædes Aſinii Larinatis, adoleſcentis pecunioſi, 13
quam clara tum, recenti re? quam omnium ſermone cele- 36
brata? Fuit Avilius quidam Larinas perdita nequitia, & ſum-
ma egeſtate, arte quadam præditus ad libidines adoleſcentu-
lorum excitandas accommodata: qui, ut ſe blanditiis, & aſ-
ſentationibus in Aſinii conſuetudinem penitus immerſit, Op-
pianicus continuo ſperare cœpit, hoc ſe Avilio, tamquam
aliqua machina admota, capere Aſinii adoleſcentiam, & fortu-
nas ejus patrias expugnare poſſe. Ratio excogitata Larini
eſt: res translata Romam. iniri enim id conſilium facilius in
ſolitudine, perfici rem ejusmodi commodius in turba poſſe p.25
arbitrati ſunt. Aſinius cum Avilio Romam eſt profectus. a.
Hos veſtigiis Oppianicus conſecutus eſt. Jam ut Romæ vi-
xerint, quibus conviviis, quibus flagitiis, quantis, & quam
profuſis ſumptibus, non modo conſcio, ſed etiam conviva,

Digitized by Google

& adjutore Oppianico: longum eſt mihi dicere, præſertim
ad alia properanti. Exitum hujus aſſimulatæ familiaritatis
37 cognoſcite. Cum eſſet adoleſcens apud mulierculam quan-
dam, atque ibi pernoctaret, & ibi diem poſterum commo-
raretur: Avilius, ut erat conſtitutum, ſimulat ſe ægrotare, &
teſtamentum facere velle. Oppianicus obſignatores ad eum,
qui neque Aſinium, neque Avilium noſſent, adducit, & illum,
Aſinium appellat: ipſe teſtamento, Aſinii nomine obſignato,
diſcedit. Avilius illico convaleſcit. Aſinius autem brevi
illo tempore, quaſi in hortulos iret, in arenarias quaſdam ex-
38 tra portam Eſquilinam perductus, occiditur. Qui cum u-
num jam, & alterum diem deſideraretur: neque in iis locis,
ubi ex conſuetudine quærebatur, inveniretur, & Oppianicus
in foro Larinatium dictitaret, nuper ſe, & ſuos amicos teſta-
mentum ejus obſignaſſe: liberti Aſinii, & nonnulli amici, quod
eo die, quo poſtremum Aſinius viſus erat, Avilium cum eo
fuiſſe, & a multis viſum eſſe conſtabat, in eum invadunt, & ho-
minem ante pedes Q. Manilii, qui tum erat triumvir, conſti-
tuunt. Atque ille continuo, nullo teſte, nullo indice, recen-
tis maleficii conſcientia perterritus, omnia, ut a me paullo
ante dicta ſunt, exponit, Aſiniumque ab ſe, conſilio Oppiani-
39 ci, interfectum fatetur. Extrahitur domo latitans Oppia-
nicus a Manilio: index Avilius ex altera parte coram tenetur.
Hic jam quid reliqua quæritis? Manilium plerique noratis.
b. non ille honorem a pueritia, non ſtudia virtutis, non ullum
exiſtimationis bonæ fructum umquam cogitarat: ſed ex pe-
tulanti, atque improbo ſcurra, in diſcordiis civitatis ad eam
columnam, ad quam multorum ſæpe convitiis perductus erat,
cum ſuffragiis i) populi pervenerat. Itaque rem cum Op-
pianico tranſigit: pecuniam ab eo accipit: cauſam & ſuſce-
ptam, & manifeſtam relinquit. Ac tum in Oppianici cauſa,
crimen hoc Aſinianum cum teſtibus multis, tum vero indicio
Avilii probabatur. in quo, inter allegatos, Oppianici nomen,
primum

i) e Cod. Fr. legi vult: *tum*, aut *cum* deleri.

Digitized by Google

primum eſſe conſtabat, ejus, quem vos miſerum, atque inno-
centem, falſo judicio circumventum eſſe dicitis.
Quid? aviam tuam, Oppianice, Dineam, cui tu es heres, 14
pater tuus non manifeſto necavit? ad quam cum adduxiſſet 40
medicum illum ſuum, jam cognitum, & ſæpe victorem, [per
quem interfecerat plurimos] mulier exclamat, ſe ab eo nullo
modo velle curari, quo curante ſuos omnes perdidiſſet. Tum
repente Anconitanum quendam, L. Clodium, pharmacopo-
lam circumforaneum, qui caſu tum Larinum veniſſet, aggre-
ditur, & cum eo H-S quadringentis, id quod ipſius tabulis
tum eſt demonſtratum, tranſigit. L. Clodius, qui propera-
ret, cui fora multa reſtarent, ſimul atque introductus eſt, rem
confecit: prima potione mulierem ſuſtulit: neque poſtea
Larini punctum eſt temporis commoratus. Eadem hac Di- 41
nea teſtamentum faciente, cum tabulas prehendiſſet Oppia-
nicus, qui gener ejus fuiſſet, digito legata delevit: &, cum
id multis locis feciſſet, poſt mortem ejus, ne lituris coargui
poſſet, teſtamentum in alias tabulas tranſcriptum, ſignis ad-
ulterinis obſignavit. Multa prætereo conſulto. etenim ve-
reor, ne hæc ipſa nimium multa eſſe videantur. vos tamen
eum ſimilem ſui fuiſſe in ceteris quoque vitæ partibus exiſti-
mare debebitis. Illum tabulas publicas Larini cenſorias cor- p.26
rupiſſe, decuriones univerſi judicaverunt. cum illo jam nemo a.
rationem, nemo rem ullam contrahebat: nemo illum ex tam
multis cognatis, & affinibus tutorem umquam liberis ſuis
ſcripſit: nemo illum aditu, nemo congreſſione, nemo ſermo-
ne, nemo convivio dignum judicabat. omnes aſpernaban-
tur, omnes abhorrebant, omnes, ut aliquam immanem, ac per-
nicioſam beſtiam, peſtemque fugiebant. Hunc tamen ho- 42
minem tam audacem, tam nefarium, tam nocentem, numquam
accuſaſſet Avitus, judices, ſi id prætermittere, ſalvo capite
ſuo, potuiſſet. Erat huic inimicus Oppianicus, erat: ſed ta-
men erat vitricus: crudelis, & huic infeſta mater: attamen
mater. poſtremo nihil tam remotum ab accuſatione, quam
Cluentius, & natura, & voluntate, & inſtituta ratione vitæ. Sed
cum eſſet hæc illi propoſita conditio, ut aut juſte, pieque ac-

Digitized by Google

cuſaret, aut acerbe, indigneque moreretur: accuſare, quo-
quo modo poſſet, quam illo modo emori, maluit.
43 Atque, ut hæc ita eſſe perſpicere poſſitis, exponam vobis
Oppianici facinus manifeſto compertum, atque deprehen-
ſum: ex quo ſimul utrumque, & huic accuſare, & illum con-
15 demnari neceſſe fuiſſe, intelligetis. Martiales quidam Lari-
ni appellabantur, miniſtri publici Martis, atque ei deo vete-
ribus inſtitutis, religionibusque Larinatium conſecrati: quo-
rum cum ſatis magnus numerus eſſet, cumque item, ut in
Sicilia permulti Venerei ſunt; ſic illi Larini in Martis fami-
lia numerarentur: repente Oppianicus eos omnes, liberos eſ-
ſe, civesque Romanos cœpit defendere. Graviter id decu-
riones Larinatium, cunctique municipes tulerunt. Itaque
ab Avito petiverunt, ut eam cauſam ſuſciperet, publiceque
defenderet. Avitus cum ſe ab omni ejuſmodi negotio re-
moviſſet, tamen pro loco, pro antiquitate generis ſui, pro eo,
b. quod ſe non ſuis ſolum commodis, ſed etiam ſuorum muni-
cipum, ceterorumque neceſſariorum natum eſſe arbitrabatur,
44 tantæ voluntati univerſorum Larinatium deeſſe noluit. Suſ-
cepta cauſa, Romamque delata, magnæ quotidie contentio-
nes inter Avitum, & Oppianicum ex utriusque ſtudio defen-
ſionis excitabantur. Erat ipſe immani, acerbaque natura
Oppianicus. incendebat ejus amentiam infeſta, atque inimica
filio mater Aviti. magni autem illi ſua intereſſe arbitraban-
tur, hunc a cauſa Martialium demovere. Suberat etiam
alia cauſa major, quæ Oppianici, hominis avariſſimi, atque au-
45 daciſſimi, mentem maxime commovebat. Nam Avitus uſ-
que ad illius judicii tempus, nullum teſtamentum umquam
fecerat. neque enim legare ejuſmodi matri poterat in ani-
mum inducere: neque teſtamento nomen omnino præter-
mittere parentis. Id cum Oppianicus ſciret, (neque enim
erat obſcurum) intelligebat, Avito mortuo, bona ejus omnia
ad matrem eſſe ventura: quæ ab ſeſe poſtea, aucta pecunia,
majore præmio; orbata filio, minore periculo, necaretur.
itaque his rebus incenſus, qua ratione Avitum veneno tollere
16 conatus ſit, cognoſcite. C. & L. Fabricii, fratres gemini fue-
runt

Digitized by Google

runt ex municipio Aletrinate, homines inter ſe cum forma, 46
tum moribus ſimiles: municipum autem ſuorum diſſimil-
limi: in quibus quantus ſplendor ſit, quam prope æquabilis,
quam fere omnium conſtans, & moderata ratio vitæ, nemo
veſtrum, ut mea fert opinio, ignorat. His Fabriciis ſemper
uſus eſt Oppianicus familiariſſime. Jam hoc fere ſcitis omnes,
quantam vim habeat ad conjungendas amicitias, ſtudiorum,
ac naturæ ſimilitudo. Cum illi ita viverent, ut nullum quæ-
ſtum turpem eſſe arbitrarentur: cum omnis ab his fraus,
omnes inſidiæ, circumſcriptionesque adoleſcentium naſce-
rentur, cumque eſſent vitiis, atque improbitate omnibus noti: P.27
ſtudio, ut dixi, ad eorum ſe k) familiaritatem multis jam a.
ante annis Oppianicus applicarat. Itaque, tum ſic ſtatuit, 47
per C. Fabricium (nam L. erat mortuus) inſidias Avito com-
parare. Erat illo tempore infirma valitudine Avitus. ute-
batur autem medico ignobili, ſed ſpectato homine, Cleophan-
to: cujus ſervum Diogenem Fabricius ad venenum Avito
dandum ſpe & pretio ſollicitare cœpit. Servus non incalli-
dus, ſed, ut ipſa res declaravit, frugi, atque integer, ſermo-
nem Fabricii non eſt aſpernatus: rem ad dominum detulit:
Cleophantus autem cum Avito eſt locutus. Avitus autem
ſtatim cum M. Bebrio ſenatore l), familiariſſimo ſuo, com-
municavit: qui qua fide, qua prudentia, qua dignitate fuerit,
meminiſſe vos arbitror. ei placuit, ut Diogenem Avitus eme-
ret a Cleophanto, quo facilius aut comprehenderetur res
ejus indicio, aut falſa eſſe cognoſceretur. Ne multis; Dio-
genes emitur: venenum diebus paucis, (multi viri boni cum
ex occulto interveniſſent) pecuniaque obſignata, quæ ad eam
rem dabatur, in manibus Scamandri, liberti Fabriciorum, de-
prehenditur. Pro dii immortales! Oppianicum quiſquam, 48
his rebus cognitis, circumventum eſſe dicet? Quis umquam 17
audacior? quis nocentior? quis apertior in judicium addu-
ctus eſt? Quod ingenium, quæ facultas dicendi, quæ a quo-
quam excogitata defenſio, huic uni crimini potuit obſiſtere?

k) abeſt: *ſe.* l) *Avitus ſtatim c. M. B. ſ. &c.*

ſimul & illud quis eſt, qui dubitet, quin hac re comperta, ma-
nifeſtoque deprehenſa, aut obeunda mors Cluentio, aut
ſuſcipienda accuſatio fuerit?

49 Satis eſſe arbitror demonſtratum, judices, iis criminibus
b. accuſatum eſſe Oppianicum, ut honeſte abſolvi nullo modo
potuerit. Cognoſcite nunc ita reum citatum eſſe illum, ut,
re ſemel, atque iterum præjudicata, condemnatus, in judici-
um venerit. Nam Cluentius, judices, primum nomen ejus
detulit, cujus in manibus venenum deprehenderat. is erat
libertus Fabriciorum, Scamander. integrum conſilium: ju-
dicii corrupti nulla ſuſpicio: ſimplex in judicium cauſa, cer-
ta res, verum crimen allatum eſt. Hic tum Fabricius, is,
de quo ante dixi, qui, liberto damnato, ſibi illud impendere
periculum videret: quod mihi cum Aletrinatibus vicinita-
tem, & cum pleriſque eorum magnum uſum eſſe ſciebat,
frequentes eos ad me domum adduxit. Qui quamquam
de homine, ſicut neceſſe erat, exiſtimabant: tamen, quod
erat ex eodem municipio, ſuæ dignitatis eſſe arbitrabantur,
eum, quibus rebus poſſent, defendere: idque a me, ut fa-
cerem, & ut cauſam Scamandri ſuſciperem, petebant: in qua
50 cauſa patroni omne periculum continebatur. Ego, qui neque
illis talibus viris, ac tam amantibus mei, rem poſſem ullam
negare: neque illud crimen, tantum, ac tam manifeſtum eſſe
arbitrarer, ſicut ne m) illi quidem ipſi, qui mihi tum illam
cauſam commendabant, arbitrabantur: pollicitus iis ſum, me
18 omnia, quæ vellent, eſſe facturum. Res agi cœpta eſt: ci-
tatus eſt Scamander reus: accuſabat P. Cannutius, homo in
primis ingenioſus, & in dicendo exercitatus: accuſabat au-
tem ille quidem Scamandrum verbis tribus, VENENUM
ESSE DEPREHENSUM. Omnia tela totius accuſationis in
Oppianicum conjiciebantur: aperiebatur cauſa inſidiarum:
Fabriciorum familiaritas commemorabatur: hominis vita,
& audacia proferebatur: denique omnis accuſatio varie,
graviterque tractata, ad extremum manifeſta veneni depre-
henſio-

m) *nec.*

Digitized by Google

henſione concluſa eſt. Hic ego cum ad reſpondendum ſurrexi, qua cura? dii immortales! qua ſollicitudine animi? 51
p.28
quo timore? Semper equidem magno cum metu incipio a.
dicere. quotiescumque dico, toties mihi videor in judicium venire, non ingenii ſolum, ſed etiam virtutis, atque officii: ne aut id profiteri videar, quod non poſſim implere, quod eſt impudentiæ: aut id non efficere, quod poſſim, quod eſt aut perfidiæ, aut negligentiæ. tum vero ita ſum perturbatus, ut omnia timerem: ſi nihil dixiſſem, ne infantiſſimus: ſi multa in ejusmodi cauſa dixiſſem, ne impudentiſſimus exiſtimarer. Collegi me aliquando, & ita conſtitui, fortiter 19
eſſe agendum: illi ætati, qua tum eram, ſolere laudi dari, etiam ſi in minus firmis cauſis hominum periculis non defuiſſem. itaque feci: ſic pugnavi, ſic omni ratione contendi, ſic ad omnia confugi, quantum ego aſſequi potui, remedia, ac perfugia cauſarum, ut hoc, quod timide dicam, conſecutus ſim, nequis illi cauſæ patronum defuiſſe arbitraretur. Sed, ut quidquid ego apprehenderam, ſtatim accuſator ex- 52
torquebat e manibus. Si quæſieram, an inimicitiæ Scamandro cum Avito: fatebatur, nullas fuiſſe; ſed Oppianicum, cujus ille miniſter fuiſſet, huic inimiciſſimum fuiſſe, atque eſſe dicebat. Sin autem illud egeram, nullum ad Scamandrum morte Aviti venturum emolumentum fuiſſe: concedebat; ſed ad uxorem Oppianici, hominis in uxoribus necandis exercitati, omnia bona Aviti ventura eſſe dicebat. Cum illa defenſione uſus eſſem, quæ in libertinorum cauſis honeſtiſſima ſemper exiſtimata eſt, Scamandrum patrono eſſe probatum; fatebatur: ſed quærebat, cui probatus eſſet ipſe patronus. Cum ego pluribus verbis in eo commora- 53
tus eſſem, Scamandro factas inſidias eſſe per Diogenem, con- b.
ſtitutumque inter eos de alia re fuiſſe, ut medicamentum, non venenum Diogenes afferret: hoc cuivis uſu venire poſſe: quærebat, cur in ejusmodi locum, tam abditum, cur ſolus, cur cum obſignata pecunia veniſſet. Denique hoc loco cauſa teſtibus, honeſtiſſimis hominibus, premebatur. M. Bebrius de ſuo conſilio Diogenem emptum: ſe præſente

Scaman-

Digitized by Google

Scamandrum cum veneno, pecuniaque deprehenſum eſſe dicebat. P. Quintius Varus, homo ſumma religione, & ſumma auctoritate præditus, de inſidiis, quæ fierent Avito, & de ſollicitatione Diogenis, recenti re, ſecum Cleophantum locu-
54 tum eſſe dicebat. Atque in illo judicio cum Scamandrum nos defendere videremur, verbo ille reus erat, re quidem vera, & periculo, & tota accuſatione Oppianicus. Neque id obſcure ferebat, nec diſſimulare ullo modo poterat: aderat frequens, advocabat, omni ſtudio, gratiaque pugnabat: poſtremo, id quod maximo malo illi cauſæ fuit, hoc ipſo in loco, quaſi reus ipſe eſſet, ſedebat. Oculi omnium judicum non in Scamandrum, ſed in Oppianicum conjiciebantur: timor ejus, perturbatio, ſuſpenſus, incertusque vultus, crebra coloris mutatio, quæ erant antea ſuſpicioſa, hæc, aperta, ac ma-
20 nifeſta faciebant. Cum in conſilium iri oporteret, quæſivit
55 ab reo C. Junius, quæſitor ex lege illa Cornelia, quæ tum erat, clam, an palam, de ſe ſententiam ferri vellet. De Oppianici ſententia reſponſum eſt, quod is Aviti familiarem Junium eſſe dicebat, clam velle ferri. Itum eſt in conſilium. omnibus ſententiis, præter unam, quam ſuam Stalenus eſſe dicebat, Scamander prima actione condemnatus eſt. Quis tum erat omnium, qui, Scamandro condemnato, non judicium de n)
p.29 Oppianico factum eſſe arbitraretur? quid eſt illa damnatione
a. judicatum, niſi venenum id, quod Avito daretur, eſſe quæſitum? quæ porro tenuiſſima ſuſpicio collata in Scamandrum eſt, aut conferri potuit, ut is ſua ſponte necare voluiſſe Avitum putaretur?

56 Atque, hoc tum judicio facto, & Oppianico, re, & exiſtimatione, jam: lege, & pronuntiatione, nondum condemnato, tamen Avitus Oppianicum reum ſtatim non fecit. voluit cognoſcere, utrum judices in eos ſolos eſſent ſeveri, quos venenum habuiſſe ipſos compeririſſent: an etiam conſilia, conſcientiasque ejusmodi facinorum, ſupplicio dignas judicarent. Itaque C. Fabricium, quem propter familiaritatem Oppianici

n) abeſt: *de.*

nici conſcium illi facinori fuiſſe arbitrabatur, reum ſtatim fe-
cit: utque ei locus primus conſtitueretur, propter cauſæ
conjunctionem impetravit. Hic tum Fabricius non modo
ad me meos vicinos, & amicos, Aletrinates, non adduxit, ſed
ipſe iis neque defenſoribus uti poſtea, neque laudatoribus
potuit. Rem enim integram hominis non alieni, quamvis 57
ſuſpicioſam, defendere, humanitatis eſſe putabamus: judica-
tam labefactare conari, impudentiæ. Itaque tum ille, ino-
pia, & neceſſitate coactus, in cauſa ejusmodi ad Cepaſios fra-
tres confugit, homines induſtrios, atque eo animo, ut, quæ-
cunque dicendi poteſtas eſſet data, in honore, atque in bene-
ficio ponerent. Jam hoc quoque prope iniquiſſime com- 21
paratum eſt, quod in morbis corporis, ut quisque eſt diffi-
cillimus, ita medicus nobiliſſimus, atque optimus quæritur:
in periculis capitis, ut quæque cauſa difficillima eſt, ita de-
terrimus, obſcuriſſimusque patronus adhibetur. niſi forte
hæc cauſa eſt, quod medici nihil, præter artificium, oratores
etiam auctoritatem præſtare debent o). Citatur reus: agi- 58
tur cauſa: paucis verbis accuſat, ut de re judicata, Cannutius.
Incipit longo, & alte petito proœmio, reſpondere major Ce-
paſius. primo attente auditur ejus oratio. erigebat animum, b.
jam demiſſum p), & oppreſſum, Oppianicus. gaudebat ipſe
Fabricius. non intelligebat, animos judicum, non illius elo-
quentia, ſed defenſionis impudentia commoveri. poſtea-
quam de re cœpit dicere, ad ea, quæ erant in cauſa, addebat
etiam ipſe nova quædam vulnera. Hoc quamquam ſedulo
faciebat, tamen interdum non defendere, ſed prævaricari ac-
cuſationi videbatur. Itaque cum callidiſſime ſe dicere pu-
taret, & cum illa verba graviſſima ex intimo artificio deprom-
pſiſſet: *Reſpicite, judices, hominum fortunas; reſpicite dubios,
varioſque caſus, reſpicite C. Fabricii ſenectutem.* cum hoc,
Reſpicite, ornandæ orationis cauſa ſæpe dixiſſet, reſpexit ipſe:
at C. Fabricius a ſubſelliis, demiſſo capite, diſceſſerat. Hic 59
judices ridere: ſtomachari, atque acerbe ferre patronus,
cauſam

o) verba: *niſi forte – debent.* ejecit Grævius. p) *dimiſſum.*

Digitized by Google

cauſam ſibi eripi; & ſe cetera de illo loco, *Reſpicite judices,*
non poſſe dicere: nec quidquam propius eſt factum, quam
ut illum perſequeretur, & collo obtorto, ad ſubſellia reduce-
ret; ut reliqua poſſet perorare. Jam tum Fabricius primum
ſuo judicio, quod eſt graviſſimum: deinde legis vi, & ſenten-
tiis judicum eſt condemnatus.

22 Quid eſt, quod jam de Oppianici cauſa plura dicamus?
Apud eosdem judices reus eſt factus, cum is q) duobus
præjudiciis jam damnatus eſſet: ab iisdem autem judicibus,
qui Fabriciorum damnatione de Oppianico judicarant, locus
ei primus eſt conſtitutus: accuſatus eſt criminibus graviſ-
ſimis, & iis, quæ a me breviter dicta ſunt, & præterea multis,
quæ ego omnia nunc omitto: accuſatus eſt apud eos, qui &
Scamandrum, miniſtrum Oppianici, & Fabricium, conſcium
60 maleficii, condemnarant. Utrum, per deos immortales!
magis eſt mirandum, quod is condemnatus eſt, an quod omni-
p.30 no reſpondere auſus eſt? Quid enim illi judices facere po-
2. tuerunt? qui ſi innocentes Fabricios condemnaſſent, tamen
in Oppianico ſibi conſtare, & ſuperioribus conſentire judiciis
debuerunt. An vero illa r) ſua per ſe ipſi judicia reſcinde-
rent, cum ceteri ſoleant, in judicando, ne ab aliorum judiciis
diſcrepent, providere? & illi, qui Fabricii libertum, quia mi-
niſter in maleficio fuerat: patronum, quia conſcius, conde-
mnaſſent: ipſum principem, atque architectum ſceleris ab-
ſolverent? & qui ceteros, nullo præjudicio facto, tamen ex
ipſa cauſa condemnaſſent: hunc, quem bis s) condemnatum
61 jam acceperant, liberarent? Tum vero illa judicia ſenatoria,
non falſa invidia, ſed vera, atque inſigni turpitudine notata,
atque operta dedecore, & infamia, defenſioni locum nullum
reliquiſſent. Quid enim tandem illi judices reſponderent,
ſi quis ab iis quæreret? Condemnaſtis Scamandrum, quo cri-
mine? nempe quod Avitum per ſervum medici, veneno ne-
care voluiſſet. Quid Aviti morte Scamander conſequebatur?
nihil, ſed adminiſter erat Oppianici. Condemnaſtis C. Fa-
brici-

q) *bis.* r) *illi.* s) abeſt: *bis.*

Digitized by Google

bricium. quid ita? quia, cum ipſe familiariſſime Oppianico uſus, libertus autem ejus in maleficio deprehenſus eſſet: illum expertem ejus conſilii fuiſſe non probabatur. Si igitur ipſum Oppianicum, bis ſuis judiciis condemnatum, abſolviſſent, quis tantam turpitudinem judiciorum, quis tantam inconſtantiam rerum judicatarum, quis tantam libidinem judicum, ferre potuiſſet?

Quod ſi hoc videtis, quod jam hac omni oratione pate- 62
factum eſt, illo judicio reum condemnari, præſertim ab iisdem judicibus, qui duo præjudicia feciſſent, neceſſe fuiſſe: ſimul illud videatis, neceſſe eſt, nullam accuſatori cauſam eſſe potuiſſe, cur judicium vellet corrumpere. Quæro enim abs 23
te, T. Atti, relictis jam ceteris argumentis omnibus, num Fabricios quoque innocentes condemnatos exiſtimes? num b.
etiam illa judicia, pecunia corrupta eſſe dicas; quibus judiciis alter a Staleno ſolo abſolutus eſt, alter etiam ipſe ſe condemnavit. Age, ſi nocentes: cujus maleficii? numquid præter venenum quæſitum, quo Avitus necaretur, objectum eſt? numquid aliud in illis judiciis verſatum eſt, præter haſce inſidias Avito ab Oppianico per Fabricios factas? nihil, nihil inquam, aliud, judices, reperietis. exſtat memoria: ſunt tabulæ publicæ; redargue me, ſi mentior: teſtium dicta recita: doce, in illorum judiciis quid, præter hoc venenum Oppianici, non modo in criminis, ſed in maledicti loco ſit objectum. Multa dici poſſunt, quare ita neceſſe fuerit ju- 63
dicari: ſed ego occurram exſpectationi veſtræ, judices. Nam, etſi a vobis ſic audior, ut numquam benignius, neque attentius quemquam auditum putem: tamen vocat me alio jamdudum tacita veſtra exſpectatio, quæ mihi obloqui videtur. Quid ergo? negaſne, illud judicium eſſe corruptum? non nego: ſed ab hoc corruptum non eſſe confirmo. A quo igitur eſt corruptum? opinor, primum, ſi incertum fuiſſet, quiſnam exitus illius judicii futurus eſſet: veriſimilius tamen eſſet, eum potius corrupiſſe, qui metuiſſet, ne ipſe condemnaretur, quam illum, qui veritus eſſet, ne alter abſolveretur: deinde, cum eſſet nemini dubium, quid judicari neceſſe eſſet,

eſſet, eum certe potius, qui ſibi aliqua ratione diffideret, quam
eum, qui omni ratione confideret: poſtremo, certe potius
illum, qui bis apud eos judices offendiſſet, quam eum, qui
64 bis cauſam iis probaviſſet. Unum quidem certe, nemo erit
tam iniquus Cluentio, qui mihi non concedat, ſi conſtet cor-
ruptum illud eſſe judicium, aut ab Avito, aut ab Oppianico
eſſe corruptum. ſi doceo non ab Avito, vinco ab Oppianico.
p.31 ſi oſtendo ab Oppianico, purgo Avitum. Quare, etſi ſatis
a. docui, rationem nullam huic corrumpendi fuiſſe, ex quo in-
telligitur, ab Oppianico eſſe corruptum: tamen de illo ipſo
24 ſeparatim cognoſcite. Atque ego illa non argumentabor,
quæ ſunt gravia vehementer: eum corrupiſſe, qui in pericu-
lo fuerit: eum, qui metuerit: eum, qui ſpem ſalutis in alia
ratione non habuerit: eum, qui ſemper ſingulari fuerit audacia.
multa ſunt ejuſmodi. verum cum habeam rem non dubiam,
ſed apertam, atque manifeſtam, enumeratio ſingulorum ar-
65 gumentorum non eſt neceſſaria. Dico, C. Ælio Staleno, ju-
dici pecuniam grandem Statium Albium ad corrumpendum
judicium dediſſe. num quis negat? Te appello, Oppianice;
te, T. Atti: quorum alter eloquentia damnationem illam,
alter tacita pietate deplorat. audete negare, ab Oppianico
Staleno judici pecuniam datam: negate, negate, inquam, in
eo loco. quid reticetis? At negare non poteſtis, quod re-
petiſtis, quod confeſſi eſtis, quod abſtuliſtis. Quo tandem
igitur ore mentionem corrupti judicii facitis, cum ab iſta par-
te, judici pecuniam ante judicium datam, poſt judicium ere-
66 ptam eſſe fateamini? Quonam igitur hæc modo geſta ſunt?
repetam paullo altius, judices, & omnia, quæ in diuturna ob-
ſcuritate latuerunt, ſic aperiam, ut ea cernere oculis videami-
ni. Vos quæſo, ut adhuc me attente audiſtis, item, quæ re-
liqua ſunt, audiatis; profecto nihil a me dicetur, quod non
dignum hoc conventu, & ſilentio, dignum veſtris ſtudiis, at-
que auribus eſſe videatur.

Nam, ut primum Oppianicus, ex eo, quod Scamander reus
erat factus, quid ſibi impenderet, cœpit ſuſpicari: ſtatim ſe
b. ad hominis egentis, audacis, in judiciis corrumpendis exerci-
tati,

Digitized by Google

tati, tum autem judicis, Staleni familiaritatem applicavit.
Ac primum Scamandro reo, tantum donis datis, muneribus-
que t) perfecerat, ut eo auctore uteretur cupidiore, quam
fides judicis poſtulabat. Poſt autem, cum eſſet Scamander 67
unius Staleni ſententia abſolutus, patronus autem Scamandri
ne ſua quidem ſententia liberatus: acrioribus ſaluti ſuæ re-
mediis ſubveniendum putavit. Tum a Staleno, ſicut ab ho-
mine ad excogitandum acutiſſimo, ad audendum impuden-
tiſſimo, ad efficiendum acerrimo (hæc enim ille & aliqua ex
parte habebat, & majore ex parte ſe habere ſimulabat.) auxi-
lium capiti, & fortunis ſuis petere cœpit. Jam hoc non u) **25**
ignoratis, judices, ut etiam beſtiæ, fame dominante, plerum-
que ad eum locum, ubi paſtæ aliquando ſint, revertantur.
Stalenus ille biennio ante, cum cauſam bonorum Safinii A- 68
tellæ recepiſſet, ſexcentis millibus nummum ſe judicium cor-
rupturum eſſe dixerat. quæ cum accepiſſet a pupillo, ſuppreſ-
ſit: judicioque facto, nec Safinio, nec bonorum emptoribus
reddidit. Quam cum pecuniam profudiſſet, & ſibi nihil non
modo ad cupiditates ſuas, ſed ne ad neceſſitatem quidem re-
liquiſſet: ſtatuit ad easdem ſibi prædas, ac ſuppreſſiones ju-
diciales revertendum. Itaque cum Oppianicum jam perdi-
tum, & duobus jugulatum præjudiciis videret: promiſſis
eum ſuis excitavit abjectum, & ſimul ſaluti deſperare vetuit.
Oppianicus orare hominem cœpit, ut ſibi rationem oſtende-
ret judicii corrumpendi. Ille autem (quemadmodum ex 69
ipſo Oppianico poſtea eſt auditum) negavit, quemquam eſſe
in civitate, præter ſe, qui id efficere poſſit. ſed primo gra-
vari cœpit, quod ædilitatem ſe petere cum hominibus nobi-
liſſimis, & invidiam, atque offenſionem timere dicebat. poſt p.32
exoratus, initio permagnam pecuniam popoſcit: deinde ad a.
id pervenit, quod confici potuit, & ſeſtertium x) ſexcenta
quadraginta deferri ad ſe domum juſſit. Quæ pecunia ſi-
mulat-

t) Græv. ſic diſt. *donis, datis, muneribusque.*
u) Græv. deleri placet negativam *non* & interrogantem hæc Cic. dicere. x) *ſeſtertia.*

mulatque ad eum delata eſt, homo impuriſſimus ſtatim cœ-
pit in ejuſmodi mente, & cogitatione verſari: nihil eſſe ſuis
rationibus utilius, quam Oppianicum condemnari: illo abſo-
luto, pecuniam illam aut judicibus diſpertiendam, aut ipſi
70 eſſe reddendam: damnato, repetiturum eſſe neminem. Ita-
que rem excogitat ſingularem. Atque hæc, judices, quæ
vere dicuntur a nobis, facilius credetis, ſi cum animis veſtris
longo intervallo recordari C. Staleni vitam, & naturam volue-
ritis. nam perinde ut opinio eſt de cujuſque moribus, ita,
26 quid ab eo factum, & non factum ſit, exiſtimari poteſt. Cum
eſſet egens, ſumptuoſus, audax, callidus, perfidioſus, & cum
domi ſuæ, miſerrimis in locis & inaniſſimis y), tantum num-
morum poſitum videret; ad omnem malitiam, & fraudem
verſare mentem ſuam cœpit: Demne judicibus? mihi igi-
tur ipſi, præter periculum, & infamiam, quid quæretur? nihil
excogitem, quamobrem Oppianico damnari neceſſe ſit? qui
tandem? nihil enim eſt, quod fieri non poſſit. Siquis eum
forte caſus ex periculo eripuerit, nonne reddendum eſt?
præcipitantem igitur impellamus, inquit, & perditum proſter-
71 namus. Capit hoc conſilium, ut pecuniam quibuſdam judi-
cibus leviſſimis polliceatur: deinde eam poſtea ſupprimat:
ut, quoniam graves homines ſua ſponte ſevere judicaturos
putabat; hos, qui leviores erant, deſtitutione iratos Oppia-
nico redderet. Itaque, ut erat ſemper præpoſterus, atque
perverſus, initium facit a Bulbo: & eum, quod jamdiu nihil
b. quæſierat, triſtem, atque oſcitantem, leviter impellit. Quid
tu, inquit? ecquid me adjuvas, Bulbe, ne gratis reipublicæ
ſerviamus? Ille vero, ſimul atque hoc audivit, Ne gratis, Quo
voles, inquit, ſequar. ſed quid affers? Tum ei quadraginta
millia, ſi eſſet abſolutus Oppianicus, pollicetur: & eum, ut
ceteros appellet, quibuſcum loqui conſueſſet, rogat: atque
etiam ipſe conditor totius negotii, Guttam adſpergit huic
72 Bulbo. Itaque minime amarus is viſus eſt, qui aliquid ex ejus
ſermone ſpeculæ deguſtarat. Unus, & alter dies interceſſerat,
cum

y) *miſerrimus & inaniſſimus.*

Digitized by Google

cum res parum certa videbatur: ſequeſter, & confirmator pecuniæ deſiderabatur. Tum appellat hilari vultu hominem Bulbus, ut blandiſſime poteſt: Quid tu, inquit, Pœte? (hoc enim ſibi Stalenus cognomen ex imaginibus Æliorum delegerat, ne, ſi ſe Ligurem feciſſet, nationis magis ſuæ, quam generis uti cognomine videretur) qua de re mecum locutus es, quærunt a me, ubi ſit pecunia. Hic ille planus improbiſſimus, quæſtu judiciario paſtus, qui illi pecuniæ, quam condiderat, ſpe jam, atque animo incubaret, contrahit frontem: (recordamini faciem, atque illos ejus fictos, ſimulatosque vultus) queritur ſe ab Oppianico deſtitutum: &, qui eſſet totus ex fraude, & mendacio factus, quique ea vitia, quæ a natura habebat, etiam ſtudio, atque artificio quodam malitiæ condiviſſet, pulchre aſſeverat ſe ab Oppianico deſtitutum: atque hoc addit teſtimonii, ſua illum ſententia, quam palam omnes laturi eſſent, condemnatum iri.

Manarat ſermo in conſilio, pecuniæ quandam mentionem 27
inter judices eſſe verſatam. res neque tam fuerat occulta, 73
quam erat occultanda: neque tam erat aperta, quam reipublicæ cauſa aperienda. In ea obſcuritate, ac dubitatione omnium, Cannutio, perito homini, qui quodam odore ſuſpicionis Stalenum corruptum eſſe ſenſiſſet, neque dum rem perfectam arbitraretur, placuit repente pronuntiare judices. di- p.33
xerunt, ſe id velle. Hic tum Oppianicus non magnopere a.
pertimuit. rem a Staleno perfectam eſſe arbitrabatur. In 74
conſilium erant ituri judices triginta, & duo. ſententiis decem, & ſex abſolutio confici poterat. H-S IↃↃCXL in ſingulos judices diſtributa, eum numerum ſententiarum conficere debebant, ut ad cumulum, ſpe majorum præmiorum, ipſius Staleni ſententia ſeptimadecima accederet. Atque etiam caſu tum, quod illud repente erat factum, Stalenus ipſe non aderat. cauſam neſcio quam apud judicem defendebat. Facile hoc Avitus patiebatur: facile Cannutius: at non Oppianicus, neque patronus ejus L. Quintius: qui cum eſſet eo tempore tribunus plebis, convicium C. Junio, judici quæſtionis, maximum fecit, UT NE SINE STALENO IN

Digitized by Google

CONSILIUM IRETUR: cumque id ei per viatores conſul-
to negligentius agi videretur, ipſe e publico judicio ad pri-
vatum Staleni judicium profectus eſt, & illud pro poteſtate
75 dimitti juſſit: Stalenum ipſe ad ſubſellia adduxit. Conſur-
gitur in conſilium, cum ſententias Oppianicus, quæ tum erat
poteſtas, palam ferri velle dixiſſet, ut Stalenus ſcire poſſet,
quid cuique deberetur. Varia judicum genera: numma-
rii pauci: ſed omnes irati. Ut qui accipere in campo con-
ſuerunt, iis candidatis, quorum nummos ſuppreſſos eſſe pu-
tant, inimiciſſimi ſolent eſſe: ſic ejuſmodi judices, infeſti
tum reo venerant. ceteri nocentiſſimum eſſe arbitrabantur:
ſed ſpectabant ſententias eorum, quos corruptos putabant:
ut ex iis conſtituerent, a quo judicium corruptum videre-
28 tur. Ecce tibi ejuſmodi ſortitio, ut in primis Bulbo, & Sta-
leno, & Guttæ eſſet judicandum. Summa omnium exſpe-
ctatio, quidnam ſententiæ ferrent leves, ac nummarii judi-
b. ces. Atque illi omnes ſine ulla dubitatione condemnant.
76 Hic tum injectus eſt hominibus ſcrupulus, & quædam dubi-
tatio, quidnam eſſet actum. deinde homines ſapientes, ex
vetere illa diſciplina judiciorum, qui neque abſolvere homi-
nem nocentiſſimum poſſent, neque eum, de quo eſſet orta
ſuſpicio, pecunia oppugnatum, re illa incognita, primo con-
demnare vellent; non liquere dixerunt. Nonnulli autem
ſeveri homines, hoc ſtatuerunt, quo quisque animo quid fa-
ceret, ſpectari oportere: &, ſi alii pecunia accepta verum ju-
dicabant, tamen nihilo minus ſe ſuperioribus ſuis judiciis con-
ſtare putabant oportere. Itaque damnarunt. Quinque
omnino fuerunt, qui illum veſtrum innocentem Oppiani-
cum ſive imprudentia, ſive miſericordia, ſive aliqua ſuſpicio-
ne, ſive ambitione adducti, abſolverent.

77 Condemnato Oppianico, ſtatim L. Quintius, homo maxi-
me popularis, qui omnes rumorum, & concionum ventos
colligere conſueſſet, oblatam ſibi facultatem putavit, ut ex
invidia ſenatoria poſſet creſcere, quod ejus ordinis judicia
minus jam probari populo arbitrabatur. Habetur una, at-

que

Digitized by Google

que altera concio vehemens, & gravis: accepiſſe pecuniam
judices, ut innocentem reum condemnarent, tribunus plebis
clamitabat: agi fortunas omnium dicebat: nulla eſſe judicia:
qui pecunioſum inimicum haberet, incolumem eſſe nemi-
nem poſſe. Homines totius ignari negotii, qui Oppianicum
numquam vidiſſent, virum optimum, & hominem puden-
tiſſimum, pecunia oppreſſum arbitrarentur; incenſi ſuſpi-
cione, rem in medium vocare cœperunt, & cauſam illam totam
depoſcere. Atque illo ipſo tempore in ædes T. Annii, hominis 78
honeſtiſſimi, neceſſarii, & amici mei, noctu Stalenus, arceſſitus
ab Oppianico, venit. Jam cetera nota ſunt omnibus: ut
cum illo Oppianicus egerit de pecunia: ut ille ſe redditurum P.34
eſſe dixerit: ut eorum ſermonem omnem audierint viri bo- a.
ni, qui tum conſulto prope in occulto ſtetiſſent: ut res pa-
tefacta, atque in forum prolata, & pecunia omnis a Staleno
extorta, atque erepta ſit. Hujus Staleni perſona, populo 29
jam nota, atque perſpecta, ab nulla turpi ſuſpicione abhorre-
bat: ſuppreſſam eſſe ab eo pecuniam, quam pro reo pronun-
tiaſſet, qui erant in concione, non intelligebant. neque enim
docebantur. verſatam eſſe in judicio mentionem pecuniæ
ſentiebant: innocentem reum condemnatum eſſe audiebant:
Staleni ſententia condemnatum videbant: non gratis id ab
eo factum eſſe, quod hominem norant, judicabant. ſimilis
in Bulbo, in Gutta, in aliis nonnullis ſuſpicio conſiſtebat. Ita- 79
que confiteor (licet enim jam impune, hoc præſertim in lo-
co, confiteri) quod Oppianici non modo vita, ſed etiam no-
men ante illud tempus populo ignotum fuiſſet: indigniſſi-
mum porro videretur, circumventum eſſe innocentem pe-
cunia: hanc deinde ſuſpicionem augeret Staleni improbitas,
& nonnullorum ejus ſimilium judicum turpitudo: cauſam
autem ageret L. Quintius, homo cum ſumma poteſtate præ-
ditus, tum ad inflammandos animos multitudinis accommo-
datus: ſummam illi judicio invidiam, infamiamque eſſe con-
flatam. atque in hanc flammam recentem, C. Junium, qui
illi quæſtioni præfuerat, injectum eſſe memini, & illum ho-
minem ædilicium, jam prætorem opinionibus hominum con-

Digitized by Google

ſtitutum, non diſceptatione dicendi, ſed clamore hominum, de foro atque adeo de civitate eſſe ſublatum.

80 Neque me pœnitet hoc potius tempore, quam illo, cauſam A. Cluentii defendere. Cauſa enim manet eadem, quæ mutari nullo modo poteſt: temporis iniquitas, atque invidia receſſit, ut, quod in tempore mali fuit, nihil obſit: quod
b. in cauſa boni fuit, proſit. Itaque nunc quemadmodum audiar, ſentio, non modo ab iis, quorum judicium, atque poteſtas eſt: ſed etiam ab illis, quorum tantum eſt exiſtimatio. At tum ſi dicerem, non audirer: non quod alia res eſſet, immo eadem, ſed tempus aliud. Id adeo ſic cognoſcite. Quis tum auderet dicere, nocentem condemnatum eſſe Oppianicum? quis nunc id audet negare? Quis tum poſſet arguere, ab Oppianico judicium tentatum eſſe pecunia? quis id hoc tempore infitiari poteſt? Cui tum liceret docere, Oppianicum reum factum eſſe tum denique, cum duobus proximis præjudiciis condemnatus eſſet? quis eſt, qui id hoc tempore
81 infirmare conetur? Quare, invidia remota, quam dies mitigavit, oratio mea deprecata eſt, veſtra fides, atque æquitas a veritatis diſceptatione rejecit; quid eſt præterea, quod in cauſa relinquatur?

Verſatam eſſe in judicio pecuniam, conſtat: ea quæritur unde profecta ſit; ab accuſatore, an ab reo. Accuſator dicit hæc: Primum, graviſſimis criminibus accuſabam, ut nihil opus eſſet pecunia: deinde, condemnatum adducebam, ut ne eripi quidem pecunia poſſet: poſtremo, etiam ſi abſolutus eſſet; mearum tamen omnium fortunarum ſtatus incolumis maneret. Quid contra reus? Primum, ipſam multitudinem, & atrocitatem criminum pertimeſcebam: deinde, Fabriciis, propter conſcientiam mei ſceleris, condemnatis, me eſſe condemnatum, ſentiebam: poſtremo, in eum caſum veneram, ut omnis mearum fortunarum ſtatus unius judicii periculo contineretur.

82 Age, quoniam corrumpendi judicii cauſas ille multas, & graves habuit, hic nullam: profectio ipſius pecuniæ requiratur. Confecit tabulas diligentiſſime Cluentius. hæc autem

res

Digitized by Google

res habet hoc certe, ut nihil poſſit neque additum, neque de-
tractum de re familiari latere. anni ſunt octo, cum iſta cauſa P.35
in iſta meditatione verſatur: cum omnia, quæ nunc ad eam 2.
rem pertinent, & ex hujus, & ex aliorum tabulis, agitatis, tractatis, inquiritis: cum interea Cluentianæ pecuniæ veſtigium nullum invenitis. Quid? Albiana pecunia veſtigiiſne nobis odoranda eſt, an ad ipſum cubile, vobis ducibus, venire poſſumus? Tenentur uno in loco H-S IↃCXL: tenentur apud
hominem audaciſſimum: tenentur apud judicem. Quid 83
vultis amplius? At enim Stalenus non fuit ab Oppianico, ſed a Cluentio ad judicium corrumpendum conſtitutus. Cur eum, cum in conſilium iretur, Cluentius, & Cannutius abeſſe patiebantur? cur cum in conſilium mittebant, Stalenum judicem, cui pecuniam dederant, non requirebant? Oppianicus quærebat? Quintius flagitabat? ſine Staleno ne in conſilium iretur, tribunicia poteſtate perfectum eſt. At condemnavit. Hanc enim damnationem dederat obſidem Bulbo, & ceteris, ut deſtitutus ab Oppianico videretur. Quare ſi iſtinc cauſa corrumpendi judicii, iſtinc pecunia, iſtinc Stalenus, iſtinc denique omnis fraus, & audacia eſt: hinc pudor, honeſta vita, & nulla ſuſpicio pecuniæ, nulla corrumpendi judicii cauſa: patimini, veritate patefacta, atque omni errore ſublato, eo tranſire illius turpitudinis infamiam, ubi cetera maleficia conſiſtant: ab eo invidiam diſcedere aliquando, ad quem numquam acceſſiſſe culpam videtis.

At enim pecuniam Staleno dedit Oppianicus, non ad cor- 31
rumpendum judicium, ſed ad conciliationem gratiæ. Te- 84
ne hoc, Atti, dicere, tali prudentia, etiam uſu, atque exercitatione præditum? Sapientiſſimum eſſe dicunt eum, cui quod opus ſit, ipſi veniat in mentem: proxime accedere illum,
qui alterius bene inventis obtemperet. In ſtultitia contra b.
eſt. Minus enim ſtultus eſt is, cui nihil in mentem venit, quam ille, qui, quod ſtulte alteri venit in mentem, comprobat. Iſtam conciliationem gratiæ Stalenus tum recenti re, cum faucibus premeretur, excogitavit, ſive ut homines tum loquebantur, a P. Cethego admonitus, iſtam dedit concilia-

Digitized by Google

85 tionis, & gratiæ fabulam. Nam fuiſſe hunc hominum ſermonem recordari poteſtis. Cethegum, quod hominem odiſſet, & quod ejus improbitatem verſari in republica nollet, & quod videret, eum, qui ſe ab reo pecuniam, cum judex eſſet, clam, atque extra ordinem accepiſſe confeſſus eſſet, ſalvum eſſe non poſſe, minus ei fidele conſilium dediſſe. In hoc ſi improbus Cethegus fuit, videtur mihi adverſarium removere voluiſſe. ſin erat ejuſmodi cauſa, ut Stalenus nummos ſe accepiſſe negare non poſſet: nihil autem erat periculoſius, nec turpius, quam, ad quam rem accepiſſet, confi-
86 teri: non eſt conſilium Cethegi reprehendendum. Verum alia cauſa tum Staleni fuit, alia nunc, Atti, tua eſt. Ille, cum reprimeretur z), quodcumque diceret, honeſtius diceret, quam ſi, quod erat factum, fateretur. te vero illud idem, quod tum exploſum, & ejectum a) eſt, nunc retuliſſe demiror. Qui enim poterat tum in gratiam redire cum Oppianico Cluentius? qui cum matre habebat ſimultates: hærebat in tabulis publicis reus, & accuſator: condemnati erant Fabricii: nec elabi alio accuſatore poterat Albius, nec ſine ignominia calumniæ relinquere accuſationem Cluentius. an ut prævarica-
32 retur? Jam id quoque ad corrumpendum judicium perti-
87 net. Sed quid opus erat ad eam rem judice ſequeſtre? & omnino, quamobrem tota iſta res per Stalenum potius, hominem ab utroque alieniſſimum, ſordidiſſimum, turpiſſimum, quam per bonum aliquem virum ageretur, & amicum,
p.36 neceſſariumque communem? Sed quid ego hæc pluribus,
a. quaſi de re obſcura, diſputo, cum ipſa pecunia, quæ Staleno data eſt, numero ac ſumma ſua non modo, quanta fuerit, ſed etiam ad quam rem data fuerit, oſtendat? Sexdecim dico judices, ut Oppianicus abſolveretur, corrumpendos fuiſſe: ad Stalenum ſexcenta & quadraginta millia nummum eſſe delata. Si, ut tu dicis, gratiæ conciliandæ cauſa, quadraginta iſtorum acceſſio millium quid valet? ſi, ut nos dicimus, ut

ɔɔɔxl

z) *re premeretur.* a) Grævio placet: *rejectum.*

Digitized by Google

IↃCXL millia nummum ſexdecim judicibus darentur; non Archimedes melius potuit deſcribere.

At enim judicia facta permulta ſunt, a Cluentio judicium 88
eſſe corruptum. Immo vero ante hoc tempus omnino iſta ipſa res ſuo nomine in judicium numquam eſt vocata. Ita multum agitata, ita diu jactata iſta res eſt, ut hodierno die primum cauſa illa defenſa ſit, hodierno die primum veritas vocem contra invidiam, his judicibus freta, miſerit. Verumtamen multa iſta judicia quæ ſunt? Ego enim me ad omnia confirmavi, & ſic paravi, ut docerem, quæ facta poſtea judicia de illo judicio dicerentur, partim ruinæ ſimiliora aut tempeſtati, quam judicio & diſceptationi fuiſſe: partim nihil contra Avitum valere: partim etiam pro hoc eſſe: partim eſſe ejusmodi, ut neque appellata umquam judicia ſint, neque exiſtimata. Hic ego, magis ut conſuetudinem ſer- 89
vem, quam quod vos non veſtra hoc ſponte faciatis, petam a vobis, ut me, dum de his ſingulis diſputo judiciis, attente audiatis. Condemnatus eſt C. Junius, qui ei quæſtioni præ- 33
fuerat. adde etiam illud, ſi placet: tum eſt condemnatus, cum eſſet judex quæſtionis. Non modo cauſæ, ſed ne legi quidem quidquam per tribunum plebis laxamenti datum eſt. Quo tempore illum a quæſtione ad nullum aliud reipublicæ munus abduci licebat, eo tempore ad quæſtionem ipſe abreptus eſt. At quam quæſtionem? Vultus enim veſtri, b.
judices, me invitant, ut, quæ reticenda putaram, libeat jam libere dicere. Quid? illa tandem quæſtio, aut diſceptatio, 90
aut judicium fuit? putabo fuiſſe. dicat, qui vult hodie de illo populo concitato, cui tum mos geſtus eſt: qua de re Junius cauſam dixerit. quemcunque rogaris, hoc reſpondebit, quod pecuniam acceperit, quod innocentem circumvenerit. Eſt hæc opinio. At, ſi ita eſſet: hac lege accuſatum eſſe oportuit, qua accuſatur Avitus. At ipſe ea lege quærebat. Paucos dies exſpectaſſet Quintius. At neque privatus accuſare, nec, ſedata jam invidia, volebat. Videtis igitur non in cauſa, ſed in tempore, ac poteſtate ſpem omnem accuſatoris fuiſſe. Multam petivit. Qua lege? quod in legem non 91
juraſ-

Digitized by Google

juraſſet : quæ res nemini umquam fraudi fuit : & quod C.
Verres, prætor urbanus, homo ſanctus, & diligens, ſubſorti-
tionem ejus in eo codice non haberet, qui tum interlitus
proferebatur. His de cauſis C. Junius condemnatus eſt, ju-
dices, leviſſimis, & infirmiſſimis: quas omnino in judicium
afferri non oportuit. itaque oppreſſus eſt non cauſa, ſed tem-
34 pore. Hoc vos Cluentio judicium putatis obeſſe oportere?
92 Quam ob cauſam? Si ex lege ſubſortitus non erat Junius, aut
ſi in legem aliquando non juraverat: idcirco illius damna-
tione aliquid de Cluentio judicabatur? Non, inquit: ſed il-
le idcirco his legibus condemnatus eſt, quod contra aliam
legem commiſerat. Qui hoc confitentur, poſſunt, illud
idem b) judicium fuiſſe, defendere. Ergo idcirco, inquit,
infeſtus tum prætor Junio fuit, quod illud judicium corru-
ptum per eum putabatur. Num igitur hoc tempore cauſa
p.37 mutata eſt? num alia res, alia ratio illius judicii, alia natura
a. totius negotii nunc eſt, ac tum fuit? non opinor, ex iis rebus,
93 quæ geſtæ ſunt, rem ullam potuiſſe mutari. Quid ergo eſt
cauſæ, quod nunc noſtra defenſio audiatur tanto ſilentio,
tunc Junio defendendi ſui poteſtas erepta ſit? Quia tum in
cauſa nihil erat, præter invidiam, errorem, ſuſpicionem, con-
ciones quotidianas, ſeditioſe, ac populariter concitatas.
accuſabat tribunus plebis idem in concionibus, idem ad ſub-
ſellia: ad judicium non modo de concione, ſed etiam
cum ipſa concione veniebat. Gradus illi Aurelii tum novi,
quaſi pro theatro illi judicio ædificari videbantur: quos ubi
accuſator concitatis hominibus complerat, non modo dicen-
94 di ab reo, ſed ne ſurgendi quidem poteſtas erat. Nuper
apud C. Orchinium, collegam meum, locus ab judicibus Fau-
ſto Sullæ de pecuniis reſiduis non eſt conſtitutus: non quo
illi aut exlegem eſſe Sullam, aut cauſam pecuniæ publicæ, con-
temptam, atque abjectam putarent; ſed quod, accuſante tri-
buno plebis, conditione æqua diſceptari poſſe non putave-
runt. Quid? conferam Sullamne cum Junio? an hunc tri-
bunum

b) *iidem illud.*

bunum plebis cum Quintio? an vero tempus cum tempore? Sulla maximis opibus, cognatis, affinibus, neceſſariis, clientibus plurimis: hæc autem apud Junium parva, & infirma, & ipſius labore quæſita, atque collecta. Hic tribunus plebis, modeſtus, prudens c), non modo non ſeditioſus, ſed etiam ſeditioſis adverſarius: ille autem acerbus, crimioſus, popularis homo ac turbulentus. Tempus hoc tranquillum, ac pacatum: illud omnibus invidiæ tempeſtatibus concitatum. Quæ cum ita eſſent, in Fauſto tamen illi judices d) ſtatuerunt, iniqua conditione reum cauſam dicere, cum adverſario ejus ad jus accuſationis ſumma vis poteſtatis accederet. Quam 35
quidem rationem vos, judices, diligenter pro veſtra ſapientia, 95
& humanitate cogitare, & penitus perſpicere debetis, quid b.
mali, quantum periculi unicuique noſtrum inferre poſſit vis tribunicia, conflata præſertim invidia, & concionibus ſeditioſe concitatis. Optimis hercle temporibus, tum, cum homines ſe non jactatione populari, ſed dignitate, atque innocentia tuebantur, tamen nec C. Popillius, nec Q. Metellus, clariſſimi, atque ampliſſimi viri, vim tribuniciam ſuſtinere potuerunt: nedum his temporibus, his moribus, his magiſtratibus, ſine veſtra ſapieutia, ac judiciorum remediis, ſalvi eſſe poſſimus.
Non fuit igitur illud judicium, judicii ſimile, judices, non fu- 96
it: in quo non modus eſt adhibitus e), non mos, conſuetudoque ſervata, non cauſa defenſa. vis illa fuit, & ut ſæpe jam dixi, ruina quædam, atque tempeſtas, & quidvis potius, quam judicium, aut diſceptatio, aut quæſtio. Quod ſi quis eſt, qui illud judicium fuiſſe arbitretur, & qui his rebus judicatis ſtandum putet: is tamen hanc cauſam ab illa debet ſejungere. ab illo enim ſive quod in legem non juraſſet, ſive quod ex lege ſubſortitus judicem non eſſet, multa petita eſſe dicitur. Cluentii autem ratio cum illis legibus, quibus ab Junio multa petita eſt, nulla poteſt ex parte eſſe conjuncta. At etiam 97
Bulbus eſt condemnatus. Adde, majeſtatis: ut intelligas, hoc judicium cum illo non eſſe conjunctum. At eſt hoc illi crimen

c) *pudens.* d) abeſt: *illi judices.* e) *habitus.*

Digitized by Google

crimen objectum. Fateor: ſed etiam legionem eſſe ab eo
ſollicitatam in Illyrico, C. Coſconii litteris & multorum teſti-
moniis planum factum eſt. quod crimen erat proprium il-
lius quæſtionis, & quæ res lege majeſtatis tenebatur. At hoc
obfuit ei maxime. Jam iſta divinatio eſt: qua ſi uti licet,
vide, ne mea conjectura multo ſit verior. Ego enim ſicar-
p.38 bitror, Bulbum, quod homo nequam, turpis, improbus, mul-
a. tis flagitiis contaminatus in judicium ſit adductus, idcirco
facilius eſſe damnatum. tu mihi ex tota cauſa Bulbi, quod tibi
36 commodum eſt, eligis, ut id eſſe ſecutos judices dicas. Qua-
98 propter hoc Bulbi judicium non plus obeſſe huic cauſæ de-
bet, quam illa, quæ commemorata ſunt ab accuſatore, duo
judicia, P. Popillii, & T. Guttæ: qui cauſam de ambitu dixe-
runt: qui accuſati ſunt ab iis, qui erant ipſi ambitus conde-
mnati: quos ego non idcirco eſſe arbitror in integrum reſti-
tutos, quod planum fecerint, illos ob rem judicandam pecu-
niam accepiſſe; ſed quod judicibus probarint, quod in eo-
dem genere, in quo ipſi offendiſſent, alios reprehendiſſent, ſe
ad præmia legis venire oportere. Quapropter neminem
dubitare exiſtimo, quin illa damnatio ambitus nulla ex parte
cum cauſa Cluentii, veſtroque judicio conjuncta eſſe poſſit.
99 Quid, quod Stalenus eſt condemnatus? non dico hoc tem-
pore, judices, id quod neſcio an dici oporteat, illum maje-
ſtatis eſſe damnatum: non recito teſtimonia hominum ho-
neſtiſſimorum, quæ in Stalenum ſunt dicta ab iis, qui M. Æ-
milio, clariſſimo viro, legati, & præfecti, & tribuni militares
fuerunt: quorum teſtimoniis planum factum eſt, maxime
ejus opera, cum quæſtor eſſet, in exercitu ſeditionem eſſe
conflatam. Ne illa quidem teſtimonia recito, quæ dicta
ſunt, de H-S ꟾↄↄ; quæ ille cum accepiſſet nomine judicii
Safiniani, ſicut in Oppianici judicio poſtea, retinuit, atque
100 ſuppreſſit. Omitto & hæc, & alia permulta, quæ illo judicio
in Stalenum dicta ſunt: hoc dico, eandem tum fuiſſe P. & L.
Cominiis, equitibus Romanis, honeſtiſſimis hominibus, & di-
ſertis, controverſiam cum Staleno, quem accuſabant, quæ
nunc mihi eſt cum Attio. Cominii dicebant idem, quod
ego

Digitized by Google

ego dico: Stalenum ab Oppianico pecuniam accepiſſe, ut b.
judicium corrumperet: Stalenus conciliandæ gratiæ cauſa ſe
accepiſſe dicebat. Irridebatur hæc illius reconciliatio, & per- 101
ſona viri boni ſuſcepta, ſicut in ſtatuis inauratis, quas poſuit
ad Juturnæ: quibus ſubſcripſit, REGES AB SE IN GRA-
TIAM ESSE REDUCTOS. Exagitabantur omnes ejus frau-
des, atque fallaciæ: tota vita in ejuſmodi ratione verſata a-
periebatur: egeſtas domeſtica, quæſtus forenſis in medium
proferebatur: nummarius interpres pacis, & concordiæ, non
probabatur. Itaque tum Stalenus, cum idem defenderet,
quod Attius, condemnatus eſt. Cominii cum hoc agerent, 102
quod nos in tota cauſa egimus, probaverunt. Quamobrem
ſi Staleni damnatione, Oppianicum judicium corrumpere
voluiſſe, Oppianicum judici ad emendas ſententias dediſſe
pecuniam, judicatum eſt: cum ita conſtitutum ſit, uti in il-
la culpa aut Cluentius ſit, aut Oppianicus: Cluentii nummus
nullus judici datus ullo veſtigio reperitur: Oppianici pecu-
nia poſt judicium factum a judice ablata eſt: poteſt eſſe du-
bium, quin illa damnatio Staleni, non modo non ſit contra
Cluentium, ſed maxime noſtram cauſam, defenſionemque
confirmet? Ergo adhuc Junii judicium video eſſe ejuſmodi, 37
ut incurſionem potius ſeditionis, vim multitudinis, impetum 103
tribunicium, quam judicium appellandum putem. Quod ſi
quis illud judicium appellet, tamen hoc confiteatur neceſſe
eſt, nullo modo illam multam, quæ a Junio petita ſit, cum
Cluentii cauſa poſſe conjungi. Illud igitur Junianum, per
vim factum eſt: Bulbi, & Popillii, & Guttæ, contra Cluentium
non eſt: Staleni, etiam pro Cluentio eſt. Videamus ec-
quod aliud judicium, quod pro Cluentio ſit, proferre poſ-
ſimus.

Dixitne tandem cauſam C. Fidiculanius f) Falcula, qui
Oppianicum condemnarat, cum præſertim, id quod fuit in p.39
illo judicio invidioſiſſimum, paucos dies ex ſubſortitione ſe- 3.
diſſet? dixit, & bis quidem dixit. In ſummam enim L.
Quin-

f) *Fidiculanus.*

Digitized by Google

Quintius invidiam concionibus eum quotidianis, ſeditioſis,
& turbulentis adduxerat. Uno judicio multa eſt ab eo pe-
tita, ſicut ab Junio, quod non ſuæ decuriæ munere, neque
ex lege ſediſſet. paullo ſedatiore tempore eſt accuſatus, quam
Junius, ſed eadem fere lege, & crimine. Quia nulla in judi-
cio ſeditio, neque vis, neque turba verſata eſt, prima actione
facillime eſt abſolutus. Non numero hanc abſolutionem.
nihilominus enim poteſt, ut illam multam non commiſerit,
accepiſſe tamen ob rem judicandam, pecuniam, quam captam
nusquam Stalenus eadem lege dixit. proprium crimen il-
104 lud quæſtionis ejus non fuit. Fidiculanius quid feciſſe di-
cebatur? accepiſſe a Cluentio H-S cccc. Cujus erat or-
dinis? ſenatorii. qua lege in eo genere a ſenatore ratio re-
peti ſolet, de pecuniis repetundis, ea lege accuſatus, hone-
ſtiſſime eſt abſolutus. Acta eſt enim cauſa more majorum,
ſine vi, ſine metu, ſine periculo: dicta, & g) expoſita, & de-
monſtrata ſunt omnia: adducti judices ſunt, non modo po-
tuiſſe honeſte ab eo reum condemnari, qui non perpetuo ſe-
diſſet, ſed, ſi aliud is judex nihil ſciſſet, niſi, quæ præjudicia
de eo facta eſſe conſtarent, audire præterea nihil debuiſſe.
38 Tum etiam illi quinque, qui imperitorum hominum rumu-
105 ſculos aucupati, tum illum abſolverunt, jam ſuam clementiam
laudari magnopere nolebant. a quibus ſiqui quæreret, ſediſ-
ſentne judices in C. Fabricium; ſediſſe ſe dicerent. ſi inter-
rogarentur, num quo crimine is eſſet accuſatus, præterquam
b. veneni ejus, quod quæſitum Avito diceretur; negarent. ſi
deinde eſſent rogati, quid judicaſſent; condemnaſſe ſe dice-
rent. nemo enim abſolvit. Eodem modo quæſitum ſi eſſet
de Scamandro, certe idem reſpondiſſent: tametſi ille una
ſententia eſt abſolutus; ſed illam unam nemo tum iſtorum
106 ſuam dici vellet. Uter igitur facilius ſuæ ſententiæ ratio-
nem redderet: iſne, qui ſe & ſibi, & rei judicatæ conſtitiſſe
dicit: an ille, qui ſe in principem maleficii, lenem; in ad-
jutores ejus, & conſcios, vehementiſſimum eſſe reſpondit h)?
Quorum

g) abeſt: &. h) *reſpondet.*

Quorum ego de ſententia non debeo diſputare. neque enim
dubito, quin ii tales viri, ſuſpicione aliqua perculſi repentina,
de ſtatu ſuo declinarint. Quare eorum, qui abſolverunt,
miſericordiam non reprehendo: eorum, qui in judicando
ſuperiora judicia ſecuti ſunt ſua ſponte, non Staleni fraude,
conſtantiam comprobo: eorum vero, qui ſibi non liquere di-
xerunt, ſapientiam laudo: qui abſolvere eum, quem nocen-
tiſſimum cognorant, & quem ipſi bis jam antea condemnarant,
nullo modo poterant: condemnare, cum tanta conſilii infa-
mia, & tam atrocis rei ſuſpicio eſſet injecta, paullo poſterius
patefacta re, maluerunt. Ac ne ex facto ſolum ſapientes il- 107
los judicetis, ſed etiam ex nominibus i) ipſis, quod ii fece-
rint, rectiſſime, ac ſapientiſſime factum probetis: quis P.
Octavio Balbo ingenio prudentior, jure peritior, fide, reli-
gione, officio diligentior, aut ſanctior commemorari poteſt?
non abſolvit k). Quis Q. Conſidio conſtantior? quis judi-
ciorum, atque ejus dignitatis, quæ in judiciis publicis verſari
debet, peritior? quis virtute, conſilio, auctoritate præſtan-
tior? ne is quidem abſolvit. Longum eſt de ſingulorum
virtute ita dicere: quæ, quia cognita ſunt ab omnibus, ver-
borum ornamenta non quærunt. Qualis vir M. Juventius
Pedo fuit ex vetere illa judicum diſciplina? qualis L. Cau- p.40
lius Mergus? M. Baſilus? C. Caudinus? qui omnes in judi- a.
ciis publicis, jam tum florente republica, floruerunt. Ex
eodem numero L. Caſſius, Cn. Hejus, pari & integritate, &
prudentia: quorum nullius ſententia eſt Oppianicus abſolu-
tus. Atque ex his omnibus, natu minimus, ingenio, & dili-
gentia, & religione par iis, quos antea commemoravi, P. Sa-
turius, in eadem ſententia fuit. O innocentiam Oppianici 108
ſingularem! quo in reo, qui abſolvit, ambitioſus: qui diſtu-
lit, cautus: qui condemnavit, conſtans exiſtimatur.

Hæc tum agitante Quintio, neque in concione, neque in 39
judicio demonſtrata ſunt. neque enim ipſe dici patiebatur,
nec per multitudinem concitatam conſiſtere cuiquam in di-
cendo

i) *hominibus.* k) malebat: *non abſolvit?*

cendo licebat. Itaque ipſe, poſtquam Junium pervertit, cauſam totam reliquit. paucis enim diebus illis & ipſe privatus eſt factus, & hominum ſtudia deferbuiſſe intelligebat. Quod ſi, per quos dies Junium accuſavit, Fidiculanium accuſare voluiſſet: reſpondendi Fidiculanio poteſtas facta non eſſet. Ac primo quidem, omnibus illis judicibus, qui Oppianicum
109 condemnarant, minabatur. Jam inſolentiam noratis hominis: noratis animos ejus, ac ſpiritus tribunicios. Quod erat odium? dii immortales! quæ ſuperbia? quanta ignoratio ſui? quam gravis, atque intolerabilis arrogantia? qui illud etiam ipſum acerbe tulerit (ex quo illa nata ſunt omnia) non ſibi, ac defenſioni ſuæ condonatum eſſe Oppianicum: proinde quaſi non ſatis ſigni eſſe debuerit, ab omnibus eum fuiſſe deſertum, qui ſe ad patronum illum contuliſſet. Erat enim Romæ ſumma copia patronorum, hominum eloquentiſſimorum, atque ampliſſimorum, quorum certe aliquis defendiſſet equitem Romanum, in municipio ſuo nobilem, ſi
40 honeſtè putaſſet ejuſmodi cauſam poſſe defendi. Nam
110 Quintius quidem, quam cauſam umquam antea dixerat, cum
b. annos ad quinquaginta natus eſſet? quis eum umquam non modo in patroni, ſed in laudatoris, aut advocati loco viderat? qui quod Roſtra jamdiu vacua, locumque illum, poſt adventum L. Sullæ a tribunicia voce deſertum, oppreſſerat, multitudinemque jam deſuefactam a concionibus ad veteris conſuetudinis ſimilitudinem revocaverat, idcirco cuidam hominum generi paulliſper jucundior fuit. Atque idem quanto in odio poſtea ſuis illis ipſis fuit, per quos in altiorem locum
111 adſcenderat? neque injuria. Facite enim, ut non ſolum mores ejus, & arrogantiam, ſed etiam vultum, atque amictum, atque illam uſque ad talos demiſſam purpuram recordemini. Is, quaſi non eſſet ullo modo ferendum, ſe ex judicio diſceſſiſſe victum, rem ab ſubſelliis in Roſtra detulit. Et jam querimur ſæpe, hominibus novis non ſatis magnos in hac civitate eſſe fructus? nego uſquam umquam fuiſſe majores: ubi, ſi quis ignobili loco natus, ita vivat, ut nobilitatis dignitatem virtute tueri poſſe videatur, uſque eo pervenit, quoad eum

industria

Digitized by Google

induſtria cum innocentia proſecuta eſt. Si quis autem hoc 112
uno nititur, quod ſit ignobilis: procedit ſæpe longius, quam
ſi idem ille eſſet cum iisdem ſuis vitiis nobiliſſimus. ut Quin-
tius (nihil enim dicam de ceteris) ſi fuiſſet homo nobilis;
quis eum cum illa ſuperbia, atque intolerantia ferre potuiſ-
ſet? Quod eo loco fuit; ita tulerunt, ut, ſi quid haberet a
natura boni, prodeſſe ei putarent oportere: ſuperbiam au-
tem, atque arrogantiam ejus, deridendam magis arbitraren-
tur propter humilitatem hominis, quam pertimeſcendam.
Sed, ut illuc revertar: quo tempore Fidiculanius eſt abſolu- 41
tus, tu, qui ea judicia facta commemoras, quæro, quid tum p.41
eſſe exiſtimas judicatum? certe gratis judicaſſe. At con- a.
demnarat: at cauſam totam non audierat: at in concionibus 113
omnibus a L. Quintio vehementer erat, & ſæpe vexatus. Illa
igitur omnia Quintiana, iniqua, falſa, turbulenta, popularia,
ſeditioſa judicia fuerunt. Eſto: potuit eſſe innocens Fal-
cula. Jam ergo aliquis Oppianicum gratis condemnavit:
jam non eos 1) Junius ſubſortitus eſt, qui pecunia accepta
condemnarent: jam potuit aliquis ab initio non ſediſſe, &
tamen Oppianicum gratis condemnaſſe. Verum, ſi innocens
Falcula, quæſo, quis nocens? ſi hic gratis condemnavit, quis
accepit? Nego rem eſſe ullam in quemquam illorum obje-
ctam, quæ Fidiculanio objecta non ſit: neque aliquid fuiſſe in
Fidiculanii cauſa, quod idem non eſſet in ceterorum. Aut 114
hoc judicium reprehendas tu, cujus accuſatio rebus judicatis
niti videbatur, neceſſe eſt: aut, ſi hoc verum eſſe concedis,
Oppianicum gratis condemnatum eſſe fateare.

Quamquam ſatis magno argumento eſſe debet, quod ex
tam multis judicibus, abſoluto Falcula, nemo reus factus eſt.
Quid enim mihi damnatos ambitus colligitis, alia lege, certis
criminibus, plurimis teſtibus? cum primum illi ipſi debue-
rint potius accuſari de pecuniis repetundis, quam ambitus.
nam, ſi in ambitus judiciis hoc his obfuit, cum alia lege cau-
ſam dicerent: certe, ſi propria lege hujus peccati adducti eſ-
ſent,

1) mavult e Dresd. *omnes.*

Digitized by Google

115 ſent, multo plus obfuiſſet. Deinde, ſi tanta vis fuit iſtius cri-
minis, ut, qua quisque lege ex illis judicibus reus factus eſſet,
tamen hac plaga periret: cur in tanta multitudine accuſato-
rum, tantis præmiis, ceteri, rei facti non ſunt? Hic profertur
id, quod judicium appellari non oportet, P. Septimio Scæ-
b. volæ litem eo nomine eſſe æſtimatam. Cujus rei quæ con-
ſuetudo ſit, quoniam apud homines peritiſſimos dico, plu-
ribus verbis docere non debeo. Numquam enim ea dili-
gentia, quæ ſolet adhiberi in ceteris judiciis, eadem, reo da-
116 mnato, adhibita eſt. In litibus æſtimandis fere judices, aut,
quod ſibi eum, quem ſemel condemnarunt, inimicum putant
eſſe, ſi qua in eum lis capitis illata eſt, non admittunt: aut,
quod ſe perfunctos jam eſſe arbitrantur, cum de reo judica-
runt, negligentius attendunt cetera. Itaque & majeſtatis ab-
ſoluti ſunt permulti, quibus damnatis, de pecuniis repetun-
dis, lites eſſent æſtimatæ: & hoc quotidie fieri videmus, ut,
reo damnato de pecuniis repetundis, ad quos perveniſſe pe-
cunias in litibus æſtimandis ſtatutum ſit, eos illi judices abſol-
vant. quod cum ſit, non judicia reſcinduntur, ſed hoc ſtatu-
itur, æſtimationem litium, non eſſe judicium. Scævola con-
demnatus eſt aliis criminibus, frequentiſſimis Apuliæ teſtibus.
omni contentione pugnatum eſt, ut lis hæc, capitis æſtimare-
tur. quæ res, ſi rei judicatæ pondus habuiſſet: ille poſtea
vel iisdem, vel aliis inimicis, reus hac lege ipſa factus eſſet.
42 Sequitur id, quod illi judicium appellant. majores autem
117 noſtri numquam neque judicium nominarunt, neque perin-
de, ut rem judicatam, obſervaverunt, animadverſionem atque
auctoritatem cenſoriam. qua de re antequam incipio, per-
pauca mihi de meo officio verba facienda ſunt: ut a me
cum hujuſce periculi, tum ceterorum quoque officiorum, &
amicitiarum ratio conſervata eſſe videatur. Nam mihi cum
viris fortibus, qui cenſores proxime fuerunt, ambobus eſt
amicitia: cum altero vero (ſicuti & plerique veſtrum ſciunt)
magnus uſus, & ſumma utriusque officiis conſtituta neceſſi-
118 tudo eſt. Quare, quidquid de ſubſcriptionibus eorum mihi
P.42 dicendum erit, eo dicam animo, ut omnem orationem meam
non

Digitized by Google

non de illorum facto, ſed de ratione cenſoria habitam exiſtimari velim; a Lentulo autem, familiari meo, qui a me pro eximia ſua virtute, ſummiſque honoribus, quos a populo Romano adeptus eſt, honoris cauſa nominatur, facile hoc, judices, impetrabo, ut, quam ipſe adhibere conſuevit in amicorum periculis fidem, & diligentiam, tum vim animi, libertatemque dicendi; in hac mihi concedat, ut tantum mihi ſumam, quantum ſine hujus periculo præterire non poſſum. A me tamen, ut æquum eſt, omnia caute, pedetentimque dicentur, ut neque fides hujus defenſionis relicta, neque cujusquam aut dignitas læſa, aut amicitia violata eſſe videatur. a.

Video igitur, judices, animadvertiſſe cenſores in judices quoſdam illius conſilii Juniani, cum iſtam ipſam cauſam ſubſcriberent. Hic primum illud commune proponam, numquam animadverſionibus cenſoriis hanc civitatem ita contentam, ut rebus judicatis, fuiſſe. neque in re nota conſumam tempus exemplis. ponam illud unum: C. Getam, cum a L. Metello, & Cn. Domitio, cenſoribus, ex ſenatu ejectus eſſet, cenſorem ipſum poſtea eſſe factum: &, cujus mores a cenſoribus erant reprehenſi, hunc poſtea & populi Romani, & eorum, qui in ipſum animadverterant, moribus præfuiſſe. Quod ſi illud judicium putaretur: ut ceteri, turpi judicio damnati, in perpetuum omni honore, ac dignitate privantur: ſic hominibus ignominia notatis, neque ad honorem aditus, neque in curiam reditus eſſet. 119

Nunc, ſi quem Cn. Lentuli, aut L. Gellii libertus furti condemnarit: is, omnibus ornamentis amiſſis, numquam ullam honeſtatis ſuæ partem recuperabit. quos autem ipſe L. Gellius, & Cn. Lentulus, duo cenſores, clariſſimi viri, ſapientiſſimique homines, furti, & captarum pecuniarum nomine, notaverunt: ii non modo in ſenatum redierunt, ſed etiam illarum ipſarum rerum judiciis abſoluti ſunt. 120 b.

43 Neminem voluerunt majores noſtri non modo de exiſtimatione cujusquam, ſed ne pecuniaria quidem de re minima eſſe judicem, niſi qui inter adverſarios conveniſſet. Quapropter in omnibus legibus, quibus exceptum eſt, de

Digitized by Google

quibus cauſis aut magiſtratum capere non liceat, aut judicem legi, aut alterum accuſare, hæc ignominiæ cauſa prætermiſſa eſt. Timoris enim cauſam, non vitæ pœnam in illa
121 poteſtate eſſe voluerunt. Itaque non ſolum, judices, illud oſtendam, quod jam videtis, populi Romani ſuffragiis ſæpenumero cenſorias ſubſcriptiones eſſe deletas, verum etiam judiciis eorum, qui jurati ſtatuere majore cum religione, & diligentia debuerunt. Primum judices, ſenatores, equitesque Romani in compluribus jam reis, quos contra leges pecunias accepiſſe ſubſcriptum eſt, ſuæ potius religioni, quam cenſorum opinioni, paruerunt. Deinde prætores urbani, qui jurati debent optimum quemque in ſelectos judices referre, numquam ſibi ad eam rem cenſoriam ignominiam im-
122 pedimento eſſe oportere duxerunt. Cenſores denique ipſi ſæpenumero ſuperiorum cenſorum judiciis (ſi iſta judicia appellari vultis) non ſteterunt. atque etiam ipſi inter ſe cenſores ſua judicia tanti eſſe arbitrantur, ut alter alterius judicium non modo reprehendat, ſed etiam reſcindat: ut alter de ſenatu moveri velit, alter retineat, & ordine ampliſſimo dignum exiſtimet: ut alter in ærarios referri, aut tribu moveri jubeat, alter vetet. Quare qui vobis in mentem venit,
p.43 hæc appellare judicia, quæ a populo Romano reſcindi, ab ju-
a. ratis judicibus repudiari, a magiſtratibus negligi, ab iis, qui eandem poteſtatem adepti ſunt, commutari, inter collegas diſcrepare videatis?

44 Quæ cum ita ſint: videamus, quid tandem cenſores de
123 illo judicio corrupto judicaſſe dicantur. Ac primum illud ſtatuamus: utrum, quia cenſores ſubſcripſerint, ita ſit: an, quia ita fuerit, illi ſubſcripſerint. Si ideo, quia ſubſcripſerint: videte, quid agatis, ne in unumquemque noſtrum, cenſoribus in poſterum poteſtatem regiam permittatis: ne ſubſcriptio cenſoria non minus calamitatis civibus, quam illa acerbiſſima proſcriptio poſſit afferre: ne cenſorium ſtilum, cujus mucronem multis remediis majores noſtri retuderunt, æque poſthac, atque illum dictatorium gladium pertimeſca-
124 mus. Sin autem quod ſubſcriptum eſt, quia verum eſt, idcirco

Digitized by Google

circo grave debet eſſe: hoc quæramus, verum ſit, an falſum: removeantur auctoritates cenſoriæ: tollatur id ex cauſa, quod in cauſa non eſt: doce, quam pecuniam Cluentius dederit, unde dederit, quemadmodum dederit: unum denique aliquod a Cluentio profectæ pecuniæ veſtigium oſtende. Vince deinde, virum bonum fuiſſe Oppianicum, hominem integrum: nihil de illo umquam ſecus eſſe exiſtimatum: nihil denique præjudicatum. tum auctoritatem cenſorum amplexator m): tum illorum judicium cum re conjunctum eſſe defendito. Dum vero eum fuiſſe Oppianicum conſtabit, 125
qui tabulas publicas municipii ſui corrupiſſe judicatus ſit: qui teſtamentum interleverit: qui, ſuppoſita perſona, falſum teſtamentum obſignandum curarit: qui eum, cujus nomine id obſignatum eſt, interfecerit: qui avunculum filii ſui in ſervitute, ac vinculis necarit: qui municipes ſuos proſcribendos, occidendoſque curarit: qui ejus uxorem, quem occiderat, in matrimonium duxerit: qui pecuniam pro abortio- b.
ne dederit: qui ſocrum, qui uxorem, qui uno tempore fratris uxorem, ſperatoſque liberos, fratremque ipſum, qui denique ſuos liberos interfecerit: qui cum venenum privigno ſuo quæreret, manifeſto ſit deprehenſus: cujus miniſtris, conſciiſque damnatis, ipſe adductus in judicium pecuniam judici dederit ad ſententias judicum corrumpendas: dum hæc, inquam, de Oppianico conſtabunt, nec ullo argumento Cluentianæ pecuniæ crimen tenebitur: quid eſt, quod te iſta cenſoria, ſive voluntas, ſive opinio fuit, adjuvare, aut hunc innocentem opprimere poſſe videatur? Quid igitur cenſo- 45
res ſecuti ſunt? ne ipſi quidem, ut graviſſime dicam, quid- 126
quam aliud dicent, præter ſermonem, atque famam. nihil ſe teſtibus, nihil tabulis, nihil gravi aliquo argumento comperiſſe, nihil denique, cauſa cognita, ſtatuiſſe dicent. Quod ſi ita feciſſent: tamen id non ita fixum eſſe deberet, ut convelli non liceret. Non utar exemplorum copia, quæ ſumma eſt: non rem veterem, non hominem potentem aliquem,

m) *amplexato.*

Digitized by Google

aut gratioſum proferam. Nuper hominem tenuem, ſcribam
ædilicium, D. Matrinium cum defendiſſem apud M. Junium,
Q. Publicium prætores, & M. Plætorium, C. Flaminium, ædi-
les curules, perſuaſi, ut ſcribam jurati legerent eum, quem
iidem iſti cenſores ærarium reliquiſſent. Cum enim in ho-
mine nulla culpa reperiretur: quid ille meruiſſet, non quid
127 de eo ſtatutum eſſet, quærendum eſſe duxerunt. Nam hæc
quidem, quæ de judicio corrupto ſubſcripſerint n), quis
eſt, qui ab illis ſatis cognita, & diligenter judicata arbitretur?
in M' Aquillium, & in T. Guttam video eſſe ſubſcriptum.
Quid eſt hoc? duos eſſe corruptos ſolos pecunia. Quid
p.44 ceteri? videlicet gratis condemnarunt. Non eſt igitur cir-
a. cumventus, non eſt oppreſſus pecunia, non, ut illæ Quintia-
næ conciones habebantur, omnes, qui Oppianicum conde-
mnarunt, in culpa ſunt, ac ſuſpicione ponendi. duos ſolos vi-
deo auctoritate cenſorum affines ei turpitudini judicari. Aut
illud afferant, (aliquid eſſe) quod de iis duobus habuerint
46 compertum, de ceteris comperiſſe o). Nam illud quidem
128 minime probandum eſt, ad notationes, auctoritatemque cen-
ſoriam, exemplum illos a conſuetudine militari tranſtuliſſe.
Statuerunt enim ita majores noſtri, ut, ſi a multis eſſet flagi-
tium rei militaris admiſſum, ſortitione in quoſdam animad-
verteretur: ut metus videlicet ad omnes, pœna ad paucos
perveniret. Quod idem facere cenſores in delectu dignita-
tis, & in judicio civium, & in animadverſione vitiorum, qui
convenit? nam miles, qui locum non tenuit, qui hoſtium
impetum, vimque pertimuit, poteſt idem poſtea & miles eſſe
melior, & vir bonus, & civis utilis. Quare, ne in bello, pro-
pter hoſtium metum, delinqueret, amplior ei mortis, & ſup-
plicii metus eſt a majoribus conſtitutus. ne autem nimium
multi pœnam capitis ſubirent, idcirco illa ſortitio compara-
129 ta eſt. Hoc tu idem facies, cenſor, in ſenatu legendo? ſi
erunt plures, qui, ob innocentem condemnandum, pecuniam
acce-

n) *ſubſcripſerunt.*
o) Græv. legendum videtur: *de ceteris non comperiſſe.*

acceperint, ut non animadvertas in omnes, ſed carpas, ut velis, & paucos ex multis ad ignominiam ſortiare? Habebit igitur, te ſciente, & vidente, curia ſenatorem, populus Romanus judicem, respublica civem ſine ignominia quemquam, qui ad perniciem innocentis, fidem ſuam, & religionem pecunia commutarit? &, qui pretio adductus eripuerit patriam, fortunas, liberos civi innocenti, is cenſoriæ ſeveritatis nota non inuretur? Tu es præfectus moribus, magiſter vete- b.
ris diſciplinæ, & ſeveritatis, ſi aut retines quemquam ſciens in ſenatu, ſcelere tanto contaminatum: aut ſtatuis, qui in eadem culpa ſit, non eadem pœna affici convenire? & quam conditionem ſupplicii p) majores in bello timiditati militis propoſitam eſſe voluerunt, eandem tu in pace conſtitues improbitati ſenatoris? Quod ſi exemplum q) ex re militari ad animadverſionem cenſoriam transferendum fuit: ſortitione id ipſum factum eſſe oportuit. Sin autem ſortiri ad pœnam, atque hominum delictum fortunæ judicio committere, minime cenſorium eſt: certe in multorum peccato carpi paucos ad ignominiam, & turpitudinem, non oportet. Verum 47
omnes intelligimus, in iſtis ſubſcriptionibus ventum quendam 130
popularem eſſe quæſitum. Jactata res erat in concione a tribuno ſeditioſo: incognita cauſa probatum illud erat; MULTITUDINEM ILLICITUM EST CONTRA DICERE r): nemo denique, ut defenderet contrariam partem, laborabat. In invidiam porro magnam illa judicia venerant. etenim paucis poſtea menſibus alia vehemens erat in judiciis ex notatione tabularum invidia verſata. Prætermitti a cenſoribus, & negligi macula judiciorum poſſe non videbatur. homines, quos ceteris vitiis, atque omni dedecore infames videbant, eos hac quoque ſubſcriptione notare voluerunt, & eo magis, quod illo ipſo tempore, illis cenſoribus erant judicia cum equeſtri ordine communicata: ut viderentur per hominum ido-

p) *non eadem pœna affici oportere? Convenire, ut q. c. ſ. &c.*
q) *Quod ſi hoc e.*
r) *incognita cauſa pr. i. erat multitudini, illicitum e. c. d.*

idoneorum ignominiam ſua auctoritate illa judicia cum e-
131 queſtri ordine reprehendiſſe. Quod ſi hanc apud eos ipſos
cenſores mihi, aut alii cauſam agere licuiſſet: hominibus ta-
p.45 li prudentia certe probaviſſem (res enim indicat) nihil ipſos
a. habuiſſe cogniti, nihil comperti: ex tota ipſa ſubſcriptione
rumorem quendam, & plauſum popularem eſſe quæſitum.
Nam in L. Popillium, qui Oppianicum condemnarat, ſubſcri-
pſit L. Gellius, quod is pecuniam accepiſſet, quo innocen-
tem condemnaret. Jam id ipſum quantæ divinationis eſt,
ſcire, innocentem fuiſſe reum, quem fortaſſe numquam vi-
derat, cum homines ſapientiſſimi, judices, ut nihil dicam de
iis, qui condemnarunt, cauſa cognita, ſibi dixerint non li-
quere?

132 Verum eſto. condemnat Popillium Gellius: judicat, ac-
cepiſſe a Cluentio pecuniam. Negat hoc Lentulus. nam
Popillium, quod erat libertini filius, in ſenatum non legit:
locum quidem ſenatorium ludis, & cetera ornamenta reli-
quit, & eum omni ignominia liberat. quod cum facit, judi-
cat, ejus ſententia gratis eſſe Oppianicum condemnatum. &
eundem Popillium poſtea Lentulus in ambitus judicio pro
teſtimonio diligentiſſime laudat. Quare, ſi neque L. Gellii
judicio ſtetit Lentulus, neque Lentuli exiſtimatione conten-
tus fuit Gellius: &, ſi uterque cenſor cenſoris opinione ſtan-
dum non putavit: quid eſt, quamobrem quiſquam noſtrum
cenſorias ſubſcriptiones omnes, fixas, & in perpetuum ratas
putet eſſe oportere?

48 At in ipſum Avitum animadverterunt. nullam quidem ob
133 turpitudinem, nullum ob totius vitæ non dicam vitium, ſed
erratum. neque enim hoc homine ſanctior, neque probior,
neque in omnibus officiis retinendis diligentior eſſe quiſquam
poteſt: neque illi aliter dicunt: ſed eandem illam famam
judicii corrupti ſecuti ſunt. neque ipſi ſecus exiſtimant, quam
nos exiſtimari volumus, de hujus pudore, integritate, virtu-
b. te: ſed putarunt prætermitti accuſatorem non potuiſſe, cum
animadverſum eſſet in judices. Qua de re tota ſi unum fa-
134 ctum ex omni antiquitate protulero, plura non dicam. Non

enim

Digitized by Google

enim mihi exemplum ſummi & clariſſimi viri, P. Africani,
prætereundum videtur: qui cum eſſet cenſor, & in equitum
cenſu C. Licinius Sacerdos prodiiſſet; clara voce, ut omnis
concio audire poſſet, dixit ſe ſcire, illum verbis conceptis pe-
jeraſſe. ſi quis contra dicere vellet: uſurum eſſe eum ſuo te-
ſtimonio. deinde cum contra nemo diceret, juſſit equum
traducere. Itaque is, cujus arbitrio & populus Romanus &
exteræ gentes, contentæ eſſe conſueverunt, ipſe ſua conſcien-
tia ad ignominiam alterius contentus non fuit. Quod ſi
hoc Avito facere licuiſſet, facile, illis ipſis judicibus, & falſæ
ſuſpicioni, & invidiæ populariter excitatæ reſtitiſſet.

Unum etiam eſt, quod me maxime conturbat, cui loco re- 135
ſpondere poſſe vix videor, quod elogium recitaſti de teſta-
mento Cn. Egnatii, patris, hominis honeſtiſſimi, videlicet, &
ſapientiſſimi, idcirco ſe exheredaſſe filium, quod is ob Op-
pianici damnationem pecuniam accepiſſet. De cujus ho-
minis levitate, & inconſtantia, plura non dicam. Hoc teſta-
mentum ipſum, quod recitas, ejusmodi eſt, ut ille, cum eum
filium exheredaret, quem oderat, ei filio coheredes homines
alieniſſimos conjungeret, quem diligebat. Sed tu, Atti,
conſideres, cenſeo, diligenter, utrum cenſorum judicium gra-
ve velis eſſe, an Egnatii. Si Egnatii: leve eſt, quod cenſores
de ceteris ſubſcripſerunt. ipſum enim Cn. Egnatium, quem
tu gravem eſſe vis, ex ſenatu ejecerunt. ſin autem cenſorum:
hunc Egnatium, quem pater cenſoria ſubſcriptione exhere-
davit, cenſores in ſenatu, cum patrem ejicerent, retinuerunt.

At enim ſenatus univerſus judicavit, illud corruptum eſſe 49
judicium. Quomodo? ſuſcepit cauſam. An potuit rem 136
delatam ejusmodi repudiare? cum tribunus plebis, populo p.46
concitato, rem pæne ad manus revocaſſet: cum vir optimus, a.
& homo innocentiſſimus, pecunia circumventus eſſe dicere-
tur: cum invidia flagraret ordo ſenatorius: potuit nihil de-
cerni? potuit illa concitatio multitudinis ſine ſummo peri-
culo reipublicæ repudiari? At quid eſt decretum? quam
ſapienter s)? quam diligenter? SI QUI SUNT, QUORUM

s) *At quid eſt decretum? quam juſte? quam ſapienter?*

OPERA FACTUM SIT, UT JUDICIUM PUBLICUM
CORRUMPERETUR. Utrum videtur ſenatus id factum ju-
dicare: an, ſi factum ſit, moleſte, graviterque ferre? ſi ipſe
A. Cluentius ſententiam de judiciis rogaretur, aliam non di-
ceret, atque ii dixerunt, quorum ſententiis Cluentium con-
137 demnatum eſſe dicitis. Sed quæro a vobis, num iſtam legem
ex iſto ſenatus conſulto L. Lucullus conſul, homo ſapientiſſi-
mus, tulerit: num anno poſt M. Lucullus, & C. Caſſius, in
quos tum conſules deſignatos idem illud ſenatus decreverit,
non tulerunt t). & quod tu Aviti pecunia factum eſſe arguis,
neque id ulla vel tenuiſſima ſuſpicione confirmas, factum
eſt primo illorum æquitate, & ſapientia conſulum, ut id,
quod ſenatus decreverat, an illud invidiæ præſens incendium
reſtinguendum, id poſtea referendum u) ad populum non
arbitrarentur. ipſe deinde populus Romanus, qui L. Quintii
tribunis plebis fictis querimoniis antea concitatus, rem illam,
& rogationem flagitarat, idem C. Junii filii, pueri parvuli, la-
crymis commotus, maximo clamore, & concurſu totam illam
138 legem, & quæſtionem repudiavit. Ex quo intelligi potuit
id, quod ſæpe dictum eſt: ut mare, quod ſua natura tran-
b. quillum ſit, ventorum vi agitari, atque turbari; ſic & popu-
lum Romanum ſua ſponte eſſe placatum, hominum ſeditioſo-
rum vocibus, ut violentiſſimis tempeſtatibus, concitari.

50 Eſt etiam reliqua permagna auctoritas, quam ego turpiter
pæne præterii. mea enim eſſe dicitur. Recitavit ex oratio-
ne neſcio qua Attius, quam meam eſſe dicebat, cohortatio-
nem quandam judicum ad honeſte judicandum, & comme-
morationem tum illorum judiciorum, quæ probata non eſ-
ſent, tum illius ipſius judicii Juniani: perinde quaſi ego non
ab initio hujus defenſionis dixerim, invidioſum illud fuiſſe
judicium: aut, cum de infamia judiciorum diſputarem, po-
tuerim illud, quod tam populare eſſet, in illo tempore præ-
139 terire. Ego vero, ſiquid ejusmodi dixi, neque cognitum
commemoravi, neque pro teſtimonio dixi, & illa oratio po-
tius

t) *decreverit. Non tulerunt.* u) *perferendum.*

tius temporis mei, quam judicii, & auctoritatis fuit. Cum
enim accuſarem, & mihi initio propoſuiſſem, ut animos &
populi Romani, & judicum commoverem: cumque omnes
offenſiones judiciorum non ex mea opinione, ſed ex homi-
num rumore proferrem: iſtam rem, quæ tam populariter
eſſet agitata, præterire non potui. Sed errat vehementer,
ſi quis in orationibus noſtris, quas in judiciis habuimus, au-
ctoritates noſtras conſignatas ſe habere arbitratur. omnes
enim illæ orationes, cauſarum, & temporum ſunt, non homi-
num ipſorum, ac patronorum. Nam, ſi cauſæ ipſæ pro ſe
loqui poſſent: nemo adhiberet oratorem. nunc adhibemur,
ut ea dicamus, non quæ noſtra auctoritate conſtituantur:
ſed quæ ex re ipſa, cauſaque ducantur. Hominem inge- 140
nioſum, M. Antonium, ajunt ſolitum eſſe dicere, *idcirco ſe
nullam umquam orationem ſcripſiſſe, ut, ſi quid aliquando,
quod non opus eſſet, ab ſe eſſet dictum; poſſet ſe negare di-
xiſſe:* perinde quaſi, quid a nobis dictum, aut actum ſit, id p.47
niſi litteris mandaverimus, hominum memoria non compre- a.
hendatur. Ego vero in iſto genere libentius cum multo- 51
rum, tum hominis eloquentiſſimi, & ſapientiſſimi, L. Craſſi,
auctoritatem ſequor, qui cum L. Plancium defenderet, accu-
ſante M. Bruto, homine in dicendo vehementi, & callido,
cum Brutus, duobus recitatoribus conſtitutis, ex duabus ejus
orationibus capita alterna, inter ſe contraria, recitanda curaſ-
ſet, quod in diſſuaſione rogationis ejus, quæ contra coloniam
Narbonenſem ferebatur, quantum poteſt, de auctoritate ſe-
natus detrahit: in ſuaſione legis Serviliæ ſummis ornat ſena-
tum laudibus: & multa in equites Romanos cum ex ea ora-
tione aſperius dicta recitaſſet, quo animi illorum judicum in
Craſſum incenderentur; aliquantum eſſe commotus dici-
tur. Itaque in reſpondendo primum expoſuit utriusque 141
rationem temporis: ut oratio ex re, & cauſa, habita videre-
tur: deinde, ut intelligere poſſet Brutus, quem hominem, &
non ſolum qua eloquentia, verum etiam quo lepore, & qui-
bus facetiis præditum laceſſiſſet: tres & ipſe excitavit recita-
tores cum ſingulis libellis, quos M. Brutus, pater illius accu-
ſatoris

Digitized by Google

ſatoris de jure civili reliquit. Eorum initia cum recitaren-
tur, ea, quæ vobis nota eſſe arbitror: FORTE EVENIT,
UT RURI IN PRIVERNATE ESSEMUS, EGO, ET BRU-
TUS FILIUS: fundum Privernatem flagitabat. IN ALBA-
NO ERAMUS EGO, ET BRUTUS FILIUS: Albanum po-
ſcebat. IN TIBURTE FORTE CUM ASSEDISSEMUS,
EGO, ET BRUTUS FILIUS: Tiburtem fundum requi-
rebat: Brutum autem, hominem ſapientem, quod filii ne-
quitiam videret, quæ prædia ei relinqueret, teſtificari dice-
bat voluiſſe. quod ſi potuiſſet honeſte ſcribere, ſe in balneis
b. cum id ætatis filio fuiſſe, non præteriiſſet, eas ſe x) tamen
ab eo y) balneas non ex libris patris, ſed ex tabulis, & ex
cenſu quærere. Craſſus tum ita Brutum ultus eſt, ut illum
recitationis ſuæ pœniteret. moleſte enim fortaſſe tulerat, ſe
in iis orationibus reprehenſum, quas de republica habuiſſet:
142 in quibus forſitan magis requiratur conſtantia. Ego autem
illa recitata eſſe non moleſte fero. neque enim ab illo tem-
pore, quod tum erat, neque ab ea cauſa, quæ tum agebatur,
aliena fuerunt: neque mihi quidquam oneris ſuſcepi, cum
iſta dixi, quo minus honeſte hanc cauſam, & libere poſſem
defendere. Quod ſi velim confiteri, me cauſam A. Cluen-
tii nunc cognoſcere, antea fuiſſe in illa opinione populari;
quis tandem id poſſit reprehendere? præſertim, judices,
cum a vobis quoque ipſis hoc impetrare ſit æquiſſimum, quod
ego & ab initio petivi, & nunc peto, ut, ſiquam huc gravio-
rem de illo judicio opinionem attuliſtis, hanc, cauſa perſpe-
cta, atque omni veritate cognita, deponatis.

52 Nunc, quoniam ad omnia, quæ abs te dicta ſunt, T. Atti, de
143 Oppianici damnatione reſpondi: confiteare neceſſe eſt, te
opinionem multum feſelliſſe, quod exiſtimaris, me cauſam
A. Cluentii non facto ejus, ſed lege defenſurum. Nam hoc
perſæpe dixiſti, tibi ſic renuntiari, me habere in animo cauſam
hanc præſidio legis defendere. Itane eſt? ab amicis videli-
cet imprudentes prodimur? & eſt neſcio quis de iis, quos
amicos

x) *non præteriiſſet eas. ſe &c.* y) rectius abeſſe putat: *ab eo.*

Digitized by Google

amicos nobis arbitramur, qui noſtra conſilia ad adverſarios deferat? Quisnam tibi hoc renuntiavit? quis tam improbus fuit? cui ego autem narravi? nemo, ut opinor, in culpa eſt: ſed nimirum tibi iſtuc lex ipſa renuntiavit. Sed num tibi ita defendiſſe videor, ut tota in cauſa mentionem ullam fecerim legis? num ſecus hanc cauſam defendiſſem, ac z) ſi p. 48
lege Avitus teneretur? certe ut hominem confirmare oportet, nullus eſt locus a me purgandi iſtius invidioſi criminis a.
prætermiſſus. Quid ergo eſt? quæret fortaſſe quiſpiam, diſpliceatne mihi, legum præſidio a capite periculum propulſare. Mihi vero, judices, non diſplicet: ſed utor inſtituto meo. In hominis honeſti, pudentisque judicio, non ſolum meo conſilio uti conſuevi, ſed multum etiam ejus, quem defendo, & conſilio, & voluntati obtempero. Nam, ut hæc ad me cauſa delata eſt: qui leges eas, ad quas adhibemur, & in quibus verſamur, noſſe deberem: dixi Avito ſtatim, de eo, QUI COISSET, QUO QUIS CONDEMNARETUR, illum eſſe liberum: teneri autem noſtrum ordinem. Atque ille me orare, & obſecrare cœpit, ut ne ſeſe lege defenderem. Cum ego, quæ mihi viderentur, dicerem: traduxit me ad ſuam ſententiam. affirmabat enim lacrymans, non ſe cupidiorem eſſe civitatis retinendæ, quam exiſtimationis. Morem 145
homini geſſi: & tamen idcirco feci (neque enim id ſemper facere debemus) quod videbam, per ſe, ipſam cauſam copioſiſſime ſine lege poſſe defendi. Videbam, in hac defenſione, qua jam ſum uſus, plus dignitatis: in illa, qua me hic uti noluit, minus laboris futurum. Quod ſi nihil aliud eſſet actum, niſi ut hanc cauſam obtinerem: lege recitata, peroraſſem.

Neque me illa oratio commoveret, quod ait Attius, indi- 53
gnum eſſe facinus, ſi ſenator judicio quemquam circumvenerit, legibus eum teneri: ſi eques Romanus hoc idem fecerit, non teneri. Ut tibi concedam, hoc indignum eſſe (quod 146
cujusmodi ſit, jam videro) tu mihi concedas neceſſe eſt, multo eſſe indignius, in ea civitate, quæ legibus contineatur, diſcedi

z) *hac.*

diſcedi a legibus. Hoc enim vinculum eſt hujus dignitatis,
b. qua fruimur in republica, hoc fundamentum libertatis, hic fons æquitatis. mens, & animus, & conſilium, & ſententia civitatis, poſita eſt in legibus. Ut corpora noſtra ſine mente: ſic civitas ſine lege, ſuis partibus, ut nervis, ac ſanguine, & membris, uti non poteſt. Legum miniſtri, magiſtratus: legum interpretes, judices: legum denique idcirco omnes ſer-
147 vi ſumus, ut liberi eſſe poſſimus. Quid eſt, Q. Naſo, cur tu in hoc ſexto a) loco ſedeas? quæ vis eſt, qua abs te hi judices, tali dignitate præditi, coërceantur? vos autem, judices, quamobrem ex tam magna multitudine civium tam pauci de hominum fortunis ſententiam fertis? quo jure Attius, quæ voluit, dixit? cur mihi tamdiu poteſtas dicendi datur? quid ſibi autem illi ſcribæ, quid lictores, quid ceteri, quos apparere huic quæſtioni video, volunt? opinor hæc omnia lege fieri, totumque hoc judicium (ut antea dixi) quaſi mente quadam regi legis b), & adminiſtrari. Quid ergo eſt? hæc quæſtio ſola ita gubernatur? quid M. Plætorii, & C. Flaminii inter ſicarios? quid C. Orchinii peculatus? quid mea de pecuniis repetundis? quid C. Aquillii, apud quem nunc de ambitus cauſa dicitur? quid reliquæ quæſtiones? circumſpicite omnes reipublicæ partes. omnia legum imperio, &
148 præſcripto fieri videbitis. Si quis apud me te, T. Atti, reum velit facere: clames, te lege pecuniarum repetundarum non teneri. neque hæc c) tua recuſatio, confeſſio ſit captæ pe-
54 cuniæ: ſed laboris, ſed periculi non legitimi declinatio. Nunc, quid agatur, & quid abs te juris conſtituatur, vide. Jubet lex ea, qua lege hæc quæſtio conſtituta eſt, judicem quæſtionis, hoc eſt, Q. Voconium, cum iis judicibus, qui ei obvene-
p.49 rint (vos appellat, judices) quærere de veneno. In quem
a. quærere? infinitum eſt. QUICUMQUE FECERIT, VENDIDERIT, EMERIT, HABUERIT, DEDERIT. Quid eadem lex ſtatim adjungit? Recita. DEQUE EJUS CAPITE QUÆRITO. Cujus? qui coierit? convenerit? non ita

a) Grævio *ſexto* ſpurium videtur. b) *legis regi.* c) *tua hæc.*

Digitized by Google

ita eſt. Quid ergo eſt? dic. QUI TRIBUNUS MILI-
TUM LEGIONIBUS QUATUOR PRIMIS, QUIVE QUÆ-
STOR, TRIBUNUS PLEBIS. Deinceps omnes magiſtra-
tus nominavit. QUIVE IN SENATU SENTENTIAM
DIXIT, DIXERIT. Quid tum? QUI EORUM COIIT,
COIERIT, CONVENIT, CONVENERIT, QUO QUIS
JUDICIO PUBLICO CONDEMNARETUR. Qui eorum.
quorum? videlicet, qui ſupra ſcripti ſunt. quid intereſt, u-
tro modo ſcriptum ſit? Etſi eſt apertum, tamen ipſa lex do-
cet. Ubi enim omnes mortales alligat, ita loquitur: QUI
VENENUM MALUM FECIT, FECERIT. omnes viri,
mulieres, liberi, ſervi in judicium vocantur. Si item de
coitione voluiſſet: adjunxiſſet, QUIVE COIERIT. Nunc
ita eſt, DEQUE EJUS CAPITE QUÆRITO, QUI MA-
GISTRATUM HABUERIT, QUIVE IN SENATU SEN-
TENTIAM DIXERIT: QUI EORUM COIIT, COIERIT.
Num is eſt Cluentius? certe non eſt. Quis ergo eſt Cluen- 149
tius? qui tamen defendi cauſam ſuam lege nolit. Itaque
abjicio legem: morem Cluentio gero: tibi tamen, Atti, pau-
ca, quæ ab hujus cauſa ſejuncta ſunt, reſpondebo. eſt enim
quiddam in hac cauſa, quod Cluentius ad ſe; eſt aliquid,
quod ego ad me putem pertinere. hic ſua putat intereſſe,
ſe re ipſa, & geſto negotio, non lege defendi: ego autem mea
exiſtimo intereſſe, me nulla in diſputatione ab Attio videri
eſſe ſuperatum. non enim mihi hæc cauſa ſola dicenda eſt. b.
omnibus hic labor meus propoſitus eſt, quicumque hac fa-
cultate defenſionis contenti eſſe poſſunt. nolo, quemquam
eorum, qui adſunt, exiſtimare, me, quæ de lege ab Attio dicta
ſunt, ſi reticuerim, comprobare. Quamobrem, Cluenti, de
te tibi obſequor: neque ego legem recito, neque hoc loco
pro te dico; ſed ea, quæ a me deſiderari arbitror, non relin-
quam.

Iniquum tibi videtur, Atti, eſſe, non iiſdem legibus omnes 55
teneri. Primum (ut id iniquiſſimum eſſe confitear) hujus- 150
modi eſt, ut commutatis eis opus ſit legibus, non ut iis, quæ
ſunt, non pareamus. Deinde quis umquam hoc ſenator ac-
cuſa-

Digitized by Google

cuſavit, ut, cum altiorem gradum dignitatis, beneficio po-
puli Romani eſſet conſecutus, eo ſe putaret durioribus legum
conditionibus uti non oportere? Quam multa ſunt commo-
da, quibus caremus: quam multa moleſta, ac difficilia, quæ
ſubimus? atque hæc omnia tantum honoris, & amplitudinis
commodis compenſantur. Converte nunc d) ad equeſtrem
ordinem, atque in ceteros ordines; eaſdem vitæ conditio-
nes non perferent. putant enim minus multos ſibi laqueos
legum, & conditionum, ac judiciorum propoſitos eſſe opor-
tere, qui in ſummum locum civitatis aut non potuerunt ad-
151 ſcendere, aut non petiverunt. Atque, ut omittam leges
alias omnes, quibus nos tenemur, ceteri autem ſunt ordines
liberati: hanc ipſam legem, NE QUIS JUDICIO CIRCUM-
VENIRETUR, C. Gracchus tulit: eam legem pro plebe,
non in plebem tulit. Poſtea L. Sulla, homo a populi cauſa
remotiſſimus, tamen, cum ejus rei quæſtionem hac ipſa lege
conſtitueret, qua vos hoc tempore judicatis, populum Ro-
manum, quem ab hoc genere liberum acceperat, alligare no-
vo quæſtionis genere auſus non eſt. Quod ſi fieri poſſe
p.50 exiſtimaſſet: pro illo odio, quod habuit in equeſtrem ordi-
a. nem, nihil feciſſet libentius, quam omnem illam acerbitatem
proſcriptionis ſuæ, queſtus e) in veteres judices, in hanc unam
152 quæſtionem contuliſſet. Nec nunc quidquam agitur (mihi
credite, judices, & proſpicite id, quod providendum eſt)
niſi, ut equeſter ordo f) in hujuſce legis periculum includa-
tur. Neque hoc agitur ab omnibus, ſed a paucis. nam ii ſe-
natores, qui ſe facile tuentur integritate, & innocentia, qua-
les (ut vere dicam) vos eſtis, & ceteri, qui ſine cupiditate vi-
xerunt, equites ordini ſenatorio dignitate proximos, con-
cordia conjunctiſſimos eſſe cupiunt: ſed ii, qui ſe volunt poſ-
ſe omnia, neque præterea quidquam eſſe aut in homine ullo,
aut

d) *Converte nunc te.*
e) *quæſtus.* ſed probat P. Manutii conjecturam: *qua eſt uſus in v. i.*
f) e. Fr. 1. mavult: *eques Rom.*

Digitized by Google

aut in ordine: hoc uno metu ſe putant equites Romanos in
poteſtatem ſuam redacturos, ſi conſtitutum eſt g), ut de iis,
qui rem judicarent, hujusmodi judicia fieri poſſint. Vident
enim auctoritatem hujus ordinis confirmari: vident judicia
comprobari: hoc metu propoſito, evellere ſe aculeum ſeve-
ritatis veſtræ poſſe confidunt. Quis enim de homine aude- 153
at, paullo majoribus opibus prædito, vere, & fortiter judica-
re; cum videat, ſibi de eo, quod coierit, aut conſenſerit, cau-
ſam eſſe dicendam? O viros fortes, equites Romanos, qui 56
homini clariſſimo, ac potentiſſimo, M. Druſo, tribuno ple-
bis reſtiterunt, cum ille nihil aliud ageret cum illa cuncta,
quæ tum erat, nobilitate h), niſi uti, qui res judicaſſent, hu-
juſcemodi quæſtionibus in judicium vocarentur. Tunc C.
Flavius Puſio, Cn. Titinnius, C. Mœcenas, illa robora populi
Romani, ceterique hujuſcemodi ordinis, non fecerunt idem,
quod nunc Cluentius, ut aliquid culpæ ſuſcipere ſe putarent,
recuſando: ſed apertiſſime repugnarunt, cum hæc recuſarent,
& palam fortiſſime, atque honeſtiſſime dicerent, ſe potuiſſe
judicio populi Romani in ampliſſimum locum pervenire, ſi h.
ſua ſtudia ad honores petendos conferre voluiſſent; ſeſe vi-
diſſe, in ea vita qualis ſplendor ineſſet, quanta ornamenta,
quæ dignitas: quæ ſe non contempſiſſe, ſed ordine ſuo, pa-
trumque ſuorum, contentos fuiſſe: & vitam illam tranquil-
lam, & quietam, remotam a procellis invidiarum, & hujuſce-
modi judiciorum amfractu, ſequi maluiſſe. Aut ſibi ad ho- 154
nores petendos ætatem integram reſtitui oportere: aut, quo-
niam id non poſſet, eam conditionem vitæ, quam ſecuti, pe-
titionem reliquiſſent, manere: iniquum eſſe, eos, qui bono-
rum i) ornamenta, propter periculorum multitudinem, præ-
termiſiſſent, populi beneficiis eſſe privatos, judiciorum no-
vorum periculis non carere: ſenatorem hoc queri non poſſe,
propterea, quod ea conditione propoſita petere cœpiſſet:
quodque permulta eſſent ornamenta, quibus eam mitigare
moleſti-

g) ſententia poſtulare videtur: *eſſet.*
h) *cum illa cuncta, q. t. e. nobilitate* ſpuria putat. i) *bonorum.*

moleſtiam poſſet: locus, auctoritas, domi ſplendor, apud exteras nationes nomen, & gratia, toga prætexta, ſella curulis, inſignia, faſces, exercitus, imperia, provinciæ: quibus in rebus cum ſummum recte factis majores noſtri præmium, tum plura peccatis pericula propoſita eſſe voluerunt. Illi non hoc recuſabant, ea ne lege accuſarentur, qua nunc Avitus accuſatur, quæ tunc erat Sempronia, nunc eſt Cornelia: intelligebant enim, ea lege equeſtrem ordinem non teneri: ſed
155 ne nova lege alligarentur, laborabant. Avitus ne hoc quidem umquam recuſavit, quo minus vel ea lege rationem vitæ ſuæ redderet, qua non teneretur. Quæ ſi vobis conditio placet: omnes id agamus, ut hæc quam primum in omnes ordines quæſtio perferatur.

57 Interea quidem, per deos immortales! quoniam omnia
P. 51 commoda noſtra, jura, libertatem, ſalutem denique legibus
a. obtinemus, a legibus non recedamus: ſimul & illud quam ſit indignum, cogitemus, populum Romanum aliud nunc agere: vobis rempublicam & fortunas ſuas commiſiſſe: ipſum ſine cura eſſe: non metuere, ne lege ea, quam numquam ipſe juſſerit, & quæſtione, qua ſe ſolutum, liberumque eſſe arbitre-
156 tur, per paucos judices adſtringatur. Agit enim ſic cauſam T. Attius, adoleſcens bonus, & diſertus: omnes cives legibus teneri omnibus: vos attenditis & auditis ſilentio, ſicut facere debetis. A. Cluentius, eques Romanus, cauſam dicit ea lege, qua lege ſenatores, & ii, qui magiſtratum habuerunt, ſoli tenentur: mihi per eum recuſare, & in arce legis, præſidia conſtituere defenſionis meæ non licet. Si obtinuerit cauſam Cluentius: (ſicuti veſtra æquitate nixi confidimus) exiſtimabunt, id quod erit, obtinuiſſe propter innocentiam, quoniam ita defenſus ſit: in lege autem, quam attingere no-
157 luerit, præſidii nihil fuiſſe. Hic nunc eſt quiddam, quod ad me pertineat, de quo ante dixi, quod ego populo Romano præſtare debeam, quoniam is meæ vitæ ſtatus eſt, ut omnis mihi cura, atque opera, poſita ſit in omnium periculis defendendis. Video, quanta, & quam periculoſa, & quam infinita quæſtio tentetur ab accuſatoribus, cum eam legem, quæ in noſtrum

Digitized by Google

noſtrum ordinem ſcripta ſit, in populum Romanum transfer-
re conentur. qua in lege eſt, QUI COIERIT: quod quam
late pateat, videtis. CONVENERIT: æque infinitum, & in-
certum eſt. CONSENSERIT. hoc vero cum incertum, &
infinitum; tum obſcurum,& occultum eſt. FALSUMVE TE-
STIMONIUM DIXERIT. Quis de plebe Romana teſtimo-
nium dixit umquam, cui non hoc periculum, T. Attio aucto-
re, paratum eſſe videatis? nam dicturum quidem certe, ſi b.
hoc judicium plebi Romanæ propoſitum ſit, neminem um-
quam eſſe confirmo. Sed hoc polliceor omnibus, ſi cui for- 158
te hac lege negotium faceſſetur, qui lege non teneatur, ſi is
uti me defenſore voluerit, me ejus cauſam legis præſidio de-
fenſurum: & vel his judicibus, vel eorum ſimilibus, facile
probaturum, & omni me defenſione uſurum eſſe legis: qua
nunc ut utar, ab eo, cujus voluntati mihi obtemperandum
eſt, non conceditur. Non enim debeo dubitare, judices, 58
quin, ſi qua ad vos cauſa hujuſmodi delata ſit ejus, qui lege
non teneatur, etiam ſi is k) invidioſus, aut multis offenſus
eſſe videatur, etiam ſi eum oderitis, etiam ſi inviti abſoluturi
ſitis, tamen abſolvatis: & religioni potius veſtræ, quam odio
pareatis. Eſt enim ſapientis judicis, cogitare, tantum ſibi a 159
populo Romano eſſe permiſſum, quantum commiſſum, &
creditum ſit: & non ſolum ſibi poteſtatem datam, verum
etiam fidem habitam eſſe meminiſſe: poſſe, quem oderit,
abſolvere: quem non oderit, condemnare: & ſemper non quid
ipſe velit, ſed quid lex, & religio cogat, cogitare: animad-
vertere, qua lege reus citetur, de quo reo cognoſcat, quæ res
in quæſtione verſetur. Cum hæc ſunt videnda, tum vero il-
lud eſt hominis magni, judices, atque ſapientis, cum illam, ju-
dicandi cauſa, tabellam ſumpſerit, non ſe putare eſſe ſolum,
neque ſibi, quodcumque concupierit, licere; ſed habere in
conſilio legem, religionem, æquitatem, fidem: libidinem
autem, odium, invidiam, metum, cupiditateſque omnes amo-
vere: maximeque æſtimare conſcientiam mentis ſuæ, quam

k) *ſuis.*

Digitized by Google

ab diis immortalibus accepimus, quæ a nobis divelli non pot-
p.52 eſt: quæ ſi optimorum conſiliorum, atque factorum teſtis
a. in omni vita nobis erit, ſine ullo metu, & ſumma cum hone-
160 ſtate vivemus. Hæc ſi T. Attius aut cognoviſſet, aut cogitaſſet: profecto ne conatus quidem eſſet dicere, id quod multis verbis egit, judicem, quod ei videatur, ſtatuere, & non devinctum legibus eſſe oportere. quibus de rebus mihi pro Cluentii voluntate, nimium; pro reipublicæ dignitate, parum; pro veſtra prudentia, ſatis dixiſſe videor. Reliqua perpauca ſunt, quæ, quia veſtræ quæſtionis erant, idcirco illi ſtatuerunt ſibi fingenda eſſe, & proferenda, ne omnium turpiſſimi reperirentur, ſi in judicium nihil, præter invidiam, attuliſſent.

59 Atque, ut exiſtimetis, neceſſario me de his rebus, de quibus jam dixerim, pluribus egiſſe verbis, attendite reliqua. profecto intelligetis, ea, quæ paucis demonſtrari potuerunt, breviſſime eſſe defenſa.

161 Cn. Decio Samniti, ei, qui proſcriptus eſt, injuriam in calamitate ejus ab hujus familia factam eſſe dixiſtis. Ab nullo ille liberalius, quam a Cluentio tractatus eſt. hujus illum opes in rebus ejus incommodis ſublevarunt. atque hoc cum ipſe, tum omnes ejus amici, neceſſariique cognoverunt. Ancarii, & Paceni paſtoribus, hujus villicum vim, & manus attuliſſe. Cum quædam in collibus (ut ſolet) controverſia paſtorum eſſet orta: Aviti villici rem domini, & privatam poſſeſſionem defenderunt. cum eſſet expoſtulatio facta: cauſa illis demonſtrata; ſine judicio, controverſiaque diſceſſum eſt.

162 P. Ælii teſtamento propinquus exheredatus cum eſſet, heres hic alienior inſtitutus eſt. P. Ælius Aviti merito fecit: neque hic in teſtamento faciendo interfuit: idque teſtamentum ab hujus inimico Oppianico eſt obſignatum. Florio legatum ex teſtamento, infitiatum eſſe. non eſt ita. ſed cum H-S xxx
b. ſcripta eſſent, pro H-S ccc; neque ei ſatis cautum videretur: voluit, eum aliquid acceptum referre liberalitati ſuæ. primo debere 1) negavit: poſt ſine controverſia ſolvit.

Cœlii

1) Græv. placet e Fr. 1. & Dresd. *deberi*.

Cœlii cujuſdam Samnitis uxorem poſt bellum ab hoc eſſe repetitam. Mulierem cum emiſſet de ſectoribus: quo tempore eam primum liberam eſſe audivit, ſine judicio reddidit Cœlio. Ennium eſſe quendam, cujus bona teneat Avitus. 163
Eſt hic Ennius egens quidam, calumniator, mercenarius Oppianici, qui permultos annos quievit: deinde aliquando cum ſervo Aviti furti egit: nuper ab ipſo Avito petere cœpit. Hic illo privato judicio (mihi credite) nobis iiſdem fortaſſe patronis, calumniam non effugiet. Atque etiam, ut nobis renuntiatur, hominem multorum hoſpitum A. Binnium quendam, coponem, de via Latina, ſubornatis: qui ſibi a Cluentio, ſervisque ejus, in taberna ſua manus allatas eſſe dicat. Quo de homine, nihil etiam nunc dicere nobis eſt neceſſe. Si invitaverit, id quod ſolet, ſic hominem accipiemus, ut moleſte ferat, ſe de via deceſſiſſe. Habetis, judices, 164
quæ in totam vitam de moribus A. Cluentii, quem illi invidioſum reum volunt eſſe, annos octo meditati accuſatores collegerunt. quam levia, genere ipſo! quam falſa, re! quam brevia, reſponſu! Cognoſcite nunc id, quod ad veſtrum jus- 60
jurandum pertinet, quod veſtri judicii eſt, quod vobis oneris impoſuit ea lex, qua coacti hunc conveniſtis, de criminibus veneni: ut omnes intelligant, quam paucis verbis hæc cauſa perorari potuerit, & quam multa a me dicta ſint, quæ ad hujus voluntatem maxime, ad veſtrum judicium minime pertinerent.

Objectum eſt, C. Vibium Capacem ab hoc A. Cluentio ve- 165
neno eſſe ſublatum. Opportune adeſt homo ſumma fide, & omni virtute præditus, L. Plætorius, ſenator, qui illius Capa- p 53
cis hoſpes fuit, & familiaris. apud hunc ille Romæ habitavit, a.
apud hunc ægrotavit, hujus domi eſt mortuus. At heres eſt Cluentius. Inteſtatum dico eſſe mortuum, poſſeſſionemque ejus bonorum, prætoris edicto, huic illius ſororis filio, adoleſcenti pudentiſſimo, & in primis honeſto, equiti Romano datam, Numerio Cluentio, quem videtis.

Alterum veneficii crimen, Oppianico huic adoleſcenti, 166
cum ejus in nuptiis, more Larinatium, multitudo hominum

Digitized by Google

pranderet, venenum Aviti conſilio paratum: id cum daretur in mulſo, Balbutium quendam, ejus familiarem, intercepiſſe, bibiſſe, ſtatimque eſſe mortuum. Hæc ego ſi ſic agerem, tamquam mihi crimen eſſet diluendum, hæc pluribus verbis
167 dicerem, quæ nunc paucis percurrit oratio mea. Quid umquam Avitus in ſe admiſit, ut hoc tantum ab eo facinus non abhorrere videatur? quid autem magnopere Oppianicum metuebat, cum ille verbum omnino in hac ipſa cauſa nullum facere potuerit: huic autem accuſatores, matre viva, deeſſe non poſſent? quod jam intelligetis. An ut de cauſa ejus periculi nihil decederet, ad cauſam novum crimen accederet? quod autem tempus veneni dandi, illo die? in illa frequentia? per quem porro datum? unde ſumptum? quæ deinde interceptio poculi? cur non de integro autem datum? Multa ſunt, quæ dici poſſunt. ſed non committam, ut videar non
168 dicendo voluiſſe dicere. res enim jam ſe ipſa defendat. Nego, illum adoleſcentem, quem ſtatim epoto poculo mortuum eſſe dixiſtis, omnino illo die eſſe mortuum. magnum, & impudens mendacium. Perſpicite cetera. dico, illum, cum ad illud prandium crudior veniſſet, &, ut ætas illa fert, ſibi
b. tum non peperciſſet; aliquot dies ægrotaſſe, & ita eſſe mortuum. Quis huic rei teſtis eſt? idem, qui ſui luctus, pater: pater, inquam, illius adoleſcentis: quem, propter animi dolorem, pertenuis ſuſpicio potuiſſet ex illo loco teſtem in A. Cluentium conſtituere: is hunc ſuo teſtimonio ſublevat. quod recita. Tu autem, niſi moleſtum eſt, paulliſper exſurge, & perfer hunc dolorem commemorationis neceſſariæ: in qua ego diutius non morabor, quoniam, quod fuit viri optimi, feciſti, uti necui innocenti mæror tuus calamitatem, & falſum crimen afferret. TESTIMONIUM BALBUTII PATRIS.

61 Unum etiam mihi reliquum ejuſmodi crimen eſt, judices,
169 ex quo illud perſpicere poſſitis, quod a me initio orationis meæ dictum eſt: quidquid mali per hos annos A. Cluentius viderit, quidquid hoc tempore habeat ſollicitudinis, ac negotii, id omne a matre eſſe conflatum. Oppianicum veneno neca-

Digitized by Google

necatum eſſe, quod ei datum ſit in pane per M. Aſellium
quendam, familiarem illius: idque Aviti conſilio factum eſſe,
dicitis. In quo primum illud quæro, quæ cauſa Avito fue-
rit, cur interficere Oppianicum vellet. Inimicitias enim in-
ter ipſos fuiſſe confiteor: ſed homines, inimicos ſuos morte
affici volunt, vel quod metuunt, vel quod oderunt. Quo 170
tandem igitur Avitus metu adductus, tantum in ſe facinus ſuſ-
cipere conatus eſt? quid erat, quod jam Oppianicum pœna
affectum pro maleficiis, ejectum e civitate, quiſquam time-
ret? quid metuebat: ut oppugnaretur a perdito? an ne
accuſaretur a condemnato? an ne exſulis teſtimonio lædere-
tur? Sin autem, quod oderat Avitus, idcirco illum vita frui no-
luit: adeone erat ſtultus, ut illam, quam tum ille vivebat, vitam
eſſe arbitraretur, damnati, exſulis, deſerti ab omnibus? quem
propter animi importunitatem, nemo recipere tecto, nemo p.54
audire, nemo alloqui, nemo reſpicere vellet? hujus igitur a.
vitæ Avitus invidebat? Hunc ſi acerbe, & penitus oderat; 171
non eum quam diutiſſime vivere velle debebat? huic mor-
tem maturabat inimicus, quod illi unum in malis perfugium
erat calamitatis? qui ſi quid animi, ac virtutis habuiſſet (ut
multi ſæpe fortes viri in ejuſmodi dolore) mortem ſibi ipſe
conſciſſet: huic quamobrem id vellet inimicus offerre, quod
ipſe ſibi optare deberet? Nam nunc quidem quid tandem
illi mali mors attulit? niſi forte ineptiis, ac fabulis ducimur,
ut exiſtimemus, illum apud inferos impiorum ſupplicia per-
ferre, ac plures illic offendiſſe inimicos, quam hic reliquiſſe:
a ſocrus, ab uxorum, a fratris, a liberum pœnis actum eſſe
præcipitem in ſceleratorum ſedem, atque regionem. quæ ſi
falſa ſunt, id quod omnes intelligunt, quid ei tandem aliud
mors eripuit, præter ſenſum doloris? Age vero, venenum 172
per quem datum? per M. Aſellium. Quid huic cum Avito? 62
nihil: atque adeo, quod ille Oppianico familiariſſime eſt uſus,
potius etiam ſimultas. Eine igitur quem ſibi offenſiorem,
Oppianico familiariſſimum ſciebat eſſe, potiſſimum & ſuum
ſcelus, & illius periculum committebat? cur deinde tu, qui
pietate ad accuſandum excitatus es, hunc Aſellium eſſe in-

Digitized by Google

ultum tamdiu ſinis? cur non Aviti exemplo uſus es, ut per
173 illum, qui attuliſſet venenum, de hoc præjudicaretur? Jam
vero illud quam non probabile, quam inuſitatum, judices,
quam novum, in pane datum venenum? Faciliusne potuit,
quam in poculo? latentius potuit, abditum aliqua in parte
panis, quam ſi totum colliquefactum in potione eſſet? cele-
rius potuit, comeſtum, quam epotum in venas atque in omnes
partes corporis permanare? facilius fallere in pane (ſi eſſet ani-
b. madverſum) quam in poculo, cum ita confuſum eſſet, ut ſe-
174 cerni nullo modo poſſet? At repentina morte periit. Quod
ſi eſſet ita factum: tamen ea res, propter multorum ejusmodi
mortem, ſatis firmam veneni ſuſpicionem non haberet. ſi eſ-
ſet ſuſpicioſum: tamen ad alios potius, quam ad Avitum per-
tineret. Verum in eo ipſo homines impudentiſſime men-
tiuntur. Id ut intelligatis: & mortem ejus, &, quemadmo-
dum poſt mortem, in Avitum ſit crimen a matre quæſitum,
cognoſcite.

175 Cum vagus, & exſul erraret, atque undique excluſus Op-
pianicus, in Falernum ſe ad C. Quintilium contuliſſet: ibi
primum in morbum incidit, ac ſatis vehementer, diuque æ-
grotavit. Cum eſſet una Saſſia, & Statio Albio quodam, co-
lono, homine valente, qui ſimul eſſe ſolebat, familiarius ute-
retur, quam vir diſſolutiſſimus, incolumi fortuna, pati poſſet:
& jus illud matrimonii caſtum, atque legitimum, damnatione
viri ſublatum arbitraretur: Nicoſtratus quidam, fidelis Op-
pianici ſervulus, percurioſus, & minime mendax, multa dici-
tur renuntiare domino ſolitus eſſe. Interea Oppianicus cum
jam convaleſceret, neque in Falerno improbitatem coloni diu-
tius ferre poſſet, & huc ad urbem profectus eſſet (ſolebat enim
extra portam aliquid habere conducti) cecidiſſe ex equo di-
citur, & homo infirma valetudine latus offendiſſe vehemen-
ter, &, poſteaquam ad urbem cum febri venerit, paucis die-
bus eſſe mortuus. Mortis ratio, judices, ejusmodi eſt, ut
aut nihil habeat ſuſpicionis, aut, ſiquid habet, id intra parietes
63 in domeſtico ſcelere verſetur. Poſt mortem ejus Saſſia ſta-
176 tim moliri nefaria mulier cœpit inſidias filio: quæſtionem
habere

Digitized by Google

habere de viri morte conſtituit. emit de A. Rupilio, quo erat
uſus Oppianicus medico, Stratonem quendam, quaſi ut idem
faceret, quod Avitus in emendo Diogene fecerat. De hoc p.55
Stratone, & de aſſecla quodam ſervo ſuo quæſituram eſſe dixit. a.
præterea ſervum illum Nicoſtratum, quem nimium loquacem
fuiſſe, ac nimium domino fidelem arbitrabatur, ab hoc ado-
leſcente Oppianico in quæſtionem poſtulavit. Hic cum eſ-
ſet illo tempore puer, & illa quæſtio de patris ſui morte con-
ſtitui diceretur: etſi illum ſervum, & ſibi benivolum eſſe, &
patri fuiſſe arbitrabatur; nihil tamen eſt auſus recuſare. Ad-
vocantur amici, & hoſpites Oppianici, & ipſius mulieris multi,
homines honeſti, atque omnibus rebus ornati. tormentis
omnibus vehementiſſimis quæritur. Cum eſſent animi ſer-
vorum, & ſpe, & metu tentati, ut aliquid in quæſtione dice-
rent: tamen (ut arbitror) auctoritate advocatorum, & vi tor-
mentorum adducti, in veritate manſerunt, neque ſe quidquam
ſcire dixerunt. Quæſtio illo die de amicorum ſententia di- 177
miſſa eſt. Satis longo intervallo poſt iterum advocantur.
habetur de integro quæſtio: nulla vis tormentorum acerri-
morum prætermittitur: averſari advocati, & jam vix ferre
poſſe: furere crudelis, atque importuna mulier, ſibi nequa-
quam, ut ſperaſſet, ea, quæ cogitaſſet, procedere. Cum jam
tortor, atque eſſent tormenta ipſa defeſſa, neque tamen illa fi-
nem facere vellet: quidam ex advocatis, homo & honoribus
populi ornatus, & ſumma virtute præditus, intelligere ſe di-
xit, non id agi, ut verum inveniretur; ſed ut aliquid falſi di-
cere cogerentur. Hoc poſtquam ceteri comprobarunt: ex
omnium ſententia conſtitutum eſt, ſatis videri eſſe quæſitum.
Redditur Oppianico Nicoſtratus: Larinum ipſa proficiſcitur 178
cum ſuis, mærens, quod jam certe incolumem filium fore pu-
tabat, ad quem non modo verum crimen, ſed ne ficta quidem b.
ſuſpicio perveniret: & cui non modo aperta inimicorum op-
pugnatio, ſed ne occultæ quidem matris inſidiæ nocere po-
tuiſſent. Larinum poſtquam venit: quæ a Stratone illo ve-
nenum antea viro ſuo datum, ſibi perſuaſum eſſe ſimulaſſet,
inſtructam ei continuo, & ornatam Larini medicinæ exercen-

Digitized by Google

quid adjungere dictum de veneno, quod non percontatione quæſitum, ſed dolore expreſſum videretur. Quæſtio de furto eſt, veneni jam ſuſpicione, ſuperiore quæſtione, ſublata; quod ipſum hæc eadem mulier indicarat: quæ ut Romæ de amicorum ſententia ſtatuerat ſatis eſſe quæſitum, poſtea per triennium maxime ex omnibus ſervis Stratonem illum dilexerat, in honore habuerat, commodis omnibus affecerat.
185 Cum igitur de furto quæreretur, & eo furto, quod ille ſine controverſia fecerat: tum ille de eo, quod quærebatur, verbum nullum fecit? de veneno ſtatim dixit? de furto, ſi non
p.57 eo loco, quo debuit, ne in extrema quidem, aut media, aut
a. in aliqua denique parte quæſtionis, verbum fecit ullum? n)
66 Jam videtis, illam nefariam mulierem, judices, eadem manu, qua, ſi detur poteſtas, interficere filium cupiat, hanc fictam quæſtionem conſcripſiſſe. Atque iſtam ipſam quæſtionem, dicite, quis obſignavit? Unum aliquem nominate. neminem reperietis, niſi forte ejusmodi hominem, quem ego proferri
186 malim, quam neminem nominari. Quid ais, T. Atti? tu periculum capitis, tu indicium ſceleris, tu fortunas alterius litteris conſcriptas in judicium afferas: neque earum auctoritatem litterarum, neque obſignatorem, neque teſtem ullum nominabis? &, quam tu peſtem innocentiſſimo filio ex matris ſinu deprompſeris, hanc hi tales viri comprobabunt? Eſto: in tabellis nihil o) eſt auctoritatis: quid? ipſa quæſtio, judicibus: quid? amicis, hoſpitibusque Oppianici, quos adhibuerat antea: quid? huic tandem ipſi tempori, cur non reſervata eſt? quid iſtis hominibus factum eſt, Stratone, &
187 Nicoſtrato? Quæro abs te, Oppianice, ſervo tuo Nicoſtrato quid factum eſſe dicas. quem tu, cum hunc brevi tempore accuſaturus eſſes, Romam deducere, dare poteſtatem indicandi, incolumem denique ſervare quæſtioni, ſervare his judicibus, ſervare huic tempori debuiſti. Nam Stratonem quidem, judices, in crucem actum eſſe exſecta ſcitote lingua: quod

n) in Græviana hæc ſunt ſine interrogandi ſignis.
o) ſententia poſtulante vult: *non nihil.*

quod nemo eſt Larinatium, qui neſciat. Timuit mulier amens non ſuam conſcientiam, non odium municipum, non famam omnium: ſed, quaſi non omnes, ejus ſceleris teſtes eſſent futuri, ſic metuit, ne condemnaretur extrema ſervuli voce morientis.

Quod hoc portentum, dii immortales? quod tantum mon- 188
ſtrum in ullis locis? quod tam infeſtum ſcelus, & immane, aut
unde natum eſſe dicamus? Jam enim videtis profecto, judi-
ces, non ſine neceſſariis me, ac maximis cauſis, principio ora- b.
tionis meæ de matre dixiſſe. nihil eſt enim mali, nihil ſcele-
ris, quod illa non ab initio filio voluerit, optaverit, cogita-
verit, effecerit. Mitto illam primam libidinis injuriam: mit-
to nefarias generi nuptias: mitto cupiditate matris expulſam
ex matrimonio filiam: quæ nondum ad hujusce vitæ pericu-
lum, ſed ad commune familiæ dedecus pertinebant. nihil de
alteris Oppianici nuptiis queror: quarum illa cum obſides
filios ab eo mortuos accepiſſet, tum denique in familiæ lu-
ctum, atque in privignorum funus nupſit. Præterea, quod
Aurium Melinum, cujus illa quondam ſocrus, paullo ante
uxor fuiſſet, cum Oppianici eſſe opera proſcriptum, occiſum-
que cognoſceret, eam ſibi domum, ſedemque conjugii dele-
git, in qua quotidie ſuperioris viri mortis indicia, & ſpolia
fortunarum videret. Illud primum queror, de illo ſcelere, 189
quod nunc denique patefactum eſt, Fabriciani veneni: quod
jam tum recens, ſuſpicioſum ceteris, huic incredibile, nunc
vero apertum jam omnibus, ac manifeſtum videtur. Non
eſt profecto de illo veneno celata mater: nihil eſt ab Oppia-
nico ſine conſilio mulieris cogitatum: quod niſi eſſet; cer-
te poſtea, deprehenſa re, non illa ut ab improbo viro diſceſ-
ſiſſet: ſed ut a crudeliſſimo hoſte fugiſſet, domumque illam,
in perpetuum, ſcelere omni affluentem, reliquiſſet. Non 190
modo id non fecit, ſed ab illo tempore nullum locum præter-
miſit, in quo non inſtrueret inſidias aliquas, ac dies omnes,
ac noctes tota mente mater de pernicie filii cogitaret. quæ
primum, ut iſtum confirmaret Oppianicum accuſatorem filio
ſuo,

ſuo, donis muliebribus p), collocatione filiæ, ſpe heredita-
67 tis obſtrinxit. Itaque apud ceteros, novis inter propinquos
ſuſceptis inimicitiis, ſæpe fieri divortia, atque affinitatum di-
ſcidia vidimus: hæc mulier ſatis firmum accuſatorem filio
ſuo fore neminem putavit, niſi qui in matrimonium ſororem
ejus ante duxiſſet. ceteri novis affinitatibus adducti, veteres
inimicitias ſæpe deponunt: illa ſibi ad confirmandas inimi-
191 citias, affinitatis conjunctionem pignori fore putavit. Ne-
que in eo ſolum diligens fuit, ut accuſatorem filio ſuo com-
pararet: ſed etiam cogitavit, quibus eum rebus armaret.
hinc enim illæ ſollicitationes ſervorum & minis, & promiſſis:
hinc illæ infinitæ, crudeliſſimæque de morte Oppianici quæ-
ſtiones: quibus finem aliquando non muliebris modus, ſed
amicorum auctoritas fecit. ab eodem ſcelere illæ triennio poſt
habitæ Larini quæſtiones: ejuſdem amentiæ falſæ conſcriptio-
nes quæſtionum: ex eodem furore etiam illa conſcelerata ex-
ſectio linguæ: totius denique hujus ab illa eſt & inventa, &
192 adornata comparatio criminis. Atque his rebus cum inſtru-
ctum accuſatorem filio ſuo Romam ipſa miſiſſet: paulliſper,
conquirendorum, & conducendorum teſtium cauſa, Larini eſt
commorata: poſtea autem, cum appropinquare hujus judi-
cium, ei nuntiatum eſt, confeſtim huc advolavit, ne aut accu-
ſatoribus diligentia, aut pecunia teſtibus deeſſet; aut ne for-
te mater hoc ſibi optatiſſimum ſpectaculum hujus ſordium,
68 atque luctus, & tanti ſqualoris amitteret. Jam vero quod
iter Romam ejus mulieris fuiſſe exiſtimatis? quod ego pro-
pter vicinitatem Aquinatium, & Venafranorum, ex multis au-
divi, & comperi: quos concurſus in his oppidis? quantos
& virorum, & mulierum gemitus eſſe factos? mulierem quan-
dam Larino, atque illam usque a mari ſupero Romam pro-
b. ficiſci, cum magno comitatu, & pecunia, quo facilius circum-
193 venire judicio capitis, atque opprimere filium poſſet. Ne-
mo erat illorum, pæne dicam, quin expiandum illum locum
eſſe arbitraretur, quacumque illa iter feciſſet: nemo, quin
terram

p) *donis, muneribus.*

Digitized by Google

terram ipſam violari, quæ mater eſt omnium, veſtigiis conſce-
leratæ matris putaret. Itaque nullo in oppido conſiſtendi
poteſtas ei fuit: nemo ex tot hoſpitibus inventus eſt, qui
non contagionem adſpectus fugeret. nocti ſe potius, ac ſoli-
tudini, quam ulli aut urbi q), aut hoſpiti committebat.
Nunc vero quid agat, quid moliatur, quid denique quotidie 194
cogitet, quem ignorare noſtrum putat? quos appellarit, qui-
bus pecuniam promiſerit, quorum fidem pretio labefactare
conata ſit, tenemus. quin etiam nocturna ſacrificia, quæ putat
occultiora eſſe, ſceleratasque ejus preces, & nefaria vota co-
gnovimus: quibus illa etiam deos immortales de ſuo ſcelere
teſtatur, neque intelligit, pietate, & religione, & juſtis preci-
bus, deorum mentes, non contaminata ſuperſtitione, neque
ad ſcelus perficiendum cæſis hoſtiis poſſe placari. cujus ego
furorem, atque crudelitatem deos immortales a ſuis aris, at-
que templis aſpernatos eſſe confido.

Vos, judices, quos huic A. Cluentio quosdam alios deos 69
ad omne vitæ tempus fortuna eſſe voluit, hujus importuni- 195
tatem matris a filii capite depellite. multi ſæpe in judicando,
peccata liberum, parentum miſericordiæ conceſſerunt: vos,
ne hujus honeſtiſſime actam vitam matris crudelitati condo-
netis, rogamus: præſertim cum ex altera parte totum mu-
nicipium videre poſſitis. Omnes ſcitote, judices, (incredi-
bile dictu eſt, ſed a me veriſſime dicitur) omnes Larinates,
qui valuerunt, veniſſe Romam, ut hunc ſtudio, frequentia-
que ſua, quantum poſſent, in tanto ejus periculo ſublevarent.
Pueris illud, hoc tempore, & mulieribus, oppidum ſcitote p. 59
eſſe traditum, idque in præſentia, in communi Italiæ pace, a.
domeſticis copiis eſſe tutum. quos tamen ipſos æque, & eos,
quos præſentes videtis, hujus exſpectatio judicii dies, noctes-
que ſollicitat. Non illi vos de unius municipis fortunis ar- 196
bitrantur, ſed de totius municipii ſtatu, dignitate, commo-
disque omnibus ſententias eſſe laturos. ſumma eſt enim, ju-
dices, hominis in communem municipii rem diligentia, in
ſingu-

q) *turba*.

ſingulos municipes benignitas, in omnes homines juſtitia, & fides. præterea nobilitatem illam inter ſuos, locumque a majoribus traditum, ſic tuetur, ut majorum gravitatem, conſtantiam, gratiam, liberalitatem aſſequatur. Itaque iis eum verbis publice laudant, ut non ſolum teſtimonium ſuum, judiciumque ſignificent, verum etiam curam animi, ac dolorem. quæ dum laudatio recitatur, vos quæſo, qui eam detuliſtis, aſſurgite. LAUDATIO CLUENTII, EX DECURIONUM
197 LARINATIUM DECRETO. Ex lacrymis horum, judices, exiſtimare poteſtis, omnes hæc decuriones decreviſſe lacrymantes. Age vero, vicinorum quantum ſtudium, quam incredibilis benivolentia, quanta cura eſt? non illi in libellis laudationum decreta miſerunt, ſed homines honeſtiſſimos, quos noſſemus omnes, huc frequentes adeſſe, & hunc præſentes laudare voluerunt. Adſunt Ferentani, homines nobiliſſimi, Marrucini item pari dignitate: Theano, Appulo r), atque Luceria equites Romanos, honeſtiſſimos homines, laudatores videtis: Boviano, totoque ex Samnio cum laudationes honeſtiſſimæ miſſæ ſunt, tum homines ampliſſimi, nobi-
198 liſſimique venerunt. Jam qui in agro Larinati prædia, qui negotia, qui res pecuniarias s) habent, honeſti homines, & ſummo ſplendore præditi, difficile dictu eſt, quam ſint ſolli-
b. citi, quam laborent. Non multi mihi ab uno ſic diligi viden-
70 tur, ut hic ab his univerſis. Quam non abeſſe ab hujus judicio L. Voluſienum, ſummo ſplendore hominem, ac virtute præditum, vellem? quam vellem præſentem poſſe P. Helvidium Rufum, equitem Romanum, omnium ornatiſſimum, nominare: qui, cum, hujus cauſa, dies, noctesque vigilaret, & cum me hanc cauſam doceret; in morbum gravem, periculoſumque incidit: in quo tamen non minus de capite hujus, quam de ſua vita laborat. Cn. Tudici t) ſenatoris, viri optimi, & honeſtiſſimi, par ſtudium, & teſtimonio, & laudatione cognoſcetis. Eadem ſpe, ſed majore verecundia, de te, P. Volumni, quoniam judex es in A. Cluentium, dicimus.

Et,

r) *Theano Apulo.* ſublato commate. s) *pecuarias.* t) *Tudicii.*

Et, ne longum ſit, omnium vicinorum ſummam eſſe in hunc
benivolentiam, confirmamus. Horum omnium ſtudium, 199
curam, diligentiam, meumque una laborem, qui totam hanc
cauſam, vetere inſtituto, ſolus peroravi, veſtramque ſimul, judices, æquitatem, & manſuetudinem una mater oppugnat.
At quæ mater? quam cæcam crudelitate, & ſcelere ferri videtis: cujus cupiditatem nulla umquam turpitudo retardavit: quæ vitiis animi in deterrimas partes jura hominum
convertit omnia: cujus ea ſtultitia eſt, ut eam nemo hominem; ea vis, ut nemo fœminam; ea crudelitas, ut nemo matrem appellare poſſit. atque etiam nomina neceſſitudinum,
non ſolum naturæ nomen, & jura mutavit: uxor generi, noverca filii, filiæ pellex: eo jam denique adducta eſt, ut ſibi,
præter formam, nihil ad ſimilitudinem hominis reſervarit.
Quare, judices, ſi ſcelus odiſtis, prohibete aditum matris a fi- 200
lii ſanguine: date parenti hunc incredibilem dolorem ex ſalute, ex victoria liberum: patimini, matrem, ne orbata filio p.60
lætetur, victam potius veſtra æquitate diſcedere. Sin au- a.
tem, id quod veſtra natura poſtulat, pudorem, bonitatem,
virtutemque diligitis: levate hunc aliquando ſupplicem veſtrum, judices, tot annos in falſa invidia, periculiſque verſatum, qui nunc primum poſt illam flammam, aliorum facto,
& cupiditate excitatam, ſpe veſtræ æquitatis erigere animum,
& paullum reſpirare a metu cœpit: cui poſita ſunt in vobis
omnia: quem ſervatum eſſe plurimi cupiunt, ſervare ſoli vos
poteſtis. Orat vos Avitus, judices, & flens obſecrat, ne ſe in- 201
vidiæ, quæ in judiciis valere non debet; ne matri, cujus vota,
& preces a veſtris mentibus repudiare debetis; ne Oppianico, homini nefario, condemnato jam, & mortuo, condonetis.
Quod ſiqua calamitas hunc in hoc judicio afflixerit innocentem: næ iſte miſer, judices, ſi, id quod difficile factu eſt, in 71
vita remanebit, ſæpe, & multum queretur, deprehenſum eſſe
illud quondam Fabricianum venenum. quod ſi tum indicatum non eſſet: non huic ærumnoſiſſimo venenum illud fuiſſet, ſed multorum medicamentum laborum: poſtremo etiam
fortaſſis mater exſequias illius funeris proſecuta, mortem ſe

Digitized by Google

filii lugere ſimulaſſet. nunc vero quid erit profectum, niſi
ut hujus ex mediis mortis inſidiis vita ad luctum reſervata;
202 mors ſepulchro patris privata eſſe videatur? Satis diu fuit
in miſeriis, judices: ſatis multos annos ex invidia laboravit.
nemo huic tam iniquus, præter parentem, fuit; cujus ani-
mum non jam expletum eſſe putemus: vos, qui æqui eſtis
omnibus, qui, ut quisque crudeliſſime oppugnatur, eum le-
niſſime ſublevatis, conſervate A. Cluentium: reſtituite inco-
lumem municipio: amicis, vicinis, hoſpitibus, quorum ſtudia
videtis, reddite: vobis in perpetuum, liberiſque veſtris ob-
ſtringite. veſtrum eſt hoc, judices, veſtræ clementiæ: recte
hoc repetitur a vobis, ut virum optimum, atque innocentiſ-
ſimum, plurimisque mortalibus carum, atque jucundiſſimum,
his aliquando calamitatibus liberetis: ut omnes intelligant,
in concionibus eſſe invidiæ locum, in judiciis veritati.

M. TULLII CICERONIS

PRO

C. CORNELIO, MAJESTATIS REO,

ORATIO QUINTADECIMA.

Cujus fragmenta ſervavit & commentatus eſt Q. Aſconius Pedianus.

ARGUMENTUM. ASCONII.

Cornelius homo non improbus vita habitus eſt. Fuerat quæſtor Cn. Pompeji, dein tribunus pl. C. Piſone conſule, biennio ante, quam hæc dicta ſunt. In eo magiſtratu ita ſe geſſit, ut juſtior, ſed pertinacior videretur. Alienatus autem a ſenatu ex hac cauſa. Retulerat ad ſenatum, ut, quoniam exterarum nationum legatis pecunia mutua magna daretur uſura, turpiaque & famoſa ex eo lucra fierent, ne quis legatis exterarum nationum pecuniam expenſam ferret.

Digitized by Google

ret. cujus relationem repudiavit ſenatus: & decrevit ſatisfactum videri eo S.C. quod ante annos aliquot Cn. Domitio, C. Cælio conſulibus factum erat, cum ſenatus ante pauculos annos illo S.C. decreviſſet, ne quis Cretenſibus pecuniam mutuam daret. Cornelius ea re offenſus ſenatui, queſtus eſt de ea re in concione, exhauriri provincias uſuris, providendum ut haberent legati unde in præſentia pecuniam creditoribus darent: promulgavitque legem, qua auctoritatem ſenatus minuebat, ne quis, niſi per populum, legibus ſolveretur: quod antiquo quoque jure erat cautum. itaque in omnibus S.C. quibus tum aliquem legibus ſolvi placebat, adjici erat ſolitum, ut de ea re ad populum ferretur: ſed paulatim ferri erat deſitum, resque jam in eam conſuetudinem venerat, ut poſtremo ne adjiceretur quidem in S.C. de rogatione ad populum ferenda, eaque ipſa S.C. per pauculos admodum fiebant. Indigne eam Cornelii rogationem tulerant potentiſſimi quique ex ſenatoribus, quorum gratia magnopere minuebatur. Itaque P. Servilius Globulus tribunus pl. inventus erat, qui L. Cornelio obſiſteret. is, ubi legis ferundæ dies venit, & præco ſubjiciente ſcriba verba legis recitare populo cœpit, & ſcribam ſubjicere, & præconem pronuntiare paſſus non eſt. Tum Cornelius ipſe codicem recitavit. quod cum improbe fieri C. Piſo conſul vehementer quereretur, tollique ea re tribuniciam interceſſionem diceret, gravi convicio a populo exceptus eſt. & cum ille eos, qui ſibi intentabant manus, prendi a lictore juſſiſſet, fracti ejus faſces cuncti, lapidesque etiam ex ultima concione in conſulem jacti. quo tumultu Cornelius perturbatus concilium dimiſit. Actum deinde eadem de re in ſenatu eſt magnis contentionibus. Tum Cornelius ita ferre rurſus cœpit, ne quis in ſenatu legibus ſolveretur, niſi CC affuiſſent, neve quis, cum ſolutus eſſet, intercederet, cum de ea re ad populum ferretur. Hæc ſine tumultu res acta eſt: nemo enim negare poterat, pro auctoritate ſenatus eſſe eam legem: ſed tamen eam tulit invitis optimatibus, qui vel pauci ſenatusconſultum facere ſolebant.

Digitized by Google

*bant. Aliam deinde legem Cornelius, etſi nemo repugnare auſus eſt, multis tamen invitis tulit, ut prætores ex edictis ſuis perpetuis jus dicerent. quæ res tum gratiam ambitioſis prætoribus, qui varie jus dicere aſſueverant, ſuſtulit. Alias quoque complures leges Cornelius promulgavit: quibus plerique collegæ interceſſerunt: per quas contentiones totus prope tribunatus ejus peractus eſt. Sequenti deinde anno M. Lepido, L. Volcatio Coſſ. quo anno prætor Cicero fuit, reum Cornelium duo fratres Cominii lege Cornelia de majeſtate fecerunt. detulit nomen Publius, ſubſcripſit Cajus. & cum P. Caſſius prætor decimo die, ut mos eſt, adeſſe juſſiſſet, eoque die ipſe non affuiſſet, ſeu avocatus propter publici frumenti curam, ſeu gratificans reo: circumventi ſunt ante tribunal ejus accuſatores a notis operarum ducibus, ita ut mors intentaretur, ſi mox non deſiſterent. quam perniciem vix effugerunt interventu conſulum, qui advocati rei deſcenderant. & cum in ſcalas quasdam Cominii fugiſſent, clauſi in noctem ibi ſe occultaverunt, deinde per tecta vicinarum ædium profugerunt ex urbe. poſtero die cum P. Caſſius aſſediſſet, & citati accuſatores non adeſſent, exemptum nomen eſt de reis Cornelii. Cominii autem magna infamia flagraverunt vendidiſſe ſilentium magna pecunia. Sequente deinde anno L. Cotta, L. Torquato Coſſ. quo hæc oratio a Cicerone prætore dicta eſt, cum prima pars M. Manilius, qui judicium per operarum duces turbaverat, * deinde quod ex S. C. ambo Coſſ. præſidebant, & judicio non reſpondiſſet, atque eſſet damnatus, * recreaviſſet, jam accepta pecunia tollere ait Cornelium lege majeſtatis. Res acta eſt magna exſpectatione paucos ante, me ergo Cornelius, perterritus Manlii exitu, in judicium adhibuit, ut ne clamor quidem illius ab advocatis ejus oriretur. Dixerunt in eum infeſti teſtimonia principes civitatis, qui plurimum in ſenatu poterant, Q. Hortenſius, Q. Catulus, Q. Metellus Pius, L. Lucullus, M. Lepidus. dixerunt autem hoc, vidiſſe ſe: cum Cornelius in tribunatu codicem pro Roſtris ipſe recitaret: quod ante Cornelium nemo feciſſe*

Digitized by Google

ciſſe exiſtimaretur. volebant videri, ſe judicare eam rem magnopere ad crimen imminutæ majeſtatis tribuniciæ pertinere. etenim prope tollebatur interceſſio, ſi id tribunis permitteretur. Cicero, quia non poterat negare id factum eſſe, eo confugit, ut diceret, non ideo, quod lectus ſit codex a tribuno, imminutam eſſe tribuniciam poteſtatem. Qua vero arte & ſcientia orationis? ita ut & dignitatem clariſſimorum civium, contra quos dicebat, non violaret, & tamen auctoritate eorum lædi reum non pateretur. quantaque moderatione rem tam difficilem aliis tractaverit, lectio ipſa declarabit. Adjumentum autem habuit, quod, ſicut diximus, Cornelius, præter diſtrictum propoſitum adverſus principum voluntatem, cætera vita nihil fecerat, quod magnopere improbaretur: præterea quod ipſe Globulus, qui interceſſerat, aderat Cornelio, & quod ipſum quoque diximus, quod Cornelius Pompeji Magni quæſtor fuerat apud duas præfecturas equitum Rom. & tribunos, & ex tertia quoque parte apud pleroſque, exceptis iis familiaris principum civitatis. Res acta eſt magno conventu, magnaque exſpectatione, quis eventus judicii futurus eſſet. A ſummis viris dici teſtimonium, & id, quod ii dicerent, conſiteri reum animadvertebant. Extat oratio hominis accuſatoris: quam ſumere in manus, eſt aliquod operæ pretium, non ſolum propter Ciceronis orationes, quas pro Cornelio habemus, ſed etiam propter ſemet ipſam: Cicero ipſe ſignificat, quatriduo Cornelium defendiſſe, quas actiones contuliſſe eum in duas orationes apparet. Judicium id exercuit Q. Gallius prætor.

VERSU A PRIMO CIRCITER CLXI.

* * * * * * * * * * *

POſtulatur apud me prætorem primum de pecuniis repetundis. Proſpectat videlicet Cominius, quid agatur. videlicet homines fœneos in medium ad tentandum periculum projectos.

Quid? Metellus ſumma nobilitate, ac virtute, cum bis

juraſſet: ſemel privatim a patre a): iterum publice: a lege conatus deſtitit accuſatione. an vi, an veritate? In quo ſuſpicionem omnem tollit b) C. Curionis virtus ac dignitas, & Q. Metelli adoleſcentia, ad ſummam laudem omnibus rebus ornata.

Legem, inquit, de libertinorum ſuffragiis Cornelius cum c) Manilio dedit. quid eſt hoc, DEDIT? an tulit, an rogavit, an hortatus eſt? nam tuliſſe ridiculum eſt, quaſi legem aliquam aut ad ſcribendum difficilem, aut ad excogitandum reconditam. quæ lex paucis his annis non modo ſcripta, ſed etiam lata eſſet.

In quo cum multa reprehenſa ſint, tum in primis celeritas actionis.

Petivit tamen a me prætore maxima conteſtatione, ut cauſam Manilii defenderem.

VERSU A PRIMO DCCCCL.

Dicit de eodem Manilii tribunatu.

Nam cum is tribunus plebis duas leges tuliſſet in eo magiſtratu, unam pernicioſam, alteram egregiam: quod ſummam rempublicam læſit d), id ab ipſo e) tribuno abjectum eſt. bonum autem in ſumma republica manet f).

Dicit de diſturbato judicio Maniliano.

Aliis ille in illum furorem magnis hominibus auctoribus impulſus eſt, qui aliquod inſtitui exemplum diſturbandorum judiciorum pernicioſiſſimum, temporibus ſuis accommodatiſſimum, meis alieniſſimum rationibus, cupierunt.

VERSU CIR. CXI g).

Poſſum dicere, hominem ſumma prudentia clarum C. Cottam de ſuis legibus abrogandis ipſum ad ſenatum retuliſſe.

SEQUI-

a) *a patre* abeſt.
b) *iterum privatum parte publice legis dejectus eſt ratione, an vi, an veri ſuſpicionem animi tollit.*
c) *eum* abeſt. d) *ſumma rep. non hæſit.* e) *illo.*
f) *bonum autem, quod ſumma rep. manet, id extra ordinem fuit.*
g) CIƆXI.

SEQUITUR.

Poſſum & ejusdem Cottæ legem de judiciis privatis anno poſt, quam lata ſit, a fratre ejus abrogatam h).

STATIM.

Legem Liciniam & Mutiam de civibus regundis i), quam duo conſules omnium, quos vidimus, ſapientiſſimi tuliſſent, video conſtare inter omnes, non modo inutilem, ſed pernicioſam reipublicæ fuiſſe.

Quatuor omnino genera ſunt, judices, in quibus per ſenatum, more majorum, ſtatuatur aliquid de legibus. Unum eſt ejusmodi, placere legem abrogari: ut Q. Cæcilio, M. Junio conſulibus, quæ leges rem militarem impedirent, ut abrogarentur.

Alterum, quæ lex lata eſſe dicatur, ea non videri populum teneri: ut L. Marcio, Sex. Julio conſulibus. De legibus Liviis.

Tertium eſt de legum abrogationibus k). quo de genere perſæpe Senatusconſulta fiunt, ut nuper de ipſa lege Calpurnia, quæ derogaretur l).

P. Africanus ille ſuperior, ut dicitur, non ſolum a ſapientiſſimis hominibus, qui tum erant, verum etiam a ſe ipſo ſæpe accuſatus eſt, quod, cum conſul eſſet cum Ti. Longo, paſſus eſſet tum primum a populari conſeſſu ſenatoria ſubſellia ſeparari.

CIRCA MEDIUM.

Quo loco numerat, cum lex feratur, quot loca interceſſionis ſint, jubet dicere.

Eſt utique jus vetandi, cum ea feratur, quamdiu non perfertur m): quamdiu qui ſuffragii ferundi cauſa conveniunt,

 huc

h) *a fratre ejus (abrogatam).*
i) *regundis video conſtare inter omnes.*
k) *derogationibus.*
l) huic fragmento in Græv. ſubjicitur hoc: *Nihil ſenatui detraxiſſe Cornelium.* Fronto.
m) *quamdiu ferundi transferuntur, id eſt lex * dum privati dicunt, dum * dum ſitella deſertur &c.*

huc & illuc transferuntur dum privati dicunt: dum tabellæ diribentur: dum ſitella defertur: dum æquantur ſortes: dum ſortitio fit: & ſi qua ſunt hujus generis alia.

PAULO POST.

Unum tamen, quod hoc ipſo tribuno plebis factum eſt, prætermittendum non videtur. neque enim majus eſt legere codicem, cum intercedatur, quam ſitellam ipſam cum ipſo interceſſore deferre, nec gravius, incipere ferre, quam perferre, nec vehementius oſtendere ſe laturum invito collega, quam ipſi collegæ magiſtratum derogare n), nec criminoſius, tribus ad legem accipiendam, quam ad collegam reddendum privatim o) intro vocare: quæ vir fortis hujus collega Aulus Gabinius in re optima fecit omnia; neque, cum ſalutem populo Romano atque omnibus gentibus finem diuturnæ captivitatis, turpitudinis, & ſervitutis afferret, paſſus eſt, plus unius collegæ ſui, quam univerſæ civitatis, vocem valere, & voluntatem.

At enim de corrigenda lege retulerunt.

Idem, niſi hæc ipſa lex, quam C. Cornelius tulit, obſtitiſſet, decreviſſem id, quod palam jam iſti defenſores judiciorum pugnaverunt, ſenatui non placere id judicium de Sullæ bonis fieri. quam ego cauſam longe aliter prætor in concione defendi, cum id dicerem, quod iidem judices poſtea ſtatuerunt, judicium æquiore tempore fieri oportere.

STATIM.

Antea vero quam multarum rerum judicia ſublata ſint, & quia ſcitis, prætereo, & ne quem in judicium oratio mea revocare videatur.

PAULO POST.

Non Cn. Dolabella C. Volcatium, honeſtiſſimum virum, communi & quotidiano jure privaſſet.

Non denique homo illorum & vita & prudentia longe diſſimilis, ſed tamen nimis in gratificando jure liber, L. Siſenna, bonorum Cn. Cornelii poſſeſſionem ex edicto ſuo P. Scipioni, adole-

n) *abrogare.* o) *privatum.*

Digitized by Google

adoleſcenti ſumma nobilitate, eximia virtute prædito, dediſſet.

Quare cum ambitum populus Romanus videret, & cum a tribunis plebis doceretur, niſi pœna acceſſiſſet in diviſores, extingui nullo modo poſſe, legem hanc Cornelii flagitabat; illam quæ ex ſenatusconſulto ferebatur, repudiabat p).

ET EADEM DE RE PAULO POST.

Ut ſpectaculum illud duorum deſignatorum conſulum calamitate *), re & tempore ſalubre ac neceſſarium, genere & exemplo miſerum, ac funeſtum, videremus.

Quid ego nunc tibi argumentis reſpondeam, poſſe fieri, ut alius aliquis Cornelius ſit, qui habeat Philerotem? res nota eſt q), vulgare nomen eſſe Philerotis, Cornelios vero ita multos, ut jam etiam collegium conſtitutum ſit.

At enim extremi ac difficillimi temporis vocem illam, C. Corneli, conſulem mittere coëgiſti, qui rempublicam ſalvam eſſe vellent, ut ad legem accipiendam adeſſent.

Plebem ex Maniliana offenſione victam & domitam eſſe dicit; ante veſtros annos propter illius tribuni plebis temeritatem poſſe adduci, ut omnino ne illius poteſtate abalienemur * qui reſtituerunt eam poteſtatem, alterum nihil unum poſſe contra multos, alterum longe abeſſe.

Tanta igitur in illis virtus fuit, ut anno XVI poſt reges exactos, propter nimiam dominationem potentium, ſecederent, leges ſacratas ipſi ſibi r) reſtituerent, duos tribunos crearent, montem illum trans Anienem, qui hodie mons ſacer nominatur, in quo armati conſederant, æternæ memoriæ cauſa conſecrarent: itaque auſpicato poſtero anno X tribuni plebis comitiis curiatis creati ſunt.

p) huic fragmento ſubjicitur in Græv. hoc: *Repugnat enim, ut diviſores, quos honoris ſui miniſtros eſſe voluerat, lege ambitus vellet affligere.* Marcianus Capella.

*) *idque vir is doctiſſimus duorum COSS. deſignatorum voluntate.*

q) verba duo *nota eſt* addidit Patricius, cum ante eſſet: *res vulg. n. e. P.* Græv. putat leg. *ſervi v. n.*

r) *ſibi* abeſt.

Digitized by Google

Tum interpoſita fide per tres legatos, ampliſſimos viros, Romam armati reverterunt: in Aventino conſederunt: inde armati in Capitolium venerunt: decem tribunos plebis per pontificem, quod magiſtratus nullus erat, creaverunt.

Etiam hæc recentiora prætereo: ponam principium juſtiſſimæ libertatis, Caſſiam; qua lege ſuffragiorum vis s) poteſtasque convaluit: alteram Caſſiam, quæ populi judicia firmavit.

Dicit de nobilibus.

Qui non modo cum Sulla, verum etiam, illo mortuo, ſemper hoc per ſe ſummis opibus retinendum putaverunt: inimiciſſimi C. Cottæ fuerunt, quod is conſul paulum tribunis plebis non poteſtatis, ſed dignitatis addidit.

Quamdiu quidem hoc animo erga nos t) illa plebs erit, quo ſe oſtendit u), cum legem Aureliam, cum Roſciam, non modo accepit, ſed etiam efflagitavit.

Memoria teneo, cum primum ſenatores cum equitibus Romanis lege Plotia judicarent, hominem diis ac nobilitati perinviſum, Cn. Pompejum, cauſam lege Varia de majeſtate dixiſſe.

PRO CORNELIO. *

Deeſt initium.

Num in eo, qui ſint hi teſtes, hæſitatis? ego vobis edam duos. reliqui ſunt de conſularibus, inimici tribuniciæ poteſtatis. pauci præterea aſſentatores eorum atque aſſeclæ ſubſequuntur.

POST XX. VERS. A PRÆCEDENTI.

Quid avunculus tuus, clariſſimus vir, clariſſimo patre, avo, majoribus, credo, ſilentio, favente nobilitate, nullo interceſſore comparato, populo Romano dedit, & potentiſſimorum hominum collegiis eripuit, cooptandorum ſacerdotum poteſtatem.
SEQUITUR.

Quid? idem Domitius M. Silanum, conſularem hominem, quemadmodum tribunus plebis, vexavit.

Hæc eſt controverſia ejuſmodi, ut mihi tribunus plebis Cn. Domitius Catulo. * M. Terpolius contemptiſſimum nomen ejectum eſſe ex iis, qui tribuni plebis fuerunt. M.

s) *jus.* t) *vos.* u) *oſtendit eſſe.*

Digitized by Google

M. TULLII CICERONIS
IN
TOGA CANDIDA,
CONTRA
C. ANTONIUM ET L. CATILINAM
COMPETITORES, IN SENATU,
ORATIO SEXTADECIMA.
Cujus fragmenta ſervavit & commentatus eſt Q. Aſconius Pedianus.

ARGUMENTUM ASCONII.

Hæc oratio dicta eſt L. Cæſare, C. Figulo Coſſ. poſt annum quam pro Cornelio dixerat. Sex competitores in conſulatus petitione Cicero habuit, duos patricios, P. Sulpicium Galbam, L. Sergium Catilinam: quatuor plebejos, ex quibus duo nobiles, C. Antonium, M. Antonii oratoris filium, L. Caſſium Longinum: duos, qui tantum non primi ex familiis ſuis magiſtratum adepti erant, Q. Cornificium, & C. Licinium Sacerdotem. ſolus Cicero ex competitoribus equeſtri erat loco natus, atque in petitione patrem amiſit. cæteri ejus competitores modeſte ſe geſſere, viſique ſunt Q. Cornificius & P. Galba ſobrii ac ſancti viri: Sacerdos nulla improbitate notus. Caſſium, qui iners ac ſtolidus tum magis quam improbus videretur, ſed poſt paucos menſes in conjuratione Catilinæ eſſe apparuit, ac cruentiſſimarum ſententiarum fuiſſe auctorem: itaque hi quatuor pro re jacebant. Catilina autem & Antonius, quanquam omnibus maxime infamis eorum vita eſſet, tamen multum poterant. coierant enim ambo, ut Ciceronem conſulatu dejicerent, adjutoribus uſi firmiſſimis, M. Craſſo, & C. Cæſare. Itaque hæc oratio contra ſolum Catilinam & Antonium eſt. Cauſa orationis hujuſmodi in ſenatu habendæ Ciceroni fuit, quod, cum in dies licentia ambitus augeretur propter præcipuam Catilinæ

&

Digitized by Google

& Antonii audaciam, cenſuerat ſenatus, ut lex ambitus aucta etiam cum pœna ferretur. ei quoque rei Q. Mutius Oreſtinus tribunus pl. intercesſerat. cum Cicero, graviter ſenatu interceſſionem ferente, ſurrexit, atque in coitionem Catilinæ & Antonii invectus eſt ante dies comitiorum paucos.

Deeſt principium orat.

* * * * * * * * *

DIco, P. C., ſuperiore nocte cujusdam hominis nobilis, & valde in hoc largitionis quæſtu noti & cogniti, domum Catilinam & Antonium cum ſequeſtribus ſuis conveniſſe.

Quem enim aut amicum habere poteſt is, qui tot cives trucidavit: aut clientem, qui in ſua civitate cum peregrino negavit ſe judicio æquo certare poſſe?

Ne a) ſe jam tum reſpexit, cum graviſſimis veſtris decretis abſens notatus eſt.

In judiciis quanta vis eſſet, didicit cum eſt abſolutus: ſi, aut illud judicium, aut illa abſolutio nominanda eſt.

Populum vero, cum inſpectante populo collum ſecuit hominis maxime popularis, quanti faceret, oſtendit.

Me, qua amentia inductus eſt, ut contemneret, conſtituere non poſſum, utrum æquo animo laturum putavit? an in ſuo familiariſſimo non viderat, me ne aliorum quidem injurias mediocriter poſſe ferre?

Alter, pecore omni vendito, & ſaltibus prope addictis, paſtores retinet, ex quibus, ait, ſe, cum velit, ſubito fugitivorum bellum excitaturum.

Alter induxit eum, quem potuit, ut repente gladiatores, populo non debitos, polliceretur, quos ipſe conſularis candidatus perſpexit, & legit, & emit: præſente populo Romano factum eſt.

Quamobrem augere etiam mercedes ſi vultis, Q. Mucium conantem legem impedire b), ut cœpit ſenatus, conſules prohi-

a) *Nec.*

b) *Q. Mucium perverti legem imp. ut cœpit ſententia COS. Sed ego ea lege &c.*

Digitized by Google

prohibere, ſed ego ea lege contentus ſum, qua duos conſules deſignatos uno tempore damnari vidimus.

Atque ut iſtum omittam, in exercitu Sullano prædonem, in introitu gladiatorem, in victoria quadrigarium.

Te vero, Catilina, conſulatum ſperare, aut cogitare, non prodigium atque portentum eſt? a quibus enim petis? principibus civitatis? qui tibi, cum L. Volcatius conſul in conſilio fuiſſet, ne petendi quidem poteſtatem eſſe voluerunt.

A ſenatoribus? qui te auctoritate ſua, ſpoliatum ornamentis omnibus, vinctum pæne Africanis oratoribus tradiderunt.

Ab equeſtri ordine? quem trucidaſti.

A plebe? cui ſpectaculum ejusmodi tua crudelitas præbuit, ut nemo ſine luctu aſpicere, ſine gemitu recordari poſſet.

Quid tu potes in defenſione tua dicere, quod illi ne dixerunt? quæ tibi dicere non licebit. *Et paulo poſt:* Denique illi negare potuerunt, & negaverunt: tu tibi ne inficiandi quidem impudentiæ locum reliquiſti. quare præclara dicentur judicia tuliſſe, ſi, qui inficiantem Luſcium condemnarunt, Catilinam abſolverint confitentem c).

Is ergo negat, ſe d) ignarum eſſe: cum etiam illi, imperitos ſe homines eſſe, &, ſi quem etiam interfeciſſent, imperatori ac dictatori paruiſſe dicerent. ac negare quoque poſſe: Catilinam vero inficiari non poſſe.

Hanc tu habes dignitatem, qua fretus me contemnis & deſpicis? an eam, quam reliqua vita es conſecutus? cum ita vixiſti, ut non eſſet locus tam ſanctus, quo non adventus tuus, etiam cum culpa nulla ſubeſſet, crimen afferret.

Cum deprehendebare in adulteriis; cum deprehendebas adulteros ipſe: cum ex eodem ſtupro tibi & uxorem, & filiam inveniſti.

Quid ego, ut violaveris provinciam, prædicem, cuncto populo

---

c) ſubjicitur in Græv. hoc: * *avunculum tuum.* Aſcon. ibid.

d) abeſt: *ſe.*

Digitized by Google

pulo Romano clamante, ac reſiſtente? nam, ut te illic geſſeris, non audeo dicere, quoniam abſolutus es.

Prætereo illum nefarium conatum tuum, & pæne acerbum, & luctuoſum populo Romano diem, cum, Cn. Piſone ſocio, neque alio nemine, cædem optimatum facere voluiſti.

An oblitus es, te ex me, cum præturam peteremus, petiſſe, ut tibi primum locum concederem? quod cum ſæpius ageres, & impudentius a me contenderes; meminiſti, me tibi reſpondere, impudenter te facere, qui id a me peteres, quod avunculus numquam impetraſſet? Neſcis, me prætorem primum eſſe factum, te conceſſione competitorum, & collatione centuriarum, & meo maxime beneficio, e poſtremo in tertium locum eſſe ſublectum?

Dicit de malis civibus.

Qui poſteaquam illo, ut conati erant, Hiſpanienſi pugiunculo nervos incidere civium Romanorum non potuerunt, duas uno tempore conantur in republica e) ſicas diſtringere.

Hunc vos ſcitote Licinium gladiatorem jam immiſiſſe cupidum Catilinæ, judices, Q. f) Curium, hominem quæſtorium.

---

e) *rempublicam.* f) *Quinctumque.*

M. TUL-

Digitized by Google

M. TULLII CICERONIS
DE
LEGE AGRARIA,
ORATIONES TRES.
CONTRA
P. SERVILIUM RULLUM,
TR. PL.

ARGUMENTUM.

P. Rullus Trib. pl. cum Tribunatum iniſſet ante Kal. Jan. legem tulit agrariam. Ejus hæc fere ſententia fuit, ut decemviri a XVII. tribubus creati & lege curiata ſummaque poteſtate ornati, agros omnes, qui extra Italiam L. Sulla & Q. Pompejo COSS. aut poſtea publici facti eſſent, venderent, in Africa tamen exceptis iis, de quibus fœdere cautum eſſet, quos Hiempſal Mauritaniæ Rex a Cn. Pompejo traditos poſſidebat: in Italia vero & ſilvas & poſſeſſiones omnes publicas, exceptis agris Campano & Stellate, quos non vendi, ſed dividi quinque millibus colonorum lex jubebat; & ut iidem omnibus agris publicis vectigal imponerent, excepto Recentorico Sicilienſi: & ut, qui agri privati eſſent, eos publicare, qui publici, liberare poſſent: quodque ad quemque eorum, qui exercitum habuiſſent, & bella geſſiſſent ex præda, manubiis, auro coronario perveniſſet, perventurumve eſſet, quod neque conſumtum in monumento, neque in ærarium relatum eſſet, id omnes uno excepto Pompejo, ad Decemviros referrent: quæque ex iis rebus omnibus redacta pecunia eſſet, ea decemviri agros in Italia emerent, qui plebi Rom. dividerentur. Hanc legem in Senatu, inito Conſulatu, ipſis Kalendis Januariis, præſente Rullo, diſſuaſit prima oratione, cujus primæ partes interiere. Sed cum Rullus, quamquam perſpexerat Senatus voluntatem, tamen non abjiceret legis ferendæ conſilium, ad alteram orationem

eodem

eodem die habendam, comitante Senatu, in concionem populi adſcendit, qua gratiis primum, pro more, actis, ſenſim acceſſit ad ipſam legem oppugnandam, eamque populo, ærario, reipublicæ univerſæ pernicioſam minimeque popularem eſſe oſtendit. In quo cum non obſcure videretur populi animos commoviſſe, eique, quod voluerat, perſuaſiſſe; Rullus, coram contendere cum Conſule non auſus, abſentem paullo poſt apud populum criminatus eſt, quaſi gratum facturus Sullanorum agrorum poſſeſſoribus, legem atque adeo commoda plebis oppugnaſſet. Quod cum Cicero audiſſet, advocata concione tertiam orationem habuit, qua, quæ in ipſum conjecta a Rullo erant, diluit, & oſtendit, ſe nemini niſi reipublicæ, Rullum autem ſocero ſuo Valgio conſultum cupere: Rullum vero Sullanos agros non modo nemini adimere, ſed eorum poſſeſſionem potius confirmare. Ita confirmatis populi animis, cum etiam oſtendiſſet L. Cæcilius Trib. plebis ſe interceſſurum, ſi Rullus legem ferre conaretur, conſilium ferendæ legis Rullus abjecit.

M. TULLII CICERONIS
DE
LEGE AGRARIA,
CONTRA
P. S. RULLUM TR. PL.
IN SENATU.
ORATIO SEPTIMADECIMA.

Deſunt permulta.

I *QUæ res aperte petebatur, ea nunc occulte cuniculis
I oppugnatur. dicent enim decemviri, id quod & dicitur a multis, & ſæpe dictum eſt; poſt eoſdem conſules, regis Alexandrini teſtamento, regnum illud, populi Romani eſſe factum. Dabitis igitur Alexandriam clam petentibus iis, quibus apertiſſime pugnantibus reſtitiſtis? hæc, per deos immor-

immortales! utrum eſſe vobis conſilia ſiccorum, an vinolen-
torum ſomnia: & utrum cogitata ſapientum, an optata furio-
ſorum videntur? Videte nunc, proximo capite, ut impurus 2
helluo turbet rempublicam, ut a majoribus noſtris poſſeſſio-
nes relictas diſperdat, & diſſipet: ut ſit non minus in populi
Romani patrimonio nepos, quam in ſuo. Proſcribit in ſua
lege vectigalia, quæ decemviri vendant, hoc eſt, proſcribit
auctionem publicorum bonorum. agros emi vult, qui divi-
dantur: quærit pecuniam. videlicet excogitabit aliquid, at-
que afferet. nam ſuperioribus capitibus dignitas populi Ro- b.
mani violabatur: nomen imperii in commune odium orbis
terræ vocabatur: urbes pacatæ, agri ſociorum, regum ſtatus
decemviris donabantur: nunc præſens, certa, pecunia nume-
rata, quæritur. Exſpecto, quid tribunus plebis vigilans, & 3
acutus excogitet. Veneat, inquit, ſilva Scantia. Utrum
tandem hanc ſilvam in relictis poſſeſſionibus, an in cenſo-
rum paſcuis inveniſti? ſiquid eſt, quod indagaris, inveneris,
ex tenebris erueris, quamquam iniquum eſt, tamen conſu-
me a), quoniam commodum eſt, quoniam quidem tu attu-
liſti. ſilvam vero tu Scantiam vendas, nobis conſulibus, at-
que hoc ſenatu? tu ullum vectigal attingas? tu populi Ro-
mani ſubſidia belli? tu ornamenta pacis eripias? Tum vero
hoc me inertiorem conſulem judicabo, quam illos fortiſſi-
mos viros, qui apud majores noſtros fuerunt: quod, quæ
vectigalia, illis conſulibus, populo Romano parta ſunt, ea,
me conſule, ne retineri quidem potuiſſe judicabuntur. Ven- 2
dit Italiæ poſſeſſiones ex ordine omnes. ſane eſt in eo dili- 4
gens. nullam enim prætermittit. perſequitur in tabulis cen-
ſoriis totam Siciliam. nullum ædificium, nullos agros relin-
quit. Audiſtis auctionem populi Romani proſcriptam a tri-
buno plebis, conſtitutam in menſem Januarium: &, credo,
non dubitatis, quin idcirco hæc, ærarii cauſa, non vendide-
rint ii, qui armis, & virtute pepererunt, ut eſſet, quod nos,
largitionis cauſa, venderemus.

Videte

a) *conſume tamen ſane.*

Digitized by Google

5 Videte nunc, quoad fecerit iter apertius, quam antea.
nam ſuperiore parte legis quemadmodum Pompejum oppu-
gnarent, a me indicati ſunt: nunc jam ſe ipſi indicabunt.
Jubent venire agros Attalenſium, atque Olympenorum. hos
populo Romano Servilii, fortiſſimi viri, victoria adjunxit.
62 deinde agros in Macedonia regios, qui partim T. Flaminini,
a. partim L. Paulli, qui Perſen vicit, virtute parti ſunt: deinde
agrum optimum, & fructuoſiſſimum Corinthium, qui L.
Mummii imperio, ac felicitate ad vectigalia populi Romani
adjunctus eſt: poſt autem agros in Hiſpania apud Karthagi-
nem novam, duorum Scipionum eximia virtute poſſeſſos:
tum vero ipſam veterem Karthaginem vendunt, quam P. A-
fricanus nudatam tectis, ac mœnibus, ſive ad notandam Kar-
thaginienſium calamitatem, ſive ad teſtificandam noſtram vi-
ctoriam, ſive ad oblatam aliquam religionem ad æternam
6 hominum memoriam conſecravit. His inſignibus, atque in-
fulis imperii venditis, quibus ornatam vobis majores veſtri
rempublicam tradiderunt, jubent eos agros venire, quos rex
Mithridates in Paphlagonia, Ponto, Cappadociaque poſſede-
rit. Num obſcure videntur, prope haſta præconis, inſecta-
ri Cn. Pompeji exercitum, qui venire jubeant eos ipſos agros,
in quibus ille etiam nunc bellum gerat, atque verſetur?
3 Hoc vero cujuſmodi eſt, quod ejus auctionis, quam con-
7 ſtituunt, locum ſibi nullum definiunt? nam decemviris,
quibus in locis ipſis videatur, vendendi poteſtas lege per-
mittitur. Cenſoribus vectigalia locare, niſi in conſpectu po-
puli Romani non licet. his vendere vel in ultimis terris lice-
bit? At hoc etiam nequiſſimi homines, conſumptis patrimo-
niis, faciunt, ut in atriis auctionariis potius, quam in triviis,
aut in compitis auctionentur. hic permittit ſua lege decem-
viris, ut, in quibus commodum ſit tenebris, ut in qua velint
8 ſolitudine, bona populi Romani poſſint divendere. Jam
illa omnibus in provinciis, regnis, liberis populis quam acer-
ba, quam formidoloſa, quam quæſtuoſa concurſatio decem-
viralis futura ſit, non videtis? Hereditatum obeundarum
b. cauſa, quibus vos legationes dediſtis, qui & privati, & priva-
tum

tum ad negotium exierunt, non maximis opibus, neque ſumma auctoritate præditi, tamen auditis profecto, quam graves eorum adventus ſociis veſtris eſſe ſoleant. Quamob- 9
rem quid putatis impendere hac lege omnibus gentibus terroris & mali, cum mittantur b) in orbem terrarum decemviri ſummo cum imperio, ſumma cum avaritia, infinitaque omnium rerum c) cupiditate? quorum cum adventus graves, cum faſces formidoloſi, tum vero judicium, ac poteſtas erit non ferenda. licebit enim, quod videbitur, publicum judicare: quod judicarint, vendere. etiam illud, quod homines ſancti non facient, ut pecuniam accipiant, ne vendant: tamen id iis ipſum per legem licebit. hinc vos quas ſpoliationes, quas pactiones, quam denique in omnibus locis nundinationem juris, ac fortunarum fore putatis? Etenim quod ſupe- 10
riore parte legis præfinitum fuit, Sulla, & Pompejo conſulibus, id rurſus liberum, infinitumque fecerunt. Jubet eosdem 4
decemviros omnibus agris publicis pergrande vectigal imponere, ut iidem poſſint & liberare agros, quos commodum ſit, &, quos ipſis libeat, publicare. quo in judicio perſpici non poteſt, utrum ſeveritas, acerbior, an benignitas, quæſtuoſior ſit futura.

Sunt tamen in tota lege exceptiones duæ, non tam iniquæ, quam ſuſpicioſæ. excipit in vectigali imponendo, agrum Recentoricum Sicilienſem: in vendendis agris, eos agros, de quibus cautum ſit fœdere. hi ſunt in Africa, qui ab Hiempſale poſſidentur. Hic quæro, ſi Hiempſali ſatis eſt cau- 11
tum fœdere, & Recentoricus ager, privatus eſt: quid attinuerit excipi? ſin & fœdus illud habet aliquam dubitationem, & ager Recentoricus dicitur nonnumquam eſſe publicus: quem putet exiſtimaturum, duas cauſas in orbe terrarum repertas, quibus gratis parceret? Nunc quisquam tam p.63
abſtruſus usquam nummus videtur, quem non architecti hu- a.
juſce legis olfecerint? provincias, civitates liberas, ſocios, amicos, reges denique exhauriunt: admovent manus vecti-

 galibus

b) Græv. legendum putat: *immittantur*. c) *rerum omnium*.

Digitized by Google

12 galibus populi Romani. non eſt ſatis. Audite, audite vos,
qui ampliſſimo populi, ſenatusque judicio exercitus habui-
ſtis, & bella geſſiſtis. QUOD AD QUEMQUE PERVENIT,
PERVENERIT, EX PRÆDA, EX MANUBIIS, EX AU-
RO CORONARIO, QUOD NEQUE CONSUMPTUM IN
MONUMENTO, NEQUE IN ÆRARIUM RELATUM
SIT, ID AD DECEMVIROS REFERRI jubet. Hoc ca-
pite multa ſperant: in omnes imperatores, heredesque eo-
rum quæſtionem ſuo judicio comparant: ſed maximam pe-
cuniam ſe a Fauſto ablaturos arbitrantur. quam cauſam ſuſci-
pere jurati judices noluerunt, hanc iſti decemviri ſuſcepere.
idcirco a judicibus fortaſſe prætermiſſam eſſe arbitrantur,
13 quod ſit ipſis reſervata. Deinde etiam in reliquum tempus
diligentiſſime ſancit, ut, quod quisque imperator habeat pe-
cuniæ, protinus ad decemviros deferat. Hic tamen exci-
pit Pompejum; ſimillime, ut mihi videtur, atque in illa lege,
qua peregrini Roma ejiciuntur, Glaucippus excipitur. non
enim hac exceptione unus afficitur beneficio, ſed unus pri-
vatur injuria. Sed cui manubias remittit, hujus vectigalia
invadit. jubet enim pecuniam, ſiqua poſt nos conſules ex no-
vis vectigalibus recipiatur, hac uti decemviros. Quaſi vero
non intelligamus, hæc eos vectigalia, quæ Cn. Pompejus ad-
junxerit, vendere cogitare.

5 Videtis jam, patres conſcripti, omnibus rebus, & modis
14 conſtructam, & coacervatam pecuniam decemviralem. Mi-
nuetur hujus pecuniæ invidia. conſumetur enim in agrorum
emptionibus. Optime. Quis ergo emet agros iſtos? ii-
dem decemviri: tu Rulle (miſſos enim facio ceteros) emes,
quos voles: vendes quos voles: utrumque horum facies,
b. quanti voles. Cavet enim vir optimus, ne emat ab invito.
quaſi vero non intelligamus, ab invito emere, injurioſum eſ-
ſe: ab non invito, quæſtuoſum. Quantum tibi agri vendet,
ut alios omittam, ſocer tuus? &, ſi ego ejus æquitatem ani-
mi probe novi, vendet non invitus. Facient idem ceteri
libenter, ut poſſeſſionis invidiam pecunia commutent: acci-
15 piant, quod cupiunt: dent, quod retinere vix poſſunt. Nunc
pro-

Digitized by Google

proſpicite omnium rerum infinitam, atque intolerandam licentiam. Pecunia coacta eſt ad agros emendos: ii porro ab invitis non ementur. Si conſenſerint poſſeſſores non vendere, quid futurum eſt? referetur pecunia? non licet. exigetur? vetat. Verum eſto: nihil eſt, quod non emi poſſit; ſi tantum des, quantum velit venditor. Spoliemus orbem terrarum, vendamus vectigalia, effundamus ærarium, ut, locupletatis aut invidiæ, aut peſtilentiæ poſſeſſoribus, agri tamen emantur.

Quid tum? quæ erit in iſtos agros deductio? quæ totius 16
rei ratio, atque deſcriptio? Deducentur, inquit, coloniæ.
Quot d)? quorum hominum? in quæ loca? quis enim non vi-
det, in coloniis eſſe hæc omnia conſideranda? Tibi nos, Rul-
le, & iſtis tuis, harum omnium rerum machinatoribus, totam
Italiam inermem tradituros exiſtimaſti, quam præſidiis con-
firmaretis? coloniis occuparetis? omnibus vinclis devin-
ctam, & conſtrictam teneretis? Ubi enim cavetur, ne in Ja-
niculo coloniam conſtituatis? ne urbem hanc urbe alia pre-
mere, atque urgere poſſitis? Non faciemus, inquit. Pri-
mum neſcio: deinde timeo: poſtremo non committam, ut
veſtro beneficio potius, quam noſtro conſilio ſalvi eſſe poſ-
ſimus. Quod vero totam Italiam veſtris colonis complere 6
voluiſtis, id cujusmodi eſſet, neminemne noſtrum intellectu- 17
rum exiſtimaviſtis? Scriptum eſt enim. QUÆ IN MUNI- p.64
CIPIA, QUASQUE IN COLONIAS DECEMVIRI VE- 3.
LINT, DEDUCANT COLONOS QUOS VELINT: ET
IIS AGROS ASSIGNENT, QUIBUS IN LOCIS VE-
LINT: ut, cum totam Italiam militibus ſuis occuparint, vo-
bis non modo dignitatis retinendæ, ſed ne libertatis quidem
recuperandæ ſpes relinquatur. Atque hæc a me ſuſpicio-
nibus & conjectura coarguuntur. Jam omnis omnium tol- 18
letur error: jam aperte oſtendent, ſibi nomen hujus reipu-
blicæ, ſedem urbis, atque imperii; denique hoc templum Jo-
vis optimi maximi, atque hanc arcem omnium gentium diſ-

d) *Quo?*

Digitized by Google

plicere. Capuam deduci colonos volunt. illam urbem huic
urbi rurſus opponere, illuc opes ſuas deferre, & imperii no-
men transferre cogitant. qui locus propter ubertatem agro-
rum, abundantiamque rerum omnium, ſuperbiam, & crude-
litatem genuiſſe dicitur: ibi noſtri coloni, delecti ad omne
facinus, a decemviris collocabuntur. Et, credo, qua in urbe
homines, in veteri dignitate, fortunaque nati, copiam rerum
moderate ferre non potuerunt, in ea iſti veſtri ſatellites, mo-
19 deſte inſolentiam ſuam continebunt. Majores noſtri Capua
magiſtratus, ſenatum, conſilium commune, omnia denique
inſignia reipublicæ ſuſtulerunt, neque aliud quidquam, niſi
inane nomen Capuæ reliquerunt: non crudelitate (quid enim
illis fuit clementius, qui etiam externis hoſtibus victis ſua ſæ-
piſſime reddiderunt?) ſed conſilio: quod videbant, ſi quod
reipublicæ veſtigium illis mœnibus contineretur, urbem
ipſam imperio domicilium præbere poſſe. Vos hæc, niſi
evertere rempublicam cuperetis, ac vobis novam dominatio-
nem comparare, credo, quam pernicioſa eſſent, non videre-
tis. Quid enim cavendum eſt in coloniis deducendis: ſi lu-
20 xuries Hannibalem ipſum Capua e) corrupit. ſi ſuperbia: na-
ta inibi eſſe ex Campanorum faſtidio videtur. ſi præſidium:
non præponitur huic urbi iſta colonia, ſed opponitur? At
quemadmodum armatur? dii immortales! nam bello Puni-
co, quidquid potuit Capua, potuit ipſa per ſeſe. nunc omnes
urbes, quæ circum Capuam ſunt, a colonis per eosdem de-
cemviros occupabuntur. hanc enim ob cauſam permittit
ipſa lex, IN OMNIA, QUÆ VELINT, OPPIDA, CO-
LONOS UT DECEMVIRI DEDUCANT, QUOS VELINT.
Atque his colonis agrum Campanum, & Stellatem campum
dividi jubet.

21 Non queror diminutionem vectigalium, non flagitium hu-
jus jacturæ, atque damni: prætermitto illa, quæ nemo eſt,
quin graviſſime, & veriſſime conqueri poſſit, nos caput pa-
trimonii publici, pulcherrimam populi Romani poſſeſſio-
nem,

e) *Capuana.*

nem, ſubſidium annonæ, horreum belli, ſub ſigno, clauſtriſque reipublicæ poſitum vectigal, ſervare non potuiſſe: eum denique nos agrum P. Rullo conceſſiſſe, qui ager ipſe per ſeſe & Sullanæ dominationi, & Gracchorum largitioni reſtitiſſet. non dico, ſolum hoc in republica vectigal eſſe, quod, amiſſis aliis, remaneat: intermiſſis, non conquieſcat: in pace niteat, in bello non obſoleſcat: militem ſuſtentet, hoſtem non pertimeſcat. prætermitto omnem hanc orationem, & concioni reſervo: de periculo ſalutis, ac libertatis loquor. Quid 22
enim exiſtimatis integrum vobis in republica fore, aut in veſtra libertate, ac dignitate retinendum f), cum Rullus, atque ii, quos multo magis, quam Rullum, timetis, cum omni egentium, atque improborum manu, cum omnibus copiis, cum omni argento, & auro, Capuam, & urbes circa Capuam g) occuparint? His ego rebus, patres conſcripti, reſiſtam vehementer, atque acriter: neque patiar, homines ea, me conſu- p. 65
le, expromere, quæ contra rempublicam diu cogitarint. a.

Erraſtis, Rulle, vehementer & tu, & nonnulli collegæ tui, 23
qui ſperaſtis, vos contra conſulem, veritate, non oſtentatione popularem, poſſe in evertenda republica populares exiſtimari. laceſſo vos; in concionem voco; populo Romano diſceptatore uti volo. Etenim, ut circumſpiciamus omnia, 8
quæ populo grata, atque jucunda ſunt, nihil tam populare, quam pacem, quam concordiam, quam otium reperiemus. ſollicitam mihi civitatem ſuſpicione, ſuſpenſam metu, perturbatam veſtris legibus, & concionibus, & ſeditionibus tradidiſtis: ſpem improbis oſtendiſtis: timorem bonis injeciſtis: fidem de foro, dignitatem de republica ſuſtuliſtis. Hoc mo- 24
tu, atque hac perturbatione animorum, atque rerum cum populo Romano vox, & auctoritas conſulis repente in tantis tenebris illuxerit: cum oſtenderit, nihil eſſe metuendum, nullum exercitum, nullam manum, nullas colonias, nullam venditionem vectigalium, nullum imperium novum, nullum regnum decemvirale, nullam alteram Romam, neque aliam

f) *retinenda.* g) *Capuam* non eſſe a Cic. putat.

Digitized by Google

ſedem imperii, nobis conſulibus, futuram, ſummamque tranquillitatem pacis, atque otii: verendum, credo, nobis erit, ne veſtra iſta præclara lex agraria, magis popularis eſſe videa-
25 tur. Cum vero ſcelera conſiliorum veſtrorum, fraudemque legis, & inſidias, quæ ipſi populo Romano a popularibus tribunis plebis fiant, oſtendero: pertimeſcam, credo, ne mihi non liceat contra vos in concione conſiſtere; præſertim cum mihi deliberatum, & conſtitutum ſit, ita gerere conſulatum, quo uno modo geri graviter, & libere poteſt, ut neque provinciam, neque honorem, neque ornamentum aliquod, aut commodum, neque rem ullam, quæ a tribuno plebis impe-
26 diri poſſit, appetiturus ſim. Dicit frequentiſſimo ſenatu
b. conſul, Kalendis Januarii, ſeſe, ſi ſtatus hic reipublicæ maneat, neque aliud negotium exſtiterit, quod honeſte ſubterfugere non poſſit, in provinciam non iturum. Sic me in hoc magiſtratu geram populo Romano h), ut poſſim tribunum plebis reipublicæ iratum coërcere: mihi iratum, contemnere.

9 Quamobrem, per deos immortales! colligite vos, tribuni plebis, deſerite eos, a quibus, niſi proſpicitis, brevi tempore deſeremini: conſpirate nobiſcum: conſentite cum bonis: communem rempublicam communi ſtudio, atque amore defendite. multa ſunt occulta reipublicæ vulnera, multa nefariorum civium pernicioſa conſilia: nullum externum periculum eſt, non rex, non gens ulla, non natio pertimeſcenda eſt: incluſum malum, inteſtinum, ac domeſticum eſt. huic pro ſe quiſque noſtrum mederi, atque hoc omnes ſanare vel-
27 le debemus. Erratis, ſi ſenatum probare ea, quæ dicuntur a me, putatis, populum autem eſſe in alia voluntate. Omnes, qui ſe incolumes volunt, ſequentur auctoritatem conſulis, ſoluti a cupiditatibus, liberi a delictis, cauti in periculis, non timidi in contentionibus. Quod ſiquis veſtrum ſpe ducitur, ſe poſſe turbulenta ratione honori velificari ſuo: primum, me conſule, id ſperare deſiſtat; deinde habeat me ipſum ſibi docu-

h). *pop. Rom.* abeſt.

documento, quem equeſtri ortum loco conſulem videt, quæ vitæ via facillime viros bonos ad honorem, dignitatemque perducat. Quod ſi vos veſtrum mihi ſtudium, patres conſcripti, ad communem dignitatem defendendam profitemini, perficiam profecto id, quod maxime respublica deſiderat, ut hujus ordinis auctoritas, quæ apud majores noſtros fuit, eadem nunc longo intervallo reipublicæ reſtituta eſſe videatur.

M. TULLII CICERONIS DE LEGE AGRARIA, CONTRA P. SERVILIUM RULLUM, TRIBUNUM PLEBIS, AD POPULUM, ORATIO OCTAVADECIMA.

p.66 a.

EST hoc in more poſitum, Quirites, inſtitutoque majorum, ut ii, qui beneficio veſtro imagines familiæ ſuæ conſecuti ſunt, eam primam habeant concionem, qua gratiam beneficii veſtri cum ſuorum laude conjungant, qua in oratione nonnulli aliquando digni majorum loco reperiuntur: plerique autem hoc perficiunt, ut tantum majoribus eorum debitum eſſe videatur, unde etiam quod poſteris ſolveretur, redundaret. Mihi quidem apud vos i) de meis majoribus dicendi facultas non datur: non quod non tales fuerint, quales nos illorum ſanguine creatos, diſciplinisque inſtitutos videtis; ſed quod laude populari, atque honoris veſtri luce caruerunt. De me autem ipſo, vereor, ne arrogantis ſit apud vos dicere: ingrati, tacere. nam &, quibus ſtudiis hanc dignitatem conſecutus ſim, memetipſum commemorare, perquam grave eſt: & ſilere de tantis veſtris beneficiis I 1 2

i) Græv. legendum cerſet: *Mihi, Quirites, apud vos.*

neficiis nullo modo poſſum. Quare adhibebitur a me certa ratio, moderatioque dicendi, ut, quid a vobis acceperim, commemorem: quare dignus veſtro ſummo honore, ſingularique judicio ſim, ipſe modice dicam, ſi neceſſe erit: vos
3 eosdem exiſtimaturos putem, qui judicaviſtis k). Me perlongo intervallo prope memoriæ, temporumque noſtrorum, primum hominem novum, conſulem feciſtis: & eum locum, quem nobilitas præſidiis firmatum, atque omni ratione ob-
b. vallatum tenebat, me duce, reſcidiſtis; virtutique in poſterum patere voluiſtis. neque me tantummodo conſulem, quod eſt ipſum per ſeſe ampliſſimum, ſed ita feciſtis, quomodo pauci nobiles in hac civitate conſules facti ſunt, novus ante
2 me nemo. Nam profecto ſi recordari volueritis, de novis hominibus reperietis eos, qui ſine repulſa conſules facti ſunt, diuturno labore, atque aliqua occaſione eſſe factos, cum multis annis poſt petiſſent, quam prætores fuiſſent, aliquanto ſerius, quam per ætatem, ac per leges liceret: qui autem anno ſuo petierint, ſine repulſa non eſſe factos. me eſſe unum ex omnibus novis hominibus, de quibus meminiſſe poſſumus, qui conſulatum petierim, cum primum licitum ſit; conſul factus ſim, cum primum petierim: ut veſter honos ad mei temporis diem petitus, non ad alienæ petitionis occaſionem interceptus, nec diuturnis precibus efflagitatus, ſed dignita-
4 te impetratus eſſe videatur. Eſt illud ampliſſimum, quod paullo ante commemoravi, Quirites, quod hoc honore ex novis hominibus primum me, multis poſt annis, affeciſtis: quod prima petitione: quod anno meo: ſed tamen magnificentius, atque ornatius eſſe illo nihil poteſt, quod meis comitiis non tabellam vindicem tacitæ libertatis, ſed vocem vivam præ vobis indicem veſtrarum erga me voluntatum, ac ſtudiorum tuliſtis. Itaque me non extrema tribus ſuffragiorum, ſed primi illi veſtri concurſus; neque ſingulæ voces præconum, ſed una voce univerſus populus Romanus conſulem

k) e Cod. Franc. pr. ſic legit & diſtinguit: *Ipſe modice dicam, ut, ſi neceſſe erit, vos eosdem e. p. q. j.*

Digitized by Google

ſulem declaravit. Hoc ego tam inſigne, tam ſingulare ve- 5
ſtrum beneficium, Quirites, cum ad animi mei fructum, atque
lætitiam duco eſſe permagnum, tum ad curam, ſollicitudi-
nemque multo majus. Verſantur enim, Quirites, in animo p.67
multæ, & graves cogitationes, quæ mihi nullam partem neque a.
diurnæ, neque nocturnæ quietis impertiunt: primum tuendi
conſulatus: quæ cum omnibus eſt difficilis, & magna ratio,
tum vero mihi, præter ceteros: cui errato, nulla venia; re-
cte facto, exigua laus, & ab invitis expreſſa proponitur: non,
dubitanti fidele conſilium: non, laboranti certum ſubſidium
nobilitatis oſtenditur. Quod ſi ſolus in diſcrimen aliquod 3
adducerer, ferrem, Quirites, animo æquiore: ſed mihi vi- 6
dentur certi homines, ſi qua in re me non modo conſilio, ve-
rum etiam caſu lapſum eſſe arbitrabuntur, vos univerſos, qui
me antetuleritis nobilitati, vituperaturi. mihi autem, Quiri-
tes, omnia potius perpetienda eſſe duco, quam non ita ge-
rendum conſulatum, ut in omnibus meis factis, atque conſiliis,
veſtrum de me factum, conſiliumque laudetur. Accedit
etiam ille mihi ſummus labor, ac difficillima ratio conſulatus
gerendi, quod non eadem, qua ſuperioribus conſulibus, le-
ge, & conditione utendum eſſe decrevi: qui aditum hujus
loci, conſpectumque veſtrum partim magnopere fugerunt,
partim non vehementer ſecuti ſunt. Ego autem non ſolum
hoc in loco dicam, ubi eſt id dictu facillimum: ſed in ipſo
ſenatu, in quo eſſe locus huic voci non videbatur, popularem
me futurum eſſe conſulem, prima mea illa oratione Kalendis
Januarii 1) dixi. Neque enim ullo modo facere poſſum, 7
ut, cum me intelligam, non hominum potentium ſtudio, non
excellentibus gratiis paucorum, ſed univerſi populi Romani
judicio conſulem ita factum, ut nobiliſſimis hominibus longe
præponerer: non & in hoc magiſtratu, & in omni vita eſſem
popularis. Sed mihi ad hujuſce verbi vim, & interpretatio-
nem vehementer opus eſt veſtra ſapientia. verſatur enim
magnus error, propter inſidioſas nonnullorum ſimulationes:
qui

1) *Januariis.*

Digitized by Google

b. qui cum populi non ſolum commoda, verum etiam ſalutem
oppugnant, & impediunt, oratione aſſequi volunt, ut popula-
8 res eſſe videantur. Ego qualem Kalendis Januarii acceperim
rempublicam, Quirites, intelligo; plenam ſollicitudinis, ple-
nam timoris: in qua nihil erat mali, nihil adverſi, quod non
boni metuerent, improbi exſpectarent. omnia turbulenta
conſilia contra hunc reipublicæ ſtatum, & contra veſtrum oti-
um partim iniri, partim, nobis conſulibus deſignatis, inita
eſſe dicebantur. ſublata erat de foro fides, non ictu aliquo no-
væ calamitatis, ſed ſuſpicione, ac perturbatione judiciorum,
infirmatione rerum judicatarum: novæ dominationes, ex-
4 traordinaria, non imperia, ſed regna, quæri putabantur. Quæ
9 cum ego non ſolum ſuſpicarer, ſed plane cernerem: (neque
enim obſcure gerebantur:) dixi in ſenatu, in hoc magiſtratu
me popularem conſulem futurum. Quid enim eſt tam po-
pulare, quam pax? qua non modo ii, quibus natura ſenſum
dedit, ſed etiam tecta, atque agri mihi lætari videntur. Quid
tam populare, quam libertas? quam non ſolum ab homini-
bus, verum etiam a beſtiis expeti, atque omnibus rebus ante-
poni videtis. Quid tam populare, quam otium? quod ita
jucundum eſt, ut & vos, & majores veſtri, & fortiſſimus quiſ-
que vir, maximos labores ſuſcipiendos putet, ut aliquando
in otio poſſit eſſe, præſertim in imperio, ac dignitate: qui
idcirco etiam majoribus noſtris præcipuam laudem, gratiam-
que debemus, quod eorum labore eſt factum, ut impune in
otio eſſe poſſemus. Quare qui poſſum, non eſſe popularis,
cum videam hæc omnia, Quirites, pacem externam, liberta-
p.68 tem propriam generis, ac nominis veſtri, otium domeſticum,
a. denique omnia, quæ vobis cara atque ampla ſunt, in fidem, &
quodam modo in patrocinium mei conſulatus eſſe collata?
10 Neque enim, Quirites, illud vobis jucundum, aut populare
debet videri, largitio aliqua promulgata, quæ verbis oſtenta-
ri poteſt, re vera fieri, niſi exhauſto ærario, nullo pacto pot-
eſt. neque vero illa popularia ſunt exiſtimanda, judiciorum
perturbationes, rerum judicatarum infirmationes, reſtitutio
damnatorum: qui civitatum afflictarum, perditis jam rebus,
extre-

Digitized by Google

extremi exitiorum ſolent eſſe exitus. neque ſiqui agros po-
pulo Romano pollicentur, ſi aliud quiddam obſcure moliun-
tur, aliud ſpe ac ſpecie ſimulationis oſtentant, populares exi-
ſtimandi ſunt.

Nam vere dicam, Quirites, genus ipſum legis agrariæ vi- 5
tuperare non poſſum. venit enim mihi in mentem, duos cla-
riſſimos, ingenioſiſſimos, amantiſſimos plebis Romanæ viros,
Ti. & C. Gracchos, plebem in agris publicis conſtituiſſe, qui
agri a privatis antea poſſidebantur. non ſum autem ego is
conſul, qui, ut plerique, nefas eſſe arbitrer, Gracchos lauda-
re: quorum conſiliis, ſapientia, legibus, multas eſſe video rei-
publicæ partes conſtitutas. Itaque, ut initio mihi, deſigna- 11
to conſuli, nuntiabatur, legem agrariam tribunos plebis de-
ſignatos conſcribere: cupiebam, quod cogitarent, cognoſce-
re. etenim arbitrabar, quoniam eodem anno gerendi nobis
eſſent magiſtratus, eſſe aliquam oportere inter nos reipubli-
cæ bene adminiſtrandæ ſocietatem. Cum familiariter me in 12
eorum ſermonem inſinuarem, ac darem; celabar, excludebar,
&c, cum oſtenderem, ſi lex utilis plebi Romanæ mihi vi-
deretur, auctorem me, atque adjutorem futurum: tamen
aſpernabantur hanc liberalitatem meam: negabant, me addu- b.
ci poſſe, ut ullam largitionem probarem. finem feci offeren-
di mei, ne forte mea ſedulitas, aut inſidioſa, aut impudens vi-
deretur. Interea non deſiſtebant clam inter ſe convenire,
privatos quosdam adhibere, ad ſuos cœtus occultos noctem
adjungere, & ſolitudinem. quibus rebus m), quanto in me-
tu fuerimus, ex veſtra ſollicitudine, in qua illis temporibus
fuiſtis, facile aſſequi conjectura poteritis. Ineunt tandem 13
magiſtratus tribuni plebis. concio tandem exſpectata P. Rul-
li, quod & princeps erat agrariæ legis, & truculentius ſe gere-
bat, quam ceteri. Jam deſignatus, alio vultu, alio vocis ſo-
no, alio inceſſu eſſe meditabatur: veſtitu obſoletiore, cor-
pore inculto & horrido, capillatior, quam ante, barbaque ma-
jore: ut oculis, & adſpectu denuntiare omnibus vim tribuni-
ciam,

m) *quibus in rebus.*

Digitized by Google

ciam, & minitari reipublicæ videretur. Legem hominis, concionemque exſpectabam. Lex initio nulla proponitur: concionem in primis advocari jubet: ſumma cum exſpectatione concurritur. explicat orationem ſane longam, & verbis valde bonis. Unum erat, quod mihi vitioſum videbatur, quod tanta ex frequentia inveniri nemo potuit, qui intelligere poſſet, quid diceret. hoc ille utrum inſidiarum cauſa fecerit, an hoc genere eloquentiæ delectetur, neſcio. Tamen, ſiqui acutiores in concione ſteterant, de lege agraria neſcio quid voluiſſe eum dicere, ſuſpicabantur. Aliquando tandem, me deſignato, lex in publicum proponitur. concurrunt juſſu meo plures uno tempore librarii: deſcriptam legem ad me afferunt.
6 Omni hoc vobis ratione confirmare
14 poſſum, Quirites, hoc animo me ad legendam legem, cognoſcendamque veniſſe, ut, ſi eam vobis accommodatam, atque utilem eſſe intelligerem, auctor ejus, atque adjutor eſſem.
p.69 non enim natura, neque diſcidio, neque odio penitus inſito,
a. bellum neſcio quod habet ſuſceptum conſulatus cum tribunatu; quia perſæpe ſeditioſis, atque improbis tribunis plebis boni, & fortes conſules obſtiterunt, & quia vis tribunicia nonnumquam libidini reſtitit conſulari. Non poteſtatum diſſi-
15 militudo, ſed animorum disjunctio diſſenſionem facit. Itaque hoc animo legem ſumpſi in manus, ut eam cuperem eſſe aptam veſtris commodis, & ejusmodi, quam conſul, re, non oratione, popularis, & honeſte, & libenter poſſet defendere. Atque ego a primo capite legis, usque ad extremum, reperio, Quirites, nihil aliud cogitatum, nihil aliud ſuſceptum, nihil aliud actum, niſi ut decem reges, ærarii, vectigalium, provinciarum omnium, totius reipublicæ, regnorum, liberorum populorum, orbis denique terrarum, domini conſtituerentur, legis agrariæ ſimulatione, atque nomine. Sic confirmo, Quirites, hac lege agraria, pulchra atque populari, dari vobis nihil, condonari certis hominibus omnia: oſtentari populo Romano agros, eripi etiam libertatem: privatorum pecunias augeri, publicas exhauriri: denique, quod eſt indigniſſimum, per tribunum plebis, quem majores præſidem liber-

Digitized by Google

libertatis, cuſtodemque eſſe voluerunt, reges in civitate con-
ſtitui. Quæ cum expoſuero n), ſi falſa vobis videbuntur 16
eſſe: ſequar auctoritatem veſtram; mutabo meam ſenten-
tiam. ſin inſidias fieri libertati veſtræ, ſimulatione largitio-
nis, intelligetis: nolitote dubitare, plurimo ſudore, & ſan-
guine majorum veſtrorum partam, nobisque traditam liber-
tatem, nullo veſtro labore, conſule adjutore, defendere.

Primum caput eſt legis agrariæ: quo, ut illi putant, tenta- 7
mini leviter, quo animo libertatis veſtræ diminutionem
ferre poſſitis. Jubet enim TRIBUNUM PLEBIS, QUI b.
EAM LEGEM TULERIT, CREARE DECEMVIROS PER
TRIBUS SEPTEMDECIM, UT, QUEM NOVEM TRI-
BUS FECERINT, IS DECEMVIR SIT. Hic quæro, 17
quam ob cauſam initium rerum, ac legum ſuarum hinc du-
xerit, ut populus Romanus ſuffragio privaretur. toties legi-
bus agrariis curatores conſtituti ſunt, triumviri, quinquevi-
ri, decemviri: quæro a populari tribuno plebejo, ecquando,
niſi per XXXV tribus creati ſint. Etenim cum omnes pote-
ſtates, imperia, curationes ab univerſo populo Romano pro-
ficiſci convenit, tum eas profecto maxime, quæ conſtituun-
tur ad populi fructum aliquem, & commodum; in quo &
univerſi deligant, quem populo Romano maxime conſultu-
rum putent, & unusquisque ſtudio, & ſuffragio ſuo viam ſi-
bi ad beneficium impetrandum munire poſſit. Hoc tribu-
no plebis potiſſimum venit in mentem, populum Romanum
univerſum privare ſuffragiis, paucas tribus, non certa condi-
tione juris, ſed ſortis beneficio, fortuito, ad uſurpandam li-
bertatem vocare. ITEM, inquit, EODEMQUE MODO o), 18
capite altero, UT COMITIIS PONTIFICIS MAXIMI.
Ne hoc quidem vidit, majores noſtros tam fuiſſe populares,
ut,

n) Græv. e veſtigiis Pith. Cod. conjicit: *Quæ cum, Quirites, expoſuero.*

o) videtur Græv. Cicero dediſſe: *Idem, inquit, eodemque modo. Idem* Sc. Rullus. Sed magis tamen probat Lauredani conjecturam, qui *eodemque modo* pro gloſſemate habebat.

Digitized by Google

ut, quod per populum creari fas non erat propter religionem ſacrorum, in eo tamen propter amplitudinem ſacerdotii voluerint populo ſupplicari. atque hoc idem de ceteris ſacerdotiis Cn. Domitius, tribunus plebis, vir clariſſimus, tulit: quod populus per religionem ſacerdotia mandare non poterat, ut minor pars populi vocaretur: ab ea parte qui eſſet
19 factus, is a collegio cooptaretur. Videte, quid interſit inter Cn. Domitium, tribunum plebis, hominem nobiliſſimum, & P. Rullum, qui tentavit, ut opinor, patientiam veſtram, cum ſe nobilem eſſe diceret. Domitius, quod per cæremonias populi fieri non poterat, ratione aſſecutus eſt, ut id, quoad
p.70 poſſet, quoad fas eſſet, quoad liceret, populi ad partes daret:
a. hic, quod populi proprium ſemper fuit, quod nemo imminuit, nemo immutavit, quin ii, qui populo agros eſſent aſſignaturi, ante acciperent a populo beneficium, quam darent: id totum eripere vobis, atque e manibus extorquere conatus eſt. Ille, quod dari populo nullo modo poterat, tamen quodammodo dedit: hic, quod adimi nullo pacto poterat poteſtate, quadam ratione p) eripere conatur.

8 Quæret quiſpiam, in tanta injuria, tantaque impudentia
20 quid ſpectarit. Non defuit conſilium: fides erga plebem Romanam, æquitas in vos, libertatemque veſtram, vehementer defuit. Jubet enim, comitia decemviris habere creandis eum qui legem tulerit. Hoc dicam planius: Jubet Rullus, homo non cupidus, neque appetens, habere comitia Rullum. Nondum reprehendo. video feciſſe alios. illud, quod nemo fecit, de minore parte populi, quo pertineat, videte. Habebit comitia: volet eos renuntiare, quibus regia poteſtas hac lege quæritur. univerſo populo neque ipſe committit, neque illi horum conſiliorum auctores committi recte putant
21 poſſe. Sortietur tribus idem Rullus. homo felix educet, quas volet, tribus. quos novem tribus decemviros fecerint, ab eodem Rullo ductæ; hos omnium rerum (ut jam oſten-

dam)

p) Græv. ſic diſtinguit: *q. a. n. p. poterat, poteſtate q. r. e. c.* ſed *poteſtate* delendum putat.

dam) dominos habebimus. atque ii, ut grati, ac memores beneficii eſſe videantur, aliquid ſe novem tribuum notis hominibus debere confitebuntur: reliquis vero ſex, & xx tribubus, nihil erit, quod non putent poſſe s) ſuo jure denegare. Quos tandem igitur decemviros creari vult? Se primum. Qui licet? leges enim ſunt veteres, neque eæ conſulares, ſi quid intereſſe hoc arbitramini, ſed tribuniciæ, vobis, majo- b.
ribusque veſtris vehementer gratæ, atque jucundæ. Licinia eſt lex, atque altera Æbutia: quæ non modo eum, qui tulerit de aliqua curatione, ac poteſtate, ſed etiam collegas ejus, cognatos, affines excipit, ne eis ea poteſtas, curatiove mandetur. Etenim, ſi populo conſulis, remove te a ſuſpicio- 22
ne alicujus tui commodi: fac fidem, te nihil, niſi populi utilitatem, & fructum quærere: ſine ad alios poteſtatem, ad te gratiam beneficii tui pervenire. nam hoc quidem vix eſt liberi populi, vix veſtrorum animorum, ac magnificentiæ. Quis 9
legem tulit? Rullus. Quis majorem partem populi ſuffragiis privavit? Rullus. Quis comitiis præfuit t)? Rullus. Quis tribus, quas voluit, vocavit, nullo cuſtode ſortitus? Quis decemviros, quos voluit, renuntiavit? Idem Rullus. Quem principem renuntiavit? Rullum. Vix, mehercule, ſervis hoc eum ſuis, non vobis, omnium gentium dominis probaturum arbitrarer. Optimæ leges igitur hac lege ſine ulla exceptione tollentur. Idem legis ſibi ſua lege curationem petet u): idem, majore parte populi ſuffragiis ſpoliata, comitia habebit: quos volet, atque in iis ſe ipſum renuntiabit: & videlicet collegas ſuos, adſcriptores legis agrariæ non repudiabit, a quibus ei locus primus invidiæ in præſcriptione legis x) conceſſus eſt: ceteri fructus omnium rerum, qui in ſpe legis hujus poſiti ſunt, communi cautione, atque æqua ſibi parte retinentur.

At videte hominis diligentiam, ſi aut Rullum cogitaſſe, aut 23
ſi

s) *quod ſe non p. p.* t) *prohibuit..*
u) *Idem ſibi ſua lege curationem petet.*
x) *in indice & in præſcr. legis.*

ſi Rullo potuiſſe in mentem venire arbitramini. Viderunt ii, qui hæc machinabantur, ſi vobis ex omni populo deligendi poteſtas eſſet data, quæcunque res eſſet, in qua fides, integritas, virtus, auctoritas quæreretur, vos eam ſine dubitatione ad Cn. Pompejum principem delaturos. Etenim, quem
p.71 unum ex cunctis delegiſſetis, ut eum omnibus omnium gen-
a. tium bellis terra, & mari præponeretis: certe in decemviris
faciendis, ſive fides haberetur, ſive honos; & committi huic
24 optime, & ornari hunc juſtiſſime poſſe intelligebant. Itaque excipitur hac lege, non adoleſcentia, non legitimum aliquod impedimentum, non poteſtas, non magiſtratus ullus, aliis negotiis, ac legibus impeditus, non reus denique, quo minus decemvir fieri poſſit y). Præſentem eum profiteri jubet, quod nulla alia in lege umquam fuit, ne in his quidem magiſtratibus, quorum certus ordo eſt. Timebat enim, Pompejus ne ſi adeſſet, ferri non poſſet: aut, ne, ſi accepta lex eſſet, illum ſibi collegam adſcriberetis, cuſtodem, ac vindicem cu-
IO piditatum. Hic, quoniam video vos hominis dignitate, &
contumelia legis eſſe commotos: renovabo illud, quod initio dixi, regnum comparari, libertatem veſtram hac lege fun-
25 ditus tolli. An vos aliter exiſtimabatis, cum ad omnia veſtra pauci homines cupiditatis oculos z) adjeciſſent? non eos in primis id acturos, ut ex omni cuſtodia veſtræ libertatis, ex omni poteſtate, curatione, patrocinio veſtrorum commodorum Cn. Pompejus depelleretur? Viderunt, & vident, ſi per imprudentiam veſtram, negligentiam meam, legem incognitam acceperitis: fore, uti poſtea, cognitis inſidiis, cum decemviros crearitis, tum vitiis omnibus, & ſceleribus legis, Cn. Pompeji præſidium opponendum putetis. Et hoc parvum argumentum vobis erit, a certis hominibus dominationem, poteſtatemque omnium rerum quæri, cum videatis, eum, quem

y) *reus denique, quo minus d. f. poſſit, non excipitur. Cn. Pompejus excipitur, ne cum P. Rullo, taceo de ceteris, decemvir fieri poſſit.*

z) *cupiditatis oculos* ferri non poſſe cum Gulielmio ſtatuit Grævius.

Digitized by Google

quem cuſtodem veſtræ libertatis fore videant, expertem fieri dignitatis?

Cognoſcite nunc, quæ poteſtas decemviris, & quanta de- 26
tur. Primum lege curiata decemviros ornat. Jam hoc in-
auditum, & plane novo more, uti curiata lege magiſtratus de-
tur, qui nullis comitiis ante ſit datus. Eam legem ab eo præ- b.
tore a), qui ſit primus factus, ferri jubet. At quomodo?
Ut ii decemviratum habeant, quos plebs deſignaverit. Obli-
tus eſt, nullos ab plebe deſignari. Et is orbem terrarum con-
ſtringit novis legibus, qui, quid in ſecundo capite ſcriptum
eſt, non meminit in tertio? Atque hic perſpicuum eſt, quid
juris a majoribus acceperitis, quid ab hoc tribuno plebis vo-
bis relinquatur. Majores de omnibus b) magiſtratibus bis II
vos ſententiam ferre voluerunt. nam cum centuriata lex cen-
ſoribus ferebatur, cum curiata ceteris patriciis magiſtratibus;
tum iterum de eiſdem judicabatur, ut eſſet reprehendendi
poteſtas, ſi populum beneficii ſui pœniteret. Nunc, quia 27
prima illa comitia tenetis, centuriata, & tributa: curiata tan-
tum auſpiciorum cauſa remanſerunt. Hic autem tribunus
plebis, quia videbat, poteſtatem neminem injuſſu populi, aut
plebis poſſe habere, curiatis ea comitiis, quæ vos non ſinitis,
confirmavit: tributa, quæ veſtra erant, ſuſtulit. Ita, cum
majores binis comitiis voluerint vos de ſingulis magiſtratibus
judicare: hic homo popularis ne unam quidem populo co-
mitiorum poteſtatem reliquit. Sed videte hominis religio- 28
nem, & diligentiam. Vidit, & perſpexit, ſine curiata lege de-
cemviros habere poteſtatem non poſſe, quoniam per novem
tribus eſſent conſtituti. Jubet ferre de his legem curiatam:
prætori imperat. quam id ipſum abſurde, nihil ad me atti-
net. jubet enim, QUI PRIMUS SIT PRÆTOR FACTUS,
EUM LEGEM CURIATAM FERRE. SIN IS FERRE
NON POSSIT c); QUI POSTREMUS SIT: ut aut luſiſſe
in tantis rebus, aut profecto neſcio quid ſpectaſſe videatur.
Verum hoc quod eſt aut ita perverſum, ut ridiculum: aut

 ita

a) *ab eo prætore P. Romani.* b) *ſingulis.* c) *POSSET.*

p.72 ita malitioſum, ut obſcurum ſit, relinquamus: ad religionem
a. hominis revertamur. Videt ſine lege curiata nihil agi per
29 decemviros poſſe. Quid poſtea, ſi ea lata non erit? Atten-
dite ingenium. TUM II DECEMVIRI, inquit, EODEM
JURE SINT, QUO QUI OPTIMA LEGE. Si hoc fieri pot-
eſt, ut in hac civitate, quæ longe jure libertatis ceteris civi-
tatibus antecellit, quisquam nullis comitiis imperium, aut
poteſtatem aſſequi poſſit: quid attinet tertio capite legem
curiatam ferre jubere, quoniam quarto permittas, ut ſine lege
curiata idem juris habeant, quod haberent, ſi optima lege a
populo eſſent creati? Reges conſtituuntur, non decemviri,
Quirites: iique ab his initiis, fundamentisque naſcuntur, ut
non modo cum gerere cœperint, ſed etiam cum conſtituen-
12 tur, omne veſtrum jus, poteſtas, libertasque tollatur. At
30 videte, quam diligenter retineat jus tribuniciæ poteſtatis.
Conſulibus legem curiatam ferentibus, a tribunis plebis ſæpe
eſt interceſſum. Neque tamen nos id querimur, eſſe hanc
tribunorum plebis poteſtatem. tantummodo ſi quis ea pote-
ſtate temere eſt uſus, exiſtimamus. Hic tribunus plebis le-
ge curiata, quam prætor ferat, adimit intercedendi poteſtatem.
Atque hoc cum in eo reprehendendum eſt, quod per tribu-
num plebis tribunicia poteſtas minuitur: tum in eo deriden-
dum, quod conſuli, ſi legem curiatam non habet, attingere
rem militarem non licet: huic, cui vetat d), intercedendi
poteſtatem, etiam ſi interceſſum ſit, tamen eandem conſtitu-
it, quam, ſi lata eſſet lex: ut non intelligam, quare aut hic
vetet intercedere, aut quemquam interceſſurum putet: cum
interceſſio ſtultitiam interceſſoris ſignificatura ſit, non rem
impeditura.

31 Sint igitur decemviri neque veris comitiis, hoc eſt, populi
ſuffragiis, neque illis ad ſpeciem, atque ad uſurpationem ve-
tuſtatis, per XXX lictores, auſpiciorum cauſa, adumbratis,
b. conſtituti. Videte nunc, eos, qui a vobis nihil poteſtatis
acceperint, quanto majoribus ornamentis afficiat, quam
omnes

d) *Hic, qui vetat.*

omnes nos affecti ſumus, quibus vos ampliſſimas poteſtates dediſtis. Jubet auſpicii coloniarum deducendarum cauſâ decemviros habere pullarios e). EODEM JURE, inquit, QUO HABUERUNT TRESVIRI LEGE SEMPRONIA. Audes etiam, Rulle, mentionem facere legis Semproniæ? nec te ea lex ipſa commonet, tres viros illos XXXV tribuum ſuffragio eſſe creatos? Et, cum tu a Ti. Gracchi æquitate, ac pudore longiſſime remotus ſis: id quod diſſimillima ratione
factum ſit, eodem jure putas eſſe oportere? Dat præterea po- 13
teſtatem, verbo prætoriam, re vera regiam: definit in quin- 32
quennium, facit ſempiternam. tantis enim confirmat opibus, & copiis, ut invitis eripi nullo modo poſſit. deinde ornat apparitoribus, ſcribis, librariis, præconibus, architectis: præterea mulis, tabernaculis, centuriis, ſupellectili: ſumptum haurit ex ærario, ſuppeditat a ſociis: janitores ex equeſtri loco ducentos in annos ſingulos, ſtipatores corporis conſtituit: eosdem miniſtros, & ſatellites poteſtatis. Formam adhuc habetis, Quirites, & ſpeciem ipſam tyrannorum: inſignia videtis poteſtatis, nondum ipſam poteſtatem. Dixerit enim fortaſſe quiſpiam, Quid me iſta lædunt, ſcriba, lictor, præco, pullarius? Omnia ſunt hæc hujusmodi, Quirites, ut ea qui habeat ſine veſtris ſuffragiis, aut rex non ferendus, aut privatus furioſus eſſe videatur.

Perſpicite, quanta poteſtas permittatur: non privatorum 33
inſaniam, ſed intolerantiam regis f) eſſe dicetis. Primum permittitur infinita poteſtas innumerabilis pecuniæ conficiendæ de veſtris vectigalibus, non fruendis, ſed alienandis: deinde orbis terrarum, gentiumque omnium datur cognitio ſine conſilio, pœna ſine provocatione, animadverſio ſine au-
xilio. Judicare per quinquennium, vel de conſulibus, vel 34
de ipſis tribunis plebis poterunt. de illis interea nemo judi- p.73
cabit. magiſtratus his gerere licebit: cauſam dicere non li- a.
cebit.

e) ſcripſiſſe Cic. putat: *Jubet ad auſpicia coloniarum deducendarum d.h.p.*

f) *regum.*

cebit. emere agros, a quibus volent, vel quos volent, quam volent magno, poterunt: colonias deducere novas, renovare veteres, totam Italiam ſuis coloniis ut complere liceat, permittitur: omnes provincias obeundi, liberos populos agris multandi, regnorum vel dandorum g) ſumma poteſtas datur, cum velint: Romæ eſſe, cum commodum ſit: quacumque velint ſummo cum imperio, judicioque omnium rerum vagari ut liceat, conceditur. interea diſſolvant judicia publica: de conſiliis abducant, quos velint: ſinguli de maximis rebus judicent: quæſtori permittant: finitorem mittant: ratum ſit, quod finitor uni illi, a quo miſſus erit, renuntiaverit.

14 Verbum mihi deeſt, Quirites, cum ego hanc poteſtatem, re-
35 giam appello. ſed profecto major eſt quædam. Nullum enim regnum fuit umquam, quod non, ſi minus jure aliquo, at regionibus tamen certis, contineretur. hoc vero infinitum eſt, quo & regna omnia, & veſtrum imperium, quod latiſſime patet, & ea, quæ partim libera a vobis, partim etiam ignorata vobis, ſunt, permiſſu legis continentur.

Datur igitur eis primum, ut liceat eis vendere omnia, de quibus vendendis ſenatusconſulta facta ſunt, M. Tullio, Cn. Cornelio conſulibus.

36 Cur hoc tam eſt h) obſcurum, atque cæcum? quid? iſta omnia, de quibus ſenatus cenſuit, nominatim in lege perſcribi nonne potuerunt? Duæ ſunt hujus obſcuritatis cauſæ, Quirites: una, pudoris, ſiquis pudor eſſe poteſt, in tam inſigni impudentia: altera, ſceleris. nam neque ea, quæ ſenatus nominatim vendenda cenſuit, audet appellare: ſunt enim loca pu-
b. blica urbis, ſunt ſacella, quæ poſt reſtitutam tribuniciam poteſtatem nemo attigit; quæ majores in urbe partim periculi perfugia eſſe voluerunt. Hæc lege tribunicia decemviri vendent. Accedet eo mons Gaurus: accedent ſalicta ad Minturnas: adjungetur etiam illa via vendibilis Herculanea, multa-

g) Grævio videtur Cic. ſcripſiſſe: *regnorum vel dandorum vel eripiendorum.*

h) *eſt tam.*

Digitized by Google

multarum deliciarum, & magnæ pecuniæ: permulta alia, quæ
ſenatus propter anguſtias ærarii vendenda cenſuit, conſules
propter invidiam non vendiderunt. Verum hæc fortaſſe 37
propter pudorem in lege reticentur. Sed illud magis eſt cre-
dendum, & pertimeſcendum, quod audaciæ decemvirali,
corrumpendarum tabularum publicarum, fingendorumque
ſenatusconſultorum, quæ facta numquam ſunt, cum ex eo
numero, qui per eos annos conſules fuerunt, multi mortui
ſint, magna poteſtas permittitur. niſi forte nihil eſt æquum
vos de eorum audacia ſuſpicari, quorum cupiditati nimium
anguſtus orbis terrarum eſſe videatur. Habetis unum ven- 15
ditionis genus, quod magnum videri vobis intelligo: ſed 38
attendite animos ad ea, quæ conſequuntur. hunc quaſi gradum
quendam, atque aditum ad cetera jactum intelligetis. QUI
AGRI, QUÆ LOCA, QUÆ ÆDIFICIA. Quid eſt præ-
terea? multa in mancipiis, in pecore, auro, argento, ebore,
veſte, ſupellectili, ceteris rebus. Quid dicam? invidioſum
putaſſet hoc fore, ſi omnia nominaſſet? non metuit invidiam.
quid ergo? longum putavit, & timuit, nequid præteriret:
adſcripſit, ALIUDVE QUID. qua brevitate rem nullam eſſe
exceptam videtis. Quidquid ergo ſit extra Italiam, quod
publicum populi Romani factum ſit, L. Sulla, Q. Pompejo,
conſulibus, aut poſtea, id decemviros jubet vendere. Hoc 39
capite, Quirites, omnes gentes, nationes, provincias, regna, p.74
decemvirum ditioni, judicio, poteſtatique permiſſa, & con- a.
donata eſſe dico. Primum enim hoc quæro i), qui tandem
locus usquam ſit, quem non poſſint decemviri dicere publi-
cum populi Romani eſſe factum. nam, cum idem poſſit ju-
dicare, qui dixerit: quid eſt, quod non liceat ei dicere, cui
liceat eidem judicare? Commodum erit Pergamum, Smyr-
nam, Tralles, Epheſum, Miletum, Cyzicum, totam denique
Aſiam, quæ poſt L. Sullam, Q. Pompejum, conſules, recupe-
rata ſit, populi Romani factam eſſe dicere. Utrum oratio 40
ad ejus rei diſceptationem k) deerit: an, cum idem & diſ-

Tt 4 ſeret,

i) *Primum hoc quæro enim.* k) *diſputationem.*

ſeret, & judicabit, impelli non poterit, ut falſum judicet? an,
ſi condemnare Aſiam volet, terrorem damnationis, & minas
non, quanti volet, æſtimabit? Quid (quod diſputari contra
nullo pacto poteſt, quoniam ſtatutum a vobis eſt, & judica-
tum,) quam hereditatem jam crevimus, regnum Bithyniæ?
quod certe l) publicum eſt populi Romani factum. numquid
cauſæ eſt, quin omnes agros, urbes, ſtativa, portus, totam de-
16 nique Bithyniam decemviri venditurí ſint? Quid Mytilenæ?
quæ certe veſtræ, Quirites, belli lege, ac victoriæ jure, factæ
ſunt: urbs & natura, & ſitu, & deſcriptione ædificiorum, &
pulchritudine, in primis nobilis: agri jucundi, & fertiles:
41 nempe eodem capite incluſi continentur. Quid Alexan-
dria, cunctaque Ægyptus? ut occulte latet? ut recondita
eſt? ut furtim tota decemviris traditur? Quis enim veſtrum
hoc ignorat, dici, illud regnum teſtamento regis Alexandri,
populi Romani eſſe factum? Hic ego conſul populi Roma-
ni non modo nihil judico, ſed ne, quid ſentiam, quidem pro-
fero. magna enim mihi res non modo ad ſtatuendum, ſed
etiam ad dicendum videtur eſſe. Video, qui teſtamentum
b. factum eſſe confirmet: auctoritatem ſenatus exſtare heredi-
tatis aditæ ſentio, tum, quando Alexandro mortuo, legatos
Tyrum miſimus, qui ab illo pecuniam depoſitam, noſtris re-
42 cuperarent. Hæc L. Philippum ſæpe in ſenatu confirmaſſe
memoria teneo. eum, qui regnum illud teneat hoc tempore,
neque genere, neque animo regio eſſe, inter omnes fere vi-
deo m) convenire. Dicitur contra, nullum eſſe teſtamen-
tum: non oportere populum Romanum omnium regnorum
appetentem videri: demigraturos in illa loca noſtros homi-
nes, propter agrorum bonitatem, & omnium rerum copiam.
43 Hac tanta de re P. Rullus cum ceteris decemviris, collegis
ſuis, judicabit? & verum judicabit? nam utrumque ita ma-
gnum eſt, ut nullo modo neque concedendum, neque fe-
rendum

l) *Quid quod d. e. n. p. p.—crevimus. Regnum Bithyniæ, quod certe &c.*

m) *video* ejiciendum, aut *id* addendum putat Græv.

Digitized by Google

rendum ſit. Volet eſſe popularis. populo Romano adjudicabit. Ergo idem ex ſua lege vendet Alexandriam, vendet Ægyptum: urbis copioſiſſimæ, pulcherrimorumque agrorum judex, arbiter, dominus, rex denique opulentiſſimi regni reperietur. Non ſumet ſibi tantum, non appetet: judicabit, Alexandriam regis eſſe: a populo Romano abjudicabit. Primum populi Romani hereditatem decemviri judi- 17
cent, cum vos volueritis de privatis hereditatibus centum- 44
viros judicare? deinde quis aget cauſam populi Romani? ubi res iſta agetur? qui ſunt iſti decemviri, quos perſpiciamus regnum Alexandriæ Ptolemæo gratis adjudicaturos? Quod ſi Alexandria petebatur: cur non eosdem curſus hoc tempore, quos, L. Cotta, L. Torquato conſulibus, cucurrerunt? cur non aperte, ut antea? cur non item, ut cum decreto, & palam regionem illam petierunt? an quietis iis, qui per curſum rectum regnum tenere non potuerunt, nunc tætris tenebris, & caligine ſe Alexandriam perventuros arbitrati ſunt? Atque illud circumſpicite veſtris mentibus, unaque* 45
legatos noſtros, homines auctoritate tenui, qui rerum priva- P.79
tarum cauſa legationes liberas obeunt, tamen exteræ nationes ferre vix poſſunt. Grave eſt enim nomen imperii, atque id etiam in levi perſona pertimeſcitur, propterea quod veſtro, non ſuo nomine, cum hinc egreſſi ſunt, abutuntur. Quid cenſetis, cum iſti decemviri cum imperio, cum faſcibus, cum illa delecta finitorum juventute per orbem terrarum vagabuntur? quo tandem animo, quo metu, quo periculo miſeras nationes futuras? Eſt in imperio terror: pa- 46
tientur. eſt in adventu ſumptus: ferent. imperabitur aliquid muneris: non recuſabunt. Illud vero quantum eſt, Quirites, cum is decemvir, qui aliquam in urbem aut exſpectatus, ut hoſpes, aut repente, ut dominus, venerit, illum ipſum locum, quo venerit, illam ipſam ſedem hoſpitalem, in quam erit deductus, publicam populi Romani eſſe dicet? quanta calamitas populi, ſi dixerit? quantus ipſi quæſtus, ſi negarit? Atque iidem, qui hæc appetunt, queri nonnumquam ſolent, omnes terras Cn. Pompejo, atque omnia maria

eſſe permiſſa. Simile vero eſt, multa committi, & condonari
omnia? labori, & negotio præponi, an prædæ, & quæſtui?
mitti ad ſocios liberandos? an ad opprimendos? denique,
ſi quis eſt honos ſingularis, nihilne intereſt, utrum populus
Romanus eum, cui velit, deferat: an is impudenter populo
Romano per legis fraudem ſurripiatur?

18 Intellexiſtis, quot res, & quantas decemviri, legis permiſſu,
47 venditúri ſint. Non eſt ſatis. cum ſeſe ſociorum, cum ex-
terarum nationum, cum regum ſanguine implerint: incidant
b. nervos populi Romani n), adhibeant manus vectigalibus
veſtris, irrumpant in ærarium. ſequitur enim caput, quo ca-
pite non o) permittit quidem, ſi forte deſit pecunia, quæ
tanta ex ſuperioribus recipi poteſt, ut deeſſe non debeat: ſed
plane, quaſi ea res vobis ſaluti futura ſit, ita cogit, atque im-
perat, ut decemviri veſtra vectigalia vendant nominatim.
48 Quam tu mihi ex ordine recita de legis ſcripto populi Ro-
mani auctionem: quam mehercule ego præconi huic ipſi lu-
ctuoſam, & acerbam prædicationem futuram puto. AUCTIO.
Ut in ſuis rebus, ita in republica luxurioſus eſt nepos, qui
prius ſilvas vendat, quam vineas. Italiam percenſuiſti: per-
ge in Siciliam. AUCTIONIS PARS EA, QUÆ AD SICI-
LIAM PERTINET. nihil eſt in hac provincia, quod aut in
oppidis, aut in agris majores noſtri proprium nobis relique-
49 rint p), quin id venire jubeat. Quod partum recenti victo-
ria majores vobis in ſociorum urbibus, ac finibus, & vincu-
lum pacis, & monumentum belli reliquerunt, id vos ab illis
acceptum, hoc auctore, vendetis? Hic mihi parumper men-
tes veſtras, Quirites, commovere videor, dum patefacio vo-
bis, quas iſti penitus abſtruſas inſidias ſe poſuiſſe arbitrentur
contra Cn. Pompeji dignitatem. & mihi, quæſo, ignoſcite, ſi
appello talem virum ſæpius. vos mihi prætori biennio ante,
Quirites, hoc eodem in loco perſonam hanc impoſuiſtis, ut,
quibuſcumque rebus poſſem, illius abſentis dignitatem vo-
biſcum una tuerer. feci adhuc, quæ potui, neque familiari-
tate

n) *populo Rom.* o) *nonne.* p) *ut, veſtri proprium vobis*

Digitized by Google

tate illius adductus, nec ſpe honoris, atque ampliſſimæ digni-
tatis: quam ego, etſi libente illo, tamen abſente illo per vos
conſecutus ſum. Quamobrem cum intelligam, hanc totam 50
fere legem ad illius opes evertendas, tamquam machinam,
comparari: & reſiſtam conſiliis hominum, & perficiam pro-
fecto, quod ego video comparari, ut id vos univerſi non ſo-
lum videre, verum etiam tenere poſſitis. Jubet venire, 19
quæ Attalenſium, quæ Phaſelitum, quæ Olympenorum fue- p.76
rint, agrumque Agerenſem, & Orindicum, & Geduſanum. a.
hæc P. Servilii imperio & victoria, clariſſimi viri, veſtra facta
ſunt. Adjungit agros Bithyniæ regios, quibus nunc publi-
cani fruuntur: deinde Attalicos agros in Cherroneſo: in Ma-
cedonia, qui regis Philippi, ſive Perſæ fuerunt: qui item a
cenſoribus locati ſunt, & certiſſimum vectigal. Adſcribit 51
idem auctioni Corinthios agros, opimos, & fertiles, & Cyre-
nenſes, qui Appionis fuerunt: & agros in Hiſpania propter
Karthaginem novam, & in Africa ipſam veterem Karthaginem
vendit: quam videlicet P. Africanus non propter religionem
ſedium illarum, ac vetuſtatis, de conſilii ſententia, conſecra-
vit, ſed ut ipſe locus, eorum, qui cum hac urbe de imperio
certarunt, veſtigia calamitatis oſtenderet. Sed non fuit tam
diligens, quam eſt Rullus: aut fortaſſe emptorem ei loco re-
perire non potuit. Verum inter hos agros regios, captos
veteribus bellis, virtute ſummorum imperatorum, adjungit
regios agros Mithridatis, qui in Paphlagonia, qui in Ponto,
qui in Cappadocia fuerunt, ut eos decemviri vendant. Ita- 52
ne vero? non legibus datis, non auditis verbis imperatoris,
nondum denique bello confecto, cum rex Mithridates, amiſ-
ſo exercitu, regno expulſus, tamen in ultimis terris aliquid
etiam nunc moliatur, atque ab invicta Cn. Pompeji manu,
Mæotide, & illis paludibus, & itinerum anguſtiis, atque altitu-
dine montium defendatur: cum imperator in bello verſetur:
in locis autem illis etiam nunc belli nomen reliquum ſit: eos
agros, quorum adhuc penes Cn. Pompejum omne judicium
& poteſtas, more majorum, debet eſſe, decemviri vendent? b.
Et, credo, P. Rullus: (is enim ſic ſe gerit, ut ſibi jam decem- 53

vir

Digitized by Google

vir deſignatus eſſe videatur) ad eam auctionem potiſſimum
20 proficiſcetur. Is videlicet antequam veniat in Pontum, litte-
ras ad Cn. Pompejum mittet: quarum ego jam exemplum ab
iſtis compoſitum eſſe arbitror. P. SERVILIUS RULLUS,
TRIBUNUS PLEBIS, DECEMVIR, S. D. CN. POMPEJO,
CN. F. Non credo adſcripturum eſſe, MAGNO. non
enim videtur id, quod imminuere lege conatur, conceſſurus
verbo. TE VOLO CURARE, UT MIHI SINOPE PRÆ-
STO SIS, AUXILIUMQUE ADDUCAS, DUM EOS A-
GROS, QUOS TUO LABORE CEPISTI, EGO MEA LE-
GE VENDAM. An Pompejum non adhibebit? in ejus pro-
vincia vendet manubias imperatoris? ponite ante oculos vo-
bis Rullum in Ponto, inter veſtra, atque hoſtium caſtra, haſta
54 poſita, cum ſuis formoſis finitoribus auctionantem. Neque
in hoc ſolum ineſt contumelia, quæ vehementer & inſignis
eſt, & nova, ut ulla res parta bello, nondum legibus datis, et-
iam tum imperatore bellum adminiſtrante, non modo venie-
rit, verum etiam q) locata ſit. Plus ſpectant homines cer-
te, quam contumeliam: ſperant, ſi conceſſum ſit inimicis Cn.
Pompeji, cum imperio, cum judicio omnium rerum, cum
infinita poteſtate, cum innumerabili pecunia, non ſolum aliis
in locis vagari, verum etiam ad ipſius exercitum pervenire:
aliquid illi inſidiarum fieri, aliquid de ejus exercitu, copiis,
gloria, detrahi poſſe. putant, ſi quam ſpem in Cn. Pompejo
p. 77 exercitus habeat, aut agrorum, aut aliorum commodorum,
a. hanc non habiturum, cum viderit, earum rerum omnium
55 poteſtatem ad decemviros eſſe translatam. Patior non mo-
leſte, tam ſtultos eſſe, qui hæc ſperent: tam impudentes, qui
conentur. illud queror, tam me ab iis eſſe contemptum, ut
hæc portenta, me conſule, potiſſimum cogitarent.

Atque in omnibus his agris ædificiisque vendendis, per-
mittitur decemviris, UT VENDANT, QUIBUSCUMQUE
IN LOCIS VIDEATUR. O perturbatam rationem! o li-
bidinem refrenandam! o conſilia diſſoluta, atque perdita!
Vecti-

q) abeſt: *etiam*.

Digitized by Google

Vectigalia locare nuſquam licet, niſi in hac urbe, hoc ex loco, 21
hac veſtrum frequentia. venire veſtras res proprias, & in per-
petuum a vobis alienari, in Paphlagoniæ tenebris, atque in
Cappadociæ ſolitudine licebit? L. Sulla cum bona indemna- 56
torum civium, funeſta illa auctione ſua venderet, & ſe prædam
ſuam diceret vendere, tamen ex hoc loco vendidit: nec, quo-
rum oculos offendebat, eorum ipſorum conſpectum fugere
auſus eſt. decemviri veſtra vectigalia non modo ne vobis
quidem arbitris, ſed ne præcone quidem publico teſte ven-
dent?

Sequitur, OMNES AGROS EXTRA ITALIAM INFI-
NITO EX TEMPORE, non, ut antea, ab Sulla & Pompejo
conſulibus. Cognitio decemvirum, privatus ſit, an publicus:
ſicque agro pergrande vectigal imponitur. Hoc quantum 57
judicium, quam intolerandum, quam regium ſit, quem præ-
terit? poſſe, quibuscumque locis velint, nulla diſceptatio-
ne, nullo conſilio, privata publicare, publica liberare? Ex-
cipitur hoc capite ager in Sicilia Recentoricus: quem ego
excipi, & propter hominum neceſſitudinem, & propter æqui-
tatem, Quirites, ſæpe vehementer gaudeo. Sed quæ hæc
impudentia? qui agrum Recentoricum poſſident, vetuſtate
poſſeſſionis ſe, non jure; miſericordia ſenatus, non agri con-
ditione defendunt. nam illum agrum publicum eſſe fatentur: b.
ſe moveri poſſeſſionibus, amiciſſimis ſedibus, ac diis penati-
bus negant oportere. At, ſi eſt privatus ager Recentoricus,
quid eum excipis? ſin autem publicus: quæ eſt iſta æquitas,
ceteros, etiam ſi privati ſint, permittere ut publici judicen-
tur: hunc excipere nominatim, qui publicus eſſe fateatur?
Ergo eorum ager excipitur, qui apud Rullum alia ratione va-
luerunt: ceteri agri omnes, qui ubique ſunt, ſine ullo delectu,
ſine populi Romani notione, ſine judicio ſenatus, decemviris
addicentur. Atque etiam eſt alia, ſuperiore capite, quo 22
omnia veneunt, quæſtuoſa exceptio: quæ teget eos agros, 58
de quibus fœdere cautum eſt. Audivit, hanc rem non a me,
ſed ab aliis agitari ſæpe in ſenatu, nonnumquam ex hoc loco,
poſſidere agros in ora maritima regem Hiempſalem, quos P.
Afri-

Digitized by Google

Africanus populo Romano adjudicarit: & tamen poſtea per C. Cottam conſulem, cautum eſſe fœdere. Hoc quia vos fœdus non juſſeritis, veretur Hiempſal, ut ſatis firmum ſit, & ratum. Quid? cujusmodi eſt illud? tollitur veſtrum judicium: fœdus totum excipitur: comprobatur. Quod minuit auctionem decemviralem, laudo: quod regi amico ca-
59 vet, non reprehendo: quod non gratis fit, indico. Volitat enim ante oculos iſtorum Jubæ regis filius, adoleſcens non minus bene nummatus, quam bene capillatus.

Vix jam videtur locus eſſe, qui tantos acervos pecuniæ capiat. auget, addit, accumulat: AURUM, ARGENTUM EX PRÆDA, EX MANUBIIS, EX CORONARIO, AD QUOSCUMQUE PERVENIT, NEQUE RELATUM EST IN PUBLICUM, NEQUE IN MONUMENTO CONSUMPTUM, id profiteri apud decemviros, & ad eos referre ju-
p.78 bet. Hoc capite etiam quæſtionem de clariſſimis viris, qui
3. populi Romani bella geſſerunt, judiciumque de pecuniis repetundis, ad decemviros translatum videtis. horum erit nullum judicium, quantæ cujusque manubiæ fuerint, quid relatum, quid reſiduum ſit. In poſterum vero lex hæc imperatoribus veſtris conſtituitur, ut, QUICUMQUE DE PROVINCIA DECESSERIT, APUD EOSDEM DECEMVIROS, QUANTUM HABEAT PRÆDÆ, MANUBIARUM,
60 AURI CORONARII, PROFITEATUR. Hic tamen vir optimus eum, quem amat, excipit, Cn. Pompejum. Unde iſte amor tam improviſus, ac tam repentinus? qui honore decemviratus excluditur prope nominatim: cujus judicium, legumque datio, captorum agrorum ipſius virtute cognitio tollitur: cujus non in provinciam, ſed in ipſa caſtra decemviri cum imperio, infinita pecunia, maxima poteſtate, & judicio rerum omnium, mittuntur: cui jus imperatorium, quod ſemper omnibus imperatoribus eſt conſervatum, ſoli eripitur: is excipitur unus, ne manubias referre debeat r). Utrum tandem hoc capite, honos haberi homini, an invidia quæri

r) Græv. legi vult: *jubeatur*.

quæri videtur? Remittit hoc Rullo Cn. Pompejus: benefi- 23
cio iſto legis, benignitate decemvirali nihil utitur. nam ſi eſt 61
æquum, prædas, ac manubias ſuas imperatores, non in mo-
numenta deorum immortalium, neque in urbis ornamenta
conferre, ſed ad decemviros, tamquam ad dominos, repor-
tare s): nihil ſibi appetit præcipue Pompejus, nihil: vult
ſe in communi, atque in eodem, quo ceteri, jure verſari. Sin
eſt iniquum, Quirites; ſi turpe, ſi intolerandum, hos decem-
viros, portitores omnibus omnium pecuniis conſtitui, qui
non modo reges, atque exterarum nationum homines; ſed
etiam imperatores noſtros excutiant: non mihi videntur ho-
noris cauſa excipere Pompejum, ſed metuere, ne ille eandem b.
contumeliam, quam ceteri, ferre non poſſit t). Pompejus 62
autem hoc animo ſit u), ut, quidquid vobis placeat, ſibi fe-
rendum putet: quod vos ferre non poteritis, id profecto
perficiat, ne diutius inviti ferre cogamini. Verumtamen
cavet, ut, SI QUA PECUNIA POST NOS CONSULES EX
NOVIS VECTIGALIBUS RECIPIATUR, EA DECEMVI-
RI UTANTUR. nova porro vectigalia videt ea fore, quæ
Pompejus adjunxerit. Ita remiſſis manubiis, vectigalibus
ejus virtute partis ſe frui putat oportere. Parta ſit pecunia,
Quirites, decemviris tanta, quanta ſit in terris; nihil præter-
miſſum: ſed omnes urbes, agri, regna denique, poſtremo et-
iam vectigalia veſtra venierint: acceſſerint in cumulum ma-
nubiæ veſtrorum imperatorum: quantæ, & quam immanes
divitiæ decemviris in tantis auctionibus, tot judiciis, tam in-
finita poteſtate rerum omnium quærantur, videtis.

Cognoſcite nunc alios immenſos, atque intolerabiles quæ- 24
ſtus, ut intelligatis, ad certorum hominum importunam ava- 63
ritiam hoc populare legis agrariæ nomen eſſe quæſitum.

Hac

s) *deportare.*
t) in Græv. poſt *poſſit* minor diſtinctio eſt.
u) Lauredani conjecturam poſt Manutium probat: *Pompejus cum hoc animo ſit.* ſententia ita poſtulante. Sed non addicunt libri.

Digitized by Google

Hac pecunia jubet agros emi, quo deducamini. Non conſuevi homines appellare aſperius, Quirites, niſi laceſſitus. Velim fieri poſſet, ut a me ſine contumelia nominarentur ii, qui ſe decemviros ſperant futuros: jam videretis, quibus hominibus omnium rerum & vendendarum, & emendarum, po-
64 teſtatem permitteretis. Sed, quod ego nondum ſtatuo mihi eſſe dicendum, vos tamen id poteſtis cum animis veſtris cogitare. Unum hoc certe videor mihi veriſſime poſſe dicere: tum, cum haberet hæc reſpublica Luſcinos, Calatinos, Acidinos, homines non ſolum honoribus populi, rebusque geſtis, verum etiam patientia paupertatis ornatos: & tum, cum erant Catones, Philippi, Lælii, quorum ſapientiam, tem-
p.79 perantiamque in publicis, privatiſque, forenſibus, domeſti-
a. cisque rebus perſpexeratis: tamen hujuscemodi res commiſſa nemini eſt, ut idem judicaret, & venderet, & hoc faceret per quinquennium toto in orbe terrarum: idemque agros vectigales populi Romani abalienaret, & cum ſummam tantæ pecuniæ nullo teſte ſibi ipſe ex ſua voluntate feciſſet; tum
65 denique emeret, a quibus vellet, quod videretur. Committite vos nunc, Quirites, his hominibus hæc omnia, quos odorari hunc decemviratum ſuſpicamini. reperietis, partem eſſe eorum, quibus ad habendum; partem, quibus ad conſumen-
25 dum, nihil ſatis eſſe videatur. Hic ego jam illud, quod expeditiſſimum ſit, ne diſputo quidem, Quirites, non eſſe hanc vobis a majoribus relictam conſuetudinem, ut emantur agri a privatis, quo plebs publice deducatur: omnibus legibus agris publicis privatos eſſe deductos: hujuscemodi me aliquid ab hoc horrido, ac truce tribuno plebis exſpectaſſe: hanc vero emendi, & vendendi quæſtuoſiſſimam, ac turpiſſimam mercaturam, alienam actione tribunicia, alienam dignitate popu-
66 li Romani ſemper putavi. Libet agros emi. Primum quæro, quos agros? & quibus in locis? nolo ſuſpenſam, & incertam plebem Romanam obſcura ſpe, & cæca exſpectatione pendere. Albanus ager eſt, Setinus, Privernas, Fundanus, Veſcinus x), Falernus, Linternus, Cumanus, Caſinas. audio. Ab

x) *Veſtinus.*

Ab alia porta, Capenas, Faliſcus, Sabinus, Reatinus, Venafra-
nus, Aliſanus, Trebulanus. Habes tantam pecuniam, qua
hosce omnes agros, & ceteros horum ſimiles non modo eme-
re, verum etiam coacervare poſſis: cur eos non definis, ne-
que nominas, ut ſaltem deliberare plebs Romana poſſit, quid
interſit ſua, quid expediat, quantum tibi in emendis, & in
vendendis rebus committendum putet? Definio, inquit, Ita-
liam. Satis certa regio. etenim quantulum intereſt, utrum b.
in Maſſici radices, an in Italiam, aliove deducamini? Age 67
vero, definis locum y). quid naturam agri? vero, inquit,
QUI ARARI, AUT COLI POSSIT. Qui poſſit arari, inquit,
aut coli: non qui aratus, aut cultus ſit. Utrum hæc lex eſt,
an tabula Veratianæ auctionis? in qua ſcriptum fuiſſe ajunt:
JUGERA CC IN QUIBUS OLIVETUM FIERI POTEST:
JUGERA CCC UBI INSTITUI VINEÆ POSSUNT. Hoc
tu emes iſta innumerabili pecunia, quod arari, aut coli poſ-
ſit? Quod ſolum tam exile, & macrum eſt, quod aratro per-
ſtringi non poſſit? aut quod eſt tam aſperum ſaxetum, in quo
agricolarum cultus non elaboret? Idcirco, inquit, agros no-
minare non poſſum, quia tangam nullum ab invito. Hoc
quoque multo eſt quæſtuoſius, quam ſi ab invito ſumeret.
inibitur z) enim ratio quæſtus de veſtra pecunia: & tum de-
nique ager emetur, cum idem expedierit emptori, & vendi-
tori.

Sed videte vim legis agrariæ. ne ii quidem, qui publi- 26
cos a) poſſident, decedent de poſſeſſione, niſi erunt deducti 68
optima conditione, & pecunia maxima. Converſa ratio.
Antea, cum erat a tribuno plebis mentio legis agrariæ facta,
continuo qui agros publicos, aut qui poſſeſſiones invidioſas
tenebant, pertimeſcebant. Hæc lex eos homines fortunis
locupletat, invidia liberat. Quam multos enim, Quirites,
exiſtimatis eſſe, qui latitudinem poſſeſſionum tueri, qui in-
vidiam Sullanorum agrorum ferre non poſſint? qui vendere
cupiant, emptorem non reperiant? perdere jam denique
illos

y) *Age, non definis locum.* z) *inietur.* a) *publicos agros.*

illos agros ratione aliqua velint? Qui paullo ante, diem noctemque, tribunicium nomen horrebant, veſtram vim metuebant, mentionem legis agrariæ pertimeſcebant: ii nunc etiam, ultro rogabuntur atque orabuntur, ut agros partim pu-
p.80 blicos, partim plenos invidiæ, plenos periculi, quanti ipſi ve-
a. lint, decemviris tradant. Atque hoc carmen hic tribunus ple-
69 bis non vobis, ſed ſibi intus canit. Habet ſocerum, virum optimum, qui tantum agri in illis reipublicæ tenebris occupavit, quantum concupivit. Huic ſubvenire vult ſuccumbenti jam, oppreſſo, Sullanis oneribus gravi, ſua lege, ut liceat illi invidiam deponere, pecuniam condere. Et vos non dubitatis, quin vectigalia veſtra vendatis, plurimo majorum veſtrorum ſanguine, & ſudore quæſita, ut Sullanos poſſeſſores divitiis au-
70 geatis, periculo liberetis? Nam ad hanc emptionem decemviralem duo genera agrorum ſpectant, Quirites. eorum unum, propter invidiam, domini fugiunt: alterum propter vaſtitatem. Sullanus ager, a certis hominibus latiſſime continuatus, tantam habet invidiam, ut veri, ac fortis tribuni plebis ſtridorem unum perferre non poſſit. hic ager omnis, quoquo pretio coëmptus erit, tamen ingenti pecunia vobis inducetur. Alterum genus agrorum, propter ſterilitatem incultum, propter peſtilentiam vaſtum, atque deſertum, emetur ab iis, qui eos vident ſibi eſſe, ſi non vendiderint, relinquendos. Et nimirum iſtud eſt, quod ab hoc tribuno plebis dictum eſt in ſenatu: urbanam plebem nimium in republica poſſe: *exhauriendam eſſe:* hoc enim verbo eſt uſus: quaſi de aliqua ſentina, ac non de optimorum civium genere loque-
27 retur. Vos vero b), ſi me audire vultis, retinete iſtam poſ-
71 ſeſſionem gratiæ, libertatis, ſuffragiorum, dignitatis, urbis, fori, ludorum, feſtorum dierum, ceterorum omnium commodorum: niſi forte mavultis, relictis his rebus, atque hac luce reipublicæ in Sipontina ſiccitate, aut in Salapinorum peſtilentiæ finibus, Rullo duce, collocari. At dicat, quos agros em-
b. pturus ſit: oſtendat & quid, & quibus daturus ſit. Ut vero, cum

b) *Vos vero, Quirites.*

Digitized by Google

cum omnes urbes, agros, vectigalia, regna vendiderit, tum a-
renam aliquam, aut paludes emat: id vos poteſtis, quæſo,
concedere? Quamquam illud eſt egregium, quod hac lege
ante omnia veneunt, ante pecuniæ coguntur, & coacervan-
tur, quam gleba una ematur. deinde emi jubet: ab invito
vetat. Quæro, ſi, qui velint vendere, non fuerint, quid pe- 72
cunia c) fiet? Referre in ærarium lex vetat: exigi prohibet.
Igitur pecuniam omnem decemviri tenebunt: vobis ager
non emetur. vectigalibus abalienatis, ſociis vexatis, regibus,
atque omnibus gentibus exinanitis, illi pecunias habebunt,
vos agros non habebitis. Facile, inquit, adducentur pecu-
niæ magnitudine, ut velint vendere. Ergo ea lex eſt, qua
noſtra vendamus, quanti poſſimus: aliena emamus, quanti
poſſeſſores velint. Atque in hos agros, qui hac lege empti 73
ſint, colonias ab iis decemviris deduci jubet?

Quid? omniſne ejuſmodi locus eſt, ut nihil interſit reipu-
blicæ colonia deducatur in eum locum, necne? an eſt locus,
qui coloniam poſtulet? eſt plane. rectius, & * quo in gene-
re d) ſicut in ceteris reipublicæ partibus, eſt operæ pretium
diligentiam majorum recordari: qui colonias ſic idoneis in
locis contra ſuſpicionem periculi collocarunt, ut eſſe non op-
pida Italiæ, ſed propugnacula imperii viderentur. Hi de-
ducent colonias in eos agros, quos emerint. Etiamne ſi rei- 74
publicæ non expediat? ET IN QUÆ LOCA PRÆTEREA
VIDEBITUR. Quid igitur eſt cauſæ, quin coloniam in Ja-
niculum poſſint deducere; & ſuum præſidium in capite, at-
que cervicibus veſtris collocare? Tu non definias, quot e)
colonias, in quæ loca, quo numero colonorum deduci velis?
tu occupes locum, quem idoneum ad vim tuam judicaris?
compleas numero? confirmes præſidio, quo velis? populi
Romani vectigalibus, atque omnibus copiis ipſum populum p. 81
Romanum coërceas? opprimas? redigas in iſtam decemvi- a.
ralem ditionem, ac poteſtatem? Ut vero totam Italiam ſuis 28
præſidiis obſidere, atque occupare cogitet f), quæſo, Qui- 75
Uu 2 rites,

c) *pecunia.* d) *Eſt plane rectius. Quo in g.* e) *quo.* f) *cogitent.*

Digitized by Google

rites, cognoſcite. Permittit decemviris, ut in omnia muni-
cipia, in omnes colonias totius Italiæ colonos deducant,
quos velint: iisque colonis agrum dari jubet. Num obſcu-
re majores opes, quam libertas veſtra pati poteſt, & majora
præſidia quæruntur? num obſcure regnum conſtituitur?
num obſcure libertas veſtra tollitur? Nam, cum iidem
omnem pecuniam, maximam multitudinem, id eſt, totam Ita-
liam, ſuis opibus obſidebunt; iidem g) veſtram libertatem
ſuis præſidiis, & coloniis intercluſam tenebunt: quæ ſpes tan-
dem, quæ facultas recuperandæ veſtræ libertatis relinquetur?
76 At enim ager Campanus hac lege dividetur, orbis terræ
pulcherrimus: & Capuam colonia deducetur, urbem ampliſ-
ſimam, atque ornatiſſimam. Atqui quid h) ad hæc poſſu-
mus dicere? De commodo veſtro prius dicam, Quirites:
deinde ad amplitudinem, & dignitatem revertar: ut, ſi quis
agri, aut oppidi bonitate delectetur, ne quid exſpectet: ſi
quem rei dignitas commovet, ut huic ſimulatæ largitioni re-
ſiſtat. Ac primum de oppido dicam, ſi quis eſt forte, quem
Capua magis, quam Roma delectat. Quinque millia colo-
norum Capuam ſcribi jubet. ad hunc numerum quingenos
77 ſibi ſinguli ſument. Quæſo, nolite vosmetipſos conſolari:
vere & diligenter conſiderate. num vobis, aut veſtri ſimilibus
integris, quietis, otioſis hominibus, in hoc numero locum fo-
re putatis? Si eſt omnibus vobis, aut majori veſtrum parti:
quamquam me veſter honos vigilare dies, atque noctes, &
b. intentis oculis omnes reipublicæ partes intueri jubet: tamen
paulliſper, ſi ita commodum veſtrum feret, connivebo. ſed
ſi quinque hominum millibus, ad vim, facinus, cædemque de-
lectis, locus, atque urbs, quæ bellum facere, atque inſtruere
poſſit, quæritur: tamenne patiemini, veſtro nomine contra
vos firmari opes? armari præſidia? urbes, agros, copias com-
78 parari? Nam agrum quidem Campanum, quem vobis oſten-
tant, ipſi concupiverunt: deducent ſuos, quorum nomine
ipſi

g) rectius abeſſe eſſe *iidem* putat; ut in Erf.
h) ſuſpicatur Grævius: *At quid ad hæc.*

Digitized by Google

ipſi teneant, & fruantur: coëment præterea: iſta dena juge-
ra continuabunt. Nam, ſi dicent per legem id non licere:
ne per Corneliam quidem licet. at videmus (ut longinqua
mittamus) agrum Præneſtinum a paucis poſſideri: neque iſto-
rum pecuniis quidquam aliud deeſſe video, niſi ejuſmodi
fundos, quorum ſubſidio familiarum magnitudines, & Cuma-
norum, ac Puteolanorum prædiorum ſumptus ſuſtentare poſ-
ſint. Quod ſi veſtrum commodum ſpectat: veniat, & co-
ram mecum de agri Campani diviſione diſputet. Quæſivi 29
ex eo Kalendis Jan. quibus hominibus, & quemadmodum 79
illum agrum eſſet diſtributurus. reſpondit, a Romilia tribu ſe
initium eſſe facturum. Primum, quæ eſt iſta ſuperbia, &
contumelia, ut populi pars amputetur, ordo tribuum negli-
gatur? ante ruſticis detur ager, qui habent, quam urbanis,
quibus iſta agri ſpes, & jucunditas oſtenditur? aut, ſi hoc
ab ſe dictum negat, & ſatisfacere omnibus vobis cogitat; pro-
ferat: in jugera dena deſcribat: a Suburana usque ad Arni-
enſem nomina veſtra proponat. Si non modo dena jugera
dari vobis, ſed ne conſtipari quidem tantum numerum ho-
minum poſſe in agrum Campanum intelligetis: tamenne ve- p.82
xari rempublicam, contemni majeſtatem populi Romani, de- a.
ludi vosmetipſos diutius a tribuno plebis patiemini? Quod 80
ſi poſſet ager iſte ad vos pervenire: nonne eum tamen in
patrimonio veſtro remanere malletis? unumne fundum pul-
cherrimum populi Romani, caput veſtræ pecuniæ, pacis or-
namentum, ſubſidium belli, fundamentum vectigalium, hor-
reum legionum, ſolatium annonæ, diſperire patiemini? An
obliti eſtis, Italico bello, amiſſis ceteris vectigalibus, quantos
agri Campani fructibus exercitus alueritis? An ignoratis, ce-
tera illa magnifica populi Romani vectigalia, perlevi ſæpe
momento fortunæ, inclinatione temporis pendere? Quid nos
Aſiæ portus, quid Syriæ rura, quid omnia transmarina vecti-
galia juvabunt, tenuiſſima ſuſpicione prædonum, aut hoſti-
um injecta? At vero hoc agri Campani vectigal cum ejus- 81
modi eſt, ut domi ſit, & omnibus præſidiis oppidorum tega-
tur: tum neque bellis infeſtum, nec fructibus varium, nec

cœlo ac loco calamitoſum eſſe ſolet. Majores noſtri non
ſolum id, quod a Campanis ceperant, non imminuerunt, ve-
rum etiam, quod ei tenebant i), quibus adimi jure non pote-
rat, coëmerunt. Qua de cauſa nec duo Gracchi, qui de ple-
bis Romanæ commodis plurimum cogitaverunt, nec L. Sulla,
qui omnia ſine ulla religiōne, quibus voluit, eſt dilargitus, a-
grum Campanum attingere auſus eſt. Rullus exſtitit, qui
ex ea poſſeſſione rempublicam demoveret: ex qua nec Grac-
30 chorum benignitas eam, nec Sullæ dominatio dejeciſſet. Quem
agrum nunc prætereuntes veſtrum eſſe dicitis, & quem per
iter qui faciunt, externi homines, veſtrum eſſe audiunt: is
82 cum erit diviſus, neque erit, neque veſter eſſe dicetur. At
qui homines poſſidebunt? Primo quidem acres, ad vim
prompti, ad ſeditionem parati, qui ſimulac decemviri con-
crepuerint, armati in cives, & expediti ad cædem eſſe poſſint.
b. deinde ad paucos, opibus, & copiis affluentes, totum agrum
Campanum perferri videbitis. Vobis interea, qui illas a ma-
joribus pulcherrimas vectigalium ſedes armis captas accepi-
ſtis, gleba nulla de paternis, atque avitis poſſeſſionibus relin-
quetur: ac tantum intererit inter veſtram, & privatorum di-
ligentiam, quod, cum a majoribus noſtris P. Lentulus, qui
princeps ſenatus, in ea loca miſſus eſſet, ut & k) privatos agros,
qui in publicum Campanum incurrebant, pecunia publica co-
emeret, dicitur renuntiaſſe, nulla ſe pecunia fundum cujus-
dam emere potuiſſe: eumque, qui nollet vendere, ideo ne-
gaſſe ſe adduci poſſe, uti venderet, quod, cum plures fundos
haberet, ex illo ſolo fundo numquam malum nuntium au-
83 diſſet. Itane vero? privatum hæc cauſa commovit: popu-
lus Romanus ne agrum Campanum privatis gratis, Rullo ro-
gante, tradat, non commovebit? Atqui idem populus Ro-
manus de hoc vectigali poteſt dicere, quod ille de ſuo fundo
dixiſſe dicitur. Aſia multos annos vobis fructum, Mithri-
datico bello, non tulit: Hiſpaniarum vectigal temporibus
Sertorianis nullum fuit: Siciliæ civitatibus bello fugitivorum
M? Aquil-

i) *id quod tenebant.* k) *&* abeſt.

M'. Aquillius etiam mutuum frumentum dedit. at ex hoc
vectigali numquam malus nuntius auditus eſt. Cetera ve-
ctigalia belli facultatibus l) affliguntur: hoc vectigali etiam
belli facultates ſuſtentantur. Deinde in hac aſſignatione a- 84
grorum, ne illud quidem dici poteſt, quod in ceteris, agros
deſertos a plebe, atque a cultura hominum liberorum eſſe
non oportere. Sic enim dico: ſi Campanus ager dividatur, 31
exturbari, & expelli plebem ex agris, non conſtitui, & collo-
cari. Totus enim ager Campanus colitur, & poſſidetur a
plebe optima, & m) modeſtiſſima: quod genus hominum p.83
optime moratum, optimorum & aratorum, & militum, ab hoc a.
plebicola tribuno funditus ejicitur. Atque illi miſeri, nati
in illis agris, & educati, glebis ſubigendis exercitati, quo ſe ſu-
bito conferant, non habebunt. his robuſtis, & valentibus, &
audacibus decemvirum ſatellitibus agri Campani poſſeſſio to-
ta tradetur. &, ut vos nunc de veſtris majoribus prædicatis;
Hunc agrum nobis majores noſtri reliquerunt: ſic veſtri po-
ſteri de vobis prædicabunt; Hunc agrum patres noſtri ac-
ceptum a patribus ſuis perdiderunt. Equidem exiſtimo, ſi 85
jam campus Martius dividatur,& unicuique veſtrum, ubi con-
ſiſtat, bini pedes aſſignentur: tamen promiſcue toto, quam
proprie parva frui parte malletis. Quare, etiam ſi ad vos eſ-
ſet ſingulos aliquid ex hoc agro perventurum, qui vobis
oſtenditur, aliis comparatur: tamen honeſtius eum vos uni-
verſi, quam ſinguli poſſideretis. Nunc vero, cum ad vos
nihil pertineat, ſed paretur aliis, eripiatur vobis: nonne acer-
rime, tamquam armato hoſti, ſic huic legi, pro veſtris agris
reſiſtetis? Adjungit Stellatem campum agro Campano: & in
eo duodena deſcribit in ſingulos homines jugera. Quaſi
vero paullum differat ager Campanus, ac Stellatis.

Et multitudo, Quirites, quæritur, qua illa omnia oppida 86
compleantur. Nam dixi antea, lege permitti, ut, quæ velint
municipia, quas velint veteres colonias, colonis ſuis occupent.

 Cale-

l) probat Pal. Sec. lectionem: *belli difficultatibus.*
m) *a plebe, & a plebe optima.*

Calenum municipium complebunt: Theanum opprimenr: Atellam, Cumas, Neapolin, Pompejos, Nuceriam ſuis præſidiis devincient: Puteolos vero, qui nunc in ſua poteſtate ſunt, ſuo jure, libertateque utuntur, totos novo populo, atque ad-
32 venticiis copiis occupabunt. Tunc illud Campanæ vexillum n) coloniæ, vehementer huic imperio timendum, Capua o) a decemviris inferetur: tunc contra hanc Romam, communem patriam omnium noſtrum, illa altera Roma quæ-
87 retur. In id oppidum homines nefarii rempublicam noſtram transferre conantur, quo in oppido majores veſtri p) nullam omnino rempublicam eſſe voluerunt: qui tres ſolum urbes in terris omnibus, Karthaginem, Corinthum, Capuam ſtatuerunt poſſe imperii gravitatem, ac nomen ſuſtinere. Deleta Karthago eſt, quod cum hominum copiis, tum ipſa natura, ac loco, ſuccincta portubus, armata muris, excurrere ex Africa, imminere ita fructuoſiſſimis inſulis populi Romani videbatur. Corinthi veſtigium vix relictum eſt. erat enim poſita in anguſtiis, atque in faucibus Græciæ, ſic, ut terra clauſtra locorum teneret, & duo maria maxime navigationi diverſa pæne conjungeret, cum pertenui diſcrimine ſepararentur q). Hæc, quæ procul erant a conſpectu imperii, non ſolum afflixerunt, ſed etiam, nequando recreata exſurgere, atque erigere ſe poſſent, funditus, ut dixi, ſuſtulerunt.
88 De Capua multum eſt, & diu conſultum: extant litteræ, Quirites, publicæ: ſunt ſenatusconſulta complura. Statuerunt homines ſapientes, ſi agrum Campanis ademiſſent, magiſtratus, ſenatum, publicum ex illa urbe conſilium ſuſtuliſſent, imaginem reipublicæ nullam reliquiſſent: nihil fore, quod Capuam timeremus. Itaque hoc perſcriptum in monumentis veteribus reperietis, ut eſſet urbs, quæ res eas, quibus ager Campanus coleretur, ſuppeditare poſſet: ut eſſet locus comportandis, condendisque fructibus: ut aratores, cultu agrorum defeſſi, urbis domiciliis uterentur: idcirco illa ædificia non

n) *exſilium.* ſed probat tamen *vexillum* e conjectura Lauredani. o) ſuſpicatur, Cic. ſcripſiſſe: *Capuæ.* p) *noſtri.* q) *ſeparentur.*

Digitized by Google

non eſſe deleta. Videte, quantum intervallum ſit interjectum 33
inter majorum noſtrorum conſilia, & inter iſtorum hominum 89
dementiam. Illi Capuam, receptaculum aratorum, nundi- p.84
nas ruſticorum, cellam, atque horreum Campani agri eſſe vo- a.
luerunt: hi, expulſis aratoribus, effuſis ac diſſipatis fructibus
veſtris, eandem Capuam ſedem novæ reipublicæ conſtituunt,
molem contra veterem rempublicam comparant. Quod
ſi majores noſtri exiſtimaſſent, quemquam in tam illuſtri im-
perio, & tam præclara populi Romani diſciplina, M. Bruti
r), aut P. Rulli ſimilem futurum (hos enim nos duos adhuc
vidimus s), qui hanc rempublicam Capuam totam transfer-
re vellent) profecto nomen illius urbis non reliquiſſent. Ve- 90
rum arbitrabantur, Corintho t), & Karthagini, etiam ſi ſenatum,
& magiſtratum tt) ſuſtuliſſent, agrumque civibus ademiſſent,
tamen non defore, qui illa reſtituerent, atque, qui ante omnia
commutarent, quam nos audire poſſemus: hic vero, in ocu-
lis ſenatus populique Romani nihil poſſe exiſtere, quod non
ante exſtingui, atque opprimi poſſet, quam plane exortum,
ac natum eſſet. neque vero ea res fefellit homines, divina
mente, & conſilio præditos. nam poſt Q. Fulvium, Q. Fabi-
um conſules, quibus conſulibus Capua devicta, atque capta
eſt, nihil eſt in ea urbe contra hanc rempublicam, non dico
factum, ſed nihil omnino excogitatum u). Multa poſtea
bella geſta cum regibus, Philippo, Antiocho, Perſa, Pſeudo-
philippo, Ariſtonico, Mithridate, & ceteris: multa præterea
bella gravia Karthaginienſium, Corinthium, Numantinum:
multæ in hac republica ſeditiones domeſticæ, quas præter-
mitto: bella cum ſociis, Fregellanum, Marſicum: quibus
omnibus domeſticis, externiſque bellis Capua non modo non
obfuit, ſed opportuniſſimam ſe nobis præbuit & ad bellum
inſtruendum, & ad exercitus ornandos, & tectis, ac ſedibus
ſuis recipiendos. Homines non inerant in urbe, qui malis 91
concionibus, turbulentis ſenatusconſultis, iniquis imperiis b.

r) *diſciplina Bruti.* s) *videmus.* t) *Corinthi.*
tt) legendum cenſet: *magiſtratus.* u) *eſt cogitatum.*

rempublicam miſcerent, & rerum novarum cauſam aliquam
quærerent. neque enim concionandi poteſtas erat cuiquam,
nec conſilii capiundi publici: non gloriæ cupiditate effere-
bantur, propterea quod, ubi honos publice non eſt, ibi glo-
riæ cupiditas eſſe non poteſt: non contentione, non ambi-
tione diſcordes. nihil enim ſupererat, de quo certarent: nihil,
quod contra peterent: nihil, ubi diſſiderent. Itaque illamCam-
panam arrogantiam, atque intolerandam ferociam, ratione, &
conſilio majores noſtri ad inertiſſimum,& deſidioſiſſimum oti-
um perduxerunt. Sic & crudelitatis infamiam fugerunt x),
quod urbem ex Italia pulcherrimam non ſuſtulerunt: & mul-
tum in poſterum providerunt,quod, nervis urbis omnibus ex-
34 ſectis, urbem ipſam, ſolutam, ac debilitatam reliquerunt. Hæc
92 conſilia majorum M. Bruto, ut antea dixi, reprehendenda,
& P. Rullo viſa ſunt: neque te, P. Rulle, omina illa M. Bru-
ti, atque auſpicia, a ſimili furore deterrent. nam & ipſe, qui
deduxit, & qui magiſtratum Capuæ, ea lege creati y), cepe-
runt, & qui aliquam partem illius deductionis, honoris, mu-
neris attigerunt, omnes acerbiſſimas impiorum pœnas pertu-
lerunt. Et quoniam Bruti, atque temporis illius feci mentio-
nem, commemorabo id; quod egomet vidi, cum veniſſem
Capuam coloniam, deductam L. Conſidio, & Sext. Saltio
(quemadmodum ipſi loquebantur) prætoribus: ut intelli-
gatis, quantam locus ipſe afferat ſuperbiam: quæ paucis die-
bus, quibus illo colonia deducta fuit, perſpici, atque intelligi
93 potuit. Nam primum, id quod dixi, cum ceteris in coloniis
duumviri appellentur, hi ſe prætores appellari volebant.
p.85 Quibus primus annus hanc cupiditatem attuliſſet, nonne ar-
a. bitramini paucis annis fuiſſe conſulum nomen appetituros?
Deinde anteibant lictores, non cum bacillis, ſed, ut hic præ-
toribus anteeunt, cum faſcibus duobus. erant hoſtiæ majo-
res in foro conſtitutæ, quæ ab his prætoribus de tribunali,
ſicut

---

x) *effugerunt.*
y) *& Leocreanti.* Sed e veſtigiis MSS. colligit Cic. ſcripſiſſe:
Capuæ ab illo creati.

ſicut a nobis conſulibus de conſilii ſententia probatis, ad præconem, & ad tibicinem immolabantur. deinde patres conſcripti vocabantur. Jam vero vultum Conſidii videre, ferendum vix erat. Quem hominem vegrandi macie torridum, Romæ contemptum, atque abjectum videbamus, hunc Capuæ Campano ſupercilio, ac regio ſpiritu cum videremus, Magios, Bloſſios mihi videbar illos videre, ac Jubellios. Jam 94
vero qui metus erat tunicatorum illorum? & in Albana, & Seplaſia, quæ concurſatio percontantium, quid prætor edixiſſet? ubi cenaret? quid enuntiaſſet? Nos autem, hinc Roma qui veneramus, jam non hoſpites, ſed peregrini, atque advenæ nominabamur. Hæc qui proſpexerint, majores 35
noſtros dico, Quirites, non eos in deorum immortalium nu- 95
mero venerandos a nobis, & colendos putatis? quid enim viderunt? hoc, quod nunc vos, quæſo, perſpicite, atque cognoſcite. Non ingenerantur hominibus mores tam a ſtirpe generis, ac ſeminis, quam ex iis rebus, quæ ab ipſa natura loci, & a vitæ conſuetudine ſuppeditantur; quibus alimur, & vivimus. Karthaginienſes, fraudulenti, & mendaces, non genere, ſed natura loci, quod, propter portus ſuos, multis, & variis mercatorum, & advenarum ſermonibus, ad ſtudium fallendi, ſtudio quæſtus vocabantur. Ligures, montani, duri, atque agreſtes. docuit ager ipſe, nihil ferendo, niſi multa cultura, & magno labore quæſitum. Campani, ſemper ſu- b
perbi bonitate agrorum, & fructuum magnitudine, urbis ſalubritate, deſcriptione, pulchritudine. Ex hac copia, atque omnium rerum affluentia, primum illa nata ſunt: arrogantia, quæ a majoribus noſtris alterum Capua conſulem poſtulavit: deinde ea luxuries, quæ ipſum Hannibalem, armis etiam tum invictum, voluptate vicit. Huc iſti decemviri cum nume- 96
rum colonorum ex lege Rulli deduxerint: centum decuriones, decem augures, ſex pontifices conſtituerint: quos illorum animos, quos impetus, quam ferociam fore putatis? Romam in montibus poſitam, & convallibus, cenaculis ſublatam, atque ſuſpenſam, non optimis viis, anguſtiſſimis ſemitis, præ ſua Capua, planiſſimo in loco explicata, ac præ illis ſemitis

Digitized by Google

ſemitis irridebunt, atque contemnent. agros vero, Vatica-
num, & Pupiniam, cum ſuis optimis, atque uberibus campis
conferendos ſcilicet non putabunt. oppidorum autem fini-
timorum illam copiam cum hac per riſum, ac per jocum con-
tendent: Labicos, Fidenas, Collatiam, ipſum hercle Lanuvi-
um, Ariciam, Tuſculum, cum Calibus, Theano, Neapoli, Pu-
97 teolis, Cumis, Pompejis, Nuceria comparabunt. Quibus illi
rebus elati, & inflati, fortaſſe non continuo, ſed certe, ſi paul-
lum aſſumpſerint vetuſtatis, ac roboris, non continebuntur:
progredientur longius, efferentur z). Singularis homo pri-
vatus, niſi magna ſapientia præditus, vix facile ſeſe regioni-
bus officii, magnis in fortunis, & copiis, continet: nedum
iſti, ab Rullo, & Rulli ſimilibus conquiſiti, atque electi colo-
ni, Capuæ, in domicilio ſuperbiæ, atque in ſedibus luxuriæ
collocati non ſtatim conquiſituri ſint aliquid ſceleris, & fla-
gitii. immo vero etiam hoc magis, quam illi veteres, germa-
nique Campani, quod in vetere fortuna illos natos, & educa-
p.86 tos, nimiæ tamen rerum omnium copiæ depravabant. hi ex
a. ſumma egeſtate, in eandem rerum abundantiam traducti, non
ſolum copia, verum etiam inſolentia commovebuntur.

36 Hæc tu, P. Rulle, M. Bruti ſceleris veſtigia, quam monu-
98 menta majorum ſapientiæ ſequi maluiſti: hæc tu cum iſtis
tuis auctoribus a) excogitaſti, ut vetera vectigalia vendere-
tis, & expleretis b) nova. Urbi Capuam ad certamen di-
gnitatis opponere vis, ut ſub veſtrum jus, juriſdictionem, po-
teſtatem, urbes, nationes, provincias, liberos populos, reges,
terrarum denique orbem ſubjungeretis: ut, cum omnem pe-
cuniam ex ærario exhauſiſſetis, ex vectigalibus redegiſſetis, ab
omnibus regibus, gentibus, imperatoribus noſtris coëgiſſe-
tis, tamen omnes vobis pecunias ad nutum veſtrum pende-
rent:

z) ſcripſiſſe Cic. videtur Grævio: *progredientur longius, cuncti-que efferentur.*

a) *actoribus.*

b) valde blandiebatur Grævio conjectura Lauredani: *expila-retis.*

rent: ut iidem partim invidioſos agros a Sullanis poſſeſſoribus, partim deſertos, ac peſtilentes, a veſtris neceſſariis, a vobismetipſis c) emptos, quanti velletis, populo Romano induceretis: ut omnia municipia, coloniasque Italiæ novis colonis occuparetis: ut quibuscumque in locis vobis videretur, ac quam multis videretur, colonias collocaretis: ut 99
omnem rempublicam veſtris militibus, veſtris urbibus, veſtris præſidiis cingeretis, atque oppreſſam teneretis: ut ipſum Cn. Pompejum, cujus præſidio ſæpiſſime populus Romanus contra acerrimos hoſtes, & contra improbiſſimos cives victor exſtitit d), proſcribere, atque horum conſpectu privare poſſetis: ut nihil auro & argento violari, nihil numero, & ſuffragiis declarari, nihil vi ac manu e) perfringi poſſet, quod non vos oppreſſum, atque ereptum teneretis: ut volitaretis interea per gentes, per regna omnia cum imperio ſummo, cum judicio infinito, cum omni pecunia: ut veniretis in caſtra Cn. Pompeji, atque ipſa caſtra, ſi commodum vobis eſſet, venderetis: ut interea magiſtratus reliquos, legibus omnibus ſoluti, ſine metu judiciorum, ſine periculo, petere poſſe- b.
tis: ut nemo ad populum Romanum vos adducere, nemo producere, non ſenatus cogere, non conſul coërcere, non tribunus plebis retinere poſſit.

Hæc ego vos concupiiſſe pro veſtra ſtultitia, atque intem- 100
perantia non miror: ſperaſſe, me conſule, aſſequi poſſe, demiror. Nam cum omnium conſulum gravis in republica cuſtodienda cura, ac diligentia debet eſſe, tum eorum maxime, qui non in cunabulis, ſed in campo ſunt conſules facti. nulli populo Romano pro me majores mei ſpoponderunt: mihi creditum eſt: a me petere, quod debeo, me ipſum appellare debetis. Quemadmodum, cum petebam, nulli me vobis auctores generis mei commendarunt: ſic, ſi quid deliquero,

c) *& a vobismetipſis.*
d) improbat vocem *extitit* poſt alios.
e) *n. vi ac elata manu,* ſed probat tamen *vi ac manu,* quod eſt e conjectura Lauredani.

Digitized by Google

liquero, nullæ ſunt imagines, quæ me a vobis deprecentur.
37 Quare, modo ut vita ſuppetat, quamquam ego ſum is, qui eam poſſim f) ab iſtorum ſcelere, inſidiiſque defendere: polliceor hoc vobis, Quirites, bona fide: rempublicam vigilanti homini, non timido; diligenti, non ignavo commiſiſtis.
101 Ego is conſul, qui concionem metuam? qui tribunos g) plebis perhorreſcam? qui ſæpe, & ſine cauſa tumultuer? qui timeam, ne mihi in carcere habitandum ſit, ſi tribunus plebis duci juſſiſſet? Ego nondum veſtris armis armatus, inſignibuſque ampliſſimis ornatus, imperio, auctoritate, non horrui in hunc locum progredi, vobiſque auctoribus improbitati hominis reſiſtere: nunc verear, ne reſpublica tantis munita præſidiis, ab iſtis vinci, aut opprimi poſſit? Si antea timuiſſem, hac concione, hoc populo, certe non vererer. Quis enim umquam tam ſecunda concione legem agrariam ſuaſit, quam ego diſſuaſi? ſi hoc diſſuadere eſt, ac non
102 diſturbare, ac pervertere. Ex quo intelligi, Quirites, poteſt, nihil eſſe tam populare, quam id, quod ego vobis in hunc annum conſul popularis affero, pacem, tranquillitatem, otium.
p. 87 a. Quæ nobis deſignatis timebatis, ea ne accidere poſſent, conſilio meo, ac ratione proviſa ſunt. non modo vos eritis in otio, qui ſemper eſſe volueratis h), verum etiam iſtos, quibus otioſi negotium faceſſimus, otioſiſſimos reddam. Etenim illis honores, poteſtates, divitiæ, ex tumultu, atque ex diſſenſionibus civium comparari ſolent: vos, quorum gratia in ſuffragiis conſiſtit, libertas in legibus, honos in judiciis & æquitate magiſtratus i), & res familiares in pace, omni ratio-
103 ne otium tenere debetis. Nam, ſi ii, qui propter deſidiam in otio vivunt, tamen in ſua turpi inertia capiunt voluptatem; ſub ipſo otio, quo vos fortunam regitis, ſi hunc ſtatum, quem habetis, eſſe meliorem non ignoratis, non ut quæſitum, ſed

f) commodiſſime ſic putat legi poſſe: *Quare ſi vita ſuppetat, modo ego ſim is qui e. p. &c.*
g) *tribunum.* h) *volueritis.*
i) malebat Græv. *ſalus in judiciis & æquitate magiſtratuum.*

Digitized by Google

ſed vita partum otium tenueritis. Quod ego & concordia, quam mihi conſtitui cum collega, invitiſſimis iis hominibus, quos in conſulatu inimicos eſſe & animis, & corporis actibus providi: omnibus proſpexi ſane, & revocavi. idem tribunis plebis denuntiavi, quid turbulenti, me conſule, conſlarent. Summum, & firmiſſimum eſt illud communibus fortunis præſidium, Quirites, ut, quales vos hodierno die maxima concione mihi pro ſalute veſtra præbuiſtis, tales reliquis temporibus populo Romano k) præbeatis. pro certo polliceor hoc vobis, atque confirmo, me eſſe perfecturum, ut jam tandem illi, qui honori inviderunt meo, tamen vos univerſos in conſule diligendo l) plurimum vidiſſe fateantur.

k) *reipubl.* l) *deligendo.*

M. TULLII CICERONIS b.

DE

LEGE AGRARIA,

CONTRA

P. SERVILIUM RULLUM,

TRIBUNUM PLEBIS, AD POPULUM,

ORATIO NONADECIMA.

COMMODIUS feciſſent tribuni plebis, Quirites, ſi, quæ I
apud vos de me deferunt, ea coram potius, me præſente, dixiſſent. nam & æquitatem veſtræ diſceptationis, & con- 1
ſuetudinem ſuperiorum, & jus ſuæ poteſtatis retinuiſſent. ſed quoniam adhuc præſens certamen, contentionemque fugerunt: nunc, ſi videtur eis, in meam concionem prodeant, & quo provocati a me venire noluerunt, revocati ſaltem revertantur. Video quoſdam, Quirites, ſtrepitu ſignificare ne-
ſcio quid, & non eoſdem vultus, quos proxima mea con- 2
cione præbuerunt, in hanc concionem mihi retuliſſe. Quare a vobis, qui nihil de me credidiſtis, ut eam voluntatem, quam

quam ſemper habuiſtis erga me, retineatis, peto: a vobis au-
tem, quos leviter immutatos eſſe ſentio, parvam exigui tem-
poris uſuram bonæ de me opinionis poſtulo, ut eam, ſi, quæ
dixero, vobis probabo, perpetuo retineatis: ſin aliter, hoc
3 ipſo in loco depoſitam, atque abjectam relinquatis. Com-
pleti ſunt animi, aureſque veſtræ, Quirites, me gratificantem
ſeptem tyrannis, ceteriſque Sullanarum aſſignationum poſ-
ſeſſoribus, agrariæ legi, & commodis veſtris obſiſtere. Hæc
ſi qui crediderunt, illud prius crediderint neceſſe eſt, hac le-
ge agraria, quæ promulgata ſit, adimi Sullanos agros, vobiſ-
que dividi, aut denique minui privatorum poſſeſſiones, ut in
p.88 eas vos deducamini. Si oſtendo, non modo non adimi cui-
a. quam glebam de Sullanis agris, ſed etiam genus id agrorum,
certo capite legis impudentiſſime confirmari, atque ſanciri:
ſi doceo, agris his, qui a Sulla ſunt dati, ſic diligenter Rullum
ſua lege conſulere, ut facile appareat, eam legem, non a ve-
ſtrorum commodorum patrono, ſed a Valgii genero eſſe con-
ſcriptam: num quid eſt cauſæ, Quirites, quin illa crimina-
tione, qua in me abſentem uſus eſt, non ſolum meam, ſed et-
iam veſtram diligentiam, prudentiamque deſpexerit?

2 Caput eſt legis XL, de quo ego conſulto, Quirites, neque
4 apud vos ante feci mentionem, ne aut refricare obductam
jam reipublicæ cicatricem viderer, aut aliquid alieniſſimo
tempore novæ diſſenſionis commovere. Neque vero nunc
ideo diſputabo, quod hunc ſtatum reipublicæ non magnope-
re defendendum putem: præſertim qui otii, & concordiæ
patronum me in hunc annum reipublicæ profeſſus ſim: ſed
ut doceam, Rullum poſthac in his ſaltem tacere rebus, in
5 quibus de ſe, & de ſuis factis taceri velit. Omnium legum
iniquiſſimam, diſſimillimamque legis eſſe arbitror eam, quam
L. Flaccus, interrex, de Sulla tulit, UT OMNIA, QUÆ-
CUMQUE ILLE FECISSET, ESSENT RATA. nam cum
ceteris in civitatibus, tyrannis inſtitutis, leges omnes extin-
guantur, atque tollantur, hic reipublicæ tyrannum lege con-
ſtituit. Eſt invidioſa lex, ſicut dixi: verumtamen habet ex-
cuſationem. non enim videtur hominis lex eſſe, ſed temporis.

Quid,

Digitized by Google

Quid, ſi eſt hæc multo impudentior? Nam Valeria lege, 6
Corneliiſque legibus eripitur, cum datur a): conjungitur
impudens gratificatio cum acerba injuria: ſed tamen habet
in illis legibus ſpem nonnullam ille, cui ademptus eſt: ali-
quem ſcrupulum, cui datus eſt. Rulli cautio eſt hæc, QUÆ
POST C. MARIUM, CN. PAPIRIUM, CONSULES.
Quam procul a ſuſpicione fugit, quod eos conſules, qui ad- b.
verſarii Sullæ maxime fuerunt, potiſſimum nominavit? Si
enim Sullam dictatorem nominaſſet: perſpicuum fore, &
invidioſum, arbitratus eſt. Sed quem veſtrum tam tardo
ingenio fore putavit, cui poſt eos conſules, Sullam, dictato-
rem fuiſſe, in mentem venire non poſſet? Quid ergo ait 7
Marianus tribunus plebis, qui nos Sullanos in invidiam rapit?
QUÆ POST MARIUM ET CARBONEM, CONSULES,
agros, ædificia, lacus, ſtagna, loca, poſſeſſiones, cælum, & ma-
re prætermiſit b): cetera complexus eſt. PUBLICE DA-
TA, ASSIGNATA, VENDITA, CONCESSA SUNT. a
quo, Rulle? Poſt Marium & Carbonem, conſules quis aſſi-
gnavit? quis dedit? quis conceſſit, præter Sullam? EA
OMNIA EO JURE SINT. Quo jure? labefactat videli-
cet neſcio quid, nimium acer, nimium vehemens tribunus
plebis Sullana reſcindit. UT QUÆ OPTIMO JURE PRI-
VATA SINT. Etiamne meliore, quam paterna, & avita?
meliore. At hoc Valeria lex non dicit: Corneliæ leges non 8
ſanciunt: Sulla ipſe non poſtulat. Si iſti agri partem ali-
quam juris, aliquam ſimilitudinem propriæ poſſeſſionis, ali-
quam ſpem diuturnitatis attingunt: nemo eſt tam impudens
c) iſtorum, quin agi ſecum præclare arbitretur. Tu vero,
Rulle, quid quæris? quod habent, ut habeant? quis vetat?
ut privatum. At d) ita latum eſt, ut melior tui ſoceri
fundus

a) credit Græv. Cic. dixiſſe: *Corneliiſque legibus eripitur civi, civi datur.*

b) Q. P. M. E. C. C. AGRI, ÆDIF. L. S. L. P, *cœlum & mare prætermiſit.*

c) *imprudens.*

d) *ut privatum? Sed.* *At* eſt e conjectura Lauredani.

fundus Irpinus ſit, ſive ager Irpinus (totum enim poſſidet)
9 quam meus paternus, avituſque fundus Arpinas. Id enim
caves. optimo enim jure ea ſunt profecto prædia, quæ opti-
ma conditione ſunt. Libera, meliore jure ſunt, quam ſerva.
p.89 capite hoc, omnia, quæ ſerviebant, non ſervient. Soluta,
a. meliore in cauſa ſunt, quam obligata. eodem capite obliga-
ta omnia, ſi modo Sullana ſunt, liberantur. Immunia, com-
modiore conditione ſint, quam illa, quæ penſitant. Ego Tu-
ſculanis pro aqua Crabra vectigal pendam, quia a municipio
fundum accepi. ſi a Sulla mihi datus eſſet, Rulli lege non
3 penderem. Video vos, Quirites, ſicuti res ipſa cogit, com-
10 moveri vel legis, vel orationis impudentia: legis, quæ jus
melius Sullanis prædiis conſtituat, quam paternis: orationis,
quæ ejuſmodi cauſa inſimulare quemquam audeat, rationes
Sullæ nimium vehementer defendere. At ſi illa ſolum ſan-
ciret, quæ a Sulla eſſent data, tacerem: modo ipſe ſe Sulla-
num eſſe confiteretur. ſed non modo illis cavet, verum etiam
aliud quoddam genus donationis inducit; & is, qui a me
Sullanas poſſeſſiones defendi criminatur, non eas ſolum ſan-
cit: verum ipſe novas aſſignationes inſtituit, & repentinus
11 Sulla nobis exoritur. Nam attendite, quantas conceſſiones
agrorum hic noſter objurgator uno verbo facere conetur.
QUÆ DATA, DONATA, CONCESSA, VENDITA. Pa-
tior. audio. quid deinde? POSSESSA. Hæc tribunus ple-
bis promulgare auſus eſt, ut, quod quiſque poſt Marium &
Carbonem, conſules poſſidet, id eo jure teneret, quo qui
optimo privatum? etiamne ſi vi ejecit? etiamne ſi clam, ſi
precario venit in poſſeſſionem? Ergo hac lege jus civile, cau-
12 ſæ poſſeſſionum, prætorum interdicta tollentur. Non me-
diocris res, neque parvum ſub hoc verbo furtum, Quirites,
latet. Sunt enim multi agri lege Cornelia publicati, nec
cuiquam aſſignati, neque venditi, qui a paucis hominibus
impudentiſſime poſſidentur. his cavet, hos defendit, hos pri-
vatos facit: hos, inquam, agros, quos Sulla nemini dedit,
b. Rullus non vobis aſſignare vult, ſed eis condonare, qui poſſi-
dent. Cauſam quæro, cur ea, quæ majores vobis in Italia,
Sici-

Digitized by Google

Sicilia, duabus Hiſpaniis, Macedonia, Aſia quæſiverunt, venire patiamini, cum ea, quæ veſtra ſunt, condonari poſſeſſoribus eadem lege videatis. Jam, totam legem, intelligetis, 13
cum ad paucorum dominationem ſcripta ſit, tum e) ad Sullanæ aſſignationis rationes eſſe accommodatiſſimam. nam ſocer hujus, vir multum bonus eſt: neque ego nunc de illius bonitate, ſed de generi impudentia diſputo. ille enim, quod habet, retinere vult: neque ſe Sullanum eſſe diſſimulat. Hic, ut ipſe habeat quod non habet, quæ dubia ſunt, per vos 4
ſancire vult: &, cum plus appetat, quam ipſe Sulla: quibus ego rebus reſiſto, Sullanas res defendere criminor. Habet 14
agros nonnullos, inquit, ſocer meus deſertos, atque longinquos. vendet eos mea lege, quanti volet. habet incertos, ac nullo jure poſſeſſos: confirmabuntur optimo jure. habet publicos: reddam privatos. denique eos fundos, quos in agro Caſinati optimos, & fructuoſiſſimos continuavit, cum usque eo vicinos proſcriberet, quoad oculis confirmando, ex multis prædiis unam fundi regionem, formamque perfecerit: quos nunc cum aliquo metu tenet, ſi ulla cura poſſidebit.

Et, quoniam, qua de cauſa & quorum cauſa ille hoc pro- 15
mulgavit, oſtendi: doceat ipſe, num ego quem poſſeſſorem defendam, cum agrariæ legi reſiſto. Silvam Scantiam vendis. reſpublica f) poſſidet: defendo. Campanum agrum dividis: vos eſtis in poſſeſſione: non cedo. Deinde Italiæ, Siciliæ, ceterarumque provinciarum poſſeſſiones, venales, ac proſcriptas hac lege video: veſtra ſunt prædia, veſtræ poſſeſſiones. reſiſtam, atque repugnabo; neque patiar, a quo- p.90
quam populum Romanum de ſuis poſſeſſionibus, me conſule, demoveri: præſertim cum vobis nihil quæratur. Hoc 16
enim vos errore g) verſari diutius non oportet. Num quis veſtrum ad vim, ad facinus, ad cædem accommodatus eſt? nemo. Atqui ei generi hominum, mihi credite, Campanus ager, & præclara illa Capua ſervatur: exercitus contra vos, contra libertatem veſtram, contra Cn. Pompejum conſtitui-

e) *tum* abeſt. f) *Populus R.* g) *in errore.*

tur: contra hanc urbem, Capua: contra vos, manus hominum audaciſſimorum: contra Cn. Pompejum, decem duces comparantur. Veniant coram, &, quoniam me in veſtram concionem, vobis flagitantibus, convocaverunt, differant.

b. M. TULLII CICERONIS

PRO

C. RABIRIO,

PERDUELLIONIS REO,

AD

QUIRITES,

ORATIO VICESIMA.

ARGUMENTUM.

Cum C. Mario & L. Valerio COSS. ſeditioſus Trib. pl. Saturninus, permiſſa COSS. SCto republica, interfectus eſſet, ſex & triginta annis poſt, Cicerone Conſule C. Rabirius perduellionis reus factus eſt a T. Attio Labieno, qui hominem ſacroſanctum Saturninum a Rabirio interfectum dicebat. Cauſa acta eſt primo ad Duumviros ex antiquo more, ſed ſorte a prætore datos, non a populo, more & inſtituto Romano creatos. Ii erant Julius Cæſar & Lucius Cæſar. Julius Rabirium cupidiſſime condemnat. Hac acerbitate permotus Rabirius provocat ad populum. Itaque cauſa poſtea acta eſt ad populum in Campo Martio comitiatu maximo. Hic aut potius ante comitia in concione populi defendit Rabirium conſul Cicero, ſed in ſemihoræ curriculum coactus a Tribuno Labieno. Sed nihilominus a populo condemnatus eſſet, niſi Metellus Celer, augur & prætor, cum a multitudine ſe non audiri, & Rabirium cupide condemnari videret, vexillum de Janiculo detraxiſſet, ut jam nihil ſciſcere populo liceret. Comitiis ergo tunc ſolutis, abjecit Labienus actionem, & Rabirius ita eſt liberatus.

ETSI

Digitized by Google

ETSI, Quirites, non eſt meæ conſuetudinis, initio dicendi I
rationem reddere, qua de cauſa quemque defendam; 1
propterea quod cum omnibus civibus in eorum periculis
ſemper ſatis juſtam mihi cauſam neceſſitudinis eſſe duxi:
tamen in hac defenſione capitis, famæ, fortunarumque omnium C. Rabirii, proponenda ratio videtur eſſe officii mei:
propterea quod, quæ juſtiſſima mihi cauſa ad hunc defendendum eſſe viſa eſt, eadem vobis ad abſolvendum debet videri. Nam me cum amicitiæ vetuſtas, tum dignitas homi- 2
nis, tum ratio humanitatis, tum meæ vitæ perpetua conſuetudo, ad C. Rabirium defendendum eſt adhortata: tum vero, ut id ſtudioſiſſime facerem, ſalus reipublicæ, conſulare officium, conſulatus denique ipſe, mihi una vobiſcum cum ſalute reipublicæ commendatus, coëgit. Non enim C. Rabirium culpa delicti, non invidia, vitæque turpitudo, non denique veteres, juſtæ, graveſque inimicitiæ civium, in diſcrimen capitis vocaverunt: ſed ut illud ſummum auxilium majeſtatis, atque imperii, quod nobis a majoribus eſt traditum, de republica tolleretur: ut nihil poſthac auctoritas ſenatus, nihil conſulare imperium, nihil conſenſio bonorum contra
peſtem, ac perniciem civitatis valeret. idcirco in his rebus p.91
evertendis unius hominis ſenectus, infirmitas, ſolitudoque a.
tentata eſt. Quamobrem, ſi eſt boni conſulis, cum cuncta 3
auxilia reipublicæ labefactari, convellique videat, ferre opem patriæ, ſuccurrere ſaluti, fortuniſque communibus, implorare civium fidem, ſuam ſalutem poſteriorem ſalute communi ducere: eſt etiam bonorum, & fortium civium, quales vos omnibus reipublicæ temporibus exſtitiſtis, intercludere omnes ſeditionum vias, munire præſidia reipublicæ, ſummum in conſulibus imperium, ſummum in ſenatu conſilium, putare: ea qui ſecutus ſit, laude potius, & honore, quam pœna,
& ſupplicio dignum judicare. Quamobrem labor in hoc 4
defendendo, præcipue meus eſt: ſtudium vero conſervandi
hominis, commune mihi vobiſcum eſſe debebit. Sic enim 2
exiſtimare debetis, Quirites, poſt hominum memoriam rem nullam majorem, magis periculoſam, magis ab omnibus vobis

 provi-

providendam, neque a tribuno plebis ſuſceptam, neque a
conſule defenſam, neque ad populum Romanum eſſe dela-
tam. Agitur enim nihil aliud in hac cauſa, Quirites, quam
ut nullum ſit poſthac in republica publicum conſilium, nulla
bonorum conſenſio contra improborum furorem, & auda-
ciam: nullum extremis reipublicæ temporibus perfugium,
5 & præſidium ſalutis. Quæ cum ita ſint, primum, quod in
tanta dimicatione capitis, famæ, fortunarumque omnium fie-
ri neceſſe eſt, ab Jove Optimo Maximo, ceteriſque diis, dea-
buſque immortalibus, quorum ope, & auxilio, multo magis
hæc reſpublica, quam ratione hominum, & conſilio guber-
natur, pacem, ac veniam peto: precorque ab iis, ut hodier-
num diem, & ad hujus ſalutem conſervandam, & ad rempu-
blicam conſtituendam, illuxiſſe patiantur. Deinde vos,
b. Quirites, quorum poteſtas proxime ad deorum immortali-
um numen accedit, oro, atque obſecro, quoniam uno tempo-
re vita C. Rabirii, hominis miſerrimi, atque innocentiſſimi,
ſalus reipublicæ, veſtris manibus, ſuffragiiſque permittitur,
adhibeatis in hominis fortunis miſericordiam, in reipublicæ
ſalute ſapientiam, quam ſoletis.

6 Nunc, quoniam, T. Labiene, diligentiæ meæ, temporis
anguſtiis obſtitiſti, meque ex comparato, & conſtituto ſpatio
defenſionis, in ſemihoræ curriculum coëgiſti, parebitur, &,
quod iniquiſſimum eſt, accuſatoris conditioni; &, quod mi-
ſerrimum, inimici poteſtati. Quamquam in hac præſcriptio-
ne ſemihoræ, patroni mihi partes reliquiſti; conſulis, ade-
miſti: propterea quod ad defendendum propemodum ſa-
tis erit hoc mihi temporis a), verum ad conquerendum
7 parum. Niſi forte de locis religioſis, ac de lucis, quos ab
hoc violatos eſſe dixiſti, pluribus verbis tibi reſpondendum
putas. Quo in crimine nihil eſt umquam abs te dictum, niſi
a C. Macro objectum eſſe crimen id C. Rabirio. In quo
ego demiror, meminiſſe te, quid objecerit C. Rabirio Macer
inimicus: oblitum eſſe, quid æqui, & jurati judices judicarint.
An

a) *mihi hoc temporis.*

Digitized by Google

An de peculatu facto, an de tabulario incenſo, longa oratio 3
eſt exprimenda? quo in crimine propinquus C. Rabirii judicio clariſſimo C. Curtius pro virtute ſua eſt honeſtiſſime liberatus: ipſe vero Rabirius non modo in judicium horum criminum, ſed ne in tenuiſſimam quidem ſuſpicionem verbo eſt umquam vocatus. An de ſororis filio diligentius 8
reſpondendum eſt? quem ab hoc necatum eſſe dixiſti, cum ad judicii moram familiaris funeris excuſatio quæreretur. Quid enim eſt tam veriſimile, quam cariorem huic ſororis maritum, quam ſororis filium fuiſſe? atque ita cariorem, ut p.92
alter vita crudeliſſime privaretur, cum alteri ad prolationem a.
judicii biduum quæreretur? An de ſervis alienis contra legem Fabiam retentis, aut de civibus Romanis contra legem Porciam verberatis, aut necatis, plura dicenda ſunt, cum tanto ſtudio C. Rabirius totius Apuliæ, ſingulari voluntate Campaniæ vicinitatis ornetur? cumque ad ejus propulſandum periculum non modo homines, ſed prope regiones ipſæ convenerint b): aliquanto etiam latius excitatæ, quam ipſius vicinitatis nomen, ac termini poſtulabant? Nam quid ego ad id longam orationem comparem, quod eſt in eadem multæ irrogatione perſcriptum c), hunc nec ſuæ, neq alienæ pudicitiæ pepercisse? Quin etiam ſuſpicor, eo mihi ſemiho- 9
ram a Labieno præſtitutam eſſe, ut ne plura de pudicitia dicerem. Ergo ad hæc crimina, quæ patroni diligentiam deſiderant, intelligis mihi ſemihoram iſtam nimium longam fuiſſe.

Illam alteram partem de nece Saturnini, nimis exiguam, atque anguſtam eſſe voluiſti: quæ non oratoris ingenium, ſed conſulis auxilium implorat, & flagitat. Nam de perdu- 10
ellionis judicio, quod a me ſublatum eſſe criminari ſoles, meum crimen eſt, non Rabirii. Quod utinam, Quirites, ego id aut primus, aut ſolus ex hac republica ſuſtuliſſem! utinam quod ille crimen eſſe vult, proprium teſtimonium meæ laudis eſſet! Quid enim optari poteſt, quod ego mallem,

 quam

b) *concurrerint.* c) *præſcriptum.*

quam me in conſulatu meo carnificem de foro, crucem de campo ſuſtuliſſe? Sed iſta laus primum eſt majorum noſtrorum, Quirites, qui, expulſis regibus, nullum in libero populo veſtigium crudelitatis regiæ retinuerunt: deinde multorum virorum fortium, qui veſtram libertatem non acerbitate ſuppliciorum infeſtam, ſed lenitate legum munitam eſſe vo-
4 luerunt. Quamobrem uter noſtrum tandem, Labiene, po-
11 pularis eſt? tune, qui civibus Romanis in concione ipſa car-
b. nificem, qui vincla adhiberi putas oportere: qui in campo Martio, comitiis centuriatis, auſpicato in loco, crucem ad civium ſupplicium defigi, & conſtitui d) jubes: an ego, qui funeſtari concionem contagione carnificis veto? qui expiandum forum populi Romani ab illis nefarii ſceleris veſtigiis eſſe dico? qui caſtam concionem, ſanctum campum, inviolatum corpus, omnium civium Romanorum integrum
12 jus libertatis defendo ſervari oportere? Popularis vero tribunus plebis, cuſtos, defenſorque juris, & libertatis. Porcia lex virgas ab omnium civium Romanorum corpore amovit: hic miſericors flagella retulit. Porcia lex libertatem civium lictori eripuit: Labienus, homo popularis, carnifici tradidit. C. Gracchus legem tulit, ne de capite civium Romanorum injuſſu veſtro judicaretur: hic popularis a duumviris, injuſſu veſtro, non judicari de cive Romano, ſed indi-
13 cta cauſa civem Romanum capitis condemnari coëgit. Tu mihi etiam legis Porciæ, tu C. Gracchi, tu horum libertatis, tu cujuſquam denique hominis popularis mentionem facis, qui non modo ſuppliciis inuſitatis, ſed etiam verborum inaudita crudelitate, violare libertatem hujus populi, tentare manſuetudinem, commutare diſciplinam conatus es? Namque e) hæc tua, quæ te hominem clementem, popularemque delectant, I LICTOR: COLLIGA MANUS: quæ non modo hujus libertatis manſuetudiniſque non ſunt, ſed ne Romuli quidem, aut Numæ Pompilii; ſed Tarquinii, ſuperbiſſimi

d) Græviu*s* malebat e vet. Cod. Pithœi: *deſtitui.*

e) *que* melius abeſſe putat.

Digitized by Google

biſſimi atque crudeliſſimi regis iſta ſunt cruciatus carmina:
quæ tu, homo lenis, ac popularis, libentiſſime commemoras.
CAPUT OBNUBITO, ARBORI INFELICI SUSPENDITO. Quæ verba, Quirites, jampridem in hac republica non p.93
ſolum tenebris vetuſtatis, verum etiam luce libertatis oppreſ- a.
ſa ſunt. An vero, ſi actio iſta popularis eſſet, &, ſi ullam 5
partem æquitatis haberet, aut juris, C. Gracchus eam reliquiſ- 14
ſet? Scilicet tibi graviorem dolorem patrui tui mors attulit, quam C. Graccho, fratris: & tibi acerbior ejus patrui mors
eſt, quem numquam vidiſti, quam illi, ejus fratris, quicum
concordiſſime vixerat: & ſimilis viri tu ulciſceris patrui mortem, atque ille perſequeretur fratris ſui, ſi iſta ratione agere
voluiſſet: & par deſiderium ſui reliquit apud populum Romanum Labienus iſte, patruus veſter, quiſquis fuit, ac Ti. Gracchus reliquerat? An pietas tua major, quam Gracchi? an animus? an conſilium? an opes? an auctoritas? an eloquentia? quæ ſi in illo minima fuiſſent: tamen præ tuis facultatibus maxima putarentur. Cum vero his rebus omni- 15
bus C. Gracchus omnes vicerit: quantum intervallum tandem inter te, atque illum interjectum putas? Sed moreretur prius acerbiſſima morte millies Gracchus, quam in ejus concione carnifex conſiſteret: quem non modo foro, ſed etiam cælo hoc, ac ſpiritu cenſoriæ leges, atque urbis domicilio carere voluerunt. Hic ſe popularem dicere audet, me alienum a commodis veſtris: cum iſte omnes & ſuppliciorum, & verborum acerbitates, non ex memoria veſtra, ac patrum veſtrorum, ſed ex annalium monumentis, atque ex regum commentariis conquiſierit: ego omnibus meis opibus, omnibus conſiliis, omnibus dictis, atque factis repugnarim, & reſtiterim crudelitati? Niſi forte hanc conditionem vobis eſſe vultis, quam ſervi, ſi libertatis ſpem propoſitam non haberent, ferre nullo modo poſſent. Miſera eſt ignominia ju- 16
diciorum publicorum, miſera multatio bonorum, miſerum exſilium: ſed tamen in omni calamitate retinetur aliquod veſtigium libertatis. mors denique ſi proponitur, in liberta- b.
te moriamur. carnifex vero, & obductio capitis, & nomen

ipſum crucis, abſit non modo a corpore civium Romanorum, ſed etiam a cogitatione, oculis, auribus. harum enim omnium rerum, non ſolum eventus, atque perpeſſio, ſed etiam conditio, exſpectatio, mentio ipſa denique, indigna cive Romano, atque homine libero eſt. An vero ſervos noſtros horum ſuppliciorum omnium metu, dominorum benignitas una vindicta liberabit: nos a verberibus, ab unco, a crucis denique terrore, neque res geſtæ, neque acta ætas, neque no-
17 ſtri honores vindicabunt? Quamobrem fateor, atque etiam, T. Labiene, profiteor, & præ me fero, te ex illa crudeli, importuna, non tribunicia actione, ſed regia, meo conſilio, virtute, auctoritate eſſe depulſum. Qua tu in actione, quamquam omnia exempla majorum, omnes leges, omnem auctoritatem ſenatus, omnes religiones, atque auſpiciorum publica jura neglexiſti: tamen a me hæc in hoc tam exiguo meo tempore non audies. liberum tempus nobis dabitur ad iſtam diſceptationem.

18 Nunc de Saturnini crimine, ac de clariſſimi patrui tui mor-
6 te dicemus. Arguis occiſum eſſe a C. Rabirio L. Saturninum: & id C. Rabirius multorum teſtimoniis, Q. Hortenſio copioſiſſime defendente, antea falſum eſſe docuit. Ego autem, ſi mihi eſſet integrum, ſuſciperem hoc crimen, agnoſcerem, confiterer. Utinam hanc mihi facultatem cauſa concederet, ut poſſem hoc prædicare, C. Rabirii manu, L. Saturninum, hoſtem populi Romani interfectum! Nihil me clamor iſte commovet, ſed conſolatur, cum indicat eſſe quoſdam cives imperitos, ſed non multos. numquam, mihi cre-
p.94 dite, populus Romanus hic, qui ſilet, conſulem me feciſſet,
a. ſi veſtro clamore perturbatum iri arbitraretur. Quanto jam levior eſt acclamatio! quin continetis vocem, indicem
19 ſtultitiæ veſtræ, teſtem paucitatis. Libenter, inquam, confiterer, ſi vere poſſem, aut etiam ſi mihi eſſet integrum, C. Rabirii manu L. Saturninum eſſe occiſum: & id facinus, pulcherrimum eſſe arbitrarer: ſed, quoniam id facere non poſſum, confitebor id, quod ad laudem minus valebit, ad crimen non minus. Confiteor, interficiendi Saturnini cauſa, C. Rabiri-

Digitized by Google

birium arma cepiſſe. Quid eſt, Labiene? quam a me graviorem confeſſionem, aut quod in hunc majus crimen exſpectas? Niſi vero intereſſe aliquid putas inter eum, qui hominem occidit, & eum, qui cum telo occidendi hominis cauſa fuit. Si interfici Saturninum nefas fuit: arma ſumpta eſſe contra Saturninum, ſine ſcelere non poſſunt. ſi arma jure ſumpta concedis; interfectum jure concedas neceſſe eſt.

Paucula quædam deeſſe videntur.

Fit ſenatus conſultum, ut C. Marius, L. Valerius, conſules, 7
adhiberent tribunos plebis & prætores, quos eis videretur: 20
operamque darent, ut imperium populi Romani, majeſtaſque conſervaretur. Adhibent omnes tribunos plebis præter Saturninum, prætores præter Glauciam: qui rempublicam ſalvam eſſe vellent, arma capere, & ſe ſequi jubent. Parent omnes. ex ædificiis, armamentariiſque publicis arma populo Romano, C. Mario conſule diſtribuente, dantur.
Hic jam, ut omittam cetera, de te ipſo, Labiene, quæro: cum b.
Saturninus Capitolium teneret armatus, eſſet una C. Glaucia, C. Saufejus, etiam ille ex compedibus atque ergaſtulo Gracchus: addam (quoniam ita vis) eodem Q. Labienum, patruum tuum: in foro autem C. Marius, & L. Valerius Flaccus, conſules, poſt cunctus ſenatus, atque ille ſenatus, quem etiam vos ipſi, qui hos patres conſcriptos, qui nunc ſunt, in invidiam vocatis, quo facilius de hoc ſenatu detrahere poſſitis, laudare conſueviſtis: cum equeſter ordo; at quorum equitum Romanorum, dii immortales! patrum noſtrorum, atque ejus ætatis, quæ tum magnam partem reipublicæ atque omnem dignitatem judiciorum tenebat: cum omnes omnium ordinum homines, qui in ſalute reipublicæ ſalutem ſuam repoſitam eſſe arbitrabantur, arma cepiſſent: quid tandem C. Rabirio
faciendum fuit? De te ipſo, inquam, Labiene, quæro: cum 21
ad arma conſules ex ſenatus conſulto vocaviſſent: cum armatus M. Æmilius, princeps ſenatus, in comitio conſtitiſſet: qui, cum ingredi vix poſſet, non ad inſequendum ſibi tarditatem pedum, ſed ad fugiendum, impedimento fore putabat:

Digitized by Google

bat: cum denique Q. Scævola, confectus ſenectute, præpe-
ditus f) morbo, mancus, & membris omnibus captus, ac de-
bilis, haſtili nixus, & animi vim, & infirmitatem corporis o-
ſtenderet: cum L. Metellus, Ser. Galba. C. Serranus, P. Ru-
tilius, C. Fimbria, Q. Catulus, omneſque, qui tum erant, con-
ſulares, pro ſalute communi arma cepiſſent: cum omnes
prætores, cuncta nobilitas, ac juventus accurreret, C. & L.
Domitius g), L. Craſſus, Q. Mucius, C. Claudius, M. Dru-
ſus: cum omnes Octavii, Metelli, Julii, Caſſii, Catones, Pom-
peji: cum L. Philippus, L. Scipio, cum M. Lepidus, cum D.
Brutus, cum hic ipſe P. Servilius, quo tu imperatore, Labie-
p.95 ne, meruiſti: cum hic Q. Catulus, admodum tum adole-
a. ſcens, cum hic C. Curio, cum denique omnes clariſſimi viri
cum conſulibus eſſent: quid tandem C. Rabirium facere con-
venit? utrum incluſum, atque abditum latere in occulto, at-
que ignaviam ſuam, tenebrarum, ac parietum cuſtodiis tege-
re: an in Capitolium pergere, atque ibi ſe cum tuo patruo,
& ceteris, ad mortem, propter vitæ turpitudinem, confugi-
entibus, congregare? an cum Mario, Scauro, Catulo, Metel-
lo, Scævola, cum bonis denique omnibus coire non modo
8 ſalutis, verum etiam periculi ſocietatem? Tu denique, La-
22 biene, quid faceres tali in re, ac tempore? cum ignaviæ ra-
tio te in fugam, atque in latebras impelleret: improbitas, &
furor L. Saturnini in Capitolium arceſſeret: conſules ad pa-
triæ ſalutem, ac libertatem vocarent: quam tandem aucto-
ritatem, quam vocem, cujus ſectam ſequi, cujus imperio pa-
rere potiſſimum velles? Patruus, inquit, meus cum Saturni-
no fuit. Quid? pater quicum? quid? propinqui veſtri,
equites Romani? quid? omnis præfectura, regio, vicinitas
veſtra? quid? ager Picenus univerſus, utrum tribunicium
23 furorem, an conſularem auctoritatem ſecutus eſt? Equi-
dem hoc affirmo, quod tu nunc de tuo patruo prædicas, ne-
minem umquam adhuc de ſeſe eſſe confeſſum. nemo eſt,
inquam, inventus tam profligatus, tam perditus, tam ab omni

non

f) *perditus.* g) *Cn. & L. Domitii.*

Digitized by Google

non modo honeſtate, ſed etiam ſimulatione honeſtatis relictus, qui ſe in Capitolio fuiſſe cum Saturnino fateretur. At fuit veſter patruus. Fuerit: & fuerit nulla deſperatione rerum ſuarum, nullis domeſticis vulneribus coactus: induxerit eum L. Saturnini familiaritas, ut amicitiam patriæ præponeret. idcircone oportuit C. Rabirium deſciſcere a republica? non comparere in illa armata multitudine bonorum? b.
conſulum voci, atque imperio non obedire? Atqui videmus, hæc in rerum natura tria fuiſſe: ut aut cum Saturnino 24
eſſet, aut cum bonis, aut lateret. Latere, mortis erat inſtar turpiſſimæ: cum Saturnino eſſe, furoris, & ſceleris: virtus, & honeſtas, & pudor cum conſulibus eſſe cogebat. Hoc tu igitur in crimen vocas, quod cum iis fuerit C. Rabirius, quos amentiſſimus fuiſſet, ſi oppugnaſſet: turpiſſimus, ſi reliquiſſet? At C. Decianus, de quo tu ſæpe commemoras, quia, cum 9
hominem omnibus inſignem notis turpitudinis, P. Furium, accuſaret ſummo ſtudio bonorum omnium, queri eſt auſus in concione de morte Saturnini, condemnatus eſt: & Sex. Titius, quod habuit imaginem L. Saturnini domi ſuæ, condemnatus eſt. Statuerunt equites Romani illo judicio, improbum civem eſſe, & non retinendum in civitate, qui hominis, hoſtilem in modum ſeditioſi, imagine aut mortem ejus honeſtaret, aut deſideria imperitorum miſericordia commoveret, aut ſuam ſignificaret imitandæ improbitatis voluntatem. Itaque mihi mirum videtur, unde hanc tu, Labiene, imagi- 25
nem, quam habes, inveneris. nam Sex. Titio damnato, qui iſtam habere auderet, inventus eſt nemo. Quod tu ſi audiſſes, aut ſi per ætatem ſcire potuiſſes: numquam profecto iſtam imaginem, quæ domi poſita, peſtem, atque exſilium Sex. Titio attuliſſet, in Roſtra, atque in concionem attuliſſes, nec tuas umquam rationes ad eos ſcopulos appuliſſes, ad quos Sex. Titii afflictam navem, & in quibus C. Deciani naufragium fortunarum videres. Sed in his rebus omnibus imprudentia laberis. cauſam enim ſuſcepiſti antiquiorem memoria tua: quæ cauſa ante mortua eſt, quam tu natus eſſes. qua in cauſa p.96
tute profecto fuiſſes, ſi per ætatem eſſe potuiſſes, eam cauſam a.

in

Digitized by Google

26 in judicium vocas. An non intelligis, primum quos homines, & quales viros mortuos ſummi ſceleris arguas? deinde quot ex iis, qui vivunt, eodem crimine in ſummum capitis periculum arceſſas? Nam ſi C. Rabirius fraudem capitalem admiſit, quod arma contra L. Saturninum tulit: huic quidem afferet aliquam deprecationem periculi ætas illa, qua tum fuit: Q. vero Catulum, patrem hujus, in quo ſumma ſapientia, eximia virtus, ſingularis humanitas fuit: M. Scaurum, illa gravitate, illo conſilio, illa prudentia, duos Mucios, L. Craſſum, M. Antonium, qui tum extra urbem cum præſidio fuit; quorum in hac civitate longe maxima conſilia, atque ingenia fuerunt: ceteros pari dignitate præditos, cuſtodes, gubernatoresque reipublicæ, quemadmodum mor-
27 tuos defendemus? Quid de illis honeſtiſſimis viris, atque optimis civibus, equitibus Romanis dicemus, qui tum una cum ſenatu ſalutem reipublicæ defenderunt? quid de tribunis ærariis, ceterorumque ordinum omnium hominibus,
10 qui tum arma pro communi libertate ceperunt? Sed quid ego de iis omnibus, qui conſulari imperio paruerunt, loquor? de ipſorum conſulum fama quid futurum eſt? L. Flaccum, hominem cum ſemper in republica, tum in magiſtratibus gerendis, in ſacerdotio, cæremoniisque, quibus præerat, diligentiſſimum, nefarii ſceleris, ac parricidii mortuum condemnabimus? adjungemus ad hanc legem h), ignominiamque mortis, etiam C. Marii nomen? C. Marium, quem vere patrem patriæ, parentem, inquam, veſtræ libertatis, atque hujuſce reipublicæ poſſumus dicere, ſceleris, ac
28 parricidii nefarii mortuum condemnabimus? Etenim, ſi C. Rabirio, quod iit ad arma, crucem T. Labienus in campo Martio defigendam putavit: quod tandem excogitabitur
b. in eum ſupplicium, qui vocavit? Ac, ſi fides Saturnino data eſt, quod abs te ſæpiſſime dicitur: non eam C. Rabirius, ſed C. Marius dedit; idemque violavit, ſi in fide non ſtetit. Quæ fides, Labiene, qui potuit ſine ſenatusconſulto dari? Adeone hoſpes

h) *labem.*

hoſpes hujuſce urbis, adeone ignarus es diſciplinæ, conſue-
tudiniſque noſtræ, ut hæc neſcias? ut peregrinari in aliena
civitate, non in tua magiſtratum gerere videare? Quid jam 29
iſta C. Mario, inquit, nocere poſſunt, quoniam ſenſu, & vita
caret? Itane vero? tantis in laboribus C. Marius, periculiſ-
que vixiſſet, ſi nihil longius, quam vitæ termini poſtulabant,
ſpe, atque animo de ſe, & gloria ſua cogitaſſet? At credo,
cum innumerabiles hoſtium copias in Italia fudiſſet, atque
obſidione rempublicam liberaſſet, omnia ſua ſecum una mo-
ritura arbitrabatur. Non eſt ita, Quirites: neque quiſquam
noſtrum in reipublicæ periculis cum laude, ac virtute verſa-
tur, quin ſpe poſteritatis, fructuque ducatur. Itaque cum
multis aliis de cauſis virorum bonorum mentes divinæ mihi,
atque æternæ videntur eſſe, tum maxime quod optimi, & ſa-
pientiſſimi cujuſque animus ita præſentit in poſterum, ut ni-
hil, niſi ſempiternum ſpectare videatur. Quapropter equi- 30
dem & C. Marii, & ceterorum virorum, ſapientiſſimorum, ac
fortiſſimorum civium, mentes, quæ mihi videntur ex homi-
num vita ad deorum religionem, & ſanctimoniam demigraſſe,
teſtor, me pro illorum fama, gloria, memoria, non ſecus, ac
pro patriis fanis, atque delubris propugnandum putare: ac,
ſi pro illorum laude mihi arma capienda eſſent, non minus
ſtrenue caperem, quam illi pro communi ſalute ceperunt.
Etenim, Quirites, exiguum nobis vitæ curriculum natura cir-
cumſcripſit, immenſum gloriæ. Quare, ſi eos, qui jam de II
vita deceſſerunt, ornabimus: juſtiorem nobis mortis condi- p.97
tionem relinquemus. Sed, ſi illos, Labiene, quos jam videre a.
non poſſumus, negligis: ne his quidem, quos vides, conſuli
putas oportere? Neminem eſſe dico ex iis omnibus, qui illo 31
die Romæ fuerint, quem tu diem in judicium vocas, pubeſ-
que tum fuerit, quin arma ceperit, quin conſules ſecutus ſit.
omnes ii, quorum tu ex ætate conjecturam facere potes,
quid tum fecerint, abs te rei capitis, C. Rabirii nomine, ci-
tantur. At occidit Saturninum Rabirius. Utinam feciſſet!
non ſupplicium deprecarer, ſed præmium poſtularem. Et-
enim, ſi Scevæ, ſervo Q. Crotonis, qui occidit L. Saturninum,
liber-

Digitized by Google

libertas data eſt: quod equiti Romano præmium dari par fuiſſet? &, ſi C. Marius, quod fiſtulas, quibus aqua ſuppeditabatur Jovis Optimi Maximi templis, ac ſedibus, præcidi imperarat, quod in clivo Capitolino improborum civium

Deſunt, ut videre eſt, non pauca.

---

b. # M. TULLII CICERONIS
CATILINARIÆ
QUATUOR.

ARGUMENTUM.

L. Sergius Catilina, patricii generis cum poſt Præturam & Africam adminiſtratam repetundarum & inter ſicarios, quamquam fruſtra accuſatus eſſet, bis Conſulatum fruſtra petit. Idem etiam bis conjuravit contra rempublicam. Et prima quidem conjuratio, qua L. Torquatum & L. Cottam COSS. voluit interficere, caſu diremta eſt: altera autem occultis conſiliis agitata, in Conſulatum Ciceronis erupit, cui ob hoc ipſum eo cupidius populus Romanus Conſulatum mandavit, quod de ea rumor in vulgus exierat. Hic cum eſſet tota res ad Ciceronem a Q. Curio conjurato per Fulviam delata, & Catilinam nihilominus in ſenatu a. d. VIII. Id. Nov. vel ut aliis placet a. d. VI. Id. Nov. vidiſſet, ita indignitate rei commotus eſt Cicero, ut graviſſime in ipſum oratione inveheretur, qua totam rem ſibi cognitam eſſe oſtenderet, eique ut urbe exiret, ſuaderet. Atque hæc eſt prima in Senatu habita oratio. *Huic orationi iratiſſimus cum reſpondiſſet Catilina, minatus: ſe incendium ſuum patriæ ruina reſtincturum; e Senatu ſe proripuit, ac nocte proxima cum quibusdam conſciis ex urbe abiit. Quo mane cognito, Cicero in concionem populi profectus, dum Senatus conveniret, habuit* ſecundam *Orationem, qua de abitu Catilinæ triumphat. Sed quoniam*

Digitized by Google

niam intelligebat, quantum invidiæ ſibi conflaſſet partim ab his, qui nimis crudeliter ejectum a Cicerone Catilinam innocentem jactabant, partim vero ab iis, qui non dimittendum, ſed puniendum fuiſſe putabant; hanc invidiam a ſe ſtudet amoliri, cum conjurationem certo factam eſſe oſtendendo, tum lenitatis ſuæ rationem afferendo. Demonſtrat præterea, quantum periculi reipublicæ immineat cum a Catilina tum inprimis ab reliquis conjuratis, qui in urbe remanſerant, quorum ſex genera facit, & de ſingulis quid ſentiat, dicit. Paullo poſt legatorum Allobrogum a conjuratis ſollicitatorum indicio cum comprehenſi eſſent Lentulus ejusque ſocii &, cognita ab Senatu re, in cuſtodiam traditi, Cicero invidia levatus, iterum, forte pridie Non. Dec. prodiit in concionem, & quæ a ſe deprehendendæ conjurationis cauſa, quæ ad pontem Mulvium, quæ in ſenatu acta, dicta, decreta ſint, comprehenſis conjuratis, demonſtravit, & ſe populo commendavit, ſimulque ad ſupplicationem ſibi togato primum reip. conſervatæ cauſa decretam celebrandam cohortatus eſt. Proximo die, Nonis Decembribus, in Senatu de pœna conjuratorum agebatur. Hic cum duæ eſſent ſententiæ, altera Silani, COS. deſignati, qui capitis pœnam decernebat, altera vero Jul. Cæſaris, qui mortis pœnam removebat, ceterorum ſuppliciorum acerbitates omnes, inprimis vincula ſempiterna, decernebat; Cicero Senatum IVta oratione ad ſeveritatem cohortatus eſt, & Silani ſententiam ſeveriorem leniori Cæſaris præferendam eſſe docebat. Eum deinde conſecutus Cato plane ſolvit Cæſaris ſententiam. Eſt itaque in Silani & Catonis ſententiam SCtum factum, atque in carcere ſupplicium de conjuratis ſumtum. Quo facto, domum pergentem univerſus ſenatus & populus eſt proſecutus, eumque Conſervatorem non modo & Liberatorem, ſed primum etiam Patrem Patriæ appellavit, cum interea viæ, per quas ibat, lætis ubique ignibus collucerent. Hæc facta ſunt Nonis Decembr. Atque hæ ſunt illæ Nonæ, quarum commemoratione toties, neque immerito, Cicero gloriatur.

Digitized by Google

b.

M. TULLII CICERONIS
IN
L. CATILINAM
PRIMA,
HABITA IN SENATU.
ORATIO PRIMA ET VICESIMA.

I 1 QUOUSQUE tandem abutere, Catilina, patientia noſtra? quamdiu etiam furor iſte tuus nos eludet? quem ad finem ſeſe effrenata jactabit audacia? nihilne te nocturnum præſidium Palatii, nihil urbis vigiliæ, nihil timor populi, nihil concurſus bonorum omnium, nihil hic munitiſſimus habendi ſenatus locus, nihil horum ora, vultusque moverunt? patere tua conſilia non ſentis? conſtrictam jam omnium horum a) conſcientia teneri conjurationem tuam non vides? quid proxima, quid ſuperiore nocte egeris, ubi fueris, quos convocaveris, quid conſilii ceperis, quem noſtrum ignorare
2 arbitraris? O tempora, o mores! Senatus hæc intelligit, conſul videt: hic tamen vivit. Vivit? immo vero etiam b) in ſenatum venit: fit publici conſilii particeps: notat, & deſignat oculis ad cædem unumquemque noſtrum. Nos autem, viri fortes, ſatisfacere reipublicæ videmur, ſi iſtius furorem, ac tela vitemus. Ad mortem te, Catilina, duci, juſſu conſulis, jampridem oportebat: in te conferri peſtem
3 iſtam, quam tu in nos omnes c) jamdiu machinaris. An vero vir ampliſſimus, P. Scipio, pontifex maximus, Ti. Gracchum, mediocriter labefactantem ſtatum reipublicæ, privatus interfecit: Catilinam vero, orbem terræ cæde, atque incendiis vaſtare cupientem, nos conſules perferemus? nam illa nimis antiqua prætereo, quod Q. Servilius Ahala Sp. Melium, novis rebus ſtudentem, manu ſua occidit. Fuit, fuit iſta

a) *horum omnium.* b) *immo etiam.* c) *omnis.*

Digitized by Google

iſta quondam in hac republica virtus, ut viri fortes acriori- p.98
bus ſuppliciis civem pernicioſum, quam acerbiſſimum ho- a.
ſtem coërcerent. Habemus enim d) ſenatusconſultum in
te, Catilina, vehemens, & grave: non deeſt reipublicæ con-
ſilium, neque auctoritas hujus ordinis: nos, nos, dico aperte,
conſules deſumus. Decrevit quondam ſenatus, ut L. Opi- 2
mius conſul videret, nequid reſpublica detrimenti caperet. 4
nox nulla interceſſit: interfectus eſt propter quaſdam ſedi-
tionum ſuſpiciones C. Gracchus, clariſſimo patre, avo, majo-
ribus: occiſus eſt cum liberis M. Fulvius, conſularis. Si-
mili ſenatusconſulto, C. Mario, & L. Valerio, conſulibus, per-
miſſa eſt e) reſpublica. num unum diem poſtea L. Saturni-
num, tribunum plebis, & C. Servilium prætorem, mors ac rei-
publicæ pœna remorata eſt? At nos viceſimum jam diem
patimur hebeſcere aciem horum auctoritatis. habemus enim
hujuſmodi ſenatusconſultum, verumtamen incluſum in tabu-
lis, tamquam in vagina reconditum: quo ex ſenatusconſulto
confeſtim interfectum te f) eſſe, Catilina, convenit. Vivis:
& vivis non ad deponendam, ſed ad confirmandam audaci-
am. Cupio, patres conſcripti, me eſſe clementem: cupio
in tantis reipublicæ periculis non g) diſſolutum videri: ſed
jam me ipſum h) inertiæ, nequitiæque condemno. Caſtra 5
ſunt in Italia contra rempublicam in Etruriæ faucibus collo-
cata: creſcit in dies ſingulos hoſtium numerus: eorum au-
tem imperatorem caſtrorum, ducemque hoſtium, intra mœ-
nia, atque adeo in ſenatu videmus i), inteſtinam aliquam quo-
tidie perniciem reipublicæ molientem. Si te jam, Catilina,
comprehendi, ſi k) interfici juſſero: credo, erit verendum mi-
hi, ne non hoc potius omnes boni ſerius a me, quam quiſ-
quam crudelius factum eſſe dicant l). Verum ego hoc,
quod jampridem factum eſſe oportuit, certa de cauſa non-
dum adducor ut faciam. tum denique interficiam te m), cum
jam nemo tam improbus, tam perditus, tam tui ſimilis inve-

d) abeſt: *enim.* e) *eſt permiſſa.* f) *te interf.* g) *me non d.*
h) *ipſe.* i) *videtis.* k) *ſi te i.* l) *dicat.* m) *interficiere.*

6 niri poterit, qui id non jure factum eſſe fateatur. Quamdiu quisquam erit, qui te defendere audeat, vives: & vives ita, ut nunc vivis, multis meis, & firmis præſidiis obſeſſus, ne commovere te contra rempublicam poſſis. multorum te etiam oculi, & aures non ſentientem, ſicut adhuc fecerunt, ſpeculabuntur, atque cuſtodient.

3 Etenim quid eſt, Catilina, quod jam amplius exſpectes, ſi neque nox tenebris obſcurare cœtus nefarios, nec privata domus parietibus continere vocem n) conjurationis tuæ poteſt? ſi illuſtrantur, ſi erumpunt omnia? Muta jam iſtam mentem: mihi crede: obliviſcere cædis, atque incendiorum. teneris undique: luce ſunt clariora nobis tua conſilia
7 omnia: quæ etiam mecum licet o) recognoſcas. Meminiſtine, me ante diem XII Kalendas Novembr. dicere in ſenatu, certo die fore in armis, qui dies p) futurus eſſet ante diem q) VI Kal. Novembris, C. Manlium, audaciæ ſatellitem, atque adminiſtrum tuæ? num me fefellit, Catilina, non modo res tanta, tam atrox, tam incredibilis, verum, id quod multo magis eſt admirandum, dies? Dixi ego idem in ſenatu, cædem te optimatum contuliſſe in ante diem V Kalendas Novembris, tum cum multi principes civitatis Roma non tam ſui conſervandi, quam tuorum conſiliorum reprimendorum cauſa profugerunt. Num infitiari potes, te illo ipſo die r) meis præſidiis, mea diligentia circumcluſum, commovere te contra rempublicam non potuiſſe, cum tu diſceſſu ceterorum, noſtra tamen, qui remanſiſſemus, cæde contentum te eſſe
8 dicebas? Quid? cum tute Præneſte Kalendis ipſis Novembris s) occupaturum nocturno impetu eſſe conſideres: ſenſiſtine, illam coloniam meo juſſu, meis præſidiis, cuſtodiis,
p.99 vigiliisque eſſe munitam? Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas,
a. quod ego non modo non audiam, ſed etiam non videam t), pla-
4 neque ſentiam. Recognoſce tandem mecum illam ſuperiorem noctem.

n) *voces.* o) *licet mecum.* p) *fore in armis certo die, qui dies.* q) *in ante diem.* r) *illo ipſo die te.* s) *Novembribus.* t) *non modo audiam, ſed etiam videam.*

Digitized by Google

noctem u). jam intelliges multo me vigilare acrius ad ſalu-
tem, quam te ad perniciem reipublicæ. Dico te priori no-
cte veniſſe inter falcarios (non agam obſcure) in M. Leccæ
domum: conveniſſe eodem complures ejuſdem amentiæ,
ſceleriſque ſocios. num negare audes? quid taces? con-
vincam, ſi negas. video enim eſſe hic in ſenatu quoſdam,
qui tecum una fuere x). O dii immortales! ubinam gen- 9
tium ſumus? quam rempublicam habemus? in qua urbe vi-
vimus y)? Hic, hic ſunt, in noſtro numero z), patres con-
ſcripti, in hoc orbis terræ ſanctiſſimo, graviſſimoque conſi-
lio, qui de meo, noſtrumque omnium interitu, qui de hujus
urbis, atque adeo orbis terrarum exitio cogitent. hoſce ego
video conſul, & de republica ſententiam rogo: &, quos fer-
ro trucidari oportebat, eos nondum voce vulnero. Fuiſti
igitur apud Leccam illa nocte, Catilina: diſtribuiſti partes
Italiæ: ſtatuiſti quo quemque proficiſci placeret: delegiſti
quos Romæ relinqueres, quos tecum educeres: deſcripſiſti
urbis partes ad incendia: confirmaſti, te ipſum jam eſſe exi-
turum: dixiſti paullulum tibi eſſe etiam tum a) moræ, quod
ego viverem. Reperti ſunt duo equites Romani, qui te iſta
cura liberarent, & ſeſe illa ipſa nocte paullo ante lucem me in
meo lectulo b) interfecturos pollicerentur. Hæc ego 10
omnia, vix dum etiam cœtu veſtro dimiſſo, comperi: do-
mum meam majoribus præſidiis munivi, atque firmavi: ex-
cluſi eos, quos tu mane ad me ſalutatum miſeras, cum illi
ipſi veniſſent; quos ego jam multis ac ſummis viris ad me
venturos id temporis c) eſſe prædixeram.

Quæ cum ita ſint, Catilina, perge quo cœpiſti: egredere 5
aliquando ex urbe: patent portæ: proficiſcere. nimium diu
te imperatorem illa tua d) Manliana caſtra deſiderant. educ

u) *Recognoſce mecum tandem noctem illam ſuperiorem.*
x) *fuerunt.*
y) hæc duo membra permutata ſunt in Græv.
z) *noſtro in numero.*
a) *nunc.* b) *meo in lect.* c) *id temporis venturos.*
d) *tua illa.*

Digitized by Google

tecum etiam omnes tuos: ſi minus, quam plurimos. purga
urbem. magno me metu liberabis, dummodo inter me, atque
te murus interſit. nobiſcum verſari jam diutius non potes:
11 non feram, non patiar, non ſinam. Magna diis immortali-
bus habenda eſt gratia, atque huic ipſi Jovi Statori, anti-
quiſſimo cuſtodi hujus urbis e), quod hanc tam tætram, tam
horribilem, tamque infeſtam reipublicæ peſtem toties jam
effugimus. Non eſt ſæpius in uno homine ſalus ſumma f)
periclitanda reipublicæ. Quam diu mihi, conſuli deſigna-
to, Catilina, inſidiatus es, non publico me præſidio, ſed pri-
vata diligentia defendi. cum proximis comitiis conſularibus
me conſulem in campo, & competitores tuos interficere vo-
luiſti, compreſſi tuos nefarios conatus g) amicorum præſi-
dio, & copiis, nullo tumultu publice concitato: denique,
quotieſcumque me petiſti, per me tibi obſtiti: quamquam
videbam, perniciem meam cum magna calamitate reipublicæ
eſſe conjunctam. nunc jam aperte rempublicam univerſam
12 petis. Templa deorum immortalium, tecta urbis, vitam
omnium civium, Italiam denique totam, ad exitium, & h)
vaſtitatem vocas.

Quare, quoniam id, quod primum, atque hujus imperii
i), diſciplinæque majorum proprium eſt, facere nondum au-
deo: faciam id, quod eſt ad ſeveritatem lenius, ad k) com-
munem ſalutem utilius. nam, ſi te interfici juſſero, reſidebit
in republica reliqua conjuratorum manus. ſin tu (quod te
jamdudum hortor) exieris, exhaurietur ex urbe tuorum co-
13 mitum magna, & pernicioſa ſentina reipublicæ. Quid eſt,
p. Catilina? num dubitas id, me imperante, facere, quod jam
100 tua ſponte faciebas? Exire ex urbe conſul hoſtem jubet l).
a. interrogas me, num in exſilium? non jubeo: ſed ſi me con-
6 ſulis, ſuadeo. Quid enim, Catilina, eſt, quod te m) jam in
hac

e) *eſt habenda atque h. i. J. S. – urbis gratia.*
f) *ſumma ſalus.* g) *conatus tuos nef.* h) *ac.*
i) *quod eſt primum & quod h. i.* k) *& ad.*
l) *jubet conſul hoſtem.* m) *Quid eſt enim Cat. quod te.*

Digitized by Google

hac urbe delectare poſſit? in qua nemo eſt, extra iſtam con-
jurationem perditorum hominum, qui te non metuat; nemo,
qui non oderit n). Quæ nota domeſticæ turpitudinis non
inuſta vitæ tuæ eſt? quod privatarum rerum dedecus non
hæret infamiæ o)? quæ libido ab oculis, quod facinus a ma-
nibus umquam tuis, quod flagitium a toto corpore abſuit?
cui tu adoleſcentulo, quem corruptelarum illecebris irretiſ-
ſes, non aut ad audaciam, ferrum, aut ad libidinem, facem
prætuliſti? Quid vero? nuper, cum morte ſuperioris uxo- 14
ris, novis nuptiis domum vacuam feciſſes p), nonne etiam
alio incredibili ſcelere hoc ſcelus cumulaſti? quod ego præ-
termitto, & facile patior ſileri, ne in hac civitate tanti facino-
ris immanitas aut exſtitiſſe, aut non vindicata eſſe videatur.
Prætermitto ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impen-
dere tibi proximis idibus ſenties. ad illa venio, quæ non ad
privatam ignominiam vitiorum q), non ad domeſticam tuam
difficultatem, ac turpitudinem, ſed ad ſummam reipublicæ r),
atque ad omnium noſtrum vitam, ſalutemque pertinent.
Poteſtne tibi hujus vitæ hæc lux s), Catilina, aut hujus cæli 15
ſpiritus eſſe jucundus, cum ſcias, horum eſſe neminem, qui
neſciat, te pridie Kalendas Jan. Lepido, & Tullo, conſulibus,
ſtetiſſe in comitio cum telo? manum, conſulum, & princi-
pum civitatis interficiendorum cauſa, paraviſſe? ſceleri, ac
furori tuo non mentem aliquam, aut timorem tuum, ſed for-
tunam reipublicæ t) obſtitiſſe? Ac jam illa omitto. neque
enim ſunt aut obſcura, aut non multo poſtea commiſſa u).
quoties tu me deſignatum, quoties me v) conſulem inter-
ficere conatus es? quot ego tuas petitiones ita conjectas, b.
ut vitari poſſe non x) viderentur, parva quadam declinatio-
ne, &, ut ajunt, corpore effugi. nihil agis, nihil aſſequeris,

n) *qui te non od.*
o) probat conjecturam Gruteri: *non inhæret tuæ famæ.*
p) *vacuefeciſſes.* q) *vitiorum tuorum.* r) *rempublicam.*
s) *Poteſtne tibi hæc lux &c.*
t) *Populi R.* u) *multa commiſſa poſtea.*
v) *me* abeſt. x) *non poſſe.*

Digitized by Google

nihil moliris, quod mihi latere valeat in tempore : neque
16 tamen conari, ac velle y) deſiſtis. Quoties jam tibi extorta
eſt ſica iſta z) de manibus? quoties vero excidit caſu aliquo,
& elapſa eſt? tamen ea carere diutius non potes: quæ qui-
dem quibus abs te initiata ſacris, ac devota ſit, neſcio, quod
7 eam neceſſe putas a) conſulis in corpore defigere. Nunc
vero, quæ tua eſt iſta vita b)? ſic enim jam tecum loquar,
non ut odio permotus eſſe videar, quo debeo, ſed ut miſeri-
cordia, quæ tibi nulla debetur. Veniſti paullo ante in ſe-
natum. quis te ex hac tanta frequentia, ex tot tuis c) ami-
cis, ac neceſſariis ſalutavit? Si hoc poſt hominum memoriam
contigit nemini, vocis exſpectas contumeliam, cum ſis graviſ-
ſimo judicio taciturnitatis oppreſſus? Quid, quod adventu
tuo iſta ſubſellia, vacua facta d) ſunt? quod omnes conſulares,
qui tibi perſæpe ad cædem conſtituti fuerunt, ſimulatque aſ-
ſediſti, partem iſtam ſubſelliorum nudam, atque inanem re-
17 liquerunt? Quo tandem animo hoc tibi ferendum putas?
Servi mehercle mei ſi me iſto pacto metuerent, ut te me-
tuunt omnes cives tui, domum meam relinquendam puta-
rem: tu tibi urbem non arbitraris? &, ſi me meis civibus
injuria ſuſpectum tam graviter, atque offenſum viderem;
carere me adſpectu civium, quam infeſtis oculis omnium e)
conſpici mallem. tu cum conſcientia ſcelerum tuorum agno-
ſcas odium omnium juſtum, & jam tibi diu debitum, dubi-
tas, quorum mentes, ſenſusque vulneras, eorum adſpectum,
præſentiamque vitare? Si te parentes timerent, atque odiſ-
p. ſent tui, neque eos ulla ratione placare poſſes: ut opinor,
101 ab eorum oculis aliquo concederes. nunc te patria, quæ com-
a. munis eſt omnium noſtrorum parens, odit, ac metuit: & jam-
diu de te nihil judicat, niſi de parricidio ſuo cogitare. hujus
tu neque auctoritatem verebere, neque judicium ſequere,
18 neque vim pertimeſces? Quæ tecum, Catilina, ſic agit, &
quodam-

y) *velle ac conari.* z) *iſta ſica.* a) *putas eſſe.*
b) *iſta tua vita.* c) *tot ex tuis.* d) *vacuefacta.*
e) *omn. oculis.*

quodammodo tacita loquitur. Nullum aliquot jam annis
facinus exſtitit, niſi per te: nullum flagitium ſine te: tibi
uni multorum civium neces, tibi vexatio, direptioque ſocio-
rum, impunita fuit, ac libera: tu non ſolum ad negligendas
leges, ac quæſtiones, verum etiam ad evertendas, perfringen-
dasque valuiſti. Superiora illa, quamquam ferenda non fue-
runt, tamen, ut potui, tuli. nunc vero me totam eſſe in me-
tu propter te unum: quidquid increpuerit, Catilinam time-
ri: nullum videri contra me conſilium iniri poſſe, quod a
tuo ſcelere abhorreat; non eſt ferendum. Quamobrem
diſcede, atque hunc mihi timorem eripe: ſi verus f), ne
opprimar; ſin falſus, ut tandem aliquando timere deſinam.
Hæc ſi tecum, ut dixi, patria loquatur, nonne impetrare de- 8
beat, etiam ſi vim adhibere non poſſit? Quid? quod tu te 19
ipſe in cuſtodiam dediſti? quid? quod, vitandæ ſuſpicionis
cauſa, apud M. Lepidum te habitare velle dixiſti? a quo
non receptus, etiam ad me venire auſus es: atque, ut domi
meæ te aſſervarem, rogaſti. cum a me quoque id reſponſum
tuliſſes, me nullo modo poſſe iisdem parietibus tuto eſſe te-
cum, qui magno in periculo eſſem, quod iisdem mœnibus
contineremur: ad Q. Metellum prætorem veniſti. a quo re-
pudiatus, ad ſodalem tuum, virum optimum, M. Marcellum
demigraſti: quem tu videlicet & ad cuſtodiendum te, diligen-
tiſſimum, & ad ſuſpicandum, ſagaciſſimum, & ad vindican-
dum, fortiſſimum fore putaſti. Sed quam longe videtur a b.
carcere, atque a vinculis abeſſe debere, qui ſe ipſum jam di-
gnum cuſtodia judicaverit? Quæ cum ita ſint, Catilina, du- 20
bitas, ſi hic morari æquo animo non potes g), abire in ali-
quas terras, & vitam iſtam multis ſuppliciis juſtis, debitisque
ereptam, fugæ, ſolitudinique mandare?

Refer, inquis, ad ſenatum (id enim poſtulas) &, ſi hic ordo placere ſibi decreverit, te ire in exſilium, obtemperaturum eſſe dicis. Non referam id, quod abhorret a meis moribus: & tamen faciam, ut intelligas, quid hi de te ſentiant.

f) *ſi eſt verus.* g) *ſi emori æquo a.n.p.*

Egredere ex urbe, Catilina: libera rempublicam metu: in
exſilium, ſi hanc vocem exſpectas, proficiſcere. Quid eſt,
Catilina? ecquid attendis, ecquid animadvertis horum ſilentium? patiuntur, tacent. quid exſpectas auctoritatem lo-
21 quentium, quorum voluntatem tacitorum perſpicis? At ſi
hoc idem huic adoleſcenti optimo, P. Sextio, ſi fortiſſimo
viro, M. Marcello dixiſſem: jam mihi conſuli hoc ipſo in
templo, jure optimo ſenatus h) vim, & manus intuliſſet. de
te autem, Catilina, cum quieſcunt, probant: cum patiuntur,
decernunt: cum tacent, clamant. neque hi ſolum, quorum
tibi auctoritas eſt videlicet cara, vita viliſſima: ſed etiam illi
equites Romani, honeſtiſſimi, atque optimi viri, ceterique
fortiſſimi cives, qui circumſtant ſenatum; quorum tu & frequentiam videre, & ſtudia perſpicere, & voces paullo ante exaudire potuiſti. quorum ego vix abs te jamdiu manus, ac tela
contineo: eosdem facile adducam, ut te hæc, quæ jampridem
vaſtare ſtudes, relinquentem, usque ad portas proſequantur.

9 Quamquam quid loquor? te ut ulla res frangat? tu
22 ut umquam te corrigas? tu ut ullam fugam meditere?
ut ullum tu i) exſilium cogites? Utinam tibi iſtam mentem
p. dii immortales duint! tametſi video, ſi mea voce perterritus
102 ire in exſilium animum induxeris, quanta tempeſtas invidiæ
a. nobis, ſi minus in præſens tempus, recenti memoria ſcelerum
tuorum, at in poſteritatem impendeat. Sed eſt mihi k)
tanti, dummodo iſta privata ſit calamitas, & a reipublicæ periculis ſejungatur. Sed ut l) vitiis tuis commoveare, ut legum pœnas pertimeſcas, ut temporibus reipublicæ concedas m), non eſt poſtulandum. neque enim is es, Catilina,
ut te aut pudor a turpitudine, aut metus a periculo, aut ra-
23 tio a furore revocarit. Quamobrem, ut ſæpe jam dixi, proficiſcere: ac, ſi mihi inimico, ut prædicas, tuo conflare vis
invidiam; recta perge in exſilium: vix feram ſermones hominum, ſi id feceris: vix molem iſtius invidiæ, ſi in exſilium

h) *ſenatus jure optimo.* i) *tu ut ullum.* k) abeſt: *mihi.*
l) *ſed tu ut.* m) *cedas.*

Digitized by Google

lium n) ieris juſſu conſulis, ſuſtinebo. ſin autem ſervire meæ laudi, & gloriæ mavis; egredere cum importuna ſcelератorum manu: confer te ad Manlium: concita perditos cives: ſecerne te a bonis: infer patriæ bellum; exſulta impio latrocinio, ut a me non ejectus, ad alienos; ſed invitatus, ad tuos iſſe videaris. Quamquam quid ego te invitem, a quo 24
jam ſciam eſſe præmiſſos, qui tibi ad forum Aurelium præſtolarentur armati? ſciam o) pactam & conſtitutam eſſe cum Manlio diem? a quo etiam aquilam illam argenteam, quam tibi, ac tuis omnibus pernicioſam eſſe confido, & funeſtam futuram, cui domi tuæ ſacrarium ſcelerum tuorum conſtitutum fuit, ſciam eſſe præmiſſam? Tu ut illa diutius carere poſſis, quam venerari, ad cædem proficiſcens, ſolebas? a cujus altaribus ſæpe iſtam dexteram impiam p) ad necem civium tranſtuliſti? Ibis tandem aliquando, quo te IO
jampridem tua iſta cupiditas effrenata, ac furioſa rapiebat. 25
neque enim tibi hæc res affert dolorem, ſed quandam incredibilem voluptatem. ad hanc te amentiam natura peperit, voluntas exercuit, fortuna ſervavit. numquam tu non modo otium, ſed ne bellum quidem, niſi nefarium concupiſti. nactus es ex perditis, atque ab omni non modo fortuna, verum etiam ſpe derelictis, conflatam improborum manum. Hic 26
tu qua lætitia perfruere? quibus gaudiis exſultabis? quanta in voluptate bacchabere, cum in tanto numero tuorum neque audies virum bonum quemquam, neque videbis? Ad hujus vitæ ſtudium meditati illi ſunt, qui feruntur, labores tui: jacere humi non modo ad obſidendum ſtuprum, verum etiam ad facinus obeundum: vigilare non ſolum inſidiantem ſomno maritorum, verum etiam bonis occiſorum q). Habes ubi oſtentes illam præclaram tuam patientiam famis, frigoris, inopiæ rerum omnium: quibus te brevi tempore confectum eſſe ſenties. Tantum profeci tum, cum te a conſulatu repuli, ut exſul potius tentare, quam conſul vexare 27
rem-

n) *exſulium.* o) *cum ſciam jam.* p) *iſtam impiam dexteram.* q) *otioſorum.*

Digitized by Google

rempublicam poſſes: atque ut id, quod eſſet a te ſcelerate ſuſceptum, latrocinium potius, quam bellum nominaretur.

II Nunc, ut a me, patres conſcripti, quandam prope juſtam
patriæ querimoniam deteſter, ac deprecer: percipite, quæſo, diligenter, quæ dicam, & ea penitus animis veſtris, mentibusque mandate. Etenim, ſi mecum patria, quæ mihi vita mea multo eſt carior; ſi cuncta Italia; ſi omnis reſpublica loquatur: M. Tulli, quid agis? tune eum, quem eſſe hoſtem comperiſti: quem ducem belli futurum vides: quem exſpectari imperatorem in caſtris hoſtium ſentis, auctorem ſceleris, principem conjurationis, evocatorem ſervorum, & civium perditorum, exire patieris, ut abs te non emiſſus r) ex urbe, ſed immiſſus in urbem eſſe videatur? nonne hunc in vincula duci, non ad mortem rapi, non ſummo ſupplicio
28 mactari imperabis? Quid tandem impedit te? mosne ma-
p. jorum? at perſæpe etiam privati in hac republica pernicio-
103 ſos cives morte multarunt. An leges, quæ de civium Roma-
a. norum s) ſupplicio rogatæ ſunt? at numquam in hac urbe ii,
qui a republica defecerunt, civium jura tenuerunt. An invidiam poſteritatis times? præclaram vero populo Romano refers gratiam, qui te, hominem per te cognitum, nulla commendatione majorum, tam mature ad ſummum imperium per omnes honorum gradus extulit, ſi propter invidiam, aut ali-
29 cujus periculi metum ſalutem civium tuorum negligis. Sed,
ſi quis eſt invidiæ metus, num eſt vehementius ſeveritatis, ac fortitudinis invidia, quam inertiæ, ac nequitiæ pertimeſcenda? An, cum bello vaſtabitur Italia, vexabuntur urbes, tecta ardebunt: tum te non exiſtimas invidiæ incendio con-
12 flagraturum? His ego ſanctiſſimis reipublicæ vocibus, & eorum hominum, qui idem ſentiunt, mentibus, pauca reſpondebo. Ego, ſi hoc optimum factu judicarem, patres conſcripti,

r) a Cicerone eſſe Græv. putabat: *amiſſus* i. e. amandatus, quod in Cod. ſuo primo erat.

s) *de civium reorum.*

Digitized by Google

ſcripti, Catilinam morte multari: unius uſuram horæ gladia-
tori iſti ad vivendum non dediſſem. Etenim, ſi ſummi viri,
& clariſſimi cives t), Saturnini, & Gracchorum, & Flacci, &
ſuperiorum complurium ſanguine non modo ſe non conta-
minarunt, ſed etiam honeſtarunt: certe verendum mihi u)
non erat, ne quid, hoc parricida civium interfecto, invidiæ
mihi in poſteritatem redundaret. Quod ſi ea mihi maxi-
me impenderet: tamen hoc animo ſemper fui, ut invidiam
virtute partam, gloriam, non invidiam putarem. Quam- 30
quam nonnulli ſunt in hoc ordine, qui aut ea, quæ imminent,
non videant: aut ea, quæ vident, diſſimulent: qui ſpem Ca-
tilinæ mollibus ſententiis aluerunt, conjurationemque naſcen-
tem non credendo corroboraverunt. quorum auctoritatem
ſecuti multi, non ſolum improbi, verum etiam imperiti, ſi in
hunc animadvertiſſem; crudeliter, & regie factum eſſe dice- b.
rent. Nunc intelligo, ſi iſte, quo intendit, in Manliana ca-
ſtra pervenerit, neminem tam ſtultum fore, qui non videat
conjurationem eſſe factam: neminem tam improbum, qui
non fateatur. Hoc autem uno interfecto, intelligo hanc rei-
publicæ peſtem paulliſper reprimi, non in perpetuum com-
primi poſſe. Quod ſi ſe ejecerit, ſecumque ſuos eduxerit,
& eodem ceteros undique collectos naufragos aggregaverit:
extinguetur, atque delebitur non modo hæc tam adulta rei-
publicæ peſtis, verum etiam ſtirps, ac ſemen malorum omni-
um. Etenim jamdiu, patres conſcripti, in his periculis con- 13
jurationis, inſidiiſque verſamur: ſed neſcio quo pacto omni- 31
um ſcelerum, ac veteris furoris, & audaciæ maturitas in noſtri
conſulatus tempus erupit. Quod ſi ex tanto latrocinio iſte
unus tolletur; videbimur fortaſſe ad breve quoddam tempus
cura, & metu eſſe relevati: periculum autem reſidebit, & erit
incluſum penitus in venis, atque in viſceribus reipublicæ.
Ut ſæpe homines ægri morbo gravi, cum æſtu, febrique ja-
ctantur, ſi aquam gelidam biberint, primo relevari videntur;
deinde

t) *ſi ſummi & clariſſimi viri cives.*
u) *mihi verendum.*

Digitized by Google

deinde multo gravius, vehementiusque afflictantur: ſic hic morbus, qui eſt in republica, relevatus iſtius pœna, vehe-
32 mentius vivis reliquis x) ingraveſcet. Quare, patres conſcripti, ſecedant improbi, ſecernant ſe a bonis, unum in locum congregentur: muro denique, id quod ſæpe jam dixi, ſecernantur a nobis: deſinant inſidiari domi ſuæ conſuli, circumſtare tribunal prætoris urbani, obſidere cum gladiis curiam, malleolos & faces ad inflammandam urbem comparare. ſit denique inſcriptum in fronte uniuscujusque civis y), quid de republica ſentiat. Polliceor hoc vobis, patres conſcripti, tantam in nobis conſulibus fore diligentiam, tantam in
p. vobis auctoritatem, tantam in equitibus Romanis virtutem,
104 tantam in omnibus bonis conſenſionem, ut Catilinæ profectio-
a. ne omnia patefacta, illuſtrata, oppreſſa, vindicata eſſe videatis.

33 Hiſce ominibus, Catilina, cum ſumma reipublicæ ſalute, & cum tua peſte, ac pernicie, cumque eorum exitio, qui ſe tecum omni ſcelere, parricidioque junxerunt, proficiſcere ad impium bellum, ac nefarium. Tum tu, Jupiter, qui iisdem, quibus hæc urbs, auſpiciis a Romulo es conſtitutus; quem Statorem hujus urbis, atque imperii vere nominamus: hunc, & hujus ſocios a tuis aris, ceteriſque templis, a tectis urbis, ac mœnibus, a vita, fortuniſque civium omnium arcebis: & omnes inimicos bonorum z), hoſtes patriæ, latrones Italiæ, ſcelerum fœdere inter ſe, ac nefaria ſocietate conjunctos, æternis ſuppliciis vivos, mortuosque mactabis.

---

x) *reliquis vivis.* y) abeſt: *civis.* z) *bonorum inim.*

M. TUL-

Digitized by Google

M. TULLII CICERONIS b.

IN

L. CATILINAM

SECUNDA,

AD

QUIRITES.

ORATIO SECUNDA ET VICESIMA.

TANDEM aliquando, Quirites, L. Catilinam, furentem I
audacia, ſcelus anhelantem, peſtem patriæ nefarie mo- 1
lientem, vobis, atque huic urbi ferrum, flammamque mi-
nitantem, ex urbe vel ejecimus, vel emiſimus, vel ipſum egre-
dientem verbis proſecuti ſumus. Abiit, exceſſit, evaſit,
erupit. nulla jam pernicies a monſtro illo, atque prodigio
mœnibus ipſis intra mœnia comparabitur. Atque hunc
quidem unum hujus belli domeſtici ducem ſine controverſia
vicimus. non enim a) jam inter latera noſtra ſica illa verſa-
bitur: non in campo, non in foro, non in curia, non denique
intra domeſticos parietes pertimeſcemus. loco ille motus
eſt, cum eſt ex urbe depulſus b). palam jam cum hoſte, nul-
lo impediente, bellum juſtum geremus. Sine dubio perdi-
dimus hominem, magnificeque vicimus, cum illum ex oc-
cultis inſidiis in apertum latrocinium conjecimus. Quod 2
vero non cruentum mucronem, ut voluit, extulit, quod vivis
nobis egreſſus eſt, quod ei ferrum de manibus extorſimus c),
quod incolumes cives, quod ſtantem urbem reliquit: quan-
to tandem illum mærore afflictum eſſe, & profligatum pu-
tatis? Jacet ille nunc proſtratus d), Quirites, & ſe percul-
ſum, atque abjectum eſſe ſentit, & retorquet oculos profecto
ſæpe ad hanc urbem; quam ex ſuis faucibus e) ereptam eſſe
luget.

a) placebat Græv. conjectura Manutii, qui *enim* deleri volebat.
b) *cum ex urbe eſt depulſus.* c) *extorſimus e manibus.*
d) *proſtratusque eſt.* e) *e ſuis faucibus.*

Digitized by Google

luget. quæ quidem lætari mihi videtur, quod tantam peſtem
evomuerit, foraſque projecerit.
2 At ſiquis eſt talis, quales eſſe omnes oportebat, qui in hoc
3 ipſo, in quo exſultat, & triumphat oratio mea, me vehemen-
p. ter accuſet, quod tam capitalem hoſtem non comprehende-
105 rim potius, quam emiſerim: non eſt iſta mea culpa, Quiri-
a. tes, ſed temporum. interemptum f) eſſe L. Catilinam, &
graviſſimo ſupplicio affectum jampridem oportebat: idque
a me & mos majorum, & hujus imperii ſeveritas, & reſpublica
poſtulabat. Sed quam multos fuiſſe putatis, qui, quæ ego
deferrem, non crederent? quam multos, qui propter ſtul-
titiam non putarent? quam multos, qui etiam defenderent?
quam multos, qui propter improbitatem faverent? Ac ſi,
ſublato illo, depelli a vobis omne periculum judicarem: jam
pridem ego L. Catilinam non modo invidiæ meæ, verum et-
4 iam vitæ periculo ſuſtuliſſem. Sed cum viderem, ne vobis
quidem omnibus re etiam tum probata, ſi illum, ut erat me-
ritus, morte multaſſem, fore, ut ejus ſocios invidia oppreſſus
perſequi non poſſem: rem huc deduxi, ut tum palam pu-
gnare poſſetis, cum hoſtem aperte videretis. Quem quidem
ego hoſtem, Quirites, quam vehementer foris eſſe timendum
putem, licet hinc intelligatis, quod illud etiam moleſte fero,
quod ex urbe parum comitatus exierit. Utinam ille omnes
ſecum ſuas copias eduxiſſet! Tongillum g) mihi eduxit;
quem amare in prætexta calumnia cœperat: Publicium &
Munatium; quorum æs alienum contractum in popina nul-
lum reipublicæ motum afferre poterat: reliquit quos viros?
quanto alieno ære? quam valentes? quam nobiles? vos
3 videtis h). Itaque ego illum exercitum, & Gallicanis legio-
5 nibus, & hoc delectu, quem in agro Piceno, & Gallico Q. Me-
tellus habuit, & his copiis, quæ a nobis quotidie comparan-
tur, magnopere contemno; collectum ex ſenibus deſperatis,
b. ex agreſti luxuria, ex ruſticis decoctoribus: ex iis, qui va-
dimo-

f) *interfectum.* g) *Tongilium.*
h) *vos videtis*, abeſt a Græv.

Digitized by Google

dimonia deſerere, quam illum exercitum, maluerunt: qui-
bus ego non modo ſi aciem exercitus noſtri, verum etiam ſi
edictum prætoris oſtendero, concident. Hos, quos video
volitare in foro, quos ſtare ad curiam, quos etiam, in ſenatum
venire: qui nitent unguentis, qui fulgent purpura, mallem
ſecum ſuos milites eduxiſſet: qui ſi hic permanent, memen-
tote non tam exercitum illum eſſe nobis, quam hos, qui ex-
ercitum deſeruerunt, pertimeſcendos. Atque hoc etiam
ſunt timendi magis, quod, quid cogitent, me ſcire ſentiunt:
neque tamen permoventur. Video, cui Apulia ſit attributa, 6
qui habeat Etruriam, qui agrum Picenum, qui Gallicum, qui
ſibi has urbanas inſidias cædis, atque incendiorum depopo-
ſcerit. omnia ſuperioris noctis conſilia ad me perlata eſſe ſen-
tiunt i): patefeci in ſenatu heſterno die: Catilina ipſe per-
timuit, profugit: hi quid exſpectant? næ illi vehementer
errant, ſi illam meam priſtinam lenitatem perpetuam ſperant
futuram.

Quod exſpectavi, jam ſum aſſecutus, ut vos omnes factam 4
eſſe aperte conjurationem contra rempublicam videretis.
niſi vero ſi quis eſt, qui Catilinæ ſimiles cum Catilina ſentire
non putet. Non eſt jam lenitati locus: ſeveritatem res ipſa
flagitat. unum etiam nunc concedam: exeant, proficiſcan-
tur, ne patiantur deſiderio ſui Catilinam k) miſerum tabe-
ſcere. demonſtrabo iter: Aurelia via profectus eſt. ſi accele-
rare volent, ad veſperam conſequentur. O fortunatam rem- 7
publicam, ſiquidem hanc ſentinam hujus urbis ejecerit! Uno
mehercule Catilina exhauſto, relevata mihi, & recreata res-
publica videtur. Quid enim mali, aut ſceleris fingi, aut ex-
cogitari poteſt, quod non ille conceperit? quis tota Italia
veneficus, quis gladiator, quis latro, quis ſicarius, quis par- p.
ricida, quis teſtamentorum ſubjector, quis circumſcriptor, 106
quis ganeo, quis nepos, quis adulter, quæ mulier infamis, a.
quis corruptor juventutis, quis corruptus, quis perditus in-
veniri poteſt, qui ſe cum Catilina non familiariſſime vixiſſe
fate-

i) *ſentiunt eſſe perlata.* k) *Cat. deſiderio ſui.*

Digitized by Google

fateatur? quæ cædes per hoſce annos ſine illo facta eſt? quod
8 nefarium ſtuprum non per illum? Jam vero quæ tanta in ullo umquam homine juventutis illecebra fuit, quanta in illo? qui alios ipſe amabat turpiſſime, aliorum amori flagitioſiſſime ſerviebat: aliis fructum libidinum, aliis mortem parentum, non modo impellendo, verum etiam adjuvando, pollicebatur. Nunc vero quam ſubito non ſolum ex urbe, verum etiam ex agris ingentem numerum perditorum hominum collegerat? nemo, non modo Romæ, ſed nec ullo in angulo totius Italiæ oppreſſus ære alieno fuit, quem non ad hoc incre-
5 dibile ſceleris fœdus l) adſciverit. Atque, ut ejus diverſa
9 ſtudia in diſſimili ratione perſpicere poſſitis, nemo eſt in ludo gladiatorio paullo ad facinus audacior, qui ſe non intimum Catilinæ eſſe fateatur: nemo in ſcena levior, & nequior, qui ſe non ejusdem prope ſodalem fuiſſe commemoret. Atque idem tamen, ſtuprorum & ſcelerum exercitatione aſſuefactus, frigore & fame, & ſiti, ac vigiliis perferendis, fortis ab iſtis prædicabatur, cum induſtriæ ſubſidia, atque inſtrumenta virtutis, in libidine, audaciaque conſumerentur m).
10 Hunc vero ſi ſui fuerint comites ſecuti n): ſi ex urbe exierint deſperatorum hominum flagitioſi greges: o nos beatos, o rempublicam fortunatam, o præclaram laudem conſulatus mei! Non enim jam ſunt mediocres hominum libidines, non humanæ audaciæ, ac tolerandæ o): nihil cogitant, niſi cædes p), niſi incendia, niſi rapinas: patrimonia ſua profuderunt: fortunas ſuas obligurrierunt: res eos jampridem, fi-
b. des deficere nuper cœpit: eadem tamen illa, quæ erat in abundantia, libido permanet. Quod ſi in vino, & alea comeſſationes ſolum, & ſcorta quærerent: eſſent illi quidem deſperandi, ſed tamen eſſent ferendi. hoc vero quis ferre poſſit, inertes homines fortiſſimis viris inſidiari, ſtultiſſimos prudentiſſimis, ebrioſos q) ſobriis, dormientes vigilantibus? qui

l) *fœdus ſceleris.* m) *conſumeret.*
n) *ſecuti erunt ſui comites.*
o) *n. h. ac tolerandæ audaciæ.* p) *cædem.* q) *ebrios.*

Digitized by Google

qui mihi accubantes in conviviis, complexi mulieres impu-
dicas, vino languidi, conferti cibo, ſertis redimiti r), un-
guentis obliti, debilitati ſtupris, eructant ſermonibus ſuis cæ-
dem bonorum, atque urbis incendia. Quibus ego confido 11
impendere fatum aliquod: & pœnas jamdiu improbitati,
nequitiæ, ſceleri, libidini debitas, aut inſtare jam plane, aut
certe jam appropinquare. Quos ſi meus conſulatus, quo-
niam ſanare non poteſt, ſuſtulerit: non breve neſcio quod
tempus, ſed multa ſæcula propagarit reipublicæ. Nulla eſt
enim natio, quam pertimeſcamus: nullus rex, qui bellum po-
pulo Romano facere poſſit. omnia ſunt externa, unius vir-
tute, terra, marique pacata. domeſticum bellum manet: in-
tus inſidiæ ſunt: intus incluſum periculum eſt: intus eſt ho-
ſtis. cum luxuria nobis, cum amentia, cum ſcelere certan-
dum eſt. Huic ego me bello ducem profiteor, Quirites:
ſuſcipio inimicitias hominum perditorum. quæ ſanari pote-
runt, quacumque ratione ſanabo. quæ reſecanda erunt, non
patiar ad perniciem civitatis manare. Proinde aut exeant,
aut quieſcant: aut, ſi & in urbe, & in eadem mente perma-
nent; ea, quæ merentur, exſpectent.

At etiam ſunt, Quirites, qui dicant s), a me in exſilium eje- 6
ctum eſſe Catilinam. Quod ego ſi verbo aſſequi poſſem, 12
iſtos ipſos ejicerem, qui hæc loquuntur. Homo enim vi- p.
delicet timidus, & permodeſtus vocem conſulis ferre non po- 107
tuit: ſimul atque ire in exſilium juſſus eſt, paruit, quievit t). a.
Heſterno die u), cum domi meæ pæne interfectus eſſem, ſe-
natum in ædem Jovis Statoris vocavi x): rem omnem ad pa-
tres conſcriptos detuli. quo cum Catilina veniſſet: quis eum
ſenator appellavit? quis ſalutavit? quis denique ita adſpe-
xit, ut perditum civem, ac non potius, ut importuniſſimum
hoſtem? Quin etiam principes ejus ordinis partem illam ſub-
ſelliorum, ad quam ille acceſſerat, nudam, atque inanem reli-

r) *confecti cibo, redimiti ſertis.*
s) malebat Græv. e Franc. 1. *At ſunt etiam qui dicunt, Quirites.*
t) *ivit.* u) *H. d. Quirites.* x) *convocavi.*

13 querunt. Hic ego vehemens ille conſul, qui verbo cives in exſilium ejicio, quæſivi a Catilina, an nocturno conventu apud M. Leccam fuiſſet, necne. Cum ille homo audaciſſimus, conſcientia convictus, primo reticuiſſet: patefeci cetera; quid ea nocte egiſſet, ubi fuiſſet, quid in proxima y) conſtituiſſet, quemadmodum eſſet ei ratio totius belli deſcripta, edocui. cum hæſitaret, cum teneretur; quæſivi, quid dubitaret eo proficiſci, quo jampridem pararat: cum arma, cum ſecures, cum faſces, cum tubas, cum ſigna militaria, cum Aquilam illam argenteam, cui ille etiam ſacrarium ſcelerum
14 domi ſuæ fecerat, ſcirem eſſe præmiſſam. In exſilium ejiciebam, quem jam ingreſſum eſſe in bellum videbam? Etenim, credo, Manlius iſte, centurio, qui in agro Feſulano caſtra poſuit, bellum populo Romano ſuo nomine indixit: & illa caſtra nunc non Catilinam ducem exſpectant: & ille ejectus in exſilium, ſe Maſſiliam, ut ajunt, non in hæc caſtra con-
7 feret. O conditionem miſeram, non modo adminiſtrandæ, verum etiam conſervandæ reipublicæ! Nunc, ſi L. Catilina, conſiliis, laboribus, periculis meis circumcluſus, ac debilitatus, ſubito pertimuerit, ſententiam mutaverit, deſeruerit ſuos z), conſilium belli faciundi abjecerit, ex hoc curſu ſceleris, & belli, iter ad fugam, atque in exſilium converterit: non
b. ille a me ſpoliatus armis audaciæ, non obſtupefactus, ac perterritus mea diligentia, non de ſpe, conatuque depulſus, ſed indemnatus, innocens, in exſilium ejectus a conſule, vi, & minis eſſe dicetur: & erunt, qui illum, ſi hoc fecerit, non improbum, ſed miſerum; me non diligentiſſimum conſulem,
15 ſed crudeliſſimum tyrannum exiſtimari velint. Eſt mihi tanti, Quirites, hujus invidiæ falſæ, atque iniquæ tempeſtatem ſubire, dummodo a vobis hujus horribilis belli, ac nefarii periculum depellatur. Dicatur ſane ejectus eſſe a me, dummodo eat in exſilium. ſed mihi credite, non eſt iturus. Numquam ego a diis immortalibus optabo, Quirites, invidiæ meæ levandæ cauſa, ut L. Catilinam ducere exercitum hoſtium, atque

y) *proximam.* z) *ſuos deſer.*

Digitized by Google

atque in armis volitare audiatis: ſed triduo tamen audietis:
multoque magis illud timeo, ne mihi ſit invidioſum aliquan-
do, quod illum emiſerim potius, quam quod ejecerim. ſed
cum ſint homines, qui illum, cum profectus ſit, ejectum eſſe
dicant, iidem, ſi interfectus eſſet, quid dicerent? Quam- 16
quam iſti, qui Catilinam Maſſiliam ire dictitant, non tam hoc
queruntur, quam verentur. Nemo eſt iſtorum tam miſeri-
cors, qui illum non ad Manlium, quam ad Maſſilienſes ire
malit. Ille autem, ſi mehercule hoc quod agit, numquam
ante cogitaſſet, tamen latrocinantem ſe interfici mallet, quam
exſulem vivere. nunc vero, cum ei nihil adhuc præter ipſius
voluntatem, cogitationemque acciderit, niſi quod vivis nobis
Roma profectus eſt: optemus potius, ut eat in exſilium,
quam queramur.

Sed cur tamdiu de uno hoſte loquimur: & de eo hoſte, 8
qui jam fatetur ſe eſſe hoſtem: & quem, quia, quod ſemper 17
volui, murus intereſt, non timeo: de his, qui diſſimulant, p.
qui Romæ remanent, qui nobiſcum ſunt, nihil dicimus? 108
quos quidem ego, ſi ullo modo fieri poſſet, non tam ulciſci a.
ſtudeo, quam ſanare, & ipſos placare reipublicæ; neque, id
quare fieri non poſſit, ſi me audire volent, intelligo. Expo-
nam enim vobis, Quirites, ex quibus generibus hominum
iſtæ copiæ comparentur: deinde ſingulis medicinam conſilii,
atque orationis a) meæ, ſiquam potero, afferam. Unum 18
eſt eorum b), qui magno in ære alieno, majores etiam poſ-
ſeſſiones habent: quarum amore adducti, diſſolvi nullo mo-
do poſſunt. Horum hominum ſpecies eſt honeſtiſſima:
ſnnt enim locupletes: voluntas vero, & cauſa impudentiſſima.
Tu agris, tu ædificiis, tu argento, tu familia, tu rebus omni-
bus ornatus, & copioſus ſis: & dubites de poſſeſſione detra-
here, acquirere ad fidem? Quid enim exſpectas? bellum?
quid? ergo in vaſtatione omnium tuas poſſeſſiones ſacro-
ſanctas futuras putas? an tabulas novas? errant, qui iſtas a

a) Ciceronem ſcripſiſſe cenſebat Græv. *rationis.*
b) *Unum genus eſt eorum.*

Digitized by Google

Catilina exſpectant: meo beneficio tabulæ novæ proferen-
tur, verum auctionariæ. neque enim iſti, qui poſſeſſiones ha-
bent, alia ratione ulla ſalvi eſſe poſſunt. quod ſi maturius fa-
cere voluiſſent, neque (id quod ſtultiſſimum eſt) certare cum
uſuris fructibus prædiorum; & locupletioribus his, & melio-
ribus civibus uteremur. Sed hoſce homines minime puto
pertimeſcendos, quod c) aut deduci de ſententia poſſunt;
aut, ſi permanebunt, magis mihi videntur vota facturi con-
9 tra rempublicam, quam arma laturi. Alterum genus eſt eo-
19 rum, qui quamquam premuntur ære alieno, dominationem
tamen exſpectant: rerum potiri volunt: honores, quos quie-
ta republica deſperant, perturbata conſequi ſe poſſe arbitran-
tur. Quibus hoc præcipiendum videtur, unum ſcilicet &
idem, quod ceteris omnibus, ut deſperent, ſe id, quod conan-
b. tur, conſequi poſſe: primum omnium me ipſum vigilare,
adeſſe, providere reipublicæ. deinde magnos animos eſſe
in bonis viris, magnam concordiam, maximam multitudi-
nem, magnas præterea copias militum d): deos denique
immortales huic invicto populo, clariſſimo imperio, pulcher-
rimæ urbi, contra tantam vim ſceleris, præſentes auxilium
eſſe laturos. Quod ſi jam ſint id, quod cum ſummo furo-
re cupiunt, adepti: num illi in cinere urbis, & ſanguine civi-
um, quæ mente conſcelerata, ac nefaria concupierunt, ſe con-
ſules, ac dictatores, aut etiam reges ſperant futuros? non
vident id ſe cupere, quod ſi adepti fuerint, fugitivo alicui,
20 aut gladiatori concedi ſit neceſſe? Tertium genus eſt ætate
jam affectum, ſed tamen exercitatione robuſtum: quo ex
genere eſt ipſe Manlius, cui nunc Catilina ſuccedit. Hi ſunt
homines ex iis coloniis, quas Feſulis Sulla conſtituit: quas
ego univerſas, civium eſſe optimorum, & fortiſſimorum vi-
rorum ſentio: ſed tamen hi ſunt coloni, qui ſe inſperatis, re-
pentinisque pecuniis ſumptuoſius, inſolentiusque jactarunt.
hi dum ædificant, tamquam beati: dum prædiis, lecticis, fa-
miliis magnis, conviviis apparatis delectantur, in tantum æs
alie-

c) *qui.* d) *mil. copias.*

Digitized by Google

alienum inciderunt, ut, ſi ſalvi eſſe velint, Sulla ſit iis ab infe-
ris excitandus. qui etiam nonnullos agreſtes, homines tenu-
es, atque egentes, in eandem illam ſpem rapinarum veterum
impulerunt. Quos ego utroſque, Quirites, in eodem gene-
re prædatorum, direptorumque pono. Sed eos hoc moneo,
deſinant furere, ac proſcriptiones, & dictaturas cogitare.
Tantus enim illorum temporum dolor inuſtus eſt civitati, ut
jam iſta non modo homines, ſed ne pecudes quidem mihi
paſſuræ eſſe videantur. Quartum genus eſt ſane varium, & IO
miſtum, & turbulentum: qui jampridem premuntur; qui 21
numquam emergent: qui partim inertia, partim male geren- p.
do negotio e), partim etiam ſumptibus, in vetere ære alieno 109
vacillant: qui vadimoniis, judiciis, proſcriptionibus bono- a.
rum defatigati, permulti & ex urbe, & ex agris ſe in illa caſtra
conferre dicuntur. Hoſce ego non tam milites acres, quam
infitiatores lentos eſſe arbitror. qui homines primum ſi ſtare
non poſſunt, corruant: ſed ita, ut non modo civitas, ſed ne
vicini quidem proximi ſentiant. nam illud non intelligo,
quamobrem, ſi vivere honeſte non poſſunt, perire turpiter
velint: aut cur minore dolore perituros ſe cum multis, quam
ſi ſoli pereant, arbitrentur. Quintum genus eſt parricida- 22
rum, ſicariorum, denique omnium facinoroſorum: quos
ego a Catilina non revoco. nam neque divelli ab eo f) poſ-
ſunt: & pereant ſane in latrocinio, quoniam ſunt ita multi,
ut eos capere carcer non poſſit. Poſtremum autem genus
eſt, non ſolum numero, verum etiam genere ipſo, atque vita:
quod proprium eſt Catilinæ, de ejus delectu, immo vero de
complexu ejus, ac ſinu: quos pexo capillo, nitidos, aut im-
berbes, aut bene barbatos g) videtis: manicatis, & talaribus
tunicis; velis amictos, non togis: quorum omnis induſtria
vitæ, & vigilandi labor in antelucanis cœnis expromitur. In 23

 his

e) malebat e Cod. ſuo ſecundo: *negotia* i. e. rem familiarem.

f) *ab eo divelli.*

g) probat Græv. Manutii conjecturam: *pene barbatos.*

Digitized by Google

his gregibus omnes aleatores h), omnes adulteri, omnes
impuri, impudicique verſantur. hi pueri tam lepidi, ac de-
licati, non ſolum amare, & amari, neque cantare, & ſaltare, ſed
etiam ſicas vibrare, & ſpargere venena didicerunt: qui niſi
b. exeunt, niſi pereunt, etiam ſi Catilina perierit, ſcitote hoc in
republica ſeminarium Catilinarium futurum. Verumtamen
quid ſibi iſti miſeri volunt? num ſuas ſecum mulierculas
ſunt in caſtra ducturi? quemadmodum autem illis carere po-
terunt, his præſertim jam noctibus? quo autem pacto illi A-
penninum, atque illas pruinas, ac nives perferent? niſi idcirco
ſe facilius hiemem toleraturos putant, quod nudi in convi-
viis ſaltare didicerunt.

24 O bellum magnopere pertimeſcendum, cum hanc ſit ha-
II biturus Catilina ſcortorum cohortem prætoriam. Inſtruite
nunc, Quirites, contra has tam præclaras Catilinæ copias ve-
ſtra præſidia, veſtroſque exercitus: & primum gladiatori illi
confecto & ſaucio, conſules, imperatoreſque veſtros oppo-
nite: deinde contra illam naufragorum ejectam, ac debilita-
tam manum, florem totius Italiæ, ac robur educite. jam ve-
ro urbes coloniarum, ac municipiorum reſpondebunt Cati-
linæ tumulis ſilveſtribus. Neque vero ceteras copias, orna-
menta, præſidia veſtra, cum illius latronis inopia, atque ege-
25 ſtate conferre debeo. Sed, ſi, omiſſis his rebus omnibus,
quibus nos ſuppeditamus, eget ille, ſenatu, equitibus Roma-
nis, populo, urbe, ærario, vectigalibus, cuncta Italia, provin-
ciis omnibus, exteris nationibus. ſi, inquam i), his rebus
omiſſis, ipſas cauſas, quæ inter ſe confligunt, contendere ve-
limus: ex eo ipſo, quam valde illi jaceant, intelligere poſſu-
mus. Ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia:
hinc pudicitia, illinc ſtuprum: hinc fides, illinc fraudatio:
hinc pietas, illinc ſcelus: hinc conſtantia, illinc furor: hinc
honeſtas, illinc turpitudo: hinc continentia, illinc libido:
denique k) æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, vir-
tutes omnes, certant cum iniquitate, cum luxuria, cum igna-
via,

h) *aleatores omnes.* i) *inquam* abeſt. k) *hinc denique.*

Digitized by Google

via, cum temeritate, cum vitiis omnibus: poſtremo copiæ
cum egeſtate, bona ratio cum perdita, mens ſana cum amen-
tia, bona denique ſpes cum omnium rerum deſperatione p.
confligit. In hujusmodi certamine ac prœlio, nonne, etiam 110
ſi hominum ſtudia deficiant, dii ipſi immortales cogent ab a.
his præclariſſimis virtutibus, tot, & tanta vitia ſuperari? Quæ 12
cum ita ſint, Quirites, vos, quemadmodum jam antea dixi, 26
veſtra tecta cuſtodiis, vigiliisque defendite: mihi, ut urbi ſi-
ne veſtro motu, ac ſine ullo tumultu, ſatis eſſet præſidii, con-
ſultum, ac proviſum eſt. Coloni omnes, municipesque ve-
ſtri, certiores a me facti de hac nocturna excurſione Catilinæ,
facile urbes ſuas, finesque defendent: gladiatores, quam ſibi
ille maximam manum, & certiſſimam fore putavit, quam-
quam meliore animo ſunt, quam pars patriciorum, poteſtate
tamen noſtra continebuntur 1). Q. Metellus, quem ego
proſpiciens hoc, in agrum Gallicanum, Picenumque præmi-
ſi, aut opprimet hominem, aut omnes ejus motus, conatus-
que prohibebit. reliquis autem de rebus conſtituendis, ma-
turandis, agendis, jam ad ſenatum referemus, quem vocari
videtis.

Nunc illos, qui in urbe remanſerunt, atque adeo qui con- 27
tra urbis ſalutem, omniumque veſtrum, in urbe a Catilina re-
licti ſunt, quamquam ſunt hoſtes, tamen quia nati ſunt cives,
monitos etiam, atque etiam volo. Mea lenitas adhuc ſicuti
ſolutior viſa eſt, hoc exſpectavit, ut id, quod latebat, erum-
peret. quod reliquum eſt, jam non poſſum oblivisci, meam
hanc eſſe patriam, me horum eſſe conſulem: mihi aut cum
his vivendum, aut pro his eſſe moriendum. nullus eſt por-
tæ m) cuſtos, nullus inſidiator viæ: ſiqui exire volunt, con-
ſulere ſibi poſſunt: qui vero in urbe ſe commoverit, cujus
ego non modo factum, ſed inceptum ullum, conatumve con-
tra patriam deprehendero: ſentiet in hac urbe eſſe conſules
vigilantes, eſſe egregios magiſtratus, eſſe fortem ſenatum, eſſe b.

Zz 5 arma,

1) Græv. cenſebat ſic legendum: *poteſtate tamen in noſtra erunt.*
m) *portis.*

Digitized by Google

arma, eſſe carcerem: quem vindicem nefariorum, ac mani-
13 feſtorum ſcelerum majores noſtri eſſe voluerunt. Atque
28 hæc omnia ſic agentur, Quirites, ut res maximæ minimo mo-
tu, pericula ſumma nullo tumultu, bellum inteſtinum, ac
domeſticum, poſt hominum memoriam crudeliſſimum, ac
maximum, me uno togato duce & imperatore, ſedetur. quod
ego ſic adminiſtrabo, Quirites, ut, ſi ullo modo fieri poterit,
ne improbus quidem quiſquam in hac urbe pœnam ſui ſce-
leris ſufferat. ſed ſi vis manifeſtæ audaciæ, ſi impendens pa-
triæ periculum me neceſſario de hac animi lenitate deduxe-
rint: illud profecto perficiam, quod in tanto, & tam inſidio-
ſo bello vix optandum videtur, ut ne quis bonus n) intereat,
paucorumque pœna vos jam o) omnes ſalvi eſſe poſſitis.
29 Quæ quidem ego neque mea prudentia, neque humanis
conſiliis fretus polliceor vobis, Quirites; ſed multis, & non
dubiis deorum immortalium ſignificationibus: quibus ego
ducibus in hanc ſpem, ſententiamque ſum ingreſſus: qui
jam non procul, ut quondam ſolebant, ab extero p) hoſte,
atque longinquo; ſed hic præſentes ſuo numine, atque au-
xilio ſua templa, atque urbis tecta defendunt: quos vos,
Quirites, precari, venerari, atque implorare debetis, ut, quam
urbem pulcherrimam, florentiſſimam, potentiſſimamque eſſe
voluerunt, hanc omnibus hoſtium copiis, terra, marique ſu-
peratis, a perditiſſimorum civium nefario ſcelere
defendant.

---

n) *ut neque quiſquam bonorum.* o) *jam* abeſt.
p) *externo.*

M. TUL-

M. TULLII CICERONIS

IN

L. CATILINAM

TERTIA,

AD

QUIRITES.

ORATIO TERTIA ET VICESIMA.

p. 111 a.

REMPUBLICAM, Quirites, vitamque omnium ve- 1
ſtrum, bona, fortunas, conjuges, liberosque veſtros, at-
que hoc domicilium clariſſimi imperii, fortunatiſſimam, pul-
cherrimamque urbem, hodierno die, deorum immortalium
ſummo erga vos amore, laboribus, conſiliis, periculisque
meis, ex flamma, atque ferro, ac pæne ex faucibus fati erep-
tam, & vobis conſervatam, ac reſtitutam videtis. Et, ſi non 2
minus nobis jucundi, atque illuſtres ſunt ii dies, quibus con-
ſervamur, quam illi, quibus naſcimur; quod ſalutis certa læ-
titia eſt, naſcendi incerta conditio: & quod ſine ſenſu naſci-
mur, cum voluptate conſervamur a): profecto, quoniam il-
lum, qui hanc urbem condidit, Romulum b), ad deos im-
mortales benivolentia, famaque ſuſtulimus; eſſe apud vos,
poſterosque veſtros in honore debebit is, qui eandem hanc ur-
bem conditam, amplificatamque ſervavit. nam totius urbis
templis c), delubris, tectis ac mœnibus d) ſubjectos pro-
pe jam ignes, circumdatosque reſtinximus: iidemque gla-
dios in rempublicam deſtrictos retudimus, mucronesque eo-
rum a jugulis veſtris rejecimus e). Quæ quoniam in ſenatu 3
illuſtrata, patefacta, compertaque f) ſunt per me, vobis jam
exponam breviter, Quirites: ut & quanta, & quam manifeſta,
&

---

a) *ſervamur.* b) abeſt: *Romulum.*
c) *Nam toti urbi, templis.* d) *mœnibus omnibus.*
e) *dejecimus.* f) delevit copulam Grævius.

Digitized by Google

& qua ratione inveſtigata, & comprehenſa ſint, vos, qui ignoratis, & exſpectatis g), ſcire poſſitis.

Principio, ut Catilina paucis ante diebus erupit ex urbe, cum ſceleris ſui ſocios, hujuſce nefarii belli acerrimos duces
b. Romæ reliquiſſet: ſemper vigilavi, & providi, Quirites, quemadmodum in tantis, & tam abſconditis inſidiis ſalvi eſ-
2 ſe poſſemus. Nam tum, cum ex urbe Catilinam ejiciebam (non enim jam vereor h) hujus verbi invidiam, cum illa magis ſit timenda, quod vivus exierit) ſed tum, cum illum exterminari volebam; aut reliquam conjuratorum manum ſimul exituram, aut eos, qui reſtitiſſent, infirmos ſine illo, ac
4 debiles fore putabam. Atque ego, ut vidi i), quos maximo furore, & ſcelere eſſe inflammatos ſciebam, eos nobiſcum eſſe, & Romæ remanſiſſe: in eo omnes dies, noctesque conſumpſi, ut, quid agerent, quid molirentur, ſentirem, ac viderem: ut, quoniam auribus veſtris, propter incredibilem magnitudinem ſceleris, minorem fidem faceret oratio mea, rem ita comprehenderem, ut tum demum animis ſaluti veſtræ provideretis, cum oculis maleficium ipſum videretis. Itaque ut comperi, legatos Allobrogum, belli Tranſalpini, & tumultus Gallici excitandi cauſa, a P. Lentulo eſſe ſollicitatos, eosque in Galliam ad ſuos cives, eodem itinere k), cum litteris, mandatisque, ad Catilinam eſſe miſſos, comitemque iis adjunctum Vulturcium, atque huic datas eſſe l) ad Catilinam litteras: facultatem mihi oblatam putavi, ut, quod erat difficillimum, quodque ego ſemper optabam a diis immortalibus, tota res non ſolum a me, ſed etiam a ſenatu, & a vobis manifeſto de-
5 prehenderetur. Itaque heſterno die L. Flaccum, & C. Pomtinum prætores fortiſſimos, atque amantiſſimos reipublicæ viros, ad me vocavi: rem omnem expoſui m): quid fieri placeret, oſtendi. Illi autem, qui omnia de republica præclara,

g) *qui & i.* ſed conjicit Græv. *vos & q. i. & q. e.*
h) *vereor jam.*
i) præfert Græv. lectionem Duisb. Cod. *At ubi vidi.*
k) *eodemque.* l) *eſſe datas.* m) *rem expoſui.*

Digitized by Google

clara, atque egregia ſentirent, ſine recuſatione, ac ſine ulla mo-
ra negotium ſuſceperunt, &, cum adveſperaſceret, occulte ad
pontem Mulvium pervenerunt: atque ibi in proximis vil-
lis ita bipartiti n) fuerunt, ut Tiberis inter eos, & pons inter p.
eſſet. Eodem autem & ipſi ſine cujusquam ſuſpicione mul- 112
tos fortes viros eduxerunt, & ego ex præfectura Reatina com- a.
plures delectos adoleſcentes, quorum opera utor aſſidue in
reipublicæ præſidio, cum gladiis miſeram o). Interim tertia 6
fere vigilia exacta, cum jam pontem Mulvium cum p) ma-
gno comitatu legati Allobrogum ingredi inciperent, unaque
Vulturcius: fit in eos impetus: educuntur & ab illis gladii,
& a noſtris. res erat prætoribus nota ſolis: ignorabatur a ce-
teris. Tum interventu Pomtini, atque Flacci, pugna, quæ 3
erat commiſſa, ſedatur. litteræ, quæcumque erant in eo co-
mitatu, integris ſignis, prætoribus traduntur: ipſi compre-
henſi, ad me, cum jam diluceſceret, deducuntur. Atque ho-
rum omnium ſcelerum improbiſſimum machinatorem Cim-
brum Gabinium, ſtatim ad me, nihildum ſuſpicantem, voca-
vi. Deinde item arceſſitur P. Statilius, & poſt eum C. Ce-
thegus. tardiſſime autem Lentulus venit, credo quod litteris
dandis, præter conſuetudinem, proxima nocte vigilarat.
Cum vero ſummis, ac clariſſimis q) hujus civitatis viris, qui, 7
audita re, frequentes ad me mane convenerant, litteras a me
prius aperiri, quam ad ſenatum referrem, placeret; ne, ſi ni-
hil eſſet inventum, temere a me tantus tumultus injectus ci-
vitati videretur: negavi me eſſe facturum r), ut de periculo
publico, non ad conſilium publicum rem integram defer-
rem. Etenim, Quirites, ſi ea, quæ erant ad me delata, reperta
non eſſent: tamen ego non arbitrabar in tantis reipublicæ
periculis mihi eſſe nimiam diligentiam pertimeſcendam. Se-
natum frequentem celeriter, ut vidiſtis, coëgi. Atque in- 8
terea ſtatim, admonitu Allobrogum, C. Sulpicium, prætorem,
fortem virum, miſi, qui ex ædibus Cethegi, ſi quid telorum
eſſet,

n) *bipartito.* o) *republica, præſidio cum g. m.*
p) *cum abeſt.* q) *cum ſ. a. c.* r) *me negavi e. ſ.*

Digitized by Google

eſſet, efferret. ex quibus ille maximum ſicarum numerum,
4 & gladiorum extulit. Introduxi Vulturcium ſine Gallis: fi-
b. dem ei publicam, juſſu ſenatus, dedi: hortatus ſum, ut ea,
quæ ſciret, ſine timore s) indicaret. Tum ille, cum vix ſe
ex magno timore recepiſſet t), dixit: a P. Lentulo ſe habere
ad Catilinam mandata, & litteras, ut ſervorum præſidio ute-
retur, & ad urbem quamprimum cum exercitu accederet: id
autem eo conſilio, ut, cum urbem omnibus ex partibus,
quemadmodum deſcriptum, diſtributumque erat, incendiſ-
ſent, cædemque infinitam civium feciſſent: præſto eſſet ille,
qui & fugientes exciperet, & ſe cum his urbanis ducibus con-
9 jungeret. Introducti autem Galli, jusjurandum ſibi, & litte-
ras a P. Lentulo, Cethego, Statilio ad ſuam gentem datas eſſe
dixerunt: atque ita ſibi ab his, & a L. Caſſio eſſe præſcriptum,
ut equitatum in Italiam quam primum mitterent: pedeſtres
ſibi copias non defuturas: Lentulum autem ſibi confirmaſſe
ex fatis Sibyllinis, aruſpicumque reſponſis ſe eſſe tertium il-
lum Cornelium, ad quem regnum hujus urbis, atque impe-
rium pervenire eſſet neceſſe: Cinnam ante ſe, & Sullam fu-
iſſe: eundemque dixiſſe, fatalem hunc eſſe annum ad interi-
tum hujus urbis, atque imperii u), qui eſſet decimus annus
poſt virginum abſolutionem, poſt Capitolii autem incenſio-
10 nem viceſimus. Hanc autem Cethego cum ceteris contro-
verſiam fuiſſe dixerunt: quod, Lentulo, & aliis, Saturnalibus
cædem x) fieri, atque urbem incendi placeret; Cethego
5 nimium id longum videri. Ac, ne longum ſit y), Quirites,
tabellas proferri juſſimus, quæ a quoque dicebantur datæ.
Primum oſtendimus Cethego ſignum: cognovit. nos linum
incidimus: legimus. erat ſcriptum ipſius manu; Allobro-
gum ſenatui, & populo, ſeſe, quæ eorum legatis confirmaſſet,
eſſe

---

s) *metu.* t) *recreaſſet.*

u) a Tullii manu eſſe putabat Græv. lectionem Cod. Franc. *eundemque Lentulum dixiſſe, ſatalem hunc eſſe annum urbis ad interitum hujus imperii.*

x) *cædem Saturn.*

y) placebat Græv: *Ac ne nimium longum ſit* e Franc. Cod.

Digitized by Google

eſſe facturum: orare, ut item illi facerent, quæ ſibi legati eo- p.
rum præcepiſſent z). Tum Cethegus, qui paullo ante ali- 113
quid a) de gladiis, ac ſicis, quæ apud ipſum erant depre- a.
henſæ, reſpondiſſet, dixiſſetque, ſe ſemper bonorum ferra-
mentorum ſtudioſum fuiſſe: recitatis litteris debilitatus, at-
que abjectus, conſcientia convictus, repente conticuit. In-
troductus Statilius, cognovit manum, & ſignum ſuum b).
Recitatæ ſunt tabellæ in eandem fere ſententiam: confeſſus
eſt. Tum oſtendi tabellas Lentulo: & quæſivi, cognoſce-
retne ſignum. Annuit. Eſt vero, inquam, ſignum qui-
dem notum c), imago avi tui, clariſſimi viri, qui amavit unice
patriam, & cives ſuos: quæ quidem te a tanto ſcelere etiam
muta revocare debuit. Leguntur eadem ratione ad ſenatum 11
Allobrogum, populumque litteræ. ſi quid de his rebus dice-
re vellet, feci poteſtatem. Atque ille primo quidem nega-
vit: poſt autem aliquanto, toto jam indicio expoſito, atque
edito, ſurrexit: quæſivit a Gallis, quid ſibi eſſet cum iis:
quamobrem domum ſuam veniſſent; itemque a Vulturcio.
qui cum illi breviter, conſtanterque reſpondiſſent, per quem
ad eum, quotieſque veniſſent: quæſiſſentque ab eo, nihilne
ſecum eſſet de fatis Sibyllinis locutus: tum ille ſubito, ſce-
lere demens, quanta conſcientiæ vis d) eſſet, oſtendit. nam,
cum id poſſet infitiari, repente præter opinionem omnium
confeſſus eſt. ita eum non modo ingenium illud, & dicendi
exercitatio, qua ſemper valuit, ſed etiam propter vim ſcele-
ris manifeſti, atque deprehenſi, impudentia, qua ſuperabat
omnes, improbitaſque defecit. Vulturcius vero ſubito pro- 12
ferri litteras, atque aperiri juſſit, quas ſibi a Lentulo ad Ca-
tilinam datas eſſe dicebat. Atque ibi vehementiſſime per-
turbatus Lentulus, tamen & ſignum ſuum, & manum cogno-
vit. erant autem ſcriptæ ſine nomine, ſed ita: *Qui ſim, ex* b.
eo, quem ad te miſi, cognoſces. cura, ut vir ſis, & cogita, quem
in

z) *recepiſſent.* a) *ante aliquid tamen.*
b) *cognovit & ſignum & manum ſuam.*
c) *notum quidem ſignum.* d) *vis conſc.*

Digitized by Google

in locum ſis progreſſus: & vide e), *quid jam tibi ſit neceſſe.*
cura, ut omnium tibi auxilia adjungas, etiam infimorum.
Gabinius deinde introductus, cum primo impudenter reſpon-
dere cœpiſſet, ad extremum nihil ex iis, quæ Galli inſimula-
13 bant, negavit. Ac mihi quidem, Quirites, cum illa certiſſi-
ma ſunt viſa argumenta, atque indicia ſceleris, tabellæ, ſigna,
manus, denique uniuscujusque confeſſio: tum multo illa
certiora, color, oculi f), vultus, taciturnitas. ſic enim obſtu-
puerant, ſic terram intuebantur, ſic furtim nonnumquam in-
ter ſe adſpiciebant, ut non jam ab aliis indicari, ſed ipſa a
ſe g) viderentur.
6 Indiciis expoſitis, atque editis, Quirites, ſenatum conſului,
de ſumma reipublicæ h) quid fieri placeret. Dictæ ſunt a
principibus acerrimæ, ac fortiſſimæ ſententiæ, quas ſenatus
ſine ulla varietate eſt conſecutus. Et quoniam nondum eſt
perſcriptum ſenatus conſultum, ex memoria vobis, Quirites,
14 quid ſenatus cenſuerit, exponam. Primum mihi gratiæ ver-
bis ampliſſimis aguntur, quod virtute, conſilio, providentia
mea, reſpublica periculis ſit maximis liberata: deinde L.
Flaccus, & C. Pomtinus, prætores, quod eorum opera forti,
fidelique uſus eſſem, merito, ac jure laudantur: atque etiam
viro forti, collegæ meo, laus impertitur, quod eos, qui hujus
conjurationis participes fuiſſent, a ſuis, & reipublicæ i) con-
ſiliis removiſſet. atque ita cenſuerunt, ut P. Lentulus, cum
ſe prætura abdicaſſet, tum in cuſtodiam traderetur: itemque
p. uti C. Cethegus, L. Statilius, P. Gabinius, qui omnes præſen-
114 tes erant, in cuſtodiam traderentur: atque idem hoc decre-
a. tum eſt in L. Caſſium, qui ſibi procurationem incendendæ
urbis depopoſcerat: in M. Cæparium, cui ad ſollicitandos
paſtores, Apuliam eſſe attributam, erat indicatum: in P. Fu-
rium, qui eſt ex his coloniis, quas Feſulas L. Sulla deduxit:
in Q. Manlium Chilonem, qui una cum hoc Furio ſemper
erat in hac Allobrogum ſollicitatione verſatus: in P. Umbre-
num,

e) *vide &.* f) *oculi, color.* g) *ſed indicare ſe ipſi.*
h) *republica.* i) *& a reip.*

Digitized by Google

num, libertinum hominem, a quo primum Gallos ad Gabinium perductos eſſe conſtabat. Atque ea lenitate ſenatus 15
eſt uſus, Quirites, ut ex tanta conjuratione, tantaque vi, ac multitudine domeſticorum hoſtium, novem hominum perditiſſimorum pœna, republica conſervata, reliquorum mentes ſanari poſſe arbitraretur. Atque etiam ſupplicatio diis immortalibus pro ſingulari eorum merito, meo nomine decreta eſt, Quirites: quod mihi primum poſt hanc urbem conditam togato contigit: & his decreta verbis eſt, QUOD URBEM INCENDIIS, CÆDE CIVES, ITALIAM BELLO LIBERASSEM. Quæ ſupplicatio ſi cum ceteris k) conferatur, Quirites, hoc intereſt l); quod ceteræ bene geſta, hæc una, conſervata republica conſtituta eſt. Atque illud, quod faciendum primum fuit, factum, atque transactum eſt. nam P. Lentulus, quamquam patefactus indiciis, & confeſſionibus ſuis, judicio ſenatus, non modo prætoris jus, verum etiam civis amiſerat; tamen magiſtratu ſe abdicavit: ut, quæ religio C. Mario, clariſſimo viro, non fuerat, quo minus C. Glauciam, de quo nihil nominatim erat decretum, prætorem occideret, ea nos religione in privato P. Lentulo puniendo liberaremur.

Nunc, quoniam, Quirites, ſceleratiſſimi, periculoſiſſimi- 7
que belli nefarios duces captos jam, & comprehenſos tene- 16
tis, exiſtimare debetis, omnes Catilinæ copias, omnes ſpes, b.
atque opes, his depulſis urbis periculis, concidiſſe. Quem quidem ego cum ex urbe pellebam, hoc providebam animo, Quirites, remoto Catilina, nec mihi eſſe P. Lentuli ſomnum m), nec L. Caſſii adipem, nec Cethegi furioſam temeritatem pertimeſcendam. Ille erat unus timendus ex his omnibus, ſed tamdiu, dum mœnibus urbis continebatur. omnia norat, omnium aditus tenebat: appellare, tentare, ſollicitare poterat, audebat: erat ei conſilium ad facinus aptum: conſilio

k) *cum ceteris ſupplicationibus.*

l) *intereſt.* m) arridebat Græv. lectio vett. Codd. *ſomnium*, i. e. ſpes e libris Sibyllinis concepta.

ſilio autem neque lingua, neque manus deerat. Jam ad ceteras n) res conficiendas certos homines delectos, ac deſcriptos habebat. neque vero cum aliquid mandaverat, confectum putabat. nihil erat, quod non ipſe obiret, occurreret,
17 vigilaret, laboraret: frigus, ſitim, famem ferre poterat. Hunc ego hominem tam acrem, tam paratum, tam audacem, tam callidum, tam in ſcelere vigilantem, tam in perditis rebus diligentem, niſi ex domeſticis inſidiis in caſtrenſe latrocinium compuliſſem (dicam id, quod ſentio, Quirites) non facile hanc tantam molem mali a cervicibus veſtris depuliſſem. Non ille vobis o) Saturnalia conſtituiſſet, neque tanto ante exitium p), ac fati diem reipublicæ denuntiaſſet, neque commiſiſſet, ut ſignum, ut litteræ ſuæ teſtes denique q) manifeſti ſceleris deprehenderentur. quæ nunc, illo abſente, ſic geſta ſunt, ut nullum in privata domo furtum umquam ſit tam palam inventum, quam hæc tanta in rempublicam r) conjuratio, manifeſto inventa, atque deprehenſa eſt. Quod ſi Catilina in urbe ad hanc diem remanſiſſet: quamquam, quoad fuit, omnibus ejus conſiliis occurri, atque obſtiti, tamen, ut leviſſime dicam, dimicandum nobis cum illo fuiſſet,
p. neque nos umquam, dum ille in urbe hoſtis fuiſſet, tantis pe-
115 riculis rempublicam, tanta pace, tanto otio, tanto ſilentio,
a. liberaſſemus.

8 Quamquam hæc omnia, Quirites, ita ſunt a me adminiſtra-
18 ta, ut deorum immortalium nutu, atque conſilio & geſta, & proviſa eſſe videantur. idque cum conjectura conſequi poſſumus, quod vix videtur humani conſilii tantarum rerum gubernatio eſſe potuiſſe: tum vero ita præſentes his temporibus opem, & auxilium nobis tulerunt, ut eos pæne oculis videre poſſemus. Nam, ut illa omittam, viſas nocturno tempore ab occidente faces, ardoremque cæli, ut fulminum jactus, ut terræ motus, ceteraque s), quæ tam multa, nobis conſulibus, facta

---

n) *certas.* o) *nobis.* p) *exitii.*
q) *denique* abeſſe volebat Græv. r) *in republ.*
s) *ut t. m. relinquam, ut omittam cetera.*

Digitized by Google

facta ſunt, ut hæc, quæ nunc fiunt, canere dii immortales vi-
derentur: hoc certe, Quirites, quod ſum dicturus, neque
prætermittendum, neque relinquendum eſt. Nam profe- 19
cto memoria tenetis, Cotta, & Torquato conſulibus, complu-
res in Capitolio turres de cælo eſſe percuſſas, cum & ſimu-
lacra deorum immortalium depulſa τ) ſunt, & ſtatuæ vete-
rum hominum dejectæ, & legum æra liquefacta. tactus eſt
etiam ille u), qui hanc urbem condidit, Romulus: quem in-
auratum in Capitolio parvum, atque lactentem, uberibus lu-
pinis inhiantem fuiſſe meminiſtis. Quo quidem tempore
cum aruſpices ex tota Etruria convenifſent, cædes, atque in-
cendia, & legum interitum, & bellum civile, ac domeſticum,
& totius urbis, atque imperii occaſum appropinquare dixe-
runt, niſi dii immortales omni ratione placati, ſuo numine
prope fata ipſa flexiſſent. Itaque illorum reſponſis tunc & 20
ludi decem per dies facti ſunt, neque res ulla, quæ ad placan-
dum deos pertineret, prætermiſſa eſt: iidemque juſſerunt,
ſimulacrum Jovis facere majus, & in excelſo collocare, &
contra, atque ante fuerat, ad orientem convertere: ac ſe ſpe-
rare dixerunt, ſi illud ſignum, quod videtis, ſolis ortum, & b.
forum, curiamque conſpiceret, fore, ut ea conſilia, quæ clam
eſſent inita contra ſalutem urbis, atque imperii, illuſtraren-
tur, ut a ſenatu populoque Romano perſpici poſſent. At-
que illud ita collocandum conſules illi ſtatuerunt x): ſed
tanta fuit operis tarditas, ut neque a ſuperioribus conſulibus,
neque a nobis ante hodiernum diem collocaretur. Hic quis 9
poteſt eſſe, Quirites, tam averſus a vero, tam præceps, tam 21
mente captus, qui neget, hæc omnia, quæ videmus, præcipue-
que hanc urbem, deorum immortalium nutu, atque poteſta-
te adminiſtrari? Etenim cum eſſet ita reſponſum, cædes,
incendia, interitumque reipublicæ comparari, & ea a perditis
civibus y), quæ tum propter magnitudinem ſcelerum non-
nullis incredibilia videbantur: ea non modo cogitata a nefa-

τ) malebat Græv. e Franc. *delapſa.*
u) *ille etiam.* x) *locaverunt.* y) *& ea per cives,*

Digitized by Google

riis civibus, verum etiam ſuſcepta eſſe ſenſiſtis. Illud vero
nonne ita præſens eſt, ut nutu Jovis Optimi Maximi factum
eſſe videatur, ut, cum hodierno die mane per forum meo
juſſu & conjurati, & eorum indices in ædem Concordiæ duce-
rentur, eo ipſo tempore ſignum ſtatueretur? quo collocato,
atque ad vos, ſenatumque converſo, omnia & ſenatus, & vos,
quæ erant contra ſalutem omnium cogitata, illuſtrata & pa-
22 tefacta vidiſtis. Quo etiam majore ſunt iſti odio z), ſuppli-
cioque digni, qui non ſolum veſtris domiciliis, atque tectis,
ſed etiam deorum templis, atque delubris ſunt funeſtos, ac
nefarios ignes inferre conati: quibus ego ſi me reſtitiſſe di-
cam, nimium mihi ſumam, & non ſim ferendus. ille, ille Ju-
piter reſtitit: ille Capitolium, ille hæc templa, ille hanc urbem,
ille vos omnes ſalvos eſſe voluit. diis ego immortalibus duci-
bus hanc mentem, Quirites, voluntatemque ſuſcepi, atque ad
hæc tanta indicia perveni. Jam vero illa Allobrogum ſolli-
p. citatio, ſic a Lentulo, ceteriſque domeſticis hoſtibus, tantæ
116 res, tam dementer credita a) & ignotis, & barbaris, commiſ-
a. ſæque litteræ numquam eſſent profecto, niſi a diis immorta-
libus huic tantæ audaciæ conſilium eſſet ereptum. Quid
vero? ut homines Galli ex civitate male pacata, quæ gens
una reſtat, quæ populo Romano bellum facere & poſſe, &
non nolle videatur, ſpem imperii, & rerum ampliſſimarum
ultro ſibi a patriciis hominibus oblatam negligerent, veſtram-
que ſalutem ſuis opibus anteponerent: id nonne b) divini-
tus factum eſſe putatis? præſertim qui nos non pugnando,
ſed tacendo ſuperare potuerunt?

10 Quamobrem, Quirites, quoniam ad omnia pulvinaria ſup-
23 plicatio decreta eſt, celebratote illos dies cum conjugibus ac
liberis veſtris. Nam multi ſæpe honores diis immortalibus
juſti habiti ſunt, ac debiti, ſed profecto juſtiores numquam.
erepti enim ex crudeliſſimo, ac miſerrimo interitu c), &
erepti

---

z) *Q. e. iſti ſunt m. o.*
a) *tam dementer tantæ res creditæ.* b) malebat: *non.*
c) *Erepti enim eſtis ex miſ. ac crud. int.*

Digitized by Google

erepti ſine cæde, ſine ſanguine, ſine exercitu, ſine dimicatione, togati, me uno togato duce, & imperatore, viciſtis. Et- 24
enim recordamini d), Quirites, omnes civiles diſſenſiones, neque ſolum eas, quas audiſtis, ſed & has, quas vosmetipſi meminiſtis, & vidiſtis: L. Sulla P. Sulpicium oppreſſit: ex urbe ejecit e) C. Marium, cuſtodem hujus urbis: multosque fortes viros partim ejecit ex civitate, partim interemit. Cn. Octavius, conſul, armis ex urbe collegam ſuum expulit. omnis hic locus acervis corporum, & civium ſanguine redundavit. Superavit poſtea Cinna cum Mario. tum vero, clariſſimis viris interfectis, lumina civitatis exſtincta ſunt. Ultus eſt hujus victoriæ crudelitatem poſtea Sulla. ne dici quidem opus eſt, quanta deminutione civium, & quanta calamitate reipublicæ. Diſſenſit M. Lepidus a clariſſimo, & fortiſſimo viro Q. Catulo. attulit non tam ipſius interitus rei- b.
publicæ luctum, quam ceterorum. Atque illæ diſſenſiones 25
f) erant hujusmodi, Quirites, quæ non ad delendam, ſed ad commutandam rempublicam pertinerent. non illi nullam eſſe rempublicam, ſed in ea, quæ eſſet, ſe eſſe principes g): neque hanc urbem conflagrare, ſed ſe in hac urbe florere voluerunt. Atque illæ tamen omnes diſſenſiones, quarum nulla exitium reipublicæ quæſivit, ejusmodi fuerunt, ut non reconciliatione concordiæ, ſed internecione civium dijudicatæ ſint. In hoc autem uno poſt hominum memoriam maximo, crudeliſſimoque bello, quale bellum nulla umquam barbaria cum ſua gente geſſit, quo in bello lex hæc fuit a Lentulo, Catilina, Caſſio, Cethego h) conſtituta, ut omnes, qui ſalva urbe ſalvi eſſe poſſent, in hoſtium numero ducerentur; ita me geſſi, Quirites, ut omnes ſalvi conſervaremini: &, cum hoſtes veſtri tantum civium ſuperfuturum putaſſent, quantum infinitæ cædi reſtitiſſet; tantum autem urbis, quantum flamma obire non potuiſſet; & urbem, & cives integros, incolumesque ſervavi. Aaa 3 Qui-

d) *recordemini.* e) *ejecit ex urbe.*
f) *Atque illæ tamen omnes diſſ.* g) *princ. eſſe.*
h) *Caſſio & Ceth.*

Digitized by Google

II Quibus pro tantis rebus, Quirites, nullum ego a vobis
26 præmium virtutis, nullum inſigne honoris, nullum monumentum laudis poſtulo, præterquam hujus diei memoriam ſempiternam. in animis ego veſtris omnes triumphos meos, omnia ornamenta honoris, monumenta gloriæ, laudis inſignia, condi, & collocari volo. nihil me mutum poteſt delectare, nihil tacitum, nihil denique hujusmodi, quod etiam minus digni aſſequi poſſint. Memoria veſtra, Quirites, noſtræ res alentur, ſermonibus creſcent, litterarum monumentis inveteraſcent, & corroborabuntur: eandemque diem intelligo, quam ſpero æternam fore, & ad ſalutem urbis, & ad memo-
p. riam conſulatus mei, propagatam i): unoque tempore in
317 hac republica duos cives exſtitiſſe, quorum alter fines veſtri
a. imperii, non terræ, ſed cæli regionibus terminaret; alter ejus-
12 dem imperii domicilium, ſedemque ſervaret. Sed, quoni-
27 am earum rerum, quas ego geſſi, non eſt eadem fortuna, atque conditio, quæ illorum, qui externa bella geſſerunt: quod mihi vivendum ſit cum illis k), quos vici, ac ſubegi; iſti hoſtes aut interfectos, aut oppreſſos reliquerunt: veſtrum eſt, Quirites, ſi ceteris recta ſua facta l) proſunt, mihi mea nequando obſint, providere. mentes enim hominum audaciſſimorum ſceleratæ, ac nefariæ ne vobis nocere poſſent, ego providi: ne mihi noceant, veſtrum eſt providere. quamquam, Quirites, mihi quidem ipſi nihil jam ab iſtis noceri poteſt. magnum enim eſt in bonis præſidium, quod mihi in perpetuum comparatum eſt: magna in republica dignitas, quæ me ſemper tacita defendet: magna vis eſt conſcientiæ, quam qui negligent, cum me violare volent, ſe ipſi indica-
28 bunt. Eſt etiam in nobis is animus, Quirites, ut non modo nullius audaciæ cedamus, ſed etiam omnes improbos ultro ſemper laceſſamus. Quod ſi omnes impetus domeſticorum hoſtium depulſi a vobis, ſe in me unum converterint m): vobis

i) *propagatam eſſe.* Sed malebat e Franc. *propagandam eſſe.*
k) *q. m. cum his vivendum eſt.* l) *recte facta ſua.*
m) *omnis impetus — depulſus — converterit.*

Digitized by Google

vobis erit providendum, Quirites, qua conditione poſthac
eos eſſe velitis, qui ſe pro ſalute veſtra obtulerint invidiæ,
periculisque omnibus. Mihi quidem ipſi quid eſt, quod jam
ad vitæ fructum poſſit acquiri, præſertim cum neque in ho-
nore veſtro, neque in gloria virtutis, quidquam videam al-
tius, quo quidem mihi libeat adſcendere? Illud perficiam 29
profecto, Quirites, ut ea, quæ geſſi in conſulatu, privatus tue-
ar, atque ornem: ut, ſiqua eſt invidia in conſervanda repu-
blica ſuſcepta, lædat invidos, mihi valeat ad gloriam. deni-
que ita me in republica tractabo, ut meminerim ſemper quæ
geſſerim, curemque, ut ea, virtute, non caſu, geſta eſſe vide- b.
antur. Vos, Quirites, quoniam jam nox eſt, veneramini il-
lum Jovem, cuſtodem hujus urbis, ac veſtrum, atque in ve-
ſtra tecta diſcedite: & ea, quamquam jam periculum eſt de-
pulſum n), tamen æque, ac priori nocte, cuſtodiis, vigiliis-
que defendite. id ne vobis diutius faciendum ſit, atque ut
in perpetua pace eſſe poſſitis, providebo o).

n) *q. j. eſt periculum depulſum.* o) *providebo Quirites.*

M. TULLII CICERONIS p. 118

IN a.

L. CATILINAM

QUARTA,

HABITA IN SENATU.

ORATIO QUARTA ET VICESIMA.

VIDEO, patres conſcripti, in me a) omnium veſtrum I
ora atque oculos eſſe converſos. video vos, b) non ſo- 1
lum de veſtro, ac reipublicæ, verum etiam, ſi id depulſum
ſit, de meo periculo eſſe ſollicitos. Eſt mihi jucunda in
malis, & grata in dolore, veſtra erga me voluntas: ſed eam,
Aaa 4 per

a) *Video in me, P. C.* b) *Vos video.*

Digitized by Google

per deos immortales! quæſo c), deponite, atque obliti ſalutis meæ, de vobis, ac de liberis veſtris cogitate. Mihi quidem ſi hæc conditio d) conſulatus data eſt, ut omnes acerbitates, omnes dolores, cruciatusque perferrem: feram non ſolum fortiter, ſed etiam libenter, dummodo meis laboribus, vobis, populoque Romano dignitas, ſalusque pariatur.

2 Ego ſum ille conſul, patres conſcripti, cui non forum, in quo omnis æquitas continetur: non campus, conſularibus auſpiciis conſecratus: non curia, ſummum auxilium omnium gentium: non domus, commune perfugium: non lectus, ad quietem datus: non denique hæc ſedes honoris, ſella curulis e): umquam vacua mortis periculo, atque inſidiis fuit. Ego multa tacui, multa pertuli, multa conceſſi, multa meo quodam dolore, in veſtro timore, ſanavi. Nunc, ſi hunc exitum conſulatus mei dii immortales eſſe voluerunt, ut vos, patres conſcripti, populumque Romanum ex cæde miſera, conjuges, liberosque veſtros, virginesque Veſtales ex acerbiſſima vexatione: templa, atque delubra, hanc pulcherrimam patriam omnium noſtrum ex fœdiſſima flamma: totam Italiam ex bello, & vaſtitate eriperem: quæcumque mihi uni
b. proponetur fortuna, ſubeatur. Etenim, ſi P. Lentulus ſuum nomen, inductus a vatibus, fatale ad perniciem reipublicæ fore putavit: cur ego non læter meum conſulatum ad ſalutem
2 reipublicæ prope fatalem exſtitiſſe? Quare, patres conſcri-
3 pti, conſulite vobis, proſpicite patriæ, conſervate vos, conjuges, liberos, fortunasque veſtras: populi Romani nomen, ſalutemque defendite: mihi parcere, ac de me cogitare deſinite. Nam primum debeo ſperare, omnes deos, qui huic urbi præſident, pro eo mihi, ac mereor, relaturos gratiam eſſe. deinde, ſi quid obtigerit, æquo animo, paratoque moriar. neque enim turpis mors forti viro poteſt accidere, neque immatura conſulari, nec miſera ſapienti. Nec tamen ego

c) *quæſo* ſpurium Græv. videbatur. d) *Mihi ſi hæc cond.*
e) *ſella curulis* non eſſe a Cicerone videbatur Græv. poſt Muret. Manut. Lamb. Grut.

Digitized by Google

ego ſum ille ferreus, qui fratris cariſſimi, atque amantiſſimi
præſentis mærore non movear, horumque omnium lachry-
mis, a quibus f) me circumſeſſum videtis. neque meam
mentem non domum ſæpe revocat exanimata uxor, abjecta
metu filia, & parvulus filius, quem mihi videtur amplecti
reſpublica tamquam obſidem conſulatus mei: neque ille,
qui exſpectans hujus exitum diei, adſtat in conſpectu meo
gener. moveor his rebus omnibus, ſed in eam partem, ut ſal-
vi ſint vobiscum omnes, etiam ſi vis aliqua me oppreſſerit;
potius, quam & illi, & nos una cum republica pereamus g).
Quare, patres conſcripti, incumbite ad reipublicæ ſalutem h): 4
circumſpicite omnes procellas, quæ impendent. niſi provide-
tis; non Ti. Gracchus, qui iterum tribunus plebis fieri voluit:
non C. Gracchus, qui agrarios concitare conatus eſt: non L. Sa-
turninus, qui C. Memmium occidit, in diſcrimen aliquod, at-
que in veſtræ ſeveritatis judicium adducitur: ſed i) tenen-
tur ii, qui ad urbis incendium, ad veſtram omnium cædem,
ad Catilinam accipiendum, Romæ reſtiterunt. tenentur litte-
ræ, ſigna, manus, denique uniuscujusque confeſſio: ſollici-
tantur Allobroges: ſervitia excitantur: Catilina arceſſitur: p.
id eſt initum conſilium, ut, interfectis omnibus, nemo ne ad 149
deplorandum quidem reipublicæ nomen, atque ad lamentan- a.
dam tanti imperii calamitatem relinquatur. Hæc omnia in- 3
dices detulerunt, rei confeſſi ſunt; vos multis jam judiciis 5
judicaſtis: primum, quod mihi gratias egiſtis ſingularibus
verbis: & mea virtute, atque diligentia, perditorum homi-
num patefactam eſſe conjurationem decreviſtis: deinde quod
P. Lentulum, ut ſe abdicaret prætura, coëgiſtis: tum quod
eum, & ceteros, de quibus judicaſtis, in cuſtodiam dandos
cenſuiſtis, maximeque quod meo nomine ſupplicationem
decreviſtis: qui honos togato habitus ante me eſt nemini.
poſtremo heſterno die præmia legatis Allobrogum, Titoque

f) malebat cum Franc. Cod. *quibus* ſine *a*.
g) *una reipublicæ peſte pereamus.* h) *ad ſal. reip.*
i) *ſed* abeſt.

Vulturcio dediſtis ampliſſima. quæ ſunt omnia ejuſmodi, ut ii, qui in cuſtodiam nominatim dati ſunt, ſine ulla dubitatione a vobis damnati eſſe videantur.

6 Sed ego inſtitui referre ad vos, patres conſcripti, tamquam integrum, & de facto, quid judicetis; & de pœna, quid cenſeatis. illa prædicam, quæ ſunt conſulis. Ego magnum in republica verſari furorem, & nova quædam miſceri, & concitari mala jampridem videbam: ſed hanc tantam, tam exitioſam haberi conjurationem a civibus, numquam putavi. Nunc, quidquid eſt, quocumque veſtræ mentes inclinant k), atque ſententiæ, ſtatuendum vobis ante noctem eſt. Quantum facinus ad nos l) delatum ſit, videtis. huic ſi paucos putatis affines eſſe, vehementer erratis. Latius opinione diſſeminatum eſt hoc malum: manavit non ſolum per Italiam, verum etiam tranſcendit Alpes, & obſcure ſerpens, multas jam provincias occupavit. id opprimi ſuſtentando, ac prolatando nullo pacto poteſt. quacumque ratione placet, celeriter vobis vindi-
4 candum eſt. Video duas adhuc eſſe ſententias: unam D.
7 Silani, qui cenſet, eos, qui hæc delere conati ſunt, morte eſſe
b. multandos: alteram C. Cæſaris, qui mortis pœnam removet, ceterorum ſuppliciorum omnes acerbitates amplectitur. Uterque & pro ſua dignitate, & pro rerum magnitudine in ſumma ſeveritate verſatur. Alter eos, qui nos omnes, qui populum Romanum vita privare conati ſunt, qui delere imperium, qui populi Romani nomen exſtinguere, punctum temporis frui vita, & hoc communi ſpiritu, non putat oportere: atque hoc genus pœnæ ſæpe in improbos cives in hac republica eſſe uſurpatum recordatur. alter intelligit, mortem a diis immortalibus non eſſe ſupplicii cauſa conſtitutam: ſed aut neceſſitatem naturæ, aut laborum, ac miſeriarum quietem eſſe. Itaque eam ſapientes numquam inviti, fortes etiam ſæpe libenter oppetiverunt. vincula vero, & ea ſempiterna, certe ad ſingularem pœnam nefarii ſceleris inventa ſunt.

Itaque

k) *ſe inclinant.* l) *ad vos.*

Digitized by Google

Itaque municipiis diſpertiri jubet m). Habere videtur iſta
res iniquitatem, ſi imperare velis: difficultatem, ſi rogare.
decernatur tamen, ſi placet. Ego enim ſuſcipiam, &, ut ſpe- 8
ro, reperiam, qui id, quod ſalutis omnium cauſa ſtatueritis,
non putet eſſe ſuæ dignitatis recuſare. Adjungit gravem
pœnam municipibus, ſi quis eorum vincula ruperit: horribiles cuſtodias circumdat, & digna ſcelere hominum perditorum. ſancit, ne quis n) eorum pœnam, quos condemnat, aut per ſenatum, aut per populum levare poſſit. eripit etiam ſpem, quæ ſola hominem o) in miſeriis conſolari ſolet. bona præterea publicari jubet: vitam ſolam relinquit nefariis hominibus: quam ſi eripuiſſet, multas uno dolore p), animi, atque corporis, & omnes ſcelerum pœnas ademiſſet. Itaque ut aliqua in vita formido improbis eſſet poſita, apud inferos
ejuſmodi quædam illi antiqui ſupplicia impiis conſtituta eſſe p.
voluerunt: quod videlicet intelligebant, his remotis, non eſſe 120
mortem ipſam pertimeſcendam. a.

Nunc, patres conſcripti, ego mea video quid interſit. ſi 5
eritis ſecuti ſententiam C. Cæſaris: quoniam hanc is in repu- 9
blica viam, quæ popularis habetur, ſecutus eſt, fortaſſe minus erunt, hoc auctore & cognitore hujuſce ſententiæ, mihi populares impetus pertimeſcendi. ſin illam alteram: neſcio, an amplius mihi negotii contrahatur. ſed tamen meorum periculorum rationes utilitas reipublicæ vincat. Habemus enim a C. Cæſare, ſicut ipſius dignitas, & majorum ejus amplitudo poſtulabat, ſententiam, tamquam obſidem perpetuæ in rempublicam voluntatis. intellectum eſt, quid interſit, inter lenitatem concionatorum, & animum vere popularem, ſaluti
populi conſulentem. Video de iſtis, qui ſe populares haberi 10
volunt, abeſſe non neminem, ne de capite videlicet civium Roma-

m) *inventa ſunt, quæ municipiis diſpertiri jubet.*
n) *& digna ſ. h. perditorum ſancit, ne quis &c.*
o) *homines.*
p) legendum cenſet Græv. *multos uno dolore dolores.*

Digitized by Google

Romanorum q) ſententiam ferat. is & nudiuſtertius in cuſto-
diam cives Romanos dedit, & ſupplicationem mihi decrevit,
& indices heſterno die maximis præmiis affecit. Jam hoc
nemini dubium eſt, qui reo cuſtodiam, quæſitori gratulatio-
nem, indici præmium decrevit, quid de tota re, & cauſa judi-
carit. At vero C. Cæſar intelligit, legem Semproniam eſſe
de civibus Romanis conſtitutam. qui autem reipublicæ ſit
hoſtis, eum civem eſſe nullo modo poſſe: denique ipſum
latorem legis Semproniæ, juſſu populi pœnas reipublicæ de-
pendiſſe. idem ipſum Lentulum largitorem, & prodigum,
non putat, cum de pernicie populi Romani, exitio hujus ur-
bis, tam acerbe, tamque crudeliter cogitarit, appellari poſſe
b. popularem. Itaque homo mitiſſimus, atque leniſſimus non
dubitat P. Lentulum æternis tenebris, vinculisque mandare;
& ſancit in poſterum, ne quis hujus ſupplicio levando ſe ja-
ctare, & in pernicie populi Romani poſthac popularis eſſe
poſſit. adjungit etiam publicationem bonorum, ut omnes
animi cruciatus, & corporis, etiam egeſtas, ac mendicitas con-
ſequatur.

6 Quamobrem ſive hoc ſtatueritis: dederitis mihi comitem
11 ad concionem, populo Romano r) carum, atque jucundum,
ſive Silani ſententiam ſequi malueritis: facile me, atque vos
a crudelitatis vituperatione defendetis; atque obtinebo, eam
multo leviorem fuiſſe. Quamquam, patres conſcripti, quæ
poteſt eſſe in tanti ſceleris immanitate punienda crudelitas?
ego enim de meo ſenſu judico. Nam ita mihi ſalva repu-
blica vobiscum perfrui liceat, ut ego, quod in hac cauſa ve-
hementior ſum, non atrocitate animi moveor, (quis enim eſt
me mitior?) ſed ſingulari quadam humanitate, & miſericor-
dia. Videor enim mihi hanc urbem videre, lucem orbis ter-
rarum, atque arcem omnium gentium, ſubito uno incendio
concidentem: cerno animo ſepulta in patria miſeros, atque
inſepultos acervos civium: verſatur mihi ante oculos adſpe-
12 ctus Cethegi, & furor, in veſtra cæde bacchantis. Cum vero
mihi

q) *civis Rom.* r) abeſt: *Romano.*

mihi propoſui regnantem Lentulum, ſicut ipſe ſe ex fatis ſpe-
raſſe confeſſus eſt, purpuratum eſſe hunc Gabinium, cum ex-
ercitu veniſſe Catilinam, tum lamentationem matrumfamilias,
tum fugam virginum, atque puerorum, ac vexationem virgi-
num Veſtalium perhorreſco: &, quia mihi vehementer hæc
videntur miſera, atque miſeranda, idcirco in eos, qui ea per-
ficere voluerunt, me ſeverum, vehementemque præbeo s).
Etenim quæro, ſi quis paterfamilias, liberis ſuis a ſervo inter-
fectis, uxore occiſa, incenſa domo, ſupplicium de ſervis non t)
quam acerbiſſimum ſumpſerit: utrum is clemens, ac miſeri- p.
cors, an inhumaniſſimus & crudeliſſimus eſſe videatur? mihi 121
vero importunus, ac ferreus, qui non dolore ac cruciatu no- a.
centis, ſuum dolorem cruciatumque lenierit. Sic nos in his
hominibus, qui nos, qui conjuges, qui liberos noſtros truci-
dare voluerunt: qui ſingulas uniuſcujuſque noſtrum domos,
& hoc univerſum reipublicæ domicilium delere conati ſunt:
qui id egerunt, ut gentem Allobrogum in veſtigiis hujus ur-
bis, atque in cinere deflagrati imperii collocarent: ſi vehe-
mentiſſimi fuerimus, miſericordes habebimur: ſin remiſſio-
res eſſe voluerimus, ſummæ nobis crudelitatis in patriæ, ci-
viumque pernicie fama ſubeunda eſt. Niſi vero cuipiam L. 13
Cæſar, vir fortiſſimus, & amantiſſimus reipublicæ, crudelior
nudiustertius viſus eſt, cum ſororis ſuæ, fœminæ electiſſimæ,
virum præſentem, & audientem, vita privandum eſſe dixit,
cum avum juſſu conſulis interfectum, filiumque ejus impu-
berem, legatum a patre miſſum, in carcere necatum eſſe di-
xit, quorum, quod ſimile factum? quod initum delendæ rei-
publicæ conſilium? largitionis voluntas tum in republica
verſata eſt, & partium quædam contentio. Atque illo tem-
pore hujus avus Lentuli, clariſſimus vir, armatus Gracchum
eſt perſecutus: ille etiam grave tum vulnus accepit, nequid
de ſumma dignitate reipublicæ u) minueretur. hic ad ever-
tenda fundamenta reipublicæ Gallos arceſſivit, ſervitia con-
citavit,

s) *præbebo.* t) abeſt: *non.*
u) *de ſumma republica.*

Digitized by Google

citavit, Catilinam evocavit v), attribuit nos trucidandos Cethego, ceteros cives interficiendos Gabinio, urbem inflammandam Caſſio, totam Italiam vaſtandam, diripiendamque Catilinæ. Vereamini, cenſeo, ne in hoc ſcelere tam immani, ac nefando nimis, aliquid ſevere ſtatuiſſe x) videamini; cum multo magis ſit verendum, ne remiſſione pœnæ crudeles in
b. patriam, quam ne ſeveritate animadverſionis nimis vehementes in acerbiſſimos hoſtes fuiſſe videamur.

7 Sed quæ y) exaudio, patres conſcripti, diſſimulare non
14 poſſum. jactantur z) enim voces, quæ perveniunt ad aures meas, eorum, qui vereri videntur, ut habeam ſatis præſidii ad ea, quæ vos ſtatueritis hodierno die, tranſigunda. Omnia & proviſa, & parata, & conſtituta ſunt, patres conſcripti, cum mea ſumma cura, atque diligentia, tum multo etiam majore populi Romani ad ſummum imperium retinendum, & ad communes fortunas conſervandas voluntate: omnes adſunt omnium ordinum homines, omnium denique ætatum: plenum eſt forum, plena templa circa forum, pleni omnes aditus hujus loci ac templi. Cauſa enim eſt poſt urbem conditam hæc inventa ſola, in qua omnes ſentirent unum, atque idem, præter eos, qui cum ſibi viderent eſſe pereundum,
15 cum omnibus potius, quam ſoli perire voluerunt. Hoſce ego homines excipio, & ſecerno libenter. neque enim in improborum civium, ſed in acerbiſſimorum hoſtium numero habendos puto. Ceteri vero, dii immortales! qua frequentia, quo ſtudio, qua virtute ad communem dignitatem, ſalutemque conſentiunt? Quid ego hic equites Romanos commemorem? qui vobis ita ſummam ordinis, conſiliique concedunt, ut vobiſcum de amore reipublicæ certent: quos ex multorum annorum diſſenſione ad hujus ordinis ſocietatem, concordiamque revocatos, hodiernus dies vobiſcum, atque hæc cauſa conjungit: quam conjunctionem ſi in conſulatu confirmatam meo, perpetuam in republica tenuerimus; confir-

v) *arceſſit – concitat – vocat.* x) *ſtatuiſſe ſevere.*
y) *Sed ea quæ.* z) *jaciuntur.*

Digitized by Google

confirmo vobis, nullum poſthac malum civile, ac domeſti-
cum ad ullam reipublicæ partem eſſe venturum. Pari ſtu-
dio defendendæ reipublicæ conveniſſe video tribunos æra-
rios, fortiſſimos viros: ſcribas item univerſos: quos cum p.
caſu hic dies ad ærarium frequentaſſet, video ab exſpecta- 122
tione ſortis ad a) communem ſalutem eſſe converſos. Omnis a.
ingenuorum adeſt multitudo, etiam tenuiſſimorum. Quis 16
eſt enim, cui non hæc templa, adſpectus urbis, poſſeſſio li-
bertatis, lux denique hæc ipſa b), & hoc commune patriæ
ſolum c), cum ſit carum, tum vero dulce, atque jucundum?
Operæ pretium eſt, patres conſcripti, libertinorum hominum 8
ſtudia cognoſcere; qui fortuna ſua civitatis jus conſecuti d),
hanc vere ſuam patriam eſſe judicant: quam quidam hinc
nati, & ſummo nati loco, non patriam ſuam, ſed urbem ho-
ſtium eſſe judicaverunt. Sed quid ego hujuſce ordinis ho-
mines commemorem, quos privatæ fortunæ, quos commu-
nis reſpublica, quos denique libertas ea, quæ dulciſſima eſt,
ad ſalutem patriæ defendendam excitavit? ſervus eſt nemo,
qui modo tolerabili conditione ſit ſervitutis, qui non auda-
ciam civium perhorreſcat: qui non hæc ſtare cupiat: qui
non tantum, quantum audet, & quantum poteſt, conferat ad
communem ſalutem voluntatis. Quare ſi quem veſtrum for- 17
te commovet hoc, quod auditum eſt, lenonem quendam
Lentuli concurſare circum tabernas, pretio ſperare ſollicitari
poſſe animos egentium, atque imperitorum: eſt id quidem
cœptum, atque tentatum: ſed nulli ſunt inventi tam aut for-
tuna miſeri, aut voluntate perditi, qui non ipſum illum ſellæ,
atque operis, & quæſtus quotidiani locum; qui non cubile,
ac lectulum ſuum; qui denique non curſum hunc otioſum
vitæ ſuæ, ſalvum eſſe velint. multo vero maxima pars eorum,
qui in tabernis ſunt: immo vero e) (id enim potius eſt di-
cendum)

---

a) *video amore debitæ pecuniæ ab exſpectatione ſortis ad &c.*
b) *denique lux hæc ipſa.* c) *ſolum patriæ.*
d) *qui ſua virtute fortunam civitatis ſunt conſecuti.*
e) *niſi vero.*

Digitized by Google

cendum) genus hoc univerſum, amantiſſimum eſt otii. etenim omne eorum inſtrumentum, omnis opera, ac quæſtus, frequentia civium ſuſtinetur f), alitur otio: quorum ſi quæſtus, occluſis tabernis, minui ſolet, quid tandem incenſis futurum eſt g)?

18 Quæ cum ita ſint, patres conſcripti, vobis populi Romani
præſidia non deſunt h): vos ne populo Romano deeſſe
9 videamini, providete. Habetis conſulem ex plurimis pe-
b. riculis, & inſidiis, atque ex media morte, non ad vitam ſuam,
ſed ad ſalutem veſtram reſervatum: omnes ordines ad con-
ſervandam rempublicam mente, voluntate, ſtudio, virtute,
voce, conſentiunt; obſeſſa facibus, & telis impiæ conjuratio-
nis, vobis ſupplex manus tendit patria communis: vobis ſe,
vobis vitam omnium civium, vobis arcem, & Capitolium,
vobis aras Penatium, vobis illum ignem Veſtæ perpetuum,
ac ſempiternum i), vobis omnia templa deorum, atque de-
lubra, vobis muros, atque urbis tecta commendat. Præterea
de veſtra vita, de conjugum veſtrarum, ac liberorum anima,
de fortunis omnium, de ſedibus, de focis veſtris, hodierno
19 die vobis judicandum eſt. Habetis ducem, memorem ve-
ſtri, oblitum ſui: quæ non ſemper facultas datur: habetis
omnes ordines, omnes homines, univerſum populum Romanum, id quod in civili cauſa hodierno die primum videmus, unum atque idem ſentientem. Cogitate, quantis laboribus fundatum imperium, quanta virtute ſtabilitam libertatem, quanta deorum benignitate auctas, exaggeratasque fortunas una nox pæne delerit k). Id ne umquam poſthac non modo confici, ſed ne cogitari quidem poſſit a civibus, hodierno die providendum eſt. Atque hæc non ut vos, qui mihi ſtudio pæne præcurritis, excitarem, locutus ſum: ſed ut mea vox, quæ debet eſſe in republica princeps, officio functa conſulari videretur.

Nunc

f) *ſuſtentatur.* g) *futurum fuit.*
h) *non deſunt præſ.* i) *ignem Veſtæ ſempiternum.*
k) *quam pæne delerit.*

Nunc ante quam l) ad ſententiam redeo, de me pauca 10
dicam. Ego, quanta manus eſt conjuratorum, quam vide- 20
tis eſſe permagnam, tantam me inimicorum multitudinem p.
ſuſcepiſſe video: ſed eam eſſe judico, turpem, & infirmam, 123
& contemptam, & abjectam. Quod ſi aliquando alicujus a.
furore, & ſcelere concitata manus iſta plus valuerit, quam
veſtra, ac reipublicæ dignitas: me tamen meorum factorum,
atque conſiliorum numquam, patres conſcripti, pœnitebit.
Etenim mors, quam illi mihi fortaſſe minitantur, omnibus eſt
parata: vitæ tantam laudem, quanta vos me veſtris decretis
honeſtaſtis, nemo eſt aſſecutus. Ceteris enim ſemper bene
geſtæ, mihi uni conſervatæ reipublicæ m) gratulationem de-
creviſtis. Sit Scipio clarus, ille, cujus conſilio, atque virtute 21
Hannibal in Africam redire, atque ex Italia decedere coactus
eſt: ornetur alter eximia laude Africanus, qui duas urbes
huic imperio infeſtiſſimas, Karthaginem, Numantiamque de-
levit: habeatur vir egregius, L. Paullus ille, cujus currum
rex potentiſſimus quondam, & nobiliſſimus, Perſes honeſta-
vit: ſit in æterna gloria Marius, qui bis Italiam obſidione, &
metu ſervitutis liberavit n): anteponatur omnibus Pompe-
jus, cujus res geſtæ, atque virtutes, iiſdem, quibus ſolis cur-
ſus, regionibus, ac terminis continentur. erit profecto inter
horum laudes aliquid loci noſtræ gloriæ: niſi forte majus eſt
patefacere nobis provincias, quo exire poſſimus, quam cura-
re, ut etiam illi, qui abſunt, habeant, quo victores revertan-
tur. Quamquam eſt uno loco conditio melior externæ vi- 22
ctoriæ, quam domeſticæ: quod hoſtes alienigenæ aut oppreſ-
ſi, ſerviunt, aut recepti, beneficio ſe obligatos putant: qui
autem ex numero civium dementia aliqua depravati, hoſtes
patriæ ſemel eſſe cœperunt, eos, cum a pernicie reipublicæ
repuleris, nec vi coërcere, nec beneficio placare poſſis.
Quare

l) *ante quam P. C.*
m) *Ceteris enim bene geſta – conſervata republ.*
n) *liberavit ſervitutis.*

Digitized by Google

Quare mihi cum perditis civibus æternum bellum ſuſceptum eſſe video: quod ego veſtro, bonorumque omnium auxilio,
b. memoriaque tantorum periculorum, quæ non modo in hoc populo, qui ſervatus eſt, ſed etiam in omnium gentium ſermonibus, ac mentibus ſemper hærebit, a me, atque a meis facile propulſari poſſe confido. neque ulla profecto tanta vis reperietur, quæ conjunctionem veſtram, equitumque Romanorum & tantam conſpirationem bonorum omnium per-
II fringere, & labefactare poſſit. Quæ cum ita ſint, patres con-
23 ſcripti, pro imperio, pro exercitu, pro provincia, quam neglexi, pro triumpho, ceteriſque laudis inſignibus, quæ ſunt a me, propter urbis, veſtræque ſalutis cuſtodiam, repudiata, pro clientelis, hoſpitiiſque provincialibus, quæ tamen urbanis opibus non minore labore tueor, quam comparo: pro his igitur omnibus rebus, & pro meis o) in vos ſingularibus ſtudiis, proque hac, quam conſpicitis, ad conſervandam rempublicam p) diligentia, nihil aliud a vobis, niſi hujus temporis, totiuſque mei conſulatus memoriam poſtulo: quæ dum erit veſtris mentibus infixa, firmiſſimo me muro ſeptum eſſe arbitrabor q). Quod ſi meam ſpem vis improborum fefellerit, atque ſuperaverit; commendo vobis parvum meum filium: cui profecto ſatis erit præſidii, non ſolum ad ſalutem, verum etiam ad dignitatem, ſi ejus, qui hæc omnia ſuo ſolus periculo conſervaverit, illum eſſe filium memineritis.
24 Quapropter de ſumma ſalute veſtra, populique Romani, patres conſcripti r), de veſtris conjugibus, ac liberis; de aris ac focis; de fanis, ac templis; de totius urbis tectis, ac ſedibus; de imperio, de libertate, de ſalute Italiæ, deque univerſa republica decernite diligenter, ut inſtituiſtis, ac fortiter. Habetis enim conſulem s), qui & parere veſtris decretis non dubitet; & ea, quæ ſtatueritis, quoad vivet, defendere, & per ſe ipſum præſtare poſſit t).

o) *rebus, pro meis &c.* p) *conſervandum remp.* q) *arbitror.* r) *d. ſ. ſ. veſtra P. C, pop. Rom.* s) *Habetis eum conſulem.* t) Ciceronem ſcripſiſſe putabat Grævius: *& per ſe ipſum quoad poſſit præſtare.*

Digitized by Google

M. TULLII CICERONIS
PRO
L. MURENA,
ORATIO QUINTA ET VICESIMA.

ARGUMENTUM.

Conſulibus Cicerone & Antonio, cum Cicerone comitia conſularia habente Decimus Silanus, & L. Murena eſſent in futurum annum deſignati, repulſam autem tuliſſet Serv. Sulpicius; ea contumelia commotus Sulpicius ambitus Murenam accuſavit cum tribus ſubſcriptoribus, M. Catone, Cn. Poſtumio & Serv. Sulpicio adoleſcente. Tribus ergo actionibus, pro illius temporis more, cauſa eſt perorata. Prima actione defenſus eſt a Q. Hortenſio, altera a M. Craſſo, tertia a Cicerone Conſule. In tota igitur oratione hoc agitur, ut cum ceteræ criminationes retundantur, tum in primis illa de tribubus largitione corruptis. Ante quam ipſam cauſam ingreditur, ſatisfacit M. Catoni & Serv. Sulpicio; quorum alter negabat fas eſſe Ciceronem Conſulem, qui de ambitu legem tuliſſet, defendere reum de ambitu; alter autem conqueſtus erat, Murenæ cauſam a ſummo amico ſuo contra ſe ſuſcipi. Deinde ad ſingulas accuſationis partes accedit, quæ omnino tres erant, prima in reprehenſione vitæ, altera in contentione dignitatis, h. e. utrum Sulpicius an vero Murena dignior conſulatu, tertia in criminibus ambitus verſabatur. Habet autem hæc oratio plurimum ſuavitatis & artis. Nam illa contentio Juriſconſulti cum Imperatore, & reprehenſio juris ſcientiæ ac Philoſophiæ Stoicæ longe jucundiſſima eſt, ſed ita comparata, ut non poſſet magnopere aut Sulpicium aut Catonem offendere; quamquam Plutarchus commemorat, Catonem, cum ita diſputaret Cicero, dixiſſe omnibus audien-

dientibus, ut erat in iſto genere magna Romæ libertas: O! dii boni, quam ridiculum Conſulem habemus. *Ceterum juvat de hac Stoicæ philoſophiæ reprehenſione audire, Cicero quid dixerit L. IV. de Fin. B. & M. c. 27.* Omnia peccata paria dicitis. Non ego jam tecum ita loquar, Cato, ut iisdem his de rebus, cum L. Murenam, te accuſante defenderem. Apud imperitos tum illa dicta ſunt: aliquid etiam coronæ datum. Nunc agendum ſubtilius. *De artificio autem, quo Sulpicium & Catonem reprehendit ita Quintilianus L. XI. c. 1.* Multum eſt difficultatis, ubi ipſos, contra quos dicimus, veremur offendere. Duæ ſimul hujusmodi perſonæ Ciceroni pro Murena dicenti obſtiterunt, M. Catonis & Serv. Sulpicii. Quam decenter tamen Sulpicio, cum omnes conceſſiſſet virtutes, ſcientiam petendi conſulatus ademit, quid enim aliud eſſet, quo ſe homo nobilis & juris antiſtes victum magis ferret? Ut vero rationem ſuæ defenſionis reddidit? Cum ſe ſtuduiſſe petitioni Sulpicii contra honorem Murenæ, non idem debere accuſationi contra caput, diceret: Quam molli autem articulo tractavit Catonem? cujus naturam ſumme admiratus, non ipſius vitio ſed Stoicæ ſectæ, quibusdam rebus duriorem videri factam volebat, ut inter eos non forenſem contentionem, ſed ſtudioſam diſputationem crederes incidiſſe. *Itaque nec mirum, ſi Murena abſolutus eſt, quod ex Orat. pro Flacco c. 13. intelligitur:* Nonne ipſo Pompejo auctore, Silano & Murena COSS. decrevimus.

I
1 QUÆ deprecatus ſum a diis immortalibus, judices, more, inſtitutoque majorum, illo die, quo auſpicato, comitiis centuriatis, L. Murenam conſulem renuntiavi; ut ea res mihi, magiſtratuique meo, populo, plebique Romanæ, bene atque feliciter eveniret; eadem precor ab iisdem diis immortalibus ob ejusdem hominis conſulatum una cum ſalute obtinendum, & ut veſtræ mentes, atque ſententiæ cum populi

Digitized by Google

populi Romani voluntatibus, ſuffragiisque conſentiant, ea-
que res vobis, populoque Romano pacem, tranquillitatem,
otium, concordiamque afferat. Quod ſi illa ſollemnis comi-
tiorum precatio conſularibus auſpiciis conſecrata, tantam ha-
bet in ſe vim, & religionem, quantam reipublicæ dignitas po-
ſtulat: idem ego ſum precatus, ut eis quoque hominibus,
quibus hic conſulatus, me rogante, datus eſſet, ea res fau-
ſte, feliciter, proſpereque eveniret. Quæ cum ita ſint, 2
judices, & cum omnis deorum immortalium poteſtas, aut
translata ſit ad vos, aut certe communicata vobiſcum: idem
conſul eum veſtræ fidei commendat, qui antea diis immor-
talibus commendavit; ut ejusdem hominis voce & declara-
tus conſul, & defenſus, beneficium populi Romani cum ve-
ſtra, atque omnium civium ſalute tueatur. Et, quoniam in
hoc officio ſtudium meæ defenſionis, ab accuſatoribus, atque
etiam ipſa ſuſceptio cauſæ reprehenſa eſt: antequam pro L.
Murena dicere inſtituo, pro me ipſo pauca dicam. non quo
mihi potior, hoc quidem in tempore, ſit officii mei, quam
hujuſce ſalutis defenſio: ſed ut, meo facto vobis probato, b.
majore auctoritate ab hujus honore, fama, fortunisque omni-
bus, inimicorum impetus propulſare poſſim.

Et primum M. Catoni, vitam ad certam rationis normam 2
dirigenti, & diligentiſſime perpendenti momenta officiorum 3
omnium, de officio meo reſpondebo. Negat fuiſſe rectum
Cato, me & conſulem, & legis ambitus latorem, & tam ſeve-
re geſto conſulatu, cauſam L. Murenæ attingere. cujus re-
prehenſio me vehementer movet, non ſolum ut vobis, ju-
dices, quibus maxime debeo, verum etiam ut ipſi Catoni,
graviſſimo, atque integerrimo viro, rationem facti mei a)
probem. A quo tandem, M. Cato, eſt æquius conſulem de-
fendi, quam a conſule? Quis mihi in republica poteſt, aut
debet eſſe b) conjunctior, quam is, cui reſpublica a me una c)
Bbb 3 tradi-

a) *facti mei rationem.* b) *eſſe debet.* c) *uno.*

Digitized by Google

traditur ſuſtinenda, magnis meis laboribus, & periculis ſuſ-
tentata? Quod ſi in iis rebus repetendis, quæ mancipi ſunt,
is periculum judicii præſtare debet, qui ſe nexu obligavit:
profecto etiam rectius in judicio conſulis deſignati, is potiſſi-
mum conſul, qui conſulem declaravit, auctor beneficii po-
4 puli Romani defenſorque periculi eſſe debebit. Ac, ſi, ut
nonnullis in civitatibus fieri ſolet, patronus huic cauſæ pu-
blice conſtitueretur: is potiſſime honore affecto defenſor
daretur, qui eodem honore præditus non minus afferret ad
dicendum auctoritatis, quam facultatis. Quod ſi e d) por-
tu ſolventibus, ii, qui jam in portum ex alto invehuntur,
præcipere ſummo ſtudio ſolent & tempeſtatum rationem, &
prædonum, & locorum; quod natura affert e), ut eis fave-
amus, qui eadem pericula, quibus nos perfuncti ſumus, in-
grediantur f): quo tandem me animo eſſe oportet, prope
jam ex magna jactatione terram videntem, in hunc, cui video
p. maximas reipublicæ tempeſtates eſſe ſubeundas? Quare ſi
a. eſt boni conſulis, non ſolum videre, quid agatur, verum et-
125 iam providere, quid futurum ſit: oſtendam alio loco, quan-
tum ſalutis communis interſit, duos conſules in republica
5 Kalendis Jan. eſſe. Quod ſi ita eſt, non tam me officium
debuit ad hominis amici fortunas, quam reſpublica conſulem
3 ad communem ſalutem defendendam vocare. Nam quod
legem de ambitu tuli, certe ita tuli, ut eam, quam mihimet-
ipſi jampridem tulerim de civium periculis defendendis, non
abrogarem. Etenim ſi largitionem factam eſſe confiterer,
idque recte factum eſſe defenderem: facerem improbe, et-
iam ſi alius legem tuliſſet. cum vero nihil commiſſum con-
tra legem eſſe defendam, quid eſt, quod meam defenſionem
6 latio legis impediat? Negat eſſe ejuſdem ſeveritatis, Catili-
nam,

d) *e* abeſt.
e) Lamb. & Muretus volebant: *fert*, probante Grævio. & ſic eſt ap. Quintil. L. V. c. 11.
f) *ingrediuntur.*

nam, exitium reipublicæ intra mœnia molientem, verbis, & pæne imperio urbe expuliſſe: & nunc pro L. Murena dicere. Ego autem has partes lenitatis, & miſericordiæ, quas me natura ipſa docuit, ſemper egi libenter: illam vero gravitatis, ſeveritatiſque perſonam non appetivi; ſed ab republica mihi impoſitam ſuſtinui, ſicut hujus imperii dignitas in ſummo periculo civium poſtulabat. Quod ſi tum, cum reſpublica vim, & ſeveritatem deſiderabat, vici naturam, & tam vehemens fui, quam cogebar, non quam volebam: nunc, cum omnes me cauſæ ad miſericordiam, atque ad humanitatem vocent, quanto tandem ſtudio debeo naturæ meæ, conſuetudinique ſervire? Ac de officio defenſionis meæ, ac de ratione accuſationis tuæ, fortaſſe etiam alia in parte orationis dicendum nobis erit.

Sed me, judices, non minus hominis ſapientiſſimi, at- 7
que ornatiſſimi, Ser. Sulpicii, conqueſtio, quam Catonis b.
accuſatio commovebat: qui graviſſime, & acerbiſſime ferre dixit, me familiaritatis, neceſſitudiniſque oblitum, cauſam L. Murenæ contra ſe defendere. Huic ego, judices, ſatisfacere cupio, voſque adhibere arbitros. Nam cum grave eſt vere accuſari in amicitia, tum, etiam ſi falſo accuſeris, non eſt negligendum. Ego, Ser. Sulpici, me in petitione tua tibi omnia ſtudia, atque officia pro noſtra neceſſitudine & debuiſſe confiteor, & præſtitiſſe arbitror. nihil tibi, conſulatum petenti, a me defuit, quod eſſet aut ab amico, aut a gratioſo, aut a conſule poſtulandum. abiit illud tempus: mutata ratio eſt: ſic exiſtimo, ſic mihi perſuadeo, me tibi contra honorem L. Murenæ, quantum tu a me poſtulare auſus ſis, tantum debuiſſe: contra ſalutem, nihil debere. Neque enim ſi tibi tum, cum peteres conſulatum, 8
affui, idcirco nunc, cum Murenam ipſum petas, adjutor eodem pacto eſſe debeo. Atque hoc non modo non laudari, ſed ne concedi quidem poteſt, ut amicis noſtris accuſantibus, non etiam alieniſſimos defendamus. Mihi autem cum 4

Digitized by Google

Murena, judices, & vetus, & magna amicitia eſt, quæ in
capitis dimicatione a Ser. Sulpicio non idcirco obruetur,
quod ab eodem in honoris contentione ſuperata eſt. Quæ
ſi cauſa non eſſet, tamen vel dignitas hominis, vel honoris
ejus, quem adeptus eſt, amplitudo, ſummam mihi ſuper-
biæ, crudelitatiſque famam inuſſiſſet, ſi hominis, & ſuis, &
populi Romani ornamentis ampliſſimi cauſam tanti periculi
repudiaſſem. Neque enim jam mihi licet, neque eſt inte-
grum, ut meum laborem, hominum periculis ſublevandis
non impertiam. Nam cum præmia mihi tanto pro hac in-
duſtria ſint data, quanta antea nemini: labores, per quos ea
ceperis, cum adeptus ſis, deponere, eſſet hominis & aſtuti,
p. & ingrati. Quod ſi licet deſinere, ſi te auctore poſſum, ſi
326 nulla inertiæ, nulla ſuperbiæ turpitudo, nulla inhumanitatis
a. culpa ſuſcipitur: ego vero libenter deſino. Sin autem fu-
9 ga laboris, deſidiam: repudiatio ſupplicum, ſuperbiam:
amicorum neglectio, improbitatem coarguit: nimirum hæc
cauſa eſt ejuſmodi, quam nec induſtrius, nec miſericors,
nec officioſus deſerere poſſit. Atque hujuſce rei conjectu-
ram de tuo ipſius ſtudio, Servi, facillime ceperis. Nam ſi
tibi neceſſe putas, etiam adverſariis amicorum tuorum de
jure conſulentibus reſpondere: &, ſi turpe exiſtimas, te ad-
vocato, illum ipſum, quem contra veneris, cauſa cadere:
noli tam eſſe injuſtus, ut, cum tui fontes vel inimicis tuis
pateant, noſtros rivulos etiam amicis putes clauſos eſſe opor-
10 tere. Etenim, ſi me tua familiaritas ab hac cauſa removiſ-
ſet, &, ſi hoc idem Q. Hortenſio, M. Craſſo, clariſſimis vi-
ris, ſi item ceteris, a quibus intelligo, tuam gratiam magni
æſtimari, accidiſſet: in ea civitate conſul deſignatus defen-
ſorem non haberet, in qua nemini umquam infimo majores
b. noſtri patronum deeſſe voluerunt. Ego vero, judices, ipſe
me exiſtimarem nefarium, ſi amico: crudelem, ſi miſero:
ſuperbum, ſi conſuli defuiſſem. Quare quod dandum eſt
amicitiæ, large dabitur a me, ut tecum agam, Servi, non ſe-
cus, ac ſi meus eſſet frater, qui mihi eſt cariſſimus, iſto in
loco.

Digitized by Google

loco. quod tribuendum eſt officio, fidei, religioni, id ita moderabor, ut meminerim me contra amici ſtudium pro amici periculo dicere.

Intelligo, judices, tres totius accuſationis partes fuiſſe, 5
& earum unam in reprehenſione vitæ, alteram in contentio- 11
ne dignitatis, tertiam in criminibus ambitus eſſe verſatam. Atque harum trium partium prima illa, quæ graviſſima eſſe debebat, ita fuit infirma, & levis, ut illos lex magis quædam b.
accuſatoria, quam vera maledicendi facultas de vita L. Murenæ dicere aliquid coëgerit. Objecta eſt enim Aſia: quæ ab hoc non ad voluptatem, & luxuriam expetita eſt, ſed in militari labore peragrata. qui ſi adoleſcens patre ſuo imperatore non meruiſſet: aut hoſtem, aut patris imperium timuiſſe, aut a parente repudiatus videretur. An, cum ſedere in equis triumphantium prætextati potiſſimum filii ſoleant, huic donis militaribus patris triumphum decorare fugiendum fuit, ut rebus communiter geſtis pæne ſimul cum patre triumpharet? Hic vero, judices, & fuit in Aſia, & vi- 12
ro fortiſſimo, parenti ſuo, magno adjumento in periculis, ſolatio in laboribus, gratulationi in victoria fuit. Et, ſi habet Aſia ſuſpicionem luxuriæ quandam: non Aſiam numquam vidiſſe, ſed in Aſia continenter vixiſſe, laudandum eſt. Quamobrem non Aſiæ nomen objiciendum Murenæ fuit, ex qua laus familiæ, memoria generi, honos & gloria nomini conſtituta eſt: ſed aliquod aut in Aſia ſuſceptum, aut ex Aſia deportatum flagitium, ac dedecus. Meruiſſe vero ſtipendia in eo bello, quod tum populus Romanus non modo maximum, ſed etiam ſolum gerebat, virtutis: patre imperatore libentiſſime meruiſſe, pietatis: finem ſtipendiorum, patris victoriam, ac triumphum fuiſſe, felicitatis fuit. maledicto quidem idcirco nihil in hiſce rebus loci eſt, quod omnia laus occupavit. Saltatorem appellat L. Murenam 6
Cato. Maledictum eſt, ſi vere objicitur, vehementis accu- 13
ſatoris: ſin falſo, maledici conviciatoris. Quare cum iſta

Digitized by Google

Quæſturam una petiit, & ſum ego factus prior. Non
eſt reſpondendum ad omnia. neque enim quemquam ve-
ſtrum fugit, cum multi pares dignitate fiant; unus autem
primum ſolus poſſit obtinere: non eundem eſſe ordinem
dignitatis, & renuntiationis: propterea quod renuntiatio,
gradus habeat: dignitas autem, ſit perſæpe eadem omnium.
Sed quæſtura utriusque propemodum pari momento ſortis
fuit. Habuit hic lege Titia provinciam tacitam, & quie-
tam: tu illam, cui, cum quæſtores ſortiuntur, etiam accla-
mari ſolet, Oſtienſem, non tam gratioſam, & illuſtrem,
quam negotioſam, & moleſtam. Conſedit utriusque nomen
in quæſtura. nullum enim vobis ſors campum dedit, in quo
19 excurrere virtus, cognoſcique poſſet. Reliqui temporis
ſpatium in contentionem vocatur. ab utroque diſſimillima
9 ratione tractatum eſt. Servius hic nobiſcum hanc urbanam
militiam reſpondendi, ſcribendi, cavendi, plenam ſollicitu-
dinis, ac ſtomachi, ſecutus eſt: jus civile didicit: multum
vigilavit: laboravit: præſto multis fuit: multorum ſtulti-
tiam perpeſſus eſt: arrogantiam pertulit: difficultatem ex-
ſorbuit: vixit ad aliorum arbitrium, non ad ſuum. Magna
laus, & grata hominibus, unum hominem elaborare in ea
20 ſcientia, quæ ſit multis profutura. Quid Murena interea?
fortiſſimo, & ſapientiſſimo viro, ſummo imperatori, lega-
tus L. Lucullo fuit: qua in legatione duxit exercitum: ſi-
gna contulit: manum conſeruit: magnas copias hoſtium fu-
b. dit: urbes partim vi, partim obſidione cepit: Aſiam iſtam
refertam, & eandem delicatam, ſic obiit, ut in ea neque ava-
ritiæ, neque luxuriæ veſtigium reliquerit: maximo in bello
ſic eſt verſatus, ut hic multas res, & magnas ſine imperato-
re geſſerit, nullam ſine hoc imperator. Atque hæc, quam-
quam præſente L. Lucullo loquar, tamen, ne ab ipſo, pro-
pter periculum noſtrum, conceſſam videamur habere licen-
tiam fingendi, publicis litteris teſtata ſunt omnia: quibus
L. Lucullus tantum laudis impertit, quantum neque ambi-
tioſus imperator, neque invidus, tribuere alteri in commu-

nicanda

Digitized by Google

nicanda gloria debuit. Summa in utroque eſt honeſtas, 21
ſumma dignitas: quam ego, ſi mihi per Servium liceat, pari, atque eadem in laude ponam. ſed non licet. agitat rem militarem: inſectatur totam hanc legationem: aſſiduitatis, & operarum harum quotidianarum putat eſſe conſulatum. Apud exercitum mihi fueris, inquit, tot annos? forum non attigeris? abfueris tamdiu? &, cum longo intervallo veneris, cum iis, qui in foro habitarunt, de g) dignitate contendas? Primum iſta noſtra aſſiduitas, Servi, neſcis, quantum interdum afferat hominibus faſtidii, quantum ſatietatis. mihi quidem vehementer expediit, poſitam in 11
oculis eſſe gratiam. ſed tamen ego mei ſatietatem magno meo labore ſuperavi: & tu idem fortaſſe: verumtamen utrique noſtrum deſiderium nihil obfuiſſet. Sed, ut, hoc 22
omiſſo, ad ſtudiorum, atque artium contentionem revertamur: qui poteſt dubitari, quin ad conſulatum adipiſcendum, multo plus afferat dignitatis, rei militaris, quam juris civilis gloria? Vigilas tu de nocte, ut tuis conſultoribus reſpondeas: ille, ut eo, quo intendit, mature cum exercitu perveniat. te gallorum, illum buccinarum cantus exſuſcitat. tu actionem inſtituis: ille aciem inſtruit. tu caves, p.
ne tui conſultores; ille, ne urbes, aut caſtra capiantur. Ille 129
tenet, & ſcit, ut hoſtium copiæ; tu, ut aquæ pluviæ arce- 2.
antur. Ille exercitatus eſt in propagandis finibus; tu in regendis: ac nimirum (dicendum eſt enim quod ſentio) rei militaris virtus præſtat ceteris omnibus. Hæc nomen IO
populo Romano, hæc huic urbi æternam gloriam peperit: hæc orbem terrarum parere huic imperio coëgit: omnes urbanæ res, omnia hæc noſtra præclara ſtudia, & hæc forenſis laus, & induſtria, latent in tutela, ac præſidio bellicæ virtutis. ſimulatque increpuit ſuſpicio tumultus, artes illico noſtræ conticeſcunt.

Et,

g) *de* abeſt.

Quæſturam una petiit, & ſum ego factus prior. Non eſt reſpondendum ad omnia. neque enim quemquam veſtrum fugit, cum multi pares dignitate ſint; unus autem primum ſolus poſſit obtinere: non eundem eſſe ordinem dignitatis, & renuntiationis: propterea quod renuntiatio, gradus habeat: dignitas autem, ſit perſæpe eadem omnium. Sed quæſtura utriusque propemodum pari momento ſortis fuit. Habuit hic lege Titia provinciam tacitam, & quietam: tu illam, cui, cum quæſtores ſortiuntur, etiam acclamari ſolet, Oſtienſem, non tam gratioſam, & illuſtrem, quam negotioſam, & moleſtam. Conſedit utriusque nomen in quæſtura. nullum enim vobis ſors campum dedit, in quo
19 excurrere virtus, cognoſcique poſſet. Reliqui temporis
ſpatium in contentionem vocatur. ab utroque diſſimillima
9 ratione tractatum eſt. Servius hic nobiscum hanc urbanam
militiam reſpondendi, ſcribendi, cavendi, plenam ſollicitudinis, ac ſtomachi, ſecutus eſt: jus civile didicit: multum vigilavit: laboravit: præſto multis fuit: multorum ſtultitiam perpeſſus eſt: arrogantiam pertulit: difficultatem exſorbuit: vixit ad aliorum arbitrium, non ad ſuum. Magna laus, & grata hominibus, unum hominem elaborare in ea
20 ſcientia, quæ ſit multis profutura. Quid Murena interea?
fortiſſimo, & ſapientiſſimo viro, ſummo imperatori, legatus L. Lucullo fuit: qua in legatione duxit exercitum: ſigna contulit: manum conſeruit: magnas copias hoſtium fu-
b. dit: urbes partim vi, partim obſidione cepit: Aſiam iſtam
refertam, & eandem delicatam, ſic obiit, ut in ea neque avaritiæ, neque luxuriæ veſtigium reliquerit: maximo in bello ſic eſt verſatus, ut hic multas res, & magnas ſine imperatore geſſerit, nullam ſine hoc imperator. Atque hæc, quamquam præſente L. Lucullo loquar, tamen, ne ab ipſo, propter periculum noſtrum, conceſſam videamur habere licentiam fingendi, publicis litteris teſtata ſunt omnia: quibus L. Lucullus tantum laudis impertit, quantum neque ambitioſus imperator, neque invidus, tribuere alteri in communi-

nicanda

Digitized by Google

nicanda gloria debuit. Summa in utroque eſt honeſtas, 21
ſumma dignitas: quam ego, ſi mihi per Servium liceat, pari, atque eadem in laude ponam. ſed non licet. agitat rem militarem: inſectatur totam hanc legationem: aſſiduitatis, & operarum harum quotidianarum putat eſſe conſulatum. Apud exercitum mihi fueris, inquit, tot annos? forum non attigeris? abfueris tamdiu? &, cum longo intervallo veneris, cum iis, qui in foro habitarunt, de g) dignitate contendas? Primum iſta noſtra aſſiduitas, Servi, neſcis, quantum interdum afferat hominibus faſtidii, quantum ſatietatis. mihi quidem vehementer expediit, poſitam in oculis eſſe gratiam. ſed tamen ego mei ſatietatem magno meo labore ſuperavi: & tu idem fortaſſe: verumtamen utrique noſtrum deſiderium nihil obfuiſſet. Sed, ut, hoc 22
omiſſo, ad ſtudiorum, atque artium contentionem revertamur: qui poteſt dubitari, quin ad conſulatum adipiſcendum, multo plus afferat dignitatis, rei militaris, quam juris civilis gloria? Vigilas tu de nocte, ut tuis conſultoribus reſpondeas: ille, ut eo, quo intendit, mature cum exercitu perveniat. te gallorum, illum buccinarum cantus exſuſcitat. tu actionem inſtituis: ille aciem inſtruit. tu caves, p.
ne tui conſultores; ille, ne urbes, aut caſtra capiantur. Ille 129
tenet, & ſcit, ut hoſtium copiæ; tu, ut aquæ pluviæ arceantur. a.
Ille exercitatus eſt in propagandis finibus; tu in regendis: ac nimirum (dicendum eſt enim quod ſentio) rei militaris virtus præſtat ceteris omnibus. Hæc nomen IO
populo Romano, hæc huic urbi æternam gloriam peperit: hæc orbem terrarum parere huic imperio coëgit: omnes urbanæ res, omnia hæc noſtra præclara ſtudia, & hæc forenſis laus, & induſtria, latent in tutela, ac præſidio bellicæ virtutis. ſimulatque increpuit ſuſpicio tumultus; artes illico noſtræ conticeſcunt.

Et,

g) *de* abeſt.

ſis auctoritate, non debes, M. Cato, arripere maledictum ex
trivio, aut ex ſcurrarum aliquo convicio, neque temere conſu-
p. lem populi Romani ſaltatorem vocare: ſed conſpicere, quibus
127 præterea vitiis affectum eſſe neceſſe ſit eum, cui vere iſtud ob-
a. jici poſſit. Nemo enim fere ſaltat ſobrius, niſi forte inſanit: ne-
que in ſolitudine, neque in convivio moderato, atque honeſto.
tempeſtivi convivii, amœni loci, multarum deliciarum co-
mes eſt extrema ſaltatio. Tu mihi arripis id, quod neceſſe
eſt omnium vitiorum eſſe poſtremum: relinquis illa, quibus
remotis, hoc vitium omnino eſſe non poteſt. nullum turpe
convivium, non amor, non comiſſatio, non libido, non ſum-
ptus oſtenditur. &, cum ea non reperiantur, quæ volupta-
tis nomen habent, quæque vitioſa ſunt: in quo ipſam luxu-
riam reperire non potes, in eo te umbram luxuriæ repertu-
14 rum putas? Nihil igitur in vitam L. Murenæ dici poteſt?
nihil, inquam, omnino, judices. Sic a me conſul deſigna-
tus defenditur, ut ejus nulla fraus, nulla avaritia, nulla per-
fidia, nulla crudelitas, nullum petulans dictum in vita pro-
feratur. Bene habet: jacta ſunt fundamenta defenſionis.
Nondum enim noſtris laudibus, quibus utar poſtea, ſed
prope inimicorum confeſſione, virum bonum, atque inte-
7 grum hominem defendimus. Quo conſtituto, facilior eſt
mihi aditus ad contentionem dignitatis: quæ pars altera fu-
it accuſationis.

15 Summam video eſſe in te, Ser. Sulpici, dignitatem ge-
neris, integritatis, induſtriæ, ceterorumque ornamentorum
omnium, quibus fretum, ad conſulatus petitionem aggredi
par eſt. Paria cognoſco eſſe iſta in L. Murena, atque ita
paria, ut neque ipſe dignitate vinci potuerit, neque te di-
gnitate ſuperarit. Contempſiſti L. Murenæ genus: extu-
liſti tuum. Quo loco ſi tibi hoc ſumis, niſi qui patricius
ſit, neminem bono eſſe genere natum: facis, ut rurſus plebs
in Aventinum ſevocanda eſſe videatur. Sin autem ſunt am-
b. plæ, & honeſtæ familiæ plebejæ: & proavus L. Murenæ, &

avus,

Digitized by Google

avus, prætores fuerunt, & pater cum ampliſſime, atque ho-
neſtiſſime ex prætura triumphaſſet, hoc faciliorem huic gra-
dum conſulatus adipiſcendi reliquit, quod is jam patri de-
bitus, a filio petebatur. Tua vero nobilitas, Ser. Sulpici, 16
tametſi ſumma eſt, tamen hominibus litteratis, & hiſtori-
cis eſt notior: populo vero, & ſuffragatoribus obſcurior.
Pater enim fuit equeſtri loco: avus nulla illuſtri laude cele-
bratus. Itaque non ex ſermone hominum recenti, ſed ex
annalium vetuſtate eruenda eſt memoria nobilitatis tuæ. Qua-
re ego te ſemper in noſtrum numerum aggregare ſoleo,
quod virtute, induſtriaque perfeciſti, ut, cum equitis Ro-
mani eſſes filius, ſumma tamen amplitudine dignus putare-
re: nec mihi umquam minus in Q. Pompejo, novo homi-
ne, & fortiſſimo viro, virtutis eſſe viſum eſt, quam in homi-
ne nobiliſſimo, M. Æmilio. Etenim ejuſdem animi, atque
ingenii eſt, poſteris ſuis, quod Pompejus fecit, amplitudi-
nem nominis, quam non acceperit, tradere: &, ut Scaurus,
memoriam prope intermortuam generis ſui, virtute renovare.
Quamquam ego jam putabam, judices, multis viris fortibus 8
ne ignobilitas objiceretur generis, meo labore eſſe perfe- 17
ctum: qui non modo Curiis, Catonibus, Pompejis, antiquis
illis, fortiſſimis viris, novis hominibus, ſed his recentibus,
Mariis, & Didiis, & Cœliis commemorandis jacebant. Cum
ego vero tanto intervallo clauſtra iſta nobilitatis refregiſſem,
ut aditus ad conſulatum poſthac, ſicut apud majores noſtros,
fuit, non magis nobilitati, quam virtuti, pateret: non arbi-
trabar, cum ex familia vetere, & illuſtri conſul deſignatus
ab equitis Romani filio, conſule, defenderetur, de generis
novitate accuſatores eſſe dicturos. Etenim mihi ipſi acci-
dit, ut cum duobus patriciis, altero improbiſſimo, atque p.
audaciſſimo; altero modeſtiſſimo, atque optimo viro pete- 128
rem: ſuperavi tamen dignitate Catilinam, gratia Galbam. a.
Quod ſi id crimen homini novo eſſe deberet: profecto mi-
hi neque inimici, neque invidi defuiſſent. Omittamus igi- 18
tur de genere dicere, cujus eſt magna in utroque dignitas:
videamus cetera. Quæ-

Quæſturam una petiit, & ſum ego factus prior. Non
eſt reſpondendum ad omnia. neque enim quemquam ve-
ſtrum fugit, cum multi pares dignitate fiant; unus autem
primum ſolus poſſit obtinere: non eundem eſſe ordinem
dignitatis, & renuntiationis: propterea quod renuntiatio,
gradus habeat: dignitas autem, ſit perſæpe eadem omnium.
Sed quæſtura utriusque propemodum pari momento ſortis
fuit. Habuit hic lege Titia provinciam tacitam, & quie-
tam: tu illam, cui, cum quæſtores ſortiuntur, etiam accla-
mari ſolet, Oſtienſem, non tam gratioſam, & illuſtrem,
quam negotioſam, & moleſtam. Conſedit utriusque nomen
in quæſtura. nullum enim vobis ſors campum dedit, in quo
19 excurrere virtus, cognoſcique poſſet. Reliqui temporis
ſpatium in contentionem vocatur. ab utroque diſſimillima
9 ratione tractatum eſt. Servius hic nobiscum hanc urbanam
militiam reſpondendi, ſcribendi, cavendi, plenam ſollicitu-
dinis, ac ſtomachi, ſecutus eſt: jus civile didicit: multum
vigilavit: laboravit: præſto multis fuit: multorum ſtulti-
tiam perpeſſus eſt: arrogantiam pertulit: difficultatem ex-
ſorbuit: vixit ad aliorum arbitrium, non ad ſuum. Magna
laus, & grata hominibus, unum hominem elaborare in ea
20 ſcientia, quæ ſit multis profutura. Quid Murena interea?
fortiſſimo, & ſapientiſſimo viro, ſummo imperatori, lega-
tus L. Lucullo fuit: qua in legatione duxit exercitum: ſi-
gna contulit: manum conſeruit: magnas copias hoſtium fu-
b. dit: urbes partim vi, partim obſidione cepit: Aſiam iſtam
refertam, & eandem delicatam, ſic obiit, ut in ea neque ava-
ritiæ, neque luxuriæ veſtigium reliquerit: maximo in bello
ſic eſt verſatus, ut hic multas res, & magnas ſine imperato-
re geſſerit, nullam ſine hoc imperator. Atque hæc, quam-
quam præſente L. Lucullo loquar, tamen, ne ab ipſo, pro-
pter periculum noſtrum, conceſſam videamur habere licen-
tiam fingendi, publicis litteris teſtata ſunt omnia: quibus
L. Lucullus tantum laudis impertit, quantum neque ambi-
tioſus imperator, neque invidus, tribuere alteri in commu-
nicanda

Digitized by Google

nicanda gloria debuit. Summa in utroque eſt honeſtas, 21
ſumma dignitas: quam ego, ſi mihi per Servium liceat, pari,
atque eadem in laude ponam. ſed non licet. agitat rem mi-
litarem: inſectatur totam hanc legationem: aſſiduitatis, &
operarum harum quotidianarum putat eſſe conſulatum.
Apud exercitum mihi fueris, inquit, tot annos? forum
non attigeris? abfueris tamdiu? &, cum longo intervallo
veneris, cum iis, qui in foro habitarunt, de g) dignitate
contendas? Primum iſta noſtra aſſiduitas, Servi, neſcis,
quantum interdum afferat hominibus faſtidii, quantum ſa-
tietatis. mihi quidem vehementer expediit, poſitam in
oculis eſſe gratiam: ſed tamen ego mei ſatietatem magno
meo labore ſuperavi: & tu idem fortaſſe: verumtamen u-
trique noſtrum deſiderium nihil obfuiſſet. Sed, ut, hoc 22
omiſſo, ad ſtudiorum, atque artium contentionem reverta-
mur: qui poteſt dubitari, quin ad conſulatum adipiſcen-
dum, multo plus afferat dignitatis, rei militaris, quam ju-
ris civilis gloria? Vigilas tu de nocte, ut tuis conſultoribus
reſpondeas: ille, ut eo, quo intendit, mature cum exerci-
tu perveniat. te gallorum, illum buccinarum cantus exſuſ-
citat. tu actionem inſtituis: ille aciem inſtruit. tu caves, p.
ne tui conſultores; ille, ne urbes, aut caſtra capiantur. Ille 129
tenet, & ſcit, ut hoſtium copiæ; tu, ut aquæ pluviæ arce- a.
antur. Ille exercitatus eſt in propagandis finibus; tu in
regendis: ac nimirum (dicendum eſt enim quod ſentio)
rei militaris virtus præſtat ceteris omnibus. Hæc nomen IO
populo Romano, hæc huic urbi æternam gloriam peperit:
hæc orbem terrarum parere huic imperio coëgit: omnes
urbanæ res, omnia hæc noſtra præclara ſtudia, & hæc foren-
ſis laus, & induſtria, latent in tutela, ac præſidio bellicæ vir-
tutis. ſimulatque increpuit ſuſpicio tumultus; artes illico
noſtræ conticeſcunt.

Et,

g) *de* abeſt.

23 Et, quoniam mihi videris iſtam ſcientiam juris, tamquam
filiolam oſculari tuam, non patiar te in tanto errore verſari,
ut iſtud neſcio quid, quod tantopere didiciſti, præclarum
aliquid eſſe arbitrere. Aliis ego te virtutibus, continentiæ,
gravitatis, juſtitiæ, fidei, ceteris omnibus, conſulatu, & omni
honore ſemper digniſſimum judicavi. quod quidem jus ci-
vile didiciſti; non dicam, operam perdidiſti: ſed illud di-
cam, nullam eſſe in illa diſciplina munitam ad conſulatum
viam. omnes enim artes, quæ nobis populi Romani ſtudia
conciliant, & admirabilem dignitatem, & pergratam utilita-
II tem debent habere. Summa dignitas eſt in iis, qui milita-
24 ri laude antecellunt. omnia enim, quæ ſunt in imperio, & in
ſtatu civitatis, ab iis defendi, & firmari putantur. ſumma
etiam utilitas: ſiquidem eorum conſilio, & periculo, cum
republica, tum etiam noſtris rebus perfrui poſſumus. Gra-
vis etiam illa eſt, & plena dignitatis, dicendi facultas, quæ
ſæpe valuit in conſule deligendo, poſſe conſilio, atque ora-
tione, & ſenatus, & populi, & eorum, qui res judicant,
b. mentes permovere. Quæritur conſul, qui dicendo non-
numquam comprimat tribunicios furores, qui concitatum
populum flectat, qui largitioni reſiſtat. Non mirum, ſi ob
hanc facultatem homines ſæpe etiam non nobiles conſula-
tum conſecuti ſunt: præſertim cum hæc eadem res plurimas
gratias, firmiſſimas amicitias, maxima ſtudia pariat. quo-
25 rum in iſto veſtro artificio, Sulpici, nihil eſt. Primum di-
gnitas in tam tenui ſcientia quæ poteſt eſſe? res enim ſunt
parvæ, prope in ſingulis litteris, atque interpunctionibus ver-
borum occupatæ. Deinde, etiam ſi quid apud majores no-
ſtros fuit in iſto ſtudio admirationis: id, enuntiatis veſtris
myſteriis, totum eſt contemptum, & abjectum. Poſſet agi
lege, necne, pauci quondam ſciebant. faſtos enim vulgo non
habebant. erant in magna potentia qui conſulebantur: a
quibus etiam dies, tamquam a Chaldæis, petebantur. In-
ventus eſt ſcriba quidam Cn. Flavius, qui cornicum oculos
confixerit, & ſingulis diebus ediſcendos faſtos populo pro-
poſuerit,

Digitized by Google

poſuerit, & ab ipſis cautis juriſconſultis eorum ſapientiam compilarit. Itaque irati illi, quod ſunt veriti, ne, dierum ratione pervulgata h), & cognita, ſine ſua opera lege poſſet agi, notas quaſdam compoſuerunt, ut omnibus in rebus ipſi intereſſent. Cum hoc fieri belliſſime poſſet : Fundus Sa- 12
binus, meus eſt: immo meus: deinde judicium: nolue- 26
runt. FUNDUS, inquit, QUI EST IN AGRO, QUI SABINUS VOCATUR. Satis verboſe. cedo, quid poſtea? EUM EGO EX JURE QUIRITIUM MEUM ESSE AJO. Quid tum? INDE EGO i) TE EX JURE MANU CONSERTUM VOCO. Quid huic tam loquaciter litigioſo reſponderet ille, unde petebatur, non habebat. Tranſit idem juriſconſultus, tibicinis Latini modo: UNDE TU ME, inquit, EX JURE MANU CONSERTUM VOCASTI, INDE IBI EGO TE REVOCO. Prætor interea, ne pulchrum ſe, p.
ac beatum putaret, atque aliquid ipſe ſua ſponte loquere- 130 I
tur, ei quoque carmen compoſitum eſt, cum ceteris rebus a.
abſurdum, tum vero in illo: SUIS UTRISQUE k) SUPERSTITIBUS, PRÆSENTIBUS: ISTAM VIAM DICO: INITE VIAM. Præſto aderat ſapiens ille, qui inire viam doceret: REDITE VIAM. eodem duce redibant. Hæc jam tum apud illos barbatos, ridicula, credo, videbantur. homines, cum recte, atque in loco conſtitiſſent, juberi abire: ut, unde abiſſent, eodem ſtatim redirent. Iisdem ineptiis fucata ſunt illa omnia, QUANDO TE IN JURE CONSPICIO. & hæc, SED ANNE TU DICIS, QUI l) CAUSA VINDICAVERIS? quæ dum erant occulta, neceſſario ab eis, qui ea tenebant, petebantur: poſtea vero pervulgata, atque in manibus jactata, & excuſſa, inaniſſima prudentiæ

h) *promulgata.* i) INDE IBI EGO.
k) Grævius *nullo uſui:* UTRISQUE. Sed probat primo P. Ciacconii interpunctionem: *nullo uſui utriſque*; deinde ſententiam Manutii & Hotomanni, qui *præſentibus* gloſſema eſſe putant.
l) QUI abeſt.

Digitized by Google

dentiæ reperta ſunt: fraudis autem, & ſtultitiæ pleniſſima.
27 Nam cum permulta præclare legibus eſſent conſtituta, ea jureconſultorum ingeniis pleraque corrupta, ac depravata ſunt. Mulieres omnes propter infirmitatem conſilii majores in tutorum poteſtate eſſe voluerunt: hi invenerunt genera tutorum, quæ poteſtate mulierum continerentur. Sacra interire illi noluerunt: horum ingenio ſenes ad coëmptiones faciendas, interimendorum ſacrorum cauſa, reperti ſunt. In omni denique jure civili æquitatem reliquerunt, verba ipſa tenuerunt: ut, quia in alicujus libris, exempli cauſa, id nomen invenerant, putarunt, omnes mulieres, quæ coëmptionem facerent, Cajas vocari. Jam illud mihi quidem mirum videri ſolet, tot homines, tam ingenioſos, per tot annos etiam nunc ſtatuere non potuiſſe, utrum diem tertium, an perendinum: judicem, an arbitrum: rem, an litem
13 dici oporteret. Itaque (ut dixi) dignitas in iſta ſcientia
28 conſularis numquam fuit; quæ tota ex rebus fictis, com-
b. menticiiſque conſtaret: gratiæ vero multo etiam minores. Quod enim omnibus patet, & æque promptum eſt mihi, & adverſario meo, id eſſe gratum nullo pacto poteſt. Itaque non modo beneficii collocandi ſpem, ſed etiam illud, quod aliquandiu fuit, LICET CONSULERE, jam perdidiſtis. Sapiens exiſtimari nemo poteſt in ea prudentia, quæ neque extra Romam uſquam, neque Romæ, rebus prolatis, quidquam valet. peritus ideo haberi nemo poteſt, quod in eo, quod ſciunt omnes, nullo modo poſſunt inter ſe diſcrepare. difficilis autem res ideo non putatur, quod & perpaucis, & minime obſcuris litteris continetur. Itaque, ſi mihi, homini vehementer occupato, ſtomachum moveritis, triduo me juriſconſultum eſſe profitebor. Etenim quæ de ſcripto aguntur, ſcripta ſunt omnia: neque tamen quidquam tam anguſte ſcriptum eſt, quo ego non poſſim, QUA DE RE AGITUR, addere. Quæ conſuluntur autem, minimo periculo reſpondentur. Si id, quod oportet, reſponderis: idem videare reſpondiſſe, quod Servius. ſin aliter: etiam contro-

Digitized by Google

controverſum jus noſſe, & tractare videare. Quapropter 29
non ſolum illa gloria militaris, veſtris formulis, atque actio-
nibus anteponenda eſt: verum etiam dicendi conſuetudo,
longe, & multum iſti veſtræ exercitationi ad honorem an-
tecellet. Itaque mihi videntur plerique initio multo hoc
maluiſſe. poſt, cum id aſſequi non potuiſſent, iſtuc potiſſi-
mum ſunt delapſi: ut ajunt in Græcis artificibus, eos aulœ-
dos eſſe, qui citharœdi fieri non potuerint: ſic nonnullos
videmus, qui oratores evadere non potuerunt, eos ad juris
ſtudium devenire. Magnus dicendi labor, magna res, ma-
gna dignitas, ſumma autem gratia. Etenim a vobis ſalubri-
tas quædam: ab iis, qui dicunt, ſalus ipſa petitur. Deinde p.
veſtra reſponſa, atque decreta, & evertuntur ſæpe dicundo, 131
& ſine defenſione oratoris firma eſſe non poſſunt: in qua a.
re ſi ſatis profeciſſem, parcius de ejus laude dicerem: nunc
nihil de me dico, ſed de iis, qui in dicendo magni ſunt, aut
fuerunt.

Duæ ſunt artes, quæ poſſunt locare homines in ampliſſi- 14
mo gradu dignitatis: una imperatoris, altera oratoris boni. 30
ab hoc enim pacis ornamenta retinentur: ab illo belli peri-
cula repelluntur. Ceteræ tamen virtutes ipſæ per ſe mul-
tum valent: juſtitia, fides, pudor, temperantia; quibus te,
Servi, excellere omnes intelligunt: ſed nunc de ſtudiis ad
honorem diſpoſitis, non de inſita cujusque virtute diſputo.
Omnia iſta nobis ſtudia de manibus excutiuntur, ſimulatque
aliquis motus novus bellicum canere cœpit. Etenim, ut
ait ingenioſus poëta, & auctor valde bonus, prœliis promul-
gatis, *pellitur e medio* non ſolum iſta veſtra verboſa ſimula-
tio prudentiæ, ſed etiam ipſa illa domina rerum, *ſapientia:
vi geritur res. Spernitur orator*, non ſolum odioſus in di-
cendo, ac loquax, verum etiam *bonus: horridus miles ama-
tur.* Veſtrum vero ſtudium totum jacet. *Non ex jure
manum conſertum, ſed mage ferro*, inquit, *rem repetunt:*
Quod ſi ita eſt, cedat, opinor, Sulpici, forum caſtris, otium

 militiæ,

Digitized by Google

militiæ, ſtilus gladio, umbra ſoli: ſit denique in civitate ea
prima res, propter quam ipſa eſt civitas omnium princeps.
31 Verum hæc, Cato, nimium nos noſtris verbis magna facere
demonſtras: & oblitos eſſe, bellum illud omne Mithridati-
cum cum mulierculis eſſe geſtum. quod ego longe ſecus
exiſtimo, judices: deque eo pauca diſſeram. neque enim
b. cauſa in hoc continetur.

Nam, ſi omnia bella, quæ cum Græcis geſſimus, conte-
mnenda ſunt: derideatur de rege Pyrrho triumphus M'.
Curii: de Philippo, T. Flaminini: de Ætolis, M. Fulvii:
de rege Perſe, L. Paulli: de Pſeudophilippo, Q. Metelli:
de Corinthiis, L. Mummii. ſin hæc bella, graviſſima, victo-
riæque eorum bellorum, graviſſimæ fuerunt: cur Aſiaticæ
nationes, atque ille a te hoſtis contemnitur? Atqui ex ve-
terum rerum monumentis, vel maximum bellum populum
Romanum cum Antiocho geſſiſſe video: cujus belli victor
L. Scipio, parta cum Publio fratre gloria, quam laudem ille,
Africa oppreſſa, cognomine ipſo præ ſe ferebat, eandem hic
32 ſibi ex Aſiæ nomine aſſumpſit. Quo quidem in bello vir-
tus enituit egregia M. Catonis, proavi tui. quo ille, quum
eſſet, ut ego mihi ſtatuo, talis, qualem te eſſe video, num-
quam cum Scipione eſſet profectus, ſi cum mulierculis bel-
landum eſſe arbitraretur. Neque vero cum P. Africano ſe-
natus egiſſet, ut legatus fratri proficiſceretur: cum ipſe,
paullo ante, Hannibale ex Italia expulſo, ex Africa ejecto,
Karthagine oppreſſa, maximis periculis rempublicam libe-
raviſſet m), niſi illud grave bellum, & vehemens putaretur.
15 Atqui, ſi diligenter, quid Mithridates potuerit, & quid ef-
fecerit, & qui vir fuerit, conſideraris: omnibus regibus, qui-
buſcum n) populus Romanus bellum geſſit, hunc regem ni-
mirum antepones. quem L. Sulla, maximo, & fortiſſimo ex-
ercitu, pugna excitatum, non rudis imperator, ut aliud
nihil

m) *liberaſſet.* n) *omnibus, quibuſcum Regibus.*

Digitized by Google

nihil o) dicam, eum bello invectum totam in Aſiam, cum
pace dimiſit: quem L. Murena, pater hujuſce, vehementiſ-
ſime, vigilantiſſimeque vexatum, repreſſum magna ex parte,
non oppreſſum reliquit: qui rex, ſibi aliquot annis ſumptis p.
ad confirmandas rationes, & copias belli, tantum ipſe opibus, 132
conatuque invaluit, ut ſe Oceanum cum Ponto, Sertorii co- a.
pias cum ſuis conjuncturum putaret. Ad quod bellum 33
duobus conſulibus ita miſſis, ut alter Mithridatem perſe-
queretur, alter Bithyniam tueretur: alterius res & terra, &
mari calamitoſæ, vehementer & opes regis, & nomen auxe-
runt: L. Luculli vero res, tantæ extiterunt, ut neque ma-
jus bellum commemorari poſſit, neque majore conſilio, &
virtute geſtum. Nam, cum totius impetus belli ad Cyzi-
cenorum mœnia conſtitiſſet, eamque urbem ſibi Mithridates
Aſiæ januam fore putaviſſet, qua effracta, & revulſa, tota pa-
teret provincia: perfecta ab Lucullo hæc ſunt omnia; ut
urbs fideliſſimorum ſociorum defenderetur, ut omnes co-
piæ regis, diuturnitate obſidionis conſumerentur. Quid?
illam pugnam navalem ad Tenedum, cum contento curſu,
acerrimis ducibus, hoſtium claſſis Italiam ſpe, atque animis
inflata peteret: mediocri certamine, & parva dimicatione
commiſſam arbitraris? Mitto prœlia: prætereo oppugna-
tiones oppidorum. expulſus regno tandem aliquando, tan-
tum tamen conſilio, atque auctoritate valuit, ut ſe, rege Ar-
meniorum adjuncto, novis opibus, copiiſque renovarit. Ac, 16
ſi mihi nunc de rebus geſtis eſſet noſtri exercitus, impera-
toriſque dicendum, plurima, & maxima prœlia commemo-
rare poſſem. ſed non id agimus. Hoc dico: ſi bellum hoc, 34
ſi hic hoſtis, ſi ille rex contemnendus fuiſſet; neque tanta
cura ſenatus, & populus Romanus ſuſcipiendum putaſſet,
neque tot annos geſſiſſet, neque tanta gloria L. Luculli: ne-
que vero ejus belli conficiendi curam tanto ſtudio populus
Romanus ad Cn. Pompejum detuliſſet: cujus ex omnibus

o) *nihil aliud.*

Digitized by Google

b. pugnis, quæ ſunt innumerabiles, vel acerrima mihi videtur illa, quæ cum rege commiſſa eſt, & ſumma contentione pugnata. qua ex pugna cum ſe ille eripuiſſet, & Boſporum confugiſſet, quo exercitus adire non poſſet: etiam in extrema fortuna p), & fuga, nomen tamen retinuit regium. Itaque ipſe Pompejus, regno poſſeſſo, ex omnibus oris, ac notis ſedibus hoſte q) pulſo, tamen tantum in unius anima poſuit, ut, cum omnia, quæ ille tenuerat, adierat, ſperarat, victoria poſſideret; tamen non ante, quam illum vita expulit, bellum confectum judicarit. Hunc tu hoſtem, Cato, contemnis, quo cum per tot annos, tot prœliis, tot imperatores bella geſſerunt? cujus expulſi, & ejecti vita, tanti æſtimata eſt, ut, morte ejus nuntiata, tum denique bellum confectum arbitraretur? Hoc igitur in bello L. Murenam, legatum fortiſſimi animi, ſummi conſilii, maximi laboris cognitum eſſe defendimus: & hanc ejus operam non minus ad conſulatum adipiſcendum, quam hanc noſtram forenſem induſtriam, dignitatis habuiſſe.

17 At enim in præturæ petitione prior renuntiatus eſt Ser-
35 vius. Pergitiſne vos, tamquam ex ſyngrapha, agere cum populo, ut, quem locum ſemel honoris cuipiam dederit, eundem reliquis honoribus debeat? Quod enim fretum, quem Euripum tot motus, tantas, tam varias habere putatis agitationes fluctuum; quantas perturbationes, & quantos æſtus habet ratio comitiorum? Dies intermiſſus unus, aut nox interpoſita, ſæpe perturbat omnia: & totam opinionem parva nonnumquam commutat aura rumoris. Sæpe etiam ſine ulla aperta cauſa fit aliud, atque exiſtimamus, ut nonnumquam ita factum eſſe etiam populus admiretur: quaſi vero
36 non ipſe fecerit. Nihil eſt incertius vulgo, nihil obſcurius voluntate hominum, nihil fallacius ratione tota comitiorum. Quis L. Philippum ſummo ingenio, opera, gratia, nobilitate, a M.

p) *extrema etiam in fortuna.* q) *hocce.*

Digitized by Google

a M. Herennio ſuperari poſſe arbitratus eſt? quis Q. Catu- p.
lum, humanitate, ſapientia, integritate antecellentem, a Cn. 133
Manlio? quis M. Scaurum, hominem graviſſimum, civem a.
egregium, fortiſſimum ſenatorem, a Q. Maximo? non mo-
do horum nihil ita fore putatum eſt, ſed ne cum eſſet factum
quidem, quare ita factum eſſet, intelligi potuit. Nam ut
tempeſtates ſæpe certo aliquo cæli ſigno commoventur, ſæpe
improviſo nulla ex certa ratione, obſcura aliqua ex cauſa ex-
citantur: ſic in hac comitiorum tempeſtate populari, ſæpe
intelligas, quo ſigno commota ſit; ſæpe ita obſcura eſt, ut
caſu excitata eſſe videatur. Sed tamen, ſi eſt reddenda 18
ratio; duæ res vehementer in prætura deſideratæ ſunt, quæ 37
ambæ in conſulatu tum Murenæ profuerunt: una, exſpe-
ctatio muneris, quæ & rumore nonnullo, & ſtudiis, ſermo-
nibusque competitorum creverat: altera, quod ii, quos in
provincia ac legatione omnis & liberalitatis, & virtutis ſuæ
teſtes habuerat, nondum deceſſerant. Horum utrumque
ei fortuna ad conſulatus petitionem reſervavit. nam & L.
Luculli exercitus, qui ad triumphum convenerat, idem co-
mes L. Murenæ præſto fuit: & munus ampliſſimum, quod
petitio præturæ r) deſiderabat, prætura reſtituit. Num tibi 38
hæc parva videntur adjumenta, & ſubſidia conſulatus? vo-
luntas militum? quæ cum per ſe valet multitudine, cum
apud ſuos gratia; tum vero in conſule declarando multum
etiam apud univerſum populum Romanum auctoritatis ha-
bet: ſuffragatio militaris? imperatores enim comitiis con-
ſularibus, non verborum interpretes deliguntur. quare gra-
vis eſt illa oratio, *me ſaucium recreavit: me præda dona-
vit: hoc duce caſtra cepimus, ſigna contulimus: numquam
iſte plus militi laboris impoſuit, quam ſibi ſumpſit ipſe; cum
fortis, tum etiam felix.* Hoc quanti putas eſſe ad famam b.
hominum, ac voluntatem? etenim, ſi tanta illis comitiis re-
ligio eſt, ut adhuc ſemper omen valuerit prærogativum:

r) *præturæ petitio.*

Digitized by Google

quid mirum eſt, in hoc felicitatis famam, ſermonemque va-
19 luiſſe? Sed, ſi hæc leviora ducis, quæ ſunt graviſſima, & hanc
urbanam ſuffragationem militari anteponis: noli ludorum
hujus elegantiam, & ſcenæ magnificentiam valde contemne-
re: quæ huic admodum profuerunt. Nam quid ego di-
cam, populum, ac vulgus imperitorum ludis magnopere de-
lectari? minus eſt mirandum. quamquam huic cauſæ id
ſatis eſt. ſunt enim populi, ac multitudinis comitia. Quare
ſi populo ludorum magnificentia voluptati eſt, non eſt mi-
39 randum, eam L. Murenæ apud populum profuiſſe. Sed
ſi noſmetipſi, qui & ab delectatione omni negotiis impedi-
mur, & in ipſa occupatione delectationes alias multas habere
poſſumus, ludis tamen oblectamur, & ducimur; quid tu ad-
40 mirere de multitudine indocta? L. Otho, vir fortis, meus
neceſſarius, equeſtri ordini reſtituit non ſolum dignitatem,
ſed etiam voluptatem. Itaque lex hæc, quæ ad ludos per-
tinet, eſt omnium gratiſſima, quod honeſtiſſimo ordini
cum ſplendore fructus quoque jucunditatis eſt reſtitu-
tus. Quare delectant homines, mihi crede, ludi, etiam il-
los, qui diſſimulant, non ſolum eos, qui fatentur: quod ego
in mea petitione ſenſi. nam nos quoque habuimus ſcenam
competitricem. Quod ſi ego, qui trinos ludos ædilis fece-
ram, tamen Antonii ludis commovebar: tibi, qui caſu nullos
feceras, nihil hujus iſtam ipſam, quam irrides, argenteam
41 ſcenam, adverſatam putas? Sed hæc ſane ſint paria omnia:
ſit par forenſis opera militari: ſit par militari ſuffragatio ur-
bana: ſit idem, magnificentiſſimos, & nullos umquam feciſ-
p. ſe ludos: quid? in ipſa prætura nihilne exiſtimas inter tu-
134 am, & iſtius ſortem interfuiſſe? Hujus ſors ea fuit, quam
a. omnes tui neceſſarii tibi optabamus, juris dicundi: in qua
20 gloriam conciliat magnitudo negotii; gratiam, æquitatis lar-
gitio: qua in ſorte ſapiens prætor, qualis hic fuit, offenſio-
nem vitat æquabilitate decernendi, benivolentiam adjungit
lenitate audiendi. Egregia, & ad conſulatum apta provin-
cia, in qua laus æquitatis, integritatis, facilitatis, ad extremum
ludo-

Digitized by Google

ludorum voluptate concluditur. Quid tua ſors? triſtis, 42
atrox: quæſtio peculatus, ex altera parte, lachrymarum, &
ſqualoris: ex altera, plena catenarum, atque indicum. co-
gendi judices inviti, retinendi contra voluntatem: ſcriba
damnatus, ordo totus alienus: Sullana gratificatio reprehen-
ſa: multi viri fortes, & prope pars civitatis offenſa eſt: li-
tes ſevere æſtimatæ: cui placet, obliviſcitur: cui dolet, me-
minit. Poſtremo tu in provinciam ire noluiſti. non poſ-
ſum id in te reprehendere, quod in me ipſo & prætor, &
conſul probavi. Sed tamen L. Murenæ provincia multas
bonas gratias cum optima exiſtimatione attulit. habuit pro-
ficiſcens delectum in Umbria: dedit ei facultatem reſpublica
liberalitatis: qua uſus, multas ſibi tribus, quæ municipiis
Umbriæ conficiuntur, adjunxit. ipſe autem in Gallia, ut no-
ſtri homines deſperatas jam pecunias exigerent, æquitate,
diligentiaque perfecit. Tu interea Romæ ſcilicet amicis
præſto fuiſti. fateor: ſed tamen illud cogita, nonnullorum
amicorum ſtudia minui ſolere in eos, a quibus provincias
contemni intelligant.

Et, quoniam oſtendi, judices, parem dignitatem ad con- **21**
ſulatus petitionem, diſparem fortunam provincialium nego- 43
tiorum in Murena, atque in Sulpicio fuiſſe: dicam jam a- b.
pertius, in quo meus neceſſarius fuerit inferior, Servius, &
ea dicam, vobis audientibus, amiſſo jam tempore, quæ ipſi
ſoli, re integra, ſæpe dixi. Petere conſulatum neſcire te,
Servi, perſæpe tibi dixi: & in iis rebus ipſis, quas te magno,
& forti animo & agere, & dicere videbam, tibi ſolitus ſum
dicere, magis te fortem ſenatorem mihi videri, quam ſapi-
entem candidatum. Primum accuſandi terrores, & minæ,
quibus tu quotidie uti ſolebas, ſunt fortis viri: ſed & popu-
li opinionem a ſpe adipiſcendi avertunt, & amicorum ſtudia
debilitant. Neſcio quo pacto ſemper hoc fit: neque in uno,
aut altero animadverſum eſt, ſed jam in pluribus: ſimulat-
que candidatus accuſationem meditari viſus eſt, ut honorem

Digitized by Google

44 deſperaſſe videatur. Quid ergo? acceptam injuriam per-
ſequi non placet? imo vehementer placet: ſed aliud tempus
eſt petendi, aliud perſequendi. petitorem ego, præſertim
conſulatus, magna ſpe, magno animo, magnis copiis & in
forum, & in campum deduci volo: non placet mihi inqui-
ſitio candidati, prænuntia repulſæ: non teſtium potius,
quam ſuffragatorum comparatio: non minæ magis, quam
blanditiæ: non declamatio potius, quam perſalutatio: præ-
ſertim cum jam hoc novo more omnes fere domos omnium
concurſent, & ex vultu candidatorum conjecturam faciant,
45 quantum quisque animi & facultatis habere videatur. Vi-
desne tu illum triſtem? demiſſum? jacet, diffidit, abjecit
haſtas. Serpit hic rumor: *ſcis tu illum accuſationem cogi-
tare? inquirere in competitores? teſtes quærere? alium fa-
ciam, quoniam ſibi hic ipſe deſperat.* Ejusmodi candidato-
rum amici intimi debilitantur, ſtudia deponunt, aut teſta-
tam rem abjiciunt, aut ſuam operam, & gratiam judicio, &
22 accuſationi reſervant. Accedit eodem, ut etiam ipſe can-
p. didatus, totum animum, atque omnem curam, operam, di-
135 ligentiamque ſuam in petitione non poſſit ponere. adjun-
a. gitur enim accuſationis cogitatio, non parva res, ſed nimi-
rum omnium maxima. magnum eſt enim, te comparare ea,
quibus poſſis hominem e civitate, præſertim non inopem,
neque infirmum, exturbare: qui & per ſe, & per ſuos, &
vero etiam per alienos defendatur. omnes enim ad pericu-
la propulſanda concurrimus. & qui non aperte inimici ſu-
mus, etiam alieniſſimis, in capitis periculis, amiciſſimorum
46 officia, & ſtudia præſtamus. Quare ego expertus & peten-
di, & defendendi, & accuſandi moleſtiam, ſic intellexi; in
petendo, ſtudium eſſe acerrimum: in defendendo, officium:
in accuſando, laborem. Itaque ſic ſtatuo, fieri nullo modo
poſſe, ut idem accuſationem, & petitionem conſulatus dili-
genter adornet, atque inſtruat. unum ſuſtinere pauci poſ-
ſunt, utrumque nemo. Tu, cum te de curriculo petitionis
deflexiſſes, animumque ad accuſandum transtuliſſes, exiſti-
maſti,

Digitized by Google

-maſti, te utrique negotio ſatisfacere poſſe? vehementer erraſti. quis enim dies fuit, poſteaquam in iſtam accuſandi denuntiationem ingreſſus es, quem tu non totum in iſta ratione conſumpſeris? Legem ambitus flagitaſti, quæ tibi non 23
deerat. erat enim ſeveriſſime ſcripta Calpurnia. geſtus eſt mos & voluntati, & dignitati tuæ. ſed tota illa lex accuſationem tuam, ſi haberes nocentem reum, fortaſſe armaſſet: petitioni vero refragata eſt. Pœna gravior in plebem tua 47
voce efflagitata eſt. commoti animi ſunt tenuiorum. Exſilium in noſtrum ordinem. Conceſſit ſenatus poſtulationi tuæ: ſed non libenter duriorem fortunæ communi conditionem, te auctore, conſtituit. Morbi excuſationi pœna addita eſt: voluntas offenſa multorum, quibus aut contra valitudinis commodum laborandum eſt, aut incommodo morbi etiam ceteri vitæ fructus relinquendi. Quid ergo? b.
hæc quis tulit? is, qui auctoritati ſenatus, voluntati tuæ paruit: denique is tulit, cui minime proderant. Illa, quæ mea ſumma voluntate ſenatus frequens repudiavit, mediocriter adverſata tibi eſſe exiſtimas? confuſionem ſuffragiorum flagitaſti, prorogationem legis Maniliæ, æquationem gratiæ, dignitatis, ſuffragiorum. Graviter homines honeſti, atque in ſuis civitatibus, & municipiis gratioſi tulerunt, a tali viro eſſe pugnatum, ut omnes & dignitatis, & gratiæ gradus tollerentur. Idem editicios judices eſſe voluiſti, ut odia occulta civium, quæ tacitis nunc diſcordiis continentur, in fortunas optimi cujusque erumperent. Hæc omnia, tibi 48
accuſandi viam muniebant, adipiſcendi obſæpiebant.

Atque ex omnibus illa plaga eſt injecta petitioni tuæ, non tacente me, maxima: de qua ab homine ingenioſiſſimo, & copioſiſſimo, Hortenſio, multa graviſſime dicta ſunt; quo etiam mihi durior locus eſt dicendi datus: ut, cum ante me & ille dixiſſet, & vir ſumma dignitate, & diligentia, & facultate dicendi, M. Craſſus, ego in extremo non partem aliquam agerem cauſæ, ſed de tota re dicerem, quod

 mihi

Digitized by Google

mihi videretur. itaque in iiſdem rebus fere verſor, & quod
24 poſſum, judices, occurro veſtræ ſapientiæ s). Sed tamen,
Servi, quam te ſecurim putas injeciſſe petitioni tuæ, cum
tu populum Romanum in eum metum adduxiſti, ut perti-
meſceret, ne conſul Catilina fieret, dum tu accuſationem
49 comparares, depoſita, atque abjecta petitione? Etenim te
inquirere videbant, triſtem ipſum: mæſtos amicos, obſerva-
tiones, teſtificationes, ſeductiones teſtium, ſeceſſionem ſub-
ſcriptorum animadvertebant: quibus rebus certe ipſi can-
p. didatorum vultus, obſcuriores videri ſolent. Catilinam in-
136 terea alacrem, atque lætum, ſtipatum choro juventutis, val-
a. latum indicibus t), atque ſicariis, inflatum cum ſpe militum,
tum collegæ mei, quemadmodum dicebat ipſe, promiſſis,
circumfluente colonorum Arretinorum, & Feſulanorum ex-
ercitu. quam turbam diſſimillimo ex genere, diſtinguebant
homines percuſſi u) Sullani temporis calamitate. vultus
erat ipſius plenus furoris: oculi, ſceleris: ſermo, arrogan-
tiæ: ſic ut ei jam exploratus, & domi conditus conſulatus
videretur. Murenam contemnebat: Sulpicium accuſato-
rem ſuum numerabat, non competitorem: ei vim denun-
25 tiabat: reipublicæ minabatur. Quibus rebus, qui timor
50 bonis omnibus injectus ſit, quantaque deſperatio reipubli-
cæ, ſi ille factus eſſet, nolite a me commoneri velle: vos-
metipſi vobiſcum recordamini. meminiſtis enim, cum illius
nefarii gladiatoris voces percrebruiſſent x), quas habuiſſe in
concione domeſtica dicebatur, cum miſerorum fidelem de-
fenſorem negaſſet inveniri poſſe, niſi eum, qui ipſe miſer
eſſet: integrorum, & fortunatorum promiſſis ſaucios, & mi-
ſeros cedere non oportere: quare qui conſumpta replere,
erepta

s) mallet cum Lamb. & Hotom. *ſatietati* Græv. ſi libri ſuffragarentur.

t) *indicibus* nec hic, nec pro Sulla c. 24. locum eſſe putat Grævius, ſed *latronibus* aut huic ſimili generi.

u) *perculſi.* x) *percrebuiſſent.*

erepta recuperare vellent, ſpectarent quid ipſe deberet, quid
poſſideret, quid auderet: minime timidum, & valde cala-
mitoſum eſſe oportere eum, qui eſſet futurus dux, & ſigni-
fer calamitoſorum. Tum igitur, his rebus auditis, memi- 51
niſtis fieri ſenatusconſultum, referente me, ne poſtero die
comitia haberentur, ut de his rebus in ſenatu agere poſſe-
mus. Itaque poſtridie, frequenti ſenatu, Catilinam excita-
vi, atque eum de his rebus juſſi, ſi quid vellet, quæ ad me
allatæ eſſent, dicere. Atque ille, ut ſemper fuit apertiſſi-
mus, non ſe purgavit, ſed indicavit, atque induit. tum enim
dixit, duo corpora eſſe reipublicæ, unum debile, infirmo
capite: alterum firmum, ſine capite: huic, cum ita de ſe
meritum eſſet, caput, ſe vivo, non defuturum. Congemu-
it ſenatus frequens, neque tamen ſatis ſevere, pro rei indi-
gnitate, decrevit. nam partim ideo fortes in decernendo
non erant, quia nihil timebant: partim, quia timebant. Tum
erupit e ſenatu, triumphans gaudio, quem omnino vivum
illinc exire non oportuerat: præſertim cum idem ille in eo-
dem ordine paucis diebus ante, Catoni, fortiſſimo viro, ju-
dicium minitanti, ac denuntianti, reſpondiſſet, ſi quod eſſet
in ſuas fortunas incendium excitatum, id ſe non aqua, ſed
ruina reſtincturum. His tum rebus commotus, & quod 26
homines jam tum conjuratos cum gladiis in campum deduci 52
a Catilina ſciebam, deſcendi in campum cum firmiſſimo præ-
ſidio fortiſſimorum virorum, & cum illa lata, inſignique lo-
rica, non quæ me tegeret (etenim ſciebam Catilinam non la-
tus, aut ventrem, ſed caput, & collum ſolere petere) verum
ut omnes boni animadverterent, & cum in metu, & pericu-
lo conſulem viderent, id quod eſt factum, ad opem præſi-
diumque meum concurrerent. Itaque cum te, Servi, re-
miſſiorem in petendo putarent, Catilinam & ſpe, & cupidi-
tate inflammatum viderent: omnes, qui illam ab republica
peſtem depellere cupiebant, ad Murenam ſe ſtatim contu-
lerunt. Magna eſt autem comitiis conſularibus repentina 53
voluntatum inclinatio, præſertim cum incubuit ad virum bo-

num,

Digitized by Google

num, & multis aliis adjumentis petitionis ornatum. qui cum honeſtiſſimo patre, atque majoribus, modeſtiſſima adoleſcentia, clariſſima legatione, prætura probata in jure, gratia in munere, ornata in provincia, petiſſet diligenter, & ita petiſſet, ut neque minanti cederet, neque cuiquam minaretur:
p. 137 a. huic mirandum eſt magno adjumento Catilinæ ſubitam ſpem conſulatus adipiſcendi fuiſſe?

54 Nunc mihi tertius ille locus eſt orationis de ambitus criminibus, perpurgatus ab iis, qui ante me dixerunt: a me, quoniam ita Murena voluit, retractandus: quo in loco Poſtumio, familiari meo, ornatiſſimo viro, de diviſorum indiciis, & de deprehenſis pecuniis; adoleſcenti ingenioſo & bono, Ser. Sulpicio, de equitum centuriis; M. Catoni, homini in omni virtute excellenti, de ipſius accuſatione, de
27 ſenatusconſulto, de republica reſpondebo. Sed pauca,
55 quæ meum animum repente moverunt, prius de L. Murenæ fortuna conquerar. Nam cum ſæpe antea, judices, & ex aliorum miſeriis, & ex meis curis, laboribusque quotidianis, fortunatos eos homines judicarem, qui remoti a ſtudiis ambitionis, otium, ac tranquillitatem vitæ ſecuti ſunt: tum vero in his L. Murenæ tantis, tamque improviſis periculis ita ſum animo affectus, ut non queam ſatis neque communem omnium noſtrum conditionem, neque hujus eventum, fortunamque miſerari: qui primum dum ex honoribus continuis familiæ, majorumque ſuorum unum adſcendere gradum dignitatis conatus eſt, venit in periculum, ne & ea, quæ relicta; & hæc, quæ ab ipſo parta ſunt, amittat: deinde propter ſtudium novæ laudis, etiam in veteris fortunæ diſcri-
56 men adducitur. Quæ cum ſunt gravia, judices, tum illud acerbiſſimum eſt, quod habet eos accuſatores, non qui odio inimicitiarum ad accuſandum, ſed qui ſtudio accuſandi ad inimicitias deſcenderent. Nam, ut omittam Servium Sulpicium, quem intelligo non injuria L. Murenæ, ſed honoris contentione permotum: accuſat paternus amicus, Cn. Poſtumius,

Digitized by Google

mius, vetus, ut ait ipſe, vicinus, ac neceſſarius: qui neceſ- b.
ſitudinis cauſas complures protulit, ſimultatis nullam com-
memorare potuit: accuſat Ser. Sulpicius, ſodalis filii, cujus
ingenio paterni omnes neceſſarii munitiores eſſe debebant:
accuſat M. Cato, qui quamquam a Murena nulla re umquam
alienus fuit, tamen ea conditione nobis erat in hac civitate
natus, ut ejus opes, & ingenium, præſidio multis etiam alie-
niſſimis, vix cuiquam inimico, exitio eſſe deberet. Re- 57
ſpondebo igitur Poſtumio primum, qui neſcio quo pacto
mihi videtur prætorius candidatus in conſularem, quaſi de-
ſultorius in quadrigarum curriculum incurrere. cujus com-
petitores ſi nihil deliquerunt: dignitati eorum conceſſit,
cum petere deſtitit. ſin autem eorum aliquis largitus eſt:
expetendus amicus eſt, qui alienam potius injuriam, quam
ſuam perſequatur.

Ea omnia, quæ & Poſtumio, & Ser. Sulpicio, adoleſcenti, reſponſa ſunt, deſiderantur.

Venio nunc ad M. Catonem, quod eſt firmamentum, ac 28
robur totius accuſationis: qui tamen ita gravis eſt accuſa- 58
tor, & vehemens, ut multo magis ejus auctoritatem, quam
criminationem pertimeſcam. In quo ego accuſatore, judi- p.
ces, primum illud deprecabor, ne quid L. Murenæ dignitas 138
illius, ne quid exſpectatio tribunatus, ne quid totius vitæ a.
ſplendor, & gravitas noceat: denique ne ea ſoli huic obſint
bona M. Catonis, quæ ille adeptus eſt, ut multis prodeſſe
poſſet. Bis conſul fuerat P. Africanus, & duos terrores hu-
jus imperii, Karthaginem, Numantiamque deleverat; cum
accuſavit L. Cottam. erat in eo ſumma eloquentia, ſumma
fides, ſumma integritas, auctoritas tanta, quanta in ipſo y)
imperio populi Romani, quod illius opera tenebatur. Sæ-
pe hoc majores natu dicere audivi, hanc accuſatoris exi-
miam

y) *ipſo* abeſt.

Digitized by Google

miam dignitatem plurimum L. Cottæ profuiſſe. noluerunt
ſapientiſſimi homines, qui tum rem illam judicabant, ita
quemquam cadere in judicio, ut nimiis adverſarii viribus
59 abjectus videretur. Quid? Ser. Galbam (nam traditum me-
moriæ eſt) nonne proavo tuo, fortiſſimo, atque florentiſſimo
viro, M. Catoni, incumbenti ad ejus perniciem, populus
Romanus eripuit? Semper in hac civitate nimis magnis ac-
cuſatorum opibus & populus univerſus, & ſapientes, ac
multum in poſterum proſpicientes judices reſtiterunt. No-
lo accuſator in judicium potentiam afferat, non vim majo-
rem aliquam, non auctoritatem excellentem, non nimiam
gratiam. valeant hæc omnia ad ſalutem innocentium, ad
opem impotentium, ad auxilium calamitoſorum: in peri-
60 culo vero, & in pernicie civium, repudientur. Nam ſi quis
hoc forte dicet, Catonem deſcenſurum ad accuſandum non
fuiſſe, niſi prius de cauſa judicaſſet: iniquam legem, judices,
& miſeram conditionem inſtituet periculis hominum, ſi ex-
iſtimabit, judicium accuſatoris in reum pro aliquo præjudi-
cio valere oportere.

29 Ego tuum conſilium, Cato, propter ſingulare animi mei
b. de tua virtute judicium, vituperare non audeo: nonnulla
in re forſitan conformare, & leviter emendare poſſim. *Non
multa peccas*, inquit ille fortiſſimo viro ſenior magiſter: *ſed,
ſi peccas, te regere poſſum.* At ego te veriſſime dixerim
peccare nihil, neque ulla in re te eſſe hujuſmodi, ut corri-
gendus potius, quam leviter inflectendus eſſe videare. fin-
xit enim te ipſa natura ad honeſtatem, gravitatem, tempe-
rantiam, magnitudinem animi, juſtitiam, ad omnes denique
virtutes magnum hominem, & excelſum. acceſſit his tot
doctrina non moderata, nec mitis, ſed, ut mihi videtur,
paullo aſperior, & durior, quam veritas, aut natura patiatur.
61 Et quoniam non eſt nobis hæc oratio habenda aut cum im-
perita multitudine, aut in aliquo conventu agreſtium: au-
dacius paullo de ſtudiis humanitatis, quæ & mihi, & vobis
nota,

Digitized by Google

nota, & jucunda ſunt, diſputabo. In M. Catone, judices, hæc bona, quæ videmus divina, & egregia, ipſius ſcitote eſſe propria. quæ nonnumquam requirimus, ea ſunt omnia non a natura, ſed a magiſtro. Fuit enim quidam ſummo ingenio vir, Zeno, cujus inventorum æmuli Stoici nominantur. Hujus ſententiæ ſunt, & præcepta ejuſmodi: ſapientem gratia numquam moveri, numquam cujuſquam delicto ignoſcere: neminem miſericordem eſſe, niſi ſtultum, & levem: viri non eſſe, neque exorari, neque placari: ſolos ſapientes eſſe, ſi diſtortiſſimi ſint, formoſos: ſi mendiciſſimi, divites: ſi ſervitutem ſerviant, reges: nos autem, qui ſapientes non ſumus, fugitivos, exſules, hoſtes, inſanos denique eſſe dicunt: omnia peccata eſſe paria: omne delictum, ſcelus eſſe nefarium: nec minus delinquere eum, qui gallum gallinaceum, p.
cum opus non fuerit, quam eum, qui patrem ſuffocaverit: 139
ſapientem nihil opinari, nullius rei pœnitere, nulla in re a.
falli, ſententiam mutare nunquam. Hæc homo ingenioſiſ- 30.
ſimus, M. Cato, auctoribus eruditiſſimis inductus, arripuit: 62
neque diſputandi cauſa, ut magna pars, ſed ita vivendi. Petunt aliquid publicani? cave quidquam habeat momenti gratia. Supplices aliqui veniunt, miſeri, & calamitoſi? ſceleratus, & nefarius fueris, ſi quidquam, miſericordia adductus, feceris. Fatetur aliquis ſe peccaſſe, & ejus delicti veniam petit? nefarium eſt facinus, ignoſcere. At leve delictum eſt. omnia peccata ſunt paria. Dixiſti quippiam. fixum, & ſtatutum eſt. Non re ductus es, ſed opinione. ſapiens nihil opinatur. Erraſti aliqua in re. male dici putat. Hac ex diſciplina nobis illa ſunt. Dixi in ſenatu me nomen conſularis candidati delaturum. Iratus dixiſti. numquam, inquit, ſapiens iraſcitur. At temporis cauſa. Improbi, inquit, hominis eſt, mendacio fallere; mutare ſententiam, turpe eſt: exorari, ſcelus: miſereri, flagitium.
Noſtri autem iſti (fatebor enim, Cato, me quoque in ado- 63
leſcentia, diffiſum ingenio meo, quæſiſſe adjumenta doctrinæ) noſtri, inquam, illi a Platone, & Ariſtotele, moderati homi-

Digitized by Google

homines, & temperati, ajunt, apud ſapientem valere aliquando gratiam: viri boni eſſe miſereri: diſtincta genera eſſe delictorum, & diſpares pœnas: eſſe apud hominem conſtantem ignoſcendi locum: ipſum ſapientem ſæpe aliquid opinari, quod neſciat: iraſci nonnumquam: exorari eundem, & placari: quod dixerit, interdum, ſi ita rectius ſit, mutare: de ſententia decedere aliquando: omnes virtutes
31 mediocritate quadam eſſe moderatas. Hos ad magiſtros
64 ſiqua te fortuna, Cato, cum iſta natura detuliſſet: non tu
b. quidem vir melior eſſes, nec fortior, nec temperantior, nec juſtior, (neque enim eſſe potes) ſed paullo ad lenitatem propenſior. non accuſares nullis adductus inimicitiis, nulla laceſſitus injuria, pudentiſſimum hominem, ſumma dignitate, atque honeſtate præditum: putares, cum in ejusdem anni cuſtodia te, atque L. Murenam fortuna poſuiſſet, aliquo te, cum hoc, reipublicæ vinculo eſſe conjunctum: quod atrociter in ſenatu dixiſti, aut non dixiſſes, aut ſepoſuiſſes, aut
65 mitiorem in partem interpretarere. Ac te ipſum (quantum ego opinione auguror) nunc & animi quodam impetu concitatum, & vi naturæ, atque ingenii elatum, & recentibus præceptorum ſtudiis flagrantem jam, uſus flectet, dies leniet, ætas mitigabit. Etenim iſti ipſi mihi videntur veſtri præceptores, & virtutis magiſtri, fines officiorum paullo longius, quam natura vellet, protuliſſe: ut, cum ad ultimum animo contendiſſemus, ibi tamen, ubi oportet, conſiſteremus. Nihil ignoveris. Immo aliquid, non omnia. Nihil gratiæ cauſa feceris. Immo reſiſtito gratiæ, cum officium, & fides poſtulabit. Miſericordia commotus ne ſis. Etiam; in diſſolvenda ſeveritate: ſed tamen eſt laus aliqua humanitatis. In ſententia permaneto. Vero; niſi ſententiam alia z)
66 vicerit melior. Hujuscemodi Scipio ille fuit, quem non pœnitebat facere idem, quod tu: habere eruditiſſimum hominem, & pæne domi a): cujus oratione, & præceptis, quam-

z) *ſententiam ſententia alia.* a) *divinum domi.*

Digitized by Google

quamquam erant eadem iſta, quæ te delectant, tamen aſpe-
rior non eſt factus, ſed (ut accepi a ſenibus) leniſſimus.
Quis vero C. Lælio comior? quis jucundior, eodem ex
ſtudio iſto? quis illo gravior? ſapientior? Poſſum de L.
Philippo, de C. Gallo dicere hæc eadem: ſed te domum
jam deducam tuam. Quemquamne exiſtimas Catone, pro-
avo tuo, commodiorem, comiorem b), moderatiorem
fuiſſe, ad omnem rationem humanitatis? de cujus præſtan- p.
ti virtute cum vere, graviterque diceres, domeſticum te 140
habere dixiſti exemplum ad imitandum. Eſt illud quidem a.
exemplum tibi propoſitum domi: ſed tamen naturæ ſimi-
litudo illius ad te magis, qui ab illo ortus es, quam ad u-
numquemque noſtrum pervenire potuit: ad imitandum ve-
ro tam mihi propoſitum exemplar illud eſt, quam tibi. Sed,
ſi illius comitatem, & facilitatem tuæ gravitati, ſeveritati-
que adſperſeris: non iſta quidem erunt meliora, quæ
nunc ſunt optima, ſed certe condita jucundius.

Quare, ut ad id, quod inſtitui, revertar, tolle mihi e 32
cauſa nomen Catonis: remove, ac prætermitte auctorita- 67
tem, quæ in judiciis aut nihil valere, aut ad ſalutem debet
valere: congredere mecum criminibus ipſis. Quid ac-
cuſas, Cato? quid affers in judicium? quid arguis? Am-
bitum accuſas? non defendo. Me reprehendis, quod
idem defendam, quod lege punierim. Punivi ambitum,
non innocentiam. ambitum vero ipſum vel tecum accu-
ſabo, ſi voles. Dixiſti, ſenatusconſultum, me referente,
eſſe factum, ſi mercede corrupti, obviam candidatis iſſent,
ſi conducti ſectarentur, ſi gladiatoribus vulgo locus tribu-
tim, & item prandia ſi vulgo eſſent data; contra legem
Calpurniam factum videri. Ergo ita ſenatus judicat, con-
tra legem facta hæc videri, ſi facta ſint: decernit, quod ni-
hil opus eſt, dum candidatis morem gerit. nam factum
ſit,

b) *communiorem.*

ſit, necne, vehementer quæritur. ſi factum ſit, quin con-
68 tra legem ſit, dubitare nemo poteſt. Eſt igitur ridicu-
lum, quod eſt dubium, id relinquere incertum: quod
nemini dubium poteſt eſſe, id judicare. Atque id decer-
nitur omnibus poſtulantibus candidatis: ut ex ſenatuscon-
ſulto neque cujus interſit, neque contra quem ſit, intelligi
b. poſſit. Quare doce, a L. Murena illa eſſe commiſſa. tum
33 egomet tibi contra legem commiſſa eſſe concedam. Multi
obviam prodierunt de provincia decedenti, conſulatum
petenti. Solet fieri. eccui autem non proditur revertenti?
quæ fuit iſta multitudo? Primum, ſi tibi iſtam rationem
non poſſim reddere: quid habet admirationis, tali viro ad-
venienti, candidato conſulari, obviam prodiſſe multos?
69 quod niſi eſſet factum, magis mirandum videretur. Quid,
ſi etiam illud addam, quod a conſuetudine non abhorret,
rogatos eſſe multos? num aut criminoſum ſit, aut miran-
dum, qua in civitate rogati infimorum hominum filios pro-
pe de nocte ex ultima ſæpe urbe deductum venire ſolea-
mus, in ea non eſſe gravatos homines prodire hora tertia in
campum Martium, præſertim talis viri nomine rogatos?
Quid, ſi omnes ſocietates venerunt, quarum ex numero
multi hic ſedent judices? quid, ſi multi homines noſtri or-
dinis honeſtiſſimi? quid, ſi illa officioſiſſima, quæ neminem
patitur non honeſte in urbem introire, tota natio candida-
torum? ſi denique ipſe accuſator noſter Poſtumius obviam
cum bene magna caterva ſua venit: quid habet iſta multi-
tudo admirationis? omitto clientes, vicinos, tribules, exer-
citum totum Luculli, qui ad triumphum per eos dies ve-
nerat. hoc dico, frequentiam in iſto officio gratuitam,
non modo dignitati ullius umquam, ſed ne voluntati quidem
70 defuiſſe. At ſectabantur multi. Doce, mercede: conce-
dam eſſe crimen. hoc quidem remoto, quid reprehendis?
34 Quid opus eſt, inquit, ſectatoribus? A me tu id quæris,
quid opus ſit eo, quo ſemper uſi ſumus? Homines tenues
unum habent in noſtrum ordinem aut promerendi, aut
proſe-

Digitized by Google

proferendi c) beneficii locum, hanc in noſtris petitionibus operam, atque aſſectationem. neque enim fieri pot- p.
eſt, neque poſtulandum eſt a nobis, aut ab equitibus Ro- 141
manis, ut ſuos neceſſarios candidatos ſectentur totos dies: a.
a quibus ſi domus noſtra celebratur, ſi interdum ad forum deducimur, ſi uno baſilicæ ſpatio honeſtamur, diligenter obſervari videmur & coli. Tenuiorum, & non occupatorum amicorum eſt iſta aſſiduitas: quorum copia bonis, & beneficis deeſſe non ſolet. Noli igitur eripere hunc infe- 71
riori generi hominum fructum officii, Cato: ſine eos, qui omnia a nobis ſperant, habere ipſos quoque aliquid, quod nobis tribuere poſſint. Si d) nihil erit, præter ipſorum ſuffragium, tenue eſt: ſi, ut ſuffragantur, nihil valent gratia. Ipſi denique, ut ſolent loqui, non dicere pro nobis, non ſpondere, non vocare domum ſuam poſſunt: atque hæc a nobis petunt omnia: neque ulla re alia, quæ a nobis conſequuntur, niſi opera ſua, compenſari putant poſſe. Itaque & legi Fabiæ, quæ eſt de numero ſectatorum, & ſenatus conſulto, quod eſt L. Cæſare conſule factum, reſtiterunt. nulla eſt enim pœna, quæ poſſit obſervantiam tenuiorum ab hoc vetere inſtituto officiorum excludere. At 72
ſpectacula ſunt tributim data, & ad prandium vulgo vocati. Etſi hoc factum a Murena omnino, judices, non eſt; ab ejus amicis autem more, & modo factum eſt: tamen admonitus re ipſa, recordor, quantum hæ quæſtiones, in ſenatu habitæ, punctorum nobis, Servi, detraxerint. Quod enim tempus fuit aut noſtra aut patrum noſtrorum memoria, quo hæc, ſive ambitio eſt, ſive liberalitas, non fuerit, ut locus & in circo, & in foro daretur amicis, & tribulibus? hæc homines tenuiores primum, nondum qui a ſuis b.
tribulibus vetere inſtituto aſſequebantur.

c) Græv. placet lectio Manutii: *referendi.* Sed non eſt ex libris.
d) *Sin.*

Digitized by Google

Deeſt nonnihil.

35 Præfectum fabrum ſemel locum tribulibus ſuis dediſſe: quid
73 ſtatuent in viros primarios, qui in circo totas tabernas, tribulium cauſa, compararunt? Hæc omnia ſectatorum, ſpectaculorum, prandiorum item crimina, a multitudine in tuam nimiam diligentiam, Servi, conjecta ſunt, in quibus tamen Murena ab ſenatus auctoritate defenditur. Quid enim? Senatus num obviam prodire crimen putat? non; ſed mercede: convince. num ſectari multos? non; ſed conductos: doce. num locum ad ſpectandum dare? aut ad prandium invitare? minime. ſed vulgo, paſſim. quid eſt vulgo? univerſos. Non igitur, ſi L. Natta, ſummo loco adoleſcens, qui, & quo animo jam ſit, & qualis vir futurus ſit, videmus, in equitum centuriis voluit eſſe & ad hoc officium neceſſitudinis, & ad reliquum tempus, gratioſus, id erit ejus vitrico fraudi, aut crimini: nec, ſi virgo Veſtalis, hujus propinqua, & neceſſaria, locum ſuum gladiatorium conceſſit huic, non & illa pie fecit, & hic a culpa eſt remotus. omnia hæc ſunt officia neceſſariorum, commoda tenuiorum, munia candidatorum.

74 At enim agit mecum auſtere, & Stoice Cato. negat ve-
rum eſſe, allici benivolentiam cibo: negat judicium homi-
num in magiſtratibus mandandis corrumpi voluptatibus o-
p. portere. Ergo ad cenam, petitionis cauſa, ſi quis vocat,
142 condemnetur. quippe, inquit, tu mihi ſummum imperium,
a. ſummam auctoritatem, tu gubernacula reipublicæ petas fo-
vendis hominum ſenſibus, & deliniendis animis, & adhiben-
dis voluptatibus? Utrum lenocinium, inquit, a grege deli-
catæ juventutis, an orbis terrarum imperium a populo Ro-
mano petebas? Horribilis oratio, ſed eam uſus, vita, mo-
res, civitas ipſa reſpuit. Neque tamen Lacedæmonii, au-
ctores iſtius vitæ, atque orationis, qui quotidianis epulis in
robore accumbunt: neque vero Cretes, quorum nemo gu-
ſtavit umquam cubans, melius, quam Romani homines, qui
tempo-

Digitized by Google

tempora voluptatis, laboriſque diſpertiunt, reſpublicas ſuas
retinuerunt: quorum alteri, uno adventu noſtri exercitus,
deleti ſunt; alteri noſtri imperii præſidio diſciplinam ſuam,
legeſque conſervant. Quare noli, Cato, majorum inſtituta, 36
quæ res ipſa publica, quæ diuturnitas imperii comprobat, 75
nimium ſevera oratione reprehendere. Fuit eodem ex
ſtudio vir eruditus apud patres noſtros, & honeſtus homo,
& nobilis, Q. Tubero. is, cum epulum Q. Maximus, A-
fricani patrui ſui nomine, populo Romano daret, rogatus
eſt a Maximo, ut triclinium ſterneret, cum eſſet Tubero
ejuſdem Africani ſororis filius. Atque ille, homo eruditiſ-
ſimus, ac Stoicus, ſtravit pelliculis hædinis lectulos Punica-
nos, & expoſuit vaſa Samia: quaſi vero eſſet Diogenes Cy-
nicus mortuus, & non divini hominis Africani mors hone-
ſtaretur. quem cum ſupremo ejus die Maximus laudaret,
gratias egit diis immortalibus, quod ille vir in hac republi-
ca potiſſimum natus eſſet. neceſſe enim fuiſſe, ibi eſſe ter-
rarum imperium, ubi ille eſſet. hujus in morte celebranda
graviter tulit populus Romanus hanc perverſam ſapientiam
Tuberonis. Itaque homo integerrimus, civis optimus, cum 76
eſſet L. Paulli nepos, P. Africani, ut dixi, ſororis filius, his b.
hædinis pelliculis prætura dejectus eſt. Odit populus Ro-
manus privatam luxuriam: publicam magnificentiam dili-
git: non amat profuſas epulas: ſordes, & inhumanitatem
multo minus. diſtinguit rationem officiorum, ac tempo-
rum: viciſſitudinem laboris ac voluptatis. Nam, quod ais,
nulla re allici hominum mentes oportere ad magiſtratum
mandandum, niſi dignitate: hoc tu ipſe, in quo ſumma eſt
dignitas, non ſervas. cur enim quemquam, ut ſtudeat tibi,
ut te adjuvet, rogas? Rogas tu me, ut mihi præſis, ut com-
mittam ego me tibi. Quid tandem? iſtuc me rogari opor-
tet abs te, an te potius a me, ut pro mea ſalute laborem,
periculumque ſuſcipias? Quid, quod habes nomenclato- 77
rem? in eo quidem fallis, & decipis. nam, ſi nomine appel-
lari abs te cives tuos, honeſtum eſt: turpe eſt eos notiores

Digitized by Google

eſſe ſervo tuo, quam tibi. ſin etiam noris: tamen per mo-
nitorem appellandi ſunt. cur ante petis, quam inſuſurra-
vit? aut quid, cum admoneris, tamen, quaſi tute noris,
ita ſalutas? quid, poſteaquam es deſignatus, multo ſalutas
negligentius? Hæc omnia ad rationem civitatis ſi dirigas,
recta ſunt. ſin perpendere ad diſciplinæ præcepta velis, re-
periantur praviſſima. Quare nec plebi Romanæ eripiendi
fructus iſti ſunt ludorum, gladiatorum, conviviorum; quæ
omnia majores noſtri comparaverunt: nec candidatis iſta
benignitas adimenda eſt, quæ liberalitatem magis ſignificat,
quam largitionem.

37 At enim te ad accuſandum reſpublica adduxit. Cre-
78 do, Cato, te iſto animo, atque ea opinione veniſſe. ſed tu
imprudentia laberis. Ego quod facio, judices, cum ami-
citiæ, dignitatiſque L. Murenæ gratia facio, tum me pacis,
otii, concordiæ, libertatis, ſalutis, vitæ denique omnium no-
p. ſtrum cauſa facere clamo, atqe teſtor. Audite, audite con-
143 ſulem, judices, nihil dicam arrogantius, tantum dicam, to-
a. tos dies, atque noctes de republica cogitantem. Non uſ-
que eo L. Catilina rempublicam deſpexit, atque contem-
pſit, ut ea copia, quam ſecum eduxit, ſe hanc civitatem op-
preſſurum arbitraretur. latius patet illius ſceleris contagio,
quam quiſquam putat: ad plures pertinet. Intus, intus,
inquam, eſt equus Trojanus: a quo numquam, me conſule,
79 dormientes opprimemini. Quæris a me, quid ego Catili-
nam metuam. Nihil: & curavi, ne quis metueret: ſed
copias illius, quas hic video, dico eſſe metuendas: nec tam
timendus eſt nunc exercitus L. Catilinæ, quam iſti, qui il-
lum exercitum deſeruiſſe dicuntur. non enim deſeruerunt:
ſed ab illo in ſpeculis, atque inſidiis relicti, in capite, atque
in cervicibus noſtris reſtiterunt. Hi & integrum conſu-
lem, & bonum imperatorem, & natura, & fortuna, cum rei-
publicæ ſalute conjunctum, dejici de urbis præſidio, & de
cuſtodia civitatis, veſtris ſententiis, deturbari volunt. quo-

rum

Digitized by Google

rum ego ferrrum, & audaciam rejeci in campo, debilitavi in foro, compreſſi etiam domi meæ ſæpe, judices. his vos ſi alterum conſulem tradideritis, plus multo erunt veſtris ſententiis, quam ſuis gladiis conſecuti. Magni intereſt, judices, id quod ego multis repugnantibus egi, atque perfeci, eſſe Kalendis Jan. in republica duo conſules. Nolite arbi- 80
trari, mediocribus conſiliis, aut uſitatis viis, aut. non lex improba, non pernicioſa largitio, non auditum aliquando aliquod malum reipublicæ quæritur e). inita ſunt in hac civitate conſilia, judices, urbis delendæ, civium trucidandorum, nominis Romani exſtinguendi. Atque hæc cives, cives, inquam, (ſi eos hoc nomine appellari fas eſt) de patria ſua & cogitant, & cogitaverunt. horum ego quotidie conſiliis occurro, audaciam debilito, ſceleri reſiſto. Sed vos b
moneo, judices: in exitu eſt jam meus conſulatus: nolite mihi ſubtrahere vicarium meæ diligentiæ: nolite adimere eum, cui rempublicam cupio tradere incolumem, ab his tantis periculis defendendam. Atque ad hæc mala, judices, 38
quid accedat aliud, non videtis? te, te appello, Cato: non- 81
ne proſpicis tempeſtatem anni tui? jam enim heſterna concione intonuit vox pernicioſa deſignati tribuni f), collegæ tui: contra quem multum tua mens, multum omnes boni providerunt, qui te ad tribunatus petitionem vocaverunt. Omnia, quæ per hoc triennium agitata ſunt jam ab eo tempore, quo a L. Catilina, & Cn. Piſone initum conſilium ſenatus interficiendi ſcitis eſſe; in hos dies, in hos menſes, in hoc tempus erumpunt. Qui locus eſt, judices, quod tem- 82
pus, qui dies, quæ nox, cum ego non ex iſtorum inſidiis, ac mucronibus, non ſolum meo, ſed multo etiam magis divino conſilio eripiar, atque evolem? Neque iſti me meo nomine interfici, ſed vigilantem conſulem de reipublicæ præſidio

e) *aut lege improba, aut pernicioſa largitione auditum quæri.*
f) *tribuni* abeſt.

Digitized by Google

ſidio demovere volunt: nec minus vellent, Cato, te quoque
aliqua ratione, ſi poſſent, tollere: id quod, mihi crede, &
agunt, & moliuntur. vident, quantum in te ſit animi, quan-
tum ingenii, quantum auctoritatis, quantum reipublicæ præ-
ſidii: ſed cum conſulari auctoritate, & auxilio ſpoliatam vim
tribuniciam viderint, tum ſe facilius inermem, & debilita-
tum te oppreſſuros arbitrantur. nam ne ſufficiatur conſul,
non timent. vident in tuorum poteſtate collegarum fore:
ſperant ſibi Silanum, clarum virum, ſine collega, te ſine con-
83 ſule, rempublicam ſine præſidio objici poſſe. His tantis
in rebus, tantiſque in periculis, eſt tuum, M. Cato, qui non
mihi, non tibi, ſed patriæ natus es, videre quid agatur, re-
tinere adjutorem, defenſorem, ſocium in republica, conſu-
p. lem non cupidum, conſulem (quod maxime tempus hoc
144 poſtulat) fortuna conſtitutum ad amplexandum otium: ſci-
a. entia, ad bellum gerendum: animo, & uſu, ad quod velis
negotium.

Quamquam hujuſce rei poteſtas omnis in vobis ſita eſt,
judices: totam rempublicam vos in hac cauſa tenetis, vos
39 gubernatis. Si L. Catilina cum ſuo conſilio nefariorum
hominum, quos ſecum eduxit, hac de re poſſet judicare,
condemnaret L. Murenam: ſi interficere poſſet, occideret.
Petunt enim rationes illius, ut orbetur auxilio reſpublica:
ut minuatur contra ſuum furorem imperatorum copia: ut
major facultas tribunis plebis detur, depulſo adverſario, ſe-
ditionis, ac diſcordiæ concitandæ. Idemne igitur delecti
ampliſſimis ex ordinibus honeſtiſſimi, atque ſapientiſſimi
viri judicabunt, quod ille importuniſſimus gladiator, hoſtis
84 reipublicæ judicaret? Mihi credite, judices, in hac cauſa non
ſolum de L. Murenæ, verum etiam de veſtra ſalute ſenten-
tiam feretis. In diſcrimen extremum venimus: nihil eſt
jam, unde nos reficiamus, aut ubi lapſi reſiſtamus. non ſo-
lum minuenda non ſunt auxilia, quæ habemus: ſed etiam
nova, ſi fieri poſſit, comparanda. hoſtis eſt enim non apud
Anie-

Digitized by Google

Anienem, quod bello Punico graviſſimum viſum eſt, ſed in
urbe, in foro: (dii immortales! ſine gemitu hoc dici non
poteſt:) non nemo etiam in illo ſacrario reipublicæ; in
ipſa, inquam, curia non nemo hoſtis eſt. Dii faxint, ut
meus collega, vir fortiſſimus, hoc Catilinæ nefarium latro-
cinium armatus opprimat! ego togatus, vobis, bonisque
omnibus adjutoribus, hoc, quod conceptum reſpublica pe-
riculum parturit, conſilio diſcutiam, & comprimam! Sed 85
quid tandem fiet, ſi hæc elapſa de manibus noſtris, in eum
annum, qui conſequitur, redundarint? Unus erit conſul,
& is non in adminiſtrando bello, ſed in ſufficiendo collega b.
occupatus. hunc jam qui impedituri ſint, * * illa peſtis
immanis, importuna, Catilinæ prorumpet. qua poterit: &
jam populo Romano minatur: in agros ſuburbanos repente
advolabit: verſabitur in caſtris furor, in curia timor, in foro
conjuratio, in campo exercitus, in agris vaſtitas: omni au-
tem in ſede, ac loco ferrum, flammamque metuemus. quæ
jamdiu comparantur, eadem iſta omnia, ſi ornata ſuis præſi-
diis erit reſpublica, facile & magiſtratuum conſiliis, & priva-
torum diligentia opprimentur.

Quæ cum ita ſint, judices, primum reipublicæ cauſa, 40
qua nulla res cuiquam potior debet eſſe, vos, pro mea ſum- 86
ma, & vobis cognita in rempublicam diligentia, moneo, pro
auctoritate conſulari hortor, pro magnitudine periculi ob-
teſtor, ut otio, ut paci, ut ſaluti, ut vitæ veſtræ, & cetero-
rum civium, conſulatis: deinde ego fidem veſtram g), vel
defenſoris, & amici officio adductus, oro, atque obſecro,
judices, ut ne hominis miſeri, & cum corporis morbo, tum
animi dolore confecti, L. Murenæ, recentem gratulationem
nova lamentatione obruatis. modo maximo beneficio po-
puli Romani ornatus, fortunatus videbatur, quod primus
in familiam veterem, primus in municipium antiquiſſi-
mum,

g) *veſtram* abeſt.

Digitized by Google

mum, conſulatum attuliſſet: nunc idem ſqualore ſordidus,
p. confectus morbo, lacrymis, ac mærore perditus, veſter
145 eſt ſupplex, judices, veſtram fidem obteſtatur, miſericor-
a. diam implorat, veſtram poteſtatem, ac veſtras opes intue-
87 tur. Nolite, per deos immortales! judices, hac eum re,
qua ſe honeſtiorem fore putavit, etiam ceteris ante partis
honeſtatibus, atque omni dignitate, fortunaque privare.
Atque ita vos Murena, judices, orat, atque obſecrat, ſi in-
juſte neminem læſit: ſi nullius aures, voluntatemve vio-
lavit: ſi nemini, ut leviſſime dicam, odio nec domi, nec
militiæ fuit: ſit apud vos modeſtiæ locus, ſit demiſſis ho-
minibus perfugium, ſit auxilium pudori. Miſericordiam
ſpoliatio conſulatus magnam habere debet, judices. una
enim eripiuntur cum conſulatu omnia. Invidiam vero his
temporibus habere conſulatus ipſe nullam poteſt. objici-
tur enim concionibus ſeditioſorum, inſidiis conjuratorum,
telis Catilinæ: ad omne denique periculum, atque ad
88 omnem invidiam ſolus opponitur. Quare quid inviden-
dum Murenæ, aut cuiquam noſtrum ſit in hoc præclaro
conſulatu, non video, judices. quæ vero miſeranda ſunt,
ea & mihi ante oculos verſantur, & vos videre, & perſpi-
41 cere poteſtis. Si (quod Jupiter omen avertat) hunc ve-
ſtris ſententiis afflixeritis: quo ſe miſer vertet? domum-
ne? ut eam imaginem clariſſimi viri, parentis ſui, quam
paucis ante diebus laureatam in ſua gratulatione conſpexit,
eandem deformatam ignominia, lugentemque videat? an
ad matrem, quæ miſera modo conſulem oſculata filium ſu-
um, nunc cruciatur, & ſollicita eſt, ne eundem paullo poſt
89 ſpoliatum omni dignitate conſpiciat? Sed quid ego ma-
trem, aut domum appello, quem nova pœna legis & do-
mo, & parente, & omnium ſuorum conſuetudine, conſpe-
ctuque privat? Ibit igitur in exſilium miſer? quo? ad
Orientiſne partes, in quibus annos multos legatus fuit, &
exercitus duxit, & res maximas geſſit? At habet magnum
b. dolorem, unde cum honore deceſſeris, eodem cum igno-
minia

Digitized by Google

minia reverti. An ſe in contrariam partem terrarum abdet, ut Gallia Tranſalpina, quem nuper ſummo cum imperio libentiſſime viderit; eundem lugentem, mærentem, exſulem videat? in ea porro provincia, quo animo C. Murenam, fratrem ſuum, adſpiciet? qui hujus dolor? qui illius mæror erit? quæ utriusque lamentatio? quanta autem perturbatio fortunæ, atque ſermonis, quod, quibus in locis paucis ante diebus factum eſſe conſulem Murenam, nuntii, litteræque celebraſſent, & unde hoſpites, atque amici gratulatum Romam concurrerint, repente eo accedat ipſe nuntius ſuæ calamitatis? Quæ ſi acerba, ſi miſera, ſi 90
luctuoſa ſunt, ſi alieniſſima a manſuetudine, & miſericordia veſtra, judices: conſervate populi Romani beneficium: reddite reipublicæ conſulem: date hoc ipſius pudori, date patri mortuo, date generi, & familiæ, date etiam Lanuvio, municipio honeſtiſſimo: quod in hac tota cauſa frequens, mæſtumque vidiſtis. nolite a ſacris patriis Junonis Soſpitæ, cui omnes conſules facere neceſſe eſt, domeſticum, & ſuum conſulem potiſſimum avellere. Quem ego vobis, ſi quid habet aut momenti commendatio, aut auctoritatis confirmatio mea, conſul conſulem, judices, ita commendo, ut cupidiſſimum otii, ſtudioſiſſimum bonorum, acerrimum contra ſeditionem, fortiſſimum in bello, inimiciſſimum huic conjurationi, quæ nunc rempublicam labefactat, futurum eſſe promittam, & ſpondeam.

Digitized by Google

Digitized by Google

005640555 Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google